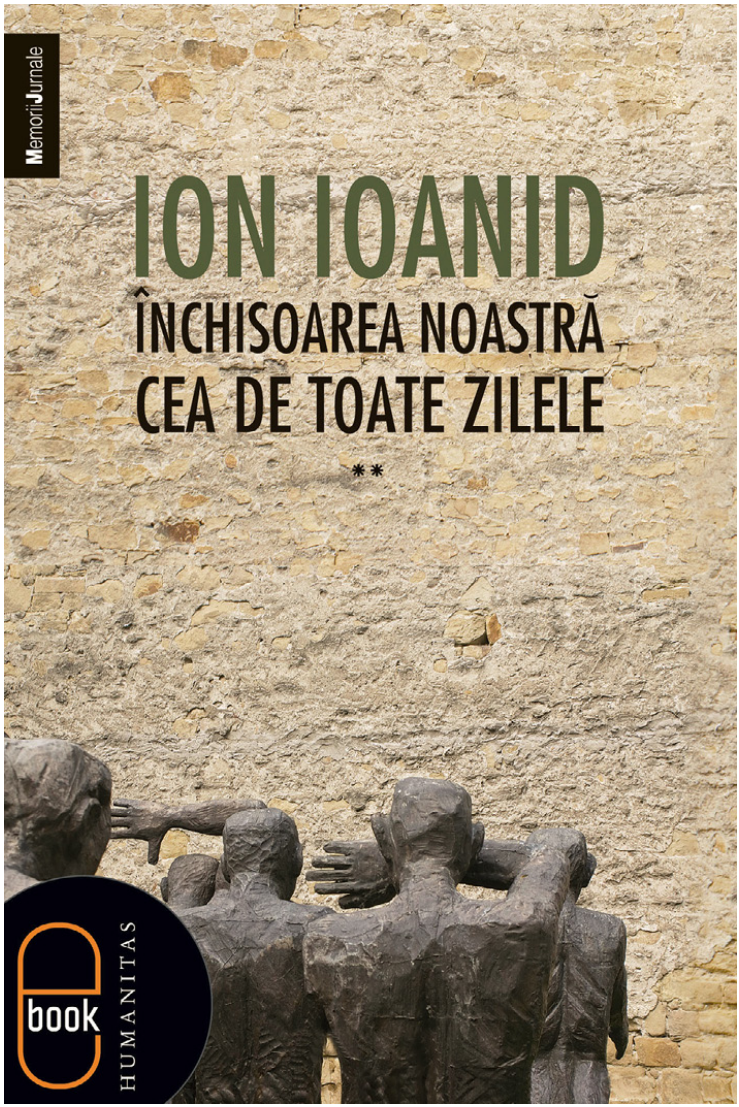
MemoriJurnale
ION IOANID
ÎNCHISOAREA NOASTRĂ
CEA DE TOATE ZILELE
**
ebook
HUMANITAS

Cuprins

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE (2)
- „Toate drumurile duc la Jilava“
- Din nou la proces
- Lotul Salcia
- În drum spre Piteşti
- La Piteşti. Din nou în lanţuri
- Celula de la subsol, viaţa de fiecare zi
- Două sute şaptezeci şi şapte de nume…
- …Şi cei care ne păzeau
- Greva foamei la penitenciarul din Piteşti
- „Rupe-l! Rupe-l în două!“
- Încheierea grevei: victorie!
- Cinci luni de linişte
- Revoluţia din Ungaria
- Speranţe spulberate. Teroare
- Lotul Pătrăşcanu
- Broasca şi vrabia
- O crimă perfectă
- Rendez-vous, cu mama, la cişmea

Ion Ioanid s-a născut în 1926, la 28 martie, la moşia tatălui său din comuna Ilovăţ, judeţul Mehedinţi. Tot acolo, în casa părintească, a fost botezat de preotul din sat. Naş l-a avut pe Octavian Goga, căruia tatăl lui, Tilică Ioanid, i-a fost „prieten nedespărţit de-a lungul întregii vieţi atît de agitate a generaţiei lor, de la înfăptuirea României Mari şi în perioada dintre cele două războie mondiale“.

Ion Ioanid a urmat cele patru clase primare la şcoala din satul natal. Liceul l-a făcut la Bucureşti: primele şase clase la Colegiul Naţional „Sf. Sava“ şi ultimele două la Liceul „Spiru Haret“. Bacalaureatul şi l-a luat în 1944, împreună cu absolvenţii liceelor din Turnu Severin, în localul şcolii din comuna Sişeşti, comună în care, din cauza bombardamentelor anglo-americane, se aflau refugiaţi şi profesori, şi candidaţi.

În toamna aceluiaşi an, din cauza invaziei sovietice, ajungînd cu întîrziere în Bucureşti, a pierdut termenul de înscriere la facultate. În 1945, a intrat la Facultatea de Drept, dar în anul III a fost exmatriculat din cauza „originii sociale nesănătoase“.

Arestat în 1949, a fost eliberat după numai cîteva zile, pentru ca în 1952 să fie din nou arestat, judecat şi condamnat, pentru „înaltă trădare“, la 20 de ani muncă silnică.

A fost eliberat după 12 ani, în 1964, în urma decretului nr. 411 de graţiere a deţinuţilor politici.

În 1969 a plecat în străinătate; în R.F. Germania i s-a acordat azil politic, statut de care s-a bucurat pînă la moartea sa. Stabilit la München, a lucrat în primul an ca muncitor necalificat. După aceea, timp de douăzeci de ani, pînă la pensionare, a fost crainic la secţia română a postului Radio Europa Liberă. A murit pe 12 octombrie 2003, la München, unde a şi fost înmormîntat alături de soţia sa, Nora Ioanid.

Ion Ioanid
ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE VOL. 2

Foto copertă © Fundația Academia Civică
„Cortegiul Sacrificaților“, grup statuar de Aurel Vlad
Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenței

© Humanitas, 1999, 2000, 2002, 2013 (ediția print)
© Humanitas, 2013 (ediția digitală)

ISBN: 978-973-50-4271-4 (general)
ISBN: 978-973-50-4275-2 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

VOLUMUL II
1954–1957

„TOATE DRUMURILE DUC LA JILAVA“

Într-una din zilele acelui început de an 1955, cînd încă nu se desprimăvărase, Titi şi cu mine am fost scoşi din Zarcă. Cu păturile în cap, ţinîndu-ne de mînă şi conduşi de un gardian, am traversat curtea, refăcînd în sens invers drumul pe care îl parcursesem cu aproape un an în urmă.

Cînd ni s-au luat păturile din cap ne aflam într-o cameră mare, pe care la prima vedere n-am recunoscut-o. Era aceeaşi cameră de tranzit în care stătusem cîteva zile, înainte de a fi fost repartizaţi în Zarcă. De-a lungul peretelui erau înşirate vreo şapte–opt saltele proaspăt umplute cu paie, fiecare prevăzută cu o pătură. Într-un colţ, o tinetă iar într-altul, un hîrdău cu apă de băut. Duşumelele putrezite şi îmbibate de urină, pe care le apucasem la sosirea noastră din Oradea, fuseseră înlocuite iar acum, în încăpere, domnea un puternic miros de motorină, care în închisoare era strîns asociat cu noţiunea de curăţenie.

Rămaşi singuri, ne-am trîntit pe saltele, stăpîniţi de mereu aceeaşi stare de spirit, specifică tuturor transferurilor dintr-o închisoare într-alta. Pe de-o parte regretam despărţirea de prietenii pe care îi lăsasem în urmă, pe de altă parte, eram excitaţi de necunoscutul ce ne stătea în faţă. Un amestec de mulţumire că părăsim o închisoare de care ne săturasem, de curiozitate pentru cea în care vom fi transferaţi şi totodată de îngrijorare faţă de incertitudinea şi surprizele ce ni le rezerva viitorul. Totuşi, dorinţa de schimbare şi de nou predomina şi ne făcea să înlăturăm din gînd pericolele necunoscute ce ne pîndeau şi să privim cu optimism înainte.

În tot cursul dimineţii, uşa s-a deschis de mai multe ori, gardianul introducînd de fiecare dată cîte un nou deţinut, destinat transportului ce se pregătea. Către prînz, numărul nostru crescuse pînă la un efectiv de douăzeci–douăzeci şi cinci de deţinuţi, aduşi din toate secţiile Aiudului. Erau reprezentate toate categoriile de deţinuţi, de toate culorile politice, de toate vîrstele şi cu cele mai diferite condamnări. Nici o trăsătură care să fie comună tuturor celor aduşi în camera de tranzit, care să ne dea vreo

indicație asupra criteriilor de selecție şi să putem astfel să ne facem vreo idee asupra destinației noastre.

Cam pe la ora prînzului, s-a prezentat un ofițer cu o listă de nume. Cei strigați au fost scoşi din cameră. Am dedus că au plecat cu o primă dubă. Mai rămăseserăm în cameră vreo şase–şapte inşi.

După prînz, uşa s-a deschis, iar unul din deținuți, strigat pe nume de gardian, a fost scos afară. Puțin după aceea au răsunat lovituri de ciocan pe nicovală. Apoi deținutul, căruia i se bătuseră lanțuri la picioare, a fost adus înapoi. Zornăitul lanțurilor pe cimentul de pe coridor ni s-a părut mai impresionant ca de obicei. Cînd i s-a deschis uşa, şi deținutul a intrat în celulă, am înțeles de ce. Nu mai văzusem niciodată pînă aici asemenea lanțuri! Brățările care îi cuprindeau gleznele păreau un fel de manşetă de mînecă de cămaşă. Aveau vreo cincisprezece centimetri lățime şi erau prevăzute cu cîte două rînduri de găuri, aşa că i se bătuseră cîte două nituri la fiecare picior, iar grosimea fierului din care fuseseră forjate era de aproximativ doi centimetri! Ceea ce le întrecea însă pe toate era lanțul propriu-zis! Cu toate că destul de lung (între optzeci de centimetri şi un metru) nu avea mai mult de cinci verigi pe toată lungimea. Cinci verigi uriaşe! Fierul rotund din care erau confecționate avea un diametru de trei centimetri! Verigile aveau forma şi dimensiunea celor pe care le văzusem deseori la mare, la lanțurile de la ancoră ale şalupelor pescăreşti.

Ne putem închipui cu ce dificultate păşea omul căruia i se bătuseră lanțurile, la fiecare pas fiind obligat să tîrască după el asemenea greutate.

După el a urmat Titi. Şi el a avut aceeaşi soartă. Apoi mi-a venit şi mie rîndul. Plutonierul m-a condus în biroul de la capătul secției. Arătînd spre mormanul de lanțuri din mijlocul camerei, mi-a spus rîzînd: „Alege-ți, bă, încălțămintea care ți se potriveşte, să nu zici pe urmă că te strîng pantofii!“

Trăgînd nădejde să găsesc nişte lanțuri mai puțin grele, am început să răscolesc în grămada de fiare din fața mea. Erau însă unele mai grozave ca altele şi toate acoperite de rugină, de parcă ar fi fost îngropate în pămînt. Renunțasem să mai caut şi mă pregăteam să iau unul la întîmplare, cînd mi-au căzut ochii pe un lanț aruncat într-unul din colțurile camerei. Gardianul mi-a surprins privirea şi a început iar să rîdă: „Degeaba te uiți la alea. Sînt număr mic, de damă! Le-a mai încercat şi alții şi nu i-a cuprins la gleznă!“

I-am cerut să-mi permită totuşi să le încerc şi eu. Probabil, bine dispus de propriile lui glume, mi-a dat voie. Nu numai că lanțul cu pricina era foarte uşor şi subțire, dar, spre mirarea gardianului, mă şi cuprindea la glezne.

De aici înainte cunoşteam procedura: m-am aşezat pe jos şi ridicîndu-mi pe rînd picioarele la înălțimea nicovalei, mi-am potrivit pe ea urechea fiecărei brățări. Gardianului nu-i rămînea decît să introducă niturile în găurile respective şi să le turtească din cîteva lovituri de ciocan. Învățasem regula de la alți deținuți mai vechi: cu gardianul să colaborezi numai cînd îți bate lanțurile! Trebuie să-l ajuți la nituitul lanțului, ca să nu rişti vreo lovitură de ciocan greşită, care să-ți zdrobească fluierul piciorului.

La întoarcerea spre celula de tranzit, în comparație cu zăngănitul surd pe care îl făcuseră predecesorii mei, lanțurile mele sunau pe cimentul coridorului ca nişte zurgălăi de sanie. Titi m-a felicitat pentru norocul ce-l avusesem, dorindu-mi totodată să n-am parte de o călătorie prea lungă într-o dubă aglomerată, în care să fiu obligat să stau în picioare. Îngrijorarea lui era justificată: brățările lanțurilor îmi cuprindeau gleznele, fără să lase prea mult spațiu între fier şi tibie. Or, în condițiile în care se făceau de obicei transporturile de deținuți, din cauza căldurii şi supraaglomerării dubelor, picioarele ți se umflau în aşa hal, încît lanțurile prea strîmte ajungeau să-ți pătrundă în carne. Din fericire, de astă dată n-a fost cazul!

Între timp, fiecare din celulă încerca să-şi adapteze cîte un dispozitiv, care să-i uşureze mersul şi să-l apere de rosăturile şi loviturile ce i le provoca greutatea fiarelor pe care trebuia să le poarte. Cu cele mai felurite cîrpe şi bucăți de pînză, provenind din peticele de pe haine sau din sacrificarea poalelor sau mînecilor cămăşilor, deținuții îşi bandajau gleznele sau înfăşurau chiar brățările de fier, pentru a-şi feri picioarele de contactul direct cu metalul. Toți îşi legaseră cîte o bucată de sfoară de veriga de la mijlocul lanțului. Celălalt capăt al sforii îl țineau în mînă, ridicînd lanțul de la pămînt în timpul mersului, pentru a nu fi nevoiți să tîrască după ei toată greutatea ce le atîrna de picioare.

Nu-mi mai aduc aminte de numele celor cu care am stat în ziua aceea în camera de tranzit. Toți erau vechi puşcăriaşi şi petrecuseră mai mulți ani în Aiud. Unii lucraseră în fabrică şi la diferite munci interioare, avînd astfel posibilitatea să fie mai informați despre cele ce se petreceau în închisoare decît Titi şi cu mine, care trăiserăm în izolarea ermetică a Zărcii. De la ei am aflat că de cîteva luni de zile aveau loc mari mişcări de deținuți în toate închisorile din țară. Ministerul de Interne hotărîse o nouă repartizare a deținuților în penitenciare. Conform acestui plan, Aiudul era destinat legionarilor. Indiferent de motivul pentru care fusese condamnat, de încadrarea primită la proces şi cuantumul pedepsei, deținutul căruia i se stabilise apartenența la Mişcarea legionară, avea să-şi execute sentința în

penitenciarul Aiud.

În închisoarea din Piteşti erau expediaţi cei condamnaţi pentru „înaltă trădare“ indiferent ce politică ar fi făcut. Excepţie făceau doar legionarii, la care calitatea de membri ai Mişcării primá şi erau trimişi, cum am spus, la Aiud.

Cei condamnaţi pentru „organizaţie politică subversivă“ sau „organizaţie împotriva ordinii sociale“ (cum li se mai spunea), cu caracter naţional-ţărănist, naţional-liberal sau social-democrat erau repartizaţi la o închisoare din vestul Transilvaniei (nu-mi amintesc dacă la Arad, Oradea sau Dej). Ulterior, în 1956, la izbucnirea revoluţiei din Ungaria, din cauza apropierii de frontieră, au fost mutaţi în cea mai mare grabă în închisoarea din Botoşani, la celălalt capăt al ţării.

Deţinuţilor condamnaţi tot pentru „organizaţii subversive“ dar fără colorit politic de partid ca şi „frontieriştilor“ sau celor închişi pentru „discuţii duşmănoase“ şi tot felul de alte culpe minore, li s-a stabilit ca loc de executare a pedepsei penitenciarul din Gherla.

Lagărele de muncă forţată pentru deţinuţii politici fuseseră desfiinţate sau erau pe cale de a fi desfiinţate. La cele trei mine de plumb de la Baia Sprie, Cavnic şi Valea Nistrului avuseseră loc manifestări de indisciplină. La Baia Sprie, mai ales, unde deţinuţii au organizat o grevă a foamei de mari proporţii, protestînd împotriva tratamentului inuman la care erau supuşi şi refuzînd să mai intre în mină. Din cauza situaţiei politice externe (între care Conferinţa la vîrf de la Geneva) şi a opiniei publice internaţionale, pe care, în acea vreme, regimul părea să vrea s-o menajeze, Ministerul de Interne n-a ripostat cu represaliile obişnuite. A preferat să renunţe la munca forţată.

La Baia Sprie, s-a petrecut un fenomen deosebit, pe care mulţi îl consideră ca fiind motivul principal care a determinat Ministerul de Interne să ia măsura noilor repartizări în penitenciare. Iată ce s-a întîmplat. Cu ocazia pregătirilor de desfiinţare a lagărului de la Baia Sprie, deţinuţii au fost adunaţi în curtea lagărului, unde o comisie alcătuită din ofiţeri de Securitate urma să stabilească componenţa loturilor destinate transferului. Li s-a ordonat mai întîi legionarilor să se grupeze într-o parte a curţii. O dată această separaţie făcută, unul din ofiţerii din comisie, căruia i se pusese în faţă o masă cu toate dosarele deţinuţilor din lagăr, a trecut la verificarea identităţii fiecărui condamnat.

A început cu teancul de dosare, purtînd menţiunea „Legionar“. Luînd pe rînd fiecare dosar, striga numele respectivului deţinut, care trebuia să

răspundă „prezent“, să iasă din rînd şi să se apropie de masă. Urmau apoi obişnuitele întrebări: Prenumele? Data şi locul naşterii? Tata? Mama? Condamnarea? După ce ofițerul constata că răspunsurile corespund cu datele din dosar, deținutul interogat era trimis într-una din barăci şi era strigat un altul.

Cînd şi ultimul dosar de legionar a fost verificat, pe locul din curte unde fuseseră adunați cei din această categorie mai rămăsese încă un grup destul de important de deținuți.

Uimit, ofițerul i-a întrebat:

— Voi sînteți tot legionari, bă?

— Da! i s-a răspuns.

Întorcîndu-se către plutonierul de la grefă, ofițerul i-a reproşat că nu i-a adus toate dosarele legionarilor. Plutonierul i-a replicat că absolut toate dosarele deținuților se află pe masă. Bănuind că dosarele legionarilor nestrigați se rătăciseră în celălalt teanc, ofițerul a inversat procedeul folosit pînă aici. Făcînd un semn unuia din deținuții din grup să iasă din rînd, l-a întrebat cum îl cheamă şi a început să-i caute numele în teancul de dosare ale „nelegionarilor“. Găsindu-i dosarul, a urmat interogatoriul obişnuit. Toate datele declarate de deținut corespundeau celor consemnate în hîrtii. Nedumerit, ofițerul a răsfoit de mai multe ori dosarul şi, în cele din urmă, i s-a adresat deținutului care aştepta:

— Aici nu scrie că eşti legionar!

— Eu nu ştiu ce scrie la dumneavoastră, d-le ofițer, dar ştiu că sînt legionar!

— Dacă ai declarat la anchetă că eşti legionar, ar trebui să fie scris şi în dosar!

— La anchetă n-am declarat!

— Cum n-ai declarat? De ce ai ascuns, bă, organelor noastre adevărul? s-a răstit la el ofițerul.

— Pentru că atunci nu eram legionar!

Spre consternarea întregii comisii, deținutul a declarat că de cînd i-a observat şi cunoscut mai îndeaproape pe legionari în închisoare, şi-a însuşit credința lor şi se consideră şi el legionar. Prin atitudinea lui de aci înainte va încerca să se dovedească demn de a face parte din Mişcarea legionară şi speră să fie acceptat în rîndurile ei. Ar fi o cinste pentru el să fie recunoscut ca legionar.

Revenindu-şi din surpriză şi pentru a curma scena penibilă creată de aceste declarații făcute în fața întregului lagăr, ofițerul l-a trimis pe

deținutul care vorbise în baracă şi i-a făcut semn următorului din grup să se apropie. Dar, fiecare pe rînd, cum a fost chemat la identificare, a spus acelaşi lucru: „Am devenit legionar în închisoare!“

Se spunea că îngrijorarea provocată de acest eveniment de la Baia Sprie a determinat regimul să treacă la separarea pe categorii a deținuților în închisori, izolîndu-i cu această ocazie pe legionari la Aiud, spre a preveni astfel pe viitor influența lor asupra celorlalți şi a împiedica prozelitismul. Punerea în aplicare a acestei măsuri dăduse mult de furcă Ministerului de Interne. Verificarea miilor şi miilor de dosare şi trierea atîtor deținuți din zecile de puşcării din țară, operație executată de o armată întreagă de funcționari, gardieni şi ofițeri din administrația penitenciarelor, a îmbrăcat aspectul specific al tuturor campaniilor pe scară mare pe care le întreprindea regimul comunist în toate domeniile.

Executarea ordinului s-a întins pe o perioadă de mai multe luni de zile, provocînd un haos de nedescris în toate închisorile. Zi şi noapte se sortau dosare şi se întocmeau liste după care erau triați deținuții, mutați dintr-o celulă în alta, de la un etaj la altul şi izolați pe categorii, în aşteptarea transferului spre închisorile de destinație. Zilnic se constatau greşeli în selecționarea sau repartizarea deținuților şi, pentru a le corecta, se făceau alte liste şi alte mutări, care generau şi ele alte erori.

Toată această pritoceală de oameni făcea ca numărătoarea de dimineață şi de seară să se repete de cîteva ori, pînă cînd, în fine, efectivul deținuților din celule să coincidă cu cel din inventarul de la grefă.

În ziua în care se anunța sosirea vagonului-dubă, deținuții selecționați pentru transfer erau scoşi din porție la bucătăria închisorii, urmînd, la plecare, să primească hrana rece pentru drum. Deseori însă, vagonul era aşa de încărcat cu deținuții de la alte închisori pe unde trecuse, încît, cu tot bine cunoscutul lor zel de a înfrînge legile spațiului şi volumelor corpurilor, gardienii nu mai reuşeau să comprime mai mult conținutul uman al dubei. În acest caz, nemaiîncăpînd în vagon, lotul de deținuți era adus înapoi în închisoare unde trebuia să aştepte trecerea dubei următoare. În ziua aceea, nefigurînd în efectivul închisorii pentru care fuseseră scoase rațiile de alimente din magazie, deținuții nu primeau de mîncare. De asemenea, cei cărora li se bătuseră lanțuri pentru transfer rămîneau cu ele la picioare pînă ce venea viitoarea dubă, ceea ce putea dura cîteva săptămîni. La fel pățeau şi cînd ajungeau la puşcăria de destinație: nefiind cuprinşi în numărul deținuților din noua închisoare, în ziua sosirii nu primeau de mîncare.

Incapacitatea şi ignoranța gardienilor, începînd de la dificultățile pe

care le aveau cu operațiile de numărătoare, calculele simple de adunare şi scădere, şi pînă la greutatea de a descifra şi transcrie numele deținuților din dosare pe diferite liste, produceau un fel de reacție în lanț de greşeli, care păreau să se succeadă la nesfîrşit. Spiritul de organizare al cadrelor superioare ale închisorilor, începînd de la comandant şi pînă la ultimul ofițer de serviciu, nu era nici el la înălțime. Dispozițiile contradictorii pe care le dădeau, ordinele şi contraordinele care se încrucişau nu făceau decît să stîrnească şi mai multă confuzie în mintea simplă a gardienilor. Am încercat să schițez dificultățile şi problemele cu care au fost confruntate cadrele din administrația închisorilor cu ocazia punerii în aplicare a dispozițiilor primite. Nimeni n-ar putea însă contabiliza chinurile prin care au trecut miile şi miile de deținuți în toată această perioadă, începînd cu faza de pregătire a loturilor, urmată de cea a transferului propriu-zis şi încheiată cu încarcerarea lor în închisoarea de destinație. Părea că niciodată această uriaşă mişcare de migrație a puşcăriaşilor de la o închisoare la alta nu-şi va găsi sfîrşitul. Şi totuşi, după cîteva luni de activitate haotică, dar urmărită cu perseverență, scopul a fost atins. Deținuții, în cele din urmă, despărțiți după criteriile cerute, se aflau fiecare la închisoarea categoriei lui. Totuşi, unele erori de selecție aveau să persiste ani de zile, astfel încît, mai în fiecare închisoare, se găseau rătăcite cîteva exemplare dintr-o altă categorie decît cea specifică penitenciarului respectiv.

Pot spune că şi de data asta Titi şi cu mine am avut un dram de noroc. Punctul de criză al marilor transferări în masă trecuse. Nu numai atît, dar a doua zi, cînd am fost duşi la gara din Aiud, unde pe o linie moartă ne aştepta vagonul-penitenciar, am fost băgați în camera mare a dubei. Celulele mici erau ocupate cu deținuți de drept comun. Mai mult: în încăperea în care am fost introduşi nu se aflau decît trei deținuți şi tot drumul pînă la Bucureşti l-am făcut în această formație de cinci. Era un adevărat lux să călătoreşti în asemenea condiții cu mijloacele de transport ale Ministerului de Interne. Aşa ceva nu ni se mai întîmplase şi de aici înainte, de cîte ori ne aminteam de acest episod, vorbeam de voiajul nostru cu „vagonul ministerial“!

E drept că pînă la Bucureşti am făcut două zile şi două nopți. Ataşați la diferite trenuri sau zăcînd ore în şir pe cîte o linie moartă, am parcurs un circuit prin mai tot Ardealul. La fiecare oprire pe traseu, erau urcați sau coborîți deținuți de drept comun din penitenciarele locale. Celula noastră n-a fost afectată de aceste mişcări. Ne-am putut bucura în voie şi de spațiu, şi

de aer, şi mai ales de compania celor trei tovarăşi de drum. De cum intrasem pe uşa camerei din dubă, mă îmbrăţişasem cu unul din ei. Era Costache Teofănescu, pe care îl lăsasem la Cavnic cînd evadasem. Pe ceilalţi doi, Costache Magearu şi Ludoşan, nu-i cunoscusem pînă atunci. După cele două zile de călătorie împreună, nu i-am mai întîlnit niciodată.

După aproape doi ani, aveam ocazia să aflăm de la un martor ocular tot ce se întîmplase la Cavnic în urma evadării noastre. Teofănescu ne-a povestit în amănunt ce se petrecuse în noaptea evadării şi ne-a relatat despre regimul de represalii la care fuseseră supuşi ulterior din cauza fugii noastre. Cu toate acestea, în afară de cîţiva turnători notorii, putînd fi număraţi pe degetele unei singure mîini, care s-au desolidarizat public de acţiunea noastră, absolut toţi deţinuţii din lagăr au fost de partea noastră. Unii îşi ascundeau sentimentele, nearătîndu-şi satisfacţia pentru a nu risca să cadă victime furiei administraţiei, care se dezlănţuia la cel mai mic pretext. Alţii însă au luat atitudine făţişă, mergînd pînă la a-i sfida pe ofiţerii lagărului, manifestîndu-şi deschis solidaritatea cu noi şi mulţumirea că evadarea noastră reuşise. Aceştia din urmă au dat loc la cîteva incidente, care s-au soldat cu consecinţe mai grave, administraţia ripostînd cu bestialitate la provocările lor, pentru a stîrpi spiritul de răzvrătire care mocnea în lagăr.

Cazul lui Gioga Parizianu a stîrnit o indignare generală, tensiunea în lagăr crescînd şi mai mult. Cînd, într-o zi, ofiţerul politic le-a spus deţinuţilor, cu intenţia de a-i timora, că toţi evadaţii fuseseră prinşi şi împuşcaţi, Gioga i-a spus că nu crede, ţinînd să adauge că se bucură de reuşita evadării noastre şi că se roagă pentru noi să ajungem acolo unde trebuie ca să povestim tot ce se întîmplă cu oamenii în închisorile comuniste. Gioga a fost întrerupt cu o lovitură de vergea de fier în cap, de pe urma căreia multă vreme s-a crezut că îşi va pierde definitiv vederea la unul din ochi. Plin de sînge, Gioga Parizianu a fost dus la infirmerie, iar ofiţerul politic s-a îndreptat spre poarta lagărului însoţit de murmurul surd şi ameninţător al deţinuţilor care asistaseră la scenă. Tot în acele zile, Eugen Bişoc l-a bătut crunt în mină pe Silvestru, unul din bine-cunoscuţii turnători, devenit după evadare maistru pe una din galerii. Bişoc, la rîndu-i, a fost bătut de gardieni, pus în lanţuri şi băgat la carceră.

Mai multe incidente de acest fel s-au succedat într-un climat de încordare crescîndă, mergînd pînă la marginea răzvrătirii, ţinută în frîu numai de reacţiile tot mai brutale ale administraţiei, pe măsură ce şi în rîndurile ei creştea nervozitatea. Neobişnuită să aibă de-a face cu o

rezistență din partea deținuților, necum cu un spirit mai agresiv şi de revoltă, metodele de terorizare utilizate pînă aici pierzîndu-şi din eficacitate, administrația se simțea dezarmată în fața noului curent care se născuse printre deținuți. Pe măsură ce înăsprea represaliile, opoziția deținuților creştea şi ea. Sufla un nou vînt prin lumea care popula lagărele, un vînt care dăduse naştere şi evadărilor de la cele două mine de plumb şi care avea să se propage şi la a treia, la Baia Sprie, stîrnind progresiv proteste, greve şi refuzul de a mai munci. Aceste acțiuni, coroborate cu o situație internațională care silea regimul la concesii, au dus în cele din urmă la desființarea lagărelor şi a muncii forțate pentru deținuții politici.

S-a renunțat la un procedeu, pentru a se recurge la altul, scopul rămînînd acelaşi: lichidarea deținuților politici! De la distrugerea fizică directă, brutală şi mai rapidă din lagărele de muncă forțată, s-a trecut la una şi fizică şi psihică, mai subtilă şi mai lentă, în celule. S-au dezvoltat noi metode, mai perverse, pentru că erau mai puțin vizibile. Timpul, care lucra în dezavantajul nostru şi în favoarea regimului, i-a permis acestuia să facă un pas înapoi, pentru ca, doar cîțiva ani mai tîrziu, cînd conjunctura politică i-a fost din nou prielnică, să recupereze terenul pierdut şi să înființeze iar lagăre de muncă forțată. De data asta nu mai erau Canalul şi minele de plumb, ci Delta Dunării şi Balta Brăilei.

Dar toate astea Teofănescu le-a aflat ca şi noi, mai tîrziu, pentru că părăsise Cavnicul înainte de desființarea definitivă a lagărului. Fusese transferat la altă închisoare ca inapt de muncă. I se pusese diagnosticul de pelagră, care, după cîte ştiu, este o boală datorată subnutriției şi lipsei de vitamine. La penitenciarul unde ajunsese, i se dăduse un oarecare tratament medical, însă sporadic şi insuficient, ceea ce nu-i ameliorase starea. Avea fața şi mîinile tumefiate, cu pielea uscată, care se excuama ca nişte solzi. Aspectul nu era plăcut la vedere. În schimb, odihna din închisoare îi prinsese bine. Cu toată alimentația mai frugală, se mai refăcuse fizic după munca istovitoare din mină, care-i depăşea puterile. La evadare, îl lăsasem foarte slăbit şi peste măsură de extenuat.

Dacă pînă aici, făcînd bilanțul, socotisem evadarea un eşec, fiind prinşi toți cei ce participaserăm la ea şi avînd numai slaba mîngîiere de a fi încercat şi a fi reuşit în prima parte a acțiunii, acum, după ce Teofănescu ne-a povestit cele petrecute în lagăr, mi-am dat seama că fuga noastră fusese altfel estimată de camarazii noştri rămaşi la Cavnic. E drept că neştiind că pînă la urmă vom fi cu toții prinşi, reuşita acțiunii noastre îi bucurase iar pe noi ne admirau pentru curajul avut.

Ceea ce provocase însă o ridicare a moralului, tocmai în momentul în care asupra lagărului se abătuseră rigorile represaliilor, era faptul că deținuții văzuseră în evadarea, petrecută aproape sub ochii lor, mai mult o înfrîngere a Securității şi a „sistemului“, decît o simplă tentativă a noastră de a ne salva. „Sistemul“ atît de perfect şi Securitatea, cu reputația ei de infailibilitate, îşi pierduseră dintr-o dată faima. Se dovediseră vulnerabile. Şi încă în punctul unde le stătea toată tăria şi toată mîndria: eficacitatea pazei ridicate în jurul „bandiților“ şi absoluta lor izolare de restul lumii! Or, nu numai că măsurile de pază se arătaseră defectuoase şi rețeaua fusese străpunsă, dar, în urma noastră, mai lăsasem şi un gardian legat fedeleş şi cu căluş în gură. O adevărată crimă de lezmajestate! Se prăbuşise astfel şi mitul uniformei M.A.I. intangibile. Tot orgoliul şi respectabilitatea uniformei M.A.I., impuse prin teroare şi clădite pe bazele unei false invulnerabilități, se dărîmaseră dintr-o dată, arătîndu-i slăbiciunea.

Pe scurt, administrația lagărului, atît de arogantă şi sigură pe ea, se acoperise de ridicol iar evadarea noastră căpătase valoare de simbol. Securitatea suferise o înfrîngere şi îşi pierduse fața. Evadarea era privită ca un succes al tuturor deținuților de la Cavnic.

Dacă, în timp, prin represalii continue şi teroare, administrația a sfîrşit prin a înăbuşi atmosfera entuziastă care se crease, iar deținuții au renunțat la actele de bravadă inutilă, supunîndu-se în aparență disciplinei tot mai severe, flacăra de optimism a continuat să ardă mocnit iar prestigiul atotputerniciei şi invulnerabilității Securității a rămas definitiv ştirbit.

Povestea evadărilor de la Cavnic şi Valea Nistrului s-a răspîndit în toate închisorile, amplificîndu-se şi deformîndu-se, intrînd cu vremea în patrimoniul de legende al lumii deținuților. În toate variantele care s-au dezvoltat, evadații apăreau ca nişte adevărați eroi, dar ceea ce se sublinia în primul rînd, cînd se vorbea de acțiunea lor, era mereu exprimat la fel: „Şi-au bătut joc de Securitate!“ De multe ori, în decursul anilor, în timpul transferurilor cu duba de la o închisoare la alta, mi s-a întîmplat să fiu întrebat de cîte un necunoscut, dacă e adevărat că sînt unul din cei care au evadat de la mină. Confirmîndu-i faptul, eram pus mai întîi în situația penibilă de a face față unor priviri pline de admirație, iar, mai apoi, de a-mi dezamăgi interlocutorul, atunci cînd îi corectam varianta evadării pe care o cunoştea el. De obicei, aceste variante erau atît de înfrumusețate şi se îndepărtaseră într-atît de adevăr, încît de multe ori, nu mai aveau decît prea puține asemănări cu acțiunea la care participasem.

Oricît de liniştitoare ar fi fost pentru conştiință relatările lui Teofănescu, din care reieşea că cei rămaşi la Cavnic după evadare nu ne reproşaseră nici un moment suferințele îndurate din cauza noastră, un anumit sentiment de culpabilitate m-a urmărit întotdeauna. Mai cu seamă că, de fiecare dată cînd acest subiect revenea în discuție, gîndul mă ducea la bunii mei prieteni, Alecu Caranica şi Gheorghe Gache, care, în primul moment, acceptaseră cu atîta entuziasm propunerea mea de a participa la evadare, pentru ca a doua zi să se dezică. Fiind legionari, se consultaseră cu ai lor şi ajunseseră la concluzia că nu aveau dreptul să se angajeze într-o acțiune personală, care să atragă asupra camarazilor lor represaliile de prevăzut din partea administrației. Renunțaseră deci să încerce să-şi capete libertatea, pentru a nu se face vinovați de suferințele ce s-ar abate asupra camarazilor lor. Cu toate astea, cînd după evadare ei înşişi au avut de îndurat consecințele actului nostru, nu ne-au făcut niciodată nici un reproş. Dimpotrivă, au fost cu tot sufletul alături de noi şi s-au rugat pentru reuşita pînă la capăt a acțiunii pe care o întreprinsesem, considerînd ca un act de elementară solidaritate cu noi să nu se plîngă de asprimea regimului ce li se aplica.

Cerîndu-i mai multe amănunte despre Alecu Caranica, de care eram foarte legat, am simțit o reticență din partea lui Teofănescu. Insistînd, acesta şi-a manifestat uimirea pentru interesul pe care i-l purtam, insinuînd că nu l-ar merita şi că probabil nu-i cunoşteam antecedentele de student trecut prin „reeducare“. Indignat, i-am spus că îl cunosc foarte bine, că sîntem prieteni, că mi-a povestit grozăviile prin care a trecut şi că nu i se poate reproşa nimic. Scăpase din „reeducare“ nealterat sufleteşte şi era un om integru.

Teofănescu mi-a răspuns printr-un rechizitoriu implacabil la adresa tuturor celor care trecuseră prin „reeducare“, considerîndu-i pe toți lipsiți de caracter. După el, toți dăduseră dovadă de o slăbiciune inadmisibilă, dar mai ales cei care fuseseră în Frățiile de Cruce (cazul lui Alecu Caranica), prin comportarea lor îşi pierduseră definitiv nu numai demnitatea, dar decăzuseră şi din calitatea de membri ai tineretului legionar. Pentru el, nici unul nu mai prezenta nici un fel de încredere, deoarece deveniseră colaboratori ai administrației şi acum nu erau nimic altceva decît nişte agenți ai ofițerului politic, infiltrați printre noi. Erau pervertiți şi irecuperabili.

Am sărit ca ars în apărarea lui Alecu Caranica, de a cărui onestitate nu mă îndoiam. Aş fi vrut să-i dovedesc acest lucru, mărturisindu-i că Alecu

ştiuse dinainte de planul nostru de evadare şi chiar voise să meargă cu noi şi că nu suflase nimănui o vorbă, dar m-am stăpînit fiindcă şi eu jurasem să nu divulg niciodată acest secret. Să-l acuze de a fi „turnător“ era nu numai o nedreptate flagrantă, dar mi se părea de-a dreptul o afirmație odioasă şi iresponsabilă, mai ales din partea unui om ca Teofănescu, pe care îl apreciasem altfel. Nu mă aşteptam din partea lui la o intransigență dusă pînă la absurd şi mai ales la o judecată atît de sumară. Vehemența cu care îşi susținea verdictul necruțător era de-a dreptul înfricoşătoare. Cînd îl cunoscusem în Jilava, cu doi ani în urmă, Teofănescu îmi cîştigase simpatia şi apoi admirația şi respectul, pentru felul în care îmi vorbise despre ataşamentul lui la crezul legionar, căruia îşi dedicase întreaga viață. Mi se arătase atunci profund credincios, neclintit în convingerile lui, drept şi nepripit în judecarea altora şi mai ales blînd şi îngăduitor cînd era vorba să condamne. Nu mai recunoşteam acel spirit de omenie, de resemnare în suferință şi de înțelegere pentru slăbiciunile celorlalți, în asprul, crudul şi neiertătorul judecător de acum.

Înainte ca discuția noastră să se învenineze mai mult, Costache Magearu, care asistase la ea, vădit interesat, a intervenit cu mult tact la momentul potrivit, potolind spiritele. Pe un ton ponderat, cu o voce plăcută şi pronunțat accent moldovenesc, i s-a adresat lui Teofănescu: „Dragă Costache, cred că n-ai dreptate!“ Spre uimirea mea, în loc să aibă efectul gazului turnat peste foc, vorbele lui Magearu au adus acalmie.

Abia mai tîrziu, în cursul anilor de puşcărie, am aflat cît de respectat era Costache Magearu printre legionari şi ce ascendent avea asupra camarazilor lui. Datorită ținutei lui exemplare de-a lungul multor ani de închisoare, cu blîndețea, modestia şi lipsa lui de ostentație, îşi cîştigase stima tuturor.

Contrar lui Teofănescu, fără să se erijeze în mentor sentențios, Costache Magearu şi-a dezvoltat punctul de vedere, pornind de la cîteva principii simple, pe care şi-a sprijinit întreaga argumentație: înțelegere pentru suferința altuia, ajutorarea aproapelui, spiritul de camaraderie, datoria celor mai în vîrstă de a întinde o mînă părintească atît de necesară celor mai tineri atunci cînd îi încearcă deznădejdea. Considera că cine nu trecuse prin încercările cumplite ale „reeducării“ nu avea dreptul să judece şi să arunce primul piatra. Dimpotrivă, avea datoria să ajute victimele scăpate din acel diabolic experiment. Să-i ajute pe acei tineri să-şi regăsească echilibrul sufletesc zdruncinat, să se redreseze fizic şi moral. Era convins că puteau fi recuperați, că nu-şi pierduseră definitiv însuşirile

omeneşti, că trăiau doar o profundă tulburare psihică. Numai arătîndu-li-se dragoste, prietenie, ajutor şi încredere, li se putea dovedi că acele valori, în respectul cărora fuseseră crescuți, nu sînt numai vorbe goale şi înşelătoare. Numai aşa puteau fi ajutați să-şi recapete echilibrul şi încrederea. Îndoielile strecurate în minte prin spălarea creierului se vor risipi şi apele tulburate ale sufletelor lor schingiuite se vor limpezi.

Am încercat să rezum cele spuse. Regret că nu pot reproduce întocmai splendida lecție de bun-simț şi înțelegere omenească, ce se desprindea din vorbele spuse domol şi fără patimă de Costache Magearu.

Cu toate că nu avusese loc nici o discuție în contradictoriu şi nu-i făcuse nici un reproş direct, prin simpla expunere a punctului său de vedere, Magearu îşi arătase totala dezaprobare pentru poziția adoptată de Teofănescu. Efectul asupra acestuia a fost de-a dreptul surprinzător, Teofănescu dîndu-i dreptate lui Magearu şi recunoscînd că fusese o greşeală din partea lui să-i judece aşa de aspru şi în bloc pe toți cei ce trecuseră prin „reeducare“. De fapt, spunea el, nu voise decît să mă prevină pe mine, care eram mai tînăr şi mai neexperimentat, să fiu prudent cu studenții ce fuseseră la Piteşti şi la Gherla şi, înainte de a le acorda încrederea, să mă asigur mai întîi că nu sînt dintre cei rămaşi în continuare sub influența şi în serviciul ofițerului politic. Mi-am dat seama cît de greu îi venea lui Teofănescu să retracteze tot ceea ce spusese şi nu înțelegeam de ce o făcea.

Fără să trădeze vreo satisfacție în fața capitulării lui Teofănescu, tot Magearu l-a ajutat să depăşească momentul penibil prin care trecea, adresîndu-ni-se amîndurora: „Iertați-mă că v-am întrerupt discuția, dar am intervenit numai ca să evit o neînțelegere. N-aş fi vrut ca dl Ioanid să rămînă cu o impresie greşită despre Alecu Caranica, cu care am înțeles că e prieten. Îl cunosc eu însumi pe Alecu şi pot spune că e un băiat bun şi cinstit, care a suferit mult şi căruia nu i se poate reproşa nimic!“ Cu aceste cuvinte, subiectul s-a încheiat şi Costache Magearu a schimbat vorba.

Am reținut acest episod, din cauza decepției nemărturisite, pe care mi-a provocat-o Teofănescu, atît prin cele ce susținuse, cît şi prin felul în care reacționase la intervenția lui Costache Magearu. Îmi dezvăluise nişte trăsături pe care nu i le bănuisem la Jilava, cînd îl cunoscusem. Țineam la portretul pe care mi-l făcusem cu acea ocazie despre el şi n-am vrut să-i aduc nici o modificare, străduindu-mă să-mi păstrez nealterate admirația şi respectul ce mi le inspirase atunci. Au trecut apoi anii şi uitarea, ajutată de dorința de a nu-mi strica imaginea ce mi-o făcusem despre Teofănescu, s-a

aşternut peste discuţia noastră din dubă. Reuşisem să resping deziluzia care mă încercase, dar timpul n-a spulberat niciodată complet o urmă de îndoială ce mi se strecurase în suflet. Cu toate astea, chiar aşa puţin umbrită de discuţia noastră din dubă, probabil că, pînă la urmă, figura lui Teofănescu mi-ar fi rămas totuşi întipărită în minte, aşa cum mi se înfăţişase prima oară la Jilava, dacă, mulţi ani mai tîrziu, nu ne-am fi întîlnit din nou. Cu acea ocazie, aveam să adaug nişte trăsături mai precise portretului lui Costache Teofănescu.

Deocamdată, datorită lui Magearu, unicul incident fusese înlăturat iar restul călătoriei noastre a decurs într-o atmosferă destinsă şi amicală. Tovarăşii mei de drum, fiind vechi puşcăriaşi, aveau multe de povestit, aşa că timpul ne-a trecut uşor, uitînd aproape că aveam lanţuri la picioare şi că hrana rece era departe de a ne astîmpăra foamea. Renunţasem să ne mai întrebăm unde sîntem duşi şi nu ne mai gîndeam la ce ne va aduce ziua de mîine. Contactul cu realitatea l-am reluat în staţia Basarab, înainte de Gara de Nord, cînd vagonul nostru a fost decuplat şi gardianul ne-a strigat prin vizetă să ne pregătim de coborîre.

Transbordarea din vagonul-dubă în duba-automobil s-a făcut după tipicul obişnuit, printre două rînduri de securişti, cu pistoalele automate îndreptate spre noi, strigîndu-ne să ne grăbim, să ţinem capul în pămînt şi să nu vorbim. Ne-am urcat în duba-automobil, trasă lîngă linii. Uşile s-au închis şi duba a pornit.

Cu aproape trei ani în urmă, venind de la Piteşti, făcusem acelaşi drum, striviţi ca sardelele şi sufocîndu-ne de căldură, lipsă de aer şi înghesuială. Acum nu eram decît cinci inşi. Prin ventilatorul din plafon, care funcţiona cînd duba era în mişcare, pătrundea aerul rece de afară. Tot drumul am tremurat de frig. Cînd duba a părăsit străzile pavate ale oraşului, rulînd cu viteză tot mai mare pe o şosea desfundată şi plină de gropi, mi-am amintit cu regret de prima călătorie, făcută pe acelaşi drum. La fiecare hîrtoapă, eram aruncaţi dintr-o parte într-alta a încăperii. Neavînd nici un punct de sprijin şi nici de ce ne agăţa, ne pierdeam echilibrul iar mişcările de redresare, pe care le făceam pentru a nu cădea, erau împiedicate de lanţurile care ne răneau picioarele. Nici aşezaţi pe jos nu reuşeam să ne menţinem pe loc. La fiecare hop sau curbă a şoselei, ca şi la fiecare frînă sau înclinare a vehiculului, alunecam pe planşeul de tablă lucioasă, izbindu-ne de pereţii metalici ai dubei. La prima călătorie, în 1952, nu pătisem aşa ceva, cei cîţiva zeci de deţinuţi înghesuiţi atunci în dubă făcînd o masă compactă, fenomenul nu putuse avea loc din lipsă de spaţiu liber. Cu toate că ni s-a

părut interminabil, cred că drumul n-a durat nici o oră. Chinurile noastre echilibristice s-au sfîrşit după o ultimă cotitură, cu o alunecare, din care ne-am oprit claie peste grămadă, în peretele dinspre partea din faţă a dubei. Duba cotise brusc la dreapta, coborîse o pantă scurtă dar destul de înclinată şi se oprise în faţa porţii Fortului Nr.13–Jilava.

Încă de cînd plecasem din staţia Basarab, pentru noi această destinaţie nu mai era o surpriză. Ştiam că vom fi duşi la Jilava. Tovarăşii noştri de călătorie, care de-a lungul anilor de închisoare făcuseră de mai multe ori acest drum, îl recunoscuseră încă de la primele sute de metri parcurşi. Teofănescu şi Magearu ne enumeraseră chiar străzile, în timp ce duba avansa pe traseu.

După o destul de lungă aşteptare, uşa dubei s-a deschis, şi ni s-a spus să coborîm. În loc să fim însă duşi spre poarta de intrare în fort, făcîndu-ni-se semn din ţevile armelor îndreptate spre noi, am fost conduşi pe partea stîngă a drumului, spre o clădire mică şi foarte joasă, care în 1952, cînd trecusem prima dată prin Jilava, încă nu fusese construită. Am fost introduşi pe unica uşă a căsuţei. O singură mică deschizătură, prevăzută cu gratii, dar fără geamuri, care ţinea loc de fereastră, lăsa să intre prea puţină lumină ca să putem vedea din primul moment interiorul. Înainte ca ochii să ni se adapteze la întuneric, am simţit frigul şi mirosul de fecale din încăpere. Treptat, ochii ni s-au obişnuit: ne aflam pe un fel de coridor foarte îngust şi numai de cîţiva metri lungime, din care, pe una din laturile lui se făceau mai multe celule extrem de mici. Uşi nu aveau. La capătul coridoraşului, două tinete fără capace, care nu mai fuseseră de multă vreme golite. Erau pline ochi, iar cei care trecuseră înaintea noastră pe aici, nemaiputîndu-le utiliza, îşi făcuseră mai întîi nevoile în imediata lor apropiere, iar apoi, treptat, tot mai departe. De aci, sursa mirosului pestilenţial, care ne izbise la intrare.

Am bătut de mai multe ori în uşă, cerînd fie să ni se dea voie să deşertăm tinetele, fie să ni se dea una goală. Ne-am ales numai cu răspunsurile bine cunoscute: „Lasă gura!“ sau „Nu mai bate!“ Am renunţat deci, ajungînd la concluzia la care ajunseseră şi cei ce trecuseră înaintea noastră prin această încăpere şi am făcut şi noi ca ei. Am mai stat o bună bucată de vreme în mizeria din acea „cameră de tranzit“, pînă ce am fost introduşi pe poarta fortului.

Dincolo de poartă, am fost dezbrăcaţi şi percheziţionaţi iar apoi, conduşi de ofiţerul de serviciu, am pătruns pînă în miezul fortului, în secţia cunoscută sub denumirea de „Reduit“. Reduitul avea douăsprezece camere.

Primele patru aveau o singură uşă de acces dinspre coridor şi comunicau între ele, motiv pentru care li se spunea: „camera unu-patru“. La fel şi ultimele patru, care se chemau: „camera nouă-doisprezece“. Celelalte erau camere separate, numerotate cu 5, 6, 7 şi 8. Am fost băgaţi în camera 8.

În afară de cotețele de la poarta fortului, din care tocmai fuseserăm scoşi, Jilava mai suferise şi alte amenajări şi operaţii de înfrumusețare. Se făcuseră reparaţii pe coridoare, acolo unde tencuiala căzuse de igrasie. Pînă şi modelul decorativ tradiţional al Jilavei, celebrele lalele roşii fuseseră din nou pictate, formînd brîul de separaţie între partea de sus a peretelui, proaspăt văruit, şi partea de jos, vopsită în negru, cu culoare de ulei. Cea mai importantă măsură de modernizare consta însă în desfiinţarea priciurilor. Fuseseră înlocuite cu paturi de fier de tip cazon. Jilava era acum mobilată ca toate închisorile din ţară şi îşi pierduse o parte din aspectul ei de puşcărie primitivă, fără să reuşească însă să devină prin asta un penitenciar modern. Fără vechile ei priciuri, cu lemnul scrijelat de tot felul de răbojuri, nume şi inscripţii, descifrate şi completate de fiecare nou-venit cu propriile-i date, Jilava mi se părea mutilată.

La prima mea trecere prin Jilava, fusesem impresionat de zidurile ei groase şi umede, de bolţile şi galeriile subterane cu miros de pivniţă, de un fel de farmec de temniţă de castel medieval. Acum, din cauza zidurilor reparate, a pereţilor cîrpiţi şi proaspăt văruiţi şi mai ales a dispariţiei priciurilor, nu-i mai regăseam atmosfera de altădată şi parcă o regretam. Nu era nimic morbid în acest simţămînt de părere de rău!

Jilava fusese singura închisoare în care, o dată împins într-una din celulele ei şi uşa ferecată în urma mea, avusesem senzaţia de a fi scăpat de orice supraveghere. Ochiul şi urechea temnicerului nu te mai puteau urmări în adîncimea hrubelor, în semiobscuritatea cotloanelor ascunse vederii de schelăria priciurilor, în spatele cărora unghiurile moarte îţi ofereau un adăpost şi o siguranţă, pe care în alte închisori nu le găseai. Senzaţia de a fi permanent supravegheat, a acelui ochi care nu-ţi lăsa o clipă de răgaz, violîndu-ţi intimitatea cea mai strictă, tot timpul şi în orice ungher te-ai fi aflat, te făcea să trăieşti sub obsesia vizetei. Nimic anormal deci, că tînjeam după vechea Jilavă, cu toate neajunsurile ei, dar cu marele avantaj de a nu fi trăit sub această tensiune.

Totuşi, dracul nu s-a arătat a fi chiar aşa de negru cum mi l-am închipuit la început. Camerele erau mult prea mari, lumina prea slabă şi înghesuiala prea mare, pentru ca supravegherea prin vizetă să fie eficace.

De cum am intrat în celulă, am devenit centrul interesului general. În jurul fiecăruia din noi s-a făcut cerc. Unii din noi şi-au găsit prieteni şi cunoştinţe. Din cei aproximativ şaizeci de inşi din cameră, eu n-am întîlnit nici un cunoscut. A urmat obişnuitul schimb de informaţii cu cei care ne înconjuraseră, pentru care eram purtătorii ultimelor veşti din Aiud.

Fiind punctul obligatoriu de trecere al oricărui deţinut aflat în transfer, fie că era în drum de la o puşcărie la alta, fie că era dus la o nouă anchetă la Securitate sau trimis înapoi la penitenciarul de la care plecase, Jilava era cea mai bine informată închisoare din ţară. Obişnuiam să spunem că toate drumurile duc la Jilava! Aici se centralizau toate veştile din lumea închisorilor, un adevărat furnicar aflat în perpetuă mişcare.

Cei trei tovarăşi ai noştri de drum n-au făcut decît să completeze, cu veşti proaspete din celular şi fabrică, ultimele informaţii primite din Aiud de la cei sosiţi în Jilava cu duba precedentă.

Relatările lui Titi şi ale mele au stîrnit un interes deosebit. Veneam din Zarcă, de unde rareori transpirau veşti. Zidurile erau mute. Zarca nu era afectată de acest du-te-vino permanent, caracteristic celorlalte închisori. Prin noi, în acel moment, s-a deschis o supapă şi o parte din secretele ei, păzite cu atîta grijă, au ieşit la iveală şi s-au răspîndit, purtate din gură în gură, în toate închisorile.

Cei din Jilava au aflat astfel de la noi numărul aproximativ al deţinuţilor din Zarcă, şi o bună parte din numele lor. Le-am vorbit de lotul Pătrăşcanu, de supravieţuitorii din guvernul Antonescu, de Nicu Gane, de Radu Gyr, de amiralul Măcelaru, de Greceanu etc. Am pomenit cu această ocazie şi de Fleischer, care îmi dăduse zilnic bucata lui de pîine cît timp fusesem pedepsit fără mîncare în celula de la etajul Zărcii.

Pentru prima oară, după aproape doi ani, de cînd trăiam sub regimuri speciale de izolare, în ancheta Securităţii, la Oradea şi în Zarcă, aflam acum, de la cei din Jilava, o mulţime de lucruri noi, care se petrecuseră în răstimpul cît lipsisem din circuitul obişnuit al închisorilor. Eram mai lacomi de informaţii ca niciodată şi nu pridideam cu întrebările despre nenumăraţii prieteni lăsaţi la mină, despre regimul din Jilava şi din alte închisori, despre situaţia politică externă etc., etc.

Aşa am aflat, printre altele, că vestitul comandant al Jilavei, Maromet, după ce ani de zile depusese în această slujbă un zel şi o cruzime neînchipuită în chinuirea deţinuţilor, îşi primise răsplata de la stăpînii lui. Nu-şi pierduse numai slujba, dar se pare că executa acum o condamnare de drept comun, pentru furt şi afaceri cu obiectele de valoare ale deţinuţilor

(ceasuri, inele etc.) depuse la grefa închisorii.

Noul comandant al închisorii era maiorul Gheorghiu. Din ziua apariției lui, regimul se schimbase brusc în bine. Mîncarea se îmbunătățise substanțial, se luaseră anumite măsuri de igienă, deținuții erau scoşi săptămînal la duşuri şi zilnic la plimbare. Şi îngrijirea medicală se făcea simțită. Noul comandant inspecta zilnic toate cotloanele fortului şi îşi făcea apariția prin celule, informîndu-se de necesitățile deținuților. Obişnuia să le asculte cu răbdare doleanțele, arătîndu-se binevoitor față de plîngerile lor şi satisfăcîndu-le cererile (în limitele permise de regulament, spunea el). Încă din primul moment, a făcut deținuților o bună impresie şi şi-a creat reputația de a fi omenos fiindcă se arătase binevoitor şi le vorbea cu blîndețe şi politicos. Toți se mirau, cum de un asemenea om putuse ajunge în cadrele M.A.I. Şi mai cu seamă comandant de închisoare. N-a durat însă mai mult de cîteva zile şi misterul a fost elucidat şi, o dată cu aceasta, a căzut şi masca de cumsecădenie a comandantului. Cîțiva din deținuții mai vechi, care trecuseră prin Gherla anilor reeducării, aflîndu-se în trecere prin Jilava, îl recunoscuseră.

Noul comandant al Jilavei nu era altul decît fostul comandant de la Gherla din acele timpuri. Toți cei care fuseseră închişi la Gherla îl cunoşteau, fiindcă una din plăcerile lui Gheorghiu era să primească personal loturile de deținuți care soseau în închisoarea lui. Era bine cunoscut pentru discursul de primire pe care ținea să-l rostească în fața nou-veniților. Asista la descărcarea din dubă, la încolonarea lor în curtea închisorii şi la apelul nominal, înconjurat de gardieni înarmați cu ciomege şi îşi începea tirada, invariabil, cu aceleaşi cuvinte: „Ştiți bă, bandiților, unde sînteți aici?“

Desigur, nu era decît o întrebare retorică, la care nu aştepta vreun răspuns, şi continua: „Aici sînteți la Universitatea Gherla!“

La ce se referea comandantul aflau nenorociții în zilele următoare, cînd intrau în procesul de „reeducare“, iar ce fel de bestie sadică putea fi Gheorghiu aflau mai tîrziu, în cursul detenției, cînd aveau ocazia să încapă pe mîinile lui. Acelaşi om se prezenta acum sub o nouă înfățişare la Jilava.

A mai trecut un timp şi, datorită deținuților în tranzit prin Jilava, provenind din diferitele închisori din țară, s-a aflat că, departe de a fi o excepție, cazul maiorului Gheorghiu constituia, de fapt, numai aspectul din Jilava al unui întreg plan de bătaie, aplicat de Ministerul de Interne la toate penitenciarele din țară. O dată cu hotărîrea de a îmblînzi tratamentul din închisori şi de a da o aparență de legalitate regimului impus deținuților

politici, se procedase la o rotație a comandanților de penitenciare. Toți comandanții de închisori primiseră dispoziții să-şi schimbe comportarea în conformitate cu această nouă linie. Aşa se făcea că bruta de Gheorghiu de la Gherla se prezentase la Jilava cu privirea blîndă şi zîmbetul pe buze. Şi la fel ca el, şi ceilalți, în închisorile unde fuseseră mutați. Bineînțeles că după o vreme dispozițiile s-au schimbat iar, zîmbetele au dispărut şi s-a revenit la „normal“. Deocamdată însă, sub această primă parte a domniei lui Gheorghiu, aveam să profităm şi noi de pe urma îmbunătățirilor aduse în viața de toate zilele a deținuților din Jilava. Era vorba mai ales de o hrană ceva mai consistentă, de respectarea zilnică a timpului de plimbare şi de o vizibilă reținere a gardienilor de a mai abuza de puterile discreționare ce le avuseseră pînă aci. Făceau eforturi vădite să respecte noile dispoziții: să nu bată, să nu înjure, să ni se adreseze în mod civilizat.

Continuîndu-mi turneul de informare printre paturile celulei, am cunoscut o serie de inşi, pe care ulterior nu i-am mai întîlnit niciodată.

Îmi aduc astfel aminte de Ovid Vlădescu. Un bărbat încă tînăr şi arătînd foarte bine. Rețin doar că ocupase o funcție în guvernul Antonescu şi că era arestat de relativ scurtă vreme, cu toate că fusese condamnat în lipsă şi căutat. Stătuse ascuns ani de zile, într-un spațiu amenajat în spatele unui perete dublu, dacă nu mă înşel, în propria-i casă.

L-am descoperit în celulă şi pe Aristide Blank. Era în vîrstă, dar se ținea foarte bine. Mi-am amintit de pozele văzute în ziarele din vremea copilăriei mele. Era neschimbat ca înfățişare şi purta aceiaşi ochelari cu ramă groasă, neagră. Era îmbrăcat cu un costum gri, milles points la două rînduri, din stofă englezească de pe vremuri, în stare încă destul de bună. Nici el nu era de multă vreme închis. Mi-a povestit de tata, pe care îl cunoscuse. Ştia că şi eu îl cunoscusem pe fiul său, cînd eram elev în primele clase de liceu. Îl chema Milenco iar noi, copiii, îi spuneam în derîdere Şmilenco. Bătrînul Blank s-a înduioşat vorbindu-mi de fiul lui, pe care nu mai trăgea nădejde să-l revadă. Era mîndru de el, dar şi decepționat în acelaşi timp de calea pe care apucase în viață. Mi-a povestit că îl trimisese la studii în străinătate, unde-l surprinsese războiul. Milenco devenise cetățean american, se înscrisese voluntar în armată, participase ca ofițer în trupele generalului Patton la campania din Europa, fiind decorat pentru fapte de arme. Din ultimele veşti pe care le avea de la el, înainte de arestare, aflase că Milenco îşi descoperise o înclinație spre literatură şi publicase chiar o primă carte, care avusese succes. Bătrînul Blank era

amărît că fiul lui nu rămăsese în „tradiția familiei“, că nu voise să-şi facă o „carieră ca om de bancă“. Mai ales, nu-şi putea explica „spiritul militarist“ care-l anima pe Milenco. „Mă simt ca o găină care a clocit un ou de rață!“ îmi spunea el.

Tot aici, l-am mai cunoscut pe doctorul Topa, renumitul chirurg care continuase să-şi practice meseria ca medic deținut, la spitalul penitenciarului din Aiud, operînd în condițiile cele mai precare şi salvînd zeci de vieți. Îşi făcuse un bun renume în lumea închisorilor, pentru abnegația cu care îşi îngrijea camarazii, cîştigîndu-şi stima tuturor. Pe lîngă vîrsta lui destul de înaintată, era marcat şi de uzura anilor de închisoare.

Mi-a spus că suferea teribil de foame. M-a impresionat felul lui firesc de a vorbi şi atitudinea lui modestă, dar demnă.

Vecin cu el de pat era un personaj foarte straniu ca înfățişare, care-mi atrăsese atenția încă de cînd intrasem în celulă. Mi-aducea aminte de tablourile care-i reprezentau pe soldații lui Napoleon în timpul retragerii din Rusia. Purta pe cap un passe-montagne, prin a cărui deschizătură nu i se vedea decît ovalul feței. Pielea zbîrcită, gălbejită şi pergamentoasă a obrajilor părea de mumie. Îmbrăcămintea lui bătea toate recordurile pe care le întîlnisem pînă aici în puşcărie. Originea pieselor vestimentare era greu de identificat: un mozaic de petice de diferite dimensiuni şi culori, provenind din efecte penale şi civile, cusute între ele sau legate cu sfori, acolo unde se petreceau. Ar fi fost un costum de clovn, dacă n-ar fi intervenit un factor omogenizant al acestui neînchipuit amalgam de petice felurite: murdăria! Hainele erau aşa de soioase, încît toate acele petice, cîndva multicolore, erau uniformizate într-o culoare greu de definit. Ca o completare la prezentarea personajului, o ultimă originalitate: purta mănuşi! Dar, ce fel de mănuşi! Împletite din lînă, porneau de la cot, fiind trase peste mîneca hainei şi se opreau pe la jumătatea degetelor, lăsînd ultimele două falange libere. Chiar şi pentru ochii unui puşcăriaş, a cărui noțiune despre igienă suferise ajustările cerute de condițiile de viață ce i se ofereau, personajul reuşea să fie respingător de murdar. Am aflat mai tîrziu de la alți deținuți că în zilele de baie omul recurgea la tot felul de subterfugii, pretextînd fie o criză de sciatică, fie simulînd o răceală cu febră, numai ca să nu se spele. Nimeni din celulă nu-şi aducea aminte să-l fi văzut vreodată făcînd duş. Nu se putea spune că în celulă era cald, totuşi temperatura nu justifica aspectul de membru al vreunei expediții polare, sub care se prezenta omul, încotoşmănat cum era el în zdrențele lui, nelăsînd să i se vadă decît fața şi vîrful degetelor. Cît priveşte rostul

mănuşilor speciale pe care le purta, l-am descoperit la ora prînzului. Cu vîrful degetelor care-i ieşeau din mănuşi s-a apucat să-şi fărîmițeze sfertul de pîine pe o cîrpă întinsă cu grijă pe pat. Cred că operația a durat mai bine de o oră iar la capătul ei pîinea redevenise aproape făină.

Dr. Topa ne-a prezentat unul altuia. Era generalul Costică Niculescu, fost şef al Casei Militare la Palatul regal. Am încercat să stau de vorbă cu el, dar n-am reuşit să înjgheb o conversație. Omul părea obsedat numai de problema supraviețuirii, preocupările lui limitîndu-se la cele mai simple expresii ale existenței: îmbrăcămintea care să-l apere de frig, mîncarea ca să nu flămînzească şi… inevitabilele ei urmări fiziologice! Nu mi-am putut da seama dacă starea lui de abrutizare era rezultatul senilității sau efectul detenției. Poate amîndouă!

Îți mai atrăgea privirile şi o altă persoană, distingîndu-se de cei din jur prin ținuta marțială cu care se plimba prin cameră. Numele acestui bătrîn impozant era Flondor.

Ultimul nume de care îmi mai amintesc, din scurta mea şedere în acea celulă, este al lui Tăzlăuanu. Un tînăr blond, slab şi înalt, cu care schimbînd cîteva cuvinte, am descoperit că avem cunoştințe comune. Fusese condamnat pentru tentativă de trecere frauduloasă a frontierei, cu un avion care făcea cursa Bucureşti–Iaşi. Se pare că însuşi pilotul, inițiatorul complotului de fugă, fusese agentul provocator al Securității.

Ştiusem de această tentativă de fugă. Eram încă liber cînd avusese loc şi cazul fusese discutat în cercul nostru de cunoştințe, deoarece printre cei arestați se afla şi Toto Mitache, vărul unui foarte bun prieten al meu. După cîteva săptămîni de anchetă, Toto fusese eliberat. Ne-a povestit că scăpase nemaltratat din anchetă şi că nu i se putuse dovedi intenția de participare la fugă, fiindcă avusese un alibi pentru a-şi justifica drumul la Iaşi. Tînărul Tăzlăuanu mi-a povestit că toți ceilalți arestați fuseseră bătuți la ancheta de atunci şi pretindea că Toto Mitache acceptase să colaboreze cu anchetatorul, plătindu-şi, cu această atitudine prețul libertății.

Cît eram încă liber, auzisem spunîndu-se despre Toto că ar fi turnător. În acele vremuri de teroare însă, cînd Securitatea reuşise să strecoare suspiciunea în mintea oamenilor, astfel de reputații se stabileau cu multă uşurință. Necunoscîndu-l bine pe Tăzlăuanu, n-am luat de bună afirmația lui. Totuşi, umbra bănuielii stîrnite de spusele lui n-am mai putut-o îndepărta niciodată. Ani de zile mai tîrziu, cînd am ieşit din închisoare şi l-am revăzut pe Toto Mitache, fără să evit acest contact, în discuțiile cu el, am fost totdeauna prudent.

Cînd oboseala drumului cu duba m-a răzbit şi mă retrăsesem în patul meu, am fost acostat de trei deţinuţi. Îi observasem de mai multă vreme că nu mă slăbeau din ochi şi mi-am dat seama că pîndiseră momentul cînd voi fi singur. S-au apropiat de mine cu sfială şi m-au întrebat dacă sînt dispus să le dau nişte relaţii referitoare la perioada pe care o petrecusem în Zarcă. Intrigat de aerul lor conspirativ, i-am poftit să stea pe pat. Fiind ultimul venit, după regula puşcăriaşilor, ocupasem patul de lîngă tinetă, singurul rămas liber.

Unul din ei a început prin a-mi spune că auziseră cu toţii o parte din cele ce povestisem în celulă şi că eram în măsură să le dau o informaţie extrem de preţioasă. Vorbind despre deţinuţii din Zarcă, pomenisem numele de Fleischer. Voiau să ştie dacă acel Fleischer era una şi aceeaşi persoană cu cea care îi interesa pe ei în cel mai înalt grad. Mi-au explicat că erau arestaţi ca sionişti şi că Fleischer era un şef important al organizaţiei lor, dispărut fără urmă de luni de zile.

Le-am povestit în amănunt episodul de la etajul Zărcii, unde fusesem pedepsit, cum intrasem în legătură cu vecinul meu de celulă, care se prezentase pe numele de Fleischer şi cum acesta mă ajutase să nu flămînzesc, dîndu-mi zilnic bucata lui de pîine. Le-am spus de rugămintea lui de a răspîndi, dacă voi avea ocazia, ştirea că se află în Zarcă. Din toate aceste detalii şi din descrierea lui Fleischer, aşa cum îl văzusem prin gaura oblonului plimbîndu-se în curtea Zărcii, cei trei s-au convins că era vorba de camaradul lor. „Vă sîntem foarte recunoscători. Nu ştiţi ce mare serviciu ne-aţi făcut!“ au fost cuvintele cu care s-au despărţit de mine, strîngîndu-mi mîna cu efuziune. În ce măsură le-au servit lor sau lui Fleischer informaţiile mele n-am aflat niciodată, după cum nici de soarta celui ce-mi dăduse raţia lui de pîine în Zarcă, n-am mai auzit nimic.

În dimineaţa următoare, m-a trezit toaca deşteptării. Jilava nu renunţase la vechiul ei sistem de a semnala deşteptarea şi stingerea. Gardianul bătea cu un drug de fier într-o bucată de şină de cale ferată, atîrnată de un stîlp în curte. Încă de la primele lovituri, vecinul meu de pat mi-a spus să fiu atent la toacă. Mi-a spus că merită. Mi-am dat seama numai că cel care bătea în şină întrebuinţa două bucăţi de fier în loc de una. În rest, n-am remarcat nici o deosebire faţă de toaca pe care o auzisem seara la stingere. Aceleaşi douăzeci–treizeci de lovituri au făcut să răsune fierul la intervale regulate, apoi, ca de obicei, înainte de a înceta, s-au rărit. La ultimul sunet, m-am întors mirat spre vecinul meu de pat, neînţelegînd

de ce îmi recomandase să iau seama la toacă.

Dar tocmai în acea clipă a mai căzut o lovitură, iar după o nouă pauză, alta, şi apoi încă una, şi încă una, şi tot mai des, pînă ce în toată Jilava a început iar să răsune toaca. De data asta însă, nu mai erau bătăile obişnuite, reglementare. Era o adevărată dezlănțuire de bătăi, cînd mai puternice, cînd mai slabe, cu schimbări de tonalitate, după cum era lovită şina, mai la mijloc sau mai spre capete, cadența modificîndu-se şi ea, devenind tot mai vioaie, pînă ce atingea apogeul într-un ritm de-a dreptul turbat. Apoi se domolea treptat şi, cînd credeai că avea să înceteze, se aprindea din nou.

Fără să-mi dau seama, fermecat, ascultam cu sufletul la gură şi cînd sunetul de toacă s-a stins brusc, mi-a părut rău. Toți deținuții din Jilava din acea vreme îl cunoşteau pe gardianul care cu atîta măiestrie bătea toaca. Era țigan. I se spunea „Țambalagiul“, ceea ce probabil şi era. De cîte ori era de serviciu, îşi făcea damblaua, adăugînd acest supliment artistic la bătăile reglementare ale stingerii sau deşteptării. Se simțea cît era de bucuros să-şi satisfacă patima lui de țigan lăutar. De altfel, în tot timpul schimbului lui, se plimba fluierînd prin galeriile sumbre ale fortului.

În afară de deşteptarea neobişnuită, în sunetele toacei bătute de țigan, dimineața nu părea să ne mai ofere alte evenimente deosebite.

Primele etape al programului s-au desfăşurat după tipicul tuturor puşcăriilor. Mai întîi „deschiderea“ şi „numărul“ cu veşnica dificultate din partea gardienilor de a stabili de la prima numărătoare efectivul exact al deținuților din cameră. Apoi s-a împărțit terciul, timp în care Titi şi cu mine am profitat de ocazie ca să-i raportăm gardianului că sosisem cu o zi înainte cu duba şi că nu ni se tăiaseră încă lanțurile de la picioare. Răspunsul a fost: „Aşteptați!“ Ştiind dinainte răspunsul, eram pregătiți să mai aşteptăm vreun ceas şi să batem la uşă pentru a ne repeta cererea, o dată sau de mai multe ori, pînă la rezolvare.

Pînă aici, dimineața se arătase cît se poate de banală, aşa că ne-am reluat conversațiile cu cei din celulă. Deodată însă uşa s-a deschis din nou şi plutonierul care purta pe braț banderola de ofițer de serviciu din ziua aceea a intrat în cameră. Era o bine cunoscută figură a Jilavei: plutonierul Iamandi!

Datorită răutății şi brutalității lui, îşi făcuse de-a lungul anilor o tristă reputație printre deținuți. Se remarcase mai ales în epoca de glorie de sub comanda lui Maromet. Se spunea că era unul dintre cei însărcinați cu împuşcarea deținuților condamnați la moarte şi executați în incinta fortului.

Iamandi era țigan, înfățișarea lui nelăsînd nici un dubiu asupra originii. După ce a făcut cîțiva paşi în celulă, s-a oprit într-o poziție marțială, rotindu-şi o privire arogantă peste lumea din cameră. Aştepta să se ia act de prezența lui şi să i se facă primirea cu care era obişnuit de pe vremea cînd toată lumea îi ştia de frică şi se grăbea să sară din paturi la intrarea lui. Conversațiile şi orice alte activități încetau, fiecare sperînd să treacă neobservat, să nu-i ofere vreun pretext să se lege de el şi astfel să-i cadă victimă, Iamandi fiind cunoscut pentru sălbăticia cu care bătea deținuții, fără nici un motiv.

Cu toate că trecuse o bună bucată de vreme de cînd regimul din închisori se mai îmblînzise, administrația făcînd mult caz de faptul că suprimase abuzurile, Iamandi tot mai spera să inspire aceeaşi teamă, la simpla lui apariție. Lumea închisorilor reacționa însă cu sensibilitatea unui seismograf la cele mai mici adieri, care veneau să modifice atitudinea administrației față de deținuți, adaptîndu-se imediat noilor condiții şi căutîndu-şi un echilibru pentru a supraviețui. Or, ultimele măsuri luate de M.A.I. în privința tratamentului din închisori erau de proporțiile unui adevărat cutremur.

Administrația, acceptînd să se supună şi ea unui regulament, interzicînd abuzurile personale ale gardienilor şi renunțînd la prerogativele de a aplica legea bunului plac, abandonase nişte poziții care fuseseră ocupate acum de deținuți. Teroarea încetase (sau mai bine zis fusese suspendată temporar) şi un regim de aparentă legalitate îi luase locul. Deținuții prinseseră curaj. Orice tentativă de abuz din partea unui gardian, insultă sau lovitură, era raportată la prima ocazie superiorilor lui, ceea ce, chiar dacă nu ducea la pedepsirea respectivului gardian, cel puțin nu mai declanşa represalii asupra celui care îndrăznise să se plîngă şi ajuta la menținerea acestui straniu şi neaşteptat spirit de legalitate autoconsimțită din partea administrației.

În această atmosferă, intrarea lui Iamandi în celulă n-a mai produs nici un efect. Nimeni nu l-a băgat în seamă, fiecare văzîndu-şi de treabă, fie rămînînd mai departe pe pat, fie plimbîndu-se şi stînd de vorbă. Ceea ce nu însemna că nu-l observam şi că ne scăpase efortul pe care-l făcea ca să-şi stăpînească furia.

Dregîndu-şi glasul, a reuşit să strige cu o voce neutră: „Faceți linişte!“ Iamandi ținea în mînă două dosare. Cînd s-a făcut linişte, a citit numele scrise pe ele: Coşereanu Constantin şi Ioanid Ioan!

Am răspuns fiecare din locul în care ne aflam. Iamandi ne-a măsurat

din cap pînă în picioare cu o privire duşmănoasă, în care se concentrase toată ura pentru umilința suferită de a nu i se fi acordat atenția cuvenită la intrarea în cameră. Ne aşteptam să ne scoată pe coridor ca să ni se taie lanțurile şi ne pregăteam să ne îndreptăm spre uşă, cînd Iamandi a strigat din nou: „Luați-vă bagajul şi ieşiți afară!“

Ipoteza noastră cădea. Era vorba de mutare din cameră. În timp ce ne adunam în traistă cele cîteva zdrențe ce constituiau toată zestrea noastră vestimentară, un deținut, făcîndu-se că ne ajută, s-a apropiat de noi. Ne-a şoptit că atunci cînd Iamandi ne citise numele, se afla tocmai într-unul din paturile suprapuse din spatele lui şi putuse observa, peste umărul lui, o însemnare cu creionul roşu pe coperta dosarelor noastre. Descifrase numai cuvîntul „Atențiune“, subliniat. Celelalte două rînduri scrise sub linie nu le putuse citi. Ne-am gîndit imediat că trebuie să fie vorba de o mențiune în legătură cu evadarea noastră. Ceea ce a urmat ni s-a părut a fi o confirmare a acestei presupuneri. După ce ne-am luat rămas-bun de la cei din cameră, întîrziind intenționat cu strîngerea mîinilor şi efuziunile pentru a-l contraria pe Iamandi, care ne aştepta nerăbdător în uşă, am ieşit pe coridor. Furios, dar stăpînindu-se, ne-a spus să-l urmăm.

Am ieşit din „reduit“, am traversat curtea semicirculară şi am pătruns pe poarta de sub bolta prin care se intra în al doilea corp de galerii subterane al fortului. De aici, se despărțeau, la stînga şi la dreapta, coridoarele spre secția I şi respectiv secția II. Iamandi ne-a oprit însă de îndată ce am trecut de intrare. Chiar sub boltă, pe mîna dreaptă, se aflau două uşi destul de apropiate una de alta, ceea ce indica îngustimea celor două încăperi. Deasupra fiecărei uşi, cîte o inscripție: „Izolator 1“ şi „Izolator 2“. Erau două camere de pedeapsă, de existența cărora auzisem. Cînd, la un semn al lui Iamandi, gardianul de pe secție a deschis prima uşă şi ne-a spus să intrăm, celula care ni s-a înfățişat nu avea aspect de cameră de pedeapsă. În loc să fie absolut goală, pentru ca deținutul să nu poată sta decît pe cimentul rece, eventual chiar udat cu apă cum ştiam că era obiceiul, în fundul celulei înguste, dar destul de adînci, erau montate de-a lungul pereților, în stînga şi în dreapta, cîte trei paturi suprapuse. Pe fiecare pat era cîte o saltea şi o pătură. Lîngă uşă erau o tinetă şi un hîrdău cu apă.

Am încercat să protestăm, cerînd să ni se spună de ce eram pedepsiți să stăm la izolare. „Nu sînteți pedepsiți! E o celulă ca toate celelalte. Aici ați fost repartizați!“ Şi Iamandi a închis uşa în urma noastră. „Dacă nu vă place, raportați mai sus!“ a mai zis țiganul de după uşă şi s-a îndepărtat.

Asta am şi făcut în primele două săptămîni ale şederii noastre în noua

celulă. Zi de zi am raportat, am reclamat şi am protestat sub toate formele posibile împotriva regimului discriminatoriu la care eram supuşi, cerînd explicaţii şi acuzînd administraţia că ne persecută. Cu toate că nu ne puteam plînge de condiţiile de cazare, absolut identice cu cele din restul închisorii, continuam să pretindem că sîntem izolaţi şi pedepsiţi fără motiv. Ne găsisem astfel o distracţie, să supunem zilnic gardienii, ofiţerii de serviciu, pe ofiţerul politic şi chiar pe comandant, la o ploaie de reclamaţii, care în alte vremuri ar fi fost curmate în modul cel mai brutal, încă de la primele vorbe. Le-am pus la încercare răbdarea, întinzînd coarda la maximum şi astfel am avut dovada clară a scrupulozităţii cu care respectau noua linie de comportare faţă de deţinuţi. Au suportat permanentele noastre bătăi în uşă, fără să scape măcar o înjurătură. Gardienii ne ascultau plîngerile cu răbdare, ne vorbeau cît puteau ei mai frumos şi ne explicau că ei nu erau decît nişte simpli executanţi şi nu puteau lua nici o hotărîre contrară dispoziţiilor primite. Ceream atunci să vorbim cu ofiţerul de serviciu. Scena se repeta, ofiţerul la rîndul lui sfîrşind prin a-şi declina competenţa.

Şi aşa, datorită acestor insistenţe, s-au perindat pe la celula noastră, treptat şi în ordine ierarhică crescîndă, mai toţi ofiţerii închisorii, pînă la comandant. Absolut toţi, chiar şi comandantul, maiorul Gheorghiu, au încercat să ne convingă cu vorba bună că nu sîntem pedepsiţi, că ne bucurăm de toate drepturile prevăzute de regulament şi că nu sîntem sub nici o formă persecutaţi. Nici unul n-a pomenit niciodată vreo vorbă despre măsuri speciale de supraveghere din cauza pecetei de foşti evadaţi, cu toate că era limpede că acesta era motivul real al mutării noastre.

Pentru a ne potoli şi a ne dovedi că nu eram la regim de pedeapsă, ne-au făcut tot felul de concesii. Mai întîi, ne-au tăiat lanţurile. Cînd ne-am plîns că celula e rece şi umedă, ne-au dat voie să utilizăm şi păturile de pe paturile neocupate. Pretextînd că sănătatea ne-a fost afectată de munca forţată din minele de plumb, am fost duşi la vizita medicală şi ni s-a dat dreptul să stăm şi peste zi în pat. De cîte ori ceream ac şi aţă pentru a ne mai cîrpi hainele, ni se satisfăcea dorinţa, lucru puţin obişnuit în închisoare. La plimbarea zilnică, în ţarcurile construite în acest scop, în prima curte a Jilavei, eram scoşi ultimii, după ce se perindau toate celulele de pe Secţia I şi II, şi eram ţinuţi întotdeauna mai mult. Şi la baie eram lăsaţi ultimii şi ne puteam spăla în voie, consumînd restul de apă rămas în cazan. La fel şi la ora mesei, eram serviţi tot la urmă. Nu numai că ni se umpleau gamelele, dar ni se dădeau şi suplimente. Titi era susţinătorul teoriei că suplimentul

nu trebuie niciodată refuzat, aşa că de multe ori, după ce gardianul închidea uşa, ne goleam gamela în tinetă, fiindcă nu mai puteam mînca. În afară de senzația neplăcută a supravegherii insistente prin vizetă, la care eram supuşi, gardienii celor două secții obişnuind să stea mai tot timpul chiar şi sub bolta unde era celula noastră, aş putea spune că ajunsesem să ne bucurăm de un regim privilegiat.

La început n-am avut vecini, camera de izolare de alături fiind nelocuită. Într-o zi însă, am auzit o sumedenie de paşi oprindu-se în dreptul ei. Gardianul a descuiat uşa şi cei aduşi au fost introduşi în celulă. Uşa noastră, din scînduri groase dar plină de crăpături, ca şi grătarul de deasupra ei (singura cale de aerisire, celula neavînd nici o fereastră) aveau avantajul că lăsau să pătrundă destul de distinct toate zgomotele coridorului. Pe această cale ca şi prin contactul stabilit prin peretele despărțitor comun am aflat povestea vecinilor noştri.

Erau şapte tineri. Toți, în momentul arestării, cu patru–cinci ani în urmă, erau studenți în Bucureşti. Făcuseră parte din Frățiile de Cruce şi fuseseră condamnați pentru „organizație subversivă“ şi „ajutor legionar“. Acest din urmă „delict“ era urmărit cu deosebită înverşunare, fiind practicat cu eficacitate de Mişcarea legionară în ilegalitate, dar servind în acelaşi timp de pretext Securității pentru a aresta şi condamna pe oricine avusese cîndva vreo contingență cu legionarii şi nu-i oferise pînă aici un alt prilej de a-l închide. Prin sumele strînse din cotizații şi donații ca şi prin alte servicii, legionarii îşi sprijineau camarazii ajunşi în situații dificile sau veneau în ajutorul familiilor celor arestați. Desigur că funcționarea acestui sistem de ajutor denota existența unei rețele organizate, ceea ce pentru autorități era intolerabil. Am întîlnit însă în închisoare oameni condamnați pentru „ajutor legionar“, numai pentru că oferiseră cuiva o țigară sau un pahar cu apă, fără să fi ştiut că respectivul fusese legionar sau simpatizant, sau nici măcar atît, dar pe care Securitatea îl supraveghea, căutîndu-i un cît de mic motiv pentru a-l condamna. Vinovat în fața tribunalelor militare, se făcea atît donatorul, cît şi primitorul. Tinerii noştri vecini declaraseră greva foamei, într-una din celulele de pe Secția I, unde printre alții se aflau închişi mai mulți membri ai lotului Salcia.

Nu mai auzisem pînă aici de lotul Salcia. Primele informații le-am primit de la aceşti tineri. Era vorba de conducerea coloniei de muncă „Salcia“ din Balta Brăilei, un lagăr de muncă pentru condamnații de drept comun. Întreaga administrație, de la comandant şi pînă la ultimul gardian, fusese arestată şi acuzată de „crime contra umanității“ săvîrşite împotriva

deținuților. Toți acuzații se aflau încarcerați în cîteva celule din Jilava, în aşteptarea procesului, care avea să se judece în Bucureşti. Era un fapt senzațional ca regimul să-şi tragă la răspundere propriile-i unelte, recunoscînd astfel că în închisoare se săvîrşiseră crime împotriva deținuților. E drept că era vorba de deținuți de drept comun, dar eram îndreptățiți să credem că vor urma să fie cercetate şi judecate şi abuzurile din închisorile cu deținuți politici. Şi metamorfoza intervenită în comportarea administrației din Jilava față de noi am pus-o tot în legătură cu declanşarea afacerii „Salcia“. Dacă acest din urmă raționament era poate just, speranțele că şi crimele făcute împotriva deținuților politici vor fi pedepsite s-au dovedit a fi deşarte. Trăiam numai o fază de acalmie, un moment de respiro, care ne-a prins bine.

Cu trecerea timpului şi cu experiența căpătată de-a lungul anilor de puşcărie, aveam să ne dăm seama că intenția de bază a regimului era exterminarea noastră, țintă de la care nu s-a abătut niciodată. Orice umanizare a condițiilor de viață pe parcursul detenției era o excepție de scurtă durată, o simplă măsură tactică menită să servească, fie un interes politic de moment, fie să inducă în eroare opinia publică de peste hotare.

Întîmplarea a făcut să aflu o mulțime de amănunte despre cele ce s-au petrecut la Salcia de la un martor, citat la procesul lotului, proces început în vara aceea, pe cînd mă aflam încă în Jilava.

Deocamdată, tinerii noştri vecini ne-au vorbit despre conviețuirea lor cu membrii lotului în aceeaşi celulă şi despre comportarea acestor oameni, care de pe o zi pe alta, din poziția de stăpîni absoluți cu drept de viață şi de moarte asupra supuşilor, se treziseră aruncați în închisoare, bucurîndu-se acum de statutul fostelor lor victime. Pentru nişte oameni crescuți şi instruiți în disprețul demnității şi chiar vieții semenilor lor, înzestrați de stăpînire cu puteri depline şi convinşi de invulnerabilitatea pe care le-o conferea uniforma M.A.I., transformarea bruscă din temniceri în întemnițați i-a lovit ca un trăsnet. Azvîrliți în celulele Jilavei, după ce s-au dezmeticit şi li s-a trezit instinctul de conservare, au reacționat cu aceeaşi lipsă de scrupule pe care o dovediseră şi atunci cînd fuseseră atotputernici. S-au comportat ca nişte adevărate fiare dezlănțuite, hotărîte să scape din cuşcă cu orice preț. Fără cel mai mic respect față de ceilalți deținuți, neținînd seamă de vîrstă sau infirmitate, cu obrăznicie şi brutalitate au încercat să introducă în celule legea junglei, însuşindu-şi tot ce le putea uşura lor viața, de la paturile cele mai bune, pînă la mîncare. Refuzînd să se

identifice cu noua lume în mijlocul căreia se găseau, continuau să se considere oamenii regimului, victime temporare ale unei erori, ceea ce i-a făcut pe mai toți să fie delatori.

Se simțeau mai aproape de gardienii de pe coridor, foştii lor tovarăşi, decît de camarazii lor de celulă pe care îi considerau în continuare duşmani, aşa cum învățaseră. Gardienii erau receptivi la turnătoriile lor, dar îi şi țineau la respect cînd încercau să devină prea intimi. Şi ei fuseseră învățați că cei de după gratii trebuie tratați ca duşmani! Se pare că una din primele dificultăți pe care le-au avut a fost aceea de a se obişnui să li se adreseze gardienilor cu formula „domnule“ şi nu „tovarăşe!“ Cînd, în virtutea obişnuinței, se adresau cu „tovarăşe“, replica gardianului îi deruta complet: „Ce, bă, tu eşti tovarăş cu mine?! Mie să-mi spui domnule!“

Treptat, au realizat că se aflau între două fronturi. Respinşi de cei de pe coridor, nu erau acceptați nici de cei din celulă. Izolați de toată lumea, nu mai aveau decît contacte între ei. Pe măsură însă ce se convingeau că arestarea lor nu era o eroare şi că urmau să fie judecați şi condamnați, comportarea lor se asemăna tot mai mult cu cea a unor fiare închise laolaltă. Au început să se sfîşie între ei, acuzîndu-se reciproc şi aruncîndu-şi unul altuia vina pentru faptele lor de la Salcia, de care erau chemați acum să răspundă. Se disculpau, învinovățindu-şi superiorii, considerîndu-se astfel acoperiți de obligația ce o avuseseră de a executa ordinele celor mai mari în grad. Aceştia din urmă, la rîndul lor, îi acuzau pe inferiorii lor în grad că îşi depăşiseră atribuțiile din inițiativă proprie şi negau că le-ar fi dat vreodată ordine ca să săvîrşească crimele pentru care erau acum chemați în fața tribunalului.

Se pare că regimul comunist nu mai făcea greşeala, pe care o făcuse regimul lui Hitler, de a formula în scris ordinele privitoare la măsurile de exterminare la care erau supuşi cei din lagăre, şi care uşurase stabilirea responsabilităților la Tribunalul de la Nürnberg.

Toate aceste confruntări cu reproşuri şi acuzații reciproce degenerau în scandaluri, cu insulte şi înjurături şi deseori cu bătăi, care necesitau intervenția gardienilor. În cele din urmă, ceilalți deținuți s-au decis să calce regula pretutindeni respectată în puşcării, de a nu recurge sub nici un motiv la administrație, pentru a aplana eventualele conflicte ce s-ar fi iscat în celulă. În fruntea celor care au bătut la uşă, cerînd scoaterea din celulă a membrilor lotului Salcia, au fost actualii noştri vecini.

Timp de cîteva zile au raportat cazul tuturor ofițerilor de serviciu şi în cele din urmă şi comandantului, protestînd împotriva faptului că erau

obligați să conviețuiască cu criminali de drept comun. Trecînd vremea şi neluîndu-se nici o măsură, declaraseră greva foamei, motiv pentru care, conform regulamentului, fuseseră izolați.

În prima săptămînă a izolării lor, au fost vizitați zilnic, uneori chiar de două–trei ori în aceeaşi zi, de diverşi ofițeri din administrația închisorii. Fiecare încerca în felul lui să-i convingă să iasă din grevă. Toate aceste discuții, care se purtau la numai doi metri de celula noastră, le-am putut urmări, ascultînd la uşă. Pozițiile de pe care se trata meritau toată atenția. Ofițerii, cu duhul blîndeții, apelau la înțelegerea greviştilor, cerîndu-le să revină asupra hotărîrii lor. Tinerii noştri vecini, în schimb, îşi revendicau dreptul de a fi tratați ca deținuți politici şi ca atare să nu fie amestecați cu indivizi din „lumea interlopă“, cu „delincvenți de drept comun“ şi cu „criminali“. Fără să fie obraznici, se exprimau cu demnitate dar intenționat într-o limbă elevată, căutat mai aleasă şi evitînd orice expresii de jargon, pentru a sublinia contrastul cu limbajul interlocutorilor.

Cea mai distractivă convorbire pe care am interceptat-o, a fost cea purtată cu ofițerul politic Bunea. Nu-mi mai amintesc exact ce grad avea. Cred că era căpitan. În drum spre celula vecină, Bunea s-a oprit şi a deschis mai întîi uşa noastră, aşa că l-am putut vedea. Era un om înalt şi voinic, cu fața rotundă şi părul negru. N-a aruncat decît o privire în celula noastră şi a trecut la vecini. Prima parte a conversației purtate cu ei nu s-a deosebit de cele pe care le mai auzisem. După ce înşirarea mai multor argumente care, după părerea lui, trebuia să-i convingă să renunțe la grevă, n-a avut nici un efect, căpitanul Bunea şi-a schimbat tactica şi… vocea! Mai blînd şi mai prietenos decît fusese pînă aici, li s-a adresat pe un ton părintesc: „Bine, măi băieți, de ce nu vă gîndiți la sănătatea voastră… ?“

N-a apucat să spună mai mult. L-a întrerupt unul din tineri: „Domnule căpitan Gutman, vă rugăm să ne vorbiți reglementar şi fără intimități, aşa cum vă vorbim şi noi. Între dumneavoastră şi noi trebuie păstrată distanța. Nu e posibilă nici o apropiere între cei de o parte şi de cealaltă a zăbrelelor!“

Tînărul vorbise calm, dar răspicat. A urmat o tăcere. Apoi l-am mai auzit pe căpitan spunînd: „Treaba voastră dacă nu vreți să mîncați!“ Uşa vecinilor s-a trîntit şi căpitanul a plecat. În celula de alături, se auzea mare veselie.

La prima ocazie propice de a intra cu ei în contact, tinerii ne-au povestit cum s-au distrat pe seama mimicii ofițerului, cînd s-a auzit interpelat pe adevăratul lui nume. Tînărul care vorbise şi-i rostise numele

de Gutman era din acelaşi oraş moldovenesc cu căpitanul, şi îl recunoscuse.

După cîteva zile de la această întîmplare, administrația a obținut ieşirea tinerilor din grevă. Le-a promis că vor rămîne pe loc în camera de izolare, dar cu un regim similar tuturor celorlalți deținuți din Jilava. În felul acesta, cererea lor de a nu sta împreună cu cei din lotul Salcia era rezolvată şi acțiunea lor de protest nu-şi mai avea rostul. După o altă bucată de vreme, tinerii au fost scoşi din celulă şi am rămas iar fără vecini.

Mai tîrziu am aflat că în acea perioadă, din cauza revoltei pe care au provocat-o împotriva lor, toți cei din lotul Salcia au fost mutați împreună într-o singură cameră. Soluția nu s-a dovedit decît parțial eficace. Dacă în celulele din care fuseseră scoşi cei din lotul Salcia s-a restabilit liniştea, în schimb, în camera în care se aflau acum toți concentrați s-a dezlănțuit infernul. Răfuielile între foştii gardieni şi ofițeri ai lagărului Salcia au luat asemenea proporții, încît administrația nu mai putea face față pentru a împiedica bătăile care se stîrneau zilnic în celulă. În cele din urmă, pentru a-i despărți, camera a fost desființată, locatarii ei fiind împrăştiați în întreaga închisoare, cîte unul în fiecare celulă. S-a realizat astfel evitarea încăierărilor. În schimb, fiecare celulă s-a ales cu cîte un turnător. Totuşi, individual, aceşti oameni erau mai puțin periculoşi, arătîndu-se mai timorați şi vrînd-nevrînd au fost nevoiți, fiecare în celula lui, să se supună regulii majorității.

Alte fapte deosebite care să marcheze trecerea timpului nu s-au mai petrecut, cîtă vreme am stat în celula de izolare. Doar din cînd în cînd, mai primeam vizita cîte unui ofițer al penitenciarului, care-şi făcea inspecția de rutină, punîndu-ne întrebările stereotipe: „Ați fost scoşi la aer?“, „Ați fost duşi la baie?“ sau „Aveți cănițe pentru băut apă?“ Întrebări la care nu se putea răspunde decît afirmativ. Dacă se întîmpla să nu fim scoşi la plimbare în ziua respectivă, sau dacă din cine ştie ce motiv nu funcționase baia în acea săptămînă, întrebările cu privire la plimbare şi baie lipseau din ritual, ofițerul în inspecție găsind altele care să primească răspuns afirmativ. Uneori mai apărea şi cîte un civil. Nu puteam şti exact ce hram purta, dar după componența suitei care-l întovărăşea şi după respectul ce i se arăta, ne puteam face o idee despre poziția pe care o ocupa la Ministerul de Interne. Una era, dacă îl conducea numai ofițerul de serviciu, şi alta, dacă venea cu mai mult alai, însoțit de ofițerul politic sau chiar de comandant.

La uşa noastră se opreau în general puțin. De cînd obținuserăm cam tot ce ne dădusem seama că se putea obține de la administrație în acea

perioadă de destindere, nu mai ridicam nici un fel de pretenții şi nu mai protestam cînd primeam vizite. Treptat, ne cîştigasem şi o relativă linişte din partea gardienilor, care nu ne mai supravegheau prin vizetă cu aceeaşi insistență ca la început. Se obişnuiseră cu noi, şi noi cu ei.

„Țambalagiul“ care, cu atîta talent, bătea toaca, prinsese chiar o vădită simpatie pentru noi. De cîte ori era de serviciu, mai ales în tura de noapte, cînd ştia că nu risca să fie surprins de vreun superior, deschidea uşa celulei şi, din prag, stătea de vorbă cu noi. Era o flagrantă încălcare a disciplinei, pentru că după „închidere“, nici o uşă nu mai putea fi descuiată decît în prezența ofițerului de serviciu. Țiganului îi plăcea însă să-l asculte pe Titi Coşereanu, care avea un dar înnăscut de propagandist pentru cauza democrației. Aveam obiceiul să glumim şi să-l tachinăm pe socoteala pasiunii lui neobosite, cu care îşi „preda cursurile de democrație“ oricărui gardian, ori de cîte ori se ivea ocazia. Îl tratam de demagog, dar nu reuşeam să-l descurajăm cu ironiile noastre.

Deşi de cele mai multe ori predica în pustiu, uneori mai avea şi succes. Un succes limitat, fără efecte vizibile, spectaculoase. Reuşea însă să zdruncine cîteodată încrederea celor prea zeloşi sau alteori să-i pună pe gînduri pe cei ce considerau serviciul lor de gardian, o slujbă ca oricare alta. O dată lansat în expunerea lui despre drepturile şi libertățile omului din țările apusene şi mai ales din marea democrație americană, Titi ajungea invariabil la capitolul responsabilității celor care nu le respectau. Şi de aici, la concluzia că, mai devreme sau mai tîrziu, cei ce se fac vinovați de încălcarea acestor drepturi vor trebui să răspundă pentru faptele lor.

„Țambalagiul“ căuta să-şi ascundă interesul cu care-l urmărea pe Titi, nemanifestîndu-şi în nici un fel părerea. Voia să se pună astfel la adăpost, lăsînd impresia unei totale lipse de participare. Securitatea ar fi taxat poziția neutră a țiganului drept complicitate, ceea ce nu era chiar aşa departe de realitate. Ce-i drept, o complicitate pe care țiganul o manifesta discret dar statornic, ori de cîte ori avea ocazia să ne favorizeze în vreun fel: la împărțirea mesei, la durata plimbării în curte sau la timpul disponibil pentru baie.

În existența noastră, redusă la ultima expresie a necesităților celor mai simple elemente trebuincioase vieții, aer, apă şi mîncare, valoarea avantajelor pe care ni le făcea țiganul în tura lui căpăta proporția de ajutor de supraviețuire.

DIN NOU LA PROCES

Într-o seară, după „închidere“, am auzit paşi de cizme în dreptul celulei. Uşiţa de sub vizetă s-a deschis şi în cadrul ei am recunoscut figura unui plutonier de la grefa închisorii. După întrebările obişnuite de identificare, ne-a anunţat că în ziua următoare vom avea proces. Cîteva minute mai tîrziu, a apărut frizerul închisorii, un deţinut de drept comun. Ne-a bărbierit sub supravegherea gardianului. La plecare, acesta din urmă ne-a spus că vom fi treziţi înainte de ora „deşteptării“ şi ne-a anunţat că va trebui să ieşim din celulă „în cămaşă şi izmene, fiindcă vom primi haine pentru proces“. Cîteva ceasuri mai tîrziu ne-a bătut cu pumnul în uşă. Abia am avut timpul să sărim din pat şi să ne dăm cu puţină apă pe faţă, că ne-a şi deschis uşa şi ne-a spus să ieşim.

Afară era întuneric beznă. Mai erau cîteva ceasuri bune pînă la ziuă. Am fost opriţi înainte de a ieşi în curte. Ni s-a spus să aşteptăm în mijlocul spaţiului mai larg, sub bolta dintre cele două secţii. Cu toate că eram către sfîrşitul lunii iunie, noaptea era răcoroasă. I se mai adăuga şi curentul rece, cu miros de pivniţă care venea din galeriile secţiilor. Rămăsesem sub paza unui singur gardian. Ceilalţi tovarăşi cu care venise se împărţiseră în trei echipe. Două o porniseră către secţii iar a treia spre reduit. Am înţeles că plecaseră să adune alţi deţinuţi de prin celulele Jilavei, programaţi şi ei pentru proces în aceeaşi zi. Numai în cămaşă şi chiloţi, tremurînd de frig sub lumina gălbuie a unui bec chior şi în decorul zidurilor boltite ale fortului ce se pierdeau în întuneric, păream mai degrabă nişte condamnaţi la moarte, în aşteptarea execuţiei.

Era o linişte deplină. Dacă n-ar fi licărit din cînd în cînd jarul ţigării gardianului, care fuma, rezemat de perete într-un ungher mai întunecat, ne-am fi putut crede singuri şi nepăziţi. Poate că am fi gustat mai mult iluzia acelei false singurătăţi, dacă n-am fi fost aşa de rebegiţi de frig din cauza nopţii răcoroase şi a umezelii din fort. Ne-am bucurat aşadar cînd am auzit paşii gardienilor înapoindu-se, sperînd că ni se vor da în sfîrşit hainele şi nu

vom mai tremura.

Cele trei echipe de gardieni au mai adus vreo cincisprezece deținuți, în aceeaşi ținută ca şi noi şi tot aşa de înfrigurați. Am fost încolonați şi conduşi prin curte spre ieşirea din fort. Sub bolta din fața porții, am fost opriți din nou. Dintr-un morman de haine penale, puse pe jos în mijlocul drumului, un gardian ne-a aruncat la fiecare cîte un pantalon, un veston şi o manta de zeghe, cu recomandarea să le schimbăm între noi dacă nu ni se potrivesc. După cîteva încercări, ne-am convins de inutilitatea efortului şi ne-am mulțumit fiecare cu ce s-a nimerit. Hainele erau aşa de vechi şi de rupte, încît nu mai avea nici o importanță dacă un pantalon era mai scurt sau o mînecă prea lungă. Singura problemă era să găsim o soluție ca să nu ne cadă pantalonii, care n-aveau nasturi şi în general ne erau prea largi.

Pe drum, în duba în care am fost aruncați, fiecare şi-a improvizat cîte un sistem de legături, rupînd fîşii din hainele şi aşa zdrențuite, înnădindu-le şi înnodîndu-le în aşa fel încît la coborîre în Bucureşti, nimeni nu mai era nevoit să-şi țină pantalonii cu mîna. Cît timp durase parcursul de la Jilava la Bucureşti răsărise soarele, astfel că, la coborîrea din dubă, am putut vedea la lumina zilei cum arătau hainele noastre pentru proces. După ce că nu ni se potriveau ca măsură, că n-aveau nasturi şi erau numai zdrențe, mai erau şi într-un hal fără de hal de murdare. Fuseseră probabil folosite cîndva de deținuții de drept comun afectați la muncile interioare din fort. Mi-amintesc şi acum de mantaua mea, neagră de cărbune şi năclăită de ulei, sfîşiată de sus pînă jos în mijlocul spatelui. Reuşisem s-o prind într-un singur loc cu o bucățică de sîrmă găsită pe jos. Păream un grup de vagabonzi sau cerşetori din alte timpuri, aşa eram de jerpeliți şi de murdari.

De unde se oprise duba şi pînă la uşa clădirii în care am fost introduşi, n-am avut decît cîțiva paşi de făcut şi oricît am încercat să recunosc împrejurimile, mi-a fost imposibil să-mi dau seama unde ne aflam. Cîțiva din deținuții cu care plecasem din Jilava ştiau.

Eram pe cheiul Dîmboviței, lîngă Palatul Tribunalului. Mai bine zis, în spatele unei clădiri vecine. Era o anexă a tribunalului, unde se găsea arhiva. Duba noastră oprise în curtea din spate iar uşa prin care intrasem era calea de acces spre subsolul clădirii.

Duşi pe nişte coridoare întortocheate, cu deschideri din loc în loc spre camere folosite la depozitarea de mobilier de birou, vechi şi dezafectat, am ajuns într-o încăpere mai mare, amenajată în sală de aşteptare pentru noi. Într-unul din capete, vreo trei rînduri de bănci dispuse paralel ne erau destinate nouă, deținuților. În celălalt capăt, un birou cu cîteva scaune pe

lîngă el. Acolo s-au instalat şeful escortei şi cei cîţiva gardieni care ne păzeau. Mai aproape de ei decît de băncile noastre, aşezată de-a lungul peretelui, mai era o bancă, pe care nu stătea nimeni. Era evident că mobilarea camerei fusese o improvizaţie, realizată cu materialul de la faţa locului. Atît biroul cu scaunele cît şi băncile erau vechi şi stricate. Ori le lipsea o spetează, ori aveau un picior rupt, toate stînd hîite, într-o rînă şi pline de praf, ca într-o prăvălie de anticar. Pereţii netencuiţi ai subsolului şi cimentul de pe jos, care nu văzuse de ani de zile mătura, nu distonau cu mobilierul dărăpănat. Nici noi, cu aspectul nostru de „clochards“, nu făceam notă discordantă cu mediul înconjurător. Singura nepotrivire în tablou venea de la uniformele paznicilor noştri, stridente prin culoarea lor vie şi strălucirea fireturilor epoleţilor şi a cataramelor centiroanelor.

Scurtă vreme după ce ne-am instalat pe bănci, pe coridorul subsolului au răsunat paşi de cizme. Şi-au făcut apariţia doi gardieni care însoţeau două deţinute, îmbrăcate şi ele în haine penale: veston şi fustă vărgată. Am recunoscut-o pe prietena mea M.C. Cealaltă femeie era în lot cu cîţiva din deţinuţii care se aflau şi ei aşezaţi pe bănci, alături de noi. Amîndouă au fost duse la banca separată, pusă de-a lungul peretelui. Şeful escortei ne-a pus în vedere că, dacă vom încerca să vorbim cu deţinutele, la întoarcerea în Jilava vom fi pedepsiţi. La fel le-a vorbit şi femeilor.

Un timp a fost linişte, dar cînd gardienii au început să vorbească între ei, am profitat şi noi, pe băncile noastre, să discutăm pe şoptite. Am pus cu toţii la cale un plan, pentru ca cei interesaţi în cauză să putem totuşi schimba cîteva informaţii cu femeile. Treptat, fără să atragem atenţia gărzii, ne-am schimbat locurile. Titi, cu mine şi cu alţi trei deţinuţi din acelaşi lot cu cea de-a doua femeie ne-am aşezat pe banca din rîndul doi. Deţinuţii care ocupau prima bancă stăteau cu faţa la noi şi cu spatele la masa gardienilor şi la banca femeilor. În felul acesta, lăsînd impresia că stăm de vorbă între noi, deţinuţii de pe prima bancă ne serveau de paravan. Făcîndu-mă că vorbesc cu deţinutul din faţa mea, m-am adresat prietenei mele, ridicînd treptat glasul şi potrivindu-l în aşa fel, încît să ajungă pînă la ea, dar să nu se audă pînă la gardienii din jurul biroului.

După cîteva exerciţii, am reuşit să mă fac înţeles, fără să atrag atenţia gardienilor. De pe banca femeilor nu se putea vorbi, fiind mult prea aproape de gardieni. La întrebările mele, trebuia să mă mulţumesc numai cu un semn afirmativ sau negativ, pe care M.C. îl făcea discret, cu arătătorul de la mîna pe care şi-o ţinea în poală, chiar în văzul gardienilor. Aceştia nu bănuiau nimic suspect, mai ales că M.C. nu stătea cu faţa la noi,

ci din profil.

Dialogul era anevoios, dar tot am putut afla o serie de lucruri. De pildă, că mama fusese arestată dar că acum era liberă. La fel şi prietenul meu Baby Ivanovici. În ceea ce o privea pe M.C., ancheta ei fusese dusă fără brutalități. Vrînd să aflu părerea ei despre familia Hariton, mi-am formulat întrebarea în felul următor: „Crezi că ei ne-au denunțat?“ Răspunsul ne-a lăsat mai nelămuriți ca înainte: a făcut şi semnul de „da“ şi de „nu“!

Cum sistemul nostru de comunicare începuse să funcționeze destul de bine, deținuții din lotul cu cealaltă femeie au recurs tot la mine pentru a discuta cu ea. Îmi spuneau întrebările lor, pe care i le transmiteam lui M.C., care la rîndul ei o întreba pe vecina ei de bancă şi apoi ne făcea semnul de răspuns.

La un moment dat, pe coridor s-au auzit iar paşi şi voci. Cu toate că între camera noastră şi coridor nu era uşă, din cauza ecoului de la subsol nu puteam distinge cuvintele. Vocile erau însă iritate. Părea să fie o ceartă. Una din voci era a gardianului de pază pe coridor şi care părea că vrea să împiedice trecerea unui personaj cu glas de stentor. Alarmat de tărăboiul de pe sală, şeful escortei s-a sculat de pe scaun cu intenția de a interveni, dar tocmai atunci a făcut irupție în camera noastră, urmărit îndeaproape de paznicul de pe sală, omul cu vocea teribilă. L-am recunoscut imediat! Era avocatul Benea, bun prieten al unui foarte bun prieten al familiei mele.

Cu o falcă în cer şi cu una în pămînt, a început să-l amenințe pe şeful escortei că îl va reclama preşedintelui şi procurorului, acuzîndu-l că-i pune piedici în muncă. Era atîta siguranță în vocea lui, încît le-a impus gardienilor, reuşind să provoace un moment de derută. Se pare că asta şi urmărise Benea, procedînd cu atîta tupeu şi blufînd. Profitînd de clipa de nehotărîre a şefului de escortă şi pînă ca acesta să-şi revină din nedumerire, a mai spus: „Am obligația să iau contact cu clienta mea M.C.“

Şi în cîteva cuvinte spuse repede, dar privind insistent la mine şi la Titi, a explicat că apărarea clientei lui nu prezintă nici o dificultate, deoarece în momentul cînd se făcuse vinovată de delictul de „favorizare de infractor“, ajutîndu-ne în timpul evadării, nu avusese cunoştință de crima cu caracter politic pe care o săvîrşisem şi pentru care fusesem condamnat la douăzeci de ani muncă silnică. Atît a apucat să spună.

Între timp, şeful escortei se dezmeticise şi îl lua din scurt pe Benea, cerîndu-i autorizația de vizitare a deținuților, pe care bineînțeles că acesta nu o avea. A fost nevoit deci să bată în retragere. A ieşit din încăpere cu

aceeaşi prestanţă puţin teatrală cu care îşi făcuse şi apariţia, promiţînd să reclame superiorilor dificultăţile întîmpinate cu garda. Ceea ce voise însă să spună fusese spus, iar noi înţelesesem: cazul lui M.C. trebuia să rămînă în limitele stricte ale articolului de lege care se ocupa de „delictul de favorizare de infractor“ şi deci de „omisiune de denunţ“. Mesajul lui Benea fusese clar. Nu trebuia să iasă la iveală că M.C. ar fi ştiut că Titi şi cu mine eram condamnaţi pentru „crimă de înaltă trădare“, ceea ce ar fi implicat-o într-o cauză politică, încadrată într-un alt articol de lege, cu consecinţe mult mai grave.

Ca atare, am pus la punct, împreună cu Titi Coşereanu, poziţia noastră viitoare în instanţă. Pentru a nu risca să facem vreo gafă, cu o declaraţie ce n-ar intra în vederile apărării imaginate de Benea, am ajuns la concluzia că cea mai bună atitudine de adoptat era să negăm cu totul că atunci cînd am întîlnit-o pe M.C. în Bucureşti i-am fi spus că sîntem evadaţi. Contraziceam astfel în mod flagrant nu numai propriile noastre decalaraţii din cursul anchetei, dar şi pe cele făcute de M.C. în faţa Securităţii. Îi lăsam însă mînă liberă lui Benea să-şi desfăşoare pledoaria, fără a-i provoca vreo încurcătură prin cine ştie ce afirmaţie nepotrivită. Iar dacă ni se va reproşa că facem alte declaraţii decît în anchetă, eram hotărîţi să spunem că atunci, la Securitate, ne fuseseră smulse sub presiune. Mai mult decît să ne atragem o perioadă de regim de represalii, o dată întorşi în puşcărie, nu riscam. În schimb, era o şansă de a-i uşura situaţia prietenei noastre, care nici ea nu pregetase să ne sară în ajutor, cu toate că ştiuse ce riscă.

În cursul acelei dimineţi, o parte din deţinuţii veniţi cu noi de la Jilava au fost duşi în faţa instanţei. Unii pentru a fi judecaţi din nou pentru alte culpe, alţii pentru a depune ca martori. După proces, readuşi în subsol, unde noi continuam să ne aşteptăm rîndul, ne-au descris atmosfera din sala de judecată. Toţi erau condamnaţi vechi, de cel puţin trei–patru ani şi se întorceau acum uimiţi de deosebirea faţă de procesele din vremea cînd fuseseră judecaţi prima oară.

Mai întîi, la procesul de acum, fusese admis accesul publicului şi nu se mai judecase cu uşile închise. Apoi, toate aparenţele unei judecăţi imparţiale fuseseră respectate. Judecătorul se adresase în mod civilizat inculpaţilor şi nu-şi mai asumase rolul de acuzator, ca în trecut. Procurorul rămăsese în limitele atribuţiilor lui, referindu-se strict la piesele din dosar şi la articolele din Codul Penal, fără să mai recurgă la demagogia agitatorului de partid, care, cu nu mai mult de un an în urmă, asmuţea la linşaj împotriva duşmanului clasei muncitoare. Iar avocaţii, în loc să înşire

slogane marxiste, să facă rechizitoriul propriilor lor clienți şi să sfîrşească prin a le cere condamnarea (ca la procesul meu din 1952) acum pledaseră cu destul curaj cauza inculpaților.

Dimineața s-a scurs fără ca nouă să ne vină rîndul. La prînz ni s-a distribuit hrana rece. Clasicul sfert de pîine, un cocoloş de brînză cît o nucă, un cubuleț de marmeladă şi unul de slănină, fiecare cam cît o cutiuță de chibrituri. Lungile ore de aşteptare ne obosiseră. Ne anchilozasem stînd pe băncile tari. Dacă ne sculam în picioare ca să ne mai dezmorțim, ni se striga să stăm jos. Cînd cîte unul din noi cerea să fie dus la W.C.-ul care se afla la o oarecare distanță pe coridorul pe care venisem, se vedea mai întîi refuzat. I se spunea să aibă răbdare, să mai aştepte. Gardienii deveniseră şi ei mai nervoşi de atîta aşteptare şi ne vorbeau cu brutalitate. Numai după insistențe repetate, unul din ei se îndupleca să te ducă la closet.

Cînd şi femeile au cerut să fie duse la toaletă, operația a fost dirijată de chiar şeful escortei. Se năştea o problemă de vigilență specială, deoarece, pentru a ieşi pe coridor, femeile trebuiau neapărat să se strecoare prin spațiul destul de îngust dintre perete şi capătul băncilor noastre. Pentru a evita această trecere prin imediata noastră apropiere, ori de cîte ori una din deținute era condusă la W.C., şeful escortei ne ordona să ne înghesuim spre celălalt capăt al băncilor, pentru a pune o cît mai mare distanță între noi şi ea.

După colega ei, M.C. a cerut şi ea să fie dusă la toaletă. Atent la buna desfăşurare a trecerii ei prin strîmtoare, şeful escortei ne-a spus să ne strîngem spre capătul opus al băncilor. Gardianul desemnat s-o însoțească a trecut primul, urmat de M.C. Aceasta se ridicase de la locul ei cu mantaua de zeghe pe braț. Ajunsă în punctul cel mai îngust al pasajului, a părut deodată să-şi dea seama că din distracție plecase cu mantaua pe braț. A avut un moment de ezitare, vrînd să facă cale întoarsă ca s-o depună pe banca ei. Apoi s-a răzgîndit şi fără să mai aştepte aprobarea şefului gărzii, care o urmărea cu privirea, a pus mantaua pe capătul băncii noastre şi şi-a continuat drumul. Toată atitudinea, ca şi mimica ei fuseseră atît de fireşti, încît nici plutonierului, nici nouă nu ni s-a părut nimic suspect în comportarea ei, fiind de la sine înțeles că deținuta intenționa să-şi recupereze mantaua la întoarcere. Aşa a şi fost.

Peste cîteva minute s-a înapoiat în aceeaşi formație: gardianul care o condusese la WC, înainte, iar ea, la cîțiva paşi în urma lui. În treacăt, fără să se oprească şi cu un gest foarte natural, şi-a ridicat mantaua de pe bancă.

Dar totodată, ne-a aruncat o scurtă privire, plină de înțeles. Şi abia atunci am remarcat, că luîndu-şi mantaua, făcuse să alunece de sub ea, un pulover, făcut ghem. Puloverul căzuse pe jos lîngă bancă, fără să fie observat de gardieni. O dată aşezată pe banca ei alături de cealaltă deținută, ni s-a permis şi nouă să ne reocupăm locurile pe întreaga lungime a băncilor şi astfel am intrat şi în posesia puloverului.

Darul era însă mult mai valoros. Pe lîngă puloverul în sine, care pentru orice puşcăriaş era piesa vestimentară cea mai prețuită, în mînecile lui, înnodate la capete, am mai găsit şi alte comori. Într-una se afla un săculeț, lung de vreo şaizeci de centimetri şi de grosimea unui salam mai subțire, confecționat din mai multe foi de tifon suprapuse. „Salamul“ era plin cu zahăr tos! Cealaltă mînecă conținea vreo patruzeci–cincizeci de țigări, legate snop cu un fir de ață. Toată această inventariere am făcut-o la adăpostul celorlalți deținuți, care ne țineau paravan.

Cum reuşise M.C. să-şi procure aceste produse am aflat mai tîrziu. Sub pretextul unei deficiențe cardiace reale (stenoză mitrală) constatabilă la orice consultație medicală, dar care, compensată în timp, nu-i mai provoca practic nici o suferință, reuşise să obțină transferarea din Jilava la spitalul penitenciarului Văcăreşti. În perioada internării ei în spital, primise cîteva pachete cu îmbrăcăminte şi alimente de acasă. Această excepție se datorase intervenției unuia din cei doi frați Magheru, fiii celui de-al doilea soț al mamei ei. Frații Magheru, în virtutea numelui pe care îl purtau şi fiind amîndoi membri de partid, se bucurau în acea vreme de o situație privilegiată. Dacă nu mă înşel, unul din ei era în diplomație.

Din lucrurile primite de la M.C., singurul care ne-a dat o oarecare bătaie de cap a fost „salamul“, cum numisem săculețul cu zahăr. Pentru a-l putea introduce în Jilava, unde la poartă urma să ne lăsăm hainele primite pentru proces, n-am văzut decît o singură posibilitate. Titi şi-a asumat riscul acestei contrabande, legîndu-şi sacul de betelia izmenelor şi lăsîndu-l să atîrne de-a lungul piciorului. Îi atîrna astfel sub izmene, pînă mai jos puțin de îndoitura genunchiului. Cu un pic de noroc, putea trece neobservat pe drumul de la poarta fortului, pînă în celulă. Rămînea oricînd posibil riscul unei percheziții corporale mai amănunțite, dar, pînă la urmă, totul a decurs fără incidente, zahărul fiind salvat şi Titi scăpînd numai cu emoția de a fi prins şi pedepsit. Purtînd chiloți scurți, eu n-aş fi putut aplica procedeul. Puloverul l-a luat Titi, care era mai friguros ca mine. Cam scurt, dar din lînă foarte groasă, puloverul şi-a făcut cu prisosință datoria. Cîrpit, peticit, devenind cu timpul de nerecunoscut, zece ani mai tîrziu, Titi s-a

eliberat cu el.

Cît priveşte ţigările, ele au fost imediat împărţite între toţi cei care ne aflam atunci în subsolul tribunalului. N-am stîrnit suspiciunea gardienilor asupra provenienţei lor, cînd am cerut foc, deoarece unul din deţinuţi, adus de curînd de la Aiud, unde lucrase în fabrică, venise cu cîteva ţigări asupra lui. Fumînd, atmosfera s-a mai înveselit şi am uitat de oboseala lungii aşteptări.

Tîrziu, după-amiază, ne-a venit, în fine, rîndul. Cu şeful escortei şi doi gardieni în frunte, am pornit pe coridoarele întortocheate ale subsolului. În urma noastră veneau alţi doi paznici. Ajunşi în faţa unei uşi, plutonierul s-a oprit şi, sub ameninţarea represaliilor, ne-a dat ultimele instrucţiuni, pe care trebuia să le respectăm de aici înainte, pînă în sala de şedinţă: să-l urmăm îndeaproape în pas vioi, cu capul în jos, fără să privim în dreapta sau în stînga; să nu vorbim, să nu ne uităm la lume şi să nu încercăm să facem cuiva semne. Apoi a deschis uşa şi am pornit mai departe.

Uluiţi de spaţiul larg şi de lumina zilei, am pătruns într-un hol mare. Am început să urcăm o scară cu trepte late, din faţa noastră. Eram ameţiţi şi de lumina puternică şi de efortul urcatului. Din cauza lipsei de exerciţiu, chiar de la primele trepte ne-am pierdut suflul şi am fost nevoiţi să ne sprijinim de balustradă.

Gardienii ne presau să grăbim pasul. Nu ne-a scăpat tonul lor, ce se voia blînd şi nici vocea scăzută cu care ni se adresau. Ne-am dat seama că se fereau să-şi arate brutalitatea obişnuită, căutînd să adopte, pentru aparenţe, o comportare corectă şi civilizată. Abia atunci am realizat că scara pe care o urcam nu era rezervată strict trecerii deţinuţilor, ci era accesibilă publicului.

În urma noastră urcau două persoane. Mergeau mai repede ca noi şi urmau să ne depăşească. Cînd au ajuns în dreptul nostru, în ciuda supravegherii atente a gardienilor, care ne încadraseră şi mai strîns, am întors capul. Una din cele două persoane era prietenul meu Baby Ivanovici. Privirile ni s-au încrucişat, ne-am recunoscut şi pentru o clipă, în ochii noştri a licărit vechea noastră afecţiune. Alte semne nu ne-am făcut. Baby şi persoana care îl însoţea îşi încetiniseră pasul, astfel că au urcat scara aproape paralel cu noi, părînd a nu ne băga în seamă şi stînd de vorbă între ei. Se arătau foarte preocupaţi de ceea ce discutau.

De fapt, toată conversaţia lor îmi era adresată mie, Baby comunicîndu-mi astfel o serie de informaţii. Ascultîndu-le dialogul, am aflat că avocatul

Benea se zbătuse din răsputeri să obțină cît mai repede un termen de judecată, pentru a profita de atmosfera prielnică a momentului. Se părea că şi în Justiție adia un vînt de legalitate! Mamei, care fusese arestată, i se dăduse drumul şi urma să fie judecată acum în stare de libertate. Toate procesele din ultima vreme erau judecate într-un spirit de mai mare obiectivitate, iar sentințele care se pronunțau erau mai blînde. Se semnalaseră chiar cazuri de achitare, cînd acuzarea nu produsese suficiente probe, fapt aproape nemaiîntîlnit pînă aici în procesele politice. Baby era foarte optimist şi în privința soartei noastre, a celor condamnați. Credea sincer într-un viitor act de clemență din partea regimului, care să îndrepte abuzurile săvîrşite la procesele noastre. O spunea cu tărie interlocutorului lui, cu intenția de a ne transmite şi nouă această convingere şi a ne încuraja. Baby îmi cunoştea optimismul şi spera astfel să mi-l alimenteze.

La rîndul meu, îi cunoşteam şi eu onestitatea de gîndire şi tendința ce o avea de a crede şi în cinstea şi sinceritatea altora. Optimist rămăsesem, dar, în ultimii doi ani, îmi pierdusem o bună parte din naivitatea tinerească de altădată.

„Legalitatea“ în Justiție şi „clemența“ din partea Regimului, de care îmi vorbea Baby erau pentru mine cuvinte pe care nu le mai puteam asocia. Erau noțiuni incompatibile, care se respingeau între ele. Baby a reuşit să mă informeze şi despre soarta mai multor prieteni comuni, fără să dea de bănuit paznicilor noştri, care erau convinşi că cei doi inşi care urcau scara pe lîngă noi mergeau discutînd de-ale lor. Şi aşa am ajuns la ultimele trepte.

Prin uşile de sticlă din capul scării se vedea un hol plin de lume. Paza noastră a devenit brusc mai nervoasă. Pe drept cuvînt, din punctul ei de vedere, pentru că trebuia să traverseze cu noi sala în curmeziş. Gardienii se străduiau să ne croiască drum liber, îndepărtînd lumea din calea noastră. Mulțimea nu se dădea însă la o parte într-atît cît să păstreze distanța ce ar fi dorit-o şeful escortei. Profitînd de înghesuială şi de zăpăceala gardienilor, care ațineau cînd într-o parte cînd într-alta, ca să ne ferească de contactul cu lumea din jur, Baby Ivanovici s-a abătut brusc din drumul lui, s-a strecurat printre doi gardieni, şi pînă ce aceştia să-l poată împiedica, s-a apropiat de mine, mi-a strîns mîna şi tot aşa de repede a trecut mai departe, pierzîndu-se în mulțime. Pe tot traseul, cercetasem cu ochii lumea pestriță din sala paşilor pierduți, dar, spre decepția mea, nu zărisem nici o figură cunoscută.

Ajunşi la celălalt capăt al holului, ni s-a deschis o uşă şi am fost introduşi în sala de judecată. Era o sală destul de mică. Am mers de-a

lungul peretelui din stînga, gardienii însoțindu-ne pe partea dreaptă pînă la boxa acuzaților. Îngrădită cu un grilaj de lemn, era prevăzută cu patru scaune. Ni s-a spus să ne aşezăm pe primele două din față. În dreapta boxei, la nici un metru distanță, erau scaunele avocaților. Imediat în spatele lor, băncile rezervate publicului gemeau de lume. Cu toate permanentele observații ale gardienilor postați de-a lungul grilajului boxei, pînă la apariția completului de judecată, am stat tot timpul cu capul întors spre sală. Eram decis să suport orice consecințe, o dată întors în Jilava! La toate amenințările cu lanțuri, izolare şi carceră, strecurate mai mult printre dinți de şeful gărzii, nu răspundeam nimic şi continuam să privesc în sală imperturbabil.

Era o ocazie unică ce nu mi s-a mai oferit niciodată mulți ani de aici înainte, să-mi revăd toate rudele, prietenii şi nenumărații cunoscuți, care umpluseră sala pînă la refuz. Erau chiar prea mulți adunați la un loc, pentru ochii mei, dezobişnuiți să mai vadă atîta lume deodată. Nu eram capabil să înregistrez prezența tuturor. Îmi plimbam ochii de la unul la altul şi pe măsură ce recunoşteam o figură, cele văzute înainte mi se ştergeau din minte. Pe unii i-am văzut atunci pentru ultima oară. Zece ani mai tîrziu, cînd am ieşit din închisoare, nu mai erau în viață.

Rumoarea care se stîrnise în sală la apariția noastră s-a potolit destul de repede, cînd un ofițer de securitate a cerut să se facă linişte, amenințînd, în caz contrar, cu evacuarea publicului. Majoritatea celor prezenți erau emoționați şi se mulțumeau să ne privească, cu vizibilă compătimire, pentru halul în care arătam. Unii mai riscau, din cînd în cînd, cîte un semn de încurajare sau de afecțiune. Gigi şi Dudu Gheorghiu, la care locuia mama în Bucureşti şi de care am mai pomenit cînd am relatat peripețiile din timpul evadării, s-au arătat mai eficienți. Aşezați pe una din băncile din apropierea boxei, stăteau de vorbă între ei, ştiind că le puteam urmări conversația. În felul acesta, mi-au comunicat nenumărate veşti şi amănunte despre tot ce credeau că mă putea interesa. Întrebuințînd un limbaj împestrițat cu cuvinte franțuzeşti şi mai eliptic, ne-au transmis pînă şi un buletin al ultimelor informații politice.

În acest timp, s-a stîrnit un nou val de murmure în sală. Fusese introdusă pe uşă M.C. Escortată pînă la boxă, a fost aşezată pe scaunul din spatele meu. Din momentul acela am fost şi mai strict supravegheați, pentru a împiedica orice comunicare între noi.

De altfel, n-a mai durat mult şi s-a anunțat sosirea completului de judecată, publicul fiind solicitat să se ridice în picioare. Au intrat

preşedintele cu cei doi asesori şi procurorul, toți militari. Grefierul, civil, îşi avea locul chiar în fața boxei noastre. Cînd reprezentanții „Justiției populare“ s-au aşezat, ni s-a spus şi nouă, celor din boxă şi publicului, să stăm jos.

Cum Titi nu-şi scosese din cap basca şi nici eu „cipilica“ (un fel de bonetă, croşetată de Ducu Ciocâlteu în Zarcă), şeful escortei ne-a făcut semn să ne descoperim. M-am făcut că nu-i văd semnul. „Scoateți, bă, băştile din cap!“ s-a răstit atunci la noi.

Cred că răspunsul meu spontan s-a datorat mai mult unei cochetării uitate pînă aci şi trezită deodată de prezența tuturor cunoscuților din sală, decît revoltei față de felul brutal în care ni se adresase. Limbajul ordinar şi insultele gardienilor nu mai constituiau de multă vreme motiv de revoltă şi jignire pentru noi. În schimb, gîndul de a apărea tuns în fața tuturor prietenilor şi cunoscuților îmi era intolerabil.

N-aş şti să explic de ce nu mă jenam de îmbrăcămintea ruptă şi murdară pe care o purtam şi de ce tunsoarea mi se părea o mutilare atît de umilitoare. Fapt e că privindu-l drept în ochi pe şeful gărzii, i-am spus pe un ton hotărît: „Eu nu mă descopăr orice ar fi!“

Surprins de reacția mea neaşteptată şi neştiind probabil cum să procedeze în public într-un astfel de caz de nesupunere, a privit spre completul de judecată, sperînd să-i vină de acolo vreo dezlegare. Micul nostru incident nu-i scăpase preşedintelui, care în acel moment tocmai îşi ocupa locul. De altfel, distanța care îl despărțea de boxă era mult prea mică iar eu vorbisem destul de tare. La privirea plutonierului care-i solicita sprijinul, preşedintele a răspuns cu un gest al mîinii, aproape imperceptibil, dar foarte explicit. Tradus în vorbe, ar fi fost un fel de „lasă-l în pace!“ Era rîndul nostru să fim surprinşi şi probabil şi al şefului gărzii de a fi decepționat. Față de situația creată, Titi, care inițial nu avusese aceeaşi reacție ca mine şi se descoperise la ordinul plutonierului, şi-a pus din nou basca pe cap. Şi aşa am stat amîndoi tot timpul procesului.

Şedința a fost declarată deschisă iar desfăşurarea lucrărilor părea să respecte normele unei proceduri normale. Cînd s-a dat citire numelor acuzaților, au intervenit două întreruperi. Prima oară, pentru a o introduce pe mama, cea de-a patra acuzată, care nu fusese adusă pînă atunci în boxă, probabil pentru a evita contactul cu mine. Condusă pînă la boxă i s-a indicat scaunul liber din spatele lui Titi.

În clipa în care urma să se aşeze, m-am sculat brusc în picioare, m-am aplecat spre ea şi am îmbrățişat-o, reluîndu-mi apoi imediat locul. Totul s-a

petrecut atît de repede şi în mod atît de neaşteptat, încît atunci cînd şeful gărzii a întins mîna peste balustrada boxei şi m-a apucat de braţ ca să mă tragă înapoi, faptul era consumat şi eu eram deja aşezat pe scaunul meu.

A urmat un oarecare tumult. Şeful gărzii a început să vocifereze, provocînd murmure în sală. Vocea preşedintelui a restabilit liniştea, ameninţînd publicul cu evacuarea sălii. Incidentul din boxă l-a trecut însă cu vederea, fără nici o remarcă. I-a făcut doar un gest discret cu mîna plutonierului, care continua să mă amenințe că va raporta comandantului penitenciarului actul meu de indisciplină. Cred însă că îi era mai degrabă lui teamă să nu fie pedepsit pentru lipsă de vigilență.

În acel moment s-a produs a doua întrerupere, care a atras atenția în altă direcție, punînd capăt totodată incidentului din boxă. Avocatul Benea se ridicase în picioare şi, cu vocea lui puternică, ceruse preşedintelui permisiunea să-i prezinte o hîrtie primită cu puțin înainte de proces, motiv pentru care n-o putuse depune la dosar. Şi cu această ocazie, am avut explicația apariției noastre pentru a doua oară în fața tribunalului, acuzați fiind de acelaşi delict de evadare pentru care mai fuseserăm o dată judecați şi condamnați la Oradea. Benea i-a înmînat preşedintelui o copie după sentința noastră de condamnare, pronunțată de Tribunalul Regiunii a doua militare– Cluj, care ne judecase la Oradea. Avînd în vedere acest nou element, a cerut disjungerea noastră din proces, urmînd să rămînem mai departe în boxă în calitate de martori la judecarea celorlalți doi inculpați, M.C. şi mama.

Ani de zile mai tîrziu, o dată liber, cînd l-am revăzut pe Benea, am aflat că numai datorită lui, abilității şi relațiilor pe care le avea, procesul nostru avusese loc la acea dată. Recursese la toată influența ce o avea în lumea procuraturii, spre a pune pe rol procesul lui Titi şi al meu, cu toate că ştia că fuseserăm deja judecați la Oradea. Totodată, ştia însă că din inerție birocratică sentința din Oradea nu fusese comunicată la Bucureşti. Ni s-a cerut prin urmare transferul de la închisoarea în care ne aflam la Jilava, pentru a compărea în fața tribunalului ca inculpați. Dosarului, întocmit de Securitatea din Bucureşti cu ocazia arestării şi anchetării noastre, nu i se dăduse curs deoarece fuseserăm ceruți de Securitatea de la Baia Mare pentru o anchetă suplimentară. La Baia Mare ni se întocmise un alt dosar, cu care fusesem trimişi în fața Tribunalului din Oradea. Or, Benea a reuşit să provoace chemarea noastră în judecată pe baza dosarului ce fusese încheiat la Bucureşti. Se pare că era singura manieră de a ne avea prezenți ca martori la procesul clientei lui, M.C. Securitatea nu autoriza transferul

unui deținut, mai ales supus unui „regim special“ cum era al nostru după evadare, numai pentru a depune mărturie într-un proces atît de neimportant. Cazul se judeca de obicei după piesele din dosar, din cauza „neprezentării martorului“. Citați însă ca acuzați şi nu ca martori, transferul nostru a fost admis. Stratagema lui Benea reuşise şi aşa s-a făcut că procesul lui M.C. şi al mamei se judecase în condiții optime, profitîndu-se de atmosfera prielnică a momentului.

Pentru mine, cea mai puternică impresie din ziua procesului a constituit-o prezența mamei şi sala plină de prieteni. Din şedința propriu-zisă, n-am reținut decît cîteva momente importante. Țin minte astfel că după identificarea acuzaților şi intervenția lui Benea stabilind noua noastră calitate de martori, M.C. a fost scoasă din sală pentru a nu asista la depoziția noastră. La întrebările preşedintelui, am răspuns aşa cum ne înțelesesem. Titi, sub pretextul de a n-o fi cunoscut pe M.C. dinainte, ci numai prin intermediul meu cu ocazia evadării, a spus că n-a văzut-o decît în treacăt de cîteva ori şi că n-a purtat cu ea nici un fel de conversație pe tema situației noastre din acel moment. Iar la discuțiile mele cu M.C., el nu asistase. Cînd mi-a venit rîndul, am declarat că, apelînd la serviciile lui M.C. la sosirea noastră în Bucureşti, de asemenea, nu-i spusesem nimic despre noi şi nici despre evadare.

Preşedintele, care în acest timp răsfoia dosarul din fața lui şi desigur constata dezacordul dintre cele consemnate în procesele-verbale de anchetă şi afirmațiile mele de acum, a insistat, punîndu-mi întrebări suplimentare, dar n-a menționat nici o singură dată că declarațiile mele actuale s-ar contrazice cu cele făcute la Securitate.

De fapt, declarațiile mele se rezumau la trei afirmații:

1) M.C. nu ştia pentru ce fusesem condamnat.

2) Nu-i spusesem că evadasem.

3) La întrebările pe care mi le-a pus atunci cînd i-am solicitat sprijinul, cerîndu-i totodată să păstreze discreția, i-am spus că e mai bine să nu ştie nimic despre situația noastră.

Pe cît de neadevărate, pe atît de neverosimile! Şi totuşi, preşedintele s-a mulțumit numai cu remarca: „Eu n-aş fi ajutat doi inşi care mi s-ar fi prezentat în mod aşa de suspect!“

Audierea noastră a luat sfîrşit destul de repede şi după ce ne-am semnat depozițiile consemnate de grefier, ni s-a spus să stăm jos. M.C. a fost reintrodusă în boxă, fără ca noi să fim scoşi din sală, aşa cum ar fi fost de aşteptat. M.C. şi-a reluat locul pe scaunul din spatele meu. Eram însă atît

de îndeaproape supravegheați, încît orice comunicare între noi era imposibilă. Interogatoriul ei s-a concentrat asupra aceloraşi puncte care făcuseră şi obiectul depoziției noastre.

În speranța că îi voi putea totuşi transmite unele indicații, m-am gîndit să recurg la procedeul pe care îl folosisem cu puțină vreme mai înainte în subsol. Privind cu interes, cînd spre judecător, cînd în sală, într-un gest cît mai natural, mi-am rezemat brațele pe balustrada boxei din fața mea. Am început apoi să-mi mişc arătătorul de la mîna proptită pe balustradă, făcînd succesiv semnul de afirmație şi de negație, aşa cum făcuse şi M.C. la convorbirea noastră din subsol. Cum, la interpelarea preşedintelui, se sculase în picioare, speram că privind peste capul meu, eu fiind aşezat, mişcarea degetului îi va atrage atenția şi îi va înțelege semnificația.

Cînd preşedintele i-a pus prima întrebare, am semnalizat cu degetul, corespunzător declarației făcute de mine la aceeaşi întrebare. Emoționat, aşteptam rezultatul. Mi s-a părut o eternitate pînă ce M.C. a răspuns. Îmi văzuse gestul şi înțelesese mesajul, ezitase însă cîteva clipe să dea răspunsul semnalizat. Contradicția între ceea ce declarase la anchetă şi răspunsul pe care i-l indicam eu i se păruse flagrantă. Realizînd însă că şi declarația mea fusese făcută în acest sens, s-a decis să urmeze aceeaşi cale. Auzindu-i răspunsul, am răsuflat uşurat. De aici înainte, interogatoriul ei a mers strună pînă la sfîrşit.

M.C. a confirmat toate declarațiile mele, spre marea satisfacție a lui Benea, care, în pledoaria lui, a minimalizat şi mai mult vina clientei lui, de a fi răspuns cu prea mare uşurință, dar de bună-credință şi din motive umanitare şi sentimentale, la ajutorul solicitat de doi inşi, cărora nu le cunoştea bine antecedentele.

Preşedintele a strigat numele acuzatului următor: Elena Ioanid! O dată formalitatea identificării şi verificării datelor personale din acte încheiată, s-a trecut la interogatoriu. La toate întrebările privind contactele pe care le avusese cu mine în timpul evadării, mama a răspuns afirmativ. De asemenea, a confirmat toate faptele de care se făcuse vinovată, procurîndu-mi bani, îmbrăcăminte şi adăpost, cuprinse în actul de acuzare. La fiecare întrebare, răspundea scurt şi fără ezitare: „Da!“

— Procedînd astfel, inculpata era conştientă că se făcea vinovată față de lege, dînd ajutor unui infractor?

— Da!

— Inculpata ştia că legea obligă pe orice cetățean să informeze

organele de stat despre orice infracțiune are cunoştință, în caz contrar făcîndu-se ea însăşi vinovată de tăinuire şi complicitate?

— Da!

— De ce inculpata n-a declarat autorităților prezența la Bucureşti a deținutului evadat?

Nu ştiu dacă faptul că mama n-a mai răspuns, ci numai a zîmbit la întrebarea lui, l-a făcut pe preşedinte să nu mai insiste şi să treacă imediat la întrebarea următoare.

— Ştie inculpata că s-a făcut astfel vinovată de „omisiune de denunț?“

— Da!

— Dînd sprijin deținutului evadat, ştia inculpata că astfel contravenea articolului din Codul penal, care prevede pedepsirea celui care se face vinovat de „favorizare a infractorului?“

— Da!

— Atunci de ce l-a ajutat pe infractor?

— Foarte simplu de înțeles pentru orice om normal: fiindcă e fiul meu!

Am reconstituit cu aproximație termenii acestui dialog, numai pentru a sugera spiritul în care s-a desfăşurat audierea şi a reda ultimul răspuns al mamei, de care mi-aduc foarte bine aminte.

Şi tot aşa de bine mi-a rămas întipărită în minte pledoaria avocatului mamei, care, în apărarea clientei lui, a invocat un articol de lege din Codul penal… sovietic! Articolul citat de avocat privea delictul de „omisiune de denunț“, care prevedea, între altele, exceptarea de la sancționare a părinților ce tăinuiesc infracțiunile copiilor. Aceeaşi formulare exista şi în Codul penal român, însă avocatul a preferat să se refere la cel sovietic, cunoscînd efectul magic pe care îl producea acest cuvînt în fața oricărei autorități româneşti.

Avocatul, pe nume Vasile Cameniță, era cel de care mă ciocnisem întîmplător pe stradă în Bucureşti, în timpul evadării şi pe care, recunoscîndu-l, am trecut mai departe fără să mă opresc. Ajuns la colțul străzii, mă uitasem înapoi şi-l văzusem cum rămăsese locului şi mă urmărise cu privirea. Revin asupra amănuntului, pentru că îl cunoşteam de cînd eram copil pe Vasile Cameniță ca şi pe fratele lui, tot avocat. Fiind din Turnu Severin, venea foarte des la noi în casă, mai ales la țară. Ştiam de asemenea cît îi era de îndatorat tatălui meu, care l-a sprijinit şi ajutat în nenumărate ocazii.

Mai tîrziu, am auzit cum pe lîngă o oarecare reputație profesională îşi mai făcuse şi una de oportunist şi om lipsit de scrupule. Gurile rele spuneau

că divorțase de prima lui soție, o femeie frumoasă cu care avea doi copii, pentru a se recăsători cu fiica proprietarului Hotelului Stănescu, numai fiindcă era bogată.

Imediat după 23 august 1944, cînd viața politică în țară părea să intre pe un făgaş normal, Vasile Cameniță s-a lansat în avocatură la Bucureşti, deschizîndu-şi un birou pe Intrarea Armaşului. Tot pe atunci s-a înscris în Partidul Național Țărănesc, partid de care nimeni nu se îndoia în acel moment că nu va cîştiga alegerile. Cei care îl cunoşteau puneau tot pe seama oportunismului alăturarea lui la politica lui Iuliu Maniu, idolul alegătorilor din acea vreme. După falsificarea rezultatului alegerilor şi prigoana dezlănțuită împotriva partidelor democrate, Vasile Cameniță a dispărut o vreme din ochii cunoscuților, pentru a reapărea după cîtva timp în Colegiul avocaților, unde şi-a stabilit treptat faima unuia din cei cîțiva avocați cu renume din Bucureşti.

În această perioadă, prieteni de-ai noştri, care ştiau cît de îndatorat era Cameniță tatălui meu, l-au rugat să preia apărarea mamei în proces. Aşa am ajuns să-l revăd în boxa tribunalului şi să-i apreciez pledoaria.

Zece ani mai tîrziu, cînd am fost pus în libertate, am aflat urmarea: Vasile Cameniță i-a cerut mamei să plătească onorariul, neadmițînd nici o păsuire şi mergînd pînă la a-i trimite o somație judecătorească. Mama locuia în acea vreme într-o fostă cameră-debara, fără nici un fel de venit şi reuşind să se întrețină la limita inferioară a existenței numai datorită lecțiilor clandestine de limbă franceză pe care le dădea. Nu ştiu dacă traiectoria parcursă de Vasile Cameniță în cariera lui se datorase oportunismului, cum spunea lumea. Însă comportarea lui față de mama n-am putut să i-o trec cu vederea şi nu i-am iertat-o nici azi.

Chiar în primele zile după eliberarea mea în 1964, i-am trimis vorbă printr-un prieten, tot avocat, că pentru felul cum înțelesese să-şi arate recunoştința față de mama îl sfătuiesc să se ferească din calea mea, fiindcă, oriunde îl voi întîlni, îl voi bate. Voi face acest lucru chiar şi în public, ştiind că pot conta pe prudența lui de a nu mă denunța, aşa cum nu m-a denunțat nici cînd m-a văzut pe stradă în timpul evadării. Cînd prietenul meu i-a comunicat mesajul, Cameniță a exclamat: „Cred că e nebun! Nu s-a săturat de puşcărie?!“

Cîtăva vreme mai tîrziu, mergînd într-o zi pe Bulevardul Brătianu, prin dreptul cinematografului ARO, am zărit silueta masivă a lui Vasile Cameniță venind din sens opus. În cei zece ani care trecuseră, îmbătrînise şi se îngreunase. De la vreo douăzeci de metri m-a văzut şi m-a recunoscut

şi el. Şi am avut satisfacţia şi plăcerea josnică de a-l vedea schimbînd brusc direcţia şi traversînd bulevardul. Din cauza proporţiilor pe care le luase cu vîrsta, era ceva grotesc în felul în care grăbea pasul şi privea din cînd în cînd înapoi. Cu această demonstraţie de laşitate, n-a reuşit să-mi provoace nici milă, nici dezgust!

Sentinţele date în proces nu le-am aflat decît mulţi ani mai tîrziu. Mama a fost condamnată la două luni închisoare, cît stătuse în detenţie preventivă şi, totodată, printr-o procedură cu totul bizară, a fost graţiată. M.C. a fost eliberată cîteva luni mai tîrziu, în toamna aceluiaşi an.

Din sala de şedinţă am fost iar conduşi în subsol, unde a urmat o altă nesfîrşită aşteptare, pînă ce, pe acelaşi drum pe care venisem, am fost scoşi din clădire. În cei cîţiva paşi de la uşa de ieşire pînă la dubă, am apucat să respirăm de cîteva ori aerul proaspăt al serii şi să vedem un cer plin de stele. A urmat apoi bezna din dubă şi lupta fiecăruia de a-şi menţine echilibrul sau cel puţin de a se feri să nu fie trîntit pe jos şi lovit cu capul de pereţii metalici, în goana maşinii, pe drumul desfundat către Jilava. La coborîre, în poarta fortului, picioarele ne tremurau de efortul depus şi primii paşi i-am făcut împleticindu-ne. Sub bolta de la intrare, ni s-a spus să ne dezbrăcăm. Semiobscuritatea gangurilor şi graba gardienilor de a ne repartiza în celule, fără să ne mai facă percheziţie, ne-au favorizat, ajungînd amîndoi cu bine, Titi cu punga de zahăr iar eu cu cele cîteva ţigări care ne mai rămăseseră. Marfa de contrabandă am pus-o imediat la adăpost în paiele din saltea. Ne aşteptam nu numai la percheziţiile de rutină, ci şi la măsuri mai speciale de represalii, cum ne ameninţase şeful escortei la tribunal. Atitudinea noastră de la proces n-a avut însă nici un fel de urmări disciplinare.

Viaţa de zi cu zi şi-a reluat cursul ca şi mai înainte cu singura deosebire că timp de o săptămînă ne-am îndulcit terciul de dimineaţă cu cîte o lingură de zahăr din saltea, aşteptînd apoi tura de serviciu a „Ţambalagiului“, singurul gardian căruia îndrăzneam să-i cerem foc pentru ţigară. Apoi s-au terminat şi zahărul şi ţigările şi săptămînile au început să se lungească, într-o monotonie absolută, care părea să nu mai aibă sfîrşit. Abia la apropierea toamnei a apărut un element nou: frigul!

Nici pînă aici nu ne fusese cald, celula fiind umedă şi friguroasă, dar cu păturile în plus primite în urma protestelor noastre, reuşisem să nu tremurăm, mai ales noaptea. O dată cu ploile de toamnă, umezeala crescuse şi frigul se făcuse tot mai pătrunzător. O bună parte din zi stăteam în pat, acoperiţi pînă peste cap. În restul timpului ne plimbam prin celulă cu

păturile în spate. La primul ger, băltoacele din curtea de plimbare prinseseră pojghiță de gheață. Pe sub bolta dintre cele două secții şuiera zi şi noapte un vînt tăios, care se infiltra în celulă prin crăpăturile scîndurilor de la uşă şi prin grătarul de aerisire de deasupra ei. De cînd cu schimbarea vremii, dormeam amîndoi într-un pat ca să ne ținem unul altuia de cald.

Protestele noastre zilnice în privința frigului din celulă nu dădeau nici un rezultat. Nici faptul de a nu ne mai fi dat jos din pat la „numărul“ de dimineață şi de seară şi nici refuzul de a mai ieşi la plimbare n-au avut vreun efect asupra ofițerilor care supravegheau desfăşurarea programului.

Într-una din acele zile, la zgomotele obişnuite ale coridorului, cărora le cunoşteam semnificațiile, s-a adăugat unul nou, care ne-a atras atenția. În scurtă vreme i-am descifrat înțelesul. Se distribuiau lemne şi cărbuni pentru foc, la celulele de pe secție! Înarmați cu acest argument, care demonstra că ne aflam într-o celulă de pedeapsă, fără sobă, în timp ce în restul încăperilor din Jilava se făcea focul, am cerut ofițerului de serviciu să fim scoşi la raportul comandantului. Timp de două zile nu s-a întîmplat nimic. A treia zi, am refuzat mîncarea! Două ore mai tîrziu a apărut ofițerul de serviciu. Ne-a spus să ne luăm bagajul şi să-l urmăm, fără să facă vreo aluzie la refuzul nostru de a mînca. Am pornit-o după el pe coridorul secției a doua. În dreptul celei de a doua sau a treia uşi s-a oprit. A descuiat-o şi i-a făcut semn lui Titi Coşereanu să intre. Pe mine m-a băgat în celula următoare.

LOTUL SALCIA

Încă înainte de a-mi roti ochii împrejur, pentru a lua contact cu noua celulă, m-am bucurat de căldura din încăpere. Chiar în fața mea, pe linia dintre uşă şi fereastră, ceva mai aproape de aceasta din urmă, era o sobă de fontă în care ardea focul. Această primă impresie plăcută avea să-şi mai piardă din intensitate, chiar în cursul acelei zile. E drept că, în contrast cu frigul din celula pe care abia o părăsisem şi cu coridorul prin care vîjîia vîntul Bărăganului, aici era mai plăcut. Dar cele cîteva țăndări de lemn şi rația de cărbuni care se distribuiau nu ajungeau decît să dezmorțească puțin atmosfera şi asta numai pe o rază restrînsă în jurul sobei. În restul camerei, temperatura rămînea neprietenoasă iar peste noapte, cînd se lăsa gerul afară, devenea de-a dreptul glacială.

La intrarea mea pe uşă, locatarii camerei făceau cerc în jurul sobei, cu brațele întinse şi palmele îndreptate spre pereții ei de fontă, de parcă ar fi participat la cine ştie ce ritual păgîn. Erau patru. Doi de vîrstă mijlocie, unul mai bătrîn şi unul foarte tînăr. Acesta din urmă a fost singurul care mi-a venit în întîmpinare, jovial şi glumind, într-un jargon golănesc, care nu ştiu de ce mi-a displăcut de la început. Ceilalți trei mă priveau de la locul lor fără să manifeste vreun interes deosebit pentru persoana mea. Mi s-au părut chiar nemulțumiți de apariția mea. Au urmat prezentările.

Tînărul care mă primise cu atîta entuziasm şi nu înceta să mă bată amical cu palma pe spinare, punîndu-mi o avalanşă de întrebări, fără să aştepte răspuns (de unde veneam, pentru ce eram condamnat, cu cine am mai stat în alte celule etc.) mi-a întins mîna şi mi-a spus că îl cheamă Victor Limbău. În cei cîțiva paşi de la uşă pînă la sobă remarcasem că Limbău purta pe sub pantalonii vărgați cizme, încălțăminte rar întîlnită la puşcăriaşi. Spre deosebire de Limbău, mai înalt cu un cap ca mine, zvelt dar bine legat, roşu în obraz şi radiind de sănătate, ceilalți trei aveau întipărite pe figurile lor amprentele obişnuite ale puşcăriei: traşi la față, cu pielea îngălbenită şi privirile stinse.

Limbău mi i-a prezentat pe rînd, făcînd la adresa fiecăruia cîte o apreciere ce se voia glumeață, dar care nu reuşea să fie decît ordinară şi lipsită de haz. Mă simțeam stînjenit de lipsa lui de bun-simț. Mă jena necuviința lui față de aceşti oameni mai în vîrstă ca el, dar nu mi-am arătat în nici un fel indignarea, mai ales că nici din partea celor vizați de grosolăniile lui n-am văzut nici o reacție. Nu înțelegeam ce-i făcea să-i suporte obrăzniciile.

Experiența vieții de celulă mă învățase să nu mă grăbesc să-mi arăt adevăratele sentimente şi să mă feresc de tentația afirmațiilor şi atitudinilor spontane. Cu puțină răbdare, cu o comportare egală față de toți şi cu o oarecare rezervă, dozată astfel încît fără să pară ostentativ distantă, să mă apere de indiscrecții şi intimități, aveam să desluşesc în scurtă vreme relațiile stranii care domneau între cei patru deținuți. Am început prin a face cunoştință.

Următorul în ordinea vîrstei, după Limbău, s-a prezentat: „Olteanu (cred că Ion), fost colonel.“ Peste hainele penale, purta pe umeri o manta militară, kaki, fără epoleți. Nasturii metalici originali fuseseră înlocuiți cu alții de diferite dimensiuni şi culori. De talie mijlocie, cu tendință spre îngrăşare, Olteanu era singurul care, după Limbău, se menținea încă într-o stare fizică destul de bună. În schimb, expresia de îngrijorare din ochi m-a făcut încă de la prima vedere să bănui că nu stătea tot aşa de bine şi cu moralul. Convieţuirea cu el mi-a dovedit că nu mă înşelasem. Stările lui de nervozitate şi irascibilitate cînd se plimba de colo pînă colo prin celulă, devenind iritabil în discuții şi ajungînd pînă la ceartă pentru cel mai mic fleac, alternau cu lungi momente de apatie, cînd stătea ore întregi aşezat pe pat cu coatele proptite în genunchi şi capul între palme, fără să scoată o vorbă.

Cel mai în vîrstă şi mai slăbit din noii mei colegi era colonelul Teohari.

Cel de-al patrulea, care părea să fie şi cel mai puțin comunicativ din toți, se numea Dorobanțu şi fusese comisar în vechea Siguranță a statului.

În timp ce făceam cunoştință, Limbău bătuse la uşă ca să ceară un pat în plus pentru mine. Cele patru paturi din cameră nu erau suprapuse. Erau toate aliniate şi dispuse perpendicular pe peretele din stînga, cum priveai de la intrare. Tratativele dintre Limbău şi gardian pentru obținerea patului se purtau pe un ton neobişnuit, care mi-a atras atenția. Cu toate că Limbău îi vorbea aşa cum prevedea regulamentul, atunci cînd pronunța formula uzuală de „domnule sergent“ sau cuvîntul „dumneavoastră“, o făcea cu o

nuanță așa de clară de ironie în glas, încît nu-i putea scăpa gardianului neobservată. Şi totuşi, acesta din urmă nu se formaliza în fața obrăzniciei lui. Dimpotrivă, îi răspundea cu o severitate simulată, amenințîndu-l pe un ton răstit dar cu zîmbetul pe buze că îl va pedepsi dacă mai bate la uşă. Se juca între ei un fel de parodie a raporturilor gardian–deținut şi deținut–gardian.

Cîteva minute mai tîrziu, plantonul de pe secție adusese, la ordinul gardianului, piesele unui pat demontat şi le depusese pe coridor, în dreptul uşii noastre. Ieşind afară cu Limbău ca să le transportăm în celulă, am mai surprins cîteva schimburi de priviri complice între el şi gardian. Le-am înțeles sensul cînd am văzut gardianul aprinzîndu-şi o țigară şi aruncînd-o imediat după aceea pe jos, în calea lui Limbău, care căra în cameră ultima piesă a patului. Acesta a cules-o din mers, lansînd, în timp ce uşa se închidea în urma lui, un „să trăiți!“, care semăna mai mult a salut intim, decît a formulă de respect. După ce a tras două fumuri de țigară, Limbău mi-a întins-o mie. Spontan, i-am mulțumit spunîndu-i că nu sînt fumător.

Spre uimirea mea, l-am văzut pe colonelul Teohari apropiindu-se de patul pe care se aşezase şi-şi fuma țigara Limbău. Se oprise la capul patului, în aşteptare, privindu-l cu jind. Țigara se scurta văzînd cu ochii, la fiecare fum tras cu patimă de Limbău, pînă în fundul plămînilor. Cînd a ajuns aşa de scurtă încît îl frigea la degete i-a întins chiştocul lui Teohari. Fericit, acesta din urmă s-a retras lîngă sobă, străduindu-se să mai aspire ultimele rămăşițe de fum.

Încă din prima zi, am asistat la cîteva scene de aceeaşi natură şi tot atît de penibile, din care am înțeles ce fel de relații se stabiliseră între Limbău şi colonelul Teohari. Exploatîndu-i slăbiciunile şi laşitatea acestuia din urmă, Limbău îşi făcea o dublă plăcere: de a-l umili şi, în acelaşi timp, de a-l folosi împotriva celorlalți doi, ori de cîte ori se lua o hotărîre de interes comun în celulă. Teohari se asocia din principiu părerii lui Limbău, fie că era vorba de stabilit cînd să se facă focul, mai devreme sau mai tîrziu, de deschis geamul sau de închis, de hotărît cine să doarmă în patul de lîngă sobă sau în cel de lîngă fereastră etc. Cum Dorobanțu evita sistematic să se angajeze în discuții, spunînd că lui îi este indiferent şi că îi lasă pe ceilalți să decidă, singurul opozant posibil rămînea colonelul Olteanu, care pierdea regulat partida în favoarea majorității Limbău–Teohari. Şi astfel, Limbău era totdeauna avantajatul, iar Teohari se mulțumea cu firimiturile pe care acesta binevoia să i le arunce.

La început mi s-a părut că Olteanu era cel mai oropsit: el dormea în

patul de lîngă fereastră, fiindcă Limbău stabilise că mantaua lui ofițerească era mai groasă decît zeghele lor, el ducea în fiecare zi tineta, fiindcă era cel mai solid şi tot lui îi venea cel mai des rîndul să facă curățenie în celulă. Cînd Olteanu îndrăznea să-şi manifeste o cît de timidă opoziție, Limbău nu pregeta să facă aluzie la întrebuințarea forței sau să-l amenințe cu intervenția gardianului, amintindu-i anumite afirmații duşmănoase la adresa regimului, pe care le făcuse cîndva în discuțiile dinaintea sosirii mele în celulă. Mai ales în fața acestei din urmă perspective, Olteanu, care spera într-o revizuire a procesului lui, tăcea şi se supunea voinței lui Limbău. Singur Dorobanțu reuşise să-şi cîştige o poziție de invulnerabilitate, stînd într-o totală rezervă, pe care Limbău părea să i-o respecte.

Nu mai întîlnisem niciodată pînă aici şi n-aveam să mai întîlnesc nici de-aici înainte, în toți anii petrecuți în închisoare, o asemenea atmosferă. Auzisem că în puşcăriile de drept comun se stabileau uneori astfel de relații între deținuți bazate pe legea celui mai puternic.

După ce mi-am montat patul şi mi s-a adus şi o saltea, Limbău a vrut să-i facă loc între celelalte patru, micşorînd distanța dintre ele. Nu numai atît, dar într-un elan de simpatie crescîndă pentru mine, fiindcă aflase că eram ca şi el, oltean, i-a spus lui Teohari să se mute în patul cel nou şi să mi-l cedeze mie pe al lui. Nu numai figura plîngăreață a colonelului dar şi faptul că urma să fiu vecin de pat cu Limbău m-au făcut să refuz aranjamentul propus. Mi-am tras patul în cealaltă parte a camerei, aşezîndu-l de-a lungul peretelui opus. Limbău s-a arătat cam contrariat. I-am explicat că preferam să fiu cît mai departe de sobă, unde, chiar dacă era mai frig, cel puțin temperatura era constantă, decît să-mi fie mai întîi cald cînd arde focul şi, apoi, cînd se termină cărbunii şi se stinge, să tremur. Teohari m-a privit în schimb cu recunoştință, fiindcă rămînea astfel în patul lui, cel mai apropiat de sobă, după al lui Limbău.

Toată după-amiaza pînă seara tîrziu, am fost acaparat de Limbău. În elanul lui de simpatie pentru mine, mi-a făcut cele mai neaşteptate confidențe, de parcă şi-ar fi găsit cel mai bun prieten. S-a aşezat pe patul meu şi mi-a istorisit povestea vieții lui, fără vreo încurajare din partea mea. O voi reda şi eu pe scurt.

Era fiu de țărani din sudul Olteniei (Dolj sau Romanați). Plecase încă de copilandru la oraş să-şi caute servici, viața la sat în acele vremuri fiind tot mai grea, țăranii abia mai putînd face față dărilor la care erau supuşi. Era perioada cotelor obligatorii de tot felul de produse ce trebuiau predate

statului.

Ajuns la vîrsta stagiului militar, este încorporat. Isteț fiind, se remarcă încă de la început. Îşi însuşise foarte repede cîteva noțiuni elementare de marxism, jonglînd cu uşurință cu termenii şi lozincile limbajului demagogic al vremii. Înțelesese puterea acestei arme deschizătoare de drumuri în timpurile tulburi pe care le trăia. Era foarte bine văzut la orele de educație politică. La sfîrşitul serviciului militar, i se propune să fie reangajat cu gradul de caporal în Miliție. De teama mizeriei din viața civilă, unde nu-şi găsise rostul, acceptă condițiile avantajoase ale propunerii şi aşa ajunge la Direcția Generală a Penitenciarelor din cadrul Ministerului de Interne. Verificarea mai amănunțită a serviciului de Cadre din această instituție îl aduce însă într-o situație precară. Riscă să fie exclus din cauza originii lui nesănătoase: fiu de țăran mijlocaş! Scapă însă, dînd dovadă de maximă încredere pentru noul lui serviciu: îl denunță pe tatăl lui, care nu declarase o anumită cantitate de porumb, sustrăgîndu-se de la obligațiile de predare a cotei! La descinderea ce i se face acestuia, este găsit porumbul dosit. Bătrînul Limbău e arestat, judecat, condamnat pentru sabotaj şi trimis să-şi execute pedeapsa la Canalul Dunăre–Marea Neagră, iar tînărul Limbău, care se dovedise un fiu credincios al clasei muncitoare, îşi spală păcatul părintesc din dosarul lui de la cadre. Este repartizat în serviciu la lagărul de muncă pentru deținuți de drept comun de la Salcia, în Balta Brăilei.

Dacă la început, cuprins de indignare şi dezgust, am fost tentat să-l întrerup, curiozitatea ce mi se trezea pe măsură ce-şi depăna povestea a fost mai puternică şi m-a reținut. Eram fascinat de seninătatea cu care Limbău îşi povestea amintirile, justificîndu-şi în modul cel mai firesc toate ticăloşiile prin enunțarea principiilor după care se călăuzea în viață şi pe care le formula în zicale. De exemplu, cu privire la denunțarea tatălui său, mi-a explicat: „El şi-a trăit traiul şi şi-a mîncat mălaiul! Acum e rîndul meu!“ Cînd îmi povestea cîte o întîmplare din armată, în care ştiuse să scape de răspundere, aruncînd vina pe altul, încheia cu expresia lui favorită: „Decît să plîngă mama, mai bine să plîngă mă-sa!“ Iar cînd îşi amintea de bețiile pe care le trăgea şi de femei, invariabil conchidea cu părerea lui despre viață: „În viață nu te alegi decît cu ce bagi în gură şi cu ce tragi pe p… !“ Cît priveşte cele cîteva cîntece pe care le fredona, toate de o obscenitate şi o vulgaritate cum nu mai auzisem — din fericire nu le-am reținut cuvintele — altminteri aş fi fost în stare să le reproduc, numai din dorința de a lăsa astfel personajul să se prezinte singur, compensînd lipsa

mea de talent de a-l caracteriza şi a-i face portretul. După felul admirativ în care îmi vorbea despre cîțiva din camarazii lui de la Salcia, despre care spunea că erau „băieți deştepți“, fiindcă ştiau „să se orienteze“, mi-am dat seama că Limbău nu era un exemplar unic în genul lui. Oricum, pentru mine, Victor Limbău a rămas un fel de prototip al „omului nou“ ce se plămădea în laboratoarele M.A.I., primul pe care îl întîlneam şi-l puteam studia de aproape. Cunoscîndu-l, mi-a ajutat să recunosc la mulți gardieni, cu care am avut de-a face în următorii ani de închisoare, trăsături similare cu ale lui. Le-am putut înțelege mai bine mentalitatea şi prevedea reacțiile, evitîndu-mi riscurile unor gafe. Uneori, un simplu gest sau numai o vorbă într-un moment nepotrivit te puteau costa viața. În orice caz, dezlănțuirea bestiei din aceşti gardieni nu mi se mai părea aşa de imprevizibilă şi inexplicabilă de aici înainte.

Cred că îi datorez şi lui Limbău un dram din norocul de a fi supraviețuit. Sau poate nu-i datorez nimic, nefiind nici el decît un instrument al destinului pe care întîmplarea mi l-a scos în cale.

În privința motivului arestării, Limbău mi-a dat versiunea lui, pe care de altfel se sprijinea întregul lui optimism şi convingerea că procesul va fi numai o formalitate în care el doar va depune ca martor şi apoi va fi eliberat.

Povestindu-mi cum decursese ancheta, mi-am dat seama cît de uşor căzuse în plasa ce-i fusese întinsă. I se explicase că atrocitățile şi asasinatele ce avuseseră loc în Salcia nu erau numai „crime contra umanității“, dar făptaşii se dovedeau a fi duşmani ai poporului, deoarece urmăriseră prin acțiunea lor discreditarea regimului. Autorii şi adevărații criminali erau cei ce ordonaseră aceste grozăvii şi nu simplii executanți ai ordinelor, supuşi disciplinei militare şi obligați să asculte de superiori. Majoritatea celor cu grade inferioare, în buna lor credință, fuseseră induşi în eroare şi nu-şi dăduseră seama că printre superiorii lor se strecuraseră duşmani de clasă. Ancheta urmărea să-i demaşte pe cei ce dăduseră ordinele, dar şi pe acei dintre executanți, care, conştienți că prin crimele lor compromit regimul legalității populare, se făcuseră complicii superiorilor lor. De aceea organele de anchetă, care-i cunoşteau dosarul şi devotamentul pentru partidul clasei muncitoare îi cereau lui Limbău să ajute ancheta să descopere complotul de la Salcia, dovedindu-şi astfel încă o dată ataşamentul pentru popor şi totodată nevinovăția. Cam în acest fel îi vorbise anchetatorul, iar Limbău înțelegînd calea ce i se sugera pentru a ieşi

basma curată din această afacere, a „colaborat“ din toată inima cu ancheta. După principiul „decît să plîngă mama, mai bine să plîngă mă-sa“, a aruncat toată vina pentru faptele ce i se imputau fie asupra camarazilor lui, de preferință asupra celor pe care voia să se răzbune, fie, atunci cînd nu le putea nega, asupra superiorilor de la care primise ordinele.

Nu-mi mai trebuiau de mult noi dovezi pentru a mă convinge de absoluta amoralitate a lui Limbău, şi totuşi nu încetam să mă minunez de toate cîte le auzeam. Mă uimea în special seninătatea cu care îmi cita episoadele din viața lagărului, asupra cărora insistase ancheta şi care fuseseră reținute ca puncte principale în actul de acuzare, deoarece se soldaseră cu pierderi de vieți omeneşti. Cînd era vorba de mortalitatea provocată de munca forțată pînă la extenuare, de înfometare, de lipsa de încălțăminte şi căldură în toiul iernii, Limbău pomenea în treacăt numai, în cifre aproximative, numărul celor ce pieriseră, considerînd că nu avea nimic de-a face cu aceste crime. Condițiile în care muriseră acei oameni fuseseră create de ordinele date de cei din conducerea lagărului, aşa încît numai ei purtau vina. Faptul că el, împreună cu ceilalți gardieni duseseră la îndeplinire aceste ordine nu constituia o vină, deoarece ei nu fuseseră decît nişte simpli executanți, fără nici o responsabilitate. Se bucura sincer de soarta care îi aştepta pe comandant şi pe cîțiva din ofițerii lagărului, care vor înfunda puşcăria, recunoscînd însă că de fapt avuseseră ghinion că „deținuții nu ținuseră la glumă“. Era vorba de deținuții care nu rezistaseră regimului de exterminare şi sucombaseră.

Cînd îmi povestea de asasinatele directe de care erau acuzați o serie dintre tovarăşii lui, Limbău dădea mai multe amănunte. În anchetă i se ceruse să declare tot ce ştia despre cazurile deținuților morți de pe urma bătăilor sau împuşcați sub pretextul de a fi încercat să evadeze. Limbău fusese cît se poate de cooperant în această parte a anchetei, declarînd tot ce ştia despre atrocitățile comise de tovarăşii lui împotriva deținuților. Povestindu-mi cîteva din aceste fapte, Limbău îmi spunea că lui nu i se pot aduce astfel de învinuiri, fiindcă nu are la activul lui nici o „mortăciune“. În ceea ce îi privea pe tovarăşii lui, le prevedea condamnarea şi le calcula cuantumul pedepsei, în funcție de numărul de „mortăciuni“ pe care le aveau.

„Mie nu mi s-a dovedit nici o mortăciune!“ avea obiceiul să tot repete, amuzîndu-l grozav să întrebuințeze această expresie. La început, am crezut că îi aparține, dar tot de la el am aflat că vorba făcea parte din vocabularul curent al gardienilor de la Salcia. Cînd se întorceau seara cu brigăzile de

deținuți de la muncă, aveau obiceiul să se întrebe unii pe alții: „Cîte mortăciuni ai?“ sau „Cîți ai basculat azi?“ Ultima întrebare era tot o referire la numărul morților, deoarece cadavrele deținuților erau încărcate la întoarcerea de la locurile de muncă în camioane basculate şi deşertate la poarta lagărului.

Pofta de vorbă a lui Limbău era în seara aceea tot aşa de nesecată ca şi curiozitatea mea. Numai cînd i s-a făcut somn, a plecat de la patul meu. Abia atunci, reflectînd la atenția cu care îl ascultasem fără să-mi fi manifestat vreo opinie, m-am gîndit la impresia ce trebuia să şi-o fi făcut despre mine ceilalți locatari ai camerei. Fusesem însă aşa de captivat de ceea ce auzeam şi atît de fascinat de personajul pe care îl descoperisem în Limbău, încît pierdusem complet contactul cu lumea din jur. Am adormit cu gîndul la toate cîte le auzisem. Nu mai ştiu dacă am visat ceva. Oricum, visele nu puteau fi decît mult mai palide decît tot ce-mi povestise Limbău, aşa că era normal să nu mi le fi amintit.

Frigul crescînd de peste noapte m-a făcut să mă tot strîng şi ghemuiesc în timpul somnului, astfel că, la deşteptare, m-am trezit făcut covrig, numai la un capăt de saltea. Prima parte a dimineții m-am plimbat zgribulit de colo pînă colo, prin camera glacială.

Fiecare încerca să se încălzească după cum putea, fie plimbîndu-se şi schițînd cîteva mişcări de gimnastică, fie stînd cu pătura în spinare şi atent la zgomotul de pe coridor, ca să nu fie surprins. După deşteptare, patul trebuia să rămînă neatins pînă la stingere. Din fericire, gardienii veneau destul de rar să ne supravegheze prin vizetă şi chiar dacă uneori o mai făceau, nu-şi dădeau osteneala să se apropie de uşă discret şi pe nesimțite. În închisoare, cînd vigilența scădea şi o dată cu ea şi tensiunea produsă de veşnicul pericol care venea de la vizetă şi cînd gardienii evitau să ne surprindă în vreo activitate nepermisă minoră (cosînd, dormind peste zi sau cu pătura pe umeri), fiindcă aveau ordin să nu mai aplice pedepse pentru orice fleac, se spunea că sînt „vremuri bune“. Cu toate că de o bună bucată de vreme treceam printr-o astfel de perioadă, continuam să ne aruncăm tot atît de des ochii spre vizetă. Indiferent de preocupările noastre din timpul zilei, fie că făceam ceva nepermis, fie că discutam, ne plimbam sau pur şi simplu stăteam căzuți pe gînduri, cred că nu treceau mai mult de treizeci de secunde fără să privim spre vizetă. Gestul reflex de a întoarce mereu capul spre uşă l-am păstrat multă vreme, chiar şi după eliberare şi cred că nu l-am pierdut complet nici azi, chiar dacă trece neobservat.

Abia cînd ni s-a dat terciul fierbinte şi ne-am mai încălzit, s-au înfiripat

iar primele conversaţii. Numai Limbău se culcase de mult şi dormea. Ceilalți, instinctiv, ne strînsesem în jurul sobei, ca şi cum fonta rece încă de cu seara, ar mai fi radiat căldură. Cărbuni şi foc nu primeam decît după-amiază, dar toată viața celulei în cursul zilei se concentra totuşi în jurul sobei.

Încă de la primele vorbe schimbate, mi-am dat seama că în absența lui Limbău, care dormea, atmosfera era mai destinsă şi că ceilalți trei deținuți erau mai comunicativi. Pînă şi Dorobanțu, fostul comisar, aşa de reținut în seara precedentă, era acum mai puțin rezervat. În dimineața aceea, am aflat fiecare mai mult unul despre celălalt. M-am lăsat descusut mai mult ca de obicei, pentru a spulbera eventuala proastă impresie ce o făcusem în seara precedentă, cînd, acaparat de Limbău, acceptasem să-i ascult poveştile, retrăgîndu-mă cu el pe patul meu. N-aş fi vrut să planeze asupra mea bănuiala vreunei afinități cu Limbău, din cauza aspectului confidențial ce-l avusese convorbirea noastră.

Cînd în primele crîmpeie ale conversației ce se legase am pomenit cîteva date personale de familie, colonelul Teohari a exclamat: „Înseamnă că eşti nepotul lui Gheorghe Ghica, cel mai bun prieten al meu din tinerețe!“

Au urmat amintirile lui Teohari. Începeau dinainte de primul război mondial, continuau pe perioada campaniei 1916–1918 şi se prelungeau pînă prin anii ’30, cînd nenea Gică se stabilise în Basarabia şi contactele între ei se răriseră. Emoționat, cu lacrimile în ochi, Teohari evoca tot felul de întîmplări din tinerețea lor comună, din timpul războiului, cînd nenea Gică, fratele mamei, făcuse parte din primii cîțiva piloți ai aviației româneşti. Şi-a amintit de despărțirea lor la semnarea armistițiului, cînd unchiul meu plecase în Franța şi luptase mai departe în aviația franceză, pe frontul de vest. Apoi, Teohari aflase că fusese doborît. După o lungă tăcere, în care timp nenea Gică zăcuse într-un spital militar francez, primise din nou veşti de la el. Îi scrisese că fusese rănit, că riscase să rămînă orb şi că după luni de zile de îngrijire i se salvase vederea. Cînd şi-a amintit de moartea lui nenea Gică şi de înmormîntarea la care nu putuse veni fiindcă nu era în Bucureşti, Teohari nu şi-a mai putut stăpîni lacrimile. A plecat de lîngă noi, a făcut cîțiva paşi prin cameră şi-a şters ochii şi, cînd s-a întors, m-a strîns în brațe.

Simțindu-l gata să se înduioşeze din nou, mi-am dat osteneala să schimb vorba, angajîndu-i şi pe ceilalți doi în discuție. La un moment dat, cînd colonelul Olteanu s-a pornit să facă cîțiva paşi prin cameră ca să-şi

dezmorțească picioarele, Teohari, făcîndu-mi semn spre el, mi-a şoptit: „Să te fereşti de el. Nu e om sincer!“ Asigurîndu-se încă o dată că nu a auzit, a continuat: „Cu Limbău să te pui bine, fiindcă e foarte periculos!“ Speriat apoi el însuşi de curajul pe care îl avusese, Teohari s-a îndepărtat de noi şi a început şi el să se plimbe.

Dorobanțu, care tăcuse mai tot timpul, l-a urmărit o vreme cu privirea, înainte de a se hotărî să vorbească: „Să ştii că bătrînul e, în fond, un om cumsecade. Ce ți-a spus despre ceilalți e adevărat. Ți-a vrut binele. Din păcate, e aşa de laş şi lipsit de demnitate, încît nu te poți bizui pe el. E terorizat de bestia de Limbău!“

Din discuția avută cu Limbău, din propriile mele observații făcute cu o zi mai înainte şi din cele cîteva cuvinte spuse acum de Teohari şi de Dorobanțu mă lămurisem şi asupra oamenilor, şi asupra relațiilor dintre ei, care determinaseră atmosfera apăsătoare din cameră. Un lucru nu înțelegeam însă şi i l-am spus lui Dorobanțu:

— Dar dumneavoastră cum de suportați situația asta? De ce n-ați încercat să puneți lucrurile la punct?

— Mai întîi, fiindcă e foarte greu. Între gardieni şi Limbău există o complicitate tacită. Cei de pe coridor îl susțin. Fac parte din aceeaşi haită. În al doilea rînd, sînt singur. Pe ceilalți doi nu se poate conta, cu toate că ar fi mai fericiți ca mine să scape de teroarea lui Limbău. Cu toate astea, în caz de conflict şi intervenție a administrației, de frică, sînt sigur că l-ar sprijini prin mărturia lor pe Limbău.

Eu, prin atitudinea mea foarte retrasă, mi-am obținut liniştea şi un oarecare respect din partea lui. Ei, în schimb, şi-au arătat slăbiciunea în fața foamei, a frigului şi a forței, iar Limbău profită, exersîndu-şi mai departe, pentru propria-i plăcere sadică, meseria de dresor de oameni, pe care a învățat-o şi practicat-o la şcoala M.A.I.-ului. Ştie să mînuiască, să alterneze şi să dozeze la perfecție cele două instrumente ale profesiunii: teroarea şi recompensa. Sînt arme care nu dau greş cu oamenii slabi!

Luciditatea cu care Dorobanțu analizase situația şi felul în care mi-o prezentase, în termeni mult mai clari şi mai obiectivi decît am încercat eu să-i redau spusele, mi-a produs o puternică impresie. Faptul însă că nu făcuse nici o tentativă de a pune stavilă abuzurilor lui Limbău, mulțumindu-se ca numai persoana lui să fie la adăpost, fără să-i pese de ceilalți, mi se părea totuşi o dovadă de prea mare egoism. Ca şi cum mi-ar fi citit gîndurile, Dorobanțu a mai adăugat:

— Domnule Ioanid, dumneata eşti încă tînăr şi n-ai experiența pe care

o am eu cu oamenii. Sînt oameni pentru care merită să sari şi în foc, dar sînt şi alţii care nu merită nici un sacrificiu. Nu vreau să-ţi iau iluziile, dar crede-mă că cei doi colegi ai noştri fac parte din ultima categorie.

Convorbirea noastră s-a întrerupt. Se deschisese uşa. Venise gardianul să ne scoată la aer.

În sfertul de oră cît ne-am învîrtit în cerc în ţarcul de plimbare, m-am tot gîndit la atitudinea pe care s-o adopt de aici înainte în celulă. În cele din urmă, m-am hotărît să fac abstracţie de tot ce auzisem şi să mă port ca şi cum m-aş fi aflat într-o celulă obişnuită, cu atmosferă normală şi relaţii de bună camaraderie între deţinuţi. Eram convins că o convieţuire de mai lungă durată cu Limbău va duce în mod inevitabil la un conflict deschis, pe care nu-l voi putea evita. Nu voiam însă să fiu provocatorul. Nu mă îndoiam că, în cazul unei confruntări, Limbău va solicita intervenţia administraţiei. Or, în această situaţie, voiam ca dreptatea să se dovedească a fi de partea mea şi eventual să contrabalansez astfel simpatia de care se bucura Limbău în rîndul foştilor lui tovarăşi de pe coridor.

Socoteala ce mi-am făcut-o nu s-a dovedit însă deloc realistă. Mai întîi, fiindcă premisa de la care plecasem era falsă. Lucrul avea să se dovedească în următoarele zile. Gardienii erau departe de a avea o afecţiune sinceră pentru Limbău. Le era pur şi simplu teamă de el, ştiindu-l cît era de ticălos şi capabil să-i „toarne“ şi pe ei la superiori. Favorurile pe care i le făceau, de a-i arunca o ţigară aprinsă sau de a-i trece cu vederea unele încălcări minore ale regulamentului, nu erau decît mici gesturi de atenţie pentru a-şi demonstra bunăvoinţa faţă de el şi a se pune la adăpost. Îl ştiau răzbunător şi capabil să-i denunţe la superiori, inventînd cine ştie ce minciuni.

A doua eroare în calculele mele era că nici eu nu puteam conta pe solidaritatea camarazilor mei, cu toate că fusesem prevenit de Dorobanţu să nu-mi fac iluzii în această privinţă. În afară de slăbiciunea lor de caracter, mai juca un rol în atitudinea lor şi un factor obiectiv, care le justifica prudenţa: toţi aveau motive să spere într-o uşurare a situaţiei personale şi chiar să creadă într-o posibilă eliberare din închisoare. Teohari şi Dorobanţu erau închişi de cîţiva ani, fără să li se fi făcut proces şi să fi suferit vreo condamnare. Colonelul Olteanu obţinuse o revizuire a procesului pentru lipsă de probe concludente în prima instanţă, cînd fusese condamnat. Faptul era aşa de neobişnuit, încît un oarecare optimism în privinţa rezultatului era justificat.

Din păcate nu-mi mai amintesc exact situaţia lor juridică. Oricum,

făceau parte dintr-un număr foarte redus de deținuți cu situații speciale, care fuseseră încarcerați în celulele de pe secția a doua. Printre ei se găsea şi un grup cunoscut sub numele de „lotul Griviţa“, cu toate că nu fuseseră niciodată judecați. Era vorba de vreo zece inşi, arestați încă de la instaurarea guvernului comunist, anchetați şi apoi aruncați în Jilava. Considerați principalii vinovați în reprimarea grevei muncitorilor de la atelierele C.F.R. Griviţa, ancheta nu le putuse întocmi dosare cît de cît prezentabile, chiar pentru un tribunal din vremea aceea, care nu-şi făcea prea multe scrupule juridice, pentru a pronunța sentințe spectaculoase.

Regimul intenționase să facă din „afacerea Griviţa“ un proces de răsunet şi cu efect propagandistic, care să dea evenimentelor de la atelierele C.F.R. dimensiunea unui moment istoric, ilustrînd lupta eroică a partidului comunist împotriva regimului burghezo-moşieresc şi totodată cruzimea acestuia din urmă, care dăduse ordin să se tragă în muncitori. Actorii destinați să joace în piesa-proces, ce urma să fie montată şi regizată după metoda bine cunoscută a Securității, nu fuseseră însă la înălțimea rolului. Personajele alese să interpreteze rolurile erau diverşi funcționari publici, de serviciu în noaptea cînd se petrecuseră tulburările de la Griviţa: membri ai magistraturii civile şi militare, ai procuraturii etc. Nici unuia din cei arestați, începînd chiar cu cel ce urma să fie şeful lotului, colonelul din Justiția Militară, Hotineanu, nu li se putuse dovedi vreo contingență cu cele întîmplate, unii din ei fiind chiar lipsă din Bucureşti în acea noapte.

În speranța că poate, totuşi, cu timpul, le va putea completa dosarul cu piese mai convingătoare, Securitatea îi aruncase pe toți în închisoare. De atunci zăceau în Jilava, uitați şi de Securitate şi de Dumnezeu, fără nici o speranță. Acum însă, o dată cu suspecta întorsătură din ultima vreme, în comportarea lui față de deținuți, regimul părea să-şi fi adus aminte de ei, ca şi de toate cazurile nerezolvate sau fără acoperire juridică, ale celor concentrați în celulele de pe secția a doua din Jilava.

Era şi situația colegilor mei de cameră. În ultimele luni, toți fuseseră vizitați periodic de un procuror militar, care le vorbise cu neobişnuită bunăvoință, le cercetase dosarele, cerîndu-le anumite lămuriri în privința arestării şi anchetei şi trezindu-le nădejdea într-o rezolvare echitabilă a situației. Perspectiva unei reparații a nedreptății ce li se făcuse explica atitudinea lor prudentă şi efortul pe care îl făceau de a avea o comportare care să nu contravină cu nimic desciplinei impuse de regulamentul închisorii şi de ordinele gardienilor.

De fapt, singurul din cameră care nu spera într-o îmbunătățire a

situației lui şi nici nu risca să şi-o agraveze eram eu. O poziție, într-un fel privilegiată, dar care nu-mi dădea dreptul să abuzez de ea, în detrimentul celorlalți.

Purtarea mea egală față de toți din celulă, fără a-mi arăta vreo preferință sau simpatie specială pentru unul din ei, n-a fost pe placul lui Limbău. S-a creat astfel o primă barieră între mine şi el, care i-a tăiat tendința şi elanul spre relații mai apropiate. Faptul că mă arătam prevenitor şi gata să-i ajut pe ceilalți la căratul tinetei sau al hîrdăului cu apă şi mai ales pe colonelul Teohari, cel mai în vîrstă şi mai neputincios din toți, îl enerva pe Limbău în mod special. Se mulțumea însă numai cu cîteva aprecieri batjocoritoare la adresa mentalității lor burgheze, care îi făcea să se lase serviți pînă şi în puşcărie, evitînd să mă implice direct în ironiile lui. Încă mă mai menaja, dar îi simțeam adversitatea crescînd. E drept că nu-i ofeream nici un pretext să se lege de mine, fiind şi cu el la fel de amabil ca şi cu ceilalți.

Primele ironii pe care şi le-a permis la adresa mea se refereau la felul meu de a vorbi. Zicea că vorbesc ca o domnişoară şi, uneori, rîzînd provocator, mi se adresa cu acest epitet, în loc să-mi spună pe nume. Încă din primul moment, Limbău îmi spusese pe nume, Ioanid, iar pînă seara, ajunsesem Ion. Cu toate că îmi ceruse să-i spun Victor, eu rămăsesem în continuare la formula de „domnul Limbău“. Simțindu-mi rezistența la intimitatea pe care mi-o oferea, Limbău a trecut mai întîi printr-o fază de cîteva zile în care a evitat să-mi pronunțe numele, pentru ca în cele din urmă să mi se adreseze cu „domnule Ioanid“. Pentru a-i contracara jargonul ordinar, îmi supravegheam propriul limbaj, alegîndu-mi cu grijă cuvintele, dîndu-mi osteneala să întrebuințez un vocabular cît mai ales. Recunosc că am făcut-o cu oarecare ostentație, ceea ce nu i-a scăpat lui Limbău, adăugînd astfel un lemn în plus pe focul care mocnea între noi.

În zilele următoare, Limbău a stat tot mai puțin în cercul nostru de lîngă sobă, preferînd să se plimbe fluierînd sau cîntînd prin cameră. Cînd se nimerea gardianul prin apropiere şi-i bătea în uşă, cerîndu-i să facă liniște, izbucnea în crize de furie, care se îndreptau împotriva a tot ce-i stătea în cale, dînd cu piciorul fie într-un pat, fie în tinetă, fie în uşă. Scene de acest fel se repetau zilnic şi cînd uneori cîte un gardian deschidea uşa pentru a-l admonesta, Limbău nu-şi mai stăpînea nervii şi intra în conflict cu el, cerîndu-i să fie scos la raportul comandantului, pentru că nu mai suportă să stea închis pentru crimele altora. De multe ori apărea şi ofițerul de serviciu, atras de scandalul de la uşa noastră. Mai cu promisiunea că în curînd va

avea loc procesul şi i se va lămuri situaţia, mai cu ameninţarea că îi va adăuga la dosar un raport de indisciplină, ceea ce îi agrava situaţia, reuşea să-l calmeze. După fiecare conflict de acest fel, prima lui reacţie cînd se închidea uşa era să se culce şi să doarmă.

Diversiunea produsă în rutina vieţii de toate zilele prin aducerea mea în celulă diluase într-o oarecare măsură teama inspirată celorlalţi deţinuţi de Limbău, fără s-o risipească însă complet. Continuau să se ferească să scape vreo vorbă neconformă sau să se angajeze în discuţii politice de faţă cu el. De cînd Limbău nu mai stătea tot timpul în mijlocul nostru, prudenţa lor excesivă mai scăzuse. Curiozitatea stîrnită de apariţia mea, venit din afara micului univers al celulei lor, în care trăiau de luni şi luni de zile, îi făcea să-mi pună tot felul de întrebări despre viaţa din închisorile prin care trecusem. Mă priveau ca pe un privilegiat al soartei, fiindcă avusesem ocazia să fiu transferat prin atît de multe închisori şi să fi întîlnit nenumăraţi deţinuţi. Visul lor era să fi fost şi ei condamnaţi de la început şi să fi intrat şi ei în circuitul închisorilor, în loc să mucezească în subteranele Jilavei cu anii.

Zilnic, le satisfăceam dorinţa povestindu-le ore întregi despre peripeţiile mele. Le-am vorbit de arestare, de anchetă, de Piteşti, de Cavnic, de evadare şi tot ce a urmat şi mai ales de atmosfera care domnea printre deţinuţi. Ştiind că şi Limbău asculta poveştile mele, spuse în cercul de lîngă sobă, chiar dacă se plimba de colo pînă colo prin cameră, insistam mereu asupra spiritului de camaraderie, de solidaritate şi întrajutorare pe care îl întîlnisem pînă aici în toate închisorile. Totodată aveam grijă să povestesc şi de soarta tristă a turnătorilor care, o dată pecetluiţi cu acest epitet infamant, erau dispreţuiţi printr-un fel de conjuraţie a tăcerii, care îi excludea de la toate preocupările, discuţiile sau activităţile comune. Supuşi dublei penitenţe, de a fi respinşi şi izolaţi şi de semenii lor, după ce fuseseră aruncaţi între cei patru pereţi ai temniţei de regimul comunist, viaţa lor nu era de invidiat.

Pasionaţi de povestirile despre mină şi despre evadare, ascultătorii mei se obişnuiseră să-mi audă şi aprecierile la adresa turnătorilor şi a tuturor membrilor aparatului represiv, cu care avusesem de-a face. La început, mai ales colonelul Teohari îmi arunca priviri îngrozite, făcîndu-mi semne disperate spre Limbău. Văzînd însă că nu mă poate opri şi că nu mă feream să fiu auzit, a renunţat să-mi mai facă semne să fiu prudent. S-a mulţumit să asculte şi să tacă, pentru a nu fi vreodată acuzat că luase parte la o „discuţie duşmănoasă“. S-a mai liniştit cînd a văzut că Limbău nu

intervenea şi nu protesta în nici un fel la spusele mele. Chiar dacă afirmațiile, şi mai ales părerile mele despre regim, Securitate şi M.A.I., exprimate fără menajamente, nu-i erau pe plac şi nu făceau decît să-i sporească ura față de mine, Limbău tăcea şi îşi ascundea sentimentele.

Cred că era mai surprins chiar decît Teohari de toate cele ce le auzea. Din rîndurile oamenilor M.A.I.-ului, din care făcuse parte, nu putuse auzi cuvinte de critică la adresa regimului şi cu atît mai puțin de la cealaltă lume, terorizată numai la vederea uniformei lui. Acum, de cînd fusese arestat, de cîteva luni, stătea în aceeaşi celulă din Jilava cu aceiaşi trei oameni care, ca şi el, nu erau definitiv condamnați. Toți trei trăgeau încă nădejde într-o rezolvare favorabilă a situației lor, aşa că nici ei nu îndrăzneau să spună vreo vorbă la adresa regimului, care să le pericliteze şansele de a scăpa din închisoare. Pentru Limbău, reprezentam deci primul contact cu adevărata puşcărie, cu spiritul care domnea acolo. Veneam de acolo de unde mirajul unei libertăți obținute pe căile „Justiției“ nu mai exista. Nu mai credeam nici în „dreptatea“ nici în „clemența“ regimului, de la care nu ne mai aşteptam la nimic bun. Eram convinşi că urmăreşte numai să ne lichideze, nu mai credeam decît în dreptatea cauzei noastre şi nu mai speram să ne eliberăm decît prin prăbuşirea regimului sau prin moarte.

Eliberați de speranța deşartă pe care cei nejudecați şi-o mai puneau încă într-o judecată dreaptă, mai ales cînd se ştiau nevinovați, noi nu mai aveam nimic de cîştigat şi nici de pierdut. Eram scutiți de prudențe inutile şi de tentația de a cădea în capcana compromisurilor. Amenințarea de a ne agrava situația printr-un raport în plus adăugat la dosar şi promisiunea de a ni se face un nou proces pentru a fi criticat regimul în închisoare nu-şi mai produceau efectul de timorare, dorit de autorități. Pentru noi, viața devenise mai uşoară; eram într-un fel mai liberi decît ei, cel puțin de a spune fără oprelişte ce gîndim. Majoritatea celor din închisori depăşiseră cu bine şocul pronunțării sentințelor disproporționate, exprimate de Tribunalele Militare în zeci de ani de muncă silnică, şi îşi găsiseră echilibrul şi tăria tocmai în puterea revelatoare a realității, cuprinsă în aceste condamnări: parodia monstruoasă a unor procese regizate de un sistem criminal, care spulbera definitiv valoarea unor noțiuni şi instituții, în care continuasem să mai credem. Era o „prejudecată burgheză“, de care ne-am lepădat datorită partidului dar probabil că nu în sensul dorit de el.

Noul mers al vieții din celulă părea să se fi stabilizat. În grupul de la sobă, atmosfera era tot mai destinsă. Limbile se mai dezlegaseră. Pînă şi

Teohari devenise mai vorbăreț şi nu-l mai urmărea cu aceeaşi privire temătoare pe Limbău. Acesta din urmă continua să se țină retras de cercul nostru, nealăturîndu-ni-se decît rareori, pentru a asculta cîte un crîmpei de poveste şi a-şi relua apoi plimbările. Uneori intervenea şi el în discuții, cu o notă de bună-cuviință (cam forțată ce-i drept), pe care nu i-o cunoscusem pînă aici. Părea să fi renunțat să-şi mai exercite dominația în celulă şi să fi acceptat să se supună unor relații mai echitabile, deşi continua să-şi mențină privilegiul de a nu participa la prestarea nici unui serviciu în cameră.

Îmi dădea astfel prilejul să exemplific prin fapte ceea ce le povestisem noilor mei colegi de cameră, despre spiritul de camaraderie din celelalte închisori prin care trecusem. Fără a face vreo remarcă la atitudinea lui Limbău, în modul cel mai firesc, căram în locul lui tinetele, spălam pe jos în zilele de curățenie şi eram gata oricînd să pun mîna cînd era vorba de o treabă de interes comun. Speram ca puterea exemplului să-şi producă efectul în timp. Începusem chiar să cred că procedînd cu tact şi răbdare fiara din Limbău avea să se îmblînzească treptat şi să se umanizeze.

Cam în aceste condiții se desfăşura de mai bine de o săptămînă viața în mica noastră societate cînd, într-o zi, uşa celulei s-a deschis şi am primit vizita unui locotenent. O vizită plină de surprize. Mai întîi, fiindcă ne-a spus bună ziua. Apoi, i-a spus gardianului care-i deschisese că poate să încuie uşa la loc şi să-şi vadă de treabă pe secție, pentru că va sta mai mult timp în camera noastră. Faptul era cu totul neobişnuit, ca un ofițer să rămînă singur în mijlocul deținuților şi încă încuiat cu ei în celulă. Dorobanțu mi-a şoptit că era ofițerul de la procuratură, care îi mai vizitase în două rînduri.

Locotenentul era foarte tînăr şi avea o înfățişare plăcută. În modul cel mai firesc, s-a apropiat de grupul nostru de lîngă sobă, depunîndu-şi în trecere, pe unul din paturi, teancul de dosare de sub braț. Într-un gest automat, şi-a întins apoi mîinile spre sobă, căutînd să-i simtă dogoarea. Le-a apropiat tot mai mult, pînă ce a atins-o şi, la contactul palmelor cu fonta rece, a tresărit.

— Văd că nu e foc! De ce v-ați strîns lîngă sobă?

Întrebarea i-a fost spontană, pusă pe tonul cel mai firesc, fără aroganța, sarcasmul sau disprețul obişnuit din glasul celor ce purtau epoleți, atunci cînd se adresau deținuților.

— În amintirea focului de ieri, domnule locotenent! am ripostat tot atît de spontan, neputînd rezista pornirii de a pune o nuanță de ironie puțin

agresivă în răspunsul meu.

Trebuie să recunosc că în cele aproximativ douăzeci de minute cît a stat cu noi ofițerul a reuşit să mă dezarmeze şi să mă facă să-mi regret ieşirea. Oricît de neverosimil părea, dar locotenentul nu avea nimic comun cu felul de a vorbi sau de a se purta al ofițerilor din Securitate sau Procuratură cu care avusesem de-a face pînă atunci. După primele vorbe schimbate cu noi, n-am mai avut nici un dubiu asupra sincerității lui. Pe colegii mei de cameră îi cunoştea din cele două vizite anterioare, ştiindu-le numele pe de rost. Figura mea i-a atras atenția, nu numai din cauza răspunsului pe care i-l dădusem, ci fiindcă îi era necunoscută.

— Dumneavoastră sînteți nou în acestă cameră. Dumnealor mă cunosc. Eu nu fac parte din cadrele M.A.I. Sînt de la Procuratură şi mă ocup de cazurile în care procedura legală nu a fost respectată. Vreți să-mi spuneți numele şi motivul pentru care ați fost adus aici?

Politețea excesivă a ofițerului m-a lăsat perplex. Eram aşa de surprins, încît n-am fost în stare să-i răspund imediat.

Înțelegîndu-mi probabil greşit tăcerea, locotenentul mi s-a adresat din nou, pe un ton şi mai blînd:

— Puteți să-mi vorbiți cu toată încrederea şi să-mi semnalați orice eventuală ilegalitate vi s-a făcut. Vă asigur că nu veți avea de suferit nici un fel de consecințe din partea nimănui!

Între timp mă reculesesem şi mă hotărîsem să-i răspund cu toată sinceritatea:

— Mă numesc Ion Ioanid! Şi să ştiți că nu de teamă mi-a pierit glasul, ci de uimire! Nu mai sînt obişnuit ca cineva îmbrăcat în uniformă să-mi vorbească aşa de frumos!

Nu voi încerca să reconstitui sub formă de dialog toată discuția avută cu ofițerul. Mă voi limita la a-i reda conținutul. Cînd mi-a auzit numele, mi-a spus imediat, fără nici un respect pentru legea secretului izolării, aplicată cu atîta strictețe de administrație, că îmi cunoaşte cazul, fiindcă vine tocmai din celula de alături, unde a stat de vorbă cu „domnul Coşereanu“. Mi-a spus apoi că, neştiind de existența noastră în Jilava, nu ne-a cerut dosarele de la grefă, aşa că va sta mai întîi de vorbă cu ceilalți deținuți din cameră.

S-a ocupat astfel, pe rînd, de fiecare din colegii mei, ale căror dosare le depusese pe pat. Le-a mai cerut unele lămuriri suplimentare, promițîndu-le că se va strădui să-şi încheie cît mai repede posibil lucrările, pentru a-şi înainta raportul referitor la fiecare dosar. Se plîngea că, fiind singur, era

depăşit de munca ce i se încredinţase, studierea atîtor dosare cerînd foarte mult timp. Vorbea fără nici o reticenţă despre felul în care fuseseră întocmite dosarele „o adevărată sfidare la adresa procedurilor legale!“ Erau dosare din care lipseau piese esenţiale, de pildă „mandatul de arestare, cu toate că omul era închis de ani de zile“, afirma el cu indignare. Cerînd socoteală organelor competente, constatase că „mandatul de arestare nici nu fusese emis la vremea arestării, ceea ce contravenea legii“. Era şocat de o serie de astfel de „abuzuri săvîrşite de organele de Securitate!“ Ne-a mai spus că munca lui era îngreunată şi de „lipsa de cooperare“ a unor elemente din cadrul Securităţii, care nu înţelegeau că faza revoluţionară a preluării puterii trecuse şi că acum se intra într-o epocă de „legalitate“. Întîmpina chiar „rezistenţă“ din partea lor. Cu „mentalitatea lor învechită“, nu puteau admite o „îndreptare a greşelilor şi abuzurilor făcute“.

Fiind singurul condamnat definitiv, deci din categoria celor care nu mai aveau nimic de pierdut, am fost şi singurul care am mai intrat în discuţie cu ofiţerul, fără a fi provocator sau agresiv, dar spunînd lucrurilor pe nume. De cîte ori închidea dosarul unuia din colegii mei şi-l punea deoparte, pînă să treacă la următorul, profitam să-i mai pun cîte o întrebare în legătură cu cele afirmate. Mă arătam sceptic cu privire la realizarea reformei aparatului represiv, din moment ce răspunzătorii pentru abuzurile săvîrşite pînă aici rămîneau mai departe în funcţiile lor, în loc să fie pedepsiţi. Şi mă arătam neîncrezător şi în bunele intenţii ale conducerii regimului, căruia nu-i mai acordam nici un fel de credit, tocmai fiindcă iniţiase şi patronase toate crimele abominabile petrecute în închisorile şi lagărele din ţară. Cum va putea vreodată îndrepta răul făcut? Poate fi îndreptată moartea miilor de oameni nevinovaţi din toată această perioadă?

Nu mi se mai întîmplase, de cînd eram închis, să pot vorbi în acest fel unui ofiţer al regimului. Iar dacă vreodată un deţinut îndrăznise să abordeze acest subiect, nu apucase să-şi termine nici prima frază. Era imediat întrerupt şi represaliile care urmau se măsurau după asprimea regimului de detenţie din acel moment: omul sfîrşea fie sub cizmele gardienilor, fie, în cel mai bun caz, pentru o bucată de vreme la izolare şi în lanţuri. De data asta, ofiţerul nu numai că mă lăsa să vorbesc, dar mă asculta chiar cu luare-aminte. Mai mult, nu contesta că se făcuseră abuzuri inadmisibile, dar continua să susţină că de aici înainte lucrurile se vor schimba. Recunoştea că unele greşeli erau ireparabile şi că restaurarea legalităţii necesită timp şi întîmpină dificultăţi. Se urmărea, în acest scop, înlocuirea treptată a vechilor cadre cu elemente tinere, cu pregătire profesională

corespunzătoare şi educate în spiritul respectului faţă de om şi legile ţării. Îmi spunea că acest proces de înnoire se afla abia la început, că se ducea încă lipsă de cadre şi de aceea mai subzistau în paralel cu aspectele abuzive din trecut. „Veţi vedea, domnule Ioanid, că în cîteva luni de-aci înainte, situaţia va fi complet schimbată. Deocamdată, nu încercăm decît să intrăm într-o *oarecare legalitate*!“ Ofiţerul îşi dădea osteneala să fie tot atît de convingător pe cît părea el însuşi de convins de ceea ce spunea.

După ce şi-a încheiat consultările cu Olteanu, Teohari şi Dorobanţu, cărora le-a dat noi speranţe, promiţîndu-le că în cîteva zile îşi va înainta raportul forurilor superioare, sesizîndu-le de toate ilegalităţile comise în cazurile lor, ofiţerul şi-a adunat dosarele şi s-a îndreptat spre uşă.

Limbău, care în tot acest timp tăcuse şi ascultase, l-a interpelat cu obişnuita lui nuanţă de obrăznicie în glas: „Văd că staţi de vorbă cu toată lumea, numai cu mine nu! N-am şi eu dreptul să ştiu cît mă mai ţineţi în puşcărie?“

Ofiţerul i-a amintit că îi mai spusese şi data trecută, cînd mai venise în celula lor, că nu se ocupă de cazurile celor care urmează să compară în faţa tribunalului: în primul rînd, fiindcă pînă după proces nimeni nu poate avea acces la dosarul inculpatului. De cînd a bătut la uşă şi pînă la venirea gardianului, ofiţerul n-a mai scos o vorbă, părînd să nici nu-l mai audă pe Limbău. Acesta se dezlănţuise într-un torent de acuzaţii la adresa foştilor lui superiori, ca şi la întreaga tagmă a ofiţerilor care se spălau pe mîini de toate crimele, lăsînd să cadă vina pe cei mici. „Vă ştiu eu! Corb la corb nu-şi scoate ochii!“ a încheiat Limbău, cînd s-au auzit cheile gardianului în uşă. Ofiţerul s-a oprit în prag şi fulgerîndu-l cu privirea, i-a atras atenţia că depăşeşte măsura. Făcuse un efort vădit să rămînă calm şi să nu ridice tonul, însă se înroşise la faţă.

După plecarea locotenentului, am asistat iar la o criză de furie a lui Limbău. S-a revărsat într-un potop de insulte şi înjurături ordinare, promiţînd să se răzbune pe ofiţerul care nu voise să se ocupe şi de el: „Îl aranjez eu, cînd mi-o veni bine!“ repeta el mereu, plimbîndu-se ca un leu în cuşcă.

În zilele următoare, tema principală a discuţiilor din jurul sobei a fost vizita ofiţerului. Teohari şi Olteanu erau cei mai entuziasmaţi, fiind convinşi că ceasul eliberării era aproape. Dorobanţu şi cu mine eram mai rezervaţi, cu toate că trebuia să admitem că anumite fapte concrete veneau în sprijinul spuselor ofiţerului şi păreau să confirme intenţia restaurării

„unei oarecare legalități“, cum se exprimase chiar el. Întreaga schimbare intervenită în ultimele luni în comportarea gardienilor, în condițiile de detenție, în alimentație, în respectarea unor norme de igienă, scoaterea noastră zilnică la plimbare, vizitele medicale periodice etc., toate puteau fi argumente în favoarea noului „curs“ pe care ni-l anunțase ofițerul. Ceea ce ni se părea însă cel mai semnificativ în acest sens era „procesul Salcia!“ Venea ca o confirmare la afirmațiile locotenentului cu privire la intențiile regimului de a pune capăt abuzurilor, trăgînd la răspundere chiar membri ai aparatului represiv, fapt absolut de neconceput pînă aici.

Aşa interpretam atunci instruirea procesului Salcia, necunoscînd încă la acea vreme toate dedesubturile afacerii.

În contrast cu discuțiile pe tema vizitei ofițerului, care învioraseră sfatul nostru din jurul sobei, Limbău devenise tot mai taciturn. Părea tot mai pasiv față de ce se petrecea sau vorbea în celulă. Stătea cu ceasurile culcat şi cu mantaua trasă peste cap. Într-o bună dimineață, a ieşit pe neaşteptate din indiferența care îl stăpînise cîteva zile. S-a sculat vesel şi bine dispus şi, ca niciodată, s-a apucat să mătură prin cameră cu şomoiogul de cîrpe pe care îl aveam în acest scop. Mai mult chiar, mi-a luat-o înainte şi l-a ajutat pe Teohari să-şi facă patul. Nu mi-am manifestat mirarea, cu toate că faptul era de-a dreptul surprinzător. Un schimb de priviri cu Dorobanțu mi-a arătat că şi el era tot aşa de nedumerit de această bruscă schimbare. Privindu-l cu cîtă voioşie făcea tot ce pînă aici socotise că e slugărnicie şi nedemn de el, mi-am zis că în sfîrşit Limbău se îmblînzise şi se dăduse pe brazdă. Mă încerca chiar un sentiment de mîndrie, considerîndu-mă, în bună parte, autorul readucerii lui la sentimente mai bune. Mă gîndeam tocmai să nu fac nici o remarcă la schimbarea lui de atitudine, pentru a-i uşura calea şi a nu-i leza orgoliul.

Deodată însă, în momentul cînd pe coridor se auzeau paşii echipei de gardieni care veneau să facă „deschiderea“ şi „numărul“ de dimineață, Limbău s-a repezit la uşă şi a început să bată cu pumnii în ea.

De data asta, surpriza noastră a fost completă. Ne uitam unii la alții înmărmuriți, convinşi, în sinea noastră, că omul înnebunise.

De pe coridor ne-a parvenit formula obişnuită: „Nu mai bate, bă!“ Vocea gardianului a fost imediat acoperită de ropotul de lovituri de pumni şi picioare în uşă şi de strigătele lui Limbău: „Ajutor! Săriți că mă omoară!“

Loviturile în uşă erau aşa de insistente, iar strigătele de ajutor atît de disperate, că într-adevăr se putea crede că era vorba de cineva în pericol de

moarte. Alarmați, gardienii şi-au întrerupt cursul programului, au sărit peste celula vecină şi au venit direct la uşa noastră, pe care au dat-o de perete, pregătiți să intervină. S-au oprit însă din elanul lor în prag, cam nedumeriți de scena ce li se înfățişa. Se aşteptau probabil la o încăierare, or, în afară de Limbău care vocifera în continuare lîngă uşă, ne-au văzut pe noi patru stînd în jurul sobei şi privindu-i, într-o atitudine cum nu se poate mai paşnică, aşa cum ne surprinseseră evenimentele. Într-o clipă, ofițerul de serviciu şi-a rotit ochii prin cameră, însă nimic nu trăda urmele unei bătălii. Toate erau la locul lor. Întorcîndu-se spre Limbău, plutonierul i-a cerut explicații pentru scandalul ce-l făcuse.

Între timp, pe coridor apăruse locotenentul de la Procuratură, care ne vizitase cu cîteva zile în urmă. Se oprise în spatele plutonierului şi al celor trei–patru gardieni îngrămădiți în pragul uşii, care nu-i remarcaseră prezența. Discuția ofițerului de serviciu cu Limbău nu părea să ducă la lămurirea incidentului. Nestăpînindu-şi furia, acesta din urmă continua să răcnească, învinovățind administrația că, după ce că îl ține închis pe nedrept, acum vrea să-l şi omoare.

— Cine vrea să te omoare, omule? a intervenit locotenentul de la Procuratură, înaintînd cîțiva paşi printre gardienii care, luînd poziția reglementară şi salutîndu-l, i-au făcut loc să treacă.

La lovitura de teatru care a urmat, nu se aştepta nimeni. Limbău a întins brațul, m-a indicat pe mine şi i-a răspuns ofițerului pe un ton ceva mai calm, dar în cel mai autentic limbaj M.A.I., împodobit, ca în cele mai negre perioade ale închisorii, cu expresiile favorite ale gardienilor cînd se adresau deținuților.

— Banditul ăsta, pe care mi l-ați băgat în cameră, vrea să mă omoare! Vrea să se răzbune pe mine fiindcă fac parte din M.A.I.!

Şi, pe nerăsuflate, Limbău a început să înşire tot ceea ce făcusem de cînd fusesem adus în celulă: „Purtasem discuții duşmănoase, instigasem la revoltă, plănuiam să evadez dar mai ales îmi manifestasem ura de moarte împotriva partidului şi clasei muncitoare, declarînd că atunci cînd vor veni americanii toți comuniştii vor fi împuşcați“. Pe scurt, era o concentrație de acuzații care constituiau cele mai grave delicte şi crime ce se puteau săvîrşi împotriva regimului. Iar eu eram un „bandit“, un „duşman al clasei muncitoare“, un „fascist“, un „legionar“, un „agent al imperialiştilor americani“ etc., etc.

Limbău părea să mai aibă multe de spus, dar ofițerul l-a întrerupt. Trecînd peste toată tirada lui Limbău, a revenit la întrebarea lui inițială:

— Ai bătut la uşă fiindcă spui că voia să te omoare! Cum şi cînd a vrut să te omoare?

Deconcertat de lipsa de efect a pledoariei lui, Limbău a părut să se reculeagă un moment, înainte de a răspunde.

Ofițerul a insistat:

— Cum a vrut să te omoare?

De cînd intrase în celulă, locotenentul nu-şi aruncase decît de cîteva ori ochii în direcţia grupului nostru de lîngă sobă. Totuşi, nu-i putuse scăpa stupoarea întipărită pe fețele noastre, la auzul afirmațiilor lui Limbău. Mimica noastră a devenit şi mai expresivă, cînd Limbău s-a decis să răspundă întrebării puse de ofițer:

— Vrea să mă strîngă de gît în timpul somnului. Noaptea stau mai mult treaz. Uitați-vă ce măsuri a trebuit să iau ca să mă pot apăra!

Limbău se repezise la patul lui, ridicase pătura în dreptul căpătîiului şi scosese la iveală două bucăți de lemn de foc. Cu toate că rația de combustibil, şi aşa foarte redusă, mai era la rîndul ei împărţită în alte porţii şi mai mici, spre a alimenta cît mai economic soba şi a întreține cît mai mult focul, nimeni dintre noi nu observase dispariția celor două bucăți de lemn. Triumfător, arătînd cu o mînă lemnele din pat şi cu celălalt braț întins acuzator spre mine, Limbău îi striga locotenentului:

— Mutați-l pe banditul ăsta din cameră! Luați-l pe instigatorul ăsta dintre noi!

Față de atîtea minciuni şi rea-credință, mă simțeam dezarmat, mai ales că fuseseră prezentate în formele demagogice marxiste, iar arbitrul purta uniforma regimului. Considerînd partida pierdută, mă resemnasem deja şi căutam să văd partea bună a lucrurilor: mutîndu-mă din celulă, scăpam de Limbău! Mă aşteptam deci ca ofițerul să curme discuția şi să-mi spună să-mi iau bagajul şi să ies afară.

Locotenentul i s-a adresat însă tot lui Limbău:

— Faptul că dumneata ți-ai ascuns lemnele în pat nu dovedeşte nimic. Răspunde-mi la întrebare: cum şi cînd a vrut să te omoare?

Vizibil contrariat de insistența ofițerului, Limbău a încercat să obțină efectul ce şi-l dorea, pe altă cale. Scontînd pe intimidarea şi teama aproape organică pe care o inspira celorlalți deținuți din celulă, Limbău a ocolit din nou întrebarea directă a ofițerului, spunîndu-i, foarte sigur pe sine:

— Întrebați-i pe ceilalți despre atitudinea lui. O să vă spună şi ei de instigația pe care a făcut-o în celulă şi cum a criticat partidul şi guvernul şi a insultat cadrele M.A.I.-ului!

De data asta, ofițerul s-a întors spre mine:

— Dumneata ce ai de spus?

— Absolut nimic, domnule locotenent!

Cred că răspunsul meu i-a făcut ofițerului o mai bună impresie decît dacă m-aş fi apucat să mă apăr. De altfel, tonul şi zîmbetul cu care îmi însoțisem răspunsul exprimaseră mai mult decît vorbele, şi ofițerul înțelesese că față de enormitățile debitate de Limbău nu consideram necesar să mă disculp. M-a mai privit o clipă, dar n-a mai insistat şi s-a întors spre ceilalți deținuți.

Colonelul Teohari s-a grăbit să spună că el nu ştie nimic, că nu se amestecă şi nu-l interesează discuțiile colegilor din celulă, încurcîndu-se în nişte explicații confuze, în dorința de a împăca şi capra şi varza. N-ar fi vrut nici să confirme spusele lui Limbău, pentru a nu mărturisi împotriva mea, dar nici nu îndrăznea să-l contrazică. Şi cînd ofițerul şi-a mutat privirea asupra lui Olteanu, Teohari, uşurat, a tăcut brusc, bucuros să scape de propriile lui explicații, în care se împotmolise atît de penibil. Colonelul Olteanu a declarat şi el că nu ştie nimic despre vreo intenție de agresiune din partea mea, lăsînd însă să se înțeleagă că nici el nu se preocupa de raporturile dintre ceilalți locatari ai camerei. Apoi, a început să spună că, în lipsă de altă ocupație, i se întîmplase şi lui să asculte, în cîteva rînduri, crîmpeie din istorisirile mele, ceea ce nu însemna însă că împărtăşea punctele de vedere pe care le exprimasem. Limbău, care nu fusese prea satisfăcut de declarațiile lui Teohari, jubila acum auzindu-l pe Olteanu. Lucrurile păreau să ia o întorsătură nefavorabilă pentru mine. Olteanu n-a apucat însă să-şi dezvolte ideea. L-a întrerupt Dorobanțu care, făcînd un pas înainte, i s-a adresat ofițerului:

— Domnule locotenent, dați-mi voie să vă spun adevărul şi tot ce se petrece în această celulă: oamenilor le e frică să vorbească. Se tem de Limbău, care ne terorizează de luni de zile!

Şi, în cîteva fraze, Dorobanțu a povestit tot. Nu-l mai recunoşteam pe omul rezervat şi prudent de pînă aici! Calm şi cu vocea sigură, a relatat pe scurt, dar cum nu se putea mai clar, despre atmosfera de teroare stabilită în celulă, şi cum toți o suportaseră, de teamă ca Limbău să nu raporteze administrației minciuni pe socoteala lor şi astfel să li se agraveze situația. În încheiere, Dorobanțu a revenit la întrebarea inițială a locotenentului:

— Acuzația că Ioanid ar fi pus la cale asasinarea lui este o poveste în întregime scornită de Limbău, care nu face decît să arate la ce mijloace ticăloase e în stare să recurgă!

Limbău încercase în zadar să-l oprească, strigîndu-i că minte. Ofițerul îi ordonase să tacă şi îl ascultase pe Dorobanțu pînă la urmă. Apoi, fără nici o vorbă, ieşise pe coridor, trăgînd uşa după el, dar fără s-o închidă. La un semn al lui, unul din gardieni se postase în prag, în dreptul uşii întredeschise. Noi rămăseserăm nemişcați, în aşteptarea evenimentelor, toți la fel de îngrijorați. N-am putut desluşi sensul şoaptelor ce ne parveneau de pe coridor, dar ne-am dat seama că avea loc un conciliabul între locotenentul care ieşise din celulă şi ofițerul de serviciu.

În sfîrşit, uşa s-a deschis şi locotenentul a reapărut. Nu ne-a venit să credem cînd l-am auzit spunînd pe un ton liniştit, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat:

— Limbău! Ia-ți bagajul şi ieşi afară!

În clipa următoare, Limbău a izbucnit:

— În loc să-l luați pe banditul ăsta, vreți să mă luați pe mine?! Credeți că nu ştiu că îl favorizați? Doar v-am auzit data trecută cînd ați venit în celulă şi ați criticat împreună regimul nostru de democrație populară. Ați spus că în statul nostru socialist nu e respectată legalitatea şi că organele de Securitate calcă legea! Eu nu ies din cameră pînă ce nu vine comandantul ca să-i spun ce complot s-a făcut aici!

Cu toate că se îmbujorase la față, locotenentul n-a mai spus o vorbă. A făcut numai un gest cu mîna spre uşă şi a ieşit din celulă. În locul lui, a intrat în celulă plutonierul care purta pe braț banderola de ofițer de serviciu.

— Hai, Limbău! Ia-ți bagajul şi ieşi afară!

La toate insistențele, Limbău s-a împotrivit, protestînd şi amenințînd să-i denunțe comandantului pe toți cei care participau la complotul urzit împotriva lui. Văzînd că nu-l poate determina să părăsească celula, ofițerul de serviciu şi-a pierdut răbdarea şi i-a spus pe un ton amenințător:

— Te întreb pentru ultima oară: ieşi din celulă sau refuzi să execuți ordinul?

— Refuz! Nu ies nici dacă încercați să mă scoateți cu forța. Vreau să-i raportez comandantului!

— Bine! a zis ofițerul de serviciu şi, după ce i-a dat ordin gardianului să rămînă în pragul uşii, a părăsit camera.

Grupul nostru de lîngă sobă n-a făcut nici o mişcare, aşteptînd urmarea. Numai Limbău s-a dus şi s-a trîntit ostentativ pe patul lui, pentru a-şi demonstra hotărîrea fermă de a nu părăsi camera. Gardianul stătea nemişcat în uşă şi îşi plimba ochii, mecanic, de la unul la altul, cu o privire stinsă şi lipsită de orice expresie. Cu toate că nu mă mai simțeam direct

amenințat, trăiam momentul împreună cu ceilalți, sub aceeaşi stare de tensiune.

Paşii care s-au auzit pe coridor au venit ca o dezlegare. Uşa s-a dat la o parte. Era ofițerul de serviciu. Nu s-a arătat decît pentru o clipă, cît i-a trebuit să cerceteze dintr-o privire situația din celulă. S-a dat apoi la o parte şi în locul lui, aproape tot cadrul uşii l-a ocupat un plutonier uriaş, flancat în stînga şi-n dreapta de alți doi gardieni. Era o figură bine cunoscută de toți deținuții, nu numai pentru talia neobişnuită şi brutalitatea lui. Plutonierul Roşu era călăul Jilavei: executa deținuții condamnați la moarte!

Nu ştiu dacă din cauza acestei sinistre reputații sau dacă într-adevăr vocea lui era chiar aşa de impresionantă cum mi s-a părut, dar cînd i-am auzit-o nu mi-am putut stăpîni un fior:

— Ieşi de bunăvoie sau te scot eu?

Nici nu se stinsese bine ecoul ultimului cuvînt şi a mai şi adăugat, pe un ton imperativ:

— Acum! Imediat!

Ciudățenia reacției lui Limbău nu ne-am putut-o explica niciodată. La ordinul plutonierului, se sculase ca hipnotizat de pe pat, îşi strînsese lucrurile personale în pătură şi, după ce îi înnodase cele patru colțuri, o luase în brațe şi se îndreptase spre uşă, fără să spună o vorbă şi fără să privească înapoi. Ajuns în prag, plutonierul Roşu şi-a pus o mînă pe umărul lui şi amîndoi au pornit pe coridor. Aşa l-am văzut pentru ultima oară pe Limbău. Gardianul închisese uşa. Noi am mai rămas o vreme tăcuți şi nemişcați lîngă sobă, pînă ce am realizat că într-adevăr scăpasem pentru totdeauna de Limbău.

După plecarea lui Limbău, viața în celulă se schimbase ca prin farmec. Nimeni nu mai avea reticențele de pe vremea cînd riscam să fim turnați, din chiar interiorul celulei. Acum, teritoriile erau din nou bine delimitate, cu uşa ca piatră de hotar: de o parte eram noi, iar dincolo, de cealaltă parte a uşii, era lumea administrației închisorii. O atmosferă destinsă, de bună înțelegere, respect şi toleranță reciprocă, înlocuise teama şi suspiciunea care stăpîniseră pînă aici relațiile din celulă.

Scăpat de spaima ce i-o inspirase Limbău, colonelul Teohari şi-a arătat adevărata fire. Era de nerecunoscut. Vesel şi totdeauna bine dispus, era un izvor nesecat de întîmplări hazlii, gata oricînd să ni le povestească. Delicatețea sufletească, pe care i-am descoperit-o în perioada cît am mai stat împreună, mi-a mai şters din amintire figura penibilă pe care o făcuse

pe vremea lui Limbău. Sînt convins că în condiții normale de viață omul acesta nu şi-ar fi dezvăluit niciodată slăbiciunea, pe care cred că nici el nu şi-o bănuise pînă nu-l întîlnise pe Limbău.

Nu acelaşi lucru se putea spune despre slăbiciunea de caracter şi laşitatea colonelului Olteanu. Lipsit de bunătatea din fire pe care o avea Teohari, Olteanu nu se iubea decît pe sine, trăsătura dominantă care îl caracteriza fiind de un egoism atît de pronunțat, încît nu şi-l putea ascunde şi nu se sfia să-l declare cu cinism. Mi-aduc aminte cît de indignați am fost cînd ne-a povestit un episod din timpul războiului. Fusese la un moment dat repartizat ca ofițer la Statul-Major al acelei unități speciale, cunoscute sub numele de Grupul Korne. Generalul Korne, care comanda unitatea, devenise un fel de figură legendară a campaniei noastre din Rusia. Se făcuse celebru pentru temeritatea acțiunilor lui pe front şi pentru curajul lui personal, fiind mereu alături de soldații lui în linia întîi.

Chiar Olteanu, în povestirea lui, ne relata despre o astfel de acțiune, cînd, prinşi sub focul unui inamic mult superior, se aflau adăpostiți în spatele rambleului unei şosele, de unde nu mai puteau înainta. Pus la grea încercare, moralul ostaşilor scădea, panica riscînd să producă o retragere în derută, cu abandonarea poziției şi cu pierderi mai mari în rîndurile unității. Singura salvare ar fi fost intervenția artileriei, cu care însă nu se putea lua legătura. Din cauza înaintării rapide, nu erau stabilite comunicațiile. Focul intens al inamicului împiedica luarea legăturii cu bateriile de tunuri. Generalul Korne şi-a chemat doi din ofițerii din statul lui major, s-a suit cu ei în maşina de comandament pe care o avea la dispoziție, i-a dat ordin şoferului să iasă la şosea, şi cu cea mai mare viteză să parcurgă distanța de numai cîțiva kilometri, pînă la pozițiile de artilerie.

Unul din cei doi ofițeri aşezați pe bancheta din spate a maşinii era Olteanu. Cînd automobilul a urcat taluzul şi a început să gonească pe şoseaua ce mergea o bună bucată de drum paralel cu linia frontului, expusă în plin focului inamic, Korne, care stătea în dreapta şoferului, s-a sculat în picioare. A stat aşa tot drumul, sub ploaia de gloanțe ca şi cum ar fi fost la o inspecție a trupelor în spatele frontului. Din dreapta lor venea răpăitul proiectilelor, iar din stînga se auzeau uralele spontane ale soldaților noştri, îmbărbătați de atitudinea curajoasă a comandantului lor. Maşina a rezistat pînă la capăt, iar Korne şi-a îndeplinit misiunea ce şi-o propusese, cerînd sprijinul artileriei şi salvîndu-şi unitatea din poziția critică în care se afla. Pe parcurs, şoferul fusese rănit la un picior, dar putuse conduce pînă la destinație.

Olteanu şi-a desfăcut cămaşa şi ne-a arătat cicatricea lăsată de un glonț care îl atinsese numai superficial la umăr. „Cu o palmă mai la stînga şi mă lovea în cap! Eram mort, din cauza unui nebun care voia să facă pe eroul! În loc să trimită un curier la pozițiile artileriei, a vrut să se ducă personal! N-avea decît, dar atunci să se fi dus singur! De ce să mă expună şi pe mine, care aveam acasă familie, nevastă şi copil!“ Olteanu nu mai contenea cu insultele la adresa lui Korne. Şi necazul lui cel mare: „Eu m-am făcut ghem pe jos, în spatele scaunului şoferului şi am fost rănit, iar nebunul stătea în picioare şi treceau gloanțele pe lîngă el fără să-l atingă!“

Apoi, ne-a povestit cum s-a aranjat la ambulanță ca să fie evacuat la un spital în spatele frontului, scăpînd astfel de Korne, căci: „Nebunul s-a întors imediat la unitatea lui, pe linia întîi!“ În continuare, ne-a mărturisit că ajuns la spital, a făcut uz de toate relațiile pe care le avea ca să fie mutat şi să se întoarcă în țară, unde a rămas pînă la sfîrşitul războiului. Cei mai stînjeniți de toate cele ce ne povestea Olteanu eram noi, cei care îl ascultam. El nu se simțea cîtuşi de puțin jenat de lumina în care se pusese singur.

Cu intransigența caracteristică vîrstei, nu m-am putut abține să nu fac ultimele aprecieri privitoare la atitudinea lui din timpul războiului, dar Olteanu s-a mulțumit să-mi răspundă: „Cine n-a fost pe front nu ştie ce înseamnă să vezi moartea cu ochii!“

Felul în care vorbise de Corne îmi sunase în urechi ca o blasfemie. Mai ales că ştiam că generalul avusese şi în închisoare o ținută demnă pînă la sfîrşit. A murit ca un erou. Nu pe front, ci în Jilava!

Cu aceeaşi lipsă de reticențe cu care ne dezvăluise laşitatea lui pe front, Olteanu ne-a vorbit şi despre oportunismul lui de după 23 august 1944. Imediat trecuse de partea noii conduceri comuniste a armatei şi intrase în tagma atît de urîtă a ofițerilor însărcinați cu educația, cultura şi propaganda (E.C.P.), cunoscuți sub denumirea prescurtată de „ecepişti“.

Înarmat cu această informație primită chiar de la el, de cîte ori îl vedeam pe Olteanu deprimat de soarta lui, nu rezistam plăcerii răutăcioase de a-l descuraja, cu formula devenită clasică în gura puşcăriaşilor la adresa colaboraționiştilor regimului, ajunşi şi ei în închisoare: „Lasă domnule colonel, nu fi disperat. Dumneata nu eşti ca noi, un duşman al regimului, care trebuie distrus. Pe dumneata numai „te încearcă partidul vreo zece–cincisprezece ani şi apoi îți dă drumul!“

O discuție care a avut loc în acea perioadă în camera noastră mi-a rămas pînă azi în amintire. Se discuta despre anchete şi despre procedeele

Securității de a smulge declarații de la cei arestați. Fiecare cita cazurile care îi erau cunoscute. Se vorbea de torturile de la interogatorii, de rezistența unora din anchetați dar şi de slăbiciunea altora. Venise astfel în discuție veşnic dezbătuta temă: pînă la ce grad de tortură era inadmisibil ca anchetatul să semneze decalarații care să prejudicieze altora şi de la ce nivel de chinuri în sus nu i se mai putea reproşa că declarația făcută era o delațiune. Diferitele exemple de cazuri aduse în discuție, ca de obicei, nu aveau să aducă un răspuns la această întrebare.

În acest context, colonelul Teohari, mare admirator al englezilor, un adevărat prototip al anglofilului din acele vremuri, a făcut următoarea afirmație: „Sînt sigur că dacă în Anglia s-ar fi instalat un regim de teroare ca acela din România, nu am fi asistat la atîtea cazuri de capitulări în fața anchetelor, cum s-a întîmplat la noi. Educația de caracter a cetățeanului britanic îl face mult superior nouă, românilor“.

Aici, a intervenit Dorobanțu. Ne-a cerut voie să ne povestească o întîmplare trăită de el. În timpul războiului, primise o însărcinare specială. Avea misiunea să înainteze zilnic la Preşedinție un raport confidențial privitor la starea de spirit a populației, pe care Mareşalul să-l găsească dimineața, pe masa lui de lucru. La întocmirea acestui raport, folosea informațiile de la propriul serviciu din Siguranța Statului, dar şi datele furnizate de Serviciul de Informații al armatei. Pentru acestea din urmă, se deplasa zilnic la Statul-Major. Cu ofițerul de la biroul respectiv din Statul-Major, Dorobanțu era prieten.

Aşa se face că într-una din zile cînd s-a dus la el, colegul lui l-a rugat să mai aştepte, fiindcă era ocupat şi nu-i putea sorta şi pune la dispoziție materialul din ziua respectivă, decît mai tîrziu. Ca să nu se plictisească, i-a propus să asiste la convorbirea pe care avea s-o aibă peste cîteva minute. Şi i-a explicat despre ce era vorba.

Serviciile de informații germane, cu care colaboram ca aliați, ne-au cerut să le predăm doi ofițeri de aviație britanici, care se găsesc în prizonierat la Timiş. Avioanele lor fuseseră doborîte în timpul unui raid asupra Ploieştilor iar ei reuşiseră să se salveze cu paraşutele. Cererea germană ajunsese pînă la biroul Mareşalului, care o respinsese categoric. Era o chestiune de suveranitate: inamicul căzut în mîna trupelor noastre şi mai ales pe teritoriul țării era prizonierul nostru. Nemții insistau însă, argumentînd că cei doi englezi erau specializți în construcții aeronautice, că în această calitate lucraseră într-o fabrică de avioane şi cunoşteau în acest domeniu anumite secrete de extremă importanță pentru războiul pe care îl

purtam împreună, ca aliați. Mareşalul rămăsese însă ferm pe poziție, aşa că, neavînd încotro, nemții cedaseră, acceptînd calea sugerată de autoritățile româneşti. Serviciile germane predaseră deci dosarul privitor la cazul ofițerilor englezi Statului-Major de la Bucureşti, urmînd ca acesta să încerce să obțină de la prizonieri informațiile dorite, pe care să le comunice apoi nemților. Cu cercetările fusese însărcinat ofițerul, prietenul lui Dorobanțu. Primise dispoziția să obțină informațiile cu orice preț!

La acest prim interogatoriu al aviatorilor englezi, a asistat Dorobanțu, aşezat ca spectator într-un colț mai retras al biroului. Mai erau de față un alt ofițer român şi un translator. Englezii, aduşi chiar atunci de la Timiş, unde se aflau internați, au fost introduşi în birou. Cei doi ofițeri români s-au sculat în picioare. S-au schimbat saluturi militare, şi-au strîns mîinile şi s-au făcut prezentările. Englezii au fost invitați să ia loc, au fost întrebați dacă vor cafea şi s-au oferit reciproc țigări. S-a instalat o atmosferă destinsă, s-au schimbat amabilități, s-au făcut chiar glume, ambele părți întrecîndu-se într-o curtoazie tipică unui cavalerism al ofițerilor de altădată. Şi, în fine, s-a venit şi la subiect. Ofițerul român le-a explicat situația, fără ascunzişuri. Le-a spus cum fuseseră ceruți de nemți şi motivele pentru care autoritățile române respinseseră cererea. Le-a vorbit de insistențele germane şi de refuzul categoric al Mareşalului de a-i preda.

Cînd le-a spus de ce îi invitase la el în birou şi ce aştepta de la ei, cei doi englezi s-au schimbat la față. Ca la o comandă, amîndoi s-au ridicat indignați în picioare. În cuvinte pline de dispreț, au dat de înțeles că nu se aşteptau ca tocmai un ofițer să le ceară altor ofițeri să-şi trădeze țara. Iar dacă noțiunea de onoare nu era cunoscută în armata română, ei, ca ofițeri ai armatei regale britanice, nu înțelegeau să mai continue dialogul şi cereau să fie trimişi înapoi în lagăr. Ofițerul român nu şi-a pierdut cumpătul şi, cu acelaşi calm, le-a explicat gravitatea situației: ne aflam în conflict armat iar cazul lor nu mai putea fi tratat după regulile obişnuite ale războiului, deoarece era de competența serviciilor de informații. Din păcate, aceste servicii sînt obligate să nu țină seamă decît de o singură lege, cea a intereselor superioare ale țării. Principiu care stă la temelia tuturor serviciilor de informații, ale tuturor țărilor, inclusiv al Angliei. Metodele lor de lucru sînt identice, iar procedeele la care recurg pentru a obține ceea ce doresc sînt la fel de lipsite de scrupule. Faptul că ei se aflau în prizonierat la români şi nu la nemți era totuşi un avantaj pe care nu trebuia să-l subestimeze. Dacă românii i-ar fi predat, soarta lor n-ar fi fost de invidiat, cunoscute fiind condițiile prizonieratului din Germania.

Toată pledoaria ofițerului părea să nu producă nici un efect asupra englezilor, care îşi plimbau ostentativ privirea prin încăpere, ca şi cum nu lor li s-ar fi adresat. Neobosit, ofițerul îşi relua monologul cu alte argumente, încercînd să-i determine să vorbească, dar tot ce a obținut de la ei suna la fel: „Nu avem nimic de spus!“

În cele din urmă, ofițerul s-a sculat în picioare şi, pe un ton grav, i-a anunțat: „Domnilor, mi-am dat osteneala să vă fac să înțelegeți seriozitatea situației în care vă găsiți. N-am reuşit, şi îmi pare rău. Dispozițiile pe care le-am primit sînt de a obține de la dumneavoastră informațiile care ne interesează, cu orice preț. Mă obligați să recurg la metode pe care aş fi vrut să le evit. Vă întreb pentru ultima oară: vreți să răspundeți la întrebările mele?“

Englezii au continuat să tacă, de parcă nu ar fi auzit ce li se spusese, cu toate că în timp ce li se traduceau vorbele ofițerului român, Dorobanțu, care-i observa din colțul lui, i-a văzut pălind. Ofițerul a deschis uşa biroului şi a dat un ordin plantonului de pe coridor. La scurtă vreme, uşa s-a deschis din nou şi în cadrul ei au apărut trei plutonieri deosebit de impozanți, prin felul în care se prezentau. Nu atît datorită uniformelor lor îngrijite, cît aspectului fizic. Erau neobişnuit de înalți şi voinici. Nişte atleți. Dorobanțu avea să afle de la prietenul lui că faptul nu era întîmplător. El dăduse în mod special ordin să-i fie trimişi trei din cei mai voinici şi arătoşi plutonieri din corpul de pază al Statului-Major, care să impresioneze prin apariția lor. Încadrați de cei trei subofițeri şi urmați de translator şi de al doilea ofițer care asistase la întrevedere, aviatorii englezi au părăsit biroul.

Rămas singur cu Dorobanțu, prietenul lui şi-a manifestat nemulțumirea şi dezamăgirea că nu realizase nimic. Mai avea o slabă speranță, care, dacă nu se va împlini în următoarele minute, însemna eşecul definitiv, deoarece ordinul adevărat pe care îl primise era ca cercetările să se oprească la acest punct şi cei doi englezi să fie trimişi înapoi în lagăr. Cum avea să se rezolve în acel caz problema cu nemții, nu mai ştia, fiindcă nu era de competența lui. N-au apucat să schimbe mai multe impresii, că a sunat telefonul. Ofițerul a ridicat receptorul şi fața i s-a luminat: „Veniți cu ei în birou!“

După cîteva clipe, uşa s-a deschis în fața aceluiaşi grup, care cu puțin înainte părăsise biroul. La un semn al ofițerului, plutonierii au rămas pe coridor, lăsîndu-i numai pe ceilalți să intre. Englezii, roşii la față, cam ciufuliți şi cu hainele în dezordine, încercau să-şi regăsească calmul, refugiindu-se într-o atitudine de rigiditate militară. Cel mai mare în grad

dintre ei a luat cuvîntul, cerînd să fie pus în contact cu un reprezentant al Crucii Roşii, pentru a protesta împotriva tratamentului la care a fost supus, contravenindu-se legilor internaționale care reglementează statutul prizonierilor de război. În aceste circumstanțe, lipsit de apărare în fața brutalității, se vede silit să accepte să se supună interogatoriului, spre a evita alte umilințe şi jigniri ce s-ar putea aduce uniformei pe care o poartă şi onoarei lui de ofițer. Ținea însă să sublinieze că ceea ce se săvîrşea împotriva lor era un abuz, de care cei vinovați vor trebui să răspundă. Ofițerul nostru l-a asigurat că ia act de protestul lor, că îl va comunica, ierarhic, mai sus, el nefiind decît un executant al ordinelor superiorilor săi. S-a mai scuzat o dată pentru neîndemînarea lui de a nu-i fi putut face să înțeleagă gravitatea situației şi a le fi evitat astfel neplăcerile avute, şi i-a poftit să-l însoțească într-un alt birou, unde vor sta de vorbă cu un specialist în probleme de construcție de avioane.

Cînd s-a întors ca să-i predea lui Dorobanțu hîrtiile pe care acesta le aştepta, ofițerul îşi freca mîinile mulțumit: „Cînd te gîndeşti că mi-am pierdut toată dimineața cu ei fără nici un rezultat şi plutonierii noştri, cu numai cîteva palme au rezolvat imediat problema!“

Cel mai afectat, nu atît de cele pățite de piloții englezi, cît de capitularea lor în anchetă, a fost colonelul Teohari.

Dorobanțu trăgea însă din această întîmplare următoarea concluzie: „Cred că în fiecare popor se găsesc, reprezentați în aceeaşi proporție, indivizi din fiecare categorie, de la laşi la curajoşi, de la oneşti la necinstiți etc. Dar înclin să cred că oamenii obişnuiți să trăiască sub un regim al legalității şi care nu cunosc abuzul, atunci cînd se întîmplă să fie confruntați cu el, sînt mult mai vulnerabili. În acest sens, cred că şocul pe care l-ar suferi un englez, la prima lovitură, într-o anchetă a Securității, ar fi cu mult mai mare decît ceea ce ar resimți un biet român după o întreagă săptămînă de torturi în beciurile de la Interne“.

Cu aceste ultime considerații, Dorobanțu s-a mai reabilitat puțin în ochii colonelului Teohari.

Perioada petrecută în acea vreme în Jilava aveam s-o ținem minte ca pe una din cele mai blînde din toată detenția. De multe ori, în anii următori, regimul în închisorile în care ne aflam ne-a dat ocazia să ne întoarcem cu gîndul înapoi şi să exclamăm în glumă: unde sînt vremurile de altădată din Jilava! În afară de frigul umed şi pătrunzător, alte suferințe nu am avut de îndurat. Mîncarea, cu mici variații de la o zi la alta, era în general

acceptabilă şi aproape suficientă. Sfertul de oră de plimbare zilnică era de regulă respectat. În afară de momentele de la ora deschiderii, distribuirii mesei şi a închiderii, cu gardienii nu prea aveam de-a face în restul zilei.

După plecarea lui Limbău, au mai venit un timp să ne observe prin vizetă. Apoi, vizitele s-au rărit din ce în ce, pe măsură ce s-au convins că în camera noastră era linişte şi nu se petreceau lucruri suspecte, care să necesite intervenţia lor. Cu toate că de pe coridor ne mai parvenea ecoul cîte unui conflict cu locatarii altor celule, noi n-am dat ocazia nici unei neînţelegeri cu gardienii, care nu ne-au mai şicanat în nici un fel. Am reuşit să ne cîştigăm nu numai liniştea, dar, aş putea spune, chiar un oarecare respect din partea gardienilor. Asta ne-a ajutat cu atît mai mult să ne putem practica micile noastre activităţi nepermise, cu mai puţine riscuri de a fi prinşi.

Ore întregi pe zi mă îndeletniceam cu scosul de aţă din saltelele de doc şi cusutul şi cîrpitul hainelor mele şi ale celorlalţi. La sosirea mea în celulă, eram singurul posesor de ac. Acum, fiecare avea ascuns cîte un ac, fie în tivul hainelor, fie în talpa bocancului. Găsisem pe jos, în curtea de plimbare, o bucăţică de sîrmă de cupru, ce-i drept cam moale, dar din care confecţionasem totuşi cîteva ace întrebuinţabile. Îmbogăţisem inventarul camerei şi cu un joc de table. Pulurile şi zarurile din miez de pîine le ţineam ascunse în saltea, iar cîmpul de joc, trasat cu săpun, pe pătură, era scuturat şi făcut să dispară, de îndată ce partidele se încheiau sau se anunţa vreun pericol. Dintr-o bucăţică de fier, găsită printre brichetele de cărbuni, îmi făcusem un „costică“, demn de invidiat. Mic şi uşor de ascuns, tăia ca briciul. Ore în şir îl şlefuisem pe marginea de ciment a firidei ferestrei, pînă ce îi dădusem forma dorită, iar tăişul i-l ascuţisem pe o piatră culeasă din curtea de plimbare.

Cu aceeaşi piatră, care îşi avea ascunzătoarea în sobă, băteam în perete şi ţineam legătura cu Titi Coşereanu, din camera vecină. Ne limitam, şi eu şi el, numai la cîteva semnale zilnice de recunoaştere, pentru a constata că ne aflăm încă, fiecare, în celula noastră. Zidurile fortului, groase cam de un metru, făceau comunicaţia dificilă, mai ales că, pe vremea aceea, nu ştiam nici unul „morse“ şi ne chinuiam să ne înţelegem, bătînd alfabetul zis „A.F.L.R.“ (de care am mai vorbit).

Cu măsurile de precauţie la care participam toţi, fie scrutînd cu urechea la uşă zgomotele de pe coridor, fie stînd de vorbă în dreptul vizetei, pentru a acoperi activitatea nepermisă a celorlalţi, nu am fost niciodată surprinşi asupra faptului. De asemenea, la percheziţiile aproape săptămînale, am ieşit

întotdeauna cu fața curată, gardienii nedescoperind niciodată nimic. Cu prețul acestei prudențe, reuşisem să le adormim vigilența şi suspiciunea, convingîndu-i că nu ieşim din litera regulamentului şi ne cîştigasem liniştea din partea lor. Astfel, în celula noastră se instalase o viață de rutină, zilele scurgîndu-se tihnit şi netulburate de cei de pe coridor. Intrasem într-o monotonie, căreia nu i se mai putea întrevedea sfîrşitul.

Cu toate că ştiam că, în închisoare, orice schimbare aducea cu sine nelinişte, nesiguranță şi teamă de necunoscut, începusem să doresc o intervenție a administrației, care să provoace puțină mişcare în celula noastră, unde lîncezeam ca într-o apă stătută. Dorită dar şi temută schimbarea după care tînjeam s-a mai lăsat aşteptată o bucată de vreme.

Un fapt nou a venit totuşi să ne mai scoată din amorțirea şi plictisul zilnic. Într-o noapte, tîrziu după stingere, am fost treziți din somn de zgomotul zăvoarelor. Primeam un nou chiriaş!

Omul care a intrat pe uşă era înalt şi voinic. Mergea puțin legănat şi păşea apăsat. Era gros îmbrăcat. Pe scurta de dimie şi pe căciula de oaie sclipeau stropi de apă de la lapovița de afară, iar pe bocanci avea noroi proaspăt. Gardianul a închis uşa în urma lui, iar omul a mai înaintat cîțiva paşi în celulă, şi-a spus numele şi ne-a salutat. Cînd şi-a scos căciula din cap, am rămas uimit: avea părul mare, nu era tuns cu maşina, ca noi! Părea să vină direct din libertate, ceea ce ştiam că nu e posibil. În Jilava nu puteai ajunge decît după cel puțin cîteva luni de la arestare. Lunile acelea petrecute în anchetă lăsau urme vizibile, punîndu-ți prima pecete, care făcea să nu mai poți fi confundat cu un om liber. Or, omul care intrase nu purta stigmatele puşcăriaşului. Nu era nici tras la față, nu avea nici paloarea caracteristică, nici ochii încercănați ai celui venit din beciurile Securității. Dimpotrivă, era roşu la față şi dădea impresia omului sănătos şi viguros, trăit în aer liber. Pe de altă parte, nu se purta ca unul care lua pentru prima oară contact cu o celulă de puşcărie. Nici o urmă de spaimă, uimire sau curiozitate pe figura lui. Intrase în celulă, de parcă i-ar fi fost cunoscută, ca la el acasă. „Văd că nu-i nici un pat liber!“ au fost primele lui vorbe, după ce se prezentase şi ne salutase.

Fiind cel mai tînăr şi cel mai slab din cameră, l-am invitat să împartă patul cu mine pînă dimineața, cînd vom încerca să obținem, de la gardian, un pat în plus. Omul mi-a mulțumit şi mi-a spus că e frînt de oboseală, fiindcă nu dormise deloc nici cu o noapte înainte. Ne-am culcat cu toții, lăsînd pe a doua zi obişnuitele întrebări cu care era de obicei asaltat orice nou-venit într-o celulă. Ne-am culcat „cap la picioare“ ca să avem mai mult

loc în pat şi după felul în care s-a acoperit cu jumătatea mea de pătură, mi-am putut iar da seama că nou-venitul era acomodat la viața de puşcărie. Fără să mă mai consulte, şi-a întins scurta de dimie îmblănită peste amîndoi, şi-a făcut semnul crucii, zicînd un „Doamne-ajută“ care mi-era adresat şi mie în chip de noapte bună şi în cîteva clipe a adormit. În sforăiturile tovarăşului meu de pat şi sub căldura scurtei cu miros de blană de oaie umedă, am adormit şi eu.

Dimineața, la deschidere, am cerut un pat pentru nou-venitul. L-am obținut. După terminarea programului obişnuit (împărțitul terciului, deşertatul tinetei şi plimbarea în țarcul din curte), cînd nimic nu mai venea să tulbure liniştea celulei pînă la masa de prînz, am ascultat povestea noului nostru colocatar.

De felul lui, era țăran dintr-un sat de lîngă Craiova. Năpasta colectivizării îl scosese însă din rosturile lui. Neacceptînd să intre în „colectiv“, autoritățile locale îi inventaseră o culpă falsă, pentru care fusese judecat şi condamnat ca delincvent de drept comun, la cîțiva ani de închisoare. Îşi executase pedeapsa prin diverse penitenciare şi colonii de muncă, între care lagărul de la Salcia. Fiind voinic şi sănătos, muncise tot timpul conştiincios şi fusese apreciat pentru hărnicia şi disciplina lui. Ajunsese astfel unul din brigadierii de la Salcia şi din această poziție fusese eliberat cu cîteva luni înainte, cînd îi expirase condamnarea.

Reîntors acasă, şi-a găsit gospodăria în paragină şi pămîntul colectivizat. Ca să-şi poată hrăni familia, plecase din sat în căutare de lucru. Muncise astfel cîteva luni pe diverse şantiere de construcție din județ, mutîndu-se de la un loc la altul, după cum se iveau ocaziile de lucru. Ca muncitor flotant, omisese să-şi mai anunțe domiciliul la Miliție, de fiecare dată cînd se muta.

Aşa se face că, la deschiderea procesului administrației lagărului Salcia, cînd acuzarea a avut nevoie de depoziția lui, citația nu l-a găsit la adresa lui din satul natal. Fiind unul dintre foştii brigadieri de la Salcia, care nu se făcuseră unealta administrației la crimele şi actele de bestialitate săvîrşite în lagăr, fusese menționat de către fostele victime, scăpate cu viață, ca unul care putea depune mărturie despre atrocitățile comise. Cum data procesului se apropia, cazul lui fusese dat pe mîna Securității, care cu două zile în urmă îl descoperise pe şantierul unde lucra şi-l înaintase de urgență, sub stare de arest, la Jilava, pentru a-l ține la dispoziția tribunalului. Aşa ajunsese bietul om la noi în celulă şi urma să rămînă sub stare de arest pînă ce avea să compară ca martor al acuzării în fața

tribunalului. Pînă şi tînărul locotenent de la procuratură, care tocmai ne-a vizitat în acele zile, l-a sfătuit să aibă răbdare şi să accepte situația. I-a explicat că formalitățile pe care le-ar întreprinde pentru a-i obține eliberarea de sub starea de arest ar dura aşa de mult, încît ar depăşi data la care se va înfăţişa la proces, cînd, imediat după ce va depune mărturie, va fi automat pus în libertate.

De altfel, nea Gheorghe, cum îi spuneam, nu manifesta nici un fel de nerăbdare sau îngrijorare. Se obişnuise să primească cu calm şi seninătate loviturile soartei. Cu înțelepciunea lui țărănească, nu se revolta şi nu se frămînta zadarnic în fața nedreptății. „Cînd omul se ştie curat, nu trebuie să-i fie frică de nimic. Are EL, Dumnezeu, grijă!“ Şi cu asta, considerînd problema lui încredințată în mîini bune, nea Gheorghe se trezea în fiecare dimineață în aceeaşi stare de spirit, determinată de un echilibru sufletesc demn de invidiat. Regret că toate eforturile pe care le-am făcut ca să-mi reamintesc numele întreg al lui nea Gheorghe au rămas fără succes.

Cu toate că era din fire un om tăcut, mi s-a părut totuşi în mod special de reticent cînd venea vorba de lagărul de la Salcia. La întrebările noastre nu răspundea decît superficial. Nu intra în amănunte, nu povestea întîmplări cu nume şi fapte concrete, se limita la generalități.

Cîteva zile mai tîrziu, într-o dimineață, l-au scos din celulă. Afară nu se luminase încă, iar cînd l-au adus înapoi se lăsase noaptea. Stătuse cea mai mare parte a zilei prin diverse celule şi camere de aşteptare din clădirea tribunalului, într-o izolare absolută. În sala de judecată fusese introdus de două sau trei ori, numai pentru a răspunde la nişte întrebări, după care fusese ținut, cu multă grijă, departe de orice contacte. Ceea ce văzuse şi auzise în acele scurte înfăţişări produsese asupra lui o puternică impresie. Reîntors în celulă, se aşezase pe marginea patului, cu coatele pe genunchi şi capul proptit în palme. A rămas aşa nemişcat, îngîndurat şi tăcut. Văzîndu-l tulburat şi fără chef de vorbă, l-am lăsat în pace. Abia după „număr“ s-a apropiat de grupul nostru din jurul sobei, care mai emana ceva căldură şi a început să vorbească.

Îi văzuse pe toți acuzații din boxă, recunoscînd cu greu în fiecare din ei pe foştii satrapi care tăiau şi spînzurau la Salcia, pe vremea cînd îi avusese şi el de stăpîni. „Erau ca lupii încolțiți“ — spunea el. Înfricoşați, dar totodată gata să folosească orice prilej şi mai ales orice mijloc numai să-şi scape pielea.

Se pare că la prima şedință a procesului „lotul Salcia“ intraseră în boxă cu zîmbetul pe buze şi aerul triumfător al vedetelor, convinşi că totul nu era

decît o farsă ce se juca pentru ochii publicului. Nu puteau concepe ca reclamațiile unor „deținuți“ împotriva unor „cadre M.A.I.“ să fie luate în serios şi, cu atît mai puțin, într-un astfel de caz „Justiția“ să le dea dreptate şi să-i condamne pe cei care purtau uniforma Ministerului de Interne. Pînă la ziua înfățişării lui nea Gheorghe în instanță, avuseseră deja loc mai multe şedințe ale procesului şi cei din boxă îşi mai pierduseră încrederea în imunitatea lor de M.A.I.-şti. Lucrurile nu mergeau deloc aşa cum se aşteptaseră. Procuratura îşi întemeia acuzațiile pe fapte reale, pentru care tribunalul cerea acte doveditoare şi depoziții de martori, reținîndu-le, pe măsură ce se dovedeau exacte. Văzînd că toate crimele săvîrşite la Salcia erau date în vileag pînă în cele mai mici amănunte şi că de fapt tribunalul căuta acum să stabilească gradul de responsabilitate al fiecărui acuzat, între cei din boxă se dezlănțuise o adevărată luptă pentru supraviețuire, fiecare căutînd să se disculpe, aruncînd vina asupra celuilalt.

Timp de mai bine de o săptămînă, nea Gheorghe a fost zilnic dus la proces. Luat cu noaptea în cap din celulă, se întorcea abia seara, aducîndune de fiecare dată noi informații. Erau numai fragmente din dezbaterile procesului, la care asistase pe durata prezenței lui în sală, cînd era introdus pentru a fi interogat.

Astfel, într-una din zile, fostului comandant de la Salcia i s-au cerut explicații în privința unui ordin pe care îl dăduse şi care costase viața mai multor deținuți. Fostul comandant de la Salcia a respins acuzația, aruncînd toată vina asupra colonelului Coler (cel pe care îl întîlnisem ca director la Aiud şi care avea în sarcina lui şi toate lagărele de muncă forțată din țară) şi asupra directorului general al penitenciarelor (cred că pe acesta îl chema Baciu…). În timpul unei inspecții la Salcia, cei doi îi reproşaseră, spunea el, neexecutarea unor lucrări şi neîndeplinirea planului. Comandantul justificase rămînerea în urmă a lucrărilor prin iarna grea şi timpurie care se abătuse asupra regiunii. I se replicase că munca, în lagăr, cu deținuții se face pe orice vreme. El le explicase că nu primise echipamentul de iarnă prevăzut pentru deținuți şi că aceştia refuză să iasă la muncă, dezbrăcați şi desculți. Aici, comandantul de la Salcia a citat în instanță cuvintele lui Coler, pe care le reproduc şi eu, întocmai cum le-am aflat de la nea Gheorghe: „Aici nu-i muncă voluntară, tovarăşe! Pune parul pe ei şi scoate-i la muncă imediat!“ Fostul comandant se considera absolvit de orice culpă, cerînd aducerea lui Coler în instanță spre a mărturisi în fața tribunalului că îi dăduse acest ordin, pe care el, ca subaltern, nu făcuse decît să-l execute. Cu toate că spusele lui Coler au fost confirmate din boxă de încă unul din

ofițerii lagărului, care fusese de față cînd le rostise, judecătorul n-a ținut seama de aceste declarații. A dat limpede de înțeles că responsabilitățile pentru crimele de la Salcia se opresc la nivelul membrilor administrației lagărului, cu atît mai mult, cu cît fostul comandant nu putea prezenta tribunalului un ordin scris din partea lui Coler.

În altă seară, la întoarcerea lui în celulă, nea Gheorghe ne-a povestit un alt episod de la proces, pe care, cu toată trecerea anilor, nu l-am uitat. La citirea actului de acuzare al unuia din milițienii de la Salcia, în fața lungului şir de abuzuri menționate, brutalități, bătăi şi torturi de o inimaginabilă cruzime, săvîrşite de inculpat împotriva deținuților, de pe urma cărora unii rămăseseră infirmi iar alții îşi pierduseră chiar viața, preşedintele completului de judecată, impresionat de bestialitatea faptelor, nu şi-a mai stăpînit indignarea şi l-a apostrofat pe acuzatul din boxă. Şi aici, redau textual cuvintele lui, aşa cum ni le-a citat nea Gheorghe: „Ce credeai, mă banditule, că ai de-a face cu politici?“

Nu mai e cazul să explic de ce am reținut, chiar după atîta amar de vreme, această poveste!

Cu tot atîta fidelitate, am mai înregistrat încă o scenă din timpul conviețuirii mele cu nea Gheorghe. Probabil că memoria a clasat-o în compartimentul rezervat umorului negru. Întors de la una din şedințele tribunalului, nea Gheorghe, ca de obicei, ne-a pus la curent cu dezbaterile la care asistase în timpul zilei. În urma controverselor ivite în privința unor deținuți decedați, despre care acuzarea pretindea că fuseseră pur şi simplu împuşcați, fără justificare legală, iar apărarea susținea că se trăsese asupra lor numai după somațiile regulamentare, pe cînd încercau să fugă de sub escortă, tribunalul s-a găsit în dilemă. Mărturiile neconcludente, şi de-o parte şi de alta, au determinat instanța să ia hotărîrea de a trimite o comisie care să investigheze la fața locului, procedînd la exhumări şi la expertize medico-legale. Raportul comisiei avea să reconstituie adevărul, şi anume: fie deținuții fuseseră împuşcați în spate şi de la distanță, şi atunci fusese evadare, fie fuseseră împuşcați din față şi din imediata apropiere, şi astfel se confirma teoria acuzării şi era vorba de crimă. Atunci am aflat că astfel de expertize medico-legale se puteau face, chiar după trecerea a cîțiva ani de la deces. Or, în cazul Salcia, dacă nu mă înşel, trecuseră doi ani.

Pînă la primirea raportului comisiei, tribunalul îşi amînase dezbaterile asupra acestei probleme. Nea Gheorghe îşi încheiase relatarea şi se apucase să-şi facă patul. Ne pregăteam cu toții de culcare, cînd şi-a adus aminte de un eveniment care putea să facă deplasarea comisiei la fața locului inutilă.

În ultima primăvară petrecută de el în lagărul de la Salcia, apele Dunării, umflate de ploi, rupseseră digurile şi inundaseră o porţiune destul de importantă de teren. Or, tocmai în acea parte a insulei erau îngropaţi deţinuţii morţi în lagăr. Nu era un cimitir în adevăratul înţeles al cuvîntului. Era un colţ de teren necultivabil, din imediata apropiere a digului, unde se săpase un şanţ, servind de groapă comună, care se prelungea pe măsura necesităţilor, adică a mortalităţii. La retragerea apelor, o parte din cadavre şi oseminte au apărut la suprafaţă şi, o dată cu repararea digurilor, au fost reîngropate de deţinuţii din lagăr. O parte însă fusese luată de apele Dunării, care surpaseră şi mîncaseră din malul insulei, spălînd o dată cu pămîntul şi mormintele nefericiţilor îngropaţi acolo. Rămînea acum de văzut dacă cei căutaţi de comisie se găseau printre cei rămaşi în pămînt, sau printre cei luaţi de ape.

După aceste precizări macabre, parcă nu ne-a venit să ne culcăm imediat. Rămăsesem fiecare aşezaţi pe paturile noastre, reflectînd la cele auzite. Deodată, nea Gheorghe a izbucnit în rîs, dar tot atît de repede s-a reţinut şi, făcîndu-şi semnul crucii, a mormăit un „Doamne, iartă-mă!“

În faţa nedumeririi noastre, nea Gheorghe ne-a explicat: „Mă gîndeam, ce o să zică comisia, cînd o dezgropa morţii şi o fi să găsească numai invalizi… unul fără mînă… unul fără picior… poate şi fără cap!“ Dîndu-şi seama că nu ne lămurise prea mult cu vorbele lui, s-a hotărît să continue. A început cu formula lui obişnuită cînd se apuca de povestit, de care făceam mereu haz: „Păi, să vă spun…“ Şi ne-a spus.

Cadavrele deţinuţilor care mureau la Salcia erau aruncate sub un şopron în paragină, din afara incintei lagărului, pînă ce venea, cu bacul, de la Brăila, medicul oficial M.A.I., ca să dreseze certificatul de deces şi să autorizeze înhumarea. Vară, iarnă, cadavrele zăceau o zi, două, uneori şi o săptămînă, sub acoperişul spart al şopronului aproape năruit. Vara, administraţia îşi mai dădea osteneala să urgenteze venirea doctorului, din cauza mirosului care se răspîndea pînă în lagăr, iarna însă nu mai era nici o grabă. Cadavrele îngheţau bocnă, în poziţia în care căzuseră la aruncarea lor din căruţa cu care fuseseră transportate. Într-o primă perioadă, cînd încă li se mai confecţionau un fel de sicrie din lăzile goale de alimente, deţinuţii însărcinaţi să-i îngroape erau obligaţi să le spargă cu toporul braţele sau picioarele îngheţate, ca să-i poată introduce în coşciug. Membrele tăiate erau apoi puse alături de corpul astfel ajustat la dimensiunile lăzii.

Dar nu la deshumarea acestor cadavre se referise nea Gheorghe. În aceste cazuri, chiar dacă va constata mutilarea cadavrelor, comisia va găsi

totuşi toate părţile componente ale corpurilor. El îşi amintise de dimineţile geroase de iarnă, cînd ieşea pe poarta lagărului, la cine ştie ce muncă de sisif, neproductivă şi zadarnică, imaginată de mintea mărginită a administraţiei, care voia „să îndeplinească planul“, această veşnic neatinsă himeră a sistemului. Se îngîna ziua cu noaptea, cînd coloana de deţinuţi epuizaţi şi flămînzi, înfruntînd gerul şi viscolul, şerpuind pe pîrtia alunecoasă, se îndrepta spre locul de muncă, fie la repararea digului, fie la descărcatul vreunui bac. Drumul trecea pe lîngă şopronul-morgă al lagărului. Răcnetele şi înjurăturile escortei stricau liniştea stepei încă adormite şi totodată speriau haita de cîini vagabonzi şi aproape sălbăticiţi, care bîntuiau prin jurul lagărului în căutare de hrană şi care peste noapte se înfruptau din prada de sub şopron. La trecerea coloanei, fugeau în toate părţile, fiecare ducînd cu el cîte o ciosvîrtă smulsă din trupurile îngheţate, spre a o roade în linişte, într-un loc mai ferit. Nea Gheorghe nu se dumirise niciodată cum de puteau cîinii să desprindă din trupurile îngheţate membre întregi, cînd deţinuţii abia reuşeau să le desprindă cu toporul. Nu o dată avusese ocazia să vadă fugind din faţa coloanei de deţinuţi cîte un cîine, cu un braţ sau un picior întreg în dinţi. Imaginea membrilor comisiei stupefiaţi în faţa misterului de nedezlegat al acestor cadavre incomplete îl făcuse să pufnească în rîs.

Nea Gheorghe a fost singura sursă demnă de încredere pe care am întîlnit-o, capabilă să-mi descrie grozăviile de la Salcia, fără patimă sau ură. De asemenea, fragmentele din dezbaterile de la procesul lotului Salcia, la care asistase, au fost, cred, singurele mărturii obiective care au ajuns atunci la urechile deţinuţilor politici. Toate celelalte informaţii despre acest proces, care au pătruns în Jilava prin chiar membrii lotului Salcia, arestaţi şi întemniţaţi în acea perioadă împreună cu noi, nu prezentau nici o garanţie de autenticitate. Nu numai din cauza calităţii acestor oameni, mai toţi de aceeaşi teapă cu Limbău, dar şi prin faptul că, fiind inculpaţi şi condamnaţi pentru crimele din Balta Brăilei, nu puteau fi decît subiectivi şi interesaţi să denatureze adevărul.

Într-o bună zi, ofiţerul de serviciu a venit şi l-a luat pe nea Gheorghe cu tot bagajul din celulă. Cînd un deţinut îşi auzea strigat numele şi apoi formula: „Ia-ţi bagajul şi ieşi afară!“ nu ştia niciodată pe ce drum avea să apuce sau ce îl aşteaptă. Nea Gheorghe făcea excepţie de la regulă. El ştia că pleacă acasă. De aceea, după ce şi-a luat rămas bun de la fiecare din noi, înainte de a trece pragul, a tras cu piciorul după el „ca să ne facă pîrtie, să-l urmăm şi noi cît mai curînd“, cum a ţinut să ne explice, nesinchisindu-se

nicidecum de gardianul care bătea nerăbdător în tocul uşii, grăbindu-l.

ÎN DRUM SPRE PITEŞTI

Cîteva zile mai tîrziu, am fost şi eu scos din cameră cu tot bagajul, dar nu pe pîrtia trasată de el. Pe cei cu care împărţisem celula în iarna aceea nu aveam să-i mai revăd niciodată. Ca de atîtea ori în decursul puşcăriei, am păşit pe coridor cu aceleaşi sentimente împărţite: păreri de rău pentru ce lăsam în urmă, temeri pentru ceea ce mă aştepta de-aici înainte, curiozitate pentru necunoscutul care-mi stătea în faţă.

Cu aceste gînduri şi preocupări, n-am apucat să fac decît cîţiva paşi. Chiar în dreptul celulei următoare, am fost oprit şi unul din cei doi gardieni care mă însoţeau a deschis uşa şi l-a scos şi pe Titi Coşereanu pe coridor. Bucuroşi de revedere, ne-am îmbrăţişat, fără ca paznicii noştri să reacţioneze la efuziunile noastre. Numai cu cîteva luni înainte, ne-am fi ales cu înjurături şi eventual cu cîţiva pumni. Atmosfera de „destindere“ cu care ne primise Jilava la sosire părea să mai dăinuie încă. Titi îşi părăsise celula cu mai puţine regrete ca mine. Printre cei cîţiva colocatari, avusese şi el parte de un membru al lotului Salcia. Cu toate că fusese unul din ofiţerii lagărului, se dovedise a fi la fel de ticălos ca şi Limbău. După mai multe conflicte, Titi reuşise să-l pună la punct, dar trebuise să renunţe la orice activitate nepermisă în celulă, de teamă de a nu fi turnat. Componenţa camerei lui Titi fusese cam aceeaşi ca şi a camerei mele: în afară de fostul ofiţer de la Salcia, încă doi sau trei oameni, toţi în vîrstă şi necondamnaţi, care zăceau de ani de zile în Jilava. Dacă nu mă înşel, printre ei era colonelul magistrat Hotineanu, din lotul celor învinuiţi pentru a fi participat la reprimarea grevei de la Atelierele Griviţa.

Între timp, împreună cu gardienii care ne însoţeau, ajunsesem la capătul coridorului secţiei, unde galeria se lărgea. Am lăsat pe mîna stîngă celula de izolare în care stătusem în prima parte a sejurului nostru în Jilava, şi ne-am angajat în continuare pe coridorul celeilalte secţii. Am mai mers o bucată şi am fost opriţi în dreptul unei uşi. Gardianul a descuiat-o şi, în timp ce trăgea zăvoarele, ajunsesem la convingerea că, de fapt, nu eram

decît obiectul unei mutări obişnuite, care se practica periodic prin închisori. Cînd uşa s-a dat de perete, dintr-o privire, am cuprins interiorul celulei şi mi-am dat seama că totuşi era vorba de o cameră de tranzit pentru deținuții care urmau să fie transferați. Vreo zece–cincisprezece deținuți erau deja adunați în camera absolut goală. Nu exista nici un pat, singura piesă de mobilier fiind o tinetă.

Cum am păşit pragul, am căzut în brațele lui Ion Vorvoreanu. Surpriza revederii era reciprocă, atîta doar că el ştia că mă aflam în închisoare, pe cînd eu îl lăsasem cu trei ani în urmă liber în Bucureşti şi nu mă aşteptam deloc să-l întîlnesc în Jilava. Îl văzusem pentru ultima oară chiar la el acasă, în timpul evadării.

Ion Vorvoreanu reuşise să scape de valul de arestări, în cadrul căruia fuseseră ridicați toți cei care lucraseră la Biblioteca engleză şi totodată şi colegii lui de la Misiunea militară britanică, pe lîngă care funcționase ca ofițer de legătură. Plecase pentru un timp în provincie şi îşi pierduse urma, revenind mai tîrziu în Bucureşti, unde nimeni nu părea să se mai sinchisească de el. Cu cîteva luni în urmă, într-o noapte cînd se aştepta mai puțin, Securitatea îl ridicase. După o scurtă anchetă, urmase procesul, cu sentința: zece ani muncă silnică, pentru crimă de înaltă trădare. Ultimele luni le petrecuse în Jilava, în aşteptarea transferului la închisoarea Piteşti, care, după ultimele remanieri, era destinată condamnaților pentru înaltă trădare. Era cazul tuturor celor adunați în cameră, aşa că nu mai încăpea îndoială că vom pleca la Piteşti. De la Ion am primit veşti proaspete, de mai puțin de un an vechime. Mi-a povestit de mama, cu care ținuse legătura după arestarea mea. M-a pus la curent cu ce se mai întîmplase cu diverşi prieteni comuni. O parte fuseseră şi ei arestați, alții se zbăteau cu mizeriile de tot felul ale vieții cotidiene.

Dintre ceilalți deținuți care se aflau în celulă, nu mai cunoşteam pe nimeni. După obiceiul încetățenit în închisoare, am trecut de la unul la altul şi m-am prezentat. Nu mai rețin decît două nume, respectivii neputînd trece uşor neobservați. De altfel, îmi atrăseseră atenția, de cum intrasem pe uşă. Unul din ei, în picioare, depăşindu-i pe toți din jur în înălțime, vorbea cu însuflețire grupului de deținuți care îl înconjura. Celălalt, dimpotrivă, tăcut şi retras, stătea aşezat lîngă perete, folosindu-şi paltonul împăturit drept scaun. Înfățişarea lui mă intrigase de cum intrasem în celulă. Şi nu numai fiindcă contrasta cu toți zdrențăroşii din celulă, fiind foarte corect şi curat îmbrăcat. Cu pantalonii lui gri cu dunga călcată şi haina neagră la două rînduri, părea că vine din altă lume.

Toate aceste detalii vestimentare, deşi neobişnuite, le-am remarcat abia mai tîrziu. Ceea ce mă izbise mai întîi la el era cu mult mai surprinzător: purta barbă! O barbă mare, căruntă, tunsă şi potrivită cu îngrijire. Rareori văzusem, chiar afară, o barbă aşa de frumoasă. Pentru puşcărie, unde portul bărbii era interzis, apariția era mai mult decît stranie. Dar insolitul personajului nu se oprea aici. Pe piept, îi atîrna o cruce de lemn, de o dimensiune apreciabilă (vreo zece–cincisprezece centimetri înălțime), iar pe cap purta un fel de potcap, dintr-un material negru, lucios. Într-o situație normală n-ar fi fost nimic mai firesc decît să constat că era vorba de un preot, dar în închisoare, unde toți preoții închişi nu se deosebeau cu nimic la înfățişare de ceilalți deținuți această concluzie nu-şi mai avea o justificare logică.

Şi totuşi, omul era preot! Episcopul Leu (Vasile Leu), cum s-a prezentat. Omul nu era prea vorbăreț, dar tocmai prin tăcerea, atitudinea lui rezervată şi ținuta plină de demnitate impunea respect. Desigur că la această impresie contribuia în mare măsură şi îmbrăcămintea, care îl diferența atît de mult de noi, ceilalți, dar mai ales potcapul şi crucea.

În cele cîteva ore pe care le-am petrecut în celula de tranzit, pe măsură ce aflam cîte ceva despre episcopul Leu, fie de la el personal, fie de la ceilalți deținuți, eram tot mai intrigat. Mergeam din surpriză în surpriză!

În loc ca fiecare nouă informație ce-o primeam să-mi precizeze trăsăturile personajului, aceasta, dimpotrivă, mi-l făcea şi mai confuz, învăluindu-l tot mai mult în mister.

Am aflat astfel că în timpul războiului fusese preot — confesor militar. Se refugiase apoi în Occident, unde fusese uns episcop al românilor din exil. În această situație, aflîndu-se la Viena, în sectorul american al oraşului, fusese răpit de pe stradă de agenți sovietici, care îl drogaseră şi apoi îl transportaseră în zona lor de ocupație din Austria. De acolo fusese expediat cu avionul la Moscova, închis la Lubianca şi anchetat de K.G.B. Fusese interogat despre relațiile ce le avea cu diferite personalități importante ale exilului şi cu oameni politici străini. Pretindea că, fiind preot, i se acordase favoarea de a purta barbă, cruce şi potcap. Ruşii îl predaseră apoi Securității româneşti care, după ce îl anchetase şi ea, îl trimisese în fața tribunalului. Fusese condamnat pentru crimă de înaltă trădare la muncă silnică pe viață.

Era o poveste într-adevăr ieşită din comun, chiar şi pentru lumea închisorilor. Toți avuseserăm partea noastră de peripeții, de cînd încăpuserăm pe mîna Securității, dar aventurile episcopului Leu le

depăşeau pe toate cele pe care le auzisem pînă aici. Şi dacă uneori, pe alocuri, istorisirea lui părea neverosimilă, suspiciunea nu mă încerca decît o clipă. Era suficient să privesc figura venerabilă a preotului, pentru ca de îndată să alung gîndul neîncrederii din mintea mea deformată de puşcăriaş, veşnic în alertă şi bănuitor. De altfel, nu peste mult timp, aveam să asistăm la o scenă pe cît de impresionantă, pe atît de spectaculoasă, prin care episcopul şi-a cucerit admirația întregii camere, făcîndu-ne să nu mai fim încercați de dubii în privința lui.

După paşii de cizme şi diferite zgomote nedesluşite care ne-au parvenit de pe coridor, ne-am dat seama că ceva se pregătea în dreptul celulei noastre. Se făcuse linişte şi ascultam, căutînd să dăm o interpretare mişcărilor de dincolo de uşă. În fine, s-au tras zăvoarele şi uşa s-a dat de perete. Pe coridor fuseseră instalate o masă şi un scaun, iar lîngă perete erau îngrămădite bagajele noastre. Erau, de la saci de diferite mărimi care mai de care mai peticit sau chiar confecționat din petice, pînă la simple baloturi legate cu sfoară. De fapt, acestea din urmă nu erau nimic altceva decît paltoane sau haine civile, în care fuseseră înfăşurate celelalte cîteva zdrențe ale deținuților respectivi. Fiecare şi l-a recunoscut pe al lui. Numai eu eram proprietarul unei valize de carton, cu care fusesem prins atunci cînd am evadat. Valiza mă însoțise în toate călătoriile cu dubele, fusese la fel de maltratată la îmbarcări şi la debarcări şi mucezise prin tot atîtea magazii, prin cîte închisori poposisem şi eu. Era deformată şi jupuită şi, cum închizătorile nu-i mai funcționau, o legasem cu cureaua de la pantaloni, pe care şi aşa nu aveam voie s-o port.

Unul din gardieni ne-a ordonat din uşă să ne adunăm cu toții în partea din dreapta a camerei. Apoi pe rînd, cîte unul, am fost chemați afară şi percheziționați, după cunoscutul tipic al Jilavei. Trebuia să te dezbraci în pielea goală şi să-ți arunci hainele la picioarele unui gardian, care, după ce te punea să-i arăți palmele deschise, să deschizi gura, să te întorci cu spatele şi să te apleci, pentru a nu-i scăpa nici un loc necercetat, se apuca pe îndelete să-ți pipăie fiecare piesă vestimentară pe la toate cusăturile. Aşteptai, aşa gol-puşcă, în curentul de gheață al coridorului şi în fața gardianului, îmbrăcat cu şubă şi încălțat cu pîslari, pînă ce ți se aruncau iar hainele. Tot gol, şi cu ele în brațe, înainte de a intra în cameră ca să te îmbraci, mai trebuia să-ți alegi bagajul din grămada de pe coridor şi să-l pui mai la o parte. Gardianul din uşă te dirija apoi înspre peretele din stînga al celulei, supraveghind din prag încăperea, ca nu cumva cei nepercheziționați să dea vreun eventual obiect nepermis celor deja controlați.

Operația începuse de cîteva minute şi părea să se desfăşoare fără incidente. Vreo cinci–şase deținuți trecuseră prin control şi se întorseseră în cameră, cînd i-a venit rîndul şi episcopului Leu să iasă afară. Se pregătea tocmai să-şi scoată haina în fața gardianului, cînd acesta, remarcîndu-i crucea şi nevăzînd în ea decît un obiect interzis, care trebuia confiscat, a răcnit la el: „Ce-i aia la gîtul tău, bă? Nu ştii că n-ai voie să ai obiecte nepermise?!“ Şi, fără să mai aştepte vreo explicație, gardianul a întins mîna şi a apucat crucea, vrînd să i-o smulgă de la gît. Sfoara cu care era legată n-a cedat însă. În schimb, crucea s-a rupt şi bucățile au căzut pe jos.

Totul se petrecuse aşa de repede, încît preotul nu apucase să aibă nici o reacție. I s-a auzit glasul abia cînd faptul se consumase, dar în primul moment nu mi-am dat seama că el vorbea. Nu mai semăna cu glasul pe care i-l cunoscusem în puținul timp cît stătusem cu el de vorbă, blînd, puțin voalat, aproape şoptit. Acum răsunase o voce cumplită, aproape neomenească şi care ne-a înfiorat. Amplificată de rezonanța hăului subteran, repercutată de zidurile de piatră, rostogolindu-se şi crescînd în putere, cu fiecare nou ecou pe care îl stîrnea în labirintul galeriilor, părea un glas din altă lume. A tunat ca la Judecata de Apoi: „Blestem asupra voastră şi a copiilor voştri, păgînilor…!“

Am fost aşa de surprins şi impresionat că n-am mai înțeles restul. Mi s-a spus mai tîrziu că rostise cuvintele unui blestem cunoscut.

La fel de neaşteptat cum izbucnise, glasul s-a stins brusc, lăsînd în urmă o liniște mormîntală. Toată lumea încremenise. Şi noi, şi gardienii.

Prima mişcare a făcut-o gardianul care ne păzea din prag. A apropiat uşa, lăsînd-o abia întredeschisă, aşa că n-am văzut ce se petrece pe coridor. Am auzit însă zarva care s-a stîrnit şi alergătura de paşi. Am înțeles că venise ofițerul de serviciu. Din frînturile de frază care ne parveneau şi puținul cît se zărea prin uşa crăpată, ne-am dat seama că se informa despre incidentul ce avusese loc.

Episcopul Leu cerea să-i vorbească comandantului, pentru a se plînge de abuzul săvîrşit împotriva lui. L-am auzit spunîndu-i ofițerului că în dosarul lui se găsea autorizația Ministerului de Interne, prin care i se permitea să poarte barbă şi cruce. „Să vedem!“, i-a zis ofițerul, incredul şi, în liniştea care se restabilise, l-am auzit răsfoind filele dosarului. Apoi, după un răstimp, vocea i s-a auzit iar. S-a răstit la gardianul însărcinat cu percheziția. Îl acuza de călcarea ordinului Ministerului, care atrăgea atenția administrației penitenciarului că deținutul Vasile Leu era autorizat să poarte cruce.

Gardianul, care se ştia nevinovat, deoarece nu avea acces la dosarele deținuților, s-a apărat, părînd însă mult mai afectat de vorbele episcopului decît de reproşurile superiorului: „Tovarăşe locotenent, mie mi s-a dat ordin să controlez deținuții şi nu mi s-a spus nimic de autorizația de la dosar. N-aveam de unde să ştiu că deținutul are voie să poarte cruce, aşa că am vrut să i-o confisc. Dacă s-a întîmplat de s-a rupt, nu e vina mea. Şi chiar dacă am greşit, de ce să zică de copii? Să fi zis numai de mine! Ce vină au copiii?!“

Scena luase o întorsătură penibilă pentru ofițerul de serviciu. Era evident că ar fi fost de datoria lui să cerceteze dosarele şi să le atragă atenția gardienilor în privința privilegiului ce-i fusese acordat episcopului. Încercînd să pună capăt incidentului, locotenentul i-a spus lui Leu să intre în cameră, ceea ce l-a făcut pe gardianul din prag să deschidă din nou, larg, uşa.

Am avut astfel iarăşi posibilitatea să observăm ce se petrecea pe coridor. Leu pregeta să intre în cameră, insistînd să fie chemat comandantul, iar ofițerul căuta să-l convingă că va raporta el însuşi comandantului cele întîmplate. Între timp, gardianul însărcinat cu percheziția culesese de pe jos fragmentele rupte ale crucii şi încerca s-o reconstituie. Nereuşind să le asambleze, i le-a întins lui Leu, care tocmai se lăsase convins să aştepte în cameră venirea comandantului şi se îndrepta spre uşă. „N-o mai primesc! Ați călcat-o în picioare, necredincioşilor, şi ați pîngărit-o!“

Şi episcopul, calm, cu pasul măsurat, a trecut pe lîngă el, fără să-i acorde măcar o privire, şi a intrat în cameră. Aici, şi-a împăturit liniştit paltonul şi s-a aşezat pe el ca mai înainte, fără să scoată o vorbă, făcînd abstracție chiar şi de prezența noastră. Gardianul rămăsese cu mîna întinsă şi cu ochii la frînturile de cruce pe care le ținea în palmă. Înainte ca uşa să se trîntească, l-am mai auzit o dată plîngîndu-se celorlalți: „De ce să zică şi de copii, tovarăşi? Ce vină au ei?“

Dacă n-aş fi fost de față la cele întîmplate, n-aş fi crezut niciodată că o astfel de scenă s-a petrecut la Jilava. Uşa celulei noastre nu s-a mai deschis în dimineața aceea. Nu numai episcopul Leu n-a mai fost percheziționat, dar nici noi, ceilalți, care nu apucaserăm să fim scoşi pe coridor, înaintea lui. Ce-i drept, nici comandantul nu s-a arătat, cu toate asigurările pe care ofițerul le dăduse episcopului. Cu episcopul Leu am mai stat pînă a doua zi, cînd drumurile noastre s-au despărțit pentru totdeauna. Nu l-am mai întîlnit niciodată, dar ani de zile am tot auzit vorbindu-se de el.

Puternica impresie pe care mi-o făcuse la Jilava, m-a îndemnat multă vreme să resping, ca neîntemeiate şi răuvoitoare, zvonurile care circulau pe seama lui. Cu timpul însă, dovezile şi mărturiile s-au acumulat, confirmînd tot ceea ce considerasem că nu sînt decît bîrfe rău intenționate. Cu durerea în suflet a trebuit să renunț la prima imagine ce mi-o făcusem despre el.

Voi anticipa, menționînd pe scurt tot ceea ce a dus la noua şi trista reputație, pe care şi-a creat-o Vasile Leu în închisoare. Ajungînd în penitenciarul din Piteşti, în primele săptămîni s-a bucurat de o apreciere unanimă. Vestea despre incidentul din Jilava, la care fusesem şi eu martor, se răspîndise printre deținuți şi jucase rolul celei mai bune cărți de vizită, pentru a fi primit cu brațele deschise şi deplină încredere. Cu slujbele clandestine pe care le ținea în celulă şi sprijinul moral pe care îl acorda celor din jur, ca preot, aureola cu care venise din Jilava s-a păstrat intactă pînă în ziua cînd, în urma unor mutări ordonate de ofițerul politic, a nimerit în celulă cu colonelul Ion Popescu-Pera. Prezentîndu-se noilor camarazi de cameră drept episcopul Leu, fiu al fostului episcop de Huşi, Leu, s-a văzut îmbrățişat de colonelul Popescu-Pera.

„Ce mai faci, Vasile?! Îți mai aduci aminte de mine? Cu toate că nu ne-am mai văzut din liceu, te-am recunoscut imediat!“ i-a spus acesta.

Răspunsul lui Leu l-a lăsat perplex pe colonel: „Înseamnă că ați fost coleg de liceu cu fratele meu, cu care semăn foarte tare!“

Şi Leu l-a lămurit că şi-a făcut liceul în alt oraş. La fel de spontan i-a dat şi explicația coincidenței de nume: primul născut dintre frați fusese un copil aşa de firav şi bolnăvicios, încît părinții nu crezuseră că va supraviețui. Urmînd o veche datină țărănească în astfel de cazuri, la naşterea celui de-al doilea copil, îi dăduseră acelaşi nume. Aşa se făcuse că pe amîndoi frații îi chema Vasile.

Totul părea verosimil, numai că Popescu-Pera îşi aducea bine aminte că fostul lui coleg de clasă era singur la părinți. Mai mult, îşi amintea şi de o poveste care, mulți ani mai tîrziu, făcuse vîlvă în orăşelul de provincie. Bătrînul episcop Leu, figură venerabilă şi bucurîndu-se de respectul unanim, îl luase pe lîngă el, în administrația episcopiei, pe fiul său Vasile. Devenise casier şi la o verificare a gestiunii se dovedise că Vasile îşi însuşise o sumă importantă de bani. Numai datorită prestigiului de care se bucura bătrînul episcop, chestiunea nu ajunsese în fața tribunalului. Episcopul a restituit din propriile-i resurse suma delapidată de fiul său, iar pe Vasile l-a trimis să se căiască pentru fapta lui la mînăstire. De atunci, Popescu-Pera nu mai auzise nimic de Vasile Leu.

Deşi nu avea nici un dubiu că cel cu care împărţea acum celula era una şi aceeaşi persoană cu fostul lui coleg, cu toate că respectivul nega faptul invocînd existenţa unui al doilea fiu al episcopului, colonelul Popescu-Pera n-a mai insistat. S-a prefăcut că acceptă versiunea, punînd refuzul lui Leu de a-şi recunoaşte adevărata personalitate tocmai pe seama ruşinii de a fi identificat cu cel care delapidase banii episcopiei. Toată lumea era la fel de dispusă ca şi colonelul Popescu-Pera de a-i trece cu vederea subterfugiul la care recursese, chiar dacă procedeul nu-l onora. Încercarea de a-şi ascunde o greşeală din tinereţe, de mult ispăşită, găsise înţelegere din partea tuturor şi nimeni n-ar mai fi pomenit de ea, dacă ulterior Vasile Leu nu s-ar fi dovedit nedemn de încrederea ce i s-a acordat în continuare.

Timp de aproximativ doi ani cît a stat în Piteşti, prin mutările succesive din celulă în celulă, de predilecţie în cele în care se aflau şi alţi prelaţi, a ajuns să stea cu mai toţi preoţii şi episcopii romano şi greco-catolici din închisoare. Prea desele lui ieşiri din celulă, fie la iniţiativa administraţiei, sub pretextul unui supliment de anchetă sau pentru executarea unei pedepse la carceră, fie la cererea sa, spre a se plînge directorului de regimul alimentar sau pentru a fi dus la cabinetul medical, au început să dea de bănuit colegilor lui de cameră. În cele din urmă s-au arătat şi roadele acestor atît de frecvente ieşiri din celulă. Mai mulţi preoţi au fost scoşi la anchetă şi întrebaţi despre activitatea lor în celulă, despre atitudinea şi punctul lor de vedere asupra problemelor bisericeşti, create de politica şi relaţiile regimului de la Bucureşti cu Vaticanul. Ofiţerul politic era în mod special interesat de starea de spirit a preoţilor greco-catolici, a căror Biserică fusese interzisă. Din aceste interogatorii, a ieşit la iveală că ofiţerul politic fusese ţinut la curent cu discuţiile ce se purtaseră în cameră, activitatea de informator al administraţiei a episcopului Leu fiind deconspirată de înseşi întrebările şi afirmaţiile anchetatorului.

Turnătoriile lui Vasile Leu au dat naştere la măsuri disciplinare de pedepsire a mai multor preoţi şi la separarea preoţilor şi episcopilor de ceilalţi deţinuţi, în celule cu regim special de supraveghere. Nefasta lui activitate a încetat cam după doi ani, cînd a fost luat din Piteşti, dispărînd fără urmă. Apariţia lui prin alte penitenciare nu mi-a mai semnalat-o nici un deţinut întîlnit ulterior de-a lungul anilor de închisoare.

Abia după ce am ajuns în Occident, am auzit iar de numele episcopului Leu, din perioada când fusese în străinătate. Şi aici, la început, după ce fusese uns episcop, trezise speranţe în rîndurile emigraţiei. Treptat, îşi pierduse creditul, preferînd să ducă mai degrabă o activitate obscură, în

colaborare cu serviciile engleze de informații, decît să se preocupe de treburile bisericii şi de interesele naționale ale exilului. Mai toți cei care îl cunoscuseră în refugiu mi l-au descris ca pe un aventurier.

Într-o bună zi, Vasile Leu dispăruse de la Viena, într-un mod misterios pentru ei, pe cît fusese şi pentru noi apariția lui în închisoarea de la Jilava.

În camera de tranzit în care ne aşteptam plecarea spre Piteşti, trăiam încă sub impresia produsă de cele ce se petrecuseră pe coridor. Episcopul se retrăsese din nou în colțul lui, urmărit de privirile noastre admirative. Nimeni n-a îndrăznit să-i vorbească, pentru a nu-i tulbura liniştea şi singurătatea în care părea să se izoleze.

În cameră, treptat, conversațiile şi-au reluat cursul obişnuit. Continuînd să mă prezint celor cu care încă nu făcusem cunoştință, am ajuns şi la cel de-al doilea deținut care, împreună cu episcopul Leu, îmi atrăsese atenția de cum fusesem introdus în cameră.

Spre deosebire de primul, care, în numai cîteva săptămîni, a reuşit să-şi stabilească o reputație clară, cel de-al doilea a rămas pînă la sfîrşitul închisorii una din persoanele cele mai controversate pe care le-am întîlnit în cursul detenției. E vorba de pastorul Richard Wurmbrand. Un om neobişnuit, şi prin înfățişare, dar şi prin comportare, care nu putea trece neobservat.

Înalt, şi mai voinic decît ceilalți din jurul lui, la prima vedere părea că temnița nu reuşise să-i degradeze fizicul. Aparențele erau însă, înşelătoare.

Înainte de a-l fi întîlnit eu în Jilava, Wurmbrand tocmai trecuse printr-o perioadă mai blîndă de refacere, primind şi o oarecare îngrijire medicală, ceea ce explica starea lui fizică mai bună. Supus capriciilor regimului penitenciar, care alterna periodic între unul de supraviețuire la limita inferioară a existenței şi unul de exterminare, închisoarea îi subminase şi lui sănătatea, ca atîtor altora. Cu toate că se întremase, Wurmbrand era bolnav de tuberculoză pulmonară şi osoasă. Şi-a scos cămaşa şi mi-a arătat fistulele pe care le avea de-a lungul coloanei vertebrale, din care unele erau cicatrizate dar altele încă supurau. Din momentul în care l-am cunoscut şi pînă a doua zi, cînd fiecăruia dintre noi Securitatea ne-a hărăzit o altă destinație, am stat mai tot timpul împreună. Curiozitatea, ce mi-a trezit-o la început, s-a transformat repede într-un interes crescînd, la care în mare măsură a contribuit şi atracția deosebită pe care o exercita asupra celor ce-l ascultau.

Înzestrat cu darul vorbirii, părea născut să fie predicator. Simplu, dar

cu eficacitatea argumentului logic, era oricînd gata să atace cele mai aride probleme teologice, fermecîndu-şi auditoriul. Vorbea cu însufleţirea celui care crede, şi era convingător.

Voi încerca să dau cîteva date biografice mai semnificative din viaţa lui Wurmbrand, aşa cum le-am aflat, parte de la el, parte de la alţii care l-au cunoscut, fie în închisoare, fie înainte. Datorită vremurilor tulburi, a patimilor şi suspiciunilor cu care eram confruntaţi, toate aceste date sînt inerent afectate de unele posibile inexactităţi, provenind chiar de la sursele de unde le-am colectat. Alte erori sau lacune sînt rezultatul efectului coroziv al timpului asupra memoriei. Voi înşira totuşi aceste amintiri, în nădejdea că se vor găsi alţii care să le completeze şi corecteze, ajutînd astfel la reconstituirea întregului adevăr.

Richard Wurmbrand s-a născut într-o familie de evrei din Moldova. Înainte de ultimul război mondial, tînărul Wurmbrand, înflăcărat de ideile comuniste, îşi părăseşte familia şi trece clandestin frontiera în Uniunea Sovietică, ţara visată. Urmează acolo cursurile unei şcoli de agenţi ai Cominternului. I se confecţionează apoi o nouă identitate şi, sub numele de Georgescu, face cale întoarsă, tot clandestin, în România. Se stabileşte la Timişoara, unde îşi desfăşoară activitatea conform misiunii ce o primise, şi înjghebează un nucleu de organizaţie comunistă. Siguranţa statului depistează existenţa organizaţiei şi procedează la o serie de arestări în rîndurile membrilor ei. Sînt cu toţii trimişi în faţa tribunalului. Principalul acuzat, Richard Wurmbrand, alias Georgescu, primeşte cea mai mare condamnare, doi sau trei ani, nu mai ţin minte exact. Se pare că acest prim contact cu închisoarea are o influenţă hotărîtoare asupra lui Wurmbrand. E un punct de cotitură care îi schimbă întreg cursul vieţii: îl descoperă pe Dumnezeu şi renunţă la convingerile lui materialist-atee! Eliberat înainte de expirarea termenului pedepsei, se botează, convertindu-se la religia luterană. Mai mult chiar, îşi urmează chemarea şi devine pastor.

Herbert Zilber (Belu), vechi comunist din ilegalitate, condamnat în lotul Lucreţiu Pătrăşcanu, dar rămas mai departe fidel convingerilor lui marxiste, mi-a dat o altă explicaţie a acestui episod din viaţa lui Wurmbrand. Pretindea că, o dată arestat de Siguranţă, Wurmbrand îşi denunţase tovarăşii şi devenise agent informator al poliţiei „burgheze“. Cît despre convertirea lui la creştinism, Belu Zilber susţinea că nu era decît o farsă şi nu-l scotea din „şarlatan şi cabotin“, recunoscîndu-i şi unele calităţi: inteligenţa şi talentul de vorbitor. „A fost tot atît de bun agitator comunist, pe cît este acum de bun predicator creştin. Un perfect demagog!“

— îmi spunea Zilber, în celula din Piteşti în care am stat împreună.

Prima parohie, în Bucureşti, a pastorului Wurmbrand, a dat şi ea loc la multe discuţii, provocînd rumoare şi, uneori, chiar agitaţie în jurul ei. Pastorul îşi propusese să propovăduiască Evanghelia printre necredincioşi, dedicîndu-se cu pasiune misiunii de creştinare a evreilor. Ca atare, şi-a început activitatea chiar în ghetoul oraşului, în cartierul Dudeşti-Văcăreşti, unde şi-a deschis biserica. În ciuda opoziţiei evreilor habotnici, neliniştiţi de apariţia acestui intrus în mijlocul lor, Wurmbrand nu s-a lăsat abătut din drum de zarva pe care a stîrnit-o, ducîndu-şi munca de răspîndire a Cuvîntului lui Christos, cu neobosită rîvnă şi perseverenţă mai departe. Biserica lui era tot mai plină şi predicile lui tot mai ascultate, ceea ce făcea să crească animozităţile în sînul comunităţii evreieşti, de multe ori în faţa parohiei iscîndu-se chiar certuri şi manifestaţii gălăgioase în rîndurile asistenţei, între primii lui prozeliţi şi foştii lor coreligionari. Se pare că roadele operei lui misionare au fost cîteva sute de evrei creştinaţi. Şi acum, citez din nou cuvintele lui Belu Zilber, cu privire la activitatea lui Wurmbrand în acea perioadă: „N-a fost decît sămînţă de gîlceavă în mijlocul evreilor din Dudeşti.“

La izbucnirea războiului, legile de discriminare a evreilor îi excludeau, ca nedemni, de la serviciul militar, şi deci de la mobilizarea şi trimiterea pe front, în schimb erau recrutaţi pentru munci obşteşti-obligatorii, iar în unele cazuri, erau internaţi în lagăr. Mai mulţi evrei mi-au vorbit despre nenumărate astfel de cazuri pentru care Wurmbrand s-a zbătut şi a reuşit să obţină de la autorităţi să fie lăsaţi acasă. Faptul mi-a fost confirmat şi de preoţi romano-catolici, printre care episcopul Schubert. De multe ori, în astfel de situaţii, cînd prin relaţiile lui nu-şi atingea scopul, Wurmbrand apela la intervenţia organizaţiilor catolice pe lîngă autorităţi sau chiar la prelaţii catolici, pentru a uza de influenţa lor personală pe lîngă diverse personalităţi ale regimului, pe care le cunoşteau. Mi s-a povestit că întreţinea legături similare şi cu Patriarhia, pentru a obţine şi sprijinul ei, în munca lui neobosită de ajutorare a celor năpăstuiţi. Versiunea lui Belu Zilber era alta: „Un escroc! Fiind omul de încredere al poliţiei, nu avea nici o dificultate să obţină scutirea de muncă sau de lagăr a cîte unui evreu, căruia, în schimbul acestui serviciu, îi cerea să se creştineze. Nu era operă dezinteresată de caritate creştină, ci afacere ordinară şi şantaj!“

La sfîrşitul războiului, ocupaţia sovietică a schimbat radical situaţia în ţară. Toţi cei care mai înainte fuseseră certaţi cu legea, indiferent dacă din motive politice sau penale, căpătau acum roluri de conducere în toate

sectoarele de activitate şi erau asmuțiți asupra a tot ce putea să reprezinte un punct de sprijin pentru un popor supus lipsurilor, jafului trupelor sovietice şi deznădejdii. Figurile reprezentative ale vieții publice, personalitățile politice şi de cultură, ca şi instituțiile de tradiție națională au devenit ținta acestor oameni fără căpătîi, dispuşi să facă jocul ocupantului, de destrămare a societății româneşti.

Pe lista campaniei de distrugere care s-a dezlănțuit, Biserica era un obiectiv de frunte. Toate cultele erau supuse presiunilor şi îngrădirilor de tot felul, dar mai ales cele ce-şi aveau rădăcinile în străinătate, în lumea liberă, dădeau cel mai mult de furcă noilor stăpîni. Pastorul Richard Wurmbrand continua să se ocupe de parohia lui şi de ajutorarea celor prigoniți, la fel cum făcuse şi înainte de venirea ruşilor. Cataclismul care răsturnase lumea în jurul lui, nu-i schimbase cursul vieții. Cu aceeaşi pasiune şi energie se dedica şi acum activității lui. Numai că victimele persecuțiilor şi prigoanelor de acum, cărora încerca să le uşureze suferințele, erau altele.

Episcopul Schubert mi-a povestit despre relațiile pe care Biserica catolică le-a avut în acea perioadă cu Wurmbrand şi cît de fructuoasă a fost colaborarea cu el, în slujba oamenilor aflați în suferință sau în pericol. Venise rîndul Bisericii catolice să recurgă la serviciile lui Wurmbrand, care nu a pregetat să-şi dea concursul la salvarea a nenumărați saşi şi şvabi de la deportarea în U.R.S.S. Cu toate că trimiterea membrilor celor două grupuri etnice germane din România, la aşa-zisa muncă de reconstrucție pentru repararea distrugerilor provocate de război în Uniunea Sovietică, urma să se facă după prevederi care stabileau criteriile exacte de selecționare a lor, aceste dispoziții nu erau respectate. Abuzurile şi samavolniciile se țineau lanț, fiind ridicați de la casele lor oameni bolnavi, bătrîni sau tineri, sub vîrsta prevăzută, precum şi femei cu copii încă sugari, categorii exceptate de la deportare. Cum majoritatea preoților romano-catolici erau ei înşişi de origine germană, în nişte vremuri cînd se practica o adevărată vînătoare împotriva a tot ce era german, posibilitățile lor de intervenție în favoarea nedreptățiților erau limitate şi prea puțin eficiente. În schimb, lui Wurmbrand i se deschideau mai uşor uşile. Nu numai datorită perseverenței care îl caracteriza. Wurmbrand mai uza şi de relațiile lui evreieşti, deosebit de prețioase în acea vreme, cînd multe poziții-cheie se aflau în mîinile evreilor. Un alt atu al lui era faptul că vorbea limba rusă, cu care pătrundea pînă în birourile administrației şi ale comandamentului sovietic, intervenind cu neobosită stăruință pentru a obține satisfacție. Episcopul Schubert nu

avea decît cuvinte de laudă pentru sprijinul dat de Wurmbrand acțiunii Bisericii de salvare de la deportare a multor familii germane din România.

Cea mai spectaculoasă acțiune a lui Wurmbrand, de care mi-au vorbit nenumărați preoți cu care am stat în închisoare, a avut loc în 1945. În acel an, regimul a convocat un Congres al cultelor, care s-a ținut în incinta parlamentului. Au participat cîteva mii de reprezentanți ai clerului tuturor cultelor, veniți din toate colțurile țării. Au fost prezenți preoți, episcopi şi mitropoliți, ortodocşi şi catolici, pastori protestanți şi predicatori sectanți, rabini şi muftii şi hogi mahomedani. Patriarhul a binecuvîntat adunarea, iar primul-ministru, Petru Groza, a ținut cuvîntarea de deschidere. Lîngă el se afla şi Burducea, ministrul cultelor, despre care se spunea că era un preot răspopit. A urmat parodia unui congres, cum numai comuniştii au specialitatea să monteze. Groza a vorbit despre rolul Bisericilor în noua organizare a statului, după care s-au succedat vorbitorii din partea clerului. Toți şi-au ținut cuvîntările după acelaşi şablon, fiecare exprimînd în esență dorința de a coopera cu guvernul; unii din motive de oportunitate politică, sperînd să salveze astfel ce se putea salva, pînă la venirea unor vremuri mai bune, alții din oportunism pur şi simplu, urmărind să intre în grațiile noilor stăpîni. Teroarea dezlănțuită dăduse roadele scontate de regim: declarații publice de supunere şi colaborare. Cît de sincere erau declarațiile, nu conta! Scopul propagandistic era atins, spre satisfacția guvernului şi sub privirea părintească a lui Stalin din portretul care domina asistența.

Din cauza lui Wurmbrand însă, o altă condiție dorită de guvern n-a fost îndeplinită de congres fiindcă… a lipsit unanimitatea! O bună parte din vorbitori se perindase prin fața auditoriului din sală, cînd s-a înscris şi pastorul Wurmbrand la cuvînt, ca reprezentant al Bisericii misionare suedeze şi al Consiliului ecumenic al Bisericilor. Primele fraze de introducere nu prevesteau o cuvîntare deosebită de cele ținute pînă la el. Pe măsură ce intra însă în subiect, lumea a început să fie mai atentă. Wurmbrand insista tot mai mult asupra menirii Bisericii de a activa pe tărîm spiritual, scoțînd în evidență contradicția, în care se găsea, cu tendința de a îndruma oamenii spre viața sărăcită şi stearpă a materialismului. În sala congresului s-au stîrnit murmure. Cînd, în concluzie, Wurmbrand a arătat incompatibilitatea Bisericii lui Christos de a colabora cu regimul marxist-ateu, în sală s-a produs vacarm. Aplauzele celor care gîndeau ca el, dar nu avuseseră curajul s-o spună, se amestecau cu apostrofările celor ce-l dezaprobau sau poate voiau numai să fie văzuți protestînd.

A fost singurul incident care a tulburat lucrările congresului şi i-a făcut

pe unii delegaţi să-şi piardă controlul şi să-şi părăsească pentru un scurt moment atitudinea docilă ce şi-o impuseseră. Iar pastorul Wurmbrand a fost singurul participant la congres, care a avut curajul să arunce, în plină adunare, această sfidare regimului, respingînd în gura mare orice colaborare. După cîteva luni, a venit şi replica. Wurmbrand a fost arestat. Pretextul a fost altul: înaltă trădare! O mare parte din foştii participanţi la congres aveau şi ei să-l urmeze în închisoare, indiferent de atitudinea pe care o avuseseră în acel for.

Un alt episod din viaţa lui Wurmbrand, de data asta din timpul detenţiei, l-am aflat cîţiva ani mai tîrziu, tot în închisoare. Din lipsă de îngrijire, tuberculoza pe care o contractase evoluase şi se agravase. În cele din urmă, cînd starea lui devenise critică, Wurmbrand fusese trimis la Tîrgu Ocna, închisoarea unde erau izolaţi tebecişţii, de obicei atunci cînd boala era foarte avansată.

Pentru majoritatea, Tîrgu Ocna devenise ultima etapă a detenţiei. Aici pierise o bună parte din floarea tineretului studenţesc, arestat după 23 august, schingiuit în anchetă, trecut prin grozăviile „reeducării“, prin muncile extenuante de la Canal şi înfometat în închisori, în primii şi cei mai cumpliţi ani ai regimului comunist. Tineretul căzuse în cea mai mare proporţie pradă tuberculozei. Cei care nu apucaseră să piară prin diversele închisori, îşi sfîrşeau acum zilele la Tîrgu Ocna. Penitenciarul purta, numai de ochii lumii, denumirea pretenţioasă de spital T.B.C., cînd de fapt nu era decît o închisoare obişnuită, cu un cabinet medical, la fel de lipsit de medicamente ca toate celelalte. Tratamentul medical era, practic, inexistent.

Din rîndurile acestor deţinuţi, a căror viaţă se stingea aici încet, cei care intrau în faza finală a bolii erau mutaţi, pentru a-şi sfîrşi cele cîteva zile ce le mai aveau de trăit, într-o celulă alăturată. Circulaţia între camere fiind liberă, muribunzii erau îngrijiţi şi vegheaţi de cei ce erau încă valizi şi le mai puteau fi de un ultim folos: să-i ajute să se întoarcă în pat, să le dea de băut sau să le spună o vorbă de mîngîiere. Mi s-a povestit că Wurmbrand, cu toate că foarte bolnav şi slăbit el însuşi, a stat zile şi nopţi în şir la căpătîiul celor din „anticamera morţii“, cum i se spunea încăperii.

Am stat de vorbă cu cîţiva legionari, foşti contemporani cu Wurmbrand la Tîrgu Ocna, care au scăpat cu viaţă. „Dacă toţi preoţii noştri s-ar fi purtat în închisoare cum s-a purtat Wurmbrand, Biserica noastră ar fi fost aşa cum o doream noi!“ — mi-a spus unul din ei. Mi-a povestit apoi, la ce se referea.

Datorită intervenției şi presiunilor exercitate din Occident, Biserica lui Wurmbrand din Norvegia reuşise să obțină autorizația Ministerului de Interne, de a-i trimite acestuia, un pachet cu îmbrăcăminte şi medicamente. Era un fapt nemaiauzit în acele vremuri, ca un deținut politic să primească pachet din străinătate. Pentru prima oară pătrundeau în închisoarea din Tîrgu Ocna medicamente străine pentru tratamentul tuberculozei: în pachetul lui Wurmbrand se găseau cîteva flacoane de streptomicină. Pentru el, în stadiul în care se afla, streptomicina era salvatoare. Cînd medicul penitenciarului a venit să-i administreze injecțiile, Wurmbrand a cerut ca tratamentul să-i fie aplicat unui tînăr, care se afla în „anticamera morții“, într-o stare mult mai gravă ca el. Numai după ce şi ofițerul politic şi-a dat încuviințarea, doctorul i-a inoculat tînărului streptomicina cedată de Wurmbrand.

Gestul lui a lăsat o profundă impresie printre deținuții din Tîrgu Ocna. Pentru ei, Wurmbrand făcuse sacrificiul suprem: îşi oferise propria lui viață unui frate aflat în suferință. Recunoştința lor era cu atît mai mare, cu cît cel căruia Wurmbrand îi cedase streptomicina era considerat de toți ca unul dintre cei mai valoroşi tineri din organizația Frăților de Cruce. Prin însuşirile lui morale şi viața lui exemplară, mai toată petrecută în închisoare, era un model de caracter pentru camarazii lui şi se bucura de admirația şi respectul tuturor.

Nu mai pot stabili cu certitudine identitatea acelui tînăr, dar cred că numele lui era Gafencu. Sacrificiul lui Wurmbrand a venit însă prea tîrziu, pentru a-i mai salva viața tînărului. Destinul hotărîse altfel. Cîteva zile mai tîrziu, tînărul a intrat în comă şi şi-a dat sufletul, iar Wurmbrand, căruia nu i se prevedea alt sfîrşit, a supraviețuit ca prin minune.

Am relatat cîteva episoade din viața lui Wurmbrand, care mi-au fost povestite în închisoare. M-am limitat la cele ce mi s-au părut mai semnificative şi care prezentau o mai mare garanție de autenticitate. Consider că aprecierile celor cîțiva preoți catolici, ale unor legionari, ca şi ale lui Herbert Zilber reflectă cele mai serioase şi argumentate opinii pe care le-am auzit despre Wurmbrand, exemplificînd totodată cele două poziții, pro şi contra, pe care se situau deținuții cînd se vorbea despre el. Am lăsat deoparte, ca nefondate, părerile izvorîte din prejudecăți, ale celor care nu-i acordau pastorului Wurmbrand nici un credit numai fiindcă era evreu, sau de religie protestantă, sau fiindcă fusese comunist şi ateu în tinerețe.

În celula în care fusesem izolați în așteptarea plecării, timpul ni s-a scurs destul de ușor. Ca de obicei în astfel de situații, eram excitați de schimbarea ce intervenea în viața noastră celulară de pînă aci. Cunoștințele noi pe care le-am făcut, schimbul reciproc de informații și părerile despre ce avea să ne aștepte ne-au făcut să uităm și de frigul din celulă și de foame și de trecerea vremii. Ne-a lipsit și reperul zilnic: ora mesei. Fiind destinați transferului, nu mai figuram în rația de alimente a bucătăriei din Jilava. După expresia consacrată, „eram scoși din porție“, urmînd să primim hrană rece pentru drum.

Cam pe la jumătatea după-amiezii, gardienii și-au făcut iar apariția. Cei cu condamnări de la cincisprezece ani în sus am fost scoși pe coridor, pentru a ni se pune lanțuri la picioare. Așezat pe cimentul rece, mi-am pus pe rînd picioarele pe nicovală, avînd grijă să-mi țin strîns cu mîinile, brățările lanțurilor, în timp ce un gardian le bătea niturile. Mă feream astfel de vreo lovitură de ciocan peste fluierul piciorului. După mine au urmat Titi Coșereanu, Wurmbrand și alții. Lui Ion Vorvoreanu, care avea o condamnare de zece ani, nu i s-au pus lanțuri.

Acum eram gata de drum. Am fost încolonați cîte doi. Cei cu lanțuri, fiindcă mergeam mai încet, în față. În zăngănitul lanțurilor, convoiul s-a pus în mișcare, ecoul stîrnit în coridorul subteran dînd de veste celor rămași în celule că din Jilava pleca un lot de deținuți cu dubele.

La ieșirea în prima curte interioară a fortului, am fost aproape umflați pe sus de crivățul care se înfunda șuierînd prin șanțurile Jilavei. Se lăsase seara și becurile presărate de-a lungul gardurilor de sîrmă ghimpată și în curțile circulare dintre secții se zbăteau în bătaia vîntului, schimbînd tot timpul aspectul peisajului, într-un joc nebunesc de umbre și lumini. Scena pentru turnarea filmului clasic de groază, alb-negru, din anii ’30, n-ar fi fost completă, fără apariția convoiului nostru, înaintînd în pas șovăielnic, în zgomotul fiarelor pe care la tîram de picioare. În afară de grozăvia gerului de afară, nimic deosebit de semnalat în desfășurarea programului: alinierea și numărătoarea în poarta Jilavei, încărcarea în două dube-automobil și drumul plin de hîrtoape spre Bucureşti. Apoi, o oprire și o așteptare, ce mi s-a părut fără sfîrșit.

Ion Vorvoreanu și cu mine, fiind cei mai subțire îmbrăcați, am fost luați în brațe de ceilalți ca să ne mai încălzim. Tremuram însă în continuare, neputîndu-mi stăpîni clănțănitul dinților. Picioarele îmi înghețaseră, iar senzația pe care mi-o dădea fierul lanțurilor în contact cu gleznele, era de arsură. Toți simțeam nevoia permanentă să urinăm.

Constrîns să mă abțin, aveam dureri acute în vezică. Erau manifestări clasice de cistită, care, însă, cîteva zile mai tîrziu, aveau să dispară fără vreun tratament.

În sfîrşit, într-un tîrziu, ni s-a deschis uşa dubei şi, înțepeniți de frig cum eram, am fost grăbiți de santinelele înarmate spre vagonul penitenciar, tras la vreo douăzeci de metri pe o linie moartă. Ne aflam în afara Gării de Nord, în dreptul podului Basarab. Era locul de încărcare şi descărcare a deținuților în transfer, unde publicul nu avea acces. Anchilozați de frig şi cu lanțuri la picioare, cățăratul pe platforma prea înaltă şi fără trepte a vagonului a fost, chiar ajutîndu-ne reciproc, un mic tur de forță.

Deținuții urcați înaintea noastră fuseseră închişi în celulele mici de pe cele două părți ale culoarului central. Cînd ne-a venit şi nouă rîndul, erau deja toate ocupate, aşa că am fost îndreptați spre capătul coridorului şi introduşi în încăperea din fundul vagonului. Visul oricărui deținut în transfer era să nimerească în acest compartiment. Era mai spațios şi chiar dacă se întîmpla să fie supraaglomerat, nu aveai sentimentul de claustrofobie pe care îl încercai în celule. Dacă în privința repartizării, grupul nostru avusese norocul să fie favorizat în detrimentul altora, n-aş putea spune totuşi că ne-a fost mai bine în duba-automobil. În vagonul penitenciar era la fel de frig ca afară. Eram numai la adăpost de viscol. În această atmosferă glacială, am mai stat cîteva ore. Abia cînd am fost ataşați la trenul cu care am pornit la drum, a început să funcționeze sistemul de încălzire şi vagonul s-a mai dezmorțit. Pînă una-alta, fiecare am făcut față gerului, cum am putut. Cei fără lanțuri, plimbîndu-se de colo pînă colo, cei încătuşați, făcînd mişcări de încălzire în limita permisă de legăturile de la picioare sau ghemuindu-se unul într-altul.

Printre cei zece–cincisprezece, cîți nimerisem împreună, erau şi Ion Vorvoreanu, Titi Coşereanu şi pastorul Wurmbrand. Văzînd că staționarea vagonului nostru pe linia moartă se prelungeşte şi o dată cu ea şi şederea noastră în frig, Wurmbrand ne-a anunțat că va încerca să-şi obțină un pulover mai gros, din rucsacul lui, depozitat pe coridor, împreună cu toate bagajele noastre. Noi eram convinşi că nu va reuşi să-i facă pe paznici să-i dea ranița. Gardienii din escorta vagoanelor penitenciare erau cunoscuți pentru intransigența şi răutatea lor. Nu făceau niciodată nici cel mai mic gest de omenie. Vara, pe caniculă, în vagoanele supraaglomerate şi expuse ziua întreagă în bătaia soarelui, cînd deținuții, sufocîndu-se din lipsă de aer şi leşinînd de căldură, cereau apă, erau lăsați să rabde de sete ore întregi, pînă ce unul din paznici se îndupleca să le aducă de băut. Scepticismul

nostru nu l-a descurajat însă pe Wurmbrand să încerce să-şi obţină ranița. Am asistat la această încercare timp de mai bine de o oră.

Prima parte a tentativei s-a desfăşurat cum o prevăzusem noi, părînd să confirme teoria nereuşitei. Wurmbrand a bătut la uşă. N-a primit nici un răspuns, cu toate că se auzeau vocile gardienilor care stăteau la taifas. Wurmbrand a bătut din nou. Coridorul a rămas mut.

Abia după ce a ciocănit a treia sau a patra oară în uşă, s-a auzit răspunsul obişnuit: „Nu mai bate!“ La fel de liniştit, fără să bată mai tare sau să precipite cadența loviturilor, Wurmbrand a continuat să ciocănească în uşă. De aici înainte, bătăile în uşă au alternat cu replicile de pe coridor, stabilindu-se astfel un fel de dialog. Numai că, în timp ce de-o parte a uşii, unul dintre interlocutori îşi păstra tonul cumpătat, în limbajul lui exprimat în ciocăneli, celălalt îşi pierdea vădit calmul şi se enerva treptat, recurgînd la vocabularul bine cunoscut al tagmei pe care o reprezenta. Replicile gardianului se succedau într-un crescendo tot mai amenințător: „Nu mai bate!“ „Nu mai bate, bă, banditule!“ „N-auzi, banditule! Dacă mai baţi în uşă îţi fac raport!“

Wurmbrand, imperturbabil, după fiecare apostrofă a gardianului, ciocănea din nou în uşă. În cele din urmă, o dată cu înjurăturile de rigoare, de pe coridor ne-a parvenit şi sunetul paşilor de cizmă îndreptîndu-se spre noi. Portița vizetei s-a dat la o parte şi în deschiderea de circa 20/20 cm, decupată în uşa celulei, s-a încadrat figura congestionată de furie a gardianului. Răstindu-se la Wurmbrand, i-a cerut socoteală pentru bătăile repetate în uşă. Cu voce blîndă, Wurmbrand s-a scuzat pentru insistența cu care ciocănise şi i-a explicat motivul. „Nu se poate!“— a fost răspunsul, şi uşița s-a trîntit pe loc.

Gardianul n-apucase să se îndepărteze nici cîţiva paşi, cînd Wurmbrand a bătut din nou la uşă. De data asta, răcnind ca scos din minți, gardianul a redeschis uşița, revărsînd asupra lui un potop de insulte şi amenințări. La fel de calm şi cu aceeaşi seninătate, Wurmbrand i-a cerut din nou ranița cu îmbrăcăminte, apelînd la sentimentele lui de omenie, care nu-l pot lăsa insensibil la suferințele semenilor. Faptul că Wurmbrand nu reacționase nici la amenințări, nici la insulte, continuînd să-i vorbească cu acelaşi glas blajin, şi-a produs efectul.

Descumpănit şi de felul în care Wurmbrand îşi formulase rugămintea, gardianul, după mintea lui simplă, a tras imediat singura concluzie posibilă cu privire la cel care îi vorbise:

— Ce ai fost tu, bă, în viața civilă? Avocat?

— Nu, domnule sergent!

— Parcă ai fi un avocat care se roagă de judecător să-l scape de puşcărie pe banditul pe care îl apără!

— Eu mă rog numai unui singur Judecător, domnule sergent. Şi mă rog pentru toți oamenii, chiar şi pentru dumneavoastră.

Intrigat, gardianul s-a lăsat prins în vorbă de Wurmbrand. Timp de mai bine de un sfert de oră, am putut admira măiestria cu care Wurmbrand l-a ademenit pe propriul lui teren de discuție, cum i-a menținut atenția şi interesul, cu o îndemînare de negustor oriental, care nu-şi mai lasă din mînă clientul, pînă nu-i cumpără marfa. Nu ştiu în ce măsură această predică deghizată a avut un efect mai profund asupra gardianului. Ceea ce am putut cu toții constata însă, a fost că Wurmbrand îi cîştigase simpatia. La un moment dat, gardianul a întrerupt brusc convorbirea, a trîntit uşița de la vizetă şi s-a îndepărtat pe coridor, bombănind ceva la adresa popilor „care toți sînt nişte hoți“.

Cîteva minute mai tîrziu, cînd s-au tras zăvoarele de la uşa celulei noastre, ne-am dat seama că vorbele ce le aruncase fuseseră spuse pentru urechile tovarăşului lui din escorta dubei. Gardianul se dusese, de fapt, să-i aducă lui Wurmbrand ranița. A împins-o cu piciorul prin uşa crăpată, pe care a închis-o imediat la loc şi, prin vizetă, i-a spus lui Wurmbrand să-şi ia puloverul. L-a avertizat însă, să-şi ia numai un singur pulover, aşa cum prevedea regulamentul şi a rămas la vizetă ca să-l supravegheze. Măsură de vigilență inutilă, deoarece Wurmbrand a deschis ranița chiar lîngă uşă, pe jos, sub unghiul de vedere al gardianului.

Cu o dexteritate neaşteptată, a început să scoată una după alta, patru sau cinci piese de îmbrăcăminte mai groase, pe care, rînd pe rînd, le-a azvîrlit sub una din banchetele din celulă. Apoi, ținînd-o pe ultima în mînă, un pulover, s-a ridicat în picioare şi i-a arătat-o gardianului, mulțumindu-i în acelaşi timp pentru compasiunea pe care o arătase pentru suferințele lui. Gardianul a întredeschis din nou uşa, şi Wurmbrand i-a restituit ranița. Omul a luat-o, fără să facă vreo remarcă cu privire la faptul că, față de cum o introdusese în celulă, acum era aproape goală.

Pătruns de frig, Wurmbrand s-a grăbit să-şi îmbrace puloverul. Am uitat să amintesc că înainte de a bate la uşă, şi-l scosese, arătîndu-se în fața vizetei numai în cămaşă şi haină, pentru a-şi putea revendica ranița cu mai multe şanse de succes. Apoi, neținînd seamă de protestele noastre, ne-a împărțit, celor mai dezbrăcați, toate hainele groase pe care le obținuse cu atîta trudă, cîteva minute mai înainte.

S-ar putea ca Wurmbrand să-mi fi salvat atunci chiar viața, dîndu-mi o flanelă groasă de bumbac, cu mînecă lungă, din cele care apăruseră pe vremea aceea pe piață în Bucureşti, importate din China. Cînd am auzit mai tîrziu că Wurmbrand îşi cedase streptomicina unui alt bolnav, nu m-am îndoit că povestea era adevărată. Cred că valoarea medicamentului, la Tîrgu Ocna, nu era departe de cea a unui pulover, în condițiile pe care le trăiam în acel moment în dubă. Fiecare, la vremea lui, şi medicamentul şi puloverul, reprezenta o necesitate vitală pentru cel ce-i ducea lipsa. Iar gestului aceluia care, în astfel de situații, renunță în favoarea altuia la lucruri atît de prețioase, mi-e greu să-i găsesc calificativul potrivit.

Se apropiaseră zorile, cînd, în fine, vagonul nostru s-a urnit din loc. Ataşați la coada trenului de Timişoara, am pornit la drum şi curînd după aceea atmosfera s-a mai încălzit; şi la propriu, şi la figurat. O dată cu intrarea în funcție a caloriferului, am mai prins şi noi viață. Fiecare încercase pînă aici, să ațipească, dar nu reuşisem decît să furăm cîteva frînturi de somn chinuit, întrerupt permanent ba de frigul care ne obliga să ne mai mişcăm, ba de nevoia prea frecventă de a urina. Încetul cu încetul, ne-am dezmorțit, cu toate că nu se putea vorbi decît de o căldură relativă. Mai exact spus, nu mai sufeream de ger, ci numai de frig. Foamea începuse şi ea să ne încerce, dar am mai răbdat un timp, pînă ce ni s-a împărțit prin vizetă hrana rece pentru ziua în curs. Sfertul de pîine, cocoloşul de brînză iute şi veşnica bucățică de slănină rîncedă, cuprinse în rația de transfer, le-am mîncat pe loc, şi pentru o vreme nu ni s-a mai părut că e chiar aşa de rău să călătoreşti cu vagonul-dubă.

Frunțile se mai descrețiseră şi conversațiile se reanimaseră, cînd vizeta s-a deschis din nou şi ni s-a cerut să facem linişte. Gardienii deciseseră să facă o verificare a mărfii ce le fusese încredințată. Unul din ei a început să ne strige pe rînd numele. Le citea de pe coperta dosarelor noastre, pe care le ținea în brațe. Un apel nominal destul de frecvent practicat, care în afară de dificultățile de pronunțare, întîmpinate de gardieni la citirea numelor mai neobişnuite, sau a celor ce erau strigați de a-şi ghici numele, pocit şi de nerecunoscut, nu mai prezenta pentru noi nici un interes. De data asta însă, în timpul apelului, a survenit şi un element neobişnuit, atunci cînd gardianul s-a pornit să silabisească: „Wurmbrand-Georgescu Richard!“ Ciudat procedeul Securității, de a-i fi adăugat la numele lui adevărat şi pe acela de pe actele de identitate false, cu care se întorsese clandestin din Rusia!

Mai tot timpul călătoriei, mi l-am petrecut în compania pastorului

Wurmbrand. Credința lui în Dumnezeu, seninătatea cu care se resemnase la condiția lui de puşcăriaş, ca şi optimismul robust cu care privea în viitor exercitau asupra mea o adevărată fascinație. Dar, care din noi nu am căutat să descoperim în toți acei ani de puşcărie, fiecare în felul lui, unii din instinct, alții conştient, unii cu mai mult succes, alții cu mai puțin, aceste jaloane de sprijin, cu care ne-am putut făuri uneori chiar o armură de invulnerabilitate? Cufundat în discuțiile cu Wurmbrand, vremea s-a scurs pe nesimțite. Mi-am dat seama că ne apropiasem de Piteşti numai cînd gardianul a deschis iar vizeta şi ne-a cerut, celor ce ne vom auzi strigate numele, să ne pregătim de coborîre.

Mi-am luat rămas-bun de la Wurmbrand, care îşi continua călătoria cu vagonul-dubă pînă la Timişoara unde îl aştepta o nouă anchetă. Mi-au rămas în minte ultimele lui cuvinte, înainte de oprirea trenului în gara Piteşti: „Domnule Ioanid, cînd vom ieşi din închisoare, mi-ar face plăcere să-mi faceți o vizită acasă la mine, în Bucureşti, ca să ne continuăm conversația întreruptă. Vă anunț însă că vom sta de vorbă la o ceaşcă de ceai, fiindcă la mine în casă nu se găseşte altă băutură.“

A mai trecut aproape un deceniu, pînă ce am fost în măsură să răspund invitației. În 1964, în primele luni după eliberarea mea din închisoare, am pornit în căutarea lui Wurmbrand. Nu l-am mai găsit însă la adresa pe care mi-o dăduse. Am întrebat în stînga şi în dreapta, dar nimeni nu mai ştia unde se mutase. În cele din urmă am aflat unde locuia: pe undeva pe lîngă Piața Traian.

Cum nu excludeam posibilitatea ca după eliberare Securitatea să ne mai țină sub observație, am preferat să mă duc să-l caut după ce se înserase. Ajuns pe strada indicată, la numărul respectiv, m-am găsit în fața unei case dărăpănate şi cufundate în întuneric. Avea mai multe intrări direct din stradă, probabil uşi de foste mici prăvălii, acum desființate. Nicăieri n-am găsit nici un nume de locatar. Clădirea părea nelocuită şi mă pregăteam tocmai să plec, cînd din interior am auzit nişte zgomote. Încercînd pe rînd uşile, am dat peste una care s-a deschis. Bîjbîind prin beznă, am înaintat pe un coridor, atras de dunga de lumină care se vedea sub o uşă. Am bătut. Omul care mi-a ieşit înainte părea înspăimîntat. Era un tîmplar, care îşi avea aici atelierul clandestin şi lucra în timpul nopții. Cînd l-am întrebat dacă cunoaşte un locatar cu numele de Wurmbrand, şi-a dat seama că nu sînt un organ de control şi s-a liniştit. Numele de Wurmbrand nu-i spunea nimic, dar din descrierea mea, l-a recunoscut şi mi-a spus că nu l-a văzut decît de cîteva ori, dar mai demult. În ultima vreme nu-l mai întîlnise. Mai

mult nu ştia despre el. Am plecat decepționat.

Am povestit toate aceste amănunte, pentru a ajunge la o coincidență care a survenit şi a pus capăt tentativelor mele de a-l descoperi pe Wurmbrand. În seara următoare convorbirii mele cu tîmplarul, ascultînd buletinul de ştiri al postului de radio Europa Liberă, am auzit următoarea informație: „pastorul Richard Wurmbrand, ajuns de curînd în Statele Unite, după ce a petrecut mai mulți ani în închisorile comuniste din România, s-a prezentat înaintea Comisiei pentru politică externă a Congresului american, şi a făcut declarații despre tratamentul aplicat deținuților politici. În fața membrilor Comisiei, pastorul Wurmbrand şi-a dezbrăcat cămaşa, arătîndu-şi cicatricile de pe spate, rezultat al torturilor la care fusese supus în timpul anchetelor“. Din acea seară şi pînă la plecarea mea din România, n-am mai auzit nimic despre Wurmbrand.

Au mai trecut alți cinci ani. Eram proaspăt refugiat în Germania Federală. Abia părăsisem lagărul de la Zirndorf şi mă stabilisem în München, unde îmi aşteptam recunoaşterea statutului de refugiat politic. Eram găzduit în casa unei familii prietene, n-aveam încă acte, n-aveam de lucru, nici un venit, eram uluit de lumea nouă şi străină în care mă aflam şi încă sub şocul plecării mele din țară, care îmi schimbase radical cursul vieții. În această stare de spirit mă găseam, cînd într-o dimineață, poşta mi-a adus o scrisoare neobişnuită. Venea din Australia!

Corespondența mea pe acea vreme se limita la scrisorile pe care le primeam de la mama, din țară, şi de la cîțiva foşti camarazi de închisoare cu care luasem legătura, din Anglia şi Franța. Alții nu-mi cunoşteau adresa, iar în Australia, nici vorbă să fi avut vreun cunoscut. M-am mai asigurat o dată că plicul mi-era într-adevăr adresat mie şi l-am deschis. Iată-i conținutul:

PASTOR RICHARD WURMBRAND
Sidney, 2 August 1969
Dlui. Ion Ioanid,
bei Herrn Desliu
München 5
Ephardtstr. 6/I

Stimate domnule Ioanid,
Mă iertați că vă adresez întrebarea dacă sînteți cumva fiul fostului

ministru Tilică Ioanid şi dacă aţi fost cu mine la închisoare. Dacă nu, lăsaţi această scrisoare fără răspuns. Dacă da, aş fi bucuros să aud de un fost camarad de suferinţă, despre care am păstrat cea mai frumoasă amintire. Îmi amintea de fiul meu.

Dacă sînteţi acest fost camarad al meu, nu vă veţi supăra de rugămintea să-mi spuneţi dacă vă pot fi de folos în vreun lucru. Eu conduc acum un grup de 16 misiuni creştine în diferite ţări libere, care toate au acelaşi scop de a ajuta bisericile asuprite din blocul comunist. Sîntem bucuroşi să ajutăm pe oricine a suferit. Noi, care ne împărţeam ultima bucată de pîine, nu ne supăram cînd din dragoste ni se oferea ceva.

Voi fi în Germania după 17 Noiembrie. Programul meu îl puteţi afla la Hilfsaktion fuer Maertyrerkirche, 5803 Volmarstein, Postfach 250.

Cu distinse sentimente

I-am răspuns, confirmîndu-i că într-adevăr eu eram cel de care întreba în scrisoare, că reuşisem să mă refugiez în Germania şi că aşteptam să mi se acorde azil politic. Deocamdată, pînă la rezolvarea formalităţilor, nu puteam însă părăsi ţara gazdă, aşa că nu mi-era posibil să dau curs sugestiei lui de a pleca în Statele Unite. I-am mulţumit pentru rîndurile ce-mi scrisese şi pentru bunele lui intenţii de a mă ajuta, exprimîndu-mi speranţa de a-l întîlni într-o bună zi.

După o bucată de vreme, am primit o a doua scrisoare de la Wurmbrand.

PASTOR RICHARD WURMBRAND
Adelaide, 29 August 1969

Dragă prietene Ioanid,
M-am bucurat să capăt o veste de la Dta.
Scriţi vă rog la
Hilfsaktion fuer Maertyrerkirche
5803 Volmarstein
Postfach 250
Herrn Hans Braun.

Dînsul vă va spune exact data cînd voi fi la Munich şi va stabili o oră şi un loc cînd ne vom vedea. Spuneţi-i că sunteţi un vechi camarad de închisoare.

Din Australia e greu să-mi pot da seama cum vă pot fi de folos, dar în Germania voi putea face poate ceva. Cel mai bun lucru după ce aveți un paşaport va fi, poate, să veniți în USA.

Este bine să primeşti cu umilință stări umilite. Socotiți ca privilegiu că sînteți liber. Nici Isus nu a fost mai mult decît dulgher care lucra cu rindeaua, pînă ce Dumnezeu l-a înălțat la ceva mai presus. La vîrsta Dtale. speranțele nu sînt ratate.

Eu am ieşit din țară la vîrsta de aproape 60 şi Dzeu mi-a găsit un loc. Vă va găsi şi Dvs.

Am cerut biroului meu să vă trimită un mic ajutor, pe care vă rog să-l primiți cu drag, cum împărțeam turtoiul altădată.

În speranța revederii

al Dvs.

Cîteva zile mai tîrziu, am primit de la „biroul“ lui din Germania, un cec de 100 de dolari şi un plic, pe care îl primesc de atunci cu regularitate, cu publicația trimestrială a asociației religioase, conduse de Richard Wurmbrand.

Nu mai țin minte ce treburi m-au reținut şi m-au împiedicat să-l întîlnesc pe Wurmbrand cînd a venit la München, în cadrul unui turneu de conferințe prin Germania Federală.

Un an mai tîrziu, mă găseam pentru cîteva zile la Berna, în vizită la nepoata mea de curînd fugită din România şi stabilită în Elveția. Sosind la ea neanunțat, nu şi-a mai putut schimba programul pe care şi-l stabilise în ziua respectivă. Fusese invitată de o colegă de birou şi de fratele acesteia, care era preot, la conferința unui pastor american în Catedrala din Berna. Mi-au propus să merg cu ei. Am acceptat, şi pe drum am aflat că vorbitorul avea să fie pastorul Wurmbrand, despre care nu avea decît cuvinte de respect şi de admirație. Nu ştiu care din noi a fost mai surprins, eu, care nu mă aşteptam deloc la o asemenea coincidență, sau tînărul preot elvețian, cînd a auzit că îl cunosc pe Wurmbrand.

Catedrala era plină de lume pînă la refuz. Ne-am plasat la picioarele amvonului, pentru a-i ține calea lui Wurmbrand, care încă nu venise. Cînd a apărut, după o scurtă ezitare, ne-am recunoscut şi îmbrățişat, aşa cum o făcusem cu mai bine de cincisprezece ani în urmă, la despărțirea noastră în dubă, în gara Piteşti. N-am putut schimba decît cîteva vorbe.

Wurmbrand era suprasolicitat, avea un program foarte încărcat şi era în lipsă de timp. După această conferință, era programat să mai vorbească

într-o altă biserică din Berna, celor care nu mai găsiseră loc în Catedrală şi aşteptau afară. Înainte de a ne despărți, Wurmbrand mi-a dăruit un exemplar din cartea lui *Mes prisons avec Dieu*, în care povesteşte episoade impresionante din viața deținuților politici în închisorile comuniste din România.

Ajuns la München, am citit-o cu pasiune. Am regăsit şi am respirat din nou, la fiecare pagină, atmosfera din închisoare, dar am găsit şi erori şi inexactități, care m-au dezamăgit.

După această lungă digresiune, menită să epuizeze capitolul referitor la pastorul Wurmbrand, revin la punctul unde mi-am părăsit povestirea: în vagonul penitenciar, oprit în gara Piteşti.

Fiind ataşat la coada garniturii, vagonul se afla oprit la oarecare distanță de peronul gării din Piteşti. Transbordarea în duba-automobil s-a făcut în condiții mai dure şi mai brutale decît la urcarea în vagon, la Bucureşti. Gardienii penitenciarului, veniți să ne ia în primire, s-au întrecut în răcnete şi înjurături, împingîndu-ne cu sălbăticie spre camionul „Praga“, carosat în dubă de transportat deținuți. Erau întotdeauna nervoşi cînd aveau spectatori. Cu toate că spectacolul se desfăşura sub ochii lumii de pe peron la o distanță de aproape cincizeci de metri de gară, furnicarul de oameni din stație ştia ce se petrece, şi ca sub efectul unei baghete magice, îşi încetase forfota. Toate fețele erau întoarse spre noi. Sub privirile acestei mulțimi mute, zgomotul lanțurilor noastre şi răcnetele gardienilor sunau aproape indecent.

Sensibili la toate nuanțele ce se manifestau în comportarea gardienilor față de noi, primirea din gara Piteşti ne-a pus pe gînduri. Aici nu părea să mai domnească atmosfera din Jilava, unde ne bucurasem de o intenție vizibilă a administrației de a elimina brutalitățile şi abuzurile şi de a crea impresia unui regim de „oarecare legalitate“, cum se exprimase chiar tînărul procuror care ne vizitase în celulă. Cu trei ani în urmă, cînd intrasem prima dată pe poarta închisorii din Piteşti, fiind izolat într-una din celulele servind de „prea-plin“ Securității din oraş, al cărei local devenise neîncăpător, n-am aflat nimic despre cele ce se petrecuseră în acest penitenciar. Între timp, îmi completasem această lacună din cultura mea generală de puşcăriaş, şi acum, la gîndul că aveam să intru din nou în temnița, între zidurile căreia se petrecuseră grozăviile „reeducării“, nu-mi puteam stăpîni un fior de spaimă. Toți eram persecutați de acest gînd, ca de un vis urît, pe care nu-l puteam îndepărta din minte. Nuanța mai dură pe

care o sesizasem în comportarea gardienilor la coborîrea din tren, a făcut să crească îngrijorarea pentru ce ne va aduce viitorul şi să fim şi mai obsedaţi de amintirea „reeducării“. Pe tot parcursul, pînă la penitenciar, în dubă se lăsase o tăcere apăsătoare.

Coborîrea din dubă, intrarea pe poarta închisorii, formalităţile de încarcerare, percheziţia, predarea bagajelor şi repartizarea în celulă s-au realizat tot sub acompaniamentul corului de răcnete şi înjurături al gardienilor. Temerile noastre se dovediseră justificate. Era limpede că aveam să regretăm regimul din Jilava! Mai rămînea de văzut în ce măsură.

Ne aflam într-o celulă de tranzit, fără paturi şi fără saltele, numai cu o tinetă într-un colţ. Era neîncălzită dar, din fericire, pe jos nu era ciment, erau duşumele de scîndură.

În afară de noi, cei veniţi de la Jilava, în celulă se mai aflau cîteva persoane, venite cu o zi sau două înaintea noastră, cu alt transport de deţinuţi. L-am cunoscut astfel pe un tînăr cu care am stat mai mult de vorbă.

Era de relativ scurtă vreme arestat şi condamnat. În cele cîteva luni de detenţie nu-şi pierduse încă aspectul de om liber. Mic de talie, dar bine legat, nu părea să fi scăzut mult în greutate, iar culoarea feţei era încă sănătoasă şi nemarcată de paloarea caracteristică a vechilor deţinuţi. Nici hainele de pe el nu avuseseră timp să se ponosească prea tare, ceea ce îl făcea să se deosebească de noi, ceilalţi, încă de la prima vedere. Tînărul se numea Pavel Pavel, era pastor protestant şi cetăţean american. Provenea dintr-o familie de vechi emigranţi ardeleni şi era născut şi crescut în Statele Unite, pe care pînă aci nu le părăsise niciodată. Cu cîteva luni mai înainte se hotărîse să facă o călătorie în Europa şi, totodată, în România, ca să viziteze locurile de baştină de unde i se trăgea neamul. Coborîse din avion la Bucureşti şi de aci pornise mai departe cu trenul în Transilvania. Ajuns în satul părintesc, a început să stea de vorbă cu unul şi cu altul, încercînd să culeagă cît mai multe informaţii despre familia lui. A vorbit cu preotul, cu sătenii, s-a interesat la primărie de registrul de stare civilă, a vrut să afle tot ce se mai putea afla, din actele oficiale sau din amintirile bătrînilor din sat, despre moşii şi strămoşii lui. A cutreierat satul în lung şi în lat, a fost la biserică, la cimitir, şi-a descoperit chiar unele rude îndepărtate şi peste tot a făcut zeci de poze, bucuros să-şi poată reconstitui astfel trecutul familiei şi locurile ei de origine.

După cîteva zile, cînd tocmai se pregătea să plece, a fost invitat la

Securitate. De-aci înainte, itinerarul i-a fost stabilit de organele M.A.I. Neavînd nimic de ascuns, răspunsese cu sinceritate la întrebările ce i se puseseră cu privire la activitatea ce o depusese în sat. Ştiindu-se cu conştiinţa curată, semnase fără ezitare procesele-verbale de anchetă şi nu pricepea nici acum, cum de putuse fi condamnat pentru spionaj (zece sau cincisprezece ani, nu mai ţin minte exact).

Pînă a doua zi, cît am stat împreună, ne-am dat osteneala să-i deschidem ochii şi să-l prevenim de pericolele care îl pîndeau, dacă nu se lepăda de inocenţa cu care se încăpăţîna să privească realitatea. Pastorul Pavel nu mai contenea să se mire de tot ce-i povesteam. Un adevărat cetăţean american! Şi el a reuşit să ne uimească, istorisindu-ne despre viaţa şi moravurile din Statele Unite. Noi însă ne-am obişnuit mai repede să admitem că un pastor poate fi acolo în acelaşi timp şi campion de box al districtului lui, decît putea el să înţeleagă ce se întîmplă pe meleagurile noastre. Pavel mersese cu buna lui credinţă atît de departe, încît îi povestise pînă şi anchetatorului despre meciurile la care participase, boxînd la categoria „muscă“. Sinceritatea asta îl costase cîteva ore de anchetă cu privire la activitatea lui de boxeur, Securitatea insistînd să afle ce alt instructaj mai primise, înainte de a fi trimis în misiune în România.

Cîtă vreme am stat în camera de tranzit, ne-am petrecut vremea cu tînărul pastor Pavel. Ne plăcea cum vorbea. Învăţase româneşte de la părinţii lui, care fuseseră ţărani. Vorbea o limbă simplă, plină de regionalisme şi cu puternic accent ardelenesc, presărată cu americanisme, acolo unde-i lipseau cuvintele româneşti.

LA PITEŞTI. DIN NOU ÎN LANȚURI

A doua zi dimineața, la ora „numărului“, Titi Coşereanu i-a amintit ofițerului de serviciu că nu ni se scoseseră lanțurile de la picioare. Răspunsul a fost un rîs batjocoritor şi uşa trîntită în nas. Atitudinea ofițerului nu ni s-a părut a fi un semn bun. De obicei, după sosirea la destinație, scoaterea lanțurilor, care ți se puseseră pentru transfer, făcea parte din formalitățile de încarcerare în noul penitenciar. Chiar în ziua aceea, cînd am fost mutați din camera de tranzit, m-am lămurit de ce nu s-au grăbit să ne taie lanțurile.

Cam pe la ora prînzului, am fost scoşi pe coridor. Un ofițer ne-a verificat datele personale din dosare şi ne-a împărțit în două grupuri. Primul, în care se afla Ion Vorvoreanu, a fost îndrumat de gardieni spre scările ce duceau la etaj. Cei patru sau cinci rămaşi, între care Titi Coşereanu şi cu mine, am fost conduşi, chiar de ofițer, spre subsol. Criteriul de selecție l-am aflat mai tîrziu. Cei cu condamnări sub douăzeci de ani erau încarcerați în celulele de la parter şi de la etaje, iar cei cu condamnări peste această limită, în secția de la subsol.

Cînd am relatat despre prima mea şedere în închisoarea din Piteşti, în 1952, am arătat că penitenciarul avea forma literei T. Ofițerul ne-a condus pe scări pînă la grilajul de fier, care închidea accesul spre coada T-ului. Aici începea secția celor cu condamnări mari. Gardianul de serviciu ne-a deschis grilajul. Am pătruns într-o sală cu ciment pe jos, lată de vreo şase metri şi care se întindea pe toată lungimea acestei aripi a clădirii. În peretele din dreapta, sus, la înălțimea capului, o singură ferestruică dădea spre o curte interioară, chiar la nivelul solului. Iluminatul sălii era asigurat de două becuri destul de slabe, aprinse zi şi noapte. Pe fiecare parte a sălii se vedeau cîte două uşi. În total deci, patru camere, toate mari, dar de dimensiuni diferite.

După ce ne-a mai cercetat o dată dosarele, ofițerul mi-a strigat numele şi mi-a spus să-l urmez. M-a dus la prima uşă din stînga şi, înainte de a mai

fi avut timpul să-mi iau rămas bun de la Titi, am fost împins în cameră.

Încăperea în care intrasem era atît de sumbră, încît mi-a trebuit un timp de adaptare ca să pot distinge ceva în jurul meu. Primele simțuri prin care am luat contact cu mediul înconjurător au fost mirosul şi auzul. Cu toate că amalgamul de mirosuri de tinetă, de corpuri nespălate şi de D.D.T. nu mai mi-era străin, o duhoare neobişnuit de grea şi fetidă mă izbise de cum intrasem. În timp ce căutam să-mi obişnuiesc ochii cu întunecimea încăperii, am simțit cum în jurul meu se stîrnise o mişcare, ce părea că declanşase totodată clinchetul unui mecanism, ca de angrenaje metalice. Ca prin ceață, am început să disting o adevărată schelărie de paturi de fier suprapuse, care ocupau toată camera, nelăsînd între ele decît minimul de spațiu necesar pentru trecere. Mişcarea pe care o detectasem provenea de la locatarii camerei, care coborau din paturi spre a-mi veni în întîmpinare. Tot ei erau şi sursa zgomotelor metalice, pentru că toți aveau lanțuri la picioare! Atunci am înțeles de ce rîsese ofițerul cînd Titi îi ceruse să ne scoată lanțurile.

Cîteva minute mai tîrziu, aveam să aflu de la noii mei camarazi că toți deținuții din secția de la subsol erau ținuți în lanțuri. În situația asta se găseau încă din toamnă, de cînd toți cei condamnați pentru „înaltă trădare“ fuseseră transferați, din diferitele închisori prin care se aflau împrăştiați, la Penitenciarul Piteşti. Cei selecționați pentru secția de la subsol fuseseră şi ei împărțiți în trei categorii, după cuantumul pedepsei. Astfel, camera în care mă aflam acum era destinată celor cu douăzeci de ani condamnare. Următoarea, pe aceeaşi parte a coridorului, era ocupată de cei cu douăzeci şi cinci de ani, iar în cele două camere de vizavi erau viețaşii.

Între timp, înconjurat de un grup de deținuți, am fost îndrumat spre fundul celulei, în afara unghiului de vedere al vizetei. După ce am făcut cunoştință cu toată lumea, a început obişnuitul schimb de informații reciproce. Toți erau dornici de ştiri. Eu mi-am deşertat sacul cu ultimele noutăți din Jilava, iar ei m-au pus la curent cu detaliile vieții de toate zilele din Piteşti, care nu se arăta a fi deloc uşoară.

Primele impresii erau chiar deprimante: lipsă de lumină, de aer, de spațiu şi de căldură. O jumătate de oră mai tîrziu, cu ocazia împărțirii mesei, am mai adăugat pe listă şi lipsa de hrană. Primisem în gamelă un polonic de apă caldă şi limpede, în care pluteau cîteva foi de varză acră! Nu eram departe de regimul de exterminare ce mi se aplicase timp de aproape cinci luni la Oradea! Erau doar două deosebiri: nu eram singur în celulă ca la Oradea (ceea ce ar fi fost îmbucurător dacă avantajul n-ar fi fost anulat

de înghesuiala care domnea în cameră) şi temperatura din încăpere. Acest ultim factor era pozitiv: era frig, dar nu sub zero grade ca la Oradea Mare! Cu această concluzie, mai optimistă, mi-am încheiat bilanţul primelor constatări, urmînd ca timpul şi ceilalţi deţinuţi să-mi dezvăluie şi alte aspecte ale vieţii din noua mea reşedinţă.

Pînă una-alta însă, fusesem adoptat de un grup de deţinuţi mai tineri, care mă luaseră cu ei înspre fundul camerei. Urma să împart cu trei din ei locurile din două paturi alăturate de la parter. Deasupra noastră dormeau alţi prieteni de-ai lor. Se adunaseră în acest colţ din fundul camerei, fiind toţi foarte legaţi între ei de o prietenie ce se cimentase în anii petrecuţi împreună în închisoare. Cei mai mulţi fuseseră la minele de plumb de la Baia Sprie. În condiţiile mizerabile din această celulă, sub nivelul de demnitate chiar al unor animale, am regăsit în mijlocul lor camaraderia călduroasă, omenească şi atmosfera plină de optimism, care-ţi dădeau din nou încrederea în oameni şi îţi stimulau dorinţa de a supravieţui. Printre cei aproape patruzeci de locatari ai camerei nu găsisem nici un cunoscut. Cu toate acestea, nu ne eram complet străini. Despre cei mai mulţi din cei ce fuseseră la Baia Sprie auzisem vorbindu-se de la camarazii lor, aduşi mai tîrziu în lagărul de la Cavnic. Numele unora îl ştiam de la oamenii din acelaşi lot cu ei, al altora, de la prieteni de-ai lor sau chiar rude, cu care stătusem prin alte puşcării. Iar în ceea ce mă privea, de îndată ce mi-am spus numele, am şi fost localizat şi identificat: eram unul din cei care evadaseră de la Cavnic! Începusem să mă obişnuiesc cu această reputaţie de cal breaz, care m-a urmărit pînă la sfîrşitul detenţiei.

Tînărul care avea să împartă patul cu mine se numea Victor Ghiţău. Era din Galaţi. În timpul războiului, ca elev la şcoala de ofiţeri, urmase un curs de specializare în Germania. Plecase apoi pe front în Rusia, unde luptase în unitatea căpitanului Tobă, specializată în combaterea partizanilor şi în acţiuni de comando, în spatele liniilor sovietice.

Ghiţău mi-a povestit nenumărate isprăvi ale unităţii comandate de acest „condottiere“ modern, care-şi luase numele de Hatmanul Tobă şi ducea un fel de război personal prin stepele Rusiei. Îmi vorbea cu nespusă admiraţie despre Tobă, descriindu-mi-l ca pe o personalitate complexă, în care eroul se confunda cu aventurierul şi care reuşise să obţină o libertate de iniţiativă şi de acţiune pe linia frontului, potrivită firii şi temperamentului lui. Îşi cîştigase această independenţă atît de la comandamentul trupelor române cît şi al celor germane, datorită faimei pe care şi-o crease prin acţiunile şi incursiunile lui temerare în liniile inamice.

După capitularea României, Tobă, cu unitatea lui, se retrăsese cu trupele germane. Continuaseră mai departe lupta încadrați în trupele speciale SS, de sub comanda celebrului Otto Skorzeni, pînă la prăbuşirea Germaniei. Profitînd de haosul care domnea în Europa în ultimele zile ale războiului, Tobă şi o parte din oamenii lui, printre care şi Ghițău, s-au întors în țară, scăpînd neinterceptați. Abia cîțiva ani mai tîrziu, Tobă a fost arestat de Securitatea română şi predat ruşilor.

Victor Ghițău, care între timp ajunsese contabil la o fermă de stat de lîngă Bucureşti, a fost şi el arestat prin 1953, şi condamnat la douăzeci de ani muncă silnică, pentru înaltă trădare. Cu toată structura lui fizică naturală delicată, se vedea că acum era sub normal de slab. Victor Ghițău era un băiat înalt, subțire, şi cu trăsături fine.

Traian Ghițeanu şi Marin (nu-mi mai amintesc numele întreg) ocupau patul lipit de al nostru. În momentul arestării, primul era căpitan în armată; cel de-al doilea, arestat mai de curînd, era soldat în termen.

Despre Traian Ghițeanu îmi vorbise deseori George Sarry, fiind nu numai constănțean de-al lui, dar şi din acelaşi lot cu el, condamnat în legătură cu Consulatul Britanic din Constanța. Era un băiat cu suflet de aur şi unul din oamenii cei mai veseli pe care i-am întîlnit în închisoare. În situațiile cele mai grele, cînd atmosfera era încărcată şi lumea deprimată, Traian Ghițeanu funcționa ca un factor miraculos de destindere. Optimismul lui natural şi simplu, aş spune chiar primitiv, era mai convingător decît orice altă tentativă de a ridica moralul celor deznădăjduiți printr-o argumentație logică ce ar fi făcut apel la rațiune sau la cine ştie ce explicații filozofice. Cu numai cîteva vorbe, cu o glumă şi cu rîsul lui sănătos şi molipsitor reuşea să mătură cel mai negru pesimism şi să readucă buna dispoziție în celulă.

Marin, sau Marinică, cum îi spuneam toți, era unul din cei mai tineri pensionari ai închisorii. Copil al mahalalei bucureştene, mîndru de cartierul din care se trăgea, cînd era întrebat de unde era, Marinică nu pomenea Bucureştiul. Răspundea întotdeauna: „Din Ferentari!“ Minte vioaie şi ochi sfredelitori, lui Marinică nu-i scăpa nici o mişcare din jur. Mai critic şi mai bănuitor decît colegul lui de pat, îți acorda mai greu încrederea. Fără să bagi de seamă, te ținea un timp sub observație şi abia după aceea te accepta sau, dacă nu-i plăcuseşi, nici nu te mai băga în seamă. Caracter integru, îşi manifesta fățiş disprețul pentru oamenii lipsiți de caracter. Cu toate că motivul pentru care ajunsese în închisoare era o banală trecere ilegală de frontieră, Marinică fusese condamnat la douăzeci de ani muncă silnică,

pentru crimă de înaltă trădare.

Aventura lui începuse la scurt timp după încorporare. Datorită „originii sănătoase“, fusese recrutat la trupele de grăniceri şi trimis la o unitate care asigura paza la frontiera cu Iugoslavia, în sudul Banatului.

De aici, în timpul unui schimb de noapte, profitînd de întuneric, îşi părăsise postul de pază, trecînd graniţa în Iugoslavia. Scăpase neobservat de grănicerii sîrbi şi la adăpostul pădurii, mersese fără întrerupere, cu intenţia să se îndepărteze cît mai mult şi cît mai repede de zona de frontieră. În urma lui, de cealaltă parte a graniţei, dispariţia lui din postul de observaţie fusese semnalată şi tot sectorul pus în stare de alarmă. Marinică, în drumul lui, nu avea nici un punct de reper. Regiunea păduroasă pe care o cutreiera îi era complet necunoscută, iar întunericul nopţii şi ceaţa care se lăsase îi limitau orizontul la numai cîţiva paşi înaintea lui. Singurul punct de orientare îi fusese frontiera, pe care căuta acum s-o aibă mereu în spate. După cîteva ore de mers, cînd a ieşit într-o răritură, din ceaţa care-l înconjura, Marinică s-a auzit somat să stea. Ordinul fusese strigat pe româneşte! Era şi firesc, pentru că Marinică se afla pe teritoriul românesc, iar cel care îl somase era grănicer român. Abia mai tîrziu aflase ceea ce atunci nu ştiuse. În marşul lui forţat de cîteva ceasuri, nu făcuse decît să traverseze o porţiune de teritoriu sîrbesc, cuprins într-o enclavă creată de sinuozităţile liniei de frontieră. Ajunsese astfel să treacă pentru a doua oară graniţa, de data asta în sens invers şi să se afle din nou în România, în aceeaşi ţinută în care o părăsise cu cîteva ore mai înainte: în uniformă şi cu arma asupra lui! Prins şi dezarmat, Marinică suferise prima parte a calvarului rezervat celor arestaţi pe linia de frontieră. Fusese purtat în lovituri de pumni, de cizmă şi paturi de armă, pînă la unitatea de grăniceri. Aici, urmase ancheta şi alte bătăi. La capătul a numai cîteva zile, cercetările se încheiaseră şi Marinică a fost anunţat că va fi judecat de o curte marţială în chiar incinta regimentului. Judecată de urgenţă şi publică în faţa ostaşilor din trupele de grăniceri din regiune. Marinică şi-a revăzut cu această ocazie toţi camarazii din unitate, aduşi să asiste la procesul lui.

Completul de judecată, format din ofiţeri necunoscuţi, a aplicat o procedură rapidă, menită să impresioneze publicul din sală prin rechizitoriul extrem de sever al procurorului şi verdictul drastic pronunţat chiar la sfîrşitul dezbaterilor: condamnat la moarte, pentru înaltă trădare şi spionaj în favoarea lui Tito! Înainte de a fi scos din instanţă, i s-a comunicat condamnatului că va fi transportat la o închisoare militară, unde sentinţa va fi imediat executată. Apoi, cu cătuşele la mîini şi cu ochelari

negri la ochi, a fost urcat într-un camion, care a părăsit curtea unității.

Convins că nu mai are decît puțin de trăit, Marinică se ruga în gînd ca drumul să fie cît mai scurt şi totul să se termine cît mai repede. Călătoria i s-a părut însă nesfîrşit de lungă. Pe drept cuvînt, fiindcă duba nu s-a oprit pînă la Bucureşti. Aici, ancheta lui Marinică a fost reluată de la început. I-au trebuit cîteva zile ca să înțeleagă că, de fapt, asta era adevărata anchetă şi că tot ce se petrecuse la unitatea de grăniceri nu fusese decît o înscenare, pentru a înspăimînta asistența şi a servi de exemplu ostaşilor de pe frontieră. Marinică a intrat astfel pe filiera obişnuită din acea vreme: anchetat la Securitate, depus la Jilava în aşteptarea procesului şi apoi judecat şi condamnat, pentru spionaj în favoarea lui Tito, la douăzeci de ani muncă silnică. Dacă n-ar fi fost ostaş în armată şi n-ar fi trecut frontiera în uniformă şi cu arma asupra lui, s-ar fi ales cu o sentință mai mică pentru simpla trecere ilegală a frontierei. Dar, aşa cum se va vedea mai tîrziu, această încadrare mai gravă avea să-l avantajeze.

Tot printre cei mai tineri din cameră era şi Paul Bandu, macedonean din Constanța. Fusese implicat în afacerea de spionaj, special montată de Securitate pentru a compromite Consulatul Britanic din localitate şi a-l putea închide. Făcea parte din acelaşi lot cu George Sarry şi Traian Ghițeanu. Foarte mic de talie, părea încă un copil. Fața însă, cu trăsături grave şi exprimînd o seriozitate aproape bătrînicioasă, te deruta. N-ai fi putut să-i ghiceşti vîrsta! La vremea aceea, Paulică avea vreo douăzeci şi trei de ani, şi cinci ani de puşcărie executați. Aproape doi din cei cinci ani aveau, însă, o altă valoare decît ceea ce se înțelege prin noțiunea de an, ca unitate de măsură a timpului. Paulică trecuse prin „reeducarea“ de la Piteşti şi prin mîinile lui Țurcanu. La capătul acestei încercări cumplite, ieşise la liman cu sănătatea cam şubrezită, dar cu mintea teafără şi sufletul curat. Părea să nu fi pierdut decît bucuria de viață şi veselia tinereții, care nu i se mai aprindeau în ochi decît rareori şi pentru scurtă vreme. Din cînd în cînd, suferea de dureri la stomac şi cîteva zile nu mînca nimic, retras discret în patul lui.

În toți anii cît am stat cu el în Piteşti, cînd împreună, cînd în celule diferite, după cum ne aduna sau ne despărțea ofițerul politic prin pritocelile periodice pe care le ordona, Paulică Bandu a fost unul din personajele centrale ale puşcăriei. Paulică se specializase în culegerea de informații şi menținerea legăturilor între celule. A creat astfel o adevărată rețea de informații în tot penitenciarul, care a dat mult de furcă ofițerului politic, neputincios să oprească această activitate şi să realizeze izolarea absolută

de exterior. Expert în comunicații Morse şi prin alfabetul surdo-muților, Paulică îşi petrecea cea mai mare parte a timpului încercînd să intre în contact cu deținuții nou-veniți, care se găseau izolați în celula de carantină sau cu deținuții de drept comun. Aceştia din urmă erau cei mai prețioşi interlocutori, datorită privilegiilor de care se bucurau în detenție: aveau vorbitor cu familia, primeau pachete şi scrisori de acasă, aveau contact cu avocații lor şi erau duşi la procese publice, fie ca acuzați, fie ca martori, fără să fie aşa de strict supravegheați ca noi. Pe de altă parte însă, intrînd în legătură cu noi, dacă era prins, deținutul de drept comun risca să fie condamnat pentru complicitate politică şi să împărtăşească soarta noastră. Cu toate astea, Paulică a reuşit să-şi creeze printre ei mai mulți astfel de informatori, care îl țineau la curent cu tot ce aflau din lumea de dincolo de zidurile închisorii. În următorii cîțiva ani, Paulică a devenit un fel de instituție: o adevărată agenție de ştiri şi totodată de întreținere a moralului tuturor.

Deocamdată însă, în cameră nu se dezvoltase nici un fel de activitate nepermisă. Componența camerei era prea proaspăt constituită, oamenii nu se cunoşteau încă bine între ei, iar condițiile de viață extrem de grele încetineau procesul de închegare a unei comunități omogene şi solidare. Totuşi, treptat, cu fiecare zi care trecea, se creau relații noi între cei care nu se cunoscuseră pînă aici. Cei mai proaspăt veniți erau încet, încet, absorbiți, după simpatii şi afinități, de grupurile deja constituite ale celor legați de prietenii mai vechi, din alte puşcării în care stătuseră împreună. Grupul cel mai important, şi ca număr şi ca factor de coeziune, era format din cei aduşi de la minele de plumb de la Baia Sprie, Valea Nistrului şi Cavnic. Îi voi trece în revistă, deoarece îmi amintesc de aproape toți locatarii acestei camere, unde mi-am început prima etapă a perioadei de aproximativ cinci ani de detenție în Piteşti.

Dintre foştii mineri de la Baia Sprie, cel mai simpatizat de camarazii lui era Ion Despan. Tip de gospodar ardelean, era din Satu Lung, unul din cele şapte sate de lîngă Braşov. Partizan credincios al lui Iuliu Maniu, fusese fruntaş local al Partidului Național Țărănesc. Contabil de profesie, inițiase în regiunea lui înființarea unei cooperative a micilor proprietari de vite. Avînd simțul umorului şi ştiind de glumă, din cauza fostei lui ocupații, era poreclit „ciobanul“. În mod obişnuit, i se spunea însă „nea Ionică“. Cu toate că nu avea mai mult de patruzeci-patruzeci şi cinci de ani, pînă şi cei mult mai în vîrstă ca el i se adresau tot aşa. Nea Ionică fusese condamnat în procesul de spionaj în care fusese implicată Nunțiatura Papală de la

Bucureşti. Era deci din acelaşi lot cu Ducu Ciocâlteu, care evadase cu noi şi ne provocase atîtea neajunsuri în anchetă. Înverşunat duşman al „turnătorilor“, nea Ionică îl disprețuia şi el pe Ducu pentru atitudinea ce o avusese în timpul anchetei şi procesului lor.

Un alt om de încredere şi de nădejde, tot ardelean, era Vasile Boaru. Era din acelaşi lot cu Titi Coşereanu, cu care era prieten şi pe care îl admira. Vasile se făcuse celebru la mină pentru puterea lui fizică excepțională, de care era foarte mîndru. Chiar după anii de regim aspru petrecuți în Piteşti, Vasile şi-a menținut aspectul atletic.

Printre cei provenind de la Baia Sprie, se afla un grup destul de numeros de sîrbi din Banat, condamnați pentru spionaj în favoarea lui Tito. Cu toate că erau cetățeni români, unii din ei se înrolaseră în trupele de partizani ale lui Tito şi luptaseră în Iugoslavia împotriva armatei germane. Imediat după război, s-au întors în România. Cu aureola de luptători antihitlerişti, au devenit minoritatea privilegiată a Banatului, ocupînd mai toate funcțiile importante din partidul comunist şi administrația regiunii, terorizînd populația şi bucurîndu-se de încrederea şi protecția ocupantului sovietic. Cînd s-a produs ruptura dintre Belgrad şi Moscova, şi-au pierdut toate avantajele şi pozițiile, regimul de la Bucureşti, rămas fidel lui Stalin, dezlănțuind prigoana împotriva lor. O bună parte din ei au luat atunci drumul închisorilor ca „spioni şi agenți titoişti“, iar populația de origine etnică sîrbească din zona de frontieră a fost deportată în Bărăgan.

În afară de unele excepții, sîrbii cu care am stat în închisoare nu erau simpatizați. Nu numai pentru abuzurile pe care le săvîrşiseră împotriva populației din Banat, dar şi din cauza comportării lor în închisoare. Cei mai mulți continuau să se declare credincioşi lui Tito şi adepți ai comunismului, ceea ce dintr-un început îi plasa în afara mentalității dominante din închisorile noastre, clar anticomuniste. Extrem de şovini, cultivau un orgoliu național disproporționat, astfel încît, în simplitatea lor, majoritatea fiind țărani cu numai cîteva clase primare, idealizau geniul lui Tito şi supraestimau rolul Iugoslaviei în politica mondială. Am putut remarca la ei aceeaşi apucătură ca şi la ruşi: tot ce era sîrbesc era cel mai bun, cel mai mare şi cel mai frumos! Erau convinşi că cei mai mari cărturari ai omenirii fuseseră sîrbi, iar Belgradul îl descriau ca pe una din cele mai moderne şi civilizate capitale ale lumii occidentale, cu toate că cei mai mulți abia ştiau carte şi nu fuseseră niciodată în Iugoslavia.

Aşa primitivi şi brutali cum erau, aveau totuşi marea calitate de a fi solidari şi foarte curajoşi în conflictele cu gardienii şi administrația

închisorii. Colerici şi răzvrătiţi din fire, nu se puteau stăpîni, provocînd veşnice scandaluri, de pe urma ieşirilor lor violente şi necontrolate neobţinînd niciodată nimic şi alegîndu-se numai cu represaliile brutale ale administraţiei, ceea ce îi înrăia şi mai mult. Erau gata întotdeauna să se asocieze la orice protest sau acţiune revendicativă a deţinuţilor, mai mult de dragul răzvrătirii în sine decît din dorinţa realizării scopului propus, compromiţînd astfel reuşita unor întreprinderi pornite cu înţelepciune şi coordonat. În celulele din Piteşti se ajunsese la un oarecare *modus vivendi* între sîrbi şi ceilalţi deţinuţi, bazat pe relaţiile strict necesare la care ne obligau convieţuirea forţată şi interesele comune. În rest, în afară de puţine excepţii, nu prea existau alte raporturi, sîrbii stînd numai între ei şi vorbind între ei numai sîrbeşte.

În camera noastră, cel care îi reprezenta îşi făcuse la Baia Sprie o reputaţie de bun camarad şi, cu toate că împărtăşea aceleaşi vederi cu conaţionalii lui, era mai ponderat în vorbă şi manifestări. Un bun-simţ şi o înţelepciune ţărănească îl făcuseră să fie acceptat de ambele părţi, ca intermediar. Printre ai lui, cred că se impusese şi datorită staturii şi forţei fizice deosebite. Îl chema Ghedoş Ravosie. Ravosie cu sîrbii lui erau toţi instalaţi în paturile suprapuse din fundul camerei, deasupra celor ocupate de grupul de tineri, printre care mă aflam şi eu. Singurii mai răsăriţi dintre ei erau Bora Petrovici, fost învăţător, şi Angelco Peiovici, care îşi terminase liceul şi fusese arestat din armată, în timp ce-şi făcea stagiul militar. Ava Muntean, Milici, Iaşin Milutin, Mladen şi încă vreo doi, de numele cărora nu-mi mai amintesc, erau ţărani simpli, cu numai cîteva clase primare. Singurul mai în vîrstă şi mai puţin zurbagiu dintre ei era Mladen. I se spunea Cica Mladen, ceea ce însemna pe limba lor un fel de nenea Mladen.

Iaşin Milutin, cu care ei înşişi aveau dificultăţi să se înţeleagă, era un fel de idiot al satului. Redus mintal, cu o înfăţişare de om al cavernelor, cu capul teşit şi fruntea îngustă, cu braţele lungi care-i atîrnau pînă la genunchi şi cu mersul legănat de maimuţă, nu ştia să articuleze decît cîteva cuvinte. Unul din ele îl înţelegeam şi noi: „mangiare!“ Prin nu mai ţin minte ce împrejurări, în timpul războiului, Iaşin Milutin fusese luat prizonier de italieni şi muncise la o şosea, pe care aceştia o construiau pe Coasta dalmată. Acolo învăţase cuvîntul, care exprima de fapt şi unica lui preocupare. Iaşin era veşnic flămînd. De cîte ori îţi întîlnea privirea, pronunţa cuvîntul magic „mangiare“ şi faţa i se lumina într-un zîmbet hidos. Era felul lui de a face conversaţie. În cameră fusese chiar poreclit

„Mangiare“ şi Iaşin răspundea încîntat la noul lui nume.

Un singur sîrb stătea despărțit de ceilalți, în colțul opus al camerei, făcînd opinie separată: Djurcovici. Fusese şi el partizan, dar luptase în rîndurile cetnicilor lui Mihailovici. Era anticomunist şi regalist. Cu toate că era un om ursuz, căuta să fie numai în compania noastră, a românilor. Îl cunoscusem la Cavnic, unde trăia tot izolat de ai lui. Cît am stat împreună în camera din Piteşti, nu l-am auzit o dată pronunțînd vreun cuvînt sîrbesc! Grupul de „titoişti“ şi Djurcovici se ignorau reciproc.

Trecînd mai departe în revistă locatarii camerei, îi voi menționa pe toți cei care nu mi s-au şters din amintire.

Astfel, vizavi de locurile grupului nostru, la peretele opus, Paul Bandu îşi împărțea patul cu Dan Hurmuzescu. Dintr-o familie de boieri moldoveni, acesta era fiul profesorului universitar Hurmuzescu. Trimis la studii în Anglia, urmase cursurile Universității Cambridge. Întors în țară, se lansase cu succes în afaceri, după spusele unora, nu prea onorabile; mai ales după 23 august, cînd nu-şi făcuse scrupule să livreze ruşilor diferite produse de carne, prelucrate la o fabrică de salam pe care o avea în Ardeal. Carnea provenea din cotele obligatorii de vite, care erau colectate pentru a fi predate în baza prevederilor Convenției de armistițiu. Dan studiase în Anglia economia politică şi i se spunea „profesorul Hurmuzescu“, deşi nu deținuse niciodată vreo catedră. Inteligent şi cultivat, vorbind perfect engleza, franceza şi germana, era un plăcut tovarăş de celulă pentru cei pe care îi simpatiza. Cît am stat împreună în Piteşti, a fost întotdeauna de partea cea bună a baricadei, gata să susțină orice activitate comună îndreptată împotriva administrației şi spre avantajul deținuților. Sugestiile lui înțelepte şi prudente au schimbat de multe ori porniri pătimaşe şi nejudecate, în acțiuni ponderate conduse cu abilitate.

În Bucureşti, înainte de închisoare, nu se bucurase de o reputație prea bună. Dan Hurmuzescu se înfruptase din plăcerile vieții ca un adevărat epicurian. Era un mare „gourmet“, iar mesele lui din vila pe care o avea la Mangalia se transformau în orgii despre care vorbea tot Bucureştiul. Se pare că una din plăcerile lui era tocmai aceea de a şoca lumea cu extravaganțele lui. Mic de talie şi îndesat, cu gîtul scurt, cu capul mare şi chel şi cu mersul legănat de rățoi, Dan Hurmuzescu suferea de complexul fizicului lui ingrat şi îşi căuta astfel compensații. Îi plăcea să fie luat drept un Don Juan, arătîndu-se în public înconjurat de femei frumoase, chiar dacă acestea îi căutau compania pentru farmecul lui de om de spirit sau erau pur

şi simplu numai ademenite de generozitatea lui. I se mai spunea în Bucureşti şi „Barbarosa“, fiindcă îşi lăsase o barbă enormă, roşcată, parcă înadins pentru a atrage şi mai mult atenţia asupra lui. O scenă petrecută la ora prînzului, cînd pe Calea Victoriei era cea mai mare animaţie, a făcut vîlvă: ieşind de la Athénée Palace, cu un gest larg, ostentativ, Dan Hurmuzescu a rupt în două o bancnotă de 1 000 de lei, dînd cîte o jumătate fiecăruia din cei doi portari în livrea, care, de-a stînga şi de-a dreapta uşii, se înclinau la trecerea clienţilor. Cu toată această largheţe demonstrativă, Dan Hurmuzescu era un mare egoist şi un cinic. Una din victimele ironiilor lui, din camera noastră de la subsol, era vecinul lui de pat, profesorul Motaş. Tip de savant, naiv şi de bună-credinţă, acesta lua în serios toate afirmaţiile intenţionat false şi maliţioase ale lui Hurmuzescu, punîndu-se astfel într-o lumină penibilă faţă de cei din jur. Puţini au scăpat în Piteşti de sarcasmele lui Hurmuzescu. Nici el n-a scăpat însă fără să-şi arate, în anumite împrejurări, slăbiciunile de om sensibil şi chiar sentimental.

Vecinul lui Hurmuzescu, profesorul Motaş, era un om paşnic şi modest. Purta o mustaţă mare albă, care îi completa de minune portretul de bătrîn moldovean sfătos. N-ai fi zis că era un savant de renume mondial, cunoscut pentru cercetările şi lucrările lui în domeniul biologiei. Profesorul Motaş era un vechi social-democrat de-ai lui Titel Petrescu şi nu acceptase compromisul cu comuniştii.

Cel mai în vîrstă deţinut din cameră era preotul romano-catolic Mischbach. Bătrînul umbla greu, avînd picioarele foarte umflate, ceea ce, bineînţeles că nu-l scutise de a purta lanţuri, ca toată lumea.

De asemenea, fostul ministru Lugojanu, şi el în vîrstă şi bolnav, nu se mai putea deplasa decît pînă la tinetă, şi atunci doar cu sprijinul cîte unui camarad. Avea faţa şi încheieturile umflate, şi-şi pierduse aproape complet vederea. Lîngă el, dormea Cenuşe, un bucovinean voinic, care îl îngrijea şi îl ajuta cum putea mai bine. În schimb se alegea cu o parte din porţia lui Lugojanu, care mînca tot mai puţin şi mai greu. Se crease un fel de simbioză între cei doi. Lugojanu, în senilitatea şi neputinţa lui, se ataşase ca un copil de Cenuşe, iar acesta îl îngrijea cu un devotament şi mai ales cu o atenţie şi o delicateţe în mişcări, uimitoare pentru un om ca el. Înalt, lat în umeri, cu mîini mari şi degete noduroase, Cenuşe părea încă foarte puternic, cu toate că slăbise şi el ca şi ceilalţi. Făcea impresia unui om aspru şi brutal. Numai ochii mari şi albaştri îi mai îmblînzeau înfăţişarea. Cenuşe fusese pădurar. Nu mai ţin minte din ce motiv intrase în conflict cu noua orînduire şi fusese silit să ia drumul pădurii. Dacă îl întrebai ce a făcut

în cei cinci ani cît a trăit fugar prin munții Bucovinei, îți răspundea domol, în graiul lui moldovenesc: „Păi şe să fac! Am haiduşit!“

Un altul care avea nevoie de ajutor şi îngrijire, era gazetarul Liviu Popescu-Nasta. Se ocupa de el Ion Despan, nea Ionică, zis „Ciobanul“, de care am mai vorbit. La degradarea rapidă a stării sănătății lui Popescu-Nasta, am asistat în chiar prima lună a şederii noastre împreună. Am făcut cunoştință cu el încă din primele minute de la sosirea în cameră. Îmi luam tocmai în primire jumătatea din patul ce urmam să-l împart cu Victor Ghițău, cînd s-a apropiat de mine un om mărunțel şi firav, care m-a întrebat dacă sînt fiul lui Tilică Ioanid. Uzînd de formule de politețe excesive, şi-a cerut scuze că mă deranjează şi m-a întrebat dacă sînt dispus să-i dau cîteva lămuriri. „Bănuiesc că sînteți cam de o vîrstă cu fiul meu, despre care nu mai ştiu nimic de ani de zile. Mi s-a spus că acum doi ani ați evadat şi ați ajuns în Bucureşti. Poate ați auzit ceva despre el?“

Cînd mi-a spus că era vorba de Bobiță Nasta, pe care într-adevăr îl cunoşteam, m-am bucurat să-i povestesc tot ce ştiam despre el. Nasta mă asculta fericit, ca şi cum veştile pe care i le dădeam ar fi fost proaspete şi nu vechi de doi ani.

După această primă conversație, Nasta îşi făcuse obiceiul să vină în fiecare după-amiază la patul meu. Îmi cerea voie să se aşeze şi ne aminteam împreună diferite întîmplări din viața lui Bobiță. El îmi povestea din copilăria fiului lui, iar eu evocam momente din perioada de studenție, cînd mă întîlnisem cu Bobiță la diversele manifestații anticomuniste din acea vreme, mai toate sfîrşind cu încăierări. La una din ele, Bobiță fusese tîrît într-unul din sediile partidului comunist şi bătut crunt. Scăpase din mîinile bătăuşilor cu fața tumefiată şi ochii învinețiți de lovituri, dar mai înverşunat ca înainte. În altă zi, i-am amintit bătrînului Nasta de vîlva stîrnită în generația noastră, de pasiunea ce o făcuse pentru Bobiță fiica lui Harriman. Cei doi se cunoscuseră la un „ceai“, cum se obişnuia să li se spună seratelor din vremea aceea. În primii trei–patru ani după război, ani încă plini de speranțe în viitorul politic şi de libertate a țării, în casele înaltei burghezii bucureştene, „ceaiurile“ se țineau lanț, societatea capitalei întrecîndu-se să aibă printre invitați cît mai mulți membri ai misiunilor aliate occidentale în România. După prima întîlnire, cei doi tineri îndrăgostiți fuseseră văzuți mereu împreună, la toate „ceaiurile“, care se succedau aproape seară de seară, cînd într-o casă, cînd într-alta. Dansau mereu împreună şi întreaga seară erau nedespărțiți, aşa că reciprocitatea sentimentelor lor nu mai era un secret pentru nimeni. Cu toată mentalitatea

ei de tînără americană emancipată şi independentă, se pare însă că nu s-a putut opune hotărîrii tatălui. Se spune că la întoarcerea lui în Bucureşti, dintr-o misiune diplomatică la Moscova, cînd aflase de idila celor doi, Harriman îşi expediase fiica în douăzeci şi patru de ore în Statele Unite.

Bătrînul Nasta asculta înduioşat toate cîte i le povesteam şi pleca mulţumit la patul lui, pentru a reveni a doua zi să-şi ia o nouă porţie din ceea ce părea că devenise pentru el, de cînd mă descoperise, un fel de hrană sufletească. Mă obişnuisem şi eu cu regularitatea vizitelor lui, şi-l aşteptam în fiecare după-amiază ca pe un punct definitiv stabilit al programului cotidian. Într-o zi însă, l-am aşteptat în zadar. Se îmbolnăvise. Avea febră mare.

Toate încercările de a obține ajutorul cabinetului medical au rămas fără efect. Gardienii respingeau cu brutalitate orice tentativă menită să-i convingă să cheme medicul. Nasta a zăcut mai mult de o săptămînă între viață şi moarte. Mai mult decît să avem grijă să fie acoperit, să-i punem cîte o compresă pe frunte şi să-i dăm de băut, nu puteam face. Nea Ionică Despan îi purta cel mai mult de grijă.

Cu toate că nu ne mai aşteptam, într-o bună zi, bolnavul a depăşit punctul critic: temperatura i-a scăzut şi a părut că reia cunoştință de lumea din jur. Faptul că nu prea vorbea sau că atunci cînd totuşi spunea ceva, era confuz, l-am pus la început pe seama slăbiciunii extreme la care îl redusese boala. Abia după cîteva zile, cînd s-a mai întremat, s-a dat jos din pat şi, sprijinit de alții, a făcut primii paşi şovăitori prin cameră, ne-am dat seama că Nasta nu mai era cel de dinainte de boală şi că nu se va mai restabili niciodată. Din punct de vedere fizic, treptat, a mai cîştigat ceva puteri. În schimb, părea că-l lovise un fel de senilitate bruscă. Nu mai recepționa şi nu mai participa la nimic din ce se petrecea în jurul lui. Dacă n-ar fi fost Ionică Despan să-i pună, la ora prînzului, gamela şi lingura în mînă şi la ora stingerii să-l culce şi să-l învelească, Nasta ar fi continuat să rămînă aşezat pe marginea patului lui, liniştit, cu un zîmbet blînd pe buze şi cu privirea îndreptată în gol. În privința altor nevoi, nici măcar nu-şi mai dădea seama că nu şi le mai controla, iar cum Ionică Despan, de cele mai multe ori, nu le putea prevedea, nu-i rămînea decît să-l schimbe şi să-l spele ca pe un copil. Cu toate astea, datorită cine ştie cărui fenomen, un impuls inexplicabil de luciditate îi îndrepta uneori paşii nesiguri spre patul meu. Venea şi se aşeza la vechiul lui loc şi, fie că mă privea fără să mă vadă, fie că se uita în gol, din ochi începeau să-i curgă şiroaie de lacrimi pe obraz. După o vreme se scula şi pleca la patul lui, la fel de încet şi tăcut cum venise. O dată, înainte

de a pleca, a întins mîna şi m-a mîngîiat pe cap. Ionică Despan, care îşi petrecea mai toată vremea cu el şi reuşise să-l cunoască şi să-l înţeleagă mai bine, pretindea că bătrînul mă confunda cu Bobiţă.

A mai trecut mai bine de o lună, pînă ce, la nenumăratele noastre insistenţe, administraţia a acceptat să-l interneze în infirmerie. După o altă bucată de vreme, prin legăturile stabilite de Paulică Bandu, un deţinut de drept comun, scos la curăţenie în curtea din faţa ferestrei noastre, i-a comunicat că Liviu Popescu-Nasta murise.

O dată cu Nasta a fost luat din cameră şi bătrînul Lugojanu. Nu mai ţin minte dacă a rămas internat pînă la sfîrşit în infirmeria penitenciarului Piteşti sau dacă ulterior a fost transferat la spitalul închisorii Văcăreşti. După un răstimp, tot prin reţeaua de informaţii a lui Paulică, ne-a parvenit şi ştirea morţii lui.

Alţi doi din noii mei colegi de cameră care ocupau două paturi suprapuse, lîngă colţul nostru, al celor tineri, cum ni se spunea, erau Ion Popovici şi Mihai Kiriacescu. I-am pomenit împreună, pentru că formau un cuplu inseparabil şi totodată veşnic în conflict.

Primul, Popovici, zis Jeannot Popovici, fusese o viaţă întreagă în corpul consular. Un om de o slăbiciune şi labilitate de caracter, cum nu mi s-a mai întîmplat să întîlnesc. De o imoralitate absolută, îşi povestea, fără nici o jenă, viaţa depravată pe care o dusese, pe toate planurile, de la raporturile sexuale pînă la tot felul de patimi la care se dedase, băutură, droguri, joc de cărţi, cu consecinţele lor inerente: cuvînt nerespectat, datorii neplătite, cheltuire de bani ce nu-i aparţineau. Părinţii, oameni bogaţi, cu proprietăţi în judeţul Prahova, cu foarte multe relaţii influente în lumea politică a vremii, interveniseră de fiecare dată pentru a-l salva din încurcătură, plătindu-i datoriile şi muşamalizînd scandalurile fiului. Jeannot se spăsea, promitea să nu mai recidiveze, şi la prima nouă tentaţie, cădea iar în păcat, neputîndu-şi stăpîni slăbiciunile. Acum, în închisoare, mai uzat decît ar fi trebuit la cei şaizeci de ani pe care îi avea şi marcat de viaţa pe care o dusese, nu îşi dorea altceva decît să mai apuce să-şi mai vadă o dată visul cu ochii: să ajungă din nou la Paris!

Cu Kiriacescu se cunoştea din tinereţe. Fuseseră chiar un timp cumnaţi. Rămăseseră apoi în continuare în bune relaţii, văzîndu-se însă mai rar, din cauza drumurilor deosebite pe care le apucaseră în viaţă. Mihai Kiriacescu fusese ofiţer. Se remarcase, în cadrul promoţiei lui, la studiile de la Şcoala Militară. Numai datorită notelor bune din şcoală şi intervenţiilor

lui insistente, a reuşit să obţină, prin derogare de la regulă, să fie admis în arma cavaleriei. Fiind foarte mic de talie (în jur de 1,60 m), se găsea cu cîţiva centimetri sub limita de înălţime minimă prevăzută de regulament pentru un ofiţer de cavalerie. Odată obţinută această dispensă specială, îşi continuă cariera militară, ajungînd pînă la gradul de „Colonel cu stea“, performanţă de care era foarte mîndru, ca şi de o perioadă de timp cînd fusese ajutor de ataşat militar la Ankara.

Îngrijit şi ordonat pînă la pedanterie, de dimineaţă pînă seara Kiriacescu nu făcea decît să-şi spele şi să-şi cîrpească cele cîteva piese de rufărie uzate, să-şi peticească pantalonii şi haina de zeghe şi să-şi lustruiască bocancii. În mizeria înconjurătoare, reuşea nu numai să pară mai curat şi mai îngrijit ca toţi ceilalţi, dar îşi găsise în această activitate permanentă mijlocul de a-şi stăpîni nervozitatea. Kiriacescu era veşnic în căutare de clienţi care să-i dea ceva de cusut. Această preocupare devenise manie. Cînd stăteai cu el de vorbă, te cerceta cu ochii lui sfredelitori din cap pînă în picioare, şi-ţi dădeai seama că nu te priveşte ca pe un interlocutor, ci ca pe un purtător de haine, care erai cu atît mai interesant pentru el, cu cît aveai mai multe găuri sau rupturi în îmbrăcăminte. Manie mai paşnică şi mai nevinovată nici că se putea! Şi totuşi, de-a lungul puşcăriei, bietul Kiriacescu a plătit-o scump, acumulînd zeci de zile de carceră şi de izolare în beciurile din Piteşti. Neatent şi cufundat în croitoria lui, era mereu surprins de gardieni, fie cosînd, fie trăgînd fire de aţă din saltea, fie tăind cîte un petic, toate, operaţii nepermise, la care întrebuinţa obiecte interzise: ac şi „costică“ (adică un placheu sau o bucăţică de tablă, ascuţite cu trudă, ore în şir, pe cimentul de pe jos).

Jeannot Popovici nu se dezlipea de la patul lui Kiriacescu, cu toate că acesta din urmă nu făcea decît să-l judece, cît era ziua de lungă. Indignat de toate cîte i le povestea, Kiriacescu îl declara de fiecare dată un om de nimic, fără cuvînt, lipsit de caracter şi de demnitate. Jeannot încerca pe un ton plîngăreţ să-i obţină înţelegerea „pledînd nevinovat“, arătîndu-se victima propriilor sale slăbiciuni. N-avea nici o vină dacă se născuse aşa! Kiriacescu nu-i accepta justificarea şi îşi continua rechizitoriul, cu vorbe tot mai dure, pînă ce Jeannot se simţea jignit, şi-l acuza, la rîndul lui, de lipsă de înţelegere şi de prietenie. Urma ruptura, declarată de ambele părţi definitivă, într-o formulare solemnă, în care îşi cereau şi-şi promiteau reciproc să se ignore, să nu-şi mai adreseze niciodată cuvîntul şi să procedeze de-aci înainte ca şi cînd nici unul n-ar mai exista pentru celălalt. Kiriacescu îşi relua cusutul, iar Popovici se retrăgea la patul lui, şi aşa se

despărțeau pentru… totdeauna. Cîteva ore mai tîrziu însă, îi vedeai din nou stînd de vorbă, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, pentru ca să mai treacă o zi sau două, şi scena despărțirii definitive să se repete.

Cît am stat cu ei în camera din subsol, am asistat o singură dată la o rupere de relații pe termen lung. Kiriacescu l-a ignorat aproape două săptămîni, respingîndu-i lui Jeannot toate tentativele de apropiere. Nenorocit, ca un cîine bătut, Popovici îi dădea tîrcoale, cerşindu-i un gest sau o privire măcar, dar Kiriacescu, intransigent şi inflexibil în atitudinea lui, nici nu părea să mai ia act de prezența lui. Kiriacescu avea toate motivele să fie indignat. La o percheziție inopinată, gardienii observaseră pe mîneca hainei lui Popovici un petic, pe care Kiriacescu n-apucase să i-l coasă complet; rămăsese desprins pe două laturi. Cînd se deschisese uşa şi gardienii năvăliseră în cameră, Kiriacescu îşi întrerupsese cusutul şi abia avusese timp să ascundă acul şi pe „costică“, fără să fie văzut. Îşi ținea instrumentele de croitorie într-un loc special amenajat în căptuşeala pantofilor. Luat din scurt de gardian, Popovici negase că şi-ar fi cusut peticul, pretinzînd că nu are ac. Gardianul îl împinsese pe uşă afară, amenințîndu-l că îl bagă în beci pentru o săptămînă. Nu trecuseră însă nici cîteva minute şi uşa se deschisese din nou. Gardianul îl adusese pe Popovici înapoi şi se dusese direct la Kiriacescu, cerîndu-i să-i dea pantofii. Fără nici o ezitare, desfăcuse apoi căptuşeala, scosese la iveală şi acul şi pe „costică“ şi îl dusese pe Kiriacescu la beci, iar Popovici rămăsese în cameră, ca răsplată pentru turnătoria lui. După o vreme, Kiriacescu îl iertase totuşi şi reluase relațiile cu el. Ceea ce nu a însemnat că Popovici şi-a schimbat caracterul şi că nu a reprezentat un pericol permanent pentru noi toți.

Un alt personaj din cameră, la fel de labil ca Popovici, de care trebuia să ne ferim, era Costică Rozin. Fusese un fel de om de încredere al lui Auschnit, în chestiuni private. El se prezenta ca fost secretar particular al lui Auschnit, dar Dan Hurmuzescu, care fusese prieten cu Max Auschnit, pretindea că acesta din urmă îl folosea pe Rozin ca pe un fel de comisionar în relațiile lui galante cu femeile. Dan îl cita pe Auschnit, care spunea că are încredere în discreția lui Rozin, fiindcă e prost şi nu înțelege nimic. Cunoscîndu-l, aprecierea părea justă, iar felul în care ajunsese în închisoare era aproape o confirmare a părerii lui Auschnit despre el.

Prin 1947–1948, Rozin cu soția şi fiul lor au obținut un paşaport pentru a pleca în Franța. Îmbarcați pe motonava „Transilvania“, au părăsit România cu destinația Marsilia. În ziua în care au ancorat în portul

Marsilia, Rozin n-a vrut să părăsească vasul decît după masa de prînz, deoarece era inclusă în prețul biletelor. Soția şi fiul lui au coborît de pe vas şi s-au plimbat prin oraş, urmînd să se întoarcă la ora prînzului. Între timp, comandantul „Transilvaniei“, a primit o cablogramă din România, în care i se cerea să-l rețină la bord pe Rozin, cu familia, şi să-i aducă înapoi în țară. Făcut răspunzător de executarea ordinului, comandantul i-a comunicat lui Rozin că nu are voie să părăsească vasul cu ceilalți pasageri, dîndu-i însă de înțeles că nu-l va ține arestat sub pază. Totodată, a anunțat-o şi pe soția lui despre cele ce se întîmplaseră, prevenind-o să nu se mai urce la bord. Aceasta a apelat la autoritățile franceze, cerîndu-le s-o ajute să-şi salveze soțul. Poliția franceză, care nu putea interveni la bordul unui vas sub pavilion străin, şi-a arătat totuşi bunăvoința. Au urcat-o pe dna Rozin într-o şalupă a portului şi s-au apropiat cu ea de „Transilvania“, astfel încît să-l poată interpela pe Rozin, care se afla pe punte. Urmărind indicațiile ofițerului de poliție francez, dna Rozin i-a strigat bărbatului ei să sară peste bord, în apă. Rozin ar fi fost astfel pescuit de francezi, care îi aruncaseră şi un colac de salvare, iar comandantul „Transilvaniei“ ar fi fost acoperit față de autoritățile din țară, deoarece nu putuse interveni în apele teritoriale franceze. Toate insistențele dnei Rozin au fost zadarnice: Costică Rozin s-a temut să sară în apă. Şi aşa a ajuns să facă cale întoarsă la Constanța.

Dacă pînă la acest punct al aventurilor lui, cauzele nenorocirii sale pot fi atribuite zgîrceniei şi fricii, ceea ce s-a întîmplat mai departe nu mai poate fi pus decît pe seama calității apreciate de fostul lui stăpîn. Ajuns la Constanța, Rozin fusese luat în primire de Securitate care, cercetîndu-i bagajele, descoperise un caiet cu notițe. Erau memoriile pe care Rozin începuse să şi le aştearnă pe hîrtie în timpul călătoriei cu „Transilvania“ şi care aveau să stea la baza acuzațiilor în procesul de înaltă trădare ce i s-a intentat, şi care s-a încheiat cu sentința de douăzeci de ani de muncă silnică.

Preocupat numai de persoana lui şi de dorința de a supraviețui cu orice preț, Rozin avea o atitudine ruşinos de umilă față de membrii administrației, fiind oricînd gata să denunțe orice şi pe oricine, pentru a-şi cîştiga o iluzorie bunăvoință din partea gardienilor. Înconjurat de disprețul general al deținuților, Costică Rozin rătăcea toată ziua de colo pînă colo prin cameră, fără să poată lega vreo conversație cu cineva, fiindcă toată lumea îi întorcea spatele.

La sosirea mea în celulă, cînd îl cunoscusem şi îi auzisem numele, îl întrebasem dacă e rudă cu generalul Rozin despre care ştiam că se afla şi el în închisoarea din Piteşti. Răspunsul lui fusese: „Eu nu ştiu să fim înrudiți,

dar am auzit că el pretinde că am fi rude.“ Cîțiva ani mai tîrziu, cînd în urma unor mutări am nimerit în celulă cu generalul, acesta aflase de răspunsul dat de Costică Rozin şi spera ca într-o bună zi să-l întîlnească. De cîte ori voiam să-l tachinăm pe bătrînul general, ne distram să-i amintim de „vărul“ lui, Costică Rozin. Metoda nu dădea niciodată greş. Generalul se indigna de fiecare dată: „Auzi, domnule, obrăznicie! Să spună că eu m-aş lăuda că sînt rudă cu un jidan păduchios de Dudeşti!“

Doi oameni duceau o viață deosebit de chinuită în celula noastră: Anton Iştvanec şi avocatul Fisch.

Anton Iştvanec, din Bucureşti, meseriaş calificat, fusese condamnat pentru că găzduise o vreme un prieten reîntors clandestin în țară, din străinătate. Acel prieten (de numele căruia nu-mi mai amintesc), era în slujba unui serviciu de informații occidental. Fusese strecurat în țară, cu un aparat de radio emisie-recepție, pe care îl folosea, schimbîndu-şi de fiecare dată ora şi locul de transmisie, pentru a nu fi interceptat şi prins de serviciile româneşti. Casa lui Iştvanec fusese unul din locurile unde îşi punea în funcție aparatul, pentru a-şi transmite informațiile şi totodată pentru a primi mesajele ce-i erau adresate din străinătate. O altă persoană, din casa căreia comunica cu străinătatea, s-a dovedit mai puțin sigură ca Iştvanec. O voi numi pe scurt B., pentru că nici de numele ei nu-mi mai amintesc. Într-o bună zi, B. a încercat să-l şantajeze pe prietenul lui Iştvanec, cerîndu-i bani. Neobținînd ceea ce dorea, l-a denunțat Securității, sperînd astfel să obțină în schimb iertarea pentru perioada cît îşi pusese casa la dispoziție pentru emisiunile clandestine. Au început prin a fi toți arestați, dar celui care îi denunțase i s-a promis, în timpul anchetei, că dacă va fi tot aşa de „cooperativ“ şi la proces, va primi o pedeapsă minimă şi după aceea va fi chiar grațiat.

B. a fost „cooperativ“! A spus absolut tot ce ştia în anchetă, iar la proces, cu toate că se găsea cu ceilalți în boxă, a jucat rolul martorului principal al acuzării. Şi Securitatea s-a ținut de cuvînt: B. a fost condamnat la un an închisoare pentru omisiune de denunț, în timp ce Iştvanec a primit douăzeci de ani muncă silnică, iar avocatul Puiu Matei, şi el complice la găzduirea postului clandestin de radio, a fost condamnat pe viață. Prietenul lor venit din străinătate a primit pedeapsa capitală, fiind împuşcat. La cîteva luni după proces, recursul procuraturii l-a adus pe B. în fața unei noi instanțe, care i-a corectat prima sentință, transformînd-o într-una de douăzeci de ani muncă silnică. Nu ştiu dacă zvonul care s-a răspîndit după

o vreme în închisoare a fost adevărat sau nu. Se spunea că B. înnebunise, că în crizele lui de furie striga cît îl ținea gura că fusese înşelat de Securitate şi cerea să fie pus în libertate. Se zvonise că în cele din urmă fusese transferat la Văcăreşti, unde murise. Cert este că nimeni n-a mai dat cu ochii de el în vreo puşcărie.

Iştvanec, căruia cu cîtăva vreme înainte de a fi arestat i se extirpase un rinichi, avea acum dureri la rinichiul care îi mai rămăsese. Uneori, urina sînge. Mai tîrziu, am aflat că era vorba de o tuberculoză renală. Cu toate insistențele depuse, era sistematic respins de la orice vizită medicală, neacordîndu-i-se nici un tratament. Obosit şi slăbit, Iştvanec se resemnase şi zăcea mai tot timpul în pat. Uneori îl auzeam gemînd noaptea, prin somn.

Vecin cu el de pat, suferind de reumatism, cu articulațiile picioarelor umflate şi dureroase, se chinuia avocatul Fisch. Şvab din Banat, Fisch fusese avocatul Episcopiei romano-catolice din Timişoara. Nici lui nu i se acorda nici un fel de îngrijire medicală.

Un alt locatar al camerei, al cărui loc mai potrivit ar fi fost într-un sanatoriu de boli nervoase decît într-o închisoare, era Anton Focht, zis Toni. Ca mulți şvabi din Banat, în timpul războiului se înrolase şi el în armata germană şi făcuse campania din Rusia. Se întorsese şocat de pe front, după ce fusese prins într-un baraj de artilerie, care îi zdruncinase sistemul nervos. Cea mai mare parte a timpului se purta ca un om normal, fiind chiar un bun camarad de celulă, serviabil şi săritor la nevoile celorlalți. Intra în criză, uneori fără un motiv aparent, alteori, cînd se stîrnea vreo discuție mai aprinsă în cameră, chiar dacă nu era personal implicat în ea. Era sensibil la orice ridicare de ton şi mai ales la vocile gardienilor, cînd răcneau sau vociferau pe coridor sau la uşa noastră. Atunci, fața îi devenea palidă, trăsăturile i se crispau şi îl apuca un tremurat, de parcă era cuprins de friguri. Totodată, începea să monologheze cu voce tot mai tare plimbîndu-se furios prin cameră. Spunea lucruri fără şir şi greu de desluşit, ba pomenind nume de oameni din celulă, pe care îi confunda cu personaje din amintirile lui de pe front, ba apostrofîndu-l pe cîte unul din noi şi acuzîndu-l de tot felul de nelegiuiri imaginare. Uneori se lansa în cîte o tiradă antirusă sau anticomunistă, de la care încercam să-l abatem, ca să nu-l audă gardianul, care cu siguranță nu ar fi arătat nici o înțelegere pentru starea lui şi l-ar fi trimis la beci. Toni nu era însă agresiv şi, dacă era lăsat în pace, încet-încet se potolea singur, după care, istovit, se trîntea pe pat şi adormea. Cînd se trezea, nu-şi mai amintea nimic din tot ce se petrecuse.

În celula noastră se afla şi un turc: Etem Hagi Ahmed. Nenea Etem

fusese într-adevăr „cineva la viața lui“, cum spunea el cu nostalgie, cînd se gîndea la trecutul lui. Şi ne explica: „Eu am fost singurul turc din aviația civilă română şi printre primii piloți de linie la LARES. Mi-am luat brevetul de zbor imediat după Max Manolescu. Brevetul lui purta numărul de ordine 1, iar al meu, numărul 2!“

Ceea ce nu-i plăcea să explice era cum ajunsese în ultimul timp un fel de şef al aeroportului Băneasa şi nu mai zbura pe liniile internaționale. Pe vremea cînd Etem îşi luase brevetul, elevilor nu li se cerea prea multă carte, accentul la cursuri punîndu-se mai mult pe orele de practică de zbor, decît pe teorie. Pe măsură ce aeronautica se dezvoltase, Etem nu mai putuse ține pasul cu progresul. Incapabil să-şi mai însuşească noile cunoştințe pentru a folosi aparatura modernă de la bordul ultimelor tipuri de avioane, Etem mai pilotase o vreme aparatele vechi, rămase încă temporar în circulație pe rutele interne. În cele din urmă, societatea LARES găsise o formulă satisfăcătoare pentru ambele părți, avansîndu-l pe Etem în grad şi numindu-l şeful aeroportului Băneasa, post mai mult onorific. În felul acesta, nici LARES-ul nu-şi pierdea o figură reprezentativă şi pitorească din rîndul piloților săi.

În lunga lui carieră, Etem devenise un personaj cunoscut. Etem nu trecea neobservat. Mai întîi atrăgea atenția prin statura lui uriaşă, la care venea să-şi adauge farmecul uniforma gri-bleu a aviației civile, făcîndu-l şi mai chipeş. Dacă în general eleganța uniformei aviatorilor avea darul să atragă priviri admirative, uniforma lui Etem provoca în mod special curiozitatea şi interesul datorită unui detaliu unic şi fără precedent în istoria aviației civile româneşti: în locul chipiului reglementar, Etem purta fes! Într-adevăr, societatea noastră de aviație făcuse această excepție şi îl autorizase să poarte fes. Etem se arăta rar pe Calea Victoriei sau prin localurile mai cu renume, pe unde îşi făceau veacul, frumusețile feminine şi camarazii lui din aviație. Cu atît mai multă senzație stîrneau aparițiile lui sporadice prin centrul Bucureştiului, cu fesul lui roşu, depăşind cu un cap de om lumea din jur.

Etem rămăsese fidel cartierului lui, unde locuise încă de la început, de cînd se mutase în Bucureşti şi intrase în aviație. Stătea pe Calea Griviței. Cartier muncitoresc, dar şi cartierul rău famat al lumii interlope din jurul Gării de Nord. Aici se simțea Etem la largul lui. Aici era cunoscut de toți, salutat pe stradă şi respectat. Îl cunoşteau negustorii şi cîrciumarii, fiindcă turcul era cheltuitor şi generos la bacşiş. Copiii se țineau landră după el pe stradă, fiindcă le dădea bomboane. Toată acea lume, a micilor pungaşi de

tot felul, hoți de buzunare, escroci, vînzători de mărfuri de proveniență dubioasă etc., nu încerca să-l înşele, ştiindu-i de frică, dar totodată apreciindu-i înțelegerea pe care o avea pentru îndeletnicirile şi modul lor de viață. Cu toate că el însuşi era un om fundamental cinstit, Etem era extrem de tolerant față de slăbiciunile altora. Concepțiile lui despre oameni, viață şi morală purtau amprenta acelei mentalități primitive orientale, care acceptă cu înțelepciune toate lucrurile şi făpturile, aşa cum le-a lăsat Dumnezeu pe pămînt. Şi buni şi răi erau sortiți să conviețuiască, pe cît posibil, în armonie.

Etem era şi răsfățatul prostituatelor din cartier, pe care nu numai că nu le disprețuia pentru profesiunea lor, dar chiar se întîmplase să intervină de cîteva ori ca să le apere de brutalitatea sau de abuzurile celor care le exploatau. Cînd îmi povestea de bordelurile de pe Calea Griviței, pe care nu se sfia să le frecventeze, Etem se înduioşa de soarta pensionarelor acelor localuri. Blînd şi neagresiv din fire, Etem nu recursese la forță decît în cazuri extreme sau cînd i se căutase pricină. Cele numai cîteva conflicte, la care fusese împins să participe, fie de un proxenet, fie de unul sau doi din cei ce-şi împărțeau zonele de influență în lumea dubioasă a mahalalei din jurul Gării de Nord, se soldaseră cu victorii nete pentru el, dar şi cu intervenția Poliției şi a Salvării. De fiecare dată, turcul rămăsese stăpîn pe situație, în mijlocul cîrciumii devastate şi a adversarului, cu acoliții lui, cărora trebuia să li se acorde ajutor medical. După cîteva demonstrații de forță de acest fel, Etem fusese definitiv acceptat de toate categoriile de locuitori, cucerindu-şi un loc bine definit şi chiar favorizat în peisajul cartierului. Admirat şi iubit de cei slabi, fiindcă ştiau că pot găsi la el protecție dezinteresată, temut şi respectat de cei care monopolizau ramuri de activități ilegale ale lumii interlope, Etem se bucura de un statut privilegiat, de care era foarte mîndru.

Toate astea nu le-am aflat numai de la el. Mi-au fost confirmate şi de alți aviatori care îl cunoscuseră în epoca lui de glorie. Unii chefuiseră cu el prin cîrciumile din Calea Griviței, unde nu oricine se încumeta să intre şi mai ales să întîrzie noaptea pe străzi. În afară de faptul că prin simpla lui prezență, Etem le asigurase imunitatea, fuseseră serviți cu tot ce le poftise inima şi chiar cu lucruri care, în timpul războiului sau în primii ani ai ocupației ruseşti, dispăruseră de pe piața Bucureştiului.

A venit însă şi ziua în care cursul vieții lui Etem s-a schimbat brusc, aşa cum li s-a întîmplat multora. Etem Hagi Ahmed a fost ridicat de Securitate şi închis singur în celulă, într-o casă conspirativă de la Şosea, în

apropierea lacului Herăstrău. Tot atunci şi în acelaşi subsol, la cîteva celule distanță, se afla arestat şi vărul meu George Boian, care mi-a putut confirma în parte cele ce s-au întîmplat în următoarele cîteva zile, după aducerea lui Etem. Convins că fusese obiectul unei erori sau confuzii de persoană, Etem le cerea cu insistență paznicilor să vorbească cu superiorul lor. În fine, a fost scos la anchetă.

Văzîndu-se în fața unui ofițer şi crezînd că acesta venise să repare greşeala făcută, să-i ceară scuze şi să-l elibereze, Etem a acceptat să stea pe scaunul din fața biroului, hotărîndu-se să fie docil şi să răspundă cu răbdare la întrebările de stabilire a identității. Ştia că de formalitățile birocratice nu poți scăpa, nici atunci cînd rezultatul urma să-ți fie favorabil. În naivitatea lui, Etem nu avea nici o îndoială că în următoarele minute va fi liber şi în drum spre casă. După ce i-a luat toate datele personale, ofițerul, spre marea surprindere a lui Etem, i-a pus întrebarea stereotipă de introducere în ancheta propriu-zisă: „Ce activitate duşmănoasă ai dus împotriva regimului nostru de democrație populară?“

Prima reacție a lui Etem la o asemenea absurditate a fost să izbucnească în rîs. Era reacția naturală a omului ce se ştie nevinovat. Rîsul i-a fost întrerupt de înjurătura de mamă a ofițerului, care răstindu-se la el şi tratîndu-l de bandit, i-a repetat întrebarea. Aşa ceva nu i se mai întîmplase lui Etem! Nimeni nu îndrăznise vreodată să-l înjure! Sufocat de indignare, s-a sculat în picioare şi l-a apostrofat pe un ton amenințător pe ofițer, atrăgîndu-i atenția să nu-şi mai permită a doua oară o astfel de ieşire. Etem n-a apucat însă să-şi termine bine vorba.

Ofițerul, rutinat în meseria lui, era obişnuit să reprime din faşă eventualele revolte ale unor arestați mai recalcitranți, ştiind să-i aducă la starea de timorare şi docilitate, ce se cerea din partea lor, în fața anchetatorului. Prevăzînd reacția lui Etem, i-a tras prompt o pereche de palme, contînd pe efectul şocului ce i-l va produce această metodă de condiționare pentru anchetă a noilor arestați, care încă nu realizau pe ce mîini încăpuseră. Se poate spune că procedeul nu dădea greş. N-a fost însă cazul lui Etem! Efectul palmelor n-a corespuns aşteptărilor anchetatorului. O constatare pe care acesta din urmă n-a mai fost în măsură s-o facă, pentru că în clipa următoare, s-a prăbuşit amețit, în spatele biroului.

Etem mi-a povestit cam în felul următor, cele ce s-au întîmplat: „Pe mine, în viața mea, nu m-a pălmuit nimeni! Am văzut roşu înaintea ochilor şi n-am mai ştiut ce fac! Ştiu doar că am pus mîna pe scaun şi l-am izbit pe ofițer în cap. Cînd am ridicat din nou scaunul, uşa s-a deschis de perete şi

am auzit strigăte, dar nu le-am înțeles. Am continuat să-l lovesc cu scaunul, pînă ce m-au asurzit nişte împuşcături. Apoi, nu mai ştiu nimic, fiindcă mi-am pierdut cunoştința!“ Etem s-a trezit într-un pat de spital, bandajat la o mînă şi la gît şi foarte slăbit, fiindcă pierduse mult sînge.

Apoi reconstituise evenimentele, pe care atunci cînd se desfăşuraseră, nu fusese în stare să le urmărească. Gardienii de pe coridor, auzind zgomotele neobişnuite din camera de anchetă, deschiseseră uşa şi, văzînd cele ce se întîmplă, săriseră în ajutorul ofițerului. În fața furiei oarbe şi mai ales a forței lui Etem dezlănțuite, nu putuseră însă restabili situația decît făcînd uz de arme. Trăseseră cîteva focuri de pistol şi Etem se prăbuşise într-un lac de sînge, lovit de un glonț la încheietura mîinii şi de altul la gît. Cel din urmă proiectil îi perforase un vas de sînge mai important, provocîndu-i o hemoragie care i-ar fi putut fi fatală, dacă nu ar fi fost transportat de urgență la spital.

Tot vacarmul provocat de bătălia din camera de anchetă, detunăturile pistoalelor ca şi tevatura ce a urmat, s-au auzit pînă în pivnița vilei, unde se găsea celula lui George Boian. Surprinzînd frînturi din conversațiile gardienilor de pe coridor, acesta înțelesese că întreg tărăboiul se datorase unui proaspăt arestat, care înnebunise şi voise să-şi omoare anchetatorul.

După isprava lui Etem, au fost luate măsuri speciale de vigilență, pentru a preveni repetarea unor incidente similare. Scaunul arestatului nu mai era aşezat de cealaltă parte a biroului anchetatorului, ci în colțul opus al camerei, iar pe coridor, pe toată durata anchetei, stătea de pază un securist înarmat. De asemenea, uşile dintre camerele de anchetă erau lăsate întredeschise, pentru ca în caz de nevoie, anchetatorul din încăperea vecină să poată sări în ajutorul colegului lui.

Între timp, sub îngrijirile medicale din spital, Etem se refăcea treptat. Cînd s-a însănătoşit, a luat din nou calea Securității şi a anchetelor. Ceva însă se schimbase. Etem nu mai era acelaşi om. O dată cu înfrîngerea suferită în camera de anchetă, cînd fusese doborît de gloanțele securiştilor, Etem îşi pierduse încrederea în puterea lui fizică. Or, toată structura lui morală, curajul şi siguranța de sine se sprijiniseră o viață întreagă pe certitudinea invulnerabilității lui. Acum, pentru prima oară învins, nemaiputîndu-se bizui pe forța fizică, moralul lui, lipsit de suport, se prăbuşise. În locul curajului pierdut, se strecurase teama şi devenise şovăitor, prudent şi docil. Astfel condiționat pentru anchetă, interogatoriile s-au încheiat repede şi fără brutalități. Etem a recunoscut tot ce i s-a sugerat de către anchetator, a semnat declarațiile, fără să mai protesteze, şi le-a

menținut şi la proces, şi a primit douăzeci de ani de muncă silnică pentru crimă de înaltă trădare, spre mulțumirea tuturor: a anchetatorului, fiindcă rezolvase cazul fără multă bătaie de cap, şi a lui Etem, fiindcă scăpase de bătaie şi tortură. Cînd l-au trimis la Jilava, a fost de-a dreptul fericit, numai fiindcă părăsea celularele Securității.

De fiecare dată cînd îmi povestea păţăniile lui, Etem sfîrşea prin a-mi arăta cicatricea de la încheietura mîinii şi de la gît. Ştiam că atunci urma, ca de atîtea ori cît am stat împreună, să-mi facă aceeaşi mărturisire dureroasă. Cu ochii aburiți, după ce îşi lipea mai întîi palma pe partea stîngă a pieptului şi apoi mi-o punea mie pe inimă, scăzînd vocea ca să nu fie auzit de cei din jur, îmi spunea pe un ton confidențial: „Ioanid, spun la tine ca la un frate! Asta comunişti sînt nebuni şi criminali! Nu am avut niciodată frică de nimic, dar acum mi-e frică. Spun la tine asta, fiindcă tu mă înțelegi şi de tine nu mi-e ruşine, mi-e frică numai cînd îi văd!“

Şi într-adevăr, îl puteai vedea pe Etem cum se retrăgea spre fundul celulei, ori de cîte ori se deschidea uşa, chiar şi atunci cînd era vorba de desfăşurarea obişnuitului program zilnic: împărțirea mesei sau scoaterea tinetelor la W.C. Etem se ferea, pe cît era posibil, să dea cu ochii de gardieni! După ce arestul Securității şi ancheta îi zdrobiseră puterea de rezistență, timorîndu-l, Jilava şi mai ales Aiudul l-au supus şi ele procesului lor lent de degradare fizică şi psihică. Teama care-i pătrunsese în suflet şi pusese stăpînire pe el fusese numai începutul operei de distrugere. Timpul avea să facă restul; timpul ca factor comun la toate condițiile vieții mizerabile din închisoare.

Regimul de înfometare prelungită, sub care a trăit în Aiud, l-a transformat, din falnicul atlet de altădată, într-o epavă dezgustătoare. Lui Etem, care pusese totdeauna preț pe aspectul fizic, înfățişarea lamentabilă a corpului lui descărnat i-a accentuat demoralizarea. De aici, nu mai era decît un pas pînă la căderea în obsesia mîncării, în acea stare de foame psihică, la fel de irațională şi de nestăpînit ca şi teama permanentă de care nu se mai putea dezbăra. Şi Etem a făcut şi acest pas, coborînd încă o treaptă pe scara degradării. Cît de înfricoşat era, mi-o spusese chiar el, într-un moment cînd simțise nevoia să-şi destăinuie cuiva suferința. Cît era de flămînd şi cu gîndul numai la mîncare, observasem singur. Îl vedeam ce eforturi făcea să-şi ascundă această slăbiciune sub masca unei indiferențe şi a unei atitudini demne în fața gamelei cu lături, ce ni se dădea în chip de masă.

Mai toți oamenii, care în închisoare şi-au pierdut cugetul şi au ajuns să fie stăpîniți de frică şi de foame, nu s-au oprit la acest stadiu. Au continuat

să se prăbuşească pînă la ultima treaptă a decăderii, mergînd pînă la a se preta la cele mai abjecte atitudini şi odioase delaţiuni. N-a fost însă şi cazul lui Etem, care, cu tot handicapul creat de frică şi foame, n-a făcut nici un compromis care să dăuneze altora. Sufletul lui bun şi iubirea lui de oameni păreau să fie însuşiri prea profunde, pentru a putea fi alterate. Cu atît mai mult m-a durut, cînd Paulică Bandu, căruia nu-i scăpa nici o mişcare din celulă, mi l-a arătat într-o zi pe Etem, mîncînd ceva pe ascuns în patul lui. La una din rarele vizite medicale, Etem fusese şi el scos împreună cu alţii la cabinetul medical. Se plînsese că suferă de hemoroizi şi obţinuse de la sanitar cîteva supozitoare calmante (Hemorsal). Revenit în cameră, se retrăsese la patul lui unde, ferindu-se de priviri indiscrete, se apucase să le mănînce. Una din substanţele din componenţa supozitoarelor era untul de cacao, care-şi trăda de altfel prezenţa şi prin miros!

Şi acum, după atîţia ani de zile, cînd mă gîndesc la Etem, nu-i pot disocia imaginea de scena umilitoare a supozitoarelor. Ca şi atunci, mi se pune în gît acelaşi nod de indignare neputincioasă împotriva celor vinovaţi de degradarea şi înjosirea lui. Acea neputinţă care întreţine duşmăniile trainice!

Un alt deţinut din camera noastră era colonelul Ion Popescu-Pera. Lucrase la Institutul Cartografic al Armatei. Era unul din acei oameni cu caracter nefericit, care nu-şi pot găsi locul în nici o colectivitate, reuşind să enerveze pe toată lumea. Incapabil să se integreze atmosferei, era veşnic în contratimp cu activitatea din cameră: exact la ora mesei, el se apuca să-şi spele cîte ceva deasupra tinetei; cînd lumea dormea, profitînd de schimbul unui gardian mai puţin vigilent, Pera se plimba printre paturi, tîrîndu-şi lanţurile pe ciment etc.

Condiţiile mizerabile de viaţă din subsolul de la Piteşti menţineau o tensiune nervoasă destul de ridicată şi un grad de sensibilitate care îi făcea pe oameni uşor iritabili sau chiar irascibili. În general, printr-un consens tacit, lumea se menaja reciproc. Colonelul Pera nu reuşea însă să se adapteze vieţii şi moravurilor din cameră, stîrnind veşnic mici conflicte, fie cu unul, fie cu altul din locatari. Cu toate că în fond era un om cumsecade, datorită gafelor lui permanente, reuşise să se facă antipatic tuturor. Pera mai avea un defect. Era un vorbăreţ neobosit. Simţea nevoia să discute, numai de dragul discuţiei, stabilindu-şi în decursul anilor reputaţia de cel mai temut pisălog din închisoarea Piteşti. Limbuţia de care suferea i-a adus nenumărate neajunsuri din partea administraţiei. Aproape zilnic, la ora

deschiderii, cerea să raporteze cîte ceva ofițerului de serviciu şi întotdeauna cînd venea cîte un ofițer superior în inspecție, colonelul Pera lua cuvîntul ca să reclame că nu ni se respectă drepturile de deținuți politici. De cele mai multe ori, intervențiile se încheiau cu trimiterea lui la beci, iar după ispăşirea pedepsei, cînd era readus în cameră, nu găsea înțelegere nici la noi, fiindcă nu aprobam procedeul. Din principiu, nimeni nu era de acord să se discute cu administrația, iar atunci cînd totuşi ne hotăram la acest pas, o făceam consultîndu-ne cu toții în prealabil, spre a pune cît mai bine la punct formularea protestului nostru. După ce era pedepsit de administrație şi se mai vedea şi dezaprobat de noi, Pera se simțea oropsit şi persecutat de toată lumea. Cu toate astea, nu trecea mult pînă cînd i se oferea o nouă ocazie ca să recidiveze.

Singurul lui interlocutor de nădejde, care îl mai ajuta să uite de ingratitudinea noastră şi cu care îşi putea satisface logoreea, era Grigore Paraschivoiu, la fel de pisălog ca şi el şi tot aşa de ocolit de lume. Cu fața prelungă şi ascuțită, cu obrajii supți şi ochii negri migdalați, părea o figură de sfînt din icoane. Fire ciudată şi minte cu judecată întortocheată, plină de prejudecăți, superstiții şi contradicții, nu-i puteai urmări meandrele raționamentului şi cu atît mai puțin înțelege logica concluziilor. Originar din Basarabia, Paraschivoiu fusese, pînă în momentul arestării, agent veterinar, pe undeva, prin Maramureş.

În perioada de cîteva luni care s-a scurs între data sosirii mele la Piteşti şi desființarea camerei din subsol, cînd am fost împrăştiați în celelalte celule ale închisorii, numărul nostru n-a mai crescut decît cu patru noi deținuți.

Primul care ne-a fost introdus în cameră, a fost un „şlepar“ de pe Dunăre. Arestat de curînd, Scandera trecuse repede prin anchetă şi judecată, aşa că, o dată cu el, ni s-a părut că a intrat în celulă şi ceva din aerul liber de afară, pe care îl respirase pînă nu demult. Mic şi îndesat, roşu la față şi plesnind de sănătate, Scandera, cu toate că trecut de cincizeci de ani, era jovial şi plin de vitalitate. Scandera era un mucalit, veşnic bine dispus şi întreținea în jurul patului lui un întreg auditoriu, ademenit de anecdotele şi poveştile lui hazlii.

Acelaşi lucru îl făcuse pentru un timp, într-alt colț al camerei, Ionci Lenard, dar nu reuşise să-şi mențină ascultătorii. Fiind un mitoman fără pereche, incult şi fără haz, treptat îl părăsiseră toți în favoarea lui Scandera. Ionci Lenard, care se supranumise singur „Ionci africanul“, era, din chiar

povestirile lui, un personaj cu un trecut destul de dubios. Originar din partea Ardealului ocupată de unguri, după 23 august, cînd România a schimbat alianţa şi şi-a trimis armata pe frontul de Vest, Lenard s-a retras cu trupele germane. Sfîrşitul conflictului l-a surprins în Germania. A hoinărit un timp prin Europa devastată de război şi, profitînd de haosul care domnea în jurul lui, s-a ocupat cu tot felul de afaceri necurate şi chiar de furturi de geamantane prin gări. În cele din urmă, pe măsură ce ordinea se reinstaura, stînjenindu-i activitatea, ajunsese în Franţa şi de aici în Algeria franceză, unde se angajase în Legiunea Străină, ultimul refugiu al celor certaţi cu legea. Cînd unitatea lui se pregătea de îmbarcare cu destinaţia Saigon, pentru a participa la războiul din Indochina, Lenard dezertase, trecuse clandestin în Europa, refăcînd din nou, dar de data asta în sens invers, drumul spre România. Lenard era convins că numai faptul că se întorsese de bunăvoie în ţară, avea să constituie pentru autorităţile comuniste dovada cea mai clară a loialităţii lui. Prevederile lui nu se realizaseră, căci fusese imediat arestat şi se trezise cu o condamnare de douăzeci de ani de muncă silnică pentru crimă de înaltă trădare. Se mira chiar el că ajunsese deţinut politic, după ce, în anchetă, povestise cu sinceritate tot ce făcuse în străinătate, faptele lui încadrîndu-se toate în delictele de drept comun, prevăzute în Codul Penal. Cu toate că Securitatea a găsit de cuviinţă să-l trateze ca pe un „duşman al poporului“, trimiţîndu-l printre deţinuţii politici, Ionci Lenard nu şi-a dezis niciodată calitatea, rămînînd, de-a lungul anilor de puşcărie, credincios adevăratei lui condiţii de delincvent de drept comun: mincinos, necinstit şi capabil de orice potlogărie, mergînd pînă la a deveni informatorul ofiţerului politic.

Dacă unii oameni se făceau imediat remarcaţi, fie printr-o personalitate mai puternică, fie printr-o comportare ieşită din comun, figurile şi numele lor întipărindu-ţi-se definitiv în memorie, alţii, prin firea lor retrasă şi discretă, treceau aproape neobservaţi, nelăsînd aproape nici o urmă în amintire. De cîte ori mă ducea gîndul la aceşti mari anonimi ai suferinţei din închisori, de prezenţa cărora printre noi abia am luat act la vremea respectivă, mă simt parcă vinovat de această tardivă aducere aminte. Păcatul este însă al memoriei, care selectează şi înregistrează mai degrabă senzaţionalul decît banalul, pentru depozitul ei de amintiri.

Unul din aceşti nenumăraţi oameni ce-şi duceau crucea în tăcere, fără să atragă atenţia asupra lor, era colonelul Vîrlănescu. Redesfăşurînd acum filmul încăperii din subsolul închisorii de la Piteşti, mi-a apărut pentru o clipă înaintea ochilor şi figura lui. O singură imagine fugitivă, fixată pe

peliculă de memoria mea vizuală. Doar atît cît să ateste simpla lui existenţă în acel loc, şi nimic altceva!

Darius Teodosiu a fost introdus în celula noastră într-o noapte. Tînăr, brunet, cu nas acvilin şi trăsături rasate, ne-a cîştigat imediat simpatia prin firea lui deschisă şi atitudinea demnă în toate împrejurările. Era nepotul generalului Rădescu. Crescut după modelul de educaţie britanică, nu numai că vorbea perfect limba, dar admiraţia lui pentru tot ce era englezesc nu avea margini. Cu toată inteligenţa şi maturitatea lui de gîndire, cînd era vorba de Anglia îşi pierdea pînă şi simţul ridicolului, lăudînd şi susţinînd pînă la absurd perfecţiunea a tot ce purta marca „made in England“. Mi-amintesc că în discuţiile noastre reuşeam sistematic să-l irit, spunîndu-i că nu va reuşi niciodată să se ridice la nivelul idolilor lui, lipsindu-i una din trăsăturile lor specifice: simţul umorului! Darius era un pasionat jucător de tenis şi de bridge, numai fiindcă jocurile veneau de peste Canalul Mînecii. Dacă cunoştinţele lui de istorie şi literatură română mai aveau şi lacune, nu acelaşi lucru se putea spune despre istoria Imperiului Britanic şi clasicii englezi. Iar de politica internă britanică, dintre cele două războaie, era tobă! Cînd îi spuneam că nu văd nici o diferenţă între xenofilia lui şi convingerile xenofobe ale altora, amîndouă extremele generînd intoleranţă şi fanatism, Darius protesta indignat, declarîndu-se duşmanul oricăror excese. Singurul produs autohton pe care îl preţuia era Iuliu Maniu, căruia îi făcea concesia să-l asemuie oamenilor politici englezi. Cu toate că, datorită cultului lui exagerat pentru moravurile anglo-saxone, se expunea deseori tachineriilor noastre, Darius Teodosiu se bucura de o simpatie unanimă în celulă şi era iubit de toată lumea.

Unul dintre ultimii sosiţi în cameră era prof. Emil Drăgănescu. L-am cunoscut prea puţin, aşa că sper, ca din cele cîteva date pe care le mai reţin şi le dau mai jos, să fie identificat de alţii, care să-i completeze portretul. Ştiu că era un personaj controversat, şi în general antipatizat. Fusese profesor, dacă nu mă înşel, la Politehnică. Se pare că în specialitatea lui avea renumele unui om de ştiinţă de valoare. În schimb, îşi făcuse o proastă reputaţie cînd, din oportunism, păşise pe calea compromisurilor şi a colaborării cu regimul. Ceea ce, totuşi, nu-l scutise de închisoare! Profesorul Motaş şi Dan Hurmuzescu, care îl cunoşteau de-afară, nu l-au menajat, reproşîndu-i în faţa noastră, a tuturor, lipsa lui de caracter. Tot ce-mi mai aduc aminte despre prof. Emil Drăgănescu este că era un om extraordinar de distrat şi că în celulă făcea o figură destul de penibilă, fiind extrem de fricos şi avînd o atitudine ruşinos de umilă în faţa gardienilor.

Unul din deținuții aduși după sosirea mea în celulă a fost şi Daniel Cantemir. Felul în care administrația închisorii l-a introdus în celulă ne-a stîrnit suspiciuni legitime. Daniel a fost repartizat să doarmă în patul de lîngă uşă, ofițerul de serviciu spunîndu-i deținutului care îl ocupa să se mute în alt pat. Apoi l-a anunțat pe noul sosit că peste scurt timp va fi scos pe coridor să facă curățenie şi să împartă mîncarea la ora mesei.

Daniel Cantemir ne-a explicat că de îndată ce venise cu duba la penitenciarul din Piteşti, fusese luat în primire de ofițerul politic, care îi propusese să fie „planton“ pe secția de la subsol. Pînă aici serviciile de „planton“ erau îndeplinite de deținuții de drept comun. Daniel Cantemir acceptase, iar ofițerul politic îl instruise în privința îndatoririlor şi comportării ce va trebui să le aibă. Va asculta de ordinele şefului de secție, în privința muncii ce urma s-o execute: măturatul şi spălatul coridorului, împărțirea gamelelor şi lingurilor, înainte de cele trei mese, şi distribuirea mîncării, scoaterea gamelelor şi lingurilor, după masă, scoaterea şi golirea tinetelor de două ori pe zi, frecatul uşilor cu motorină etc., etc. Apoi, i-a pus în vedere, sub amenințarea celor mai grave măsuri de pedeapsă, să nu încerce să intre în contact cu deținuții din alte celule şi să nu comunice celor din celula lui nimic din ceea ce vede sau aude pe coridor. De asemenea, i se cerea să raporteze orice fel de abatere de la regulament, pe care o va remarca din partea deținuților.

Cu toată sinceritatea acestor prime confidențe, Daniel a continuat să ne pară suspect o bună bucată de vreme. Prea multe măsuri de precauție nu eram însă nevoiți să luăm față de el, fiindcă mai toată ziua lipsea din cameră. Munca pe coridor era grea şi istovitoare, chiar pentru un om cu o constituție fizică robustă cum era Daniel. Hrana suplimentară pe care o primea era de aceeaşi mizerabilă calitate nutritivă ca şi a noastră şi era departe de a compensa consumul de energie solicitat de efortul pe care îl depunea pe coridor. Şi nu trebuie uitat, că toată această muncă Daniel o făcea cu lanțuri la picioare! Seara, la stingere, cînd era introdus în cameră, era frînt de oboseală. Se trîntea pe pat şi adormea imediat.

Încet, încet, rezerva noastră față de Daniel s-a mai atenuat. La dezghețul primelor relații dintre noi şi Daniel, a jucat un rol important Darius Teodosiu, care îl cunoscuse la mina de la Valea Nistrului şi garanta pentru onestitatea lui. Cu trecerea vremii, şi Daniel ieşise din rezerva lui prudentă de la început. Se lămurise că, în general, în cameră domnea o atmosferă destul de omogenă şi că printre noi nu se găsea nici un turnător notoriu şi într-adevăr periculos. Chiar unul ca Ionci Lenard, care numai om

de caracter nu era, sau un labil ca Jeannot Popovici nu mergeau atît de departe încît să se preteze la delațiuni gratuite. Mizeria comună în care trăiam şi brutalitatea comportării administrației nu le lăsase nici o speranță în posibilitatea obținerii unui avantaj, în schimbul vreunui serviciu ce l-ar face ofițerului politic.

Descoperirea unei destul de îndepărtate rubedenii comune a fost punctul de plecare al primelor mele conversații cu Daniel. Apoi, pas cu pas, ne-am apropiat tot mai mult, cîştigîndu-ne pe zi ce trecea încrederea. În cele din urmă am ajuns să-l cunosc şi să-l apreciez la justa lui valoare. Dacă spiritul lui pragmatic îl făcea să adopte o altă atitudine decît noi, Daniel era departe însă de a fi dispus să facă vreun compromis care să dăuneze cuiva sau să aducă prejudicii colectivității noastre. Ba chiar dimpotrivă! Profita de orice ocazie pentru a aduce servicii cauzei generale şi a veni în ajutorul oricăruia dintre noi. Şi o făcea cu o abilitate demnă de toată admirația şi cu plăcerea deosebită de a înşela vigilența administrației.

Daniel şi cu Paulică Bandu au fost primii doi deținuți care au pus bazele unor procedee de înfrîngere a sistemului de izolare absolută, țesut în jurul nostru ca o pînză de păianjen, de biroul politic al Penitenciarului Piteşti. Fiind aproape toată ziua pe coridor, lui Daniel nu-i scăpa nimic din ce se petrecea pe secție. Ne prevenea astfel din timp, cînd simțea că se pregăteşte o percheziție sau cînd venea cineva în inspecție. Dacă se afla în dreptul celulei noastre, ne anunța ciocănindu-ne discret în uşă. Dacă se găsea la celălalt capăt al coridorului, i se adresa şefului de secție, fie cerîndu-i voie să se ducă la W.C., fie întrebîndu-l dacă să se apuce mai întîi de spălat pe jos sau de frecatul uşilor cu motorină, fiecare din aceste formule avînd pentru noi o anumită semnificație în limbajul codificat, pus la punct de Daniel pentru a ne comunica evenimentele de pe sală. Tot prin el, am aflat componența celorlalte celule de la subsol şi am putut lua legătura cu vărul meu, George Boian, care se afla în camera „vieţaşilor“. De cînd ne despărțisem, cu trei ani în urmă, la Jilava, nici unul din noi nu mai avusese veşti exacte despre celălalt. Nu ne parveniseră decît zvonuri neconfirmate şi contradictorii, transmise din gură în gură, de diferiți oameni intrați în acel uriaş carusel al zecilor de mii de deținuți, transportați dintr-o parte într-alta a țării. Astfel, eu aflasem că George Boian fusese scos muribund dintr-o celulă din Aiud şi că de atunci nu se mai auzise nimic de el. Acum, prin Daniel, George Boian mi-a comunicat că informația fusese exactă, că într-adevăr, în urma unei ocluzii intestinale fusese transportat în stare de comă la spitalul Penitenciarului Aiud, unde

fusese operat de profesorul Topa. Bătrînul chirurg, bun cunoscut al lui George Boian, lucra ca deținut la spitalul închisorii. Compensînd, cu îngrijirile şi devotamentul lui pentru bolnavi, condițiile precare de spitalizare ale închisorii, dr. Topa i-a salvat viața. La rîndul lui, George Boian auzise mai multe variante despre o evadare de la minele de plumb, printre participanți fiindu-i pomenit şi numele meu. După una din versiuni, toți deținuții fuseseră împuşcați în timpul acțiunii, după alta, fuseseră prinşi, judecați şi cîțiva dintre ei condamnați la moarte şi executați. Cine anume fusese executat nu aflase. Acum, datorită lui Daniel, ne-am putut bucura amîndoi de a ne fi regăsit în viață şi tot prin el ne-am transmis unul altuia cele ce ni se întîmplaseră în răstimpul scurs de la despărțire. Aşa a aflat George Boian ultimele veşti despre familia lui, pe care o văzusem la Bucureşti în timpul evadării, veşti vechi de doi ani şi jumătate!

Pe diferite căi, Daniel întreținea zilnic un flux continuu de informații între celulele din subsol. Uneori, utiliza plăcuțe de săpun scrise, pe care le strecura în celule o dată cu gamelele, sub chiar ochii gardianului care supraveghea împărțirea mesei. Alteori, folosea în chip de căsuțe poştale tinetele. Iar în schimbul cîte unui gardian mai puțin conştiincios, care nu-l urmărea pas cu pas, mulțumindu-se să-l privească de la distanță cînd spăla pe jos sau ştergea uşile, Daniel comunica prin viu grai, dar pe şoptite, cu deținuții din celula în dreptul căreia făcea curățenie. S-a ajuns astfel la o legătură de comunicație zilnică între celule, deținuții transmițîndu-şi unii altora, prin intermediul lui Daniel, cele mai felurite informații de interes personal: familiale, profesionale sau chiar texte scrise pe săpun, cu lecții de limbi străine, cursuri de matematică, istorie, filozofie etc. Operația, cu toate că plină de riscuri, intrase în rîndul activităților de rutină, ca şi celelalte îndeletniciri nepermise, care se practicau în interiorul celulelor: confecționatul de ace, de cuțitaşe, extrasul de ață din saltele, cusutul, scrisul pe săpun, jocul de şah sau table cu piesele din miez de pîine etc.

Daniel era însă preocupat pînă la obsesie ca şi noi toți, de altfel, să afle noutăți politice. Cu răbdare, prudență şi o perseverență diabolică a reuşit să-şi creeze legături printre deținuții de drept comun, care aduceau hîrdaiele cu mîncare pe secție. Era o adevărată performanță să le cîştigi în asemenea măsură încrederea, încît să-şi asume riscul de a fi surprinşi în flagrant-delict de relații cu deținuții politici. Prin cîteva vorbe şoptite în treacăt, într-un moment de neatenție a gardianului, Daniel afla de la ei cîte o ştire politică, internă sau externă, pe care o transmitea apoi mai departe, din celulă în celulă, prin releurile deja stabilite. Paralel cu cultivarea relațiilor

cu deținuții de drept comun, Daniel se străduia să inspire încredere şi gardienilor de pe secție, printr-o atitudine aparent docilă, disciplinată şi conformă regulamentului. În timp, această politică şi-a dat roadele. Vigilența gardienilor s-a atenuat treptat, ducînd la o relaxare în strictețea supravegherii lui, cînd trebăluia pe coridor. Cîțiva gardieni îl simpatizau chiar, şi de cîte ori erau singuri cu el pe coridor, se întindeau la vorbă mai mult decît le permitea regulamentul s-o facă cu deținuții. Dar, în special raporturile de apropiere dintre Daniel şi unul din gardienii Penitenciarului Piteşti aveau să constituie cel mai mare succes al lui în această direcție.

Pentru a păstra însă linia cronologică a povestirii mele, voi reveni la timpul potrivit cu toate amănuntele legate de relațiile lui Daniel cu acel gardian, relații care ne-au adus enorme servicii, fiindu-ne chiar salutare, într-un moment extrem de critic al detenției noastre.

Într-una din zile, zgomotul metalic al grilajului, care închidea intrarea în secție, ne-a pus în stare de alarmă. În cîteva clipe, toate activitățile nepermise în curs au încetat, iar obiectele interzise au dispărut în ascunzătorile lor. De obicei, deschiderea grilajului, în alte momente ale zilei decît la ora mesei, cînd erau aduse hîrdaiele cu mîncare pe secție, însemna fie percheziție, fie inspecția unor cadre superioare din conducerea închisorii sau de la Bucureşti. Totdeauna în astfel de cazuri, plantonul era imediat băgat în celulă, ceea ce s-a întîmplat şi de data asta. După ce uşa s-a închis în urma lui, Daniel ne-a liniştit, spunîndu-ne că nu e pericol de percheziție. Înainte de a fi introdus în celulă, apucase să vadă, la grilajul de acces în secție, un grup de cîțiva deținuți, escortați de ofițerul de serviciu. Era vorba de un lot de noi deținuți, sosiți cu duba de la Jilava. Trăgînd cu urechea la uşă, am înțeles că deținuții erau triați, urmînd să fie repartizați în camerele din subsol, în funcție de cuantumul sentinței. Scurt timp după aceea, uşa s-a deschis şi am primit un nou locatar, singurul cu douăzeci de ani condamnare din cei proaspăt sosiți.

De cum a intrat, şi înainte de a şti cine este, noul venit mi-a făcut o impresie neplăcută. Şi nu numai mie! De înălțime mijlocie şi destul de împlinit la trup, omul purta un costum civil, de calitate mai bună şi nu prea ponosit de detenție. Pînă aici, nimic deosebit. Ceea ce îmi inspirase sentimentul spontan de antipatie fusese figura şi mai ales expresia. O față rotundă, cu obrajii plini şi cu trăsăturile grosolane, care exprima brutalitate. Ochii, puțin bulbucați, nu reuşeau să-i lumineze aspectul. Arunca în jur priviri curioase, dar cu nuanțe schimbătoare. O uitătură de om aspru şi sigur pe sine, care apoi devenea şovăitoare, chiar îngrijorată. Părea să

oscileze între aroganţă şi teamă.

Căutînd să-mi înlătur din minte aceste constatări, şi mai ales impresia pur subiectivă şi complet nejustificată ce mi-o făcusem despre noul venit, m-am apropiat de el cu intenția de a-l cunoaşte. În jurul lui începuseră să se adune şi alții. S-a trecut la prezentări. În primul moment, nimeni n-a reacționat în mod deosebit cînd omul s-a recomandat. Numele de Bugarski nu ne-a spus nimic altceva, decît doar că noul venit era sîrb de origine. Dînd mîna pe rînd cu fiecare din noi, Bugarski şi-a mai repetat o dată numele, dar de data asta complet: Sava Bugarski. Abia atunci am realizat cu cine aveam de-a face! Lumea a tăcut brusc sub şocul revelației, în cameră lăsîndu-se o tăcere grea.

Acum îmi explicam şi licărirea de teamă pe care i-o surprinsesem în privire, cînd fusese introdus în cameră. De altfel, în fața tăcerii celor ce-l înconjurau, ochii lui exprimau, fără echivoc, frică. O frică de fiară încolțită! Sava Bugarski, închis printre noi, avea toate motivele să se simtă la fel ca lupul ajuns la cheremul oilor! Cineva a rupt tăcerea apăsătoare, cerînd o precizare, de care însă nimeni nu mai avea nevoie. De altfel chiar întrebarea a sunat mai mult a afirmație: „Dumneata ai fost la Securitatea din Timişoara pe vremea lui Vida!?“

Înainte chiar ca noul venit să confirme cu un „da“, spus cu jumătate de glas, cercul ce se formase în jurul lui a început să se destrame. Rînd pe rînd, toți cei ce ne adunasem pe lîngă el ne-am retras la paturile noastre, omul rămînînd singur în spațiul liber din fața uşii. Teama din ochi îi pierise, lăsînd loc nedumeririi. Încremenise, cu bocceaua cu care intrase pe uşă în brațe, neştiind ce să facă. În cameră, nimeni nu se mai ocupa de el, de parcă nici n-ar fi existat. Fiecare îşi reluase activitatea dinainte de introducerea lui în celulă.

Deşi conversațiile ce se înfiripaseră din nou păreau să fie o simplă reluare a unor discuții întrerupte cu puțin timp înainte, aparențele erau înşelătoare. În toate grupurile care stăteau de vorbă prin diferite părți ale camerei, subiectul era acelaşi: Sava Bugarski! Nu era om în vreo puşcărie din țară să nu fi auzit de el! Numele lui era strîns legat de al Vidosei Nedici (Vida), amîndoi făcîndu-şi aceeaşi sinistră reputație în perioada cînd fuseseră anchetatori la Securitatea din Timişoara. Depăşind în cruzime pînă şi bestialitatea renumitului Brînzaru (fost boxeur), din subsolurile Ministerului de Interne, ca şi a altor astfel de celebrități ale serviciilor de anchetă din diferitele oraşe ale țării, contribuiseră amîndoi la faima deosebită a Securității din Timişoara, în acest domeniu. Ferocitatea şi

sadismul cu care îşi maltratau victimele încăpute pe mîna lor în anchete, le aduseseră o promovare bine meritată din partea organelor superioare. Pentru statele lor de serviciu, Sava Bugarski, frizer de meserie, ajunsese ofițer, iar Vida fusese transferată la Bucureşti, cu serviciul chiar în clădirea Ministerului de Interne. Cu cîteva luni în urmă, prin diferiți nou-arestați de origine sîrbă, se răspîndise zvonul că Vida Nedici ar fi fost şi ea arestată. La început am considerat ştirea fantezistă şi nu i-am dat crezare. Totuşi, alți sîrbi, care veneau mereu să îngroaşe rîndurile titoiştilor din închisori, susțineau acelaşi lucru, dînd tot mai multă consistență acestei informații, ce ni se părea neverosimilă. Acum, o dată cu apariția lui Sava Bugarski în celulă, primisem dovada autenticității ei. Totodată însă, prezența printre noi a fostului călău de la Timişoara şi ideea că va trebui să conviețuim cu el, produseseră o oarecare derută în cameră. Dezgustul, disprețul şi chiar ura se împleteau şi cu satisfacția de a-l vedea, acum, chemat să-şi ispăşească păcatele. O satisfacție umbrită însă de faptul că nu fusese condamnat pentru adevăratele lui crime şi că justiția imanentă îşi alesese ca instrument de execuție acelaşi aparat criminal, pe care Sava Bugarski îl servise cu atîta zel.

Cei care păreau să dezbată cel mai aprig cazul Bugarski erau membrii minorității sîrbe. Cu toate că nu le înțelegeam limba, ne-am dat seama că nu erau de acord între ei şi discuția lor tindea chiar să degenereze în ceartă. Cîțiva, între care Milici şi Angelco Peiovici, erau foarte înverşunați şi, după cum se aprinseseră la față, gesticulau şi ridicaseră tonul, era foarte uşor să deduci ce sentimente nutreau pentru Bugarski. Ghedoş Ravosie, care reprezenta elementul de pondere din grupul sîrbilor, izbutind totdeauna să-şi impună punctul de vedere şi să-i aducă pe toți la o atitudine comună, ori de cîte ori se ivea vreo controversă, întîmpina acum dificultăți serioase. Cu chiu cu vai a reuşit în cele din urmă să-i calmeze pe cei mai porniți şi să obțină ralierea tuturor la părerea lui.

Cu acest rezultat, Ravosie a coborît din paturile de sus unde era „cartierul sîrbesc“ al camerei, şi unde avuseseră loc dezbaterile, şi i s-a adresat lui Dan Hurmuzescu, la intermedierea căruia se obişnuise să recurgă de fiecare dată cînd voia să ne împărtăşească poziția grupului de sîrbi față de problemele mai deosebite ce se iveau în viața de toate zilele a camerei. „Domnule profesor, am discutat cu tovarăşii mei şi am venit să vă spun cum ne-am gîndit să procedăm cu Sava Bugarski. El e de-al nostru şi vrem să-l lăsați pe mîna noastră. Vă promit că nu i se va întîmpla nimic, pentru că nu vrem să provocăm intervenția administrației, dar vrem să-l

luăm în mijlocul nostru şi să-l facem să se poarte cum trebuie în cameră. Cred că vom reuşi să-l convingem. Din moment ce nu avem încotro şi trebuie să-l suportăm printre noi, cel puțin să fie la locul lui şi să nu fie turnător.“

Propunerea lui Ravosie ni s-a părut neaşteptat de înțeleaptă, ținînd seamă de temperamentul în general coleric al sîrbilor şi mai ales de reacția special de violentă a unora dintre ei, atunci cînd se sfătuiseră cu privire la atitudinea de adoptat față de Bugarski. Soluția era cu atît mai surprinzătoare, cu cît venea chiar de la cei printre care se aflau cîteva victime directe ale lui Bugarski. Nici unul din camera noastră nu trecuse prin Securitatea de la Timişoara, în afară de sîrbi, iar unii dintre ei, arestați pe vremea cînd Vida Nedici şi Sava Bugarski erau anchetatori, fuseseră torturați chiar de ei. După o scurtă consultație, ne-am declarat cu toții de acord cu planul propus de Ravosie.

În tot acest timp, Bugarski nu îndrăznise să ia nici o inițiativă şi rămăsese nemişcat lîngă uşă. Cu siguranță că simțise că toate discuțiile ce se purtau în cameră se refereau la el şi nu cred că îi venea uşor să aştepte verdictul. Cînd Ravosie, adresîndu-i-se în sîrbeşte, i-a spus să-şi ia bagajul şi să se instaleze lîngă el, într-unul din paturile de la etaj, Bugarski a avut pentru prima oară un zîmbet de uşurare.

În ziua aceea, în cartierul sîrbesc al paturilor de la etaj, discuțiile s-au prelungit pînă noaptea tîrziu. Milici şi Peiovici, cu care aveam relații mai apropiate, mi-au povestit că, timp de cîteva ore, i se amintiseră lui Sava Bugarski toate fărădelegile pe care le săvîrşise la Timişoara, fiecare reproşîndu-i chinurile la care îl supusese în cursul anchetei sau torturile aplicate rudelor sau cunoscuților. Fusese un fel de judecată, cu un rechizitoriu în care, pe lîngă acuzații, nu lipsiseră nici amenințările, dar la capătul căreia, pronunțarea sentinței rămăsese în suspensie. I s-a dat de înțeles apoi că îşi va putea amîna verdictul, atîta vreme cît comportarea lui în celulă va fi corectă şi nu va întreține relații cu administrația.

Se pare că Bugarski a înțeles situația, pentru că atîta vreme cît a stat printre noi, nu i-am putut găsi nici un cusur. Nu numai că nu a colaborat cu administrația, dar chiar în viața de toate zilele din celulă s-a arătat extrem de prevenitor cu toată lumea, gata oricînd să-şi ofere ajutorul la curățenie sau la căratul tinetelor, cu un veşnic surîs servil pe buze şi cerşind din ochi o cît de mică atenție sau privire binevoitoare. N-a reuşit însă să înmoaie inima nimănui, fiind de la început şi pînă la sfîrşit înconjurat de aceeaşi indiferență rece, ce-i amintea statutul lui de tolerat, singurul de care se

putea bucura în mijlocul nostru. Cel mai apropiat contact pe care l-a avut cu noi a fost cu prilejul bărbieritului.

O dată pe săptămînă primeam în celulă un brici ca să ne radem. Era o zi de adevărată tortură. Numai cîțiva dintre noi erau obişnuiți să se radă cu briciul, ceea ce nu însemna că ştiau să-i bărbierească şi pe alții. Se străduiau însă s-o facă! La neîndemînarea încercărilor lor, se mai adăugau starea mizerabilă a briciului, săpunul de rufe (pentru că altul nu ni se dădea) şi apa rece cu care trebuia să ne săpunim. Şi, pe deasupra, operația se mai petrecea şi sub presiunea gardianului, care ne grăbea să terminăm mai repede, ca să poată da briciul mai departe, altor camere. În aceste condiții, rasul era un calvar, iar rezultatul, o față iritată, zgîrieturi pe obraji, pielea jupuită pe alocuri şi barba mai mult smulsă.

În dorința lui de a-şi atrage simpatia, Bugarski a profitat de ocazie să se facă util şi s-a oferit să ne bărbierească el. Din ziua aceea, chiar dacă n-a fost o plăcere, bărbieritul a devenit mai suportabil. Nu numai datorită dexterității lui, dar şi datorită faptului că, în lipsă de piatră şi curea, ştia să ascută briciul cu mijloace improvizate, frecîndu-l pe pervazul de ciment al ferestrei sau trăgîndu-l pe limba de piele a unui bocanc. Şi aşa a ajuns Bugarski să-şi practice din nou fosta lui meserie, iar noi să fim bărbieriți de un fost anchetator de Securitate. Plata, cu bacşiş cu tot, nu era decît un mulțumesc! Dacă între noi şi Bugarski gheața nu s-a spart niciodată, nu acelaşi lucru se putea spune despre relațiile dintre el şi grupul de sîrbi din cameră. Încetul cu încetul, Bugarski a fost complet reintegrat în comunitatea lor. Cred că nu numai fiindcă erau de acelaşi sînge, dar şi de acelaşi crez: toți erau titoişti.

Prin indiscrețiile lui Milici şi Peiovici, mai puțin convinşi de idealurile titoiste, am aflat că Bugarski le-a destăinuit că atît el, cît şi Vida Nedici, cu toate că erau membri ai Securității române, colaboraseră în permanență cu serviciile de spionaj ale Udbei. Datorită rangului şi poziției lor în Securitatea din Timişoara, favorizaseră infiltrațiile de agenți titoişti pe teritoriul românesc, acoperindu-i şi disculpîndu-i în anchetă atunci cînd erau arestați, uşurîndu-le chiar, în cîteva cazuri, evadarea. Bugarski pretindea că pentru a nu-şi periclita poziția în cadrul Securității, poziție care-i permitea să servească interesele Udbei, făcuse tot posibilul să se remarce în ochii şefilor prin înverşunarea cu care îşi îndeplinea misiunile.

Banatul era una din regiunile țării care dădea cel mai mult de furcă organelor de Securitate, din cauza rezistenței pe care o opunea regimului. Organizațiile politice anticomuniste şi mai ales Mişcarea legionară erau

foarte active, mereu apăreau noi grupuri de partizani în munții Cernei, Caransebeşului şi în jurul Reşiței, iar zona de frontieră cu Iugoslavia, mai ales de cînd intervenise ruptura dintre Moscova şi Belgrad, devenise un punct special, nevralgic. Vida Nedici şi Sava Bugarski îşi dovediseră fidelitatea față de regimul de la Bucureşti, maltratîndu-i cu aceeaşi cruzime, în anchetă, atît pe români cît şi pe conaționalii lor de origine sîrbă, atunci cînd era vorba de cazuri de treceri frauduloase de frontieră. La adăpostul acestei reputații, de lipsă de orice fel de simțămînt de solidaritate etnică, activaseră cu succes în rețeaua de spionaj a Udbei, fără să stîrnească bănuieli. După spusele lui Bugarski, descoperirea şi arestarea lor se datorase Videi Nedici, care fusese surprinsă părăsind clădirea Ministerului de Interne în posesia còpiilor unor documente secrete. Justificarea adusă de Bugarski torturilor aplicate celor anchetați fusese acceptată de majoritatea sîrbilor din cameră, care înclinau să-l absolve de vina atrocităților, din moment ce fuseseră comise în interesul cauzei titoiste. Această atitudine n-a contribuit la creşterea simpatiei noastre pentru minoritatea sîrbă.

CELULA DE LA SUBSOL, VIAȚA DE FIECARE ZI

Deşi componenţa camerei noastre nu era ideală, între noi domnea totuşi o relativă armonie şi, în orice caz, principala condiție era realizată: nu aveam nici un turnător activ! Ştiind că ochiul ofițerului politic nu ne putea privi decît prin deschizătura vizetei şi că din interior nu ne pîndea nici un pericol în acest sens, aveam un sentiment de siguranță, de o valoare inestimabilă pentru liniştea şi moralul nostru.

Măcar atît, pentru că în rest existența ne era zi de zi şi ceas de ceas amenințată de lipsa celor mai elementare condiții de supraviețuire în timp. Pe lîngă chinurile provocate de hrana insuficientă, de înghesuială, lipsa de igienă şi asistență medicală şi greutatea lanțurilor care ne atîrnau de picioare, cred că duşmanul cel mai mare al sănătății noastre, din acea perioadă petrecută în subsolul de la Piteşti, a fost aerul viciat pe care îl respiram. Din cauza gerului de afară şi a camerei neîncălzite, nu puteam conta decît pe temperatura realizată de căldura animală, degajată de corpurile noastre. Ne străduiam deci s-o menținem, ținînd geamurile închise cît mai mult timp, pînă ce atmosfera devenea irespirabilă, din lipsă de oxigen. Pereții celulei erau în permanență uzi. Aburii respirației noastre, în contact cu zidurile înghețate, se condensau în broboane de apă care, contopindu-se, sfîrşeau prin a şiroi pînă jos, pe cimentul camerei. Cînd se atingea limita insuportabilității de respirație şi deschideam geamurile, aerul înghețat de afară, care năvălea înăuntru, se transforma într-un fel de aburi, care începeau toată camera. După cîteva minute, gerul ne obliga să închidem iar fereastra, pentru ca după alt răstimp, ciclul să fie reluat de la capăt.

Cu cît trecea timpul, cu atît asprimea iernii se atenua, făcînd treptat loc zilelor mai blînde de primăvară, urmate foarte repede de primele călduri. Cu toate că la noi în subsol soarele nu pătrundea, aerul primăvăratic se făcea simțit şi o dată cu el şi o temperatură mai omenoasă. La început ne-

am bucurat că puteam, în sfîrşit, ține geamurile deschise şi respira un aer mai curat. În curînd însă, pe măsură ce vremea se încălzea, aerul în cameră era tot mai viciat. Ferestrele, mult prea mici, nu permiteau o aerisire suficientă, care să înlăture mirosul degajat de tinete. Sub efectul căldurii, procesul de descompunere şi fermentație a conținutului era accelerat, astfel încît în cameră domnea un miros obsedant de urină şi fecale.

În raport direct cu ridicarea temperaturii, creştea şi numărul de muşte care ne invada camera, făcîndu-ne viața şi mai imposibilă, sîcîindu-ne peste zi şi nelăsîndu-ne să dormim noaptea. Sursa era bucătăria închisorii, din aripa perpendiculară pe corpul principal al clădirii, la coada T-ului unde ne aflam şi noi, ale cărei ferestre se deschideau spre aceeaşi curte interioară ca şi ale noastre. Cît timp fusese frig, nu se încumetaseră să parcurgă distanța de numai cîțiva metri ce ne despărțea de bucătărie, semnalîndu-şi prezența doar uneori, şi printr-un număr redus de exemplare, în hîrdaiele cu mîncare. Acum însă, pătrundeau în roiuri pe fereastră, iar la ora mesei, pescuitul muştelor din gamele, înainte de a ne apuca să mîncăm, căpătase aspectul unui ritual. După ce îşi primea porția, fiecare se apropia de fereastră, unde era mai multă lumină, şi umbla cu lingura în ciorba transparentă din gamelă, în căutarea muştelor înecate.

Ca în toate situațiile similare, cînd eram confruntați cu realitatea dezgustătoare dar inevitabilă a regimului din închisoare, singurul nostru refugiu era umorul. Astfel, în acest caz, pescuitul muştelor devenise o competiție, iar cel care găsea în gamela lui cele mai multe muşte era declarat campionul zilei. Scos din contextul penitenciar, un gen de umor greu de gustat!

Desigur că, în zilele cînd în loc de ciorba subțire şi limpede primeam un arpacaş „gros“, amestecat cu foi de varză, nu toate muştele din gamelă puteau fi depistate. Dar asta se întîmpla mai rar, mîncarea de arpacaş constituind o excepție şi o adevărată delicatesă gastronomică în meniul obişnuit. Dacă nu oferea tot atîtea satisfacții la pescuitul de muşte ca ciorbele limpezi, în schimb, conținutul în corpuri străine al unei gamele de arpacaş era surprinzător de bogat şi variat. Nu era zi să nu găsim cîte un cui, bucăți de sîrmă, de sfoară, pietricele etc. Culmea însă în materie de igienă alimentară a fost atinsă în ziua în care s-a constatat că unul din hîrdaiele în care ni s-a adus mîncarea servise de fapt de tinetă. Închisoarea din Piteşti era dotată cu un model unic de hîrdaie, ele nedeosebindu-se decît prin destinația ce o primeau, unele fiind afectate bucătăriei, iar altele folosite ca tinete. Substituirea se produsese din eroare şi, din cauza

asemănării, trecuse neobservată pînă în ultimul moment. Abia după ce ni s-au împărțit porțiile în gamele şi am înghițit prima lingură, am înțeles de ce mirosul degajat de aburii mîncării ni se păruse în ziua aceea mai infect ca de obicei. Protestele noastre au dus la chemarea ofițerului de serviciu, care a constatat la fața locului greşeala. Arbitrajul lui s-a soldat cu un dublu rezultat. Mai întîi am rămas nemîncați la prînz, fiindcă la bucătărie nu s-a mai găsit mîncare suplimentară. Am primit în schimb la masa de seară o porție dublă. Totodată însă, cei doi sau trei camarazi ai noştri, care insistaseră pe lîngă gardian ca să fie chemat ofițerul de serviciu spre a-i aduce la cunoştință cazul, au fost pedepsiți cu trei zile de beci pentru „instigație la indisciplină“.

O diversiune comică, creată de Marinică, tînărul din Ferentari, condamnat pentru trecerea frontierei în Iugoslavia în timp ce îşi făcea serviciul militar, a avut darul să ne mai descrețească frunțile în acel început de primăvară, care nu adusese nici o primenire în viața noastră sumbră din subsolul închisorii. Totul a pornit de la o glumă copilărească! Marinică s-a distrat să-i lege unei muşte de picioruşele dinapoi un fir de ață şi apoi a lăsat-o să zboare, urmărindu-i evoluția prin cameră. A repetat de mai multe ori operația, căutînd să potrivească lungimea ației pe măsura puterilor muştei, astfel ca greutatea firului să nu-i împiedice zborul. Grupul nostru de tineri s-a asociat la experiență şi în curînd joaca noastră i-a atras şi pe alții. Dan Hurmuzescu, molipsit şi el, a fost descoperitorul formulei optime, musca lansată de el zburînd prin cameră fără efort, cu toate că era purtătoarea unui fir lung de circa zece centimetri. Secretul performanței era materialul! Dan Hurmuzescu întrebuințase un fir extrem de subțire şi de uşor, scos dintr-un fular de mătase, rămăşiță vestimentară de om liber, pe care o transforma la fiecare percheziție în brîu, pentru a nu-i fi confiscată.

Distracția noastră cu muştele s-ar fi terminat aici, dacă Daniel Cantemir nu ne-ar fi povestit urmarea. La deschiderea uşii, cu prilejul împărțirii mesei, una din muştele noastre cu coadă de zmeu zburase afară pe coridor. În cursul după-amiezii, în timp ce Daniel spăla mozaicul de pe sală, gardianul, care părea să privească pe fereastră, l-a strigat.

— Ce-o fi, bă, cu musca asta? l-a întrebat gardianul, arătîndu-i insecta care umbla pe geam, tîrînd după ea firul de mătase roşie din fularul lui Hurmuzescu.

— Nu ştiu, dle plutonier, i-a răspuns Daniel, de bună-credință, examinînd şi el, la fel de mirat, ciudățenia. Experiența lui Marinică avusese loc în absența lui din celulă, aşa că Daniel nu ştia încă, în acel moment, că

mica zburătoare era opera noastră. Gardianul n-a mai insistat, a strivit musca pe geam, renunțînd să găsească explicația fenomenului, iar Daniel s-a întors la treaba lui. Faptul n-ar mai fi avut, probabil, altă urmare, dacă ceva mai tîrziu, prin fața gardianului, n-ar fi zburat o a doua muscă din producția lui Marinică, de data asta cu coada de culoare verde. Intrigat, plutonierul a urmărit-o, a prins-o şi a examinat-o mai îndeaproape. Vizita ofițerului de serviciu, căruia gardianul i-a arătat musca, a dat amploare întîmplării. Daniel i-a auzit consultîndu-se şi dîndu-şi cu părerea despre insolitul acestor apariții. Dar în cele din urmă s-au despărțit, gardianul glumind pe socoteala ofițerului politic, punîndu-şi în batjocură întrebarea dacă şi în cazul de față, conformîndu-se dispozițiilor de a-i semnala orice eveniment de pe secție, ar trebui să-i raporteze existența muştelor cu coadă.

Dialogul dintre gardian şi ofițerul de serviciu, reprodus de Daniel, ne-a dat o idee năstruşnică, pe care am şi pus-o imediat în practică. Timp de mai bine de o săptămînă ne-am ocupat, cu febrilitate, cu producția în serie de muşte cu coadă. S-a trecut la organizarea muncii şi a procesului de fabricație. Dan Hurmuzescu şi Paulică Bandu trăgeau firele colorate din fular, le rupeau la lungimea dorită, le făceau cîte un laț la unul din capete şi le înşirau pe marginea patului. Cînd realizau un stoc de cîteva zeci de „cozi de muscă“, era rîndul nostru să intrăm în acțiune şi să prindem muştele. Numai bătrînii şi bolnavii nu participau la vînătoare. Fiecare din noi, deîndată ce prindea o muscă, o apuca delicat de aripioare şi se prezenta cu ea fie la Paulică, fie la Dan, care aşteptau cu firele gata pregătite să le lege de picioruşe. Camera era aşa de bogată în vînat, încît cei doi abia pridideau să facă față la legat. Pentru a nu deconspira locul de fabricație, muştelor dotate cu coadă li se dădea drumul afară prin gratiile de la fereastră. Într-o cadență de cîteva sute pe zi, au fost astfel lansate din camera noastră mii de muşte, care au năpădit toate ungherele puşcăriei. N-a fost celulă, pînă la ultimul etaj al închisorii, în care să nu fi ajuns muştele cu cozi multicolore, după cum nici coridoare, birouri ale administrației, inclusiv camera ofițerului politic, în care să nu fi pătruns. La încheierea campaniei, fularul lui Dan Hurmuzescu rămăsese cît o batistă!

Dacă deținuții din celulele de la etaj au fost doar surprinşi de apariția muştelor, neputîndu-şi explica proveniența lor, efectul scontat asupra administrației a depăşit aşteptările. Subiectul principal în discuțiile gardienilor, surprinse de Daniel pe coridor, erau muştele. Nu era ofițer care să intre pe secție şi să nu-l întrebe pe gardian dacă mai sînt muşte cu ață. Devenise o adevărată obsesie. Ofițerul politic era cel mai agitat,

determinînd o stare de nervozitate generală printre membrii administrației. Măsurile de vigilență au crescut, eram tot mai des vizitați în cameră de diferiți ofițeri cu priviri bănuitoare şi aproape în permanență eram spionați prin vizetă.

Pornită mai mult din lipsă de activitate şi avînd mai degrabă caracterul unei năzdrăvănii puerile, incompatibilă cu vîrsta şi cu situația gravă în care ne găseam, gluma noastră cu muştele căpătase, datorită comportării administrației, o cu totul altă dimensiune. Prin seriozitatea cu care a înțeles să se angajeze în cercetarea misterului muştelor cu coadă, considerîndu-l un fenomen ce-i scăpase de sub control şi înregistrîndu-l ca pe un blam şi un eşec al măsurilor de vigilență, nu numai că administrația s-a acoperit de ridicol în ochii noştri, dar ne-a dezvăluit şi punctul ei slab. Reacția disproporționată față de un fapt atît de neînsemnat, dar neprevăzut, neliniştea şi nervozitatea care i-a cuprins pe toți, de la comandant pînă la ultimul gardian, ne-a arătat pe ce bază nesigură şi şubredă se sprijinea acest aparat represiv, în aparență atît de solid. Tensiunea în care reuşisem să menținem administrația timp de mai bine de o săptămînă, ne-a făcut să înțelegem că nu eram chiar aşa de dezarmați în fața fiorosului nostru adversar. Am realizat cu această ocazie eficacitatea unor arme, a căror valoare o subestimasem. Ingeniozitatea, răbdarea, calmul, stăpînirea de sine şi simțul indispensabil al umorului au fost de-aci înainte mereu utilizate în acest lung război al nervilor dus cu temnicierii noştri. Un război de uzură neînchipuită, dus pînă dincolo de limitele imaginabile ale rezistenței, în care, în multe confruntări, succesul a fost de partea noastră. Succese de ordin moral, spre diferență de victoriile adversarului, care erau de ordin fizic şi au continuat să ne provoace pierderi.

*

Tot acel sfîrşit de iarnă şi început de primăvară a fost marcat de regimul de privațiuni de tot felul ce ni s-a aplicat. Lipsă de căldură, de igienă, de aer şi de hrană. Eram toți extrem de slăbiți, cu ochii adînciți în orbite, cu fețele trase şi de o paloare cadaverică. Problema hranei, care alterna între ciorbă de varză sau de cartofi (cele două legume fiind rareori prezente în apa chioară din gamelă), a fost de mai multe ori ridicată în fața ofițerului de serviciu sau a comandantului. Aceste intervenții, indiferent de termenii în care au fost formulate, n-au avut nici un efect asupra

alimentației noastre. Singura consecință fusese, de fiecare dată, pedepsirea celor care ceruseră îmbunătățirea hranei. Fie că făcuseră apel la înțelegerea administrației, fie că protestaseră mai energic, acuzația fusese aceeaşi: instigare la rebeliune.

Într-una din zile am încercat o acțiune comună dar totodată ponderată, pentru a evita represaliile. La ora mesei, am depus toți gamelele pline pe jos, în spațiul liber din fața uşii, declarîndu-i gardianului că nu vom mînca pînă ce nu va veni comandantul închisorii. Pentru ca discuția să nu degenereze prin vreo intervenție deplasată a cuiva, căzuserăm de acord ca să nu vorbească cu comandantul decît Ionică Despan şi Ghedoş Ravosie. Amîndoi aveau însuşirea de a şti cel mai bine să parlamenteze cu membrii administrației. Îşi păstrau cumpătul, nu se lăsau provocați de ei şi, poate lucrul cel mai important, le menajau susceptibilitatea, utilizînd pînă şi vocabularul potrivit spre a nu le trezi complexele de inferioritate de care sufereau.

După un timp de aşteptare, uşa s-a deschis de perete şi în prag a apărut căpitanul Mândreş, comandantul închisorii. Cu picioarele depărtate şi cu mîinile înfipte în şold, a răcnit cu vocea lui de stentor:

— Ce, bă! Nu vreți să mîncați?

Tonul şi atitudinea erau vădit menite să ne intimideze încă de la primul contact, iar întrebarea era şi ea o primă provocare, ştiut fiind că refuzul mesei sau greva foamei erau considerate acte de rebeliune.

— Ba vrem, domnule comandant, a răspuns Despan, evitînd cursa întinsă, dar am păstrat gamelele ca să vă arătăm ce ni se dă de mîncare şi să vă rugăm să luați măsurile pe care le credeți de cuviință.

— De ce vorbeşti, bă, în numele celorlalți? Înseamnă că tu ai organizat greva! Te învăț eu minte să mai faci instigație! Ieşi afară! Şi, întorcîndu-se spre unul din gardienii care îl însoțea, i-a ordonat: Sergent! Bagă-l pe banditul ăsta la beci!

În timp ce Despan ieşea din cameră resemnat, a intervenit Ravosie:

— Domnule comandant, nu vrem să facem grevă. Vrem numai să vă rugăm să vă uitați în gamele, ca să vă convingeți şi dumneavoastră că nu se poate trăi cu mîncarea asta.

— Ia bagă-l şi pe ăsta la beci, că şi ăsta e cap de rebeliune!

Apoi, convins de efectul măsurilor ce le luase, ne-a întrebat:

— Mai e cineva care zice că nu e bună mîncarea?

Cu toate că nu ne dădusem seama că pierdusem partida, am răspuns în cor: „Da!“

— Bine! Lasă că vă învăț eu să vă placă mîncarea, bandiților!

Şi Mândreş a început să-şi aleagă victimele, indicînd cu degetul vreo şapte–opt deținuți. Însoțindu-şi gestul cu înjurături şi amenințări, le-a spus să iasă pe coridor, anunțîndu-ne că aceştia constituiau prima serie de pedepsiți cu şapte zile de beci. După ce îşi vor executa pedeapsa, le va urma altă serie şi apoi alta şi aşa mai departe, pînă ce toți ne vom face stagiul la beci, ca să ne treacă pofta să ne mai răzvrătim. Şi aşa, în numai cîteva minute, speranța ce ne-o pusesem în convorbirea cu comandantul, de a obține o îmbunătățire a alimentației, s-a spulberat. Ne alesesem numai cu promisiunea de a fi cu toții pedepsiți, dar în cele din urmă, singurii care au plătit cu şapte zile de beci încercarea de a apela la înțelegerea căpitanului Mândreş au fost cei opt sau zece camarazi ai noştri, trimişi în ziua aceea la izolare.

Întrevederea cu comandantul s-a încheiat cu un episod grotesc, care n-a făcut decît să ilustreze o dată mai mult cruda realitate a vieții din subsolul închisorii. Priveam cu toții deprimați şi cu inima strînsă la grupul de pedepsiți, care părăsea camera în zgomotul lanțurilor tîrîte pe ciment. În tot acest timp, un singur om din cameră nu participase în nici un fel la cele ce se petrecuseră. Străin de tot ce se întîmpla în jur, rătăcind pe meandrele gîndurilor lui într-o lume desprinsă de realitate, Liviu Popescu-Nasta, aşezat cuminte pe marginea patului, cu gamela pe genunchi, mînca. Cu privirea în gol, ducea lingura la gură cu o mişcare lentă şi oarecum sacadată, de mecanism dereglat şi încetinit, ce te aşteptai să se oprească în orice moment.

Savurîndu-şi victoria, Mândreş asistase cu zîmbetul pe buze la defilarea şirului de pedepsiți ce ieşeau din cameră, îndreptînd-se spre beci. După ce ultimul îşi tîrîse lanțurile peste prag, comandantul îşi mai rotise o dată privirea mulțumită peste noi, pregătindu-se să ne părăsească şi el. Abia atunci i-au căzut ochii pe bătrînul Nasta, care continua să mănînce, concentrat asupra gamelei şi lingurii lui, neauzind şi nevăzînd nimic din tot ce se petrecea împrejur. Mândreş îl cunoştea, deoarece de nenumărate ori i se raportase despre starea lui, cerîndu-i-se să dispună internarea lui în infirmerie pentru îngrijire şi tratament medical. Cu o licărire răutăcioasă în privire şi simulînd o politețe excesivă, căpitanul s-a apropiat de patul lui Nasta şi i-a spus în bătaie de joc: „Poftă bună, dle Popescu-Nasta! Vă place meniul de azi?“

Vorbele lui Mândreş n-au străbătut pînă la înțelegerea bătrînului, care nu şi-a ridicat ochii din blid. Mândreş nu s-a lăsat. A mai făcut un pas spre

el şi l-a bătut pe umăr. Ca trezit din somn, Nasta a tresărit şi a ridicat capul. Părea să facă un efort de adaptare la contactul cu realitatea. Treptat, privirea stinsă şi fără viaţă i s-a limpezit.

— Cum vi s-a părut masa, domnule Popescu-Nasta? s-a mai informat o dată căpitanul, pe acelaşi ton mieros, abia stăpînindu-şi rîsul.

Deodată, faţa bătrînului Nasta s-a luminat. Pe buze i-a apărut un zîmbet amabil şi spre surprinderea noastră, ca şi a lui Mândreş, răspunsul a venit prompt:

— Excelentă, domnule ofiţer!

Pentru o clipă numai se trezise în el omul de lume de altădată, făcîndu-l să pronunţe în mod reflex formula de politeţe pe care invitatul o adresa amfitrionului.

Grosolănia rîsului şi ordinarul comentariilor lui Mândreş, încîntat de gluma bună pe care o făcuse, Nasta nu le-a mai putut aprecia. Rupsese contactul cu lumea noastră!

Despre dialogul Mândreş–Nasta s-a aflat în toată închisoarea. Ani de zile mai tîrziu, cînd Nasta ne părăsise deja pentru totdeauna, mai puteai auzi cîte un deţinut care poate nici nu-l cunoscuse, comentînd la ora mesei, pe marginea conţinutului dezamăgitor al gamelei: „Excelentă mîncare!“

Eşuarea tentativei noastre de a îndupleca administraţia să ne îmbunătăţească regimul alimentar ne-a făcut să înţelegem mai exact situaţia în care ne găseam. Brutalitatea ripostei direcţiei ne-a spulberat iluziile pe care ni le făcusem de a obţine un regim mai uman. Era limpede că înfometarea, ca şi toate celelalte privaţiuni la care eram supuşi, nu le datoram unor simple abuzuri ale conducerii locale, ci fuseseră prescrise de organele superioare ale M.A.I. Încă de la sfîrşitul anului 1954, o dată cu reorganizarea penitenciarelor şi noua repartizare a deţinuţilor, cînd închisoarea din Piteşti fusese destinată condamnaţilor pentru „crimă de înaltă trădare“, căpitanul Mândreş luase în primire postul de comandant. Chiar din primele luni îşi dovedise calităţile, executînd fără şovăire instrucţiunile în privinţa regimului de detenţie pe care trebuia să ni-l aplice, impunîndu-şi autoritatea prin teroare. Teroare ce o inspira deopotrivă deţinuţilor, cît şi cadrelor subalterne ale închisorii. Toate apariţiile lui pe coridoare sau vizitele lui inopinate pe secţii se soldau pentru deţinuţi cu pedepse şi noi restricţii menite să ne facă viaţa tot mai mizerabilă, dar şi cu măsuri disciplinare împotriva gardienilor, pentru cea mai mică neglijenţă în serviciu.

Gardienii îi ştiau de frică şi cred că îl urau chiar mai mult decît deținuții. Mândreş reuşise să creeze, pînă şi în rîndurile lor, o solidaritate greu de conceput la o categorie atît de lipsită de sentimente omeneşti. Ne-a trebuit o vreme pînă să facem o asociere între vocea gardianului de pe secția noastră, care îi striga uneori tovarăşului lui de pe secția vecină să-i împrumute mătura, şi venirea lui Mândreş în inspecție. Cînd ne-am dat seama că cerutul măturii, care preceda totdeauna apariția comandantului, nu era o simplă coincidență, ci reprezenta parola prin care gardienii îşi semnalau unul altuia pericolul vizitei lui Mândreş, am început şi noi să profităm de pe urma acestui avertisment. Mai mult chiar, gardienii ne băteau cu pumnul în uşă, de fiecare dată cînd se anunța o inspecție, atrăgîndu-ne astfel atenția în mod tacit asupra primejdiei. Era şi interesul lor să nu fim surprinşi în vreo activitate nepermisă (cusut, scris pe săpun, jucat de şah sau table), deoarece, pe lîngă pedepsirea deținuților respectivi, furia lui Mândreş se dezlănțuia şi asupra şefului de secție, pe care îl învinovățea de lipsă de vigilență. Ferindu-ne pe noi de represaliile lui Mândreş, se fereau în acelaşi timp şi pe ei! Ajunsesem astfel să trăim într-un fel de simbioză cu propriii noştri temniceri.

Cei sosiți înaintea mea, în toamnă, la Piteşti, îmi povestiseră tot ce îndurase din partea lui Mândreş, în prima perioadă a detenției lor în subsolul închisorii. Între altele, una din plăcerile lui sadice era să facă periodic exerciții de stingere a incendiilor. Cînd se suna alarma, de obicei în toiul nopții, un număr suplimentar de gardieni năvăleau pe secții, mărind efectivul obişnuit de pază, iar cei afectați echipelor de pompieri simulau măsurile de stingere a focului. Primii băteau în uşile celulelor, răcnind cît îi ținea gura: „Alarmă! Culcarea pe jos, pe burtă şi cu capul spre fereastră!“ Ceilalți, pompierii, alergau în toate părțile, unii desfăşurînd pe coridoare furtunurile de apă, alții, înarmați cu lopeți şi tîrnăcoape, ocupînd poziții lîngă lăzile de nisip, care se găseau pe fiecare secție. Toată această tevatură era acoperită de glasul de taur al lui Mândreş, care răcnea ordine, amenințîndu-şi subalternii pentru încetineala executării comenzilor. După ce, sub diferite pretexte, îşi alegea dintre ei cîteva victime, care la încheierea exercițiului urmau să rămînă consemnați la serviciu în penitenciar sau chiar să intre la carceră, venea rîndul deținuților. La ordinul lui, era descuiată uşa unei camere şi cu o plăcere perversă, uneori punînd mîna personal, îndrepta furtunul extinctor spre interior şi se distra să plimbe jetul puternic de apă peste saltelele din paturi şi peste deținuții culcați pe jos. În camera inundată, gardienii, simulînd înăbuşirea ultimelor

flăcări ale presupusului incendiu, trebuiau să arunce apoi lopeți cu nisip.

În tot acest timp, deținuții erau obligați să stea cu fața la pământ, neavînd voie să-şi părăsească poziția. La cea mai mică mişcare sau semn de protest, respectivul îndrăzneț lua calea beciului, aşa ud cum era. Cînd, în fine, Mândreş punea să se sune încetarea alarmei şi ne părăsea, celularul arăta în urma lui ca şi cum într-adevăr ar fi fost devastat de incendiu. Nu lipseau decît fumul şi cenuşa! Acum începea însă partea a doua a calvarului: curățenia, care trebuia să fie gata pînă la ora „deschiderii“. Cu cîteva cîrpe din saci vechi şi o mătură, aruncate pe uşă de gardieni, deținuții uzi, rebegiți de frig şi sleiți de puteri, munceau să repare dezastrul, pentru ca la deschidere, camera, măcar aparent, să arate curată. Consecințele exercițiului de stingere a incendiului dăinuiau însă mai multe zile. Saltelele îmbibate cu apă se uscau încet, mărind şi mai mult gradul de umezeală din camera rece, neîncălzită şi neaerisită. Cu toate că de cînd sosisem în Piteşti, camera noastră fusese cruțată, în timpul unei alarme de incendiu trăisem totuşi cîteva ore sub teroarea că ne va veni şi nouă rîndul. Sorții căzuseră însă pe una din cele două camere ale „viețaşilor“, pe care Mândreş şi-o alesese ca să-şi satisfacă cruzimea. Culcați cu burta pe cimentul înghețat al camerei, aşteptîndu-ne în orice moment să se tragă şi zăvoarele uşii noastre, am putut urmări zarva de pe coridor, ascultînd tropăitul cizmelor, vocile răstite şi zgomotul apei care țîşnea din furtun, udîndu-i pe nenorociții din celula de vizavi.

Prin sălbăticia măsurilor pe care le lua şi regimul de teroare pe care îl instaurase, Mândreş îi pusese în umbră pînă şi pe cei mai răi dintre membrii administrației. Personalitate puternică, cu un simț neobişnuit de dezvoltat al autorității şi o înclinație naturală spre tiranie, Mândreş îi domina pe toți ofițerii penitenciarului, impunîndu-se ca un adevărat zbir, care nu înțelegea să-şi împartă puterea cu nimeni. Orice apariție a lui Mândreş pe secție ne expunea riscului de a cădea victime cine ştie cărui pretext de nerespectare a regulamentului şi a fi trimişi la beci pentru o săptămînă. Mai ales pentru cei mai în vîrstă, bolnavi sau cu sănătatea mai precară, pedeapsa era echivalentă cu o condamnare la moarte.

Aşa avea să se întîmple în iarna următoare cu comandorul Condeescu care, după primele două zile petrecute între zidurile înghețate ale beciului, a fost găsit de gardian zăcînd pe cimentul rece, scuturat de friguri şi arzînd de febră. Alarmat, gardianul a raportat imediat cazul. Ordinul lui Mândreş a fost ca deținutul să-şi execute mai întîi cele şapte zile de pedeapsă şi numai după aceea să fie dus la cabinetul medical. A şaptea zi, comandorul

Condeescu a fost dus pe braţe la cabinetul medical, iar de acolo expediat imediat cu duba-automobil a penitenciarului la spitalul închisorii Văcăreşti. După cîteva zile a murit. Se pare că făcuse o congestie pulmonară şi totodată un blocaj renal. La mulţi alţii, trecuţi prin aceleaşi probe, efectele beciului s-au arătat mai tîrziu.

Versiunea care circula în închisoare despre locul de baştină al căpitanului Mândreş n-am putut-o verifica. Se spunea că era din comuna Leu din judeţul Dolj. În privinţa originii lui, nu ne-am pus niciodată întrebări. Era mult prea buzat şi întunecat la piele, ca să dea loc la vreo îndoială. Pe cît de periculos era personajul în realitate, pe atît părea de minimalizat sub porecla pe care i-o dăduseră deţinuţii: „Bau-Bau“.

În toată această primă perioadă de cîteva luni petrecute în Piteşti, unele măsuri luate de administraţie au avut darul să arunce o rază de speranţă de mai bine în viaţa întunecată şi lipsită de perspective pe care o duceam în subsolul închisorii. Cu toate că la prima vedere, aceste hotărîri neaşteptate păreau să indice o tendinţă de îmblînzire a regimului nostru, ele s-au dovedit a fi, în cele din urmă, fie o parodie a unor măsuri mai umane, fie semnul doar abia schiţat al unor intenţii ceva mai bune din partea M.A.I., în privinţa noastră. Şi totuşi, aceste palide manifestări de îmbunătăţire a regimului de exterminare lentă la care eram supuşi, făceau parte dintr-un plan deliberat, hotărît de la centru, ce trebuia să creeze treptat un climat de aparentă destindere în preajma unor evenimente politice în curs de pregătire. Abia mai tîrziu am aflat că între Bucureşti şi Belgrad se desfăşurau, în acel moment, tratative ce aveau să se încheie, în iunie 1955, prin împăcarea cu Tito şi reluarea relaţiilor dintre România şi Iugoslavia. Consecinţa înţelegerii urma să fie eliberarea sîrbilor din închisorile româneşti. Al doilea eveniment internaţional la ordinea zilei (despre care nu aveam cunoştinţă), care îşi exercita influenţa asupra condiţiilor noastre de detenţie, era pregătirea întîlnirii la vîrf din iulie 1955 de la Geneva, dintre reprezentanţii celor patru mari puteri. (Dacă nu mă înşel: Eisenhower, Bulganin, Eden şi Edgar Faure.) În decursul anilor, de fiecare dată cînd se pregătea o astfel de întîlnire internaţională, regimul în închisoare se îmbunătăţea treptat, pînă ce respectiva conferinţă se încheia sau eşua. Din acel moment, totul reintra în normal, adică condiţiile de detenţie se înăspreau din nou. Cum ne aflam încă la începutul acestui proces, disproporţia dintre cauză şi efect era aşa de mare, încît nu puteam bănui că măsurile luate de administraţie erau deja primele ecouri ale unor

evenimente politice externe atît de importante.

Prima din aceste măsuri a fost de-a dreptul ridicolă, cu toate că în momentul anunțării, am înregistrat-o ca pe o surpriză plăcută. Într-o dimineață, gardianul ne-a bătut în uşă şi ne-a strigat: „Pregătirea pentru plimbare!“

Cu toate că eram înfrigurați şi afară era încă răcoare, iar umblatul cu lanțuri la picioare era departe de a fi o plăcere, bucuria de a ieşi pentru cîteva minute la aer curat a fost mai mare decît neajunsurile plimbării în aceste condiții. Adevărata surpriză am avut-o însă cînd ni s-a deschis uşa şi am ieşit pe coridor!

În capătul lui, în dreptul grilajului, stăteau înşirați ca la paradă, îmbrăcați în mantalele lor de iarnă şi cu căciulile pe cap, toți ofițerii închisorii, în frunte cu Bau-Bau. În mijlocul coridorului stătea ofițerul de serviciu, care ne-a dat instrucțiuni: să ne înşirăm unul în spatele altuia, să ținem mîinile la spate şi ochii în pămînt şi să ne plimbăm de jur-împrejurul coridorului, mergînd pe lîngă pereți. Bucuria cu care ne aşteptasem să ieşim în aer liber s-a transformat astfel în decepție, iar ideea de a ne scoate la plimbare într-o încăpere la fel de ermetic închisă ca şi celula din care ieşisem şi tot atît de slab luminată de un singur bec care atîrna din mijlocul tavanului, i-am atribuit-o lui Mândreş, gîndind că numai din mintea unui sadic ca el putuse izvorî această nouă batjocură. Ultimul ordin al ofițerului de serviciu, însoțit de promisiunea de a-l trimite la beci pentru o săptămînă pe cel ce nu-l va respecta, a fost să nu vorbim şi să păstrăm în timpul plimbării o linişte absolută. Imediat după aceste vorbe, ne-a făcut semn să pornim, declanşînd astfel o dată cu gestul lui, zgomotul asurzitor al celor patruzeci de perechi de lanțuri ce s-au pus în mişcare. Zidurile de beton ca şi planşeul sub care se afla golul beciului făceau din coridor o imensă cutie de rezonanță. Fiecare pas, însoțit de zăngănitul lanțului, urmat de rostogolitul verigilor tîrîte pe ciment şi apoi de zăngănitul lanțului la pasul următor, înmulțit cu numărul celor patruzeci de perechi de picioare şi amplificat şi repetat de ecoul sălii, producea un zgomot asemănător şenilelor unei coloane de tancuri în mers. Comicul situației create de ordinul de a respecta o linişte absolută în timpul plimbării şi huruiala de fierotenii, de care vuia acum coridorul, n-a fost deloc apreciat de ofițerul de serviciu. Pe noi, în schimb, ne-a mai înseninat. Iar mica noastră răzbunare, pusă la cale tacit numai prin scurte schimburi de priviri, a fost să păşim în aşa fel, încît zăngănitul sinistru al lanțurilor să răsune cît mai tare. Cam după un sfert de oră, am fost reintroduşi în cameră, de unde am continuat să

auzim zgomotul de fiare de la picioarele deținuților din celelalte celule din subsol, scoşi şi ei la plimbare pe coridor. În zilele următoare, numărul deținuților care ieşeau la plimbare a scăzut treptat, tot mai mulți preferînd să rămînă în cameră decît să-şi irosească forțele, tîrîndu-şi inutil lanțurile pe coridor şi rănindu-şi gleznele. Încercările de a ne obliga să ieşim la plimbare au dat naştere la opoziție şi s-au soldat cu trimiterea cîtorva camarazi la beci, sub pretextul nesupunerii la ordinul gardianului. Hărțuielile pe această temă au durat vreo zece zile, terminîndu-se de fiecare dată în detrimentul nostru, prin pedepsirea celor ce refuzau să iasă pe coridor la ora plimbării.

Cea de-a doua măsură luată de administrație a pus capăt acestei faze, producînd totodată o destindere şi o liniştire a spiritelor. Într-o bună zi, am fost scoşi unul cîte unul din celulă şi ni s-au tăiat lanțurile de la picioare. Pe coridor, chiar în fața uşii, fuseseră aduse o nicovală, o daltă şi un ciocan, cu care şeful de secție ne-a tăiat pe rînd niturile de la brățările de fier care ne încătuşau gleznele. Treaba mergea anevoie şi încet, aşa că pînă ce ultimul deținut din subsol a scăpat de lanțuri, celularul a răsunat aproape toată ziua de loviturile ciocanului pe nicovală.

Cînd, după atîta vreme, m-am văzut eliberat de lanțuri, am avut o senzație de uşurare în sensul propriu al cuvîntului. Primele minute, fără greutatea fiarelor ce-mi atîrnaseră de picioare, nu-mi puteam controla mişcările. Umblam ca un cosmonaut la primii paşi în imponderabilitate. Cînd mergeam, ridicam fără voia mea piciorul mai sus decît era necesar şi la fiecare pas izbeam cu talpa mult prea tare de pămînt.

E de netăgăduit că dispariția lanțurilor a însemnat pentru noi un chin mai puțin. Totuşi, numărul adepților plimbării pe coridor n-a crescut, fricțiunile cu administrația mai continuînd o vreme pînă ce, într-o bună zi, am fost anunțați că vom fi scoşi la aer în curte. Îmi voi aminti mereu de gestul lui Dan Hurmuzescu făcut cu această ocazie. Văzîndu-mă cît eram de subțire îmbrăcat, mi-a dăruit o vestă de piele îmblănită, care mi-a fost de nespus folos în toți anii de închisoare, pînă la eliberare. Cu vesta de la Dan pe mine, am ieşit cu ceilalți din celulă. Cu tot cerul înnourat şi burnița rece de afară, ne-am bucurat de sfertul de oră în care ne-am plimbat în cerc, cu mîinile la spate şi ochii în pămînt, între cele patru ziduri înalte de beton ale curții. Singura privelişte pentru ochi: silueta unui piersic sfrijit şi încă desfrunzit, din cei cîțiva metri pătrați ai peticului de pămînt nebetonat din mijlocul curții, în jurul căruia ne învîrteam. Cînd gardianul ne-a strigat din capul scării, de unde ne supraveghea, să ne încolonăm pentru a ne întoarce

în cameră, eram sfîrşiți de oboseală, pătrunşi de umezeală, rebegiți de frig şi mai ales amețiți de aerul curat inhalat. În ciuda slăbiciunii însă, cu fiecare zi care trecea, şi cu puținul exercițiu fizic al acestor plimbări în aer liber, puterea noastră de rezistență părea să renască.

Dar, dacă atîta vreme cît purtasem lanțuri şi trebuia să ne învîrtim numai pe coridor, administrația respectase cu strictețe efectuarea zilnică a programului de plimbare, acum, scrupulozitatea în aplicarea măsurii începuse să lase de dorit. Treptat, plimbările s-au făcut tot mai rare, uneori trecînd mai bine de o săptămînă fără să fim scoşi la aer. Poate că administrația înțelegea să mai recupereze astfel o parte din pierderea de prestigiu suferită prin privilegiul ce ni se acordase de a umbla fără lanțuri la picioare!

Cea de-a treia inițiativă a administrației a fost totodată şi cea care a trezit cele mai multe speranțe într-o îmbunătățire a regimului nostru din Piteşti. Ni s-a adus astfel la cunoştință că toți posesorii de carnete C.E.C., depuse în păstrare la grefa puşcăriei, vor avea dreptul să facă lunar cumpărături de alimente şi țigări, în valoare de maximum cincizeci de lei din sumele depuse. Proveniența acestor bani era diferită. Fie erau banii pe care deținutul îi avusese asupra sa la arestare, fie reprezentau banii cîştigați de deținut în diferite lagăre de muncă forțată. (La minele de plumb, la Canal sau în fabrică la Aiud.) Mai bine zis, era vorba de acel procent infim care-i rămînea din salariul ce i se cuvenea, după ce i se calculau reținerile pentru cheltuielile de hrană, îmbrăcăminte, încălzire şi chiar pentru propria-i pază.

Un subofițer de la grefa închisorii ne-a citit apoi lista posesorilor de C.E.C.-uri, cu sumele respective. Mai mult de jumătate din cameră şi-a auzit strigat numele; restul locatarilor nu aveau bani depuşi. Mi-amintesc că cei mai „bogați“ aveau între o sută şi două sute de lei. Am avut plăcuta surpriză să mă văd şi eu trecut pe listă cu vreo şaptezeci de lei. Erau banii cîştigați în ultima lună de muncă la Cavnic, înainte de evadare, care fuseseră transferați la noua mea reşedință, la închisoarea din Piteşti.

După plecarea subofițerului, discuțiile n-au mai contenit. În cameră domnea o stare de euforie, greu de descris. Toți eram excitați, nu numai la perspectiva că ne vom potoli foamea, fie chiar numai timp de cîteva zile pe lună sau că vom avea țigări, dar mai ales la gîndul că noua dispoziție a administrației ar fi putut însemna şi începutul unui regim mai uman pentru deținuții politici sau poate, după părerea celor mai optimişti, de ce nu, chiar preliminariile unei eliberări! Supozițiile se țineau lanț, fiecare dîndu-şi cu

părerea şi interpretînd în felul lui evenimentul, după natura mai optimistă sau mai sceptică cu care fusese înzestrat.

A doua zi a venit să facă lista de cumpărături plutonierul Drăghici. Probabil că fusese ales pentru această însărcinare fiindcă părea mai destoinic, cu toate că avea mari dificultăți să ne citească şi să ne pronunțe numele, ori de cîte ori era de serviciu pe secție şi trebuia să facă apelul nominal al deținuților. Pe fişele din cartotecă, numele noastre erau scrise clar, cu litere mari de tipar. Asta nu-l împiedica însă pe Drăghici să ni le pocească în fel şi chip. O făcea însă cu stil! După ce privea îndelung şi încruntat fişa, îşi dregea vocea şi cu glas tare şi sigur pronunța răstit numele deținutului, de cele mai multe ori greşit, dar ce-i drept, de fiecare dată la fel. În cazul meu, spre exemplu, Ioanid devenise la Drăghici Ioandip! Lui Amira Caranfil, cu care aveam să stau mai tîrziu într-o aceeaşi celulă de la etaj şi asupra căruia voi mai reveni, toată lumea i se adresa cu „domnule Cramfu“, după pronunția lui Drăghici!

Înainte de a se apuca să întocmească lista de cumpărături, Drăghici ne-a enumerat cele cîteva articole alimentare pe care aveam dreptul să le comandăm, spunîndu-ne totodată şi prețurile. Erau bine cunoscute produse din acea vreme, pentru obținerea cărora populația necondamnată a țării stătea la coadă în fața Alimentarelor: pîine neagră, slănină sărată, salam popular sau celebra marmeladă, de cinci lei kilogramul. Binevoitor, Drăghici ne-a anunțat că s-ar putea ca unele din aceste sortimente să lipsească în acel moment de pe piață, cerîndu-ne să-i indicăm deci şi un produs alternativ, pe care să ni-l cumpere, în cazul că nu-l va găsi pe primul. Două zile mai tîrziu, şi-a făcut din nou apariția şi ne-a distribuit alimentele.

Optimismul şi veselia de care am fost toți cuprinşi o dată cu introducerea primelor alimente în cameră a creat o adevărată atmosferă de sărbătoare, care contrasta puternic cu mizeria înconjurătoare. Fiecare am început să împărțim în stînga şi în dreapta din proviziile noastre celor ce nu avuseseră bani de cumpărături. În cîteva minute, toată lumea era aprovizionată. Se vorbea, se discuta, se comenta, se glumea, rîdeam; unii cu gura plină, alții fumînd, într-o stare de excitație şi euforie generală.

Previziunile plutonierului Drăghici, în privința lipsei posibile a unor alimente, se dovediseră juste. Ne-a explicat că nu găsise slănină şi după ce raportase cazul superiorilor, fusese autorizat să ne cumpere în loc margarină. Pot spune că a fost pentru prima oară în viață că am mîncat margarină. Pînă la arestarea mea, în magazinele alimentare din Bucureşti

nu exista acest produs. Este poate şi motivul pentru care mi-aduc aşa de bine aminte cum arăta pachetul. Era de forma unui cub iar pe hîrtia originală a ambalajului scria: „Schicht Margarine“ — „Made in Austria“. La gust mi s-a părut mai bună decît cel mai bun unt. Tot aşa de gustos am găsit şi salamul, cu toate că ştiam cît de prost era în realitate, de pe vremea cînd eram liber. Cu tot gustul nostru, pervertit de mîncarea searbădă şi stereotipă din puşcărie şi mai ales denaturat de foame, care ne făcea să apreciem margarina, salamul şi pînă şi marmelada de dovleac, toți eram de acord că tot pîinea rămînea singura adevărată delicatesă. În seara aceea, pentru prima oară de cînd mă aflam în Piteşti, m-am culcat sătul. Cîteva zile, nimeni n-a fost flămînd. La sfîrşitul săptămînii însă, nici măcar celor mai socotiți dintre noi, care îşi impuseseră o raționalizare judicioasă a proviziilor ca să le ajungă cît mai mult timp, nu le mai rămăsese nici o firimitură.

Singura urmă mai persistentă a acestei abundențe de scurtă durată au fost țigările, care au continuat să fumege încă multă vreme după ce toate alimentele se terminaseră. Toți posesorii de cecuri, chiar şi nefumători, ceruseră să li se cumpere țigări, aceştia din urmă punîndu-le la dispoziția fumătorilor. Nu se poate spune că țigările ar fi contribuit la purificarea aerului din cameră, dar pentru nervii şi moralul multor fumători înrăiți au fost un adevărat balsam. Cum nu aveam însă dreptul să avem chibrituri asupra noastră, trebuind să apelăm la şeful de secție pentru a ne aprinde țigara, eram la cheremul capriciilor acestuia, care de multe ori refuza să ne dea foc. Cei care insistaseră sau îndrăzniseră să-i aducă aminte că primise dispoziții să ne dea foc la cerere, ajunseseră la beci pentru „atitudine lipsită de respect față de cadre“. Datorită lui Daniel Cantemir, care mi-a procurat cîteva bețe de chibrit, subtilizate de la gardian, şi un nasture de porțelan, mi-am confecționat o „neagră“, de care nu aveam să mă mai despart ani de zile, reuşind s-o strecor prin toate perchezițiile, fără să-mi fie confiscată. N-am mai fost astfel de aci înainte dependenți de voința gardianului de a ne da sau nu foc, eliminînd în acelaşi timp şi acest nou pretext de pedeapsă, ce se născuse o dată cu apariția țigărilor. În ceea ce mă privea, devenisem un expert în făcutul focului şi mă alesesem cu porecla de „Prometeu“.

Achiziția de alimente de pe piață s-a mai repetat în următoarele trei luni, de fiecare dată numărul cumpărătorilor scăzînd, pe măsură ce banii de pe carnetele de cecuri se epuizau. După aceste trei luni, nu aveau să ne mai rămînă decît în amintire gustul de margarină şi de salam sau zilele în care ne potolisem foamea. Cei ce îşi făcuseră iluzii că, o dată cu acordarea

dreptului la cumpărături din banii proprii, începea o nouă epocă în care vom fi trataţi în conformitate cu „Declaraţia drepturilor omului“ şi cu legile internaţionale prevăzînd regimul de detenţie al condamnaţilor politici, şi-au văzut speranţele înşelate. Au aşteptat în zadar etapele următoare de intrare în legalitate a guvernului de la Bucureşti, ce trebuiau să ducă la instaurarea unui regim de detenţie civilizat, în concordanţă cu normele internaţionale. După „cumpărături“ n-a mai urmat nimic; nici dreptul la legătură cu familia, la cărţi poştale sau vorbitor, nici dreptul de a primi pachete de acasă. Toate astea au rămas mai departe privilegii rezervate exclusiv deţinuţilor de drept comun.

O altă măsură sau mai bine zis, jumătate de măsură, luată în aceeaşi perioadă, ne-a indus şi ea în eroare, făcîndu-ne să credem că administraţia era totuşi preocupată de starea sănătăţii deţinuţilor. Acţiunea a pornit pe neaşteptate într-o dimineaţă, printr-o neobişnuit de mare desfăşurare de forţe. Zeci de gardieni au invadat secţia. Nu lipsea nici unul din ofiţerii închisorii, în frunte cu Bau-Bau care dirija operaţiile.

Daniel Cantemir, plantonul şi iscoada noastră de pe coridor, nu ne-a putut lămuri despre cele ce se întîmplau, pentru că fusese imediat introdus în celulă. Nu apucase să vadă decît numărul mare de gardieni pus pe picioare; mult mai mare decît pentru o percheziţie obişnuită. Din cameră auzeam tropăit de cizme, ordine nedesluşite, uşi care se trînteau. Nimic însă nu ne aducea vreo indicaţie asupra scopului acestei inopinate descinderi. Din cînd în cînd, forfoteala de pe coridor era dominată de mugetele lui Bau-Bau, strunindu-şi şi ameninţîndu-şi oamenii. Nici cînd uşa s-a dat de perete şi şase camarazi de-ai noştri, strigaţi nominal de un ofiţer, au fost scoşi afară, fără bagaj, nu ne-am putut dumiri despre ce era vorba. Însoţiţi de răcnetele obişnuite: „Ia pe doi!“, „Ţine aproape!“, „Lasă gura, banditule!“, „Mişcă-te mai repede!“, i-am auzit îndepărtîndu-se.

După ce au trecut de grilajul de la capătul secţiei şi sunetul paşilor s-a stins, uşa celulei s-a deschis iar şi ofiţerul a citit alte şase nume, printre care şi pe al meu. Scoşi pe coridor, încadraţi de gardieni şi însoţiţi de acelaşi alai ca şi primul grup, am fost şi noi îndreptaţi pe acelaşi drum. Am ieşit din secţie, am urcat scările la parter şi am fost opriţi şi aliniaţi cu faţa la perete, în apropierea uşii principale de acces în penitenciar. Un gardian privea, prin uşa întredeschisă, afară. După cîteva minute de aşteptare, a deschis-o larg şi ne-a mai strigat o dată să nu întoarcem capul. Cu coada ochiului, i-am văzut însă pe cei şase, din grupul care ne precedase, intrînd înapoi în închisoare.

Abia cînd ni s-a ordonat să ieşim afară şi am păşit pragul în curte, am priceput pentru ce fuseserăm aduşi pînă aici. Chiar în faţa intrării, la numai cîţiva metri de uşă, era staţionată o dubă; de data asta, nu una a Ministerului de Interne, ci a Ministerului Sănătăţii. Era una din acele maşini echipată cu aparatură Röntgen, pentru făcut microradiografii. Cît priveşte procedeul standard aplicat de M.A.I., în toate acţiunile pe care le întreprindea în închisoare, n-aveam să-l înţelegem niciodată. De ce trebuiseră să mobilizeze atîtea zeci de gardieni, de ce toată această demonstraţie inutilă de forţă şi atîta mister, în jurul cîtorva nenorociţi, flămînzi şi epuizaţi, cărora le tremurau picioarele de slăbiciune după primii paşi, nu era de înţeles pentru o minte normală. Părea să ţină de ritualul unei societăţi secrete, în misterele căreia nu eram iniţiaţi. Faptul însă că şi noi, deţinuţii politici, fuseserăm cuprinşi în campania de depistare a tuberculozei, întreprinsă la scară naţională, ni s-a părut de bun augur. Încă înainte de a fi arestat, dubele Ministerului Sănătăţii cutreierau ţara, fiecare cetăţean fiind obligat să se supună periodic unui control radiologic.

Pe rînd, am trecut fiecare prin faţa aparatului, primind indicaţii laconice din partea personalului sanitar al dubei: două femei în halate albe, care nu îndrăzneau nici măcar să ne privească. Era evident că li se pusese în vedere să nu schimbe nici o vorbă cu noi şi că erau timorate de prezenţa unui ofiţer al penitenciarului, care le supraveghea îndeaproape. Cîteva minute mai tîrziu eram duşi înapoi în celulă, încrucişîndu-ne pe drumul de întoarcere cu grupul următor de şase deţinuţi ce se îndrepta, la rîndul lui, spre duba sanitară. Rezultatul microradiografiilor ne-a fost comunicat vreo două–trei săptămîni mai tîrziu, de către felcerul închisorii, acelaşi plutonier Cioltar (zis Ciortan), care funcţiona şi în 1952 la cabinetul medical, cînd fusesem prima oară încarcerat în penitenciarul din Piteşti. Din camera noastră cu aproximativ patruzeci de deţinuţi, şapte oameni fuseseră găsiţi cu leziuni pulmonare suspecte. Cioltar le-a luat cîte o probă de spută pentru un test suplimentar de laborator. Rezultatul acestui examen nu le-a mai fost comunicat, dar după cîteva zile au fost anunţaţi că de-aci înainte vor beneficia de „regim T.B.C.“. În ce consta acest „regim“ am văzut chiar de-a doua zi. Fiecare din cei şapte bolnavi a primit, pe lîngă mîncarea obişnuită, un polonic de lapte! Atîta tot! Nu li s-a dat nici un fel de tratament medical şi nu s-a luat nici o măsură de izolare a lor, pentru a le oferi un mediu mai igienic şi mai sănătos şi pentru a evita totodată riscul de contaminare al celorlalţi.

Astfel, iluziile ce ni le făcusem cu privire la grija medicală, ce ni s-a

părut că ne-o poartă administrația, s-au spulberat şi ele. Iar dacă unii au mai păstrat în fundul sufletului o urmă de speranță, n-au făcut decît să amîne data la care aveau să ajungă şi ei la convingerea că nu ne puteam aştepta la vreo bună intenție sinceră din partea temnicerilor noştri. Scadența pentru cei care mai nădăjduiau într-o umanizare a condițiilor noastre de viață a venit la mai puțin de două luni după acordarea „regimului T.B.C.“ Într-o bună zi, fără nici o explicație, distribuirea laptelui a încetat!

Din cei şapte beneficiari ai efemerului „regim T.B.C.“ nu-mi amintesc decît de tînărul sîrb Angelco Peiovici. Probabil pentru că era singurul care prezenta simptomele specifice ale bolii, evidente chiar pentru ochii unui profan. Cu obrajii lui îmbujorați de febră, în comparație cu paloarea celor din jur, părea singurul om sănătos din cameră. Tot febra era şi explicația palmelor lui mereu umede.

Două motive m-au determinat să relatez atît de amănunțit despre perioada de cîteva luni petrecută în camera din subsolul închisorii din Piteşti. Mai întîi, pentru că mi-au rămas întipărite în memorie mult mai multe detalii decît din alte celule, prin care aveam să mai trec în anii următori. În al doilea rînd, pentru că această perioadă a ilustrat, poate, cel mai bine o fază care avea mereu să se repete în cursul timpului, în acea permanentă alternanță de regimuri cînd mai dure, cînd mai suportabile, caracteristice vieții din închisorile cu deținuți politici.

Mutarea mea din subsol la primul etaj s-a produs în cadrul unei remanieri generale a componenței celulelor. Întreaga închisoare a fost cuprinsă de efervescența mutărilor. Din nou s-a recurs la întreg efectivul gardienilor disponibili, pentru a pune în aplicare dispozițiile ofițerului politic. Locotenentul-major Lupu urmărea personal executarea planului, prevăzînd noua repartizare a deținuților în celule. Acțiunea a durat aproape toată ziua, din cauza veşnicelor greutăți întîmpinate în astfel de ocazii: erori la cititul numelor, confuzii de persoane cu nume similare, dificultăți de a-i descoperi prin celule pe deținuții ce figurau pe listele de mutări. Şi tot ca de obicei, cînd la încheierea operațiunii s-a făcut apelul deținuților, n-a mai corespuns efectivul şi numărătoarea a trebuit repetată.

Celula în care nimerisem era ca toate cele de la etajul unu şi doi de pe coada T-ului, despre care am mai vorbit. Lungă de cam trei metri şi jumătate şi lată de doi metri, avea ca mobilier două rînduri de cîte trei paturi suprapuse, o tinetă şi un hîrdău cu apă de băut. Sub fereastră era un calorifer cu trei sau patru elemenți, iar în peretele de deasupra uşii, un bec.

Fereastra nu avea oblon ca aceea din subsol şi dădea spre periferia de nord a oraşului, către bariera Găvana. Aşezată prea sus, trebuia să te sui pe calorifer ca să priveşti afară. Dacă erai prins, erai pedepsit. În afară de faptul că erau mai luminoase decît subsolul din care plecasem, celulele de la etaje mai prezentau un mare avantaj: erau pardosite cu scîndură.

Eram şase locatari. Trei proveneau din aceeaşi cameră de la subsol: Ghedoş Ravosie, sîrbul, Marinică, tînărul din Bucureşti care, pe cînd îşi făcea stagiul militar, trecuse frontiera în Iugoslavia, şi cu mine. Ceilalţi trei stătuseră în diferite celule de la etaj, înaintea marii pritoceli a mutării. Criteriul după care se făcuse noua repartizare în celule nu l-am putut desluşi. În orice caz, nu se mai ţinuse seamă de cuantumul pedepsei. În toate celulele, cu care am luat imediat legătura prin Morse, sau chiar vorbind de la o fereastră la alta cînd nu eram supravegheaţi, se aflau acum amestecaţi deţinuţi cu tot felul de condamnări, de la zece ani, la muncă silnică pe viaţă.

În toţi anii petrecuţi în Piteşti au avut loc nenumărate mutări, de fiecare dată componenţa locatarilor din celule schimbîndu-se. În perioada dintre două mutări am convieţuit astfel mereu cu alţi oameni, ajungînd în cele din urmă să-i cunosc personal pe aproape toţi deţinuţii din închisoare. Cu puţinii pe care întîmplarea a făcut să nu-i întîlnesc, am întreţinut totuşi legături prin mijloacele noastre clandestine de comunicaţie. Şi chiar dacă nu am putut să ne strîngem niciodată mîna sau să ne privim în ochi, ne-am cunoscut reciproc prin intermediul altora, care ne erau prieteni sau cunoştinţe comune. În anii următori, legăturile dintre noi aveau să devină tot mai strînse, fiecare ştiind despre fiecare cu ce fel de om avea de-a face. S-au stabilit relaţii de încredere şi s-au legat prietenii. Unii s-au bucurat de stima tuturor. Alţii, dimpotrivă. Fiecare şi-a căpătat locul lui în mijlocul celor aproximativ trei sute cincizeci de deţinuţi condamnaţi pentru înaltă trădare, concentraţi în închisoarea din Piteşti. Convieţuirea forţată ne-a obligat să ne cunoaştem, să ne suportăm unul altuia ciudăţeniile şi maniile, făcîndu-ne concesii reciproce, să ne apreciem sau să ne disprețuim. Ne-am închegat într-un fel de mare familie, în care fiecare membru îi trecea celuilalt cu vederea defectele minore, judecîndu-l şi preţuindu-l numai după trăsăturile de caracter majore. Cele cîteva oi negre, ca în orice familie, au fost repudiate şi ţinute la distanţă de preocupările comunităţii.

În noua mea celulă de la etaj, n-am stat decît puţină vreme şi probabil că n-aş fi avut nimic de povestit despre cele cîteva săptămîni, dacă în luna

iulie (1955) nu s-ar fi produs un eveniment care să tulbure cursul monoton al acelor zile, atît de asemănătoare între ele încît le pierdeai şirul. Ne săturasem pînă şi de priveliştea de pe fereastră, mereu aceeaşi. Fusese, la început, prima noastră distracţie, dar sfîrşise prin a intra şi ea în rutina cotidiană. Continuam însă să ne cățărăm cu rîndul pe calorifer, în timp ce unul din noi făcea de pază la uşă pentru a nu fi surprinşi de gardian.

Marinică era primul care sărea la geam, ori de cîte ori se auzea în curte motorul camionului închisorii. Supraveghea descărcarea şi ne anunța meniul din ziua respectivă. Aprovizionarea cu arpacaş, varză murată sau cartofi se făcea pe mai multe zile. În timpul verii se aduceau zilnic cantități nu prea mari de varză crudă, morcovi, dovleci sau roşii care se amestecau în fiertura obişnuită de arpacaş sau în zeama de cartofi. Uneori, Marinică striga entuziasmat de la postul lui de observaţie: „Carne!“ Dar asta se întîmpla rar în acea perioadă şi, în orice caz, cuvîntul exprima cu totul altceva decît ceea ce se înțelegea în mod obişnuit prin carne. Însemna: copite de vită, burtă, cozi de porc sau, în cel mai fericit caz, capete de vite, bineînțeles fără creier şi fără limbă.

Într-o dimineață, Marinică ne-a solicitat ajutorul. Nu putea distinge ce soi de marfă adusese camionul şi mai ales nu-şi putea explica motivul pentru care, la descărcare, veniseră să asiste Bau-Bau şi ofițerul politic. Ne-am suit pe rînd pe calorifer, curioşi să ştim de ce i se acorda atîta importanță transportului. Un gardian, urcat pe platforma camionului, manipula nişte baloturi. Părea să le numere, răspunzînd în acelaşi timp unor întrebări puse de Mândreş. Apoi a început să le dea jos din camion, unde cîțiva deținuți de drept comun aşteptau să le care în închisoare. Cu ocazia transbordării, sfoara unuia din baloturi s-a rupt, conținutul, pînă aci strîns legat şi neidentificabil de la distanța la care ne aflam, răspîndindu-se pe jos. În timp ce echipa de drept comun aduna lucrurile împrăştiate în cădere şi se străduia să refacă pachetul, am văzut că era vorba de îmbrăcăminte. Costume de haine civile, cu pantaloni şi veston de culoare maron. După socoteala ce ne-am făcut-o, am apreciat numărul costumelor aduse la peste cincizeci. Intrigați de rostul acestor baloturi, am făcut tot felul de supoziții, dar neajungînd la nici o explicație satisfăcătoare, am renunțat să ne mai gîndim la ele şi, în cele din urmă, episodul a fost dat uitării. O săptămînă mai tîrziu însă, costumele aveau să reapară şi o dată cu ele, ni s-a revelat şi motivul pentru care fuseseră aduse.

Totul a început într-o dimineață, printr-o vie activitate Morse, perceptibilă numai de urechile noastre versate. Un țăcănit uşor dar

continuu, ca un țîrîit de greier vara, a animat caloriferele şi ţevăria instalaţiei de încălzire, al cărei traseu lega toate celulele între ele. Marinică, cel mai bun „morsist“ din camera noastră, a trecut pe recepţie, cu urechea la calorifer. Mesajul pornea de la Paulică Bandu, care se afla pe secţia de la parter. Ne anunţa că cea mai mare cameră de la parter, vecină cu celula lui, fusese evacuată, deţinuţii care o ocupaseră fiind înghesuiţi prin celelalte încăperi ale secţiei.

La scurt timp după comunicatul lui Paulică, s-au auzit paşi de cizme şi zgomote de zăvoare pe secţia noastră. Conform înţelegerii devenită uzanţă în astfel de împrejurări, Marinică a bătut imediat în ţeavă semnalul de alarmă (S.O.S. în Morse) şi caloriferele au amuţit. Pe coridor se auzeau uşile deschizîndu-se pe rînd. La unele celule, paşii de cizme se opreau şi zăboveau mai mult, la altele, uşile erau deschise şi aproape imediat trîntite la loc. În fine, ne-a venit şi nouă rîndul. Din cadrul uşii, un plutonier de la grefa închisorii ne-a întrebat pe rînd cum ne cheamă. La fiecare nume ce-l spuneam, consulta o listă. Nu s-a oprit decît la numele lui Ghedoş Ravosie, căruia i-a cerut date suplimentare de identificare: tata, mama, data şi locul naşterii şi condamnarea. Satisfăcut de răspunsuri, care păreau să coincidă cu însemnările lui, i-a spus: „Strînge-ţi bagajul şi aşteaptă la uşă!“ Apoi a trecut la celula următoare.

Cum s-a închis uşa, Marinică şi-a reluat postul la calorifer, transmiţînd, pe de-o parte, ce se petrecuse la noi în celulă şi recepţionînd, pe de altă parte, tot ce comunicau celelalte celule, vizitate de plutonierul de la grefă. Pe măsură ce primea informaţiile, ni le împărtăşea în fraze scurte, pentru a nu pierde şirul transmisiunii. Am aflat astfel numărul şi numele celor care, ca şi Ravosie, primiseră ordinul să-şi facă bagajul. Ne aflam şi noi acum în posesia listei plutonierului, reconstituită la numai cîteva minute după trecerea lui. Ceea ce sărea în ochi de la prima vedere, era că lista cuprindea numai nume de sîrbi. Supunînd-o la un examen şi mai atent, am constatat chiar că nu lipsea de pe ea nici unul din deţinuţii sîrbi din Piteşti. Ce urma să se întîmple cu ei, aveam să aflăm în cursul aceleiaşi dimineţi.

Mai întîi au fost scoşi din celulele în care se găseau. Ne-am luat rămas-bun de la Ravosie, care a ieşit pe uşă la fel de nedumerit ca şi noi, în privinţa destinaţiei lui.

Cînd Paulică şi-a reluat transmisiunile prin calorifer, am aflat că toţi sîrbii fuseseră introduşi în camera cea mare de la parter, evacuată mai devreme. Paulică luase chiar legătura cu ei prin perete, aşa că informaţiile lui proveneau direct de la sursă. În tot cursul dimineţii ne-a ţinut astfel la

curent cu cea mai mică mişcare de pe secţia de la parter. Cu toate că ştirile se succedau la intervale neregulate, uneori caloriferul amuţind mai multă vreme, Marinică nu se mai dezlipea de el. Cum se pornea ţîrîitul greierului, doi-trei dintre noi săream în picioare în spaţiul liber dintre paturi, acoperind vederea de la vizetă spre calorifer, iar Marinică, cu urechea lipită de ţeavă, ne repeta cu glas scăzut conţinutul mesajelor.

După ce toţi sîrbii au fost închişi în camera mare, s-a lăsat o lungă aşteptare. Cam după o oră, Paulică ne-a semnalat primul eveniment. Sîrbii au fost din nou identificaţi de plutonierul de la grefă. De data asta, mult mai amănunţit, prin verificarea datelor din dosarul fiecăruia. După plecarea plutonierului, a urmat iar un timp de linişte. Apoi ştirile au căpătat un ritm mai viu, pe măsură ce evenimentele de la parter se precipitau: „Sîrbii au fost scoşi pe coridor, percheziţionaţi şi reintroduşi în cameră!“ După altă pauză: „A venit plutonierul de la magazie şi le-a ridicat efectele penale, pantalonii, vestoanele şi mantalele vărgate. Au fost lăsaţi numai în cămăşi şi izmene!“

Pînă aici, procedura ne era cunoscută, aşa că ne-am considerat lămuriţi cu privire la soarta sîrbilor: vor fi transferaţi. Această concluzie ne-a făcut să aşteptăm, de-aci înainte, cu mai puţin interes comunicatele de la parter. Ştiam ce va urma. Paulică ne va anunţa că celor izolaţi pentru transfer li s-au predat bagajele personale de la magazie. Apoi, cîndva în timpul zilei, vom auzi zgomot de motor şi vom vedea pe fereastră duba închisorii trasă în curte, iar Paulică ne va mai chema o dată ca să ne spună că sîrbii au părăsit camera. De asemenea, eram convinşi că după o vreme, cu ocazia primului transport de deţinuţi ce vor fi aduşi de la Jilava, vom afla şi numele penitenciarului unde fuseseră duşi sîrbii noştri.

Aşa cum prevăzusem, Paulică a început să transmită din nou, pentru a ne anunţa că pe coridorul de la parter se aude un du-te-vino de paşi şi vocea plutonierului de la magazie dînd dispoziţii. Presupunea că e o echipă de deţinuţi de drept comun, care căra bagajele sîrbilor de la magazie şi le depunea la capătul coridorului. Apoi, Paulică ne-a anunţat că întrerupe emisiunea pentru că pe coridorul lor se auzea vocea lui Mândreş. După o pauză destul de lungă, caloriferul a prins iar viaţă. Semnalul convenţional, prin care Paulică ne atrăgea atenţia să trecem pe recepţie, a răsunat însă neobişnuit de tare, iar graba cu care se repetau ciocăniturile în ţeavă trăda o nervozitate pe care nu i-o cunoşteam. Marinică în schimb, parcă şi mai flegmatic ca de obicei, ne-a tradus cu voce calmă mesajul laconic transmis pe ţeavă: „Zice că îi îmbracă în haine civile. Paulică crede că îi eliberează.“

Apoi, la încetarea transmisiei, îndepărtîndu-se de calorifer, a ținut să adauge pe un ton mucalit şi comentariul lui: „Eu cred că dacă le dă drumul, trebuie să le dea înapoi şi carnetele de membru de partid!“

Dacă în primul moment, surpriza provocată de ştirea eventualității eliberării sîrbilor ne-a făcut să nu luăm în seamă remarca lui Marinică, în ceasurile următoare aveam să ne amintim de ea şi să-i apreciem perspicacitatea. Fiecare nouă informație pe care am primit-o de-aici înainte de la parter a venit să completeze şi să întărească tot mai mult presupunerea lui Paulică. Rînd pe rînd, sîrbii au fost scoşi pe coridor, unde fiecăruia i s-a dat cîte un costum de haine, cît de cît potrivit ca măsură. Descrierea şi culoarea costumelor nu lăsa nici un dubiu: erau costumele descărcate din camion cu o săptămînă înainte în curtea puşcăriei. Cei cîțiva gardieni, ca şi plutonierul de la magazie, care le distribuiseră hainele, le vorbiseră ca niciodată de amical, şi se arătaseră binevoitori şi chiar glumeți. La aluziile cu privire la o eventuală eliberare, făcute de cîțiva dintre sîrbi, nu răspunseseră însă decît printr-un zîmbet enigmatic. Abia cînd toți sîrbii au fost îmbrăcați în haine civile, a intrat la ei în cameră căpitanul Mândreş şi le-a adus la cunoştință, în mod oficial, că vor fi puşi în libertate.

După plecarea lui Mândreş, pe cînd Paulică ne relata tocmai despre vizita lui în camera vecină, atenția ne-a fost atrasă de nişte strigăte ce ne parveneau prin fereastra deschisă. Apropiindu-ne de gratii, le-am putut înțelege. Erau cîțiva sîrbi din camera de la parter (de sub noi) care, încurajați de noua situație în care se aflau, renunțaseră la prudența obişnuită şi-şi strigau în gura mare, pe fereastră, foştii camarazi din alte celule, pentru a-i anunța că fuseseră grațiați. În afară de emoționantele cuvinte de despărțire, schimbate între cei ce plecau şi cei ce rămîneau, reprezentînd cele cîteva cazuri de prietenii sincere pe care le-au legat în închisoare, sîrbii n-au lăsat în urma lor nici un fel de amintiri plăcute. Dimpotrivă! Datorită orgoliului lor nemăsurat, a şovinismului abia disimulat care-i anima, a brutalității şi primitivismului care le caracterizau reacțiile şi întreaga comportare, s-au făcut, în general, nesuferiți. N-au lăsat în urmă decît puține regrete, iar la plecarea lor nu ne-am bucurat ca la eliberarea unor camarazi. Mai degrabă, aş spune că am răsuflat uşurați că am scăpat de ei. Cam astea erau reflecțiile pe care le schimbam între noi după ce Paulică ne comunicase că Mândreş confirmase oficial eliberarea sîrbilor. Şi parcă înadins pentru a ne spulbera şi ultimele remuşcări ce le-am mai fi avut de a-i judeca atît de aspru şi fără simpatie, în acel moment a început să răsune „Marşul partizanilor sovietici“, cîntat în cor de foştii noştri tovarăşi de

detenție.

Toate intervențiile gardienilor de a-i face să tacă au fost zadarnice. Pînă ce nu şi-au epuizat repertoriul de cîntece şi marşuri, din care puținele cuvinte pe care le înțelegeam, ca „Tito“ sau „comunist“ şi alte cîteva din vocabularul marxist, erau suficiente pentru a ne lămuri asupra naturii lor, n-au încetat să cînte. Pe această notă dezgustătoare a luat sfîrşit convieţuirea noastră cu sîrbii.

În cursul după-amiezii, sîrbii au fost scoşi pe coridor, unde grefa închisorii a mai procedat o dată la verificarea dosarelor şi la un ultim apel nominal. Nemaiavînd contact direct cu ei, Paulică asculta acum la uşă, încercînd să urmărească mai departe evenimentele. Nu reuşea însă să surprindă decît frînturi din discuțiile ce se purtau între diverşi membri ai administrației, care se perindau pe secția de la parter, sau între unii ofițeri şi cei ce urmau să fie eliberați. La un moment dat ne-a comunicat că pe coridor s-a iscat o controversă între cîțiva ofițeri. Părea să fie vorba despre o eroare în privința dosarelor celor ce urmau să fie puşi în libertate. În orice caz, îndeplinirea ultimei formalități, constînd în completarea şi înmînarea foilor de eliberare, fusese întreruptă din cauza unei nepotriviri constatate între numărul dosarelor aduse de la grefă şi numărul deținuților grațiați de pe tabelul aflat în posesia ofițerului politic. După un răstimp de tăcere, Paulică a reluat transmisia: „Au descoperit încurcătura! Lipsea un dosar, pe care plutonierul de la grefă nu-l adusese. Lupu (ofițerul politic) l-a trimis să-l caute şi să-l aducă împreună cu deținutul respectiv. N-am putut auzi numele deținutului.“

Marinică nu terminase încă să ne relateze conținutul mesajului cînd pe secția noastră s-au auzit deodată glasuri şi paşi de cizme. Se apropiau de celula noastră şi chiar s-au oprit în dreptul uşii. Am auzit un schimb de cuvinte pe şoptite şi apoi s-au tras zăvoarele. Era plutonierul de la grefă, cu un dosar în mînă! În spatele lui stătea ofițerul de serviciu. Plutonierul a citit cu glas tare numele scris pe coperta dosarului. Era numele lui Marinică! Ne-am dezmeticit din consternare numai cînd l-am auzit spunîndu-i: „Ia-ți bagajul şi ieşi afară!“

Zorit de ofițerul de serviciu, Marinică şi-a adunat în pripă cele cîteva zdrențe personale. Văzîndu-l cu bocceaua sub braț şi gata de plecare, ofițerul s-a dat la o parte din cadrul uşii ca să-i facă loc să iasă. În acel moment însă, Marinică a făcut brusc stînga împrejur, s-a îndreptat spre noi şi ne-a îmbrățişat pe fiecare în parte, fără să se lase tulburat de accesul de furie al ofițerului, care răcnea la el să iasă imediat afară. Din prag s-a mai

întors o dată spre noi ca să ne spună: „Fraților, vă aştept cît de curînd în Ferentari!“ Zîmbea ca de obicei golăneşte, dar avea ochii în lacrimi.

O jumătate de oră mai tîrziu l-am mai zărit pentru ultima oară pe Marinică. În mijlocul grupului de sîrbi, îmbrăcat şi el în haine civile, ne făcea semn cu mîna din camionul care părăsea incinta închisorii.

Explicația miraculoasei eliberări a lui Marinică am aflat-o mai tîrziu. Decretul de grațiere dat de guvernul comunist de la Bucureşti, după reluarea legăturilor cu Tito, îi privea pe toți deținuții condamnați pentru acte de înaltă trădare sau spionaj săvîrşite în favoarea regimului de la Belgrad. Norocul lui Marinică fusese tocmai condamnarea lui abuzivă pentru spionaj în favoarea lui Tito şi nu pentru infracțiunea lui reală de „trecere ilegală a frontierei“.

La vremea aceea am ştiut exact numărul celor care au beneficiat de acest decret. Cu trecerea timpului, cifra mi s-a şters din amintire. Cred însă că din Piteşti au fost eliberați cu acea ocazie în jur de cincizeci–şaizeci de deținuți.

După eliberarea „titoiştilor“ s-au făcut iar mutări. De data asta, ni s-au părut motivate deoarece, în urma plecării sîrbilor, într-unele celule rămăseseră paturi libere, iar altele continuau să fie aglomerate.

Am ajuns acum pe partea opusă a coridorului, aproape vizavi de celula din care plecasem. Aveam deci fereastra orientată spre nord-est. Vedeam regiunea de dealuri domoale spre răsărit, iar spre nord, cînd era senin, lanțul munților. Am redescoperit pe versantul înverzit al unui deal acoperişul conacului Brătienilor de la Florica, arătat de cineva la prima mea şedere în Piteşti, în 1952, şi am revăzut trenul care circula pe linia de cale ferată de pe valea rîului Doamnei. N-am apucat însă să mă familiarizez cu toate cotloanele peisajului fiindcă am fost din nou mutat, după o săptămînă. De data asta, n-am mai înțeles ce l-a determinat pe locotenentul-major Lupu să procedeze, la un interval aşa de scurt, la o nouă mutare.

În următoarele două luni aveam să mă obişnuiesc cu frecvența acestor schimbări de domiciliu, care păreau să fie îndeletnicirea de predilecție a ofițerului politic. Nu trecea bine săptămîna, şi mă trezeam într-o altă celulă, fie la parter, fie la etaj, cînd cu vederea spre oraş, cînd spre rîul Doamnei. Era de neînțeles ce se urmărea cu aceste pritoceli. În orice caz, sînt sigur că scopul atins nu coincidea cu cel ce şi-l propusese ofițerul politic, căci pentru noi mutările au echivalat cu un fel de vizitare a închisorii, descoperindu-ne toate colțurile celor trei secții ocupate de „politici“: de la

subsol, parter şi primul etaj. Eram acum perfect orientaţi în privinţa poziţiei tuturor celulelor, care cu toate că identice (în afară de cele cîteva camere mari de la subsol şi parter), prezentau posibilităţi diferite de comunicare, atît între ele, cît şi cu „dreptul comun“, cu care, în decursul anilor, am reuşit să stabilim deseori contacte de mai lungă sau mai scurtă durată, după împrejurări.

Celulele, cu vederea fie spre oraş, fie spre rîul Doamnei, dar plasate nu prea departe de unghiul ce-l forma coada T-ului cu aripa transversală a clădirii (bara T-ului), aveau avantajul de a putea intra în legătură, chiar verbală, cu locatarii de drept comun ai acelei aripi. Desigur că impedimentul major la angajarea convorbirilor era teama deţinuţilor de drept comun de a sta de vorbă cu noi. Uneori, tentativele noastre de a lua contact cu ei n-au avut nici un succes. Alteori, am reuşit să le înfrîngem spaima ce le-o insuflase administraţia, ameninţîndu-i cu trimiterea în judecată pentru complicitate cu noi, ceea ce ar fi însemnat un delict politic, cu o nouă condamnare şi cu o trecere a lor din categoria de drept comun, cu toate privilegiile ei, în cea de contrarevoluţionari, cum erau denumiţi oficial deţinuţii politici. N-au lipsit însă nici cazurile cînd iniţiativa luării legăturii cu noi a pornit chiar de la unii deţinuţi de drept comun.

Încă din primele luni ale concentrării „înaltei trădări“ la Piteşti, preocuparea noastră de a străpunge zidul de izolare pe care administraţia îl ridicase în jurul nostru a avut aspectul unei necesităţi stringente, aproape la fel de importantă ca şi hrana, aerul şi căldura, în lupta de supravieţuire. Nu e de mirare deci, că dorinţa generală de a ne informa ne-a stimulat să căutăm cele mai ingenioase căi pentru a obţine veşti de afară. Aproape toţi participam la această campanie de culegere de informaţii, punîndu-ne în joc toată iscusinţa şi aptitudinile cu care eram dotaţi, pentru a găsi defectele din sistemul de izolare şi a le folosi în acest scop. Spiritul inventiv al unora, combinat cu extraordinara aplicaţie a altora de a pune în practică metodele descoperite, a creat în Piteşti o reţea de legături extrem de eficace, supusă unei permanente perfecţionări. Febra informaţiilor, de care toţi eram contaminaţi, a devenit pentru unii o adevărată obsesie. Nu mă pot împiedica să nu văd asemănarea dintre această obsesie a informaţiilor şi obsesia foamei, amîndouă manifestîndu-se la oamenii mai slabi de înger, provocate de două lipsuri la fel de grave: hrana şi ştirile.

Cel de-al doilea efect al frecventelor mutări, cu siguranţă tot atît de puţin dorit de biroul politic, a fost realizarea unei mai grabnice omogenizări a deţinuţilor din penitenciar. Cu ocazia fiecărei mutări, componenţa

celulelor se schimba. Întîlneam astfel, de fiecare dată, noi camarazi de celulă. Am început prin a face cunoştinţă unii cu alţii. Convieţuirea apropiată şi timpul au făcut restul: au dus la acea adevărată şi profundă cunoaştere reciprocă, la care numai în condiţiile de închisoare se poate ajunge. Supus acuităţii privirilor şi spiritului de observaţie supradezvoltat al deţinuţilor, nimeni nu-şi putea ascunde caracterul sau sinceritatea sentimentelor, mai ales cînd intervenea şi factorul timp. Timpul, acest principal duşman al deţinutului, care în acţiunea lui corozivă ne măcina cu o implacabilă perseverenţă sănătatea şi ne tocea zi de zi nervii, ne devenea în acest caz un aliat preţios, lucrînd măcar o dată şi în favoarea noastră. Nici o ipocrizie nu-i putea rezista! Cele mai perfecte măşti, menite să ne inducă în eroare, sfîrşeau prin a se fisura şi a cădea, lăsînd să apară adevăratele trăsături de caracter pe care le ascundeau.

Din păcate, tot acţiunii de uzură a timpului îi datorez şi lacunele care îmi afectează acum memoria, obligîndu-mă să renunţ, pentru o vreme, în povestirea mea, la urmărirea unei stricte cronologii. Îmi este imposibil să mai restabilesc din memorie ordinea de succesiune a nenumăratelor celule, prin care m-am perindat în cei cinci ani de detenţie în Piteşti, sau să reconstitui lista nominală a deţinuţilor întîlniţi în fiecare din aceste celule în parte. Voi relata aşadar, despre această perioadă, prezentînd mai întîi un tabel nominal, în ordine alfabetică, al tuturor deţinuţilor de care îmi amintesc. În limita celor ce mi-au rămas întipărite în minte, le voi schiţa portretul în lumina aspectului fizic şi moral sub care mi s-au înfăţişat atunci. Voi încerca să fiu cît mai obiectiv, neavînd pretenţia de a mă erija în moralist sau judecător. Iar dacă în unele aprecieri voi părea a da dovadă de intransigenţă, în timp ce în altele, dimpotrivă, de înţelegere şi conciliere, nu voi face decît să reflect atitudinea şi părerile mele de atunci, care în general coincideau cu opinia majorităţii camarazilor mei din Piteşti, din acea vreme.

O dată cu această trecere în revistă a deţinuţilor din Piteşti, mă voi opri la fiecare nume, legat de vreun fapt mai deosebit sau care îmi va sugera vreun episod din viaţa noastră de toate zilele din închisoare, pentru a-l povesti. Alte evenimente mai importante sau întîmplări ieşite din comun le voi relata separat şi mai pe larg, după prezentarea listei deţinuţilor, aceasta putînd fi astfel consultată ori de cîte ori va fi nevoie, pentru a identifica şi recunoaşte personajele implicate în acţiunile descrise.

DOUĂ SUTE ŞAPTEZECI ŞI ŞAPTE DE NUME…

Din efectivul de trei sute cincizeci-patru sute de deținuți, condamnați pentru „crime de înaltă trădare“, care au populat închisoarea din Piteşti, începînd din iarna 1954–1955 şi pînă în luna aprilie 1960, dată la care am părăsit-o, am reuşit să reconstitui numai o listă parțială, cuprinzînd aproximativ două sute şaptezeci de nume.

1. ATANASIU CRISTEA, fratele actorului Nicki Atanasiu. Colonel, fost comandant al pompierilor în timpul războiului. Era membru al Lojei masonice din Bucureşti.

2. ANGHEL CONSTANTIN, radiotelegrafist, cu brevet internațional, în marina comercială.

În timpul unei escale la Londra, fusese debarcat şi internat pentru o operație urgentă. (Nu-mi amintesc exact dacă din cauza unei crize de ficat sau de rinichi.) În spital, cere să stea de vorbă cu cineva din serviciile de informații britanice. O dată contactul stabilit, îşi oferă serviciile. Cîțiva ani mai tîrziu, este descoperit şi arestat. Avea să fie condamnat într-un proces de spionaj, în care, spre uimirea lui, şeful lotului era chiar fostul lui comandant de vas, căpitanul Drăguşin, de care se ferise totdeauna, neavînd încredere în el. Drăguşin lucra de multă vreme pentru serviciile engleze.

Înverşunat duşman al comuniştilor şi fire independentă, Anghel a avut mult de suferit în prima parte a detenției, refuzînd să se supună măsurilor înjositoare şi de timorare, aplicate arestaților în subsolul Ministerului de Interne, spre a le frînge rezistența şi a-i condiționa pentru anchetă.

Am întîlnit mai mulți deținuți, foşti contemporani cu Anghel în celularul Ministerului de Interne, care îşi aminteau de scandalurile ce le provocase, nerespectînd normele stricte ale regulamentului casei, fie smulgîndu-şi ochelarii negri de la ochi, cînd era dus la anchetă, fie refuzînd să vorbească pe şoptite, fie culcîndu-se în timpul zilei în pat. Apostrofat de gardian, Anghel se încăpățîna pe poziție. La insulte răspundea cu insulte, iar la forță se opunea cu forța, de care de altfel nu ducea lipsă, mai ales în

primele luni de închisoare, cînd încă nu slăbise. Nu era înalt, dar bine legat şi musculos. Totuşi, era de la sine înțeles că toate conflictele trebuiau să se termine cu înfrîngerea deținutului. Gardianul dădea alarma şi primea ajutoare. Cu toții năvăleau apoi la Anghel în celulă, de unde se auzeau pe tot celularul zgomote înăbuşite de luptă şi lovituri înfundate. În cele din urmă, gîfîind, cu uniformele ponosite şi nasturii smulşi, gardienii îl transportau pe Anghel, bătut, plin de sînge, cu cătuşe la mîini şi la picioare, într-o celulă, zisă „neagră“, fiindcă era total întunecoasă. Aici, îl aruncau pe jos, pe cimentul în prealabil udat şi nu se mai ocupau de el cîteva zile. La expirarea pedepsei, era readus în celula lui, dar numai pentru scurtă vreme, căci Anghel, mereu recalcitrant şi refractar la interdicțiile absurde prevăzute de regulament, se revolta din nou şi scena se repeta.

Prin demonstrația de forță, făcută cu ocazia unuia din aceste conflicte, Anghel şi-a făcut un nume în folclorul penitenciar, povestea răspîndindu-se în toate închisorile. Şicanat de gardian, care după bunul obicei al casei nu voia să-l ducă la toaletă, Anghel l-a amenințat că dacă nu-i deschide uşa, o va sparge. La rîsul batjocoritor al gardianului, care ştia cît de solide erau uşile de fier ale celulelor, Anghel s-a enervat. Vîrîndu-şi degetele în spațiul dintre planşeul de beton al celulei şi marginea de jos a uşii şi opintindu-se s-a apucat să tragă din răsputeri de rama uşii. Trosnind la fiecare smucitură, tăblia de metal şi fierul cornier de care era sudată au început încet-încet să cedeze sub tracțiunea exercitată. Speriat, gardianul a dat alarma. Pînă să-i vină ajutoarele, forța şi încăpățînarea lui Anghel îi veniseră uşii de hac. Pe o linie, pornind dintr-o parte, de la jumătatea uşii, din dreptul zăvorului, şi mergînd în diagonală pînă în partea opusă, în colțul de jos, lîngă ultima balama, Anghel îndoise uşa ca pe o foaie de hîrtie, lăsînd uşor loc pentru un om să iasă pe coridor. De data asta, represaliile au fost mai crunte ca de obicei. Zdrobit în bătăi, călcat cu cizmele, plin de sînge şi în nesimțire, a fost aruncat pe cimentul ud din „neagra“ pentru mai multe zile decît altă dată. A răzbit cu tinerețea şi cu sănătatea lui robustă şi în cîteva zile a fost iar pe picioare. „Mi-au muiat ei oasele atunci, avea obiceiul să spună, cînd îşi amintea de bătaia primită, dar nu-mi pare rău, că şi eu mi-am făcut damblaua cu uşa lor de fier!“

În celulă, la Piteşti, Anghel s-a dovedit a fi un camarad excepțional. Bun şi generos, nu ți-l puteai închipui violent şi agresiv. Dacă îi vorbeai însă de comunişti sau te uitai la mîinile lui enorme ca nişte lopeți, aveai toate motivele să cazi pe gînduri. Un singur lucru i s-a reproşat lui Anghel la Piteşti. Şi asta numai la început, cînd a fost adus din Jilava. De cîte ori se

comunicau mesaje prin țevile de calorifer sau la perete, nu numai că refuza să participe la transmisiuni, dar îşi băga şi degetele în urechi. Fiind un profesionist autentic, nu suporta să audă semnalele alfabetului Morse aşa cum era practicat în închisoare. În radiotelegrafie, punctul era redat printr-un sunet scurt şi mai ascuțit (ti!) iar linia, printr-unul lung şi mai grav (taaa!). Această diferențiere de sunet lung şi scurt şi de ton neputînd fi realizată pe țevile caloriferului, alfabetul Morse fusese adaptat la condițiile de închisoare. Modificarea consta în exprimarea punctului printr-o lovitură, iar a liniei, prin două lovituri succesive, bătute rapid, cu un interval cît mai scurt între ele. Anghel nu asculta Morsele bătut în acest fel, fiindcă îl enerva şi nu voia să-şi strice urechea. La fel cum un om cu ureche muzicală nu suportă notele false. A refuzat categoric să se încadreze în rețeaua noastră de comunicații, pînă în ziua în care, după o mutare, a nimerit într-o celulă cu oameni foarte în vîrstă, care nu puteau sau nu ştiau să bată Morse. Atunci s-a decis să intervină, pentru a nu lăsa linia de comunicație întreruptă. S-a obişnuit foarte repede cu sistemul nostru de Morse şi, bineînțeles, a devenit, alături de Paulică Bandu şi alți cîțiva, unul din cei mai buni telegrafişti ai închisorii. Pentru o mai bună înțelegere a mentalității care domnea printre deținuții din Piteşti, trebuie să amintesc aici că menținerea legăturii între celule devenise un fel de lege. Recepționarea şi trimiterea mai departe a oricărei informații primite erau mai mult decît o obligație, erau privite ca o datorie de onoare. Sustrăgîndu-te de la ea, ai fi fost considerat laş şi lipsit de spirit de solidaritate. Faptă mai disprețuită nu era decît turnătoria. Mi-amintesc de ruşinea pățită de deținuții dintr-o celulă care, de teama de a fi surprinşi şi pedepsiți, nu ținuseră legătura cu camerele vecine, refuzînd orice contact. Luni de zile după aceea, cînd, în urma mutărilor, componența celulelor se schimbase, lor tot li se mai amintea că fuseseră în „celula mută“. De atunci n-a mai existat altă „celulă mută“!

Din 1960, cînd am părăsit Piteştiul, nu l-am mai întîlnit pe Anghel, nici în închisoare, nici după eliberare şi nici n-am mai auzit de el. Cu toate că mi-am amintit deseori de el, nu mă mai aşteptam să-mi pomenească cineva de Anghel, mai ales după ce am ajuns în Germania. Într-o zi am primit însă o scrisoare de la un tînăr radiotelegrafist de pe un vas de pescuit românesc. La o escală într-un port din Gran Canaria părăsise vasul, ceruse protecția autorităților spaniole şi emigrase apoi în Canada. Îmi scria că mă cunoştea din povestirile lui tată-său, care trăia în Constanța şi din partea căruia îmi transmitea salutări. Semna: „fiul lui Anghel“.

3. ANDRIȚA (cred că Ion). Originar de prin sudul Olteniei. Fusese şlepar pe Dunăre. În timpul unei escale la Viena s-a îmbătat, împreună cu un camarad, într-o cîrciumă, şi li s-au furat portofelele cu banii şi actele. La întoarcerea în țară au fost arestați şi bătuți în timpul cercetărilor fiindcă nu voiau să recunoască că îşi vînduseră paşapoartele „agenților serviciilor de informații imperialiste“, cum erau bănuiți de anchetator. Au fost totuşi condamnați la cîte zece ani muncă silnică, pentru „înaltă trădare“.

4. AMIRA CARANFIL era neam de găgăuz din Cadrilater. El spunea că e de origine „oguzo-cumană“, ca să evite cuvîntul „găgăuz“, de al cărui sens peiorativ se simțea jignit. Născut la Cavarna, unde tatăl lui avea o cherhana, copilărise şi crescuse în mijlocul diferitelor naționalități care populau localitatea. Învățase turceşte, greceşte şi se descurca şi în bulgăreşte. Urmase liceul la Bazargic şi apoi, ajutat de o bursă oferită de statul turc, urmase cursurile şi-şi luase licența la Facultatea de Drept din Bucureşti.

Amira mi-a explicat că, în acea vreme, Turcia acorda anual cîteva burse de studii celor mai promițătoare elemente din rîndul populației minoritare, stabilite de-a lungul coastei Mării Negre. Inițiativa pornise de la Kemal Atatürk, care nutrea visul refacerii unui mare imperiu otoman în jurul bazinului Mării Negre. Cum nu se putea prevala de o continuitate a elementului etnic turcesc de-a lungul litoralului, îşi sprijinea teoria şi pe criteriul religios al comunității mahomedane, care-i cuprindea pe tătarii din Crimeea şi Dobrogea. Pentru a umple golul din spațiul unde nu putea fi susținut nici aspectul etnic, nici cel religios, încerca să-şi aproprie populația găgăuză, presărată în regiunile din nordul Dobrogei şi sudul Basarabiei, invocînd îndepărtata lor origine comună din ținuturile turanice, fără a ține seama în acest caz de faptul că marea lor majoritate erau creştini. Urmărind să-şi creeze adepți, care să militeze în rîndurile găgăuzilor pentru cauza panturanică, cîteva burse ale statului turc erau distribuite unor tineri studioşi, aparținînd acestei minorități. Amira fusese unul din beneficiari.

La vîrsta entuziasmelor tinereşti, fusese atras de ideea panturanismului. Maturitatea avea să-i domolească avîntul, dezvăluindu-i utopia idealului pe care îl îmbrățişase. Continuase însă să nutrească sentimente filo-turceşti. După război, fusese angajat funcționar la Ambasada Turciei la Bucureşti.

La sfîrşitul anilor ’50, regimul de la Bucureşti a dezlănțuit o campanie de compromitere a ambasadelor țărilor „capitaliste“, cu scopul de a le tăia contactele cu populația locală. Securitatea a montat în acele vremuri o serie de procese de spionaj, intentate persoanelor ce frecventau reprezentanțele

diplomatice străine sau întreţineau relaţii personale cu membrii ambasadelor occidentale. Procesele s-au soldat cu condamnarea inculpaţilor de cetăţenie română pentru „crime de înaltă trădare“, cu rechemarea diplomaţilor implicaţi în afacerile respective, zise de spionaj, şi mai ales cu izolarea diplomaţilor străini acreditaţi la Bucureşti, pe care lumea, înspăimîntată, se ferea să-i mai frecventeze. Rînd pe rînd s-au succedat procesele răsunătoare ale Nunţiaturii Vaticanului, Bibliotecii engleze, Bibliotecii americane, ale legaţiilor franceză, italiană şi turcă.

Acestuia din urmă i-a căzut victimă Amira Caranfil, condamnat la douăzeci de ani muncă silnică. În închisoare, compania lui era plăcută. În ciuda înfăţişării lui aprige şi a ochilor cu privire cruntă, era un om paşnic şi binevoitor în relaţiile cu camarazii de celulă. Figura lui, cu pronunţate trăsături orientale, cu ochii negri, migdalaţi, cu nasul puternic şi acvilin şi tenul măsliniu, căpătase un aspect şi mai fioros din cauza mustăţii mari şi negre ce şi-o lăsase să crească în închisoare. Poate că porecla ce i se dăduse îl descrie mai bine decît am încercat eu s-o fac: i se spunea Baiazid! În decursul anilor, Amira a fost rebotezat de mai multe ori. O vreme a fost supranumit „Cramfu“, aşa cum îi pocea plutonierul Drăghici numele cînd încerca să i-l pronunţe. Altă dată, ne-am lăsat inspiraţi tot de un gardian.

Era pe vremea cînd, printr-o dispoziţie a Ministerului de Interne, gardienii au fost obligaţi să-şi completeze studiile la nivelul corespunzător gradului pe care îl aveau. Nouă, această măsură ne-a adus o perioadă de relaxare a vigilenţei, pentru că toţi gardienii profitau să înveţe în timpul orelor de serviciu, neglijîndu-şi rolul de cerberi. În plus, ne mai procurau şi motive de distracţie, auzindu-i prin uşă cum se chinuiau să-şi citească cu glas tare lecţiile din manualele de şcoală elementară, al căror vocabular le provoca greutăţi neînchipuite de pronunţie. Ajunsesem să aşteptăm cu nerăbdare mai ales ziua în care era de serviciu un plutonier ţigan. Era înalt şi slab, umbla ţanţoş, păşind apăsat pe călcîie şi, cînd vorbea, lăsa să i se vadă doi incisivi, unul îmbrăcat în aur şi altul în viplă.

Cum nu i-am putut niciodată afla numele, îl botezasem Parpanghel. Parpanghel îşi învăţa şi el „lecţiile“ pe coridor, dar spre deosebire de tovarăşii lui, voia să şi folosească ceea ce învăţa şi să se fălească cu cunoştinţele însuşite. Publicul preferat şi-l găsise în celula noastră. Nu numai fiindcă era cea mai apropiată de biroul lui de pe coridor, unde îşi „ridica nivelul cultural“, dar mai ales fiindcă îl lăsasem să ne surprindă privirile admirative, ori de cîte ori, la împărţirea mesei sau cînd ne scotea la W.C., ne vorbea „pe radical“. Încurajat de efectul pe care i se părea că îl

produce, îşi luase obiceiul să ne deschidă uşa celulei şi din prag să stea de vorbă cu noi, făcînd uz de noile lui cunoştinţe. Iar noi, de fiecare dată, ne jucam rolul inocent, de neştiutori, în admiraţie faţă de omul cu carte mai multă. Parpanghel pleca întotdeauna satisfăcut şi tot mai fudul şi plin de el.

Într-o zi, deschizînd uşa celulei, ne-a întrebat pe un ton sfidător:

— Bă! Voi ştiţi ce-i aia antripoid?!

Îl auzisem cu puţin înainte cum silabisea, citind tocmai despre teoria mult iubită de regim, a originii omului.

— Nu ştim, domnule plutonier, s-a grăbit să răspundă, cu un aer umilit, Titi Coşereanu, care se afla şi el în celulă cu noi.

— Păi să vă spun eu …

Şi Parpanghel ne-a explicat ce înţelesese el, iar noi l-am ascultat, plini de uimire faţă de asemenea lucruri nemaiauzite!

Am omis să menţionez că acest episod se petrecea într-o zi de vară, cînd din cauza căldurii sufocante din celulă toţi ne dezbrăcasem şi eram numai în chiloţi. Tocmai această ţinută vestimentară sumară, asociată cu proaspăta noastră informare despre teoria lui Darwin, în expunerea cu totul inedită a lui Parpanghel, a dus în mod inevitabil la noua poreclă a lui Amira. Cînd, după plecarea lui Parpanghel, ne-am întors cu spatele la uşă, ca să putem rîde în voie fără a fi surprinşi prin vizetă, şi am dat cu ochii de Amira, am exclamat aproape toţi într-un glas: „Antripoidul!“ Cum să nu ne fi venit această idee, cînd Amira era într-adevăr păros ca o maimuţă!

Una din ocupaţiile lui Amira în Piteşti era să le predea, celor interesaţi, lecţii de limba turcă şi greacă, fie direct celor din celulă cu el, fie prin corespondenţă, celor din alte celule. În acest din urmă caz, îşi scria lecţiile pe plăcuţe de săpun, care circulau apoi prin toată puşcăria, urmînd un traseu bine stabilit dinainte şi presărat cu căsuţe poştale ascunse în locurile prin care se perindau toate celulele: la toaletă, pe drumul ce-l urmam pe rînd spre plimbare, în casa scării şi chiar în curte. Erau folosite cele mai mici fisuri sau găuri în ziduri, spaţiile dintre perete şi tocul uşilor sau ferestrelor etc.

Şi acest sistem, ca şi acela al comunicaţiilor Morse, s-a dezvoltat şi perfecţionat permanent de-a lungul anilor, ajungînd să fie utilizat pe scară largă pentru tot felul de cursuri de limbi străine, matematică, istorie, filozofie. Tot pe această cale erau transmise şi poeziile clasicilor români şi străini, ca şi operele în versuri sau proză ale unor camarazi de-ai noştri din Piteşti. Era uimitor ce cantitate de versuri aveam la dispoziţie, datorită memoriei prodigioase a cîtorva camarazi, pe care îi puteam oricînd consulta

ca pe o adevărată arhivă. La un moment dat, pe lîngă corespondența curentă, cu lecțiile zilnice de limbi străine sau alte cursuri, circulau pe rețeaua poştală cîte două-trei romane foileton concomitent. O primă facilitate de distribuire a poştei ne-o oferea chiar clădirea închisorii, permițînd înmînarea direct pe fereastră a plăcuțelor de săpun. Operația nu se putea face însă decît între două celule care aveau ferestrele aşezate alături. Ferestrele celularului din Piteşti erau două cîte două alăturate, în aşa fel încît locatarii respectivelor celule, scoțîndu-şi brațele printre gratii, îşi puteau da mîna. Între o pereche de astfel de celule cu ferestrele apropiate şi următoarea pereche, era o distanță mult prea mare, pentru a mai putea face schimbul de corespondență de-a lungul întregului şir de celule de pe secție. Se recurgea aşadar la căsuța poştală din W.C., pe unde se perindau toate celulele în timpul programului. Cît priveşte circulația poştei între etaje, aceasta se făcea cu ajutorul „ancorei“: o sfoară la capătul căreia era legat un săculeț, conținînd plăcuțele de săpun. Depănînd sfoara pe fereastră spre etajele inferioare, săculețul transporta corespondența de sus în jos şi invers, asigurînd distribuirea poştei pe toate secțiile, din subsol pînă la al doilea etaj al închisorii. Ancora era întrebuințată mai mult noaptea. Cu toate că fațada puşcăriei era luminată de reflectoare, lansam ancora, dar numai după ce ne asiguram că santinela din prepeleac se uită în altă direcție. Uneori făceam operația şi în timpul zilei. Riscul de a fi surprinşi era însă mai mare, din cauza numeroşilor gardieni care circulau tot timpul prin curtea închisorii şi ne puteau oricînd vedea.

Revenind, după această digresiune, la Amira, aş mai avea de adăugat că în anii petrecuți la Piteşti am stat în mai multe rînduri împreună, în aceeaşi celulă. De fiecare dată a început să-mi predea lecții de limba greacă, dar n-am reuşit niciodată să-mi însuşesc mai mult decît primele noțiuni de gramatică, din cauza mutărilor care ne despărțeau înainte de a face un progres mai substanțial. După eliberarea noastră în 1964, am auzit că ar fi izbutit să plece din țară. Zece ani mai tîrziu, pe cînd mă aflam în Germania, ne-am dat din nou de urmă, ne-am scris şi ne-am şi revăzut, cu ocazia unei scurte vizite de cîteva ore pe care am făcut-o la München. Era stabilit, împreună cu soția lui, în Grecia, la Tricala. Primise cetățenie greacă şi ducea o viață tihnită, în atmosfera paşnică şi cu iz oriental a unui oraş de provincie din Tesalia.

5. ARAMIS VANGHELE făcea parte dintr-un lot de greci din Constanța, arestați prin 1957 sau 1958. Veniți mai tîrziu printre noi, nu i-

am cunoscut prea bine. Îmi amintesc numai că Aramis era cam pirpiriu de statură, cu fizicul şi trăsăturile delicate şi veşnic bine dispus.

6. ARȚĂREANU… Nu l-am cunoscut personal. Am fost numai vecini de celulă, de cîteva ori. Era unul din masonii din Piteşti, cu grad mare. La un moment dat, s-a îmbolnăvit grav şi a fost transferat la spitalul închisorii din Văcăreşti, de unde nu s-a mai întors. Am aflat mai tîrziu că ar fi murit acolo.

7. AGARICI GHEORGHE (Georgel) a fost directorul serviciului comercial la Uzinele Titan-Călan-Nădrag, fiind apreciat de Auschnit pentru calitățile lui. Era foarte muncitor şi capabil în postul lui. În închisoare, plăcut în raporturile cu cei din jur, politicos şi amabil, a început prin a fi simpatizat. Foarte repede însă, şi-a dat arama pe față. Linguşitor, egoist şi laş, şi-a pierdut încrederea căpătată, cîştigîndu-şi în schimb reputația de lichea. O licheluță simpatică, căreia ne feream să-i împărtăşim vreo taină. Era o vorbă care circula în închisoare despre oameni ca el: „Dacă îi spui un secret, îl obligi să te toarne şi îl ai pe conştiință. Dacă nu-i spui nimic, rămîne om de caracter!“

8. AGARICI CONSTANTIN (Costăchel), frate cu Georgel Agarici. În afară de părinți şi nume, nu aveau altceva comun. Ca om liber, fusese considerat un ratat şi un pierde-vară. Avusese o singură pasiune, care devenise şi singura lui ocupație serioasă: bridge-ul. Se pare că era unul din cei mai buni jucători din Bucureşti. Moldovean blajin şi domol, în ciuda temperamentului lui apatic, participa la toate activitățile interzise în închisoare, mereu solidar şi bun camarad. La Piteşti, era unul din cei mai apreciați profesori de engleză. Pentru lecțiile scrise pe plăcuțe de săpun, găsite asupra lui la percheziții şi pentru rapoartele făcute de gardieni cînd îl surprinseseră bătînd „Morse“ în calorifer, Costăchel fusese de nenumărate ori pedepsit. De cîte ori se întorcea însă din beci, rebegit de frig şi flămînd, îşi relua cu acelaşi calm şi aceeaşi conştiinciozitate activitatea întreruptă.

Mi-amintesc de o poveste de a lui din timpul războiului. Era cunoscută şi de alții, care fuseseră pe front în aceeaşi zonă a operațiilor, în care se petrecuse faptul. Costăchel era ofițer de aviație, pilot la o escadrilă de bombardiere, care îşi avea baza la un aeroport, nu departe de linia frontului. Într-o bună zi, li s-a anunțat vizita neaşteptată a Mareşalului. La scurt timp după sosirea lui Antonescu, Costăchel a fost chemat la comandant care, foarte agitat, i-a comunicat că îl va însărcina cu o misiune de mare încredere. Îl va lua pe Mareşal la bordul avionului lui şi va face cu el un zbor de recunoaştere de-a lungul liniilor româneşti. Cu toate că în sectorul

respectiv domnea calmul, frontul fiind de mai multă vreme stabilizat, comandantul socotise totuşi că şeful statului se expunea unor riscuri imprevizibile. Antonescu rămăsese însă neînduplecat în hotărîrea lui, aşa că se luaseră măsuri pentru executarea planului. Agarici a primit instrucţiuni să zboare de-a lungul liniei frontului, survolînd poziţiile trupelor româneşti, aşa cum proceda zilnic, pentru a da impresia inamicului că era vorba de o misiune de rutină. Două aparate de vînătoare vor urmări totuşi, pentru orice eventualitate, avionul Mareşalului, zburînd însă la o altitudine mult mai mare, pentru a nu părea că îl escortează şi a nu atrage astfel atenţia ruşilor asupra lui.

Agarici ne-a povestit că decolase cu inima strînsă, intimidat, pe de-o parte, de ilustrul său pasager şi, pe de altă parte, copleşit de responsabilitatea misiunii cu care fusese însărcinat, încredinţîndu-i-se viaţa şefului statului. În timpul zborului se mai liniştise. Se obişnuise încet-încet cu figura severă a lui Antonescu şi emoţia îl părăsise. Mareşalul, cu o hartă desfăşurată pe genunchi, urmărea obiectivele pe care le survolau, cerîndu-i din cînd în cînd explicaţii şi dîndu-i uneori indicaţii de schimbare a direcţiei de zbor către unele puncte care îl interesau în mod deosebit. Absorbit în dialogul cu Mareşalul, concentrîndu-se să răspundă corect la întrebări şi atent să schimbe cursul de zbor cînd acesta îi arăta cu mîna cîte un punct spre care voia să se îndrepte, Costăchel nu şi-a dat seama de eroarea de navigaţie pe care a făcut-o la un moment dat. Cum la plecare vizibilitatea nu fusese din cele mai bune, cele două aparate de vînătoare din escortă profitaseră de împrejurare şi se menţinuseră deasupra plafonului de nori, nearătîndu-se decît scurt, de cîteva ori. Cînd, după un timp, cerul a început să se limpezească şi Costăchel a căutat să le repereze şi nu le-a putut zări, dispariţia lor i s-a părut suspectă. N-a trecut mult însă şi, spre groaza lui, misterul s-a lămurit. Sub avionul lui au început să apară acei mici norişori albi pe care aviatorii îi cunoşteau atît de bine: exploziile proiectilelor antiaeriene. Abia atunci a realizat că se abătuse prea mult de la curs şi că pătrunsese de o bucată de vreme în spaţiul aerian din spatele liniilor inamice. Ruşii deschiseseră focul, dar din fericire nu dispuneau în acel sector de baterii cu tragere lungă, aşa că avionul se afla în afara bătăii tunurilor lor. Fără să-i dea vreo explicaţie Mareşalului, care nu remarcase nimic, Agarici a luat înălţime mai mare şi şi-a corectat cursul, revenind deasupra liniilor româneşti.

La întoarcerea din misiune, imediat după ce Mareşalul se suise în maşina care îl aşteptase şi părăsise aeroportul, Agarici primise ordin să se

prezinte la raportul comandantului. Agarici pretindea că scăpase de Curtea Marțială numai datorită cumsecădeniei comandantului şi binecunoscutului spirit de solidaritate din rîndul aviatorilor. Comandantul îi spusese că trecuse prin cele mai grele momente din viața lui, cînd piloții celor două aparate de vînătoare din escortă se întorseseră şi-i raportaseră că Agarici trecuse cu avionul la inamic. Se pregătise sufleteşte să-şi tragă un glonț în cap!

9. ANGELESCU…, om tăcut, cu trecut misterios. Făcuse parte din cadrele vechii Siguranțe a Statului şi se spunea că fusese omul lui Moruzov.

10. ION BOGDAN (Johnny) era fiu de muncitor comunist din ilegalitate. Arătîndu-se băiat isteț şi bun la carte, tată-său îl îndrumase spre cariera militară.

Înarmat cu aceste calități şi cu „originea lui sănătoasă“, a fost primit la şcoala de ofițeri a noii armate, „a poporului“, pe care a absolvit-o cu brio. Arestarea îl surprinsese cu gradul de locotenent, la regimentul de tancuri din Piteşti. „Am fost doar mutat de la o unitate M.F.A. la una M.A.I.“, spunea el. În acea perioadă, şi unitățile militare ale Ministerului Forțelor Armate, în garnizoană la Piteşti şi în împrejurimi, participau la acțiunile trupelor M.A.I. împotriva partizanilor din munți. În toată zona păduroasă la nord de Cîmpulung şi Curtea de Argeş şi pînă în masivul Făgăraşului, partizanii îşi semnalau mereu prezența cu atacurile lor îndrăznețe împotriva posturilor de miliție şi autorităților comuniste ale comunelor din regiune. Numele colonelului Arsenescu şi al fraților Arnăuțoiu, care operau în acele ținuturi, erau în gura tuturor, creîndu-se în jurul lor o întreagă legendă. După loviturile pe care le dădeau, partizanii reuşeau de fiecare dată să dispară la sosirea forțelor de intervenție ale M.A.I., fiind sprijiniți de populația din satele de munte, care le oferea hrană şi găzduire.

Văzînd că, cu toată superioritatea numerică şi echipamentul de care dispune, nu reuşea decît arareori să-i depisteze, şi atunci niciodată în grupuri mai mari spre a putea anihila rezistența din munți, Securitatea şi-a schimbat tactica. S-a dezlănțuit asupra populației din satele de munte, procedînd la percheziții domiciliare, la anchete barbare la fața locului şi la arestări masive, recurgînd la informatori, încurajînd prin şantaj şi tortură trădarea şi semănînd suspiciunea şi teroarea în toată regiunea. Autoritățile urmăreau astfel să desolidarizeze populația de partizani şi să le taie acestora din urmă legăturile cu satele şi bazele de aprovizionare. Cu timpul, procedeul şi-a dovedit eficacitatea, grupurile de partizani pierzînd contactul

cu satele şi retrăgîndu-se tot mai departe în munți. Expuşi iernilor grele, lipsurilor de tot felul şi hăituiți în permanență de trupele de Securitate, grupurile s-au destrămat, şi-au pierdut treptat spiritul combativ, oamenii răzlețindu-se şi nemaiavînd în cele din urmă alt țel, decît să lupte pentru supraviețuire în condițiile vitrege din munți, să se ascundă de iscoadele care împînzeau regiunea pînă la cele mai izolate stîne şi să scape de poterele Securității, care cutreierau în lung şi-n lat pădurile în căutarea lor. În cîțiva ani au căzut unul cîte unul şi mişcarea de rezistență din munți s-a stins.

Pe vremea însă cînd Johnny Bogdan se găsea la unitatea lui din Piteşti, activitatea partizanilor era încă în toi. Veştile despre succesul loviturilor pe care le dădeau prin suprindere şi în cele mai neaşteptate locuri, circulau din gură în gură, stîrnind pe de o parte simpatia şi admirația pentru aceşti haiduci moderni, înarmați cu arme automate, iar pe de altă parte, o adevărată psihoză în rîndurile oamenilor din aparatul de conducere al regiunii, de la securişti şi pînă la ultimul membru de partid, care nu se mai simțeau invulnerabili. Această atmosferă avea să exercite o puternică influență asupra tînărului locotenent Bogdan, deschizîndu-i ochii spre o direcție în care nu fusese învățat să privească, şi sfîrşind prin a-i schimba radical cursul vieții. Deşi toate atuurile cu care pornise în viață erau tot atîtea premise care pledau pentru plasarea lui alături de punctul de vedere oficial, îl vom vedea orientîndu-se în direcția opusă. În ciuda antecedentelor lui sociale şi politice, de copil sărac, din tată muncitor şi membru al partidului comunist din ilegalitate, ca şi a educației primite acasă, în şcoală şi armată, Bogdan s-a simțit atras de cauza celor care nu acceptaseră noua orînduire şi luaseră drumul pădurii.

Nu-mi mai amintesc cum şi în ce împrejurări a intrat în contact cu partizanii şi nici cărui fapt i s-a datorat arestarea lui. Țin însă foarte bine minte una din isprăvile lui, care avea să constituie şi principalul cap de acuzație la proces. Era în timpul verii la nişte exerciții militare pe care le executa în regiunea deluroasă şi împădurită de la nord de Piteşti. La vremea prînzului, Bogdan a poposit cu trupa pe care o comanda într-un luminiş. Armele au fost dispuse în piramidă şi ostaşii îşi scoseseră hrana rece din ranițe şi se apucaseră să mănînce. După masă, Johnny Bogdan a comandat adunarea într-o poiană alăturată, unde sub coroana umbroasă a unui fag bătrîn i s-a părut locul cel mai potrivit pentru a ține cursul de educație politică cu ostaşii. Copacul sub care i-a strîns pe soldați era la numai douăzeci–treizeci de metri de locul unde luaseră masa şi unde îşi

depuseseră armele, cele două poiene nefiind despărțite decît de o rarişte de copaci şi cîteva tufe de rugi. La sfîrşitul orei, cînd a dat ordinul de echipare şi încolonare şi ostaşii au alergat să-l execute, s-a produs un adevărat moment de derută şi panică. Armele şi ranițele ostaşilor dispăruseră! S-a dat imediat alarma, au sosit trupe în ajutor, regiunea a fost înconjurată, pădurile au fost bătute în lung şi în lat de soldați şi securişti, dar toate încercările de a da de făptaşi şi de armele furate au fost zadarnice. A fost cea mai spectaculoasă lovitură pusă la cale de Johnny Bogdan în colaborare cu partizanii din regiune.

Dacă pînă la arestare, Bogdan s-a străduit să-şi joace cît mai bine rolul dublu ce şi-l asumase, fără a da de bănuit, odată încăput pe mîna Securității nu şi-a mai ascuns adevăratele sentimente. A plătit-o cu cîteva luni de torturi în anchetă. A scăpat totuşi teafăr, neschilodit. Nu-i mai rămăseseră însă decît cîțiva dinți în gură! Depus în Jilava pînă la data procesului şi ştiind că nu se putea aştepta decît la pedeapsa capitală, Bogdan şi-a întrebuințat timpul în vederea acestei ultime confruntări pregătindu-şi nu apărarea lui, ci rechizitoriul pe care voia să-l facă celor ce-l vor judeca şi regimului în numele căruia îl vor condamna. Şi într-adevăr, în ziua procesului a reuşit, dacă nu să spună chiar tot ce ar fi vrut, cel puțin să provoace haos în şedință şi să scoată dezbaterile din rutina obişnuită a proceselor politice din acea vreme. N-a încercat nici un moment să nege sau să atenueze gravitatea faptelor ce i se imputau în actul de acuzare. A recunoscut tot! Dar nu s-a limitat la simpla recunoaştere ci a ținut de fiecare dată să-şi justifice actele, declarînd că avea convingerea că acțiunile lui serviseră unei cauze drepte. Regreta numai că nu a putut face mai mult împotriva regimului.

Prima şedință a fost furtunoasă, preşedintele completului de judecată nereuşind decît cu greu să mențină liniştea şi să-l aducă la ordine pe acuzat, care nu respecta procedura şi vorbea fără să aştepte să i se dea cuvîntul. Cea de-a doua şedință a procesului a fost marcată de o altă surpriză. Un fapt care nu se mai pomenise în vreun proces politic: apărarea a cerut tribunalului să aprobe supunerea acuzatului la un consult medical şi deci o amînare a procesului pînă ce medicii îşi vor fi dat avizul cu privire la facultățile mintale ale inculpatului. Tribunalul s-a arătat dispus să admită cererea apărării, iar procurorul n-a ridicat nici o obiecție. Singurul care a protestat a fost Johnny Bogdan. A refuzat să se supună unui examen medical, declarînd totodată că ştie cărui fapt se datorează atît formularea cererii de către avocat, cît şi aprobarea ei de către Curtea de judecată. Era

rezultatul intervenției tatălui său pe lîngă unii membri suspuşi în conducerea partidului şi statului, cu care era în bune relații din vremea ilegalității. După ce a dat această explicație tribunalului s-a întors spre sală, unde printre cei cîțiva figuranți trimişi de Securitate spre a juca rolul de „public“ se afla şi tatăl lui, prezența sa în sală datorîndu-se tot relațiilor pe care le avea în partid. Adresîndu-i-se acestuia, Johnny Bogdan i-a mulțumit pentru bunele intenții şi dragostea ce i-o arătase făcînd tot posibilul ca să-l salveze, dar i-a cerut să-l înțeleagă şi să-l ierte că nu acceptă ajutorul. L-a rugat apoi să nu fie trist, şi să-l uite! După o asemenea pledoarie, tribunalul nu a mai luat act de cererea avocatului.

La încheierea procesului, Johnny Bogdan s-a întors în celula lui din Jilava, unde după cîteva zile i s-a adus la cunoştință sentința: condamnat la moarte! Imediat după aceea, i s-au pus lanțuri la picioare şi a fost mutat în celebra celulă a condamnaților la moarte, unde oamenii aşteptau săptămîni, luni sau ani de zile fie execuția, fie grațierea. Aşteptau tresărind la fiecare pas de gardian sau deschidere de uşă, fiindcă oricare din cele două alternative putea surveni oricînd, începînd din momentul în care intraseră în celulă. Termenul limită de aşteptare nu era cunoscut decît de Securitate şi varia de la caz la caz, stabilit după criterii numai de ea ştiute. Au fost condamnați care au stat în această expectativă cîte doi şi trei ani, pînă ce li s-a hotărît soarta, într-un fel sau altul. Cît timp a stat în această situație, Johnny Bogdan a asistat la plecarea mai multor camarazi din celulă, unii fiind duşi la execuție, iar alții trimişi din nou în circuitul închisorilor, după ce li se anunțase grațierea. După mai bine de un an a fost şi el grațiat, comutîndu-i-se pedeapsa în muncă silnică pe viață.

La Piteşti era simpatizat de toată lumea. Inteligent şi plin de rîvnă, învăța tot ce îi cădea la îndemînă, de la matematică, filozofie, istorie şi geografie, cînd se nimerea să fie în celulă cu profesorii respectivi şi pînă la noțiuni de navigație, cînd împărțea celula cu vreun ofițer de marină. Limbile franceză, dar mai ales engleză, le-a studiat zilnic în toți anii cît a stat în Piteşti, engleza ajungînd s-o vorbească curent. Caracter integru şi curajos, a fost totdeauna părtaş la toate activitățile interzise şi acțiunile mai riscante ce s-au întreprins în închisoare. A acumulat şi el nenumărate săptămîni de izolare la carceră şi la beci în toți acei ani.

Prin 1957 sau 1958, o serie de celule de la ultimul etaj al penitenciarului au fost folosite de administrație drept camere de tranzit pentru deținuții cu alte condamnări decît „înaltă trădare“. Aceştia proveneau din regiunea Piteşti şi reprezentau recolta tribunalelor militare,

care îi judecaseră în deplasare, pentru a decongestiona Securitatea locală, supraaglomerată de un nou val de arestări şi erau depuşi în aceste celule pînă la trecerea primei dube (vagon-penitenciar), care urma să-i transporte la Jilava. Johnny Bogdan a reuşit să intre în legătură cu ei şi a avut surpriza să-i descopere, într-una din celulele de tranzit, pe aproape toți ofițerii, foştii lui camarazi de la regimentul de tancuri din Piteşti. Nu lipsea nici colonelul, fostul lui comandant. Fuseseră condamnați pentru „discuții duşmănoase!“

11. COMANDORUL BRAŞOVEANU tîra după el o reputație mai grea decît cele mai grele lanțuri pe care i le-ar fi putut atîrna de picioare administrația închisorii. După faimoasa evadare nereuşită de la Aiud, despre care am mai vorbit şi din care nu scăpase cu viață decît Dido Greceanu, Braşoveanu acceptase să facă jocul ofițerului politic. Umblase printre deținuții care lucrau în fabrica închisorii încercînd să le obțină semnăturile pe un apel adresat administrației şi redactat în numele deținuților din Aiud. Apelul cerea condamnarea la moarte a evadaților, care între timp fuseseră prinşi. De atunci, Braşoveanu trăia în închisoare ca un paria: nu i se vorbea, nu era primit în nici un cerc, nu era acceptat să participe la nici una din activitățile cu care ne treceam timpul în celulă. Încercase de cîteva ori să se facă util, oferindu-se să dea o mînă de ajutor cîte unuia mai slab sau mai bătrîn la căratul tinetei sau hîrdăului cu apă, dar fusese refuzat de fiecare dată. Se resemnase, şi de atunci stătea retras în colțul lui ca un cîine bătut. N-a reuşit însă să inspire milă nimănui, fiind ostentativ ignorat de toată lumea. Singurii lui parteneri de discuție, cînd se întîmpla să nimerească cu ei în celulă, erau cei doi sau trei turnători notorii din închisoare, care se bucurau şi ei de acelaşi statut. Înalt şi slab, cu ochii albaştri spălăciți, cu bărbia teşită şi trăsăturile molatice, Braşoveanu avea o figură neplăcută şi antipatică.

12. BARI SULIMAN, turc din Dobrogea. Condamnat în procesul zis al Nunțiaturii.

13. BETEA…, condamnat în lotul Lucrețiu Pătrăşcanu. Voi vorbi într-un capitol aparte despre cei judecați în procesul Pătrăşcanu, descriindu-i mai amănunțit deoarece am stat mai multe luni cu ei în aceeaşi celulă.

14. HARRY BRAUNER, şi el tot din lotul Pătrăşcanu.

15. ION BIRTAŞU, de asemenea condamnat în procesul Pătrăşcanu.

16. BOROŞ… Episcop romano-catolic. Am fost o vreme vecin de cameră cu el, pe secția de la parter, unde nu erau celule mici, ci camere mai

mari. Între camerele noastre se comunica zilnic, fie prin alfabetul Morse, fie direct, vorbind în cana de apă, aplicată pe peretele despărțitor. Într-o dimineață, cînd am bătut ca de obicei semnalul de apel în perete, interlocutorul meu din camera vecină, căpitanul Gh. Ştefănescu, mi-a răspuns cu o lovitură de pumn în zid, ceea ce însemna „pericol“ şi deci nu se putea vorbi în acel moment. Am mai aşteptat o vreme, dar şi la al doilea apel am primit acelaşi răspuns. În tot cursul dimineții, repetatele mele tentative de a intra în legătură cu Gogu Ştefănescu s-au lovit de acelaşi refuz.

Pentru situațiile cînd dintr-un motiv oarecare nu se putea vorbi direct la perete, prevăzusem o posibilitate de comunicare printr-o căsuță poştală din W.C. Cîteva ore mai tîrziu, cînd am fost scoşi la „program“, am găsit în ascunzătoarea de la toaletă o scurtă misivă, scrisă de Gogu Ştefănescu pe o coajă de săpun: „Boroş turnător!“

Cu toate că pe lista locatarilor din camera vecină nu figura decît un singur Boroş, nu ne-am putut închipui că cel indicat de Gogu Ştefănescu drept turnător putea fi episcopul Boroş. Pe de altă parte, era posibil ca în camera lor să fi fost adus un nou deținut, cu acelaşi nume, fără ca noi să fi prins de veste. După fiecare mutare, aveam obiceiul să zgîriem pe perete cu un ac, în cîte un colț mai întunecos al celulei, tabelul cu noua repartiție pe celule a deținuților din întreaga închisoare. Țineam astfel la zi o evidență permanentă a efectivului din închisoare şi ştiam în orice moment unde se găsea încarcerat fiecare deținut. Or, pe acest tabel, de circa trei sute cincizeci de oameni, nu mai exista nici un alt deținut cu numele de Boroş. Curînd însă, enigma produsă de mesajul lui Gogu Ştefănescu a fost lămurită. Cîteva zile mai tîrziu, administrația a procedat la o nouă mutare şi cîțiva deținuți din camera vecină, care au ajuns în camera noastră, ne-au povestit cele întîmplate.

Într-o zi, pe cînd purtau o convorbire în Morse prin calorifer cu etajul superior, gardianul se apropiase pe furiş de uşă şi se convinsese că ciocăniturile, pe care le auzise pe coridor, proveneau din camera lor. O dată localizată sursa, gardianul s-a uitat prin vizetă ca să-l identifice pe telegrafist. Vizibilitatea fiindu-i însă împiedicată de deținuții care stăteau înadins de vorbă în dreptul vizetei, pentru a-l acoperi pe cel ce vorbea la calorifer, gardianul a deschis brusc uşa, sperînd să-l surprindă asupra faptului pe vorbitor. Morsistul însă, mai iute decît el, îşi încetase emisiunea cînd auzise zgomotul zăvorului de la uşă. Enervat de eşec, gardianul s-a adresat celor din cameră, cerîndu-le să spună numele celui care a bătut în

calorifer. Răspunsul a fost un murmur general, prin care deținuții au respins acuzația că vreunul dintre ei ar fi vorbit la calorifer. Furios, plutonierul s-a încăpățînat să-l descopere pe făptaş. Amenințările cu represalii colective de suspendare a plimbării în curte pe termen de o lună, de reducere a rației alimentare etc., n-au dat nici ele rezultate. Punîndu-şi ultima nădejde într-o posibilă delațiune, a recurs atunci la interogatoriul individual al cîtorva deținuți aleşi la întîmplare, pe care i-a scos pe rînd pe coridor, exercitînd presiuni asupra lor spre a-i intimida sau promițîndu-le suplimente alimentare spre a-i ademeni şi convinge să-l denunțe pe telegrafist. Toate strădaniile i-au rămas însă zadarnice. Nimeni n-a recunoscut că cineva din cameră ar fi bătut în calorifer. În cele din urmă, renunțînd la anchetă, plutonierul s-a retras aruncînd un ultim potop de înjurături şi amenințări la adresa „bandiților“ pe care îi va învăța el minte.

Imediat după ce uşa s-a închis şi paşii gardianului s-au îndepărtat pe coridor, iar în celulă deținuții au răsuflat uşurați că incidentul se soldase fără victime care să fie trimise la beci, episcopul Boroş (cred că fusese episcop de Timişoara) s-a ridicat de la locul lui şi s-a adresat camarazilor lui de cameră. Referindu-se la cele ce tocmai se întîmplaseră şi la procedeul de anchetă al gardianului, le-a cerut să renunțe la orice fel de activități interzise de administrație. Spre mirarea tuturor, le-a explicat că dacă va fi pus în situația să fie întrebat de gardian despre vreo eventuală încălcare a regulamentului, asemănătoare celei petrecute mai înainte, calitatea lui de preot îi interzice să mintă. O astfel de stranie concepție despre modul cum înțelegea să respecte adevărul față de temnicerii noştri şi în condițiile inumane de viață ale regimului pe care ni-l creau, nu ne mai fusese dat să auzim. Faptul că Boroş îşi prevenise totuşi camarazii din cameră în privința atitudinii ce o va avea în cazul repetării unui incident similar, nu a avut darul nici să le atenueze indignarea şi nici să-i facă să-l privească cu ceva mai multă indulgență. Pentru ei, Boroş a rămas un turnător! Un turnător fără activitate, un turnător potențial numai, dar turnător! Deținuții erau obligați de-aici înainte să se ferească de el şi să-i ascundă activitățile nepermise, la fel cum procedau atunci cînd se întîmpla să împartă celula cu unul din cei cîțiva delatori notorii din închisoarea din Piteşti. Incidentul din camera vecină s-a încheiat cu concluzia trasă cu voce tare de Gogu Ştefănescu, în cuvintele ce i le-a adresat lui Boroş: „Preasfințite, nu vă doresc să fiți pus în situația de a spune adevărul, pentru a vă salva sufletul cu prețul suferințelor unui camarad pus în lanțuri şi aruncat în beci! Noi o să vă ajutăm să nu păcătuiți!“

Prin anii ’80, pe cînd mă aflam la München, am citit în ziar despre vizita unei delegații a clerului romano-catolic din România la Vatican. Printre prelații făcînd parte din delegație, am citit şi numele episcopului Boroş.

17. BITTENBINDER, preot romano-catolic. Nu l-am cunoscut personal. Am auzit numai că se bucura de respectul şi prețuirea tuturor, nedezicîndu-şi nici menirea de preot şi nici calitatea de deținut politic.

18. BUTNARU…, preot romano-catolic. N-am stat niciodată cu el în celulă.

19. BRAGA…, de asemenea preot romano-catolic. Nici cu el nu m-am întîlnit niciodată cît am stat în Piteşti.

20. BUGARSKI SAVA. Fost anchetator la Securitatea din Timişoara, cu care am stat în aceeaşi cameră de la subsol. Am vorbit de el, cînd am relatat despre acea perioadă.

21. BARTA…, tehnician dentar. De origine maghiară, din Transilvania. Unii bănuiau că ar fi fost evreu. Am mai pomenit de el în relatările primului meu an de închisoare, cînd l-am întîlnit în Jilava şi am făcut parte din acelaşi transport de deținuți, trimişi la mina de plumb de la Cavnic.

Mic de talie, cu figura de degenerat şi minte subdezvoltată, Barta a căzut repede în plasa ofițerului politic, devenind unul din informatorii închisorii. La începutul recrutării lui, locotenentul-major Lupu îl scotea destul de des din cameră, sub diverse pretexte, pentru a-i cere informații despre cei cu care stătea în celulă. Cu timpul însă, dîndu-şi probabil seama de lipsa de valoare a achiziției făcute, a apelat tot mai rar la serviciile lui. Handicapat nu numai de inteligența lui redusă dar şi de faptul că nu ştia bine româneşte, Barta era incapabil să urmărească discuțiile din cameră şi cu atît mai puțin să înțeleagă ce îl interesa exact pe ofițerul politic. În schimb, de îndată ce se întorcea de la întrevederea cu ofițerul, camarazii lui de celulă îl trăgeau de limbă şi aflau de la el tot ce îl întrebase Lupu. Pe lîngă prostie, Barta mai suferea şi de o frică aproape bolnăvicioasă, ceea ce îl făcea să aibă în permanență o atitudine supusă, chiar slugarnică şi în priviri o expresie umilă şi temătoare. Fondul nu era de un om ticălos. Dimpotrivă, avea inimă bună, era serviabil şi totdeauna gata să ajute pe oricine. Este şi motivul pentru care nu era tratat cu dispreț şi ostilitate ca ceilalți turnători. Ne feream numai să nu afle nimic din îndeletnicirile noastre prohibite. Pot spune că Barta era o excepție printre cei cîțiva turnători din Piteşti, din cauza statutului special de care se bucura. Un

turnător care reuşise să ne cîştige mila.

22. BEBI TOMA a fost adus în Piteşti cîțiva ani după ce închisoarea fusese destinată „înaltei trădări“. După o şedere de numai cîteva luni, singur într-o celulă de la ultimul etaj, a fost din nou transferat. De origine aromân (macedonean), Bebi Toma făcuse parte dintr-unul din grupurile de români din străinătate ce fuseseră paraşutate în țară, în cadrul unui plan inițiat, după cîte ştiu, de serviciile secrete britanice, menit să sprijine acțiunea de rezistență împotriva regimului comunist. Se spunea că imediat după paraşutare, Bebi Toma se predase autorităților şi îşi denunțase camarazii, care fuseseră toți împuşcați. Fusese apoi martorul acuzării în procesul intentat familiilor şi cunoscuților care îi ajutaseră şi îi găzduiseră pe paraşutați. Condamnați pentru complicitate la crimă de înaltă trădare, aveau să ajungă şi ei tot în închisoarea din Piteşti. Printre ei, rudele lui Golea, unul din cei paraşutați în aceeaşi noapte cu Bebi Toma, care fusese împuşcat. Bebi Toma fusese şi el condamnat la moarte, dar probabil ca recompensă pentru cooperarea cu Securitatea, i se comutase sentința în muncă silnică pe viață. Se mai spunea că Bebi Toma ar fi fost accidentat în momentul paraşutării.

Am redat toate aceste versiuni care circulau pe seama lui, care însă n-au putut fi verificate, fiindcă nici unul din deținuții din Piteşti n-a putut sta direct de vorbă cu Bebi Toma. Cert este că omul era infirm, fiindcă umbla în cîrje. Şi tot aşa de sigur este că nu mai era în toate mințile. De mai multe ori pe zi şi uneori chiar în toiul nopții, ne înfioram de urletele lui de fiară, care răsunau în toată puşcăria cînd intra în criză. N-am aflat unde l-au dus după ce l-au luat din Piteşti şi nu mai ştiu ce s-a ales de el.

23. ION BALTHEISER, preot romano-catolic. Originar dintr-o familie germană din Bucovina, colonizată mai tîrziu în Dobrogea, părintele Baltheiser era în momentul arestării capelan la Catedrala Sf. Iosif din Bucureşti. Înalt şi cîntărind peste o sută de kilograme, înainte de închisoare, ajunsese într-o vreme, în Piteşti, o umbră de om, care abia se ținea pe picioare. Suferind de ficat, nu se mai putea alimenta şi se prăpădea văzînd cu ochii. După un timp însă, în mod inexplicabil şi fără vreun tratament, a început să se simtă mai bine, a putut din nou să se hrănească şi şi-a recăpătat puterile. Pentru firea lui bună şi înțelegătoare, părintele Baltheiser era iubit de toată lumea.

În ceea ce mă priveşte, am împărțit în decursul anilor de mai multe ori celula şi chiar patul cu el, avînd astfel ocazia să-l cunosc mai bine decît alții

şi să-i prețuiesc excepționala lui calitate umană. Reuşea, prin simpla lui atitudine față de toate privațiunile şi agresiunile fizice şi psihice la care eram supuşi, să ne transmită ceva din seninătatea cu care ştia să le primească, fără să-i clintească credința şi fără să-i ştirbească moralul. Simplitatea şi naturaleța comportării lui părea să fie a unui om care nu se sinchisea de ce parte a gratiilor trăia. Baltheiser îşi împărțea timpul între meditațiile zilnice, cînd stătea retras în patul lui, şi prezența la toate activitățile noastre obişnuite din celulă, fie că erau permise, fie că nu. Participa la tot ce se punea la cale, oferindu-se, mai ales din cauza înălțimii şi a umerilor lui lați, să ne servească de paravan în dreptul vizetei atunci cînd se bătea Morse la calorifer, cînd scriam pe săpun, aruncam „ancora“ pe fereastră, coseam sau tăiam vreo saltea ca să ne aprovizionăm cu ață. Devenise un specialist în a „ține tira“ la uşă şi a ne da de veste cînd se apropia gardianul.

Numai cînd era vorba de o acțiune mai gravă, părintele Baltheiser nu ni se alătura decît după ce intra în contact, prin diferitele noastre mijloace de comunicație, cu Vlădica! Pentru părintele Baltheiser, numai unul singur era Vlădica din toți episcopii care se aflau în închisoarea din Piteşti: episcopul greco-catolic Todea! Primul lui „Vlădică“ fusese episcopul Schubert, şi el condamnat. De cînd îi despărțise puşcăria, Schubert neaflîndu-se în Piteşti, Baltheiser îşi plasase toată încrederea în Todea. Cu ocazia organizării grevei din Piteşti, de care mă voi ocupa într-un capitol aparte, acțiune ce risca să aibă consecințe grave şi să declanşeze o reacție dură din partea administrației, fiind întrebat dacă se va alătura protestului nostru, Baltheiser ne-a răspuns fără nici o ezitare: „Eu fac ce face Vlădica!“ Şi cînd Vlădica a intrat în grevă, Baltheiser a refuzat şi el mîncarea.

Părintele Baltheiser era cunoscut în toată închisoarea sub numele conspirativ de „popa Ilie“. Fiind autorul acestei porecle, pe care el apoi şi-o însuşise ca nume conspirativ în închisoare, părintele Baltheiser îmi spusese: „Am ajuns s-o văd şi pe asta, un popă botezat de un păgîn ca tine!“

În 1960 am fost mutat din închisoarea de la Piteşti, şi ani de zile n-am mai auzit unul de altul. Soarta a făcut să ne întîlnim din nou în Germania. De fiecare dată cînd timpul îmi permite, mă reped pînă în apropierea frontierei austriece, la Ruhpolding, unde îşi are parohia, pentru a petrece cîteva ore cu el. A mai îmbătrînit, sănătatea i s-a mai şubrezit, dar a rămas acelaşi „popa Ilie“, neschimbat, aşa cum l-am cunoscut în închisoarea din Piteşti.

24. EMIL BRAUN. Nu-mi amintesc decît numele lui şi că a sosit mai

tîrziu în închisoarea din Piteşti, cu un lot de constănțeni.

25. IANCU BAZUCA, negustor, de origine greacă, din Constanța.

26. PAUL BANDU. Am mai vorbit de el cînd am relatat despre perioada petrecută împreună în camera din subsolul închisorii. Şi cu el m-am întîlnit de mai multe ori în decursul anilor în diferitele celule prin care am fost mutat. Voi reveni cu mai multe amănunte asupra lui, mai tîrziu, cu ocazia descrierii altor evenimente.

27. ALEXANDRU BALŞ, inginer, fratele doctorului Matei Balş. Suferea de astm. În cursul anilor, boala i s-a agravat. N-a primit nici un fel de tratament medical. Abia cînd a intrat în faza finală a bolii i s-au dat primele îngrijiri medicale, care n-au mai servit însă la nimic. A murit după o lungă agonie, la care am asistat neputincioşi.

28. MUSTIC BERINDEI. După eliberarea din închisoare a reuşit să plece în străinătate, stabilindu-se la Paris.

29. PAUL BRĂTĂŞANU, inginer, mason. Cu ocazia unei mutări, am ajuns în aceeaşi celulă, dar n-am stat decît cîteva ore împreună, fiindcă ofițerul politic a mai procedat la cîteva corecturi în repartizarea deținuților şi am fost din nou despărțiți în chiar aceeaşi zi. Mi-aduc aminte cît a fost de emoționat să mă întîlnească în închisoare şi cu cîtă căldură mi-a vorbit de tatăl meu, pe care îl cunoscuse în vremuri mai bune şi în împrejurări mai fericite. N-a trecut nici un an de la scurta noastră întîlnire şi Paul Brătăşanu s-a îmbolnăvit tocmai într-o perioadă în care regimul nostru se înăsprise în mod deosebit. I s-a refuzat orice fel de tratament medical şi în cîteva zile a murit. Dacă nu mă înşală memoria, cred că făcuse o congestie pulmonară.

Mai tîrziu, la prima mutare, cei care fuseseră cu el în cameră ne-au povestit cum se sfîrşise Brătăşanu, cu regretul de a nu fi avut un preot la căpătîi. Într-adevăr, în camera mare de la parter în care se afla, întîmplarea făcuse să nu fie nici un preot. Văzîndu-i dorința de a muri creştineşte, camarazii din celulă, înfruntînd toate riscurile, au reuşit să-i aprindă o lumînare înainte ca să-şi fi dat sufletul. Andrei Chrisogelos, Niki Vâlsan şi cîțiva prieteni mai destoinici au confecționat lumînarea. Din fire de ață scoase din saltea au răsucit un fitil, pe care l-au uns apoi cu „Saliform“. Cineva avea un astfel de tub cu unguent antireumatic obținut cîndva de la cabinetul medical şi ascuns cu grijă în paiele din saltea, spre a-l feri de confiscare la percheziții. Mai complicat şi mai periculos fusese însă aprinsul acestei lumînări improvizate. Am mai vorbit de procedeul de făcut foc în închisoare, patentat sub denumirea de „neagra“. Aparatul consta dintr-o sfoară trecută prin găurile unui nasture de porțelan. Trăgînd de

capetele sforii, întinzînd-o şi apoi slăbind tensiunea, sfoara se răsucea şi se dezrăsucea succesiv, imprimînd treptat nasturelui, pe măsură ce repetai mişcarea, o turaţie tot mai mare. Dacă de nasturele în rotaţie apropiai o bucăţică de fier, la fiecare atingere cu metalul ţîşneau scîntei ca de la un polizor în miniatură. Scînteile erau lăsate să cadă pe nişte bucăţele de pînză, pe jumătate arse, care se păstrau la loc uscat, putînd fi oricînd reîntrebuinţate. Pe locul unde o scînteie atingea pînza semicarbonizată, se aprindea un punct de jăratec, care ardea mocnit ca un tăciune. De la acest punct incandescent îţi puteai aprinde ţigara, după care „neagra“ era stinsă, înăbuşită prin apăsare cu un colţ de pătură sau cu pulpana mantalei de zeghe. Pentru aprinsul lumînării lui Brătăşanu, camarazii lui aveau nevoie de flacără. Au vîrît deci „neagra“, care ardea mocnit, într-un mănunchi de paie scos din saltea şi au suflat în şomoiogul de paie pînă ce a ţîşnit prima flacără. În ciuda pazei puse la uşă, puteau oricînd fi surprinşi de gardian, mai ales din cauza mirosului de fum care se răspîndise în cameră. Avuseseră însă noroc şi scăpaseră nedescoperiţi. Iar Paul Brătăşanu a închis ochii la lumina pîlpîietoare a lumînării ce şi-o dorise.

După cîteva momente de reculegere lîngă patul lui Brătăşanu, deţinuţii au stins lumînarea, au şters toate urmele lăsate de confecţionarea şi aprinderea ei, au aerisit camera făcînd vînt cu păturile ca să piară mirosul de fum şi au bătut la uşă să-i anunţe gardianului decesul. Acesta, la rîndul lui, urma să raporteze cazul mai departe, ierarhic, punînd în funcţiune întreg mecanismul birocratic al penitenciarului. Cabinetul medical avea să-şi trimită reprezentantul ca să constate moartea. Apoi, de la grefă venea un plutonier să-i ia amprentele digitale mortului, iar de la magazie venea un altul să recupereze pătura şi efectele penale, ce-i fuseseră date în folosinţă. Din momentul în care era anunţat gardianul şi pînă la sosirea tuturor acestor ciocli ai administraţiei, fiecare preocupaţi de formalităţile lor, se scurgeau uneori şi cîteva ore. Abia după ce ultimul din ei îşi încheia vizita la faţa locului, cadavrul era scos din celulă. Aşa s-a întîmplat şi cu corpul lui Paul Brătăşanu, care a mai rămas o bună bucată de vreme în patul lui, înconjurat de cei cîţiva prieteni ce îi fuseseră mai apropiaţi.

Acestui cerc de prieteni i s-a adresat atunci baş-muftiul Sadâc, din Mangalia. Baş-muftiul era cel mai înalt rang în ierarhia clerului mahomedan din ţară şi totodată şeful cultului islamic din România. Condamnat cu un întreg grup de tătari din Dobrogea, fusese trimis să-şi execute pedeapsa în închisoarea din Piteşti. „Domnilor, le-a spus Sadâc, întrucît nu avem nici un preot ortodox printre noi, care să se roage pentru

camaradul nostru, aţi avea ceva împotrivă dacă aş face-o eu, după legea noastră? Mă voi ruga aceluiaşi singur Dumnezeu care există şi în care credem cu toţii, şi dumneavoastră, creştinii, şi noi, mahomedanii.“ Propunerea Baş-Muftiului a fost acceptată, aşa că Brătăşanu a avut, pînă la urmă, parte şi de preot. Aşezat turceşte pe pat, la picioarele lui Paul Brătăşanu şi legănîndu-se înainte şi înapoi, în ritmul versetelor din Coran pe care le recita cu glas scăzut, Sadâc nu s-a mişcat de lîngă el pînă ce nu l-a întrerupt vocea gardianului care deschisese uşa: „Ia! Scoateţi, bă, salteaua cu mortu’ afară!“

30. BOCCELI era armean şi îşi schimbase numele din Boccelian în Bocceli. Fusese şi el mason.

După venirea regimului comunist, cînd lojile fuseseră închise şi organizaţia declarată ilegală, francmasoneria din ţară „intrase în adormire“. Expresia le aparţine şi echivalează cu o încetare temporară a activităţii în timpuri de restrişte. Totodată, au decis să-şi pună la adăpost arhiva, pentru a nu cădea în mîna Securităţii. Bocceli, fiind un membru mai obscur şi necunoscut al lojii, s-a oferit s-o ascundă la el acasă. După cîţiva ani însă, nu mai ţin minte datorită cărei întîmplări, Bocceli a fost arestat, iar la descinderea ce i s-a făcut acasă, a fost descoperită şi ridicată şi arhiva lojii. Au urmat o serie de arestări printre masoni, iar după primele anchete au ieşit la iveală elemente suplimentare, care au dus la alte arestări. Abia la proces s-au lămurit cei din boxă de ce cazul lor luase o atît de mare amploare şi cărui fapt se datora gravitatea acuzaţiilor ce li se aduceau. Bocceli povestise vrute şi nevrute în anchetă, implicînd în declaraţiile lui, fără să-şi facă scrupule, numele a nenumăraţi „fraţi masoni“. Mărturisise, în speranţa, probabil, de a obţine îngăduinţa anchetatorului, tot felul de activităţi şi legături subversive ale membrilor masoneriei din ţară, cu filialele lor din Occident, informaţii pe cît de imaginare, pe atît de grave. Dezbaterile din timpul procesului au mai dat însă în vileag şi un alt fapt, pe care masonii din lotul lui nu i l-au iertat niciodată: în perioada în care arhiva lor fusese dată în păstrare lui Bocceli, acesta falsificase date ce menţionau poziţia lui în masonerie, autoavansîndu-se, de la rangul minor pe care-l ocupa în ierarhie, la gradul 33. Dacă în raporturile lui cu masonii se dovedise, după spusele lor, un escroc şi un şarlatan de proastă calitate, ceea ce justifica pe deplin disprețul pe care i-l arătau, în relaţiile cu ceilalţi deţinuţi Bocceli nu făcuse o impresie la fel de proastă. Dimpotrivă, se arătase amabil şi binevoitor cu toată lumea, încadrîndu-se în spiritul de

bună camaraderie care domnea în general în închisoarea din Piteşti. Prin comportarea lui ireproşabilă şi-a cîştigat şi el un loc onorabil în mijlocul celorlalţi. Pentru cei mai mulţi, episodul de la proces, povestit de ceilalţi masoni din lotul lui, a fost dat uitării. Unii găseau chiar că ar fi fost o infamie să se dea crezare unei asemenea poveşti, puse pe seama unui om care numai prin ţinuta lui în celulă contrazicea aceste minciuni răuvoitoare, scornite din cine ştie ce motive de cei din lot cu el.

Într-una din celulele mari de la parter, în care şi-a făcut debutul în puşcăria din Piteşti, Bocceli a fost aşadar adoptat de toţi deţinuţii, de unii acceptat fără rezerve, altora cîştigîndu-le chiar simpatia. Nici n-ar fi fost motive obiective să fie altfel. Cu toate astea, un singur om din celulă se îndoia de sinceritatea lui Bocceli: George Sarry. (Tînărul cu care fusesem la Cavnic, cu care stătusem apoi în închisoarea din Oradea în aşteptarea procesului în care fusese şi el condamnat pentru complicitate la evadarea noastră.) Fostul copil, crescut pe maidanele Constanţei, care îşi făcuse între timp o solidă educaţie în închisoare, unde intrase de tînăr, nu-şi pierduse o bună parte din simţurile lui primitive şi se bizuia pe ele, cu toată încrederea că nu-l înşală. Agerimea privirii, auzul ascuţit şi sprinteneala mişcărilor lui făceau uimirea tuturor. De data asta, suspiciunea lui în privinţa lui Bocceli era o simplă intuiţie, fără nici un temei. O bănuială pornită din instinct, nesusţinută de nici un argument şi încă venind din partea celui mai tînăr din cameră, n-a găsit nici un răsunet printre ceilalţi colocatari. Dimpotrivă, toţi prietenii lui ne străduiam să-l convingem să nu-şi exprime părerea cu voce tare şi să nu-şi manifeste antipatia faţă de Bocceli, fiindcă ar face o nedreptate. Sarry ne făcea hatîrul şi ne urma sfatul, dar părerea nu şi-o schimba.

Treceam atunci printr-o perioadă cînd administraţia părea să arate o oarecare înţelegere pentru cazurile de boală, dînd curs cererilor deţinuţilor de a fi duşi la cabinetul medical. De consultaţie medicală nu putea fi vorba, cabinetul fiind deservit de plutonierul sanitar Cioltar, care nu se pricepea decît la scosul măselelor; bineînţeles, fără anestezie! În schimb, distribuia cu destulă largheţe cele cîteva sorturi de medicamente din farmacia cabinetului, din care deţinuţii îşi făceau mici rezerve pentru vremuri mai grele, pitindu-le prin diferite ascunzători. De regulă era vorba de aspirine, antinevralgice, supozitoare sau alifie contra hemoroizilor, unguent antireumatic. Rareori mai apăreau şi alte medicamente. O dată cu epuizarea cotei trimestriale de medicamente primite de farmacia penitenciarului, înceta şi scoaterea deţinuţilor la aşa-zisa vizită medicală, pe bunul motiv că

„lipsesc medicamentele“. Probabil că prin mărinimia cu care împărțea medicamentele, Cioltar urmărea tocmai să scape cît mai repede de ele, pentru a închide cabinetul şi a-şi putea vedea de alte treburi.

Or, de fiecare dată cînd Bocceli obținea să fie dus la cabinetul medical, George Sarry, obsedat de ideea lui fixă, ne atrăgea atenția că absența lui din cameră se prelungea mai mult decît a altora. Întîrzierea lui afară din cameră i se părea suspectă. Chiar cînd Bocceli se întorcea cu cîteva pilule, din care împărțea şi altora care aveau nevoie, Sarry pretindea că putea foarte bine să vină şi cu aspirine şi să fi stat de vorbă şi cu ofițerul politic. Ajunsese chiar să ne enerveze cu mania lui de a-l ține mereu sub observație pe Bocceli şi de a-l bănui că e turnător.

Într-una din zile, apropiindu-se pe nesimțite de uşa noastră şi privind prin vizetă, gardianul l-a surprins pe Bocceli în flagrant delict de cusut. Deschizînd brusc uşa, Bocceli n-a avut timp să-şi ascundă acul. Prins asupra faptului şi cu corpul delict asupra lui, n-a mai putut nega infracțiunea comisă. Acul i-a fost confiscat, iar el a fost pedepsit cu şapte zile de „arest sever“, ceea ce însemna o săptămînă de beci cu mîncare o dată la trei zile. În după-amiaza celei de a şaptea zi, cînd urma să-i expire pedeapsa, toată camera aştepta reîntoarcerea lui Bocceli, pentru a-i face primirea cuvenită. Devenise o regulă la Piteşti, respectată în toate celulele, de a rezerva din hrana noastră cît mai multă mîncare pentru cei ce se întorceau flămînzi şi rebegiți din beci. Într-una din perioadele cu alimentație proastă şi insuficientă, cînd sufeream permanent de foame, un deținut exclamase: „Aş da orice, numai să mă simt măcar o dată sătul!“ „Foarte simplu“, i-a răspuns altul, „n-ai decît să te aranjezi cu gardianul să te bage la beci şi să aştepți ziua cînd te va aduce din nou în celulă. E singura metodă de a putea fi timp de o zi întreagă sătul!“ Gluma făcuse ocolul puşcăriei şi de atunci era mereu repetată, sub diferite variante de încurajare, celor care erau trimişi la beci: „Te invidiez pentru ziua cînd te vei întoarce!“ sau „Nu te gîndi la ce te va aştepta la ducere. Gîndeşte-te la ce te aşteaptă la întoarcere!“ Gluma pornea de la o realitate. Oricît de flămînd te-ai fi întors din beci şi oricît de mizerabilă ar fi fost mîncarea ce ți-o păstrau camarazii de celulă, cantitatea era aşa de mare, încît nu pridideai s-o mănînci decît de-a lungul unei zile întregi. Era un fel de ambiție a celor din celulă de a-l copleşi peste măsură pe cel ce suferise de frig şi foame în beci.

În cazul lui Bocceli, soarta îi fusese deosebit de favorabilă. La prînz ni se dăduse o mîncare, apreciată ca o adevărată delicatesă, care numai rareori

îşi făcea apariţia în meniul nostru din acea epocă: arpacaş cu marmeladă! Chiar dacă arpacaşul era cam lichid şi gustul marmeladei abia se simţea, pentru noi era o masă de zi de sărbătoare. De cum a fost introdus în cameră şi gardianul a închis uşa în urma lui, pe patul lui Bocceli au apărut trei gamele pline, la care fiecare contribuisem din porţia noastră. În plus, îl mai aşteptau şi două raţii de pîine. Emoţia şi mulţumirile cu care ne-a răspuns la urările de bun sosit au fost răsplata şi satisfacţia noastră. L-am lăsat apoi să mănînce în tihnă şi ne-am retras fiecare pe paturile noastre.

Mă aşezasem cu un grup de prieteni, printre care şi George Sarry, pe un pat din capătul opus al camerei, pentru a asculta urmarea povestirii, începută de unul dintre noi, şi întreruptă de sosirea lui Bocceli. Toţi eram atenţi la povestitor, cînd tam-nesam, George Sarry ne spune, făcîndu-ne semn spre Bocceli: „Ia uitaţi-vă la el cum mănîncă! Aţi mai văzut pe cineva care să nu aibă poftă de mîncare după şapte zile de beci?“ Fără să piardă firul naraţiei prietenului nostru, George Sarry nu-l slăbise totuşi nici un moment din ochi pe Bocceli. Pretindea că nu arată ca un înfometat, ci se străduie să înghită fiecare lingură pe care o duce la gură. De aci trăgea concluzia că Bocceli minţise şi că nu fusese la beci.

Mai întîi suspiciunea lui Sarry, mergînd atît de departe încît să nu menajeze nici măcar pe un om care pătimise o săptămînă întreagă în beci, ne-a indignat. La insistenţele lui, ne-am lăsat totuşi înduplecaţi să privim un timp printre paturi, în direcţia lui Bocceli şi să-l observăm cum mănîncă. Am sfîrşit şi noi prin a constata că Bocceli manifesta o vădită lipsă de poftă de mîncare şi că părea să se silească să înghită fiecare lingură de arpacaş pe care o băga în gură. A trebuit să-i dăm dreptate lui Sarry şi să recunoaştem că spiritul lui de observaţie nu-l înşelase, dar din simplul fapt că Bocceli nu mînca hulpav, nu se putea trage concluzia pe care o trăgea el. Parcă pentru a demonstra inutilitatea discuţiei noastre, Bocceli însuşi ne-a servit în acel moment argumentul care i-a pus capăt. Şi-a pus gamela de o parte şi, spunîndu-le celor din imediata lui apropiere că se simte rău, s-a întins pe pat. Avea figura crispată de suferinţă şi îi ieşiseră broboane de sudoare pe frunte. Cu respiraţia grea şi sacadată şi ţinîndu-se cu mîinile de abdomen, le explica celor ce încercau să-i vină în ajutor că avusese, încă pe cînd se afla în beci, o criză de ficat şi că, probabil, imprudenţa ce o făcuse de a mînca prea mult arpacaş îi stîrnise din nou durerile. Stînd întins în pat, spera să se calmeze. Vecinii din pat i-au pus o batistă udă pe frunte şi l-au lăsat să se liniştească. Dar n-au trecut nici cîteva minute şi Bocceli s-a ridicat din pat, congestionat la faţă şi s-a repezit spre colţul unde era tineta, simţind nevoia

să vomite. După ce s-a uşurat, epuizat de eforturi, s-a reîntors la patul lui.

În aceeaşi clipă, G. Sarry a țîşnit ca o panteră de lîngă noi şi din cîteva salturi a fost lîngă tinetă. Bocceli nici nu apucase să se întindă din nou în pat, cînd George Sarry a ridicat capacul tinetei şi a exclamat triumfător: „Fraților! Ați mai văzut macaroane să facă rău la ficat?“ După un moment de stupoare, ne-am apropiat cu toții de tinetă. Nu mai era nici un dubiu. Nici de data asta, pe George Sarry nu-l înşelaseră simțurile! De cînd ne aflam în penitenciarul din Piteşti, în alimentația noastră nu apăruseră niciodată macaroane sau orice fel de alte paste făinoase. Bocceli n-a schițat nici o încercare de justificare. De altfel nici n-ar fi găsit pe nimeni să-l asculte, după cum nu s-a mai găsit nimeni de-aici înainte să-i mai vorbească.

31. VASILE BOARU, ardelean, fost aviator civil. Condamnat în acelaşi lot cu Titi Coşereanu. Cu fizicul lui atletic, se remarcase prin forța lui excepțională la mina de la Baia Sprie. Tot acolo şi-a cîştigat reputația de bun camarad, dînd dovadă de curaj şi solidaritate în toate împrejurările grele.

32. GEORGE BOIAN. Vărul meu de care mă despărțisem în iarna 1952, în Jilava, cînd eu fusesem trimis cu duba la mina de la Cavnic, iar el la Aiud. Luasem legătura cu el prin mijloacele noastre clandestine de comunicație, de cum ajunsesem în Piteşti, dar au mai trecut aproape trei ani pînă ce hazardul unei mutări ne-a adus în aceeaşi celulă. Aflasem că era grav bolnav şi că fusese operat în ultimul moment de o ocluzie intestinală, la spitalul închisorii din Aiud. Continua şi în Piteşti să facă periodic ocluzii, fiind de fiecare dată pe punctul de a nu supraviețui din cauza unei extreme slăbiciuni, dar dînd de fiecare dată dovadă de o vitalitate şi o rezistență neaşteptate.

33. PUIU BERARIU, bucovinean de origine, stabilit în Bucureşti. În momentul arestării era avocatul Legației americane sau austriece, nu mai țin minte exact.

34. BUNEA DE WIED. Condamnat într-unul din primele mari procese de aşa-zis spionaj, după instaurarea regimului comunist. Dacă nu mă înşel, în acelaşi lot fuseseră condamnate şi surorile Samueli. Soția lui, Eleonora de Wied, condamnată şi ea, a murit în închisoare. Pe Bunea nu l-am întîlnit niciodată în timpul detenției, în schimb l-am cunoscut prin 1973 sau 1974 în München.

35. BALINT…, țăran ungur din Ardeal. Suporta închisoarea cu un calm desăvîrşit şi era de o discreție şi o bună-cuviință rare. Chiar şi în

celulele mici, unde spațiul de mişcare era extrem de redus, aproape că nu-i simțeai prezența. Cu toate că ştia foarte prost româneşte, stăteam deseori cu el de vorbă. Se bucura să-mi povestească, amintindu-şi de acasă.

36. BOTA… Nu l-am cunoscut personal, dar țin minte că era notar într-o localitate din Ardeal.

37. DAN BRĂTIANU. Nici cu el nu m-am întîlnit niciodată, cît am stat în Piteşti. Ajungînd în Germania, am aflat că şi el a reuşit să plece din țară, după eliberarea din închisoare. S-a stabilit în Elveția.

38. BELU… era foarte înalt şi extrem de slab. Fusese condamnat ca mason. Se spunea că avea gradul 33.

39. BENȚE AUREL, inginer petrolist, un om blînd şi onest, iubit de toți cei cu care a stat în celulă.

40. GICĂ BENȚE, nepotul celui de mai înainte, şi el inginer. Spre deosebire de unchiul lui, nu se bucura de simpatie. Nu numai din cauza caracterului dificil pe care îl avea, dar mai ales din pricina reputației proaste pe care şi-o făcuse la Baia Sprie. Cei care fuseseră cu el la mină pretindeau că întreținuse relații cu ofițerul politic. Alții ziceau că fusese sub influența nefastă a vărului său, Ducu Ciocâlteu, care avînd o personalitate mai puternică îl domina cu geniul lui rău. Chiar dacă în Piteşti s-a comportat corect, era în general antipatizat pentru firea lui nesuferită şi certăreață.

41. CHISELICESCU… fusese colonel în vechea armată română. Modest şi liniştit. Gata oricînd să vină în ajutorul neputincioşilor, cu toate că el însuşi era slab şi departe de a fi voinic. Se oferea totdeauna să cîrpească şi să coasă cămăşile şi hainele celor mai bătrîni, cu vederea slăbită, chinuindu-se, la rîndul lui, fiindcă nici pe el nu-l mai ajutau ochii.

42. CIOBANU…, fost colonel. După 23 august 1944, în timpul luptelor din Ardeal, cînd armata română întorsese armele împotriva fostului aliat de pînă atunci, trece, împreună cu generalul Chirnoagă şi o parte din trupele de sub comanda sa, de partea nemților. În Germania, generalul Chirnoagă inițiază recrutarea de voluntari printre prizonierii români din lagăre pentru constituirea unei armate naționale, care să lupte mai departe alături de nemți, împotriva Armatei Roşii. În timpul acestei operații, colonelul Ciobanu intră în conflict cu generalul Chirnoagă şi după scurtă vreme se reîntoarce în țară, unde este arestat, judecat şi condamnat la muncă silnică pe viață. N-am făcut pînă aci decît să redau pe scurt cam tot ceea ce îmi amintesc din versiunea povestită chiar de colonelul Ciobanu. Fac această mențiune, fiindcă atît persoana, cît şi acțiunile colonelului

Ciobanu au fost mereu controversate.

De talie mijlocie şi uscăţiv de felul lui, subalimentaţia din închisoare nu părea să-i fi afectat prea mult fizicul. Figura rasată, cu trăsături regulate şi de o finețe aproape feminină, l-ar fi făcut atrăgător la înfățişare. Toată armonia feței era însă stricată de expresia rea a gurii tivite cu buze subțiri, şi de privirea rece şi tăioasă a ochilor. Element strălucit în şcoală, cu studii militare excepționale, se dovedise un ofițer de Stat-Major eminent, iar războiul nu făcuse decît să-i confirme temeinicia pregătirii militare şi să-i scoată şi mai mult în evidență calitățile cu care era dotat. Cu o judecată rece, ajutat de o memorie impresionantă, la care se adăugau perseverența şi puterea de muncă împinse pînă la fanatism, îşi făcuse reputația de a găsi, în cele mai dificile situații, soluția cea mai eficace. Am auzit aceste aprecieri de la toți ofițerii superiori, colonei şi generali, care se găseau în Piteşti şi care îl cunoscuseră în activitatea lui din cadrul Statului-Major. Le-am auzit chiar de la cei care nu-l puteau suferi şi pot spune că erau majoritatea. Cred că modelul lui Ciobanu era însuşi mareşalul Antonescu, singurul ofițer din armata română pe care îl lăuda fără rezerve. Conştient de valoarea lui, le găsea tuturor celorlalți cusururi şi, de cele mai multe ori, nu pe nedrept. Iar dacă nu le putea reproşa defecte profesionale, îi sfida de pe un teren, pe care era într-adevăr inatacabil: cel al inerentelor mici slăbiciuni omeneşti, pentru care nu avea nici cea mai mică înțelegere.

De o sobrietate aproape ascetică, Ciobanu nu fuma, nu bea, nu juca cărți, iar despre femei nu l-am auzit vorbind niciodată. În închisoare se limita strict la rația lui de alimente, refuzînd orice fel de supliment, fie că i-l oferea un camarad bolnav care nu-şi putea mînca porția, fie că venea de la gardian, care uneori distribuia la rînd restul de mîncare rămas în hîrdău după împărțirea mesei. Era imun la orice tentație şi de o insensibilitate sentimentală care te înfiora, chiar dacă o justifica rațional, cu argumente de o logică irefutabilă. Convins de superioritatea lui, stătea în general retras şi tăcut la patul său, într-o atitudine de rezervă disprețuitoare. Rece şi distant cu cei din jurul lui. Cînd totuşi se lăsa angajat în vreo discuție, afecta o politețe atît de ostentativă, încît semăna mai mult a aroganță. Toți cei care l-am cunoscut am rămas însă cu neta impresie că sub această mască a omului rece, lipsit de sentimente şi care nu se voia condus decît de rațiune, colonelul Ciobanu îşi ascundea singura patimă care îl rodea: o ambiție nemăsurată! Unii îi găseau chiar o nuanță paranoică. Deşi profund antipatic ca om, colonelul Ciobanu rămîne unul din personajele interesante din închisoarea Piteşti.

Atitudinea lui față de administrație se baza pe principiul: nici un fel de relații. Şi asta în cel mai strict sens al expresiei. Nu cerea nimic, nu reclama nimic, nu se plîngea de nimic. Pe scurt, nu stătea de vorbă. Numai cînd se întîmpla să ni se verifice dosarele şi să ni se ceară datele personale, răspundea laconic, înşirînd nume, prenume, data şi locul naşterii şi condamnarea. Cînd deținuții din Piteşti au decis să intre în grevă, pentru a protesta împotriva regimului la care erau supuşi şi a cere drepturile elementare de supraviețuire, colonelul Ciobanu a refuzat să participe, din două motive. Mai întîi, fiindcă considera acțiunea inutilă şi, în al doilea rînd, fiindcă nu voia să ceară administrației nimic şi nu voia să stea cu ea de vorbă. Despre colonelul Ciobanu va mai veni vorba în cursul povestirii mele.

43. COSLOVSKI…, moldovean din Bacău, colonel. Un om tare blînd, dar extrem de timorat.

44. COSLOVSKI…, fratele celui de mai înainte, avocat. Pe cît era primul de calm şi împăciuitor din fire, pe atît era avocatul de vioi şi combativ. De pe urma bătăilor din anchetă rămăsese cu gîtul anchilozat. Era nevoit să-şi răsucească tot corpul ca să se uite în stînga sau în dreapta şi să se aplece pe spate, ca să privească în sus. Făcuse parte, ca şi fratele lui, dintr-un lot numeros, judecat în cadrul unui proces căruia i se făcuse multă publicitate propagandistică, pentru a arăta cum puterile occidentale încearcă să submineze regimul, sprijinind acțiuni de spionaj pe teritoriul țării. Ancheta întregului grup fusese extrem de dură. Ajuns la proces, Coslovski i s-a adresat din boxă completului de judecată, denunțînd barbaria metodelor folosite de Securitate pentru a smulge de la anchetați declarații inexacte. Pe neaşteptate şi înainte de a putea fi împiedicat, Coslovski şi-a scos cămaşa şi pantalonii, arătîndu-şi spatele plin de răni şi contuzii, urmare a torturilor suferite. Pentru incidentul provocat în instanță avea să fie răsplătit la sfîrşitul procesului, cînd s-au pronunțat sentințele. Cu toate că acuzațiile reținute împotriva lui îi stabiliseră un rol minor în cadrul activității subversive şi de spionaj, de care erau învinuiți ceilalți membri ai grupului, Coslovski a fost condamnat la moarte, ca şi cei trei acuzați principali. Aceştia din urmă, şi anume Liciu (care, după cît îmi amintesc, cred că era avocat), colonelul Tetorian şi actorul Marcel Emilian au fost executați. Coslovski, în schimb, a fost grațiat, comutîndu-i-se sentința în muncă silnică pe viață, dar după ce mai întîi a fost ținut, mai bine de doi ani, în celula condamnaților la moarte din Jilava.

45. COPACIU…, comandor de marină. Nu l-am cunoscut personal. După eliberarea din închisoare a reuşit să plece în străinătate, stabilindu-se în Franţa, unde a fost angajat la un institut de cercetări oceanografice.

46. CONDEESCU…, comandor de marină. N-am stat niciodată cu el în celulă, dar mi-amintesc şi acum de figura lui ca şi de a altora, pe care îi vedeam pe fereastră cînd erau scoşi la plimbare în curtea închisorii.

Într-o iarnă, Condeescu a fost pedepsit cu zece zile de izolare în beci. Gardianul îi făcuse raport pentru nerespectarea regulamentului, adică pentru unul din obişnuitele motive pentru care se luau asemenea măsuri: cusut, privit pe fereastră, scris pe săpun etc. După cîteva zile de stat în frigul din beci şi de dormit direct pe betonul înghețat, Condeescu s-a îmbolnăvit. Simțindu-se rău şi avînd febră mare, i-a cerut gardianului să-l ducă la doctor. I s-a răspuns că în timpul executării pedepsei de izolare, deținuții n-au dreptul la îngrijire medicală. A doua zi, văzîndu-l că nu se mai scula de jos, gardianul a raportat totuşi cazul ofițerului de serviciu, acesta anunțîndu-l, la rîndul lui, pe ofițerul politic. Locotenentul-major Lupu s-a deplasat în beci şi, după ce a constatat starea în care se afla Condeescu, a dat ordin gardianului ca deținutul să fie dus la cabinetul medical, imediat… după expirarea celor zece zile de pedeapsă! Două zile mai tîrziu, comandorul Condeescu a murit. Toate aceste amănunte le-am aflat de la plantonul, deținut de drept comun, însărcinat cu golitul tinetei şi adusul mîncării, o dată la trei zile, celor pedepsiți în beci.

47. VASILE CIOBANU. Fost în aviația civilă. Unul din piloții cu renume ai societății „Lares“. Fusese condamnat la moarte, împreună cu prietenul lui, Niki Vâlsan, în procesul de spionaj zis al Nunțiaturii, de la Bucureşti. Ulterior li se comutaseră pedepsele la muncă silnică pe viață.

48. KIAZIM. Cetățean turc. Fusese şi el condamnat în procesul Nunțiaturii şi apoi trimis la Baia Sprie. A fost eliberat prin 1955 sau 1956, în urma decretului de grațiere, prin care au fost puşi în libertate şi repatriați deținuții politici cu cetățenie străină.

49. VASILE COJOCARU. Fusese în timpul războiului şoferul fostului ministru Tătăranu, iar după 1944, şoferul lui Titel Petrescu, preşedintele Partidului Social-Democrat. După arestarea lui Titel Petrescu, avînd un cunoscut printre paznicii arestului din subsolul Ministerului de Interne, a reuşit, prin intermediul acestuia, să stabilească o legătură între fostul lui stăpîn, care se afla în anchetă la Ministerul de Interne, şi dna Titel Petrescu. După un număr de scrisori schimbate în ambele sensuri între soții Petrescu, gardianul a fost prins cu corespondența asupra sa şi arestat. În urma

anchetei, a ieşit la iveală filiera prin care erau transmise scrisorile şi Vasile Cojocaru a fost şi el arestat. Judecat şi condamnat, ajunsese la minele de plumb de la Baia Sprie, unde se dovedise un excelent camarad. Era iubit de toți, pentru caracterul şi probitatea lui exemplară.

Lipsit de orice fel de complex de inferioritate față de numele sonore, titlurile, gradele sau nivelul de cultură al camarazilor lui din închisoare, Vasile Cojocaru era instinctiv atras numai de valoarea morală a celor cu care împărțea celula. Un bun-simț natural îl făcea să recunoască şi să respecte numai ierarhia acelora care răspundeau acestui criteriu de selecție. Nici unul dintre noi nu era scutit de ironia lui muşcătoare, ori de cîte ori decela cea mai mică manifestare de egoism, laşitate sau necinste. Minte vioaie şi limbă ascuțită, era întotdeauna gata la o glumă prietenească, dar tot aşa de prompt, cînd se ivea ocazia, trecea la persiflaj sau devenea caustic şi batjocoritor, fără să menajeze pe nimeni. Cu administrația ducea o luptă de hărțuială permanentă, care l-a costat multe zile de beci şi carceră. Pitorescul jargonului golănesc de şofer de Bucureşti, fără a fi cîtuşi de puțin ordinar, dădea o deosebită savoare intervențiilor lui Vasile Cojocaru. În 1956, cînd Titel Petrescu şi-a răscumpărat libertatea, dînd acea declarație prin care regimul căuta să obțină o legitimitate în ochii lumii social-democrate din Occident, Vasile Cojocaru a fost şi el eliberat.

50. CIOLOBOC…, avocat din Făgăraş. Condamnat pentru complicitate cu unul din grupurile de români din exil, paraşutat în regiunea lui.

51. CONSTANTINIDI…, grec din Constanța.

52. DAN CHIROVICI, inginer, specializat în construcții navale.

53. CRISTODULO…, inginer petrolist. Avea glaucom la amîndoi ochii şi îşi pierdea treptat vederea. În decursul anilor petrecuți în Piteşti, de cîte ori primeam inspecția unui personaj mai important din Ministerul de Interne, fie civil, fie militar, Cristodulo cerea să i se aprobe un „vorbitor“ cu familia, pentru a-şi mai putea vedea o dată cei doi copii, înainte de a orbi complet. Dorința nu i-a fost împlinită, şi în 1964, Cristodulo a ieşit din închisoare susținut şi condus pe drumul de întoarcere acasă de foştii lui camarazi, eliberați o dată cu el.

54. TOTO CRUCEANU, fost membru al corpului consular.

55. CIUPERCESCU…, inginer. Fusese şeful unui serviciu din Direcția Căilor Ferate. Se spunea că îşi datora cariera influenței francmasoneriei, al cărei membru era. Era obsedat de ideea că s-ar putea îmbolnăvi şi se purta ca un adevărat „bolnav imaginar“, ipohondria lui luînd proporții patologice.

De cîte ori avea ocazia, strîngea tot felul de medicamente pe care le ascundea în saltea, păstrîndu-le cu avariție şi refuzînd să le dea chiar celor realmente bolnavi, care ar fi avut nevoie de ele. El însuşi era perfect sănătos. Dacă egoismul lui s-ar fi limitat numai la atît, probabil că l-am fi acceptat printre noi ca pe un caz aparte, de bolnav psihic. Cum însă dorința lui de a cîştiga o iluzorie bunăvoință a administrației fusese interceptată de ofițerul politic, acesta îl scotea din cînd în cînd la o aşa-zisă anchetă, unde Ciupercescu îl informa despre cele ce se petreceau în celulă. Consecința convorbirilor cu „politicul“ era, de fiecare dată, pedepsirea deținuților denunțați de Ciupercescu. Din momentul în care a fost demascat ca turnător, Ciupercescu nu s-a mai bucurat de înțelegerea şi compasiunea nimănui.

56. FRED CERCHEZ. Unul din membrii de frunte ai grupului de francmasoni din închisoarea Piteşti. Avea gradul 33.

57. RADU CIOCULESCU. Am stat în două rînduri cu el în aceeaşi celulă.

Cu toate că apreciat pentru inteligența şi memoria lui excepțională, unii mai susceptibili nu-l simpatizau din cauza glumelor lui muşcătoare şi a tonului sarcastic cu care îşi irita adversarii de idei, în discuțiile politice pe care le purta. Sub aparența cinismului şi virulenței spiritului lui critic, Cioculescu ascundea însă o sensibilitate sufletească pe care nu i-o puteai bănui. Cred că acestei înclinații sentimentale disimulate îi datoram şi simpatia specială ce mi-a arătat-o. Mai întîi fiindcă îl cunoscuse pe tatăl meu, dar mai ales în amintirea lui Mihai Miloteanu, unchiul lui, care îl crescuse cînd rămăsese orfan şi care fusese unul din cei mai buni prieteni ai tatălui meu. Radu şi Şerban, cei doi frați Cioculescu, copilăriseră în Turnu Severin, împărțindu-şi timpul de joacă între casa unchiului lor şi casa şi curtea bunicului meu. Radu Cioculescu fusese membru al Partidului Național Țărănesc, vederile lui politice plasîndu-l mai degrabă în aripa stîngă a partidului. Totodată era şi mason.

Cred că era prin 1956, cînd în urma unei mutări am ajuns pentru prima oară cu el în aceeaşi celulă. Am fost atunci martorul unui eveniment cu totul excepțional. Cazul a fost unic în închisoarea din Piteşti. Într-una din zile, ofițerul de serviciu, deschizînd uşa celulei, i-a spus lui Radu Cioculescu să-şi pună haina şi să-l urmeze. Pînă aici, nimic deosebit. Se mai întîmpla ca, din cînd în cînd, cîte un ofițer din Ministerul de Interne să se deplaseze la Piteşti pentru un supliment de anchetă, fără să se mai procedeze la transferarea deținutului în cauză la Bucureşti. Ne-a intrigat

însă faptul că, prin uşa întredeschisă, i-am zărit pe coridor pe Lupu, ofițerul politic, şi pe deținutul de drept comun care în acea vreme îndeplinea oficiul de frizer. După ieşirea lui Cioculescu din cameră, ascultînd la uşă, am auzit cum Lupu i-a spus frizerului să-l bărbierească. În mod obişnuit, eram bărbieriți o dată pe săptămînă şi atunci, toți, în aceeaşi zi. Trecuseră trei sau patru zile de la ultima vizită a frizerului şi bărbile ne crescuseră suficient de mari pentru a scoate mai mult în evidență înfățişarea noastră şi aşa destul de mizerabilă. Cum pentru a fi duşi în fața anchetatorului, deținuților nu li se rădea barba, aplicarea acestui tratament special în cazul lui Cioculescu ne-a dat de bănuit că se întîmpla ceva neobişnuit.

Chiar la întoarcerea lui, după vreo jumătate de oră, tot n-am aflat imediat explicația. Cînd gardianul l-a introdus în celulă, primele vorbe rostite de Cioculescu, cu vocea strangulată de emoție, au fost: „Nu mă întrebați nimic. Lăsați-mă, vă rog, un moment singur. După aceea vă voi spune tot!“ Văzîndu-i expresia profund tulburată, i-am respectat dorința şi l-am lăsat să se liniştească. În timp ce se plimba de colo pînă colo, în micul spațiu din fața uşii pe care-l lăsasem liber, retrăgîndu-ne pe la paturile noastre, îl priveam cu o nedumerire crescîndă. Cioculescu plecase din celulă cu boneta lui de zeghe în cap, iar acum observasem că purta o bască bleumarin! Părea chiar nouă. Oricum, era imaculată şi distona strident, ca un corp străin, printre toate celelalte obiecte vestimentare din jur, uzate, peticite, cu culorile spălăcite şi de o curățenie dubioasă. În fine, Cioculescu şi-a întrerupt plimbarea şi s-a aşezat pe pat. A mai stat un timp pe gînduri, cu capul în mîini şi deodată, fără altă introducere, cu vocea încă alterată, ne-a spus: „Am vorbit cu fratele meu, Şerban … a venit să mă vadă!“ Şi, după o pauză, ne-a povestit.

Lupu asistase la bărbieritul lui pe coridor şi apoi îl dusese într-un birou, unde, după ce-l poftise să stea jos (ceea ce Cioculescu refuzase), îl anunțase despre ce era vorba. Fratele lui, Şerban Cioculescu, primise autorizația Ministerului de Interne să-l viziteze! Lupu l-a avertizat apoi că întrevederea va fi scurtă şi că îi este interzis să pună întrebări cu caracter politic sau să divulge ceva despre condițiile de detenție. La prima abatere de la aceste indicații, convorbirea va fi întreruptă, urmînd ca ambii frați să suporte consecințele prevăzute de legea „secretului de stat“. Singurele subiecte pe care are dreptul să le abordeze vor fi familia şi sănătatea. După ce i-a mai atras o dată atenția că, la cea mai mică încercare de a se abate de la instrucțiunile primite, îşi va agrava nu numai propria situație, dar va provoca neajunsuri întregii lui familii, ofițerul politic s-a sculat şi,

îndreptîndu-se spre uşă, i-a spus să-l urmeze. Au pătruns într-o cameră avînd ca singur mobilier două scaune, aşezate în cele două extremităţi ale încăperii, la o distanţă de trei–patru metri unul de altul. Pe unul din ele era deja aşezat Şerban. În spatele lui, stătea în picioare un sergent. Pe celălalt, lîngă care de asemenea stătea un sergent, i s-a făcut semn lui Radu să se aşeze. Lupu a făcut apoi cîţiva paşi spre mijlocul camerei, alăturîndu-se altor doi ofiţeri prezenţi, postîndu-se toţi trei în spaţiul liber dintre cele două scaune, care stăteau faţă în faţă, astfel încît ocupanţii lor să se poată vedea. O poziţie asemănătoare cu cea a arbitrilor de la meciurile de tenis, care, fără să împiedice jocul, pot totuşi supraveghea mişcările celor doi jucători. Prima decizie a acestor arbitri, în varianta M.A.I., a fost să le interzică celor doi fraţi să se apropie unul de altul, pentru a se îmbrăţişa sau a-şi da măcar mîna.

Cu toate că nu se văzuseră de ani de zile, dialogul s-a înfiripat greu. Emoţionaţi de neaşteptata revedere şi totodată stingheriţi de prezenţa cerberilor care violau intimitatea momentului, nici unul, nici altul nu-şi puteau găsi cuvintele de început. Primul a rupt tăcerea Radu, informîndu-se de soarta diverşilor membri ai familiei. Şerban răspundea cîntărindu-şi vizibil vorbele, pentru a se păstra în limitele instructajului care cu siguranţă i se făcuse şi lui, înainte de întrevederea cu frate-său. În anii de cînd se afla în închisoare, Radu aflase, prin diferiţi alţi deţinuţi arestaţi după el, că Şerban îşi asigura cu greu traiul de zi cu zi, fiind supus unei constante persecuţii şi neputînd obţine nici un serviciu. Întrebîndu-l deci despre situaţia lui personală, Radu a fost la început plăcut surprins să afle că Şerban fusese între timp reprimit în învăţămînt şi că deţinea o catedră la Universitatea din Iaşi. Imediat însă, a urmat a doua întrebare, foarte directă, în stilul specific al lui Radu: „Şi ce a trebuit să faci pentru asta?“

Nefericitul răspuns dat de Şerban a răcit brusc atmosfera întrevederii, care abia începuse să se dezgheţe. Pus în situaţia delicată de a răspunde întrebării brutale a intransigentului lui frate, Şerban nu s-a mulţumit să-i dea lămurirea pe scurt sau într-o formulare mai abilă, pentru a trece apoi la alt subiect şi a-i devia astfel atenţia lui Lupu, care păruse a fi simţit că dialogul celor doi fraţi tindea să iasă din cadrul prescris.

Şerban a început prin a-i spune că nu trebuie să mai judece lucrurile prin prisma atmosferei în care trăise pînă la arestarea lui. Situaţia de acum din ţară era cu totul alta. Era complet schimbată în bine. Regimul imprimase un nou curs, mai liberal, în toate domeniile de activitate. Valorile culturale erau acum recunoscute, iar intelectualii se bucurau de o

justă prețuire, munca şi opera lor nemaifiind afectate de criteriul politic.

Reţin exact, din relatarea lui Radu, cuvintele cu care Şerban şi-a încheiat tirada şi le reproduc întocmai: „Acum, de la catedră se poate preda ştiinţă pură!“ Mai mi-amintesc din relatarea lui Radu, că Şerban i-a spus că fusese ajutat să obţină autorizaţia de a-l vizita de cîţiva vechi prieteni, al căror trecut de luptă pentru „libertate şi progres“ le era acum recunoscut şi apreciat. Printre ei l-a numit pe Vladimir Streinu.

Ajuns la acest punct, ofiţerul politic l-a întrerupt, anunţîndu-l că timpul prevăzut întrevederii se scursese. Sculîndu-se de pe scaun, Şerban i-a cerut permisiunea să-i dea fratelui său basca pe care o purta. După o scurtă ezitare, Lupu şi-a dat consimţămîntul. S-a apropiat de Şerban, i-a luat basca din mînă şi, după ce a examinat-o pe toate părţile, s-a îndreptat spre Radu şi i-a înmînat-o.

Nici la despărţire, fraţii n-au avut voie să se aproprie unul de altul. Şerban şi-a luat rămas-bun tot de la distanţă, încheind cu cuvintele: „Voi încerca să obţin cît mai curînd o nouă autorizaţie ca să te pot vedea!“

Radu Cioculescu, care se îndrepta deja spre uşă, însoţit de unul din gardieni, a răspuns scurt: „Mai bine nu!“

De la vărul meu George Boian, care se cunoştea din tinereţe cu Cioculeştii, ştiam cît de strînse erau legăturile de afecţiune, care îi uneau pe cei doi fraţi. Tot de la el am aflat cîtă durere i-a pricinuit lui Radu întrevederea cu fratele lui. Trecuse o bună bucată de vreme de la vizita lui Şerban, cînd Radu, întîlnindu-se cu George Boian în aceeaşi celulă, i s-a destăinuit. Pe de o parte îşi reproşa cruzimea cu care îi dăduse de înţeles lui Şerban că nu doreşte să-l mai revadă, iar pe de altă parte, nu-l putea ierta pentru dureroasa decepţie ce i-o pricinuise cînd, vorbindu-i despre situaţia de afară, se înjosise într-atît, încît să-i facă, tocmai lui şi tocmai în împrejurările acelea, apologia regimului.

Trei sau patru ani mai tîrziu, Radu Cioculescu avea să moară în închisoare, fără să-şi mai fi revăzut fratele. Peste alţi zece ani, în vara lui 1964, la cîteva zile după eliberarea mea din închisoare, m-am întîlnit pe stradă, în Bucureşti, cu Şerban Cioculescu. Am stat de vorbă, plimbîndu-ne mai bine de o jumătate de oră în sus şi în jos pe bulevard, între fostele cinematografe Aro şi Scala. Şerban era atunci directorul Bibliotecii Academiei. I-am povestit despre cele două perioade în care împărţisem celula cu Radu şi despre viaţa de zi cu zi din închisoare. Şerban mi-a cerut să-i dau toate amănuntele de care îmi puteam aminti. Voia să ştie cum suportase rigorile detenţiei, cum rezistase din punct de vedere fizic la toate

privațiunile şi dacă îşi păstrase intacte moralul şi robustul lui optimism. I-am istorisit tot felul de episoade, scene şi discuții ce avuseseră loc în celulele noastre, din care să-şi poată face o imagine cît mai exactă despre mediul în care Radu Cioculescu îşi trăise ultimii ani ai vieții şi despre starea lui de spirit în acea epocă. La un moment dat, Şerban m-a întrebat:

— Erai cu el în celulă cînd am obținut autorizația să-l vizitez?

— Da!, i-am răspuns.

— V-a povestit în ce condiții s-a desfăşurat întrevederea noastră?

— Da. Ne-a spus că n-ați putut vorbi decît foarte puțin şi numai sub atenta supraveghere a politrucului închisorii. Şi, fără să arăt vreo ezitare, am continuat: Radu s-a întors în celulă foarte emoționat şi, cîtă vreme a mai stat în închisoarea din Piteşti, nu s-a mai despărțit de basca primită de la dumneata cu acea ocazie.

Mai mult nu m-a lăsat inima să-i spun.

58. ANDREI CHRISOGHELOS (Dodo), inginer chimist. Cu toate că la Politehnică studiase chimia, n-a lucrat niciodată în domeniul în care se specializase. Îşi începuse cariera la Societatea de Telefoane, demonstrînd, încă de tînăr, pe lîngă priceperea tehnică şi un excepțional spirit de organizare. Totodată, devenind mai tîrziu de sine-stătător, s-a dovedit un om de afaceri cu însuşiri deosebite. Un dezvoltat spirit de inițiativă, perseverența cu care îşi urmărea țelul propus şi ideile îndrăznețe i-au asigurat succesul în mai toate întreprinderile şi totodată cîştiguri foarte mari.

Optimismul lui nemăsurat îl făcea imun la efectele eşecurilor. Dodo nu cunoştea decepția sau deprimarea. În schimb suferea de un veşnic neastîmpăr, mintea lui efervescentă fiind mereu în căutarea a tot felul de soluții practice la problemele cu care era confruntat în viață, fie afară, fie în închisoare. Dodo era dotat prin excelență cu calitățile specifice oamenilor născuți să fie inventatori. Pînă şi în condițiile de detenție, nu şi-a dezis aptitudinile, imaginînd şi punînd în aplicare o sumedenie de procedee, care de care mai năstruşnice, menite să ne suplinească lipsurile şi să ne satisfacă nevoile cele mai stringente privind alimentația, îmbrăcămintea, îngrijirea medicală şi, mai ales, rețeaua de transmitere a informațiilor. Despre toate acestea voi povesti atunci cînd vom ajunge la perioada în care am stat împreună în aceeaşi celulă.

După 23 august 1944, Dodo Chrisoghelos obținuse reprezentanța firmei de automobile Ford pentru România. În această calitate, s-a făcut

repede suspect în ochii regimului, fiind îndeaproape supravegheat pentru contactele lui cu oamenii de afaceri străini, cu firmele şi băncile din Occident. Încă din 1947–1948 a început să fie şicanat. Pe acea vreme însă, samavolnicia nu făcea încă lege în țară. Ilegalitatea încă nu avea caracterul de „simplu abuz“. Pe de altă parte, în cadrul Securității mai funcționau încă oameni ai fostei Siguranțe a Statului, care, chiar dacă se pretau acum la executarea unor ordine abuzive, o făceau cu o oarecare moderație, păstrînd încă rămăşițele unui respect pentru legalitate. Datorită acestei situații, Dodo era deseori invitat să se prezinte la Prefectura Poliției, numai pentru cîteva ore, spre a răspunde unor întrebări sau, cel mult, reținut cîte o zi-două pentru o anchetă mai lungă. Anchetatorul îşi îndeplinea atribuțiile nedepăşind limitele unui interogatoriu civilizat, uzînd, pentru a obține destăinuirile celui anchetat, numai de insistență şi abilitate.

La unul din aceste interogatorii, într-un birou din fosta clădire a Prefecturii Poliției, anchetatorul îl încunoştințase că autoritățile erau informate că avea bani depuşi în străinătate, spunîndu-i şi numele băncii din Elveția unde avea contul. I se cerea să recunoască şi să divulge numărul contului. După un timp de insistențe fără succes, anchetatorul a încercat să-l intimideze, spunîndu-i că dacă refuză să recunoască va fi nevoit să-l țină în stare de arest. Apoi, sperînd să producă un mai mare efect asupra anchetatului, a adăugat: „Depinde de dumneata, dacă vrei să pleci mai devreme sau mai tîrziu acasă. Noi nu ne grăbim. Avem timp. Te las să te gîndeşti şi să alegi. Mă voi întoarce peste un timp, ca să-mi spui ce ai hotărît!“ Şi ofițerul a părăsit biroul, lăsîndu-l pe Dodo singur, să se gîndească. După ce uşa s-a închis, Dodo n-a stat mult pe gînduri. S-a repezit la telefonul de pe biroul anchetatorului şi a chemat Societatea de Telefoane, unde lucrase ani de zile şi-i cunoştea pe mai toți funcționarii. A cerut-o pe telefonista de la serviciul de convorbiri internaționale şi a rugat-o să-i dea legătura cu banca din Elveția. A obținut-o şi a vorbit cu directorul băncii, căruia i-a spus că doreşte să-i fie blocat contul şi ca banii depuşi să nu poată fi ridicați de nimeni sub nici o formă, nici de persoane împuternicite cu semnătura lui şi nici chiar în urma vreunei noi dispoziții telefonice din partea lui. Pe scurt, a dat dispoziție ca banca să nu-i verse suma din cont decît lui, cînd se va prezenta personal la ghişeu. De asemenea, orice altă dispoziție telefonică, dată de aici înainte tot de el, să fie considerată nulă, deoarece va fi făcută sub constrîngere. La scurtă vreme după încheierea convorbirii şi-a făcut apariția şi anchetatorul. Dodo s-a arătat de data asta mai „cooperativ“ în convorbire şi, spre satisfacția

anchetatorului, s-a lăsat înduplecat, recunoscînd şi existența şi numărul contului din Elveția. Era rîndul anchetatorului să-şi onoreze promisiunea, lăsîndu-l să plece acasă, ceea ce, spre a-i cîştiga încrederea, s-a şi grăbit să facă, spunîndu-i, în timp ce-l conducea spre uşă, că în privința contului vor mai sta de vorbă cu altă ocazie. Era epoca în care regimul căuta să-i convingă pe cei care aveau depozite în bănci din străinătate să-şi transfere banii în țară. Mijloacele de persuasiune, de care uzau organele însărcinate cu această misiune pentru a obține asentimentul deponenților, se opreau şi ele, în acea vreme, cel mult la exercitarea unor presiuni şi amenințări voalate.

Cîteva zile mai tîrziu, Dodo Chrisoghelos a fost din nou invitat la un interogatoriu. De data asta subiectul a fost altul. Despre banii din Elveția nu s-a mai vorbit. Abia la sfîrşitul întrevederii, cînd îl conducea spre uşă, anchetatorul i-a spus: „Mi-ai făcut-o, domnule Chrisoghelos, cu telefonul pe care l-ai dat zilele trecute din biroul meu! A fost însă vina mea că te-am lăsat singur!“ Era limpede că telefonul dat de Dodo în Elveția îi fusese semnalat ori de către serviciile care se ocupau cu ascultarea convorbirilor internaționale, ori ieşise pur şi simplu la iveală din nota de plată a abonamentului, în care erau consemnate convorbirile externe. De cîte ori îşi amintea de această pățanie, Dodo îşi luase obiceiul să exclame cu o prefăcută nostalgie: „Ce vremuri minunate erau atunci! Anchetatorul se purta ca un gentleman, avea fair-play-ul să-şi recunoască înfrîngerea şi chiar să-l admire pe anchetat, atunci cînd acesta se dovedea mai abil decît el.“

Cred că această ispravă a lui Dodo a rămas celebră, nu numai în rîndurile noastre, dar şi în analele serviciilor de anchetă. Pe măsură însă ce timpul trecea şi regimul se consolida, anchetele îşi schimbau şi ele aspectul, devenind tot mai aspre, pînă ce, într-o bună zi, prin 1947–1948, Dodo Chrisoghelos a fost definitiv arestat. Şi cu această ocazie, Dodo a încercat un act de răzvrătire, vrînd să dea de veste că se află în mîinile Securității. La ridicarea lui de către agenții Securității nu asistase nici un martor, aşa că pentru familia şi cercul lui de prieteni şi cunoscuți dispăruse pur şi simplu, fără să lase nici o urmă. Pînă la arestarea lui, disparițiile de acest fel erau încă destul de rare. Abia de aici înainte avea să înceapă epoca valurilor succesive de arestări, cînd lumea avea să se obişnuiască să nu-şi mai caute, la Salvare sau la Morgă, ruda sau prietenul care nu se mai întorsese acasă sau nu mai apăruse a doua zi la serviciu. Această incertitudine dispăruse!

După ridicarea lui, Dodo făcuse un popas de cîteva zile într-o casă

conspirativă, unde fusese supus unui prim interogatoriu. Apoi, se hotărîse transferarea lui în arestul subteran al Ministerului de Interne. Mutarea s-a făcut în plină zi. I s-au pus ochelari negri la ochi şi cătuşe la mîini, a fost urcat într-o maşină şi aşezat pe canapeaua din spate între doi agenţi, care, ca şi şoferul, erau îmbrăcaţi în haine civile. A fost mai întîi culcat cu capul în poala unuia dintre cei doi însoţitori. După o bucată de drum prin periferia oraşului, unde se afla casa conspirativă, automobilul s-a apropiat de centru. Fiind ora prînzului, străzile erau aglomerate şi automobilul era nevoit să meargă încet şi uneori chiar să oprească. Pentru a evita riscul ca vreun pieton, aruncîndu-şi ochii în maşină, să-şi dea seama ce fel de pasager transporta, agenţii Securităţii au schimbat tactica. I-au spus lui Dodo să se aşeze ca şi ei, i-au scos ochelarii şi i-au aşternut un ziar peste mîinile prinse în cătuşe, pe care şi le ţinea pe genunchi. Docilitatea cu care s-a supus instrucţiunilor primite nu le-a dat de bănuit că Dodo îşi făurise deja un plan şi nu aştepta decît momentul prielnic pentru a trece la acţiune. Prilejul i s-a părut nimerit cînd, urmînd să cotească de pe fostul bulevard Brătianu la stînga, pentru a se angaja pe fosta stradă Regală, şoferul a oprit ca să cedeze trecerea unui tramvai. Într-o clipită, ţîşnind din locul lui prin faţa unuia din însoţitori, Dodo a izbit cu cătuşele ce le avea la mîini în geamul de la portiera maşinii, spărgîndu-l. Agenţii au reacţionat şi ei prompt, dar nu înainte ca Dodo să fi apucat să strige cît l-a ţinut gura: „Sînt inginerul Andrei Chrisoghelos, arestat de Securitate!“ În secunda următoare, sub privirile trecătorilor alarmaţi de strigătele lui, agenţii l-au smuls de la geam şi l-au trîntit pe podeaua maşinii, care a demarat în grabă, depărtîndu-se de locul incidentului. Ajunsă la capătul străzii Regală, a cotit la dreapta şi a intrat pe poarta Ministerului de Interne. Cînd l-au scos din maşină, Dodo era pe jumătate sufocat, cu faţa plină de sînge de la arcada care-i fusese spartă şi cu tot corpul plin de contuzii de pe urma loviturilor de pumni şi picioare pe care le primise. Scopul însă şi-l atinsese. Întîmplarea de la intersecţia bulevardului Brătianu cu strada Regală s-a răspîndit din gură în gură în tot Bucureştiul, ajungînd şi la urechile familiei şi prietenilor lui!

Restul vieţii lui Dodo a intrat în rutină. A fost anchetat, judecat, condamnat la moarte, apoi graţiat şi trimis să-şi execute pedeapsa de muncă silnică pe viaţă la Piteşti.

59. MARIN CLUCERU, originar din Cîmpulung-Muscel. Fusese ani de zile şoferul şi totodată intendentul ambasadei noastre de la Paris.

Prin anul 1948 este trimis cu curierul diplomatic la Bucureşti unde, în

urma declaraţiilor făcute în anchetă de consulul Ion (Jeannot) Popovici, este şi el implicat într-un proces de spionaj şi condamnat la zece sau cincisprezece ani muncă silnică, fără să aibă cea mai mică vină. La Piteşti se împrieteneşte la toartă cu Vasile Cojocaru. De cîte ori se întîmpla să fie mutaţi împreună, glumele şi tachineriile lor, pe limba golănească a şoferilor, constituiau o veşnică distracţie pentru cei cu care împărţeau celula. Cu toate că trăise atîţia ani la Paris şi soţia lui era franţuzoaică, Marin se exprima în româneşte la fel de viu şi colorat ca şi Vasile Cojocaru. Marin vorbea însă tot aşa de fluent şi franţuzeşte. O franceză asemănătoare, prin farmecul şi suculenţa expresiilor, cu jargonul lui românesc. Marin vorbea cel mai pur argou parizian, fără urmă de accent străin. În 1964, la cîteva luni după eliberare, l-am întîlnit cu totul întîmplător, pe stradă, în Bucureşti. Ieşea tocmai de la Consulatul francez unde fusese anunţat că în curînd va putea pleca la Paris. Toate intervenţiile soţiei lui pe lîngă autorităţile franceze şi, la rîndul lor, ale acestora din urmă pe lîngă cele române îşi dăduseră, în sfîrşit, după luni de zile, roadele.

60. COŞEREANU CONSTANTIN (Titi), tovarăşul meu de evadare de la Cavnic, cu care de atunci am parcurs împreună o parte din etapele închisorii, ajungînd în cele din urmă la Piteşti. În cei cinci ani petrecuţi aici ne-am întîlnit de mai multe ori, împărţind, în diferite perioade de timp, aceeaşi celulă.

61. ALEXANDRU CIOCâLTEU (Ducu) a fost adus mai tîrziu la închisoarea din Piteşti. Nu se bucura de simpatia nimănui. Proasta lui reputaţie îl precedase, creîndu-i o atmosferă imposibilă. Spre ghinionul lui, aici nu-şi putea ascunde sau nega trecutul, în Piteşti aflîndu-se prea mulţi martori ai delaţiunilor lui, atît din lotul Nunţiaturii, în care fusese iniţial condamnat, cît şi din procesul evadării de la Cavnic. Silit să ducă viaţa nenorocită a turnătorilor, trăia izolat în colţul lui, ocolit de toată lumea.

62. JOHN COLMAN, englez de origine. Trăise o viaţă întreagă în România ca angajat al unei societăţi engleze de petrol. Perfect integrat în societatea autohtonă, îndrăgise atît de mult România încît, chiar după instalarea regimului comunist, refuzase să-şi părăsească ţara adoptivă. Sir John, cum i se spunea, se bucura de o simpatie unanimă. Din păcate, n-am avut prilejul să-l cunosc personal, fiind numai pentru scurtă vreme vecin de celulă cu el. Cred că a fost eliberat prin efectul decretului de graţiere aplicat cetăţenilor străini.

63. CENUŞE…, pădurarul din Bucovina de care am mai vorbit cînd am istorisit despre şederea mea în celula din subsolul închisorii.

64. CACIUC… Nu-i reţin decît numele. Nu l-am cunoscut şi nu-mi amintesc nimic altceva despre el.

65. CAPŞA…, fost director al serviciului personal al Societăţii petrolifere „Astra“. În închisoare devenise bigot.

66. CRĂCIUN GHEORGHE, călugăr romano-catolic sub numele monahal de „Fratele Leon“.

67. CONSTANTIN CEZIANU (Dinu) a ocupat pentru o foarte lungă perioadă de timp postul de ministru plenipotenţiar la Legaţia noastră de la Paris. Se spunea că nu datorită calităţilor lui de diplomat, ci faptului că era omul de încredere al lui Carol al II-lea. Afirmaţie pe care o face şi Pamfil Şeicaru în lucrarea lui *Istoria partidelor naţional, ţărănist şi naţional-ţărănist*, cînd se referă într-un scurt pasaj la Dinu Cezianu, pe care nu-l menajează în aprecierea lui. Citez din vol. II, pagina 188, din cartea lui Şeicaru: „Într-o sală de cinematograf am zărit-o (pe Elena Lupescu), însoţită de ministrul României la Paris, Dinu Cezianu, care avea rolul de cavaler servant al ţiitoarei regelui. Aflase că N. Titulescu avea intenţia să-l mătrăşască, şi pe bună dreptate, fiind cel mai perfect imbecil din colecţia de imbecili pe care a avut-o Ministerul nostru de Externe. Or, cine voia să obţină o situaţie sau să se menţină într-o situaţie, cea mai bună protecţie era a Elenei Lupescu, o doamnă du Barry în devenire.“ Voi mai reveni asupra lui Dinu Cezianu cînd voi ajunge să stau cu el în aceeaşi celulă şi cînd cele scrise de Şeicaru îmi vor fi confirmate chiar de el. Cînd l-am întîlnit în Piteşti, Dinu Cezianu era în vîrstă şi dădea semne atît de vădite de ramolisment, încît fusese supranumit „şerbet“.

68. COSTACHE DINU, inginer. După eliberarea din închisoare reuşeşte să plece din ţară, stabilindu-se în Elveţia.

69. DJURCOVICI…, sîrb din Banat. L-am cunoscut la Cavnic şi ne-am reîntîlnit în camera de la subsol, cînd am fost adus la Piteşti.

Cazul lui Djurcovici se deosebea de al tuturor celorlalţi conaţionali ai lui. Iată-i, pe scurt, momentele mai importante dintr-o viaţă presărată de contradicţii şi paradoxuri. Cu toate că era cetăţean român, în timpul războiului a trecut în Iugoslavia şi s-a înrolat în trupele de partizani ale lui Draja Mihailovici, luptînd împotriva nemţilor. După război s-a întors acasă, în Banat unde, în primii ani, membrii minorităţii sîrbe, foşti partizani şi adepţi ai lui Tito, ocupau posturile cele mai importante în organizaţia locală de partid şi în administraţia regiunii. Deşi făcea parte din aceeaşi minoritate, îşi ura de moarte fraţii de sînge, fiind un înverşunat

anticomunist. Djurcovici era naționalist şi regalist. Obiectul sentimentelor lui monarhiste era Petru al Serbiei şi nu Mihai al României. Cînd s-a produs ruptura între Tito şi țările lagărului comunist dependente de Moscova, sîrbii din România nu numai că şi-au pierdut pozițiile şi privilegiile de pînă atunci, dar au fost supuşi şi persecuțiilor, mulți fiind deportați în Bărăgan, iar alții înfundînd puşcăriile. Pentru a nu dezice nici vremurile aberante, nici situațiile absurde pe care le generau în viața oamenilor, Djurcovici a fost arestat şi condamnat la douăzeci de ani închisoare sub acuzația de a fi titoist! În închisoare, adversitatea dintre el şi ceilalți sîrbi, cu adevărat „titoişti“, n-a făcut decît să crească, Djurcovici neîntreținînd cu ei nici un fel de relații.

Consecventă cu lipsa ei de logică, soarta şi-a mai spus o dată cuvîntul, în 1955, cînd Djurcovici a beneficiat de decretul de grațiere aplicat titoiştilor, fiind şi el eliberat o dată cu ei.

70. DRĂGAN CONSTANTIN. Nu-mi amintesc despre el decît că fusese telegrafist pe motonava Transilvania.

71. DUMITRIU CONSTANTIN, din Constanța.

72. ADRIAN DIMITRIU, unul din fruntaşii Partidului Social-Democrat al lui Titel Petrescu.

73. EMIL DRĂGĂNESCU, profesor la Institutul Politehnic din Bucureşti. După compromisurile pe care le făcuse cu regimul pe cînd era încă liber, nimeni nu-i acorda încredere. De altfel, se arăta de o laşitate aproape bolnavă.

74. ROMEO DRĂGUŞIN, ofițer în marina comercială, unul din cei mai vechi şi experimentați comandanți de cursă lungă din marina noastră. Înainte de război cutreierase ani de zile toate mările globului, comandînd diferite cargouri navigînd sub pavilion străin. La izbucnirea războiului, părăsise societatea de navigație străină pentru care lucra şi se întorsese în țară, angajîndu-se în marina noastră comercială. După 23 august 1944 a rezistat tuturor epurărilor inițiate de noua conducere comunistă în rîndurile personalului navigant, fiind apreciat nu numai din punct de vedere profesional, ci şi politic, domeniu în care n-a manifestat nici un fel de opoziție, devenind în cele din urmă şi membru de partid. Prudența şi abilitatea, dar şi norocul, l-au ajutat să se bucure de încrederea autorităților, Securitatea nereuşind să-i pătrundă secretul decît foarte tîrziu, abia prin 1954, cînd l-au arestat.

Încă de la începutul regimului comunist, Romică Drăguşin se angajase în acțiunea de rezistență, devenind membru al uneia din cele mai mari

organizații subversive din acea vreme, cuprinzînd în rețeaua ei activități multiple, de la culegerea şi transmiterea de informații în Vest, pînă la legături cu grupurile înarmate din munți şi înlesnirea trecerii clandestine în străinătate a anumitor persoane amenințate să fie arestate. Prin anii 1947 sau 1948, activitatea organizației a fost descoperită de Securitate.

După arestările şi anchetele respective, a avut loc unul din puținele procese căruia regimul i-a dat o largă publicitate. Era procesul de spionaj care, prin implicarea Nunțiaturii, a altor cîteva reprezentanțe diplomatice şi a serviciilor de informații ale unor țări occidentale, servea astfel scopurilor propagandistice ale comuniştilor de a denunța opiniei publice amestecul țărilor capitaliste în treburile noastre interne, cu intenția subminării şi răsturnării guvernului şi a noii orînduiri sociale. Acuzații principali în proces, Niki Vâlsan şi Vasile Ciobanu, primul, ofițer în marina comercială, al doilea, pilot în aviația civilă, fuseseră condamnați la moarte, iar mai apoi grațiați, urmînd să execute o pedeapsă de muncă silnică pe viață. Amîndoi, prin natura serviciului lor, făceau curse în străinătate şi, ori de cîte ori se aflau în escală la Istanbul, în Turcia, luau contact cu Mircea Vasilache (fost şef al brigăzii anticomuniste din vechea Siguranță a Statului, fugit în 1944 în străinătate), care lucra pentru serviciile de informații occidentale. Alte căi de contact cu Istanbulul erau asigurate prin intermediul cîtorva ambarcațiuni turceşti, care pe vremea aceea îşi mai continuau încă tradiționalul mic negoț, transportînd lemne de foc din România în Turcia. Cîțiva din proprietarii acestor mici vase costiere, cunoscuți sub pomposul nume de „căpitani de barcaz“, fuseseră capacitați de Mircea Vasilache. Era asigurată astfel o legătură regulată între Istanbul şi organizația din țară, prin mesajele încredințate căpitanilor de barcaze. Tot pe unul din aceste barcaze a fost îmbarcat clandestin, ascuns între stivele de lemne şi transportat în Turcia, aviatorul Costică Abeles, în pericol de a fi arestat.

Cu toate că, în urma descoperirii şi arestărilor efectuate, organizația a fost practic dezmembrată, unele ramificații ale rețelei au rămas mai departe necunoscute Securității. Printre ele, cea din care făcea parte Romeo Drăguşin, care a navigat în continuare nestingherit cu vasul lui în străinătate, menținînd legăturile cu cei de la Istanbul. În iarna 1954–1955 cînd, din cauza unor neobişnuit de grave perturbări meteorologice, s-au produs nenumărate catastrofe navale, Romică se afla tocmai în cursă. Era comandantul cargoului Plehanov, navigînd, dacă-mi aduc bine aminte din povestirea lui, spre portul Murmansk. Surprins în Marea Nordului de o furtună extrem de puternică, vasul suferă avarii grave, i se defectează cîrma

şi e pe punctul de a naufragia. Mai poate lansa cîteva semnale S.O.S. înainte ca aparatele de transmisie să cadă şi ele în pană. Semnalele au fost captate de un vas navigînd în zonă, care însă n-a putut întreprinde nimic în acel moment, împiedicat fiind de vremea nefavorabilă. Operațiunile de căutare şi salvare, pornite cu întîrziere din cauza furtunilor, au fost întrerupte după cîteva zile de strădanii fără rezultate, vasul fiind considerat pierdut. Între timp, cargoul Plehanov, deviat de la ruta lui, rătăcea la voia întîmplării mînat de valuri în afara zonei în care era căutat. După mai mult de o săptămînă de luptă cu natura dezlănțuită, uzînd de mijloacele reduse de manevră de care mai dispunea pentru a menține vasul pe linia de plutire şi a-l îndrepta spre țărmuri mai ospitaliere, Drăguşin a reuşit să pătrundă, în cele din urmă, în apele mai calme ale unui fiord de pe coasta norvegiană. Încărcătura de pe puntea pustiită de furtună şi ghețuri fusese sacrificată şi aruncată peste bord, din rîndurile echipajului extenuat cîțiva oameni erau răniți şi aproape toți suferiseră degerături. Vasul, după spusele lui, arăta ca după o luptă navală.

Remorcat şi reparat în şantierele navale din cel mai apropiat port norvegian, după cîteva luni de la dispariția lui, Plehanov-ul îşi făcea din nou intrarea în portul Constanța. I s-a făcut o primire triumfală! Oraşul era pavoazat ca de sărbătoare. Pe chei aşteptau nu numai autoritățile locale, dar şi înalți reprezentanți ai guvernului şi partidului de la Bucureşti. Într-un cadru festiv şi în sunetul fanfarelor s-au rostit discursuri de laudă la adresa echipajului şi a căpitanului vasului, care prin eroismul lor îşi „dovediseră ataşamentul față de clasa muncitoare şi față de regimul de democrație populară“ etc. A urmat apoi solemnitatea decorării căpitanului Drăguşin cu nu mai ştiu ce ordin al muncii! A doua zi, ziarele oficiale relatau pe larg despre festivitățile de la Constanța, iar numele lui Drăguşin apărea cu litere mari în titlurile de pe prima pagină. La nici cîteva luni după ce fusese decorat şi numit „erou al clasei muncitoare“, Drăguşin a fost arestat şi condamnat, devenind „duşman al poporului“. Dar despre asta, ziarele n-au mai scris nimic!

Ani de zile mai tîrziu, după eliberare, în fiecare vară cînd îmi petreceam concediul pe litoral, îmi făcusem obiceiul să fac cîte un popas în Constanța, pentru a-i întîlni pe Romică Drăguşin şi pe prietenul şi camaradul lui, de marină şi închisoare, Niki Vâlsan. După ce ieşiseră din închisoare, soarta lor fusese identică: amîndoi se prezentaseră la birourile marinei comerciale, pentru a fi angajați. Amîndoi fuseseră purtați cu vorba şi amînați mai bine de un an de zile, sub pretextul că nu sînt locuri libere,

timp în care, lipsiți de mijloace de existență, trăiseră din ajutorul familiei şi al prietenilor. Ajunşi la capătul răbdării şi dîndu-şi seama din ordinele cui li se făcea obstrucție la găsirea unui loc de muncă, amîndoi s-au prezentat la sediul Securității, solicitînd o audiență la comandant. Au fost imediat primiți şi amîndoi au cerut acelaşi lucru: să fie din nou trimişi în închisoare, înmînînd în acelaşi timp şi o cerere scrisă în acest sens. Comandantul s-a arătat de o extremă amabilitate, explicîndu-le că va interveni pentru rezolvarea cazului lor şi promițîndu-le că în cel mult o săptămînă vor fi înştiințați unde să se prezinte la lucru. Şi, spre uimirea lor, le-a mai spus că vor fi reintegrați în marină şi poate chiar în posturi de comandanți de vas. Cu toate că nu le venea să creadă, speranța că ar putea fi din nou îmbarcați le încolțise totuşi în suflete. Şi, într-adevăr, cîteva zile mai tîrziu, Drăguşin era numit comandant pe „Luceafărul“, iar Niki Vâlsan pe „Steluța“. Erau cele două mici ambarcațiuni de pasageri, care plimbau turişti pe apele lacului Siutghiol, de la Mamaia. Echipajul fiecărui vas se compunea din cîte un om, comandantul! Comandantul Securității nu-i minţise! Se dovedise a fi nu numai om de cuvînt, dar… şi cu simțul umorului! Cît am mai stat în țară, pînă în 1969, în fiecare vară făceam cîte două plimbări pe Siutghiol, o dată pe „Steluța“ şi o dată pe „Luceafărul“. Nu stăteam cu ceilalți turişti. Eram un pasager privilegiat. Mă urcam în cabina de comandă şi stăteam în compania căpitanului!

75. GHEORGHE DUMITRAŞ, tînăr preot greco-catolic, originar din Moldova. Îndrăgit de cei cu care fusese la mina de la Baia Sprie, s-a făcut şi la Piteşti la fel de iubit. Înzestrat cu o voce de tenor, de o puritate şi căldură rar întîlnite, numele lui Ghiță Dumitraş s-a asociat definitiv în memoria deținuților din Piteşti cu sărbătorile de Paşti şi de Crăciun. An de an, în noaptea de Înviere şi în noaptea de Crăciun, se repeta cu regularitate aceeaşi scenă. În liniştea ce se lăsa peste puşcărie după ora închiderii, deodată răsuna glasul lui Dumitraş. Din celula lui, aşezat pe calorifer şi cu fața la geamul deschis, Dumitraş cînta pentru toată închisoarea. Cînta fără să-şi stăpînească glasul, în aşa fel încît fiecare deținut din cea mai îndepărtată celulă să-l poată auzi. Nu era Paşti în care să nu ascultăm Prohodul şi nici Crăciun în care vocea lui minunată să nu rupă tăcerea nopții şi să învăluie puşcăria cu cîntec de colinde. Urmarea era ştiută!

Dumitraş era pedepsit pentru încălcarea regulamentului. Cînd gardienii veneau să-l scoată din celulă, îl găseau la uşă, aşteptîndu-i, gata pregătit de beci. Gardienii păreau însă înțeleşi să nu deschidă uşa decît după ce

Dumitraş îşi termina de cîntat repertoriul. Fermecaţi şi ei de vocea lui extraordinară, nu-l întrerupeau niciodată, preferînd să întîrzie în dosul uşii, pe coridor, şi să-l asculte pînă la sfîrşit.

Cu cîţiva ani înainte de arestarea mea se auzise în Bucureşti despre un preot tînăr, cu o voce excepţională, care cînta la slujbele de duminică din capela de la Pitar Moş. Informîndu-mă la o vară de-a mea, care era catolică, zvonul mi-a fost confirmat şi am fost invitat s-o însoţesc duminică la biserică. Atunci l-am auzit pentru prima oară pe Dumitraş cîntînd. Am fost atît de impresionat de acel Ave Maria, încît am mai venit şi în duminicile următoare să ascult glasul de înger al tînărului preot necunoscut. Într-una din duminici, preotul n-a mai apărut. Am aflat că fusese arestat. Cînd, după ani de zile, în închisoarea din Piteşti am auzit de existenţa unui preot pe care îl chema Dumitraş, numele nu mi-a zis nimic. Numai cînd l-am auzit cîntînd în noaptea de Înviere mi-am amintit şi de glasul şi de numele preotului de la Pitar Moş. Eliberat în 1964, părintele Ghiţă Dumitraş moare la scurt timp de tuberculoza contractată în închisoarea din Piteşti.

76. DEMEC CONSTANTIN, inginer, fost coleg cu Dodo Chrisoghelos la Societatea de Telefoane. Implicat în aceeaşi afacere de „spionaj“ cu Dodo, dar arestat mai tîrziu, prin 1953. Apreciat pentru calităţile lui profesionale, pînă înainte de arestare predase cursuri de telecomunicaţii la Academia Militară. Cu privire la „cazul“ Demec, voi reveni cu amănunte într-un alt capitol.

77. DANIEL CANTEMIR. Am stat cu el în camera din subsol şi ne-am întîlnit de nenumărate ori în toţi anii cît am fost închis în penitenciarul din Piteşti.

78. ION DESPAN. Am mai vorbit despre el, tot cu ocazia trecerii mele prin camera de la subsolul închisorii.

79. ION DRĂGUŞ avusese de gînd să fugă în Vest, dar la trecerea clandestină a frontierei în Iugoslavia este prins de grănicerii sîrbi. În anchetă, nu-şi dezvăluie adevăratele intenţii. Declară că a fugit din România din cauza orientării prosovietice a regimului de la Bucureşti şi solicită azil politic din partea autorităţilor iugoslave. Ţinut o vreme în cercetări, este în cele din urmă eliberat. I se fixează domiciliu într-o mică localitate din centrul ţării, unde i se acordă dreptul de lucru, dar cu obligaţia de a se prezenta săptămînal la Miliţie. Drăguş învaţă suficient de bine sîrbeşte pentru a-şi putea practica profesiunea pe care o avea în România şi este angajat contabil într-o întreprindere. Între timp, cunoaşte o tînără de origine română din Valea Timocului, cu care se căsătoreşte. Treptat, şi mai

ales datorită căsătoriei lui cu o cetățeană iugoslavă, statutul lui se îmbunătățește. Obligația de a se prezenta periodic la Miliție este suspendată şi în cele din urmă i se ridică şi interdicția de circulație, putînd de aci înainte părăsi localitatea fără a mai fi nevoit să ceară de la autorități permisiunea de deplasare.

În tot acest timp, Drăguş nu renunțase la ideea de a fugi într-o țară liberă, dar abia acum, cînd nu mai era atît de supravegheat şi îşi recăpătase libertatea de mişcare, se putea gîndi la punerea în practică a planului pe care şi-l făurise de a trece frontiera în Italia. Soția îi împărtăşea ideea. După ce i s-au ridicat restricțiile de circulație, au plecat împreună într-un concediu pe coasta Adriaticii, pentru a cerceta la fața locului posibilitățile de trecere a frontierei la Trieste. Drăguş era un om prudent şi înarmat cu răbdare. Totuşi, în calculele lui nu prevăzuse alte piedici în calea planului de fugă decît cele pe care i le putea pune UDBA (Securitatea iugoslavă). Programul de acțiune ce şi-l stabilise cu minuțiozitate, urmînd ca peste cîteva luni să facă pasul cel mare peste frontieră, i-a fost însă răsturnat de o veste neaşteptată: nevasta îi rămăsese însărcinată! Nevoit să-şi amîne sine die punerea în aplicare a planului de fugă, Drăguş şi-a văzut mai departe de serviciu şi de viața de familie, cu grijile inerente create de noua situație. Lunile au trecut şi soția i-a născut un băiat. S-au mai scurs alți doi-trei ani. Copilul creştea şi Drăguş începuse iar să se gîndească la planul lui de fugă, de data asta într-o formație mărită, la care se adăuga şi cel de-al treilea membru al familiei.

Soarta însă hotărîse din nou să-i fie potrivnică, dar de data asta fără să-i mai lase speranța într-o amînare, ci spulberîndu-i definitiv visul de a mai ajunge în Italia. Într-o noapte, Drăguş a fost ridicat de acasă de agenții Securității iugoslave. Dus cu un Jeep la sediul UDBA, a fost închis într-o celulă. Toate protestele şi încercările lui Drăguş de a obține o explicație s-au izbit de un zid de tăcere. Înainte de a se lumina de ziuă a fost din nou urcat în Jeep. De data asta automobilul a părăsit oraşul şi călătoria a fost mai lungă. S-a oprit abia în zori. Cînd i s-au scos ochelarii, Drăguş a văzut că se afla la un punct de frontieră, în fața clădirii unui pichet de grăniceri. Operația căreia avea să-i cadă victimă a fost executată în cîteva minute. Cei doi agenți ai UDBA, care îl însoțeau, l-au predat altor doi agenți ai Securității române, veniți şi ei cu un Jeep, preluînd de la ei un om tot aşa de speriat şi nedumerit ca şi el. Drăguş nu-şi putea explica de ce tocmai el fusese ales să facă obiectul acestui schimb. Din clipa în care a păşit pe teritoriul românesc, partea senzațională a aventurii lui Drăguş a luat sfîrşit.

De aci înainte, viaţa lui avea să urmeze etapele determinate de mecanismul pe care îl declanşa oricine încăpea pe mîinile Securităţii: ancheta cu bătăile de rigoare, procesul de înaltă trădare şi sentinţa de douăzeci şi cinci de ani muncă silnică. Din 1960, cînd am părăsit închisoarea din Piteşti, n-am mai auzit nimic despre Ion Drăguş.

80. DANEŞ…, ţăran tînăr, de origine română, din Banatul sîrbesc. Numi mai aduc aminte în ce împrejurări ajunsese în România şi pentru ce fusese arestat. Ţin minte doar că m-a impresionat ce frumoasă limbă română vorbea, presărată cu cuvinte arhaice.

81. IVAN DENEŞ, evreu din Cluj. Ridicat de Securitate cu ocazia arestărilor masive operate în Ardeal, după Revoluţia din 1956 din Ungaria. A ajuns în Piteşti relativ tîrziu, prin 1957 sau 1958.

Fiind recunoscut de cîţiva deţinuţi originari din Cluj, informaţiile pe care le deţineau despre activitatea lui dinainte de arestare s-au transmis din celulă în celulă, în întreaga închisoare. Fără să mă fi întîlnit vreodată cu Deneş în vreo celulă din Piteşti, am aflat astfel despre el că fusese membru de partid şi că jucase un rol nefast în lumea literelor şi a publicaţiilor româneşti din Cluj, fiind el însuşi scriitor. Mai tîrziu, după ce am părăsit închisoarea din Piteşti şi mai ales după ce am ieşit din închisoare, în 1964, cînd m-am reîntîlnit cu foşti camarazi din Piteşti, am aflat că în timpul celei de-a doua acţiuni de „reeducare“, iniţiată de regim în preajma decretului de eliberare, Deneş şi-a dat din nou arama pe faţă, devenind unealta voluntară a ofiţerului politic. A luat parte activă la şedinţele din „cluburile de reeducare“, denunţîndu-i pe deţinuţii care, prin influenţa ce o exercitau asupra camarazilor lor, întreţineau un spirit de rezistenţă la procesul de siluire a conştiinţelor, dus de administraţie, prin diferite mijloace de presiune morală şi fizică, asupra celor ce urmau să fie puşi în libertate. Se urmărea cred, astfel, mai mult compromiterea fiecărui deţinut în parte în ochii celorlalţi camarazi de detenţie spre a semăna neîncrederea şi a destrăma acea unitate şi solidaritate cimentată în decursul anilor de închisoare, decît o reală „reeducare“ printr-o spălare de creier, în a cărei reuşită nu-mi închipui că regimul îşi mai făcea iluzii. Colaborarea lui Deneş cu administraţia s-a soldat cu un surplus de suferinţe pentru cei „turnaţi“, împotriva cărora se dezlănţuiau represaliile ofiţerului politic.

Pe Ivan Deneş l-am cunoscut personal numai după ieşirea din închisoare, prin intermediul altor foşti deţinuţi. După eliberare, se stabilise în Bucureşti şi frecventa unele cercuri de foşti deţinuţi, care îşi executaseră pedepsele prin alte închisori decît el, şi nu erau la curent cu atitudinea pe

care o avusese înainte de eliberare, în cadrul „cluburilor de reeducare“ din penitenciarul de la Dej. Calitatea de „fost deținut“ funcționa ca o parolă, care deschidea uşile şi inimile nu numai ale celor din aceeaşi categorie, dar şi ale celor care nu trecuseră prin închisori. Dacă mai erai şi inteligent şi simpatic, iar în discuții te declarai adversar hotărît al regimului, cîştigai destul de uşor încrederea oamenilor. Ceea ce era tocmai cazul lui Deneş. După o vreme, cînd informațiile despre cele petrecute la Dej, înainte de eliberare, au început să se răspîndească, părerile în privința lui Deneş s-au împărțit. Unii au devenit mai circumspecți, iar alții au continuat să-i acorde credit, considerînd vorbele care circulau pe seama lui simple zvonuri răuvoitoare. Cînd însă numai după cîteva luni de la eliberare i s-a autorizat editarea unei cărți, suspiciunile şi-au făcut drum chiar şi în mintea celor mai creduli.

Cîțiva ani mai tîrziu, căile noastre aveau să se încrucişeze din nou. De data asta l-am reîntîlnit la München. Fusese angajat redactor la Radio Europa Liberă. Sesizat de scrisorile unor foşti deținuți, trăind în exil în diferite țări occidentale şi care îi cunoşteau trecutul din închisoare, serviciul de securitate al postului de radio a întreprins o serie de investigații cu privire la persoana lui Deneş. În cadrul acestor cercetări, mi s-au cerut şi mie informații despre acuzațiile formulate împotriva lui Deneş pentru activitatea lui în serviciul administrației închisorii de la Dej, îndreptată împotriva celorlalți deținuți. Cum nu fusesem de față la cele petrecute în penitenciarul din Dej, nu puteam confirma acuzațiile, deşi eram convins de autenticitatea lor. Am întocmit însă o listă cu adresa tuturor foştilor deținuți din Dej, pe care îi ştiam refugiați în străinătate, în Europa, Statele Unite şi Canada. O bună parte din ei au fost contactați de serviciul de securitate al postului de Radio Europa Liberă. Declarațiile lor au fost unanime. Nici una nu-l disculpa. În Statele Unite, pastorul Richard Wurmbrand, fost şi el deținut politic, a dezlănțuit o campanie în presa americană, protestînd împotriva angajării lui Ivan Deneş la postul de Radio Europa Liberă. Cea mai mare greutate a avut-o însă mărturia depusă de bătrînul Monsenior Menges, una din figurile venerabile ale închisorilor din România, care la Dej căzuse personal victimă delațiunilor lui Deneş şi suferise rigorile represaliilor fizice ordonate de ofițerul politic. În urma rezultatului anchetei şi a scandalului stîrnit pe marginea cazului, lui Ivan Deneş i s-a desfăcut contractul de muncă.

82. DENEŞ…, tatăl lui Ivan Deneş, arestat şi condamnat o dată cu el. Şi el fusese membru de partid şi, dacă nu mă înşel, în momentul arestării

era directorul teatrului din Cluj. Nu l-am cunoscut.

83. DEMETRESCU CAMIL cred că a fost condamnat în procesul Maniu. Ca funcționar al Ministerului de Externe, fusese în timpul războiului unul din oamenii de încredere ai lui Niculescu-Buzeşti, cu care colaborase la stabilirea de contacte cu puterile aliate la Stockholm şi Ankara, pentru a negocia condițiile unui armistițiu în cazul ieşirii României din război. La prima vedere, Camiluş părea sortit pieirii în condițiile vitrege ale vieții din închisoare. Pe lîngă un fizic debil, mai era handicapat şi de o miopie pronunțată, care îl obliga să poarte ochelari cu lentile foarte groase. Şi, ca şi cum n-ar fi fost îndeajuns de dezmoştenit de soartă pentru a face față regimului de detenție, Camiluş mai era şi de o neîndemînare ce atingea aproape limita infirmității şi de o distracție deconcertantă. Cu toate că se prezenta atît de dezarmat în bătălia pentru supraviețuire, Camil Demetrescu a rezistat şi fizic şi moral anilor grei de închisoare, fiind întotdeauna alături de cei care n-au înțeles să facă concesii degradante.

84. EVOLCEANU…, colonel. Nu l-am întîlnit niciodată, dar îl cunoşteam din reputație. Se bucura de o mare stimă printre deținuții din Piteşti care îl cunoscuseră.

85. EFTIMIE…, colonel, fusese şeful serviciului cifrului în Marele Stat-Major.

86. ETEM HAGI AHMED, fost pilot în aviația civilă. Am vorbit pe larg despre el cînd am descris camera din subsolul închisorii, unde ne-am întîlnit prima oară.

87. EDIP MEHMET ALI, hogea de la geamia din Parcul Carol de la Bucureşti. Voi reveni cu amănunte despre el, mai tîrziu.

88. SAŞA ELIAD, originar din Basarabia, făcuse parte dintr-un lot condamnat pentru spionaj în favoarea Franței. Membrii grupului întreținuseră legături cu profesorul Fontaine, care se afla la Paris. Profesorul Fontaine fusese expulzat din România după instalarea guvernului comunist în țară. Schimbul de corespondență clandestină se făcuse prin intermediul legației Franței din Bucureşti.

Saşa Eliad fusese luptător de greco-romane. Cînd l-am întîlnit pentru prima oară în închisoarea din Piteşti, nu mi-a venit să cred că e şi el deținut. Conformația lui fizică, aproape monstruoasă din cauza masei musculare caracteristică luptătorilor, contrasta violent cu înfățişarea descărnată, chiar scheletică, a majorității deținuților. Mutările operate de ofițerul politic ne-au despărțit. Am aflat după o vreme că s-a îmbolnăvit grav de ficat şi că

avusese norocul să fie trimis la spitalul din Văcăreşti. Trei sau patru ani mai tîrziu cînd ne-am reîntîlnit, nu l-am mai recunoscut. Era în ultimul hal de distrofie. Din atletul de altădată rămăsese o umbră de om, demoralizat şi speriat de boala care îl chinuia.

89. ENDERL…, inginer. Suferea de o maladie, al cărei nume nu mi-l mai amintesc, care se manifesta prin dispariția treptată a țesutului muscular. Ultima dată cînd l-am văzut în curtea de plimbare era un schelet acoperit de piele. La un moment dat a fost luat din Piteşti. Nu ştiu ce a devenit.

90. ERGANIAN… fugise din Turcia în România pe vremea persecuțiilor împotriva armenilor. Întreaga familie îi fusese masacrată în Turcia. Era octogenar.

91. FLORIAN… Mi-aduc foarte vag aminte de el. Ştiu numai că stătea retras, era tare neputincios şi timorat.

92. ANTON FOCHT, neamț din România, luptase în trupele S.S. Era bolnav de nervi. L-am întîlnit prima oară în camera din subsol.

94. GHEORGHE FLORESCU, colonel, cunoscut sub numele de Ghiță Flo. Una din figurile Bucureştiului dinainte de război, cunoscut de tot oraşul pentru viața lui de petrecăreț şi chefliu. La reputația cavaleristului uşuratic în viață, în timp de pace, Ghiță Flo şi-a adăugat laurii cîştigați în campania din Rusia, completînd astfel portretul călărețului care în timp de război a înfruntat cu aceeaşi uşurință şi moartea, păstrîndu-şi totdeauna buna dispoziție, umorul şi panaşul.

Într-o noapte, prin 1953, cînd agenții Securității au venit să-l aresteze, nu l-au găsit acasă. Prevenit, şi ştiind ce îl aşteaptă, Ghiță Flo a dispărut. În acea vreme, dispariția de persoane de la o zi la alta era un lucru frecvent, care îşi pierduse caracterul senzațional. Faptul se banalizase, nimeni nemaiîntrebîndu-se ce devenise persoana. Era suficient ca cineva să nu mai apară în locurile pe care le frecventa în mod obişnuit sau să nu mai dea semn de viață prietenilor, şi vestea se şi transmitea din gură în gură: l-au ridicat pe X! Acelaşi zvon se răspîndise şi despre Ghiță Flo, lumea fiind convinsă că fusese arestat. Or, Ghiță Flo trăia ascuns într-o casă (nu mai ştiu a cui), într-un spațiu amenajat sub o scară şi cu accesul atît de bine camuflat, încît nimeni nu putea bănui în acel loc existența unei ascunzători. Nu-şi părăsea adăpostul decît rareori, noaptea, ca să se plimbe pe străzile din împrejurimi, să respire puțin aer curat şi să-şi dezmorțească picioarele. În vara lui 1953, pe cînd mă aflam evadat în Bucureşti, trecînd într-o noapte pe strada Polonă, eu însumi preferînd să circul la adăpostul întunericului, mi s-a părut a-l recunoaşte după siluetă, după ținută şi mers,

pe Ghiță Flo, care traversa strada. Ştiindu-l însă arestat, aşa cum se zvonise prin lume, mi-am zis că nu putea fi vorba de el, ci de o simplă coincidență de asemănare. Cînd ne-am întîlnit la Piteşti, în închisoare, am aflat că totuşi nu mă înşelasem şi că el fusese plimbărețul nocturn, pe care îl zărisem chiar în apropierea casei unde îşi avea ascunzătoarea.

În Piteşti, Ghiță Flo a ajuns cam la doi ani după mine. Mă găseam într-o celulă de la etajul al doilea, cînd ni s-a comunicat prin Morse numele celor cîțiva deținuți proaspăt sosiți cu duba şi izolați pentru cîteva zile de carantină în camera de tranzit de la parter, înainte de a fi repartizați în celulele noastre de pe secții. Printre ei se afla şi Ghiță Flo. La auzul numelui lui, Cleante Gheorghiu care se afla cu mine în celulă, a sărit ca ars. Erau vechi prieteni şi îi legau amintiri comune. Duseseră pe vremuri cam acelaşi fel de viață. Amîndoi cunoscuseră toate bodegile Bucureştiului, amîndoi pierduseră multe nopți prin cramele cu cele mai bune vinuri şi de nenumărate ori se întîlniseră în zori pe la localurile parlagiilor unde mergeau să se dreagă cu ciorbă de burtă.

Ne-a fost imposibil să-l convingem pe Cleante să se mulțumească doar cu un schimb de mesaje prin Morse, între el şi prietenul lui. Ținea morțiş să-i vorbească direct, pe fereastră, pretinzînd că are să-l întrebe ceva foarte important. Cu toate riscurile pe care le comporta o astfel de convorbire, în plină zi, ce urma să fie auzită şi de ostaşul din prepeleac care supraveghea fațada închisorii, dorința lui Cleante i-a fost comunicată prin Morse lui Ghiță Flo. Pe aceeaşi cale s-au pus la punct toate detaliile, spre a elimina măcar o parte din riscurile întreprinderii. Fiecare dintre cei doi interlocutori, atît cel de la parter cît şi cel de la etajul doi, aveau să se plaseze în unghiul mort al ferestrei, dar cît mai aproape de gratii, urmînd să se exprime concis şi în limba franceză, pentru ca dialogul să fie scurt şi de neînțeles pentru soldatul din post.

Prima a răsunat vocea lui Ghiță Flo, amplificată de ecoul stîrnit între zidurile de beton ale curților interioare:

— Salut, vieux soûlard! Que veux-tu savoir?

— Oh, roi des buveurs! Je voulais seulement te demander, si dehors un honnête homme peut encore boire un verre de bon vin?

— Non! Ce que l’on boit maintenant ne merite plus le nom de vin!

— Alors, tu as bien fait de venir. Il vaut mieux rester ici!

Conversația fusese atît de scurtă, încît abia după ultimele vorbe ale lui Cleante s-a auzit răcnetul: „Lasă gura, banditule!“ Santinela nu putuse localiza ferestrele de la care se vorbise, iar pînă la sosirea pe secție a

ofițerului de serviciu pe care îl alarmase, totul intrase în ordine, cercetările întreprinse neducînd la descoperirea făptaşilor.

95. ROBERT FURNARACHE fusese preşedintele Yacht-Clubului de la Bucureşti. Pasionat de sporturi nautice, îşi cumpărase înainte de război o mică ambarcațiune cu pînze şi îşi petrecuse cîțiva ani din viață navigînd, între o insulă şi alta, prin arhipelagul grecesc din Marea Egee.

Cu toate că trecuse de jumătatea vieții, datorită vioiciunii şi spiritului lui tineresc, Papa Robert, cum i se spunea, întreținea în jurul lui o atmosferă mereu veselă şi de bună dispoziție. Papa Robert se născuse la Paris şi vorbea limba franceză ca un francez autentic. Cum era un nesecat izvor de tot felul de istorioare, întîmplări personale şi anecdote, era rugat să ni le povestească în franțuzeşte. Umorul şi darul lui de povestitor atrăgeau în jurul lui nu numai pe doritorii de a învăța franțuzeşte, dar şi pe cei ce ştiau limba.

În legătură cu Robert Furnarache mi-a rămas în minte o întîmplare petrecută într-una din camerele mari din subsolul închisorii, rezervată celor condamnați pe viață. Concentrarea tuturor deținuților condamnați pentru înaltă trădare la închisoarea din Piteşti abia începuse. Era perioada în care comandantul penitenciarului, căpitanul Mândreş, îşi manifesta, ca un adevărat satrap, puterile discreționare față de deținuți, exercitîndu-şi fără nici o reținere pornirile lui bestiale asupra lor şi instaurînd regimul de teroare şi înfometare pe care îl apucasem şi eu la sosirea mea în Piteşti. La apariția lui, sau numai la auzul vocii lui pe secție, ne cuprindea pe toți teama, ştiindu-ne fiecare din noi expuşi să cădem, oricînd şi fără motiv, victimă măsurilor lui arbitrare.

Într-una din zile, administrația a procedat la o verificare a identității deținuților. Milițienii de la grefa închisorii, deplasîndu-se din celulă în celulă, îi cereau fiecărui deținut datele personale pentru a le confrunta cu cele menționate în dosarul respectivului. Echipa de inventariere, purtînd în brațe teancurile de dosare, a ajuns şi la camera vieţaşilor de la subsol, unde se afla Furnarache. La operație venise să asiste şi Mândreş. Nu atît pentru a supraveghea treaba, cît pentru a-şi alege, sub un pretext oarecare, o victimă cu care să-şi satisfacă plăcerea sadică de a o chinui, trimițînd-o dezbrăcată la beci sau la carceră. În ziua aceea însă, Mândreş părea mai bine dispus, ceea ce însemna că se mulțumea să stea în cadrul uşii deschise şi să privească, evident cu satisfacție, tabloul mizerabil pe care i-l oferea camera supraaglomerată, înghețată, cu geamurile aburite, înecată în duhoarea de tinetă şi de corpuri nespălate, în semiobscuritatea căreia deținuții

zdrenţăroşi, slabi şi cu feţele gălbejite, îşi aşteptau rîndul la verificare. Unul după altul avansau în micul spaţiu liber din faţa uşii unde, după ce îşi spuneau numele şi plutonierul de la grefă le găsea dosarul, răspundeau întrebărilor lapidare ce li se puneau în ordinea binecunoscută a formularului: Prenumele? Tata? Mama? Data naşterii? Locul naşterii? Condamnarea? Plutonierul urmărea cu degetul rubricile respective pe foile dosarului iar, după ultimul răspuns, striga: „Altul!“

În mod normal, această inventariere a deţinuţilor, care se făcea periodic, decurgea fără incidente şi se termina relativ repede. De data asta, operaţia s-a prelungit în timp, suferind nenumărate întreruperi. Mândreş îl interpela pe aproape fiecare deţinut care se perinda prin faţa plutonierului cu dosarele, aruncîndu-i cîte o vorbă de batjocură, dînd curs unui limbaj atît de ordinar, încît chiar înjurăturile ca la uşa cortului, cu care îşi încheia frazele, păreau să mai dilueze din vulgaritatea expresiilor pe care le întrebuinţa. De preferinţă se lega de aspectul fizic al deţinutului, pretinzînd fie că s-a îngrăşat, atunci cînd omul abia se mai ţinea pe picioare de slăbiciune, fie sfătuindu-l să nu mai mănînce dulciuri, cînd îl vedea că îşi pierduse dinţii din cauza avitaminozei, fie îndemnîndu-l să se ducă la munte sau la mare şi să stea mai mult la soare fiindcă e prea palid. Ironiile lui se îndreptau cu deosebită răutate asupra bătrînilor şi infirmilor. Nu lipseau nici referirile batjocoritoare la adresa nevestelor şi copiilor, împinse pînă la limita extremă a obscenităţilor, spre hazul gardienilor, care rîdeau în hohote la fiecare „glumă“ a comandantului.

De la o vreme, Mândreş trebuise să se mulţumească numai cu succesul de public. Nimeni nu-i mai dădea satisfacţia de a reacţiona în vreun fel la provocările lui, neoferindu-i prilejul să treacă la represalii corporale. În primele săptămîni de Piteşti, mulţi deţinuţi plătiseră prea scump cel mai mic semn de protest faţă de insultele lui provocatoare. Bătăile şi beciul îngheţat erau probe prea dure pentru puterea lor de rezistenţă atît de precară. Exemplul celor care îşi manifestaseră indignarea faţă de comportarea lui Mândreş şi care se aleseseră cu sănătatea definitiv zdruncinată de pe urma represaliilor suferite îi obligase la resemnare şi la prudenţă. Chiar în faţa celor mai odioase insulte şi murdare insinuări, deţinuţii rămîneau total apatici, păstrînd o tăcere absolută. Uneori însă, chiar această atitudine pasivă nu-i apăra de crizele de furie ale lui Mândreş, care sfîrşeau în detrimentul cîte unui nenorocit sau al tuturor celor din celulă, prin cine ştie ce măsură abuzivă, menită să le facă viaţa şi mai insuportabilă.

Cu ocazia verificării dosarelor, la care venise să asiste, Mândreş se limitase numai la plăcerea batjocurii şi înjurăturilor, proferate într-un limbaj de o vulgaritatea imposibil de reprodus. Voi reda intervenţia lui Mândreş cînd i-a venit rîndul lui Robert Furnarache la interogatoriul plutonierului de la grefă. La întrebarea formulată pe scurt de plutonier: „Născut?“, papa Robert i-a spus data şi anul naşterii. „Unde?“, a continuat plutonierul. „La Paris!“, a răspuns Furnarache. În acel moment, cu o prezenţă de spirit ce nu i se putea nega, Mândreş i-a ordonat plutonierului: „Scrie, bă!: «Mort la Piteşti».“

După plecarea lui Mândreş, primul care a făcut haz de vorbele lui, apreciindu-i umorul negru, a fost papa Robert. Macabra prezicere a lui Mândreş nu s-a realizat însă. După eliberare, Robert Furnarache a plecat în Franţa şi, la o vîrstă destul de înaintată, a murit… tot la Paris.

96. TRAIAN GHIŢEANU, căpitan, condamnat pentru legături cu Consulatul britanic din Constanţa. Am stat cu el în camera din subsol.

97. GHEDOŞ RAVOSIE, sîrb din Banat. Şi despre el am pomenit cînd am vorbit de perioada petrecută în camera din subsol.

98. GLIGOR… Nu l-am cunoscut personal.

99. GHEORGHE GUŢIU, tînăr preot greco-catolic din Transilvania.

100. ALEXANDRU GHICA (Sandu), fiul generalului Ghica (Bubi). Mama lui, Rodica, născută Hurmuzescu, era soră cu Dan Hurmuzescu, şi el deţinut în Piteşti.

Sandu fusese arestat şi condamnat la treisprezece ani de închisoare, în 1948 sau 1949, pe vremea cînd era student la Facultatea de Medicină. Prima perioadă de detenţie şi-o petrece în penitenciarul din Piteşti, apucînd din plin grozăviile „reeducării“ conduse de Ţurcanu şi echipa lui, la iniţiativa şi sub patronajul din umbră al Ministerului de Interne. Scapă teafăr din punct de vedere fizic, dar rănile sufleteşti provocate de monstruoasele experimente ale „reeducării“ nu i s-au cicatrizat niciodată complet. De la Piteşti este dus la Gherla, unde după o scurtă şedere e trimis la muncă în minele de plumb din Maramureş. Îşi recapătă în bună parte echilibrul şi încrederea în sine, datorită înţelegerii şi sprijinului moral pe care le găseşte în mijlocul atmosferei de bună camaraderie din lagărul de muncă forţată de la Baia Sprie. În iarna lui 1954 revine la Piteşti, unde l-am întîlnit în mai multe rînduri, petrecînd în decursul anilor perioade destul de lungi împreună, în aceleaşi celule. Ne-am cunoscut foarte bine şi ne-am împrietenit. Voi reveni asupra lui cu alte amănunte, cu ocazia descrierii unor evenimente întîmplate în celulele în care am stat împreună.

101. AMEDEU GHIȚESCU, inginer miner, cu studii în Belgia. Înainte de război lucrase mai mulți ani la exploatările de uraniu din Congo belgian.

În penitenciarul din Piteşti a fost adus mai tîrziu şi numai pentru scurtă vreme. Într-o bună zi a fost pe neaşteptate transferat, pierzîndu-i-se urma. Într-un tîrziu, ni s-a semnalat prezența lui în Jilava. Un deținut, dus pentru un supliment de anchetă la Bucureşti şi readus apoi la Piteşti, ne-a povestit cum în închisoarea de tranzit din Jilava fusese vecin de celulă cu Amedeu Ghițescu.

Acesta intrase în legătură cu el prin Morse, comunicîndu-i că se afla de luni de zile într-o strictă izolare şi că se făceau presiuni asupra lui ca să accepte să lucreze ca expert la biroul tehnic al unei exploatări de uraniu din Ardeal. Cred că era vorba de Oraşul Dr. Petru Groza, localitate înconjurată de mister, ce luase ființă o dată cu descoperirea zăcămintelor de uraniu din regiune. Refuzînd propunerea, fusese amenințat cu dispariția numai pentru faptul că i se dezvăluise existența acelei exploatări, ceea ce constituia un secret de stat de maximă importanță. În ultima convorbire purtată prin peretele despărțitor, Amedeu Ghițescu l-a anunțat că nu se mai simte în stare să reziste tensiunii nervoase şi că va ceda. Au fost ultimele veşti pe care le-am primit despre el.

102. GARDONI…, gazetar evreu, pînă în momentul arestării corespondent al unei agenții de presă străine la Bucureşti.

Adus în Piteşti relativ tîrziu, este introdus în celula vecină cu cea în care mă aflam. Ferestrele celor două celule fiind apropiate, am intrat imediat în legătură cu el, suindu-ne fiecare pe caloriferul din celula noastră şi vorbind prin geamul deschis. S-a prezentat şi mi-a spus că fusese transferat de la închisoarea din Rîmnicu Sărat cu destinația Piteşti, făcînd, în drum, obişnuitul popas de cîteva săptămîni în Jilava, punct de tranzit obligatoriu pentru orice deținut care era transportat dintr-un loc de detenție într-altul. Apoi s-a supus interogatoriului curent, răspunzînd întrebărilor ce se puneau oricărui nou-venit: Ce deținuți a întîlnit pe drum? Ce noutăți politice a aflat? La cît estima efectivul deținuților şi cum i se păruse regimul din Jilava? Cînd, la rîndul meu, l-am informat cu cine mă aflam în cameră, auzind numele lui Capşa m-a rugat să-i transmit în mod special salutări din partea sa. Lui Capşa însă, numele de Gardoni nu-i spunea nimic. Cerînd pe fereastră lămuriri suplimentare, Gardoni mi-a comunicat că se cunoscuseră cu ani de zile în urmă la Malmaison, unde stătuseră împreună în aceeaşi celulă. Capşa continua însă să nu-şi amintească de el,

pretinzînd că pe toată durata lungii lui anchete la Malmaison fusese tot timpul singur în celulă, în afară de o scurtă perioadă de cîteva zile, cînd împărțise celula cu un alt arestat, dar pe care nu-l chema Gardoni. Considerînd deci că trebuie să fie vorba de o confuzie sau de o coincidență de nume, elucidarea cazului a fost amînată pînă la ora plimbării.

Pe vremea aceea, administrația luase tocmai măsura să scoată cîte două celule deodată la aer, pentru a face posibilă, pînă la lăsatul serii, perindarea tuturor deținuților prin curțile de plimbare ale închisorii. În virtutea acestei noi dispoziții, celula noastră era scoasă la aer şi la duş împreună cu celula vecină, unde sosise Gardoni. În aşteptarea orei de plimbare, Capşa ne-a explicat de ce noul-venit nu putea fi una şi aceeaşi persoană cu unicul tovarăş de celulă pe care îl avusese în timpul anchetei de la Malmaison. Pe acesta din urmă Capşa nu-l putea uita. Îşi amintea foarte bine şi de numele pe care îl purta, cît şi de faptul că fusese prima lui experiență cu un deținut introdus de anchetator la el în celulă, pentru a-l trage de limbă. Încă după primele zile de conviețuire, şi-a dat seama că anchetatorul fusese informat de anumite indiscreții pe care le făcuse față de tovarăşul de celulă. Capşa nu s-a sfiit să-i spună anchetatorului că bănuise din primul moment ce însărcinare primise colegul lui de celulă. De aceea, pentru a-l demasca, îşi propusese să-l pună la încercare, prefăcîndu-se că-i destăinuie anumite secrete. Cum presupusele secrete pe care i le împărtăşise confidențial erau acum cunoscute anchetatorului, rolul de informator al celui cu care împărțea celula nu mai lăsa nici un dubiu. Bineînțeles că ancheta şi-a continuat cursul, spusele lui Capşa nepărînd a fi luate în seamă. După cîteva ore de interogatoriu, cînd ancheta s-a întrerupt şi Capşa a fost dus înapoi în celulă, tovarăşul lui de arest dispăruse. Povestea lui Capşa nu reprezenta un caz excepțional. Ori de cîte ori un astfel de turnător introdus în celula celui anchetat era deconspirat, ancheta renunța la serviciile lui, mutîndu-l în altă cameră.

În fine, ne-a venit rîndul la plimbare şi, cum pe drum nu aveam voie să vorbim între noi, am mers cît mai încet pe coridor, pentru a-l reține pe gardian, care venea în urma noastră şi a-i da timp lui Capşa să stea de vorbă cu Gardoni, la coborîrea pe scări. Pe acea porțiune de parcurs din casa scării, gardianul nu ne putea supraveghea. Spre uimirea noastră, l-am văzut pe noul-venit strîngîndu-i cu efuziune mîna lui Capşa, manifestîndu-şi bucuria de a-l revedea. Întrevederea lor pe trepte a durat numai cîteva secunde, căci o dată ieşiți în curte sub supravegherea gardianului, contactul nu mai era posibil, fiecare trebuind să-şi ia locul în cercul de plimbare, aşa

cum spunea regulamentul: în tăcere, cu mîinile la spate, cu ochii în pămînt şi la distanţă unul de altul. Abia cincisprezece–douăzeci de minute mai tîrziu, cînd ne-am întors în celulă, am primit explicaţia întrevederii de pe scară. Gardoni era una şi aceeaşi persoană cu care Capşa împărţise celula la Malmaison şi despre care ne povestise înainte de a ieşi la plimbare! Omul nu păruse deloc stingherit de reîntîlnire, ba, dimpotrivă, se bucurase sincer şi-i strînsese mîna cu căldură. Apoi îi explicase cu seninătate de ce la Malmaison i se prezentase sub nume fals. Fusese obligat de anchetator să nu-şi divulge identitatea faţă de alţi deţinuţi. De teama represaliilor cu care fusese ameninţat, se conformase ordinului şi nu-şi spusese adevăratul nume, fiind totodată convins că şi Capşa, supus la presiuni similare, i se prezentase tot sub un nume de împrumut. Naturaleţea comportării lui Gardoni faţă de el îl pusese pe Capşa pe gînduri. Nu-şi închipuia că un om cu conştiinţa încărcată putea să aibă o atitudine atît de firească şi începuse să creadă că îl bănuise pe nedrept, grăbindu-se să tragă o concluzie de pe urma faptelor petrecute la Malmaison.

Cîtă vreme am fost vecini de celulă, avînd ocazia să vorbim prin fereastră, mai puţin în drumul spre plimbare, dar mai în voie în timpul duşului săptămînal, Gardoni ne-a devenit tot mai simpatic. Inteligent şi informat în multe domenii, discuţiile cu el erau interesante şi plăcute. Amabil şi binevoitor, era un camarad agreabil pentru cei cu care împărţea celula. Ne obişnuisem şi cu aspectul lui fizic, care la început ni se păruse grotesc. Era o stîrpitură de om, nu mai înalt de 1,60 m, cu trupul şi membrele foarte subţiri, cu figura mică, trăsăturile mobile şi ochii cercetători, care, din cauza vioiciunii mişcărilor cu care se deplasa, semăna cu un şoricel din filmele de desene animate. Urechile prea mari şi dezlipite şi o mustăcioară ridicolă, gen Hitler, îi completau înfăţişarea. Prima părere pe care ne-o făcusem despre el, după ce ascultasem povestea lui Capşa de la Malmaison, se schimbase aproape radical. Pînă şi Capşa se îndoia acum de obiectivitatea cu care cîntărise faptele de atunci şi admitea că sub influenţa psihozei create de anchetă şi a obsesiei de a fi permanent supravegheat, s-ar fi putut să fi avut o tendinţă exagerată, de a vedea în orice om ce i s-ar fi adus în celulă un spion al anchetatorului.

Vremea trecuse şi nimeni nu mai nutrea vreo suspiciune în privinţa lui Gardoni. Într-o bună zi însă, tot acest edificiu de încredere, ridicat în mai multe luni, s-a prăbuşit ca prin farmec la sunetele alfabetului Morse, care timp de cîteva minute a dat viaţă caloriferelor din întreaga închisoare. Cel care transmitea era Leonard Kirschen, proaspăt sosit cu duba din Jilava. Cu

cîteva luni în urmă fusese luat din Piteşti şi dus la o nouă anchetă la Bucureşti. Iar acum, la întoarcere, aflase că, în absența lui, fusese adus în Piteşti coreligionarul şi colegul lui de breaslă, Gardoni, pe care îl cunoştea foarte bine. Tocmai de aceea şi ținuse ca mai înainte chiar de a ne împărtăşi obişnuitele veşti culese în drum din Jilava, să ne avertizeze în privința lui. „Înainte de arestare, Gardoni fusese agentul Securității printre corespondenții agențiilor străine de presă din Bucureşti. Colaborarea lui cu regimul era notorie, iar Kirschen avea personal motive să-i ceară socoteală pentru unele denunțuri şi aştepta cu nerăbdare ziua cînd îl va putea trage la răspundere în fața tribunalului pentru delațiune şi colaboraționism. Pînă atunci însă, Kirschen îl sfătuia pe Gardoni să se roage la Dumnezeu să nu nimerească cu el în celulă.“ Kirschen ne-a comunicat atunci o serie de amănunte şi date precise în legătură cu activitatea dusă de Gardoni ca agent informator al Securității, de care nu-mi mai aduc acum aminte. Seriozitatea probelor ca şi a persoanei care le furnizase nu mai lăsau nici o îndoială asupra trecutului dubios al lui Gardoni, onorabilitatea şi caracterul lui Kirschen fiind unanim recunoscute.

Confruntat cu acuzațiile ce i se aduceau, Gardoni s-a apărat cu argumente puțin convingătoare. Neputînd nega contactele ce le avusese cu Securitatea, pretindea că utilizase aceste legături numai în scopuri pozitive, încercînd să prevină loviturile îndreptate împotriva presei şi a corespondenților de presă, străduindu-se să întîrzie măsurile regimului şi să salveze ce se mai putea salva. Pierzîndu-şi creditul cîştigat în primele luni de şedere în Piteşti, Gardoni a decăzut în rîndul celor care nu mai erau băgați în seamă de ceilalți deținuți, el însuşi adoptînd o atitudine mai retrasă şi încercînd să treacă cît mai neobservat. Retrăgîndu-i încrederea în urma celor destăinuite de Kirschen, ne-am adus aminte de toate cele povestite de Gardoni la sosirea lui în Piteşti. Între altele, despre perioada pe care o petrecuse în închisoarea de la Rîmnicu Sărat. Acolo fuseseră transferați, din Zarca de la Aiud, ca şi din alte închisori, şi supuşi unui regim excesiv de riguros şi de izolare absolută, deținuții considerați a fi vîrfurile unor categorii, care în calificarea stabilită de Ministerul de Interne reprezentau gradul maxim de periculozitate. Cîțiva episcopi romano- şi greco-catolici, supraviețuitorii din fostul guvern al mareşalului Antonescu, cîțiva comandanți legionari şi membrii conducerii partidelor Național Liberal şi Național Țărănesc, rămaşi încă în viață, au îndurat aici condiții de detenție extrem de dure, fiecare din ei ocupînd singur cîte o celulă. În închisoarea din Rîmnicu Sărat a murit generalul Pantazi, fostul ministru de

război în guvernul Antonescu, şi dacă nu mă înşel, şi Ion Mihalache. Or, întrebarea firească pe care ne-o puneam acum la Piteşti era: ce căutase la Rîmnicu Sărat un obscur gazetăraş ca Gardoni, cînd acolo se aflau închise numai personalităţi de prim rang? De asemenea, Gardoni ne povestise că stătuse în aceeaşi celulă cu Piki Pogoneanu, singura celulă din toată închisoarea locuită de doi deţinuţi. E drept că Piki Pogoneanu fiind semiparalizat şi ţintuit la pat, Gardoni i-a fost de folos făcînd pe infirmierul, aducîndu-i gamela cu mîncare de la uşă şi ajutîndu-l să folosească tineta. Era însă greu de presupus că administraţia făcuse o derogare de la regula izolării, numai pentru a uşura viaţa chinuită a lui Pogoneanu, cînd în alte perioade nu-şi făcuse griji pentru neputinţa lui şi îl ţinuse singur în celulă. Admiţînd totuşi prin absurd că de data asta administraţia ar fi făcut excepţie din motive umanitare, n-ar fi fost oare normal să-i bage în celulă un deţinut care se afla în aceeaşi închisoare? De ce a trebuit să aducă unul din altă închisoare? Şi dacă totuşi, pentru motive numai de ea ştiute, a cerut transferarea unui deţinut din altă închisoare, special pentru a-l îngriji pe Piki Pogoneanu, de ce n-a găsit unul mai zdravăn? De ce l-a ales tocmai pe pirpiriul de Gardoni? Iar cînd ne aminteam că Piki Pogoneanu fusese un personaj-cheie în toată activitatea secretă ce se ţesuse în culisele diplomaţiei româneşti pentru ieşirea noastră din război în 1944 şi care tocmai datorită acestui fapt şi în pofida stării lui fizice lamentabile continua, chiar după ani de zile de detenţie, să se mai afle în atenţia Ministerului de Interne, fiind încă periodic anchetat, ne puneam din nou aceeaşi întrebare: de ce tocmai Gardoni îi fusese introdus în celulă? Explicaţia lui Gardoni o cunoşteam. Versiunea lui Piki Pogoneanu, care a murit în închisoare, nu o vom şti niciodată. Pentru a ne lămuri, nu ne rămînea decît să recurgem la analogie şi să căutăm răspunsul la prima întrebare pe care ne-o pusesem cu cîteva luni în urmă: de ce fusese adus Gardoni în celula lui Capşa la Malmaison?

În 1964, la scurtă vreme după eliberare, m-am reîntîlnit cu Gardoni, pe stradă, în Bucureşti. Bucuros că mă revede, mi-a strîns mîna cu entuziasm. Mi-am amintit de întîlnirea lui cu Capşa pe scara închisorii din Piteşti! După ce am schimbat cîteva cuvinte, m-a invitat să intru la el să ciocnim un pahar şi să mai stăm de vorbă. Am refuzat, motivînd diferite alergături pe la autorităţi, pretext de altfel foarte plauzibil, deoarece toţi foştii deţinuţi ne mai zbăteam încă în acele zile să ne obţinem buletinul de identitate de la Miliţie, livretul militar de la comisariat, un serviciu de la „Braţele de muncă“ şi, problema cea mai dificilă, o locuinţă. Gardoni mi-a spus că

avusese noroc şi că găsise locuinţă. Înainte de a ne despărţi, mi-a dat adresa, rugîndu-mă să-l vizitez. Locuia pe strada Dionisie Lupu (actualmente Tudor Arghezi), în blocul din faţa ambasadei americane! Nu l-am mai văzut de atunci.

103. GHEORGHIU CLEANTE, unul din cei mai căutaţi profesori de engleză din închisoarea din Piteşti. Aş spune despre el că era un intelectual autentic. Dotat cu o remarcabilă inteligenţă şi de o rară finețe de spirit, extrem de cultivat, înzestrat cu o memorie deosebită şi cu un dar neîntrecut de povestitor, om al preciziei şi al nuanţelor exacte, modest şi lipsit de ambiţii, Cleante Gheorghiu era totodată un mare original, care ştia să se bucure de plăcerile simple ale vieţii şi care n-a întreprins niciodată nimic productiv. Era mic de statură şi subţire la corp, cu membrele fine şi încheieturile delicate. Fragilitatea lui aparentă ascundea însă o forţă, un echilibru şi o sănătate, şi fizică şi morală, demne de invidiat.

104. GHEORGHIU… Dacă nu mă înşel, fusese magistrat. Era condamnat în procesul masonilor. Nu l-am cunoscut.

105. GRIGORCU MODEST. Rămăsese infirm de la Canal, unde îşi fracturase un picior.

Într-o zi, la Piteşti, în timp ce celula lui era scoasă la plimbare în obişnuitele răcnete cu care deţinuţii erau îndemnaţi să se grăbească, gardianul s-a răstit la el enervat, fiindcă nu reuşea să ţină pasul cu ceilalţi: „Ce ai bă, la picior? De ce şchioapeţi?“ Grigorcu a ripostat prompt: „Tot din cauza unuia grăbit ca dumneata, care mi-a dat brînci de pe platforma unui camion ca să cobor mai repede, şi mi-am rupt piciorul!“ Grigorcu spusese adevărul. L-a plătit însă cu cîteva zile de beci.

106. GHEORGHIU EUGEN, originar din Constanţa. Fusese secretarul sau şeful de cabinet al lui Mircea Cancicov.

107. VICTOR GHIŢĂU, din Galaţi. Am stat cu el în camera din subsol.

108. GODEANU…, evreu, fost gazetar. Nu l-am cunoscut, dar văzîndu-l deseori pe fereastră în timpul plimbării, mi-a rămas în amintire fiindcă şchiopăta foarte tare.

109. GHERTLER…, evreu din Moldova. După 23 august 1944, a făcut parte din conducerea locală de partid a unui oraş din Moldova (cred că Bacău). Numele lui rămăsese celebru în tot judeţul pentru teroarea pe care o dezlănţuise împotriva populaţiei, în campaniile de colectare a „cotelor“ şi în prigonirea „duşmanului de clasă“.

110. ION GOCIU (Puiu), din Bucureşti, foarte tînăr. Trecuseră cîţiva ani de cînd mă aflam în Piteşti numai printre vechi deţinuţi. Gociu a fost unul din puţinii proaspăt arestaţi şi condamnaţi pentru înaltă trădare, adus printre noi după o lungă perioadă, timp în care nu întîlnisem decît oameni care zăceau de ani de zile în închisoare. Băiat simpatic şi dezgheţat, şi mai ales bucureştean get-beget, Puiu Gociu ne-a prezentat oraşul, cu viaţa şi moravurile lui, aşa cum îl lăsase cu numai cîteva luni înainte, cînd fusese arestat. Zile întregi l-am descusut, parcurgînd cu el oraşul în lung şi în lat, trecînd în revistă cartier cu cartier şi stradă cu stradă, înregistrînd toate schimbările produse în ultimii ani şi simţindu-i din nou pulsul, de parcă l-am fi vizitat aievea. Informaţiile culese de la Gociu le-am absorbit cu atîta aviditate, încît la eliberare, în 1964, multe clădiri şi zone ale Bucureştiului, care nu existaseră în 1952, la arestarea mea, mi s-au părut cunoscute de cînd lumea. Pe Puiu Gociu nu l-am mai întîlnit niciodată, dar în 1982, aflîndu-mă la München, am primit de la el o scrisoare. M-am bucurat pentru el. Îmi scria din America!

111. ALEXANDRU GHELNER, făcea parte dintr-un grup de cinci sau şase deţinuţi, a căror apariţie în Piteşti a stîrnit senzaţie. Au fost aduşi cu duba într-o iarnă. Pînă la repartizarea lor pe secţiile noastre, au stat o vreme în carantină, fiind izolaţi într-o celulă de pe bara T-ului, unde nu ne era posibil să-i contactăm. În schimb, la aer erau scoşi în curţile noastre de plimbare, unde îi puteam vedea de la ferestrele celulelor noastre. Zilnic îi observam, încercînd să ne explicăm de unde veneau şi ce fel de oameni erau. Curiozitatea ne era excitată mai ales de strania lor ţinută vestimentară. Toţi erau îmbrăcaţi la fel. Purtau un model de pufoaice pe care nu-l mai văzusem niciodată. Erau mult mai lungi decît obişnuit, coborînd pînă sub genunchi, iar de la talie în jos se lărgeau devenind cloş. Şi mînecile, în loc să fie strînse la manşetă, se terminau tot larg. Cea mai surprinzătoare era însă culoarea. Pufoaicele noilor veniţi, de un albastru de culoarea cerului senin, contrastau violent cu nuanţele întunecate de gri, kaki sau pămîntiu, ale celor ce puteau fi văzute, pe vremea aceea, la noi în ţară.

Enigma apariţiei acestor pete de culoare vie şi luminoasă, în mijlocul uniformităţii sumbre care ne înconjura, a rămas nedezlegată pînă la sfîrşitul perioadei de carantină, cînd purtătorii bizarelor pufoaice au ieşit din anonimat. Toţi erau nemţi de origine. Unii, saşi din Ardeal, alţii, şvabi din Banat. O dată ajunşi printre noi, le-am aflat şi odiseea. Toţi fuseseră angajaţi în armata germană şi avuseseră aceeaşi soartă. Sfîrşitul războiului îi surprinsese în Germania, în zona de înaintare a trupelor aliate anglo-

americane. Unii au stat un timp în prizonierat, alții scăpaseră de captivitate. Pînă la urmă, din cauza mizeriei care domnea în Germania ruinată de război, au trecut clandestin în Franța, sperînd să-şi găsească acolo o formulă de existență. Nici în Franța însă viața nu era mai uşoară pe vremea aceea, iar pentru nişte oameni fără acte valabile, era chiar imposibilă.

Cînd au aflat că Legiunea străină franceză recrutează chiar oameni fără hîrtii de identitate, mulțumindu-se cu o simplă declarație din partea lor pentru a-i înscrie, n-au mai stat pe gînduri. Şi aşa au ajuns să fie încadrați în aceeaşi unitate, staționată în Algeria. După o scurtă perioadă de instrucție, au fost îmbarcați cu destinația Saigon, războiul purtat pe atunci de francezi în Indochina necesitînd tot mereu noi efective. După cîteva luni de front, în cursul unei ofensive inamice, au fost luați prizonieri de trupele Vietcong. Condițiile de captivitate din lagărele Vietcongului erau catastrofale. Subnutriți şi lipsiți de îngrijire, molimele făceau ravagii printre prizonieri, ridicînd cifra mortalității la proporții potrivite dimensiunilor asiatice.

Într-o bună zi, în lagăr şi-a făcut apariția o comisie de ofițeri vietcong. Aveau misiunea de a duce printre prizonieri o campanie de propagandă „antiimperialistă“ şi „anticolonialistă“, încercînd să obțină desolidarizarea lor față de războiul purtat de francezi în Indochina, explicîndu-li-se că nu fuseseră decît victimele regimului capitalist, care îi folosise drept carne de tun în lupta de cotropire a altor popoare. Arătîndu-şi înțelegerea, mai ales pentru cei provenind din țările „eliberate de armata sovietică“ şi care, înşelați în buna lor credință de propaganda capitalistă, fuseseră trimişi la moarte pentru interesele imperialiste ale Franței, regimul comunist din Vietnam le oferise eliberarea din prizonierat şi repatrierea în țările lor de origine din lagărul socialist. O parte din prizonierii originari din țările Europei răsăritene (germani din R.D.G., români, unguri etc.) încrezători în promisiunea făcută şi mai ales bucuroşi de a scăpa din iadul lagărului, s-au înscris pe listele ce le întocmeau ofițerii vietcong, declarîndu-şi naționalitatea. Alții, mai puțin convinşi de sinceritatea promisiunilor, nu şi-au dezvăluit adevărata naționalitate, preferînd să-şi păstreze statutul de soldați ai armatei franceze pentru momentul cînd se va proceda la un schimb de prizonieri între părțile beligerante. Ghelner şi camarazii lui din România, împreună cu alții, de alte naționalități din Europa de Răsărit, au format primul lot de cîteva sute de prizonieri, destinat repatrierii.

Încărcați în vagoane de vite, după mai multe zile de călătorie, suferind de foame şi de sete, au ajuns în China, unde au stat un timp într-un lagăr de refacere, în condiții de viață ceva mai omeneşti. Tot acolo au primit şi

îmbrăcăminte, între care pufoaicele „made in China“, care aveau să stîrnească mirarea în Piteşti. Îmbarcați din nou în vagoane au pornit spre nord, spre frontiera U.R.S.S. Ajunşi pe teritoriul sovietic, şi-au continuat drumul pe linia transsiberianului, traversînd Rusia de la un capăt la altul, într-o călătorie care li s-a părut fără sfîrşit. De data asta însă, vagoanele le fuseseră pavoazate cu lozinci şi drapele sovietice şi româneşti. Pe parcursul de la Chişinău pînă la punctul de frontieră românesc de la Ungheni, pentru a marca şi mai clar caracterul festiv al evenimentului repatrierii, ferestrele şi uşile vagoanelor au fost împodobite cu flori şi ramuri verzi. În gară la Ungheni, au mai fost ținuți în tren pînă la terminarea formalităților de predare-preluare. Apoi, de pe o listă, s-au strigat numele celor originari din România, cărora li s-a spus să coboare pe peronul gării. Cei de alte naționalități, urmînd să-şi continue călătoria spre țările respective, au rămas în vagoane, iar trenul s-a pus din nou în mişcare, părăsind gara.

Din acel moment, pentru Ghelner şi camarazii lui, mascarada sărbătoririi repatrierii a încetat. Luați în primire de o gardă militară, escortați pînă la o dubă-automobil, care aştepta în fața gării, au luat drumul Securității. Ancheta, ca şi procesul, au fost simple formalități care s-au încheiat repede. Toți au fost condamnați la cincisprezece ani de închisoare pentru „crima de trădare a lagărului socialist“ şi trimişi la închisoarea din Piteşti. De la „repatrierea“ lor nu trecuseră nici trei luni! Printre noi au rămas cunoscuți sub denumirea de: „vietnamezii“.

112. HOGEA, şlepar pe Dunăre; în timpul unei escale la Viena se îmbată împreună cu tovarăşul lui, Andrița, şi li se fură actele şi banii. La întoarcerea în țară, este acuzat că şi-a vîndut paşaportul serviciului de spionaj american şi este condamnat pentru înaltă trădare.

113. DAN HURMUZESCU. Am vorbit despre el, cînd i-am enumerat pe locatarii camerei din subsol, unde l-am întîlnit pentru prima dată la sosirea mea în Piteşti.

114. HAAG, preot romano-catolic, călugăr în ordinul Iezuiților. Voi mai reveni asupra lui.

115. NIKI HAUSER, baron. Austriac de origine, a fost eliberat în virtutea decretului de grațiere, aplicat cetățenilor străini.

116. ISCU…, originar din regiunea Vrancei, fost căpitan în vechea armată. Apreciat şi simpatizat de deținuții care îl cunoscuseră în lagărul de muncă de la Baia Sprie.

117. ILEA…, căpitan în vechea armată. Îl cunoşteam de la Cavnic, unde muncisem împreună în mină. Ilea se îmbolnăvise de silicoză şi, după

o vreme de internare în infirmerie, fusese declarat inapt de muncă şi părăsise lagărul cu un lot de deţinuţi bolnavi şi infirmi. De atunci nu-l mai văzusem. Trecuse prin mai multe închisori, înainte de a ajunge la Piteşti. Pe parcurs, boala i se agravase. În cele din urmă, a fost transferat la spitalul închisorii Văcăreşti, unde i-am pierdut urma.

118. IAVORSKI, bucovinean, absolvise o şcoală de horticultură şi fusese angajat la moşia pe care tatăl lui Ionel Styrcea o avea în Bucovina. Cînd, după adoptarea lui de către Mocsonyi, Ionel Styrcea moşteneşte moşia acestuia din urmă, de la Bulgi, din Transilvania, îl aduce acolo ca om priceput şi de încredere. Iavorski fusese judecat împreună cu stăpînul lui, în procesul Lucreţiu Pătrăşcanu, şi condamnat la zece ani închisoare. Despre Iavorski va mai veni vorba în cursul povestirii mele.

119. IAŞIN MILUTIN, sîrb. Am stat cu el în camera din subsol.

120. IŞTVANEC ANTON. Şi despre el am mai vorbit, cînd am descris camera din subsol.

121. IOTA BARBU, fost inginer la Căile Ferate, fiul unui profesor de la liceul din Turnu Severin. Era extrem de timorat.

122. NICU IUNIAN, fiul fostului ministru Iunian.

123. IUCA NICOLAE.

124. IONESCU-BĂLĂCEANU fusese funcţionar la cancelaria Palatului Regal. I se spunea Bălăceanu-Dumnezeu pentru că, pe timpul cît stătuse în arestul Securităţii, simulase nebunia, monologînd cu voce tare în celulă şi pretinzînd că stă de vorbă cu Dumnezeu. Se pare că reuşise să-i convingă pe anchetatori că nu e în toate minţile, ceea ce nu numai că-i uşurase situaţia în anchetă, dar îi dăduse şi posibilitatea să evite să facă declaraţii compromiţătoare pentru anumite persoane despre care era întrebat. Unii spuneau că era un simulant extraordinar, fiind înzestrat de natură cu talente de comediant. Alţii, fără să-i conteste talentul de actor, pretindeau totuşi că Bălăceanu era şi puţin ţicnit.

Nu l-am cunoscut personal, dar îl ştiu din vedere, mai ales dintr-o perioadă de relaxare a regimului de detenţie (prin 1956) cînd, în timpul plimbării, îl urmăream de la fereastra celulei. Profitînd de micile libertăţi ce ni le oferea perioada de destindere, mulţi ne lăsasem să ne crească mustaţă şi chiar cioc, pentru a mai scăpa de chinul săptămînal al bărbieritului cu bricele ştirbite şi prost ascuţite ale închisorii. Bălăceanu bătuse toate recordurile în această privinţă: îşi lăsase o barbă enormă, neagră şi cîrlionţată, care îi acoperea tot obrazul! De la fereastra celulei, asistam ca la

un spectacol la apariția lui în curtea de plimbare. Erau zile călduroase de vară, şi tot datorită îmblînzirii regimului nu mai eram siliți să ieşim, fie iarnă, fie vară, îmbrăcați cu haine de zeghe, cum ni se pretindea mai înainte. Bălăceanu, scheletic de slab, numai în chiloți şi cu barba lui imensă, părea un fachir de pe malul Gangelui. Ieşea în curte cu fața luminată de un zîmbet senin şi cu brațele întinse într-un gest larg, împărțind bezele spre ferestrele întregului celular. Chiar în acele timpuri de vigilență atenuată, astfel de manifestări nu erau îngăduite şi erau repede reprimate. Bălăceanu nu provoca însă nici o reacție din partea gardienilor care supravegheau plimbarea. Cel mult un rîs prostesc şi de batjocură, din care se vedea că-l țineau de nebun. Am avut ocazia să vorbesc cu oameni care au stat mai multă vreme cu el în celulă. Pretindeau că Ionescu-Bălăceanu era extrem de prudent din fire şi că, prevăzînd ipoteza unei noi anchete, nu făcea decît să-şi joace în continuare rolul început la Securitate, pentru a fi consecvent şi a nu-şi dezice reputația de nebun.

125. ION IOANID.

126. JIPA RADU, funcționar la Căile Ferate, fusese condamnat pentru spionaj în favoarea Franței.

127. JUSTIN…, călugăr greco-catolic. Suferea de o maladie puțin cunoscută a sistemului nervos, care se manifesta sporadic şi pe neaşteptate printr-o pierdere a cunoştinței timp de cîteva minute. Reții de la doctorii deținuți, care se aflau printre noi, denumirea de sindromul Menière.

128. JUBLEANU TITU era deținutul cu cel mai lung stagiu petrecut în penitenciarul din Piteşti, prezența lui printre noi reprezentînd în acelaşi timp un caz excepțional, deoarece nu era condamnat pentru „înaltă trădare“.

Țăran din comuna Nucşoara, jud. Argeş, Titu Jubleanu făcuse parte din mişcarea de rezistență organizată în munții din regiune de colonelul Arsenescu şi frații Arnăuțoiu. Prin 1948–1949 căzuse cu grupul lui de partizani într-o ambuscadă a Securității. În schimbul de focuri cu trupele de intervenție M.A.I., nevasta lui, care lupta cot la cot cu ei, fusese împuşcată, iar Titu Jubleanu, rănit, fusese capturat. Dus la Securitatea din Piteşti, a fost anchetat cu o sălbăticie de nedescris, pentru a i se smulge destăinuiri despre ascunzătorile partizanilor din păduri, despre gazdele lor, despre cei care îi aprovizionau şi oamenii din satele de munte cu care aveau legături. Jubleanu a fost schingiuit în fel şi chip. Între altele, i s-au smuls, rînd pe rînd, toți dinții din gură cu un cleşte de scos cuie. După luni de zile de anchetă şi torturi, a fost depus în penitenciarul din Piteşti, pentru a fi

oricînd la îndemîna organelor de Securitate locale. În decursul anilor pe care i-am petrecut în închisoarea din Piteşti, Titu Jubleanu a fost de nenumărate ori transferat la sediul Securității pentru noi cercetări sau pentru a fi confruntat cu diferiți oameni arestați pentru complicitate cu partizanii. Ani de zile după ce părăsisem Piteştiul şi mă găseam în lagărul de muncă Salcia, din Balta Brăilei, am aflat cu multă întîrziere de arestarea colonelului Arsenescu. Tot cam pe atunci ne-a parvenit şi zvonul că Titu Jubleanu fusese judecat, condamnat la moarte şi executat.

129. KIRIACESCU MIHAI, colonel de cavalerie. L-am cunoscut în camera din subsol.

130. KILIAN, preot romano-catolic într-o comună din Banat. Şvab de origine.

131. PINCU KLEIN, doctor evreu din Constanța. Cu tot chinul unei colite rebele de care suferea, Pincu era veşnic bine dispus şi gata de glume. Fusese angajatul mai multor companii de navigație străine, asigurînd îngrijirea medicală a echipajelor pe timpul cît vasele lor făceau escală în Constanța. Chefliu şi petrecăreț din fire, Pincu Klein cunoştea foarte bine viața portului cu lumea lui specifică, fiind un nelipsit client al tuturor localurilor, chiar şi al celor mai rău famate, despre farmecul cărora ne povestea cu mult haz dar şi cu nostalgie. Toți constănțenii care se aflau în închisoare îl ştiau şi îl simpatizau. Îl tachinau, amintindu-i că în oraş era cunoscut sub numele de „Pincu Klein, medicul curvelor din Constanța!“

132. LEONARD KIRSCHEN, evreu de origine, de profesie gazetar. În timpul războiului, fusese corespondent de presă pentru englezi în Orientul Apropiat. După război, se întorsese în țară exercitîndu-şi mai departe profesiunea de ziarist la Bucureşti. Cunoscîndu-l din acea perioadă pe Gardoni, la sosirea lui în Piteşti ne-a prevenit că fusese agentul Securității.

133. KURKO GYARFAS, muncitor, de origine maghiară, autodidact. Comunist din ilegalitate, după 23 august 1944 devine preşedintele Madosz-ului, organizația ungurilor din Ardeal, şi deputat în Marea Adunare Națională. După lichidarea lui Racoszi, în Ungaria, Kurko cade şi el în dizgrație. Mai întîi epurat din partid iar apoi arestat, sfîrşeşte prin a fi condamnat la douăzeci de ani muncă silnică pentru înaltă trădare. În închisoare înnebunise. Din fericire pentru noi, nu era o formă de nebunie furioasă.

134. KöNIG…, şvab din Banat, făcea parte din grupul celor cinci sau şase „vietnamezi“, cum îi numisem. Ca şi Ghelner, despre care am vorbit mai înainte, König luptase în armata germană, se angajase după război în

Legiunea străină franceză şi fusese trimis în Indochina, unde căzuse prizonier la vietcongi. Eliberat din captivitate spre a fi repatriat, după ce traversase China, Siberia şi Rusia, e predat românilor, care îl arestează şi îl condamnă pentru „trădarea lagărului socialist“.

Cu König am stat la un moment dat în aceeaşi celulă. Era un bărbat chipeş şi plin de vitalitate, şi cel mai ager la minte din grupul „vietnamezilor“. Poveştile lui erau pasionante, reuşind, prin felul simplu dar sugestiv în care îşi relata aventurile din Indochina, să ne introducă în atmosfera exotică în care îşi petrecuse aproape doi ani din viaţă.

Mi-amintesc de uimirea noastră în ziua cînd am fost scoşi la duş şi l-am văzut dezbrăcat. König era neobişnuit de păros pe corp. Pe piept avea o blană ca de urs! L-am întrebat, în glumă, dacă în jungla din Indochina n-a suferit mai mult de căldură decît camarazii lui, care nu aveau atîta păr pe corp. „Ba da!“ mi-a răspuns. „Dar în schimb, cînd plecam în permisie la Saigon, eu aveam mai mare succes la femei decît ei!“ Şi mi-a explicat că, din cauza contrastului cu aspectul spînatic al bărbaţilor vietnamezi, podoaba lui piloasă stîrnea senzaţie şi era foarte apreciată de localnice.

135. VASILE LEU, episcop ortodox. Am vorbit pe larg despre el cu ocazia trecerii prin Jilava şi apoi prin camera din subsol, unde am stat împreună. Era considerat un şarlatan şi turnător. Era deseori scos din celulă, iar la întoarcere pretindea că persoane importante din Ministerul de Interne veniseră special ca să trateze cu el probleme ale Bisericii.

136. LEUCUŢIA…, preot. Nu mai reţin exact dacă era romano- sau greco-catolic.

137. LEON…, călugăr greco-catolic.

138. LACATUŞ ŞTEFAN, de origine maghiară, tipograf, autodidact, militase de tînăr în mişcarea sindicală şi socialistă. Era un democrat convins şi un înverşunat duşman al comunismului. Membru al Partidului Social-Democrat, după 23 august respinge orice colaborare cu comuniştii, rămînînd fidel vechii linii a partidului reprezentată de Titel Petrescu. Caracter integru şi de o absolută onestitate, Pişta-Baci, cum îi spuneam, a fost în închisoare un bun camarad, totdeauna solidar şi participînd fără ezitare la toate acţiunile întreprinse de deţinuţi în încercările de a smulge de la administraţie condiţii de viaţă mai omeneşti.

139. IONCI LENARD. Am vorbit despre el cînd am relatat despre răstimpul petrecut în camera din subsol.

140. LEIBNICH…, gazetar evreu din Timişoara.

141. LUGOJANU…, fostul ministru. Cînd am stat cu el în camera din

subsol, era în ultimul hal de degradare fizică. La puțin timp după aceea a murit.

142. LĂZĂRESCU CONSTANTIN (Costache), avocat din Bucureşti, intelectual de bună calitate şi de înaltă ținută morală. Era foarte credincios. De o extremă slăbiciune fizică şi cu sănătatea şubrezită de lungii ani de închisoare.

143. LAURIAN… Nu l-am cunoscut, dar i-am reținut numele cu ocazia bilanțului pierderilor, întocmit după epidemia de gripă infecțioasă care a bîntuit în închisoare în iarna 1956–1957. Administrația nu a acordat nici un fel de tratament bolnavilor. Într-o singură lună au pierit nouă oameni. Pe lista morților se afla şi numele lui Laurian.

144. GIC LINGNER provenea dintr-o familie suedeză, stabilită în țară cu două sau trei generații în urmă. Din trăsăturile fizice ale rasei lui nordice, Lingner moştenise talia şi părul blond. Înalt şi atletic construit, cu toate vicisitudinile vieții din închisoare, Gic nu slăbise peste măsură, îşi conservase o musculatură de sportiv antrenat şi arăta cu mult mai tînăr la vîrsta de peste cincizeci de ani, cît avea la vremea aceea. Profund cinstit, ponderat în gesturi şi în judecată, Gic a fost întotdeauna un camarad ireproşabil şi de absolută nădejde. Ca vechi funcționar al societății „Astra“, fusese condamnat în aşa-numitul proces al petroliştilor.

145. LUCĂNESCU…, venit mai tîrziu la Piteşti. Cunoscut pentru afacerile dubioase făcute ca asociat cu armatorul Moriati, între timp plecat în America, Lucănescu şi-a confirmat lipsa de caracter şi după arestare. La Piteşti a fost informatorul ofițerului politic. După eliberare, şi-a continuat activitatea de informator al Securității printre foştii deținuți.

În primele luni după eliberare, uzînd de aureola pe care i-o conferea calitatea de fost deținut politic, Lucănescu reuşise să pătrundă în cercurile unor persoane care, necunoscîndu-l din închisoare, îi acordaseră simpatia şi încrederea. Treptat însă, uşile caselor au început să li se închidă, şi lui şi altora ca el, din pricina foştilor deținuți, care îşi făceau o datorie din a-şi preveni prietenii şi cunoştințele în privința celor care fuseseră turnători în închisoare şi care continuau şi în libertate să fie spionii Securității. Dacă pe unii foşti delatori nu-i puteau decît bănui că şi afară se vor comporta la fel ca în puşcărie, cazul lui Lucănescu era mai clar. Fusese văzut de mai multe ori ieşind sau intrînd în clădirea Securității de pe strada Uranus, de către unul din foştii noştri camarazi de la Piteşti, care locuia în apropiere. Această întîmplare, care aducea dovada certă a contactelor lui cu Securitatea, ne-a spulberat şi ultimele scrupule ce ni le mai făceam la

gîndul că l-am acuza pe nedrept. Ne-am prevenit aşadar fiecare cunoscuţii, şi în scurtă vreme vestea s-a transmis de la om la om, lumea rupînd relaţiile cu el, unii în mod brutal, alţii mai prudenţi, găsindu-şi pretexte pentru a-l evita.

Dîndu-şi probabil seama că cei care îl deconspiraseră nu puteau fi decît foştii deţinuţi din Piteşti, care îl trataseră de turnător nu numai în închisoare, dar îi întorseseră ostentativ spatele şi după eliberare, ori de cîte ori îl întîlniseră, Lucănescu nu s-a dat bătut. A trecut la contramăsuri, căutînd să stea de vorbă cu mai mulţi din cei cu care fusese contemporan în penitenciarul din Piteşti. Pe unii i-a acostat pe stradă, pe alţii i-a chemat la telefon sau i-a căutat chiar acasă, pentru a-i determina să înceteze de a-l mai ponegri în ochii lumii, încercînd să-i convingă că este victima nevinovată a unor calomnii. În majoritatea cazurilor, nu i s-a dat prilejul să-şi dezvolte pledoaria, trîntindu-i-se telefonul sau întorcîndu-i-se spatele. Faţă de cei care au acceptat să stea cu el de vorbă, aducîndu-i probele incontestabile ale colaborării lui cu Securitatea, Lucănescu, văzîndu-se încolţit, fie se retrăgea, fie îşi pierdea cumpătul, şi recurgea la ameninţări mai mult sau mai puţin transparente, aşa cum s-a întîmplat în cazul meu.

Fusesem deja informat de cîţiva foşti camarazi de campania întreprinsă de Lucănescu, cînd a sunat la uşa mea. La afirmaţia că vine să discute cu mine o problemă foarte gravă, mi-am manifestat mirarea faţă de îndrăzneala ce o avusese de a-mi suna la uşă, cînd ştia foarte bine ce părere aveam despre el. Insistînd totuşi să-i fac concesia de a-l primi, numai pentru a asculta ceea ce avea să-mi spună, după care va pleca, l-am introdus în casă. Păstrîndu-mi atitudinea ostentativ ostilă, fără să-l invit să se aşeze, i-am cerut să-mi spună cît mai scurt ce are de spus, şi să plece cît mai repede. Părînd dispus să suporte orice ofense şi făcînd abstracţie de felul meu jignitor de a-l trata, Lucănescu a continuat să mi se adreseze în modul cel mai firesc şi civilizat, ca şi cum conversaţia ar fi avut loc între doi oameni care s-ar fi respectat reciproc. A început prin a-mi spune că ştie ce gîndesc despre el, şi că tocmai de aceea a venit, ca să-mi explice că mă înşel şi că m-am lăsat indus în eroare de cîţiva răuvoitori, care au născocit o seamă de poveşti false pe socoteala lui. Interpretîndu-mi pozitiv primul moment de tăcere, Lucănescu şi-a dezvoltat pledoaria nevinovăţiei, referindu-se numai la generalităţi, şi recurgînd la argumente de ordin sentimental. Şi-a încheiat tirada, făcînd apel la spiritul meu de dreptate şi de solidaritate, cerîndu-mi să-l ajut să combată campania de calomnii dezlănţuită împotriva lui, care îi dăuna nu numai lui, dar arunca o lumină

proastă asupra tuturor foştilor puşcăriaşi din Piteşti, discreditîndu-ne în ochii lumii şi stricînd reputaţia deţinuţilor politici. Convins că strădania nu-i fusese zadarnică, mi-a mulţumit că i-am dat posibilitatea să-mi demonstreze că fusesem indus în eroare de minciunile ţesute în jurul lui. Era încredinţat că va putea de-aici înainte conta pe sprijinul meu, pentru a-i lămuri şi pe alţii ce se lăsaseră influenţaţi de calomniile răspîndite pe seama lui.

Nu încăpea îndoială că Lucănescu era sigur în acel moment că reuşise în demersul lui de a mă convinge că acuzaţiile ce i se aduceau erau false. Nu se aştepta cîtuşi de puţin la un răspuns nefavorabil din partea mea. Am început prin a-i spune că eram departe de a-mi fi însuşit punctul altora de vedere sau de a fi dat crezare tuturor bănuielilor care planau asupra lui. Îmi făcusem o părere numai din datele concrete şi verificate, de a căror exactitate nu mă mai îndoiam, şi pe care chiar el, cu toată reaua lui credinţă, nu le putea contesta. Urmărindu-i stupefacţia întipărită pe faţă, i-am înşirat cele două sau trei cazuri certe, în care, la Piteşti, îşi denunţase camarazii, relatîndu-i împrejurările şi faptele, aşa cum se petrecuseră pe vremea aceea, fiindu-mi încă proaspete în minte toate amănuntele. I-am amintit apoi, cum sub pretextul unei anchete, fusese scos din celulă, şi cum imediat după întoarcerea lui, ofiţerul politic luase măsura de a-i evacua pe deţinuţii de drept comun dintr-o cameră vecină cu a lor, cu care camarazii lui reuşiseră să intre în legătură. Deţinuţii de drept comun ne-au comunicat mai tîrziu că fuseseră cercetaţi în privinţa contactelor avute cu celula deţinuţilor politici. Fuseseră pedepsiţi, deşi nu recunoscuseră nimic, nici atunci cînd ofiţerul politic le spusese că deţinea informaţiile chiar de la unul din deţinuţii politici din camera celor cu care intraseră în legătură. Spre a le dovedi cît de bine informat era şi a-i determina să vorbească, le repetase chiar ştirile politice pe care le transmiseseră celor din camera deţinuţilor politici. Or, în ziua în care fuseseră comunicate ştirile respective, nimeni altul în afară de Lucănescu nu părăsise acea cameră.

Pe măsură ce înşiram dovezile incontestabile ale colaborării lui cu administraţia, Lucănescu devenea tot mai palid şi nu-şi putea stăpîni un tremur nervos al bărbiei. Lovitura de graţie mi-o rezervasem pentru încheiere. Retuşînd puţin datele informaţiei cu privire la vizitele pe care le făcea pe strada Uranus, i-am spus că îl văzusem personal de mai multe ori intrînd şi apoi ieşind din clădirea Securităţii, precizîndu-i şi ziua şi ora ultimei dăţi cînd îl urmărisem. L-am avertizat totodată că, dacă ceea ce îi destăinuisem ar ajunge vreodată la urechea Securităţii şi mi se vor cere

lămuriri, voi declara că el însuşi îmi făcuse aceste confidenţe. Cînd, în sfîrşit, am adăugat că şi de-aci înainte mă simt îndreptăţit şi chiar dator să previn lumea că este informatorul Securităţii, Lucănescu nu s-a mai putut stăpîni. Cu privirea încărcată de venin s-a dezlănţuit într-o avalanşă de invective, acuzaţii şi ameninţări la adresa mea şi a tuturor celor care îndrăzniseră să se lege de el. Respectîndu-le sensul şi nuanţa ameninţătoare, i-aş putea rezuma cam în felul următor cuvintele pline de ură, declanşate de rezultatul dezamăgitor al demersului lui: „Dacă-i aşa, lasă că te aranjez eu! Pe tine şi tot grupul vostru de reacţionari, care complotaţi împotriva organelor de stat! A doua oară n-o să mai scăpaţi din puşcărie!“

Recunoaşterea implicită a legăturilor lui cu Securitatea cuprinse în aceste cuvinte n-am desluşit-o decît mai tîrziu. În primul moment n-am înregistrat decît atitudinea agresivă şi tonul ridicat şi ameninţător, la care am reacţionat spontan. Lucănescu n-a avut răgazul să facă nici cel mai mic gest de apărare. O clipă mai tîrziu se găsea imobilizat pe patul din spatele său şi cu un genunchi pe pieptul lui îl strîngeam cu mîna stîngă de gît şi, cu dreapta ridicată asupră-i, mă pregăteam să-l lovesc. M-am dezmeticit din furia care mă orbise în ultimul moment, cînd i-am văzut spaima din ochi şi mi-am dat seama că se sufocă. Mi-am descleştat mîna cu care îl sugrumam şi l-am lăsat să se ridice. În timp ce îşi recăpăta respiraţia şi îşi aranja gulerul şi cravata, i-am deschis uşa. „Ieşi afară, jigodie, şi du-te de mă toarnă!“ Lucănescu n-a mai scos nici o vorbă. Frecîndu-şi gîtul, a coborît treptele casei şi, fără să privească înapoi, a ieşit în stradă.

De atunci nu l-am mai văzut, iar incidentul petrecut la mine în cameră n-a avut nici o urmare, cu toate că o vreme m-am aşteptat la neplăceri. Mă întreb şi azi dacă Lucănescu e cel căruia nu i-a convenit să raporteze întîmplarea sau dacă Securitatea e cea care n-a avut interesul să ia vreo atitudine. Prin 1966 sau 1967, Lucănescu şi-a încheiat viaţa în împrejurări misterioase. Locatarii blocului în care locuia, alarmaţi de mirosul care provenea din apartamentul lui, au anunţat Miliţia. Forţînd uşa, autorităţile au pătruns în locuinţă şi l-au găsit spînzurat. Lucănescu murise de mai bine de o săptămînă şi cadavrul intrase în putrefacţie. Nimeni din cei care îl cunoscuserăm n-am crezut în sinuciderea lui. Iar faptul că autorităţile n-au procedat la nici un fel de cercetări, grăbindu-se să ridice cadavrul şi să avertizeze locatarii blocului să se abţină de la comentarii, ni s-a părut cel puţin straniu. Cu această dorinţă evidentă de a nu stîrni vîlvă în jurul cazului, autorităţile au reuşit să-i facă pînă şi moartea suspectă.

146. LECA SERGIU. Nu mai reţin exact dacă era fratele sau vărul lui Radu Leca, fostul ministru din guvernul Mareşalului Antonescu.

147. GH. MARINESCU, general, avea reputaţia de ofiţer cu o pregătire militară excepţională. În şedinţele Statului-Major, cînd îi venea rîndul să-şi spună cuvîntul în privinţa unei probleme, nu era aproape niciodată de acord cu soluţiile propuse şi obişnuia să-şi înceapă expunerea cu cuvintele: „Eu sînt contra!“ De aici i se trăgea şi numele sub care era cunoscut în armată, de Gică Contra.

148. COLONELUL MAVRICHI. În 1917, fiind împreună cu fratele lui la Petersburg, a fost surprins de izbucnirea revoluţiei bolşevice. Cînd am stat cu el în aceeaşi celulă, eram unul din ascultătorii săi fideli, de cîte ori îşi depăna amintirile din Rusia. Era foarte mic de talie şi un om extrem de blînd şi delicat, ceea ce făcuse ca la Piteşti să i se spună în glumă Tigrul. Fratele lui era în străinătate, dacă nu mă înşel, în Suedia.

149. MEHMET MEMDU, tătar din Dobrogea.

150. MUSTEGIP…, de asemenea tătar din Dobrogea, hoge pe cît de mare şi de voinic, pe atît de blajin din fire. Era cunoscut în toată Dobrogea ca unul din cei mai buni pehlivani, adică luptători în campionatele locale de lupte turceşti. După eliberarea din închisoare, l-am reîntîlnit. Datorită cunoştinţelor de limbă engleză şi franceză pe care şi le însuşise la Piteşti, reuşise să se angajeze ca ghid turistic la muzeul din Constanţa.

151. MĂRGINEANU…, profesor.

152. MLADEN, sîrb din Banat. Am stat cu el în camera din subsol.

153. MILICI, sîrb. Şi cu el am stat în camera din subsol.

154. MUNTEAN AVA, sîrb şi el, l-am pomenit pe lista celor din camera de la subsol.

155. MENGES HERONIMUS, preot romano-catolic. În decursul anilor petrecuţi în Piteşti, am auzit despre el numai cuvinte de laudă de la toţi cei care avuseseră ocazia să stea cu el în celulă şi îl cunoscuseră. Se bucura de o admiraţie şi un respect unanim şi pentru vasta lui cultură, dar mai ales pentru calităţile lui sufleteşti. Uman în raporturile cu cei din jur, înţelegînd slăbiciunile şi suferinţele altora, Menges era profund credincios, dar totodată cu vederi largi, neconformist şi lipsit de ostentaţie în atitudine, fapte şi vorbe.

Întîmplarea a făcut ca în toţi anii cît am stat în închisoarea din Piteşti, să nu fiu niciodată mutat în aceeaşi celulă cu Menges. L-am văzut numai de la fereastra celulei, cînd era scos la plimbare în curte şi în diferite perioade am comunicat cu el prin pereţi sau calorifer. Nu l-am cunoscut decît din

relatările altora, care stătuseră cu el. M-au uimit în special aprecierile acelor intelectuali, puțin înclinați spre o viață spirituală, pozitivişti, materialişti sau chiar atei declarați, asupra cărora Menges produsese o puternică impresie. Cu tot raționalismul, spiritul critic şi cinismul lui binecunoscut, Radu Cioculescu devenise unul din marii admiratori ai lui Menges, după ce stătuseră o vreme împreună. Pentru a-şi justifica sentimentele anticlericale pe care i le cunoşteam, pretindea că Menges reprezenta o excepție în cadrul „speciei“. Reţin şi redau întocmai o afirmație mai mult decît stranie din partea unui om ca Radu Cioculescu, şi care a dat naştere la multe comentarii printre deținuții din Piteşti: „Dacă l-aş fi întîlnit cînd eram tînăr pe popa Menges, nu aş mai fi devenit mason; aş fi trecut la catolicism!“

Părăsind un moment închisoarea şi făcînd un salt de vreo paisprezece ani în timp, voi face aici o digresiune, pentru a povesti împrejurările în care m-am întîlnit pentru prima oară cu părintele Menges. Mă aflam în Bucureşti. Trecuseră patru ani de la decretul prin care fuseseră eliberați deținuții politici. Speram ca în scurtă vreme să pot pleca în Elveția. Tot în acele zile, episcopul romano-catolic Schubert primise autorizație să părăsească țara. Fusese şi el ani de zile închis. După eliberare, îl cunoscusem în casa unor mătuşi ale mele care erau catolice, şi la care locuia ori de cîte ori i se permitea să părăsească Timişul, unde i se fixase domiciliu obligatoriu. De data asta, venind cu cîteva zile înainte de plecarea avionului care trebuia să-l ducă în Elveția, se îmbolnăvise şi fusese nevoit să-şi amîne călătoria. Ducîndu-mă să-l vizitez la mătuşile mele, unde se afla sub îngrijire medicală, şi destăinuindu-i că speram şi eu să ajung în curînd în Elveția, la Zürich, episcopul mi-a dat numărul de telefon la care îl voi putea găsi. Cu asentimentul medicului care îl îngrijea, îşi reținuse deja biletul de avion şi urma să plece peste o săptămînă. Numărul de telefon pe care mi-l dăduse era al unui aşezămînt al misiunii catolice din Zürich, unde avea să locuiască. În dimineața următoare, norocul mi-a surîs, evenimentele precipitîndu-se şi determinîndu-mi plecarea mai repede decît mă aşteptam. Două zile mai tîrziu, aterizam la Zürich şi sunam la uşa unor prieteni elvețieni, care m-au găzduit în primele trei săptămîni ale vieții mele în Occident. La sîrşitul primei săptămîni, vorbeam la telefon cu episcopul Schubert. Mi-a dat adresa la care se afla, spunîndu-mi că mă aşteaptă chiar în seara aceea.

Încă uluit de circulația şi de primii mei paşi în oraşul necunoscut, m-am rătăcit de cîteva ori, luînd tramvaiul în direcții greşite, pînă ce am ajuns

la poarta aşezămîntului. Se înnoptase de-a binelea. Mi-a deschis uşa un bărbat îmbrăcat în negru şi cu haina închisă pînă la gît, căruia i-am spus în franţuzeşte, singura limbă străină pe care o ştiam, că sînt invitat de episcopul Schubert. Omul mi-a spus să-l urmez pe scara care ducea la etaj. Aici, m-a introdus într-un salon, unde, din mijlocul camerei, bătrînul episcop mi-a întins braţele. Strîngîndu-mă la piept, am simţit pentru prima dată un punct de sprijin în golul înconjurător în care pluteam de o săptămînă, într-o lume străină, unde totul mi-era necunoscut şi nimic nu-mi încălzea sufletul. Eram amîndoi emoționați.

— Trebuie să sărbătorim evenimentul, a zis episcopul, şi s-a întors spre o măsuță, unde se aflau o sticlă de vin şi trei pahare. Ți-ai fi închipuit, atunci cînd ne-am văzut ultima oară în Bucureşti, că peste o săptămînă vom ciocni un pahar de vin la Zürich?

După ce mi-a întins unul din pahare şi l-a invitat şi pe însoțitorul meu să ia unul, ni s-a adresat amîndurora:

— Ei! Ia să-mi spuneți acum, dacă v-ați bucurat că v-ați revăzut?

Cu o licărire poznaşă în ochi, episcopul ne observa cum ne uitam, nedumeriți, unul la altul.

— Văd că trebuie să vă prezint, cu toate că ați locuit mai mulți ani împreună sub acelaşi acoperiş, a zis el şi apoi, arătînd pe rînd spre fiecare din noi, ne-a spus numele: Ioanid şi Menges!

Episcopul aflase încă din Bucureşti, de la fiecare din noi separat, că stătusem amîndoi în închisoarea din Piteşti, că vorbisem unul cu altul prin țevile caloriferului şi prin pereți, dar că nu ne cunoscusem niciodată, şi voise să ne facă surpriza acestei întîlniri fără să ne prevină.

În seara aceea am stat de poveşti pînă tîrziu, poveşti cum nu cred că îşi vor istorisi vreodată seara, în fața căminului, bravii cetățeni ai Elveției.

Un an şi ceva mai tîrziu, în 1971, l-am întîlnit pentru a doua oară pe părintele Menges, la München. N-a mai fost prilej de bucurie. Eram la înmormîntarea episcopului Schubert, care se stinsese din viață la foarte scurtă vreme după ce fusese numit episcop de München.

Puțin timp după întîlnirea noastră de la Zürich, Schubert plecase la Roma, unde fusese primit de Papa. Avînd în vedere vîrsta, starea sănătății şi suferințele pe care le îndurase, Papa îi oferise posibilitatea să-şi aleagă, după dorință, țara şi locul unde să se retragă ca pensionar al Bisericii, pentru a se îngriji şi a-şi petrece restul vieții în tihnă. Episcopul optase pentru o localitate elvețiană, de numele căreia nu-mi amintesc, unde l-am mai vizitat o dată. Era localitatea în care, în tinerețe, avusese prima lui

parohie, după ce fusese uns preot. După un an, Schubert s-a dus din nou în audiență la Vatican, solicitînd reluarea activității lui în slujba Bisericii. Întrebat de Papa dacă are vreo preferință, episcopul şi-a manifestat dorința de a fi trimis într-o localitate în care să poată fi de folos şi exilaților din România. Papa i-a îndeplinit dorința, încredințîndu-i dioceza de München, unde se afla un mare număr de refugiați din România. Dar… Dumnezeu a vrut altfel!

În ceea ce îl priveşte pe Menges, el a rămas în München, unde le-a stat totdeauna alături celor ce au apelat la sprijinul lui.

156. MORARU… Tînăr. Brunet. Era ofițer activ în armată. Avea gradul de locotenent sau căpitan, la data arestării, în 1953, în timpul Festivalului mondial al tineretului, la Bucureşti.

Ne-a povestit cu mult umor împrejurările care duseseră la condamnarea lui pentru crimă de înaltă trădare, făcînd el însuşi haz de naivitatea de care dăduse dovadă. Totul pornise de la un schimb de priviri cu o tînără lîngă care nimerise întîmplător, pe cînd se oprise să asiste la unul din spectacolele de stradă ale unei formații artistice străine. Fata era frumoasă, ceea ce l-a îndemnat să îndrăznească să intre cu ea în vorbă. Făcînd o apreciere la adresa dansurilor folclorice la care priveau, fata i-a vorbit în franțuzeşte. Moraru i-a răspuns cum s-a priceput, folosindu-şi vagile cunoştințe de limbă franceză de care îşi mai amintea din şcoală. Cu toate dificultățile de înțelegere, dialogul s-a înfiripat, fata arătîndu-se comunicativă. Moraru a aflat că fata făcea parte din delegația franceză şi că se despărțise înadins de grupul ei, pentru a se putea plimba în voie pe străzile capitalei. Era dornică să cunoască mai bine oraşul şi nu ştia de unde să înceapă. Încîntat de ocazie, Moraru s-a oferit s-o călăuzească, iar fata a acceptat. S-au plimbat toată ziua, iar seara, cînd s-au despărțit, şi-au dat întîlnire pe a doua zi. Fata era fermecătoare, iar Moraru plutea de fericire. „Mi se aprinseseră rău de tot călcîiele!, ne povestea el, înduioşîndu-se şi acum la gîndul acelor zile. Pe scurt, s-au revăzut zi de zi, flirtul avansînd şi relațiile devenind tot mai strînse. O dată cu intimitatea crescînd şi încrederea, Moraru nu s-a mai ferit să-i explice fetei anumite realități ale vieții din România, pe care, ca străină, nu le cunoştea. Receptivă la tot ce afla de la el, şi indignată de falsa propagandă cu care fusese intoxicată, era decisă ca la întoarcerea în Franța să dea în vileag adevărata stare de lucruri din România, adresîndu-se unchiului ei, care era gazetar. Entuziasmat de idee, Moraru s-a oferit să-i redacteze în scris toate datele pe care i le putea furniza cu privire la abuzurile dictaturii comuniste. Fata s-a declarat de

acord să ia cu ea hîrtiile la plecare, ca străină neriscînd să fie controlată. În cîteva nopți, Moraru a aşternut pe hîrtie, în limba română, toate informațiile care i s-au părut mai importante pentru lămurirea opiniei publice occidentale cu privire la situația din România, urmînd ca fata să le dea la tradus în Franța.

În ziua stabilită să-i predea notele, fata n-a apărut la punctul de întîlnire prevăzut. În schimb, Moraru a fost acostat de doi indivizi care, încadrîndu-l strîns de o parte şi de alta, l-au suit într-o maşină oprită în apropiere. Încă înainte de a demara, Moraru avea ochelarii la ochi şi cătuşele la mîini. Chiar în seara aceea avea să afle că anchetatorul lui ştia până în cele mai mici amănunte tot ce discutase cu fata la toate întîlnirile ce le avusese cu ea. Ancheta s-a încheiat repede. Cîteva săptămîni mai tîrziu se găsea la Jilava, aşteptîndu-şi rîndul la proces. Cu toate că se lămurise cu cel fel de franţuzoaică avusese de-a face, Moraru tot mai spera s-o vadă în ziua procesului, chiar şi în postura de martoră a acuzării. Tribunalul n-a mai avut însă nevoie de depoziția ei. Hîrtiile găsite asupra lui la arestare constituiau corpul delict, care dovedea cu prisosință actul lui de „înaltă trădare“. Idila lui cu agenta Securității s-a încheiat cu o sentință de douăzeci de ani muncă silnică. Moraru mai plătea însă şi un alt preț, numai de el ştiut, pe care îl ascundea sub masca ironiilor pe seama propriei lui persoane.

157. MATEI PUIU, originar din Ardeal, stabilit în Bucureşti, de profesie avocat. Condamnat în acelaşi proces cu Iştvanec, cu care am stat în camera din subsol.

Pe Puiu Matei l-am reîntîlnit în 1964, în Bucureşti, în primele zile după eliberare. Era la fel de optimist şi entuziast, cum îl lăsasem cu ani în urmă, cînd părăsisem Piteştiul. Tuberculoza contractată în închisoare i-a fost însă fatală. A fost mai întîi într-un spital, apoi într-un sanatoriu în provincie. Primeam periodic veşti de la el prin cîțiva prieteni comuni. A urmat apoi o perioadă de tăcere, pentru ca mai tîrziu să aflu că se prăpădise.

158. MATAC RADU, inginer, văr cu Ionel Matac, cunoscutul proprietar de cai de curse din Bucureşti.

159. MAVROCORDAT NICOLAE. Foarte înalt şi extrem de slab. Purta în închisoare un pulover ajuns în ultimul hal de uzură, peticit şi cîrpit, pe care îl păstra cu sfințenie. Era puloverul cu culorile colegiului din Anglia, unde studiase în tinerețe. Era inginer şi proprietar de moşie în Bucovina.

Capabil şi întreprinzător, pusese bazele unei întreprinderi de export de carne pe piețele occidentale, organizînd o rețea în întreaga țară, pornind de la înființarea de crescătorii de porci de rasă şi pînă la construirea de abatoare şi instalații frigorifice moderne. Inițiase un sistem de credite şi ajutoare pentru a încuraja creşterea de porci în gospodăriile țărăneşti, cu intenția de a-i cointeresa pe micii proprietari la întreaga afacere. Planul începuse să-şi dea roadele, cînd a izbucnit războiul. Cu toate acestea, exportul de carne în Germania, singurul client în acele vremuri, s-a dovedit în continuare avantajos. Sfîrşitul războiului, cu invazia rusească şi instalarea regimului comunist, a însemnat şi sfîrşitul întreprinderii.

În 1970, l-am reîntîlnit pe Nicolae Mavrocordat în Germania. Era stabilit cu soția lui la Wolfratshausen, lîngă München. Cîțiva ani mai tîrziu a murit la o vîrstă destul de înaintată.

160. MIHĂILESCU CONSTANTIN (Ticu), inginer, condamnat în acelaşi lot cu Andrei Chrisoghelos şi Constantin Demec.

Fire sensibilă şi cu un sistem nervos mai şubred, trecea deseori prin stări depresive, cînd se izola într-o tăcere absolută, din care cu greu putea fi scos. Îşi găsise refugiul într-o îndeletnicire migăloasă, în care se cufunda ore întregi şi care îl destindea: broda! Din mîna lui ieşeau adevărate opere de artă. Aproape toți aveam pe cămăşi, pulovere sau haine, monograme cusute de el. Cu fire de ață sau de mătase de diferite culori, trase din rămăşițele de îmbrăcăminte particulară pe care le mai aveam asupra noastră, Ticu Mihăilescu confecționa nişte minuni de ecusoane în miniatură, cu inițialele fiecăruia. Cel mai prețios obiect, pe care şi-l păzea ca pe ochii din cap să nu cadă în mîna gardienilor la percheziții, era acul extrem de fin cu care lucra.

161. GICĂ MIHĂILESCU, gazetar şi proprietar al ziarului independent din Galați, *Acțiunea*, unul din ziarele de provincie cu cel mai mare tiraj. Şi cumnatul lui, colonelul Vladovici, fusese condamnat în acelaşi lot şi se afla tot în Piteşti. Om tare blînd şi cumsecade, Gică Mihăilescu era cunoscut în toată închisoarea sub porecla de Acțiunea din Galați, după numele fostului său ziar.

162. COSTICĂ MUGUR, evreu. Înainte de război avusese un magazin de discuri în Bucureşti. După 1944, a fost directorul Bibliotecii engleze. Voi mai reveni asupra lui mai tîrziu, în cursul povestirii.

163. VICTOR MOLDOVAN. L-am cunoscut prea puțin. Ştiu numai că era foarte nervos şi agresiv față de administrație, motiv pentru care era deseori izolat la carceră sau în beci.

164. MOTT KURT, proprietarul pivnițelor şi producătorul binecunoscutei şampanii, care îi purta numele. Mott avea o infirmitate pronunțată la un picior, din care cauză şchiopăta foarte tare. Cei care au stat mai mult cu el în celulă spuneau că avea un caracter foarte dificil, era şi irascibil, convieţuirea cu el fiind dezagreabilă. Am auzit mai tîrziu că ar fi murit în închisoare, dar nu ştiu dacă ştirea era exactă.

165. MARINICĂ…, tînărul despre care am povestit cum, în timpul stagiului militar la o unitate de grăniceri din Banat, încercase să fugă în Iugoslavia. Am stat cu el în camera din subsol.

166. MUSTAFA…, cetățean turc, a fost eliberat beneficiind de decretul de grațiere acordat cetățenilor străini.

167. CONSTANTIN MOTAŞ, profesor universitar. Am vorbit despre el cînd i-am pomenit pe cei cu care am stat în camera din subsol. A fost eliberat o dată cu Titel Petrescu, prin decretul de grațiere aplicat socialiştilor. Mulți ani mai tîrziu, fiind la München, i-am citit ferparul apărut în *România liberă* din 14 aprilie 1981.

168. NENIȚESCU ŞTEFAN, profesor de estetică, văr cu chimistul Nenițescu. Fusese unul din secretarii lui Nicolae Titulescu şi petrecuse mulți ani în străinătate. Era membru al Partidului Național Țărănesc. La începutul războiului, i se facilitase plecarea în Occident, pentru a uza de relațiile pe care le avea în lumea politică engleză şi a obține, în cazul că va fi necesar, sprijinul Aliaților pentru interesele naționale româneşti. Împuternicit cu această misiune de Iuliu Maniu, Nenițescu ajunsese la Istanbul şi apoi la Cairo.

Bazinul Mediteranei fiind dominat în acea vreme de expansiunea germană în sudul Europei şi nordul Africii, călătoria lui spre Londra n-a fost lipsită de peripeții. La bordul unui avion militar englez a survolat de-a curmezişul continentul african pînă în golful Guineii, de unde, îmbarcat pe un vas de război al flotei britanice din Atlantic, şi-a continuat drumul spre Anglia. Cu toate că venea ca emisar al opoziției democrate din România, la Londra a fost primit cu reticențe, lovindu-se de un zid de neînțelegere şi intransigență față de toate țările care intraseră în război alături de puterile Axei. În afară de manifestările de simpatie personală, şi ele destul de rezervate, ale cunoscuților, misiunea politică cu care fusese însărcinat a fost un eşec. Nenițescu a trăit toți anii războiului la Londra, în limitele celor mai modeste mijloace de existență şi sub devastatoarele bombardamente germane. Reîntors în țară după război, n-a trecut mult şi a fost arestat şi condamnat la muncă silnică pe viață, pentru crimă de înaltă trădare.

În închisoare, ținuta lui demnă şi disprețul suveran ce-l manifesta pentru membrii administrației, ignorîndu-i şi refuzînd orice contact cu ei, l-au costat multe zile de beci şi izolare. Faptul că Nenițescu supraviețuia în închisoare era o adevărată minune. După aspectul fizic, nu i-ai fi dat nici o şansă, iar după starea sănătății, cu atît mai puțin. Foarte înalt de statură, îngust în umeri şi cu vădite tare de rahitism, Nenițescu era unul din cei mai slabi deținuți din Piteşti. Adus de spate din cauza unei devieri a coloanei vertebrale, suferind de o colită rebelă care îl împiedica uneori să se alimenteze zile întregi, astmatic, cu emfizem pulmonar şi o pronunțată insuficiență cardiacă, rezistența lui Nenițescu la toate carențele regimului de detenție constituia un fenomen inexplicabil, chiar pentru medicii care se aflau printre noi. Singurul lucru intact şi absolut de nezdruncinat la Nenițescu era moralul!

169. MISCHBACH…, preot catolic, foarte înaintat în vîrstă. Am stat cu el în camera din subsol: A fost eliberat din închisoare, la insistentele intervenții ale Vaticanului, şi i s-a permis să părăsească țara. S-a stabilit la Aachen, în Germania Federală.

170. ORLEANU MIHAI, avocat, cu studii la Paris, fiul fostului ministru liberal Orleanu şi cumnat cu Alexandru Ghica, fost ministru în guvernarea legionară.

După 23 august, Mişu Orleanu a luptat mai departe împotriva ruşilor, alături de trupele germane. În ultima fază a războiului, cînd întregul front german se prăbuşise, se afla în Austria. Pentru a nu cădea prizonier la ruşi, a pornit cu unitatea lui spre Vest. După un dramatic marş forțat de mai multe zile, epuizați şi flămînzi, au întîlnit primele coloane americane şi s-au predat. Nu numai că scăpaseră de ruşi, dar tratamentul în prizonieratul american s-a arătat chiar mai bun decît se aşteptau. Într-un lagăr improvizat ad-hoc, aproape fără pază, au fost hrăniți, au primit țigări iar răniților li s-a dat îngrijire medicală. Cîteva zile mai tîrziu, cînd au fost urcați în camioane spre a fi evacuați, faptul nu a produs nici o surpriză. Se aşteptau încă de la început să fie mutați din provizoratul în care erau ținuți într-un lagăr organizat. Drumul a fost scurt şi numai cînd camioanele s-au oprit la o răscruce, şi-au dat seama de situație. Nu le venea să creadă, cînd s-au văzut înconjurați de soldați sovietici! În cîteva minute, formalitățile de predare s-au încheiat, camioanele americane au plecat, iar pentru Mişu Orleanu şi camarazii lui a început calvarul prizonieratului la ruşi. Americanii nu făcuseră decît să respecte termenii înțelegerii semnate cu aliații sovietici,

prin care fiecare parte se obligase să predea toți prizonierii făcuți pe teritoriul zonei de ocupație a celeilalte părți. Or, conform planului de împărțire a Austriei în zone de administrație americană, britanică, franceză şi sovietică, Orleanu căzuse prizonier pe teritoriul viitoarei zone de ocupație ruseşti, din care, la sfîrşitul ostilităților, trupele americane aveau să se retragă. Toți anii cumpliți petrecuți în captivitate în Rusia, între altele în lagărul de trist renume de la Oranki, n-au reuşit să-i zdruncine nici sănătatea, nici moralul. Nici condamnarea lui la întoarcerea în țară nu avea să-i altereze caracterul sau să-i frîngă rezistența psihică. Susținut de o profundă credință, rămăsese un om de o rară sensibilitate sufletească, mereu optimist şi un idealist incorigibil.

Mare meloman şi mai ales pasionat de Wagner, îi cunoştea toate operele pe dinafară. Cît am stat cu el în celulă la Piteşti, îmi vorbea ore întregi despre muzica wagneriană şi îmi exemplifica pasajele mai importante din operele lui, imitînd uimitor de sugestiv sunetele instrumentelor suflătoare. Pasiunea pe care o punea în expunerile lui era atît de captivantă, încît reuşise să mă facă pînă şi pe mine să vibrez într-un domeniu pentru care nu aveam nici o înclinație, lipsindu-mi şi urechea şi cultura muzicală. Mişu Orleanu a plătit cu multe zile de beci pasiunea lui pentru Wagner, neputînd pune o surdină la trompeta pe care o imita suflîndu-şi în pumni. Din beci se întorcea şi el flămînd şi înghețat, ca oricare din noi, dar cu o bucurie în ochi, care nouă ne lipsea după cîte o săptămînă zau zece zile petrecute în izolare. „N-o fi plăcut să stai în beci, dar cel puțin poți cînta în voie, că nu te aude nimeni“, avea obiceiul să spună cînd se înapoia. Şi-apoi, realizînd că se afla din nou în celulă, unde trebuia să aibă grijă să nu i se audă trompeta pe coridor, adăuga indignat: „Cine a mai pomenit Wagner cîntat în surdină!“

După eliberarea noastră din 1964, l-am întîlnit întîmplător pe Mişu Orleanu, pe stradă, în Bucureşti. Era acelaşi. Tot optimist şi plin de încredere într-un viitor cu adevărat liber!

171. OPRIŞIU… N-am stat cu el în celulă. Țin însă minte că de cîte ori venea vorba despre el, lumea se referea la soția lui, se pare, o cunoscută patinatoare.

172. POTOPEANU…, general. Nu l-am cunoscut personal.

173. POPESCU-PERA ION, colonel, l-am pomenit pe lista deținuților din camera de la subsol. Nu se bucura de simpatie şi nici de încredere printre deținuți. Era de o indiscreție aproape bolnăvicioasă şi mult prea vorbăreț, făcînd mereu gafe față de administrație, ceea ce ne provoca

neajunsuri.

174. PĂUN…, fusese ofițer cu gradul de căpitan în „armata nouă“ de sub regimul comunist. Lucra în cadrul serviciului de informații al Ministerului Forțelor Armate şi fusese descoperit făcînd spionaj pentru Iugoslavia, în perioada cînd Tito rupsese legăturile cu Moscova. Păun era veşnic răzvrătit şi în conflict cu administrația închisorii, motiv pentru care era mereu pedepsit.

175. PETRESCU…, căpitan în marina comercială.

176. PAVEL CONSTANTIN, condamnat în procesul Lucrețiu Pătrăşcanu. Mai tîrziu, în cursul povestirii mele, voi reveni mai pe larg şi asupra lui, şi asupra celorlalți membri ai lotului Pătrăşcanu, deoarece am avut ocazia să stau o vreme cu ei în aceeaşi celulă.

177. PLOSCARU…, preot catolic.

178. POJAR…, preot catolic. După eliberare a plecat din țară şi s-a stabilit în Austria. L-am revăzut la München, la înmormîntarea episcopului Schubert.

179. PAVEL PAVEL, pastor protestant, născut în SUA din părinți ardeleni emigranți; a fost eliberat ca cetățean străin.

180. CORNEL PETRASIEVICI, doctor, condamnat în lotul YMCA. Am vorbit despre el cînd am relatat de perioada petrecută în închisoarea din Aiud, unde, ca medic-deținut, s-a dedicat trup şi suflet îngrijirii deținuților. Cam la doi ani după plecarea mea din Aiud, a fost şi el transferat la Piteşti. După eliberare a reuşit să plece în SUA.

181. PEIOVICI ANGELCO, unul din sîrbii cu care am stat în camera din subsolul închisorii din Piteşti.

182. PETROVICI BORA, idem.

183, 184. POPOVICI (tatăl) şi POPOVICI (fiul). Amîndoi condamnați pentru complicitate cu grupul de refugiați din Germania, care au fost paraşutați, în 1953, în munții Făgăraşului. Dacă nu mă înşel, erau chiar înrudiți cu Golea, unul din cei paraşutați, care a fost împuşcat de Securitate.

În urma bătăilor şi torturilor suferite în anchetă, Popovici-fiul îşi pierduse mințile. Apatic, cu privirea pierdută în gol şi mut, Popovici nu mai avea nici un contact cu realitatea înconjurătoare. Cît era ziua de lungă se plimba în micul spațiu liber din celulă, făcînd aceeaşi doi-trei paşi dus-întors. Din cînd în cînd îşi întrerupea umbletul de urs în cuşcă şi se aşeza pe pat. Se odihnea cîteva minute, apoi îşi relua plimbarea fără sfîrşit. Cîțiva ani mai tîrziu, trecînd din nou prin închisoarea din Aiud, l-am revăzut pe Popovici-fiul. Mă aflam într-una din curțile de plimbare ale secțiilor, spre

care dădeau ferestrele celor două camere în care se aflau „nebunii“.

După ce ani de zile nu luase nici o măsură, administrația se hotărîse să-i despartă pe nebuni de ceilalți deținuți. Aşa luaseră ființă cele două camere, din care zi şi noapte răsunau pe secții cele mai diferite strigăte, rîsete sau urlete, unele nemaiavînd nici o asemănare cu sunetele vreunui glas omenesc. Părea mai degrabă larma care se stîrnea în grădinile zoologice sau în menajerii, la ora cînd sînt hrănite animalele. Nenorociții închişi în cele două camere nu primeau nici o îngrijire medicală specifică, administrația nedîndu-şi nici măcar osteneala de a-i separa pe cei furioşi de cei inofensivi, ceea ce ducea deseori la încăierări. În schimb, ofițerul politic a privit înființarea celor două camere cu ochii profesionistului, văzîndu-le imediat şi o întrebuințare practică din domeniul lui: deținuții cei mai recalcitranți sau care se bucurau de influență în rîndurile camarazilor lor, întreținînd un spirit de rezistență față de campania de „reeducare politică“, dusă, începînd de la sfîrşitul anilor ’50, în aşa-zisele cluburi înființate în Aiud, erau închişi pe diferite perioade de timp în camerele cu nebuni!

La fereastra uneia din aceste camere cu dublă utilizare, de ospiciu dar şi de pedeapsă în acelaşi timp, l-am zărit într-una din zile pe Popovici. Cu aceeaşi ochi lipsiți de expresie, privea printre gratiile ferestrei în curtea în care fusesem scos la plimbare.

185. PAPAGHEORGHIU…, arestat mai tîrziu şi adus în Piteşti prin 1958 sau 1959.

186. PLEŞOIANU ROMEO, inginer petrolist. Ca mulți alții în puşcărie, se apucase să învețe englezeşte. Pe măsură însă ce trecea vremea, îşi dedica tot mai mult timp studiului englezei, pentru ca, în cele din urmă, aceasta să devină singura lui preocupare. Slăbit peste măsură şi tot mai străin şi dezinteresat de ceea ce se petrecea în jurul lui, Romică Pleşoianu se plimba de colo pînă colo în celulă, repetînd mereu în şoaptă cuvintele englezeşti şi echivalentul lor în limba română, pe care le avea însemnate pe o plăcuță de săpun. Cu privirea absentă şi obsedat numai de cuvintele pe care se străduia să le memoreze, pentru Pleşoianu învățatul englezei devenise o idee fixă.

Cînd am părăsit închisoarea din Piteşti, l-am lăsat într-o stare îngrijorătoare, nimeni nemaifăcîndu-şi vreo iluzie în privința echilibrului lui mintal. După eliberare, în 1964, l-am întîlnit pe stradă în Bucureşti. M-am bucurat să-l revăd refăcut şi perfect normal.

187. PALADE GHEORGHE. Nu-mi mai amintesc decît de numele lui.

188. LIVIU POPESCU-NASTA, fost gazetar, l-am pomenit printre cei

cu care am stat în camera din subsol. A decedat în închisoare.

189. PANDELE… N-am stat cu el în celulă. Am aflat de la alții care au stat cu el că era nebun.

190. PINTEA…, băiat simplu, de undeva dintr-un sat din Ardeal.

191. PĂDUREANU ION, fost legionar, devenit național-țărănist, cu veleități de om politic al viitorului.

192. PALIUC GHEORGHE, inginer geolog, originar din Bucovina. Provenea dintr-o familie modestă şi luptase încă din copilărie cu greutățile vieții. Fiind bun la carte, îşi făcuse studiile ca bursier, iar la absolvire fusese şeful promoției din facultate. Cu toate că era pasionat de geologie, n-a rezistat tentației de a lucra la prospecții în petrol, unde i se oferise un post sigur şi bine plătit, la o societate cu capital olandez. Capabil şi apreciat în serviciu, după o vreme este trimis în Olanda pentru specializare, unde „Royal Dutch“ îi propune să semneze un angajament pe cinci ani, urmînd să lucreze în condiții foarte avantajoase la exploatările petrolifere din Indiile olandeze. Era în 1939, războiul bătea la uşă, iar Paliuc primise ordin de concentrare pe „zonă“. Paliuc refuză oferta societății şi se întoarce în țară, răspunzînd chemării sub arme. Abia după război a aflat ce soartă l-ar fi aşteptat, dacă ar fi dat curs propunerii ce i se făcuse în Olanda şi ar fi semnat contractul. Toți angajații albi ai societății, care fuseseră surprinşi de invazia japoneză în fostele colonii olandeze (din actuala Indonezie), unde şi el ar fi urmat să lucreze, fuseseră masacrați de trupele japoneze!

Paliuc era un om sobru şi nu prea comunicativ. Numai cunoscîndu-l mai îndeaproape îi descopereai puternicele sentimente naționaliste de care era animat, iar în momentele critice sau de confruntare gravă cu administrația, Paliuc ieşea din rezerva lui obişnuită, dezvăluind un caracter integru şi un spirit de camaraderie şi solidaritate ireproşabil.

193. POPOVICI ION (Jeannot), fost consul la Paris. Am stat cu el în camera din subsol. Total lipsit de cea mai mică demnitate şi de caracter, gata oricînd de orice trădare, cred că era singurul om din închisoare care nu avea absolut nici un prieten. Aşa a şi murit, singur ca un cîine de pripas, în timpul unei epidemii de dizenterie care a bîntuit în Piteşti prin anii 1957–1958.

194. PARASCHIVOIU GRIGORE. Şi pe el l-am pomenit printre locatarii camerei din subsol.

195. POPA SORIN, fiul lui Victor Ion Popa, a început prin a se face nesuferit încă din primele zile după sosirea lui în Piteşti, fiind îngrozitor de pisălog. Mi-aduc aminte că în cursul unei mutări, Cleante Gheorghiu a fost

scos din camera în care stătuse cîteva luni cu Sorin Popa, fiind introdus în celula în care, printre alții, mă aflam şi eu. Cum a intrat pe uşă, Cleante a căzut în genunchi şi, făcîndu-şi cu un gest larg semnul crucii, a exclamat: „Mulțumescu-ți, Doamne, că m-ai scăpat de Sorin Popa!“

Lăsînd gluma deoparte, ne-a povestit apoi cît de obositoare şi insuportabilă fusese conviețuirea cu Sorin Popa, care, după părerea lui, dădea semne vădite de dezechilibru mintal. Rînd pe rînd, diagnosticul lui Cleante a fost confirmat de toți cei prin celulele cărora s-a perindat. Sorin Popa şi-a alienat însă orice fel de înțelegere sau compasiune din partea deținuților din cauza atitudinii lui față de administrație. De unde, la început, era mereu pedepsit şi trimis la carceră sau în beci, pentru conflictele lui cu gardienii, în cele din urmă Sorin Popa ajunsese să frecventeze biroul ofițerului politic. Sub pretextul revendicării unor condiții mai umane de detenție, bătea la uşă şi cerea să fie scos la raportul comandantului, procedeu cu care nimeni nu era de acord, fiind respins din principiu de toți deținuții. Consecințele acestor ieşiri periodice la raport nu aveau să mai lase nici un dubiu cu privire la scopul întrevederilor lui Sorin cu ofițerul politic. Măsurile luate de administrație după fiecare ieşire la raport denotau clar că era la curent cu tot ce se petrecea în celulă. Odată omologat ca turnător, n-a mai fost făcut părtaş la nici o îndeletnicire nepermisă de regulament, ascunzîndu-i-se, pe cît posibil, orice activitate prohibită. Cu toate astea, în decursul anilor, au mai fost înregistrate cîteva victime ale denunțurilor lui, ca şi deconspirarea unor căi de comunicație prin care primeam informații de la deținuții de drept comun.

Prin anii 1980, aflîndu-mă la München, am primit un telefon de la Sorin Popa; spunîndu-mi că se găsea şi el în Germania, şi-a manifestat dorința să mă întîlnească, evocînd suferințele noastre comune în închisorile comuniste. M-am declarat uimit de îndrăzneala lui de a mă fi chemat la telefon, amintindu-i că nu avusesem relații cu el în închisoare, fiindcă era turnător şi nu înțelegeam să procedez altfel nici aici. Am auzit mai tîrziu că a ajuns în SUA.

196. ROZIN, general. Voi reveni cu amănunte asupra lui, cînd voi vorbi despre celula în care am stat timp de cîteva săptămîni împreună.

197. REPEZEANU BEBE, căpitan în marina comercială. Nu l-am cunoscut. Mi s-a spus că era un om extrem de vesel şi de simpatic. În Constanța avea reputația de mare chefliu.

198. REGEP…, fostul hogea de la moscheea din insula Ada-Kaleh. În Piteşti nu ne-am întîlnit niciodată. Am vorbit numai prin țevile de calorifer.

Regep mă ştia de cînd eram copil şi veneam în fiecare an cu părinţii mei în vizită pe insulă.

199. ROŞCA RADU, fiul dintr-o altă căsătorie al soţiei lui I. G. Duca. Profesor universitar, cu studii strălucite făcute la Paris, Radu Roşca era considerat încă din tinereţe o somitate în domeniul matematicii. Cu lucrările originale şi comunicările pe care le publicase, promitea să devină un matematician de talie mondială. Închisoarea i-a întrerupt cercetările, Radu considerîndu-se definitiv ratat şi pretinzînd că nu va mai putea niciodată recupera timpul pierdut, într-o epocă în care progresul în ştiinţă evoluează într-un ritm tot mai accelerat. Cu toate că în viaţa de toate zilele din închisoare era prin firea lui un inadaptabil şi un neputincios, mai avînd de luptat şi cu handicapul unei destul de grave afecţiuni hepatice, Radu Roşca a fost totuşi mereu printre cei mai activi deţinuţi, ori de cîte ori era vorba de luat o atitudine comună sau de o confruntare cu administraţia.

Eliberat în 1963, după treisprezece ani de detenţie, contrar prevederilor lui pesimiste din închisoare Radu reuşeşte, în cîţiva ani de muncă asiduă, o spectaculoasă redresare pe plan profesional, făcîndu-se din nou cunoscut în lumea matematicii internaţionale şi primind invitaţii de participare la diferite congrese de specialitate din străinătate.

În 1977, pe cînd mă aflam în Germania, am primit vizita profesorului Buchner de la universitatea din München. Venea din partea lui Radu Roşca, pe care îl vizitase la Bucureşti. Buchner îl cunoscuse cu ocazia unei reuniuni de matematicieni la Bucureşti şi vorbea cu multă admiraţie şi respect despre el. Radu îl rugase să ia legătura cu mine şi, împreună, conjugîndu-ne eforturile, noi, din Germania, şi el, din Bucureşti, să încercăm să-i obţinem plecarea din ţară, deoarece autorităţile refuzau să-i elibereze paşaportul. După un schimb de corespondenţă între Radu şi mine, transmisă de prof. Buchner prin intermediul binevoitor al ambasadei germane din Bucureşti, am pus la punct şi sincronizat etapele planului de intervenţii şi presiuni, menite să determine autorităţile din Bucureşti să-i acorde viza de plecare. Prin presa din străinătate, prin Radio Europa Liberă, prin intervenţia unor foruri universitare din Franţa, Italia, Germania etc., şi a profesorului Buchner, în calitate de membru al societăţii Amnesty International, care şi-au manifestat interesul pentru soarta lui, Radu Roşca a obţinut în cele din urmă paşaportul şi a plecat la Paris.

Admirabilul devotament cu care profesorul Buchner s-a dedicat cazului lui Radu mi-a făcut o profundă impresie, cu atît mai mult cu cît nu mă aşteptam din partea unui occidental să pună atîta suflet pentru un om, a

cărui viaţă, sub regimul comunist, oricum nu o înţelegea prea bine.

200. RARINCESCU MIHAI. Profesor de drept civil la Facultatea de Drept din Bucureşti. Cînd, în 1948, fusesem exmatriculat din anul trei al Facultăţii de Drept, mai aveam un examen restant la dreptul civil din anul doi. Aflînd că profesorul Rarincescu se găsea la cîteva celule distanţă de mine, l-am întrebat în glumă prin Morse, dacă nu ar fi dispus să mă examineze. Bătrînul profesor mi-a transmis că din cauza condiţiilor nefavorabile nu acceptă, dar că mă pot considera de pe acum trecut la examen, promiţîndu-mi că dacă vom scăpa cu viaţă şi vom fi din nou liberi, ca fost coleg de puşcărie mă va favoriza, dîndu-mi „bilă albă“, fără să mă mai examineze. Cîţiva ani mai tîrziu, profesorul Rarincescu a murit în închisoare.

201. RAŢĂ…, preot catolic, fiind şi călugăr, ca monah purta numele de Tarcisius. Înainte de a fi adus în Piteşti, fusese închis în penitenciarul din Sighet, unde stătuse în aceeaşi celulă cu Iuliu Maniu, pînă la moartea acestuia. Se pare că era ultimul om care îl mai văzuse pe Maniu în viaţă.

202. ROTARU…, unul din cei cîţiva tineri preoţi greco-catolici din Piteşti, care prin ţinuta şi comportarea lor în închisoare şi-au cîştigat respectul şi admiraţia tuturor, făcînd cinste Bisericii lor. Mi-amintesc că, la fel ca mulţi dintre noi, care ne luasem nume conspirative în închisoare, lui Rotaru i se spunea Rodica.

203. RITI EMIL (Milucu), făcea şi el parte din acelaşi grup de tineri preoţi greco-catolici, bogat înzestraţi sufleteşte şi cu chemare pentru misiunea lor. Pe cît era de pirpiriu, de slab şi de fragil ca sănătate, pe atît era de inimos şi combativ.

Pînă la arestare, dusese o prodigioasă activitate clandestină, menţinînd relaţiile între preoţii greco-catolici prigoniţi, ţinînd legătura cu episcopul Todea, care era ascuns, cu Nunţiatura, cu ambasada Italiei şi asigurînd distribuirea ajutoarelor băneşti trimise din străinătate pentru familiile celor arestaţi. Veşnic pe drumuri, cutreierînd ţara în lung şi în lat, discret, curajos şi neobosit, strecurîndu-se cu abilitate prin reţeaua de supraveghere tot mai deasă ţesută de Securitate în jurul preoţilor şi credincioşilor „uniţi“, a căror Biserică fusese interzisă prin lege, Riti a fost, timp de cîţiva ani, cel mai destoinic şi de încredere curier al episcopului Todea, cunoscîndu-i ascunzătoarea şi asigurîndu-i legăturile şi contactele cu exteriorul. Prins în cele din urmă şi condamnat, îşi începe periplul prin lumea închisorilor şi lagărelor de muncă forţată. Petrece o perioadă de timp la mina de la Baia

Sprie. Peste tot îşi cîştigă simpatia şi admiraţia camarazilor de detenţie. La Piteşti, de asemenea se face iubit de toţi, fiind mereu gata să vină în sprijinul celor suferinzi şi neputincioşi, cu toate că el însuşi, astmatic şi grav bolnav de inimă, se afla în orice moment în pericol de moarte.

Nu şi-a pierdut curajul, optimismul şi seninătatea nici atunci cînd starea lui era într-atît de gravă, încît chiar medicii noştri deţinuţi nu-i mai dădeau nici o şansă de a scăpa cu viaţă. De fiecare dată însă, reuşea să depăşească punctul critic şi, deîndată ce era din nou pe picioare, se dedica la fel de vesel şi cu aceeaşi abnegaţie ca înainte activităţilor lui zilnice. Milucu participa la toate acţiunile noastre prin care încercam să smulgem de la administraţie un minimum de condiţii strict necesare vieţii, care ne erau refuzate: hrană, căldură, îmbrăcăminte, aer, igienă, asistenţă medicală. Orice revendicări de acest fel, formulate chiar în termenii celor mai umile şi prudente rugăminţi, se soldau mai totdeauna cu pedepse aspre, fiind considerate acte de instigare la revoltă. Cu toate astea, Riti nu pregeta niciodată să-şi asume riscurile represaliilor din partea administraţiei. Angajat şi în campania de culegere de informaţii, Riti era mereu în căutarea de posibilităţi de legătură cu dreptul comun, şi extrem de activ pe reţeaua de comunicaţii în Morse, rivalizînd în viteză şi îndemînare cu Paulică Bandu şi fiind şi el socotit printre cei mai buni telegrafişti ai închisorii.

După eliberarea din închisoare, Riti se stabileşte la Cluj. Urmează cursurile unei şcoli tehnice, se califică în meseria de tehnician radiolog şi este angajat la o policlinică din localitate. În paralel cu slujba care îi asigură un salariu, continuă să-şi practice clandestin meseria de preot unit, botezînd, cununînd şi dînd asistenţă religioasă credincioşilor care nu se lepădaseră de Biserica greco-catolică, desfiinţată de autorităţi.

După cîţiva ani, pe vremea cînd legile vamale din România mai permiteau asemenea tranzacţii, Riti primeşte în dar de la părintele Baltheiser din Germania, fostul nostru camarad de detenţie din Piteşti, un automobil uzat Volkswagen. Spre sfîrşitul anilor ’70, Riti obţine o viză turistică şi vine cu maşina la München. Locuieşte la mine. La fel de entuziast şi plin de elan, îmi împărtăşeşte planurile ce şi le făurise de a continua să militeze pentru Biserica lui asuprită, din străinătate, unde considera că putea duce o activitate mult mai utilă decît în ţară. Prin părintele Zăpârţan, i se aranjează plecarea la Roma şi primirea la Vatican, unde urma să raporteze situaţia Bisericii Unite şi a preoţilor ei intraţi în clandestinitate şi să transmită totodată mesajul ce-i fusese încredinţat de episcopul Todea. Cam după o săptămînă s-a întors la München, unde i se

recomandase să aştepte pînă ce i se va comunica hotărîrea Vaticanului în privința situației lui viitoare.

La Roma i se spulberase o parte din iluziile cu care venise. Fusese ascultat cu multă atenție şi stîrnise chiar un interes deosebit cînd vorbise de intenția lui de a scrie despre viața din ultimele două decenii a Bisericii greco-catolice, aflată în ilegalitate, despre activitatea clandestină a preoților ei şi despre martiriul suferit de slujitorii ei care, împreună cu episcopii lor, fuseseră întemnițați pentru că nu voiseră să-şi renege credința. I s-a oferit să rămînă la Roma, unde va avea acces la toată documentația necesară pentru a-şi completa cunoştințele şi a putea pune pe hîrtie istoria prigoanei la care fusese supusă Biserica Unită sub regimul comunist. I se pusese încă o condiție: ceea ce va scrie va fi păstrat în arhivele Vaticanului şi nu va fi dat publicității!

Or, intenția lui Riti era tocmai aceea de a iniția o campanie de informare a publicului din Occident despre soarta Bisericii Unite din România. Riti voia lupta deschisă şi denunțarea publică a crimelor şi atrocităților regimului comunist, ceea ce nu intra în vederile politicii de destindere față de țările Europei răsăritene, la care în acea vreme părea să se fi aliniat şi Vaticanul. Pe de o parte, Biserica de la Roma nu mai avea nevoie de cruciați, iar, pe de alta, Riti nu se putea resemna la pasivitate şi nici nu era dispus să se dedice unei opere, destinată dinainte numai colbului din rafturile arhivei Vaticanului.

Dîndu-şi seama cît de nedorite erau concepțiile lui, Riti sfîrşise prin a se replia pe o altă poziție, urmînd sugestia părintelui Zăpârțan, idee de care eu însumi încercasem să-l conving s-o adopte, înainte de plecarea lui la Roma. Părintele Zăpârțan îi propusese să ceară azil politic în Germania şi să obțină apoi de la autoritățile bisericeşti numirea sa ca preot la Misiunea Bisericii Române Unite din München. Voia astfel să-l aibă ca asociat la treburile Misiunii în mijlocul comunității exilaților români din Bavaria, gîndindu-se totodată să-l pregătească, drept urmaş al său, la conducerea parohiei din München. Aşadar, Riti şi-a exprimat în cele din urmă preferința de a se stabili în Germania. Autoritățile de la Vatican şi-au dat asentimentul, promițîndu-i să-i comunice ulterior hotărîrea ce va fi luată privitor la dorința lui de a fi numit preot la München.

Întors în Germania, după o vreme de aşteptare, timp în care nu numai că se obişnuise cu ideea renunțării la planurile lui inițiale, dar începuse chiar să întrevadă posibilitatea unui teren de activitate pe măsura energiei lui în slujba refugiaților români din München, Riti a primit, prin

Ordinariatul catolic, prima înştiinţare de la Vatican.

I se aduceau la cunoştinţă dispoziţiile luate în privinţa lui: Ordinariatul îi va asigura locuinţa şi întreţinerea la una din mînăstirile catolice din München, unde va avea posibilitatea să urmeze cursuri de limba germană, lucru esenţial pentru îndeplinirea misiunii lui de preot în Germania. După aceea, Ordinariatul îl va repartiza la o parohie vacantă. Deci, nici vorbă să fie numit la Misiunea Unită din München! Toate demersurile făcute de Riti, cu sprijinul lui Zăpârţan, n-au avut nici un succes. Au ajuns pînă la episcop, dar totul a fost în zadar. I se oferea o singură alternativă. Să aleagă între două parohii, amîndouă la ţară, aflate departe de München, în localităţi izolate, unde nu exista picior de român.

Pentru Riti a fost limpede că prin poziţia pe care se situase în convorbirile purtate la Roma, se dovedise a fi un element incomod pentru politica împăciuitoare a Vaticanului. Răspunsul lui Riti a fost dureros, dar simplu: „Atunci, mai bine mă întorc la ai mei!“ În ziua aceea am stat de vorbă pînă noaptea tîrziu. A fost prima dată cînd l-am văzut cu ochii plini de lacrimi.

Milucu a plecat înapoi în ţară cu o mare decepţie în suflet, dar cu aceeaşi neclintită hotărîre de a milita mai departe pentru cauza Bisericii lui. Din străinătate, de unde nădăjduise să-i fie de mai mare folos, n-a reuşit să-i aducă decît un singur serviciu, amintind lumii că Biserica Unită şi spiritul de Blaj nu pieriseră.

Înainte de a pleca din România, Riti ascunsese în caroseria automobilului cu care venise o casetă de magnetofon. Era un document unic! Cuprindea vocea lui Iuliu Hossu înregistrată în taină de Riti la mînăstirea Căldăruşani, unde acestui episcop martir al Bisericii greco-catolice, după anii petrecuţi în temniţă, i se fixase domiciliu forţat şi unde, la scurtă vreme după aceea, s-a stins din viaţă. Ca martor şi participant la actul unirii, episcopul evoca momentul istoric, pomenind faptele mai importante şi vorbind despre rolul Bisericii greco-catolice şi despre factorii care contribuiseră la înfăptuirea idealului naţional. Amintind faptele trecutului, glasul slab şi tremurător al bătrînului episcop transmitea totodată şi o indicaţie şi un mesaj generaţiilor viitoare. Banda cu acest emoţionant testament politic, pe care Iuliu Hosu, în pragul morţii, îl adresa urmaşilor, Emil Riti a încredinţat-o părintelui Zăpârţan. O copie a fost predată postului de Radio Europa Liberă, care a transmis-o pe unde în programele sale.

204. RAFTOPOL SPIRU provenea dintr-o familie de origine greacă.

Era doctor dentist şi avusese cabinet în Bucureşti.

În închisoare s-a arătat un camarad excepțional. Prin toate celulele prin care a trecut, n-a lăsat decît cele mai bune amintiri. Nu numai ca un om de caracter, dar şi ca dentist. Cu tot felul de instrumente improvizate, Spiru Raftopol se străduia să-i trateze pe cei cu probleme dentare. Şi cine nu avea! Cu bucățele de sîrmă sau cu cuie, găsite în curtea de plimbare, fasonate şi ascuțite prin frecare pe pardoseala de ciment sau pe cîte o pietricică, Spiru încerca să-şi practice meseria, adaptîndu-se condițiilor date. Averea lui cea mai de preț era o infimă cantitate de creuzot, obținută cîndva, prin nu mai ştiu ce întîmplare norocoasă, de la cabinetul medical al închisorii. Era singurul medicament cu care putea uşura suferințele provocate de cariile dentare neîngrijite. Cu vîrful ascuțit al sculelor lui improvizate şi cu răbdarea şi migala unui sculptor de miniaturi în fildeş, Spiru mărea orificiul din măseaua bolnavă pînă ce pătrundea în canalul nervului, pe care reuşea să-l devitalizeze, aplicîndu-i timp de cîteva zile tampoane cu creuzot. Apoi, cu ajutorul unui fir de liță de oțel, introdus în canal, reuşea să-l extirpe. Urma plombarea măselei cu bucățele de metal moale, preluate din capetele resturilor de tuburi de pastă de dinți, care se mai găseau (cu trecerea timpului, tot mai puține!), în posesia deținuților arestați mai de curînd. Materialele, dar mai ales creuzotul şi „trusa de instrumente“, erau păstrate cu sfințenie în diverse ascunzători, pentru a le feri de ochii gardienilor în timpul percheziților.

Toate aceste amănunte despre Spiru Raftopol mi-au fost povestite de cei care au stat cu el prin diferitele celule ale închisorii din Piteşti. Personal, nu l-am cunoscut niciodată, dar în cîteva rînduri am fost în contact prin Morse sau am vorbit prin țevile de calorifer. Cu toate că nu ne-am văzut niciodată la față, între noi s-au stabilit legături foarte strînse, care dăinuie şi azi, deşi n-am reuşit să ne întîlnim nici acum, de cînd ne aflăm amîndoi în Occident.

Spiru Raftopol a beneficiat cu oarecare întîrziere de decretul de grațiere aplicat străinilor. La stăruințele ambasadei Greciei de la Bucureşti, autoritățile române au sfîrşit prin a-i recunoaşte şi ele cetățenia greacă şi l-au eliberat. Ajuns la Bucureşti, trece pe la mama şi-i dă veşti despre mine. Înainte de a pleca din țară, din inițiativa lui, pune la cale împreună cu mama o tentativă de a mă scoate din închisoare, încercînd să mă declare grec. La scurtă vreme după ce ajunge la Atena, obține de la primăria din Seres un extras din registrul local de stare civilă, atestînd că tatăl meu se născuse în acel oraş, ceea ce după legislația greacă însemna că atît el cît şi

eu (chiar dacă mă născusem în România), beneficiam de cetățenie greacă. Bineînțeles că actul era fals.

Pentru a-şi atinge scopul, Spiru Raftopol uzase de anumite informații personale, cît şi de unele relații din străinătate ale mamei, cu care intrase în legătură. Pe baza acestui act, expediat legației Greciei din Bucureşti, consulul i-a eliberat mamei un certificat de naționalitate greacă, pe numele meu. Autoritățile greceşti, care ştiau că actul de naştere al tatei nu era autentic, acceptaseră să închidă ochii şi să-mi confirme astfel, din complezență, naționalitatea greacă. În convorbirea avută cu mama cînd i-a înmînat certificatul, consulul a prevenit-o că actul nu era valabil decît pe o perioadă de un an şi că în fața autorităților din Grecia nu are nici o valoare, prezentarea lui nedîndu-mi dreptul la dobîndirea cetățeniei. Era de fapt un act fals, cu aparențe legale, acordat de complezență de consulat, numai pentru a-i da mamei posibilitatea de a încerca să obțină eliberarea mea din închisoare, invocînd cetățenia mea greacă.

Devotamentul cu care Spiru Raftopol s-a zbătut pentru cazul meu, ca şi bunăvoința arătată de autoritățile greceşti n-au servit însă la nimic. Toate demersurile făcute de mama pentru a obține şi de la autoritățile româneşti recunoaşterea cetățeniei mele greceşti s-au împotmolit în fața refuzului Ministerului de Interne.

Toate amănuntele, din care n-am relatat decît o parte şi pe scurt, le-am aflat de la mama abia mulți ani mai tîrziu, după eliberarea din închisoare. Tot de la ea am primit şi actele ce-i fuseseră înmînate de Consulatul Greciei, pe care le-am păstrat şi le reproduc în copie, mai jos:

AMBASADA REGALÃ A GRECIEI (SERVICIUL CONSULAR). CERTIFICAT DE NAȚIONALITATE GREACÃ. N0. de ordine 458. Dl. IOANIS IOANIDIS fiul lui Elefterios este supus grec, în baza cărui drept i s-a eliberat prezentul certificat. Prezentul certificat este valabil pentru anul una mie nouă sute cincizeci şi opt. Data naşterii: 1926 Martie 28, Comuna Ilovat-Mehedinți, Comuna Seras-Grecia, Profesiunea — Domiciliu: Bucureşti. Bucureşti 1 Mai 1958. p. SECRETARUL AMBASADEI L. S. (ss) indescifrabil. _____

AMBASADA REGALÃ A GRECIEI 7 Aprilie 1959
B-dul M. Tolbuhin No. 5
Bucureşti
Telefon: 43657

No. 942 G/3

Dnei Ioanid Elena
Intrarea Romană No. 12
Raion 1 Mai — Bucureşti

Stimata Doamna,

Am onoarea a va comunica ca vi s-a aprobat intrarea si sederea Dvoastra în Grecia.

Deci, sunteți rugata ca indata ce veti fi în posesia actelor de calatorie românesti, sa veniți la birourile acestei Ambasade pentru formalitatile necesare.

Cu stima
Secretarul
N. Diamantopoulos

În toți anii care s-au scurs de la plecarea lui din țară şi pînă la eliberarea mea în 1964, Spiru a întreținut o corespondență regulată cu mama, încurajînd-o şi încercînd să-i insufle ceva din optimismul lui nesecat. Pînă în 1969, cînd, la rîndul meu, am reuşit să plec în Occident, ne-a scris continuu. O dată ajuns în Germania, tot el mi-a dat de urmă şi am reluat schimbul de scrisori. Într-una din ele mi-a trimis o fotografie cu cabinetul lui dentar de la Atena. Pe biroul lui se putea vedea o poză a mea, pe care o primise cu ani în urmă de la mama. În acelaşi plic, mîndrindu-se că, la vîrsta lui şi după toate cele prin care trecuse, mai era capabil de asemenea performanțe, îmi trimitea o fotografie recentă dintr-o excursie pe care o făcuse cu un grup de prieteni pe muntele Olimp.

În scrisoarea mea de răspuns, a trebuit însă să-i cer o lămurire suplimentară: să-mi indice care din cei trei sau patru bărbați din grupul de excursionişti, era el! Spiru Raftopol uitase că nu-l văzusem niciodată la față. Ne cunoşteam atît de bine şi eram atît de legați unul de altul, încît scăpase din vedere acest detaliu!

205. RUDESCU CORNEL, condamnat în procesul intentat conducerii asociației YMCA.

206. RÃŞCANU DINU, inginer chimist. Am locuit în mai multe rînduri împreună cu el, în aceeaşi celulă. Cu toată firea lui cam ursuză şi nu

prea sociabilă, Dinu Răşcanu era un om onest şi un bun camarad. În diferite împrejurări mai grele prin care am trecut în închisoarea din Piteşti, Dinu s-a solidarizat de fiecare dată cu grupul deținuților celor mai dîrzi şi mai rezistenți față de măsurile samavolnice ale administrației.

M-am bucurat cînd, prin 1980, am aflat că a izbutit să ajungă în Elveția, unde i s-a acordat azil politic. Ne-am scris şi am vorbit la telefon, dar n-am avut ocazia să ne revedem.

207. RĂŞCANU…, tatăl lui Dinu Răşcanu, a murit în închisoare.

208. COSTICĂ ROZIN, evreu, fost în serviciul lui Max Auschnit. L-am pomenit printre cei cu care am stat în camera din subsol.

209. ROXIN…, avocat, originar din Ardeal. Nu l-am cunoscut.

210. RUSU VLADIMIR, țăran din Bucovina, condamnat împreună cu consăteanul lui, Cenuşe, cel despre care am povestit că îl îngrijea în camera din subsol pe bătrînul Lugojanu.

211. RUJA AUGUSTIN, fost comisar în vechea Siguranță a Statului. Am stat o vreme cu el în aceeaşi celulă.

Cînd ne-am cunoscut, m-a întrebat dacă sînt fiul lui Tilică Ioanid. Răspunzîndu-i afirmativ, mi-a spus: „Dacă nu mă înşel, în 1937, locuiați pe bdul Brătianu, în blocul Malaxa, la etajul şapte!“ Confirmîndu-i exactitatea adresei, Ruja a continuat să-şi amintească şi alte amănunte vechi de douăzeci de ani: „Țin minte că eraţi încă în primele clase de liceu. Purtați uniforma Colegiului Național Sf. Sava!“ Văzîndu-mi uimirea, a adăugat: „Nu vă miraţi; la mine e o deformație profesională. Reţin, fără să vreau, tot felul de amănunte în legătură cu cazurile de care m-am ocupat.“ Apoi, Ruja mi-a povestit cum, în 1937, pe vremea domniei lui Carol al II-lea, o serie de oameni politici fuseseră puşi sub supravegherea discretă a Siguranței. O parte din aceste cazuri îi fuseseră repartizate lui. Printre ele, şi cel al tatălui meu. Aşa se face că i-au rămas în amintire anumite date din rapoartele ce-i fuseseră prezentate de agenții informatori, însărcinați să ne spioneze locuința, convorbirile telefonice şi persoanele care ne frecventau casa.

Ruja mai rămăsese în serviciu şi după 23 august 1944. Timp de cîțiva ani după instalarea guvernului comunist, regimul a mai folosit o parte din vechii specialişti din Siguranță şi Poliție, pînă ce şi-a instruit şi format noi cadre cu oameni de încredere. În acel moment, toți angajații fostei Poliții şi Siguranțe, rămaşi încă în funcție, au fost concediați şi imediat arestați. Era şi cazul lui Ruja.

Cu toate că în închisoare a avut o comportare corectă, fiind un bun tovarăş de celulă, săritor la nevoile altuia şi gata să-şi ajute camarazii mai

neputincioşi, Ruja se ținea departe de orice activitate interzisă de regulament, neparticipînd niciodată la acțiunile noastre de protest, care ne puneau în conflict cu administrația. Prin atitudinea lui rezervată, chiar indiferentă, Ruja nu se încadra în spiritul mai combativ şi de rezistență împotriva regimului inuman de detenție, care domnea printre deținuții din Piteşti. Trăia în mijlocul nostru, dar departe de preocupările care ne frămîntau. Nu-l interesau nici măcar informațiile politice pe care ne străduiam în fel şi chip să le obținem, profitînd de cea mai mică fisură în zidul de tăcere care se ridica tot mai ermetic în jurul nostru, izolîndu-ne de lumea exterioară. Ruja nu ieşea din indiferența şi aparenta lui apatie decît la apariția vreunui nou deținut în închisoare.

În timp ce noul venit era asaltat cu tot felul de întrebări de către deținuții din celulă, Ruja stătea deoparte, aşteptîndu-şi cu răbdare rîndul. După ce deținutul îşi deşerta sacul cu noutăți, spunîndu-ne, în ordinea importanței, mai întîi veştile politice pe care le aflase şi apoi celelalte informații colectate pe drum, din Securitate, din alte penitenciare prin care trecuse, şi din dubă, despre regimul din anchetă, despre tratamentul din diferite închisori şi oamenii întîlniți pe parcurs, Ruja se apropia şi el de proaspătul sosit. Nu-i punea decît o singură întrebare: dacă auzise ceva despre un anumit ofițer de Securitate din serviciul de anchete al Ministerului de Interne. Numele celui de care întreba nu mi-l mai amintesc.

Ori de cîte ori ne sosea un nou deținut în închisoare, Ruja îi punea invariabil această singură întrebare. Niciodată însă, cît am stat cu el în celulă, Ruja n-a găsit pe cineva care să fi auzit de numele ofițerului din Ministerul de Interne, pentru care arăta atîta interes. Destăinuirea pe care mi-a făcut-o cînd, la rîndul meu, l-am întrebat de ce acordă atîta importanță acestei informații, a fost cît se poate de laconică: „Pentru că, în ziua în care individul de care mă interesez nu va mai fi în postul lui din minister, eu voi fi un om liber!“ Simțind că atinsesem limita indiscreției, n-am mai insistat şi, recunosc, n-am luat chiar de bună afirmația lui Ruja.

Luni de zile mai tîrziu, pe cînd mă găseam într-o altă celulă, am aflat că Ruja îşi găsise în sfîrşit omul care să-i răspundă la întrebare printre cîțiva deținuți veniți cu duba de la Jilava. Intrînd în contact Morse cu celula noilor sosiți, le-a pus întrebarea care îl obseda. Unul din ei ştia de existența ofițerului cu pricina. Mai mult, ştia chiar că intrase în dizgrație şi că fusese epurat din cadrele ministerului. La auzul mult doritei informații, Ruja a ieşit din inerția care îl caracterizase pînă atunci. A bătut la uşă, cerînd să fie scos la raportul ofițerului politic. Cînd locotenentul-major Lupu, politrucul

închisorii, avertizat de gardian, a deschis uşa celulei şi l-a întrebat ce are de raportat, Ruja i-a cerut o foaie de hîrtie pentru a da o declarație suplimentară în completarea destăinuirilor lui din anchetă. Cum astfel de cereri nu erau niciodată refuzate de administrație, Ruja a fost scos pe coridorul secției, unde şi-a scris declarația, înmînînd-o apoi ofițerului politic. Cîteva săptămîni mai tîrziu, Ruja părăsea cu duba închisoarea din Piteşti.

Au trecut mai multe luni pînă ce ne-a parvenit ştirea că, după o scurtă şedere la Ministerul de Interne, Ruja fusese adus în Jilava, de unde, după cîteva zile, fusese eliberat. Ce scrisese Ruja în declarația lui la Piteşti, şi ce legătură era între cazul lui şi ofițerul de la Interne de care tot întreba, a rămas pentru noi o enigmă. N-am putut deduce din această misterioasă afacere decît un singur lucru: memoria de polițist a lui Ruja jucase incontestabil un rol important.

În 1964, cînd am fost eliberat, am aflat că la ieşirea lui din închisoare, Ruja îi transmisese mamei veşti despre mine. De întîlnit, nu l-am mai întîlnit niciodată!

212. RACOTĂ VASILE (Lică) era cel mai mare ca vîrstă, dar cel mai mic de talie din cei trei frați Racotă, singurul din ei care avea sub doi metri înălțime.

213, 214. SĂVESCU…, SĂVEANU…, amîndoi colonei, prenumele lor nu mi le mai amintesc. Cu unul din ei am stat o scurtă perioadă de timp în aceeaşi celulă. Din cauza asemănării de nume, în mintea mea s-a produs o confuzie şi nu mai pot spune cu certitudine cum îl chema pe cel cu care am împărțit celula. Țin minte însă că era unul din acele cîteva cazuri excepționale, deseori citate, de oameni bolnavi o viață întreagă de ulcer, care după cîțiva ani de închisoare s-au însănătoşit. Colonelul despre care vorbesc era un perfect cunoscător al alfabetului surdo-muților, deprins încă din copilărie, într-o casă în care toată familia ştia alfabetul, pentru a se înțelege cu fratele lui, surdo-mut din naştere.

De la el l-am învățat şi eu şi, după ce i-am adus anumite modificări, adaptîndu-l la condițiile de detenție, alfabetul s-a răspîndit în întreaga închisoare, devenind unul din modurile de comunicare în anumite situații. Spre exemplu, între deținuții scoşi în curte la plimbare şi cei de la ferestrele celulelor. Alteori, îl întrebuințam chiar în interiorul aceleiaşi celule pentru a ne transmite diferite informații, cînd ştiam că gardianul asculta la uşă. Comunicarea prin semnele alfabetului surdo-muților era de asemenea foarte practică, atunci cînd în celulă se întîmpla să fie unul din cei cîțiva

turnători din închisoare, care n-au reuşit niciodată să-l înţeleagă.

215. SLĂVESCU…, colonel, fusese comandantul Regimentului 9 Roşiori Constanța. Nu l-am cunoscut, dar îl ştiam după figură ca pe mai toți deținuții din Piteşti, pe care în primii doi ani de la sosirea mea în închisoare îi putusem vedea de la fereastra celulei, cînd erau scoşi în curțile de plimbare. După aceea, ni s-au bătut obloane la ferestre şi priveliştea spre exterior ne-a fost închisă.

Cam tot pe atunci, într-o vară, fusesem pedepsit şi izolat pentru o săptămînă la „Madam Grigorescu“. Nu ştiu de ce i se spunea aşa acelei celule, care se afla pe bara T-ului şi prin peretele căreia trecea coşul de la bucătăria închisorii. Dacă în timpul iernii, pedepsele se executau în atmosfera glacială a beciului, în timpul verii, administrația găsise de cuviință că locul cel mai potrivit pentru cei ce încălcau regulamentul era la „Madam Grigorescu“, unde domnea o căldură sufocantă, de etuvă. Mă găseam deja de cîteva zile în izolare şi îmi petreceam mai tot timpul culcat pe burtă, pe duşumele, cu nasul în dreptul colțului de jos al uşii, unde printr-o crăpătură pătrundea un fir de aer respirabil. Totodată, crăpătura de la uşă îmi permitea să supraveghez coridorul pe o rază de cîțiva metri, dar numai pînă la o înălțime de cîțiva centimetri deasupra nivelului solului. Puteam astfel vedea din vreme apariția cizmelor gardianului şi aveam timp să mă îmbrac, pentru a nu fi surprins în chiloți, în cazul că ar fi deschis uşa celulei. La „Madam Grigorescu“ eram obligați să stăm îmbrăcați. Nerespectarea acestei dispoziții atrăgea după sine o prelungire a pedepsei cu alte cîteva zile.

Cu toate că, ori de cîte ori deschisese uşa, mă găsise îmbrăcat, lipsa de perspicacitate a gardianului îl făcuse să nu observe semnele, care m-ar fi trădat totuşi, că numai cu cîteva clipe mai înainte fusesem dezbrăcat: duşumeaua, pe locul unde stătusem întins, era udă de sudoare, pata umedă şi mai închisă la culoare de pe scîndurile de brad avînd chiar forma de corp omenesc.

Într-una din zile, în timp ce, culcat pe jos, căutam să-mi țin nasul în dreptul crăpăturii prin care se strecura o adiere abia perceptibilă de aer respirabil, cineva din celula de vizavi a început să bată insistent în uşă. Era celula afectată infirmeriei, în care se găseau „internați“ cîțiva deținuți. Singura diferență de regim față de noi era că cei „internați“ aveau dreptul să stea culcați în pat şi peste zi, şi că din alimentația lor fusese exclusă ciorba de varză acră şi de gogonele murate, fiind înlocuită cu cartofi şi arpacaş. De tratament medical, nici vorbă! De la postul meu de observație,

am văzut apropiindu-se cizmele gardianului şi l-am auzit strigînd prin vizetă: „De ce bateți, bă?“ Însă glasul celui care i-a răspuns din celulă nu se auzea clar pînă la mine şi nu i-am putut desluşi cuvintele. L-am auzit însă din nou pe gardian adresîndu-i-se, în timp ce trăgea zăvoarele şi deschidea uşa: „Scoateți-l afară pe pătură!“

Cînd învălmăşeala picioarelor deținuților, ieşiți din celulă şi împleticindu-se sub povara pe care o cărau, a dispărut din unghiul meu vizual, în urma lor, pe cimentul coridorului a rămas cadavrul colonelului Slăvescu, întins pe pătură. A rămas acolo mai bine de o oră. Apoi au început să se perinde prin dreptul lui mai multe perechi de cizme de gardieni şi de ofițeri. Printre ele şi ale ofițerului politic, Lupu. La urmă au venit patru deținuți de drept comun, au apucat fiecare de câte un colț al păturii, şi l-au luat.

216. FLORIN STRATULAT, fost căpitan în vechea armată. Făcuse parte dintr-o organizație subversivă (cred că din Sumanele negre) şi, împreună cu inseparabilul lui prieten, căpitanul Vasile Vlasto, se ocupa de trecerea clandestină în străinătate a membrilor organizației, deconspirați şi în pericol de a fi arestați. Dispuneau de posibilitatea de a confecționa acte de identitate false şi de o filieră de călăuze, presărate de-a lungul unui traseu, care pornea de la frontiera româno-maghiară, trecea peste teritoriul Ungariei şi dincolo de granița austro-ungară, terminîndu-se la Viena, în zona de ocupație americană a oraşului.

217. ŞTEFĂNESCU…, fost comandor de aviație, era un om foarte retras şi tăcut, greu de cunoscut mai îndeaproape.

Cu toate astea, nu trecea neobservat. Aspectul lui fizic îți atrăgea imediat privirea. Nu te izbea atît extrema lui slăbiciune, care printre noi nu mai constituia un semn distinctiv, cît fața lui de culoare tuciurie, subliniată de o mustață pana corbului şi de nişte sprîncene stufoase, aşezate ca o streaşină deasupra ochilor pierduți în adîncul orbitelor. Fire ciudată şi necomunicativă, comandorul Ştefănescu trăia în lumea gîndurilor lui, căutînd singurătatea, nedorind să-şi facă relații printre cei cu care locuia în celulă şi respingînd, cu vizibil dispreț, orice fel de contact cu vreun membru al administrației, cărora nu le adresa niciodată cuvîntul. În raporturile obligatorii cu cei din jur era corect şi binevoitor, căutînd să nu deranjeze pe nimeni şi să nu fie deranjat.

Față de puținii care au încercat să-i forțeze intimitatea, s-a declarat un adept convins al curentului teozofic.

218. SCANDERA…, şlepar pe Dunăre, am stat cu el în camera din subsol.

219. SAGIT…, tătar din Dobrogea.

220. ŞEFCHET…, de asemenea tătar din Dobrogea, fusese funcţionar la Consulatul Turciei din Constanța.

221. SCHUBERT…, episcop. Nu l-am întîlnit niciodată în închisoarea din Piteşti. Am dat detalii despre relațiile pe care le-am avut cu el, cînd am vorbit despre Monseniorul Menges.

222. ZILBER HERBERT (Belu), condamnat în lotul Lucrețiu Pătrăşcanu. Voi vorbi despre el pe larg, atunci cînd voi descrie convieţuirea mea, în aceeaşi celulă, cu cei condamnați în procesul Pătrăşcanu.

223. IONEL MOCSONYI-STYRCEA. Şi despre el voi vorbi cu aceeaşi ocazie, fiind şi el unul din condamnații în procesul lui Pătrăşcanu.

224. P. P. STÃNESCU, profesor universitar, membru al Partidului Social-Democrat, rămas credincios lui Titel Petrescu.

225. SABLIN…, amiral. În 1955 sau 1956, cînd mi-a fost vecin de celulă, avea peste optzeci de ani. Îl vedeam de la fereastra mea cînd era scos la plimbare în curte. Îi depăşea cu cel puțin un cap pe toți camarazii lui de celulă. Din cauza înălțimii părea şi mai slab decît era în realitate.

Sablin era de origine rus şi fusese ofițer în marina țaristă. În timpul revoluției din 1917, era îmbarcat pe un vas militar din Marea Neagră. La căderea Odesei în mîna roşilor, s-a refugiat cu distrugătorul pe care se afla în portul Constanța unde, împreună cu întreg echipajul, a cerut azil autorităților româneşti. Sablin a dobîndit cetățenie română, a fost încadrat în armata noastră şi mai tîrziu a fost pensionat cu gradul de amiral, pentru a i se asigura o existență demnă.

După 23 august 1944, cînd trupele sovietice invadează România, Sablin este arestat şi dus în Rusia. Judecat sub acuzația de înaltă trădare, pentru faptul că s-a predat cu vasul în 1917 românilor, este condamnat la zece ani muncă silnică şi ia drumul lagărelor din Gulagul sovietic. Cu vreo doi ani înainte de a-i expira pedeapsa, beneficiază de un drecret de amnistie, este eliberat şi, recunoscîndu-i-se cetățenia română, este repatriat. De îndată ce pune piciorul pe teritoriul românesc, este luat în primire de Securitate. Scenariul din Rusia se repetă întocmai în România. Anchetat şi judecat sub aceeaşi acuzație, este din nou condamnat, tot pentru înaltă trădare şi tot la zece ani. E trimis să-şi ispăşească pedeapsa la Piteşti. Sablin începe să-şi execute cea de-a doua sentință de zece ani, la vîrsta de optzeci de ani! N-o mai duce însă pînă la capăt. Cam după trei ani de detenție se

îmbolnăveşte şi e trimis la spitalul închisorii Văcăreşti, de unde nu mai avea să se întoarcă.

În legătură cu cazul lui Sablin, am mai aflat ceva de la ofiţerii de marină care se aflau în penitenciarul din Piteşti. Prin tratatul de armistiţiu impus de Uniunea Sovietică României în 1944, în cadrul despăgubirilor de război figura, printre celelalte obligaţii, şi plata distrugătorului la bordul căruia Sablin se refugiase la Constanţa în 1917!

Vecinătatea de celulă cu Sablin mi-a produs o puternică impresie. Mi s-a părut de-a dreptul senzaţional ca martorul unor evenimente despre care învăţasem la şcoală şi despre care rămăsesem cu impresia că se petrecuseră în vremuri foarte îndepărtate, din moment ce erau consemnate în cărţile de istorie, să mai fie încă în viaţă. Or, Sablin fusese contemporan cu un astfel de eveniment, care în lecturile mele din copilărie mă fascinase în mod deosebit. Amintirile lui din tinereţe, pe care Sablin le istorisea camarazilor de celulă, îmi parveneau şi mie, scrise pe plăcuţe de săpun. Sablin luase parte la luptele navale din timpul războiului ruso-japonez din 1904. Crucişătorul pe care servise ca tînăr aspirant de marină fusese angajat în celebra bătălie de la Tsushima, unde flota rusească, comandată de amiralul Rojestvenski, suferise o răsunătoare înfrîngere din partea forţelor navale japoneze ale amiralului Togo. Victoria japoneză de la Tsushima a marcat totodată data de la care Rusia a încetat de a mai fi considerată o mare putere maritimă.

226. SABAH SAMI, originar din Constanţa, era produsul unui amestec de sînge a cel puţin patru din neamurile care intrau în componenţa atît de pestriţă a populaţiei oraşului. Printre ascendenţii cunoscuţi ai părinţilor lui se numărau turci, greci, evrei şi români.

În Constanţa, ocupase un post de funcţionar modest în administraţia portului. Fusese condamnat în procesul Consulatului englez din Constanţa. În închisoare, şi mai ales la mina de la Baia Sprie, îşi arătase calităţile de bun camarad, cinstit şi integru. Era simpatizat de toată lumea, detestat numai de turnători, pe care îi urmărea cu ironiile şi sarcasmele lui, şi rău văzut de administraţie şi de ofiţerul politic, cu care intra veşnic în conflict.

Unul din motivele pentru care Sami era în mod frecvent pedepsit şi trimis la beci era plăcerea lui nevinovată de a ne cînta. Ştia o sumedenie de melodii, de predilecţie sentimentale, unele româneşti, altele greceşti. Din repertoriul lui grecesc mi-aduc şi acum aminte de o bucată, pe care o cînta cu deosebită patimă sentimentală, „Samiotisa“ („Fata din Samos“, în traducere românească). Eram în străinătate, la München, cînd am aflat de la

prietenul şi colegul lui de lot, George Sarry, plecat şi el din ţară în Canada, că Sami a murit de cancer, la Constanța. În amintirea vocii lui catifelate şi melancolice, într-o seară, într-o tavernă din Rhodos unde mă aflam în concediu, i-am cerut lăutarului grec să-mi cînte „Samiotisa“.

227. SADâC…, tătar din Dobrogea, baş-muftiu al cultului mahomedan din România.

Avea la Mangalia o proprietate şi o crescătorie de cai arabi. L-am pomenit cînd am vorbit de Paul Brătăşanu, la a cărui moarte, nefiind nici un preot creştin în celulă, Sadâc s-a rugat lui Alah pentru sufletul lui. Doi sau trei ani mai tîrziu, murea şi el de ciroză, la spitalul închisorii din Văcăreşti.

228. SINER…, neamț de origine, frizer.

Întîmplarea a făcut ca în decursul anilor petrecuți în Piteşti să fim de mai multe ori mutați în aceeaşi celulă. Eram la a treia noastră întîlnire cînd, în timpul unei conversaţii, Siner a pomenit numele fratelui său. Ştiam, tot din poveştile lui, că avea un frate, dar nu-mi spusese niciodată cum îl cheamă. Abia cînd i-a pronunţat numele, mi-am dat seama că îl cunoşteam şi că ani de zile fusesem împreună cu cîțiva din prietenii mei clienții lui Paul, croitorul.

Îi spuneam domnul Paul, inscripția de pe firma atelierului lui din strada Mendeleev, în apropierea Pieței Romane, nemenționîndu-i decît prenumele: „Paul — Croitor“. Era un atelier modest, dar domnul Paul avea reputația de a fi unul din cei mai buni pantalonari din Bucureşti.

După eliberarea noastră, în 1964, l-am revăzut deseori pe Siner. Fusese angajat frizer la o unitate a Cooperativei Igiena, de pe lîngă Piața Sf. Gheorghe. Toată fosta „înaltă trădare“ se tundea la Siner, care se bucura de fiecare dată cînd unul din foştii lui camarazi intra pe uşa prăvăliei. Frizeria la care lucra devenise un punct de întîlnire şi un fel de birou de informații al foştilor „piteşteni“. Prin Siner aflam tot ce ne interesa la vremea aceea: noile adrese ale camarazilor cărora le pierdusem urma, camere libere pentru cei care eram în căutare de locuință sau locuri de muncă, unde nu se întîmpinau dificultăți la angajare pentru foştii deținuți politici. Siner făcea oficiul de căsuță poştală, primind şi comunicînd mai departe diferitele mesaje pe care ni le transmiteam unul altuia.

229. SCHMERZ…, evreu, fost gazetar. Era foarte miop (9 dioptrii). La arestare, conform regulamentului din arestul Ministerului de Interne, i se luaseră ochelarii. Era un obiect interzis în celulă, dar la care avea acces cînd era dus în camera de anchetă. La încheierea cercetărilor, cînd fusese

trimis la Jilava, ochelarii nu-i mai fuseseră restituiți. Fără ochelari, bătrînul Schmerz era aproape orb. Pentru orice deplasare de la patul lui din celulă, trebuia condus de braț.

230. SAMSON…, țăran din Bucovina, condamnat în acelaşi proces cu consăteanul lui, Rusu Vladimir, pentru a fi avut legături cu partizanii din munți.

231. SCHMIDT BUBI, fostul proprietar al binecunoscutei spălătorii chimice din Bucureşti, care îi purta numele. După eliberarea din închisoare, a emigrat cu întreaga familie în Germania Federală, unde l-am reîntîlnit.

232. SECARĂ DUMITRU, cred că era inginer. Nu l-am cunoscut personal.

233. SURUCIANU…, nu-mi amintesc decît numele, nu l-am întîlnit niciodată.

234. ŞTEFĂNESCU…, fost consul.

235. SILIŞTEANU… În afară de nume, nu mai țin minte nimic despre el, nu l-am cunoscut.

236. SARRY GEORGE-VALENTIN.

Am vorbit pe larg despre el cu ocazia descrierii pregătirilor pentru evadarea noastră de la mina din Cavnic, apoi, cînd am descris detenția noastră în penitenciarul din Oradea şi procesul ce ni s-a făcut pentru evadare, în care a fost şi el implicat pentru complicitate. Voi reveni asupra lui, cînd voi vorbi despre celula în care am stat împreună în închisoarea din Piteşti.

237. STOIANOV…, de origine bulgar, şofer de meserie. La Piteşti a fost unul din informatorii ofițerului politic, motiv pentru care nimeni nu-i adresa cuvîntul.

238. ADRIAN SOROCEANU, inginer.

Absolvise Politehnica în Bucureşti şi se specializase apoi în Germania în „organizare industrială“, studiu încă necunoscut la noi în vremea aceea. Ca student în Germania, fusese luat de colegii lui de facultate la o întrunire politică, la care vorbise Hitler, pe atunci încă un necunoscut. Ne povestea că fusese impresionat de farmecul pe care îl exercita asupra auditoriului. Cu toate că era distrofic şi foarte bolnav, fiind de mai multe ori în pragul morții, Soroceanu nu şi-a pierdut niciodată vioiciunea de spirit şi buna dispoziție.

239. ŞTEFĂNESCU…, inginer, provenea dintr-o familie modestă, din periferia Bucureştilor.

Ager la minte şi glumeț din fire, Ştefănescu avea ceva din aspectul

golanului şmecher, dar totodată simpatic, al mahalalei bucureştene. Ca tînăr inginer, fusese angajat la Societatea Căilor Ferate. Aflînd că şeful lui, inginerul Ciupercescu, era francmason, Ştefănescu ne-a povestit cu toată sinceritatea cum, din pur oportunism, se înscrisese şi el în Masonerie, numai pentru a beneficia de protecţie şi a fi promovat. Acum, în închisoare, ne-a dezvăluit tot traficul de influenţă practicat de masonii din direcţia C.F.R. Din cauză că era foarte mic de talie, deţinuţii din Piteşti îl porecliseră Masonel.

240. SALAM NICOLAE. Originar din Mehedinţi. Fusese contabil la C.F.R. Era încă foarte tînăr. Curajos şi totdeauna gata pentru orice acţiune de protest împotriva administraţiei. Era foarte simpatizat.

241. SORESCU…, fost perceptor în satul lui natal din Banat.

Timp de cîţiva ani de zile, Sorescu scrisese zeci şi zeci de scrisori anonime, adresate atît autorităţilor româneşti cît şi guvernelor occidentale şi Organizaţiei Naţiunilor Unite, în care protesta împotriva regimului de dictatură comunistă, acuzîndu-l că sugrumase libertatea cetăţenilor şi că ruinase economia, vînzînd ţara intereselor ruseşti. Fiind pensionar şi dispunînd de timp, Sorescu îşi cumpăra periodic cîte un bilet de călătorie în circuit pe calea ferată, şi îşi presăra corespondenţa în cutiile poştale ale staţiilor de pe parcurs. Ca măsură de precauţie, la fiecare nou drum îşi schimba traseul călătoriei. Totuşi, într-o noapte, după mai bine de patru ani de astfel de activitate, a fost ridicat de Securitate. Pe biroul anchetatorului din Caransebeş, în faţa căruia a ajuns, se aflau scrisorile lui, aşezate ordonat pe categorii şi după data expedierii, în teancuri separate, după numele destinatarului: secretarul general O.N.U., preşedintele Statelor Unite, tovarăşul Hruşciov etc. Pus în faţa evidenţei, Sorescu şi-a recunoscut corespondenţa, ceea ce nu l-a scutit însă de cele mai bestiale bătăi. În închisoare, îşi punea mereu aceeaşi întrebare care îl obseda: cum de ajunsese să-l descopere Securitatea, cînd fusese atît de prudent şi nu împărtăşise nimănui secretul activităţii lui?

242. SAMITCA…, evreu din Craiova, îşi făcuse studiile şi trăise mai mulţi ani la Paris. Om de caracter, cultivat, civilizat şi foarte corect în relaţiile cu cei din jur.

Din punct de vedere fizic, cred că ar fi putut servi ca obiect de studiu pentru toate tarele de degenerescenţă cunoscute. Dan Hurmuzescu, cu limba lui ascuţită, spunea despre el că este o malformaţie sau o eroare a naturii. Slab şi înalt, cu pieptul scobit dar în schimb cocoşat de spate, din cauza unei pronunţate devieri a coloanei vertebrale, cu braţele prea lungi

care îi atîrnau pînă aproape de genunchi, cu laba piciorului incredibil de lungă şi îngustă, deformată de platfus, bietul Samitca era respingător la vedere. Stînd o vreme cu el în aceeaşi celulă, am reuşit să depăşesc momentul de repulsie pe care mi-l inspirase la prima vedere, învăţînd să-l apreciez pentru toate celelalte însuşiri, şi mai ales pentru caracterul lui integru şi deosebita lui delicateţe sufletească.

243. SOLOMON SEMILIAN, se recomanda de profesiune ziarist, dar cei care îl cunoşteau din libertate ne-au spus că înainte de 23 august 1944, Semilian nu era decît un obscur trepăduş în redacţia uneia din nenumăratele mici gazete evreieşti, care apăreau înainte de război în Bucureşti.

Semilian ieşise din anonimatul mediocrităţii lui de pseudointelectual, abia după instalarea regimului comunist cînd, simţind de unde bătea vîntul, îşi oferise imediat serviciile noilor stăpîni, ocupînd diferite posturi în presa plină de venin a propagandei de partid. Prin 1948 sau 1949, este însărcinat cu o misiune de încredere: să trieze biblioteca din casa lui Istrate Micescu din Aleea Zalomit, confiscată o dată cu arestarea şi condamnarea maestrului. Ajuns şi el printre noi, în rîndul „duşmanilor poporului“, Semilian ne povestea cum, datorită lui, fuseseră salvate nenumărate volume de valoare din prestigioasa colecţie care, aflîndu-se pe lista cărţilor interzise, ar fi urmat să fie arse. Spre ghinionul lui, tot printre noi se mai aflau şi alţi martori ai soartei bibliotecii din Aleea Zalomit. Cele mai multe cărţi fuseseră distruse. Nu scăpaseră decît prea puţine volume, pe care Semilian reuşise să le sustragă şi să le vîndă pe sub mînă cîtorva avocaţi, interesaţi de tratatele de specialitate din biblioteca lui Micescu. Acţiunea de salvare a patrimoniului cultural, la care Semilian pretindea că participase, nu fusese de fapt decît o simplă, mică escrocherie.

244. SILVESTRU… L-am întîlnit prima dată în lagărul de muncă de la Cavnic, unde fusese unul din oamenii de încredere ai ofiţerului politic. Şi la Piteşti a continuat să fie informator, din fericire însă pentru noi era un turnător de proastă calitate. Mult prea ignorant şi lipsit de inteligenţă, şi dînd semne tot mai vădite de dezechilibru nervos pe măsură ce trecea vremea, Silvestru a sfîrşit prin a se discredita chiar şi în ochii lui Lupu, politrucul închisorii, care nu-i mai dădea crezare.

245. SEREANU…, gazetar evreu, născut în Polonia, ţară în care mai trăia încă o parte din familia lui.

Se pare că datorită intervenţiilor acestor rude din Polonia, autorităţile româneşti au sfîrşit prin a-i recunoaşte cetăţenia poloneză, şi, astfel, pe la începutul anului 1956, i s-au aplicat prevederile decretului de graţiere

pentru cetățenii străini, Sereanu fiind eliberat şi expulzat în Polonia.

Cîtă vreme a stat în închisoarea din Piteşti, în celula din subsol, rezervată condamnaților la douăzeci şi cinci de ani muncă silnică, Sereanu a fost în permanență un element de discordie. Caracter insuportabil, egoist, obraznic şi arogant, Sereanu era în veşnic conflict cu camarazii lui de celulă. Toleranța față de firea mai dificilă a unora din camarazii noştri devenise cu timpul, în închisoare, o normă de conduită aproape unanim respectată. Sereanu reuşea însă să supună la atît de grea încercare nervii şi răbdarea celor din jurul lui, încît îi scotea din fire pînă şi pe cei mai blînzi şi îngăduitori. Era atît de nesuferit, încît nimeni n-a încercat vreodată să lege o conversație mai intimă cu el, pentru a-l cunoaşte mai de aproape. De altfel, orice apropiere de el era exclusă şi dintr-un alt motiv, mult mai prozaic: era atît de murdar, încît depăşea orice limită, pînă şi în mediul în care eram obligați să trăim şi în care noțiunea de igienă căpătase un cu totul alt sens decît cel explicat de dicționare. În camera vieților din subsolul închisorii, cel mai îndeaproape afectat de prezența lui era Mişu Orleanu. Sereanu ocupa patul de deasupra lui şi, cu toate rugăminții şi protestele lui Orleanu, nu renunța la obiceiul de a sta aşezat, lăsîndu-şi picioarele să atîrne în dreptul capului vecinului lui de dedesubt.

246. GHEORGHE ŞTEFĂNESCU, fost căpitan în armată, un om care a lăsat numai amintiri plăcute prin toate închisorile prin care a trecut.

Apreciat de toată lumea pentru caracterul lui integru, Gogu Ştefănescu şi-a cîştigat simpatia camarazilor de detenție datorită talentului cu care îl înzestrase natura. Adevărata lui chemare în viață ar fi fost, fără îndoială, scena, nicidecum cariera militară. Actor înnăscut, cu un simț deosebit al umorului, improvizînd cu spontaneitate cuplete şi scheciuri demne de teatrul de revistă al lui Constantin Tănase, Gogu Ştefănescu a susținut, cu verva şi optimismul lui, moralul celor cu care a împărțit celula de-a lungul detenției. Din perioada petrecută la minele de plumb se alesese cu porecla de Gogu Minerul, personaj pe care îl întruchipase într-unul din scheciurile imaginate de el, în vremurile cele mai sumbre ale muncii forțate din galeriile subterane de la Baia Sprie.

La Piteşti s-a identificat cu un alt personaj, creat de el în camera vieților din subsolul închisorii. Din „culise“, din spatele unor pături întinse paravan între două paturi, Gogu şi-a făcut apariția pe „scenă“, în mijlocul camerei, anunțîndu-se: „Sînt Gogu, soldatul ONU!“ În zdrențe, cu o traistă peticită în spinare, în chip de raniță, în cap cu un castron ruginit, cu smalțul sărit, în loc de cască, bătrîn şi gîrbovit de ani, şchiopătînd şi

sprijinindu-se în armă, reprezentată de o coadă de mătură, mult aşteptatul soldat eliberator sosise, în fine, după ani de zile, la Piteşti! Cu vocea tremurătoare şi pierzîndu-şi din cînd în cînd şirul ideilor din cauza sclerozei, soldatul ONU le-a povestit deţinuţilor cum îşi părăsise ferma din Texas şi se înrolase în forţele Naţiunilor Unite, pentru a veni să ne aducă libertatea şi democraţia. Cupletele, adevărate perle de umor negru, se succedau într-o cascadă de ironii puţin măgulitoare, atît la adresa naivităţii occidentale, cît şi la speranţa românilor care îi aşteptau pe americani, ilustrînd întreaga tragedie a situaţiei noastre, în stilul celei mai muşcătoare satire. În cele din urmă, soldatul ONU le-a cerut ofiţerilor un răgaz, înainte de a trece la îndeplinirea misiunii pentru care venise. Era obosit de drum şi flămînd, şi voia mai întîi să se refacă. Iar deţinuţii, credincioşi tradiţionalei ospitalităţi româneşti, i-au dat un pat în celula lor şi au împărţit cu el porţia zilnică de arpacaş.

Multe din cupletele lui Gogu Ştefănescu erau memorate de camarazii lui de celulă şi circulau apoi din gură în gură prin toată închisoarea. Din păcate însă au sfîrşit prin a se pierde, timpul ştergîndu-le pe toate din amintirea oamenilor. Unul din cele mai des citate în acea perioadă era cupletul referitor la conflictul Sereanu-Orleanu, compus de Gogu în camera vieţaşilor din subsol. Cu acea ocazie, Gogu îşi făcuse apariţia în faţa publicului costumat în dansatoare spaniolă. Rochia, lungă, largă şi creaţă, o improvizase din tot felul de zdrenţe de cămăşi şi izmene, colecţionate de la camarazii din celulă. În fiecare mînă avea cîte două linguri, care ţineau loc de castaniete. Schiţînd un passo doble şi învolburîndu-şi faldurile fustei în ritmul sacadat al castanietelor, Gogu a înaintat pînă în mijlocul camerei unde, cambrat din talie, s-a oprit brusc şi, imitînd vocea celebrei cîntăreţe Rosita Serano, a început să cînte. Nu-mi mai aduc aminte decît primele două versuri din textul plin de haz al lui Gogu: „Eu sînt Rosita Sereanu, / Prietena lui Mişu Orleanu“. Răsplătit cu aplauze de camarazii din celulă, Gogu a executat şi nenumărate zile de pedeapsă, fiind băgat în beci sau la carceră ori de cîte ori era surprins de gardieni în timpul spectacolului. N-au reuşit însă niciodată să-l descurajeze.

Gogu Ştefănescu era bucureştean, din Obor. Bunicul lui pornise de jos. Fusese băiat de prăvălie. Muncise, economisise şi devenise negustor de sine stătător, cu prăvălie proprie. Tatăl lui Gogu continuase negoţul bătrînului cu succes, mărindu-şi localul şi, prevăzînd că fiul îi va urma, comandase o firmă nouă. Pe ea era reprezentat un bătrîn cu barbă albă, ţinînd un copil pe genunchi. Deasupra era scrisă explicaţia, care era

totodată şi numele bodegii: „La bunicul cu nepotul în braţe“. Dar dorinţa tatălui rămăsese numai în inscripţia de pe firmă. Spre decepţia lui, Gogu se făcuse ofiţer.

După instalarea regimului comunist, magazinul fusese naţionalizat şi intrase sub anonimatul unei firme stereotipe a comerţului de stat, pierzîndu-şi, o dată cu vechiul nume, şi farmecul, şi personalitatea. Acum, la Piteşti, Gogu ne vorbea cu nostalgie de prăvălia din Obor, ridicată din truda a două generaţii. Spunea că după eliberarea ţării va renunţa la cariera militară şi se va ocupa de comerţ, continuînd tradiţia familiei. Voia să redeschidă prăvălia părintească din Obor, dar sub o firmă puţin modificată. Pe noua firmă va fi reprezentat, de data asta, un copil ţinînd un bătrîn pe genunchi, iar deasupra va sta scris: „La nepotul cu bunicul în braţe“.

În 1960, am părăsit penitenciarul din Piteşti şi nu am mai avut prilejul să-l întîlnesc pe Gogu prin celelalte închisori prin care am mai poposit. La cîteva luni după eliberare, în iarna anului 1964, l-am reîntîlnit cu totul întîmplător în Bucureşti. Era seară, frig, şi viscolea. Treceam pe fostul bd. Elisabeta, pe lîngă locul unde fusese „Cartea Românească“. Sub coloanele blocului de alături, un om cu pantofii ponosiţi şi purtînd un pardesiu cu gulerul ridicat, se adăpostea de viscolul de afară, ţinînd totodată calea trecătorilor şi oferindu-le spre cumpărare lozuri în plic. Era Gogu Ştefănescu! Singurul loc de muncă ce i se oferise după eliberarea din închisoare fusese la Loteria de Stat, ca vînzător ambulant.

247. TRANDAFIRESCU…, colonel. Nu l-am cunoscut personal.

248. TOMA MATEI…, comandor în marina militară.

249. TRAIAN TEODORESCU, general, era cunoscut în armată sub numele de Teodorescu-Ankara, deoarece fusese ataşat militar pe lîngă legaţia noastră din Turcia. Suferea de o gravă hipertensiune arterială, de natură nervoasă.

Într-o perioadă mai puţin dură a regimului de detenţie din Piteşti, cînd pentru o vreme ni s-a acordat şi o oarecare îngrijire medicală, măsurîndu-i tensiunea, doctorului penitenciarului nu i-a venit să creadă: Traian Teodorescu avea tensiunea mai ridicată decît punctul maxim indicat pe cadranul aparatului. Norocul lui era că, de cîte ori avea un puseu de tensiune, i se declanşa o hemoragie spontană la nivelul gingiilor, această pierdere de sînge în timpul crizei salvîndu-i viaţa. Cîţiva dintre gardienii de serviciu pe secţie avuseseră ocazia să-l vadă scuipînd în tinetă sîngele care îi năvălea în gură în momentul crizei. Se răspîndise astfel printre ei credinţa

că Teodorescu era tuberculos ceea ce, în teama lor primitivă de contaminare, îi făcea să evite pe cît posibil contactul cu celula în care se afla generalul. La percheziţiile ce se făceau periodic în închisoare, celula lui era superficial controlată, iar dacă nu era nici un ofiţer de faţă, nici măcar nu-i mai deschideau uşa şi treceau la următoarea.

Reputaţia de tuberculos a generalului a mai produs şi alte avantaje. În cadrul campaniei dusă de ofiţerul politic împotriva scrisului, pe lîngă aplicarea celor mai aspre pedepse, menite să ne facă să renunţăm la această îndeletnicire, administraţia mai urmărea să ne deposedeze şi de toate obiectele ce le foloseam în acest scop. Astfel, raţia de săpun, cel mai obişnuit material întrebuinţat de deţinuţi pentru scris, ne-a fost redusă sub minimul necesar spălatului. Bucăţica pe care o primeam era atît de mică, încît nu o mai puteam folosi ca pînă atunci, zgîriind pe feţele ei, cu acul sau cu un beţişor ascuţit, diversele noastre însemnări. Am recurs atunci la fundul gamelelor, pe care le ungeam doar cu puţin săpun, presărînd apoi peste el praf de DDT. Obţineam astfel o suprafaţă prăfuită, albă. Scriind pe ea cu un beţişor ascuţit, vîrful de lemn îndepărta praful pe traseul lui, lăsînd să apară în urmă scrisul, pe fondul de culoare închisă al gamelei. Aflînd de acest nou procedeu, locotenentul-major Lupu a ordonat să ni se ia gamelele din celulă, urmînd să ne fie date numai o dată cu mîncarea şi apoi, imediat după-masă, să fie iar strînse şi depozitate pe coridor pînă la masa următoare.

În scurtele epoci de oarecare relaxare a regimului, pe lîngă o relativă atenuare a brutalităţii gardienilor şi a măsurilor represive, intervenea şi o îmbunătăţire a hranei şi a tratamentului medical. Tratamentul medical se limita la un simulacru de consultaţie, după care, indiferent de diagnostic, ţi se dădea, invariabil, unul din cele nu mai mult de cinci sau şase sorturi de medicamente, ce se găseau în dulapul de farmacie al cabinetului: aspirină, antinevralgice, unguent antireumatic, supozitoare împotriva hemoroizilor şi sirop de tuse. Acesta din urmă era apreciat de noi în mod deosebit, nu atît pentru calităţile lui terapeutice, cît pentru sticlă care, după acelaşi procedeu ca şi cel aplicat gamelei, putea fi folosită la scris. O dată ajuns în posesia unei sticle, aveai voie s-o ţii în celulă pînă la epuizarea conţinutului, după care trebuia s-o predai gardianului. Sticlele goale găsite în celulă la percheziţie erau confiscate, iar posesorii lor, pedepsiţi. În consecinţă, pentru a păstra cît mai mult timp preţiosul material de scris, deţinuţii nu goleau niciodată complet sticlele.

Cînd Lupu a descoperit că şi flacoanele de sirop de tuse serveau la

scris, a ordonat o percheziție în întreaga închisoare şi confiscarea tuturor sticlelor, fie ele goale sau pline. A fost o recoltă bogată. Deținuții de drept comun, însărcinați cu curățenia pe coridoare, au încărcat, după percheziție, un coş de nuiele cu vîrf cu sticlele găsite în celulele noastre. O singură sticlă din toată închisoarea a scăpat neconfiscată: sticla generalului Traian Teodorescu! Şi a mai scăpat şi la alte percheziții ulterioare, pentru că generalul a avut ideea să-i spună gardianului că o foloseşte pentru spută. La prima ocazie, cînd s-a obținut din nou sirop de tuse de la cabinetul medical, metoda generalului a fost aplicată şi de alții.

În momentul percheziției, cel care intrase în posesia unei sticle proceda în felul următor: cînd se deschidea uşa celulei pentru control, deținutul se lăsa intenționat surprins, tuşind şi scuipînd în sticlă. Gardianul nu mai cerea nici un fel de lămurire şi, după o percheziție sumară, părăsea cît mai repede celula. Bineînțeles, nici vorbă să se atingă de sticlă. Sistemul a făcut şcoală. Abuzîndu-se însă de metodă, numărul suspect de mare de presupuşi tuberculoşi a dat în cele din urmă de bănuit. Afacerea s-a încheiat cu o nouă recoltă de sticle pentru administrație şi cu o gratificație calculată în zile de beci pentru o serie de pseudotuberculoşi, printre beneficiari aflîndu-mă şi eu. Cu toată perseverența şi înverşunarea cu care l-a purtat de-a lungul anilor de închisoare, administrația n-a reuşit niciodată să cîştige definitiv războiul împotriva scrisului.

250. TEODOSIU DARIUS. L-am pomenit printre locatarii camerei din subsol.

251. TĂTARU…, preot, nu mai ştiu dacă romano-catolic sau greco-catolic.

252. TOMESCU… Nu rețin decît că tînărul era din Bucureşti, deşi îmi amintesc perfect figura lui.

253. GHEORGHE TOMAZIU (Gigi). Fire deosebit de sensibilă, cu înclinație spre artă şi poezie.

De multe ori, în serile de vară, profitînd de prezența pe secție a unui gardian mai leneş şi mai puțin vigilent, care prefera să doarmă pe scaunul lui de pe coridor decît să ne supravegheze prin vizetă sau să asculte pe la uşi, Gigi Tomaziu se aşeza pe caloriferul din celulă şi, prin fereastra deschisă, începea să fluiere cîte o melodie. Fluiera minunat, şi în toate celulele conversațiile încetau ca prin farmec pentru a-l asculta.

La un moment dat, a ajuns şi în celula mea o batistă brodată de Gigi Tomaziu, care a circulat din mînă în mînă prin toată închisoarea. Era o mică operă de artă, o cusătură de o finețe rară, lucrată de o mînă de artist.

Reprezenta, în miniatură, un stejar bătrîn cu trunchiul gros şi scorburos, şi cu o coroană mare şi stufoasă. Cusătura era atît de minuțios lucrată, încît puteai distinge cel mai mic detaliu al fiecărei frunze în parte. Sucind batista în diferite poziții şi privind-o cu atenție, puteai discerne în frunzişul bogat al copacului figurile a doi buni prieteni ai lui Gigi Tomaziu.

Cînd ulterior, la o percheziție, un gardian i-a confiscat batista, smulgîndu-i-o cu sălbăticie din mînă, aruncînd-o pe jos şi călcînd-o în picioare, Gigi Tomaziu a fost atît de afectat, încît în zilele pe care le-a petrecut la beci cu acea ocazie a compus o poezie. A intitulat-o „Batista“. Sensibilitatea lui, rănită de brutalitatea gestului gardianului, a dat conținutului versurilor o nespusă notă de tristețe, exprimînd nu atît durerea pentru pierderea batistei, cît pentru faptul că pînă şi prietenii lui, care erau liberi şi nu deținuți ca el, ajunseseră şi ei sub cizma gardianului. În închisoarea din Piteşti nu l-am întîlnit niciodată pe Gigi Tomaziu, cu toate că ani de zile am ținut contactul cu el prin mijloacele noastre de comunicație. L-am cunoscut personal numai după eliberarea noastră, pe plaja de la 2 Mai. Şi el a reuşit să plece apoi în străinătate, stabilindu-se împreună cu soția şi copilul mai întîi la Londra, iar mai tîrziu la Paris.

254. TOROSIAN HERANT, condamnat în procesul Pătrăşcanu. De el, ca şi de ceilalți din acest lot, mă voi ocupa atunci cînd voi vorbi de camera în care am stat împreună.

255. TODEA…, originar din Ardeal, episcop, una din personalitățile de frunte ale clerului greco-catolic din închisoare. Tip de preot-luptător. Profund credincios, devotat bisericii lui prigonite şi totodată cauzei româneşti, Todea se bucura de un respect unanim, impunîndu-se în ochii tuturor ca un adevărat Vlădică.

După interzicerea Bisericii Unite de către regimul comunist, îşi continuase activitatea de preot în secret şi devenise episcop în clandestinitate. Urmărit şi depistat de organele poliției comuniste, este arestat şi dus la sediul Securității dintr-un oraş de provincie din Ardeal (nu-mi mai amintesc care). Chiar după primele zile de anchetă, reuşeşte să evadeze. Ajunge într-un sat din Maramureş şi este găzduit de un credincios greco-catolic. Țăranul îi amenajează o ascunzătoare în casă, într-o groapă săpată sub duşumele, unde Todea se retrage ori de cîte ori apare vreo persoană străină sau se semnalează vreun pericol. De aici, Todea ține contactul mai departe cu membrii clerului greco-catolic din țară, prigoniți şi intrați în ilegalitate, comunicînd totodată cu Vaticanul prin canalele, încă accesibile la acea vreme, ale Bisericii romano-catolice, recunoscută de

regim, dar strict supravegheată de Securitate, şi prin intermediul unor legaţii străine din Bucureşti, mai ales italiană şi franceză, şi ele supuse unei permanente observaţii a agenţilor Ministerului de Interne. Omul de absolută încredere, care asigura legăturile lui Todea cu lumea exterioară, şi singurul care îi cunoştea ascunzătoarea, nu era altul decît micul şi destoinicul preot Emil Riti, despre care am vorbit la litera respectivă a acestei liste alfabetice a deţinuţilor din Piteşti.

Dar şi acest episod s-a încheiat ca toate celelalte acţiuni de rezistenţă care au fost treptat înăbuşite de puterea copleşitoare a aparatului represiv al regimului poliţist, pe măsură ce acesta se organiza şi îşi întindea tentaculele pînă în cele mai pierdute colţuri ale ţării. Episcopul Todea a fost şi el în cele din urmă descoperit, arestat şi condamnat la muncă silnică pe viaţă, pentru crimă de înaltă trădare.

256. URDEA ION. Cu toate că era foarte tînăr, Urdea avea o constituţie fizică masivă şi greoaie. Se mai adăuga şi culoarea tuciurie a pielii şi expresia brutală a feţei, care nu-i dădeau o înfăţişare prea atrăgătoare. Din păcate însă, urîţenia lui nu se oprea la aspectul fizic. Urdea era produsul tipic al periferiilor rău famate ale capitalei, în mediul cărora domnea legea lumii interlope, a infractorilor de tot soiul. Era singurul exemplar din această categorie reprezentat în închisoarea din Piteşti. La toate încercările noastre de a-l face să înţeleagă valoarea altor principii de conduită şi ţinută în viaţă, şi mai ales faţă de semenii lui, Urdea a rămas opac, dovedind o totală lipsă de receptivitate. Dominat de instinctele lui primare şi fără cea mai mică urmă de simţ moral, Urdea era un fel de animal sălbatic, care înţelegea să trăiască şi mai ales să supravieţuiască cu orice preţ, neţinînd seamă de nimeni şi de nimic. Legea lui era legea junglei, legea celui mai tare, care nu ştie să respecte decît forţa. În cele din urmă, pentru a-l aduce la ordine, a trebuit să recurgem şi noi la această cale, singura care şi-a produs efectul. Din fericire, n-a fost nevoie să trecem chiar la fapte. A fost suficient să-i facem o demonstraţie de solidaritate şi forţă, pentru ca Urdea să se simtă în inferioritate şi să se supună regulilor noastre de convieţuire.

257. URSU…, făcea parte din grupul numit „al vietnamezilor“, care luptaseră în Indochina, în rîndurile Legiunii Străine franceze şi, căzînd prizonieri la vietcongi, fuseseră repatriaţi.

258. NICOLAE VIŞOIU (Niki), colonel, apreciat şi simpatizat de toţi cei care l-au cunoscut.

Comunicînd cu el vreme îndelungată, prin pereți şi țevile de calorifer, între noi s-au stabilit legături de apropiere şi afecțiune reciprocă, cu toate că nu ne-am întîlnit niciodată. De la camarazii lui de arme, şi apoi şi de la el, am aflat povestea sa de dragoste şi tragicul sfîrşit al căsătoriei lui.

În timpul campaniei din Rusia, într-unul din oraşele ocupate de trupele române, Niki cunoaşte o profesoară rusoaică, o femeie deosebit de frumoasă. Se îndrăgostesc şi nu concep să mai trăiască unul fără altul. Niki Vişoiu luptă din răsputeri, apelînd la cele mai înalte foruri, şi obține autorizația de a o aduce în țară, reuşind să înlăture toate obstacolele care se ridicau în calea căsătoriei unui ofițer român cu o cetățeană a țării inamice în timp de război. Potriviți din toate punctele de vedere, căsătoria s-a dovedit fericită, pînă ce sfîrşitul războiului şi ocupația rusească aveau să-i despartă în mod brutal.

Imediat după armistițiu, cunoscînd limba engleză, Niki Vişoiu a fost numit ofițer de legătură pe lîngă Misiunea Militară Americană din Bucureşti. Într-una din zile, întorcîndu-se de la serviciu, află de la vecini că în lipsa lui, nevastă-sa fusese ridicată de cîțiva militari sovietici, care purtau uniformele NKVD-ului. Toate demersurile întreprinse de Misiunea Americană pe lîngă Comandamentul Sovietic rămîn fără răspuns. Niki Vişoiu porneşte singur în căutarea ei. Datorită faptului că învățase ruseşte, izbuteşte să-i dea de urmă. Se găsea în arestul uneia din clădirile NKVD-ului din Bucureşti. Mituind o santinelă, reuşeşte să-i transmită soției lui o scrisoare şi să primească răspuns. La o a doua încercare de comunicare, află că arestata fusese transferată la Cluj. Pleacă şi el la Cluj. Şi aici, corupînd pe unul din paznicii arestului, parvine să stabilească contactul cu soția lui. Urmează un schimb de cîteva bilețele, din care află că în anchetă e învinuită de o colaborare cu inamicul, în timp de război. Într-o seară, în cîrciuma din celălalt capăt al oraşului, unde se întîlnea cu paznicul rus, primeşte un ultim mesaj. Şi acum, după ani de zile, Niki Vişoiu îl ştia pe dinafară. Un text scurt, de numai cîteva cuvinte, prin care îl anunța că va fi dusă în Rusia. Îl ruga să se supună hotărîrii destinului şi să se împace cu gîndul că nu se vor mai întîlni niciodată. Ea se resemnase deja să trăiască păstrînd în amintire anii fericiți petrecuți împreună, pe care îi considera ca pe un dar al soartei.

În cei cîțiva ani, care au urmat pînă la arestarea lui, Niki Vişoiu n-a încetat să se zbată, făcînd fel de fel de demersuri şi intervenții, adresînd cereri şi memorii tuturor autorităților, atît românești, cît şi de ocupație, dar în zadar. N-a mai aflat niciodată nimic de soarta nevestei lui. Toți cei care

îi cunoşteam povestea nu ne făceam nici o iluzie. Executată ca trădătoare, sau înghițită de Gulagul sovietic, cele mai plauzibile alternative pentru cazul ei, în Uniunea Sovietică, erau păreri pe care nimeni n-ar fi îndrăznit să le emită în prezența lui Niki. Convingerea lui era de nezdruncinat: ruşii vor sfîrşi prin a-i recunoaşte soției lui cetățenia română, obținută prin căsătorie, şi îi vor permite să se întoarcă în România. Mai era însă tot aşa de ferm convins că ziua eliberării noastre nu era departe, şi că Uniunea Sovietică va fi constrînsă de națiunile libere, fie pe cale paşnică, fie prin război, să respecte şi ea ordinea democratică a țărilor Europei apusene. Iar atunci, va porni să-şi caute nevasta, chiar dacă va fi nevoie să cutreiere toată Rusia în lung şi-n lat.

Cruzimea de neînțeles a unei soarte potrivnice prevăzuse însă un alt epilog. Niki Vişoiu şi-a executat întreaga condamnare, de zece ani, în închisoarea din Piteşti. Cu o săptămînă înainte de expirarea termenului, cînd grefierul închisorii întocmise ultimele formalități de eliberare şi magazionerul îi predase hainele civile şi obiectele personale, Niki Vişoiu se îmbolnăveşte. Medicul închisorii constată un edem pulmonar. Cîteva zile mai tîrziu, îmbrăcat în haine civile şi avînd statutul de om liber, Niki Vişoiu murea… tot în închisoare!

259. VâRLĂNESCU…, colonel, l-am pomenit printre locatarii camerei din subsol, în care am stat la sosirea mea în Piteşti.

260. VLADOVICI…, colonel, condamnat pentru spionaj în favoarea Franței.

Fusese judecat cu un grup mai numeros, din care făcuse parte şi cumnatul lui, Gică Mihăilescu, proprietarul ziarului *Acțiunea* din Galați, despre care am vorbit la litera respectivă. Avînd o uşoară tendință să se bîlbîie la fiecare început de frază, cînd făcea cunoştință cu un nou camarad de celulă se prezenta spunînd: „Colonel Vla… Vla… Vladovici!“

Aşa se face că ajunsese să fie cunoscut în toată închisoarea sub numele de colonelul Vla-Vla. Era un om jovial şi un inepuizabil povestitor de întîmplări şi aventuri hazlii, petrecute în diferitele garnizoane din țară prin care se perindase ca tînăr ofițer.

261. VASILE VLASTO (Sică), căpitan, condamnat în acelaşi lot cu căpitanul Florin Stratulat, de care era nedespărțit.

Ofițer de cavalerie şi pasionat călăreț, Sică Vlasto participase deseori la concursurile hipice. Cînd am stat cu el în celulă, Sică Vlasto mi-a povestit cum, ca tînăr ofițer, reuşise să-şi cumpere un cal, pe care intenționa să-l antreneze pentru sărituri la obstacole. Pentru solda lui de sublocotenent

însă, cheltuiala fusese mult prea îndrăzneață, dezechilibrîndu-i într-atît bugetul, încît abia îi mai ajungeau banii de țigări. Într-una din zile, în timp ce-şi antrena calul la sărituri, şi-a făcut apariția în curtea regimentului colonelul Zahei, venit în inspecție. După ce l-a observat un timp cum evolua în manej, colonelul l-a chemat să-i vorbească. Spre surprinderea lui, colonelul i-a propus să-i cumpere calul, oferindu-i un preț prea ademenitor, pentru ca, în situația financiară în care se afla, Sică să-i poată rezista. Cîțiva ani mai tîrziu, fostul lui cal a devenit celebrul Floricel, cu care colonelul Zahei, unul din aşii echipei hipice a armatei, a cîştigat nenumărate concursuri. Sică nu-şi putea ierta nici acum greşeala ce o făcuse de a se fi despărțit de calul lui, recunoscînd că Zahei, cu ochiul lui de expert, estimase la justa lor valoare calitățile deosebite ale animalului.

262. ION VASILACHE, doctor. Nu m-am întîlnit niciodată cu el în închisoare, l-am cunoscut abia în Germania, cînd şi el a reuşit să iasă din țară.

263. ION VINTILĂ. Nu sînt absolut sigur în privința exactității numelui. Oricum, cel la care mă refer şi de a cărui figură îmi aduc foarte bine aminte făcea parte din grupul numit de noi, al „vietnamezilor“.

264. GHEORGHE VIDRIGHIN (Ghighi), inginer. Nu l-am întîlnit în închisoare, ne-am cunoscut însă după eliberare, în Bucureşti.

265. VULPE PETRU, inginer. Nici cu el nu m-am întîlnit în închisoare. În penitenciarul din Piteşti se afla printre cei cîțiva deținuți cu reputația bine stabilită de turnători.

266. VINȚAN ANTON (Toni). Cu nervii zdruncinați de pe urma torturilor suferite în timpul anchetei, Toni Vințan era ursuz şi puțin comunicativ cu camarazii lui de celulă. În schimb, față de gardienii şi ofițerii penitenciarului, avea deseori ieşiri violente, pe care le-a plătit cu nenumărate zile de beci şi de carceră. Tot ce am aflat despre el, este că fusese de mai multe ori la Viena, în sectorul de ocupație american, pe vremea cînd Austria nu-şi căpătase încă independența. Servise de călăuză pentru treceri ilegale de frontieră între România, Ungaria şi Austria, şi se pare că făcuse şi oficiul de curier pentru serviciul de informații american, aducînd în țară diferite mesaje adresate unor agenți şi organizații clandestine. Fiind implicat într-un proces avînd legătură cu o organizație titoistă, Toni Vințan beneficiază de decretul de amnistie acordat sîrbilor. Se pare că la scurtă vreme după punerea lui în libertate ar fi reuşit să fugă în Vest. Toate aceste informații despre Toni Vințan au rămas însă confuze şi neverificate.

267. ION VASILESCU-VALJAN.

Despre bătrînul şi celebrul maestru de altădată al Baroului din Bucureşti, voi vorbi într-un alt capitol, rezervat perioadei petrecute cu el în aceeaşi celulă.

268. NICOLAE VâLSAN (Niki), ofiţer în marina comercială, în momentul arestării secund pe motonava „Transilvania“. Condamnat la moarte, împreună cu aviatorul Vasile Ciobanu, în procesul Nunţiaturii, sentinţă comutată ulterior în muncă silnică pe viaţă. De o absolută cinste morală, cu un simţ al onoarei şi al demnităţii dezvoltat pînă la intransigenţă, Niki Vâlsan s-a impus, de-a lungul anilor de închisoare, ca un model de caracter integru.

269. ION VORVOREANU, despre care am mai vorbit de cîteva ori în cursul povestirii mele. Am relatat despre întîlnirea noastră din 1953, pe vremea cînd, după ce evadasem de la Cavnic, mă ascundeam în Bucureşti. Ne-am revăzut apoi în închisoare, la Jilava, în primăvara 1955, de unde am călătorit împreună, în aceeaşi dubă, pînă la Piteşti. Aici, am fost o lungă perioadă de timp despărţiţi, pentru ca mai tîrziu, datorită mutărilor periodice ordonate de ofiţerul politic, să ne întîlnim din nou şi să împărţim în cîteva rînduri aceeaşi celulă.

Legaţi de o veche prietenie, de fiecare dată cînd se proceda la mutări pe celular trăiam aceleaşi emoţii. Cînd ne aflam în celule diferite, speram ca întîmplarea să ne favorizeze şi să fim repartizaţi împreună, iar cînd eram amîndoi în aceeaşi celulă, speram să nu fim despărţiţi. Ion fusese condamnat la zece ani închisoare pentru aşa-zis spionaj în favoarea englezilor. După 23 august 1944, fiind încă mobilizat şi deoarece cunoştea perfect limba engleză, făcuse parte din grupul de ofiţeri de legătură, ataşaţi pe lîngă Misiunea Militară Britanică din Bucureşti. După retragerea Misiunii britanice din ţară, absolut toţi camarazii lui din acest grup avuseseră, rînd pe rînd, aceeaşi soartă. În cele din urmă, sfîrşiseră prin „a se regăsi“ cu toţii în închisoarea din Piteşti…

270. VĂSESCU (Puiu), ofiţer de cavalerie, colonel, şeful grupului de ofiţeri de legătură de pe lîngă Misiunea Militară Britanică din Bucureşti şi deci superiorul ierarhic al lui Ion Vorvoreanu în acea vreme.

Era un om extrem de bine educat şi chiar exagerat de politicos. În relaţiile lui de serviciu cu subalternii, deşi se purta foarte civilizat şi corect, respectase totuşi o atitudine mai rece, mai distantă şi mai rigidă, prevăzută de disciplina militară. În afara serviciului însă, şi mai ales cu Ion Vorvoreanu, ofiţer de rezervă şi nu activ, Văsescu întreţinea cele mai

amicale relații. La Piteşti am locuit o vreme în aceeaşi celulă cu amîndoi.

Într-una din zile, stînd toți trei de vorbă şi amintindu-ne că trecuseră zece ani de cînd aceiaşi trei ne întîlneam destul de des în clădirea Misiunii britanice, unde veneam să-l vizitez pe Ion Vorvoreanu, Puiu Văsescu ne-a povestit despre momentul penibil prin care trecuse cu ocazia plecării englezilor şi închiderea biroului. Ofițerul englez, şeful Misiunii, îl invitase în biroul lui şi îşi luase rămas-bun de la el, mulțumindu-i pentru colaborare şi pentru buna înțelegere şi corectitudine cu care condusese treburile serviciului. Băuseră apoi un pahar de whisky împreună şi schimbaseră cîteva impresii despre situația politică destul de confuză care domnea în țară şi despre perspectivele îngrijorătoare ale viitorului. Cu toate îngrădirile ce i le impunea uniforma pe care o purta şi poziția pe care o reprezenta, englezul şi-a manifestat, fără prea multe reticențe, indignarea față de abuzurile aliatului sovietic şi totodată simpatia pentru aspirațiile la libertate ale românilor. Personal, găsea perfect legitim spiritul de rezistență al românilor împotriva ocupantului sovietic şi a regimului pe care acesta voia să-l impună în țară. În acest context al conversației lor, englezul, cu un zîmbet de complicitate pe buze, făcuse aluzie la singura neregulă pe care o constatase în cadrul serviciului condus de Văsescu. Cînd Văsescu îi ceruse lămuriri, englezul îi dăduse de înțeles că se referea la acele obiecte compromițătoare, depuse în dulapurile personale ale ofițerilor de legătură români, care i-ar fi putut provoca neajunsuri cu superiorii lui. Din fericire, faptul nu avusese urmări, chestiunea fiind rezolvată în mod discret şi cu toată înțelegerea din partea lui. Asigurîndu-l că nu-i făcea nici un reproş, englezul i-a dat de înțeles că subiectul era închis. Ridicîndu-se din fotoliu, i-a strîns mîna lui Puiu Văsescu, despărțindu-se de el în modul cel mai cordial.

Puiu Văsescu şi-a încheiat relatarea, spunîndu-ne că aluzia englezului la conținutul dulapurilor ofițerilor români rămăsese şi va rămîne probabil pentru totdeauna pentru el o enigmă. La această afirmație, spre nedumerirea lui Văsescu, Ion Vorvoreanu şi cu mine am izbucnit într-un hohot de rîs. Cînd ne-am mai potolit, Ion i-a spus că ştia la ce se referise englezul. Apoi, completîndu-ne unul pe altul, i-am lămurit misterul pe care nu şi-l putea explica.

Ca mulți tineri de vîrsta noastră, în acei primi ani ai ocupației sovietice, cînd lumea încă mai spera într-o schimbare a situației prin forță, Ion şi cu mine, împreună cu alți cîțiva prieteni, ne pregăteam pentru o astfel de eventualitate. Eram hotărîți să participăm la lupta de eliberare şi

imaginam tot felul de planuri de sabotaj şi de acţiuni armate împotriva trupelor sovietice. În acest scop, depuneam o activitate susţinută pentru a ne procura arme. Fiecare, prin relaţiile lui personale şi pe cont propriu, reuşise să colecteze tot felul de explozibile, de arme militare şi muniţii, pe care le depozitase fie la el acasă, fie în cîte o ascunzătoare comună. Pe măsură însă ce aparatul poliţienesc al regimului îşi intensificase acţiunile de combatere şi prevenire a actelor de rezistenţă, prin controale, percheziţii şi arestări din ce în ce mai frecvente, ascunzătorile noastre erau tot mai periclitate. Eram mereu obligaţi să le schimbăm şi veşnic în căutarea unui loc mai puţin expus. În cele din urmă, într-o noapte, am transportat tot micul nostru arsenal într-o casă bombardată şi părăsită, din apropierea pieţei Confederaţiei. După o muncă de cîteva nopţi, reuşisem să degajăm de cărămizi şi moloz accesul spre pivniţa casei dărîmate, care a devenit astfel un loc ideal de depozitare a armelor. Cu toate astea, fiecare din noi mai păstrasem acasă cîteva piese de armament mai mici şi mai uşor de ascuns. Devenind însă cu timpul tot mai suspecţi şi simţindu-ne în pericol, din cauza activităţii noastre în cadrul UNSR (Uniunea Naţională a Studenţilor Români), a Organizaţiei Tineretului Liberal şi a participării la manifestaţiile de stradă împotriva guvernului, am decis să eliminăm riscul ca la o eventuală descindere să ni se găsească armele acasă. Nu ne înduram însă să ne despărţim de ele şi să le depunem alături de celelalte din pivniţa casei bombardate, unde accesul era mai dificil şi nu le-am fi putut avea imediat la îndemînă în caz de nevoie. Soluţia dată de Ion Vorvoreanu ni s-a părut cea mai acceptabilă, şi a fost imediat adoptată: să le introducem în clădirea Misiunii Militare Britanice, unde el le va ascunde în dulapul în care îşi ţinea mantaua, chipiul şi cîteva obiecte personale. Cei trei sau patru ofiţeri de legătură români primiseră, ca şi militarii englezi ai Misiunii, cîte un dulap în acest scop, fiecare avînd cheia lui.

În ziua următoare, la ora fixată de Ion, cînd şeful lui, col. Văsescu, era plecat la masă, prietenul meu, Dinu Mitache, şi cu mine deschideam uşa Misiunii Militare Britanice din str. Nicolae Iorga şi ceream să fim primiţi de locotenentul Vorvoreanu. Cum amîndoi veneam deseori să-l vizităm, personalul de la intrare ne cunoştea. Totuşi, de fiecare dată, treceam prin aceleaşi formalităţi. După ce eram legitimaţi şi Ion Vorvoreanu era anunţat telefonic de vizită, unul din sergenţii din paza de la poartă ne însoţea pînă la uşa biroului lui Ion, de la etajul întîi al clădirii. De data asta însă, aşteptam cu emoţie şi nerăbdare să ne vedem mai repede introduşi în biroul lui Ion. Cu drept cuvînt, deoarece armele ascunse sub pardesiurile pe care

le purtam erau destul de voluminoase şi incomode. Cele trei sau patru revolvere băgate la brîu, cu toate că ne îngroşau talia, nu prezentau prea mari dificultăţi de camuflare, proeminenţa lor pierzîndu-se în lărgimea hainelor. În schimb, pistolul automat german Schmeiser, pe care mi-l agăţasem cu cureaua de gît, şi care îmi atîrna pe piept, mă obliga să-mi cîntăresc fiecare mişcare, pentru a nu-l face să se balanseze şi să mă dea astfel de gol. Ca să nu mai vorbesc de bietul Dinu Mitache, care se însărcinase să ducă o puşcă de vînătoare calibrul 12. O demontase, iar cele două piese componente, prinse de cureaua ce şi-o petrecuse după gît, îi atîrnau, una în stînga şi alta în dreapta, de-a lungul corpului. Cu toate că era mult mai înalt decît mine, lungimea ţevilor îl împiedica la mers, silindu-l să facă paşi anormal de mărunţi pentru talia lui.

Mi-amintesc şi acum de spaima pe care am tras-o cînd am fost luaţi în primire de sergentul care trebuia să ne însoţească pînă la etaj. Era un uriaş, cu două capete mai înalt ca mine şi extraordinar de voinic. Uniforma poliţiei militare engleze, cu chipiul roşu, îl făcea şi mai impresionant. Dar nu înfăţişarea lui mă speriase, ci apucăturile sale. Sergentul mă cunoştea şi îmi arăta, de fiecare dată cînd veneam în vizită la Ion, o deosebită simpatie, pe care şi-o manifesta într-un mod ce nu mi-ar fi priit deloc în situaţia în care mă aflam. O dată se aplecase spre mine, mă apucase foarte delicat de subţiori şi mă ridicase, fără pic de efort, pînă la înălţimea lui. Altă dată, punînd genunchiul în pămînt, se lăsase el pînă la înălţimea mea, ca să-mi strîngă mîna ca într-o menghină, cu numai două degete ale lui. Toate aceste demonstraţii de forţă erau însoţite de tot felul de glume, al căror sens, neştiind englezeşte, îl deduceam mai mult din privirea lui veselă şi binevoitoare şi din rîsul sănătos care îi lumina figura jovială. Şi de data asta s-a bucurat cînd m-a văzut dar, din fericire, s-a mulţumit să mă bată amical pe umăr şi nu i-a mai venit ideea să mă ridice în braţe. Am răsuflat uşurat abia cînd am ajuns la etaj şi Ion, care ne aştepta nerăbdător, ne-a deschis uşa la biroul lui. Ne-am debarasat de arme pentru ca Ion să le poată încuia în dulap înainte de întoarcerea colonelului Văsescu. Cînd, la scurtă vreme după aceea, Misiunea britanică s-a retras din Bucureşti iar ofiţerii de legătură români au fost rechemaţi la unităţile lor, Ion n-a mai avut posibilitatea să recupereze armele din dulap.

Puiu Văsescu ascultase povestea noastră fără să spună o vorbă. Era nehotărît, neştiind ce atitudine să ia. I se citea pe faţă cînd indignarea superiorului în grad, pe care subalternul îndrăznise să-l înşele, nesocotindu-i ordinele şi abătîndu-se de la disciplină, cînd deziluzia prietenului de a nu

se fi bucurat de încrederea camaradului, care nu se aşteptase să găsească la el înţelegere şi nu-i destăinuise şi lui secretul. A optat mai întîi pentru un aer ofensat, pentru ca pînă la urmă să facă şi el haz de întreaga poveste care, după trecerea atîtor ani, nu-l mai îndreptăţea s-o considere cu aceeaşi gravitate.

După mai bine de cincisprezece ani de la evocarea acestui episod în celula din Piteşti, povestea armelor noastre a mai fost o dată adusă în actualitate, de data asta însă dincolo de „cortina de fier“, la celălalt capăt al Europei. Prin 1971, pe cînd eram încă un proaspăt refugiat în Germania, am fost invitat de Ion Vorvoreanu la Londra. Am petrecut o săptămînă împreună, timp în care ne-am povestit tot ce ni se mai întîmplase după despărţirea noastră, la Piteşti, în 1960, dată de la care nu ne mai întîlnisem. Trecînd în revistă etapele şi evenimentele mai importante pe care le trăise în cei zece ani scurşi de atunci, Ion mi-a vorbit de ultimii lui ani în închisoare, apoi de eliberare şi cum la cîteva luni după aceea plecase din ţară, mulţumită intervenţiilor şi presiunilor exercitate de guvernul britanic în favoarea celor ce fuseseră condamnaţi pentru că lucraseră pe lîngă Misiunea britanică din Bucureşti.

O dată ajuns la Londra, ca şi celorlalţi foşti funcţionari ai oficiilor engleze din România, i s-a acordat cetăţenia britanică. Pentru îndeplinirea formalităţilor legale ale noului lui statut, Ion se prezentase pe la diferitele autorităţi însărcinate cu rezolvarea cazului lui. Într-unul din aceste birouri, funcţionarul respectiv scosese o hîrtie dintr-un dosar şi i-o înmînase, cerîndu-i să-i verifice conţinutul şi în caz afirmativ să-i confirme exactitatea. Hîrtia cuprindea lista armelor găsite în dulapul lui Ion Vorvoreanu, cu ocazia evacuării Misiunii Militare Britanice din Bucureşti! Inventariate şi ambalate, armele fuseseră expediate în Anglia, spre a fi păstrate la dispoziţia proprietarului. Admirabilul respect al englezului pentru proprietatea privată, împins în acest caz pînă la limita absurdului, n-a fost apreciat de Ion decît mai tîrziu. Declaraţia de renunţare de a mai intra în posesia avutului lui l-a mai costat, în zilele următoare, o serie de formalităţi birocratice suplimentare.

271. ZAHARIA ANTON, de profesie contabil. Nu l-am cunoscut personal.

272. ZAHARIA (Tache), comandor în marina militară.

În timpul războiului participase la operaţiunile navale din Marea Neagră, fiind comandantul unei vedete rapide. Într-una din aceste acţiuni, vedeta pe care se afla se lovise de o mină şi explodase, Tache Zaharia fiind

singurul supraviețuitor. Ştiam de existența lui încă înainte de a-l fi cunoscut personal. Pe vremea cînd eu eram încă liber, lucrasem împreună cu soția lui la acelaşi institut de proiectări din Bucureşti. Cînd mai tîrziu, arestat la rîndul meu, l-am întîlnit în închisoarea din Piteşti, i-am dat primele veşti despre soția şi copilul lui, de care nu mai ştia nimic de cîțiva ani. Element eminent în Şcoala Militară, la Piteşti Tache a fost autorul unui serial pasionant, scris pe plăcuțe de săpun, transmise zilnic din celulă în celulă, cuprinzînd o istorie a mijloacelor de navigație, de la începuturile ei şi pînă în zilele noastre. L-am revăzut din nou şi cu aceeaşi plăcere, ani de zile mai tîrziu, după eliberarea noastră. Locuia nu departe de mine, pe strada dr. Felix.

273. ZARIFOPOL (Cochi) era nepotul lui Dobrogeanu-Gherea. Se făcea remarcat prin figura lui distinsă. Era un om discret şi tăcut, cu atitudine demnă în toate împrejurările.

274. ZAHIRNIC CONSTANTIN, profesor de pedagogie şi psihologie.

După 23 August, a fost preşedintele asociației YMCA, motiv pentru care a primit o condamnare de muncă silnică pe viață, ca spion american. L-am cunoscut într-una din celulele din Piteşti, în care am stat o bucată de vreme împreună. Ne-am revăzut şi după eliberare, şi cîțiva ani mai tîrziu, cînd a reuşit să plece din țară şi s-a stabilit în Germania, am reluat legăturile şi bunele noastre relații.

275. WINKLER…, neamț din România, unul din cei mai tineri deținuți din Piteşti; dacă nu mă înşel, chiar cel mai tînăr.

Extrem de activ pe rețeaua noastră de transmisiuni Morse, Winkler îşi luase foarte în serios rolul de telegrafist. Nu mai rețin împrejurările exacte care au dus, prin 1956, la eliberarea lui din închisoare şi la expulzarea sa în Germania, împărtăşind aceeaşi soartă cu bătrînul preot romano-catolic Mischbach, cu care stătusem în camera din subsol, la sosirea mea în Piteşti.

276. WALDNER…, preot romano-catolic, fost consilier episcopal al episcopului Pacha, la Timişoara. Nu l-am întîlnit niciodată în perioada detenției mele în Piteşti. Aveam să-l cunosc abia peste cîțiva ani, în 1960, în arestul Securității din Timişoara unde, timp de cîteva luni, am stat în aceeaşi celulă.

277. WINTER…, fusese farmacist la Institutul de Geriatrie dr. Aslan din Bucureşti. Arestat prin anii 1954–1955, după anchetă şi proces, a fost trimis să-şi execute condamnarea de înaltă trădare în penitenciarul din Piteşti. S-a întîmplat să mă aflu atunci chiar în celula în care a fost repartizat, celulă despre care mi-am propus să vorbesc într-un capitol

separat. Voi reveni cu mai multe amănunte asupra lui Winter.

Cu acest ultim nume se încheie şi lista deţinuţilor contemporani cu mine în penitenciarul din Piteşti. O listă incompletă, deoarece nu cuprinde decît numele celor care nu mi s-au şters din memorie. O bună parte din cei pe care nu i-am menţionat sînt oameni de ale căror figuri îmi aduc şi acum perfect aminte, dar pe care nu mai ştiu cum îi cheamă. După calculele noastre, categoria „înaltă trădare“ cuprindea aproximativ patru sute de deţinuţi. Nu i-am inclus în această cifră pe legionari, care, aşa cum am mai spus, chiar dacă erau condamnaţi pentru „înaltă trădare“, nu erau trimişi să-şi execute sentinţa la Piteşti, ci la Aiud. Între anii 1955 şi 1960, numărul deţinuţilor din Piteşti a fluctuat mereu, între un efectiv de minimum trei sute şi maximum trei sute cincizeci de oameni. Variaţia se datora fie unor anchete suplimentare, fie unor internări în spital, care făceau ca o parte din deţinuţi să se afle într-un du-te-vino permanent, pe traseul Piteşti-Ministerul de Interne, sau Piteşti-penitenciarul Văcăreşti şi înapoi, cu tranzitul obligatoriu prin Jilava.

În cei cinci ani cît am stat în Piteşti, am fost în permanent contact cu aproape toţi deţinuţii din închisoare, cu unii direct, atunci cînd cu ocazia mutărilor eram repartizaţi în aceeaşi celulă, cu alţii numai prin intermediul mijloacelor noastre de comunicaţie clandestine. Cu trecerea timpului, şi în mare măsură datorită frecventelor schimbări operate de ofiţerul politic în componenţa celulelor, am ajuns să ne cunoaştem între noi mai bine decît se cunosc între ei membrii unei familii. Convieţuirea, izolarea de restul lumii şi condiţiile de viaţă în care eram obligaţi să trăim au dus, în mod firesc, la închegarea unei comunităţi tot mai omogene şi mai rezistente, faţă de intenţia vădită a administraţiei de a ne destrăma unitatea.

Cred că acest spirit de solidaritate crescîndă în rîndurile noastre a fost una din obsesiile locotenentului Lupu (ofiţerul politic), care se străduia pe toate căile să-l stăvilească. Toate presiunile fizice şi psihice exercitate asupra noastră n-au avut însă efectul scontat. Măsurile deosebit de dure, menite să ne intimideze şi să ne aducă la stadiul instinctelor primare de conservare şi supravieţuire, nu şi-au atins ţelul. Speranţa ofiţerului politic de a ne reduce la o masă de indivizi docili şi egoişti, care să-şi caute fiecare salvarea proprie, chiar şi în detrimentul altora, numai în dorinţa iluzorie de a cîştiga bunăvoinţa administraţiei, nu s-a realizat. La originea acestei

nereuşite a stat, fără îndoială, veşnica pritocire a deţinuţilor dintr-o celulă într-alta, ceea ce ne-a ajutat să ne cunoaştem. În concepţia biroului politic, obsedat de ideea comploturilor, mutările erau considerate ca principala măsură preventivă, menită să nu ne lase timpul să ne împrietenim şi să nu ne permită să organizăm vreo revoltă sau să plănuim vreo evadare. Măsura s-a dovedit însă contraproductivă.

Dacă această greşeală a administraţiei a creat primele condiţii favorabile dezvoltării şi consolidării relaţiilor în rîndurile noastre, meritul realizării şi menţinerii de-a lungul anilor a legăturilor de solidaritate revine în general tuturor deţinuţilor din Piteşti, şi în mod special cîtorva oameni care, prin personalitatea, caracterul, integritatea şi ţinuta lor ireproşabilă, s-au bucurat de un prestigiu deosebit şi de respectul unanim. Poate că lor li se datorează în cea mai mare măsură fuziunea ce s-a produs între oameni cu mentalităţi atît de diferite. În celularul închisorii, împărţindu-şi spaţiul redus, aerul şi lumina insuficiente, hrana şi apa neîndestulătoare, trăiau alături, în aceeaşi promiscuitate, civili şi militari, laici şi preoţi, oameni simpli şi oameni cu carte, tineri şi bătrîni, bolnavi şi sănătoşi. Temperamente şi caractere opuse erau silite să conviețuiască pe acelaşi metru pătrat. Snobul salonard dormea sub aceeaşi pătură cu ţăranul din Bucovina; spiritul critic al intelectualului rece şi realist se găsea confruntat cu prejudecăţile şi superstiţiile mic-burgheze; credinciosul mînca dintr-un blid cu ateul; sentimentalul era nevoit să asculte poveştile cinicului, şi aşa mai departe. Acest amestec, în condiţiile date, era mai mult decît exploziv. Şi, totuşi, au învins omenia şi înţelepciunea.

Rezultatul experienţei ieşite din retortă a fost consensul şi armonia. Atît în privinţa conviețuirii, între noi, cei din dosul gratiilor, cît şi în privinţa atitudinii adoptate faţă de administraţie şi uneltele ei, care reprezentau duşmanul comun. Colaborarea sub orice formă cu inamicul, în scopul obţinerii unui avantaj personal în detrimentul colectivităţii, era privită ca cea mai gravă abatere. Calificativul de turnător căpătase o accepţiune atît de infamantă, încît devenise un factor descurajator pentru orice potenţial delator de a mai încerca să intre în contact cu ofiţerul politic. Cei cîţiva deţinuţi din Piteşti, veniţi cu reputaţia de turnători din alte închisori, au fost aproape toţi neutralizaţi, de teama represaliilor din partea camarazilor de celulă. Cu toate că absolut toţi eram adepţii principiului de a evita orice fel de scandal de proporţii sau de agresiune fizică între noi, pentru a nu da ocazie administraţiei să intervină în intimitatea vieţii noastre din celulă, turnătorilor le era mereu amintită perspectiva condamnării lor

pentru colaboraționism după prăbuşirea regimului comunist, sau chiar amenințarea cu linşajul, cu toate riscurile, în cazul că se va dovedi că sînt informatorii ofițerului politic. Procedeul de a-i izola în interiorul celulei, neadresîndu-le cuvîntul şi excluzîndu-i de la orice activitate sau discuție, ajunsese să fie mai de temut chiar decît pedepsele cu carcera şi beciul, aplicate de administrație. În general, în afară de cîteva excepții, nu se poate spune că în închisoarea din Piteşti am avut prea mult de suferit de pe urma informatorilor. Dimpotrivă, m-aş încumeta să afirm că turnătorii au avut chiar o viață mai chinuită decît a noastră, avînd de suportat, pe lîngă regimul impus tuturor de administrație, şi disprețul şi lipsa de prietenie a celorlalți deținuți.

Mențiunea de turnător, făcută în dreptul cîtorva nume de pe lista deținuților din Piteşti, nu înseamnă neapărat că acei oameni au fost colaboratori permanenți ai administrației. Unii din ei s-au făcut într-adevăr vinovați de acte de delațiune chiar în Piteşti, alții însă, aşa cum am mai spus, veniseră cu reputația de turnători din alte puşcării prin care trecuseră, iar asupra altora, din cauza josniciei lor de caracter, plana numai suspiciunea că ar fi oricînd capabili să-şi denunțe camarazii. În privința acestora din urmă, în majoritatea cazurilor, neîncrederea cu care erau priviți s-a dovedit justificată prin comportarea lor în timp. Calificîndu-i în lista mea de nume drept turnători, n-am făcut decît să exprim părerea unanim împărtăşită de deținuții din Piteşti despre aceşti oameni. De altfel, în toate portretele şi caracterizările deținuților pe care am încercat să le schițez, m-am străduit să reînvii şi să exprim impresiile şi părerile generale despre ei, aşa cum erau — atunci şi în acele condiții — văzuți şi apreciați de majoritatea dintre noi. M-am ferit pe cît posibil să critic, să judec, să condamn sau să dau note de purtare, iar cînd n-am reuşit să rămîn pe această poziție, înseamnă că, furat de propriile-mi amintiri şi retrăind momentul evocat, n-am făcut decît să dau curs aceloraşi sentimente şi patimi de care fusesem animat atunci.

…ŞI CEI CARE NE PĂZEAU

În acelaşi spirit în care am vorbit despre camarazii mei de detenție, voi încerca să vorbesc şi despre o cu totul altă categorie de oameni, a căror viață s-a împletit zi de zi cu a noastră, în toți cei cinci ani pe care i-am petrecut la Piteşti. E vorba de cei care ne păzeau. Deşi mai toate figurile lor îmi sînt şi acum prezente în memorie, din păcate pe cei mai mulți n-am aflat niciodată cum îi cheamă. În pofida secretului pe care erau obligați să-l păstreze în privința identității lor, cîteva nume ne-au ajuns totuşi la ureche. Pe majoritatea însă, pentru a-i putea deosebi, îi botezasem noi, dîndu-le diverse porecle, care sfîrşiseră prin a fi adoptate de toată lumea din celular. Lista membrilor administrației închisorii din Piteşti va cuprinde, din acest motiv, numai o mică parte din numele cerberilor noştri.

1. CĂPITANUL MâNDREŞ a fost comandantul închisorii de-a lungul celei mai mari perioade de timp, cît am stat în Piteşti. Faptul că fusese supranumit Bau-Bau era poate una din cele mai bune dovezi că nu ne pierdusem simțul umorului. Al umorului negru. Abuziv, brutal şi sadic, Mândreş a instaurat în Piteşti un regim despotic de teroare, purtînd amprenta lui personală de cruzime.

2. LOCOTENENT-MAJOR LUPU era ofițerul politic al închisorii. Timp de cinci ani, între Lupu şi noi a fost o permanentă competiție, el încercînd pe toate căile să realizeze o totală etanşeitate în sistemul de izolare din jurul nostru, iar noi, pe de altă parte, străduindu-ne mereu să străpungem dispozitivul tot mai ermetic ce trebuia să ne taie orice contact cu lumea exterioară. Efortul nostru era legitim, deoarece fiecare zvon venit de afară era o necesitate vitală pentru a ne menține moralul care, fără aceste baloane de oxigen, risca să moară sufocat.

Orice măsură luată de biroul politic, cu scopul de a ne tăia posibilitățile de informare, dădea un nou imbold inventivității noastre, făcîndu-ne să găsim de fiecare dată alte metode, mai ingenioase, menite să ne asigure continuitatea aprovizionării cu ştiri din exterior. De îndată ce Lupu prindea

de veste că reuşisem să organizăm şi să punem în funcţie o nouă filieră de informaţii, era rîndul lui să imagineze contramăsurile cu care să ne-o întrerupă. Se născuse astfel un fel de spirit de întrecere sportivă, din care lipsea doar fair-play-ul, una din părţi dispunînd de toate posibilităţile şi uzînd de cele mai brutale mijloace, în timp ce cealaltă nu putea conta decît pe ingeniozitate, răbdare şi absoluta discreţie în privinţa punerii în practică a planului şi tacticii de joc. Chiar dacă, în partidele care s-au succedat fără întrerupere de-a lungul anilor, succesul a revenit alternativ, cînd unei echipe, cînd celeilalte, în cele din urmă singurul perdant a fost tot biroul politic, care n-a reuşit niciodată să ne izoleze complet de lumea exterioară.

3. LOCOTENENTUL IVAŞCU era unul dintre cei trei sau patru ofiţeri ai închisorii care îndeplineau prin rotaţie funcţia de ofiţer de serviciu, în succesiunea schimburilor de zi şi de noapte.

De ceilalţi nu-mi mai aduc aminte. Rolul lor era cu totul neînsemnat, întreaga putere de decizie fiind concentrată în mîna comandantului penitenciarului şi a ofiţerului politic.

4. PLUTONIERUL DRĂGHICI, un perfect executant al ordinelor pe care le primea, respectîndu-le cu aceeaşi strictеţe, atît în perioadele de maximă asprime, cît şi în cele de oarecare destindere. Într-un fel, îl apreciam pentru atitudinea lui lipsită de orice iniţiativă personală.

5. PLUTONIERUL PĂTRAŞCU era ţigan, şi exact opusul tovarăşului lui de care am vorbit mai înainte. În timp ce Drăghici funcţiona ca un robot perfect programat, fără nici o participare sentimentală, Pătraşcu, în comportarea lui faţă de deţinuţi, îşi manifesta toate apucăturile firii lui pătimaşe. Abuziv şi brutal, la fel de negru la suflet ca şi la piele, orgolios şi mîndru de puterea de care dispunea, se străduia în fel şi chip să ne facă viaţa cît mai amară.

6. SERGENTUL PETCAN. Pînă ce i-am aflat numele, fusese poreclit Gîscanul, din cauza culorii ochilor de un albastru de smalţ. Răutăcios şi mereu în căutare de motive de indisciplină pentru a distribui pedepse de izolare în carceră sau beci.

7. SERGENTUL SPIREA fusese condamnat în procesul intentat administraţiei lagărului de deţinuţi de drept comun de la Salcia pentru „crime contra umanităţii“. Încarcerat la Jilava, stătuse în aceeaşi celulă cu mai mulţi camarazi ai noştri, printre care şi cu comandorul Zaharia, de care se ataşase în mod deosebit. Nu trecuse nici un an de la condamnarea lui, cînd Spirea a apărut în uniformă şi cu gradul de sergent, ca şef de secţie în penitenciarul din Piteşti. Extrem de retras şi rezervat în timpul serviciului,

n-a întreprins niciodată nimic împotriva vreunui deținut. Nu ne supraveghea niciodată prin vizetă, iar dacă întîmplător surprindea o încălcare a regulamentului, se făcea că n-o vede. Era şi el țigan.

8. GULIMAN era cel mai vechi gardian din Piteşti. Fusese gardian la deținuții de drept comun înainte de 23 august 1944 şi fusese menținut în serviciu şi după instalarea regimului comunist. Cu toate că după nume s-ar fi zis că era țigan, Guliman era român de origine şi provenea dintr-un sat de lîngă Piteşti. A trebuit să treacă o bună bucată de vreme, pînă să ne dăm seama că Guliman nu era un om aşa de rău pe cît se arăta la prima vedere. Obiceiul lui era de a zbiera cît îl ținea gura, ori de cîte ori ni se adresa, amenințîndu-ne în fel şi chip, insultîndu-ne, înjurînd, blestemînd şi trîntind uşile celulelor; era mai mult destinat să-şi producă efectul asupra tovarăşilor şi superiorilor lui, decît asupra noastră. Cu şiretenia lui de om primitiv, reuşise prin această stratagemă să-şi facă o bună reputație, fiind apreciat pentru zelul şi asprimea cu care îşi îndeplinea serviciul. La început ne-am lăsat şi noi înşelați de aceste aparențe, considerîndu-l cel mai periculos şi fioros dintre toți şefii de secție. Cu timpul, am observat însă că Guliman era unul din puținii gardieni ai închisorii care nu ne persecuta, încercînd pe cît posibil să nu ne surprindă în flagrant delict de încălcare a regulamentului, pentru a nu fi nevoit să ne aplice pedepse de izolare la beci sau la carceră. Mai mult chiar, am constatat că atunci cînd era de serviciu nu ne supraveghea prin vizetă şi nu-şi făcea auzit glasul, decît în momentul cînd apărea pe secție vreun ofițer. Abia într-un tîrziu ne-am dat seama că, fără să-şi asume riscul de a se da pe mîna noastră, Guliman ne avertiza în felul acesta de pericolul comun care ne pîndea: pe noi, de a fi surprinşi cu vreo activitate nepermisă, iar pe el, de a fi admonestat pentru lipsă de vigilență. Această convenție tacită, stabilită între Guliman şi noi, s-a dovedit avantajoasă ambelor părți: inspecția ofițerului ne găsea totdeauna în regulă, şi pe noi, şi pe el. Recunosc că prețul acestui pact îl plăteam destul de scump: trebuia să suportăm cele mai ordinare înjurături şi insulte din repertoriul lui Guliman.

9. GULIMAN CEL MIC, fratele mai tînăr al celui dinainte, făcea de serviciu numai pe secțiile deținuților de drept comun. Apărea ocazional pe celularul nostru, atunci cînd întreg efectivul de gardieni al închisorii era mobilizat pentru percheziții.

10. SERGENTUL-MAJOR PUICĂ: prost şi rău. O împerechere nefericită de „calități“, care îşi arăta nocivitatea mai ales atunci cînd avea ochii injectați şi duhnea a băutură.

11. SERGENTUL „PARPANGHEL“ purta una din cele mai inspirate porecle date vreunui gardian din Piteşti. I se potrivea de minune! Înalt şi deşirat, tuciuriu la față, cu ochii bulbucați, umblînd țanțoş şi îngîmfat, Parpanghel era cel mai autentic reprezentant al neamului lui din toți gardienii penitenciarului. Mîndru de uniformă şi mai ales de cizmele pe care şi le lustruia tot timpul, se plimba fudul pe coridorul celularului, admirîndu-se din cînd în cînd într-o oglindă pe care o purta la îndemînă în buzunarul de la piept al tunicii. Cu aceste ocazii, îşi examina şi dantura, care şi ea avea darul de a-i satisface narcisismul. Parpanghel nu-şi admira însă, cum te-ai fi aşteptat, dinții regulați şi de un alb strălucitor, cu care îl împodobise natura. Zîmbindu-şi în oglindă, nu privea decît la sclipirile metalice ale celor doi incisivi ai maxilarului superior, unul îmbrăcat în viplă şi celălalt în aur.

12. SERGENTUL CLAUDIA. Nu i-am aflat decît numele mic. Era şefă de secție la deținutele de drept comun. O vedeam uneori de la fereastra celulei, cînd supraveghea femeile în curtea de plimbare. Din cauza părului roşu, care îi ieşea ca o coamă de sub bonetă, o botezasem Roaiba. Cînd era de serviciu, vocea ei vulgară şi puțin răguşită răsuna în toată puşcăria.

13. PLUTONIERUL CANDID. L-am reținut numai datorită numelui neobişnuit pe care îl purta. Era responsabil cu aprovizionarea şi bucătăria închisorii.

14. PLUTONIERUL FLORICĂ POPESCU, după terminarea stagiului militar la o unitate de grăniceri, făcuse cerere de reangajare în armată. Primise aprobarea, dar i se oferise serviciu în cadrul trupelor Ministerului de Interne. Semnase totuşi angajamentul, convins că va activa ca subofițer la un regiment obişnuit. Prezentîndu-se la unitatea la care fusese repartizat, şi-a dat seama că era vorba de o unitate penitenciară, cum erau numite închisorile Ministerului de Interne. Încercase în zadar să protesteze, cerînd să fie mutat la o unitate de instrucție militară. Nu numai că fusese refuzat, dar stîrnise şi suspiciuni în privința concepțiilor lui politice. Prudența îl făcuse să se resemneze. Îşi îndeplinea serviciul fără tragere de inimă, favorizîndu-ne ori de cîte ori putea s-o facă, fără să-şi pericliteze situația.

15. PLUTONIERUL ION DOBRE.

Prezența lui în rîndurile gardienilor, categorie însărcinată cu ducerea la bun sfîrşit a ultimei faze în procesul de zdrobire a deținuților, imaginat de M.A.I., părea să reprezinte una din acele excepții menită să confirme regula. Dobre era un om simplu dar inteligent, de treabă, cinstit, cu frica lui

Dumnezeu şi profund anticomunist. Toate, calităţi incompatibile cu uniforma pe care o purta şi cu slujba pe care o îndeplinea. La sfîrşitul serviciului militar, ademenit de un salariu mai bun decît al muncitorului din fabrică, renunţase la calificarea lui de meseriaş şi se reangajase în armată. Aprobîndu-i-se cererea, se trezise repartizat, cu gradul de sergent, în cadrul forţelor M.A.I., la Direcţia Generală a Penitenciarelor. O dată prins în angrenaj, n-a mai avut scăpare. S-a resemnat deci, şi, cu toate că nu-i era pe plac, s-a acomodat serviciului.

În prima perioadă, avusese de-a face numai cu deţinuţi de drept comun. În iarna 1954–1955, cînd toţi deţinuţii condamnaţi pentru înaltă trădare, împrăştiaţi pînă atunci prin diferitele închisori din ţară, au fost concentraţi la Piteşti, plutonierul Dobre a fost repartizat şef de secţie pe celularul „politicilor“. Încă din primele zile s-a lămurit cu cine avea de-a face şi ce fel de oameni erau „bandiţii“ cărora li se aplica un regim atît de aspru şi de deosebit de cel al deţinuţilor de drept comun. Era perioada camerelor supraaglomerate din subsolul închisorii, cu deţinuţi ţinuţi în lanţuri şi supuşi înfometării şi frigului.

Camaradul nostru de detenţie, Daniel Cantemir, era pe vremea aceea „planton“ şi îşi petrecea mai toată ziua pe coridor, ocupîndu-se — sub supravegherea gardianului — cu întreţinerea curăţeniei, împărţirea mesei, spălatul gamelelor şi golitul tinetelor. Avusese astfel ocazia să-l observe pe Dobre chiar din prima lui zi de serviciu pe secţia „politicilor“, şi remarcase cît de impresionat fusese de condiţiile inumane de viaţă în care erau obligaţi să trăiască. Continuînd să-l ţină sub observaţie, în timp ce făcea curăţenie pe coridor, Daniel s-a convins că prima lui impresie fusese justă. Într-adevăr, cu fiecare schimb care trecea, Dobre îşi arăta tot mai mult bunele lui intenţii faţă de deţinuţi, căutînd pe cît posibil să nu-i oropsească. A fost primul din gardienii de pe secţia de la subsol care, în schimbul lui, a îndrăznit să ia iniţiativa de a împărţi suplimente din mîncarea rămasă în hîrdaie după distribuirea mesei. Toţi ceilalţi trimiteau mîncarea excedentară înapoi la bucătărie. De asemenea, în orele lui de serviciu, Dobre nu se uita niciodată prin vizete, deţinuţii putînd sta culcaţi pe paturi, fără riscul de a fi pedepsiţi. Interdicţia de a sta culcaţi în timpul zilei era una din măsurile cele mai chinuitoare, în special în acea perioadă de înfometare, cînd majoritatea atinsesem un grad atît de avansat de distrofie, încît ne clătinam pe picioare de slăbiciune. Dobre îşi manifesta prezenţa pe coridor numai la apropierea vreunui ofiţer. Îşi luase obiceiul să lovească atunci cu cheile în uşile celulelor, avertizîndu-ne astfel pentru a nu fi surprinşi în defect şi

pedepsiți.

Încurajat de aceste semne de vădită bunăvoință față de noi, Daniel Cantemir s-a hotărît să-şi încerce norocul şi să rişte să intre cu el în vorbă. Mai întîi cu prudență, dar apoi cu tot mai multă îndrăzneală, Daniel şi-a început manevrele de apropiere, în speranța de a-l atrage cît mai mult de partea noastră. Prevăzînd că acest proces va fi penibil şi de lungă durată, Daniel se înarmase cu răbdare şi se pregătise să-şi pună la încercare toată subtilitatea şi îndemînarea diplomatică de care era capabil, pentru a-l cuceri pe Dobre. Toate aşteptările i-au fost însă depăşite! Chiar de la primele vorbe aruncate, Dobre s-a lăsat angajat, fără ezitare, într-o discuție cu temă politică, nemailăsînd nici o îndoială în privința adevăratelor lui sentimente. În cursul aceleiaşi zile, amîndoi au ajuns la o atît de perfectă înțelegere încît seara, la sfîrşitul schimbului lui Dobre, cînd a fost din nou închis în celulă, Daniel era informat la zi cu ultimele ştiri apărute în *Scînteia*.

Ca vechi şi rutinat puşcăriaş, n-a suflat însă nimănui nici o vorbă despre cele întîmplate în ziua aceea pe coridor, şi nici despre tot ce aflase. Ştirile ni le-a împărtăşit treptat în zilele următoare, pretinzînd că îi fuseseră şoptite într-un moment de neatenție a gardianului de deținuții de drept comun, care aduceau hîrdaiele de mîncare pe secția noastră. În cazul unei indiscreții sau chiar denunț din partea vreunui posibil turnător, despre informațiile puse în circulație printre deținuți, ofițerul politic ar fi fost astfel îndrumat pe o pistă greşită. Eventualele lui cercetări, îndreptate spre dreptul comun, s-ar fi împotmolit fără să dea rezultate concrete. În prima perioadă a detenției noastre în Piteşti, Daniel a păstrat numai pentru el secretul legăturii stabilite cu Dobre. După un timp, cînd toți deținuții din închisoare am ajuns să ne cunoaştem mai bine, cînd relațiile noastre bazate pe încredere reciprocă s-au consolidat şi cei cîțiva delatori au fost depistați, Daniel s-a încumetat să încredințeze cîtorva prieteni secretul legăturilor lui cu Dobre. Cei şapte sau opt, pe care ne-a făcut părtaşi la această taină, ne-am legat nu numai să păstrăm tăcerea, dar şi să ajutăm la acoperirea lui Dobre şi la deturnarea eventualelor bănuieli ce s-ar fi îndreptat asupra lui. Între altele, una din atribuțiile noastre era să preluăm pe rînd sarcina difuzării ştirilor primite de Daniel de la Dobre, indicînd de fiecare dată o altă sursă de informații.

Cu timpul, relațiile dintre Daniel şi Dobre s-au dezvoltat, transformîndu-se într-o legătură de strînsă prietenie. Daniel îl prevenise în privința pericolului pe care îl reprezentau turnătorii. Dobre, la rîndul lui, ne-a ajutat să-i detectăm pe cîțiva dintre delatori, informîndu-ne cînd

aceştia, fiind scoşi din celulă sub pretextul de a fi duşi la cabinetul medical, la grefă sau la carceră, fuseseră de fapt la ofițerul politic. Procedînd cu maximă prudență şi discreție absolută, colaborarea cu Dobre s-a desfăşurat în toți anii cît am stat la Piteşti fără să stîrnească nici cea mai mică bănuială. În ochii celorlalți deținuți trecea drept un gardian mai cumsecade, care nu căuta să ne persecute cu tot dinadinsul, ca alții. Pentru administrație era un subaltern conştiincios, care ştia să-i strunească pe deținuți, deoarece controalele efectuate în timpul serviciului lui nu-l găseau în defect: deținuții erau aşezați la marginea patului, aşa cum prevedea regulamentul şi nimeni nu era surprins cu activități nepermise, cosînd, scriind pe săpun sau comunicînd cu celulele vecine. De asemenea, la percheziții inopinate făcute în schimbul lui Dobre, prada era foarte săracă. Rareori era descoperit cîte un obiect interzis.

Nimeni nu ştia însă, nici administrația, nici deținuții, că orice inspecție sau percheziție ne era semnalată din vreme chiar de Dobre. Procedeul era simplu. De cîte ori îşi făcea apariția pe secție vreun ofițer, Dobre îl închidea pe Daniel în W.C., dîndu-i astfel posibilitatea să ne anunțe pericolul prin Morse. Prin semnalul bătut de el în perete sau în țeava caloriferului, vestea se răspîndea într-o clipă de la un capăt la celălalt al celularului, făcînd ca în toate celulele să înceteze orice activități nepermise şi să dispară toate obiectele prohibite. În privința percheziților, care trebuiau făcute prin surprindere, eram preveniți şi mai devreme. În ziua în care ofițerul politic decidea un control general în întreaga puşcărie, toți gardienii erau adunați într-o şedință, unde li se aducea la cunoştință hotărîrea, li se comunica ora la care va avea loc operațiunea şi li se dădeau instrucțiuni amănunțite pentru felul cum vor trebui să procedeze. De multe ori li se distribuiau pîslari. Puteau astfel pătrunde pe secție şi păşi fără zgomot pe pardoseala de ciment a celularului. În cea mai deplină linişte, se înşirau de-a lungul coridorului cîte unul în dreptul fiecărei celule. Apoi, la un semn al ofițerului care conducea acțiunea, uşile erau deschise simultan, în strigătele: „Toată lumea stă pe loc! Nimeni nu mai face nici o mişcare!“

Cînd data percheziției coincidea cu ziua de serviciu a lui Dobre, imediat după şedința gardienilor, în care li se comunica hotărîrea administrației de a proceda la un astfel de control, acesta îl prevenea pe Daniel. Daniel, la rîndul lui, ne anunța pe unul din noi, pentru a difuza ştirea în tot celularul. Ca de obicei, pentru a-l proteja pe Dobre, pretindeam că informația ne fusese transmisă prin Morse de un camarad de la alt etaj al închisorii, care interceptase o convorbire între gardian şi ofițerul de

serviciu. Totodată, dacă mai rămînea timp pînă la ora percheziției, Daniel se apuca să şteargă cu motorină uşile celularului. Tot celularul îl auzea pe Dobre ordonîndu-i lui Daniel să întredeschidă uşile pentru a le freca şi pe cant, avertizîndu-l în acelaşi timp, cu ton amenințător, să nu încerce să stea de vorbă cu deținuții din celule. Amîndoi erau de conivență şi în privința acestei puneri în scenă, care îi permitea lui Daniel să colecteze obiectele interzise din fiecare celulă, pentru a nu fi găsite la percheziție. Întregul inventar de ace de cusut, de „costici“ (cuțitaşe), zaruri, jocuri de table şi de şah din miez de pîine, şi mai ales prețioasele plăcuțe de săpun cuprinzînd material didactic pentru studiul limbilor străine, diferitele foiletoane sau opere literare şi poetice care circulau în acel moment în închisoare, erau predate prin uşa întredeschisă lui Daniel. Toți deținuții îl admirau pentru îndemînarea de prestidigitator cu care, fără să fie văzut de gardian, primea şi făcea să dispară, în buzunarele fără fund ale salopetei, obiectele ce i se înmînau la fiecare uşă. Se minunau şi de ideea ingenioasă de a ascunde lucrurile pe coridor, printre măturile, gălețile şi cîrpele cu care făcea curățenie, în timp ce gardienii răscoleau fără succes prin celule. După percheziție, obiectele erau restituite proprietarilor printr-un procedeu similar celui prin care fuseseră colectate. Nimeni, în afară de Daniel şi cei cîțiva care îi deveniserăm complici, nu ştia că adevărul era cu totul altul şi că întreaga operație se petrecea cu asentimentul şi sub supravegherea lui Dobre. Şi în privința ascunzătorii unde erau depuse obiectele pe timpul percheziției, realitatea contrazicea declarațiile lui Daniel. Întreaga noastră avere era păstrată în cel mai sigur loc: în buzunarele mantalei lui Dobre şi în servieta în care îşi aducea de mîncare, cînd venea la serviciu. Aceeaşi servietă în care, de fiecare dată, aducea şi ziarul din ziua respectivă, pe care Daniel îl citea din scoarță în scoarță, comunicîndu-ne apoi ştirile spre a le transmite mai departe pe celular. Uneori, prin aceeaşi filieră, primeam şi difuzam şi informații interceptate de Dobre la posturile de radio străine, Europa Liberă sau Radio Londra.

Cu ocazia unei plecări în concediu, Dobre s-a oferit să treacă prin Bucureşti, pe la familia lui Daniel, pentru a-i da veşti despre el.

Totodată, la sugestia lui Daniel, Dobre a acceptat să-i predea familiei lui şi o listă cu numele mai multor deținuți, originari din Bucureşti. Rudele lui Daniel urmau, la rîndul lor, să comunice familiei fiecăruia că respectivul se afla în viață, în penitenciarul din Piteşti. Pentru a evita riscul vreunei indiscreții, cea mai mare parte a celor de pe lista dusă de Dobre la Bucureşti n-au fost puşi la curent cu inițiativa luată de Daniel, familiile

fiindu-le anunțate fără știrea lor. După ani de zile, la eliberarea mea, mama mi-a confirmat primirea mesajului prin care aflase că mă găseam în închisoarea din Piteşti.

Nu voi putea niciodată uita ajutorul primit de la Dobre, într-un moment deosebit de greu. Era iarnă. Executam cea de-a treia pedeapsă de şapte zile de beci, în decursul aceleiaşi luni. Cele cîteva zile petrecute în celulă, între perioadele de pedeapsă, nu-mi dăduseră răgaz să mă întremez, cît de cît, de pe urma regimului din beci, unde nu primeam de mîncare decît o dată la trei zile şi tremuram tot timpul de frig. Încă de la începutul celei de-a treia serii de şapte zile de beci eram complet sleit de puteri. Nemaiavînd forța de a sta toată ziua în picioare şi de a mă plimba ca să mă încălzesc, eram obligat să mă opresc tot mai des şi să mă aşez pe jos, pe cimentul înghețat, ceea ce multora le fusese fatal. Aşa murise comandorul Condeescu care, ajungînd la capătul rezistenței, se culcase pe jos, contractase o congestie pulmonară şi făcuse un blocaj renal. Singura şansă de a scăpa teafăr pe vreme de iarnă din beci era să te țină puterile să te poți plimba cît era ziua de lungă. Noaptea, riscurile ți se păreau mai reduse fiindcă ți se dădea o pătură, dar de culcat, tot pe cimentul gol te culcai!

În dimineața zilei în care am fost pentru a treia oară dus la locul de pedeapsă, gardian pe secția de la subsol, de care ținea beciul, era Dobre. Întîmplarea a făcut ca toată săptămîna aceea, Dobre să fie zilnic de serviciu pe secție, într-unul din schimburi. Cred că prezența lui în acele zile pe celularul subsolului a fost pentru mine salutară. Datorită lui am putut rezista efortului pe care mi-l solicita cea de-a treia săptămînă de beci. Luîndu-şi toate măsurile de precauție pentru a nu fi surprins după ce distribuise masa la celulele de la subsol, Dobre îmi aducea personal cîte o gamelă de mîncare în beci. Şi asta zilnic, nu o dată la trei zile, cum prevedea regulamentul de pedeapsă! Contravenind aceluiaşi regulament, mi-a dat şi o pătură cu care să mă învelesc şi în timpul zilei. Cînd auzeam deschizîndu-se uşa de acces la scările care coborau la beci, aveam grijă s-o ascund în spatele unuia din stîlpii de beton din încăperea pivniței. Pe lîngă ajutorul material de neprețuit pe care l-au reprezentat pentru menținerea rezistenței mele fizice mîncarea şi pătura, Dobre mi-a alimentat şi întreținut zilnic şi moralul, spunîndu-mi ultimele informații auzite la radio sau dîndu-mi să citesc *Scînteia*. Pot spune că în săptămîna aceea de izolare la beci, ştiindu-l pe Dobre de serviciu, nu m-am mai simțit chiar aşa de singur şi lipsit de sprijin. Aveam şi eu un înger protector, un înger… care purta uniforma Securității!

Mai tîrziu, într-o situație extrem de gravă ivită în timpul detenției noastre în Piteşti, Dobre s-a dovedit a fi într-adevăr îngerul nostru păzitor. Fără intervenția lui, cursul evenimentelor de atunci s-ar fi îndreptat spre un deznodămînt dramatic, în care mulți ne-am fi pierdut viața.

Singurul gardian despre care Dobre ne-a asigurat că nu este rău şi ticălos din fire era Florică Popescu. Cei doi se împrieteniseră şi, datorită lui Dobre, atitudinea binevoitoare pe care Florică o arătase încă din primele zile față de noi s-a precizat.

Cînd era de serviciu, nu i se auzea glasul şi nu se mişca de pe scaunul lui din capul secției. Nu asculta pe la uşile celulelor şi nu ne spiona prin vizetă, în căutare de victime de trimis la beci. Numai cînd apărea vreun superior, ne dădea de veste, aşa cum îl învățase Dobre, răcnind obişnuita formulă: „Lasă gura, banditule!“ Dacă se întîmpla să surprindă pe cineva contravenind regulamentului, Florică ştia să închidă ochii, părînd a nu fi observat nimic.

În schimbul lui, ca şi într-al lui Dobre, eram scutiți de starea de tensiune şi teamă permanentă care ne măcina nervii în timpul serviciului celorlalți gardieni. Totuşi, bunăvoința ce ne-o arăta Florică n-a depăşit niciodată stadiul acestei atitudini pasive. Cu toate că era din toată inima de partea noastră, era prea fricos pentru a îndrăzni să facă ceea ce făcea Dobre. De altfel, cu toate bunele lor relații, nici Dobre nu-i acorda chiar atîta încredere, încît să-i destăinuie ceva despre ziarele şi informațiile pe care ni le dădea sau despre vizita făcută la familia lui Daniel.

În schimb, între Dobre şi Daniel nu mai subzista nici cea mai mică neîncredere, legătura lor de prietenie întemeindu-se pe o sinceră afecțiune şi respect reciproc. Cazuri sporadice de legături mai mult sau mai puțin apropiate între deținuți şi gardieni s-au mai semnalat în decursul anilor în închisorile comuniste. O prietenie atît de strînsă ca aceea dintre Dobre şi Daniel, dar mai ales actul prin care a fost pecetluită, cred că va rămîne înscrisă ca fapt unic în analele închisorilor de deținuți politici. Mă refer la cele petrecute într-un moment cînd locuiam în aceeaşi celulă cu Daniel, la etajul întîi al închisorii.

Peste zi, fusese de serviciu pe secție Daniel. Abia aşteptam venirea serii cînd, după ce îşi termina treaba de planton pe coridor, Daniel urma să fie reintrodus în celulă. Speram, ca de obicei, să vină cu noutăți. De cum a intrat pe uşă, i-am remarcat pe față tulburarea, ceea ce a făcut să-mi crească nerăbdarea, gîndindu-mă la cine ştie ce evenimente importante. Abia după efectuarea schimbului de gardieni pe secție şi a ritualului numărătorii, după

controlul gratiilor şi „închidere“, am putut sta de vorbă pe şoptite, ferindune, de data asta, de camarazii din cameră, care nu ştiau nimic despre legăturile noastre cu Dobre. Cu toate că nu era de natură politică, ştirea mult aşteptată era totuşi senzaţională.

Dobre, a cărui nevastă născuse de curînd, îl rugase pe Daniel să-i boteze copilul! Emoţionat, Daniel acceptase, iar Dobre, bucuros, îi mulţumise şi îi explicase că la ceremonie va fi reprezentat de o rudă de-a lui, care îi va ţine locul în calitate de naş. Cu cîteva zile înainte de a pleca la botezul copilului, Daniel i-a înmînat lui Dobre darul din partea naşului şi a prietenilor lui: o cruciuliţă de os, pe care o sculptasem dintr-un ciolan de vită, care-mi căzuse în gamelă la împărţirea mesei. Aşa a ajuns Daniel să devină un caz, încă necunoscut în analele Dreptului: naş în contumacie!

Prin atitudinea lui în închisoarea din Piteşti, prin dăruirea cu care şi-a ajutat şi servit camarazii, dar mai cu seamă prin întreţinerea şi canalizarea fluxului de informaţii primite de la Dobre, cu care ne-a alimentat speranţele şi susţinut moralul, Daniel şi-a răscumpărat toate păcatele de care auzisem că s-ar fi făcut vinovat. I se reproşa inconsecvenţa politică din perioada tinereţii lui aventuroase. Copilărise în Brăila şi, încă de pe băncile şcolii, fusese atras de luptele politice ale vremii. Era înainte de război. Asistînd la o demonstraţie, organizată de Ion Emilian, şeful unei mişcări politice locale de extremă dreaptă, fusese fascinat de înflăcăratul discurs naţionalist al acestuia şi se înrolase imediat în rîndurile tineretului grupării lui. Din acel moment şi pînă la adolescenţă, nestatornicia lui avea să-l perinde prin organizaţiile de tineret ale mai multor partide. De la Emilian, a trecut la cuzişti, apoi la naţional-ţărănişti şi în cele din urmă la gruparea disidentă a lui Anton Alexandrescu, din care a sfîrşit prin a se retrage definitiv, renunţînd totodată la activitatea politică. Acest ultim popas în facţiunea lui Anton Alexandrescu, care din oportunism îl trădase pe Maniu, făcînd jocul comuniştilor după 23 august 1944, îl descalificase pe Daniel în ochii prietenilor. Ani de zile a rămas stigmatizat.

Pata de ruşine a reuşit să şi-o şteargă abia la Piteşti, unde chiar cei mai intransigenţi l-au absolvit de greşeala din trecut, recunoscîndu-i în cele din urmă meritele şi apreciindu-i camaraderia şi neobosita activitate depusă în slujba cauzei generale. O recunoaştere cu atît mai valoroasă, cu cît majoritatea nici nu ştiau toate dedesubturile acestei activităţi, în special în cazul lui Dobre.

În ceea ce îl priveşte pe Dobre, părerea pe care o aveam despre el a fost exprimată cel mai bine tot într-o vorbă de duh a unui camarad de-al

nostru: „Bietul Dobre! Merita o soartă mai bună, decît cea de securist! Merita să fie deținut politic!“ Gluma îi fusese transmisă şi lui, şi o apreciase.

Toate aceste amintiri, aşternute acum pe hîrtie, am mai avut ocazia să le trec în revistă la Bucureşti în 1964, la cîteva luni după eliberarea mea din închisoare. Primisem un telefon de la Daniel, care îmi propusese o întîlnire în casa unui prieten comun, unde mai convocase doi foşti camarazi de-ai noştri din Piteşti: Titi Coşereanu şi Dodo Chrisoghelos. Ne-am găsit astfel, adunați la un loc, patru inşi din grupul restrîns de foşti complici la întreaga conspirație organizată în jurul secretului legăturii cu Dobre şi a difuzării informațiilor pe care ni le comunica. Daniel ne mai pregătise însă o surpriză! La întîlnirea noastră, venise şi eroul principal: Dobre în persoană! Aflase de decretul de grațiere a deținuților politici şi venise la Bucureşti să ne vadă. Nu l-am recunoscut din primul moment. Era îmbrăcat civil şi trecuseră totuşi nişte ani de cînd nu-l mai văzusem. Bucuria şi emoția revederii au fost generale. Ne-am îmbrățişat cu toții ca nişte vechi şi buni foşti camarazi de suferință. În noaptea aceea, s-a stat pînă tîrziu. S-a vorbit mult şi s-au ciocnit multe pahare.

De atunci, nu mi s-a mai întîmplat niciodată să mă bucur de revederea cu un fost securist!

Cu cîțiva ani în urmă, soții Dobre ieşiseră din cadrele Ministerului de Interne şi se stabiliseră într-un oraş din sudul Moldovei. Dobre se angajase la o fabrică din localitate, unde muncea ca lucrător calificat, în meseria lui.

16. PLUTONIERUL SANITAR CIOLTAR (Ciortan).

Numele exact nu i s-a aflat decît mai tîrziu, aşa că deținuții continuau să-i spună Ciortan, cum în mod greşit crezuseră la început că îl cheamă. Împreună cu Guliman, Ciortan era unul din cei mai vechi membri ai administrației închisorii din Piteşti.

Era singurul reprezentant al serviciului medical al penitenciarului, de ani de zile, şi deci şeful cabinetului medical, deşi competența lui se oprea la cunoştințele de sanitar. Ciortan părea inamovibil în postul pe care îl ocupa încă de pe vremea cînd îşi făcuseră apariția primii deținuți politici în Piteşti. Fusese astfel martorul sinistrei perioade a „reeducării“, în care nu avusese numai rolul de simplu spectator. În aşa-zisa infirmerie, de care răspundea pe acea vreme, era instalat şi „biroul de lucru“ al lui Țurcanu. În cei cinci ani pe care i-am petrecut în Piteşti, comportarea lui Ciortan s-a arătat a fi mereu în perfectă concordanță cu fluctuațiile imprimate regimului nostru de detenție, în funcție de situația politică externă. Cînd regimul se înăsprea şi

eram supuşi înfometării, pedepeselor arbitrare, terorii şi brutalităţii gardienilor, orice activitate a cabinetului medical înceta, Ciortan nemairăspunzînd la nici un apel de ajutor medical, indiferent de gravitatea cazului, fie şi mortal. Cînd, dimpotrivă, ne bucuram de un regim relativ mai bun şi condiţiile de detenţie se mai îndreptau, Ciortan îşi făcea şi el apariţia la cabinet. Gradul de îndulcire a regimului se reflecta şi acesta, clar nuanţat, în comportarea lui faţă de bolnavii care se înscriau la vizita medicală, cărora, fie le vorbea frumos, le asculta plîngerile şi le dădea chiar ceva medicamente, fie îi repezea, refuzîndu-le pînă şi o aspirină, sub pretextul că le-a terminat, consultaţia limitîndu-se a fi numai un simulacru.

17. DR. SEBASTIAN RĂDESCU a fost numit prin 1957 sau 1958 în postul de medic al penitenciarului. Factotum la cabinetul medical a rămas cu toate acestea tot Ciortan, Rădescu nearătînd nici un interes pentru serviciul lui. Prefera să-şi petreacă timpul jucînd ping-pong cu cîte un gardian, în curtea închisorii. Asupra doctorului Rădescu voi mai reveni. Şi nu va fi spre cinstea lui!

Modul de funcţionare a cabinetului medical din Piteşti nu se deosebea cu nimic de cel din alte închisori. Asistenţa medicală acordată deţinuţilor nu era cîtuşi de puţin influenţată de calitatea profesională a titularului cabinetului, indiferent că era doctor cu diplomă sau simplu sanitar. Noţiunile de etică profesională, de probitate sau de omenie erau necunoscute şi nu jucau nici ele nici un rol în raporturile dintre medic şi deţinutul bolnav. Doctorii M.A.I. aparţineau şi ei aparatului represiv, fiind, la fel ca toţi membrii administraţiei penitenciarului, nişte executanţi ai ordinelor forurilor superioare, care dispuneau de soarta deţinuţilor politici. Măsura în care aceste foruri erau preocupate de sănătatea deţinuţilor era oglindită în primul rînd de aprovizionarea cu medicamente a farmaciei. Cea mai mare parte din timp, medicamentele lipseau cu desăvîrşire. Cînd, o dată pe trimestru, cabinetul îşi primea cota de medicamente repartizată, cantitatea era atît de redusă încît se epuiza în prima săptămînă. Sortimentele erau şi ele limitate la cîteva categorii de medicamente, care în mod normal ar fi dotat numai farmacia unui simplu post de prim-ajutor. Pe lîngă vată, pansamente, alcool, antinevralgice, aspirine, cîteva alifii antireumatice sau împotriva hemoroizilor, rareori mai apăreau şi alte cîteva medicamente specifice unor maladii gastrice, de inimă sau de ficat. Pentru suferinzii de vreo boală cronică nu exista nici un fel de tratament posibil. Cînd, prin 1955 sau 1956, a izbucnit o epidemie de gripă, tocmai într-o

perioadă în care chiar stocul de aspirine se consumase, rezultatul a fost catastrofal. Gripa a făcut ravagii în rîndurile deținuților, slăbiți de subnutriție şi lipsiți de orice fel de îngrijire. După trei sau patru săptămîni, cînd epidemia s-a stins de la sine, bilanțul a fost de nouă morți. Dintre cele nouă victime, nu mi-aduc aminte decît de numele lui Laurian. O maladie, devenită endemică în închisoarea din Piteşti, era furunculoza. Tratament adecvat, cu sulfamide sau antibiotice, nu exista. În cel mai fericit caz, dacă aveai norocul să-l nimereşti în toane bune pe Ciortan, erai dus la cabinetul medical şi „operat“. M-am bucurat şi eu de această favoare, cînd Ciortan mi-a deschis cu vîrful bisturiului un furuncul antracoid, pe care îl făcusem la şold. Evident, fără nici o anestezie.

În 1956, anul aşa-zisei destalinizări, cînd teroarea şi brutalitatea regimului care ni se aplica s-au mai temperat pentru o scurtă perioadă de timp, s-a petrecut un eveniment medical neobişnuit, interpretat de optimişti ca un prim semn al viitoarei destinderi, menite să elimine abuzurile şi să ducă la umanizarea tratamentului din închisori. Într-o încăpere a penitenciarului, amenajată ad-hoc în cameră obscură, a fost instalat un aparat Röntgen. În următoarele două zile, tuturor deținuților li s-a făcut un examen pulmonar. Un gardian, făcînd naveta între celular şi aripa închisorii unde fusese instalat aparatul, îi lua în primire pe locatarii fiecărei celule şi îi conducea de-a lungul coridoarelor, pînă la uşa camerei obscure. De aici, erau introduşi pe rînd în cameră, pentru a li se face radioscopia, fiecare deținut aflîndu-se astfel singur cu doctorul în timpul examenului, în vreme ce gardianul rămînea pe coridor, pentru a-i supraveghea pe ceilalți.

Cînd mi-a venit şi mie rîndul, intrînd în încăperea întunecoasă unde, numai într-un colț, un bec discret, de culoare roşie, arunca o vagă lumină, n-am putut distinge aproape nimic, în afară de halatul alb al doctorului, care m-a îndrumat spre aparatul Röntgen. După ce m-a examinat, s-a îndreptat spre măsuța din colț, unde era aprinsă luminița roşie, pentru a consemna cele constatate. Apoi, în timp ce-mi îmbrăcam cămaşa, s-a apropiat de mine, mi-a apucat mîna şi mi-a pus în palmă zece țigări, spunîndu-mi: „Ia, te rog, din partea mea țigările astea şi ascunde-le, să nu ți le găsească gardianul!“ Cu toate că fusesem luat prin surprindere, primul gînd, chiar înainte de a-i mulțumi, mi-a fost la riscul pe care şi-l asumase, procedînd în acest fel. Făcînd acelaşi lucru cu un turnător, se expunea să fie denunțat şi condamnat pentru complicitate. Înainte de a ieşi pe coridor, i-am şoptit că dacă mai are de gînd să repete gestul, ar fi mai prudent să lase țigările pe măsuță, pentru ca deținutul să şi le ia singur.

Ajuns din nou în celulă, am comunicat imediat prin Morse cele întîmplate. Pe aceeaşi cale, aveam să aflu că doctorul mi-a urmat recomandările, lăsînd pentru locatarii fiecărei celule cîte zece ţigări pe masă. Mai tîrziu, am aflat de la plutonierul Dobre numele doctorului. Îl chema Sinescu şi era medic la spitalul penitenciarului Văcăreşti. În anii următori, numele doctorului Sinescu a mai fost deseori pomenit în închisoarea din Piteşti. Cîţiva din deţinuţii grav bolnavi care, cu ocazia unor scurte perioade de destindere, au beneficiat de rarul privilegiu de a fi internaţi în spitalul din Văcăreşti, ne-au vorbit, la întoarcerea lor în Piteşti, despre atitudinea mai mult decît binevoitoare a doctorului Sinescu. Şi nu numai în privinţa îngrijirii medicale!

Doctorul Sinescu le dădea informaţii despre situaţia politică internă şi internaţională şi se pretase chiar să ia legătura cu familiile unor deţinuţi din Bucureşti, comunicîndu-le veşti despre cei din închisoare. Se dusese vestea despre el şi în toate închisorile se vorbea cu admiraţie de curajosul doctor din Văcăreşti. S-a vorbit poate chiar prea mult! Într-o zi ne-a parvenit vestea că Sinescu nu mai era la Văcăreşti, ci la Jilava, şi nu în calitate de medic al penitenciarului, ci ca deţinut. Nu mai ţin minte dacă denunţul care a dus la arestarea doctorului s-a datorat indiscreţiei deţinuţilor, sau imprudenţei lui.

Pe doctorul Sinescu, a cărui figură nu reuşisem s-o disting în camera obscură, unde îmi făcuse radioscopia şi-mi dăduse ţigările, nu l-am mai întîlnit în închisoare şi n-am avut deci ocazia să-l văd cum arăta la faţă. L-am cunoscut abia după 1970, la München cînd, ajungînd în Germania şi cerînd azil politic, mi-a solicitat o declaraţie, sub semnătură autentificată de notar, despre atitudinea pe care o avusese faţă de deţinuţii politici, pe timpul cît fusese medic de penitenciar. A fost singurul serviciu pe care i l-am putut face.

Revenind la examenul pulmonar ce ni s-a făcut atunci şi la speranţele de mai bine pe care le-a stîrnit în Piteşti, voi aminti că timpul a spulberat nădejdile optimiştilor, deoarece mult aşteptatele urmări de îndreptare a situaţiei nu s-au arătat niciodată.

Cam în aceeaşi perioadă, s-au succedat prin Piteşti, cu o mai mare frecvenţă ca de obicei, o serie de vizitatori, străini de cadrele penitenciarului, contribuind şi ei la întreţinerea speranţelor într-o îmblînzire a regimului nostru de detenţie. În mod obişnuit, aceste vizite sau inspecţii nu intrau în contact decît cu membrii administraţiei, iar dacă pătrundeau

totuşi pe coridoarele celularului, era numai ca să facă un popas la fiecare vizetă, pentru a privi în celule. Oricît de discrete se voiau, aceste vizite nu treceau niciodată neobservate, fiind întotdeauna semnalate, încă de la primii paşi făcuți pe coridorul secției. Identitatea vizitatorilor ne rămînea însă de cele mai multe ori ascunsă. Cînd venea în uniformă, gradul era singura indicație privitoare la rangul personajului. Dacă vizitatorul era însoțit, îi mai puteam judeca importanța după numărul şi gradele celor din suită. Deseori însă, primeam vizita unor civili, față de care atitudinea respectuoasă pînă la servilism a membrilor administrației, în frunte chiar cu directorul închisorii, ne făcea să bănuim că era vorba de oameni foarte sus puşi în ierarhia regimului.

Rareori şi numai cu totul întîmplător aflam numele cîte unuia din ei. La una din aceste inspecții, auzind zgomotul zăvoarelor, ne-am dat seama că vizitatorul nu se mulțumea numai cu privitul pe vizetă, ci intra în fiecare celulă. Cînd s-a tras şi zăvorul de la celula noastră, în cadrul uşii a apărut un colonel în uniforma albastră a Ministerului de Interne. Încă de la prima vedere ne-a izbit faptul că, spre deosebire de majoritatea ofițerilor M.A.I., colonelul nu purta cizme, ceea ce îi dădea un aspect mai puțin cazon. De altfel, prin toată ținuta lui, prin felul de a merge şi prin gesturile lui degajate, omul părea mai degrabă un civil îmbrăcat ocazional în uniformă, decît un militar de carieră. Hainele bine croite, pantalonii cu dungă impecabilă şi pantofii negri lustruiți îi dădeau un aer neobişnuit de îngrijit, pe lîngă ceilalți doi sau trei ofițeri care stăteau în spatele lui, într-o poziție de profund respect. Un respect exagerat şi nejustificat de mult prea mica deosebire de grade dintre ei. Unul din însoțitori era locotenent-colonel. Căpitanul Mândreş, care făcea şi el parte din cortegiu, era de nerecunoscut, în atitudinea umilă pe care o adoptase.

Dacă față de cei care îl însoțeau elegantul colonel s-a arătat distant şi superior, privindu-i cu un dispreț nedisimulat, pe noi, deținuții, părea să nici nu ne fi văzut. Din pragul uşii îşi rotise ochii prin celulă, cercetîndu-i cu o minuțioasă atenție pereții, fiecare colț, paturile suprapuse, hîrdăul cu apă şi tineta. Peste noi, cei opt deținuți, care stăteam în picioare în micul spațiu liber dintre paturi, a trecut cu o privire inexpresivă, care nu ne-a înregistrat prezența.

Scena, dominată de colonelul care stătea în prag, cu cei ce-l însoțeau, încremeniți în spatele lui şi cu noi în chip de figuranți tăcuți şi nemişcați în mijlocul decorului mizerabil al celulei, s-a prelungit peste măsură, într-o expectativă plină de tensiune.

Dezlegarea nu putea veni decît de la importantul vizitator, tăcut şi imobilizat în cadrul uşii, de care părea să depindă totul în acel moment. Figura ermetică a colonelului nu lăsa să i se întrevadă intenţiile. Dădea impresia unui om care reflectează profund înainte de a lua o hotărîre extrem de gravă.

În fine, colonelul s-a decis să se manifeste. Brusc, ieşind din nemişcarea în care stătuse pînă atunci, a pătruns cu paşi hotărîţi în celulă, a trecut printre noi fără să ne privească, s-a strecurat printre cele două rînduri de paturi suprapuse şi s-a oprit sub fereastră, măsurîndu-i din ochi înălţimea. S-a aplecat apoi spre dreapta, a apucat tineta de o toartă şi a tîrît-o sub geam. În clipa următoare, suit pe capacul tinetei, s-a apucat cu amîndouă mîinile de gratiile de la fereastră şi a început să le zgîlţîie. Sub privirile noastre nedumerite, colonelul a coborît de pe tinetă, şi-a lovit palmele una de alta scuturîndu-se de un praf imaginar şi, la fel de repede cum intrase, a făcut cale întoarsă, ieşind pe uşă fără să scoată o vorbă. Uşa noastră s-a trîntit şi aproape imediat am auzit cum se trăgeau zăvoarele de la celula vecină.

Rămaşi iar singuri, am dat curs liber supoziţiilor pe marginea celor petrecute. Cum n-am ajuns la nici o concluzie satisfăcătoare, am aşteptat ca vizita de pe coridor să se îndepărteze de uşa noastră, pentru a ne consulta prin Morse cu vecinii. Am fost astfel informaţi că în absolut toate celulele colonelul procedase la fel. Nimeni nu era în stare să desluşească rostul vizitei unui personaj atît de important, cu o comportare atît de ciudată. Am rămas aşadar în expectativă, în aşteptarea eventualelor urmări ale vizitei, care să ne dea explicaţia pe care o căutam. Zilele şi săptămînile au trecut însă şi nu s-a întîmplat nimic. Aşa că motivul care l-a determinat pe un înalt funcţionar al Ministerului de Interne să vină personal să verifice rezistenţa gratiilor de la ferestrele celulelor din Piteşti a rămas pentru totdeauna o enigmă. Singura informaţie pe care am mai primit-o cu privire la acest caz a fost în legătură cu identitatea colonelului. Îl chema Bruckner, şi era de origine evreu.

O altă vizită în închisoarea din Piteşti, de care îmi amintesc, este aceea a unui grup de trei sau patru ofiţeri M.A.I., avîndu-l în frunte pe căpitanul Iordache, supranumit de deţinuţi „Lulu“. Majoritatea celor care trecuseră prin Aiud îl cunoşteau. Era unul din ofiţerii politici ai închisorii care se remarcase în mod special prin cruzimea tratamentului aplicat deţinuţilor. Căpitanul Iordache venise la Piteşti într-o misiune specială. Fusese însărcinat cu cercetările în legătură cu cazul obiectelor de valoare,

aparținînd deținuților, dispărute la Jilava, pe vremea cînd comandantul fortului era Maromet. Ancheta stabilise deja că, în decursul anilor, Maromet îşi însuşise nenumărate ceasuri, inele, tabachere, brichete şi tot felul de alte obiecte, mai ales de aur, aflate asupra deținuților în momentul arestării şi depuse în păstrare la administrația închisorii cînd fuseseră încarcerați. Maromet fusese condamnat pentru furt iar, ca urmare, luase ființă comisia condusă de căpitanul Iordache, care verifica la fața locului situația obiectelor de valoare din toate închisorile din țară. La Piteşti, timp de cîteva zile, Iordache a intrat din celulă în celulă, interesîndu-se la fiecare deținut în parte despre obiectele ce-i fuseseră reținute la încarcerare, pentru a compara apoi datele culese cu lista obiectelor aflate în inventarul magaziei penitenciarului. Cu ocazia acestei operații, s-au înregistrat două întîmplări hazlii.

Iordache intrase într-o celulă pentru a-i interoga pe deținuți. Şeful de secție, care îi deschisese uşa, stătea în prag. La un moment dat, e strigat de tovarăşul lui de la etajul inferior, care îi comunică să se prezinte la ofițerul de serviciu. Iordache îl îndeamnă să se ducă, spunîndu-i că după ce îşi va termina treaba în celulă, va încuia el uşa. Gardianul pleacă, lăsînd uşa întredeschisă. În timp ce Iordache continua să-şi noteze declarațiile deținuților, se produce un curent de aer şi uşa celulei se trînteşte, declanşînd totodată zăvorul de închidere. În clipa aceea, Iordache a pălit la față. Neputîndu-şi ascunde spaima şi cuprins de panică, s-a repezit la uşă şi a început să bată cu pumnii în ea. Prima reacție a venit de la gardianul de la etajul inferior. La răcnetul lui: „Nu mai bate, bă!“, deținuții au izbucnit în rîs.

Ca şi cum ar fi avut de făcut față unui atac, Iordache s-a întors brusc spre cei din cameră, plimbîndu-şi privirile îngrozite de la unul la altul. Cu spatele lipit de uşă, continua să bată cu tocul cizmei în tabla de fier cu care era căptuşită. În acel moment, acoperind zgomotul loviturilor de cizmă în uşă, s-a auzit vocea lui Sami Sabah, unul din deținuții din celulă care, pe un ton calm şi plin de blîndețe, nu lipsit însă de o nuanță de ironie, i s-a adresat lui Iordache: „N-aveți de ce să vă temeți, domnule căpitan. Puteți fi liniştit, că bandiții nu vă fac nimic!“ Şi, într-adevăr, vorbele lui Sami au părut să-l uşureze. În ce priveşte ironia, era prea tulburat ca s-o sesizeze. Trăsăturile feței i s-au mai destins şi a încetat să mai dea cu piciorul în uşă. În liniştea care se lăsase, s-au auzit paşii gardianului de pe secția vecină, care venea înjurîndu-l şi amenințîndu-l pe banditul care bătuse în uşă. Cînd s-a uitat pe vizetă şi a înțeles ce se întîmplase, a tăcut brusc şi s-a grăbit să

descuie uşa. Iordache a ieşit fără să mai privească în urmă şi fără să scoată o vorbă.

Într-o altă celulă, în timp ce proceda la interogarea deținuților, unul din ei, Dan Hurmuzescu, răspunzînd întrebărilor puse, i s-a adresat cu formula „domnule căpitan Iordache“. Surprins să-şi audă pronunțat numele de un deținut, şi evident nemulțumit să-şi vadă deconspirat anonimatul, cultivat cu atîta grijă de toate cadrele Ministerului de Interne, Iordache s-a întunecat la față şi l-a întrebat pe un ton răstit: „De unde ştii, bă, cum mă cheamă?“ Cu suspiciunea bolnăvicioasă, caracteristică tuturor ofițerilor politici, Iordache intenționa în mod vădit să afle de la Dan Hurmuzescu numele persoanei care îi divulgase identitatea. Răspunsul prompt al lui Dan l-a dezarmat însă pe loc: „Vă ştiu de mult, din Bucureşti, de la Trocadero!“ Pentru o clipă, Iordache a rămas încremenit. Apoi, brusc, a făcut stînga împrejur şi a părăsit celula fără să mai scoată o vorbă.

Pățania lui Iordache a făcut hazul întregii puşcării. Toți ştiam la ce se referise Hurmuzescu. Înainte de a ajunge ofițer de securitate, Iordache fusese piccolo la restaurantul Trocadero. Cu cîțiva ani în urmă, un deținut din Aiud, care fusese un client frecvent al restaurantului, îl recunoscuse, şi informația se răspîndise de la om la om în lumea închisorilor. Vrînd să verifice exactitatea informației, Dan Hurmuzescu se substituise deținutului din Aiud, pretinzînd că el însuşi îl recunoscuse pe fostul chelner de la Trocadero. Prin reacția lui, Iordache îi confirmase personal autenticitatea ei.

Dintre nenumăratele inspecții care s-au perindat de-a lungul anilor prin închisoarea din Piteşti, cele două despre care am vorbit au fost cele mai nesemnificative, constituind o excepție față de caracterul obişnuit al acestor vizite. Nu le-am ales deci ca exemplu, ci tocmai fiindcă se deosebeau de celelalte; mai întîi pentru faptul că am aflat numele vizitatorilor, ceea ce nu s-a întîmplat în alte cazuri. În al doilea rînd, pentru că trecerea colonelului Bruckner prin celularul din Piteşti n-a avut nici un fel de influență asupra regimului nostru de detenție, ca şi ancheta căpitanului Iordache, care nu ne privea în mod direct, fiind legată de fapt de afacerea Maromet.

Toate celelalte vizite puteau fi împărțite în două categorii. Unele avînd scopul de a aduce modificări regimului de detenție, fie prin înăsprirea vigilenței şi a tratamentului ce ni se aplica, fie printr-o relaxare a lui, în funcție de vremuri, iar altele avînd caracterul unor inspecții de rutină, menite să controleze riguroasa respectare a dispozițiilor în vigoare.

GREVA FOAMEI LA PENITENCIARUL DIN PITEŞTI

Începînd din iarna anului 1954–1955, de cînd ajunsesem în Piteşti, regimul din închisoare nu făcuse decît să se înrăutățească. Dispozițiilor extrem de aspre privitoare la condițiile de viață propriu-zise (alimentație, igienă, cazare, asistență medicală etc.), li se adăugau măsurile abuzive şi brutalitățile pornite din inițiativa personală a comandantului Mândreş. Toate plîngerile şi protestele noastre repetate, prin care sesizam diferitele comisii venite în inspecție, fie din partea Direcției Generale a Penitenciarelor, fie din partea Ministerului de Interne, nu dăduseră nici un rezultat. Abuzurile lui Mândreş aveau în mod evident binecuvîntarea tacită a organelor superioare, care, chiar dacă ne ascultau reclamațiile şi ne promiteau că vor da dispoziții de îndreptare a situației, nu luau niciodată vreo măsură în acest sens. După un an de zile, starea de degradare fizică a deținuților atinsese acea limită inferioară, la care, la cea mai mică solicitare în plus, organismul nu mai putea face față. Situația tuturor devenise extrem de precară. Cei mai afectați erau bătrînii, care ajunseseră la capătul puterilor. Viața le atîrna de un fir de ață. Orice nouă încercare, care venea să se adauge vicisitudinilor traiului de fiecare zi, îi găsea dezarmați. Epidemia de gripă le rărise deja rîndurile. Bolile cronice de ficat, inimă, stomac etc. se agravaseră din lipsă de îngrijire. Noi afecțiuni apăruseră din aceleaşi motive. Subnutriția prelungită, lipsa de aer, de igienă, frigul din timpul iernii şi căldura sufocantă din celulele supraaglomerate vara ne consumaseră treptat ultimele forțe. În starea în care ne aflam, o săptămînă de beci putea fi oricui fatală. Aşa cum îi fusese comandorului Condeescu! Conştienți de slăbiciunea şi de lipsa noastră de rezistență, devenisem excesiv de prudenți, dar pedepsele erau inevitabile. Mândreş continua să-şi caute cu acelaşi sadism victimele prin celule, împărțind pedepse în stînga şi în dreapta, cu sau fără motiv. Pe lîngă anemia fizică de care sufeream toți, apăruseră şi semnele mai grave ale unei apatii şi resemnări de rău augur.

Descurajarea şi pesimismul erau în creştere, subminînd, încet dar sigur, moralul fiecăruia.

În această stare de spirit, puţin propice unei reacţii, a luat totuşi naştere ideea organizării unei acţiuni, care să ne scoată de pe făgaşul pe care intrasem. După toate încercările, fără succes, făcute în limitele aduse de regulament, adică raportîndu-ne doleanţele în ordine ierarhică, mai întîi şefului de secţie şi apoi, succesiv, ofiţerului de serviciu, ofiţerului politic, comandantului şi diferitelor comisii venite în inspecţie, alternativele permise fuseseră epuizate. Nu numai că demersurile întreprinse pe căile aşa-zis regulamentare nu ne-au adus nici o satisfacţie, dar, în majoritatea cazurilor, s-au soldat cu represalii, şi iată cum: deţinutul n-avea dreptul să raporteze decît chestiuni personale. În cazul că se conforma întocmai acestei prevederi, plîngîndu-se de carenţele tratamentului la care era supus, i se răspundea prompt că administraţia nu-i putea crea lui un regim special, cu atît mai mult, cu cît ceilalţi deţinuţi nu-şi manifestaseră vreo nemulţumire în această privinţă. Dacă, în schimb, se declara purtătorul de cuvînt al celorlalţi deţinuţi, exprimîndu-şi plîngerea în numele tuturor, era imediat taxat de agitator şi instigator la revoltă şi trimis pentru o săptămînă sau zece zile la beci. O adevărată perlă de interpretare dialectică! Am ajuns astfel, în disperare de cauză, să reflectăm şi la alte căi, pentru a încerca să ieşim din impas. Ideea unei greve a foamei, cu toate riscurile pe care le comporta, ţinînd seama de starea noastră fizică, a început să-şi facă tot mai mult loc în mintea noastră, ca unica tentativă la care mai puteam recurge, pentru a ne salva de la moartea lentă, de care ne apropiam inexorabil, cu fiecare zi care trecea. Discuţiile despre eventualitatea pornirii unei greve s-au menţinut, la început, la un nivel pur teoretic. Condiţiile ce trebuiau îndeplinite, pentru ca o astfel de acţiune să aibă cît de cît şanse de reuşită, ni se păreau imposibil de realizat. Era în primul rînd vorba de a obţine o participare masivă şi de a demonstra totodată hotărîrea noastră fermă de a nu ceda în faţa represaliilor ce se vor deslănţui sau a promisiunilor amăgitoare, cu care vom fi confruntaţi din partea administraţiei în încercările ei de a sparge greva. Mai toţi consideram că numai o grevă de mari proporţii, de lungă durată şi fără defecţiuni în rîndul participanţilor, putea constitui un mijloc de presiune cu oarecare sorţi de izbîndă. Dacă şi administraţia, pusă în faţa unei atari situaţii, va gîndi la fel ca noi şi va fi dispusă să facă concesii, rămînea totuşi principala necunoscută a problemei. Personal, pe măsură ce timpul trecea, fără nici cel mai mic semn de ameliorare în perspectivă a situaţiei, eram din ce în ce mai atras de ideea

organizării unei greve şi tot mai înclinat să-i accept atît consecinţele cunoscute, cît şi riscurile imprevizibile. Aceeaşi stare de spirit am găsit-o şi la cei cîţiva prieteni, răspîndiţi prin diferite celule, cu care întreţineam un contact permanent, prin mijloacele noastre de comunicare. După un prim schimb de păreri pe această temă, au urmat o serie de consultări şi cu alţi deţinuţi de absolută încredere. Acest grup restrîns avea să constituie nucleul de organizare a grevei declanşate în închisoarea din Piteşti în 1956, în prima jumătate a lunii mai.

În pofida dificultăţilor, provenind din faptul de a nu fi împreună şi de a fi nevoiţi să recurgem la căile de comunicare, destul de greoaie, prin Morse şi prin mesaje scrise pe plăcuţe de săpun, am reuşit totuşi să punem la punct un plan amănunţit de acţiune. Cum în fiecare celulă se afla cel puţin unul din participanţii la complotul pe care îl puneam la cale, am hotărît ca înainte să luăm decizia definitivă de a declara greva foamei, să încercăm mai întîi să ne facem o idee despre numărul deţinuţilor care ar putea lua parte la acţiune. Fiecare din noi, cunoscîndu-ne camarazii cu care conviețuiam între aceiaşi patru pereţi, urma să facem un calcul estimativ al deţinuţilor dispuşi să intre în grevă. Era un fel de sondaj, care nu se baza însă pe consultarea respectivilor, ci numai pe presupunerile noastre în privinţa atitudinii lor faţă de această problemă. S-au stabilit astfel, în fiecare celulă, două categorii de posibili participanţi la grevă: una, formată din cei care eram convinşi că nu vor ceda la presiuni şi vor susţine acţiunea pînă la capăt, iar cealaltă, din oameni mai şovăielnici, care, chiar dacă în primul moment se vor solidariza cu noi, vor abandona pe parcurs. O dată calculul făcut, datele culese au fost centralizate şi totalizate. Ca rezultat, am ajuns la cifra de aproximativ patruzeci şi cinci pentru prima categorie şi circa patruzeci pentru a doua. Din acest calcul i-am exclus de la început pe oamenii prea în vîrstă sau prea bolnavi, chiar dacă s-ar fi încadrat în vreuna din cele două categorii, considerînd că şi-ar fi riscat viaţa, expunîndu-se unei astfel de încercări. Raportat la efectivul deţinuţilor din Piteşti din acea vreme (între trei sute şi trei sute douăzeci de persoane), rezultatul sondajului nostru nu reprezenta un procent prea mare, dar faţă de marele număr de oameni în vîrstă şi inapţi, scoşi din cauză, cifra la care ajunsesem căpăta cu totul alte dimensiuni. Important însă nu era a cîta parte din deţinuţii închisorii se vor angaja în acţiune, ci numărul lor. Or, după părerea noastră, cu cincizeci de oameni hotărîţi se putea porni la drum.

Mă aflam în acel moment la primul etaj al închisorii. Eram împreună opt inşi, în ultima celulă de la capătul celularului, înainte de W.C. Poziţie

strategică, deoarece puteam lua contact cu toate celulele de pe secție, în timpul „programului”, cînd erau scoase la toaletă. Componența celulei nu era însă din cele mai fericite, aşa că cifrele sondajului făcut de mine şi comunicate mai departe pentru totalizare au fost destul de modeste. Estimasem că nu se putea conta decît pe doi inşi, hotărîți să nu cedeze o dată intrați în grevă: avocatul Cioloboc şi cu mine. Alți doi potențiali grevişti, dar de a căror tenacitate mă îndoiam, erau inginerul Fred Cerchez şi, cu şi mai mari rezerve din partea mea, socialistul Lacatuş. Pe ceilalți patru locatari, deşi din motive diferite, nu-i vedeam în nici un caz angajîndu-se într-o acțiune contestatară făţişă împotriva administrației. Balint, țăran ungur din Ardeal, era un om de treabă, dar abia rupea cîteva vorbe româneşti. Barta, de asemenea ungur şi vorbind prost româneşte, era de la sine înțeles exclus de la orice acțiune de solidaritate cu noi, fiind unul din turnătorii administrației. Pe colonelul Văsescu, snob şi franţuzit, cu manierele lui de salon, nu mi-l puteam închipui în postura de răzvrătit, înfruntînd neclintit represaliile administrației. În ceea ce-l priveşte pe Samitca, din cauza fizicului lui de infirm şi a halului de slăbiciune în care ajunsese, nici nu mi-a trecut prin minte că ar putea lua parte la grevă. Mai toți cei care, ca şi mine, au colaborat la întocmirea acestei statistici anticipate a participanților la grevă, am avut ulterior, în momentul declanşării acțiunii, surpriza de a constata că nu eram chiar aşa de buni psihologi cum ne credeam şi că în multe din aprecierile noastre ne înşelasem. Pînă una alta, considerînd satisfăcător rezultatul sondajului, care indica întrunirea unui număr suficient de mare de oameni, am început consultările în privința tuturor amănuntelor acțiunii.

Fiind prevăzut că una din contramăsurile pe care le va lua administrația ar putea fi dispersarea noastră, împiedicîndu-ne astfel de a mai comunica între noi, am căzut mai întîi de acord asupra următoarelor puncte de program, de la care să nu ne abatem, indiferent ce s-ar întîmpla:

1. În momentul în care vom refuza mîncarea, vom cere să fie anunțată procuratura. Pînă ce nu va veni un procuror, în fața căruia să dăm în scris şi sub semnătură declarația de grevă, nu vom răspunde la nici un fel de întrebări şi nu vom da nici un fel de explicații cu privire la motivele care ne-au determinat să intrăm în acțiune.

2. La sosirea procurorului, cînd vom primi toc şi hîrtie, fiecare îşi va întocmi declarația de grevă, după acelaşi model asupra căruia căzusem de acord. Fiecare va explica, în declarația lui de grevă, cauzele care l-au împins să recurgă la această formă de protest. În continuare, îşi va expune

doleanțele.

În fruntea listei, vor figura următoarele revendicări:

— Revizuirea dosarului şi eliminarea declarațiilor smulse sub amenințare şi tortură în timpul anchetei;

— Rejudecarea procesului, respectîndu-se procedura legală;

— Dreptul de a-ți alege singur avocatul;

— Citarea martorilor indicați de apărare şi audierea lor în instanță.

La toate aceste cereri, de-a dreptul utopice, privind rejudecarea proceselor noastre, nu ne aşteptam nicidecum să primim satisfacție. La fel de nerealiste şi deci fără speranța de a fi acceptate mai erau şi următoarele cîteva revendicări, prevăzute a fi menționate în declarația de grevă:

— Dreptul la corespondență cu familia;

— Dreptul de a primi lunar un pachet cu alimente de acasă;

— Dreptul la vorbitor cu familia;

— Dreptul de a primi cărți şi de a avea asupra noastră în celulă hîrtie şi creion.

Deşi concepusem inserarea acestor cereri în fruntea listei, fusese departe de noi gîndul de a le da într-adevăr întîietate. Era vorba de o falsă ordine a priorităților sau mai bine-zis răsturnată, deoarece adevăratele țeluri pe care voiam să le atingem prin grevă erau înscrise la coada listei. Socotisem că administrația nu va accepta niciodată o capitulare totală în fața pretențiilor noastre. Speram aşadar să obținem concesii numai la cererile aparent minore şi neimportante, dar pentru noi vitale, cuprinse în ultima parte a declarației de grevă, lăsînd în schimb administrației satisfacția de a ne refuza majoritatea revendicărilor şi totodată posibilitatea de a ieşi din impas, cu autoritatea neştirbită. Aceste ultime puncte de pe lista noastră nu reprezentau decît drepturile elementare ale deținuților, prevăzute în orice regulament penitenciar din lume:

— Un regim alimentar cu hrană suficientă, pentru a ne menține în viață;

— Distribuirea de efecte penale, pentru cei care nu mai aveau îmbrăcăminte;

— Tratament medical pentru bolnavi;

— Plimbare zilnică, la aer, în curtea închisorii;

— Încetarea aplicării de pedepse abuzive şi interzicerea brutalităților fizice împotriva deținuților.

După toate aceste cereri de interes general, fiecare deținut urma să-şi formuleze şi eventuale revendicări de ordin personal. În încheiere, înainte

de a semna declarațiile, vom menționa că nu vom accepta să stăm de vorbă decît cu un delegat al Ministerului de Interne şi că refuzăm orice fel de discuții sau tratative cu administrația închisorii.

O dată textul declarației de grevă stabilit, nu ne mai rămînea decît să hotărîm momentul declanşării acțiunii. Ne aflam la sfîrşitul lunii aprilie. Cum nu voiam să dăm prilej administrației să pretindă că e confruntată cu o provocare de natură politică, ne-am decis să mai aşteptăm pînă după sărbătorirea zilei de 1 Mai. Apoi, am considerat mai înțelept să procedăm la o nouă amînare, lăsînd să treacă şi data de 10 Mai, pentru a nu fi acuzați de organizarea unei manifestații reacționare. Caracterul grevei trebuia să rămînă în limitele stricte ale revendicării unor drepturi umane, prevăzute chiar de regulamentul penitenciar. În fine, pe la jumătatea lunii mai, într-o după-amiază, zarurile au fost aruncate: în dimineața următoare vom refuza mîncarea! În aceeaşi seară, fiecare din noi urma să-şi înştiințeze colegii de celulă despre hotărîrea ce o luasem de a intra în grevă în dimineața următoare. După ce îi vom pune în temă cu întregul plan de acțiune, îi vom întreba pe fiecare, pe rînd, dacă vor să ni se alăture. Rezultatele acestui sondaj real le vom comunica apoi din celulă în celulă, către capătul celularului, spre totalizare. Pentru a evita riscul ca administrația să fie informată dinainte despre grevă, decisesem să ne anunțăm colegii numai după ora „închiderii“. În acest fel, nici un turnător nu mai avea prilejul să contacteze vreun membru al administrației, pentru a ne denunța şi a compromite astfel efectul de surpriză, pe care contam să-l provocăm.

Țin minte încă şi azi cum, în seara aceea, m-am plimbat ca un leu în cuşcă, în aşteptarea „închiderii“. După atîtea săptămîni de discuții, tergiversări şi amînări, cînd, în sfîrşit, numai o noapte ne mai despărțea de momentul decisiv, îmi pierdusem răbdarea. Cu toate că ştiam prea bine cît de hazardată era o acțiune de acest fel în condițiile date, eram nerăbdător să trec la fapte. Cred că o parte din explicația acestei grabe era tocmai dorința nemărturisită de a nu mai avea răgazul să mă gîndesc la urmările neprevăzute în calculele noastre prea optimiste. O dată declanşată acțiunea, ştiam că nu mai era drum de întoarcere şi regretele pentru o acțiune nesăbuită nu-şi mai aveau rostul. În sfîrşit, a răsunat pe celular strigătul mult aşteptat al gardianului: „Pregătirea pentru număr!“, urmat de zgomotul zăvoarelor şi trîntitul succesiv al uşilor, pe măsură ce se îndeplinea formalitatea numărătorii deținuților. Abia cînd liniştea s-a restabilit pe celular şi am auzit scîrțîitul scaunului gardianului din schimbul de noapte, care, rămas singur, se aşezase la masa lui din capătul secției, m-

am adresat celor din cameră, anunțîndu-i că vreau să le comunic hotărîrea pe care o luasem împreună cu un grup de prieteni, de a declara greva foamei începînd cu a doua zi dimineața. Vestea a produs stupoare. M-am grăbit apoi să le declar că decizia noastră era definitivă şi că nimic nu ne mai poate face să revenim asupra ei. Avînd însă convingerea că eficacitatea grevei va fi cu atît mai mare, cu cît vom fi mai numeroşi, le-am cerut să reflecteze dacă vor sau nu să participe la acțiune, urmînd ca fiecare să-mi dea răspunsul, pentru a-l putea comunica mai departe. Vom aştepta apoi să primim rezultatul calculului de totalizare, pentru a şti pe ce efectiv putem conta în dimineața următoare. Înainte de a apuca să mă adresez fiecăruia în parte pentru a-i afla intenția, Cioloboc, tînărul avocat din Făgăraş, şi-a manifestat spontan entuziasmul, declarînd că e de acord să intre în grevă alături de noi. Atitudinea lui nu m-a surprins. Nici nu mă aşteptasem la alt răspuns din partea lui! Cum tăcerea celorlalți locatari ai celulei nu mă îndreptățea la optimism în privința poziției ce o vor adopta, răspunsul lui Cioloboc mi-a dat sentimentul de a nu fi singur pe drumul pe care apucasem. Încurajat aşadar de elanul cu care Cioloboc îşi dăduse asentimentul, am început prin a mă adresa lui Lacatuş, care, în ordinea locurilor din celulă, ocupa patul următor. Figura lui cam usurză nu-mi inspira speranța într-un răspuns favorabil, aşa încît întrebarea mea a fost mai mult formală:

— Pişta baci, spune-mi te rog ce ai de gînd, ca să ştiu ce să le comunic celor care aşteaptă să facă socoteala numărului participanților la grevă.

Abia atunci în ochii lui s-a aprins o lumină jucăuşă şi, pe tonul mucalit pe care i-l cunoscusem şi în alte ocazii, cu vorba lui domoală, cu puternic accent maghiar, Lacatuş mi-a răspuns:

— Domnu' Ioánid, pe mine nu trebuie să mă întrebați! Eu sînt un social-democrat şi, un socialist, cînd aude de grevă, spune imediat „prezent!“

Răspunsul lui Lacatuş, care nu corespunsese previziunii mele, n-avea să constituie singura surpriză a serii. De la Lacatuş, am trecut mai departe, la vecinul lui de pat. Mi-a fost de-a dreptul penibil să-l întreb pe Samitca dacă intenționează să intre în grevă. Şi nu fiindcă eram convins că va refuza, ci pentru că îmi era greu să-i propun unui om infirm să participe la o acțiune de la care îl excludea însăşi condiția lui fizică. Pe de altă parte, ar fi fost şi mai deplasat să-l ocolesc şi să nu-i pun şi lui întrebarea pe care o puneam tuturor celorlalți. N-aş fi făcut decît să subliniez faptul că îl consideram un invalid. Deformat de rahitism, cocoşat şi extrem de slăbit,

era greu să ți-l imaginezi pe Samitca participînd şi mai ales rezistînd în timp încercărilor fizice la care l-ar supune o grevă a foamei prelungită. Simțindu-mi parcă ezitarea, Samitca mi-a luat-o înainte, spunîndu-mi că ar dori să-şi expună punctul de vedere despre o grevă a foamei, declarată în atari condiții. Am răsuflat uşurat. Samitca mă scutea de grija de a mai căuta formula cea mai potrivită, pentru a ataca subiectul atît de delicat al participării lui la grevă. Încîntat de faptul că preluase inițiativa, l-am ascultat. Începînd prin a face o analiză, pe cît de succintă, pe atît de obiectivă a condițiilor noastre de detenție, a lipsei totale de înțelegere din partea administrației față de cererile cele mai elementare de îndreptare a situației, cît şi a represaliilor brutale, cu care riposta la cea mai mică plîngere în acest sens, Samitca ne-a declarat că era convins că regimul de exterminare lentă la care eram supuşi era hotărît de forurile superioare de la Bucureşti, şi nu de cele locale. Ca atare, o eventuală grevă trebuia, după părerea lui, să-şi exercite presiunea asupra Ministerului de Interne şi nu asupra administrației penitenciarului din Piteşti. Samitca nu credea însă că o hotărîre luată la nivelul cel mai înalt al statului putea fi zdruncinată sau schimbată de o acțiune de protest, întreprinsă de o mînă de deținuți dintr-o închisoare. În concluzie, nu credea în eficacitatea unei greve. Nu puteam să nu-i respect punctul de vedere şi să nu recunosc că în starea de totală izolare şi dezinformare în care trăiam, era la fel de logic justificat, ca şi al celor care susțineau contrariul. Considerînd deci că această ultimă afirmație era încheierea argumentației şi totodată echivalentă cu refuzul lui de a participa la grevă, mă pregăteam să-i mulțumesc pentru răspuns şi să trec la următorul. Samitca mi-a făcut însă un semn că n-a terminat. Şi, spre surprinderea mea, a adăugat:

— Asta nu înseamnă că nu sînt de acord să intru în grevă! Indiferent de rezultat, fie că raționamentul meu se va dovedi just, fie că nu, cred că în situația fără ieşire în care ne găsim, trebuie să încercăm să facem ceva. Trebuie să ținem contactul cu inamicul. Trebuie să-l punem la încercare, ca să ne dăm seama cît de puternică îi este poziția!

N-am putut reda cu exactitate decît sensul spuselor lui Samitca, nereuşind să reproduc întocmai exprimarea lui în cel mai pur limbaj militar, folosit cu competența unui adevărat ofițer de Stat-Major. Numai de înclinații spre militarism nu-l bănuisem pe Samitca! În ce priveşte hotărîrea lui de a ni se alătura în greva foamei, nu numai că a produs stupoare, dar ne-a pus chiar în încurcătură. Atît eu, cît şi Cioloboc şi Lacatuş, i-am cerut să renunțe, invocînd de data asta, fără menajamente, starea lui fizică, ce nu-

i va permite să reziste unei asemenea încercări. Totul a fost însă zadarnic. Nu numai că Samitca a intrat a doua zi în grevă, dar, în ciuda tuturor prevederilor, a rezistat pînă la capăt, rămînînd pe poziție pînă în ultima zi.

Nu-mi revenisem încă bine din surpriza ce ne-o făcuse Samitca prin hotărîrea lui de a intra în grevă, cînd am fost pus din nou în fața unei situații neașteptate. Plimbîndu-se nervos prin celulă, Fred Cerchez a început să-şi manifeste cu voce tare indignarea împotriva acelor „capete aprinse“, care, fără să se consulte cu nimeni şi fără să-şi facă scrupule în privința soartei camarazilor lor, îşi permiteau să declanşeze acțiuni ce puteau avea consecințe catastrofale pentru toată lumea. În primul moment, nu m-am putut stăpîni şi am ripostat cu oarecare agresivitate, întrebîndu-l dacă a ridicat înadins glasul pentru a-l informa şi pe gardianul de pe coridor despre planul nostru de grevă. Argumentul şi-a produs efectul.

Cerchez a coborît vocea, dar nu şi-a întrerupt rechizitoriul împotriva acelor nesocotiți, care, fiind tineri şi sănătoşi, nu se gîndeau la cei mai în vîrstă şi bolnavi, cărora orice măsuri de represalii, stîrnite de acțiunea lor nesăbuită, le-ar putea fi fatale. După o lungă tiradă în acest sens şi o avalanşă de acuzații la adresa inițiatorilor grevei în general, ultimele cuvinte încărcate de reproşuri mi le-a adresat mie: „Sînteți nişte inconştienți, care vă jucați cu viețile oamenilor!“ Cu toată gravitatea acuzațiilor pe care ni le aducea, m-am străduit să-mi păstrez calmul, mai cu seamă că afirmațiile lui cuprindeau şi o parte de adevăr. Cu multă greutate l-am convins pe Fred Cerchez să accepte să mă asculte. I-am expus pe scurt raționamentul celor care susțineau intrarea în grevă. În ipoteza declanşării grevei, erau de prevăzut două posibile reacții din partea administrației:

1) *Represalii numai împotriva greviştilor*, un risc pe care eram dispuşi să ni-l asumăm şi pentru care, în consecință, nu aveam de dat socoteală nimănui.

2) *Represalii generale împotriva tuturor deținuților din închisoare*. În acest caz (pe care îl consideram puțin probabil), era foarte adevărat că viața şi sănătatea bătrînilor şi a bolnavilor, chiar neparticipanți la grevă, vor fi în pericol.

Dacă, în ipoteza unei greve, riscurile pentru bătrîni şi bolnavi erau numai probabile, în cazul refuzului nostru de a întreprinde vreo acțiune, aceste riscuri se vor transforma în certitudini. Resemnîndu-ne să suportăm în continuare regimul de privațiuni care ni se impunea, primii care vor sucomba vor fi tocmai cei mai puțin rezistenți. Soarta bătrînilor şi a bolnavilor va fi deci cu siguranță pecetluită, fără ca cel puțin cei încă valizi

să fi încercat să schimbe situația, fie chiar printr-o acțiune disperată. Cu toată osteneala ce mi-am dat-o de a-l face să înțeleagă şi punctul nostru de vedere, Cerchez a rămas la părerea lui, învinovățindu-ne în continuare că atentam pur şi simplu la viața camarazilor noştri. Vorbe grele, pe care nu i le-am putut ierta multă vreme! Vorbe care atingeau o rană încă deschisă, de cînd evadasem de la Cavnic. Amintirea represaliilor ce s-au abătut după fuga noastră asupra celor rămaşi în lagăr îmi trezea mereu aceleaşi sentimente contradictorii, pe care nu reuşeam să le împac: pe de-o parte satisfacția de a-mi fi înfrînt teama, de a fi îndrăznit să mă răzvrătesc, scuturîndu-mă din inerția şi resemnarea sclavului; pe de altă parte, sentimentul de culpabilitate față de cei care avuseseră de suferit de pe urma acțiunii mele. Limita pînă la care se putea întinde o acțiune personală, fără să antreneze răspunderea colectivă, era greu de decelat. Administrația riposta deseori cu represalii generale la manifestări şi proteste individuale, obligîndu-te astfel, de multe ori, să renunți la unele acțiuni, numai fiindcă ar fi putut duce la pedepsirea camarazilor. În aceste situații, spiritul nostru de solidaritate devenea obiect de şantaj în mîinile administrației, care, de regulă, reprima cu cea mai mare brutalitate orice manifestare de camaraderie sau tendința de unitate în rîndurile deținuților.

Atmosfera creată de invectivele lui Fred Cerchez la adresa partizanilor intrării în grevă, ajunsese la punctul critic de la care risca să degenereze, în orice moment, în ceartă. Dacă eu însumi reuşisem să-mi păstrez calmul, menajîndu-l încă în discuție, Cioloboc, în schimb, îl apostrofase cu violență, acuzîndu-l de laşitate şi lipsă de demnitate. Intervenția lui Lacatuş la momentul oportun a avut darul să aplaneze conflictul. Cerîndu-i mai întîi lui Cioloboc să se calmeze, i s-a adresat apoi lui Cerchez: „Domnule Cerchez, fiecare e liber să procedeze cum crede de cuviință. În ceea ce mă priveşte, sînt ferm decis să intru în grevă, şi nimic şi nimeni nu mă poate opri. Aşa cum eu nu am dreptul să te constrîng să participi la o acțiune cu care nu eşti de acord, nici dumneata nu-ți poți permite să exerciți presiuni asupra mea, pentru a mă face să-ți accept punctul de vedere!“ Cu toate că politicos, tonul determinat al lui Lacatuş nu mai admitea replică. Fred Cerchez s-a retras la patul lui, manifestîndu-şi în continuare dezaprobarea tacită printr-o atitudine ostentativ dezinteresată față de tot ce s-a mai discutat, în seara aceea, în celulă. Cu toate că relațiile dintre Fred Cerchez şi mine fuseseră pînă aci foarte bune, bazate chiar pe reală afecțiune reciprocă, în cele două zile, cît am mai împărțit aceeaşi celulă, n-am mai stat de vorbă ca de obicei. Intervenise o răceală, pe care nici unul din noi n-

a încercat s-o înlăture. Peste două zile, toți greviștii aveam să fim despărțiți de ceilalți deținuți, care nu se angajaseră în acțiune. Cînd tocmai mă pregăteam să părăsesc celula şi mă îndreptam spre uşă, Fred Cerchez s-a apropiat totuşi de mine, mi-a strîns mîna cu căldură şi mi-a urat, în şoaptă, un singur cuvînt de încurajare: succes!

În atmosfera încărcată în care mai stăruia iritația creată de controversa cu Fred Cerchez, mi-am reluat sondajul de unde îl întrerupsesem. Îmi îndreptasem privirea, cu nu prea mare entuziasm, spre patul următor. Era ocupat de colonelul Văsescu. În socotelile pe care mi le făcusem, nu contam pe asentimentul lui. Moş Puiu s-a declarat însă, fără ezitare, de acord să participe la acțiune, cu toate că, spunea el, îl deranja cuvîntul „grevă“, care aparținea vocabularului clasei proletare, pentru care nutrea un dispreț fără margini. Cu poziția neaşteptată adoptată de Puiu Văsescu, s-a încheiat şi seria de surprize de care am avut parte în seara aceea. Bătrînul Balint, țăranul ungur care abia vorbea româneşte, a fost numai informat de Lacatuş despre greva ce urma s-o facem, participarea lui nefiind posibilă, din cauza necunoaşterii limbii. Mai rămăsese turnătorul Barta, care, pe toată durata dezbaterilor din celulă, preferase să se culce, încercînd să treacă neobservat. Dialogul cu el (dacă poate fi numit aşa), a fost scurt: „Domnule Barta, cred că nu mai e cazul să te întreb ce ai de gînd, pentru că ştiu că nici noi nu vrem să te avem alături în grevă, şi nici dumneata nu vrei să fii împotriva administrației!“ Barta, care se ridicase în capul oaselor, mi-a răspuns numai cu un zîmbet prostesc şi cu o privire umilă, aproape recunoscătoare.

De o bucată de vreme, pe țevile caloriferului se stîrnise țăcănitul discret al alfabetului Morse. Celelalte celule fuseseră mai vrednice. Începuseră să comunice datele sondajelor. Era cazul s-o facem şi noi. Cioloboc, mai exersat ca mine în telegrafia fără fir, a transmis rezultatul obținut în celula noastră: cinci participanți la grevă! În cursul serii, pe măsură ce Cioloboc intercepta diferitele mesaje ce se transmiteau pe rețeaua țevilor de calorifer, aveam să aflăm că, în mai toate celulele, lucrurile se petrecuseră cam la fel: numărul celor ce se declaraseră pentru grevă depăşise cu mult aşteptările! Din păcate, printre cei ce se înscriseseră pentru grevă erau şi nenumărați oameni în vîrstă, suferinzi şi într-o stare fizică deplorabilă. Era de prevăzut deci că aceşti oameni nu vor putea rezista încercărilor unei greve prelungite şi că vor fi obligați să abandoneze pe parcurs. Or, era tocmai ceea ce am fi vrut să evităm, pentru a nu da impresia administrației că poate nădăjdui într-o stingere, de la sine, a

acțiunii, prin renunțarea succesivă a tuturor deținuților la grevă. Strădaniile de a-i convinge pe cei în vîrstă şi neputincioşi să revină asupra hotărîrii de a ni se alătura n-au dat nici un rezultat. Toți considerau că era de datoria lor să se solidarizeze cu noi. După ce toate celule şi-au comunicat efectivul de participanți, țevile caloriferelor au amuțit. În tăcerea care se lăsase, aşteptam nerăbdători să ni se transmită rezultatul calculului ce se făcea în ultima celulă de la celălalt capăt al celularului. Cînd, în sfîrşit, țeava caloriferului s-a animat din nou, Cioloboc a fost imediat pe recepție. Numărul total al deținuților care urmau să refuze a doua zi mîncarea era de o sută cincizeci sau o sută şaizeci. (Nu rețin cifra exactă, dar mi-amintesc că era vorba de aproximativ jumătate din efectivul deținuților politici, care se aflau pe acea vreme în închisoarea din Piteşti.) Cu vreo cîteva comentarii pe marginea acestui ultim mesaj Morse, ne-am încheiat ziua. Efervescența care ne stăpînise în tot cursul serii a făcut loc unei noi stări de spirit, dominată de gîndurile ce ni le făceam în privința zilei următoare, cînd vom refuza mîncarea. Emoția dinaintea confruntării, combinată cu îngrijorarea față de necunoscutul reacțiilor ce le vom stîrni, ne-a ținut treji încă o bună bucată de vreme.

La strigătul „deşteptarea!“, am fost, în cîteva clipe, toți în picioare. Venise dimineața mult aşteptată, şi o dată cu ea, ultima probă de răbdare care ne mai stătea în față, pînă la declanşarea acțiunii. În celule, tensiunea nervoasă creştea cu fiecare minut care se scurgea. În schimb, pe coridor, pentru temnicerii noştri începea o zi ca toate celelalte. Schimbul de zi a venit să-l înlocuiască pe cel de noapte. Apoi, la strigătul „pregătirea pentru număr!“, uşile s-au deschis pe rînd şi, sub supravegherea ofițerului de serviciu, s-a procedat la numărătoarea deținuților şi la controlul gratiilor de la ferestre. După ce, sub loviturile de ciocan, zăbrelele s-au dovedit intacte, gardienii din tura de noapte au mai stat un timp de vorbă la capătul secției cu cei care veniseră să-i înlocuiască. Puțin mai tîrziu, le-am auzit tropăitul cizmelor îndepărtîndu-se pe scări. Pe celular s-a lăsat iar pentru o vreme liniştea, pînă ce au răsunat paşii tîrşîiți ai deținuților de drept comun, care aduceau hîrdaiele cu terci. Desfăşurarea programului ni se părea mai lungă ca niciodată. Fiecare din noi încerca să-şi stăpînească nerăbdarea în felul lui. Negăsindu-ne astîmpărul, Cioloboc şi cu mine ne plimbam de colo pînă colo, în micul spațiu din fața uşii, ciocnindu-ne unul de altul la fiecare pas. Alții îşi căutau cîte un subiect de discuție, dar conversațiile nu se legau şi se aşternea tăcerea. În fine, s-au auzit primele zăvoare: gardianul începuse

distribuirea terciului! Mai aveam însă de zăbovit. Potrivit celor stabilite, urma să ne dezvăluim intențiile numai după ce terciul va fi împărțit pe întreg celularul. Aşadar, cînd gardianul a ajuns cu hîrdăul la uşa noastră, ne-am primit ca de obicei gamelele cu porțiile de terci. Aşa făcuseră şi cei dinaintea noastră, şi la fel au procedat şi cei din celulele următoare. După ce ultimii deținuți de pe celular şi-au primit rațiile, gardianul s-a întors la prima celulă, de unde începuse distribuirea terciului. Ca în fiecare dimineață, urma să deschidă din nou celulele pe rînd, pentru ca deținuții să-şi depună afară, pe jos, în dreptul uşii, gamelele goale, în perioada aceea păstrarea lor în cameră fiind interzisă.

Din momentul în care a deschis uşa primei celule, desfăşurarea „programului“ a ieşit din rutina cotidiană. Majoritatea gamelelor, înşirate de unul din deținuți la picioarele gardianului, pe coridor, conțineau rația de terci intactă.

— De ce n-ați mîncat, bă? a fost prima reacție a şefului de secție.

Răspunsul din celulă:

— Vă rugăm să raportați ofițerului de serviciu că refuzăm hrana!

Încercările gardianului de a afla motivul pentru care deținuții îi restituiau gamelele pline n-au dat nici un rezultat. S-a mai răstit de cîteva ori la ei, i-a amenințat şi, în cele din urmă, văzînd că nu poate scoate nimic de la ei, le-a tras o înjurătură, a trîntit uşa şi a trecut la celula următoare. Nu se aştepta probabil ca şi aici să i se întîmple acelaşi lucru. Dialogul cu cei care refuzau să mănînce terciul a fost cam acelaşi şi s-a mai repetat la cîteva celule, pînă ce gardianul şi-a dat seama că nu era vorba de nişte cazuri izolate. L-am auzit strigîndu-l pe tovarăşul lui de pe secția de la etajul inferior, căruia i-a cerut să-l cheme pe ofițerul de serviciu. Din discuția ce s-a iscat între ei cu această ocazie, am înțeles că tovarăşul lui îl informa că, şi pe secția lui, deținuții refuză mîncarea.

Abia după sosirea ofițerului de serviciu, uşile au început din nou să fie deschise, de data asta în prezența lui. Pe un ton sever şi autoritar, ofițerul le-a cerut celor care refuzaseră mîncarea să-şi explice atitudinea. Nici lui nu i s-a răspuns însă la întrebare. Deținuții i-au adus la cunoştință că se află în greva foamei şi că doreau să fie chemat procurorul, pentru a da în fața lui o declarație scrisă în acest sens. Pînă la celula noastră, ofițerul şi-a irosit, fără succes, toate bine cunoscutele argumente folosite în astfel de ocazii, care de mult îşi pierduseră orice putere de convingere: a ținut astfel să afirme că orice cerere sau nemulțumire trebuia raportată în ordine ierarhică, mai întîi şefului de secție, apoi ofițerului de serviciu şi, în cele din urmă,

dacă nici unul din ei nu rezolva problema, comandantului penitenciarului. Numai în cazul în care nici acesta nu soluționa cererea, se putea face apel la procuror. În consecință, insista să i se raporteze lui doleanțele, promițînd să le asculte cu toată înțelegerea şi chiar să le satisfacă, în măsura în care vor fi de competența lui. Mai întîi a încercat cu duhul blîndeții, stăruind în fel şi chip să afle motivele protestului. Apoi, văzînd că pledase zadarnic, şi-a schimbat tactica. Îi avertiza pe cei ce refuzau să mănînce că riscau să fie pedepsiți, deoarece regulamentul le interzicea deținuților să facă greva foamei. În loc să stîrnească teamă şi îngrijorare, cum se aştepta, deținuții zîmbeau, amuzați de ridicolul unei asemenea interdicții, ceea ce sfîrşea prin a-l înfuria, făcîndu-l să recurgă la gama obişnuită de amenințări şi înjurături, înainte de a trînti uşa şi de a trece mai departe. Scena repetîndu-se şi la celulele următoare, ofițerul sfîrşise prin a înțelege că nu avea de-a face cu un fenomen izolat, cum se mai întîmpla uneori în închisoare, şi cînd protestul deținuților dintr-o singură celulă era repede reprimat, prin trimiterea lor la beci. Cînd a ajuns la celula noastră renunțase să-şi mai răcească gura de pomană. Ne-a întrebat numai: „Aici, cîți nu mîncați, bă?“

Şi-a notat într-un carnețel cifra pe care i-am dat-o şi, fără nici un comentariu, a trecut la celula următoare. După zgomotul zăvoarelor, i-am urmărit parcursul pînă la capătul celularului.

O dată cu ultima uşă trîntită, pe secție s-a lăsat tăcerea. Pentru noi era o linişte grea, încărcată de amenințări necunoscute; liniştea dinaintea furtunii. O furtună care s-a lăsat însă aşteptată.

Programul dimineții s-a desfăşurat apoi în condițiile obişnuite, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit. Celulă după celulă, deținuții au fost scoşi cu tinetele la W.C. Cîteva ore mai tîrziu, şi distribuirea mesei a decurs ca de obicei, cu singura diferență că deținuții care declaraseră grevă au refuzat să-şi primească gamelele cu mîncare, chiar din momentul împărțirii. Fără să facă cea mai mică remarcă, gardianul punea fiecare gamelă refuzată pe jos, lîngă uşă, ca şi cum ceea ce se petrecea ar fi fost cum nu se poate mai firesc.

După-amiaza a fost la fel de paşnică pe cît fusese şi dimineața. Timpul se scurgea greu. Deşi conştienți de faptul că indiferența care ni se arăta făcea parte din tactica administrației, menită să ne descurajeze, dovedindu-ne că nu se sinchiseşte de greva noastră, atmosfera în celule se făcea tot mai apăsătoare. Aproape că ne lipseau răcnetele obişnuite ale gardianului, care nu-şi mai manifesta sub nici o formă prezența. Secția părea abandonată. Pînă seara n-am auzit nici un pas de cizmă pe coridor. Nimeni

nu ne-a privit nici măcar o singură dată prin vizetă. Liniştea obsedantă de dincolo de uşă se insinuase pe nesimțite şi în celule, unde conversațiile căzuseră, fiecare trecîndu-şi timpul singur cu gîndurile lui, dar cu simțurile mereu treze, gata să surprindă în orice moment cel mai mic zgomot. Am fi dat orice să ştim ce se pregătea în spatele acestei cortine de tăcere, care se lăsase între noi şi administrația penitenciarului. Sub tensiunea aşteptării prelungite a unei reacții din partea acesteia din urmă, nu simțeam nici un moment că ne-ar fi foame, cu toate că trecuseră douăzeci şi patru de ore de cînd nu mai mîncasem nimic.

Împărțirea mesei de seară a mai adus puțină animație în liniştea mormîntală care domnise toată după-amiaza pe celular. A decurs în condiții similare cu masa de prînz, gamelele greviştilor fiind depuse pe coridor în fața uşilor, sub aceeaşi privire indiferentă a gardianului. Un sfert de oră mai tîrziu, cînd s-au tras primele zăvoare în capătul secției, am crezut mai întîi că gardianul începuse să scoată din celule gamelele goale ale deținuților care nu participau la grevă. Imediat însă, au răsunat pe coridor şi tropăituri de cizme şi ecouri de voci. Ne-am dat seama că administrația se decisese, în fine, să reacționeze. Furtuna pe care o aşteptasem încă din cursul dimineții se dezlănțuise abia seara şi avea să dureze cîteva ore. La început n-am auzit decît o forfoteală confuză de paşi şi glasuri nedesluşite, care se deplasau în direcția noastră, oprindu-se la fiecare celulă. Pe măsură ce se apropiau, zgomotele se precizau, dezvăluindu-ne că pe secție pătrunsese un număr neobişnuit de mare de gardieni şi ofițeri. Cînd au ajuns în vecinătatea noastră, i-am recunoscut vocea lui Mândreş. Abia cînd s-a deschis şi uşa noastră, am văzut că era însoțit de mai toți ofițerii penitenciarului. Nu lipsea nici Lupu, ofițerul politic, nici plutonierul sanitar Cioltar. Stăpînindu-şi cu un evident efort firea colerică, Mândreş ni s-a adresat pe un ton calm, aproape civilizat, cerîndu-ne celor care refuzasem mîncarea să avansăm în spațiul din fața uşii. Ne-a privit apoi lung, pe fiecare în parte, şi ne-a întrebat de ce nu mîncăm. I-a răspuns Lacatuş:

— Fiindcă numai aşa puteam ajunge să stăm de vorbă cu un delegat al procuraturii!

— Vorbeşte pentru tine! De ce vorbeşti şi pentru ceilalți? Sau tu eşti instigatorul complotului?

— Am vorbit pentru toți, fiindcă toți vrem acelaşi lucru, iar eu personal, domnule căpitan, nu mai am nimic altceva de spus!

Credeam că replica lui Lacatuş, spusă cu voce cumpătată dar răspicat, va declanşa una din obişnuitele explozii de furie ale lui Mândreş. Bau-Bau

însă era de nerecunoscut! Contrazicînd toate aşteptările, a rămas calm. Şi-a mutat doar privirea de la Lacatuş la următorul, care era Samitca.

— Tu de ce nu mănînci, bă?

— Domnule căpitan, vă rog să luaţi la cunoştinţă faptul că, începînd de azi dimineaţă, mă aflu în greva foamei, şi că nu voi mai face nici o declaraţie decît în faţa procurorului!

Nici de data asta Mândreş n-a avut nici o reacţie. De îndată ce şi-a întors ochii spre mine, înainte chiar de a apuca să-mi pună întrebarea, m-am grăbit să-i spun:

— Şi eu aştept procurorul!

După mine, colonelul Văsescu a procedat la fel. Cioloboc era ultimul din şirul nostru. Stătuse pînă atunci alături de noi, aşteptîndu-şi rîndul. Cînd Mândreş l-a întrebat de ce nu mănîncă, Cioloboc i-a întors ostentativ spatele şi, ducîndu-se să se trîntească pe pat, i-a aruncat peste umăr pe un ton agresiv:

— Cu un criminal ca dumneata, nu stau de vorbă!

Nu numai noi, dar şi gardienii care stăteau în spatele lui Mândreş încremeniseră. Nici nu îndrăzneam să ne gîndim la consecinţele neaşteptatei ieşiri a lui Cioloboc. Asemenea vorbe îl puteau costa viaţa pe cel ce îndrăznise să le rostească. Cu atît mai mare ne-a fost uimirea, cînd sumbrele noastre presimţiri le-a împrăştiat chiar Mândreş. Ignorînd provocarea lui Cioloboc, de parcă episodul nici n-ar fi avut loc, Mândreş ni s-a adresat cu un glas ce se voia plin de cele mai bune intenţii. E drept că trăsăturile crispate ale feţei şi expresia întunecată a ochilor îi trădau adevăratele sentimente, dar nici lupul din povestea cu Scufiţa Roşie nu reuşise mai mult decît el să-şi prefacă glasul. Ne-a sfătuit părinteşte să nu ne lăsăm împinşi pe o cale greşită, dînd ascultare celor cîţiva instigatori ce se găsesc printre noi, pe care de altfel administraţia îi cunoaşte şi le urmăreşte de multă vreme activitatea. Recurgînd la grevă, ne facem vinovaţi nu numai de indisciplină faţă de regulamentul penitenciar, dar riscăm chiar să ni se facă un nou proces, pentru agitaţie şi rebeliune împotriva organelor de stat. După ce ne-a prevenit asupra consecinţelor la care ne expuneam, Mândreş ne-a promis că nu va ţine seama de cele întîmplate, dacă a doua zi dimineaţă vom renunţa la atitudinea noastră nedisciplinată. (Se ferea să pronunţe cuvîntul grevă, noţiunea fiind monopolizată de partid, cu strictă aplicare numai pentru acţiunile „clasei muncitoare“ împotriva forţelor capitaliste reacţionare.) Ne-a îndemnat apoi pe toţi cei ce aveam vreo nemulţumire personală să ne înscriem la raport,

făgăduindu-ne rezolvarea favorabilă a oricăror probleme care sînt de competența lui. Considerînd probabil că fusese suficient de convingător, Mândreş şi-a încheiat discursul pe un ton aproape amical: „Cred că ne-am înțeles! Gîndiți-vă bine la ce v-am spus. Nu ne obligați să trecem la măsuri care să vă agraveze situația!“ Cu aceste cuvinte, Mândreş ne-a părăsit, îndreptîndu-se spre celula vecină.

Abia după ce ne-am asigurat că nici unul din cei care îl însoțeau nu rămăsese în urmă, în spatele uşii, pentru a ne supraveghea şi a trage cu urechea, ne-am apucat să ne împărtăşim impresiile despre vizita pe care o primisem. Am început cu toții prin a-i reproşa lui Cioloboc atitudinea de bravadă cu care îl sfidase pe Mândreş în mod inutil şi periculos. Pe de altă parte, recunoşteam că tocmai datorită acestui act de provocare, la care Mândreş nu ripostase, puteam deduce că administrația era departe de a fi atît de indiferentă pe cît voise să se arate față de greva noastră. Punînd cap la cap toate informațiile colectate în seara aceea despre felul în care se desfăşurase vizita în celelalte celule şi despre comportarea lui Mândreş, am ajuns la concluzia că administrația nu fusese numai surprinsă de acțiunea noastră neaşteptată, dar mai cu seamă îngrijorată de proporțiile ei. Pentru a ne îndupleca să renunțăm la grevă, Mândreş alesese calea conciliantă şi nu pe cea brutală, tocmai din cauza numărului mare de participanți la acțiune. Ne plăcea să credem că solidaritatea noastră îl impresionase şi că se temuse să recurgă la represalii pentru a nu provoca furia mulțimii. Desfăşurarea ulterioară a evenimentelor avea să ne arate că nu supraestimasem în aprecierile noastre efectele grevei asupra administrației. Satisfăcuți cu concluziile trase în seara aceea, după prima zi de grevă ne-am culcat totuşi cu gîndul la surprizele ce ni le va aduce dimineața. Nimeni nu căzuse pradă vorbelor mieroase şi înfățişării schimbate cu care Mândreş încercase să ne cîştige încrederea. Incertitudinea în privința viitoarelor măsuri cu care vom fi confruntați persista. Am adormit cu aceleaşi îngrijorări şi temeri ca şi în seara precedentă.

Dimineața, ne-am trezit însă mai determinați ca oricînd să rezistăm tuturor presiunilor la care vom fi supuşi, indiferent de natura lor. Cel puțin, asta era starea de spirit împărtăşită de toți camarazii mei de celulă care intraseră în grevă. În alte celule, după cum am aflat mai tîrziu, n-a fost aceeaşi omogenitate. Ziua începuse ca de obicei. La sunetul „deşteptării“, ne sculaserăm şi ne făcuserăm paturile. După ce ne-am turnat unul altuia cîte o căniță de apă şi ne-am spălat pe mîini şi pe față deasupra tinetei, ne-am aşezat pe paturi în aşteptarea „deschiderii“. A mai trecut o vreme şi am

auzit, ca în fiecare zi, strigătul gardianului: „Pregătirea pentru număr!“ De aici înainte, programul zilei nu s-a mai desfăşurat normal. În loc ca imediat după strigătul gardianului pe secţie să răsune paşii cizmelor ofiţerului de serviciu şi ai gardienilor, venind să preia schimbul de zi, iar de pe coridor să ne parvină ecoul zăvoarelor de la uşile celulelor ce se descuiau de fiecare dată la acea oră, pentru numărătoare, celularul a rămas cufundat în tăcere. O tăcere absolută, de parcă întreaga clădire ar fi fost părăsită. Nici măcar şeful nostru de secţie nu mai dădea nici un semn de viaţă. Intrigaţi de dispariţia gardianului şi de această suspectă suspendare a oricărei activităţi pe celular, stăteam cu urechea lipită de uşă, încercînd să surprind cel mai mic sunet sau mişcare, care să ne lămurească asupra acestei misterioase stagnări. Coridorul rămînea însă mut şi, cu cît liniştea se prelungea, eram tot mai tentaţi să credem că fenomenul nu se datora unei simple întîrzieri, şi că nu se putea să nu fie o legătură între ciudata acalmie, care paralizase desfăşurarea programului cotidian în întreaga puşcărie, şi declaraţia noastră de grevă. Am stat de pîndă la uşă mai bine de două ceasuri, timp în care nici un zgomot n-a tulburat liniştea coridorului. Apoi, deodată, un sunet metalic ne-a făcut să tresărim. Un scîrţîit ca de roată de căruţă neunsă, care ne era familiar. Se deschisese grilajul de fier de la parter, singura cale de acces spre secţiile de pe coada T-ului, ocupate de „politici“. Concomitent, ne-a parvenit şi ecoul unor zgomote îndepărtate şi nedesluşite. O rumoare, la început abia perceptibilă, dar care creştea progresiv, părînd să se apropie de secţia noastră. Cîteva minute mai tîrziu, ne-am lămurit. Zgomotul confuz pe care îl percepeam era provocat de murmurul glasurilor şoptite, de paşii înăbuşiţi şi de foiala mulţimii de gardieni, care literalmente invadaseră cele trei etaje ale celularului, înşirîndu-se de-a lungul coridoarelor şi ocupînd poziţii în faţa uşilor celulelor noastre. Precauţiile pe care le luaseră pentru a nu se face simţiţi erau evidente, dar străduania le fusese zadarnică. Curînd şi-au dat în vileag prezenţa în imediata noastră apropiere. De cîte ori unul din ei trecea tiptil prin faţa camerei noastre, umbra lui întrerupea dunga de lumină care pătrundea în celulă prin crăpătura de sub uşă. Postul de ascultare de lîngă uşă, devenind inutil şi prea expus, ne-am retras pe paturi, de unde am continuat să le urmărim du-te-vino-ul privind la dîra luminoasă din prag care le trăda mişcările. Nu aveam altceva de făcut decît să aşteptăm surpriza, care, fără doar şi poate, ni se pregătise. Răbdarea nu ne-a fost pusă la încercare multă vreme.

Acţiunea s-a declanşat brusc, printr-un zgomot asurzitor de zăvoare. Începînd din capătul secţiei, fuseseră deschise dintr-o dată patru sau cinci

uşi. Concomitent, gardienii postaţi în faţa celorlalte celule au dat la o parte clapele vizetelor. Din acel moment, ochiul gardianului de la uşa noastră n-a mai părăsit vizeta, ţinîndu-ne sub o permanentă observaţie. Nemaiputîndu-ne apropia de uşă pentru a capta mai clar zgomotele de pe secţie, a trebuit să ne mulţumim cu înregistrarea ecourilor ce se întretăiau şi se suprapuneau şi care ne parveneau deformate de rezonanţa coridorului. Prin tumultul provocat de mulţimea paşilor şi a uşilor ce se deschideau şi se închideau, puteam discerne şi frînturi de discuţii, ce se purtau simultan fie pe coridor, fie în celule.

În acea învălmăşeală de voci, i-am recunoscut-o mai întîi pe a lui Mândreş, şi apoi, treptat, am recunoscut vocile mai tuturor ofiţerilor închisorii. Toată această hărmălaie se apropia destul de repede de celula noastră, aşa că n-am mai fost surprinşi cînd şi uşa noastră s-a dat de perete. Era ofiţerul politic Lupu care, trecînd pragul, a tras uşa după el, lăsînd-o numai puţin întredeschisă. Suficient însă pentru a ne permite să observăm prin crăpătură foiala gardienilor pe coridor. După ce şi-a rotit ochii prin cameră, inventariindu-i conţinutul uman, Lupu s-a informat pe un ton neutru: „Cine a refuzat mîncarea?“

Fără să scoatem o vorbă, toţi cei vizaţi am ridicat cîte o mînă în sus. Cum avusesem de multe ori ocazia să ne convingem că Lupu dispunea de o memorie deosebită, cunoscîndu-ne pe fiecare în parte după figură şi ştiindu-ne pe dinafară numele şi chiar conţinutul dosarelor, nu ne-am mirat deloc cînd ni s-a adresat din nou, numindu-ne pe doi dintre noi: „Sînteţi oameni serioşi, în toată firea! Cum se poate să ascultaţi de nişte inconştienţi şi instigatori ca Ioanid şi Cioloboc?!“

Dintre greviştii din celula noastră, Cioloboc şi cu mine eram cei mai rău văzuţi de biroul politic, din cauza nenumăratelor rapoarte şi pedepse ce le primisem pentru a fi înfrînt dispoziţiile care reglementau regimul de strictă izolare a deţinuţilor politici din închisoare. De cîte ori fuseserăm surprinşi comunicînd cu alte celule sau încercînd să luăm legătura cu „dreptul comun“, pentru a ne procura informaţii, avusesem de-a face cu ofiţerul politic. În anchetele întreprinse cu acele ocazii, Lupu nu reuşise niciodată să afle numele „complicilor“ noştri, amănunte despre felul în care funcţiona reţeaua noastră de comunicaţii sau sursele noastre de informaţii. Neobţinînd satisfacţie, interogatoriile se soldau cu trimiterea noastră la carceră sau la beci. Refuzul de a „colabora cu ancheta“ şi reputaţia de „nedisciplinaţi“ şi „recalcitranţi“, de care ne bucuram în ochii lui Lupu, nu justifica însă, în cazul de faţă, discriminarea pe care o făcuse între greviştii

din celulă, calificîndu-ne numai pe noi „instigatori“.

Pomenind numele lui Cioloboc şi al meu, Lupu îi desemnase astfel dinainte pe viitorii ţapi ispăşitori pe care îi avea în vedere, lăsînd totodată să se înţeleagă că era dispus să trateze cu indulgenţă cazurile celor care căzuseră victime instigaţiei noastre. Sugerînd existenţa unei portiţe de scăpare pentru cei care vor renunţa la grevă, le dădea acestora posibilitatea de a evita consecinţele ce le vor avea de suferit numai principalii vinovaţi de declanşarea acţiunii. Oferindu-le această recompensă, era limpede că Lupu urmărea să stimuleze dezertările, pentru a reduce astfel mai întîi numărul participanţilor la acţiune şi pentru a putea mai apoi să spargă greva, prin izolarea sau transferarea celor cîţiva care s-ar mai fi încăpăţînat pe poziţie. În timp ce ne vorbea, Lupu ne privea pe rînd pe fiecare, încercînd să-şi dea seama de efectul ce-l producea. Cu toate că părea vădit contrariat de atitudinea noastră indiferentă, a continuat, încă o bună bucată de timp, să-şi dezvolte argumentaţia menită să ne zdruncine încrederea şi unitatea. Lupu şi-a încheiat pledoaria subliniind încă o dată deosebirea pe care era dispus s-o facă între „instigatori“, care erau „adevăraţii vinovaţi“, şi cei care numai din slăbiciune se lăsaseră antrenaţi într-o acţiune atît de gravă. După o pauză, a adăugat:

— V-am explicat situaţia, ca să ştiţi că nu vreau să iau o măsură generală. Nu vreau ca din cauza cîtorva elemente duşmănoase şi nedisciplinate să suferiţi toţi! Îşi vor primi pedeapsa numai adevăraţii agitatori şi cei care se vor solidariza cu ei! După aceste cuvinte rostite mai apăsat, ne-a privit îndelung pe fiecare în parte, înainte de a ne pune întrebarea-cheie: Cine are ceva de raportat?

Toţi am tăcut, ignorînd întrebarea. Singur Samitca a luat-o în seamă, spre vizibila satisfacţie a lui Lupu. Satisfacţia era de scurtă durată. În loc să asiste la primul caz de defecţiune, cum se aşteptase, Samitca l-a decepţionat.

— Domnule locotenent-major, vreau să vă aduc la cunoştinţă că nu intenţionez să comit nici un act de răzvrătire împotriva regulamentului. Am recurs la greva foamei pentru a putea sta de vorbă cu procurorul. Este dreptul meu de a refuza mîncarea, iar obligaţia dumneavoastră într-un asemenea caz este de a anunţa Procuratura.

Cu toată deziluzia provocată de răspunsul lui Samitca, Lupu s-a stăpînit. L-a întrerupt numai, spunîndu-i că nu vrea să audă un răspuns pripit. Prefera să ne dea un timp de gîndire, pentru a ne da mai bine seama de gravitatea situaţiei în care ne aflam şi va reveni mai tîrziu, cînd vom

ajunge la concluzia că am procedat greşit. Atîta prefăcută înţelegere şi chiar bunăvoinţă nu-şi mai dăduse Lupu niciodată osteneala să ne arate.

Administraţia părea înclinată să trateze, de data asta, situaţia cu mănuşi, şi nu ca de obicei, să recurgă la metoda represaliilor brutale. Răbdarea şi ipocrizia comportării lui Lupu ne-au făcut să deducem că direcţia penitenciarului, îngrijorată de anvergura grevei noastre, hotărîse să-şi schimbe tactica şi să nu bruscheze lucrurile. Cu toate că în cursul zilei ofensiva dezlănţuită de administraţie, pentru a sparge greva, avea să îmbrace forme mult mai complexe, interpretarea dată atitudinii lui Lupu ne-a fost confirmată de toate evenimentele care s-au petrecut ulterior.

Apariţia lui Lupu în celula noastră semnalase numai începutul campaniei concepută de administraţie în scopul lichidării grevei. Cu trecerea lui, pe rînd, prin fiecare celulă, spre a le vorbi deţinuţilor (în aceiaşi termeni în care ne vorbise şi nouă), Lupu dăduse primul impuls mecanismului de pornire al unei operaţiuni, care din acel moment a început să funcţioneze fără întrerupere, cu maximum de intensitate şi într-un ritm tot mai accelerat, pînă seara tîrziu. Pînă la ora stingerii, n-am mai avut nici o clipă de linişte. Vizitele s-au succedat fără încetare în tot cursul zilei. În scurtele intervale dintre ele, eram continuu supravegheaţi prin vizetă sau chiar direct din prag, prin uşa ţinută întredeschisă de gardianul postat în faţa celulei noastre. Nu mai aveam nici timpul, nici posibilitatea să schimbăm vreo vorbă între noi, şi cu atît mai puţin să comunicăm prin Morse cu celulele vecine. De altfel, situaţia era identică în toate încăperile celularului. După vizita lui Lupu, rînd pe rînd, s-au perindat prin camera noastră căpitanul Mândreş, cînd unul, cînd altul din cei cîţiva ofiţeri ai închisorii şi chiar plutonierul sanitar Cioltar. Apoi, ciclul s-a repetat, începînd din nou cu Lupu.

Singura variaţie în această campanie, dusă cu o neobosită insistenţă şi într-un tempo susţinut, o aducea alternanţa personajelor angajate în caruselul ameţitor, căruia a trebuit să-i facem faţă întreaga zi. În afara unor mici deosebiri de formă, determinate doar de maniera personală a fiecăruia de a-şi duce „munca de lămurire“ pentru a ne scoate din grevă, toţi aceşti emisari ai administraţiei ne-au vorbit la fel cum ne vorbise şi Lupu. Ţinuţi sub presiunea permanentă a vizitelor lor succesive, ne-a fost dat să auzim de sute de ori expunerea aceleiaşi argumentaţii, formulată cînd în termeni binevoitori, sugerînd o portiţă de scăpare pentru cei ce se vor retrage din grevă, cînd în cuvinte dure, cu aluzii ameninţătoare la soarta sumbră rezervată celor care, persistînd în acţiunea lor, vor purta întreaga

responsabilitate a organizării rebeliunii. Uneori, era unul şi acelaşi care ne prezenta cele două posibilități de opțiune ce ni se ofereau. Alteori însă, se asociau cîte doi şi îşi împărțeau rolurile. Primul îşi desfăşura tot arsenalul ofensiv de intimidare, anunțîndu-ne că termenul de gîndire ce ne fusese acordat expirase, şi că pierdusem ocazia de a mai beneficia de indulgența ce ni se promisese. Administrația ajunsese la concluzia că eram nişte „bandiți înrăiți“, care meritam să ne primim pedeapsa pentru „instigație la revoltă“. Vom fi daţi aşadar pe mîna „justiției“, spre a fi din nou condamnați, codul penal prevăzînd, în astfel de cazuri, cele mai grele sentințe. Totodată, s-au luat dispozițiile de cuviință ca, pînă la proces, să fim supuşi unui „regim special“ de detenție, aplicat numai „elementelor periculoase“. Apoi, încercînd să dea momentului un caracter solemn, ofițerul îşi dregea glasul şi, pe un ton grav, ne cerea celor care eram în grevă să ne spunem numele şi condamnarea. Îşi nota datele cu conştiinciozitate într-un carnețel proptit pe spatele gardianului care asistase la scenă din uşă şi, înainte de a pleca, adăuga: „Cei care aţi fost trecuți pe listă vă faceți bagajul şi aşteptați!“ Cam aşa ne vorbea primul. Cîteva minute mai tîrziu, îşi făcea apariția cel de-al doilea ofițer, care, nu întîmplător, era superior în grad tovarăşului lui, care îl precedase.

La una din aceste mascarade, în rolul celui de-al doilea vizitator a participat chiar căpitanul Mândreş, urmîndu-i unuia din ofițerii de serviciu. Prefăcîndu-se mirat că ne vede cu bagajul făcut, Mândreş ne-a întrebat de ce ne-am strîns lucrurile şi ce aşteptăm. „Domnul locotenent X ne-a trecut pe o listă şi ne-a spus că vom fi mutați“, i-a răspuns Lacatuş, care devenise purtătorul nostru de cuvînt.

Simulînd un acces de furie, Mândreş s-a răstit la gardianul din faţa uşii: „Tovarăşe sergent! Spune-i tovarăşului locotenent X să vină imediat la mine. Cum îndrăzneşte să ia măsuri de capul lui? Aici, numai eu dau ordin de mutare a deținuților din celule!“ Apoi, întorcîndu-se spre noi şi îmblînzindu-şi vocea, ne-a explicat că fusese vorba de o înțelegere greşită a dispozițiilor. Coborînd glasul în continuare, pentru a-i da o nuanță confidențială, ne-a împărtăşit pe un ton ce se voia părintesc dilema în care îl pusesem: „Măi băieți, trebuie să mă înțelegeți şi pe mine. Ascult şi eu de ordine superioare şi nu pot să nu le execut. Nu vreau însă să vă nenorocesc, aplicîndu-vă măsurile prevăzute de regulament, înainte de a sta de vorbă omeneşte. Eu vă înțeleg că vă e greu şi că v-aţi pierdut răbdarea, dar vă sfătuiesc prieteneşte să renunțați la grevă. Aţi făcut o mare greşeală, procedînd în acest fel. Nu vă daţi seama de gravitatea consecințelor la care

vă expuneți, dacă se va afla mai sus că v-ați răzvrătit.“ Şi Mândreş ne-a mărturisit aproape pe şoptite, pasămite pentru a nu fi auzit de gardianul de pe coridor, că el însuşi călcase dispozițiile, nesesizînd imediat organele superioare despre actele de indisciplină comise de noi, în penitenciarul din Piteşti. O făcuse numai pentru a ne da timp să ne revenim din greşeală şi a ne cruța de asprimea măsurilor de reprimare a actelor de rebeliune, de care eram pasibili. (Aşa cum aveam să aflăm în zilele următoare, şi această afirmație a lui Mândreş era mincinoasă, deoarece ministrul de Interne fusese anunțat imediat de declanşarea grevei. În momentul în care Mândreş ne vorbea, în penitenciar se aflau deja cîțiva reprezentanți ai ministerului, sosiți chiar în dimineața aceea la Piteşti.) Mai bine de o jumătate de oră, Mândreş şi-a exersat ipocrizia, arătîndu-se omenos, binevoitor şi preocupat de soarta noastră, vrînd să ne convingă că încerca să amîne luarea de măsuri disciplinare pentru a ne da un ultim răgaz de a renunța la grevă şi a evita astfel situația catastrofală spre care ne îndreptam. Satisfăcut de liniştea în care îi ascultasem expunerea, fără să ne manifestăm vreo opoziție sau intenție de a-i respinge argumentele şi socotind că lipsa noastră de reacție era semn de şovăială, Mândreş şi-a încheiat tirada, declarîndu-ne pe un ton jovial:

— Mă bucur că m-ați înțeles şi nu o să vă pară rău! O să-mi mulțumiți că v-am scăpat dintr-o situație foarte grea. Voi da acum ordin să vi se aducă masa mai devreme, fiindcă ştiu că sînteți flămînzi. Mîncați, iar eu vă promit că am uitat prostia pe care ați făcut-o!

De data asta, luîndu-i-o înainte lui Lacatuş, i-am răspuns eu lui Mândreş:

— Domnule căpitan, vă mulțumim pentru grija pe care ne-o purtați, dar noi nu mîncăm pînă ce nu vine procurorul!

— Vorbeşte pentru tine, banditule! De ce vorbeşti pentru ceilalți? — s-a răstit prompt Mândreş la mine, reluîndu-şi tonul pe care i-l cunoşteam şi fulgerîndu-mă cu privirea.

Deşi se congestionase la față de furie, în clipa următoare, reuşind să-şi înfrîngă caracterul coleric, Mândreş şi-a întors privirea de la mine către camarazii mei. Îmblînzindu-şi din nou trăsăturile feței şi vocea, le-a dat de înțeles că nu vrea să-şi piardă vremea cu un tînăr inconştient ca mine şi că li se adresează numai lor, deoarece poate conta pe seriozitatea şi înțelepciunea ce le-o conferea vîrsta mai înaintată. Imediat însă, camarazii mei cu tîmplele încărunțite, la respectabilitatea cărora făcuse aluzie, l-au decepționat şi ei. Unul după altul i-au declarat că nu-şi modifică atitudinea

pînă ce nu stau de vorbă cu procurorul. După eşecul total înregistrat în celula noastră, Mândreş ne-a părăsit. „O să vă pară rău că nu m-aţi ascultat!“ ne-a mai spus înainte de a ieşi pe uşă şi a pornit să-şi încerce norocul în alte celule.

Insuccesele cu care se soldau tentativele de a ne scoate din grevă nu-l descurajau nici pe Mândreş, nici pe ceilalţi membri ai echipei lui. Cu toată osteneala ce şi-o dădeau, de a inventa de fiecare dată alte formule, toate nu erau decît variaţii pe aceeaşi temă şi la fel cusute cu aţă albă. În interpretarea noastră, felul în care îşi duceau campania (cu insistenţă, dar evitînd orice violenţă, pînă şi de limbaj), nu era decît dovada că greva provocase o preocupare şi o îngrijorare mult mai mare decît ne aşteptasem, şi la un nivel mult mai înalt decît al administraţiei penitenciarului. Din însuşi comportamentul neobişnuit al lui Mândreş, în totală contradicţie cu cruzimea, brutalitatea şi sadismul manifestărilor pe care i le cunoşteam atît de bine, se putea vedea că nu mai acţiona din proprie iniţiativă, şi că se conforma unor dispoziţii superioare. Rezolvarea problemei create de greva noastră depăşea autoritatea administraţiei locale şi nu mai intra în atribuţiile comandantului închisorii. Grevele de proporţie în penitenciarele cu deţinuţi politici erau de competenţa forurilor superioare ale Ministerului de Interne. Faptul l-am putut verifica în decursul anilor, prin datele culese de la diferiţi deţinuţi care au luat parte, la vremea respectivă, la grevele declanşate la minele de la Baia Sprie şi Cavnic în 1953, şi mai tîrziu la Aiud. În toate aceste cazuri, metodele şi măsurile de aplanare a grevelor au fost hotărîte de forurile cele mai înalte ale Ministerului de Interne şi la Comitetul Central, membri din conducerea celor două organisme deplasîndu-se chiar la faţa locului.

La vremea prînzului, în campania dusă de Mândreş şi echipa lui, prin celule, pentru a ne determina să abandonăm greva, a apărut un element nou: hîrdaiele cu mîncare! Contînd pe puterea de convingere a acestui argument concret, adus pe rînd în pragul fiecărei uşi deschise, spre a-şi exercita efectul direct asupra simţurilor, bucătăria penitenciarului făcuse adevărate performanţe gastronomice. Nu numai mirosul îmbietor al aburului de mîncare, ce se ridica din hîrdău, dar şi conţinutul, răscolit de gardian cu polonicul sub privirile noastre, depăşea orice „meniu“ ce ne fusese dat să vedem pînă atunci în închisoarea din Piteşti. După ce ne-a numărat din ochi, gardianul a început să umple gamelele, întinzîndu-le apoi pe rînd lui Barta, care le trecea mai departe camarazilor noştri, care nu

participau la grevă. Primele două le-au primit Balint şi Fred Cerchez. A treia şi-a oprit-o Barta. Cu cea de-a patra, pentru care nu s-a mai găsit amator, a rămas în mînă, neştiind ce să facă. „Ce, bă! Nu vă place nici mîncarea asta?!“ s-a răţoit gardianul la noi, văzînd că nimeni nu-i ia lui Barta gamela din mînă. Părea sincer uimit de refuzul nostru. Nu-i venea să creadă că putem rezista la tentaţia iahniei de fasole din gamelă şi mai ales la cantitatea enormă de bucăţi de carne de porc pe care o conţinea. Tăcerea şi lipsa noastră de reacţie l-au făcut să adauge: „Vă mai las să vă gîndiţi.“ Apoi a continuat să umple şi cele cinci gamele ce ne erau destinate, spunîndu-i lui Barta să le înşire pe jos, lîngă uşă. Terminîndu-şi astfel treaba la celula noastră, gardianul a apucat hîrdăul de o toartă şi l-a trîntit în dreptul uşii următoare.

Deşi nu mîncasem nimic de o zi şi jumătate, aburul ce se ridica din gamelele lăsate în cameră nu şi-a produs efectul scontat de gardian. Eram mult prea îndîrjiţi pe poziţie, pentru a cădea într-o cursă atît de primitivă. De fapt, nu pot spune că eram chinuit de foame. Din momentul în care declarasem greva, pînă şi acea senzaţie de foame permanentă pe care o resimţisem luni de zile în şir dispăruse. În schimb, începuse să mă cuprindă o stare de oboseală nu numai fizică, ci şi nervoasă, care se accentua pe măsură ce vremea înainta şi presiunile administraţiei asupra noastră se înteţeau. Nu mai aveam decît o singură dorinţă: să mă pot întinde în pat şi să fiu lăsat în plata Domnului. După plecarea fiecărui gardian sau ofiţer venit să ne convingă, în felul lui, să renunţăm la grevă, speram să fie ultima vizită şi să fim lăsaţi în pace. Aceeaşi nădejde am avut-o şi cînd ne-a părăsit gardianul care ne împărţise masa. Dar, nici de astă dată n-am avut parte de linişte. Aproape imediat şi-a făcut apariţia în uşă un ofiţer, urmat de un alt gardian, care şi el tîra pe coridor un hîrdău. Era tot cu mîncare: paste făinoase cu carne. Carne la fel de multă ca şi în iahnia din primul hîrdău. Întrebarea pe care ne-a pus-o ofiţerul ne-a lămurit că era vorba de un nou vicleşug, menit să ne dea impresia că administraţia înţelegea să facă anumite concesii pentru îmbunătăţirea condiţiilor noastre de detenţie. „Cine e bolnav şi vrea mîncare de regim?“ Se referea la o doleanţă supusă în repetate rînduri administraţiei, prin care ceream ca deţinuţilor ce sufereau de ulcere sau maladii cronice de ficat, să li se acorde o alimentaţie adecvată, prescrisă de cabinetul medical. Ofiţerul ştia tot aşa de bine ca şi noi că cererea fusese de fiecare dată respinsă şi că pînă la acea dată nici un deţinut din penitenciar, oricît de bolnav ar fi fost, nu primise regim medical. Acum însă, venea să ne ofere „mîncare de regim“, chiar fără

recomandație din partea cabinetului medical! Şi această nouă încercare de a ne ademeni a dat greş. Cînd unul din camarazii noştri, care nu erau în grevă, i-a spus că în celula noastră nu era nimeni bolnav, ofițerului nu i-a mai rămas altceva de făcut decît să caute amatori de „regim medical“ în celulele următoare. Nici cu plecarea ofițerului care ne oferise mîncarea de regim nu s-a încheiat seria vizitatorilor, care nu mai conteneau să se perinde prin fața uşii noastre, încercînd în fel şi chip să ne zdruncine hotărîrea de a continua greva. Toate tertipurile utilizate, chiar dacă prezentate sub forme deosebite, păreau să se succeadă conform aceluiaşi principiu aplicat şi în cursul anchetelor de la Securitate: una caldă–una rece! Vorbei blînde şi omenoase, îi urma glasul aspru şi neîndurător. Unul făgăduia, lăsînd apoi locul celui care amenința!

Abia la vreo două ore după masa de prînz, campania a încetat la fel de brusc cum pornise în zorii zilei, toată zarva de pe celular stingîndu-se ca prin farmec. Uşile trîntite şi paşii gardienilor care se retrăgeau au fost ultimele zgomote ce s-au mai auzit. Apoi s-a aşternut liniştea. Asigurîndu-ne că pe coridor nu mai rămăsese nimeni, nici măcar şeful de secție, ne-am grăbit să reluăm contactul cu vecinii noştri, cu care nu mai putusem comunica din seara precedentă. În scurtă vreme, toate țevile de calorifer s-au pornit să zbîrnîie, transmițînd semnalele Morse. Toți eram avizi de informații. Fiecare voia să ştie ce se întîmplase în celelalte celule şi ce efecte avusese campania dusă de administrație pentru a zădărnici greva. Cu urechea la calorifer, Cioloboc căuta să descifreze mesajele care se încrucişau şi se suprapuneau pe țevi. Pe măsură ce izbutea să înțeleagă cîte o frază coerentă, ne-o comunica şi nouă. Primele veşti ni s-au părut catastrofale!

Cîțiva oameni mai în vîrstă şi suferinzi, care cu toată împotrivirea noastră ne urmaseră în grevă, fuseseră internați la infirmerie. Cazul cel mai îngrijorător era al vărului meu, George Boian, care făcuse o ocluzie intestinală şi fusese transportat la infirmerie în stare foarte gravă. Dacă numărul celor care, din motive de sănătate, fuseseră siliți să abandoneze greva era mult prea redus pentru a compromite acțiunea, nu acelaşi lucru se putea spune despre numeroasele defecțiuni ce se produseseră sub presiunile exercitate de administrație. Campania lui Mândreş şi a ofițerului politic înregistrase succese de proporții neaşteptate. În tot cursul dimineții, desolidarizările se ținuseră lanț. Metoda promisiunilor şi amenințărilor alternate se dovedise totuşi eficace. Unii, intimidați de perspectiva represaliilor, ieşiseră din grevă chiar după primele aluzii făcute în acest

sens de ofițerii care îi vizitaseră. Cei mai mulți însă se lăsaseră amăgiți, la ora mesei, de mîncarea consistentă şi de regimul alimentar pentru bolnavi. Considerînd că astfel principala noastră revendicare fusese satisfăcută, găsiseră de cuviință să renunțe, greva nemaiavîndu-şi rostul. O bună parte din toate aceste capitulări nu ne-au surprins. Le prevăzusem în calculul nostru. Cîteva însă, la care nu ne aşteptam, ne-au produs şi dezamăgiri. Cînd, în cele din urmă, am reuşit să obținem datele exacte despre situația din fiecare celulă şi să facem socoteala, bilanțul se prezenta în felul următor: mai mult de jumătate din cei care cu două zile în urmă intraseră în grevă se retrăseseră din acțiune. Ne mai aflam în grevă în total cincizeci şi şase de deținuți. Deşi pierderile suferite erau foarte mari, am fost cu toții de acord că numărul celor rămaşi era suficient de important şi reprezenta o cifră rezonabilă pentru a ne continua acțiunea. Eram acum convinşi că puteam conta pe rezistența pînă la sfîrşit a celor cincizeci şi şase, care rămăseseră nezdruncinați pe poziție. Probabil că şi administrația ajunsese la aceeaşi concluzie, cînd observase că în ultimele două ore de eforturi nu mai reuşise să înregistreze nici un caz de desolidarizare, şi de aceea renunțase să-şi mai continue campania. Într-adevăr, ultimele defecțiuni în rîndurile greviştilor s-au produs la ora împărțirii mesei. După aceea, toate presiunile exercitate de ofițeri prin celule n-au mai avut nici un succes.

După uzura nervoasă şi oboseala fizică, provocate de vizitele sîcîitoare cu care fusesem confruntați fără încetare de-a lungul atîtor ore, liniştea ce se aşternuse pe coridoare, în urma retragerii gardienilor şi ofițerilor, era binevenită. Ştiam că nu putea fi vorba decît de o pauză, dar relaxarea ne prindea bine. Nu ştiam ce ni se pregătea în continuare, dar eram convinşi că ne aşteptau noi încercări. Eram însă prea obosiți ca să mai putem schimba păreri şi să facem presupuneri cu privire la viitoarele intenții ale administrației. Întins pe pat, cu ochii închişi, eram mulțumit de tăcerea odihnitoare din jur şi nu mă gîndeam la nimic. După starea de încordare din tot cursul zilei, mă simțeam ca în convalescență. Începusem să mă complac în atmosfera tihnită a celulei şi eram tocmai pe cale să ațipesc, cînd administrația s-a decis să intre din nou în acțiune. De astă dată însă, în mod gălăgios şi nu cu discreția cu care procedase de dimineață. Gardienii şi ofițerii care au invadat celularul şi-au semnalat reapariția încă de cînd au început să urce scările spre etajul nostru. Călcau apăsat pe trepte, cu cizmele lor țintuite, şi vorbeau în gura mare, fără să se sinchisească de gălăgia pe care o făceau. O dată ajunşi pe secția noastră, s-au răspîndit de-a lungul coridorului, postîndu-se din nou cîte unul în fața fiecărei celule. Au

mai continuat un timp să vorbească şi să glumească între ei, pînă ce, deodată, au tăcut brusc. Aproape imediat s-a auzit şi vocea tunătoare a căpitanului Mândreş, ordonînd: „Daţi uşile de perete! Executarea!“

Într-un zgomot asurzitor de zăvoare trase, toate uşile celulelor s-au deschis. Cea mai elementară măsură de vigilenţă fusese astfel abolită: deţinuţii din celulele de pe o parte a celularului, putîndu-i vedea pe cei din celulele de vizavi! Violarea principiului izolării şi secretului, atît de scump Securităţii şi aplicat cu strictețe în penitenciare, ne-a permis un schimb de saluturi şi de semne de recunoaştere cu camarazi de-ai noştri, pe care nu-i mai văzusem de luni de zile. Vocea lui Mândreş s-a auzit din nou. De data asta, ordinul ni se adresa nouă, pe un ton şi mai răstit, şi în cel mai pur stil militar: „Deţinut! Ascultă comanda la mine! Care nu vrei să mănînci, îţi iei bagajul în pătură şi ieşi afară!“ După Mândreş, s-au dezlănţuit gardienii, întrecîndu-se care mai de care să răcnească mai tare şi să ne grăbească să executăm ordinul. Pe măsură ce ne strîngeam lucrurile şi ieşeam din celule, eram îndemnaţi să ne îndreptăm spre capătul secţiei şi să ne încolonăm, hăituiţi pe tot parcursul de strigătele îndîrjite ale gardienilor, înşiraţi de-a lungul coridorului. Defilînd prin faţa lor, am avut prilejul să mai aud o dată toată bogăţia de lozinci şi cele mai colorate expresii, cuprinse în lexiconul M.A.I., pentru uzul gardienilor din penitenciare. Deşi îşi dăduseră frîu liber la gură, insultîndu-ne şi ameninţîndu-ne în toate felurile, se vedea totuşi limpede că fuseseră instruiţi să recurgă numai la violenţă verbală, nu şi la brutalităţi fizice.

Cu cele cîteva zdrenţe alcătuindu-mi bagajul, adunate în pătură, înaintam destul de încet pe coridor, oprindu-mă la tot pasul pentru a strînge mîna cunoscuţilor sau a-mi îmbrăţişa prietenii ce-mi ieşeau în cale. Am ajuns astfel printre ultimii în capătul secţiei, unde se încolonaseră deţinuţii grevişti. Tot acolo se afla şi Mândreş. Cu privirea întunecată, supraveghea evacuarea noastră din celule, neputîndu-şi ascunde nemulţumirea crescîndă faţă de mulţimea celor ce-şi părăseau celulele şi veneau să se adauge la coada coloanei, care se lungea văzînd cu ochii. Contase desigur pe un număr mai mare de dezertări în ultimul moment şi, deşi se străduia să pară calm şi indiferent la toată mişcarea de pe coridor, era vizibil contrariat că nu-i ieşiseră socotelile şi că rîndurile grevişti lor nu se mai răriseră. Întîmplarea a vrut să-mi revină mie rolul picăturii care avea să umple paharul. Ajungînd în imediata apropiere a lui Mândreş, l-am identificat pe unul din deţinuţii cu care luni de zile purtasem legături prin ţevile de calorifer, dar pe care nu avusesem niciodată ocazia să-l cunosc personal.

(Pe vremea aceea îi mai ştiam numele. Acum, nu-mi mai amintesc decît că avea rezonanţă sîrbească.) Fără să ţin seama că mă aflam chiar în faţa lui Mândreş, l-am strigat pe fostul meu corespondent prin calorifer pe nume, spunîndu-i totodată cum mă cheamă. Bucuria de a ne fi întîlnit în sfîrşit s-a manifestat de ambele părţi la fel: şi unul şi altul ne-am lăsat bagajul jos şi ne-am strîns în braţe, exprimîndu-ne zgomotos şi plini de veselie satisfacţia de a ne cunoaşte.

Pentru Mândreş, o sfidare atît de ostentativă a fost mai mult decît putea suporta. Turbat de mînie, s-a năpustit asupra noastră şi înşfăcîndu-ne pe fiecare de cîte un braţ, ne-a zmucit spre el cu atîta violenţă, încît ne-am pierdut echilibrul. Dacă în acel moment şi-ar fi slăbit încleştarea, ne-am fi prăbuşit amîndoi pe ciment, la picioarele lui. Faţă de furia cu care se dezlănţuise, nu mă aşteptam să scap teafăr din mîinile lui. Braţul descărnat de slăbiciune începuse să-mi amorţească sub strînsoarea de menghină a mîinii lui Mândreş. Şi totuşi, după cîteva clipe, am simţit o ezitare în degetele care îmi zdrobeau braţul. Apoi, deodată, s-au destins şi mi l-au eliberat. Mândreş îşi stăpînise pornirea şi ne dăduse drumul. Părea să fi făcut un efort supraomenesc. Gîfîind, s-a răstit la unul din gardieni: „Bagă-i pe ăştia doi la izolare!“ Nu ne venea să credem că scăpasem aşa de ieftin. Ordinul de trimitere la izolare l-am primit ca pe o veste salvatoare. În schimb, pierdeam orice contact cu ceilalţi camarazi, cu care pornisem în grevă.

Înainte de a ieşi de pe secţie, Mândreş l-a mai chemat o dată la el pe gardianul însărcinat să ne ducă la izolare. N-am auzit ce instrucţiuni suplimentare i-a dat. Ne-am lămurit însă, cînd am ajuns la locul de pedeapsă: nu era vorba nici de beci, nici de celulele de izolare de pe secţiile deţinuţilor politici! Gardianul ne-a condus la parter, pe aripa din dreapta a barei T-ului, unde începea celularul deţinuţilor de drept comun. Ne-a introdus pe o uşă într-un coridor îngust, care pe latura lui stîngă avea alte patru uşi, foarte apropiate una de alta. Erau ale celulelor de izolare. În ultima a fost închis camaradul meu de pedeapsă (pe care, nemaiştiind cum îl cheamă, îl voi numi după locul lui de baştină: Bănăţeanu), iar în penultima, eu. Cele patru celule de izolare ale dreptului comun erau de-a dreptul confortabile faţă de beciul sau camerele de pedeapsă ale „politicilor“. După plecarea gardianului, am început să-mi explorez noul domiciliu. Inventarierea mobilierului am făcut-o dintr-o singură privire: o tinetă şi basta! A doua constatare: pardoseala era de scîndură. Statul în picioare, mai mult de cîteva minute, devenise obositor, aşa că m-am grăbit

să-mi aştern pătura pe duşumele şi să profit să mă întind pe jos. Vecinul meu, Bănăţeanu, procedase la fel. Puteam vorbi între noi, fără grija de a fi surprinşi. Plecînd, gardianul închisese şi uşa de la coridor. Eram singuri şi, în liniştea absolută care domnea în jur, cel mai mic zgomot ne-ar fi atras atenţia. Celula era destul de întunecoasă. N-avea lumină electrică. Singura sursă de lumină o constituia fereastra cu geamuri mate de pe coridor. Pînă la noi, în celule, nu ajungeau însă decît razele care se strecurau prin crăpăturile din jurul uşii şi prin vizeta fără capac. Locul îşi merita din plin numele de „izolare“. Nici cel mai mic zgomot din afară nu parvenea pînă la noi. Zadarnice ne-au fost şi încercările de a stabili vreun contact prin perete. La semnalele noastre Morse, zidurile rămîneau mute. La căderea nopţii, puţina lumină care ne pătrundea în celule s-a stins şi ea, lăsîndu-ne într-o beznă completă. Nimeni n-a mai venit să ne tulbure liniştea şi singurătatea şi curînd am adormit. Aşa s-a încheiat a doua zi de grevă.

În dimineaţa următoare, ne-am trezit destul de tîrziu. Nu auzisem nici talanga deşteptării şi nici strigătul gardienilor şi zgomotul zăvoarelor, care însoţeau în mod obişnuit ritualul „deschiderii“. Deşi lipsiţi de aceste puncte de reper, care ne serveau la aprecierea timpului, ne dădeam seama că trecuse de mult ora schimbului gardienilor şi a „număratului“. La noi nu venise nimeni, de parcă ar fi uitat de existenţa noastră. După o vreme, ne-am făcut socoteala că trecuse şi ora la care se distribuia terciul, şi nici un gardian nu venise să ne mai îmbie cu gamelele pline, ca în ziua precedentă, pentru a ne convinge să renunţăm la grevă. În nici o altă perioadă de izolare nu mi-a lipsit atît de mult contactul cu celelalte celule. Şi pe Bănăţeanu şi pe mine nu ne frămînta decît un singur gînd: care era în acel moment situaţia camarazilor noştri, scoşi o dată cu noi din celule? Am fi dat orice, numai să ştim ce se întîmplase cu ei de cînd ne despărţisem, unde se găseau mutaţi şi dacă greva continua. Au mai trecut cîteva ore bune pînă ce am primit răspunsul la întrebările ce ne obsedau. Uşa de la coridorul nostru s-a deschis abia pe la amiază. Apoi am auzit zăvorul de la celula alăturată, şi mi-am dat seama că primisem un vecin. De îndată ce gardienii care îl aduseseră s-au retras, închizînd uşa coridorului în urma lor, am luat legătura cu vecinul. Era profesorul Ştefan Nenițescu. Nu ne-a putut spune nimic despre ceilalţi grevişti, de care şi el fusese despărţit.

Cînd în seara precedentă se procedase la mutarea greviştilor, Nenițescu fusese şi el scos din celulă o dată cu ei, dar, din ordinul ofiţerului politic, primise o altă destinaţie. Fusese izolat într-o celulă de pe bara T-ului situată deasupra bucătăriei închisorii. Spre deosebire de camerele de pedeapsă în

care ne aflam acum, celula în care îşi petrecuse noaptea era o celulă obişnuită, cu pat, saltea şi pătură. Gardianul îi aplicase regimul obişnuit de detenție. La ora „programului“, îl condusese la W.C., iar dimineața îi servise terciul. Deşi Nenițescu îl refuzase, spunîndu-i că se afla în greva foamei, gardianul încercase cu duhul blîndeții să-l convingă să mănînce. Cu toate că nu-şi atinsese scopul, nu ridicase nici tonul şi nu trecuse nici la insulte, nici la amenințări, conform procedeului obişnuit. Continuase să i se adreseze cu aceeaşi bunăvoință şi blîndețe, ceea ce i se păruse lui Nenițescu, pe drept cuvînt, suspect. Simțise că atitudinea gardianului față de el se datora unor instrucțiuni primite de la superiori, iar dispoziția de a fi menajat îi trezise suspiciunea. Ca oricărei măsuri, aparent bine intenționate, din partea administrației, Nenițescu nu-i acorda creditul sincerității. Asupra adevăratelor intenții ale administrației nu se lămurise însă decît cu jumătate de oră înainte de a fi adus alături de noi, în celula de izolare. Nenițescu ne-a povestit pățania.

Gardianul îi adusese o pereche de pantaloni şi o haină de zeghe, amîndouă noi-nouțe, şi îl invitase să le îmbrace în locul hainelor penale, zdrențuite, peticite şi murdare, pe care le purta. Gardianul asistase la schimbarea costumelor şi după ce îl văzuse îmbrăcat, se uitase să vadă cum îi vin hainele. Îl îndemnase să-şi răsfrîngă, la talie, pantalonii, care erau cam lungi şi nu i se potriveau, şi să-şi încheie nasturii la veston, pentru a acoperi astfel subterfugiul la care recursese. Apoi, după o ultimă privire critică, părînd satisfăcut de rezultatul probei, îi spusese lui Nenițescu să-l urmeze. Îl condusese în aripa clădirii afectată birourilor administrației şi îl introdusese într-o cameră unde se aflau mai multe persoane. Pe căpitanul Mândreş şi pe ofițerul politic Lupu îi recunoscuse. Pe ceilalți doi nu-i mai văzuse. Erau îmbrăcați civil, în costume elegante, din stofă de bună calitate. După atitudinea respectuoasă a lui Mândreş şi Lupu, care stăteau în picioare şi mai retraşi, reieşea că străinii dețineau funcții importante în ierarhia M.A.I. Din conversația care a urmat, Nenițescu a dedus că veniseră de la Bucureşti şi că unul din ei în special trebuia să fi avut cel puțin rangul de ministru adjunct. (Nu le-am aflat niciodată identitatea şi nici poziția pe care o ocupau în aparatul represiv al regimului.) De altfel, unul singur din cei doi civili a jucat un rol activ în cursul întrevederii. Celălalt, împreună cu Mândreş şi Lupu, a stat de-o parte tăcut, ca simplu figurant. La intrarea lui Nenițescu în cameră, civilul care părea însărcinat cu puteri depline l-a întîmpinat cu un „Bună-ziua, domnule profesor Nenițescu!“, spus pe un ton cît se poate de amabil.

— Bună-ziua, i-a răspuns şi Nenițescu, cu vocea lui şi mai stinsă ca de obicei, după cele două zile de post care îi accentuaseră în mod îngrijorător slăbiciunea.

Arătîndu-i scaunul din fața biroului la care stătea cu tovarăşul lui, civilul l-a invitat să ia loc.

— E regretabil, domnule profesor, că avem ocazia să ne cunoaştem în asemenea împrejurări…

— Împrejurările le-ați creat dumneavoastră!

Cu tot tonul scăzut al vocii, remarca lui Nenițescu a sunat ferm. Orice alt membru al administrației ar fi considerat precizarea făcută de Nenițescu drept provocare şi obrăznicie şi l-ar fi făcut imediat să suporte consecințele. Civilul nu s-a formalizat însă şi n-a luat în seamă întreruperea. A continuat să-i vorbească la fel de politicos, ținînd să marcheze chiar o atitudine condescendentă față de vîrsta şi superioritatea intelectuală a interlocutorului său. A început astfel prin a face o lungă şi elogioasă digresiune privitoare la trecutul şi experiența politică a lui Nenițescu, scoțînd în evidență atitudinea lui morală şi integritatea de caracter dovedite în toate împrejurările. Referirile pe care le făcea cu această ocazie la unele situații sau evenimente mai semnificative din viața lui Nenițescu arătau o perfectă cunoaştere a datelor lui biografice. Nu încăpea îndoială că-i studiase dosarul. Din cînd în cînd, în cursul expunerii, strecura cîte o frază în care deplîngea orientarea lui politică greşită, care îl pusese în conflict cu „puterea populară“, grăbindu-se însă să încheie cu o aluzie la eventualitatea unui gest de clemență din partea regimului, față de cei ce vor fi dovedit că au înțeles să renunțe la atitudinea lor duşmănoasă. Nenițescu asculta în tăcere monologul civilului, aşteptînd să vadă unde voia să ajungă. Înțelesese că acesta urmărea să creeze o atmosferă destinsă şi împăciuitoare, încercînd să-l măgulească prin aprecierile lui laudative şi să-i cîştige încrederea tratîndu-l de la egal la egal, dar nu-şi putea da seama în ce scop. După o vreme, considerînd că pregătise suficient terenul, emisarul de la Bucureşti a trecut, în fine, la subiect: „Domnule profesor, un lucru nu înțeleg din partea dumneavoastră. Cum se poate ca un om în vîrstă, înțelept şi cu pregătirea dumneavoastră, să se alăture unor tineri fără minte, care s-au răzvrătit împotriva regulamentului penitenciarului? Poate că v-ați lăsat antrenat pe această cale numai din spirit de solidaritate, fără să realizați cît de gravă este o astfel de acțiune şi ce consecințe va avea pentru cei care participă la ea. M-aş fi aşteptat din partea dumneavoastră să judecați situația cu mai multă seriozitate şi să-i sfătuiți să nu recurgă la acte de

provocare şi la rebeliune. Eu cred însă că şi acum, în ceasul al doisprezecelea, îi mai puteți salva de la nenorocire. Cu ascendentul vîrstei şi respectul de care vă bucurați printre deținuți, îi puteți determina să renunțe la acțiune şi, în acest caz, vă promit că vom face o excepție şi nu le vom aplica sancțiunile legale prevăzute pentru astfel de abateri.“

Civilul l-a lăsat totodată să înțeleagă că „organele superioare“ vor aprecia pozitiv aportul lui la restabilirea ordinii în penitenciar. Faptul va fi consemnat oficial şi în dosar şi va putea determina o revizuire favorabilă a cazului lui.

Nenițescu era acum în temă, iar civilul tăcuse, aşteptînd răspunsul la propunerea ce i-o făcuse. Fără să se grăbească, cîntărindu-şi cu grijă cuvintele, cum îi era obiceiul, Nenițescu s-a referit numai la prima parte a expunerii, rectificînd anumite afirmații ale civilului, dar ignorînd cu totul tîrgul pe care acesta i-l propusese în încheiere. A ținut mai întîi să precizeze că nu este vorba de nici un fel de revoltă a deținuților, şi că în închisoare nu s-a produs nici un act de indisciplină. Refuzînd mîncarea, deținuții n-au făcut decît să recurgă la singurul mijloc paşnic care le stătea la îndemînă, pentru a se putea adresa autorităților superioare. Ceea ce, între altele, îl făcuse şi pe el să adere la grevă, fusese tocmai calea nonviolentă, aleasă de deținuți. Motivul principal care îl determinase să se solidarizeze cu acțiunea consta însă în justețea cauzei susținute de deținuți, pe care o aproba întru totul. Faptul că vor să aducă la cunoştința Procuraturii abuzurile la care sînt supuşi de către organele penitenciare este reacția firească a unor oameni cărora nu li se recunosc nici cele mai elementare drepturi umane. Recurgînd la greva foamei, deținuții nu fac decît să uzeze de un drept legiferat în toate țările democrate din lume.

Mai mult, n-a apucat să spună! Răbdarea civilului ajunsese la capăt. Omul binevoitor, tolerant şi amabil de pînă atunci, şi-a schimbat brusc şi înfățişarea şi atitudinea. Nici o urmă de seninătate pe figura lui sau de blîndețe în privire nu mai amintea de personajul care pînă aci se arătase atît de înțelegător şi vorbise atît de politicos cu Nenițescu. Renunțînd la masca sub care îşi ascunsese la început adevărata față şi adoptînd tonul şi vocabularul obişnuit al oricărui ofițer sau gardian, trimisul Bucureştiului s-a răstit furios şi plin de ură la Nenițescu: „Ce tot vorbeşti, mă, de drepturi? Nişte bandiți şi trădători ca voi nu au nici un fel de drepturi în Republica Populară Română!“

Cu această clară enunțare a statutului deținuților politici, probabil că întrevederea ar fi luat sfîrşit şi Nenițescu ar fi ajuns din nou printre

camarazii lui aflați în grevă. O împrejurare neaşteptată i-a oferit însă prilejul să-şi mai spună o dată cuvîntul. Chiar în momentul în care civilul îl apostrofase pe Nenițescu, calificîndu-ne pe noi, ceilalți grevişti, drept „bandiți şi trădători“, prin fereastra deschisă a încăperii au pătruns acordurile unui marş, cîntat de ostaşii unei unități militare, care se întorceau de la instrucție. Ajunseseră tocmai în punctul unde şoseaua trecea prin dreptul penitenciarului. Cuvintele cîntecului nu se înțelegeau prea bine, dar începutul refrenului, scandat cu voce mai puternică, se distingea clar: „O, Moscova!…“ Era, evident, un marş sovietic tradus în româneşte, şi introdus în repertoriul noii „armate a poporului“. Nenițescu n-a scăpat ocazia unei riposte atît de oportune: „Nu ştiu cine sînt adevărații trădători: noi, sau dumneavoastră, care vă cîntați pe străzi admirația şi dragostea pentru Moscova!“

„RUPE-L! RUPE-L ÎN DOUĂ!“

Pe vremea aceea, cea mai nevinovată glumă pe seama „prieteniei cu marele vecin de la Răsărit“ suna în urechile regimului ca o blasfemie şi se plătea cu ani grei de închisoare. Nu mai era cazul lui Nenițescu! Pentru el, nu mai rămăsese decît formula de a fi trimis la izolare! Nenițescu ne-a povestit cu greu întîmplarea pînă la capăt, fiind nevoit să se întrerupă de mai multe ori din cauza unei crize de astm, care l-a chinuit cîteva ore în şir. Am bătut zadarnic în uşă, în încercarea de a obține de la cabinetul medical o tabletă de efedrină, care i-ar fi oprit criza. Nu ne-a auzit nimeni! Sau n-a vrut să ne audă nimeni!

Am fost din nou dați uitării o bună bucată de vreme. Apoi, deodată, s-a stîrnit o zarvă de glasuri confuze pe coridorul principal. Cînd s-au mai apropiat de fundătura în care se aflau izolările noastre, ne-am dat seama de tonul iritat al vocilor, dintre ele distingîndu-se tot mai limpede răcnetele lui Mândreş. Apoi s-a deschis şi uşa coridorului nostru, şi ne-am lămurit în privința provenienței vacarmului: un grup de gardieni, care înjurau şi vociferau în fel şi chip, ținîndu-i isonul lui Mândreş, acesta zbierînd ca scos din minți. Cu urechea lipită de uşă, încercam să descopăr motivul excitației şi tărăboiului de pe sală, şi nu parveneam să-i dau de rost. Gălăgia, multiplicată de ecoul coridorului, mă împiedica să înțeleg sensul exact al vorbelor. Nu prindeam decît frînturi de fraze şi mai cu seamă înjurături. Apoi, treptat, am început să disting şi alte sunete, pe care zgomotul asurzitor al glasurilor răstite le acoperea. Gardienii care pătrunseseră pe coridor păreau să depună un efort fizic neobişnuit! Se îmbrînceau, suflînd din greu, gemînd şi icnind, de parcă s-ar fi opintit din răsputeri să împingă sau să ridice o greutate. „Rupe-l! Rupe-l în două!“ s-a auzit deodată vocea lui Mândreş, răcnind cît îl ținea gura, de cealaltă parte a uşii, la numai cîțiva centimetri de urechea mea. Concentrat, cum eram, să descopăr cu ce

se îndeletniceau gardienii care se îmbulzeau pe coridor, nu-l auzisem apropiindu-se. Speriat, dintr-un salt, am fost în fundul celulei, pentru a nu fi surprins ascultînd la uşă. Din colţul întunecat în care mă refugiasem, am mai urmărit un timp zgomotele înfundate care îmi parveneau de pe coridor, pînă ce am auzit zăvorul de la uşa primei izolări, singura care mai era goală. Din acel moment, forfoteala s-a mai potolit. Paşii de cizme s-au îndepărtat şi uşa coridorului s-a trîntit.

În liniştea brusc restabilită, primul semn de viaţă ne-a venit tocmai din celula pe care pînă aci o ştiam neocupată: „Fraţilor, mai e cineva pe aici?“ Era vocea lui George Sarry, care voia să ştie dacă e singur sau are vecini! Povara pe care se trudiseră gardienii s-o transporte pe coridor şi pe care în cele din urmă o depuseseră în prima izolare, rămasă încă neocupată, fusese Sarry. De îndată ce şi-a identificat vecinii, Sarry ne-a istorisit aventura lui. A început prin a ne relata despre soarta greviştilor, după trimiterea noastră la izolare. Toţi fuseseră mutaţi în corpul clădirii care forma bara T-ului, şi din care în prealabil fusese evacuat „dreptul comun“. Celulele de pe această aripă erau ceva mai spaţioase decît cele de pe coada T-ului, şi erau mobilate cu cîte şase paturi suprapuse, aşezate în două grupuri de cîte trei, de-a lungul unuia dintre pereţi. La scurtă vreme după repartizarea lor în celule, George Sarry a fost primul scos pe coridor, spre a fi hrănit artificial. Refuzînd să se supună, ofiţerul de serviciu l-a anunţat pe comandant. Mândreş venise la faţa locului şi deşi încercase să-l intimideze cu obişnuitele lui răcnete, înjurături şi ameninţări, nu reuşise să-şi atingă scopul. Enervat, s-a hotărît să recurgă la forţă. A chemat vreo patru gardieni şi le-a dat ordin să-l imobilizeze. Lucru greu de realizat cu Sarry, care, nu numai că se împotrivea, dar mai dispunea şi de o constituţie atletică. Mândreş a fost nevoit să mai apeleze la alţi trei sau patru gardieni, şi astfel, cu chiu cu vai, au reuşit să-l pridideascâ şi să-i pună mîinile în cătuşe. Sarry continua însă să se zbată, neacceptînd să se lase hrănit pînă ce nu va sta mai întîi de vorbă cu procurorul şi nu va primi toc şi hîrtie, pentru a-şi formula în scris declaraţia de grevă. Chiar cu cătuşe la mîini, Sarry era greu de stăpînit. Smucindu-se din strînsoarea gardienilor, zvîcnind cînd într-o parte, cînd într-alta şi apărîndu-se cum putea cu picioarele, le scăpa mereu din mîini. Cu această ocazie, s-a văzut din nou că gardienii primiseră dispoziţii să nu recurgă la lovituri şi la brutalităţi făţişe. Deşi handicapaţi de acest ordin, în cele din urmă l-au copleşit cu numărul şi au reuşit să-l pună jos. Sarry le-a mai dat însă mult de furcă. Cînd, în fine, au izbutit să-l readucă la nemişcare şi au vrut să facă uz de furtunul de cauciuc pentru a-l

hrăni, Sarry n-a vrut să deschidă gura. Tentativele de a-i descleşta fălcile, fie ținîndu-l de nas pentru a-l obliga să respire pe gură, fie încercînd să-i introducă între dinții strînşi o pană de lemn pe care s-o folosească drept pîrghie pentru a-i depărta maxilarele, au dat toate greş. Mândreş a întrerupt acțiunea, ordonînd trimiterea lui George Sarry la izolare. Deşi, în învălmăşeala care avusese loc, gardienii nu-şi manifestaseră sălbăticia, abținînău-se de la brutalități, Sarry se alesese totuşi cu mai multe vînătăi şi cu buza însîngerată. Nici gardienii nu scăpaseră chiar intacți. Mai toți îşi pierduseră fie chipiul, fie nasturii de la tunică, fie vreun epolet. Unul din ei, cu degetul strivit, încerca să-şi oprească sîngele, bandajîndu-se cu batista. Dacă Mândreş capitulase în cele din urmă şi renunțase la ideea de a-l mai hrăni cu sila, George, în schimb, se înverşunase pe poziție şi refuzase să-l urmeze pe gardianul desemnat să-l ducă la izolare. Cerea să fie dus înapoi în celulă, pînă la venirea procurorului. Pentru autoritatea lui Mândreş ar fi fost prea mult să cedeze încă o dată. La ordinul lui, gardienii se năpustiseră din nou asupra lui Sarry. În ciuda opoziției lui îndîrjite, fusese înconjurat, luat pe sus şi transportat, cu tot alaiul de insulte şi înjurături, spre celulele de izolare. Cînd a fost vorba să-l introducă pe uşa îngustă a coridorului nostru, lucrurile s-au complicat. Doi gardieni, care îl țineau de un picior, reuşiseră să intre pe uşă, dar ceilalți, rămaşi încă dincolo de prag, nu izbuteau să-i treacă prin deschizătură al doilea picior, pe care Sarry şi-l proptise în tocul uşii. Gardienii se opinteau din răsputeri, gîfîind şi alunecînd pe cimentul lustruit al coridorului, unii trăgînd şi alții împingînd, în timp ce Sarry, cu piciorul bine proptit în tocul uşii, rezista presiunilor şi nu se lăsa dislocat. Enervat de lupta care se prelungea fără succes şi de îndărătnicia lui Sarry, Mândreş îşi stimula oamenii întărîtîndu-i cu vorba şi sfătuindu-i cum să procedeze, pentru a-l introduce prin deschizătura uşii. Prin răcnetele pe care le auzisem atunci, fără să le înțelegem sensul — „Rupe-l! Rupe-l în două!“ — Mândreş îşi exprimase tocmai unul din aceste sfaturi!

Datorită lui Sarry, ştiam acum unde se găseau camarazii noştri de grevă. Tot de la el am aflat că aveau moralul la fel de ridicat cum îl avuseseră şi cînd ne despărțisem de ei, şi că erau însufleții de aceeaşi hotărîre nezdruncinată, de a nu ceda pînă la obținerea satisfacțiilor pe care ni le propusesem ca țel. Aveam deci toate motivele ca veştile primite despre grevişti, ca şi despre starea lor de spirit, să mă bucure. Entuziasmul ce mă animase pînă aci, pentru tot ce avusese legătură cu organizarea şi

declanşarea grevei, suferise însă, cu ocazia povestirii lui Sarry, o lovitură neaşteptată. Nici o clipă nu-mi trecuse prin minte că administraţia ar putea recurge la hrănirea noastră artificială. În materie de grevă a foamei, nu aveam decît experienţa celei de la Oradea Mare, unde nu se luase o astfel de măsură. Prevăzusem deci şi aici, la Piteşti, numai posibilitatea unor măsuri de intimidare şi chiar a unor represalii brutale, pentru a ne scoate din grevă, dar pe care eram pregătit şi hotărît să le înfrunt. Nu mă aşteptasem la alimentarea forţată! Numai simpla idee de a fi supus acestui tratament mă îngrozea. Nu mi se aplicase niciodată procedeul şi îmi imaginam că introducerea cu forţa a unui tub de cauciuc pînă în stomac trebuia să fie absolut insuportabilă. Oricît mă străduiam să-mi alung din minte scena în care avea să mi se vîre furtunul pe gît, nu reuşeam să scap de această imagine obsedantă, care îmi alimenta o teamă iraţională, vecină cu panica. Mă surprindeam gîndind la fel de fel de soluţii, pentru a mă sustrage încercării. Uneori mă ispitea chiar ideea abandonării grevei, numai pentru a nu fi confruntat cu tortura furtunului, şi mă simţeam umilit de laşitatea pe care mi-o descopeream. Orgoliul m-a împiedicat să mărturisesc vreodată cuiva momentele de slăbiciune prin care am trecut atunci şi cît de aproape fusesem de capitulare. Cu ultimele resurse de rezistenţă ce-mi rămăseseră, mi-am găsit refugiul într-un compromis, amînînd luarea oricărei hotărîri pînă cînd voi fi pus în faţa mult temutului furtun. Din conversaţiile pe care le-am mai avut între timp cu vecinii mei, mi-am dat seama că şi ei erau îngrijoraţi de perspectiva alimentării forţate. Apoi evenimentele s-au precipitat şi, pentru o vreme, gogorița furtunului n-a mai fost unica mea preocupare.

Mai întîi, am primit vizita ofiţerului politic Lupu. Calm, civilizat, aproape amical, a deschis rînd pe rînd uşile celulelor şi s-a întreţinut cîteva minute cu fiecare din noi. S-a arătat înţelegător, compătimindu-ne chiar, pentru condiţiile de detenţie, uneori neadecvate, pe care trebuia să le suportăm. Deşi nu era de acord cu metoda noastră de protest, ne recunoştea dreptul de a ne expune în scris doleanţele şi de a solicita prezenţa unui reprezentant al Procuraturii. Ne-a anunţat aşadar că va da ordin să ni se pună la dispoziţie toc şi hîrtie, pentru a ne scrie declaraţiile de grevă. Contrastul între sălbăticia manifestată cîteva minute mai devreme de Mândreş şi atitudinea omenoasă a lui Lupu nu mai constituia pentru noi nici o surpriză. Eram învăţaţi cu această tehnică a alternanţei, parcticată de Securitate. Procedeul se banalizase. Ştiam dinainte că după vizita unui Mândreş, care ne arăta că sîntem la discreţia lui, că domnea cu drept de

viață şi de moarte asupra noastră fără să dea socoteală cuiva, trebuia să urmeze un Lupu, însărcinat să risipească spaima şi deznădejdea semănate de primul şi să ne trezească din nou speranța în protecție legală şi respect pentru ființa umană.

Imediat după plecarea lui Lupu, gardienii au adus pe coridorul nostru o măsuță şi un scaun. Apoi, unul după altul, am fost scoşi din celule, am primit fiecare cîte o jumătate de coală de hîrtie, ni s-a dat toc şi cerneală şi, sub supravegherea ofițerului de serviciu, ne-am scris declarațiile de grevă. Am respectat cu toții înțelegerea, fiecare înşirînd pe hîrtia lui aceleaşi revendicări, în ordinea pe care o stabilisem în discuțiile anterioare. Textul destul de lung abia mi-a încăput pe una din fețele colii de hîrtie. Îmi rezervasem spațiul de pe verso pentru a aduce la cunoştința Procuraturii cîteva din abuzurile flagrante săvîrşite de Mândreş împotriva deținuților. Printre ele, asasinarea comandorului Condeescu, pe care, deşi grav bolnav, îl ținuse în continuare în celula de pedeapsă din beci, refuzîndu-i dreptul la asistență medicală. Ceream, ca atare, deschiderea unei anchete pentru a stabili cauzele morții comandorului şi punerea sub acuzare a căpitanului Mândreş pentru „crimă împotriva umanității“. Am mai pomenit şi alte nume de deținuți, care cu diferite ocazii fuseseră maltratați sau bătuți de Mândreş. În încheiere, îl denunțam pentru brutalitatea cu care fără nici un motiv ne smulsese din rîndurile celorlalți deținuți, trimițîndu-ne pe Bănățeanu şi pe mine la izolare, deşi, fiind în greva foamei, pedepsirea noastră contravenea prevederilor legale. Cînd am terminat, am semnat şi i-am predat ofițerului de serviciu hîrtia. După ce toți patru ne-am scris declarațiile de grevă, ofițerul a plecat şi am rămas iar singuri. Părea că mecanismul menit să facă față grevei fusese pus la punct şi intrase în funcțiune.

Cîteva minute mai tîrziu, uşa s-a deschis din nou şi ofițerul de serviciu l-a luat pe Nenițescu. Nu l-a mai adus înapoi. După un timp a reapărut, ca să-l ia pe Sarry. Apoi, mi-a venit şi mie rîndul. Ofițerul mi-a spus să-l urmez şi a luat-o înainte. După primii paşi, s-a oprit ca să mă aştepte. Orbit de lumina de pe coridor, amețisem şi fusesem nevoit să mă reazem de zid. Drumul pînă la capătul coridorului l-am făcut mergînd pe lîngă perete. Eram nesigur pe picioare şi simțeam nevoia unui punct de sprijin. Cele trei zile de nemîncare începuseră să-şi arate efectul! M-a mirat faptul că ofițerul s-a arătat răbdător şi, în loc să mă grăbească, şi-a încetinit şi el mersul, potrivindu-şi pasul după al meu. Aproape de capătul coridorului s-a oprit şi a bătut la o uşă. La răspunsul primit dinăuntru, a deschis uşa şi mi-a făcut

semn să intru.

Deşi numai cu puţin mai mare decît o celulă, camera părea mult mai spaţioasă. Era efectul produs de fereastra mare, larg deschisă, prin care pătrundea lumina soarelui, de pereţii albi văruiţi şi de mobilierul redus pe care îl conţinea: o masă simplă şi două scaune.

La masă era aşezat un căpitan. Nu-i vedeam decît epoleţii, care nu aveau culoarea albastră a uniformei M.A.I. Era aplecat asupra unui teanc de hîrtii, în care, după dimensiunea foilor, am recunoscut declaraţiile noastre de grevă. Abia cînd a ridicat capul din hîrtii, ca să-mi spună să mă aşez pe celălalt scaun din faţa mesei, i-am văzut figura. L-am recunoscut aproape imediat. Trecuseră patru ani de la prima şi singura noastră întîlnire, care nu durase mai mult de o jumătate de oră. Omul se mai împlinise la faţă şi purta acum ochelari. Era locotenentul-major Vasilescu, fostul anchetator penal de Securitate, în faţa căruia fusesem adus pentru a da o declaraţie în primăvara anului 1952, cu puţin înainte de arestarea mea definitivă. Pe atunci, purta uniforma M.A.I. Dialogul care s-a angajat s-a purtat cam în următorii termeni:

— Domnule Ioanid, noi ne-am mai cunoscut. Îţi mai aduci aminte de mine?

— Da, domnule căpitan Vasilescu, dar pe vremea aceea eraţi numai locotenent-major.

— Cred că ştii pentru ce mă aflu acum aici?

— Bănuiesc că pentru a mă ancheta, ca şi acum patru ani.

— Nu. Acum nu mai sînt anchetator. Între timp am studiat Dreptul şi nu mai fac parte din cadrele M.A.I. Am intrat în Procuratură.

I-aş fi replicat că de fapt nu făcuse decît să se mute dintr-un serviciu într-altul al aceleiaşi atotputernice instituţii, căpătînd o tresă în plus, şi că aparenţele democratice ale separaţiei puterilor în stat erau salvate numai de culoarea diferită a epoleţilor, dar am rezistat acestei tentaţii. Nu era momentul să înveninez atmosfera înainte de a spune ce aveam de spus, pentru a mă conforma atitudinii comune, pe care hotărîsem s-o adoptăm în faţa reprezentantului procuraturii. De altfel, starea de epuizare pe care o simţeam mă îndemna mai degrabă la pasivitate decît la cheltuială inutilă de energie, într-o discuţie şi ea la fel de nefolositoare. Ambianţa paşnică din camera însorită, aerul curat care intra pe fereastra deschisă şi senzaţia de sfîrşeală plăcută care mă cuprinsese m-au determinat să profit de ocazie, să încerc să amîn pe cît posibil momentul cînd voi fi trimis din nou în celulă. Evitînd orice provocare care să-l indispună pe Vasilescu, m-am resemnat

să-l ascult, cu aerul omului care îşi pusese toată nădejdea în vorbele lui. Am suportat mai întîi morala părintească pe care mi-a făcut-o cu privire la metoda nereglementară de protest la care recursesem pentru a-mi face cunoscute plîngerile. M-a asigurat apoi că va examina cu atenție toate nemulțumirile semnalate în declarația mea de grevă, promițîndu-mi o rezolvare favorabilă a celor ce se vor dovedi exacte şi justificate, avertizîndu-mă totodată că, în cazul unor afirmații false, puteam fi tras la răspundere pentru încercarea de inducere în eroare a autorităților. Pentru a-mi demonstra că voia să-mi evite o eventuală „agravare a situației“, îmi oferea posibilitatea de a-mi corecta sau chiar de a-mi retrage declarația, dacă ar cuprinde neadevăruri. După ce i-am mulțumit pentru buna intenție, i-am spus că îmi mențin întocmai cele scrise, deoarece exprimă realitatea, Vasilescu s-a apucat să-mi citească declarația, deşi eram convins că îi cunoştea conținutul. A parcurs destul de repede cu privirea prima față a foii, a întors-o pe dos şi s-a oprit la punctul unde îmi formulasem acuzațiile împotriva căpitanului Mândreş, pe care mi le-a citit cu voce tare.

— Îți dai seama de gravitatea afirmațiilor pe care le faci?

— Da! Şi răspund de autenticitatea lor!

Față de răspunsul meu categoric, Vasilescu şi-a schimbat tactica. Abandonînd tentativa de a mă convinge să-mi retrag acuzațiile aduse lui Mândreş, a încercat să mă determine să-mi modific numai termenii în care îmi formulasem declarația, insistînd, mai cu seamă, să renunț la pasajul în care ceream judecarea şi condamnarea lui pentru crime împotriva umanității. Am refuzat însă în continuare să fac vreo schimbare în textul declarației.

— Faci cum crezi! În definitiv, nu pentru asta mă aflu aici şi e treaba dumitale dacă nu vrei să-mi asculți sfatul în această privință. Am venit la Piteşti pentru a discuta revendicările pe care le-ați formulat în declarațiile de grevă. Nu e de competența mea să iau vreo hotărîre, aşa că le voi înainta spre rezolvare celor în drept. După cum vezi, noi v-am satisfăcut cererea prin care solicitați o întrevedere cu un reprezentant al Procuraturii. Este acum rîndul dumneavoastră ca, pînă la primirea răspunsului din partea forurilor competente, să vă supuneți dispozițiilor regulamentului penitenciar şi să încetați greva şi orice alte acte de indisciplină asemănătoare.

Era limpede că scopul principal urmărit de Vasilescu era să ne facă să renunțăm la grevă. I-am explicat însă că acțiunea noastră nu avea nimic de a face cu Procuratura. Solicitasem prezența unui procuror numai pentru ca

acesta să ia act oficial de declarația noastră de grevă, de data la care o începusem şi de motivele care ne determinaseră să recurgem la această cale. Nu condiționasem nicidecum încetarea grevei de sosirea procurorului, ci de rezultatele concrete pe care le vom obține după ce vom sta de vorbă cu ministrul de Interne sau cu un împuternicit al acestuia. Căpitanul Vasilescu era vădit nemulțumit. Încă după primele mele vorbe, cînd înțelesese că nu aveam de gînd să renunț la grevă, îşi pierduse interesul şi răbdarea de a mă mai asculta.

— V-ați făcut o socoteală greşită, încăpățînîndu-vă să rămîneți în grevă şi vă înşelați dacă vă închipuiți că veți obține ceva pe această cale!

Din aceste cuvinte, care însemnau că întrevederea noastră luase sfîrşit, am înțeles totodată că, înaintea mea, Vasilescu mai stătuse de vorbă şi cu alți grevişti, la fel de puțin dispuşi să „coopereze“. Cînd mi-am reîntîlnit camarazii, am aflat că în cursul acelei dimineți toți se perindaseră prin fața lui Vasilescu. Nouă, celor din izolare, ne venise rîndul la urmă. Eu fusesem penultimul, ultimul condus în biroul procurorului fiind Bănățeanu.

La chemarea lui Vasilescu, gardianul care aşteptase la uşă m-a luat în primire. Am părăsit cu regret camera însorită, cu aerul ei proaspăt, pentru a intra din nou în atmosfera îmbîcsită a coridorului, cu miasmele lui specifice de puşcărie. Avansam încet, tîrîndu-mi picioarele, pentru a-mi menaja puterile şi oprindu-mă de cîte ori simțeam că mă încearcă amețeala. Ajuns în dreptul primei celule de pe bara T-ului, vizavi de camera infirmeriei, gardianul care mă preceda s-a oprit să mă aştepte. Văzînd că se pregăteşte să descuie uşa, am grăbit pasul. Am ajuns lîngă el cu fața îmbrobonată de sudoare şi sleit de puteri. Cînd am intrat în celulă şi m-am văzut din nou înconjurat de ai mei, m-am bucurat de primirea ce mi-au făcut-o, de parcă m-aş fi întors în mijlocul familiei. De cînd fusesem dus la izolare, îmi pierduseră urma şi deşi uzaseră de toate mijloacele de comunicație pentru a mă descoperi, nimeni nu le putuse semnala reapariția mea în vreo altă celulă şi nici în beci sau altă cameră de pedeapsă, existența izolărilor de pe secția dreptului comun fiindu-le necunoscută pînă atunci. Din rîndurile deținuților politici, Bănățeanu, Nenițescu şi cu mine am fost primii exploratori ai acelui cotlon atît de stingher al închisorii, pînă la care nu răzbăteau nici măcar apelurile Morse ale lui Paulică Bandu. Aflaseră de aceste izolări cu numai cîteva minute mai înainte de intrarea mea în celulă, de la Ştefan Nenițescu, care mă precedase.

Eram acum în total şase, şi se nimerise să-i cunosc pe toți foarte bine,

de unii legîndu-mă o strînsă şi trainică prietenie: Paul Bandu, Nelu Bogdan (Johnny), Niki Vîlsan, Ştefan Nenițescu, Vasile Ciobanu. În cele două rînduri de cîte trei paturi suprapuse, dispuse de-a lungul unuia din pereți, Nenițescu şi Vasile Ciobanu le ocupau pe cele de la parter, iar Johnny Bogdan şi Niki Vîlsan pe cele de deasupra lor. La ultimul etaj, într-unul din paturi stătea Paulică Bandu, iar în celălalt m-am instalat eu. Repartizarea satisfăcea regula care se împămîntenise în închisoare: cei mai bătrîni şi mai neputincioşi în paturile de la parter, iar cei mai tineri şi mai zdraveni în paturile de la etajele superioare. Pe toți ne cam lăsaseră puterile, încît chiar şi pentru cei tineri urcarea la patul trei reprezenta aproape o probă de alpinism. Dacă pentru Paulică sau pentru mine cățăratul la ultimul etaj era o adevărată performanță fizică, pentru unul ca Nenițescu, efortul unei astfel de ascensiuni era de neconceput. Oboseala şi totodată gîndul că mă voi putea întinde pe o saltea şi nu direct pe scîndura goală a pardoselii, ca la izolare, m-au determinat să-mi iau imediat patul în primire.

Paulică Bandu, care stabilise deja legăturile Morse cu celelalte celule, s-a suit şi el în patul lui, vecin cu al meu, şi m-a pus la curent cu situația: eram în total cincizeci şi şase de inşi în grevă, împărțiți în două grupuri. Primul grup de treizeci şi şase de deținuți, din care făceam şi noi parte, ocupa şase celule pe aripa de nord a barei T-ului. Al doilea grup fusese repartizat în alte cîteva celule de pe brațul de sud al T-ului. Cu aceştia din urmă, din cauza depărtării, legăturile Morse prin pereți sau țevile de calorifer nu erau posibile. Paulică stabilise totuşi contactul cu ei printr-un procedeu mai riscant, care nu permitea decît convorbiri foarte scurte. Cu amîndouă mîinile scoase afară printre gratiile de la fereastră, într-una ținînd o căniță de băut apă şi cu cealaltă bătînd cu o pietricică semnalele Morse, reuşise să se facă recepționat de camarazii noştri aflați pe aripa de sud a T-ului. La fel îi răspundeau şi ei. Cum loviturile în cănița de metal, repercutate de zidurile exterioare ale clădirii, răsunau în toată curtea închisorii, putînd fi auzite de vreun gardian, convorbirea trebuia întreruptă înainte ca acesta să poată localiza celula de la care se transmitea. Pasionat cum era de culegerea de informații, Paulică îşi propunea acum să-şi întindă antenele şi spre etajul superior, stabilind contactul cu celula de deasupra noastră, unde presupunea că trebuie să se afle deținuți de drept comun. A fost însă nevoit să-şi amîne intenția, deoarece pe coridorul pînă aci cufundat în linişte, se stîrnise rumoare. Mai multe perechi de cizme treceau prin fața uşii noastre, îndreptîndu-se spre fundul coridorului. Paşii s-au oprit în dreptul ultimei celule cu grevişti. Am auzit trăgîndu-se zăvoarele.

La scurt timp după aceea, ne-au parvenit sunetele abia perceptibile ale unor semnale Morse, bătute în calorifer cu excesivă prudență. Paulică a şi trecut pe recepție. Erau camarazii noştri din celula a cărei uşă fusese deschisă cu cîteva clipe înainte. Ne comunicau că unul din ei fusese scos pe coridor, pentru a fi alimentat artificial.

Acțiunea se desfăşura sub supravegherea ofițerului de serviciu, asistat de cei cîțiva gardieni care aduseseră pe coridor cele necesare: un scaun, două hîrdaie cu hrană lichidă şi o găleată cu lapte. Sanitarul Cioltar, zis Ciortan, care urma să execute ordinul de a ne hrăni artificial, venise îmbrăcat cu un halat alb peste uniformă şi înarmat cu un tub de cauciuc şi cu o pîlnie. Operația avea loc pe coridor, chiar în fața celulei lor, ceea ce explica precauțiile ce le luaseră de a ne transmite mesajul prin lovituri cît mai slabe în calorifer, spre a nu fi auzite dincolo de uşă. O dată cu aceste veşti, temerile mele s-au trezit din nou. Furtunul de care uitasem intrase deja în funcție la numai cîteva celule distanță de mine, şi întîlnirea cu el devenise acum inevitabilă. Era limpede că hrănirea artificială a greviştilor începuse de la ultima celulă din fundul coridorului şi nu mai era decît o chestiune de timp pînă ce ne va veni şi nouă rîndul. Deşi simțeam cum mă cuprinde panica, am reuşit să mă stăpînesc, ca să salvez măcar aparențele şi să nu mă fac de rîs. Apoi, încet, încet, mi-am făcut singur curaj, aşteptînd ca şi ceilalți confruntarea cu furtunul. Atenți la orice mişcare de pe coridor, căutam să surprindem cea mai mică indicație cu privire la felul în care se desfăşura operația de hrănire artificială. În afară de zgomotul zăvoarelor, care se repeta la intervale destul de regulate, nu am auzit însă nimic interesant. Înțelesesem doar că fiecare zăngănit de zăvor însemna scoaterea unui nou deținut pe coridor pentru a fi hrănit şi, concomitent, reintroducerea în celulă a celui care îl precedase. Deşi operația condusă de Ciortan părea să funcționeze fără incidente, au trecut mai bine de două ore pînă ce ne-a venit şi nouă rîndul.

Din celula noastră, primul „pacient“ al lui Ciortan a fost Niki Vîlsan. Zece minute mai tîrziu, cînd s-a întors de la „tratament“, de cum a intrat pe uşă ne-a împărtăşit în numai cîteva cuvinte impresiile: „Cam neplăcut, dar… merge!“ Cu tot aspectul lui fizic cam firav, cu trăsăturile lui delicate, aproape feminine, şi sensibil pînă la sentimental, Niki era totuşi un „dur“. Un rezistent, care nu accepta compromisul şi care nu înțelegea nici în ruptul capului să cedeze în fața administrației, atunci cînd se decisese să adopte o anumită atitudine. Intenția lui de a ne îmbărbăta, deşi cam discretă şi nu prea convingătoare, ne-a prins totuşi bine. Ne-a explicat apoi că

numai prima parte a operației era mai greu de suportat, şi anume: vîrîtul furtunului pe gît. Trebuia să rezişti senzației de greață care te chinuia pînă ce capătul tubului pătrundea în stomac. Partea a doua, constînd în turnarea a două sau trei căni de supă şi una de lapte, prin pîlnia adaptată la celălalt capăt al tubului, era mai uşor de îndurat. Dacă explicațiile lui Niki Vîlsan nu au reuşit să ne spulbere complet temerile, au avut cel puțin darul să ne obişnuiască cu ideea că băgatul furtunului pe gît nu era un chin chiar atît de insuportabil. Cînd ofițerul de serviciu a deschis din nou uşa pentru a-l reintroduce în celulă pe Vasile Ciobanu şi a-l scoate pe următorul, cel care a ieşit pe coridor a fost Johnny Bogdan. N-a mai apucat astfel să audă impresiile lui Vasile Ciobanu, care aveau să ne submineze bruma de optimism pe care ni-l insuflase mai înainte Niki Vîlsan. Congestionat la față, cu ochii în lacrimi şi cu vocea sugrumată de sughițuri, Vasile Ciobanu s-a aşezat pe pat şi ne-a povestit printre icniturile pe care nu şi le putea stăpîni, chinurile prin care trecuse. Introducerea furtunului fusese o adevărată tortură. În cazul lui, operația fusese repetată de mai multe ori, deoarece contracțiile violente şi spontane ale stomacului, provocate de senzația de vomă, expulzau de fiecare dată tubul de cauciuc, cînd pătrundea pe traiectul esofagului. Niki Vîlsan l-a ajutat să-şi revină, învățîndu-l să respire adînc, cu capul cît mai mult dat pe spate. Deşi spasmele s-au potolit destul de repede, Vasile Ciobanu a continuat să se vaiete de cele îndurate, sugerînd chiar inutilitatea de a mai continua greva, care oricum era sortită eşecului, deoarece pînă la urmă tot vom fi nevoiți s-o abandonăm, fiindcă nimeni nu va putea rezista la tratamentul cu furtunul. Niki Vîlsan, care pînă aci se arătase înțelegător față de suferința camaradului lui (amîndoi erau buni prieteni şi fuseseră condamnați la moarte în procesul zis al Nunțiaturii), s-a indignat de criza de defetism a lui Ciobanu, reproşîndu-i că face astfel jocul administrației şi tratîndu-l de spărgător de grevă. Cunoscîndu-i intransigența, Ciobanu şi-a retractat în parte spusele. Renunțînd la ideea inutilității grevei, s-a mulțumit să declare numai că el personal nu crede că va mai putea suporta să i se bage şi pentru a doua oară furtunul pe gît. Afirmația nu l-a satisfăcut pe Niki, care i-a răspuns aspru şi răspicat: „Trebuia să ştii dinainte că nu eşti în stare să rezişti, şi ca atare să nu te angajezi în acțiune. Scopul nostru este să demonstrăm că cei cincizeci şi şase, care am rămas în grevă, sîntem neclintiți în hotărîrea luată, arătînd că de aci înainte nu mai e posibilă nici o defecțiune în rîndurile noastre. Renunțînd acum la grevă, nu numai că te desolidarizezi de noi, dar dovedeşti totodată administrației că grupul nostru este încă vulnerabil şi

poate fi destrămat.“

Nici unul dintre noi n-a intervenit în disputa celor doi prieteni. Asistam la ea cu sentimente împărțite. Suferința lui Vasile Ciobanu ne impresionase, iar pentru sinceritatea cu care ne destăinuise că nu se simte în stare să mai suporte tratamentul cu furtunul, consideram că Niki Vîlsan n-ar fi trebuit să-l judece cu atîta intransigență. Deşi înclinați pe de o parte să-i acordăm mai multă înțelegere lui Ciobanu, nu puteam, pe de alta, să nu recunoaştem şi justețea argumentelor lui Vîlsan.

Cînd ofițerul de serviciu a deschis iar uşa celulei, am uitat şi de mila ce mi-o inspirase Ciobanu, şi de asprimea cu care îl tratase Vîlsan. Mă hotărîsem brusc să nu mă mai las influențat nici de pesimismul primului, nici de versiunea mai puțin sumbră a celui de-al doilea, despre alimentarea artificială. Mi-am luat inima în dinți şi am ieşit pe coridor. Plecam cu aceleaşi nelămuriri şi îndoieli în privința furtunului, dar înarmat cu ambiția de a-i rezista cu orice preț. Ultima încurajare mi-a venit de la Johnny Bogdan, cu care m-am încrucişat pe drum şi care nu părea deloc nenorocit. Dimpotrivă, era vesel şi bine dispus. Şi-a făcut intrarea în celulă strigînd pe un ton triumfal: „O nouă lovitură de moarte dată capitalismului burghezo-moşieresc! Duşmanul de clasă a fost dezarmat: i s-au luat gamela şi lingura!“

Făcîndu-se că nu aude, ofițerul de serviciu a închis uşa în urma lui şi, fără să spună o vorbă, m-a însoțit pînă la capătul coridorului, unde m-a luat în primire Ciortan cu echipa lui. Mi s-a spus să mă aşez pe scaun şi să-mi duc mîinile la spate.

— Stai de bunăvoie sau trebuie să te legăm?

— Stau! i-am răspuns.

Atmosfera încordată cu care fusesem primit s-a destins ca prin farmec. Cei cîțiva gardieni care mă înconjuraseră, pregătiți să intervină în caz de opoziție, s-au îndepărtat de scaunul meu. S-au adunat într-un colț al coridorului, la cîțiva paşi distanță, şi-au aprins țigările şi au început să discute între ei, lăsîndu-mă față în față numai cu Ciortan şi cu un sergent care urma să-l ajute. Ofițerul de serviciu, considerînd şi el că prezența lui nu mai e necesară, şi-a încetat supravegherea, pornindu-se să măsoare coridorul de la un cap la altul, într-o plimbare fără sfîrşit. Ciortan şi-a îmblînzit glasul şi mi-a vorbit pe un ton aproape amical: „Dacă mă asculți şi îmi urmezi indicațiile, n-ai să te chinui şi n-ai să-mi faci nici mie greutăți. Vreau să te sfătuiesc prieteneşte, ca să scăpăm amîndoi mai repede!“ Nu puneam nici un preț pe sinceritatea intențiilor lui de a mă

menaja. Eram convins că, de fapt, nu urmărea decît să-şi isprăvească mai repede treaba. Or, aici, interesele noastre păreau să coincidă. Şi eu voiam să mă văd o dată trecut de acest hop! M-am hotărît deci să-i ascult sfaturile. Docil, m-am aşezat cît mai drept pe scaun, mi-am dus mîinile la spate şi, cu capul nu prea ridicat, am aşteptat următoarele îndrumări. Ciortan s-a aplecat asupra unei găleți cu apă, aşezată pe jos lîngă perete, şi a scos din ea la iveală faimosul furtun. Aveam să aflu cu această ocazie, că după fiecare întrebuințare, furtunul era aruncat în găleată. În aceeaşi găleată şi în aceeaşi apă, care, cu timpul, devenea tot mai tulbure. Măsura de „igienă“ se datora inițiativei lui Ciortan! Tubul, din cauciuc roşu, de grosimea unui deget şi lung cam de şaizeci–şaptezeci de centimetri, era deschis numai la unul din capete. La celălalt capăt, prevăzut să pătrundă în stomac, tubul era înfundat şi cu extremitatea rotunjită. Orificiul se deschidea la vreo trei centimetri de vîrf, lateral, în peretele tubului. Ciortan mi-a explicat că în timpul operației va trebui să-l ajut la introducerea tubului, efectuînd o serie de înghițituri succesive. La fiecare înghițitură de a mea, el va împinge tubul prin faringele deschis, făcîndu-l să mai înainteze cîțiva centimetri de-a lungul esofagului. Mi-a mai recomandat să nu-mi țin respirația, ci dimpotrivă, după fiecare înghițitură să respir adînc. „Şi acum, deschide gura!“

Încă de la prima înghițitură, cînd tubul împins de Ciortan abia trecuse de faringe, contracția reflexă a esofagului la contactul cu cauciucul a fost atît de violentă, încît în clipa următoare, simțind că mă înec, mi-am smuls într-un gest spontan tubul din gît. Din cauza panicii provocate de senzația că mă sufoc, uitasem de recomandația de a respira adînc imediat după prima înghițitură şi de a continua apoi să înghit. În timp ce mă străduiam să-mi recapăt suflul, stăpînindu-mi tusea şi greața care mă sugrumau, Ciortan mă amenința cu legatul de scaun, dacă nu-mi voi ține mîinile la spate. Cînd m-am liniştit, m-am declarat gata să mă supun unei a doua încercări. Nici de data asta însă, rezultatul nu a fost mai fericit. Mă străduisem să aplic întocmai rețeta lui Ciortan, şi reuşisem. După cîteva înghițituri şi respirații alternative, capătul tubului ajunsese în stomac şi Ciortan se pregătea tocmai să toarne în pîlnia adaptată la celălalt capăt conținutul căniței pe care i-o întindea gardianul care îl asista. În acel moment însă, o contracție involuntară a gîtlejului a zădărnicit tot efortul de voință pe care îl făcusem pînă aci, declanşînd aceeaşi reacție în lanț, ca şi prima oară. Mai întîi un spasm pornit din stomac, urmat de o nevoie de nestăpînit de a vomita şi de senzația că mă sufoc. Panica m-a făcut să-mi

pierd capul şi, lipsindu-mi aerul, instinctul de conservare mi-a dictat din nou gestul salvator: mi-am smuls iar furtunul, pentru a-mi degaja respirația. Ciortan mi-a mai acordat un răgaz ca să-mi recapăt suflul şi să mă calmez, înainte de a repeta pentru a treia oară tentativa de a mă hrăni cu furtunul. Deşi enervat, cedase totuşi la protestele mele şi renunțase şi de data asta să-mi lege mîinile, făcîndu-le semn celor doi gardieni, care se apropiaseră cu cătuşele, să se îndepărteze. Mobilizîndu-mi întreaga voință şi ultimele forțe ce-mi rămăseseră după eforturile istovitoare ale celor două încercări anterioare, am reuşit, în fine, să rezist pînă la capăt la cea de-a treia probă. Cele trei cănițe de supă şi una de lapte le-am simțit ca pe o greutate crescîndă în stomac, pe măsură ce Ciortan le-a deşertat în pîlnie.

Am plecat spre celulă cu senzația de-a avea stomacul prea încărcat. Expresia era de altfel cum nu se poate mai potrivită!

Ciortan, care fusese avertizat despre criza de astm a lui Nenițescu, m-a însoțit pînă la celulă. Văzîndu-l în ce stare era, i-a spus ofițerului de serviciu că nu-şi poate lua răspunderea să-l hrănească. Ofițerul a insistat, încercînd să-şi impună autoritatea pe care i-o conferea superioritatea în grad. Ciortan a refuzat, prevalîndu-se de responsabilitatea lui profesională, cazul fiind de competența cabinetului medical. Altercația tindea să ia proporții, fiecare ambiționîndu-se să-şi demonstreze superioritatea ierarhică. Pentru a nu-şi submina autoritatea față de noi, au închis uşa celulei şi şi-au continuat cearta pe coridor. Cîştig de cauză a sfîrşit prin a avea Ciortan şi în cele din urmă Nenițescu; după spusele doctorilor noştri, o încercare de a-l hrăni cu furtunul în starea în care se afla, i-ar fi fost fatală. Pe de altă parte, era de prevăzut că o continuare a grevei nu însemna pentru el decît o amînare a aceluiaşi deznodămînt. Insistențele noastre de a-l convinge să renunțe la grevă nu erau însă pe măsura încăpățînării lui Nenițescu.

După plecarea lui Ciortan şi a ofițerului de serviciu, s-au retras şi gardienii. Pe coridor se aşternuse liniştea. Nici în celulă nu era mai mare animație. Mai toți stăteam întinşi pe paturi, cruțîndu-ne forțele. Ne resimțeam de pe urma încercărilor prin care trecusem. Proba furtunului ne solicitase un efort suplimentar, şi fizic şi nervos, care ne vlăguise. Pînă şi conversațiile lîncezeau. Am zăcut aşa o vreme, savurînd din plin plăcerea odihnei, ca pe un drog. Primul care a ieşit din letargie a fost Paulică. Reluîndu-şi activitatea de telegrafist, a început să ne alimenteze cu veşti de la camarazii noştri din celelalte celule. Şi la ei situația era aceeaşi. Efortul depus pe coridor îi istovise şi pe ei. Se simțeau la fel de obosiți şi lipsiți de

putere. Pentru marea majoritate, înghițitul furtunului fusese un chin. Numai foarte puțini îl suportaseră mai uşor, iar unul avea să constituie excepția invidiată de toți: Johnny Bogdan! Din prima şi pînă în ultima zi de grevă, alimentarea artificială n-a reprezentat pentru el nici o dificultate, de parcă toată viața nu s-ar fi hrănit decît cu furtunul. „De cînd mi-au rupt dinții în anchetă la Securitate, m-am chinuit la fiecare masă. Acum, cu furtunul, nu trebuie să mai mestec şi am scăpat de dureri. Sistemul nu are decît un defect: nu simți gustul mîncării!“ Veştile culese de Paulică la calorifer şi glumele lui Johnny Bogdan ne-au mai scos din amorțeala în care căzusem. Treptat, conversațiile s-au legat din nou. Chiar dacă vocile sunau mai stins şi vorbele cădeau mai rar, lipsindu-le vioiciunea obişnuită, umorul şi buna dispoziție mai persistau. Singur, Vasile Ciobanu nu-şi descrețea fruntea şi stătea îngîndurat în colțul lui, fără să vorbească cu nimeni. Abia într-un tîrziu şi-a luat inima în dinți şi ne-a cerut să-l ascultăm.

Ne-a declarat că, deşi îşi dă seama de prejudiciul pe care îl va aduce cauzei, s-a hotărît să iasă din grevă. Cu ochii în lacrimi ne-a implorat să-i înțelegem slăbiciunea. Chinurile prilejuite de introducerea furtunului prin esofag depăşeau limitele puterii lui de îndurare. Pentru toți cei din celulă, scena devenise extrem de penibilă.

Pe de o parte era jenant să vezi un om în toată firea văietîndu-se ca un copil de neputința lui şi umilindu-se în public, fără să mai încerce să salveze nici măcar aparențele unei demnități. Pe de altă parte însă, te cuprindea mila, văzîndu-l cum se frămînta. Cum fiecare dintre noi suportase în mod diferit metoda de alimentare artificială, pentru unii, introducerea tubului fiind mai chinuitoare iar pentru alții suportabilă, eram convins că Vasile Ciobanu avea ghinionul să se afle printre cazurile extreme de maximă intoleranță față de acest procedeu.

Cazul lui Vasile Ciobanu, deşi opus celui reprezentat de Johnny Bogdan, care suportase cu neobişnuită uşurință alimentarea cu furtunul, constituia şi el tot o excepție. Reacția lor în timpul alimentării artificiale fusese, şi la unul şi la altul, independentă de voința lor şi, ca atare, nu le putea fi reproşată. La fel ca toți cei care declarasem greva foamei, nici ei nu putuseră prevedea, înainte de prima confruntare cu furtunul, cît de greu sau de uşor vor suporta încercarea. Cei care ne aflam în acea zi cu Vasile Ciobanu în celulă, nu l-am acuzat niciodată de defecțiune. Numai Niki Vîlsan, dezamăgit că prietenul lui nu dovedise aceeaşi putere de caracter ca el, s-a arătat o vreme aspru şi distant față de el. Greviştii din celelalte celule n-au văzut însă în comportarea lui Vasile decît atitudinea condamnabilă a

camaradului care, la greu şi la nevoie, te abandonează. Era punctul de vedere natural al colectivităţii, ameninţată cu lichidarea fizică şi obligată să lupte pentru existenţă, care nu-şi putea permite să fie îngăduitoare. În ceea ce ne privea, fiind martorii direcţi ai suferinţei şi frămîntărilor lui Vasile Ciobanu, n-am avut inima să-l mai judecăm şi noi. Declarîndu-ne de acord cu hotărîrea lui de a se retrage din grevă, am discutat cu el formula unui compromis, care să diminueze efectul negativ al defecţiunii. Bietul Ciobanu s-a luminat la faţă văzînd că i se oferă ocazia să se răscumpere. Ne-am înţeles cu el să simuleze o criză acută de ficat, pentru a ne da pretextul să batem la uşă şi să cerem intervenţia cabinetului medical. Zis şi făcut! Cîteva minute mai tîrziu, Vasile Ciobanu era luat pe braţe de doi gardieni şi transportat la infirmerie! Acolo, s-a lăsat aşa-zis convins că nu se va putea însănătoşi decît dacă, pe lîngă tratamentul medical (constînd din cîteva tablete şi o injecţie), acceptă şi mîncarea de regim pentru hepatici, care i s-a servit la ora mesei. Peste două zile, Ciobanu „s-a însănătoşit“ şi a fost transferat într-o cameră de pe celularul unde se aflau camarazii noştri care nu erau în grevă. Aici s-a achitat de a doua parte a înţelegerii stabilite cu noi, înainte de a se „îmbolnăvi“. Le-a comunicat să fie atenţi la semnalul pe care îl vom fluiera pe fereastră, cînd vom fi scoşi cu tineta la toaletă.

Observasem că W.C.-ul de pe secţia unde eram izolaţi se găsea de cealaltă parte a coridorului, vizavi de celulele noastre. Fereastra lui se deschidea spre curtea interioară, chiar în colţ, unde corpul clădirii care forma coada T-ului făcea unghi cu aripa reprezentînd bara T-ului. Deţinuţii negrevişti, care se aflau în celulele orientate spre nord, privind pieziş prin zăbrele puteau vedea fereastra W.C.-ului nostru, şi astfel intrau cu noi în legătură. Dacă, iniţial, plecarea lui Vasile Ciobanu dintre noi a constituit oarecum o dezertare, ulterior, prin rolul de emisar pe care şi l-a asumat ne-a adus un serviciu de nepreţuit. Datorită lui am putut anula efectul izolării, reluînd prin fereastra W.C.-ului contactul cu ceilalţi deţinuţi şi menţinîndu-l pe toată durata grevei. Mai ales în ultimele zile, informaţiile primite pe această cale au fost determinante pentru buna desfăşurare a acţiunii.

Despre prima noastră alimentare artificială s-ar putea spune că a constituit faza experimentală a operaţiunii. Atît pentru noi, cît şi pentru Ciortan! Din pricina dificultăţilor întîmpinate în prima zi, alimentarea deţinuţilor aflaţi în grevă a durat mult mai mult decît se aştepta administraţia. În ziua următoare, Ciortan şi-a început „tratamentul“ mai

devreme, reuşind astfel să-l mai poată repeta o dată pînă la căderea serii. De aci înainte, planul alimentării noastre de două ori pe zi a fost aplicat cu regularitate, pînă la sfîrşitul grevei. Pe zi ce trecea, Ciortan îşi organiza mai bine treaba şi totodată devenea tot mai îndemînatic în manipularea furtunului. Şi noi, la rîndul nostru, după şocul primului contact cu tubul de cauciuc am început să ne obişnuim cu el. Unii mai uşor şi mai repede, alţii mai greu şi mai încet! Johnny Bogdan a rămas mai departe în fruntea celor care n-aveau dificultăţi la înghiţitul tubului, iar alţi cîţiva, printre care şi eu, am continuat să ne chinuim, deşi în mai mică măsură ca în prima zi. Marea majoritate a greviştilor însă ajunsese să suporte relativ uşor tratamentul cu furtunul.

În ceea ce mă priveşte, n-am reuşit niciodată să scap de acel spasm reflex al stomacului şi laringelui, cînd Ciortan îmi introducea furtunul pe gît. La fiecare masă trebuia să mă supun de două ori operaţiei, pentru ca să mi se poată administra întreaga cantitate de hrană lichidă cuprinsă în cele patru sau cinci cănişe. Invariabil, după primele două cănişe de supă turnate în pîlnie simţeam apropierea primelor contracţii ale stomacului şi mă grăbeam să-mi smulg tubul din gură. O dată, n-am reuşit s-o fac destul de repede şi conţinutul celor două cănişe de supă, pe care Ciortan mi-l turnase în stomac, a făcut cale întoarsă. Revolta spontană a stomacului a expulzat cu atîta violenţă jetul de supă prin tub şi pîlnie înapoi, încît nu i-a mai dat timp lui Ciortan să se ferească, inundîndu-l din cap pînă în picioare. Nu ştiu dacă a fost întîmplare sau răzbunare, dar la masa următoare, supa ce mi s-a turnat prin pîlnie era aşa de fierbinte, încît mi-am smuls tubul chiar de la prima căniţă, spre marele haz al gardienilor. Arsura suferită mi-a provocat dureri în stomac timp de mai multe zile. Din cînd în cînd, se mai întîmpla ca soarta să mă şi favorizeze, atunci cînd aveam norocul să fiu hrănit cu un alt tub de cauciuc, care intrase de curînd în dotarea cabinetului medical al închisorii. Spre deosebire de primul tub, confecţionat dintr-un cauciuc dur şi rigid de culoare roşie, cel de-al doilea, de culoare albă, era mult mai moale şi mai flexibil. Preferinţa noastră pentru al doilea nu se datora însă atît calităţii materialului, cît dimensiunii tubului, care era apreciabil mai subţire decît cel roşu şi deci mai puţin neplăcut la înghiţit. În urma experienţei căpătate în primele două zile în domeniul alimentării artificiale, Ciortan îşi organizase munca în aşa fel, încît să elimine pe cît posibil timpii morţi, pentru a scurta durata operaţiunii.

Începînd de a treia zi, a introdus un alt sistem: scotea pe coridor cîte doi deţinuţi deodată. Îi aşeza pe două scaune alăturate şi le introducea la

fiecare cîte un furtun pe gît. Apoi, el se ocupa de unul, iar gardianul care îl asista, de celălalt, turnînd în pîlniile de la capetele celor două tuburi conținutul căniței cu supă. Mi-amintesc şi acum de cele cîteva dăți cînd s-a nimerit să fiu hrănit cu furtunul alb. Plăcut tot nu era, dar senzația de vomă şi sufocare fiind mult atenuată, nu mă mai cuprindea panica şi suportam mai uşor tratamentul. Țin minte cum în timp ce mi se turna supa în pîlnie, aveam în fața ochilor porțiunea de furtun pe care scria, în relief: „Made in Cehoslovacia“. După primele trei–patru şedințe de alimentare artificială, obişnuința şi-a spus din nou cuvîntul. Spiritele s-au calmat, fiecare regăsindu-şi echilibrul în fața tratamentului ce ni se aplica. În atmosfera astfel stabilizată, alimentarea de două ori pe zi cu furtunul a intrat în rutina programului cotidian, pînă la sfîrşitul grevei nemaisemnalîndu-se incidente deosebite.

Deşi preocuparea administrației de a nu ne lăsa să murim de inaniție părea sinceră, efectele alimentării artificiale nu erau prea concludente. În afară de cănița de lapte, care ni se turna pe gît, nu cunoşteam exact valoarea nutritivă a celorlalte trei sau patru cănițe de lichid cu care eram hrăniți. După culoare, ne-am dat seama că supa era uneori de legume, alteori de carne. După nas, era mai greu să-i descifrezi componența, din cauza mirosului dominant de vitamină B. Despre gustul ei nu ne puteam pronunța, fiindcă nu i l-am simțit niciodată. Un lucru părea însă cert: conducerea penitenciarului îşi dădea osteneala să facă față situației şi să ne întrețină în viață, cu prețul unor sacrificii de neconceput din partea aceleiaşi administrații, care, pînă numai cu o săptămînă înainte nu-şi făcuse nici un scrupul să ne impună un regim metodic de exterminare fizică.

Într-una din zile, în timp ce supraveghea din patul lui mişcările din curtea interioară, Paulică ne-a chemat la geam. Nu ne-a venit să ne credem ochilor. Condamnații de drept comun, care zilnic la acea oră descărcau din căruța închisorii pîinea pentru deținuți, cărau de data asta spre bucătărie şi cîteva lădițe cu ouă. Ouăle ne erau destinate nouă, greviştilor! După pronunțata culoare galbenă a supei cu care am fost hrăniți în ziua aceea, trebuia să cuprindă o cantitate apreciabilă de ouă. Aşa ceva nu se mai pomenise în închisoare, ouăle fiind excluse din alimentația deținuților. Această excepție venea şi ea să confirme impresia că administrația primise dispoziții speciale în privința noastră. Dacă ouăle oferite de închisoare nu le-am putut vedea decît de la distanță, am avut în schimb ocazia, tot în acele zile, să vedem altele mai de-aproape. Ne-au parvenit pe cale clandestină, datorită lui Paulică Bandu care izbutise să intre în legătură cu

deținuții de drept comun din celula de sub noi. Cu riscul de a fi „turnat“, confecționase o plăcuță de săpun, scrisese pe ea un apel la adresa vecinilor noştri de la etajul inferior, şi o coborîse cu o sfoară pînă în dreptul ferestrei lor. Le scrisese, pe scurt, că eram deținuți politici, că ne aflam în greva foamei şi îi rugam să ne comunice informații despre situația politică internă şi internațională. Cu emoția pescarului cînd îi zvîcneşte undița în mînă, simțise cum cineva apucase de capătul sforii, şi aşteptase urmarea. Cîteva clipe mai tîrziu, cel care interceptase mesajul a tras de cîteva ori de sfoară. Era semnalul ca Paulică „să ridice ancora“, după expresia folosită de noi în astfel de cazuri. Vecinii de jos ne-au răspuns pe aceeaşi plăcuță de săpun. Ne-au scris, ca în loc de sfoară să scoatem pe fereastră un cearşaf şi să-l lăsăm să atîrne pînă în dreptul ferestrei lor, ca şi cum l-am fi agățat la uscat. Ne-am conformat indicației primite, deşi nu i-am înțeles rostul. Abia după cîteva minute, cînd Paulică a primit iar semnalul să ridice ancora, am înțeles care le fusese planul.

Deținuții de drept comun îndoiseră capătul cearşafului pe toată lățimea lui, confecționîndu-i un fel de tiv cam de o palmă, cusut numai la cele două margini. La mijloc îl lăsaseră deschis, iar conținutul acestui buzunar improvizat avea să ne lămurească de ce, la „ridicatul ancorei“, cearşaful i se păruse lui Paulică aşa de greu. Inventarul deşertat pe patul de la etajul trei, unde privirea gardianului de la vizetă nu avea acces, cuprindea: cîțiva săculeți de pînză cu zahăr tos (cam două kilograme), două ouă răscoapte, o jumătate de franzelă albă şi vreo treizeci de țigări. Țigările fuseseră învelite într-o foaie de caiet de şcoală scrisă pe ambele fețe cu creionul. Expeditorul biletului ni se adresa în numele tuturor tovarăşilor lui din celulă. Erau vreo cincisprezece inşi, toți condamnați de drept comun, transferați de numai cîteva zile la Piteşti dintr-un alt penitenciar. Era motivul pentru care nu apucaseră încă să primească de acasă pachetul lunar la care aveau dreptul. Ceea ce depuseseră în buzunarul cearşafului era tot ce le mai rămăsese din pachetele din luna precedentă. Fiecare din ei contribuise cu cîte ceva din restul de merinde pe care îl mai găsise în traistă pentru a ne ajuta, ştiind că deținuții politici nu aveau dreptul să primească pachete de acasă. Corespondentul nostru ne promitea însă, că de îndată ce le vor sosi pachetele pe luna în curs, ne vor aproviziona mai substanțial. Scrisoarea mai conținea cîteva informații politice interne, neinteresante, şi diferite zvonuri puțin credibile, care circulau prin lumea dreptului comun. Biletul se încheia cu cuvinte de încurajare.

Spontaneitatea cu care au înțeles să ne sară în ajutor, deşi nu le

cerusem nimic de mîncare, ci numai informații, ca şi cuvintele de compasiune şi îmbărbătare din scrisoare, ne-au spulberat orice suspiciuni în privința vecinilor noştri de la parter. Am continuat aşadar să corespondăm cu ei pe toată durata grevei. Datorită admirației şi simpatiei de care ne bucuram în rîndurile lor, am avut chiar dificultăți să le domolim entuziasmul: voiau neapărat să se asocieze la greva noastră, asigurîndu-ne că atmosfera în secțiile de drept comun era propice pentru a declanşa o grevă generală în penitenciar. Nemulțumirile şi revendicările lor fiind de altă natură, o adeziune a deținuților de drept comun la acțiunea pe care o inițiasem nu intra în vederile noastre. Ne-a venit destul de greu să găsim argumentele potrivite pentru a-i determina să renunțe la această intenție, fără a-i face să simtă că, datorită categoriei din care făceau parte, consideram participarea lor la grevă compromițătoare. N-am fost prea mîndri de demersurile pe care le-am întreprins în acest sens față de nişte oameni care, fără nici un gînd ascuns, nu pregetaseră să ne sară în ajutor. Mă refer mai ales la alimentele dăruite, care au fost probabil salvatoare pentru unul din camarazii noştri. Într-adevăr, cînd ne-am văzut în fața proviziilor pe care Paulică le ridicase cu ancora şi apoi le înşirase pe patul lui, ne-am consultat şi am hotărît, de comun acord, să le folosim pentru a-l hrăni pe profesorul Nenițescu, care din cauza astmului nu era alimentat artificial. Greutatea a fost să-l convingem pe Nenițescu să accepte, dar în cele din urmă am reuşit. Cred că a cedat mai mult din cauza slăbiciunii şi extenuării, nemaiavînd putere să opună rezistență insistențelor noastre.

Sînt convins că cele două ouă, franzela şi mai ales zahărul dizolvat în apă, pe care i l-am administrat în porții zilnice, chiar dacă nu i-au înlocuit în întregime necesarul de hrană, l-au ajutat să supraviețuiască, compensînd măcar în parte efectele distructive ale inaniției asupra organismului lui, slăbit peste măsură. Din micuța comoară primită de la dreptul comun, n-am oprit pentru noi decît țigările. Deşi amețeam la fiecare fum pe care îl trăgeam mai adînc în piept, nu ne-am lăsat, şi în cîteva zile le-am prididit.

După senzația stîrnită de „pachetul“ primit de la dreptul comun, nici un alt eveniment n-a mai venit să tulbure monotonia zilelor următoare. În celulă, viața stagna. Ore întregi nu se înregistra nici o mişcare. Slăbiciunea şi lipsa de putere ne obligau să stăm tot timpul culcați. Renunțasem la toate ocupațiile, fie permise, fie interzise, care animaseră pînă aci celula. Nici uşa celulei nu se mai deschidea, decît pentru strictul necesar: de două ori pe zi, pentru alimentarea cu furtunul, şi o dată pentru dusul tinetei şi hîrdăului cu apă la W.C. La „deschidere“ şi la „închidere“, gardienii nu se mai

osteneau să descuie uşa, ca să ne numere şi să verifice gratiile de la fereastră. Ofițerul de serviciu se mulțumea să ne numere prin vizetă. Evita astfel să mai ia contact cu aerul viciat din celulă. După primele trei–patru zile de grevă, mirosul de descompunere şi acetonă, exalat de respirația noastră, era de-a dreptul insuportabil pentru oricine trecea pragul celulei. Şi totuşi, într-una din acele zile, am primit vizita neaşteptată a căpitanului Mândreş, care s-a încumetat să intre şi chiar să zăbovească vreo cîteva momente în celulă, fără să țină seama de atmosfera pestilențială a încăperii.

Omul era de nerecunoscut. Nimic din atitudinea lui nu mai amintea de acel personaj autoritar, care, cu vocea lui tunătoare, împroşcînd insulte şi injurături, se năpustea în celule în căutare de victime pentru a-şi dezlănțui asupra lor pornirile sadice. Mândreş intrase pe uşă şi, fără să se uite în stînga sau în dreapta, traversase celula şi se oprise în fața ferestrei deschise. Primul nostru gînd ne-a dus la deținuții de drept comun de la etajul inferior, bănuind că Mândreş prinsese de veste că întrețineam legături cu ei şi că venise să cerceteze la fața locului fereastra de la care lansasem „ancora“ şi cearşaful cu buzunar. Temerile noastre s-au dovedit însă nejustificate. Văzîndu-l cum stă nemişcat, fără să scoată o vorbă şi cu privirea ațintită în gol, ne-am dat seama că Mândreş era departe de a avea o asemenea preocupare. Era evident că nu venise cu intenția să facă investigații. Ne intriga totuşi faptul că nu-şi manifesta în nici un fel violența care îl caracteriza. În loc să caute, ca de obicei, un pretext oarecare de abatere de la disciplină pentru a se dezlănțui, de data asta nici nu ne băgase în seamă. Nu remarcase că toți stăteam întinşi în paturi şi că nici unul dintre noi nu schițase nici cel mai mic gest la intrarea lui în celulă. Această abatere de la regulament şi lipsă de respect s-ar fi soldat, în mod normal, cu o criză de furie, de ar fi răsunat puşcăria, şi cu trimiterea vinovaților la beci. Pe Mândreş nu-l interesa însă ce se petrecea în jurul lui. Căzut pe gînduri, privea în continuare pe fereastră, cu acelaşi aer absent, la fel de tăcut şi de nemişcat. Abia cînd, după o bună bucată de vreme, a încetat să mai contemple peticul de cer, întretăiat de zăbrelele de la fereastră şi şi-a întors fața spre noi, i-am putut examina mai bine expresia. Ni s-a părut obosit şi deprimat! Cu pas domol s-a îndreptat spre uşă. La jumătatea drumului a şovăit şi s-a oprit. Şi-a plimbat mai întîi o privire inertă prin cameră şi peste paturile în care stăteam întinşi. Avea pungi sub ochi şi privirea tristă. Cînd s-a decis să vorbească, surpriza a fost totală! Cu vocea stinsă, aproape pe şoptite, ne-a întrebat: „Măi băieți! Mai aveți de gînd s-o țineți mult aşa?“ Rostise vorbele cu atîta resemnare în ton, încît era evident că întrebarea era

mai mult retorică şi nu aştepta răspuns. Apoi, Mândreş a părăsit celula, fără ca cineva dintre noi să fi pronunţat vreun cuvînt. L-am urmărit doar cu privirea şi, după mers şi ţinută, ne-a făcut tuturor aceeaşi impresie, de om mîhnit şi abătut.

Deşi în acel moment nu-i cunoşteam cauzele exacte, deprimarea lui Mândreş a constituit pentru noi un imbold şi o încurajare, de care începusem să avem nevoie. Moralul nostru era în cumpănă. De cîteva zile nu se mai întîmplase nimic care să ne îndreptăţească să credem că greva noastră va da rezultate. Părea că administraţia se împăcase cu gîndul să ne hrănească artificial la nesfîrşit, fără să treacă la alte represalii, dar totodată să nu facă concesii cu nici un preţ. Alimentarea artificală devenise o activitate de rutină a programului zilnic de pe secţie. De asemeni, nimeni nu se mai interesa de revendicările formulate în faţa procurorului, iar presiunile asupra noastră, pentru a renunţa la grevă, încetaseră cu desăvîrşire. Aveam impresia că în războiul de uzură pe care îl pornisem, administraţia cîştiga teren cu fiecare zi care trecea. Necedînd, timpul începea să lucreze în favoarea ei. Or, atitudinea şi vorbele lui Mândreş erau un semn că lucrurile nu stăteau chiar aşa cum ni le închipuiam noi. Judecînd după aerul descurajat al lui Mândreş, greva noastră părea să constituie în continuare preocuparea principală a administraţiei, şi să-i dea bătaie de cap. Chiar dacă la temelia raţionamentului nostru stăteau nişte elemente atît de şubrede, ca interpretarea atitudinii şi tonului cu care ne vorbise Mândreş, concluzia pe care am tras-o ne-a dat un impuls de optimism. A fost un balon de oxigen care ne-a mai trezit din lîncezeală şi ne-a dat noi speranţe.

S-au mai scurs astfel cîteva zile, şi am ajuns într-a opta zi de grevă. De dimineaţă şi pînă după ora prînzului, totul a decurs după tipic. Părea că ziua se va încheia ca toate celelalte, la fel de searbădă şi fără cea mai mică modificare în monotonia programului cotidian. Pe la jumătatea după-amiezii însă, cînd am fost scoşi cu hîrdăul de apă şi tineta la W.C., am primit o veste care ne-a făcut seara mai puţin anostă. Camarazii noştri de pe coada T-ului, care nu se aflau în grevă, ne-au comunicat prin fereastra W.C.-ului că în cursul zilei, pe secţia lor, se petrecuseră două evenimente senzaţionale. Toţi deţinuţii fuseseră echipaţi din cap pînă-n picioare cu efecte penale din magazia închisorii. Primiseră tot ce le lipsea, de la rufe de schimb, haine, pantaloni şi mantale de zeghe pînă la bocanci, în locul zdrenţelor pe care le purtau şi în care tremurau de frig de ani de zile. Nici nu apucaseră să se dezmeticească din uimire, cînd, în aceeaşi dimineaţă,

auziseră vocea şefului de secţie anunţînd: „Pregătirea pentru aer!“ Era un strigăt care nu mai răsunase de mult pe celularul deţinuţilor politici din Piteşti. Celulă cu celulă, fuseseră apoi scoşi în cele trei curţi de plimbare ale penitenciarului şi ţinuţi cam o jumătate de oră în aer curat.

În seara aceea, în celulele grevişţilor s-a discutat mult pe tema informaţiilor primite la W.C. Paulică împărtăşise vestea tuturor, prin Morse. Convingerea generală era că măsurile luate se datorau grevei. Faptul că două din revendicările consemnate în declaraţiile noastre de grevă fuseseră satisfăcute, l-am considerat un semn îmbucurător, însă lipsa de încredere în bunele intenţii şi buna-credinţă a administraţiei ne îndemnau la reţinere. Rămînea mai întîi de văzut dacă celor două măsuri menite să ne amelioreze regimul le vor mai urma şi altele, sau dacă aveau să fie singurele concesii ce ni se făceau. În consecinţă, ne-am hotărît să nu ne pripim şi să mai aşteptăm, înainte de a lua în considerare eventualitatea încetării grevei. Atîta vreme cît nu intervenea o substanţială îndreptare a regimului nostru alimentar, care de fapt reprezenta revendicarea principală a grevei, nu putea fi vorba de o renunţare la acţiune. Toată atenţia noastră de aci înainte era îndreptată asupra situaţiei de pe celularul negrevişţilor, spre a surprinde semnele unei evoluţii în sensul sperat. Singura cale de acces la informaţii din acea aripă a închisorii era prin W.C., care a devenit astfel ţelul primordial al aspiraţiilor noastre din zilele următoare. Nerăbdători, a doua zi dimineaţa am răsturnat conţinutul hîrdăului cu apă de băut în tinetă şi am bătut la uşă. Pretextînd că ni s-a terminat apa, am cerut voie gardianului să ne umplem hîrdăul la robinetul din W.C. Aşa am procedat de mai multe ori în următoarele două zile, spre a putea lua mai des contact cu negrevişţii. Iar pentru a nu stîrni suspiciuni, ne înţelesesem ca de fiecare dată să fie o altă celulă care să rămînă în pană de apă.

Chiar de la prima ieşire la W.C., am fost răsplătiţi cu noutăţi. Încă din seara precedentă, imediat după ce Paulică stătuse cu ei de vorbă, deţinuţii care nu participau la grevă fuseseră vizitaţi de Ciortan. Însoţit de Lupu, politrucul închisorii, şi de un alt ofiţer necunoscut, Ciortan făcuse turul întregului celular, oprindu-se la fiecare celulă în parte pentru a întocmi o listă cu deţinuţii îndreptăţiţi la un regim alimentar medical. Faptul era cu atît mai senzaţional, cu cît Ciortan nu se arătase cîtuşi de puţin zgîrcit la acordarea regimului, care, după spusele lui, avea să satisfacă nu numai cerinţele suferinzilor de stomac şi de ficat, dar va ajuta şi la refacerea deţinuţilor aflaţi în stare de distrofie avansată. Cu tot scepticismul nostru, a trebuit să recunoaştem că veştile primite justificau un oarecare optimism. A

urmat una din cele mai lungi dimineți din timpul grevei. Aşteptam acum ora prînzului, pentru a relua contactul cu cei de pe coada T-ului, spre a afla dacă într-adevăr măsurile anunțate de Ciortan vor fi puse în aplicare. Vremea trecea greu şi nerăbdarea noastră sporea!

De data asta, cînd au venit să ne hrănească cu furtunul, ne-am bucurat ca niciodată. Ştiam că tot atunci se împărțea masa şi pe celelalte secții ale puşcăriei. Cînd alimentarea noastră a luat sfîrşit şi agitația pe coridor s-a potolit, cei din celula desemnată să ceară reaprovizionarea cu apă au şi bătut la uşă. Zece minute mai tîrziu, la întoarcerea de la W.C., ne comunicau prin Morse ultimele informații de la camarazii noştri din cealaltă aripă a închisorii.

Se petrecuseră evenimente importante, şi mult mai multe decît ne aşteptam. Toți deținuții înscrişi cu o zi mai înainte pe lista întocmită de Ciortan primiseră la prînz cîte o gamelă plină de paste făinoase cu carne. Pastele făinoase îşi făceau pentru prima oară apariția în închisoarea din Piteşti, înlocuind varza acră şi ciorba de gogonele murate, în alimentația deținuților, trecuți de Ciortan la regim medical. Carnea din gamelă îşi merita şi ea pentru prima dată numele. Nu mai era vorba de capete de oaie sau de oase şi zgîrciuri, copite de vacă, ci de bucăți de carne macră de vită. Dar nu numai „regimul medical“ fusese surpriza de la ora mesei!

Chiar mîncarea „obişnuită“, distribuită pe secție, depăşise cu mult şi cele mai bogate închipuiri din visurile deținutului flămînd: iahnie de fasole cu carne de porc! Mîncarea era atît de consistentă, încît la împărțire, gardianul scutura polonicul, lovindu-l cu coada de marginea hîrdăului pentru a-i deşerta conținutul în gamelă.

ÎNCHEIEREA GREVEI: VICTORIE!

De data asta, veştile primite erau demne de luat în seamă. Intenţiile administraţiei de a ne îmbunătăţi regimul păreau serioase, iar noi aveam toate motivele să fim din nou optimişti. Ţelul principal al grevei fusese atins. Obţinusem cele două elemente esenţiale supravieţuirii: îmbrăcămintea şi hrana. Faţă de situaţia nou creată, venise momentul să luăm în considerare încetarea acţiunii noastre. După o serie de discuţii şi schimburi de păreri între noi şi prin Morse cu celelalte celule, am căzut cu toţii de acord să nu ne lăsăm îmbătaţi de succes şi să mai aşteptăm o zi, înainte de a pune capăt grevei. Între timp, vom căuta să urmărim în continuare evenimentele de pe celularul negreviştilor, spre a vedea dacă mai intervine vreo modificare de curs în evoluţia situaţiei. Ultima ştire primită în ziua aceea ne anunţa că şi la masa de seară mîncarea fusese la fel de consistentă şi abundentă, ca la prînz. Vestea ne-a făcut să nădăjduim într-o definitivare a noului regim alimentar, aşa că în noaptea aceea am dormit cu o încredere sporită în ziua de mîine. Ne-am trezit în dimineaţa următoare obsedaţi de o singură idee, care ne-a preocupat pînă aproape de ora prînzului: să aflăm ce se mai întîmplă pe secţia negreviştilor. Prin incursiunile succesive făcute de-a lungul zilei la W.C., am obţinut informaţiile mult dorite. Toate erau îmbucurătoare şi ne confirmau speranţele. Punîndu-le cap la cap, ne-am putut face o imagine despre noile condiţii de detenţie, instaurate pe celularul deţinuţilor politici.

Puteam fi satisfăcuţi de rezultatele grevei, deoarece acum nu mai încăpea nici o îndoială: administraţia cedase! La dispoziţiile deja cunoscute privind distribuirea de îmbrăcăminte, de hrană mulţumitoare din punct de vedere calitativ şi cantitativ şi plimbarea zilnică în curtea penitenciarului, se mai adăugaseră şi alte măsuri de îmbunătăţire a regimului. De pildă, dimineaţa, la „deschidere“, cînd se făcea „numărul“, ofiţerul de serviciu, care intra în funcţie în schimbul de zi, se informa la fiecare celulă dacă deţinuţii aveau ceva de „raportat“. Nu mai era astfel nici o problemă să

primeşti, la cerere, ac şi aţă de cusut, să ţi se înlocuiască tineta dacă curgea, sau să ţi se schimbe pătura uzată, pantalonul sau cămaşa ruptă cu altele, în stare bună, de la magazia de efecte. Cea mai importantă noutate introdusă în programul „deschiderii“ era însă alta: în fiecare dimineaţă, ofiţerul de serviciu venea însoţit de Ciortan, care nota numele deţinuţilor ce se înscriau pentru vizita medicală. În cursul zilei, deţinuţii de pe listă erau duşi la cabinetul medical, unde Ciortan, în limitele lui profesionale, îi consulta şi le prescria tratamentul. Apoi, pe lîngă medicamentele specifice afecţiunii respective, bolnavul mai primea şi diferite tablete fortifiante, calciu şi polivitamine. Ca prin farmec, dulapurile de farmacie ale cabinetului medical, pînă aci mai mult goale, erau acum aprovizionate din plin, iar Ciortan nu făcea nici un fel de economie la împărţitul medicamentelor. Ca ultimă noutate, ni s-a adus la cunoştinţă spectaculoasa schimbare intervenită în comportarea gardienilor. De pe o zi pe alta, deveniseră de nerecunoscut! Chiar din dimineaţa aceea începuseră prin a se adresa deţinuţilor cu „domnule“ şi cu „dumneata“; „tu“ şi „bă“ dispăruseră din vocabularul lor, iar în tot cursul zilei nu se auzise pe secţie nici o ameninţare şi nici o înjurătură. De data asta, nu mai încăpea îndoială: greva noastră reuşise!

Din lunga listă de revendicări înmînată procurorului, toate punctele pe care le considerasem cu adevărat realizabile ne fuseseră satisfăcute. După zece zile de grevă a foamei, obţinusem tot ce ne propusesem. În urma discuţiilor purtate între celule, am ajuns la concluzia unanimă că venise momentul să încetăm acţiunea. De comun acord, am stabilit să ieşim din grevă a doua zi dimineaţă, imediat după „deschidere“. Ne luam astfel timpul necesar ca după căderea serii să le comunicăm hotărîrea noastră şi celor cîţiva grevişti care se aflau pe cealaltă aripă a barei T-ului. În liniştea nopţii şi la adăpostul întunericului, transmiterea pe fereastră a semnalelor Morse, bătute în căniţa scoasă afară printre gratii era mai uşoară şi mai puţin riscantă. Ţineam cu orice preţ ca încetarea grevei să fie anunţată simultan de toate celulele. Era un fel de demonstraţie de forţă, prin care dovedeam administraţiei neputinţa de a realiza izolarea noastră ermetică.

Pentru ofiţerul politic Lupu, izolarea noastră de lumea exterioară şi chiar de alte celule devenise o adevărată obsesie, cu atît mai mult cu cît, după fiecare măsură luată în acest sens, trebuia să constate că sistemul de izolare rămăsese tot permeabil comunicaţiilor şi incapabil de a stăvili contactele între deţinuţi. Ştiam că vom reuşi din nou să-l exasperăm pe Lupu, dacă printr-o perfectă coordonare şi sincronizare a acţiunilor noastre,

toate celulele, de la un capăt la celălalt al secției, îşi vor anunța concomitent ieşirea din grevă. Bucuriei produse de reuşita grevei voiam să-i adăugăm neapărat şi satisfacția de a-l înfrînge pe Lupu, pe propriul lui teren. În rest, am decis să nu exploatăm în nici un fel succesul obținut prin grevă, reținîndu-ne de la orice manifestare de entuziasm, atitudine sfidătoare sau provocare, care ar putea stîrni teama administrației că riscă să piardă controlul asupra situației. Consideram că era mai cuminte din partea noastră să-i menajăm sensibilitatea şi să nu-i lăsăm impresia că ne socoteam învingători, ci că renunțam la grevă decepționați că nu ni se satisfăcuseră doleanțele (pasămite, cele mai importante), consemnate pe primele locuri ale listei de revendicări, predate procurorului. Sentimentul de uşurare la gîndul încetării grevei, în dimineața următoare, ne-a fost totuşi alterat de o nouă suspiciune. Nu excludeam posibilitatea ca, în ciuda succesului obținut, cei care participaserăm la grevă să nu beneficiem de rezultatele ei. Ne aşteptam la eventualitatea unor măsuri de represalii împotriva noastră, spre a statua un exemplu şi descuraja întreprinderea unor acțiuni similare în viitor. Luam astfel în considerare ipoteza aplicării unui regim special mai dur sau chiar a unui transfer în alt penitenciar. S-a discutat mult pe această temă în seara aceea. Pînă la urmă însă, slăbiciunea noastră fizică a biruit, ne-au lăsat puterile, n-am mai avut forță să dezbatem problema şi, istoviți, rînd pe rînd am adormit.

În dimineața următoare, ultimele pregătiri pentru ieşirea din grevă, conform planului stabilit, nu ne-au mai lăsat timp să ne gîndim la grijile din ajun. Imediat după „deşteptare“, Morsele a intrat în funcțiune de la un capăt la altul al secției. Au fost puse la punct toate detaliile înainte de sosirea schimbului de zi. Apoi lucrurile s-au desfăşurat ca în fiecare dimineață. Ofițerul de serviciu a procedat la numărătoare, trecînd rînd pe rînd prin fața fiecărei uşi de celulă. A noastră era prima. A deschis vizeta şi a întrebat: „Cîți sînteți?“ „Şase“, i s-a răspuns. Întrebările şi răspunsurile s-au repetat pînă la ultima uşă din fundul coridorului.

Johnny Bogdan, cu urechea lipită de uşă, urmărea paşii ofițerului şi ai gardienilor care, pe drumul de întoarcere, trebuiau să treacă din nou prin dreptul celulei noastre. I-a lăsat să depăşească uşa noastră şi a aşteptat să audă zgomotul metalic al grilei de fier de la ieşirea din secție. Abia atunci a bătut la uşă.

— Cine bate? s-a auzit vocea ofițerului de serviciu.

Johnny Bogdan a strigat numărul celulei.

Ofițerul a făcut cale întoarsă şi, deschizînd vizeta, s-a informat:

— Ce vrei?

— Avem ceva de raportat.

Bombănind că fusese întors din drum şi nu i se raportase cînd „făcuse numărul“, ofițerul a deschis uşa:

— Ce vrei să raportezi?

— Vă rugăm să ne dați la fiecare cîte o foaie de hîrtie. Vrem să dăm în scris declarații de încetare a grevei.

Ofițerul nu se aştepta la aşa ceva. Perplex, îl privea din prag pe Johnny Bogdan, fără să reacționeze. Cîteva clipe mai tîrziu, revenindu-şi din surpriză, şi-a îndreptat ochii şi spre paturile noastre, ca să ne întrebe:

— Cum? Toți?!

Nu-i venea să creadă! Abia cînd i-am confirmat şi noi spusele lui Bogdan, s-a convins că înțelesese bine şi s-a luminat la față. Se bucura probabil de ocazia ce i se oferea să anunțe personal conducerea închisorii că, în timpul serviciului lui, o întreagă celulă de deținuți aflați în grevă capitulase.

— Bine! Aşteptați! Mă duc să raportez tovarăşului comandant!

După ce a închis uşa, l-am auzit îndepărtîndu-se cu paşi grăbiți spre ieşire. Dar nici de data asta n-a apucat să treacă de grilajul cu zăbrele. O nouă bătaie în uşă l-a oprit. Erau vecinii noştri de celulă care, interpelați de la distanță de ofițer, i-au spus şi ei că au ceva de raportat, obligîndu-l să se întoarcă din drum. Dialogul de la uşa lor nu s-a deosebit cu nimic de cel care avusese loc mai înainte la uşa noastră. Pentru noi, adunați cu toții lîngă uşă, spre a nu pierde nimic din piesa pe care o regizasem, spectacolul care a urmat a fost o adevărată desfătare. Scena care s-a jucat la uşa noastră şi apoi la a vecinilor noştri s-a repetat la toate uşile, pînă la capătul secției, fără nici o variație. Numai rolul personajului principal suferea de fiecare dată o modificare cînd rămînea singur pe coridor: cu fiecare nouă bătaie în uşă, care îl silea să se întoarcă din drum, parcursul navetei, pe care ofițerul de serviciu o făcea între grilajul de la ieşirea din secție şi celula respectivă, se lungea. Abia după ce a părăsit şi ultima celulă din fundul coridorului, la care fusese chemat, l-am auzit trecînd în pas alergător prin fața uşii noastre. De data asta nu mai avea cine să bată la uşă ca să-l recheme, aşa că a reuşit să iasă din celular, şi grila de fier s-a trîntit în urma lui. Pe coridorul nostru s-a restabilit liniştea. În celule s-a mai glumit o vreme pe seama celor petrecute, dar oboseala a sfîrşit prin a pune capăt conversațiilor.

Reacția administrației la vestea transmisă de ofițerul de serviciu nu s-a lăsat mult aşteptată. Un sfert de oră mai tîrziu am fost treziți din letargie de

plutonierul de la grefă. Venise cu declarațiile noastre de grevă, cu toc şi cerneală. Un gardian a instalat în fața uşii celulei o măsuță şi un scaun. Apoi am fost scoşi pe rînd pe coridor, unde ni s-au restituit declarațiile de grevă. Sub semnătura depusă cu zece zile în urmă, fiecare am adăugat aceeaşi formulă: „Subsemnatul…, declar că încetez greva foamei“. Urmau data şi o nouă iscălitură. Dintre cadrele de conducere ale penitenciarului nu venise nimeni să asiste la „capitularea“ noastră. Cunoşteam procedeul! Direcția închisorii se arăta întotdeauna cu atît mai indiferentă, cu cît faptul o interesa mai mult. Însăşi graba cu care se prezentase plutonierul de la grefă, pentru a ne lua în scris declarațiile, dovedea cîtă importanță acorda administrația încetării grevei. Poate mai era la mijloc şi teama să nu ne vadă răzgîndindu-ne. Fără nici un comentariu de nici o parte, ne-am perindat pe scaunul din fața uşii, ne-am completat declarațiile şi le-am predat plutonierului. Scaunul şi măsuța au fost mutate apoi în dreptul celulei următoare, unde totul a decurs la fel de repede şi fără ca cineva să schimbe vreo vorbă. Operația s-a repetat în aceleaşi condiții la toate celulele, pînă în fundul coridorului.

O dată cu ultima declarație semnată şi înmînată plutonierului, greva noastră a luat oficial sfîrşit, încheindu-se totodată şi prima confruntare a administrației cu un protest organizat şi de proporții al deținuților politici din penitenciar. Greva avea să reprezinte şi un punct de cotitură în viața noastră de pînă atunci, din închisoarea din Piteşti. Se poate spune că greva a pus capăt unei perioade dintre cele mai negre ale detenției noastre din Piteşti. Efectele acțiunii noastre aveau să schimbe substanțial condițiile de detenție, de la alimentație, cazare, igienă etc., pînă la natura raporturilor dintre noi şi administrație. În viața condamnaților pentru „înaltă trădare“ din Piteşti, se deschisese un nou capitol. A fost de fapt un răgaz de cîteva luni oferit de soartă, spre a ne întrema fizic şi moral şi a putea face față etapei următoare, în lupta pentru supraviețuire.

După graba manifestată de administrație, de a ne lua în scris şi sub semnătură declarațiile de încetare a grevei, timp de mai bine de două ore nu s-a mai ocupat nimeni de noi. Începusem să ne îngrijorăm de această lipsă de interes şi temerile din seara precedentă ni s-au retrezit. Ne aşteptam la represalii. Eram deja pregătiți sufleteşte să le suportăm, cînd am auzit scîrțîitul grilajului de la intrare şi coridorul s-a animat de glasurile şi pasul cizmelor care l-au invadat. Un gardian s-a desprins din grup, a trecut prin fața celulelor, a descuiat uşile pe rînd şi le-a lăsat deschise în urma lui. Pe

coridor mai erau cîțiva gardieni, conduşi de ofițerul de serviciu. Lîngă el, Ciortan, în halat alb. Ofițerul ni s-a adresat tuturor, pe un ton aproape binevoitor, cerîndu-ne să ne luăm bagajul, să ieşim pe coridor şi să ne încolonăm, fiindcă vom fi mutați pe o altă secție. Ciortan l-a supralicitat în amabilitate. Ne-a atras atenția să mergem încet şi să urcăm cu grijă pe scări, pentru că nu ne va grăbi nimeni. Apoi, împreună cu un gardian, l-a ajutat pe Ştefan Nenițescu să se ridice din pat, şi susținîndu-l fiecare de un braț, s-au îndreptat şi ei spre ieşirea din secție, în urma coloanei noastre, care se pusese în mişcare. O coloană a cărei formație s-a destrămat chiar după primii paşi, luînd aspectul unei gloate dezordonate care avansa încet spre grilajul de fier din capătul secției, unde ofițerul de serviciu se oprise să ne aştepte. Nici el şi nici vreunul din gardienii care îl însoțeau nu şi-au manifestat nerăbdarea față de încetineala cu care ne deplasam. Iar pentru faptul că nu mergeam reglementar, încolonați „pe doi“, nu ni s-a făcut nici cea mai mică observație. Orice încercare de a ne regrupa ar fi fost de altfel inutilă.

După primii zece metri parcurşi, eram atît de sleiți de puteri, încît abia ne mai țineam pe picioare. La fiecare pas aveam tendința să ne pierdem echilibrul, ceea ce ne făcea să umblăm în zig-zag, de parcă am fi fost beți. Pe măsură ce înaintam, eram tot mai des siliți să facem popasuri şi să ne rezemăm de pereți, pentru a ne odihni. Partea cea mai grea a drumului a început abia după ce am trecut de grilajul de fier şi am fost îndrumați spre scara care ducea la etaj. Nici unul din noi nu reuşea să urce mai mult de patru–cinci trepte, fără să fie nevoit să se oprească sau chiar să se aşeze. Efortul pe care m-am încumetat să-l fac pe ultima porțiune a scării, de a urca mai multe trepte fără oprire, mi-a depăşit puterile. Ajuns în capul scării, un văl negru mi-a întunecat vederea şi pentru cîteva clipe am pierdut contactul cu realitatea. În momentul următor, m-am dezmeticit. Mă aflam aşezat pe ultima treaptă, înconjurat de cei cîțiva camarazi care, urcînd scara în urma mea, mă sprijiniseră la timp cînd eram tocmai pe punctul de a mă prăbuşi. Îmi simțeam inima bătîndu-mi în gît şi îmi zvîcneau tîmplele. Mi-am revenit însă destul de repede şi am putut să-mi continuu drumul. De altfel, ajunsesem la destinație: ne aflam pe secția de la ultimul etaj al celularului de pe coada T-ului. Toate uşile celulelor de pe latura de nord a secției erau deschise în aşteptarea noastră! Cu ultimele puteri, ne-am tîrît spre noile noastre locuințe, ofițerul de serviciu repartizîndu-ne cîte şase în fiecare celulă. Componența celulelor n-a mai fost stabilită de Biroul politic, aşa cum se proceda în mod obişnuit la orice mutare de deținuți. Am fost pur

şi simplu introduşi în celule la întîmplare, fără vreo selecţie din partea administraţiei. Din cei cu care m-am nimerit în celulă, nu-mi amintesc decît de Paulică Bandu, Niki Vîlsan şi Victor Ghiţău.

Eram atît de epuizaţi încît, deîndată ce am pătruns în celulă, ne-am trîntit cu toţii de-a curmezişul, pe cele două paturi de la parter. Nimeni nu mai avea puterea să se caţere în paturile suprapuse. Zgomotul uşilor trîntite şi al zăvoarelor de la celulele care continuau să-şi primească locatarii l-am auzit ca prin vis. Nici paşii gardienilor, care se retrăgeau de pe secţie după îndeplinirea operaţiei, nu ne-au scos din starea de prostraţie în care căzusem. Nimeni n-a profitat de lipsa gardianului de pe coridor pentru a intra în vreun fel în contact cu celulele de la etajul inferior. Nici măcar neobositul nostru telegrafist, Paulică Bandu! Zăcea şi el pe pat lîngă mine, la fel de inert ca toţi ceilalţi. Pereţii şi caloriferul erau şi ei muţi ca şi noi. Nici un semnal Morse nu le dădea viaţă. Pe toată secţia domnea o linişte de cavou.

Nu ştiu cîtă vreme am dormit. Ne-a trezit zgomotul zăvorului. În uşă apăruse ofiţerul de serviciu, însoţit de plutonierul de la magazie. În spatele lor, pe coridor, doi deţinuţi de drept comun desfăşuraseră pe jos două pături, încărcate cu haine penale: într-una cămăşi şi izmene, în cealaltă pantaloni, vestoane şi mantale de zeghe. Toate, noi! Am fost echipaţi din cap pînă-n picioare! Pe alese! Am fost lăsaţi să scotocim în mormanul de efecte, pînă ce fiecare ne-am găsit hainele de dimensiunea potrivită. Ofiţerul ne privea îngăduitor, fără să ne grăbească şi fără să scoată o vorbă!

O dată îmbrăcaţi, ne-a închis din nou în celulă, iar păturile cu haine au fost tîrîte mai departe, în dreptul uşii vecine. Împărţitul hainelor a continuat în aceleaşi condiţii, pînă la capătul secţiei.

La noi în celulă nu s-au făcut multe comentarii pe seama evenimentului, deşi largheţea cu care ni se distribuiseră haine noi şi mai ales felul în care se procedase constituiau fapte cu totul ieşite din comun. N-am avut puterea să ne bucurăm mai mult de cîteva minute de perspectiva de a nu mai tremura de frig în zdrenţele pe care le purtasem pînă atunci. Copleşiţi de oboseală, am adormit din nou.

Ne-a trezit tot zăvorul de la uşă. Era acelaşi ofiţer, în aceeaşi formaţie. De data asta, pe păturile întinse pe coridor, în faţa uşii, se afla un morman de bocanci. Bocanci „reformă“, de la armată; uzaţi dar reparaţi şi în stare destul de bună. Celor care aveau încălţămintea ruptă (cazul majorităţii) sau care nu mai aveau deloc şi umblau de luni de zile în „galenţi“, li s-a spus să-şi aleagă cîte o pereche de bocanci. Apoi uşa s-a închis, ofiţerul a trecut

la celula următoare, iar noi ne-am culcat din nou. Aşa ne-am petrecut întreaga dimineaţă, dormind cît apucam între vizitele care s-au succedat pînă la prînz. După îmbrăcăminte şi încălţăminte, ni s-au înlocuit păturile rupte. Altă dată, ofiţerul de serviciu a venit să ne împartă căniţe de aluminiu. Pînă aci, fiecare celulă era dotată cu o singură căniţă de băut apă, pe care o foloseam toţi. Acum, aveam fiecare cîte una. După un alt răstimp, ni s-au înlocuit tinetele care curgeau şi ni s-au schimbat hîrdaiele de apă, care aveau doagele putrezite. La urmă, a venit şi rîndul saltelelor rupte şi care în loc de paie nu mai conţineau decît praf şi pleavă. Ne-au adus unele proaspăt umplute. Şirul de vizite s-a încheiat cu turneul lui Ciortan, care a întocmit o listă cu deţinuţii îndreptăţiţi la mîncare de regim. Criteriul de selecţie n-a fost diagnosticul medical, ci simpla declaraţie a deţinuţilor care afirmau că suferă de stomac sau ficat. Din proprie iniţiativă, Ciortan a mai înscris pe listă cîţiva deţinuţi care acuzau un grad de distrofie deosebit de avansat.

Între timp se făcuse ora prînzului. Zgomotul hîrdaielor tîrîte pe coridor ne-a trezit din toropeală. Deşi, chiar după primele două zile de grevă, senzaţia de foame ne dispăruse complet, la mirosul care invadase coridorul şi se strecurase pe sub uşă pînă în celulă, simţurile noastre atrofiate au reacţionat totuşi normal. Mirosul plăcut, aproape iritant, care mi-a gîdilat nările, mi-a stîrnit brusc sucurile gastrice şi m-a făcut să simt din nou golul din stomac. Uşa ne-a deschis-o Ciortan. Venise special înainte de distribuirea mesei pentru a ne sfătui cum să mîncăm după atîtea zile de post. Împărţirea mesei n-a început decît după ce a trecut pe rînd pe la toate celulele, spre a ne îndemna să fim cumpătaţi, să nu mîncăm mult şi cu lăcomie, pentru a nu ne pune sănătatea în pericol. Din punct de vedere medical, sfaturile lui Ciortan erau pe deplin justificate, însă mîncarea pe care am primit-o nu ne-a făcut să-i apreciem nici conştiinţa profesională, nici grija pe care ne-o purta. Gamelele ne-au fost umplute pînă la refuz cu o mîncare cum nu se mai pomenise pînă atunci în închisoarea din Piteşti: o iahnie de fasole densă şi plină de bucăţi de carne de porc şi de slănină! Cum să crezi în buna intenţie a unor sfaturi, cînd erau urmate de o invitaţie la sinucidere! Cu o asemenea mîncare, chiar un stomac normal ar fi fost supus la o grea încercare. Pentru organismul nostru slăbit, conţinutul gamelei, atît prin componenţă cît şi prin cantitate, reprezenta de-a dreptul o doză mortală. Mîncarea „de regim“ n-a fost nici ea mai prejos. În loc de fasole, erau paste făinoase. În rest, era la fel de grasă şi cu tot atît de multă carne şi slănină, ca şi a noastră! „Meniul“ ce ni s-a dat în prima zi după

încetarea grevei şi încă o bună bucată de vreme după aceea a făcut mult timp obiectul discuţiilor noastre. N-am reuşit însă niciodată să cădem de acord asupra intenţiei celor care stabiliseră „reţeta“ şi cantitatea. Urmăriseră într-adevăr să ne salveze de la moartea prin inaniţie sau dimpotrivă? Ne serviseră dintr-o dată toate caloriile şi substanţele nutritive, de care ne privaseră luni de zile, din ignoranţă sau cu bună ştiinţă? Era prostie sau act premeditat? Sau amîndouă la un loc?

Îndemnîndu-ne la cumpătare, se aşteptase oare Ciortan să-i urmăm indicaţia, sau îşi crease astfel numai pretextul de a ne fi prevenit, lăsînd să cadă asupra noastră întreaga responsabilitate a consecinţelor, în cazul că nu vom rezista tentaţiei de a mînca şi nu ne vom putea stăpîni foamea? Decît să ne dea sfaturi de sobrietate şi totodată să ne expună riscului ispitei, n-ar fi fost mai simplu şi mai sigur să ne administreze o alimentaţie mai raţională? Din fericire, prudenţa noastră a compensat incompetenţa sau intenţiile ticăloase ale administraţiei. Deşi, la apariţia hîrdaielor, pofta de mîncare ni se trezise din nou, ne-am străduit să ne stăpînim foamea. Majoritatea ne-am mulţumit să alegem bucăţile de carne mai puţin grase, iar din fasole n-am mîncat decît cîteva linguri. Restul, ca o culme a absurdului pentru viaţa de privaţiuni în care trăiam, l-am aruncat în tinetă!

Lunga experienţă a închisorii ne făcuse să adoptăm acest principiu: niciodată să nu arătăm administraţiei că ne prisoseşte mîncarea! De-a lungul anilor, numai rareori se întîmplase ca hrana deţinuţilor să depăşească necesarul, fie din cauza unui moment de „destindere“, fie pentru a ne reface o oarecare condiţie fizică, înainte de a ne trimite într-un lagăr de muncă. Totuşi, de fiecare dată cînd administraţia observase că deţinuţii nu-şi goliseră gamelele, raţia fusese imediat redusă şi, totodată, perioada de îmbunătăţire a hranei fusese şi ea scurtată. Amintindu-ne de perioadele de înfometare prin care trecusem şi care oricînd se mai puteau repeta, gestul nostru de a arunca hrana, deşi justificat, părea o adevărată blasfemie! Mîncarea, menţinîndu-şi calitatea şi cantitatea şi în zilele următoare, o parte din conţinutul gamelelor am continuat să-l deşertăm în tinetă. Pe zi ce trecea, aruncam însă tot mai puţin din porţia pe care o primeam. Abia după două–trei zile am început să ne putem mînca toată porţia. Datorită prudenţei cu care ne-am alimentat în primele zile după ieşirea din grevă, organismul nostru a trecut, fără accidente prea grave, prin această fază de readaptare. În afară de unele inerente tulburări de digestie, am suportat destul de bine şocul brutal, provocat de o hrană atît de nepotrivită după zece zile de pauză. Singurele consecinţe au fost arsurile de-a lungul

esofagului, care ne-au chinuit după fiecare masă, timp de vreo săptămînă.

În rest, sănătatea nu părea să ne fi fost afectată nici de grevă, nici de regimul ce i-a urmat. Dimpotrivă! Din punct de vedere fizic, ne-am refăcut uimitor de repede.

După primele două–trei zile, în care am dormit aproape tot timpul, ne-am recuperat forţele şi ne-am putut reintegra vieţii de pe celular. Profitînd de noua atitudine a gardienilor, care căutau să nu ne provoace sub nici o formă şi nici nu ne mai supravegheau cu aceeaşi strictețe ca înainte, am restabilit legăturile cu camarazii noştri din celelalte celule. Am aflat astfel că toate măsurile de îmbunătățire a regimului de detenție fuseseră luate cu aproape o săptămînă înainte, în timp ce noi ne găseam încă în grevă, izolaţi pe cealaltă aripă a penitenciarului. Schimbarea se produsese brusc. De pe o zi pe alta, hrana se ameliorase, deținuții căpătaseră îmbrăcăminte şi fuseseră zilnic scoşi la plimbare. În două încăperi de pe bara T-ului, amenajate de urgență în camere de infirmerie, Ciortan internase vreo douăzeci de bolnavi şi distrofici. În trei sau patru cazuri mai grave, deținuții fuseseră transportaţi cu duba-automobil a închisorii la spitalul penitenciarului Văcăreşti. Dimineața, la „număr“, Ciortan era nelipsit, notîndu-şi numele celor care se înscriau pentru vizita medicală. Solicitanții erau scoşi în cursul zilei la cabinetul medical, a cărui farmacie, înzestrată ca niciodată pînă atunci, dispunea de un bogat sortiment de medicamente. Ciortan îşi compensa lipsa de competență medicală printr-o neobişnuită larghețe în prescrierea medicamentelor, acceptînd în această privință sugestiile bolnavilor, care, fie îşi cunoşteau boala, fie primiseră indicații asupra tratamentului de care aveau nevoie de la camarazii lor doctori, deținuți ca şi ei, care îi consultaseră în celulă.

O dată cu stabilirea acestor condiții mai umane de viață, privind alimentația, îmbrăcămintea, igiena şi îngrijirea medicală, se schimbase şi atitudinea administrației față de deținuți. Începînd de la ofițeri şi pînă la ultimul gardian, nici unul nu mai înjura, insulta sau brusca vreun deținut. Nici căpitanul Mândreş nu se abătea de la noile maniere de comportare. De altfel, nu se mai arăta decît rareori pe secție, evitînd în general contactul cu deținuții şi limitîndu-se la relațiile de serviciu cu subalternii. Nimeni nu mai era pedepsit pentru orice fleac ca înainte, sub pretextul încălcării regulamentului. Gardienii se fereau să ne prindă în flagrant delict de privit pe fereastră, de cusut, de scris pe săpun sau de vorbit prin pereți cu vecinii, şi ca atare nu ne mai spionau atît de des prin vizetă. Iar atunci cînd totuşi o făceau, nu se mai apropiau de uşă pe furiş, ci dimpotrivă, aveau grijă să

vină călcînd apăsat sau tuşind, pentru a ne preveni şi a ne da timpul să ascundem obiectele interzise şi să ne întrerupem activităţile nepermise. Cu toate aceste precauţii, dacă se întîmpla totuşi ca un deţinut să se lase surprins, singura consecinţă era confiscarea obiectului. În cel mai rău caz, gardianul îi făcea un raport de nerespectarea regulamentului, dar zilele treceau şi deţinutul nu era dus să-şi execute pedeapsa. Carcerele, izolările, beciul şi lanţurile nu mai erau folosite. Încetarea abuzurilor şi samavolniciilor crease o atmosferă mai destinsă în raporturile dintre deţinuţi şi gardieni. Intenţia administraţiei de a nu ne provoca şi de a accepta chiar să ne facă anumite concesii, era vădită. Am încercat să exploatăm la maximum în beneficiul nostru această tendinţă, străduindu-ne să nu depăşim, cu pretenţiile pe care le ridicam, limitele acceptabile pentru administraţie. Pas cu pas, fără a exagera, am obţinut o serie de mici avantaje, menite să ne uşureze viaţa de toate zilele. Printr-o atitudine disciplinată şi lipsită de aroganţă, dar totodată demnă, am încercat să dovedim că, atîta vreme cît sîntem trataţi omeneşte şi în măsura în care găsim înţelegere, satisfăcîndu-ni-se unele necesităţi elementare de existenţă, administraţia poate conta din partea noastră pe o comportare docilă, care să nu pună în pericol ordinea şi disciplina în penitenciar. Încetul cu încetul, gardienii s-au convins că îşi pot asigura liniştea în timpul serviciului, mai degrabă prin bunăvoinţă decît printr-o severitate excesivă. În bună parte, chiar ofiţerii începuseră să înţeleagă că nu aveam de gînd să abuzăm de spiritul mai tolerant al ultimelor măsuri, pentru a ne răzvrăti sau a întreprinde cine ştie ce acţiuni nesăbuite. Voiam să-i convingem că printr-un tratament omenos puteau mai uşor menţine ordinea şi calmul pe care şi le doreau în închisoare, decît printr-un regim de teroare care să ne ducă în pragul deznădejdii şi să ne împingă la acţiuni disperate. N-a fost prea uşor să ajungem la un consens şi să-i facem pe toţi camarazii noştri să adopte aceeaşi comportare faţă de administraţie, care cerea multă răbdare şi stăpînire de sine.

După primele zile de euforie faţă de succesul grevei, spiritele s-au mai potolit şi, în urma discuţiilor purtate în celule, rînd pe rînd, chiar cei mai înfierbîntaţi şi înclinaţi spre o atitudine mai agresivă şi de continuă confruntare cu administraţia au fost temperaţi şi s-au declarat de acord cu tactica preconizată şi acceptată de marea majoritate. În general, sistemul a funcţionat destul de bine şi astfel, treptat, am reuşit să convingem conducerea închisorii că micile concesii pe care ni le făcea le consideram acte de bunăvoinţă şi nicidecum manifestări de slăbiciune sau drept o

capitulare de care voiam să profităm pentru a nu-i mai recunoaşte autoritatea şi a o face să piardă controlul situației. Cîteva incidente minore, ce în mod inevitabil s-au mai ivit pe parcurs, fie datorită cîte unui gardian mai rău, căruia îi venea greu să se conformeze noilor dispoziții de comportare şi mai scăpa cîte o înjurătură, fie provocate de ieşirea nestăpînită a vreunui deținut, au fost repede aplanate prin intervenția înțeleaptă a camarazilor de celulă mai ponderați şi cu mai mult sînge rece. Toți vegheam şi colaboram la menținerea acestui echilibru fragil care se stabilise între noi şi administrație, ştiind cît de uşor se putea strica, dacă suspiciunea şi teama conducerii de a nu ne putea stăpîni se trezea din nou. Strădania şi răbdarea ne-au fost răsplătite. Climatul în penitenciar devenea din zi în zi mai respirabil. Mai ales că, pe lîngă îmbunătățirea substanțială a întreținerii noastre, se putea observa şi o lentă dar sigură degradare a vigilenței excesive care ne sufoca. Eram din ce în ce mai rar supravegheați prin vizetă. Gardienii nu mai erau obsedați de ideea fixă a interdicției oricărui contact între celule.

De cînd obținusem permisiunea ofițerului politic ca, la plimbare, în fiecare curte să fie scoase cîte două celule concomitent, deoarece, ținînd seama de numărul total al celulelor, numai aşa puteau ieşi zilnic la aer, timp de o jumătate de oră, toți deținuții, noțiunea de izolare îşi lărgise conținutul. Gardienii nu mai vedeau nici ei o încălcare a regulamentului dacă deținuții din două celule vecine stăteau de vorbă între ei la fereastră, din moment ce erau scoşi împreună la aer. Şi regula severă după care se executa plimbarea se relaxase.

De la mersul în cerc, în monom, cu mîinile la spate, cu ochii în pămînt şi în tăcere, am început mai întîi prin a merge în rînd cîte doi. Apoi am renunțat să mai ținem mîinile la spate, gardienii abținîndu-se şi ei de a ne mai face vreo observație. Şi aşa, treptat, ne-am ridicat şi privirile mai sus, s-au pornit şi conversațiile, mai întîi pe şoptite şi apoi cu glas normal, ca să sfîrşim prin a nu mai respecta nici formația de mers cîte doi. În cele din urmă, am ajuns să ne plimbăm liber, fără nici un fel de constrîngere sau, mai bine zis, eram scoşi în curte şi lăsați în voia noastră, fie că ne plimbam sau stăteam pe loc, vorbind şi discutînd cît ne plăcea. Cînd era senin şi vreme bună, nimeni nu ne mai spunea nimic dacă ne scoteam cămăşile sau ne întindeam pe jos, pe plăcile de beton ale curții încălzite de dogoarea soarelui de vară.

Gardianul nu-şi mai făcea decît din cînd în cînd apariția în capul scării, şi nu atît pentru a ne supraveghea, cît pentru a-şi omorî timpul, privind spre

munții care se vedeau în zare peste zidul curții sau ascultînd şi el pe cîte unul din vorbitorii noştri în jurul căruia făcusem cerc.

Cu cît creştea delăsarea gardienilor, cu atît se intensificau şi se diversificau activitățile deținuților. Pe lîngă cusutul, cîrpitul hainelor şi discuțiile cu glas normal şi nu pe şoptite, care nu mai constituiau abateri de la regulament, în toate celulele se dezvoltaseră o sumedenie de alte ocupații, în continuare interzise, care se practicau pe ascuns. Se născuse o adevărată industrie artizanală de fabricat ace de cusut şi „costici“ din bucăți de sîrmă şi de tablă, găsite prin curte. Orice obiect metalic recoltat pe coridoarele închisorii, în drumurile noastre spre cabinetul medical sau spre sala de duşuri, îşi găsea întrebuințarea. Cuiele deveneau croşete de împletit sau dăltițe de sculptat în os. Fiecare aveam fie o cruciuliță, fie chiar o iconiță, minuțios cizelate din cîte un fragment de os de vită găsit în gamelă. Din miez de pîine frămîntat se confecționau nasturi, piese de şah, puluri de table şi zaruri. Din rația de săpun de rufe pe care o primeam, de asemenea frămîntat şi amestecat cu praf de D.D.T., se modelau plăcuțe de scris, extrem de subțiri şi de rezistente. Numărul de plăcuțe scrise, care circulau din mînă în mînă, din celulă în celulă şi de la un etaj la altul, pe toate secțiile penitenciarului, creştea zi de zi. În orice moment al zilei se aflau în tranzit, prin fiecare celulă, zeci de plăcuțe cu cel mai variat conținut, de la lecții de limbi străine, cursuri de matematică, fizică, chimie, filozofie, istorie etc., pînă la romane clasice, care apăreau în foileton, diferite texte literare şi poezii. Preoții difuzau şi ei plăcuțe cu rugăciuni şi cu subiecte religioase, despre viețile sfinților şi din istoria Bisericii. Aproape că nu-ți ajungea ziua ca să parcurgi toate aceste „publicații“, care se perindau de dimineață şi pînă seara prin celulă. Zi de zi, rețeaua noastră de comunicații şi de expediție a plăcuțelor se extindea, acoperind cele mai îndepărtate unghere ale închisorii, devenind tot mai stufoasă şi mai complicată, dar totodată perfecționîndu-se continuu. Nici o celulă de pe secțiile ocupate de deținuții politici nu mai era în afara acestui circuit. Toate strădaniile noastre se îndreptau însă, în special, spre a stabili acelaşi fel de legături şi cu deținuții de drept comun, singurii de la care trăgeam nădejde să aflăm ştiri mai proaspete, fie din țară, fie din străinătate.

De cînd măsurile de vigilență se atenuaseră, deținuții de drept comun prinseseră şi ei mai mult curaj. Tot mai dese erau cazurile în care răspundeau favorabil la apelurile noastre, acceptînd să intre în contact cu noi, fie prin dialog direct de la fereastră la fereastră, atunci cînd nu era nici

un gardian prin curte, fie prin intermediul „ancorei“, care, de îndată ce se lăsa seara, transporta corespondența scrisă pe plăcuțe de săpun, asigurînd naveta poştală între etajele superioare, ocupate de „politici“ şi parterul şi subsolul clădirii, locuite de dreptul comun. Din păcate, de cele mai multe ori, nivelul politic al interlocutorilor noştri era departe de a ne satisface exigențele, majoritatea nefiind în stare să ne alimenteze decît cu zvonuri, care mai de care mai neverosimile. Din cînd în cînd, reuşeam însă să recrutăm şi cîte un corespondent informat, la zi cu toate evenimentele importante din lume. Din lumea pestriță care popula celulele dreptului comun ale penitenciarului din Piteşti, categoria contabililor constituia cel mai prețios izvor de informații. La vremea aceea, condamnările pentru delapidare şi gestiune frauduloasă erau în floare, contabilii fiind găsiți, pe drept sau pe nedrept, țapii ispăşitori pentru ineficiența întreprinderilor de stat care nu-şi îndeplineau planul. Prin studiile şi pregătirea lor profesională, care îi situau pe o treaptă intelectuală superioară celorlalți, contabilii erau mai bine informați şi capabili să ne relateze ştirile cu mai multă exactitate. Majoritatea erau la curent cu situația politică, nu numai din lectura presei româneşti, dar şi din emisiunile posturilor de radio străine, pe care le ascultaseră înainte de a fi fost arestați. Din păcate, toate aceste contacte, stabilite cu atîta trudă, cu diferiți deținuți de drept comun, erau efemere. Pentru deținuții de drept comun, închisoarea din Piteşti nu era un penitenciar de executare a pedepsei. Numai un mic număr, cu condamnări uşoare, îşi ispăşeau sentințele pe loc, fiind afectați la muncile interioare de întreținere (de la bucătărie, grajd, spălătorie etc.), pînă la data eliberării. Ceilalți erau încarcerați doar pe durata prevenției, fiind transferați la alte închisori sau colonii de muncă, imediat după ce li se judeca procesul. Această situație ne obliga să fim mereu în căutarea de noi contacte, pentru a preveni întreruperile şi a întreține activă singura cale prin care, de bine de rău, reuşeam să nu fim complet izolați de lume.

Efectele fizice şi psihice ale regimului de foamete şi teroare, sub care trăisem de mai bine de un an, de cînd păşisem pentru a doua oară pragul închisorii din Piteşti, dispăruseră aproape cu desăvîrşire. Numai cei foarte bătrîni şi bolnavi mai aminteau de aspectul jalnic sub care ne prezentam cu toții, cu numai cîteva săptămîni în urmă. Ceilalți ne refăcusem ca prin minune. Ne întremasem şi recăpătasem înfățişare omenească. Revenisem la viață şi ne bucuram din plin de relaxarea intervenită în condițiile de detenție, după grevă. De această atmosferă propice am beneficiat întreaga vară, răstimp în care toate avantajele obținute după grevă s-au menținut

intacte, făcîndu-ne impresia unor drepturi definitiv cîştigate.

Rarele controverse ce s-au mai iscat între deținuți şi membrii administrației n-au degenerat în conflicte cu consecințe mai grave. Dimpotrivă, ele se soluționau prin tratative, din care, de cele mai multe ori, ne alegeam cu încă o concesie în plus, oricît de mică.

La vreo lună după grevă, ofițerul politic a procedat la o schimbare în componența celulelor. Cu această ocazie, am fost şi noi, foştii grevişti, împrăştiați prin diferite celule şi amestecați cu restul deținuților. Încetase regimul de izolare la care fuseserăm supuşi, ca elemente răzvrătite; o aşa-zisă carantină, în care de fapt nu ne simțiserăm pedepsiți, ci mai degrabă privilegiați şi menajați, în comparație cu ceilalți deținuți care nu ne urmaseră în grevă. Am nimerit cu un etaj mai jos, într-o celulă cu fereastra orientată spre oraş. De cum am intrat pe uşă, am fost primit cu manifestări entuziaste de prietenie din partea locatarilor. Pe cei mai mulți nu-i mai întîlnisem de luni de zile, deşi întreținusem legătura cu ei prin mijloacele noastre de comunicație. Regăsirile erau însă întotdeauna prilej de bucurie în închisoare; mai emoționante decît în libertate — la fel ca şi despărțirile. De data asta, pe lîngă efuziunea sentimentală, apărea şi o nuanță de admirație. Toți cei care participaserăm la grevă ne bucuram de o prețuire deosebită în rîndurile camarazilor noştri: eram eroii zilei! O aureolă măgulitoare, care n-a pălit de-a lungul anilor pe care i-am mai petrecut în închisoarea din Piteşti. Dimpotrivă! Ori de cîte ori i se vorbea unui nou deținut sosit printre noi despre vreunul din cei cincizeci şi cinci de participanți la acțiunea din acea primăvară, pe lîngă datele personale, vîrstă, profesiune şi alte trăsături fizice şi morale caracteristice, nu lipsea niciodată mențiunea: „A luat parte la greva din 1956!“ Semnalarea faptului făcea parte din prezentarea noastră, constituind totodată o indicație şi o garanție în privința atitudinii şi caracterului. În cursul anilor ce au urmat, avea să mi se aducă la cunoştință, în mai multe rînduri, că aceeaşi mențiune fusese consemnată şi în dosarul meu, alături de o alta, mai veche, aceea de „evadat“. Desigur că pentru cei care îmi țineau dosarul la zi, pentru a fi consultat în anumite împrejurări, interpretarea celor două semnalmente era cu totul alta decît aceea a lumii de după gratii.

În noua celulă în care fusesem repartizat l-am reîntîlnit pe Fred Cerchez. Împărțisem cu el celula din care începusem greva. Primul impuls, dat de bucuria revederii, ne-a făcut să ne îmbrățişăm. În clipa următoare însă, mi-am adus aminte de asprimea cu care mă judecase atunci cînd îi anunțasem hotărîrea noastră de a intra în grevă. N-am rezistat tentației de a-

mi lua revanşa acum, cînd acţiunea noastră fusese încununată de succes.

— Nene Fred, îţi mai aminteşti cum ne-ai acuzat de inconştienţă şi chiar de atentat la viaţa şi sănătatea camarazilor noştri, cînd te-am anunţat că vom declara greva foamei? Te-aş întreba acum: ce părere ai despre cei care stau de o parte şi nu-şi asumă nici un risc, dar în schimb profită de pe urma sacrificiilor făcute de cei pe care i-ai tratat de inconştienţi?

Onestitatea răspunsului lui Fred Cerchez m-a dezarmat:

— Dragul meu, recunosc că ai avut dreptate şi vă felicit! Trebuie însă să priveşti cu indulgenţă slăbiciunile bătrîneţii. Teama şi timorarea sînt, ca şi răbdarea şi înţelepciunea, atributele vîrstei!

Cu obişnuita lui blîndeţe şi delicateţe, Fred Cerchez mi-a servit astfel o binemeritată lecţie de modestie, pentru satisfacţia pe care căutasem să mi-o iau, profitînd de faptul că evenimentele ne dăduseră dreptate. După acest schimb de cuvinte, nici unul din noi n-a mai alimentat controversa. Relaţiile noastre s-au restabilit la vechiul nivel, pe fundalul afecţiunii reciproce care ne legase înainte de grevă. Raporturile noastre au rămas neschimbate de-a lungul anilor pe care i-am mai petrecut în Piteşti. Capriciile mutărilor ordonate periodic de ofiţerul politic ne-au mai dat de cîteva ori prilejul să stăm în aceeaşi celulă. De fiecare dată ne-am regăsit cu aceeaşi bucurie. Apoi, drumurile noastre în închisoare s-au despărţit definitiv şi cîţiva ani n-am mai auzit unul de altul. Ne-am reîntîlnit abia în 1964, în Bucureşti, după eliberare. Timpul nu alterase cu nimic sentimentele ce ni le purtam. După alţi cinci ani, cînd am reuşit să plec în străinătate, am pierdut din nou contactul pentru o vreme. Eram la München, cînd am primit vestea că şi Fred Cerchez izbutise în cele din urmă să iasă din ţară. Mi-a scris de la Paris, unde se stabilise. Am reluat legăturile prin telefon şi corespondenţă. După voce şi din scrisori, mi se părea neschimbat, ceea ce mă făcea să uit de diferenţa de vîrstă dintre noi. N-am mai apucat să ne revedem. Fred Cerchez s-a prăpădit la Paris, la o vîrstă destul de înaintată.

CINCI LUNI DE LINIŞTE

Timp de cinci luni, regimul de detenție instaurat după grevă n-a mai suferit modificări însemnate. Pe toată această durată, administrația n-a mai încercat în nici un fel să ne înăsprească condițiile de trai. Situația alimentară nu s-a deteriorat, nu s-a luat nici o măsură care să ne îngrădească drepturile cîştigate şi, în general, abuzurile din trecut nu s-au mai reeditat, nici în privința represiunii, nici a excesului de vigilență, menite să ne macine sănătatea fizică şi să ne uzeze sistemul nervos. Administrația renunțase la sistemul de supraveghere permanentă şi la imixtiunea, pînă în cele mai intime manifestări de viață, din interiorul celulelor. Din toate procedeele la care recursese pînă atunci comandantul Mândreş, mînă în mînă cu ofițerul politic Lupu, pentru a ne face viața cît mai imposibilă, unul singur, din fericire cel mai inofensiv, a continuat să fie aplicat cu şi mai mare frecvență ca pînă atunci: mutarea deținuților dintr-o celulă într-alta. Memoria nu mă mai ajută să reconstitui componența tuturor celulelor prin care am trecut în acest răstimp, sau succesiunea exactă a episoadelor mai deosebite cărora le-am fost martor.

Primul eveniment mai important de care îmi amintesc s-a petrecut în primele săptămîni după grevă. A început printr-un fapt banal: vizita unei comisii compusă din mai mulți ofițeri M.A.I., în frunte cu un maior. Eram obişnuiți cu astfel de inspecții, care de obicei se încheiau cu o înrăutățire a regimului de detenție. Vizita s-a desfăşurat după tipicul cunoscut.

Grupul de ofițeri, însoțiți de comandantul închisorii, a făcut turul închisorii, s-a oprit la fiecare celulă în parte, a cerut să li se deschidă uşa, a aruncat o privire inexpresivă în interior şi, fără o vorbă, a trecut mai departe. De data asta, au lipsit din ritual întrebările provocatoare adresate deținuților, insultele sau amenințările. Au lipsit şi urmările inspecției, care nu s-a soldat, ca în alte ocazii similare din trecut, cu noi măsuri care să ne înăsprească viața. Abia peste cîteva zile am aflat că obiectivul comisiei care se deplasase la Piteşti nu eram noi, deținuții, ci membrii administrației.

Vestea ne-a parvenit, prin Morse, de la Daniel Cantemir, a cărui celulă se găsea la capătul coridorului. Fiind planton pe secția noastră, Daniel avusese posibilitatea să întreţină şi să cultive în continuare legăturile pe care le stabilise cu plutonierul Dobre. Acesta îl informase că misiunea comisiei venite de la Bucureşti era de a proceda la o verificare a dosarelor membrilor administrației şi de a aplica apoi dispoziția recentă a Ministerului de Interne, prevăzînd o reducere a cadrelor. Lucrările comisiei au durat mai bine de o săptămînă. Şedinţele de lucru se ţineau într-unul din birourile închisorii, cu uşile închise. Operația se desfăşura într-un secret absolut, chiar față de ofițerii penitenciarului. Căpitanul Mândreş era singurul membru al administrației care participa la activitatea comisiei. Ce s-a petrecut la acele întruniri, în spatele uşilor închise, a fost dat în vileag la încheierea lucrărilor, în cadrul unei şedinţe la care a fost convocat întregul efectiv al personalului administrației. Prin plutonierul Dobre am aflat şi noi.

În prezența maiorului, preşedintele comisiei venite de la Ministerul de Interne, căpitanul Mândreş a citit numele gardienilor şi ofițerilor care din acel moment erau puşi în disponibilitate. Cuvîntul de încheiere l-a ținut maiorul, care a explicat „necesitatea epurării cadrelor de elementele necorespunzătoare din punct de vedere social, politic sau profesional, în scopul întăririi vigilenței revoluționare a organelor Securității, care apără cuceririle socialiste împotriva reacțiunii imperialiste şi a duşmanilor partidului şi poporului… etc., etc.“ Maiorul a subliniat apoi rolul pozitiv al căpitanului Mândreş, care, prin recomandările lui, a ajutat la depistarea şi eliminarea elementelor nedorite din rîndurile administrației penitenciarului. Cu acest elogiu adus lui Mândreş, şedința a luat sfîrşit. În după-amiaza aceleiaşi zile însă, acelaşi maior i-a înmînat lui Mândreş un plic cu sigiliul Ministerului de Interne, prin care i se aducea la cunoştință că este demis din postul de comandant al închisorii Piteşti. Urmaşul lui era chiar maiorul! Eleganța procedeului corespundea nu numai stilului M.A.I., dar era şi pe măsura victimei!

La vestea dispariției lui Mândreş, întreaga închisoare a răsuflat uşurată, de la deținuți şi pînă la ultimul gardian. Tot datorită plutonierului Dobre, i-am mai putut urmări o vreme cariera lui Mândreş. Imediat după ce i-a predat maiorului succesiunea direcției penitenciarului, Mândreş a fost eliminat şi din cadrele M.A.I. Recunoştința Securității pentru devotamentul cu care o servise l-a urmărit însă şi în viața civilă. La scurtă vreme după ce şi-a pierdut gradul şi uniforma M.A.I., Mândreş a fost arestat şi trimis în

judecata unui tribunal civil, pentru o serie de abuzuri săvîrşite în timpul serviciului. Era învinuit de favorizarea unor deţinuţi contra mită, de persecutarea, lovirea şi torturarea altora, care nu-i plătiseră mită, şi de violarea unei deţinute în celulă. Toate aceste delicte se refereau numai la deţinuţii de drept comun. Despre comportarea lui Mândreş faţă de deţinuţii politici nu s-a pomenit nici un cuvînt în timpul procesului. Era evident că pentru publicul din sală trebuia să reiasă că în penitenciarul Piteşti nu se aflau decît deţinuţi de drept comun. Dintre aceştia, cîţiva au fost citaţi de procuror şi au depus mărturie în instanţă. Tot ca martor al acuzării a fost citat şi gardianul care fusese de serviciu pe secţia femeilor în seara în care Mândreş, beat, intrase în celula deţinutei şi o violase. Gardianul confirmase faptul, declarînd totodată că Mândreş îi dăduse ordin să nu vorbească nimănui despre cele petrecute. Nu mai ţin minte ce sentinţă s-a pronunţat la sfîrşitul procesului, dar Mândreş a fost trimis pentru cîţiva ani să îngroaşe rîndurile dreptului comun. Nici cel mai naiv dintre noi nu credea că înlăturarea lui Mândreş se datorase comportării lui la conducerea închisorii sau că faptele ce i se imputaseră la proces nu erau cunoscute de ani de zile autorităţilor cărora le fusese subordonat. Nimeni nu-şi făcea iluzii că, epurîndu-l din cadrele M.A.I. şi condamnîndu-l, regimul ar fi acţionat în virtutea spiritului de echitate. Toţi erau convinşi că greva noastră contribuise în mare măsură la căderea lui Mândreş. Totuşi, ea nu avusese decît rolul ultimei picături care provoacă revărsarea paharului. Adevăratele motive care au determinat căderea lui Mândreş în dizgraţie păreau să-şi aibă explicaţia în ceea ce s-a numit pe vremea aceea „spiritul de la Geneva“.

În urma Conferinţei de la Geneva din 1955, în relaţiile încordate dintre Est şi Vest intervenise o perioadă de dezgheţ, care se făcuse simţită şi în închisori. În regimul de detenţie se înregistrase o îmbunătăţire relativă a hranei şi o atenuare a brutalităţii tratamentului. Majoritatea directorilor de penitenciare fuseseră fie înlocuiţi, fie mutaţi de la conducerea unei închisori la alta, urmînd să afişeze în noile lor posturi o atitudine mai corectă şi o comportare mai umană faţă de deţinuţi. Lupii primiseră ordin să se îmbrace în blană de oaie! Mândreş fusese unul din puţinii comandanţi de închisoare care rămăsese mai departe pe scaunul lui de director la Piteşti. Deşi, la început, aplicarea noilor dispoziţii privind ameliorarea condiţiilor de viaţă pentru deţinuţii politici s-a deosebit de la o puşcărie la alta, suferind tărăgănări sau interpretări diferite în funcţie de comandantul respectiv, în cele din urmă s-a instaurat totuşi un regim mai mult sau mai puţin similar,

în toate penitenciarele. Am putut urmări evoluția acestei situații datorită deținuților care continuau să fie aduşi cu duba la Piteşti. În circuitul lor permanent prin țară, vagoanele penitenciare opreau de două ori pe lună în gara Piteşti (o dată în drumul lor spre Jilava, altă dată dinspre Jilava către Timişoara). Aşteptam cu nerăbdare sosirea celor două curse, care, prin deținuții pe care îi lăsau la Piteşti, ne făcea legătura cu celelalte închisori. Din spusele celor care veneau din Jilava mai cu seamă, ne puteam face o vedere de ansamblu asupra situației generale din închisori. Jilava era placa turnantă a transferurilor de deținuți, punctul de triaj prin care trecea în mod obligatoriu orice transport de deținuți de la o închisoare la alta. Avusesem astfel posibilitatea să urmărim, în cursul ultimelor luni, evoluția situației din celelalte închisori şi să constatăm că numai în Piteşti regimul de detenție nu suferea nici o modificare. În ce măsură perpetuarea abuzurilor şi a teroarei instaurate de Mândreş la Piteşti era tolerată cu bună ştiință de autoritățile superioare, sau era numai o abatere, din inițiativă locală, de la noile directive, nu ne-am putut da seama. Faptul însă că, imediat după grevă, situația s-a schimbat radical, aducînd o ameliorare a condițiilor de detenție şi a atitudinii administrației față de noi, culminînd cu înlăturarea lui Mândreş şi chiar arestarea lui, ne-a făcut să tragem concluzia că M.A.I. ținea neapărat să se desolidarizeze de abuzurile săvîrşite sub domnia lui în Piteşti. Greva noastră provocase intervenția directă a Ministerului de Interne, tocmai în momentul în care regimul căuta să simuleze o intrare în legalitate, pentru a-şi crea o imagine mai prezentabilă în ochii opiniei publice internaționale. În atari împrejurări, figura despotică a lui Mândreş nu se mai înscria în noul climat politic şi devenise compromițătoare pentru stăpînire. Pentru noi era limpede că Mândreş a fost sacrificat pe altarul „destinderii“. Un altar pe care regimul nu va întîrzia să-l profaneze din nou.

Pînă una-alta însă, dispozițiile venite să ne îmblînzească viața în detenție şi atitudinea mai umană a noului comandant față de noi ne-au prins bine. După permanenta tensiune nervoasă sub care trăisem pe vremea lui Mândreş, relaxarea adusă de maiorul care îi luase locul era mai mult decît binevenită. În privința sincerității bunelor lui intenții, nu ne-am făcut însă nici un fel de iluzii, ştiindu-l un simplu executant al ordinelor pe care le primea şi care, de pe o zi pe alta, îl puteau transforma într-o brută, cu nimic mai prejos decît fusese Mândreş. Noul comandant se arăta foarte rar pe celular. Toate problemele ce se iveau între deținuți şi administrație, care pînă aci necesitau intervenția comandantului, erau acum soluționate de ofițerul de serviciu. În cazuri mai rare, cînd acesta din urmă nu îndrăznea

să-şi ia răspunderea unei hotărîri, recurgea la unul din cei trei sau patru ofițeri ai penitenciarului, care îi erau imediat superiori ierarhic. În general însă, nici ofițerii nu-şi mai făceau apariția pe secție, decît extrem de rar. Treceau uneori zile întregi fără ca vreunul să se arate pe coridoarele celularului. Gardienii răsuflau şi ei uşurați. Nu mai trăiau sub teama inspecțiilor inopinate din epoca lui Mândreş, care le căuta şi lor nod în papură, consemnîndu-i sau chiar pedepsindu-i cu zile de arest, pentru orice fleac. Acum profitau şi ei de această „destindere“, făcîndu-şi viața cît mai uşoară în timpul serviciului. Nemaifiind controlați de superiori, nu-şi mai îndeplineau nici ei îndatoririle cu conştiinciozitatea de altădată. Se mulțumeau cu executarea strictului necesar din programul zilnic: ne împărțeau masa, ne scoteau cu tinetele la W.C. şi ne scoteau la plimbare. Restul timpului şi-l petreceau aşezați pe scaunul lor din capătul coridorului, dormind cu capul pe masă sau stînd de vorbă cu gardianul de pe secția vecină. Cu supravegherea noastră în celule nu se mai osteneau. Nu ne mai spionau prin vizetă şi nu mai ascultau pe la uşi. Delăsarea „vigilenței“ ajunsese atît de departe, încît renunțasem aproape complet la mijloacele noastre clandestine de comunicație. Morsele căzuse în desuetudine. Acum se discuta în gura mare de la o fereastră la alta, din conversațiile care se suprapuneau rezultînd uneori o asemenea confuzie de voci, încît abia ne mai puteam înțelege. Numai cînd vacarmul lua proporții, ostaşul din turnul de pază se simțea obligat să strige: „Mai lăsați gura!“ O făcea însă fără convingere şi fără să se aştepte la vreun rezultat. Cum intervenția lui nu producea nici un efect, renunța să-şi mai repete îndemnul, se întorcea cu spatele la închisoare şi, rezemat de balustrada platformei pe care stătea, se cufunda în contemplarea peisajului, în timp ce noi ne continuam nestingheriți discuțiile la fereastră.

Din cînd în cînd, încercam să luăm contact pe aceeaşi cale şi cu deținuții de drept comun, care ocupau acum camerele de la subsol, în care stătuserăm noi în prima perioadă de detenție în Piteşti. Multă vreme au rămas muți la chemările noastre. De cîteva ori, ne-a parvenit cîte un răspuns timid, dar de îndată ce întrebările alunecau spre subiecte cu caracter politic, interlocutorul nostru tăcea. Cum componența camerelor de la subsol se schimba destul de des, tentativele noastre de a stabili contacte cu dreptul comun au continuat, în speranța că, într-o bună zi, se va găsi unul mai curajos, care să îndrăznească să intre în legătură cu noi. Rezultatele perseverenței noastre s-au lăsat destul de mult aşteptate. Primul succes l-a înregistrat George Sarry. Încăpățînarea cu care zilnic căuta să ia

legătura cu dreptul comun i-a fost în cele din urmă răsplătită, cînd, într-o dimineață, lansîndu-şi obişnuitul apel către camera de la subsol, a primit imediat răspuns. Omul care se prezentase atît de prompt la fereastră fusese chiar atunci introdus în cameră. Fără nici o ezitare, a angajat dialogul cu Sarry. A început prin a se prezenta, un act de curaj neobişnuit la deținuții de drept comun, conştienți de riscul de a fi identificați şi acuzați de complicitate cu „politicii“. Îl chema Gîrbei. În curînd avea să devină pentru toată lumea nea Gîrbei, aşa cum i se adresa George Sarry cînd vorbea cu el pe fereastră. Deşi era departe de a avea nivelul politic corespunzător speranțelor noastre, nefiind capabil să ne satisfacă setea de informații, nea Gîrbei a fost pentru noi omul trimis de providență, care ne-a deschis calea de comunicație cu lumea dreptului comun. Datorită autorității de care se bucura printre ai lui, a reuşit să spargă gheața care îi despărțea de noi, spulberîndu-le teama, aproape superstițioasă, pe care le-o insuflase administrația, cu privire la consecințele ce le-ar avea de suferit în caz de colaborare cu „politicii“. Dacă, personal, nu era în stare să ne spună nimic din ceea ce ne interesa, în schimb Gîrbei ne transmitea tot ce afla de la alții mai bine informați sau îi punea chiar în legătură directă cu noi, convingîndu-i să ne vorbească şi ei de la fereastră. Deşi nu prea înțelegea pasiunea noastră pentru ştiri, şi-a dat totuşi mereu silința să ne facă pe plac şi să descopere, printre delincvenții încarcerați pe secția lui, oameni mai de curînd arestați, la curent cu ultimele noutăți politice. Cred că Gîrbei nu şi-a dat niciodată seama de imensul serviciu pe care ni l-a făcut. Îndrăzneala lui, de a rupe tăcerea şi de a intra în legătură cu noi, le-a dat curaj şi celorlalți deținuți de drept comun, provocînd o schimbare generală în atitudinea lor de pînă atunci față de „politici“. Primul pas făcut de Gîrbei le-a înfrînt frica şi i-a îndemnat pe tot mai mulți să facă la fel. Tăcerea fusese ruptă şi, din acel moment, calea spre sursele de informații ale dreptului comun, deschisă de Gîrbei, n-a mai putut fi niciodată definitiv întreruptă de administrație, nici chiar după plecarea lui din Piteşti. Gîrbei era departe de a fi conştient că fusese inițiatorul noului spirit care, o dată cu apariția lui, avea să se dezvolte în rîndurile dreptului comun. El luase legătura cu noi spontan, fiind animat de un singur gînd: să ne ajute!

Ştiind cît de persecutați eram şi ce regim discriminatoriu ni se aplica față de cel de care se bucura el la dreptul comun, Gîrbei considera că nu era „creştineşte“ să stai nepăsător la suferința altuia. Voia cu orice preț să ne facă părtaşi la alimentele din pachetul pe care îl primise recent de acasă şi ne cerea ca la căderea nopții să lăsăm „ancora“ pînă la fereastra lui de la

subsol. „M-ar bate Dumnezeu dacă aş mînca singur din traista pe care am primit-o, cînd dumneavoastră n-aveţi dreptul la pachet de acasă!“ Degeaba i-am explicat că în ultima vreme nu mai sufeream de foame, că primeam mîncare suficientă şi că, oricum, eram prea mulţi la număr, pentru a ne alege cu ceva din cele ce voia să ne ofere. Gîrbei continua să insiste, vrînd neapărat să ne fie de ajutor. „Măcar ceva de fumat să vă trimit!“ Spre mulţumirea lui, la propunerea ţigărilor am capitulat. Cînd s-a întunecat, George Sarry a coborît ancora iar Gîrbei a legat de capătul sforii un săculeţ cu cîteva zeci de ţigări. După o serie întreagă de alte operaţii, ţigările au fost distribuite, ancora funcţionînd de-a lungul şi de-a latul faţadei închisorii, fie vertical, ca ascensor de la un etaj la altul, fie orizontal, prin balansare de la o fereastră la alta a celulelor de pe acelaşi etaj. În seara aceea s-a fumat în toate celulele aflate pe faţada de nord a puşcăriei. Cele de pe faţada de sud şi-au primit tainul a doua zi dimineaţa, cînd ţigările le-au fost depuse în ascunzătoarea din W.C., pe care o foloseam drept căsuţă poştală. La buna dispoziţie creată de cele cîteva fumuri trase din aceeaşi ţigară, care circula din mînă în mînă, Gîrbei a mai adus şi altă contribuţie: a cîntat! A cîntat la fereastră, ţinînd în dreptul gurii o căniţă de băut apă, pentru a-şi amplifica vocea şi a se face auzit pe toată aripa clădirii. Nu l-a întrerupt nici un gardian, iar santinela din prepeleac l-a ascultat pînă la sfîrşit, fără să-i facă vreo observaţie. Nea Gîrbei avea o voce caldă, plăcută, iar cîntecele lui, cu iz de mahala ţigănească, erau mai toate cîntece de jale. Parte din repertoriu ne era cunoscut. După cuvinte şi temă, ne-am dat seama că făceau parte din folclorul puşcăriaşilor de drept comun. Într-unul din ele, criminalul se tînguia după libertatea pierdută şi îl blestema pe procurorul lipsit de inimă, care nu înţelesese că-şi ucisese rivalul din dragoste pentru iubita lui. Părea să fie cîntecul lui favorit, Gîrbei fiind condamnat pentru crimă pasională.

Din conversaţiile purtate la fereastră cu Sarry, am înţeles că îşi găsea fapta justificată. Spunea că fusese nevoit să-şi apere onoarea şi nu regreta nimic. Era şi motivul pentru care nu se considera ca făcînd parte din categoria celorlalţi deţinuţi de drept comun. O spunea tare, fără să se sfiască de cei cu care era în cameră. „Eu nu sînt găinar, hoţ sau borfaş ca ăştia. Eu sînt om cinstit, n-am băgat mîna în buzunarul nimănui!“ Se pare că tovarăşii lui de celulă erau de acord cu distincţia pe care o făcea Gîrbei. Nu numai că acceptau să fie disprețuiți fiindcă erau hoţi, dar aveau pentru Gîrbei o admiraţie şi un respect deosebite. Am remarcat-o de fiecare dată cînd acesta se adresa pe fereastră cîte unui deţinut de drept comun din altă

celulă. Era destul de greu de înțeles ce-i spunea, fiindcă, spre deosebire de conversațiile pe care le purta cu noi şi în care ne vorbea „pe radical“, cu interlocutorul lui de drept comun întrebuința un argou, care în mare parte ne era necunoscut. Aşa, de pildă, într-o zi, întrebîndu-ne dacă mai avem țigări şi aflînd că le-am terminat, ne-a spus că, deşi nici el nu mai avea, va aranja în aşa fel încît să fim aprovizionați pe altă cale, pînă ce-i va sosi următorul pachet de acasă. Imediat după aceea, l-am auzit interpelîndu-l, de la fereastra lui, pe un deținut de la geamul unei celule de pe aripa perpendiculară pe clădirea în care ne aflam. Distanța era destul de mare. Ca să se facă auzit, a vorbit tare, dar totodată de neînțeles pentru un gardian care ar fi ascultat conversația. Am urmărit şi noi dialogul. Era de-a dreptul cifrat! În afară de cîteva cuvinte, pe care le învățasem şi noi (cum ar fi: caraliu = gardian, sau sarsana = traistă, săculeț), n-am înțeles nimic. Cineva dintre noi i-a cerut lămuriri în privința cuvîntului „spuma“, care revenise de mai multe ori în cursul convorbirii şi a cărui semnificație nu părea să fie cea pe care i-o cunoşteam. Gîrbei ne-a explicat că prin „spuma“ eram desemnați noi, fiindcă, spre deosebire de dreptul comun care constituia „drojdia societății“, deținuții politici erau „spuma societății“! Apoi ne-a anunțat că, la vremea prînzului, deținutul de drept comun care va împărți masa pe secția noastră, va profita de prima neatenție a gardianului pentru a ne strecura, o dată cu gamela de mîncare, şi o legătură cu țigări. Aşa s-a şi întîmplat!

Începusem să ne obişnuim cu grija pe care ne-o purta Gîrbei, de a ne aproviziona cu țigări ori de cîte ori avea posibilitatea, aşa că într-o seară, cînd ne-a cerut să lăsăm „ancora“, ne aşteptam, ca de obicei, la un transport similar. George Sarry a coborît „ancora“ şi a aşteptat pînă ce Gîrbei a tras de două ori scurt de sfoară, semn că a legat de capătul ei săculețul de transport. La ridicarea ancorei, George a fost intrigat de greutatea ei neobişnuită. Nici nu era de mirare, pentru că ceea ce atîrnase Gîrbei de capătul sforii nu erau țigări, ci o surpriză gastronomică specială. O limbă întreagă de bou, fiartă! Era încă fierbinte, ceea ce însemna că fusese subtilizată chiar atunci din cazanul de la bucătărie. Aşa-zisa carne din alimentația noastră provenea deseori de la capetele de vită aduse de la abatorul din localitate, dar aceste capete nu mai aveau nici creier, nici limbă! Cui îi fusese destinată limba şi cum dispăruse din cazan pentru a ajunge în cele din urmă la noi, n-am aflat niciodată. A rămas secretul lui Gîrbei.

După primele zile de la sosirea lui în Piteşti, toți deținuții politici,

închişi în celulele orientate spre nord, ajunsesem să-l recunoaştem pe Gîrbei după voce, dar de văzut nu l-am văzut decît după vreo săptămînă, cînd a fost pentru prima oară scos la plimbare. Ne-a anunţat chiar el că va fi scos la aer în curtea interioară de sub ferestrele noastre şi că va purta, ca semn de recunoaştere, pălărie. Curiozitatea de a vedea cum arăta omul care, în mod atît de spontan şi fără nici o teamă de consecinţe, îşi manifestase simpatia şi generozitatea pentru noi, ne-a făcut pe toţi să ne înghesuim la gratiile ferestrelor. Nu voi putea niciodată uita spectaculoasa lui apariţie în curte! L-am identificat imediat printre ceilalţi cinci sau şase tovarăşi ai lui de celulă, care nu prezentau nici un fel de particularitate, avînd toţi aceeaşi atitudine supusă şi respectînd întocmai regulamentul de plimbare, cu mîinile la spate şi capul plecat. Singur Gîrbei, în fruntea şirului, păşea rar, degajat şi cu demnitate, de parcă ar fi fost în libertate şi nu între zidurile de beton ale curţii penitenciarului şi sub supravegherea gardianului. Gîrbei nu se deosebea însă de tovarăşii lui numai prin atitudine. Izbitor de la prima vedere, în curtea inundată de soare, era contrastul dintre cenuşiul-murdar al hainelor de „zeghe“ purtate de tovarăşii lui de plimbare şi culorile vii şi stridente ale îmbrăcămînţii lui Gîrbei. Cît despre ciudăţenia acestei îmbrăcăminţi, aveam toate motivele să ne minunăm: Gîrbei ieşise la plimbare în pijama! Şi încă ce pijama! Cu dungi late, verticale, de mai multe culori, în care rozul trandafiriu se învecina cu verdele de nuanţa prazului, cu albastrul siniliu şi cu galbenul şofranului. Bogăţia, selecţia şi mai ales împerecherea culorilor se armonizau însă perfect cu tenul tuciuriu al purtătorului pijamalei. Gustul lui Gîrbei pentru culorile stridente era astfel şi el explicat. În picioare, Gîrbei purta o pereche de pantofi negri, bine lustruiţi, iar pe cap, o pălărie neagră, cu boruri mari. Spectaculoasa lui apariţie în curte avea ceva din înfăţişarea toreadorului care îşi face intrarea triumfală în arenă. Mergea drept, cambrat din talie, cu pieptul bombat şi pasul rar, de parcă se aştepta să fie primit cu ovaţii. De astfel de manifestaţii din partea noastră, care urmăream spectacolul de după zăbrelele ferestrelor, nu putea fi vorba. Salutul pe care ni l-a adresat Gîrbei, după primii paşi făcuţi în curte, a venit să încununeze tabloul: fără să privească în sus spre ferestrele noastre şi fără să-şi întrerupă mersul, cu un gest larg, plin de eleganţă, s-a descoperit şi, aşa, cu pălăria ridicată, a parcurs o întreagă latură a curţii de plimbare înainte de a-şi pune din nou pălăria pe cap. Scena salutului avea să se repete de fiecare dată cînd celula lui Gîrbei era scoasă la plimbare. Pînă într-o bună zi, cînd, spre regretul nostru, Gîrbei n-a mai apărut în curte. Fusese transferat la o altă închisoare!

Ne-a lăsat însă moştenire o serie de legături cu dreptul comun, pe care am continuat să le întreţinem şi care s-au perpetuat de-a lungul întregii perioade de cîteva luni de acalmie din vara aceea. În toamnă, situaţia avea să se schimbe radical!

Vara era în toi cînd, la una din mutările iniţiate de ofiţerul politic, am ajuns într-o celulă de pe cealaltă parte a celularului. Aici nu mai aveam priveliştea spre valea rîului Doamnei şi spre regiunea de dealuri împădurite care se întindea pînă la culmile munţilor. De la fereastra noii celule vedeam o parte a cartierului mărginaş al oraşului, dinspre bariera Găvanei. În linie dreaptă peste acoperişurile caselor, la cîteva sute de metri distanţă, se înălţa clădirea modernă, de cîteva etaje, a Securităţii regiunii Piteşti. În celula pe care o părăsisem nu simţisem canicula verii. Fiind orientată spre nord, era veşnic răcoroasă. Iarna, în schimb, era friguroasă şi umedă. Mutarea pe partea de sud a celularului echivala cu o trecere bruscă de la un anotimp la altul. În noua celulă, atmosfera era sufocantă. Căldura umedă şi lipsa de aer m-au făcut să adopt imediat ţinuta celorlalţi locatari. M-am dezbrăcat şi am rămas doar în chiloţi. Totuşi, respiram greu şi transpiram continuu. Mirosului de sudoare i se adăugau şi emanaţiile tinetei, făcînd şi mai irespirabil aerul, şi aşa insuficient pentru şase oameni, într-o încăpere atît de redusă şi cu o fereastră mult prea mică. Dar, şi de data asta, ca şi în alte împrejurări în închisoare, capacitatea de acomodare a omului la astfel de condiţii avea să contrazică încă o dată orice fel de calcule ştiinţifice cu privire la volumul de aer şi cantitatea de oxigen necesare plămînilor, pentru a întreţine organismul în viaţă.

Adaptarea la condiţiile climaterice ale noii locuinţe mi-a fost mult uşurată de bucuria reîntîlnirii cu cîţiva prieteni şi de prezenţa în celulă a altor deţinuţi, pe care îi ştiam doar din renume şi doream de mult să-i cunosc. M-am regăsit astfel cu Daniel Cantemir şi cu George Sarry, aduşi ca şi mine de pe aripa de nord şi suferind şi ei acelaşi şoc, provocat de contrastul trecerii bruşte de la o temperatură la alta. Ceilalţi deţinuţi, care nu fuseseră afectaţi de mutare şi locuiau de mai multă vreme în celulă, erau deja aclimatizaţi. Printre ei se găseau Vasile Cojocaru şi Marin Cluceru, amîndoi foşti şoferi şi prieteni la cataramă. Primul fusese în serviciul fostului ministru Tătăranu şi apoi al lui Titel Petrescu, cel de-al doilea, şofer şi un fel de intendent la ambasada română de la Paris. Erau amîndoi simpatizaţi de toată lumea pentru integritatea caracterului şi spiritul de solidaritate şi camaraderie dovedit în toate împrejurările, dar şi pentru

veşnica lor bună dispoziție cu care înveseleau atmosfera din jur şi descrețeau frunțile celor cu care stăteau în celulă. Argoul în care îşi vorbeau stîrnea cu atît mai mult interesul şi hazul ascultătorilor. În componența noii celule, Vasile Cojocaru şi Marin Cluceru îşi găsiseră calul de bătaie preferat, în persoana inginerului Vulpe. Personaj egoist, sumbru şi nesuferit, Vulpe fusese cîndva informatorul ofițerului politic şi, de atunci, trăia în mijlocul nostru izolat ca un lepros. Una din marile plăceri ale lui Vasile Cojocaru era să-şi exercite ironia muşcătoare asupra turnătorilor, pe care îi urmărea şi-i persecuta cu o neobosită înverşunare. Luîndu-şi-l ca interlocutor pe Marin Cluceru, care îi ținea hangul, aborda tot felul de teme principiale, dar în vădită tangență cu problemele care îl frămîntau pe Vulpe. Una din temele lor favorite de discuție era soarta nevestelor tinere, ale căror soți erau în puşcărie. Vasile Cojocaru găsea firesc ca ele să-şi refacă viața şi să nu mai aştepte eliberarea bărbaților, mai ales în cazul în care soțul fusese membru al Partidului Comunist. Era ştiut, pretindea cu competență Cojocaru, că viitorul membrilor de partid condamnați era cu mult mai sumbru decît al celorlalți deținuți. Deținuții care fuseseră dintotdeauna duşmani declarați ai comunismului puteau conta în orice moment pe o eliberare sub presiunea exercitată de puterile occidentale, chiar înainte de răsturnarea regimului şi eliberarea țării, pe cînd comuniştii care îşi trădaseră partidul nu se puteau aştepta la nici o intervenție externă în favoarea lor şi nici la clemență din partea regimului. E inutil să mai menționez că era tocmai cazul lui Vulpe, care fusese membru de partid şi care avea o soție cu mult mai tînără decît el. Am dat numai un exemplu, din nenumăratele subiecte de conversație ale lui Cojocaru şi Cluceru, toate constituind tot atîtea aluzii la adresa lui Vulpe. Bietul Vulpe avea parte zilnic de acest tratament, care era departe de a-i face viața uşoară. Ura împotriva turnătorilor era aşa de mare, încît pe vremea aceea nu-l compătimeam.

Mi-amintesc de o scenă petrecută chiar în ziua mutării mele în celula lui Vasile Cojocaru. Ne ştiam din auzite, dar nu ne cunoscusem personal. Pentru Vasile Cojocaru, care avea propriile lui criterii de selecție, înainte de a decide dacă te va accepta sau dacă te va trece în categoria indiferenților sau a turnătorilor, mă aflam în perioada de probă. Celula noastră fusese scoasă la plimbare. De cum am ieşit pe coridor şi pe tot drumul pînă în curte, Vasile s-a ocupat cu vînătoarea de chiştoace, fără să se sinchisească dacă este văzut sau nu de gardian. Patima fumatului ne făcea pe mai toți să culegem mucurile de țigări de pe jos, cînd se ivea ocazia. Cum însă voiam

să păstrăm o atitudine demnă în fața gardienilor, ne feream să fim văzuți în această postură înjositoare. Cojocaru nu părea să-şi facă nici un fel de scrupule în acest sens. Atît pe coridor cît şi pe scări, a continuat să adune toate chiştoacele de țigări care îi ieşeau în cale. Fiind printre primele celule scoase în ziua aceea la plimbare, recolta era bogată, ceea ce nu l-a făcut însă pe Vasile să renunțe nici la ultimul chiştoc, azvîrlit pe jos de gardian, înainte de a ne întoarce pe celular. De îndată ce uşa celulei s-a închis, Vasile şi-a deşertat buzunarul pe pătură şi s-a apucat să desfacă chiştoacele şi să recupereze tutunul din ele. De sub un petic de pe mîneca vestonului, petic fals, care de fapt era un buzunar camuflat, a scos o bucățică de hîrtie de sac de ciment. A frecat-o bine în mînă pentru a o face mai maleabilă şi a răsucit trei țigări. Vasile era, ca şi mine, posesor de „neagră“, aşa că şi-a pus în funcție dispozitivul de scăpărat şi şi-a aprins una din țigări. Alta a pus-o bine pentru mai tîrziu, iar pe cea de-a treia mi-a oferit-o mie. Am refuzat-o, pretextînd că nu fumez. Nu m-a crezut şi mi-a spus că ştie de ce nu primesc țigara. „Am văzut cum te uitai la mine cînd adunam chiştoacele de pe jos şi am înțeles că nu mă aprobai! Să ştii că mie nu mi-e ruşine să adun resturile de țigări aruncate de gardieni. Ruşinea este a lor, fiindcă nu ne dau voie să primim pachete de acasă!“ Apoi, a stăruit iar să primesc țigara şi am sfîrşit prin a o accepta. A doua zi însă, cînd am fost din nou scoşi la plimbare, am adunat şi eu cîteva chiştoace, ferindu-mă să fiu văzut de gardian. La întoarcere, în celulă, le-am adăugat la recolta strînsă de Cojocaru. În timp ce se îndeletnicea cu confecționatul țigărilor, Vasile Cojocaru se uita din cînd în cînd la mine, cu o licărire jucăuşă în ochi şi cu un zîmbet ironic în colțul gurii. După ce a lipit prima țigară, mi-a întins-o şi mi-a spus rîzînd: „Cine-i domn, domn rămîne şi în puşcărie!“ Văzîndu-mi nedumerirea, s-a explicat: „Crezi că nu te-am «citit»? Ai adunat astăzi chiştoace fiindcă te-ai gîndit că nu-i cinstit să-l laşi pe altul să facă treaba ruşinoasă, iar dumneata să iei parte numai la fumat!“ Am încercat să neg, deşi trebuia să recunosc că Vasile „mă citise“. Neținînd seama de protestele mele, Cojocaru a continuat: „Să faci bine de aci înainte să mă laşi numai pe mine să vînez chiştoace. Eu sînt şofer, sînt «proletar» ca şi ei, şi nu mă cobor în ochii gardienilor dacă mă văd culegînd mucuri de țigări de pe jos. Pe dumneata dacă te vede caraliul aplecîndu-te după chiştoace, te judecă altfel decît pe mine, şi nu e bine să-i dai ocazia să te batjocorească. Ar fi ruşine pentru toată lumea din puşcărie!“ Am redat numai sensul spuselor lui Cojocaru, fără să-i pot repeta exact cuvintele şi expresiile. Din ziua aceea, Vasile m-a trecut în rîndul prietenilor lui, deşi nu l-am ascultat. Am

continuat să contribui la recolta comună de tutun, dar avînd grijă să nu mă vadă gardianul.

Scurtă vreme după mutarea în noua formație, celula noastră a devenit unul din nodurile cele mai importante de comunicație ale secției. Ca de fiecare dată, cînd o mutare venea să tulbure şi să întrerupă legăturile stabilite, principalii autori ai reorganizării rețelei de comunicații erau mereu aceeaşi: Paulică Bandu, Johnny Bogdan, Dodo Chrisoghelos, George Sarry, Daniel Cantemir şi alți cîțiva. Întîmplarea făcuse ca în noua mea celulă să se întîlnească doi din aceşti specialişti, pasionați de informații: Daniel Cantemir şi George Sarry. Primului, fiind planton şi petrecîndu-şi deci mai toată ziua pe coridor, nu-i scăpa nici o mişcare de pe secție şi nici o vorbă din conversațiile gardienilor. Cel de-al doilea îşi ducea neobosita lui activitate de telegrafist în celulă, întreținînd legătura în Morse prin pereți sau țevile caloriferului, cu toate celelalte celule din închisoare. Datorită perseverenței lor şi a altora, din alte celule, s-au putut stabili, şi pe această parte a celularului, contacte cu deținuții de drept comun. Nu s-a mai găsit însă nici unul atît de curajos şi de bine intenționat cum fusese Gîrbei pe partea de nord a închisorii. Cea mai sigură, şi de departe cea mai prețioasă sursă de informații, rămînea plutonierul Dobre. Din păcate, nu puteam conta decît pe un contact sporadic cu el, în funcție de fluctuațiile pe care le suferea programul de repartizare a gardienilor, în schimburi şi pe diferite secții. Secretul relațiilor lui Dobre cu Daniel fusese păstrat cu strictețe. Cei trei sau patru prieteni, care eram în cunoştință de cauză, ajutam la îndepărtarea bănuielilor ce s-ar fi îndreptat asupra lui Dobre, întîrziind, pînă după ieşirea lui din tură, difuzarea informațiilor pe care ni le dădea şi punîndu-le pe seama contactelor cu dreptul comun. Seara, la sfîrşitul schimbului lui Dobre, cînd plantonul îşi terminase munca pe coridor şi era reintrodus în celulă, aflam de la Daniel ultimele noutăți.

Pentru a nu trezi suspiciunea celorlalți camarazi din celulă, Daniel începea prin a ne pune pe toți la curent cu tot ce văzuse şi auzise în ziua aceea pe coridor: ce ofițeri se perindaseră pe secție, ce îi şoptise vreunul din deținuții de drept comun care adusese la ora mesei hîrdaiele cu mîncare, sau diferite amănunte despre viața din libertate, greutățile de aprovizionare ale populației sau prețurile produselor de pe piață, pe care le aflase trăgînd cu urechea la conversațiile gardienilor. După ce îşi deşerta sacul, satisfăcîndu-ne veşnica sete de informații pentru tot ce se petrecea dincolo de uşa celulei, furnizînd astfel material pentru nesfîrşite comentarii, Daniel

se retrăgea din discuție, pentru a-şi face cu mine lecția de franceză. Nu era numai un pretext. Toată lumea din celulă ştia de acest punct din programul lui Daniel care, zilnic, după ce se întorcea de la lucru de pe coridor, încerca să-şi perfecționeze cunoştințele de limba franceză. În timp ce conversațiile îşi urmau cursul, noi ne aşezam într-un colț pe patul lui Daniel, pentru ora de franceză. Daniel îşi făcea exercițiile pe sticluța de sirop de tuse, obținută cîndva de la cabinetul medical, unsă cu săpun şi pudrată cu praf de D.D.T. sau pe cîte o plăcuță de săpun, special confecționată pentru scris. Cu această ocazie, pe lîngă cuvintele şi expresiile franceze pe care şi le nota şi mi le dădea spre verificare, profita să-mi scrie şi toate ştirile aflate de la Dobre. De obicei, această plăcuță cu ştiri o coboram cu ajutorul „ancorei" la etajul inferior, menționînd că respectivele informații ne fuseseră comunicate prin perete şi că proveneau de la dreptul comun. De aci înainte, ştirile îşi continuau drumul, erau difuzate din celulă în celulă şi după o vreme sfîrşeau prin a se întoarce la noi, pe calea alfabetului Morse. Abia atunci le aflau şi ceilalți deținuți din celula noastră. În schimb, nimeni nu mai putea şti de unde fuseseră inițial transmise informațiile.

În acea perioadă de timp de cîteva săptămîni, petrecută în tovărăşia lui Daniel, Dobre a fost de mai multe ori de serviciu pe secția noastră. Am fost aşadar ținuți la curent cu ce scria presa comunistă sau, cîte o dată, chiar cu ce spuneau posturile de radio Europa Liberă şi B.B.C., pe care Dobre le asculta ori de cîte ori avea posibilitatea. Totodată, Dobre ne informa şi despre starea de spirit care domnea în rîndurile administrației şi despre dispozițiile pe care le primeau gardienii în şedințele cu conducerea penitenciarului. În ceea ce ne privea, intenția de a umaniza regimul de detenție se menținea, cu tendința chiar de a-l ameliora în continuare. Indicațiile date gardienilor de a ne menaja susceptibilitatea, de a nu ne provoca în mod inutil şi de a evita pe cît posibil să recurgă la vechea metodă a pedepselor cu izolare, beci şi lanțuri pentru orice fleac, duseseră la rezultatul pe care îl constatasem cu toții: o delăsare din partea gardienilor şi o degradare treptată a vigilenței exagerate de pînă atunci. Tot în acele zile, într-unul din schimburile lui Dobre, a avut loc episodul (de care am mai pomenit în altă parte), în care acesta a ținut să pecetluiască printr-o legătură în plus strînsa lui relație cu Daniel, propunîndu-i să fie naşul copilului lui. În absență, bineînțeles! Daniel a acceptat, iar cîteva zile mai tîrziu cînd s-au întîlnit din nou, i-a dăruit pentru botezul copilului o cruciuliță, pe care o sculptasem între timp, dintr-o bucată de os găsită în gamelă.

Una din revendicările noastre, care în urma grevei ne-a fost satisfăcută, fusese cea a îmbrăcămintei. Cum marea majoritate eram în ultimul hal de zdrențăroşi, am fost îmbrăcaţi din cap pînă-n picioare cu echipament penal. Rufele de corp pe care le primisem erau aceleaşi care intrau şi în dotarea armatei. Pentru noi, obişnuiţi de atîta vreme să ne cîrpim şi să ne menajăm rupturile, rufele noi, din pînză groasă şi solidă cunoscută în comerţul socialist sub numele de pînză „muncitorul“ şi nu de „americă“, aşa cum i se spunea odinioară, erau mai mult decît bine venite. Un singur lucru s-a dovedit neplăcut: cămăşile de tip cazon nu aveau guler şi erau larg răscroite la gît, pentru a se adapta la modelul vestonului „armatei populare“, copiat după uniforma sovietică. Nenorocirea era că, în felul acesta, nimic nu ne proteja pielea gîtului de contactul direct cu gulerul vestonului de „zeghe“ care, datorită asprimii lui, ne provoca rosături şi iritaţii insuportabile. Pentru a ne apăra de acest neajuns, cei mai mulţi ne căptuşisem gulerele de la zeghe cu cîte o bucată de pînză mai subţire, recuperată din ultimele zdrenţe pe care le mai aveam. Soluţia nu era ideală, deoarece, murdărindu-se prin purtare, căptuşeala de pînză trebuia de fiecare dată descusută pentru a fi spălată. Aşa se face că mi-a venit ideea să-mi confecţionez gulere la cele două cămăşi cazone pe care le primisem. Trebuia însă găsit materialul. Singura sursă la îndemînă era cearşaful, şi el tot din pînză „muncitorul“ ca şi cămăşile. N-am pregetat mult. L-am scurtat de-o palmă şi, cu multă migală, am reuşit să-i refac tivul de parcă ar fi fost cusut la maşină. Luînd apoi modelul de la o cămaşă veche, l-am copiat întocmai, croind şi cosînd la fel de minuţios alte două gulere, în aşa fel încît să nu pară lucrate de mînă. O dată terminate şi ataşate la noile cămăşi, le-am prezentat spre examinare camarazilor de celulă. Am fost felicitat şi admirat pentru perfecţionarea operei: nimeni n-ar fi putut observa că gulerele fuseseră lucrate de mînă! Imediat am primit şi comenzi. Lucrurile nu s-au oprit însă numai la celula mea. Mica mea industrie a luat tot mai mare amploare. Nu mai pridideam să fac faţă cererilor, aşa că m-am hotărît să confecţionez gulere în serie pentru tot celularul. Se impunea deci şi o nouă organizare a muncii.

În colaborare cu George Sarry, am recurs la o altă metodă de a ne procura materia primă. Aşteptam ziua în care dreptul comun spăla rufele închisorii şi le întindea la uscat pe plasele de sîrmă care acopereau spaţiile deschise, din mijlocul planşeelor coridoarelor de la etajele doi şi trei ale închisorii. În ziua aceea, în timpul „programului“, mai bine-zis la întoarcerea de la W.C., trebuia să profităm de cele cîteva clipe cît gardianul

stătea cu spatele la noi, pentru a ne deschide uşa celulei.

În acel moment, George Sarry, cu o iuțeală uimitoare, apuca de un colț unul din cearşafurile de pe plasă şi dintr-o zvîcnitură îl trăgea peste balustrada de fier a coridorului, făcîndu-l să cadă direct în „tineta“ pe care i-o țineam deschisă şi căreia imediat îi şi puneam capacul la loc. Riscul era mare, dar n-am fost niciodată prinşi, iar din cîteva cearşafuri am satisfăcut necesarul de gulere pentru întreaga secție. De îndată ce intram cu tineta în celulă, lucram în cea mai mare grabă, pentru a face mai întîi să dispară corpul delict. Cît ai bate din palme, cearşaful era rupt în fîşii de o anumită lățime, iar acestea, la rîndul lor, o dată tăiate în bucăți de lungimi egale, dispăreau în fundul saltelelor de paie. Din această ascunzătoare provizorie le scoteam numai după ce ne asiguram că de pe coridor nu ne amenința nici un pericol. Abia atunci începea prima fază a confecției propriu-zise. Pe jos, pe duşumelele de brad ale celulei, întindeam una peste alta fîşiile de pînză. Apoi, cu un „costică“ bine ascuțit în prealabil, şi urmînd conturul unui guler mai vechi aşezat deasupra ca tipar, croiam în serie cele cîteva zeci de gulere noi, cîte ieşeau dintr-un cearşaf. Materialul gata croit era din nou ascuns în saltele. Fiecare din cei trei sau patru care participam la cusut ne opream materialul necesar numai pentru cîte un singur guler, pe care, de îndată ce îl terminam, îl şi expediam pe căile obişnuite (ancoră, căsuța poştală din W.C. sau prin Daniel plantonul), clienților din celelalte celule. Am descris pînă în cele mai mici amănunte o atît de neinteresantă operație numai pentru a arăta ce proporție lua în preocupările noastre orice activitate nepermisă, cît timp, cîte măsuri de precauție şi ce consum nervos erau necesare pentru a o duce la bun sfîrşit. Cînd am terminat de cusut ultimul guler şi ne-am văzut scăpați de toate grijile pe care ni le făcusem atîtea zile în şir, cît durase întreprinderea noastră de croitorie clandestină, am răsuflat uşurați, promițîndu-ne să nu ne mai angajăm a doua oară în afaceri atît de riscante. Ca de fiecare dată însă, la prima nouă ocazie care se ivea, uitam de promisiune şi recidivam.

Față de interdicția oricărei activități pe care încerca să ne-o impună administrația, părea să fie o reacție firească de apărare din partea noastră să refuzăm viața programată de animal de menajerie care nu are decît un singur drept: de a umbla cît e ziua de lungă de la un capăt la altul al cuştii, în acel du-te-vino fără sfîrşit, numit „ticul ursului“. Supunerea docilă la dispozițiile regulamentului de detenție ar fi însemnat nici mai mult, nici mai puțin decît o cooperare conştientă cu administrația, menită să ducă la propria noastră abrutizare. Împotrivirea la această perspectivă ne-o

manifestam printr-o atitudine refractară față de toate interdicțiile care ne limitau dreptul de a avea vreo activitate în interiorul celulei. Trăiam astfel în permanență sub amenințarea represaliilor sau, cum spunea Dan Hurmuzescu, parafrazîndu-l, dacă nu mă înşel, pe Mussolini, ca unor adevărați masochişti începuse chiar să ne placă să ne conducem după principiul „vivere pericolosamente!“ Pot spune că nu trecea săptămînă fără ca cineva din închisoare să nu se expună represaliilor din partea administrației pentru cîte o nouă idee, pe care încerca s-o pună în aplicare. Mereu se găsea cineva care să experimenteze cîte o nouă metodă menită fie să ne procure necesarul de care eram lipsiți (ață, ace, croşete de împletit, „costici“), fie să ne amelioreze sistemul de comunicație, fie să ne perfecționeze rechizitele de scris. Orice invenție a unuia dintre noi era imediat preluată, discutată şi îmbunătățită de cei din jur, stîrnind o activitate care-i angrena treptat pe toți deținuții din închisoare.

O întîmplare, petrecută în celula în care mă găseam la un moment dat, a generat o astfel de activitate, care a cuprins rînd pe rînd toate celulele. Am fost eroul fără voie al acestei întîmplări. În urma unei noi mutări, mă aflam de cîteva zile într-o altă celulă, de pe aceeaşi parte a închisorii, dar mai spre mijlocul celularului. Componența nu era prea fericită, pentru a putea reconstitui o ambianță similară celei pe care o părăsisem. Toți locatarii erau oameni în vîrstă, iar unii dintre ei suferinzi, ceea ce îi făcea inapți de a participa la vreo activitate interzisă de regulament. Fiind singurul tînăr şi valid, trebuia să mă integrez în circuitul rețelei de comunicație şi să fac față recepționării şi transmiterii mai departe a mesajelor de tot felul pe care le primeam. Sarcină nu prea uşoară, fiindcă nu puteam conta pe nici un sprijin eficient din partea camarazilor mei de celulă. Bătrînul general Rozin era singurul care îmi dădea o mînă de ajutor, oferindu-se să facă oficiul de paravan între vizetă şi mine atunci cînd lansam „ancora“ pe fereastră, cînd vorbeam la perete cu cănița sau băteam semnalele Morse în țeava caloriferului. Cele mai mari dificultăți le întîmpinam la această din urmă operație. Nefiind un telegrafist rutinat ca alții, orice comunicare în Morse îmi lua un timp mult mai lung decît le-ar fi fost necesar unora ca Paulică Bandu, George Sarry, Sandu Ghica sau Dodo Chrisoghelos, ca să nu-i numesc decît pe cîțiva dintre specialiştii din Piteşti. Or, cu cît durata unei convorbiri Morse se lungea, cu atît creştea şi riscul de a fi surprins de gardian. Ca să nu mai spun că, deşi stătea în dreptul uşii, generalul Rozin nu mă apăra decît de supravegherea prin vizetă. De zgomotele de pe coridor sau paşii gardianului, care s-ar fi

apropiat de uşă, nu mă putea preveni, fiindcă nu mai auzea prea bine. Cu toate aceste dificultăţi mi-am dat osteneala să menţin neîntreruptă reţeaua de comunicaţie. Am reuşit să asigur legătura pe verticală, cu celula de deasupra mea şi cu cea de la etajul inferior. În schimb, pe etajul meu nu puteam comunica decît cu vecinii din stînga. Celula din dreapta rămînea mută la apelurile mele prin perete. Toate mesajele pe care le primeam trebuiau să ocolească, din această pricină, fie pe la etajul inferior, fie pe la etajul superior celula respectivă, pentru a-şi continua drumul şi a parveni pînă la capătul secţiei. Numai cu greu şi după multe insistenţe am reuşit să iau contact prin perete cu celula din dreapta mea. Şi asta, numai în două rînduri şi foarte scurt.

Cel care mi-a răspuns a fost Camil Demetrescu. La vremea aceea, nu-l ştiam decît din relatările altor prieteni, care îl simpatizau şi îl apreciau. Mai tîrziu, cînd l-am cunoscut personal, l-am preţuit şi eu la fel pentru caracterul şi calităţile lui sufleteşti. Ne-am apropiat şi am păstrat relaţiile şi după eliberare. În cele cîteva cuvinte schimbate prin perete, Camiluş (cum i se spunea în închisoare), mi-a explicat situaţia dezastruoasă din celula lui. Toţi camarazii lui erau bătrîni, bolnavi şi neputincioşi, iar el, neştiind alfabetul Morse, considera că vorbitul la perete era prea periculos şi comunicarea pe această cale prea anevoioasă. Din punctul lui de vedere, părerea era justificată: pe lîngă faptul că era miop şi purta ochelari, Camiluş era reputat pentru distracţia lui şi pentru stîngăcia pe care o dovedea la orice îndeletnicire manuală. Pentru un om liber, aceste defecte erau minore şi puteau face hazul sau chiar farmecul personajului. Pentru un puşcăriaş însă, deveneau infirmităţi, care îi reduceau capacitatea de adaptare la mediu. În această situaţie, era mai expus şi mai vulnerabil decît alţii, rămînîndu-i ca singur mijloc de apărare refugierea într-o prudenţă excesivă. Neatent şi neîndemînatic cum era, Camiluş reuşise numai cu greu să intre în contact cu mine, dialogul cu el prin perete fiind un adevărat calvar. Nefiind în stare nici să determine locul exact pe perete unde să-şi aplice cănița de aluminiu, pentru a corespunde de cealaltă parte a zidului cu cănița mea, şi nici să-şi apropie, alternativ şi în poziţia optimă, cînd urechea, cînd gura de deschiderea ei, ne-am chinuit şi unul şi altul să ne facem înţeleşi. În asemenea condiţii, am căzut de acord că nu putem comunica şi am întrerupt legătura. Zilele trecuseră şi ne obişnuisem cu devierea intervenită pe traseul de comunicaţie, din cauza defecţiunii celulei lui Camiluş.

Într-o sîmbătă, ne venise rîndul să fim duşi la baie. În şir indian, urmaţi de gardian, am coborît pînă în subsolul clădirii, unde, pe aripa de nord a

barei T-ului se afla sala de duşuri. Din cauza unor lucrări de reparaţii interioare, întreprinse de cîtva timp în incinta închisorii, am întîlnit pe parcurs, la tot pasul, cioburi de cărămidă, grămezi de moloz şi lăzi cu mortar. Mirosul de tencuială proaspătă ne-a însoţit pînă în subsol, unde, pe coridorul slab luminat, a trebuit să ne strecurăm printre sculele şi materialele de zidărie părăsite de muncitorii de drept comun, pe care gardienii îi alungau din calea noastră. Profitînd de întunecimea locului şi de o neatenţie a gardianului, m-am aplecat din mers şi am ridicat de jos primul obiect care mi-a venit la îndemînă. Era o bucată de fier-beton, lungă cam de un metru şi groasă cam cît degetul. Am ascuns-o imediat sub mantaua de zeghe şi am intrat împreună cu camarazii mei în sala de duşuri. Fusese, pur şi simplu, gestul reflex al puşcăriaşului de a-şi însuşi orice obiect îi iese în cale, urmînd ca abia după aceea să se gîndească dacă îi va putea fi de folos sau nu. Cît ne-am spălat, tija de fier a stat rezemată chiar lîngă uşa de intrare în sala de duşuri, în unghiul mort al vizetei, iar la plecare am îndoit-o, înjumătăţindu-i lungimea, pentru a o ascunde mai uşor sub manta. Mai rămînea riscul unei percheziţii în momentul introducerii noastre în celulă. Din fericire pentru mine, dorinţa gardianului de a termina cu baia deţinuţilor de pe secţie înainte de ora mesei s-a dovedit mai puternică decît simţul datoriei, făcîndu-l să renunţe să ne mai caute. Ca pentru orice pradă adusă în celulă, şi pentru bucata mea de fier-beton prima ascunzătoare a constituit-o salteaua. Abia după ce am făcut-o să dispară în paiele saltelei, am putut reflecta în linişte la utilitatea achiziţiei mele.

Din păcate însă, cu tot spiritul inventiv pe care mi-l dezvoltase închisoarea şi toată imaginaţia de care eram capabil, n-am reuşit să născocesc vreo întrebuinţare folositoare obiectului pentru care riscasem, cu atîta inconştienţă, beciul sau carcera. Ajuns la această concluzie, nu-mi rămînea decît să mă gîndesc la soluţia de a mă descotorosi cît mai repede cu putinţă de obiectul compromiţător, pentru a nu fi descoperit la o eventuală percheziţie. Singura posibilitate de a scăpa de el nu mi se oferea decît a doua zi, în timpul „programului“. Aveam de gînd să-l arunc în putina cu soluţie de clor din W.C., din care fiecare celulă îşi turna cîte o gamelă în tinetă. Soluţia dezinfectantă, tulbure, lăptoasă, ar fi ascuns vederii fierul din fundul putinei. Ideea de a repara în acest fel imprudenţa pe care o făcusem, mi s-a părut satisfăcătoare, aşa că m-am liniştit şi în seara aceea am adormit, mulţumit de mine şi de hotărîrea pe care o luasem. Deşi se spune că noaptea este un bun sfetnic, în cazul meu, zicala nu s-a dovedit exactă. Somnul nu mi-a dăruit cumînţenia înţeleptului. Dimpotrivă!

Dimineața m-am trezit cu gîndul la fierul din saltea. Nu mă puteam împăca deloc cu ideea de a-l arunca. Un diavol mă împingea să revin asupra deciziei luate în ajun şi să nu renunț cu atîta uşurință la el. Obsesia de a-i găsi cu orice preț o întrebuințare şi-a dat în cele din urmă roadele. Ideea năstruşnică ce mi-a venit în minte, cu numai cîteva minute înainte de „program“, m-a determinat să nu mai iau fierul cu mine cînd am fost scoşi la W.C. Descoperisem că totuşi fierul îmi putea fi de folos şi ardeam acum de nerăbdare să-mi pun invenția în aplicare, deşi îmi dădeam seama că mă aventuram din nou pe o cale primejdioasă. La reîntoarcerea în celulă, sub protecția generalului Rozin, postat în dreptul vizetei, m-am apucat de treabă. Am scos mai întîi fierul din ascunzătoare. Apoi, fixîndu-i un capăt între elementele caloriferului şi exercitînd o puternică apăsare asupra celuilalt capăt, am reuşit să-l îndoi în unghi drept, în punctul dorit. Am mai repetat de trei ori operația şi am obținut rezultatul urmărit. Fierul meu luase forma unei coarbe, unealta dulgherilor şi dogarilor de dat găuri. Deşi cam primitiv, instrumentul şi-a arătat totuşi eficacitatea. Cu ajutorul lui, după vreo două ore de muncă, mi-am atins țelul: am sfredelit, în peretele despărțitor dintre celula mea şi a lui Camil Demetrescu, o gaură cu diametrul aproximativ de patru centimetri. Locul în care perforasem peretele mi-l alesesem cu grijă. Deplasasem tineta din colțul ei şi practicasem orificiul cam la şaizeci de centimetri înălțime de la podea. Trăgînd tineta la locul ei obişnuit, gaura era astfel camuflată. Deşi favorizat de schimbul unui gardian mai leneş, care prefera să stea pe scaunul lui din capătul secției, decît să se perinde pe la vizetele celulelor, permițîndu-mi astfel să lucrez fără întreruperi, operația a fost totuşi destul de anevoioasă. „Sfredelul“ meu nu era ascuțit şi înainta încet prin zidul de cărămidă. De fiecare dată, după cîteva zeci de învîrtituri, ceea ce însemna un progres de numai cîțiva milimetri, trebuia să mă opresc, să retrag instrumentul din perete şi să curăț orificiul de rumeguşul de moloz şi sfărîmăturile de cărămidă. Cînd am sfîrşit prin a străpunge peretele şi am măsurat lungimea găurii, am constatat că grosimea zidului despărțitor era de o cărămidă şi jumătate. Tot atunci, prin ciocănituri repetate de-a lungul peretelui, l-am făcut să înțeleagă pe Camiluş că trebuie să se apropie de tineta din celula lui, în spatele căreia răspunsese gaura pe care o forasem. Pînă atunci, nimeni din celula lui nu auzise sau simțise ceva din toată munca ce o depusesem la găuritul peretelui. Prima lui reacție la vederea orificiului a fost de surpriză, urmată imediat de panică. Pe de o parte, era revoltat că nu-l prevenisem în prealabil şi că îl pusesem în fața faptului împlinit, iar pe de

alta, speriat de perspectiva represaliilor, în cazul în care gardianul ar descoperi existența găurii. Cum, de data asta, o convorbire purtată prin canalul din perete nu mai prezenta nici o dificultate, m-am străduit să-l calmez, îndemnîndu-l să înceapă prin a lua primele măsuri de precauție ce se impuneau: să strîngă mai întîi molozul căzut pe jos în dreptul găurii şi să-l arunce în tinetă, iar apoi să experimenteze procedeul pe care şi eu aveam de gînd să-l aplic la mine în celulă. I-am sugerat, în acest scop, să agațe de căpătîiul primului pat suprapus o manta de zeghe, pe care, lăsînd-o să atîrne, s-o potrivească în aşa fel încît să acopere gaura din perete atunci cînd vor fi scoşi la W.C. şi tineta nu se va afla la locul ei. Prundența l-a făcut să-mi urmeze sfatul, dar de iertat, nu m-a iertat cu una cu două.

Multă vreme înainte de a ne întîlni şi a ne cunoaşte personal, supărarea lui Camiluş a făcut hazul celularului. Cu prilejul fiecărei mutări organizate de ofițerul politic, Camiluş le povestea noilor lui camarazi de celulă pățania cu gaura din perete, împărtăşindu-le totodată şi părerea pe care şi-o făcuse despre mine: „Ioanid ăsta o fi băiat bun, dar cred că e şi puțin cam nebun!“

Între timp, lucrurile nu s-au oprit aici. Isprava mea cu gaura în perete a luat o întorsătură cu totul neaşteptată. Informîndu-i pe vecinii mei din stînga de cele petrecute, în scurtă vreme vestea s-a răspîndit în întreg celularul. Prima reacție a venit de la cîteva celule distanță, de la Dodo Chrisoghelos. Cu spiritul lui inventiv şi în veşnică efervescență, Dodo se gîndise imediat la găsirea unei mai bune formule de camuflare a găurii din perete, decît cea atît de precară la care recursesem eu. I-am urmat întocmai instrucțiunile pe care mi le-a transmis prin releul nostru telegrafic. Ideea lui Dodo era nu numai ingenioasă, dar s-a dovedit şi eficientă. Pentru a trece la punerea ei în practică, a trebuit să aştept mai întîi să fim scoşi la „program“. Şi iată de ce. Pe toată durata reparațiilor de zidărie şi a zugrăvitului în interiorul închisorii, varul necesar lucrărilor de pe secția noastră fusese depozitat la W.C. Or, pe rețeta lui Dodo, printre materiile prime de care aveam nevoie, figura şi varul. Aşadar, cu prima ocazie, am adus în celulă o mînă de pastă de var din putina care se afla la W.C. O dată zăvoarele trase şi asigurat de linişte din partea gardianului, care continua să se ocupe de desfăşurarea „programului“, m-am apucat de treabă. Am rupt din poalele cămăşii un petic pătrat, cu latura cam de zece centimetri, pe care l-am udat şi săpunit bine. L-am aplicat apoi pe perete, peste gaură, şi cu palma săpunită l-am întins cît se poate de bine ca să nu facă nici o cută. Cînd am luat mîna de pe el, a rămas lipit, una cu peretele. Atît peticul cît şi peretele din jur, care se îmbibaseră cu apă, luaseră însă o culoare gălbuie,

formînd o pată îngrijorător de suspectă pentru orice ochi indiscret, care ar fi privit-o. Destul de neliniştit de aspectul peretelui, am tras tineta la loc şi m-am înarmat cu răbdare. Instrucțiunile lui Dodo fuseseră clare: ajuns la această fază a operațiunii, trebuia să mă opresc şi să aştept pînă ce peticul de pînză şi peretele din jur se vor usca. Căldura din celulă mi-a scurtat chinul aşteptării, iar privirile pe care le mai aruncam din cînd în cînd în dosul tinetei păreau să-mi confirme, de fiecare dată mai mult, prezicerile lui Dodo. Într-adevăr, după vreo douăzeci de minute, cînd am dat tineta de o parte, nimic nu mai trăda existența peticului cu care acoperisem gaura. Pînza şi peretele se uscaseră şi îşi recăpătaseră culoarea inițială. Numai privind foarte de aproape locul mai puteai distinge o vagă deosebire de nuanță între cele două materiale. Aceste ultime corecturi de finețe le-am rezolvat cu pasta de var adusă de la W.C. La sfîrşit, pentru o mai bună audiție, cu ajutorul unui ac, am făcut cîteva împunsături în peticul de pînză care, impregnat cu săpun şi acoperit cu un strat subțire de var, căpătase rigiditatea unei membrane bine întinse. După ce s-a uscat şi varul, eu însumi aveam dificultăți să mai descopăr locul exact al găurii din perete. Încîntat de reuşită, m-am grăbit să-i fac parte şi lui Camiluş de rezultat şi să-i dau şi lui explicațiile necesare, pentru a proceda la fel de partea lui a peretelui. Cu chiu cu vai, a reuşit şi el să cîrpească gaura din perete.

Din cîte am aflat mai tîrziu, cei care, cu ocazia următoarei mutări au ajuns în celula lui, au fost nevoiți să refacă lucrarea lui Camiluş, care numai prin minune scăpase neobservată de gardieni. După spusele lor, Camiluş bătuse toate recordurile neîndemînării: mînjise în aşa hal peretele, încît gaura, pe care se muncise s-o camufleze, devenise cu mult mai vizibilă decît fusese înainte de intervenția lui.

Ideea mea de a găuri peretele spre celula vecină a continuat însă prin a avea urmări şi implicații de mult mai mare amploare, decît coşmarele pe care i le-a provocat lui Camil Demetrescu. Totul a pornit de la Dodo Chrisoghelos, care, după ce m-a învățat cum să acopăr gaura din perete, mi-a cerut să-i împrumut şi lui instrumentul pe care îl întrebuințasem. Cu prima ocazie, i l-am lăsat în putina cu soluție dezinfectantă de la W.C. Mereu preocupat de extinderea şi perfecționarea rețelei de comunicație, Dodo avea însă vederi mai largi decît mine în această privință: pînă seara, mi-a comunicat că perforase amîndoi pereții celulei, care îl despărțeau de vecinii lui din dreapta şi din stînga. De aci înainte, timp de cîteva zile, tija mea de fier avea să circule pe întreaga secție, de la o celulă la alta, făcînd de fiecare dată cîte un popas intermediar în putina cu apă de clor din W.C.

Cînd, două săptămîni mai tîrziu, şi-a găsit definitiv odihna în fundul putinei, absolut toți pereții despărțitori, de la un capăt al celularului la celălalt, erau prevăzuți cu cîte un orificiu dotat cu dispozitivul de camuflaj, patentat de Dodo. Trebuie să mai adaug că patentul inițial imaginat de Dodo, preluat şi aplicat în toate celulele, nu l-a satisfăcut pe inventator, care a continuat să-i aducă ameliorări. Cu pasiunea care îl caracteriza pentru astfel de îndeletniciri, Dodo s-a angajat într-o muncă migăloasă, menită să ducă la îmbunătățirea calității acustice a convorbirilor ce le purta cu vecinii lui, prin orificiul din perete. Voi încerca să relatez, cît mai pe scurt, despre mijloacele la care a recurs pentru a-şi dota cele două găuri din perete cu noul dispozitiv pe care îl inventase. A început prin a colecta toate sticlele goale de pe celular. A apelat mai întîi la deținuții care primiseră de la cabinetul medical Sirocol (un sirop de tuse, pe care sanitarul Ciortan îl prescria ca pe un panaceu pentru aproape orice fel de boală), iar apoi şi la Daniel Cantemir care, ca planton, avea posibilitatea să mai dosească, din cînd în cînd, cîte o sticlă de apă sau altă băutură adusă de gardienii de serviciu şi pe care o abandonau după ce îi consumau conținutul. Pe măsură ce intra în posesia unei sticle, Dodo îi reteza gîtul şi îl ascundea în saltea. Procedeul l-am mai descris cîndva, în cursul povestirii mele: trebuia să tragi cu repeziciune şi alternativ, cînd de un capăt, cînd de celălalt al unei sfori înfăşurate în jurul gîtului sticlei, pînă ce, datorită frecării, locul respectiv se încingea. În acel moment, picurînd un strop de apă rece pe linia de frecare a sforii, sticla înfierbîntată plesnea pe toată circumferința, gîtul fiind instantaneu secționat de corpul flaconului. O dată întrunit numărul necesar de gîturi de sticlă, Dodo le-a introdus, unul în urma celuilalt, în orificiul din perete. Împinse astfel cap la cap, constituiau un tub continuu de-a lungul traseului găurii prin toată grosimea zidului. A luat apoi o bucată de sîrmă, pe care a îndoit-o în două, astfel ca ambele brațe să fie egale între ele şi de aceeaşi lungime cu gaura din perete. Sîrma căpătase forma unui U sau a unui ac de păr uriaş. În prealabil, Dodo pregătise o serie de petice de pînză rotunde, de aceeaşi dimensiune cu diametrul tubului de sticlă din perete, pe care le udase, le săpunise şi le lăsase la zvîntat. Cînd rondelele de pînză se uscaseră, devenind rigide ca şi cum ar fi fost scrobite, le făcuse la fiecare cîte o gaură, plasată excentric, foarte aproape de margine şi le înşirase pe unul din brațele sîrmei, la cîțiva milimetri distanță una de alta. Apoi, introdusese sîrma în formă de ac de păr în tubul de sticlă din perete, avînd grijă ca brațul de care atîrnau rondelele să stea de-a lungul părții de sus a găurii. Instalația era menținută în această poziție prin arcuirea celor

două braţe ale sîrmei, ale căror capete se sprijineau, unul sus şi altul jos, în pereţii tubului de sticlă. O dată dispozitivul din interiorul zidului montat, nu mai rămînea decît de refăcut camuflajul exterior al găurii cu ajutorul peticului săpunit, aplicat pe perete şi apoi văruit. Totuşi, noul patent al lui Dodo n-a mai găsit adepţi, fiind nu numai complicat de realizat, dar prezentînd şi un inconvenient major: imposibilitatea de a ne procura numărul mare de sticle necesare. Personal, n-am avut ocazia să folosesc acest dispozitiv, dar am aflat de la cei care au locuit ulterior în celula lui Dodo, că datorită lui, calitatea acustică a convorbirilor prin perete era cu mult superioară celor purtate între celulele care nu adoptaseră sistemul. Se pare că rondelele de pînză săpunită funcţionau ca nişte membrane sensibile la undele sonore, care prin vibraţiile lor propagau şi chiar amplificau sunetele de-a lungul tubului de sticlă din perete. Concepţia şi punerea în practică a unei asemenea invenţii, în mediul şi în condiţiile în care trăiam, poate fi consemnată în rîndul performanţelor realizate în închisoare, în pofida vigilenţei administraţiei. Trebuie să mai menţionez că găurile practicate în pereţii despărţitori ai celulelor n-au fost niciodată descoperite.

Dacă întreaga activitate depusă în operaţia de găurire a pereţilor mi-a rămas întipărită în memorie pînă în cele mai mici amănunte, în schimb nu mi-a fost posibil să reconstitui componenţa locatarilor celulei în care s-au petrecut faptele. Am pomenit la începutul episodului numai de doi din cei cinci camarazi ai mei de celulă de atunci: de preotul romano-catolic Kilian şi de generalul Rozin, singurii de care mi-am amintit. Preotul Kilian era şvab, originar din Banat. Cu sănătatea şubrezită de anii lungi de închisoare, stătea mai toată ziua retras la patul lui, cufundat în rugăciuni şi meditaţii, ascunzîndu-şi cu discreţie suferinţele, numai de el ştiute. Deşi îşi făcea aşa de puţin remarcată prezenţa în celulă, numele şi figura preotului mi-au rămas definitiv întipărite în memorie. În prima zi cînd celula noastră a fost dusă la baie şi l-am văzut dezbrăcat în sala de duşuri, am realizat cît de exact era sensul unei expresii, deseori auzită în închisoare, dar pe care o crezusem exagerată: preotul Kilian avea „şorţ“! Înainte de arestare fusese foarte gras. În închisoare, după cîteva luni de regim de înfometare, pierduse cîteva zeci de kilograme, atingînd un grad foarte avansat de distrofie. Fenomenul care se petrece în astfel de cazuri mi-a fost explicat de medicii deţinuţi întîlniţi în închisoare. Lipsa cronică de hrană determină în prima fază o dispariţie rapidă a ţesuturilor grase. La persoanele mai în vîrstă, pielea corpului îşi pierde elasticitatea şi nu mai are capacitatea de a se retracta. În felul acesta, oamenilor graşi, care slăbesc, pielea de pe

abdomen, devenind un fel de sac golit de conținut, le atîrnă în față ca un șorț. În cazul lui Kilian, comparația cu șorțul exprima cum nu se poate mai plastic cruda realitate. Șorțul care îi atîrna în față îi acoperea sexul, cobora pînă dincolo de jumătatea coapselor și se oprea la un lat de palmă deasupra genunchilor. O pereche de picioare descărnate și subțiri ca niște bețe venea să completeze aspectul acestui corp diform, în care monstruozitatea și grotescul se îmbinau într-o închipuire de vis urît. Nici capacitatea de uitare și nici efectul timpului asupra memoriei n-au avut puterea să mi-l șteargă din amintire pe preotul Kilian, așa cum l-am văzut în ziua aceea, în sala de dușuri din subsolul închisorii. Figura lui stă și acum alături de alte cîteva imagini, peste măsură de impresionante, pe care, de-a lungul anilor de pușcărie, memoria le-a reținut și clasat într-un compartiment special; o arhivă al cărei fiecare document în parte constituie un act de acuzare zdrobitor și care îmi împrospătează înverșunarea, ori de cîte ori o consult.

Spre deosebire de preotul Kilian, cu care n-am conviețuit decît scurtă vreme, cu generalul Rozin am locuit în mai multe rînduri în aceeași celulă, de-a lungul anilor petrecuți în închisoarea din Piteşti. Am ajuns astfel să-l cunosc mai îndeaproape. M-am bucurat de la început de simpatia bătrînului general. Fiind arestat mai tîrziu decît el, am fost primul de la care a aflat veşti despre fiul lui adoptiv, doctorul Munteanu, de soarta căruia generalul Rozin nu mai știa de ani de zile nimic. De fiecare dată cînd întîmplarea a făcut să ne reîntîlnim într-o nouă celulă, generalul îmi cerea să-i repet tot ce îmi aminteam despre fiul lui, cu care, făcînd amîndoi parte din aceeași generație și frecventînd aceleași cercuri de prieteni comuni, mă întîlneam destul de des pe vremea cînd eram încă liber. Pentru mine, coabitarea cu generalul Rozin a fost întotdeauna motiv de bucurie. Eram un pasionat ascultător al relatărilor lui despre campania din Rusia și a tuturor evenimentelor importante din timpul războiului, perioadă în care, prin poziția pe care o ocupase ca înalt ofițer de Stat-Major, avusese ocazia să le observe dintr-o cu totul altă perspectivă, decît mulți alți camarazi de-ai lui de arme. Generalul îl însoțise pe Mareşalul Antonescu în vizitele făcute în Germania, la Berchtesgaden și la așa-numita Wolfschanze, cartierul general al Führerului din Prusia Orientală. Rozin, care își făcuse studiile militare în Germania și fusese coleg cu o bună parte din generalii și feldmareşalii din Wehrmacht, ne-a vorbit de relațiile prieteneşti pe care le avea cu Guderian și Jodl. Mai rețin din povestirile lui un episod de la una din întîlnirile celor doi șefi de stat. Pentru partea confidențială a convorbirilor, Antonescu și Hitler se retrăseseră în biroul acestuia din urmă, lăsîndu-i pe ofițerii care îi

însoțeau în încăperea alăturată. Printre ei se afla şi Rozin. Rămaşi între ei, atmosfera rigidă dictată de protocolul vizitei oficiale s-a risipit, făcînd loc unor discuții mai puțin formale. Generalul Rozin şi generalul Jodl se angajaseră într-o conversație amicală, depănîndu-şi amintirile comune din şcoala militară şi evocînd diferite întîmplări hazlii de pe vremea cînd erau tineri elevi ofițeri. Cîțiva din ofițerii prezenți li se alăturaseră pentru a-i asculta, iar restul stăteau de vorbă, adunați în alte două-trei grupuri. Deşi conversațiile se purtau cu voce scăzută, datorită vecinătății biroului Führerului, în salonul de aşteptare se crease o oarecare animație. La un moment dat însă, dominînd rumoarea din salonul ofițerilor, au răsunat două glasuri răstite. Schimbul de cuvinte pe ton ridicat provenea din biroul lui Hitler! Cu toate că sensul cuvintelor nu se putea distinge, violența altercației era evidentă. În salonul ofițerilor, conversațiile au încetat.

Rozin îşi amintea cu emoție de acele momente, cînd, deşi explozia din biroul de alături se calmase la fel de brusc cum izbucnise, ecoul glasurilor răstite ale lui Hitler şi Antonescu părea să mai răsune în urechile celor prezenți. În tăcerea penibilă care se lăsase, ofițerii germani şi români se priveau stînjeniți. Apoi, treptat, discuțiile s-au înfiripat din nou. Jodl şi Rozin şi-au reluat şi ei conversația întreruptă. La un moment dat, fără a face vreo aluzie la incidentul petrecut cu cîteva minute mai înainte, Jodl a adus vorba despre Mareşalul Antonescu. După cîteva aprecieri elogioase la adresa capacităților lui militare, Jodl şi-a exprimat admirația față de atitudinea lui hotărîtă şi ținuta demnă, care face onoare armatei române şi de care ofițerii ei pot fi mîndri. Cînd, după o vreme, Hitler şi Antonescu şi-au făcut din nou apariția, nimic nu părea să le fi afectat întrevederea. Totuşi, spunea Rozin, sentimentul apăsător de neliniște şi nesiguranță care pusese stăpînire atît pe el cît şi pe ceilalți însoțitori ai Mareşalului, după ce asistaseră din anticameră la controversa violentă din biroul lui Hitler, persista. Faptul de a fi îndrăznit să-l înfrunte pe stăpînul necontestat al Europei din acea vreme le îndreptățea îngrijorarea şi gîndul că, atîta timp cît se aflau chiar în bîrlogul ursului, se puteau aştepta la orice. Rozin recunoştea că abia la întoarcere, cînd au ajuns în sfîrşit pe teritoriul românesc, a răsuflat uşurat.

Dacă aş fi realizat atunci ce valoros document istoric reprezenta relatarea generalului Rozin, probabil că mi-aş fi întipărit cu mai multă grijă în minte toate amănuntele. Pe vremea aceea însă, mai trăiam cu nădejdea într-o răsturnare a situației şi într-o eliberare mai timpurie. Ascultam aşadar cu tot interesul şi curiozitatea amintirile evocate în închisoare de diferiți

oameni, care fuseseră implicați direct în anumite acțiuni, politice sau militare, necunoscute pînă atunci marelui public, dar nu m-am gîndit niciodată să le memorez, fiind convins că, o dată liberi, ei vor ajuta, prin memoriile lor, la elucidarea acelor momente istorice cărora le fuseseră martori. Libertatea s-a lăsat însă aşteptată. Pentru unii a venit prea tîrziu. Au murit în închisoare şi n-au mai apucat ziua eliberării. În schimb, cei care au supraviețuit pînă ce, în sfîrşit, porțile puşcăriilor s-au deschis, ei n-au făcut decît să părăsească pereții strîmți ai celulei, pentru a se muta în închisoarea mai largă de afară, la fel de neprielnică împărtăşirii prin viu grai sau consemnării în scris a unor mărturii, care puteau atrage noi represalii. Astfel, majoritatea au tăcut, ducîndu-şi restul zilelor retraşi, văzîndu-şi de sănătatea măcinată de-a lungul anilor în temniță şi bucurîndu-se de puținul ce-l mai putea oferi viața unor asemenea oameni, în asemenea vremuri. Amintirile lor au avut soarta comorilor îngropate în taină, în vremuri de restrişte. Numai puține au mai fost descoperite. Cele mai multe s-au pierdut pentru totdeauna, o dată cu moartea posesorilor, care le-au luat secretul cu ei în mormînt. În această privință, cazul lui Rozin face excepție. Memoriile lui nu au dispărut o dată cu el şi, deşi au încăput pe mîini ticăloase, mai există o şansă să fie recuperate într-o zi.

Iată cum s-au petrecut lucrurile la care mă refer. Ca mai toți oamenii mai în vîrstă din Piteşti, generalul Rozin a sfîrşit şi el prin a fi afectat de privațiunile şi mizeriile vieții din închisoare. Treptat, sănătatea a început să-l lase. Cînd l-am cunoscut, în prima celulă în care am stat împreună, era încă un om robust care, în afară de un oarecare grad de surzenie, nu se plîngea de nimic. În anii următori, datorită mutărilor prin diferite alte celule, am avut ocazia să-l mai întîlnesc de cel puțin trei sau patru ori, la intervale de timp deosebite. De fiecare dată am observat la el cîte un nou semn al degradării fizice. Într-o perioadă, slăbise peste măsură. Avea dureri de stomac şi nu-şi mai putea mînca întreaga porție, iar unele alimente, cum erau varza acră, fasolea sau mămăliga nu le mai suporta aproape deloc, fiindcă îi provocau crize de ficat. Pe zi ce trecea, situația lui devenea tot mai critică. Intrase şi el în acel cerc vicios periculos, din care mulți nu mai reuşiseră să iasă: slăbea din lipsă de hrană suficientă şi nu se mai putea reface, pentru că nu suporta mîncarea. Ultima oară cînd l-am întîlnit, deşi îl chinuiau stomacul şi ficatul, mi-a spus că cea mai mare suferință i-o producea dantura. Îşi pierduse mai toți dinții, iar cei care îi mai rămăseseră îi provocau dureri acute la fiecare lingură de mîncare pe care o băga în gură. Cîteva săptămîni mai tîrziu, pe cînd mă găseam într-o altă celulă, am

aflat că un lot de trei sau patru deținuți fusese trimis la spitalul închisorii Văcăreşti. Printre bolnavii plecați cu duba se afla şi generalul Rozin. Două-trei luni mai tîrziu, cînd l-au adus înapoi, a fost introdus într-o celulă în care, printre alții, se afla şi ofițerul de marină Niki Vîlsan. Ştirea reîntoarcerii lui Rozin, comunicată prin Morse şi retransmisă din celulă în celulă, mi-a parvenit şi mie, în celălalt capăt al secției, unde fusesem mutat între timp. Totodată, Niki Vîlsan ne-a informat că în urma îngrijirilor primite la Văcăreşti, generalul se întorsese cu sănătatea complet restabilită şi că alimentația din închisoare nu-i mai producea nici un fel de tulburări, nici la stomac, nici la ficat. Bucuria de a fi aflat că Rozin reuşise să se redreseze, dintr-o situație pe care o crezusem ireversibilă, avea să-mi fie însă umbrită de un fapt, pe cît de neînțeles, pe atît de penibil. La două sau trei zile după întoarcerea generalului la Piteşti, fiind scoşi dimineața la W.C., pe peretele de deasupra uşii am văzut scrisă, cu un ciob de cărămidă, următoarea inscripție: „Atenție! Rozin turnător!“

Toți cei cu care mă găseam în acel moment în celulă am fost indignați de infamia unei asemenea calomnii. Fără să stăm mult pe gînduri, am şters cuvintele însemnate pe perete. Totuşi, celulele care se perindaseră înaintea noastră prin W.C. apucaseră să le citească, aşa că, în dimineața aceea, convorbirile Morse s-au concentrat pe acest subiect. În cele din urmă, lucrurile s-au lămurit. Autorul inscripției fiind descoperit, am aflat şi motivele care îl determinaseră să ne avertizeze că Rozin ar fi informator. Camaradul nostru procedase în acest fel, cu deplină bună-credință şi animat de cele mai bune intenții. Generalul Rozin căzuse victimă legii aspre a închisorilor, aplicată cu intransigență oricărui deținut care dădea naştere bănuielii de a colabora cu administrația. Prezumțiile pe care camaradul nostru îşi întemeiase judecata pledau împotriva lui Rozin şi justificau suspiciunea şi avertismentul scris pe perete. Prin Morse, ne-a pus două întrebări, asigurîndu-ne că dacă vom răspunde la ele, vom fi siliți, ca şi el, să ajungem la aceeaşi concluzie:

1. Mai cunoaşteți cazul vreunui deținut, care să fi fost internat în spitalul de la Văcăreşti o perioadă atît de lungă ca Rozin?

2. Ați mai pomenit vreodată, de-a lungul anilor de închisoare, ca unui deținut care şi-a pierdut dinții, să i se facă o proteză dentară?

La prima întrebare, răspunsul nu putea fi decît nu! Într-adevăr, toți bolnavii trimişi la Văcăreşti nu stătuseră mai mult de două, pînă la maximum patru săptămîni în spital. Erau date uşor de reținut, deoarece de cînd Piteştiul devenise închisoare pentru „înaltă trădare“, numărul celor ce

primiseră aprobarea de a fi transferați la Văcăreşti fusese extrem de redus. În majoritatea cazurilor, aprobarea de internare era dată prea tîrziu, astfel că o parte din bolnavi au murit în primele zile de spitalizare sau chiar înainte de a ajunge la Văcăreşti. Ceilalți, care au apucat să se bucure de o îngrijire medicală, s-au întors invariabil după două sau patru săptămîni la Piteşti, această durată neavînd nimic de-a face cu perioada necesară tratamentului, ci cu programul de circulație al vagoanelor penitenciare. S-a întîmplat astfel ca un deținut, operat de numai trei zile de ulcer, să fie expediat la Piteşti, transferul (din duba-automobil în vagonul-penitenciar şi apoi din vagon, din nou în dubă, pînă la închisoare), efectuîndu-se în condițiile obişnuite, adică pe propriile-i picioare şi în lanțuri. Firele cusăturii i le-a scos, aşa cum s-a priceput, sanitarul Cioltar, iar omul a avut zile şi a scăpat. Față de asemenea precedente, a trebuit să recunoaştem că şederea neobişnuit de îndelungată în spital a lui Rozin era cel puțin stranie. Cea de-a doua întrebare a stîrnit stupoare şi, deşi camaradul nostru ne-a asigurat că într-adevăr generalul Rozin se întorsese de la Văcăreşti cu proteză, nu i-am dat crezare decît după ce am primit confirmarea şi de la Niki Vâlsan, care totodată ne-a lămurit în privința acestui caz extraordinar, după ştiința tuturor, unic pînă atunci în analele închisorilor.

Chiar a doua zi după internarea lui în spital, Rozin primise vizita unui personaj îmbrăcat civil, dar care, după propria lui afirmație ca şi după impresia ce i-o făcuse generalului, era militar de carieră. Extrem de amabil şi respectuos, i se adresase cu formula „domnule general“ şi, după ce îl întrebase plin de solicitudine despre starea sănătății, angajase conversația pe teme militare, evocînd anumite lupte şi acțiuni ale armatei române, atît în campania din Răsărit cît şi în cea din Apus, la care participase şi el. La reticența lui Rozin de a se lăsa antrenat în discuție, vizitatorul l-a asigurat că nu face parte din cadrele M.A.I. sau ale Procuraturii, rugîndu-l totodată să facă abstracție de statutul lor atît de diferit şi să accepte să stea de vorbă cu el, ca de la soldat la soldat. Rozin s-a arătat în continuare neîncrezător, explicîndu-i străinului că făcuse experiența anchetei, care şi ea începuse cu vorbe la fel de frumoase, dar care sfîrşise prin a reține împotriva lui şi chiar a răstălmăci fiecare cuvînt, părere personală sau apreciere pe care avusese imprudența să le exprime. Acum era prea bătrîn şi suferind pentru a mai risca să se expună altor consecințe, care să-i îngreuneze şi mai mult viața. Civilul a recunoscut că sarcina pe care o avea era ingrată. Ştiuse dinainte că nu-i va fi uşor să inspire încredere şi să stimuleze sinceritatea, acolo unde alte „organe“ ale statului nu semănaseră decît suspiciune şi antipatie. Cu

toate astea nu se dădea bătut, fiind decis să mai insiste. Mai avea o speranță: să-i dezvăluie generalului scopul exact al misiunii pe care o avea şi să facă apel la sentimentele lui de bun român. Serviciul pentru care lucra ținea de Statul-Major al armatei şi se ocupa cu strîngerea de date şi informații privitoare la participarea armatei române la ultimul război. Se căuta astfel completarea lacunelor provocate de distrugerile războiului în arhivele militare, pentru a putea reconstitui istoria acelei perioade.

În cadrul acestor eforturi, se recurgea şi la culegerea de mărturii de la oameni care, prin poziția şi rangul lor, se aflaseră în centrul evenimentelor şi adeseori în nemijlocita apropiere a factorilor de răspundere din acea vreme. Era tocmai cazul lui Rozin şi de aceea şi venise să-i solicite colaborarea, în interesul strict ştiințific de a mărturisi, pentru istoria de mai tîrziu, despre anumite fapte şi personalități pe care le cunoscuse îndeaproape. Civilul considera că, pentru orice bun român, era o datorie de onoare să contribuie la adevărul istoric despre campania purtată de armata română, despre motivele care au determinat intrarea noastră în război alături de puterile Axei şi despre figura şi personalitatea Mareşalului Antonescu. Era o datorie, de la care mai cu seamă Rozin, ca fost general în armata română nu se putea sustrage. Independent de punctul de vedere oficial în această privință, dictat de necesitățile actuale sau de judecățile subiective ale momentului, timpul, care se va aşterne peste toate, va modifica şi stinge interesele politice ca şi patimile prezentului şi va pune mîine, cu obiectivitate, faptele şi oamenii din această perioadă la locul pe care îl merită în istoria românilor. „Pentru această istorie obiectivă de mîine fac apel la cunoştințele dumneavoastră, domnule general.“ Cam aşa i-a vorbit străinul lui Rozin. La vremea respectivă, cînd am reuşit să strîng toate informațiile despre această convorbire (primele, mai laconice, prin Morse, completate ulterior datorită unor mutări de deținuți care stătuseră cu generalul şi, în cele din urmă, de la Rozin personal, cu care curînd după aceea am fost din nou repartizat în aceeaşi celulă), ştiam pînă în cele mai mici detalii tot ce se petrecuse la Văcăreşti. În decursul anilor, amănuntele mi s-au şters din minte. N-am reținut decît esențialul, şi anume: punctele mai importante din pledoaria civilului şi, mai cu seamă, spiritul în care şi-a prezentat argumentele, în aparență detaşat de linia politică a regimului.

Cînd şi-a încheiat tirada, vizitatorul l-a mai rugat o dată pe Rozin să reflecteze la propunerea ce i-o făcuse, spunîndu-i că îi va lăsa timp de gîndire şi va veni să-l vadă din nou peste cîteva zile. Înainte de a pleca, i-a mai explicat generalului că deşi nu are puterea să se amestece în treburile

penitenciarului sau să ia vreo hotărîre în privinţa deţinuţilor, peste capul administraţiei, ar putea totuşi obţine de la comandantul închisorii acordarea unor favoruri care intrau în competenţa lui. Ca atare, s-a interesat dacă Rozin ar avea vreo dorinţă de îmbunătăţire a programului de toate zilele sau a regimului alimentar, dar care să nu depăşească limitele unor doleanţe pe care administraţia ar fi dispusă să le satisfacă. Rozin i-a mulţumit pentru bunăvoinţa arătată, dar a respins oferta, spunînd că se simţea prea bolnav pentru a-şi dori altceva decît o îngrijire medicală, care să-l pună pe picioare. Cum din păcate însă, tratamentul dentar pentru deţinuţi nu intra în vederile administraţiei, ştia că se va întoarce la Piteşti cu aceleaşi chinuitoare dureri de dinţi cu care plecase. Luîndu-şi rămas bun de la Rozin, civilul i-a promis că va încerca să discute cu cei în drept problema tratamentului dentar. Spre surprinderea lui Rozin, chiar de-a doua zi a fost condus la cabinetul dentar, unde i s-au şi făcut cîteva extracţii în condiţii civilizate, adică sub anestezie. Pe lîngă injecţiile şi medicamentele ce i se administrau pentru stomac şi ficat, era zilnic tratat şi de medicul stomatolog. Cînd, după o săptămînă vizitatorul şi-a făcut iar apariţia, Rozin, care îşi recăpătase optimismul şi buna dispoziţie, i-a mulţumit, mărturisindu-i totodată că nu-l crezuse atunci cînd îi promisese că va încerca să-i obţină aprobarea de a fi dus la dentist. Deşi complet ştirb, Rozin era fericit că scăpase de chinul durerilor permanente de dinţi. Civilul avea să-i aducă însă o veste şi mai îmbucurătoare, la care Rozin nici nu visase. Obţinuse (după intervenţii insistente, spunea el), aprobarea pentru o proteză dentară. Venise special la Văcăreşti, numai ca să-i comunice rezultatul şi pentru a-i demonstra că se ţinuse de cuvînt. Va reveni să-l vadă cînd lucrarea va fi gata, nădăjduind că atunci Rozin îi va acorda mai multă încredere şi va discuta cu el deschis, fără să-i mai fie teamă că vrea să-i întindă o cursă. Cîteva zile mai tîrziu, Rozin era în posesia protezei! Contrar procedeului binecunoscut al Securităţii, care uza şi ea de promisiuni pentru a obţine destăinuirile dorite de la anchetaţi, dar pe care după aceea nu şi le mai onora, de data aceasta vizitatorul lui Rozin începuse el prin a se ţine de făgăduială, lăsîndu-i generalului opţiunea finală, de a-i accepta sau de a-i respinge rugămintea. Acest fapt, ne-a spus Rozin, l-a convins că individul nu urmărea să-l atragă într-o capcană şi l-a determinat să accepte propunerea ce i-o făcuse. Şi, astfel, începînd din ziua aceea şi pe toată durata şederii lui în Văcăreşti, Rozin şi-a depănat amintirile din perioada războiului, fie prin viu grai, fie în scris.

La fiecare două-trei zile, străinul petrecea cîteva ore în celula lui

Rozin, abordînd rînd pe rînd, în discuțiile cu el, subiectele care îl interesau. Uneori îi întrerupea relatarea, pentru a-i cere precizări sau amănunte despre acțiunea sau persoana în discuție sau pentru a-şi nota anumite puncte. Deseori, din întrebările competente pe care le punea, rezulta că multe fapte îi erau bine cunoscute şi nu căuta decît să obțină o confirmare sau un detaliu în plus. Urmărea cu mult interes reconstituirea portretelor personalităților militare sau politice, pe care Rozin le cunoscuse şi le frecventase, cerîndu-i tot felul de detalii, de la obiceiurile şi preferințele lor la mîncare sau îmbrăcăminte, pînă la atitudinea şi comportarea lor în anumite situații, din care se putea desprinde vreo trăsătură de caracter relevantă. Îl interesau deopotrivă datele exacte şi faptele concrete, cît şi aprecierile şi părerile personale ale lui Rozin despre evenimente şi oameni. Rozin ne povestea că, pe zi ce trecea, personajul îi devenea tot mai simpatic, dovedindu-se nu numai un om civilizat şi instruit, dar şi un interlocutor agreabil şi lipsit de prejudecăți, cu care ajunsese să aibă schimburi de păreri, fără a mai ține seamă de nici un fel de măsuri de prudență. De fiecare dată, după cele cîteva ore de discuție, înainte de a pleca, vizitatorul îi lăsa un teanc de foi de hîrtie şi creion, pentru care ceruse în prealabil autorizația penitenciarului. Pînă la vizita următoare, două sau trei zile mai tîrziu, Rozin îşi aşternea pe hîrtie amintirile despre cîte un episod sau eveniment, pe care se înțeleseseră dinainte să-l examineze împreună. Alternanța între zilele în care îşi scria memoriile şi orele în care stătea de vorbă cu vizitatorul lui a continuat în acest fel pe toată durata şederii lui în spital.

După aprecierea lui Rozin, bilanțul celor trei luni petrecute la Văcăreşti fusese pozitiv: nu numai că se alesese cu proteza dentară şi că primise o îngrijire medicală mai atentă, dar avusese prilejul să trăiască într-o atmosferă care îl făcuse să uite de puşcărie. Faptul de a fi putut sta de vorbă, în condiții civilizate, cu un om bine pregătit şi informat în domeniul militar, de a fi discutat, comentat şi schimbat cu el opinii sincere despre perioada războiului, fără să ocolească adevărul şi fără să găsească în interlocutorul lui un adept şi un susținător al versiunii oficiale a unor evenimente, falsificate şi denaturate de regimul comunist, îl făcuse pe Rozin în acele zile să se simtă din nou un om liber. „Simplul fapt de a avea la dispoziție creion şi hîrtie şi de a putea scrie fără nici o restricție, mă făcea să mă simt liber“ — spunea el. Şi era de înțeles, din moment ce, în lumea în care trăiam de ani de zile, scrisul era cea mai gravă abatere de la regulamentul închisorii, iar hîrtia şi creionul erau obiecte prohibite;

descoperite asupra noastră, deveneau corpuri delicte pentru a justifica cele mai aspre măsuri de represalii. Împărtăşindu-ne impresiile lui de la Văcăreşti, Rozin ne vorbea cu deosebită satisfacţie de ocazia ce i se oferise de a-şi scrie amintirile din perioada războiului, dezvăluind anumite fapte, evenimente şi situaţii numai de el cunoscute, care astfel nu vor rămîne pierdute pentru posteritate. Aşa spera Rozin; noi, majoritatea, eram mai sceptici. În ce măsură cele scrise de Rozin vor vedea vreodată, integral şi nedenaturate, lumina tiparului, numai viitorul ne-o va arăta.

Ani de zile mai tîrziu, cînd regimul de la Bucureşti a fost interesat, din motive politice şi de propagandă, şi nu din onestitate ştiinţifică, să prezinte faptele istorice într-o altă lumină decît pînă atunci, nu şi-a făcut nici un scrupul să le modifice după cum îi convenea. Au fost tipărite, astfel, o serie de lucrări de istorie, în paginile cărora, de data asta, îşi făceau apariţia evenimente sau personalităţi politice, care în lucrările anterioare fuseseră omise cu totul, sau altfel prezentate. Pentru această „reconsiderare“ a istoriei, au recurs la noi falsuri, dar şi la unele adevăruri sau jumătăţi de adevăr, care le serveau scopul. Prin 1970, aflîndu-mă la München, mi-au căzut în mînă cîteva din aceste cărţi, care, între altele, se ocupau cu o parţială „reabilitare“ a Mareşalului Antonescu. Citindu-le, gîndul m-a dus înapoi la Piteşti, întrebîndu-mă dacă nu cumva istoricii partidului nu folosiseră pentru operaţia cosmetică la care supuseseră figura lui Antonescu şi elemente din amintirile scrise de Rozin la Văcăreşti. Indiferent de părerea noastră sau a lui Rozin despre soarta pe care o vor avea memoriile scrise de el, atitudinea lui de la Văcăreşti nu putea fi calificată drept turnătorie. Rozin, care aflase de inscripţia de pe perete, era indignat de nedreptatea acuzaţiei, ca şi noi de altfel. După ce însă toate celulele au fost exact informate despre cele petrecute la Văcăreşti, nimeni nu a mai ţinut seamă de inscripţia citită la W.C., chiar autorul ei recunoscînd că se lăsase înşelat de primele aparenţe şi că se grăbise să-l învinovăţească pe Rozin, pe nedrept. Astfel, incidentul s-a încheiat, orice bănuieli care ar mai fi putut plana asupra generalului fiind îndepărtate. Pe vremea aceea, fiind partizanul celor care militau pentru adoptarea unei poziţii radicale în raporturile noastre cu reprezentanţii puterii, trebuie să recunosc că simplul fapt că Rozin acceptase „dialogul“ cu unul din ei, mi-a produs totuşi o decepţie. Pentru admiraţia pe care i-o purtam, l-aş fi vrut de o intransigenţă absolută!

Printre ofiţerii superiori, generali şi colonei de Stat-Major care se aflau în celulele din Piteşti, circula o poveste hazlie, dar autentică, pe seama lui

Rozin. O voi relata întocmai. Era la scurtă vreme după ce Antonescu preluase puterea. Se proceda tocmai la o reorganizare a armatei şi a cadrelor ofițereşti, după criteriile obiective ale pregătirii lor militare. O serie de ofițeri, considerați incapabili, au fost trecuți în retragere. Unul dintre ei, dacă nu mă înşel, era generalul Potopeanu, care se afla şi el în Piteşti. Totodată s-a avut în vedere şi eliminarea din cadrele active a celor cîțiva ofițeri de origine israelită, care în mod excepțional se aflau în armata română. Or, unul dintre aceştia era tocmai Rozin. Deşi originea lui semită era foarte îndepărtată, faptul era cunoscut. Cînd a fost invitat să se prezinte la cabinetul lui Antonescu, Rozin nu avea nici cea mai mică bănuială în privința motivului acestei convocări. Pe cînd se îndrepta spre biroul unde era aşteptat, cîțiva din camarazii lui din Marele Stat-Major i-au spus la ce trebuia să se aştepte. La introducerea lui în birou, l-a găsit pe Antonescu aşezat la masa de lucru, răsfoind un dosar. Era memoriul de ofițer al lui Rozin. Nici atmosfera rece şi austeră a încăperii, nici figura severă şi autoritară a lui Antonescu nu l-au împiedicat pe Rozin să rupă tăcerea grea şi apăsătoare care domnea în birou. În poziție de drepți, cu voce tare şi limpede, s-a prezentat la raport, conform uzanțelor militare. Nu s-a limitat însă la formula regulamentară în care trebuia să-şi decline numai gradul şi numele: „Sînt generalul Rozin…“ ci, continuînd pe acelaşi ton, a adăugat: „… fostul sublocotenent Rozin, citat pe ordin de zi şi decorat în 1916, la cota nr. …, pe frontul din Carpați, pentru fapte de arme în spatele liniilor inamice!“

Dacă pînă în acel moment Antonescu luase deja greaua decizie de a se despărți de un general pe care îl aprecia, sau dacă încă mai stătea în cumpănă, nimeni din anturajul lui n-ar fi putut-o spune. De un lucru însă au fost toți convinşi: rolul hotărîtor în acele clipe l-au jucat cuvintele lui Rozin! Prima reacție a lui Antonescu a fost să-şi ridice ochii de pe hîrtiile pe care le examina. După ce i-a aruncat o scurtă privire lui Rozin, a închis dosarul şi l-a pus deoparte. Apoi, pretextînd că l-a chemat pentru chestiuni de serviciu, a angajat cu el o discuție pe tema necesităților de armament şi care blindate ale armatei.

REVOLUȚIA DIN UNGARIA

Vara lui 1956 se apropia de sfîrşit. O vară de care toți aveam să ne amintim multă vreme, ca de una din cele mai blînde perioade ale detenției din Piteşti. Efectele grevei dăinuiau şi rezultatele obținute păreau definitiv consolidate. Administrația nu mai făcea nici o tentativă de recucerire a terenului pierdut în favoarea noastră, iar noi eram mereu atenți să nu stricăm fragilul echilibru al noilor relații create între paznici şi păziți. Prima fază, şi cea mai periculoasă, în care fiecare din cele două părți căuta să ocupe cît mai mult din teritoriul celeilalte, trecuse. O dată găsită linia de compromis reciproc între pretențiile şi limitele acceptabile ale ambelor părți, lupta s-a calmat şi frontul s-a stabilizat. Atmosfera a mai rămas încă o bună bucată de vreme încordată din cauza lipsei de încredere, fiecare din părți aşteptîndu-se ca cealaltă să nu respecte statu-quo-ul la care se ajunsese. Se pare însă că dorința de a nu reîncepe ostilitățile era comună, deoarece nimeni n-a încercat în mod vădit să răstoarne situația. Lunile trecînd şi obişnuindu-ne cu noile poziții pe care ne găseam, spiritele s-au liniştit şi de o parte şi de alta. Trecuse vara şi venise toamna. O toamnă lungă, cu vreme blîndă şi zile însorite. În închisoare ne bucuram de aceeaşi neschimbată atmosferă de „destindere“. O atmosferă, ale cărei principale efecte în timp fuseseră, cred, cel mai bine sesizate într-o observație a profesorului Nenițescu, care remarcase dispariția unor apucături care pînă atunci fuseseră caracteristice celor două categorii de ființe sortite să viețuiască sub acelaşi acoperiş al puşcăriei: osîndiții şi temnicerii. Primii, nemaitrăind sub teama obsedantă a permanentei supravegheri prin vizetă, pierduseră reflexul, devenit un fel de tic, de a-şi arunca mereu ochii spre uşă. Gardienii, la rîndul lor, uitaseră de obiceiul de a umbla pe vîrfuri sau cu paşi catifelați, spre a nu-şi trăda prezența pe secție şi a ne putea astfel spiona mai uşor din spatele uşilor. Acum călcau şi ei ca oamenii normali, fără să-i mai preocupe faptul că, auzindu-le paşii, le-am putea localiza poziția pe coridor şi zădărnici activitatea. O dată cu înlăturarea cauzei,

reprezentată de raportul iscoadă–iscodit, spunea Ştefan Nenițescu, dispăruseră şi efectele ei, adică complexele pe care le crease celor două categorii. Completîndu-i observațiile în aceeaşi ordine de idei, aş putea spune că uşa celulei, către care pînă mai ieri se îndreptau mereu toate privirile, fiind izvorul tuturor relelor, pierduse acum orice interes din partea noastră. În centrul atenției deținuților se aflau acum fereastra, caloriferul şi pereții, căile de acces prin care fluxul de informații care ne parvenea era în continuă creştere, tocmai datorită încetării supravegherii prin vizetă.

Daniel Cantemir, plantonul, care trebăluia mai toată ziua pe coridor, ne povestea că nici un gardian nu se mai sinchisea de discuțiile din celule, nici chiar atunci cînd erau purtate pe ton mai ridicat şi tulburau liniştea reglementară a secției. În ultimele două–trei luni, nu se mai auzise răcnetul atît de bine cunoscut în toate puşcăriile din țară: „Bă! Lasă gura că te…!“ Formula părea standardizată, numai încheierea varia, în funcție de imaginația şi sensibilitatea sufletească a gardianului, care ne amintea că trebuie să respectăm liniştea. Daniel Cantemir pretindea că în timp ce făcea curățenie, coridorul răsuna de ecoul discuțiilor noastre, dîndu-i impresia că se afla în foaierul unui teatru sau în sala de aşteptare a unei gări. Uneori conversațiile se opreau brusc, ca la o comandă. Zarva de voci începînd, în primul moment liniştea părea absolută. Numai după ce ecoul glasurilor se stingea şi urechea se adapta la noua acustică a coridorului, îți dădeai seama că, de fapt, rumoarea de mai înainte fusese înlocuită de un alt zgomot. Era țăcănitul metalic al alfabetului Morse din țevile caloriferului! Ori de cîte ori cineva bătea în țeavă semnalul prin care anunța că are ceva de transmis, conversațiile se întrerupeau, pentru a recepționa comunicarea. Gardienii nu mai reacționau nici la Morse şi nu mai căutau ca altădată să-i descopere pe telegrafişti. Daniel Cantemir ne-a povestit că pînă şi Pătraşcu, unul din cei mai răi gardieni ai închisorii, la auzul ciocăniturilor în calorifer s-a mulțumit să remarce, fără să-şi părăsească scaunul pe care stătea aşezat: „Iar au început să cînte greierii!“

În toamna aceea, greierii, nestingheriți, au cîntat mai mult ca niciodată! Ştiri de tot felul, din izvoarele dreptului comun, de la informații mai mult sau mai puțin exacte, pînă la cele mai incredibile zvonuri, se scurgeau zilnic prin țevile caloriferului, inundînd secțiile „politicilor“. În fiecare celulă, veştile primite erau luate în discuție, disecate, examinate pe toate fețele şi triate. Cele considerate neserioase erau eliminate, iar cele ce ni se păreau a conține un cît de mic grăunte de adevăr erau reținute pentru a fi verificate cu primul prilej, cînd plutonierul Dobre urma să fie de serviciu pe

secția noastră. În ultima vreme, datorită unei modificări a programului de rotație a gardienilor, Dobre nu mai apărea atît de des pe secția noastră; îi venea rîndul să facă de serviciu pe celularul politicilor, cam o dată pe săptămînă şi uneori chiar la două săptămîni. Într-o bună zi, cam pe la mijlocul lunii octombrie, printre informațiile culese de la dreptul comun fusese una care nu ne trezise nici un interes. Intra în categoria atît de tipică a zvonurilor pornite din cine ştie ce vorbe prost înțelese şi amplificate apoi de imaginația unor oameni simpli, lipsiți de orice cunoştințe şi discernămînt politic, încît nu-i acordasem nici măcar şansa de a fi luată în discuție, respingînd-o ca absurdă şi lipsită de sens. Provenea de altfel de la un tînăr cam tuciuriu la piele, reprezentant specific al lumii periferiilor bucureştene, care pentru a nu ştiu cîta oară poposea în închisoare pentru diferite furtişaguri. Un găinar, cum erau numiți chiar în rîndurile dreptului comun, aceşti mici delincvenți care petreceau periodic cîteva luni în puşcărie pentru hoții mărunte. Deşi băiatul era proaspăt arestat, nu ştia mai nimic şi era incapabil să se exprime desluşit. Paulică Bandu îl interpelase de la fereastra lui, care era cea mai apropiată de aripa clădirii în care se afla celula noului venit. Nu reuşise să afle de la el decît o singură ştire, pe care tînărul, la rîndul lui, spunea că o auzise cu cîteva zile în urmă de la alți deținuți în Văcăreşti, care pretindeau că la Budapesta comuniştii căzuseră de la putere şi că Ungaria trecuse de partea americanilor. Cam atît putuse alege şi rezuma Paulică din poveştile confuze pe care i le înşirase tînărul la fereastră. Două zile mai tîrziu, venindu-i rîndul plutonierului Dobre să fie de serviciu pe secția noastră, ne-am dat seama că ştirea primită de Paulică şi considerată neverosimilă avea totuşi o bază reală. Dobre îi relatase lui Daniel Cantemir despre primele semne ale unei schimbări în orientarea de pînă atunci a liniei politice de la Budapesta. Era vorba de ideile înnoitoare, mai liberale, care îşi făcuseră drum chiar în rîndurile conducerii partidului, sub primul ministru Imre Nagy şi care tindeau să-l îndepărteze de la cursul rigid, impus de radicalul stalinist şi devotatul om al Moscovei, Mátyás Rákosi, secretarul general al partidului. Dobre ascultase aceste informații la posturile de radio străine (Londra şi Europa Liberă). Ştirea ni s-a părut interesantă, dar eram departe de a realiza, în acel moment, importanța ei de mai tîrziu. Eram la începutul frămîntărilor din octombrie 1956, care aveau să precipite evenimentele de la Budapesta şi să atingă punctul culminant chiar la sfîrşitul aceleiaşi luni. Nu ne mai despărțeau decît două sau trei săptămîni de ceea ce avea să intre în istorie sub numele de Revoluția maghiară (în versiunea din țările comuniste, „contrarevoluția“ din

Ungaria), care a zguduit atît apusul cît şi răsăritul Europei. Consecinţele ei aveam să le simţim şi noi!

În zilele următoare, ne-au mai parvenit şi alte ştiri pe aceeaşi temă de la dreptul comun. Deşi relatările lor păcătuiau prin lipsă de precizie şi de amănunte, am tras totuşi concluzia că evenimentele din Ungaria păreau să fi luat amploare din moment ce ajunseseră să fie subiect de discuţie chiar şi în rîndul deţinuţilor de drept comun, care în mod obişnuit nu se arătau interesaţi de problemele politice. Cîteva semne de exagerată bunăvoinţă din partea administraţiei, ca şi atitudinea inexplicabil de amicală a gardienilor ne-au pus pe gînduri. Erau semne evidente de slăbiciune şi nicidecum inspirate de sentimente umanitare. Am primit, astfel, vizita comandantului, care a întîrziat neobişnuit de mult la fiecare celulă, pentru a se informa dacă avem vreo nemulţumire în privinţa tratamentului. Or, tocmai în ultima săptămînă, condiţiile de detenţie obţinute prin greva noastră din primăvară, care ne asiguraseră necesarul pentru supravieţuire, suferiseră o substanţială îmbunătăţire în plus. Mîncarea, cel mai sigur barometru pentru măsurat presiunea atmosferei în închisorile comuniste, înregistrase de cîteva zile un salt spectaculos. Din suficientă cantitativ şi relativ satisfăcătoare calitativ, cum fusese în ultimele cîteva luni, ajunsese să depăşească în ultima săptămînă toate aşteptările. Polonicul cu care ni se măsura porţia la fiecare masă nu mai servea acum ca unitate de măsură, ci ca simplu instrument de bucătărie, menit să ne umple gamelele pînă la refuz. După primele două-trei mese de acest fel, aproape nimeni nu-şi mai putea goli gamela, cu atît mai mult, cu cît şi consistenţa mîncării crescuse într-atît, încît întrecuse pînă şi imaginea obsedantă a meselor îmbelşugate la care visasem în perioadele de înfometare. Nu îndrăznisem niciodată să ne imaginăm că vom primi vreodată, în puşcărie, o mîncare în care elementul predominant să fie carnea, şi asta zi de zi, de aproape o săptămînă încoace. Pentru noi era lucru ştiut că variaţiile regimului alimentar din închisori urmau întocmai curba fluctuaţiilor pe care le sufereau hotărîrile autorităţilor, privitoare la viaţa deţinuţilor, în funcţie de conjunctura politică a momentului. Al doilea element simptomatic, care reflecta o modificare a situaţiei politice, fie în favoarea, fie în defavoarea noastră, era atitudinea gardienilor, schimbătoare şi ea după dispoziţiile pe care le primeau. Acelaşi gardian, care azi îţi vorbea omeneşte, se putea transforma a doua zi într-o brută de nerecunoscut.

Şi totuşi, acest model de robot perfect, M.A.I.-ul, n-a reuşit niciodată să-l producă în serie. Printre gardienii fiecărui penitenciar se găseau

întotdeauna exemplare care făceau excepție. Unii, în care licărea o urmă de omenie, erau mai reținuți şi mai puțin înclinați să aplice cu rigurozitate măsurile de represalii îndreptate împotriva noastră în perioadele de maximă duritate, fiind totodată primii dispuşi să ne uşureze viața şi să ne favorizeze, de îndată ce regimul de detenție se mai îmblînzea. Alții, dimpotrivă, se remarcau prin exces de zel şi sadism în executarea ordinelor, reuşind să depăşească în cruzime chiar şi limita celor mai sălbatice măsuri represive, inițiate uneori de Ministerul de Interne în închisorile cu deținuți politici. Cînd, după o vreme, urma o perioadă de destindere, nu reuşeau decît cu greu să-şi stăpînească instinctele primare, în pofida dispozițiilor care le cereau să-şi schimbe comportarea. Unul din aceştia din urmă, care îşi întrecea de departe tovarăşii în mîrşăvie, era plutonierul Pătraşcu. După înfățişare, originea lui țigănească nu lăsa nici o îndoială. Stăpînit de plăcerea bolnăvicioasă de a ne chinui, era mereu în căutare de victime pentru a-şi satisface cruzimea. Folosea cel mai mic pretext de abatere de la regulament, distribuind, cu nemiluita, zile de izolare la carceră şi în beci, iar dacă nu-i ofeream nici o ocazie de a ne prinde în defect, inventa abateri imaginare şi rezultatul era acelaşi. Pe scurt spus, abuza în fel şi chip de puterea absolută pe care i-o conferea titlul de şef de secție. Cînd, după greva noastră din primăvară, tratamentul în închisoare s-a mai umanizat, pentru Pătraşcu părea că se prăbuşise o lume. Prima lui reacție a fost să nu dea curs instrucțiunilor care îi cereau să-şi tempereze pornirile şi să-şi schimbe comportamentul față de deținuți. Plîngerile noastre repetate au obligat însă în cele din urmă administrația să-l cheme la ordine şi să-l facă să adopte aceeaşi atitudine moderată, ce fusese impusă tuturor gardienilor. Nemaiavînd încotro, s-a resemnat, dar se vedea că îi venea greu să se stăpînească. Totuşi, Pătraşcu rămăsese singurul gardian care se încăpățîna să întocmească şi să înainteze în continuare rapoarte ofițerului politic, cerînd pedepsirea deținuților care nu respectau regulamentul. Toți tovarăşii lui, care se perindau pe secțiile noastre, renunțaseră la acest procedeu, de cînd administrația nu mai dădea curs reclamațiilor împotriva deținuților care erau surprinşi vorbind la perete, cosînd sau scriind pe plăcuțe de săpun. Nemaiputînd practica abuzul fățiş, Pătraşcu se specializase în tot felul de şicane şi mizerii mărunte, pe care ni le făcea cu orice ocazie cînd era de serviciu. Plăcerea de a ne chinui îl făcuse inventiv! Cînd ne scotea la aer, ne scurta timpul de plimbare, pretinzînd că, după ceasul lui, jumătatea de oră reglementară se scursese. Dacă se nimerea să plouă cu găleata, dimpotrivă, ne ținea mai mult! Cum n-aveam posibilitatea de a verifica ora

exactă, nu puteam protesta. Cînd eram duşi la baie, sub pretextul unui defect al cazanului, apa era fie rece ca gheața, fie opărită. Alteori, dînd vina pe conducta de aprovizionare a oraşului, oprea apa după ce ne săpuneam şi ne obliga să ne întoarcem în celulă cu săpunul pe noi. De fiecare dată cînd era de serviciu, invoca măsuri preventive împotriva apariției paraziților şi pulveriza în celule asemenea cantităţi de D.D.T., încît atmosfera devenea irespirabilă, aducîndu-ne pînă în pragul sufocării. Înainte de a închide uşa celulei, înceţoşată de norii de D.D.T., îi puteam citi pe față satisfacția de a ne vedea cu ochii roşii, lăcrimînd şi tuşind de iritația provocată de praful inhalat. Răutatea şi perfidia cu care Pătraşcu ne urmărea, persecutîndu-ne fără încetare, ne-au făcut să renunțăm la speranța de a-l vedea vreodată convertit la sentimente mai umane. Am trecut aşadar la ripostă, în limitele permise de situație. A început astfel un adevărat război al nervilor care, cu timpul, a devenit pentru noi chiar o distracție. În loc să ne mai arătăm vulnerabili la mizeriile pe care ni le făcea, îi întîmpinam răutățile fie cu totală indiferență, fie rîzînd şi glumind pe socoteala lor. Arătîndu-ne insensibili față de şicanele pe care în duşmănia lui maladivă le născocea pentru a ne sîcîi şi nemaiprotestînd împotriva lor, ştiam că îi răpeam o bună parte din plăcerea sadică de a vedea că şi-a atins scopul. În scurtă vreme, tactica noastră şi-a arătat roadele. Ca un copil căruia i se luase jucăria, Pătraşcu era tot mai nemulțumit, mai întunecat la privire şi mai irascibil. Nu-i mai puteam citi în ochi bucuria de altădată, cînd, prin recriminările şi protestele noastre, îi dovedeam că stratagemele lui de a ne chinui aveau succes. Deşi Pătraşcu se înverşuna în continuare să găsească mereu şi mereu alte procedee cu care să ne facă viața amară, frustrarea lui ne ajuta să suportăm mai uşor mizeriile. Sîcîindu-l şi enervîndu-l în felul nostru, începusem şi noi să prindem gustul aceleiaşi plăceri perverse ca şi el, de a-l vedea ieşindu-şi din fire.

Unul dintre cei care îi puneau cel mai greu la încercare nervii, era Dodo Chrisoghelos. Ori de cîte ori eram scoşi la aer, pe tot drumul de la celulă şi pînă în capul scării, unde Pătraşcu se oprea pentru a supraveghea curtea de plimbare, Dodo îl întreba politicos, şi în modul cel mai natural posibil, despre ultimele noutăți politice la ordinea zilei. Dacă, sufocat de indignare, Pătraşcu îi atrăgea atenția că deținuții politici sînt ținuți la regim de izolare şi n-au voie să primească informații, Dodo scădea glasul în semn de complicitate şi îl asigura de totala lui discreție. Dacă, repetînd întrebarea, Pătraşcu nu-i mai răspundea, Dodo, cu aceeaşi candoare, îi spunea că-i înțelege teama de a vorbi şi îi propunea o formulă de

compromis: „Domnule plutonier, eu vă voi întreba dacă ştirea pe care am auzit-o e adevărată, iar dacă dumneavoastră veți tăcea, eu voi înțelege că îmi confirmați autenticitatea ei. În felul acesta, nimeni nu va putea spune că v-a auzit dîndu-ne vreo informație!“ Provocările lui Dodo deveniseră pentru Pătraşcu un adevărat supliciu. Îl iritau peste măsură, mai ales că, nemaifiindu-i îngăduită riposta brutală, nu ştia cum să le răspundă, ca să iasă din încurcătură. Ajunsese să-i prindă frica lui Dodo şi să-l evite, dar camaradul nostru se ținea scai de el pe coridor, ori de cîte ori Pătraşcu îi conducea celula la baie sau la plimbare. În perioada în care tocmai se desfăşurau evenimentele din Ungaria, eram vecin de celulă cu Dodo, camerele noastre fiind scoase împreună la baie şi la aer. Am avut astfel prilejul să observ atît talentul lui Dodo de a adopta aerul ingenuu cu care îl acosta pe Pătraşcu pentru a-i solicita informații, cît şi tulburarea acestuia din urmă, numai pentru simplul fapt de a fi nevoit să-l audă vorbind despre o temă tabu. Chiar refuzînd dialogul, Pătraşcu părea să se teamă că se face vinovat. Doar avea atîtea exemple, în celulele pe care le păzea, de oameni condamnați pentru complicitate prin tăcere. Cu ocazia ultimelor două întîlniri, pe drumul către curtea de plimbare, Dodo îl întîmpinase pe Pătraşcu cu o întrebare şi mai îndrăzneață, dar formulată cu aceeaşi inocentă seninătate: „Ce se mai aude din Ungaria, d-le plutonier?“ Pătraşcu se prefăcuse că nu-l aude şi, grăbind pasul, se îndepărtase de el mai mult ca niciodată.

În acel moment încă nu ştiam că ştirile primite în ultimele zile de la dreptul comun despre frămîntările politice din Ungaria, deşi exacte, erau totuşi depăşite de viteza cu care se succedaseră evenimentele la Budapesta. Au mai trecut cîteva zile, timp în care n-am mai aflat alte noutăți. Apoi, l-am avut din nou şef de secție în tura de zi pe Pătraşcu. Aşteptam cu nerăbdare ora plimbării. Cînd ni se deschidea uşa şi eram îndrumați spre ieşirea din celular, luasem obiceiul să merg pe coridor alături de Dodo, pentru a nu scăpa spectacolul întîlnirii cu Pătraşcu. Şi de data asta, scena s-a repetat întocmai… pînă la un anumit punct. De cum a ieşit pe uşa celulei şi pînă la casa scării, Dodo nu l-a slăbit cu un pas pe Pătraşcu, hărțuindu-l tot drumul cu întrebări: „Ce s-a mai întîmplat la Budapesta, domnule plutonier?“ sau „E adevărat, domnule plutonier, că Rákosi a fost înlocuit?“ etc. Ca de obicei, Dodo întreba, iar Pătraşcu tăcea! În timp ce şirul deținuților începuse să coboare treptele, Dodo, rămas înadins ultimul, s-a mai apropiat o dată de Pătraşcu, care se oprise în capul scării. Se pregătea să-şi mai repete o dată întrebările înainte de a coborî şi el în curte, cînd,

deodată, Pătraşcu şi-a schimbat atitudinea. S-a uitat mai întîi temător în stînga şi în dreapta, s-a retras apoi doi paşi spre interiorul casei scării, la adăpostul privirilor de afară şi i-a făcut semn lui Dodo să se apropie. Mă aflam două trepte mai jos pe scară, cînd Pătraşcu a început să-i vorbească. Nu i-am auzit decît primele cuvinte: „Să ştiți că eu nu am avut nimic cu dumneavoastră, dar ce era să fac dacă aşa au fost ordinele? Acum o să fie mai bine şi poate o să plecați şi dumneavoastră acasă, la familiile dumneavoastră…“ Înmărmurit de surpriză, mă oprisem. Nu-mi venea să cred că-l auzeam vorbind pe Pătraşcu! Apoi, dezmeticindu-mă, m-am decis să cobor în curtea de plimbare, pentru a nu-l nelinişti pe Pătraşcu prin indiscreția prezenței mele. Cîteva minute mai tîrziu a coborît şi Dodo. Ne-a făcut un semn că ne va pune în curent cu cele petrecute, cînd vom ajunge din nou în celulă. Se vedea însă că era extrem de excitat. O jumătate de oră mai tîrziu, ne aflam din nou în celulă şi aşteptam cu nerăbdare ca Dodo să ia legătura cu noi. După ce şi-a informat mai întîi camarazii din celulă, ne-a bătut şi nouă semnalul convenit în peretele despărțitor. M-am suit (ca şi el în celula lui), pe caloriferul de sub fereastră şi prin geamul deschis i-am ascultat relatarea despre convorbirea avută cu Pătraşcu în capul scării.

Din punct de vedere informativ, nu se putea spune că întrevederea fusese satisfăcătoare. Dodo nu aflase de la el nici un nume, nici un fapt concret, nici o ştire precisă. În general însă şi fără să intre în detalii, la insistențele lui Dodo, Pătraşcu confirmase inițierea unei schimbări de curs a politicii partidului comunist maghiar, preconizînd o lărgire a democrației şi acordarea de mai mari drepturi şi libertăți cetățeneşti. Cu toate că Dodo nu se alesese cu alte amănunte din care să ne putem da seama mai exact de evoluția evenimentelor politice din Ungaria, discuția lui cu Pătraşcu a stîrnit mare efervescență pe celular. Faptul că inițiativa de a sta de vorbă cu Dodo pornise chiar de la Pătraşcu şi că acesta căutase să se disculpe de toate abuzurile şi brutalitățile lui din trecut, invocînd ordinele primite „de sus“, justifica din plin importanța ce i-am acordat-o. În ziua aceea, în toate celulele nu s-a vorbit decît de spectaculoasa schimbare de comportament a lui Pătraşcu.

Nimeni nu se îndoia că tentativa lui de a se justifica față de Dodo şi de a-i cîştiga bunăvoința fusese dictată de oportunism. Era evident că se petrecuse ceva, care îl determinase pe Pătraşcu să socoată că era cazul să încerce o apropiere şi să-l încredințeze în acest scop pe Dodo că de fapt era bine intenționat şi că fusese silit să adopte, în raporturile cu noi, o atitudine contrară adevăratelor lui sentimente şi convingeri. Faptul că Pătraşcu părea

îngrijorat de perspectiva de a fi tras la răspundere pentru samavolniciile comise împotriva deținuților, ne-a făcut să tragem concluzia că teama lui nu putea fi inspirată decît de ivirea unor evenimente extrem de grave, care îl îndreptățeau să se aştepte la o eventuală răsturnare a situației. Deşi presupunerea noastră s-a dovedit justă, totuşi nu ne putusem nici pe departe imagina proporția luată, în ultimele zile, de evenimentele în curs în Ungaria, care îl speriaseră într-atît pe Pătraşcu. Informațiile pe care le-am primit a doua zi şi mai ales felul în care ne-au fost comunicate au dezlănțuit în toate celulele o stare de euforie de nedescris. În dimineața aceea, preluase serviciul de la gardianul din schimbul de noapte plutonierul Florică Popescu. Reamintesc pe scurt portretul lui Florică Popescu, pe care l-am schițat la locul cuvenit, pe pagina cu lista gardienilor penitenciarului din Piteşti. Fusese sergent într-un regiment de grăniceri. La expirarea stagiului militar, semnase un contract de reangajare în armată, în cadrul trupelor Ministerului de Interne. Se aştepta să primească serviciu la o unitate de infanterie M.A.I., dar primise ordin să se prezinte la închisoarea din Piteşti, unde urma să funcționeze în calitate de gardian, cu gradul de plutonier. Nutrind față de regim aceleaşi sentimente ca şi plutonierul Dobre, se împrietenise cu el, iar acesta ni-l recomandase ca om de bună-credință, dispus să ne favorizeze. Şi într-adevăr, Florică Popescu se dovedise un sincer simpatizant al deținuților, manifestîndu-şi, ori de cîte ori putea, bunăvoința, dar în limitele unei extreme prudențe. Ca atare, nu ne aşteptam ca în timpul serviciului lui să obținem de la el informații politice, temă pe care îi era în mod deosebit frică s-o abordeze. Cu Florică Popescu pe coridor, ştiam însă că vom avea o zi liniştită, fără surprize neplăcute, că ne vom putea vedea în voie de toate micile noastre ocupații clandestine, fără riscul de a fi surprinşi în defect. Nu numai că nu ne supraveghea prin vizetă şi nu asculta la uşă, dar Florică Popescu avea chiar grijă să ne prevină din timp, ori de cîte ori se apropia de secția noastră vreun vizitator nedorit.

Prima parte a programului de dimineață, din ziua aceea, se terminase. Ofițerul de serviciu făcuse „numărul“, ni se împărțise terciul şi cîteva celule fuseseră scoase la W.C. Cînd ne-a venit şi nouă şi vecinilor noştri rîndul să ieşim, l-am auzit pe plutonierul Dobre, care tocmai intrase pe secție, strigîndu-l pe Florică Popescu. După ce ne-a închis în W.C., Florică Popescu s-a întors la masa lui din capătul secției, unde îl aştepta Dobre. Cîteva minute mai tîrziu, uşa W.C.-ului s-a deschis din nou. Era Dobre, care pe tonul imperativ al profesiunii, ne-a ordonat: „Chrisoghelos şi

Ioanid! Ia să ieşiţi pe coridor şi să-l ajutaţi pe planton la curăţenie, că vine tovarăşul comandant în inspecţie. Hai! Daţi-i drumul mai repede!“ Ne-am grăbit să ieşim, convinşi fiind că nu era vorba de curăţenie, deşi, în spatele lui Dobre, stătea Daniel Cantemir, plantonul, care ţinea ostentativ în mînă cîte o mătură pentru fiecare din noi. O dată ieşiţi afară şi uşa închisă în urma noastră, tabloul înscenat de Daniel numai pentru a nu-l deconspira pe Dobre s-a schimbat brusc. Dobre ne-a făcut semn să-l urmăm către uşa de acces la scara care cobora în curte. Pe palier s-a oprit şi, la adăpostul pe care ni-l oferea casa scării, am făcut cerc în jurul lui. De cum a început să ne vorbească, expresia feţei i s-a schimbat. Radia de bucurie. Cu un entuziasm abia stăpînit, ne-a anunţat că în Ungaria a început revoluţia şi că în curînd vom fi şi noi liberi. Nu mai reţin ordinea cronologică exactă în care s-au succedat în acele zile evenimentele din Ungaria, dar pe măsură ce afla noi amănunte, Dobre îşi făcea drum pe secţia noastră, pentru a ni le împărtăşi. Pînă în seara acelei zile, a mai stat de cel puţin două sau trei ori de vorbă cu Daniel Cantemir, iar a doua zi de asemenea. Daniel, la rîndul lui, ne comunica, prin Morse sau plăcuţe de săpun, informaţiile primite. Aşa am aflat despre diferitele acţiuni mai importante care au marcat etapele mai semnificative ale răscoalei maghiare: luarea cu asalt a postului de radio Budapesta, distrugerea statuii lui Stalin şi eliberarea deţinuţilor politici. Cu fiecare veste nouă, optimismul nostru creştea, mai ales cînd am aflat că armata fraterniza cu populaţia şi că membrii Securităţii, care nu reuşeau să se facă nevăzuţi, erau prinşi şi măcelăriţi pe stradă de mulţime. Ştirile şi comentariile recepţionate de Dobre la posturile de radio străine nu mai dădeau — după spusele lui — nici o şansă dominaţiei sovietice în Ungaria. Una din informaţiile comunicate lui Daniel părea să confirme această ipoteză: guvernul Imre Nagy îşi anunţase intenţia de a retrage Ungaria din Pactul de la Varşovia şi de a declara ţara neutră. Au urmat cîteva zile în care Dobre nu şi-a mai făcut apariţia pe secţia noastră. Îi venise rîndul să facă de serviciu în curtea închisorii, unde avea sarcina să-i supravegheze pe deţinuţii de drept comun, repartizaţi la diferite corvezi din interiorul incintei penitenciarului. În lipsa lui Dobre, a trebuit să ne mulţumim cu ceea ce ne puteau oferi deţinuţii de drept comun.

Delăsarea supravegherii şi indiferenţa cu care gardienii priveau acum la unele activităţi ale deţinuţilor, pînă mai deunăzi prohibite, dăduseră frîu liber convorbirilor pe ferestre. Uşurarea contactelor, pe această cale, cu deţinuţii de drept comun, făcuse ca mai toată ziua, în curţile interioare ale închisorii, să răsune ecoul conversaţiilor purtate în cruciş şi în curmeziş de-

a lungul fațadei clădirii, între celulele diferitelor etaje, de la o secție la alta şi chiar de la o aripă la alta a penitenciarului. Deşi informațiile de la dreptul comun nu erau nici exacte şi nici de ultimă oră, cum fuseseră cele transmise de Dobre, totuşi, reflectau toate, tocmai prin lipsa lor de obiectivitate şi prin deformarea exagerată a faptelor, dorința şi nădejdile trezite de răscoala din Ungaria şi de perspectiva alungării ruşilor şi regimurilor comuniste din toate țările satelite din răsăritul Europei. În rîndurile dreptului comun, spiritele erau mai exaltate decît pe secțiile „politicilor“. După primele momente de euforie, provocate de ştirile aduse de Dobre, în celulele noastre entuziasmul se mai temperase. Cu toate că toți speram în reuşita revoluției din Ungaria, unii din camarazii noştri erau mai sceptici în privința succesului ei final. Le venea greu să creadă că ruşii se vor resemna să părăsească teritoriul maghiar, fără să intervină pentru a restabili situația în favoarea lor. Alții, dimpotrivă, susțineau că ruşii se vor retrage fără nici o opoziție, fiind convinşi că aliații occidentali le adresaseră o notă ultimativă, prevenindu-i că nu vor permite o intervenție militară în Ungaria. Cele două opinii au dat loc la discuții îndelungate, pînă ce toate argumentele pro şi contra, invocate de adepții uneia sau alteia din ipoteze, au fost epuizate, fără ca vreuna din părți să-şi poată impune punctul de vedere. Pînă la urmă, toți am fost de acord că singurul arbitru al acestei controverse, în măsură să stabilească cine a avut dreptate, nu putea fi decît viitorul. Nu ne rămînea deci altă opțiune, decît să aşteptăm scurgerea timpului şi să încercăm, mai mult ca oricînd, să obținem informații cît mai proaspete, pentru a nu ne lăsa depăşiți de evenimentele în curs de desfăşurare fără a le cunoaşte. În acest scop, toate contactele posibile cu deținuții de drept comun au fost exploatate la maximum. Din noianul de veşti de tot felul culese de la ei, ne străduiam să discernem şi să înlăturăm zvonurile nefondate şi să le reținem pe cele ce ni se păreau cît de cît verosimile, pentru a le verifica apoi din alte surse.

În tot acest timp, discuțiile în celule îşi urmau cursul. Porneau de la orice nouă ştire mai mult sau mai puțin omologată ca justă şi luau amploare pe măsură ce interpretarea ei dădea naştere la cele mai variate comentarii asupra consecințelor pe care le-ar putea genera. Tendința generală a previziunilor era optimistă. Dintre puținele idei pesimiste emise în acele zile, una îşi făcuse totuşi loc în mintea fiecăruia. Era vorba de atitudinea pe care o vor lua autoritățile comuniste autohtone față de deținuții politici, în cazul în care mişcarea de eliberare din Ungaria va declanşa o reacție în lanț şi flacăra revoluției va cuprinde şi România. Se punea întrebarea: Cum va

reacționa regimul comunist de la Bucureşti? Vor abandona comuniştii frîiele conducerii, căutîndu-şi salvarea în Uniunea Sovietică, sau vor încerca să înăbuşe revolta în sînge? Şi într-un caz şi într-altul, viața deținuților politici avea să atîrne de un fir de păr. O ultimă acțiune a Securității, înainte de a părăsi puterea, putea fi aceea de a ne suprima. La o măsură similară ne puteam aştepta şi în momentul izbucnirii revoluției. E drept că nu era exclusă nici posibilitatea să ne trezim într-o bună dimineață fără picior de gardian în închisoare, care să ne mai anunțe „deşteptarea", după cum tot atît de bine chiar unul din ei putea să ne descuie uşile la celule şi să ne spună că sîntem liberi! Incertitudinea în privința soartei noastre, în cazul unei răscoale, era absolută şi nu stătea în puterea noastră s-o influențăm în vreun fel. Nu puteam nici măcar întrevedea spre care din alternative avea să se încline balanța: eliberarea sau glonțul în ceafă! Fiecare ne-am împăcat cum am putut cu gîndul acestei perspective a viitorului, fără a dramatiza, cel puțin aparent, alternativa sfîrşitului într-o groapă comună. Atitudinea îngăduitoare a administrației, dar mai ales comportarea gardienilor după primele succese înregistrate de noul curent ce se stîrnise la Budapesta, ne încurajau să credem mai degrabă într-o defecțiune a aparatului de pază, decît în fidelitatea lui față de regim. Schimbarea de atitudine a plutonierului Pătraşcu era un exemplu grăitor în această privință.

Speculații asupra viitorului s-au făcut multe în acele zile. Veştile, mai mult sau mai puțin adevărate, care ne parveneau de la dreptul comun întrețineau discuțiile, cu o crescîndă tendință spre concluzii optimiste. Cînd plutonierul Dobre şi-a făcut din nou drum pe secția noastră şi i-a comunicat lui Daniel Cantemir ultimele informații ascultate la posturile străine de radio, un val de entuziasm a cuprins întreg celularul. Ştiri senzaționale, însoțite de comentarii înflăcărate, păreau să indice că nici o stavilă nu mai stătea în calea reformelor revoluționare din Ungaria. Rînd pe rînd, chiar şi cei mai sceptici dintre noi s-au lăsat contaminați de entuziasmul care, o dată cu difuzarea ştirilor de la o celulă la alta, însufleţise de la un capăt la celălalt tot celularul. Nimeni nu se mai îndoia că Ungaria era pe punctul de a-şi recîştiga libertatea politică internă şi totodată independența față de ruşi. Or, o dată acest precedent creat în „lagărul statelor socialiste", era firesc să ne aşteptăm ca exemplul Ungariei să fie urmat şi de celelalte țări satelite, care se vor elibera şi ele de sub dictaturile comuniste, ce le fuseseră impuse la conducere, şi de sub tutela sovietică. Argumentul principal care venea în

sprijinul speranţelor noastre era tocmai absenţa oricărei reacţii din partea ruşilor faţă de evenimentele de la Budapesta. Trăiam, pentru a doua oară de cînd eram în închisoare, momente de mare emoţie. În 1953, pe cînd mă aflam la minele de plumb de la Cavnic, vestea morţii lui Stalin trezise pentru prima oară nădejdea într-un sfîrşit al caznelor noastre. Nădejdile de atunci se dovediseră însă foc de paie. Nu se împliniseră şi se stinseseră la fel de repede cum se aprinseseră. Dezamăgirea ne-a afectat pentru un timp moralul, viaţa în puşcărie părîndu-ni-se şi mai grea şi mai apăsătoare ca înainte. Experienţa de atunci ne-a vaccinat împotriva riscului unor decepţii similare viitoare, imunizîndu-ne faţă de agenţii stimulatori de entuziasme spontane şi efemere. Învăţasem să nu mai cădem atît de uşor pradă tuturor zvonurilor fanteziste, născute din năzuinţa spre libertate ale deţinuţilor sau lansate de ofiţerul politic, pentru a ne testa starea de spirit şi reacţiile. Priveam cu rezervă pînă şi informaţiile din surse mai serioase şi nu le acceptam decît după ce ni se oferea ocazia să le verificăm de mai multe ori exactitatea. Pe scurt, ne feream pe cît posibil să mai învestim, prematur, încredere şi capital afectiv, chiar şi în cele mai îmbucurătoare ştiri. Numai puţini dintre noi mai simţeau nevoia să-şi întreţină moralul, hrănindu-se în continuare cu iluzii ori de cîte ori se ivea prilejul. Înzestraţi din fire cu un optimism viguros, aceştia trăgeau cele mai favorabile concluzii din cel mai neînsemnat crîmpei de informaţie, iar cînd realitatea le infirma previziunile, departe de a se descuraja, se agăţau imediat de un alt zvon, pentru a-i găsi o interpretare la fel de pozitivă. În discuţiile noastre, îi numeam în glumă „iremediabilii optimişti“ sau „fabricanţii de vise“, iar ei ne tratau de „pesimişti înrăiţi“ şi chiar de „defetişti“ sau „duşmanii viitorului“. Pe măsură ce evenimentele din Ungaria luaseră amploare, tot mai mulţi din aşa-zişii pesimişti dezertaseră la optimişti, care, venindu-le şi lor în sfîrşit apa la moară, îşi luau acum revanşa pentru toate ironiile şi glumele făcute pe seama „naivităţii“ şi „lipsei de realism“ cu care interpretau ştirile.

După ultimele veşti primite de la Dobre nu s-a mai găsit nimeni să-i contrazică pe optimişti în privinţa perspectivelor de viitor, deschise de spectaculoasa răsturnare a situaţiei din Ungaria. Trecusem cu toţii în tabăra lor şi, prinşi de curentul general, ne-am lăsat din nou furaţi de imaginaţie şi legănaţi de iluziile pe care ni le făcusem cu ocazia morţii lui Stalin. De data asta, ne simţeam însă mult mai aproape de libertate decît atunci. O efervescenţă fără seamăn domnea în toate celulele. De dimineaţă şi pînă noaptea tîrziu, conversaţiile nu mai conteneau. În privinţa certitudinii

eliberării noastre în scurtă vreme nu mai erau controverse. Se discuta acum despre momentul eliberării: cît de curînd şi în ce condiţii se va produce? Unii se aşteptau din clipă în clipă să cadă zăvoarele şi să ni se deschidă uşile celulelor. Alţii se gîndeau la o tărăgănare a lucrurilor, pînă ce, fie autorităţile centrale, intrate în derută şi descompunere se vor decide să facă acest pas, fie administraţia locală, scăpată de sub control, va îndrăzni să ia independent hotărîrea de a ne pune în libertate. Dar chiar şi cei care credeau în posibilitatea unei tergiversări îi socoteau durata în zile sau cel mult în săptămîni. Ca o consecinţă firească, această stare de spirit a dat naştere unui sentiment care nu ne mai tulburase de mult liniştea şi acel echilibru nervos, atît de necesar deţinutului de cursă lungă: nerăbdarea! O adevărată febră a plecării ne cuprinsese pe toţi. Cei mai grăbiţi nu mai pridideau să-şi cîrpească bruma de rămăşiţe vestimentare personale pentru ca, în ziua cea mare a ieşirii pe poarta închisorii, să poarte măcar una din relicvele păstrate cu atîta grijă ani de zile în fundul traistei de puşcăriaş. Unii, mai „înstăriţi“, care contau pe cîte un obiect de îmbrăcăminte din bagajul depus la magazia penitenciarului, erau îngrijoraţi de starea în care îl vor recupera, după ce zăcuse cu anii prin depozitele igrasioase ale diferitelor puşcării. Majoritatea dintre noi nu eram însă preocupaţi de problema îmbrăcămintei. Preferam să ne petrecem timpul în aşteptarea eliberării amintindu-ne de oamenii şi locurile de care ne despărţisem în momentul arestării. Încercam să înnodăm firul întrerupt atunci şi să ne imaginăm cum ar putea arăta acum lumea din care fusesem smulşi cu ani în urmă. Niciodată nu s-a vorbit atît de mult în celulele din Piteşti despre casă, familie şi prieteni. Cei mai mulţi nu mai ştiau nimic de ai lor de ani de zile, iar unii, chiar din noaptea în care fuseseră ridicaţi de agenţii Securităţii. Cîţiva din veteranii închisorii din Piteşti, arestaţi în 1946 şi 1947, împliniseră aproape zece ani de cînd nu mai primiseră nici o veste de acasă. Memoria noastră păstrase cu fidelitate imaginile înregistrate în momentul arestării şi, ori de cîte ori, de-a lungul anilor de închisoare, ne gîndeam la cei pe care îi părăsisem, chipurile lor ne apăreau în minte aşa cum le văzusem ultima oară, în clipa despărţirii. Abia acum, la perspectiva eliberării şi a revederii lor, ne-am dat pentru prima oară seama că imaginile din bagajul nostru de amintiri nu fuseseră afectate de trecerea timpului şi că nu mai puteau deci corespunde realităţii. Se impunea o retuşare a vechilor poze, o actualizare a lor şi fiecare ne străduiam să le adăugăm, în închipuire, modificările survenite între timp. Copiii lăsaţi acasă crescuseră, erau acum la şcoală sau în facultate. Alţii ajunseseră la maturitate şi poate

se căsătoriseră. Erau şi oameni, ca Traian Ghiţeanu, de pildă, care nu apucase să-şi cunoască copilul. Se născuse la cîteva luni după arestarea lui şi nici măcar nu ştia dacă era fată sau băiat. Alţii, făcînd poate pentru prima oară socoteala anilor care trecuseră şi se adăugaseră la vîrsta soţiilor sau părinţilor, căutau să şi-i imagineze cu trăsăturile de acum, marcaţi de bătrîneţe şi încărunţiţi. Gîndul că pe unii nu i-ar mai putea găsi în viaţă îşi făcuse în ultimele zile tot mai mult loc în mintea multora. După ce ani de zile ne găsisem refugiul în amintiri şi trăisem în trecut, reluarea bruscă a contactului cu prezentul, chiar sub impulsul optimismului stîrnit de perspectiva eliberării, n-a constituit numai motiv de bucurie. Aveau să mai treacă însă mulţi ani pînă să cunoaştem adevărata brutalitate a confruntării cu realitatea de dincolo de zidurile închisorii, pe care acum doar ne-o închipuiam. Grijile, pe care fiecare dintre noi şi le făcea la gîndul revederii celor de acasă, n-au reuşit să tulbure veselia generală care domnea în închisoare. Preferam să ne împărtăşim unul altuia mai de grabă bucuriile la care ne aşteptam, decît să vorbim de temerile care ni se strecuraseră în suflet.

În acele cîteva zile, întreaga atmosferă din închisoare suferise o metamorfoză spectaculoasă. Noua stare de spirit, atît din rîndurile gardienilor cît şi din ale deţinuţilor, răsturnase aproape raportul de pînă atunci dintre cele două categorii. Primii, pînă mai ieri conştienţi de atotputernicia lor necontestată, nemaisimţindu-se acum stăpîni absoluţi peste masa de sclavi de care dispuseseră după bunul lor plac, îşi pierduseră siguranţa de sine şi trufia disprețuitoare cu care ne sfidau. De cînd puterile discreţionare le fuseseră ridicate chiar de superiorii lor ierarhici, încrederea în infailibilitatea instituţiei M.A.I. şi a regimului pentru care lucrau, le fusese zdruncinată. Între timp, surveniseră şi evenimentele din Ungaria, care arătaseră slăbiciunea regimului comunist de la Budapesta. Incapacitatea lui de a face faţă situaţiei începuse prin a le da de gîndit; iar cînd mişcarea revoluţionară a luat proporţii şi au aflat că primele victime ale furiei populare dezlănţuite pe străzile Budapestei au fost tocmai membrii aparatului represiv al Ministerului de Interne şi Securităţii, au realizat, poate pentru prima oară, că într-o situaţie similară riscau şi ei să aibă aceeaşi soartă ca şi tovarăşii lor din Ungaria, pe care nimeni nu-i apărase de răzbunarea mulţimii. Despre evoluţia acestei stări de spirit în rîndul gardienilor ne informase plutonierul Dobre. Relatările lui ne-au fost confirmate, cum nu se poate mai limpede, prin modificarea progresivă a atitudinii gardienilor. Zbirii de altădată asmuţiţi asupra noastră întocmai

unor cîini de pază dresați să latre întruna, să-şi arate colții şi să sfîşie tot ce purta haină vărgată, se îmblînziseră treptat, sfîrşind prin a deveni nişte modeşti oameni de serviciu, care nu se mai îndeletniceau decît cu deschisul şi închisul uşilor celulelor în timpul desfăşurării programului zilnic. Nu li se mai auzea nici glasul. Nu ne mai făceau observații şi nu ne mai porunceau să mergem mai repede sau mai încet, să umblăm cu capul în pămînt şi să tăcem din gură. Pînă şi expresia feței li se schimbase. Dispăruseră privirile veşnic încruntate şi duşmănoase.

Acum căutau să se facă remarcați cît mai puțin sau încercau chiar să ne cîştige simpatia. Unii dintre ei făceau chiar tentative timide de a intra cu noi în vorbă. Renunțaseră la aroganța dinainte vreme. Doreau acum să ne trateze de la egal la egal şi sperau să ne dăm consimțămîntul, răspunzînd favorabil la avansurile pe care ni le făceau. Aproape că cerşeau din ochi o vorbă bună sau o privire care să le arate că nu le purtam pică. În ceea ce ne privea, atitudinea noastră evoluase în sens opus. Încetul cu încetul, pierdusem mai toate trăsăturile caracteristice deținutului. Apucăturile pe care ni le însuşisem cu atîta greutate de-a lungul anilor de experiență penitenciară, pentru a ne construi acel scut de apărare absolut necesar supraviețuirii, dispăruseră ca prin farmec, într-un răstimp de numai cîteva zile. Întreaga atitudine, mersul, privirea şi vocea pe care învățasem să ni le controlăm, spre a nu ne expune în mod inutil represaliilor, îşi recăpătaseră independența lor naturală. Spinarea încovoiată pentru a preveni loviturile neaşteptate se îndreptase, pasul, eliberat de automatismul cadențat impus, redevenise firesc, fiecare reluîndu-şi felul său propriu de a umbla. Căutătura piezişă a ochilor pe sub sprîncene dispăruse şi ea, de cînd nu mai eram obligați să umblăm cu capul plecat şi privirea în pămînt. Nu mai era respectată nici liniştea apăsătoare impusă de „regimul tăcerii“, neîntreruptă decît de stereotipul „lasă gura!“, răcnit de gardian, cînd surprindea cea mai mică şoaptă. Nimeni nu se mai ferea să vorbească, chiar față de gardian. O dată dezbărați de obiceiul de a comunica între noi pe şoptite, cu glas reținut, vocile îşi recăpătaseră siguranța şi tonul normal. Cînd eram scoşi la W.C., la baie sau la plimbare, coridorul prindea viață. Acum vorbeam noi, şi amuțiseră gardienii! Ieşisem din refugiul acelei uniformități simulate, care ne asigurase anonimatul în masa cenuşie a deținuților, aparent docilă şi resemnată, aşa cum şi-o doriseră şi crezuseră că o realizaseră temnicerii noştri. O dată cu încetarea teroarei, prudența, care ne dictase să ne ascundem personalitatea, dispăruse. De-a lungul anilor, în fața prigoanei dezlănțuite de un inamic brutal şi lipsit de scrupule, prefăcătoria ne servise

drept camuflaj. Compromisul fusese umilitor, şi deşi ne salvase în perioadele critice, nu ne împăcasem niciodată cu gîndul că-l acceptasem. Acum însă, în numai cîteva zile, eliberaţi de teamă, ne răscumpărasem slăbiciunea. Ne luasem dreptul de a uza în mod liber de cele mai elementare însuşiri cu care ne dotase natura: ne purtam din nou normal, umblînd, privind şi vorbind aşa cum ne era firea. Am insistat asupra stării de spirit înregistrată atît la gardieni, cît şi la deţinuţi, încercînd să redau astfel atmosfera generală care se instaurase în acele zile în închisoare, în speranţa de a putea aduce măcar în parte, la înţelegerea cititorului, efectul produs de evenimentele care au urmat.

Greu de descris momentul dramatic pe care l-am trăit, cînd am luat cunoştinţă de el. Voi relata însă faptele aşa cum s-au petrecut în acea zi de început de noiembrie 1956. Formalitatea „numărului“ fusese îndeplinită, gardienii din serviciul de noapte îşi luaseră serviciul în primire şi se făcuse „închiderea“. Ca de obicei, după încheierea „programului“ zilei, peste închisoare se aşternuse liniştea. Nu se mai auzea decît murmurul conversaţiilor din celule, care, chiar dacă străbătea pînă în coridor, nu mai era întrerupt de nici un „lasă gura, banditule, că te bag la beci!“ Acum, dezbărat de obsesia vigilenţei permanente, stimulată de inspecţiile inopinate din trecut ale ofiţerului politic, gardianul îşi găsise o poziţie comodă pe scaunul lui din capătul secţiei, pregătindu-se să moţăie tot restul nopţii, ştiind că nu va fi deranjat pînă dimineaţa. În celule, comentariile şi-au mai urmat o vreme cursul, în jurul singurului subiect care ne preocupa: revoluţia din Ungaria şi consecinţele ei viitoare asupra situaţiei politice din ţările Europei răsăritene, ocupate de ruşi. Apoi, discuţiile şi-au mai pierdut din vioiciune, pe măsură ce, unul cîte unul, interlocutorii s-au retras spre paturile lor. Mă pregăteam şi eu de culcare. Mă aştepta somnul lipsit de griji al omului care are convingerea că fiecare noapte ce se scurge îl apropie cu încă un pas de deznodămîntul pe care îl aştepta. Ca toţi ceilalţi, nici eu nu mă mai îndoiam, în seara aceea, că zilele noastre de detenţie erau numărate şi că momentul eliberării era iminent. Mă întinsesem în pat şi eram tocmai pe punctul de a adormi, cînd am auzit scîrţîitul uşii din capătul secţiei şi paşi de cizme pe coridor. Sesizasem zgomotul şi continuam să-l ascult, ca să aflu direcţia în care se îndrepta, numai datorită obişnuinţei căpătate de-a lungul anilor, de a nu mă lăsa surprins de ceea ce se petrecea pe coridor şi constituia mai totdeauna un pericol potenţial. Deşi zgomotele sălii nu mai prevesteau acum posibile primejdii ca în trecut, simţurile noastre dresate îşi menţineau încă obiceiul de a le înregistra. De cînd le

ştiam inofensive, nu le mai ascultam însă cu interesul dinainte vreme. Nu urmăream, aşadar, decît cu o ureche distrată, ecoul paşilor şi şoaptele ce-mi parveneau de pe coridor. (Gardienii din schimbul de noapte obişnuiau uneori să-şi facă vizite de la o secție la alta şi să se plimbe, în timp ce stăteau de vorbă.)

Nu mi-a atras în mod deosebit atenția nici faptul că sunetul metalic al potcoavelor celor două perechi de cizme, ce se deplasau pe coridor, se apropiase de uşa noastră. Abia cînd paşii s-au oprit în dreptul celulei, mi-am scuturat indiferența şi am ciulit urechile. Era însă prea tîrziu! În aceeaşi clipă, s-au tras zăvoarele şi uşa a fost dată de perete!

În prag stătea plutonierul Dobre, iar în spatele lui, gardianul de serviciu pe secția noastră. Surprinşi de această irupție, pe cît de brutală, pe atît de neobişnuită la o oră aşa de tîrzie, nu apucasem să facem nici o mişcare. La răcnetul de „drepți!“, urmat de o serie de insulte ieşite din uz în ultima vreme şi pronunțate pe ton răstit şi duşmănos tocmai de Dobre, am sărit buimăciți din paturi. Furios, Dobre continua să se stropşească la noi: „Vă învăț eu, bandiților, să respectați regulamentul! Sînteți cea mai nedisciplinată celulă, şi ştiu cine e instigatorul şi capul răutăților!“

După ce a revărsat asupra noastră un potop de invective şi învinuiri colective, fără să precizeze vreo faptă anume de care să ne acuze, şi-a întors brusc privirea spre mine:

— Cum te cheamă, bă?

— Ioanid, i-am răspuns.

— Ieşi afară şi intră la W.C.!

Uluit, am ieşit pe coridor şi, în timp ce mă îndreptam spre încăperea din capătul secției, unde se afla W.C.-ul, l-am auzit pe Dobre amenințîndu-i pe camarazii mei rămaşi în celulă: „Mîine stau eu şi cu voi de vorbă! Vă bag eu mințile în cap, bandiților!“

Intrasem în W.C. Şi trăsesem uşa după mine. Cele cîteva minute cît am stat singur, n-am reuşit să-mi adun gîndurile şi să găsesc o explicație satisfăcătoare pentru brusca schimbare intervenită în atitudinea lui Dobre. Refuzam să accept ideea că Dobre ne trădase şi că încrederea pe care ne-o cîştigase, nu fusese decît rezultatul unei manevre perverse, pusă premeditat la cale, de conivență cu ofițerul politic. Pe de altă parte, nu puteam face abstracție de cele întîmplate, care pledau tocmai pentru această ipoteză, pe care aveam tendința s-o resping. Îmi venea greu să admit atîta mîrşăvie şi ipocrizie din partea unui om care ni se arătase pînă azi total devotat şi de nădejde. Gîndul că ne înşelasem asupra adevăratelor lui sentimente şi că nu

era, de fapt, cu nimic mai prejos tovarăşilor lui de pe coridor, îmi era insuportabil. Dezamăgirea pe care mi-o provoca era prea amară! Deşi dezgustat şi resemnat, aşteptam totuşi ca urmările scenei ce avusese loc în celulă să precizeze situaţia şi să-mi dea răspunsul la întrebările care mă frămîntau. Răspunsul n-a întîrziat mult şi l-am primit tot de la Dobre, care, lăsîndu-şi tovarăşul în capătul secţiei, s-a îndreptat singur şi cu pas hotărît spre încăperea W.C.-ului, unde mă aflam. S-a năpustit înăuntru şi a trîntit cu violenţă uşa în urma lui. În momentul următor, expresia feţei i s-a modificat brusc. Trăsăturile crispate de furie i s-au destins, iar privirea severă, cu care intrase în W.C., şi-a recăpătat blîndeţea dinainte. Primele lui vorbe mi-au luat o piatră de pe inimă: Dobre nu ne trădase! „Trebuia neapărat să vă anunţ încă din seara asta ce s-a întîmplat! M-am prefăcut aşa cum am făcut-o, fiindcă nu mă puteam da pe mîna sergentului de pe secţie, care e nou şi n-am încredere în el!“ Dobre nu mi-a mai lăsat însă răgazul să mă bucur din plin de faptul că reuşise să-mi spulbere toate îndoielile, pe care tot el mi le sădise în suflet, prin atitudinea lui anterioară. S-a apropiat de mine, mi-a pus amîndouă mîinile pe umeri şi, uitîndu-mi-se drept în ochi, mi-a înşirat pe nerăsuflate tot ce se întîmplase în ultimele patruzeci şi opt de ore.

Trupele ruseşti invadaseră Ungaria. În Budapesta întîmpinaseră opoziţia revoluţionarilor. Avuseseră loc lupte de stradă, dar tancurile sovietice pătrunseseră în capitală şi deschiseseră fără menajamente focul asupra clădirilor oraşului, provocînd distrugeri ca în timp de război. Mai toate punctele de rezistenţă ale patrioţilor fuseseră lichidate. Revoluţia nu mai avea nici o şansă de reuşită, fiind pe cale de a fi zdrobită de masiva intervenţie militară sovietică. În fraze scurte şi puţine cuvinte, Dobre mi-a prezentat o imagine clară a dramaticei situaţii din Ungaria. Eram consternat. Dintr-o dată ni se prăbuşeau toate iluziile.

Cu o ultimă nădejde de a le mai salva, l-am întrebat:

— Dar Occidentul ce face? Ce fac americanii?

— Nimic! Nu se amestecă!

Făcusem încercarea disperată a înecatului de a nu se scufunda, dar scîndura de care mă agăţasem fusese un pai!

Lucrurile nu s-au oprit însă aici. Informaţiile despre situaţia din Ungaria nu fuseseră decît introducerea la ceea ce avea Dobre să-mi comunice. După apăsarea mai puternică a mîinilor cu care mă ţinea de umeri şi îngrijorarea ce i-o citeam în ochi, mi-am dat seama că urma să-mi spună lucruri cu mult mai grave. Şi Dobre m-a pus în temă. În cursul după-

amiezii, sosiseră în penitenciar mai mulți civili şi ofițeri superiori din Ministerul de Interne de la Bucureşti. După o convorbire cu uşile închise, la care nu participaseră decît comandantul închisorii şi ofițerul politic, fusese convocată o şedință generală cu toate cadrele penitenciarului. Şedința s-a deschis cu discursuri propagandistice, cu lozinci aținătoare impotriva duşmanului de clasă intern, a contrarevoluționarilor care, instigați de imperialiştii americani, au ridicat iar capul, pentru a răsturna noua orînduire socială din țările de democrație populară. Forțele populare şi clasa muncitoare, conştiente, au zădărnicit însă aceste încercări. Se cerea deci în continuare o vigilență sporită, mai ales din partea organelor de ordine, apărătoare ale cuceririlor populare etc., etc. Vorbitorii n-au pomenit nici un cuvînt despre Ungaria, deşi referirea la revoluția de la Budapesta era limpede. S-au referit în schimb, pe larg, la rolul important al organelor de Securitate, însărcinate să demaşte din timp elementele duşmănoase care se mai află încă în libertate şi totodată să-i păzească cu străşnicie pe contrarevoluționarii din închisori. Şi unii şi alții erau la fel de periculoşi, deoarece aşteptau orice moment prilenic pentru a pune la cale noi comploturi împotriva ordinii de stat. Şi unii şi alții trebuiau tratați cu maximum de asprime. Punctul culminant al şedinței l-a constituit filipica împotriva deținuților, care nu trebuiau să se bucure de nici o milă din partea regimului. O dată cu aceste îndemnuri la ură şi răzbunare, trimişii Bucureştiului au atras atenția asupra consecințelor ce le-ar avea de suportat acei gardieni care nu vor aplica sever dispozițiile regulamentului, făcîndu-se vinovați de favorizarea deținuților. Graba vădită cu care Dobre căuta să mă pună în temă cu cele petrecute la şedință nu l-a împiedicat totuşi să-şi întrerupă de cîteva ori expunerea, pentru a se asigura că pe coridor domneşte liniştea. Înainte de a-mi vorbi despre hotărîrile luate în partea finală a şedinței, Dobre a întredeschis iar uşor uşa W.C.-ului, pentru a se convinge că gardianul de serviciu nu-şi părăsise scaunul din capătul secției şi că tăcerea de pe coridor nu ascundea nici un pericol. Apoi, cu aceeaşi precauție, a închis uşa la loc şi s-a întors din nou spre mine.

Şocul celor aflate mă paralizase. Nemişcat, urmărisem în mod automat, cu ochii, deplasarea lui Dobre spre uşă şi înapoi, fără să-i realizez rostul. Mintea îmi era atît de concentrată asupra efortului de a accepta şi a mă adapta la noile perspective deschise de neaşteptata răsturnare cu 180 de grade a situației, încît nu m-am dezmeticit pînă ce nu i-am auzit iar vocea lui Dobre. Mă resemnasem şi eram pe cale să mă împac cu gîndul că ceea ce avea să-mi mai spună de-aici înainte nu mai putea fi îmbucurător. Eram

convins că ne aşteptau vremuri grele. Perspectivele mi se păreau sumbre, aşa încît nu excludeam chiar posibilitatea unei reveniri la regimul dinaintea perioadei de destindere de care ne bucurasem în ultima vreme. Cînd Dobre mi-a comunicat dispoziţiile ce le primiseră la încheierea şedinţei, mi-am dat seama că situaţia era cu mult mai gravă decît mi-o imaginasem. Primul semn îngrijorător îl constituiau chiar instrucţiunile date de trimişii Ministerului de Interne în privinţa modului de aplicare a regulamentului penitenciar şi a pedepselor disciplinare, care nefiind enunţate în termeni precişi, erau lăsate la aprecierea conducerii locale, ceea ce însemna acordarea de puteri depline comandantului şi ofiţerului politic! Totuşi, exercitarea acestor puteri nu avea să mai fie lăsată pe seama bunului lor plac, aşa cum fusese înainte de grevă. Acum intervenise un fapt neobişnuit de grav, care avea să determine spiritul în care urmau să ni se aplice regulamentul şi sancţiunile respective. Era vorba de ordinele date de reprezentanţii Ministerului de Interne, la ridicarea şedinţei, cu dispoziţia de a fi imediat executate, care prevedeau:

1) Mobilizarea întregului efectiv de gardieni din toate schimburile de pază şi consemnarea lor în incinta închisorii.

2) Depozitarea, în încăperea corpului de gardă, a armamentului şi muniţiei necesare pentru echiparea fiecărui gardian, în caz de nevoie, cu cîte un pistol automat.

3) De aci înainte, pe fiecare secţie, paza va fi asigurată de doi gardieni, care pe toată durata serviciului vor supraveghea în permanenţă celulele prin vizetă şi vor raporta imediat ofiţerului de serviciu orice act de indisciplină pe care îl vor observa.

4) Posturile de pază exterioare (din prepeleacurile care supravegheau curţile de plimbare şi din cele plasate de-a lungul zidului de incintă) vor fi şi ele dublate şi pregătite în orice moment să sune alarma, în cazul observării vreunei mişcări suspecte.

5) Sancţiunile pentru nerespectarea regulamentului şi atitudine nedisciplinată vor fi înăsprite, mergînd de la cinci pînă la zece zile de izolare, cu regim sever de carceră sau la beci. Pentru abateri mai grave, era introdusă pedeapsa corporală. Numărul de lovituri la spate, ce vor fi aplicate deţinutului, va fi hotărît de comandantul închisorii, de la caz la caz.

6) Instrucţiunile finale puneau accentul pe modul de comportare al gardienilor în timpul serviciului. Li se cerea să adopte o atitudine severă şi necruţătoare faţă de deţinuţi, pe care să-i supravegheze îndeaproape şi cu maximum de vigilenţă, pentru a preveni orice fel de tentativă de răzvrătire

din partea lor. În eventualitatea declanşării unor acţiuni organizate de protest sau a unei greve, acestea vor fi considerate acte de rebeliune şi vor fi reprimate ca atare. Într-o asemenea situaţie, gardienii vor primi ordinul să facă uz de armă, pentru a înăbuşi revolta.

Dobre îşi deşertase sacul de informaţii şi tăcuse. Ultimele cuvinte le rostise cu glasul gîtuit de emoţie. Era mai tulburat decît mine, care nu realizasem încă întreaga dimensiune a dezastrului şi primejdiile care ne pîndeau. După ce a mai ascultat o dată la uşă, Dobre s-a întors din nou spre mine. Tonul aproape imperativ, cu care mi-a dat ultimele indicaţii înainte de a pleca, contrasta cu rugămintea stăruitoare de a-i urma sfaturile, pe care i-o citeam în privire. Dobre m-a îndemnat să iau legătura cît mai repede posibil cu toate celulele cu care puteam comunica, pentru a le avertiza de pericolul prin care treceam. Mi-a cerut în mod insistent să depun toate eforturile pe lîngă toţi cei pe care îi voi contacta, pentru a-i convinge ca, începînd chiar din acest moment, să respecte cu strictețe regulamentul. Ne recomanda să adoptăm o atitudine disciplinată şi să ne supunem, fără să crîcnim, tuturor măsurilor ce vor fi luate de administraţie, oricît de absurde sau abuzive ar fi. Ne implora să nu ripostăm în nici un fel la eventualele provocări venite din partea gardienilor şi să ne înarmăm cu răbdare pînă ce lucrurile se vor mai calma. Sfaturile şi îngrijorarea manifestată de Dobre reuşiseră să mă trezească la realitate şi mă făcuseră să-mi dau seama că treceam printr-un moment extrem de critic. Faptul că întregul efectiv de gardieni cît şi unitatea de pază exterioară a puşcăriei se aflau în stare de alarmă, că instrucţiunile prevedeau represalii mergînd pînă la deschiderea focului asupra deţinuţilor recalcitranţi şi că în acest scop fuseseră aduse arme chiar în incinta închisorii, contravenind astfel unui principiu elementar al „ştiinţei penitenciare“, erau măsuri cu totul excepţionale, care justificau temerile lui Dobre. Se putea spune că în penitenciar fusese declarată starea de asediu şi că ne aflam sub imperiul legii marţiale. În pripă, Dobre mi-a mai explicat că înainte de a fi venit să mă anunţe pe mine, stătuse de vorbă în aceleaşi condiţii şi cu Niki Vîlsan, care se găsea într-o celulă de la etajul inferior. Spera astfel, ca prin noi doi, toate celulele de pe cele două secţii ale deţinuţilor politici să fie informate în cel mai scurt timp despre cele întîmplate. „Să aveţi mare grijă, că nu e de glumă!“ i-au fost ultimele cuvinte înainte de a deschide uşa spre coridor şi a-mi striga pe ton răstit: „Marş în celulă, banditule!“

Abia după cîteva zile, reflectînd la cele petrecute în seara aceea, aveam

să pot aprecia, la justa ei valoare, inițiativa lui Dobre de a fi venit să ne prevină de pericol. Fusese o acțiune plină de riscuri pentru el, dar la care pornise fără să ezite, ştiind că pentru noi putea fi salutară. Deşi prin venirea lui pe secție şi scoaterea mea din celulă în timpul nopții, se expusese bănuielilor gardianului de serviciu şi denunțului posibil din partea vreunui „turnător“ din rîndurile noastre, acțiunea lui a trecut ca prin minune neobservată şi n-a avut din fericire nici un fel de urmări negative. Soarta l-a răsplătit astfel pentru devotamentul cu care ne-a venit în ajutor. Noi nu i-am putut arăta recunoştința decît ani de zile mai tîrziu, la Bucureşti, cînd cu cei cîțiva prieteni, foşti deținuți din Piteşti, l-am primit şi l-am îmbrățişat ca pe unul de-ai noştri.

Dar, aşa cum am mai spus, la toate astea nu am avut răgazul să mă gîndesc decît mai tîrziu. În noaptea aceea, imediat după plecarea lui Dobre, preocupările noastre n-au fost de natură să ne predispună la meditație. Veştile aduse de Dobre, difuzate din celula noastră şi a lui Niki Vîlsan, au ajuns în cîteva minute la cunoştința tuturor deținuților, dezlănțuind nu numai discuții în interiorul fiecărei camere în parte, dar şi consultări şi schimburi de păreri de la o celulă la alta. Toate căile de comunicație, prin pereți şi prin țevile de calorifer, erau atît de solicitate şi activitatea Morse atît de intensă şi febrilă, încît abia se mai putea înțelege om cu om. Cu greu mai reuşeai să prinzi un fir liber din cauza interferențelor. Numai după o vreme, cînd spiritele s-au mai calmat şi haosul din sistemul nostru de transmisiuni s-a potolit, am putut trece la discutarea atitudinii pe care urma s-o adoptăm pentru a face față încercărilor care ne aşteptau de aci înainte. Am ajuns destul de repede la un consens în privința măsurilor de prudență ce trebuiau luate, pentru a nu ne expune unor represalii, care în împrejurări atît de grave puteau lua proporții imprevizibile. Urma deci să facem să dispară din nou, în ascunzători, toate obiectele nepermise: acele, „costicii“, sforile, jocurile de şah, de table, zarurile, plăcuțele de săpun pentru scris etc., care în ultima vreme nu mai constituiseră motive de pedeapsă. S-a hotărît, de asemenea, ca toate activitățile interzise (cusutul, scrisul şi mai ales comunicatul prin Morse cu celelalte celule sau cu dreptul comun) să fie duse cu mari precauții, pentru a nu fi surprinşi de gardieni. Propunerea, conformă îndemnurilor lui Dobre de a ne însuşi o ținută comună, de totală docilitate şi supunere absolută la prevederile regulamentului şi de a nu reacționa în nici un fel, nici chiar la abuzurile luate din inițiativă personală de vreun gardian, a întîmpinat la început opoziție. Cîțiva din camarazii noştri, mai înflăcărați din fire şi cu temperamente mai combative, înclinau

mai degrabă să accepte riscurile unei confruntări, decît să renunțe fără luptă la toate revendicările ce ne fuseseră satisfăcute în ultimele săptămîni. Am sfîrşit însă prin a cădea cu toții de acord ca, într-o primă fază, să ascultăm întocmai de sfatul lui Dobre, pentru a testa mai întîi intențiile administrației, urmînd ca abia după aceea să luăm o hotărîre definitivă în privința atitudinii noastre. În cazul în care vom remarca că modificarea regimului de detenție nu va fi chiar atît de radicală pe cît o prevăzuse Dobre sau va fi vorba numai de nişte măsuri de securitate temporare, la care se va renunța de îndată ce „ordinea sovietică“ va fi restabilită în Ungaria, vom reveni pe pozițiile cîştigate în perioada premergătoare evenimentelor de la Budapesta. Cuvîntul de ordine a fost deci, ca începînd de a doua zi dimineață, să respectăm cea mai perfectă disciplină şi să nu răspundem la nici o provocare.

Noaptea era destul de înaintată, cînd discuțiile pe această temă s-au încheiat şi ne-am culcat. Încă eram cu gîndul la ce ne va aduce ziua de mîine şi nu adormisem, cînd ecoul coridorului ne-a dat de veste că administrația pornise la executarea ordinelor primite de la Bucureşti. Cu toate precauțiile de a nu-şi semnala prezența, am auzit totuşi paşii şi şoaptele gardienilor, veniți să-şi ia în primire serviciul alături de şefii de secții, pentru a dubla astfel efectivul de pază. Din acest moment şi pînă la deschidere, am avut parte de o supraveghere care ne-a amintit de vigilența din aresturile Securității în perioada anchetei. De-a lungul întregii nopți, cei doi gardieni de pe secție s-au perindat fără întrerupere prin fața celulelor, oprindu-se din două în două minute la fiecare uşă, pentru a privi prin vizetă. O activitate şi un zel de o asemenea intensitate şi insistență la observarea noastră prin vizetă, nu depuseseră gardienii din Piteşti nici în epoca de teroare, instaurată de căpitanul Mândreş la sosirea noastră în penitenciar. Revenirea la neplăcuta senzație de a fi în permanență observați ne-a urmărit şi în timpul somnului. Totodată, vechile reflexe, căpătate pe vremea cînd supravegherea prin vizetă era o practică curentă şi pe care se părea că le pierdusem în ultimele săptămîni, şi-au făcut şi ele automat reapariția. În noaptea aceea, de fiecare dată cînd, prin somn, m-am întors de pe o parte pe alta, mi-am aruncat instinctiv ochii spre vizetă! În afara unui nedefinit şi vag sentiment de nelinişte ce ni se strecurase în suflet, măsurile de vigilență mărită din incinta închisorii nu ne-au afectat în mod deosebit şi nu ne-au tulburat somnul. Atîta vreme cît uşile celulelor erau ferecate, eram implicit feriți de contactul direct cu realitatea crudă a regimului ce ni se pregătea. Abia a doua zi dimineața, cînd celularul a răsunat de zgomotul

zăvoarelor trase, aveam să realizăm că, o dată cu deschiderea uşilor, se deschisese şi un nou capitol al vieții noastre în închisoarea din Piteşti. Un capitol cu atît mai sumbru, cu cît punea capăt unei perioade în care înfloriseră cele mai îndrăznețe speranțe.

SPERANȚE SPULBERATE. TEROARE

Clopotul „deşteptării“, care ne-a trezit în acea dimineață, ne-a curmat, o dată cu somnul, şi ultimele iluzii pe care ni le mai făcusem, că dracul nu va fi, poate, chiar aşa de negru cum ni-l descrisese Dobre. Talanga care a sfîşiat liniştea celularului a constituit şi semnalul de intrare în acțiune a gardienilor, pentru aplicarea programului zilnic, în spiritul noilor instrucțiuni primite. Simultan cu primele bătăi ale clopotului, pe coridor s-a dezlănțuit un vacarm asurzitor, provocat de răcnetele repetate ale gardienilor, care, perindîndu-se prin fața celulelor, strigau cît îi ținea gura: „deşteptarea!“ şi loveau cu pumnul sau cu cizma în fiecare uşă. Timp de o jumătate de oră, pînă la sosirea schimbului de dimineață, cînd urma să se facă „deschiderea“, cei doi gardieni au continuat să defileze fără întrerupere de la un capăt la altul al secției, oprindu-se la toate uşile, privind prin vizete şi poruncindu-ne, pe ton răstit, să ne grăbim, să ne facem paturile şi să ne pregătim de „număr“. Recurgînd din nou la vechiul vocabular, cei doi gardieni se întreceau în insulte şi înjurături cît mai ordinare, pentru a da mai mare greutate amenințărilor pe care ni le adresau prin vizetă. În numai cîteva clipe totul se schimbase. Nimic nu mai amintea de atmosfera care domnise pe coridor pînă în ajun. Delăsarea cu care gardienii îşi îndepliniseră serviciul în ultima vreme, bunăvoința pe care ne-o arătaseră, dorința de a ne cîştiga simpatia printr-o comportare omenoasă, mergînd pînă la favorizare şi chiar complicitate, dispăruseră ca prin farmec. Într-o singură noapte, aceeaşi oameni suferiseră o metamorfoză spectaculoasă. Reveniseră la ceea ce fuseseră cu cîteva săptămîni mai înainte: haita de cîini pe care Mândreş o asmuțise asupra noastră cînd păşisem pragul închisorii din Piteşti, de la care nu mai puteam aştepta nici o milă. Încă înainte de „deschidere“, toate semnele păreau să confirme spusele lui Dobre.

În contrast cu răcnetele sălbatice de care vuia coridorul, în celule se lăsase o tăcere apăsătoare. Nu se auzea decît foiala deținuților care se

îmbrăcau în pripă şi îşi făceau paturile. Împreună cu camarazii mei, ne-am străduit, ca niciodată, să facem o „ordine exemplară în celulă“, în sensul cel mai cazon al expresiei şi să ne prezentăm la deschidere în mod absolut ireproşabil. Din moment ce tot hotărîserăm să fim prudenți, ne vorbisem să adoptăm o atitudine exagerat de disciplinată şi o ținută peste măsură de respectuoasă, gîndindu-ne să ne oferim măcar hazul de a vedea stupefacția gardienilor, cînd vor fi puşi în fața unei atît de neaşteptate docilități din partea noastră. În sfîrşit, s-a auzit şi strigătul care urma să pună capăt, într-un fel sau altul, incertitudinilor şi aprehensiunilor care ne frămîntau. Pe rînd, începînd din capul secției, am auzit cum se trăgeau zăvoarele. Durata formalității de predare şi preluare a serviciului de la schimbul de noapte la cel de zi s-a prelungit mult peste timpul ce fusese afectat operațiunii în ultima vreme. Grupul de cizme, care se deplasa pe coridor în direcția noastră, se oprea îndelung la fiecare celulă. Loviturile de ciocan în gratiile de la ferestre ne-au dat de veste că procedeul de verificare a zăbrelelor, căzut în desuetudine de mai bine de două luni, fusese reintrodus în ritualul matinal al „deschiderii“. Cînd grupul de gardieni a ajuns în sfîrşit la celula vecină, am surprins numai cuvinte răzlețe şi frînturi de fraze, al căror sens nu l-am desluşit, dar i-am recunoscut vocea locotenentului-major Lupu, ofițerul politic. Cînd a ieşit de la vecini şi s-a îndreptat spre celula noastră, l-am auzit adresîndu-se unuia dintre gardieni: „Să-i faci raport pentru zece zile de izolare cu regim sever, pentru indisciplină!“ Schimbul de priviri pe care l-am mai avut cu camarazii mei în timp ce ni se descuia uşa, a ținut loc de comentariu la cuvintele lui Lupu: limita maximă a pedepselor, care chiar pe vremea lui Mândreş nu era mai mare de şapte zile de izolare, fusese depăşită! O constatare care venea şi ea să întărească spusele lui Dobre şi care avea să fie şi ultima indicație prețioasă prevestitoare a valului de teroare ce urma să se abată asupra noastră, marcînd încheierea „destinerii“ şi începutul unei noi perioade în viața deținuților din penitenciarul Piteşti.

Zăvoarele au fost trase cu zgomot. În cadrul uşii dată de perete, a apărut mai întîi ofițerul de serviciu care, mai înainte chiar de a-şi arunca privirea în celulă, s-a şi grăbit să ne ordone: „Drepți!“ În clipa următoare, ne-a oferit satisfacția pe care o aşteptam: constatînd că toți cei şase locatari ai celulei eram perfect aliniați pe două rînduri şi stăteam neclintiți în cea mai exemplară poziție de drepți, nu şi-a putut ascunde stupefacția. I se citea uimirea pe figură, față de atitudinea disciplinată a unor deținuți, pînă mai ieri atît de recalcitranți. Consternarea i-a fost şi mai mare, cînd, aşa cum ne

înțelesesem dinainte, unul din camarazii noştri i-a raportat cu glas tare, militărește şi în termeni regulamentari: „Să trăiți, domnule locotenent, celula nr.X, cu un efectiv de şase deținuți, gata pentru număr!“ Cu toate presiunile exercitate de administrație, nimeni nu acceptase vreodată să rostească această formulă. Nici Mândreş, care încercase să ne convingă cu metoda carcerei şi a beciului, nu reuşise să obțină decît o concesie minoră. La deschiderea uşii, i se spunea gardianului numai un singur cuvînt. Fără nici un fel de introducere sau încheiere, unul din deținuți enunța cifra, care reprezenta numărul locatarilor celulei. Efectul surprizei ce i-o făcusem gardianului nostru, şi care îl derutase în primul moment, începuse să se risipească. Privirea uluită şi nehotărîtă îşi recăpăta treptat siguranța. Căutătura îi devenise iscoditoare, iar în ochi i se trezise suspiciunea. Era evident pe cale să-şi dea seama că fusese obiect de batjocură şi că prezentarea noastră, exagerat de disciplinată, nu fusese decît o înscenare parodică. Momentul devenise critic. Ne jucam cu focul, fără să ne gîndim la consecințe, deşi experiența închisorii ne învățase că un gardian, rănit în susceptibilitatea lui, era mai periculos decît o fiară întărîtată. Din fericire, ofițerul politic şi însoțitorii lui, care rămăseseră cu cîțiva paşi în urmă pe coridor, nu fuseseră martori la scena petrecută în celulă şi nu remarcaseră nimic.

Salvarea ne-a venit de la sergentul însărcinat cu verificarea gratiilor care, făcîndu-şi loc de trecere spre fereastră, l-a dat la o parte pe gardianul nostru, care îi stătea în drum, obligîndu-ne şi pe noi să ne deplasăm, pentru a-i deschide calea printre paturi. Diversiunea creată prin rumoarea declanşată de ieşirea noastră din imobilitate, urmată de loviturile de ciocan în zăbrele, a destins brusc atmosfera încărcată şi prevestitoare de furtună, abătînd totodată atenția gardianului nostru de la gîndurile pe care începuse să şi le facă. Intrarea în scenă a ofițerului politic l-a silit să-i cedeze locul pe care-l ocupa în pragul uşii şi să se retragă pe coridor, astfel că primejdia care ne amenințase s-a îndepărtat definitiv.

Pățania din acea dimineață, cu tot deznodămîntul ei fericit, ar fi trebuit să ne fie învățătură de minte pentru viitor. În vremurile grele ce ne stăteau în față, aveam să ne convingem că prețul glumelor şi ironiilor va depăşi puterile noastre „fizice“ de plată. Între timp, plutonierul, înarmat cu ciocanul de lemn, constatase că barele de fier de la fereastră erau intacte, şi părăsise celula. S-a făcut din nou linişte. Lupu, care urmărise operațiunea din prag, a intrat la rîndul lui în celulă şi s-a oprit în mijlocul spațiului liber din fața uşii. Fără să ne bage în seamă şi fără să scoată o vorbă, şi-a plimbat

îndelung ochii prin întreaga încăpere, oprindu-şi-i insistent asupra fiecărui pat, asupra hîrdăului cu apă, şi chiar a tinetei. A cercetat cu privirea pînă şi pereţii, şi tavanul. În cele din urmă, s-a aplecat şi s-a uitat pe sub paturi, şi s-a suit apoi pe capacul de la tinetă, ca să examineze şi cele două paturi suprapuse de la ultimul nivel, unde nu ajungea cu privirea. Părea că urmărea să găsească neapărat ceva în neregulă. Cu toată minuţiozitatea investigaţiei, n-a descoperit nici un defect. În sfîrşit, s-a întors şi spre noi, care, aliniaţi şi nemişcaţi, aşteptam să ne treacă în revistă. Fără grabă, ne-a măsurat pe rînd, pe fiecare în parte, din cap pînă în picioare, cu acea privire atît de caracteristică a securiştilor şi anchetatorilor, care se uitau la oamenii căzuţi în mîna lor ca la nişte obiecte neînsufleţite. Desigur că răceala privirii şi calmul detaşat pe care îl afecta intrau în calculul efectului pe care sconta să-l producă pentru a ne impresiona. Tăcerea prelungită juca şi ea un rol în acelaşi sens, urmînd să pregătească atmosfera de suspans în care cuvintele încărcate de ameninţări, pe care ni le-a adresat pe ton scăzut şi lipsit de patimă, să cadă cu mai multă greutate şi să inspire teamă şi nesiguranţă. „Vă avertizez că de aci înainte nu vom mai tolera nici un act de indisciplină, a declarat. Cea mai mică abatere de la regulament va fi aspru sancţionată. Începînd de azi, pentru orice acţiune de protest sau împotrivire la ordinele primite, este prevăzută aplicarea pedepsei corporale!“ Aici, Lupu a făcut o pauză şi ne-a privit iar pe rînd, pe fiecare. Părea intrigat de impasibilitatea cu care îl ascultasem şi de lipsa oricărei reacţii din partea noastră.

Într-adevăr, nici unul din noi nu dăduse nici un semn vizibil că ar fi fost impresionat de ameninţările lui, deşi cu toţii suferisem acelaşi şoc: era pentru prima oară că ni se aducea la cunoştinţă că vom fi bătuţi, cu aprobarea oficială a conducerii închisorii! Chiar în cele mai rele perioade, cînd asupra deţinuţilor plouau fără milă loviturile de bîtă, pumni şi cizme, cadrele superioare ale administraţiei nu recunoscuseră că ar fi autorizat asemenea practici. Plîngerile victimelor erau mai totdeauna respinse ca neadevărate şi numai rareori acceptate ca fiind abuzul unui gardian, de care nu ştiuseră şi de care se desolidarizau. Faptul că acum îşi însuşeau în mod deschis şi anticipat răspunderea pentru aplicarea bătăii, ca măsură disciplinară, ne făcuse să intuim gravitatea momentului pe care îl trăiam. Administraţia renunţase să-şi mai ia măsuri de acoperire şi era dispusă să recurgă la mijloacele de represiune extreme. Criminalul ipocrit, care pînă aci se lepăda de faptele sale, făcuse loc criminalului cinic, care nu mai ţinea

să-şi ascundă faţa!

Nemişcaţi şi tăcuţi, am suportat, fără să clipim, privirea insistentă a lui Lupu, care în cele din urmă a sfîrşit prin a ne întoarce spatele şi s-a îndreptat spre uşă. S-a mai oprit însă o dată în prag pentru a ne spune: „Să nu ziceţi că n-aţi ştiut!“

Numai cu greu şi cu măsuri de extremă prudenţă am putut stabili, în dimineaţa aceea, scurte contacte cu celelalte celule de pe secţie.

Cei doi gardieni de serviciu pe coridor constituiau un factor de risc greu de evitat, din cauza felului în care îşi împărţeau treaba. Cîtă vreme nu fusese decît unul singur, îi putusem aproape totdeauna determina poziţia pe coridor, iar în timpul desfăşurării „programului“, cînd deschidea uşa unei celule pentru a scoate deţinuţii la W.C., la plimbare sau pentru a le distribui mîncarea, aveam certitudinea că în partea opusă a celularului puteam vorbi nestingheriţi, la perete sau prin Morse, cu vecinii. Acum însă, cînd unul se ocupa de „program“, cel de-al doilea avea misiunea să ne spioneze prin vizete şi să tragă cu urechea pe la celelalte uşi ale celularului. Din contactele pe care totuşi am reuşit să le stabilim, am aflat că celula noastră fusese una din puţinele celule norocoase din acea dimineaţă. Nu ne alesesem cu nici o pedeapsă de pe urma vizitei lui Lupu! Cu ocazia trecerii lui prin celule, ofiţerul politic semănase cu duiumul zeci de zile de arest sever, pentru tot felul de presupuse nereguli sau pretexte de abateri de la disciplină. Bilanţul vizitei lui se soldase cu un număr de zile de pedeapsă, care depăşea cu mult capacitatea carcerelor şi izolărilor de care dispunea penitenciarul. Imediat după încheierea „numărului“, un prim lot de deţinuţi, notaţi pentru „nerespectarea regulamentului“, a fost scos din celule şi condus la locul de execuţie a pedepsei. Cele patru izolări din beci şi cele patru carcere de pe aripa clădirii afectate dreptului comun au fost astfel ocupate încă de la prima oră a dimineţii. Pînă la ora prînzului, din alte cîteva celule goale de pe diferite secţii au fost scoase paturile şi saltelele, fiind şi ele amenajate în camere de izolare. Zece zile mai tîrziu, un al doilea lot de pedepsiţi l-a înlocuit pe primul, iar oamenii, slăbiţi şi supţi la faţă de frig şi de foamea pe care o înduraseră, s-au întors în celulele lor de origine. Carcerele şi izolările au funcţionat de aci înainte fără încetare, cu randamentul maxim, fiind ocupate în permanenţă timp de luni de zile. Cu puţine excepţii, mai toţi deţinuţii politici s-au perindat în această perioadă prin camerele de pedeapsă, unii numai pentru un singur stagiu de zece zile, iar alţii în repetate rînduri. Abia pe la începutul verii următoare, izolările şi-au mai redus activitatea. Valul de pedepse cu izolarea care s-a abătut asupra

celularului, nu şi-a produs efectul decît mai tîrziu.

Deocamdată, dimineața aceea a fost dominată de impresia ce ne-a făcut-o aplicarea „pedepsei corporale“ unuia din camarazii noştri, măsură prin care Lupu hotărîse să marcheze inaugurarea celei de-a doua campanii de teroare şi represiune, după cea lansată de căpitanul Mândreş la sosirea noastră în Piteşti. La deschiderea celulei cu ocazia „numărului“, colonelul Coslovski, invocînd frigul iernii care se apropia, i-a cerut lui Lupu permisiunea să-i fie acordat dreptul de a-şi lua un cojocel din bagajul personal depus la magazia de efecte a penitenciarului. Lupu a refuzat, argumentînd în mod ironic că dacă el, care este obligat să umble iarna pe afară, nu poartă cojoc, nu vede de ce un deținut, care stă la căldură pe spezele statului, ar avea nevoie de îmbrăcăminte groasă. Ignorîndu-i zîmbetul batjocoritor, Coslovski a încercat totuşi să mai insiste, solicitînd înțelegere pentru vîrsta şi starea sănătății lui, şubrezită de-a lungul anilor de detenție. Deşi i se adresase în termeni la fel de respectuoşi, Coslovski făcuse imprudența să invoce şi argumentul temperaturii scăzute din celulă, datorită caloriferului care nu funcționa decît sporadic, şi atunci insuficient. Lupu, care oricum venise pe secție cu intenția premeditată de a ne căuta cu orice preț nod în papură, s-a folosit de prilej pentru a-i răstălmăci vorbele, pretinzînd cu vădită rea credință, că prin criticarea condițiilor de detenție, Coslovski urmărise să agite spiritele şi să instige deținuții la revoltă. Consternat de gravitatea învinuirii gratuite ce i se aducea şi mai cu seamă de violența rechizitoriului lui Lupu, Coslovski a tăcut şi n-a mai încercat să respingă o acuzație atît de absurdă. Ar fi fost de altfel inutil, hotărîrea lui Lupu fiind luată dinainte chiar de a-i ordona şefului de secție să-i facă raport pentru „instigație“ şi „tentativă de a răzvrăti deținuții“ împotriva administrației penitenciarului, recomandîndu-i totodată gardianului să-i ceară pedepsirea exemplară. La scurtă vreme după plecarea lui Lupu, Coslovski fusese scos din celulă şi luat în primire de patru gardieni. Contrar obiceiului, şeful de secție nu s-a grăbit să închidă uşa în urma lui, dînd astfel posibilitatea celorlalți deținuți din celulă să asiste la scena de pe coridor. La ordinul ofițerului de serviciu, şi el prezent, cei patru gardieni îl încadrează pe Coslovski, iar la comanda „înainte marş“, pornesc în pas cadențat spre uşa de ieşire din secție, de parcă ar fi escortat un condamnat la moarte la locul de execuție. Cum s-a desfăşurat mai departe operația, am aflat tot prin Morse, de la camarazii lui Coslovski, după întoarcerea lui în celulă. Colonelul fusese dus la parter, unde, pe palierul din fața grilajului de acces în celular, gardienii instalaseră o bancă de lemn. Şi aici se vedea

opera ofițerului politic, care se îngrijise de regia şi punerea în scenă a ultimului act, care urma să se joace într-o atmosferă ce se voia solemnă. Pentru figurație, dispuşi în semicerc şi tăcuți, participau ofițerul de serviciu şi vreo şapte–opt gardieni. Rolul principal îl avea tot ofițerul politic Lupu. Nemişcat, cu căciula în cap, cu mîinile în buzunarele mantalei, a aşteptat pînă ce formația în careu a celor patru gardieni, avîndu-l în mijloc pe colonelul Coslovski, s-a oprit în dreptul băncii. Privirile gardienilor erau îndreptate spre Lupu. La un semn al lui din cap, cei patru din escortă l-au înşfăcat pe Coslovski, l-au întins cu fața în jos pe bancă şi l-au menținut în această poziție, doi din ei ținîndu-l de mîini şi doi de picioare. O desfăşurare de forțe, pe cît de disproporționată față de vîrsta şi starea fizică a victimei, pe atît de inutilă, deoarece Coslovski nu schița nici un gest de opoziție! La un al doilea semn al lui Lupu, din rîndul gardienilor dispuşi în semicerc s-a desprins sergentul Pătraşcu, țiganul. Purta în mînă o vînă de bou împletită. S-a oprit în dreptul băncii şi a întors capul spre ofițerul politic. „Executarea!“ i-a ordonat Lupu. Cu toată puterea şi fără menajamente, Pătraşcu a dus la îndeplinire rezoluția pusă de Lupu pe raportul de pedepsire întocmit de şeful de secție. Deținuții din celulele de la parter au putut auzi şi număra cele douăzeci de lovituri de vînă de bou, însoțite fiecare de un geamăt înăbuşit. Locatarii unei celule au putut chiar vedea întreaga scenă, printr-o gaură ascunsă, practicată în tocul uşii. De la ei am şi aflat mai tîrziu toate aceste amănunte. Coslovski nu a povestit nimic la întoarcerea sa în celulă, iar camarazii lui de detenție i-au respectat tăcerea. Intrase pe uşă cu ochii înlăcrimați; nu de durere, ci de umilința suferită. Se dusese drept la patul lui, se aşezase şi îşi acoperise fața cu palmele, fără să scoată un cuvînt. Cîteva minute mai tîrziu şi-a ridicat capul din mîini pentru a rosti singurele vorbe pe care le-a pronunțat vreodată despre cele petrecute: „Ce am ajuns! Un ofițer al armatei române să fie bătut de un țigan!“ Niciodată, nimeni nu s-a încumetat să atingă acest subiect față de el sau să-i pună vreo întrebare.

Coslovski a fost primul şi ultimul deținut, căruia, din dispoziția oficială a administrației închisorii, i s-a aplicat pedeapsa corporală. Cazul nu s-a mai repetat. Părea că direcția penitenciarului considerase suficient acest exemplu, ca să ne facă să înțelegem că nu se dă în lături de la nimic pentru a stăpîni situația. Şi poate că nu întîmplător, ci tocmai pentru a sublinia că, în realizarea scopului propus, nu va ține seama de nici un scrupul, victima aleasă nu fusese un deținut oarecare. Colonelul Coslovski întrunea trei calități, pentru care toți îi acordam considerația cuvenită:

gradul, vîrsta şi slăbiciunea fizică. Or, administraţia ne dovedise cu prisosinţă că nu recunoaşte valoarea acestor însuşiri şi nu manifesta „sentimente decadente burgheze“ faţă de ele. Cu tot excesul de vigilenţă al paznicilor de pe coridor, ştirea că din ordinul lui Lupu şi sub supravegherea lui personală, ţiganul Pătraşcu îl bătuse pe colonelul Coslovski, s-a răspîndit în întreaga închisoare, producînd o profundă impresie printre deţinuţi. Cei mai afectaţi au fost oamenii mai în vîrstă, pentru care „legalizarea“ bătăii a constituit un adevărat şoc. Cîtă vreme brutalităţile şi loviturile fuseseră considerate actele abuzive ale unor gardieni, de care chiar administraţia se desolidariza, speraseră mereu să găsească înţelegere la ea, pentru instaurarea unui regim mai drept şi mai omenos. Instituţionalizarea bătăii le-a spulberat multora şi această ultimă nădejde de a căuta să obţină dreptate de la cadrele superioare ale ierarhiei penitenciarului. În rîndurile celor mai în vîrstă, deprimarea era vizibilă. Toate discuţiile ce le purtau pe tema noii campanii de represiuni pornită de administraţie se încheiau pe o notă pesimistă. O mare parte din deţinuţii mai bătrîni, descurajaţi, au căzut atunci într-o stare de resemnare apatică, din care nu şi-au revenit decît după o bună bucată de vreme. Moralul deţinuţilor mai tineri a fost în mai mică măsură afectat de schimbarea bruscă a regimului de închisoare. Mai puţin tributari „educaţiei putrede burgheze“ (cum obişnuiam să spunem, în glumă), noi n-am suferit deziluziile celor mai bătrîni, care, trăind o viaţă întreagă în respectul legii şi instituţiilor ţării, nu-şi puteau schimba cu uşurinţă felul de a gîndi. Nu puteau concepe că „legea nouă“ şi „instituţiile“ statului comunist nu erau altceva decît instrumente ale represiunii şi samavolniciilor atotputernicului Partid, care le folosea după bunul lui plac. Le venea greu să accepte ideea că legea, deşi o emanaţie a Partidului, putea fi, de la caz la caz, şi în funcţie de interesul de moment, aplicată întocmai, modificată sau pur şi simplu călcată. O asemenea pervertire a noţiunilor era pentru ei de neînchipuit. Noi, deţinuţii din generaţiile mai tinere, aveam o cu totul altă mentalitate, care nu ne crea astfel de probleme de conştiinţă. O mentalitate pe cît de simplistă, pe atît de radicală, de respingere totală a regimului comunist, cu toate produsele lui: instituţii, legi şi întreaga lui ierarhie, de la şeful statului pînă la ultimul gardian de închisoare. Îi socoteam pe toţi cei din aparatul de stat şi de partid de aceeaşi teapă. Nu le acordam nici un fel de încredere, considerîndu-i pe toţi nişte criminali de cea mai josnică speţă, capabili de orice. În lupta inegală pe care o duceam cu aceşti duşmani declaraţi ai omeniei şi ai celor mai elementare principii morale, ne simţeam, la rîndul

nostru, dezlegați de orice scrupule față de ei şi față de tot ce emana de la ei. Contestam totul şi nu recunoşteam nimic, din principiu. Cu timpul, deținuții mai în vîrstă au adoptat şi ei aceeaşi concepție, privind totuşi cu rezerve şi chiar reprobînd anumite manifestări ale nihilismului nostru. Aveam eu însumi să fiu admonestat de vărul meu, George Boian, pentru atitudinea pe care am avut-o cîteva zile mai tîrziu față de țiganul Pătraşcu. Un episod pe care îl voi povesti, deoarece exemplifică tocmai această deosebire dintre felul de a gîndi al tinerilor şi al bătrînilor.

Trecuse cam o săptămînă de cînd fusese bătut Coslovski. O săptămînă de probă pentru nervii noştri, obligați să facă față, de la o zi la alta, unei atît de brutale modificări a regimului de detenție. Eram încă la începutul eforturilor de adaptare la noua situație. Ne exersam să fim răbdători şi să ne înfrîngem tendința de a protesta sau de a reacționa în vreun fel, la provocările şi şicanele gardienilor, cu care eram confruntați aproape fără întrerupere, de dimineață, de la „deschidere“ şi pînă seara la „închidere“. Deşi ştiam că, la orice împotrivire ne aştepta carcera şi izolarea, nu reuşeam întotdeauna să ne păstrăm calmul şi să acceptăm cu indiferență presiunea permanentă la care eram supuşi. Gardienii, stimulați de ofițerii închisorii şi mai ales de Lupu, care îşi făcea de cîteva ori pe zi apariția pe celular, se întreceau în a ne face viața cît mai insuportabilă. Frecvența cu care se perindau pe la vizetă, observînd toate mişcările şi ascultînd tot ce se vorbea în celule, insultele şi amenințările răcnite prin uşă, sub pretextul nerespectării regulamentului, sau irupția inopinată în cîte o celulă, pentru control şi percheziții corporale, ca şi reaua credință de care dădeau dovadă, persecutîndu-ne pe nedrept pentru culpe imaginare, menținеau o stare de tensiune şi iritare continuă, greu de îndurat. Unul din cei mai înverşunați împotriva noastră era tocmai plutonierul Pătraşcu, care rîdea batjocoritor şi nu-şi ascundea cîtuşi de puțin bucuria sadică, ori de cîte ori reuşea să născocească vreo nouă metodă de a ne asupri. Cînd aflasem că Pătraşcu fusese cel care îl bătuse pe Coslovski, nu-i atribuisem decît rolul de simplu instrument în mîna conducerii, obligat să dea ascultare ordinului primit de la superior, aşa încît întreaga noastră indignare se îndreptase numai împotriva celor răspunzători de a fi luat această inițiativă, nu şi împotriva executantului. Două sau trei zile mai tîrziu însă, cînd serviciul pe secție a fost preluat de plutonierul Dobre, am primit informații mai complete despre felul în care ofițerul politic Lupu organizase şi pusese la cale spectacolul aplicării pedepsei corporale. De îndată ce i se făcuse raportul de pedepsire lui Coslovski, Lupu convocase o şedință a gardienilor, pentru a-i instrui cu

privire la modul în care urma să fie dusă la îndeplinire sancționarea colonelului. Stabilise apoi, pînă în cele mai mici amănunte, cum avea să se desfăşoare acțiunea şi hotărîse misiunea fiecărui gardian în parte, cu excepția celui care urma să aibă rolul călăului. Pentru această însărcinare, Lupu făcuse apel la un voluntar, iar cel care îşi oferise prompt serviciile, parcă de teamă să nu i-o ia altul înainte, fusese țiganul Pătraşcu. Pînă aici, Pătraşcu se bucurase, în rîndurile noastre, de disprețul obişnuit pe care îl aveam pentru toți cei din tagma lui. Deşi ne scîrbise poate mai mult decît alți tovarăşi de ai lui, văzîndu-i slugărnicia dezgustătoare cu care se grăbea să iasă în întîmpinarea şefilor lui ierarhici, ori de cîte ori aceştia apăreau pe secție şi eforturile pe care le făcea ca să le fie pe plac, totuşi nu-l privisem decît ca pe un linguşitor oportunist, mărunt şi de proastă calitate. Acum însă, de cînd ştiam că Pătraşcu nu fusese nominal desemnat de Lupu să-i aplice loviturile de pedeapsă colonelului Coslovski, ci se declarase singur dispus să-şi asume rolul executorului, pe care îl dusese la îndeplinire fără nici o milă pentru victimă, am început să-l privim cu alți ochi.

De altfel, în zilele ce au urmat, de fiecare dată cînd era de serviciu pe celular, Pătraşcu avea să se năpustească, cu o neînchipuită răutate, asupra noastră, prigonindu-ne fără încetare, fie pe coridor, cînd ne scotea la W.C. sau la plimbare, fie în celule, cînd venea să ne spioneze prin vizete. Orice drum în afara celulei trebuia făcut în goană şi sub ploaie de insulte şi amenințări. Dintr-o celulă de şase pînă la opt inşi, cel mult doi apucau să folosească W.C.-ul înainte ca Pătraşcu să deschidă uşa răcnind: „Marş în celulă!“ La fel, şi timpul acordat plimbării era veşnic scurtat sub diverse pretexte: fie că s-a vorbit, fie că un deținut a privit în sus, în loc să meargă cu ochii în pămînt, fie că n-a ținut mîinile la spate, după cum prevedea regulamentul. Nici în celulă nu aveam nici un moment de linişte. Pătraşcu se perinda în permanență pe la vizetele celularelor, găsindu-ne mereu nod în papură: ba vorbisem prea tare, ba stătusem în dreptul uşii pentru a-i împiedica vederea în celulă, ba ne uitasem pe fereastră sau bătusem în perete. Cum devenisem extrem de prudenți, majoritatea acestor acuzații erau pur şi simplu inventate de Pătraşcu numai pentru a ne face rapoarte de pedepsire. Țiganul îşi făcuse distracția preferată din a trimite cît mai mulți oameni la carceră şi la izolare. Atunci cînd, în ciuda provocărilor de tot felul, nu reacționam şi nu-i ofeream ocazia să ne ceară pedepsirea pentru indisciplină sau lipsă de respect, Pătraşcu nu se sfia să recurgă la minciunile cele mai sfruntate şi să-şi întocmească raportul, acuzîndu-ne de abateri imaginare de la prevederile regulamentului. În ticăloşia lui, îşi

alegea de preferință victimele din rîndul deținuților mai în vîrstă şi mai neputincioşi, plăcîndu-i să facă haz de infirmitățile lor şi să-i batjocorească, înainte de a-i trimite pentru zece zile în celulele înghețate din beci. Pe zi ce trecea, Pătraşcu devenea tot mai odios, alimentîndu-ne ura crescîndă, dar totodată şi neputincioasă, pe care ne-o inspira.

Cam în această dispoziție de spirit mă aflam față de țiganul Pătraşcu, cînd, într-o după-amiază în care era de serviciu pe secția noastră, ne-a deschis uşa celulei pentru a ne scoate la plimbare. De cum am ieşit pe coridor, a început să strige la noi şi să ne amenințe cu suprimarea plimbării, dacă nu respectăm liniştea şi ordinea. Pe tot parcursul de-a lungul coridorului şi în timp ce coboram scările, n-a încetat să ne împroaşte cu insulte şi expresii ordinare şi să răcnească: „Lasă gura! Ține aproape!“, deşi atît eu cît şi camarazii mei de celulă nu scoteam nici o vorbă şi mergeam disciplinați, pentru a nu-i da prilejul să ne priveze de cele cîteva minute de plimbare în aer liber. Şi cînd am ajuns în curte, am continuat să ne conformăm cu strictețe dispozițiilor. Ne-am înşirat la distanță egală unul de altul şi ne-am început plimbarea în cerc, cu mîinile la spate şi cu ochii în pămînt. Pătraşcu, care ne supraveghea din capătul de sus al scării exterioare, nu şi-a întrerupt însă potopul de invective, rățoindu-se în permanență la noi pentru a ne cere fie să păstrăm distanța, fie să tăcem din gură, fie să ținem capul plecat, deşi ținuta noastră era ireproşabilă. Țiganul era mai dezlănțuit ca niciodată şi nu mai contenea cu insultele şi amenințările. Poate că nu atît sensul vorbelor, pe care ne obişnuisem să nu-l mai luăm în seamă, cît agresivitatea tonului şi timbrul neplăcut şi iritant al vocii, amplificate de ecoul zidurilor de beton ale curții de plimbare, ne puneau timpanele şi nervii la grea încercare. De obicei, rezistam şi la această probă. I se mai întîmpla însă uneori cîte unui deținut să nu mai suporte la nesfîrşit insultele grosolane şi acuzațiile nedrepte, vociferate de Pătraşcu, şi să protesteze; spre marea satisfacție a acestuia din urmă, care îl trimitea la beci pentru nesupunere, şi pedepsea întreaga celulă cu suprimarea plimbării timp de mai multe zile. De data asta, aveam să fiu eu acela care să-mi pierd calmul şi să nu mai țin seama de consecințe.

Încă de la primii paşi făcuți în curte, începusem să clocotesc de furie sub insultele şi amenințările lui Pătraşcu. Reuşisem însă să mă domin. Abia cînd l-am auzit strigîndu-ne că „Partidul va avea grijă ca nişte bandiți contrarevoluționari, ca noi, să nu mai iasă niciodată din puşcărie!“, mi-am pierdut cumpătul. Exasperat, nu m-am mai putut stăpîni şi am izbucnit, apostrofîndu-l, la rîndul meu, cu glas ridicat şi ton amenințător. „Ce tot

aveți cu noi, domnule plutonier? De ce ne prigoniți cu atîta ură şi nedreptate? Nu credeți că vă bate Dumnezeu? Sau vreți să dovediți că sînteți credincios Partidului? Ați uitat că acum cîteva săptămîni, cînd ungurii îi măcelăreau pe securişti pe străzile Budapestei, v-ați grăbit să trădați Partidul şi v-ați făcut complice cu noi, informîndu-ne despre succesele revoluționarilor maghiari! Ce credeți că ar zice Partidul dacă ar afla că ne-ați dat informații despre situația politică din Ungaria? Noi am tăcut pînă acum, dar nu ştiu cît vom mai putea răbda mizeriile pe care ni le faceți!“ Pe măsură ce vorbeam, tonul îmi devenea tot mai violent şi probabil că aş mai fi vociferat multă vreme, dacă n-aş fi fost întrerupt de reacția lui Pătraşcu, care pînă aci nu se manifestase în nici un fel. Nemişcat, stătuse în capul scării şi mă ascultase tot timpul, fără să scoată o vorbă. Acum se hotărîse să iasă din tăcere, strigîndu-ne: „Lăsați gura şi vedeți-vă de plimbare!“ Rostise cuvintele cu glas şovăielnic, nereuşind să le dea intonația imperativă a unui ordin. Apoi, făcuse brusc stînga împrejur şi dispăruse pe uşa de intrare în penitenciar, lăsîndu-ne singuri în curte. Am continuat să ne învîrtim în cerc, dar profitînd de lipsa gardianului, camarazii mei au început să se întrețină pe şoptite, comentînd incidentul pe care îl provocasem. Unii credeau că ieşirea mea, deşi necugetată, nu avea să aibă nici o urmare. Considerau că prin atitudinea adoptată ca şi prin brusca lui dispariție din capul scării, Pătraşcu voise cu orice preț să-mi întrerupă tirada, de teamă ca afirmațiile mele, prin care destăinuiam că ne comunicase informații despre revoluția din Ungaria, să nu ajungă şi la urechile altor gardieni. Alții, dimpotrivă, erau convinşi că țiganul plecase cu gîndul să-l cheme în ajutor pe ofițerul politic sau chiar pe comandant, pentru a sublinia gravitatea abaterii şi a justifica asprimea represaliilor ce vor fi luate. În ceea ce mă privea, pe măsură ce îmi recăpătam calmul şi mi se limpezea judecata, nu-mi puteam ierta ieşirea avută. Eram convins că aveam să plătesc scump lipsa mea de stăpînire şi că țiganul va căuta să se răzbune personal pentru afrontul suferit. Nu-mi rămînea decît să mă pregătesc sufleteşte pentru a putea suporta consecințele care nu vor întîrzia să se arate, deîndată ce Pătraşcu îşi va face din nou apariția. Absența lui s-a prelungit însă, aşa încît am avut prilejul să stăm la aer mult mai mult ca de obicei. Pentru mine n-a fost însă nici un fel de bucurie. Plimbarea nu mi-a priit. Dimpotrivă, cu cît se prelungea, cu atît mai greu suportam aşteptarea, iar îngrijorarea şi teama mea de deznodămîntul necunoscut, care mă pîndea, creşteau. Aş fi vrut să-mi văd cît mai repede soarta hotărîtă, indiferent cum, numai să mă văd scăpat de frica amenințării necunoscute

sub care trăiam de cînd plecase Pătraşcu.

Timpul obişnuit de plimbare se scursese de mult, cînd, în fine, Pătraşcu s-a arătat iar în capul scării, pentru a ne striga: „Dați-i drumu' la celulă!“ În jargonul gardienilor, expresia era consacrată şi ne obişnuisem şi noi cu ea; ceea ce ne-a atras însă atenția şi ne-a surprins, a fost glasul cu care fusese rostită. Pătraşcu pronunțase invitația la celulă cu o notă de blîndețe în voce, pe care nu i-o cunoşteam. Nedumeriți, am început să urcăm treptele cu ochii ațintiți asupra lui, căutînd să desluşim enigma. Cînd ne-am apropiat de el şi i-am văzut expresia feței, uimirea noastră s-a prefăcut în stupoare. Cu trăsăturile destinse într-un zîmbet plin de bonomie, cu o licărire de duioşie în ochi, Pătraşcu ne-a privit pe fiecare în parte, pe măsură ce i-am trecut prin față. Înainte de a intra în clădire, şi-a făcut din nou auzit glasul mieros: „Cred că azi sînteți mulțumiți că v-am lăsat mai mult la aer! Dacă ar fi după mine, eu v-aş ține şi mai mult… dar avem şi noi ordine…!“ Apoi, pe tot drumul de întoarcere pînă la celulă, n-a mai spus o vorbă; nu ne-a grăbit, n-a răcnit, n-a amenințat şi n-a înjurat! Purtarea lui ni s-a părut într-atît de nemaipomenită, încît de îndată ce am ajuns în celulă şi am rămas între noi, ne-am şi pus la sfat. Cei mai mulți, cunoscîndu-i perfidia, nu puneau nici un preț pe brusca schimbare la față a țiganului. Erau mai degrabă înclinați să creadă că atitudinea binevoitoare şi cumsecădenia fuseseră pur şi simplu simulate, numai de dragul de a ne deruta şi a ne face să suportăm, şi mai greu, cine ştie ce lovitură josnică, pe care se pregătea să ne-o dea. Nici eu nu mă îndoiam de capacitatea minții lui perverse de a născoci mereu noi metode prin care să ne chinuie. Unul singur dintre noi a emis ipoteza că Pătraşcu ar fi fost speriat de cele ce-i strigasem în curte şi că încerca acum, printr-o atitudine binevoitoare, să ne cumpere tăcerea cu privire la informațiile pe care ni le dăduse despre revoluția din Ungaria. Ideea ni s-a părut atît de absurdă, încît am respins-o imediat, nedîndu-ne nici măcar osteneala de a o mai comenta. Între timp, deşi participam la discuția generală, îmi terminasem pregătirile de rutină ale deținutului care se aştepta la represalii: îmi ascunsesem averea cea mai de preț (ac, „costică“, plăcuțe de scris) şi îmi îmbrăcasem puloverul, în speranța, mai totdeauna deşartă, că nu-mi va fi luat înainte de a fi dus la izolare.

Pe coridor se făcuse iar linişte. Pătraşcu ieşise în curte cu celula următoare. Cu toate astea, în celula noastră domnea starea de alarmă. Făceam cu rîndul de pază la uşă pentru a surprinde din timp orice zgomot sau mişcare suspectă, dar în afară de rumoarea obişnuită a deținuților, care

se duceau sau se întorceau de la plimbare, n-a fost nimic deosebit de semnalat. Faptul că pe lîngă acest du-te-vino nu-l mai auzeam vociferînd pe Pătraşcu, nu ni s-a părut lucru curat. Am tras concluzia că probabil plecase de pe secţie şi îşi lăsase un locţiitor. Bănuiam că se dusese la ofiţerul politic pentru a discuta şi hotărî măsurile disciplinare ce vor fi luate. A mai trecut o vreme şi programul de plimbări s-a încheiat. Deţinuţii de drept comun au adus hîrdaiele cu mîncare pe secţie şi gardianul a început să distribuie masa. Abia cînd ne-a venit şi nouă rîndul şi uşa celulei s-a deschis, ne-am dat seama că ne înşelasem: cel care împărţea masa era totuşi Pătraşcu! Următoarea surpriză avea s-o aibă primul dintre noi care şi-a întins gamela, rezemînd-o pe marginea hîrdăului pentru a-şi primi porţia. După ce şi-a primit raţia, reprezentată de conţinutul poloniculuipe care Pătraşcu i l-a deşertat în gamelă, camaradul nostru a vrut să se retragă din uşă, pentru a-i face loc următorului care aştepta la rînd. A fost oprit însă de vocea lui Pătraşcu: „Mai stai, să-ţi umplu gamela. Azi am primit de la bucătărie mai multă mîncare şi pot să dau suplimente!“ Pentru noi era lucru cunoscut că mîncarea care se aducea pe secţie prisosea întotdeauna, iar cele cîteva zeci de porţii, care rămîneau în hîrdaie după împărţirea mesei, erau de fiecare dată trimise înapoi la bucătărie. Pătraşcu, mai cu seamă, ar fi fost ultimul dintre gardieni care să ne facă favoarea de a ne da mai mult decît porţia reglementară. Nu numai primului, ci tuturor, pe rînd, Pătraşcu ne-a umplut gamelele, continuînd apoi să distribuie suplimente şi la celelalte cîteva celule care mai urmau după a noastră. Dacă de suplimente au beneficiat numai cîteva celule, în schimb, întreaga secţie s-a bucurat în seara aceea de un regim privilegiat. Pînă la ora închiderii, nici un răcnet şi nici o înjurătură n-au tulburat liniştea celularului şi nimeni nu ne-a mai spionat prin vizetă. Şi aşa avea să fie mereu de aci înainte, ori de cîte ori îi venea rîndul lui Pătraşcu să fie de serviciu pe secţia noastră. Din ziua aceea, ţiganul a devenit pentru noi gardianul ideal, care nu numai că ne favoriza la împărţitul mesei şi la durata timpului de plimbare, dar nu ne mai urmărea toate mişcările prin vizetă ca înainte, iar dacă totuşi, întîmplător, ne surprindea într-o activitate nepermisă, întorcea capul şi se făcea că nu vede.

Efectul ieşirii mele nervoase din curte fusese cu totul altul decît cel la care ne aşteptasem. Cel mai mulţumit am fost tot eu. Am răsuflat uşurat că scăpasem de pedeapsă. M-am bucurat din toată inima să pot recunoaşte că avusese dreptate şi să-l felicit, pentru perspicacitatea lui, pe singurul din celula noastră care prevăzuse just reacţia lui Pătraşcu la scandalul pe care îl făcusem în ziua aceea la plimbare. Pe de altă parte, aveam şi eu, la rîndul

meu, să fiu felicitat pentru succesul obținut. Pentru meritul de a fi găsit ac de cojocul lui Pătraşcu, făcîndu-l inofensiv, am fost eroul zilei. Nu toți camarazii mei m-au judecat însă numai după rezultatul atins. Mulți din cei mai în vîrstă au considerat procedeul pe care îl folosisem nedemn şi incompatibil cu ținuta generală, pe care pretindeau că trebuie s-o avem față de oamenii administrației. Reproşul direct şi explicit mi l-a făcut vărul meu G. Boian, care m-a dezaprobat şi el. Prin faptul că îi dădusem lui Pătraşcu de înțeles că, dacă va continua să ne persecute, superiorii lui ar putea fi informați despre cele ce ni le spusese în timpul revoluției maghiare, nu făcusem decît să mă plasez la nivelul celor de o teapă cu el. Recurgînd la şantaj şi la amenințarea cu denunțul, mă degradasem, coborîndu-mă pînă la a folosi aceleaşi instrumente pe care le foloseau şi opresorii noştri, pretindea vărul meu; critică pe care eu o respingeam. George Boian şi o bună parte din cei mai vîrstnici erau nu numai adepții unei atitudini demne şi lipsite de orice compromisuri față de oamenii administrației, dar nu acceptau să se abată, nici măcar aparent, de la codul celor mai stricte principii morale, asumîndu-şi toate riscurile unei atari comportări. Noi, cei mai tineri, nu eram de acord să ne expunem de bunăvoie tuturor samavolniciilor torționarilor noştri, numai de dragul de a nu renunța la o atitudine principială, rigidă. Față de purtătorii uniformei M.A.I., care călcau în picioare toate normele omeniei şi respingeau valorile morale în care noi credeam, ne consideram dezlegați de orice obligație. Nu înțelegeam să fim handicapați de propria noastră educație, ducînd o luptă corectă cu un adversar viclean, crud, şi care nu respecta codul onoarei. Nu era nici un păcat dacă îl combăteam cu propriile-i arme, spuneam noi. Am întîrziat mai mult asupra acestui episod deoarece, fiind direct implicat în el, mi-a rămas mai viu în amintire. N-a fost însă singurul în decursul anilor petrecuți la Piteşti, care să stîrnească aceeaşi controversă. Şi, de fiecare dată, apăreau cele două poziții, cu punctele lor de vedere diferite. Pe una se situau intransigenții, care nu voiau să facă nici o concesie, iar pe cealaltă cei care nu erau refractari ideii compromisului făcut în interesul deținuților, pe care nu-l considerau dezonorant. De cedat, n-a cedat niciodată nici una din părți. Chiar şi după eliberarea din închisoare, ani de zile mai tîrziu, ori de cîte ori mă întîlneam cu foştii camarazi şi evocam perioada de detenție din Piteşti, disputa pe această temă era reluată. Cu toată vîlva pe care a produs-o în rîndurile deținuților, scoaterea din luptă şi domesticirea lui Pătraşcu n-a avut decît valoarea unei picături de apă, față de oceanul de ură şi sălbăticie dezlănțuit împotriva noastră de ceilalți tovarăşi ai lui. De altfel, treptat,

Pătraşcu avea să apară tot mai rar pe celularul nostru, pentru a sfîrşi în cele din urmă să facă de serviciu numai pe secţiile deţinuţilor de drept comun. Era neîndoielnic că, din motive de prudenţă, făcuse tot posibilul să rupă contactul cu noi şi să se facă uitat.

Iarna începuse să-şi arate colţii. Frigul din celulele, practic, neîncălzite, venea să adauge un chin în plus la silinţele administraţiei de a ne face viaţa cît mai grea. Caloriferul nu funcţiona decît maximum o oră pe zi, aşa că, pînă la oprirea din nou a focului, cele trei elemente înghețate din fiecare celulă abia apucau să se dezmorţească. Şi asta, numai la parter şi primul etaj. La celulele de la etajul doi, căldura nu mai reuşea să urce. Caloriferul nu mai transmitea la ultimul etaj decît clănţănitul caracteristic al metalului care se dilată, provenind de la ţevile din subsol, ce se aflau în imediata apropiere a sursei de căldură. Cum în timpul zilei nu aveam voie să ne culcăm în paturi şi nici să ne luăm pătura în spinare, fiind mereu spionaţi prin vizetă, singura metodă de încălzire rămînea mişcarea. Dar cum să te plimbi pe un spaţiu de doi metri pătraţi, cînd eram şase, şapte sau chiar opt inşi într-o celulă? Şi cîţi am fi rezistat, slăbiţi cum eram, să ne plimbăm ore în şir, pentru a nu amorţi de frig? Ca să nu mai vorbim de bătrîni, de infirmi şi de bolnavi, pentru care chiar statul aşezat „la marginea patului“ (cum prevedea regulamentul) din zori, de la „deşteptare“ şi pînă seara la „stingere“, era un efort supraomenesc. Şi totuşi, datorită acelei rezerve nebănuite de energie cu care sîntem înzestraţi şi care ne-a venit de atîtea ori în ajutor în momentele critice, cînd ne aflam la limita puterilor, bieţii oameni au dat dovadă de o rezistenţă uimitoare. Organismele lor, sleite de ultimele rezerve de putere, se aflau însă la acel punct critic, la care orice nouă solicitare le putea fi fatală. Aşa se explică, probabil, ravagiile pe care le-a făcut epidemia de gripă care a bîntuit în iarna aceea în închisoarea din Piteşti. Primii afectaţi au fost gardienii, pe care îi auzeam vorbind pe coridor şi văietîndu-se de simptomele obişnuite ale bolii: febră, guturai, tuse, dureri de cap etc. Manifestări benigne, care n-au durat decît cîteva zile şi nu i-au împiedicat să vină la serviciu. Astfel, prin ei, gripa s-a răspîndit şi printre deţinuţi, luînd însă o formă extrem de virulentă. Aproape toţi am contractat boala. Am zăcut cîteva zile cu dureri musculare şi în articulaţii, dar mai mult inconştienţi din cauza febrei foarte mari.

Singurul ajutor medical a constat din cîteva aspirine, distribuite primilor îmbolnăviţi. Apoi, stocul de medicamente al cabinetului medical s-a epuizat şi sanitarul Ciortan nu s-a mai ostenit să vină pe celular, cînd s-au

ivit cazuri noi. Ni s-a făcut însă o favoare: am avut voie să stăm culcați!

Deşi tînăr şi încă destul de robust, am fost şi eu doborît de febră. Două zile n-am ştiut de mine. Realizam doar ca prin vis că, din cînd în cînd, mi se dădea de băut, mi se ştergea fața de sudoare şi mi se răcorea fruntea cu o cîrpă udă. Era singurul ajutor pe care mi-l puteau da camarazii de celulă, rămaşi încă teferi. De mîncat, nici vorbă! Cînd mi-am revenit în simțiri, eram atît de istovit, încît abia mă mai țineam pe picioare. Apoi, treptat, m-am întremat şi mi-a venit şi mie rîndul să stau la căpătîiul altora şi să le pun comprese ude pe frunte. De bine, de rău, celula noastră a scăpat destul de ieftin din această încercare. Numai jumătate din noi ne-am îmbolnăvit. În alte celule au fost toți bolnavi şi încă concomitent, încît nemaifiind nici unul capabil să se ridice din pat, administrația a recurs la deținuții de drept comun pentru a le goli tineta şi a le umple hîrdaiele cu apă de băut. În cele cinci–şase săptămîni cît a durat epidemia, au pierit nouă deținuți.

Majoritatea victimelor au fost oameni mai în vîrstă, foarte slăbiți, cărora le-a cedat inima din cauza temperaturii prea ridicate. Doctorii deținuți care se aflau printre noi pretindeau că, dacă li s-ar fi administrat cea mai banală medicație pentru a le scădea febra, ar fi putut fi salvați. Dintre cei nouă care au murit în aceste împrejurări, nu-mi amintesc decît de numele lui Laurian.

Un alt flagel care ne-a chinuit în acea perioadă, a fost furunculoza. Lipsa de rezistență a organismelor noastre slăbite şi absența celor mai elementare măsuri de igienă au creat mediul propice instalării unei infecții stafilococice, de care n-am scăpat decît după luni de zile. În tot acest timp, intervenția cabinetului medical s-a manifestat sporadic, în funcție de stocul de medicamente din farmacie şi de capriciile sanitarului Ciortan. Prin medicamente se înțelegea: vată, pansamente şi alcool, cu care cabinetul era aprovizionat în cantități insuficiente. De sulfamide, antibiotice sau vaccin antistafilococic, nici vorbă! Am avut ocazia să fac personal experiența tratamentului aplicat de Ciortan. Ca mulți camarazi ai mei, am făcut în acea vreme o serie succesivă de cîteva zeci de furuncule. La cabinetul medical, la aşa-zisa „consultație“, n-am reuşit să fiu scos decît o singură dată. Aveam un furuncul antracoid în mijlocul spatelui, cam în dreptul taliei, care luase proporții neobişnuit de mari şi îmi provoca dureri atît de insuportabile, încît fără să mai țin seama de amenințările gardianului, am bătut cu pumnii şi picioarele în uşa celulei, pînă ce am fost dus la cabinetul medical. Mi-am scos cămaşa şi m-am supus examenului lui Ciortan. Cu aer de competență şi autoritate profesională, mi-a recomandat să mă întorc cu

fața la zid, să-mi ridic brațele deasupra capului, să mă proptesc cu palmele de perete şi să-mi depărtez picioarele unul de altul. Era exact poziția criminalului din filmele polițiste, surprins de şerif şi obligat, sub amenințarea pistolului, să se supună percheziției corporale. Apoi, Ciortan a luat în fiecare mînă cîte un tampon mare de vată, le-a aplicat în stînga şi în dreapta furunculului şi, fără să se sinchisească de răcnetul pe care l-am scos, a apăsat cu toată puterea asupra țesuturilor roşii, inflamate şi extrem de sensibile la cea mai uşoară atingere. Puroiul a țîşnit pînă în mijlocul încăperii, iar mie mi s-au tăiat picioarele de durere, m-am lăsat să alunec de-a lungul peretelui şi m-am aşezat pe jos. Pentru o clipă, fusesem în pragul leşinului, dar senzația de uşurare care a urmat m-a făcut să-mi revin aproape tot atît de repede. Ciortan s-a mai apropiat o dată de mine, pentru a-mi pune un alt tampon de vată peste locul sîngerînd, pe care să-l țin cu mîna şi i-a spus gardianului care mă adusese: „Du-l la celulă!“ Ciortan reuşise să rezolve cazul, consumînd numai trei tampoane de vată, făcînd totodată şi economie de alcool sau de alt dezinfectant. Economie care s-a dovedit justificată, deoarece nu a intervenit nici o complicație şi în cîteva zile m-am vindecat. Pentru următoarele furuncule care mi-au mai apărut, n-am mai beneficiat de tehnica operatorie a lui Ciortan.

Colonelul Vladovici a fost mai puțin norocos ca mine. Ciortan i-a tratat cu aceeaşi metodă furunculul pe care îl făcuse la ceafă. Prin apăsare, a eliminat o parte din puroi, dar a reuşit totodată să răspîndească infecția în țesuturile învecinate. Cîteva ceasuri mai tîrziu, Vladovici era pe moarte. Cu tot capul umflat, complet desfigurat, cu febră mare şi inconştient, părea să nu mai aibă nici o şansă să supraviețuiască septicemiei. L-au salvat camarazii de celulă, care n-au pregetat să înfrunte furia gardianului, bătînd fără încetare cu pumnii în uşă şi strigînd ajutor pe fereastră, pînă ce, alarmată, întreaga conducere a închisorii a alergat la fața locului. După o scurtă consfătuire cu ofițerul politic, comandantul a luat o hotărîre care ne-a lăsat surprinşi: a dat ordin ca Vladovici să fie imediat transportat la spitalul civil din oraş! Niciodată pînă aci, chiar în cazurile de urgență medicală, nici un deținut nu fusese dus la spitalul din Piteşti. În cel mai bun caz, dacă i se aproba internarea, era trimis la spitalul închisorii Văcăreşti. Dar şi atunci trebuia să aştepte vagonul-penitenciar, ataşat la trenul de Bucureşti, care trecea prin Piteşti numai o dată pe lună. O săptămînă mai tîrziu, Vladovici se întorcea printre noi. Fusese operat, şi deşi singur în cameră şi păzit de un securist în uniformă, înarmat cu pistol automat, doctorii îl îngrijiseră cu o atenție deosebită. Reuşiseră, de cîteva ori, să-i

strecoare cîte o țigară şi chiar să-i şoptească, în timpul consultației cîteva informații politice internaționale. Cînd, peste cîteva luni, în urma unei mutări, ne-am întîlnit în aceeaşi celulă, Vladovici mi-a povestit cît de impresionat a fost de comportarea doctorilor. Vladovici fusese salvat în ultimul moment. Primise antibiotice în doze masive şi fusese imediat operat. Avea acum ceafa brăzdată de câteva cicatrici profunde!

Altă dată, pe când mă aflam în aceeaşi celulă cu doctorul Cornel Petrasievici, am făcut un furuncul în obraz. Am încercat zadarnic să fiu scos la cabinetul medical. Între timp, mi se inflamaseră ganglionii de-a lungul maxilarului şi gîtului, şi mă umflasem atît de tare la față, încît, temîndu-se de pericolul difuzării infecției în regiunea capului, Petrasievici s-a decis să intervină, cu toate riscurile, cu mijloacele pe care le aveam la îndemînă. Dezinfectant, a fost săpunul de rufe, iar instrumentul chirurgical, un „costică“, confecționat dintr-o bucățică de tablă zincată, găsită în curte, care, după ce a mai fost ascuțit o dată pe cimentul de la W.C., special pentru operație, tăia ca briciul. Cornel mi-a făcut o mică incizie în obraz prin care mi-a eliminat puroiul colectat, alinîndu-mi totodată durerile. O săptămînă mai tîrziu, uitasem de furunculul din obraz, preocupat fiind de următorul, care îmi apăruse în altă parte.

De multe ori, neavînd nici un medic printre noi, am fost nevoit să fac eu însumi pe micul chirurg şi să recurg la „costică“, pentru a mă trata pe mine însumi, dar şi pe unii camarazi de celulă. La un moment dat, fiind în aceeaşi celulă cu Sandu Ghica, ne-am îngrijit reciproc. El folosea un „costică“ pentru a interveni cînd furunculele îmi apăreau în locuri care îmi erau inaccesibile, iar eu, cu un ac gros de cusut, pentru hidrosadenitele, pe care săptămîni de-a rîndul le-a făcut cînd sub un braț, cînd sub altul. Cu tot chinul de zi şi noapte pe care i-l provocau, înclinația lui spre sarcasm şi umor negru s-a menținut intactă. Cînd punga de puroi de sub braț ajungea la maximum de dezvoltare (uneori, de dimensiunea unui ou) şi durerile deveneau insuportabile, Sandu recurgea la o expresie din limbajul perforatorilor, învățată la mina de la Baia Sprie, şi mă ruga „să-i bat o gaură!“ Sub îndrumarea lui pătrundeam atunci cu acul pînă în punga de puroi, făcîndu-i, de la caz la caz, una sau mai multe găuri. Prin apăsări repetate, Sandu reuşea să elimine treptat puroiul colectat. Tratamentul dura uneori două sau trei zile. În aceste cazuri, seara, Sandu îşi confecționa singur, din cîte o cămaşă ruptă, nişte fitile din fîşii de pînză răsucite, pe care, fie tot singur, fie cu ajutorul meu, le introducea cu acul în găurile ce i le făcusem la subțioară. Realiza astfel un fel de drenuri, pe care le ținea

pînă dimineața. Sandu Ghica, care la arestare era student în ultimul an la Facultatea de Medicină, îşi punea astfel în practică cunoştinţele însuşite, aplicîndu-şi tratamentul corespunzător, chiar dacă instrumentele, materialul sanitar şi condiţiile igienice nu corespundeau normelor medicale. Numai norocul ne-a ajutat, atît pe el cît şi pe toţi cei ce am fost obligaţi să recurgem la improvizaţii de acest fel, să scăpăm de apariţia unor complicaţii care ne-ar fi pus viaţa în pericol, aşa cum i se întîmplase colonelului Vladovici. Pînă la urmă, tot trecerea timpului i-a venit de hac şi furunculozei. Încetul cu încetul, virulenţa infecţiei s-a atenuat, furunculele n-au mai luat proporţiile pe care le căpătau la început, apariţia lor s-a rărit tot mai mult, pînă ce au dispărut cu desăvîrşire. Camarazii noştri doctori spuneau că, printr-un proces lent de autovaccinare, devenisem imuni la stafilococul care se cuibărise în închisoare şi ne chinuise săptămîni de-a rîndul.

Dacă tuberculoza, prima şi cea mai gravă din maladiile cu care am fost confruntaţi în închisoarea din Piteşti, a persistat, subminînd în continuare sănătatea celor care o contractaseră şi contaminîndu-i şi pe alţii, celelalte epidemii au fost trecătoare, chiar dacă şi ele au făcut victime în rîndurile noastre. Şi epidemii de gripă s-au mai semnalat în decursul anilor pe care i-am petrecut în Piteşti, dar nici una nu s-a mai soldat cu cazuri mortale, cum a fost cea pe care am pomenit-o mai înainte şi care a costat nouă vieţi. Furunculoza, în schimb, s-a stins de la sine şi n-a mai recidivat. Pentru a încheia capitolul epidemiilor, nu-mi mai rămîne decît să vorbesc despre dizenteria care a izbucnit în închisoarea din Piteşti! O voi face, începînd însă cu cîteva amintiri din celula în care mă găseam, atunci cînd s-au semnalat primele cazuri.

Din cei opt deţinuţi care ocupam cele şase paturi (cele două de la parter fiind ocupate de cîte doi inşi, care, pentru „comoditate“, dormeau „cap la picioare“), nu-mi amintesc decît de inginerul Andrei Chrisoghelos (Dodo), Titi Coşereanu (fostul meu partener de evadare de la Cavnic), George Sarry şi Sandu Ghica. Eram cu toţii prieteni, iar ceilalţi doi, de care nu-mi mai amintesc, erau şi ei caractere verificate şi oameni de toată încrederea. În aceste condiţii, componenţa celulei era dintre cele mai fericite şi atmosfera cum nu se putea mai plăcută, pretîndu-se la tot felul de discuţii şi ocupaţii care se desfăşurau în spiritul unei depline armonii şi colaborări. A fost celula în care ne-am exersat şi perfecţionat „vorbirea“ în alfabetul surdo-muţilor, realizînd o performanţă de viteză care putea

rivaliza cu cea a înțelegerii prin viu grai. Începînd de atunci, am fost unanim recunoscuți drept campioni necontestați ai acestui fel de comunicare din întreaga puşcărie. Desigur că, datorită omogenității echipei pe care o constituiam, cea mai mare parte a îndeletnicirilor noastre contravenea regulamentului. La loc de frunte se afla o intensă activitate în domeniul informațiilor şi comunicațiilor clandestine. Participam cu toții la ea, dar de departe cei mai inventivi şi eficienți s-au dovedit a fi Dodo şi George Sarry. Primul, prin ingeniozitatea procedeelor şi organizarea diferitelor rețele de comunicație, atît pe orizontală, între celulele de la acelaşi etaj, cît şi pe verticală, între diferitele etaje. Pentru a elimina suprapunerea convorbirilor şi interferențele, la utilizarea alfabetului Morse (la perete sau calorifer), Dodo a determinat adoptarea unor semnale convenționale. Fiecare celulă, care avea ceva de comunicat, începea prin a se prezenta, bătînd de cîteva ori semnalul de identificare ce-i fusese repartizat. Tot Dodo a stabilit ca toată lumea să folosească aceleaşi semnale scurte pentru cîteva comunicări tip, cum ar fi: un anume semnal pentru a anunța transmiterea unei informații urgente, la care convorbirile trebuiau să înceteze pentru a lăsa linia liberă, sau altele pentru a anunța fie percheziția, fie apariția pe celular a comandantului sau a ofițerului politic, fie inspecția unor ofițeri ori civili, care nu aparțineau administrației închisorii. Introducerea unor reguli de funcționare şi a unei anumite discipline în purtarea convorbirilor, pentru a decongestiona rețeaua şi a pune capăt haosului provocat de conversațiile simultane, i s-a datorat tot lui Dodo.

George Sarry, cel de-al doilea specialist în comunicații din celulă, excela mai ales în stabilirea de contacte cu deținuții de drept comun, cărora avea darul să le inspire încredere şi să le dezlege limbile. Pasiunea lui pentru această îndeletnicire era atît de mare, încît îl stimula să întreprindă acțiuni extrem de îndrăznețe, profitînd de orice ocazie ce se ivea de a lua legătura cu dreptul comun, cu „şuții“, cum spunea el! Uneori, temeritatea lui depăşea toate limitele, mergînd pînă la a-l interpela de la fereastra celulei pe cîte un deținut de drept comun, scos la munci de corvoadă în curtea penitenciarului. Deşi în astfel de cazuri îşi alegea cu multă grijă momentul cel mai favorabil, cînd nu se vedea nici un gardian prin apropiere, probabilitatea de a fi auzit, surprins la fereastră sau „turnat“ chiar de cel pe care încerca să-l „acosteze“ în acest fel, rămînea destul de mare. Sarry îşi asuma însă riscul, chiar dacă ştia, din proprie experiență, că de cele mai multe ori aceste acțiuni eşuau. De obicei, deținutul de drept comun, îngrozit la gîndul că ar putea fi acuzat de colaborare cu noi, şi la

perspectiva de a ajunge să împărtăşească aceeaşi soartă ca „politicii“, nu răspundea la chemarea lui George, făcîndu-se că nu-l aude şi grăbindu-se să-şi caute de lucru în altă parte a curții. Alteori, surprins asupra faptului de un gardian pe care nu-l observase, George Sarry plătea cu zece zile de beci acțiunea lui prea hazardată. Deşi numai rareori se întîmplase să obțină un răspuns, sau, mai bine-zis, un semn de confirmare sau de infirmare la întrebarea strigată deținutului din curte, George nu se lăsa descurajat, iar cînd perseverența îi era răsplătită, satisfacția reuşitei îl făcea să uite zilele de izolare, frig şi înfometare suferite în beci. O altă categorie, din rîndul căreia George Sarry îşi recruta interlocutorii, era a celor reținuți pentru diferite infracțiuni de drept comun, dar care se aflau doar în detenție preventivă. Nefiind condamnați încă, erau separați de ceilalți şi încarcerați în două celule de pe bara T-ului, ale căror ferestre erau dispuse în unghi drept față de ferestrele celulelor noastre, care se aflau pe aripa clădirii care forma coada T-ului. Aşadar, se putea vorbi cu ei peste colțul în care se întîlneau cele două aripi ale clădirii, cu mai puține riscuri decît cu cei din curte. Distanța între ferestre fiind mai mică, nu era nevoie să vorbeşti prea tare pentru a te face înțeles. Din punctul nostru de vedere, locatarii celor două celule prezentau un interes deosebit. Aveau două calități foarte prețioase: erau arestați de scurtă vreme, uneori numai de cîteva zile şi, avînd procesele în curs de judecare, erau duşi o dată sau de mai multe ori la tribunal, unde aveau posibilitatea de a sta de vorbă cu avocatul şi cu familia. În argoul nostru, erau oameni „proaspeți“, şi datorită contactului pe care îl puteau lua cu lumea cînd erau duşi în fața instanței, se menținеau „proaspeți“ pînă la încheierea procesului. Problema era să-i facem să-şi înfrîngă teama şi să îndrăznească să stea cu noi de vorbă. Or, tocmai aici era specialitatea lui Sarry, care se pricepea să-i cîştige cu vorba. O mare parte din aceşti infractori erau țigani sau, în orice caz, din lumea celor care avuseseră deseori de-a face cu puşcăria. În prima fază, imediat după ce unul din ei răspundea la apelul lui şi se prezenta la fereastră, George începea prin a-l întreba pentru ce fusese arestat, informîndu-se numai de soarta interlocutorului şi ferindu-se să-şi arate interesul pentru informații politice. Treptat, acesta i se destăinuia, încîntat să poată împărtăşi cuiva necazurile pe care le avea cu justiția. George, la rîndul lui, îşi lua în serios rolul de avocat consultant, ascultînd cu răbdare expunerea cazului „clientului“ lui, cîntîndu-i în strună cînd îşi minimaliza vina şi sfătuindu-l, cum se pricepea mai bine, în privința atitudinii pe care s-o adopte la proces. Abia cînd socotea că relația cu omul lui era coaptă, George începea să

strecoare în conversație cîte o aluzie la situația politică şi, în funcție de reacția pe care o stîrnea, fie renunța, fie trecea la întrebări directe, cerîndu-i informațiile care îl interesau. Dar şi aici, toată munca de apropiere depusă de George era numai rareori recompensată. Majoritatea celor cu care reuşea să intre în contact erau oameni fără nici un căpătîi, din lumea interlopă a micilor infractori, preocupați numai de furtişagurile şi găinăriile lor, neavînd nici un alt interes şi nici cea mai mică idee despre actualitatea politică. Cîteodată se întîmpla totuşi să nimerească şi peste un interlocutor mai de soi şi bine informat (un contabil sau un gestionar!), ale cărui cunoştințe erau metodic exploatate şi transmise mai departe, prin pereți şi calorifer, tuturor celulelor.

Povestea unui țigan, cu care George Sarry a luat legătura în condițiile arătate mai sus, şi pe care l-a cultivat pe toată durata procesului în speranța obținerii unor informații, deşi a reprezentat un eşec, a făcut hazul întregului celular. Țiganul fusese arestat şi trimis în judecată pentru crimă. Îşi omorîse soacra cu o lovitură de topor în cap. În destăinuirile făcute lui George, îi povestise cu lux de amănunte despre nevastă-sa şi cît de fericită i-ar fi fost căsnicia, dacă n-ar fi existat soacră-sa. Era atît de rea şi nesuferită, încît într-o zi, într-un moment de exasperare, îi dăduse cu toporul în cap. Fidel tacticii lui de a-i capta încrederea şi bunăvoința, George i-a dat dreptate, înțelegîndu-l că, la enervare, nu mai gîndise la urmări şi pusese mîna pe topor. Pe acest argument trebuia să se bazeze şi apărarea lui la proces. George îl sfătuise să invoce în fața judecătorului accesul de furie care îl orbise, dîndu-i astfel posibilitatea avocatului să susțină că era vorba de crimă prin imprudență. Din păcate, nu sînt în stare să redau şi toată savoarea acelui dialog, atît de colorat şi bogat în expresii specifice argoului, folosit de dreptul comun, la care am fost martor şi pe care l-am gustat din plin. În fine, a venit şi mult aşteptata zi a procesului, cînd țiganul a fost dus la tribunal. La întoarcere, George Sarry i-a cerut să-i istorisească ce se petrecuse în instanță. Țiganul s-a arătat mulțumit de judecător, care îi vorbise frumos şi îl ascultase cu răbdare şi bunăvoință. În schimb, părea contrariat de atitudinea „arvocatului“, cum îi spunea el, care „în loc să-i țină partea“, se supărase pe el şi îi spusese la încheierea şedinței că nu-l mai poate ajuta. Abia după ce, la insistența lui George, țiganul a repetat întocmai tot ce spusese fiecare în instanță, ne-am lămurit de ce se supărase avocatul. La întrebarea judecătorului „De ce ți-ai omorît soacra?“ țiganul răspunsese spontan, cu toată sinceritatea: „Ca să am trai bun în casă, domnule judecător!“

Cum procesul urma să se judece în continuare şi a doua zi, George i-a mai spus ţiganului cîteva cuvinte de îmbărbătare, sfătuindu-l să mai stea o dată de vorbă cu avocatul, înainte de şedinţă. Apoi, treptat şi cu prudenţă, a îndreptat discuţia spre tema care îl interesa. Cum aflase de la ţigan că la proces i se dăduse voie să stea de vorbă cu nevastă-sa, care îi adusese un pachet de alimente, a început prin a-l întreba: „Ce ţi-a mai povestit nevasta de acasă? Cum mai e viaţa pe afară?“ Au ajuns astfel să vorbească despre lipsa unor alimente de pe piaţă, despre preţuri, scumpetea vieţii etc. Neobservînd la interlocutorul lui nici o reticenţă, G. Sarry a considerat că venise momentul să rişte chiar cîteva întrebări mai îndrăznețe: „Ce se mai întîmplă în lume? În Indochina mai e război? Dar americanii, cu ruşii, s-au împăcat?“ S-a dovedit însă că, pe cît de simpliste erau întrebările, tot pe atît de departe erau şi de înţelegerea ţiganului, care nu avea nici cele mai elementare cunoştinţe despre situaţia politică. Întrebările nu l-au speriat însă. Ba chiar s-a simţit obligat să se scuze pentru neştiinţa lui şi, ca să-şi dovedească simpatia ce i-o purta lui George, i-a promis că îl va întreba pe cumnatul lui, care va veni a doua zi la proces, şi care e „om mai umblat şi mai cu minte decît mine“. În acea vreme, tocmai circula un zvon în închisoare despre convocarea unei conferinţe internaţionale a marilor puteri, sau o întîlnire la vîrf. Era o ştire confuză, transmisă prin reţeaua Morse, provenind tot de la dreptul comun, care nu ne fusese confirmată încă dintr-o altă sursă. Ca atare, era firesc ca George Sarry să încerce să lămurească lucrurile prin intermediul ţiganului, pe care l-a instruit în acest sens. A doua zi, începînd de pe la ora prînzului, George pîndea nerăbdător la fereastră întoarcerea ţiganului de la proces. Avea să fie dezamăgit! Ţiganul nu-i aducea nici o noutate, iar în privinţa conferinţei internaţionale, cumnatul („umblat şi cu minte!“) îi dăduse un răspuns destul de vag. Hazul pe care l-a provocat a mai atenuat însă decepţia de a nu fi aflat mai mult. În formularea ţiganului, cumnatul îi spusese că nu ştia amănunte, dar că auzise despre o conferinţă de la „Stan Francisco“. Pentru noi, aşa avea să se cheme de-aci înainte oraşul american!

Cu un alt prilej, George l-a avut ca interlocutor pe cel mai tînăr locatar al închisorii, de la care n-a obţinut, ce-i drept, informaţii politice, dar a aflat în schimb tot felul de amănunte din viaţa de toate zilele a cetăţeanului aşa-zis liber. Tînărul era de fapt un copil de unsprezece ani, maturizat de timpuriu. Se născuse şi crescuse în mijlocul lipsurilor de tot felul ale unei familii nevoiaşe, dintr-un sat de lîngă Piteşti. Avea precocitatea caracteristică copiilor confruntaţi de mici cu sărăcia şi mizeria. Fusese

arestat, împreună cu alți doi copii de aceeaşi vîrstă, de miliţianul satului. Toți trei, veşnic flămînzi, furaseră o rață din curtea unui vecin şi se apucaseră tocmai s-o frigă în zăvoiul de la marginea satului, cînd fuseseră surprinşi de miliţian. Duşi la postul de miliție, unde, după ce i-a interogat şi bătut, miliţianul a sfîrşit prin a-i elibera pe cei doi, reținîndu-l ca făptaş principal numai pe el. Ca delincvent minor, fusese depus la penitenciarul din Piteşti, în aşteptarea procesului. Condamnarea avea să şi-o execute la o închisoare de minori. Luînd în derîdere performanța profesională a miliţianului care reuşise să depisteze o infracțiune de o asemenea amploare şi să-l trimită în fața justiției pe periculosul criminal, povestea tînărului contactat de George devenise pentru noi „afacerea rață“ sau „cazul rață“.

În timp ce Sarry întreținea legătura cu celula celor ce se aflau încă în detenție preventivă, pîndind momentul cînd printre ei va apărea interlocutorul ideal, mult aşteptatul „contabil“ doldora de ştiri, Dodo Chrisoghelos, cu neastîmpărul lui ajuns proverbial, nu mai ştia cum să se împartă între multiplele lui îndeletniciri. Acum îl vedeai comunicînd prin Morse cu celula din stînga, pentru ca, imediat după aceea, să facă acelaşi lucru la peretele din dreapta, iar apoi să se repeadă la țeava caloriferului, pentru a transmite ceea ce aflase la etajele inferioare. Cîteva minute mai tîrziu, suit pe calorifer, „arunca ancora“ pe fereastră, pentru a coborî sau ridica săculețul cu corespondența scrisă pe plăcuțe de săpun. Aproape obsedat de ideea de a afla imediat orice fel de informație, din orice fel de sursă care ar pătrunde în închisoare şi de a o transmite cît mai repede mai departe, Dodo neglija de multe ori să-şi ia măsurile de prudență necesare, lăsîndu-se deseori surprins în flagrant delict. Era şi el unul din cei care frecventau foarte des celulele de izolare din beci. Se poate spune chiar că, între Dodo şi ofițerul politic Lupu, care îl luase la ochi, se angajase un fel de competiție, fiecare făcîndu-şi o ambiție din a-l depăşi pe celălalt: unul, prin ingeniozitatea invențiilor, menite să dejoace măsurile de vigilență şi izolare cu care eram înconjurați, celălalt, prin flerul de a le depista şi a le contracara. Una din păţaniile lui Dodo a rămas celebră. Era într-o seară. Sub paza noastră, care stăteam de vorbă în dreptul uşii pentru a acoperi vizeta, Dodo aruncase „ancora“ pe fereastră. Urma să primească de la Daniel Cantemir, care pe atunci se afla într-o celulă de la parter, o plăcuță de săpun cu ultimele informații transmise de plutonierul Dobre. Ca măsură de precauție, ştirile din sursa Dobre erau întotdeauna difuzate o zi mai tîrziu, în timpul serviciului altui gardian şi dintr-o celulă de pe o altă secție, pentru ca nimeni să nu-l bănuiască pe prietenul nostru. O dată în posesia

plăcuței, Dodo a plecat de la fereastră, iar noi ne-am părăsit rolul de paravan, pentru a-i ceda locul lîngă uşă, unde era mai multă lumină. Numai plasîndu-se sub becul care ardea deasupra uşii putea descifra textul mesajului. Plăcuța de săpun nu era mai mare decît o carte de joc, iar Daniel zgîriase pe ambele ei fețe, cu vîrful unui ac şi în caractere foarte mici, toate informațiile primite de la Dobre. Cum de a reuşit în acest timp Lupu, ofițerul politic, să se apropie de uşa noastră fără să se facă auzit, să deschidă vizeta şi să privească în celulă, fără să-şi trădeze prezența, a constituit o surpriză şi totodată un vot de blam pentru lipsa noastră de vigilență. Pentru Lupu, în schimb, a fost una din puținele lui acțiuni de acest fel reuşite. Fapt este că, printr-o lovitură măiastră, a izbutit să tragă zăvoarele şi aproape concomitent, să deschidă şi uşa, înainte ca vreunul din noi să fi apucat să facă vreo mişcare. Dodo şi Lupu s-au găsit astfel deodată față în față, la un metru distanță. Dodo mai ținea încă în mînă plăcuța de săpun, pe care nu avusese timpul s-o dosească. Abia cînd l-a auzit pe Lupu spunîndu-i: „Dă-mi ce ai în mînă!“ s-a dezmeticit. Cu un zîmbet de satisfacție pe buze, convins că prada nu-i mai putea scăpa, ofițerul politic aştepta cu mîna întinsă să-i fie predată plăcuța. Fără să arate grabă dar nici ezitare în gest, Dodo a ridicat mîna cu obiectul solicitat pînă deasupra palmei deschise pe care i-o întindea Lupu. Numai cîțiva centimetri mai despărțeau plăcuța de săpun de degetele lui Lupu, care se pregătea s-o apuce. Zîmbetul triumfător al ofițerului politic a fost însă de scurtă durată, deoarece, în clipa următoare, Dodo şi-a tras mîna înapoi şi şi-a dus-o la gură. Făcuse mişcarea cu atîta iuțeală, încît nici noi n-am realizat ce se întîmplase, decît cînd i-am văzut figura îngrețoşată, în timp ce mesteca de zor plăcuța de săpun. Dodo salvase astfel situația, recurgînd la singurul mijloc ce-i mai rămăsese pentru ca plăcuța să nu cadă în mîinile lui Lupu. Cu toate că fusese obligat să vomite în tinetă, deoarece mestecînd plăcuța de săpun, vrînd-nevrînd, înghițise o parte din spuma rezultată, iar apoi mai stătuse şi zece zile în beci, Dodo a considerat totuşi pozitiv bilanțul confruntării cu Lupu, din moment ce acesta nu ajunsese să ia cunoştință de informațiile însemnate pe plăcuță. Imaginea lui Dodo, mestecînd săpunul şi strîmbîndu-se la față de scîrbă, avea să fie deseori amintită de deținuții din Piteşti, figurînd şi ea printre întîmplările consemnate în antologia nescrisă a umorului penitenciar. Întîmplări hazlii, neprevăzute, presărate printre mizeriile vieții cotidiene şi care ne făceau să mai glumim şi să uităm frigul şi foamea ce le înduram tot mai des în ultima vreme în izolarea de pedeapsă din beci.

Tot cam pe atunci s-au ivit pe secțiile deținuților politici primele cazuri de dizenterie. Au trecut însă zile pînă ce cabinetul medical şi administrația să ia în seamă cazurile de boală semnalate de deținuți. S-au alarmat abia cînd numărul bolnavilor s-a înmulțit şi, mai cu seamă, cînd epidemia s-a întins şi în rîndurile gardienilor. La deținuți, combaterea maladiei s-a concretizat printr-o măsură din cele mai simple. Două celule vecine de la primul etaj al puşcăriei care au fost evacuate, primind pretențioasa denumire de „camere de carantină“, aveau să-i adăpostească pe bolnavi, pînă la însănătoşire. Regimul alimentar pe care îl primeau consta din cîte o ceaşcă de zeamă de arpacaş foarte sărată, la fiecare masă, şi o felie de pîine, aşa-zis prăjită, dar de fapt arsă pe plită pînă la carbonizare. Din moment ce arpacaşul înlocuise orezul în bucătăria comunistă, aşa şi zeama lui trebuia să suplinească rolul astringent al zemei de orez! Cel puțin aşa am bănuit noi că fusese raționamentul pe care şi-l făcuse administrația, cînd stabilise regimul. Bolnavilor nu li s-au administrat nici un fel de medicamente, fiindcă, după spusele sanitarului Ciortan, cota trimestrială de care dispunea farmacia penitenciarului fusese epuizată. În schimb, cei internați în „camerele de carantină“ se bucurau de o seamă de privilegii. Aveau dreptul să stea întinşi în paturi şi chiar să doarmă cît pofteau şi, de asemenea, erau lăsați să se ducă să deşerte tineta la W.C., ori de cîte ori băteau la uşă. O dată cu epidemia, crescuse şi importanța lui Ciortan. Dimineața, la „număr“, îl însoțea pe ofițerul de serviciu şi se informa la fiecare celulă de apariția vreunui nou caz de boală cu întrebarea devenită stereotipă: „E cineva care a avut mai multe scaune astă-noapte?“ Dacă primea răspuns afirmativ, îşi însemna numele deținutului şi numărul celulei într-un carnețel, iar după ce făcea turul celularului, îi ducea pe cei notați la „carantină“. Să te fi ferit Dumnezeu, în acea perioadă, să te îmbolnăveşti de orice altă boală, oricît de gravă ar fi fost, pentru că Ciortan nu numai că nu-ți dădea nici o atenție, dar te şi repezea, indignat de îndrăzneala de a-i solicita ajutorul: „Nu vezi, bă, că sînt ocupat cu epidemia!“ Întîmplarea a vrut ca toți din celula noastră să scăpăm teferi, în timp ce, din alte celule, mulți deținuți şi-au făcut stagiul în camerele de carantină. În afară de cîteva cazuri mai rebele, simptomele maladiei dispăreau la majoritatea bolnavilor după patru-cinci zile de stat în carantină, desigur nu datorită „tratamentului medical“ şi nici „regimului alimentar“, ci mai degrabă datorită „postului negru“ recomandat internaților de către medicii deținuți care se aflau printre noi.

Cum arătau şi cu cîte kilograme mai puțin părăseau „carantina“ cei

care se însănătoşeau, nu e greu de imaginat.

Pentru Ion Vorvoreanu şi pentru mine, epidemia de dizenterie a căpătat o cu totul altă însemnătate decît pentru cei direct afectaţi de boală. Eram prieteni vechi, încă înainte de închisoare şi, deşi legasem, şi unul şi altul, noi amiciţii în Piteşti, ne era dor să ne revedem. La fiecare din mutările ordonate de ofiţerul politic al închisorii sperasem să nimerim în aceeaşi celulă, dar soarta nu ne împlinise niciodată dorinţa. Din 1953, de la Jilava, cînd fuseserăm selecţionaţi pentru transfer şi stătuserăm cîteva ore împreună în aceeaşi celulă şi apoi alte cîteva ore în vagonul-penitenciar în drum spre Piteşti, nu ne mai întîlniserăm. Comunicasem mereu prin ţevile de calorifer şi prin pereţi, dar convorbirile pe aceste căi erau publice, or, dorinţa noastră era să ne regăsim, ca altădată, în intimitate şi să ne putem împărtăşi în voie, unul altuia, impresiile şi gîndurile. Nu-mi mai aduc aminte căruia din noi i-a venit în minte năstruşnica idee de a profita de epidemia care bîntuia în închisoare pentru a ne declara bolnavi şi a provoca astfel izolarea noastră în aceeaşi celulă de „carantină“. Înclin să cred că ideea ne-a venit concomitent, fiindcă prea eram amîndoi obsedaţi de aceeaşi dorinţă. În orice caz, strînsa prietenie care ne lega, dar şi o oarecare doză de inconştienţă de a înfrunta riscurile sporite de contaminare din „carantină“, unde aveam să fim în contact direct cu bolnavii, ne-a făcut să nu pregetăm să ne punem planul în aplicare. Celulele noastre erau la etaje diferite, aşa că am stabilit prin Morse cum să procedăm. Chiar a doua zi dimineaţa, la trecerea lui Ciortan, urma să-l anunţăm că ne-am îmbolnăvit. Zis şi făcut! A doua zi, la „număr“, cînd Ciortan s-a informat dacă e cineva bolnav, am ieşit în faţa lui, cu o figură suferindă şi ţinîndu-mă de abdomen.

— Ai diaree, bă? a ţinut el să se asigure că e într-adevăr vorba de dizenterie şi nu de altă boală.

— Da! i-am răspuns.

— Cîte scaune ai avut ieri?

Fără ezitare, am răspuns aşa cum mă învăţase Sandu Ghica:

— Paisprezece sau cincisprezece!

— Bine, fă-ţi bagajul şi aşteaptă!

Ciortan m-a notat în carneţel şi a trecut la celula următoare. Cîteva minute mai tîrziu, cu „bagajul“ în pătură, eram condus de un gardian la etajul inferior, unde era „carantina“. M-a introdus într-una din celule, care era goală. Cealaltă se zugrăvea şi se dezinfecta, detaliu pe care îl aflasem şi care ne determinase să ne grăbim a ne anunţa bolnavi, pentru a fi băgaţi în aceeaşi celulă. M-am trîntit pe unul din paturi, dar cu urechea atentă la

mişcările de pe coridor, aşteptîndu-mă, din moment în moment, să aud paşii lui Ion şi ai gardianului însoțitor oprindu-se în fața uşii. După cîteva alarme false, de paşi care nu aveau ca țintă celula mea şi care au trecut mai departe spre W.C. sau spre celălalt capăt al secției, obişnuita agitație matinală de pe coridor s-a potolit fără ca Ion Vorvoreanu să-şi fi făcut apariția. N-a trecut însă mult şi am fost informat, prin țăcăniturile Morse în țeava caloriferului, că declarația lui Ion nu-l convinsese pe Ciortan să-l considere bolnav. Neavînd consilier de specialitate, cum îl avusesem eu pe Sandu Ghica, la întrebarea: „Cîte scaune ai avut ieri?“, Ion minţise cu economie, declarînd numai trei sau patru, ceea ce lui Ciortan i se păruse insuficient pentru un diagnostic de dizenterie. Am petrecut, aşadar, singur, prima mea zi în celula de carantină. Ion a venit cu douăzeci şi patru de ore întîrziere la întîlnirea ce ne-o dădusem. A doua zi dimineața, Ion şi-a corectat minciuna din ajun, oferindu-i lui Ciortan o cifră mai plauzibilă! Am stat cinci zile împreună. Timpul a trecut pe nesimțite. N-am simțit nici foamea, nici oboseala, deşi am flămînzit şi am dormit foarte puțin. Am stat de vorbă cît era ziua de lungă şi pînă noaptea tîrziu. Am vorbit de toate cîte ne-au trecut prin minte, sărind de la un subiect la altul, în dorința de a nu scăpa nimic din tot ce aveam a ne spune. Ne-am amintit de trecut, am examinat împreună situația noastră în lumina regimului ce ni se aplica după înăbuşirea revoluției maghiare, şi am comentat totodată ultimele informații politice internaționale, care circulau în închisoare, căutînd să întrezărim cursul evenimentelor viitoare. Ne-am regăsit neschimbați în felul nostru de a vedea şi judeca lucrurile şi oamenii: eu, ca totdeauna, mai optimist şi mai entuziast, iar Ion, aşa cum îl ştiam, mai reținut, mai sceptic şi mai puțin încrezător în oameni şi în viitor, ceea ce nu-i afecta însă întru nimic moralul şi echilibrul sufletesc.

După trei zile, bucuria revederii şi conviețuirii noastre în camera de carantină ne-a fost umbrită de apariția unui personaj, pe care nimeni nu-l simpatiza în mod deosebit în închisoarea din Piteşti. E vorba de consulul Jeannot Popovici care, îmbolnăvindu-se de dizenterie, fusese şi el trimis în camera de carantină. Ştiindu-l cît era de indiscret şi totodată de labil, capabil să te vîndă şi de frică, dar şi pentru un chiştoc de țigară sau o lingură de mîncare în plus, am fost nevoiți să ne cenzurăm conversațiile. Însă cel mai greu ne venea să scăpăm de insistențele lui Popovici, care voia cu orice preț să ne smulgă afirmații optimiste cu privire la soarta noastră şi la situația politică internațională. Cum pesimismul lui Ion Vorvoreanu nu-l satisfăcea, îşi îndrepta mereu nădejdea spre mine, aşteptîndu-se la concluzii

mai puțin defetiste. M-a enervat însă într-atît cu perseverența lui indiscretă de a interveni în discuțiile noastre, încît l-am supralicitat pe Ion, arătîndu-mă convins că perspectivele sumbre ale viitorului nu ne mai lăsau nici o şansă de a scăpa cu viață din puşcăriile comuniste. Prezența lui Popovici ne-a fost atît de nesuferită, încît, chiar a doua zi după sosirea lui, ne-am hotărît să începem demersurile pentru a părăsi carantina.

Şi aici primeam în fiecare dimineață vizita lui Ciortan, care ne întîmpina cu aceeaşi întrebare stereotipă: „Cîte scaune ai avut, bă, astă-noapte?“ Pînă la venirea lui Popovici, răspunsul nostru fluctuase între „zece“ şi „douăsprezece“. Acum, după prima zi petrecută în trei, hotărîsem să fim sinceri. „Nici unul!“ am răspuns, şi eu şi Ion, întrebării pe care ne-a pus-o în acea dimineață Ciortan. Ştiam din experiența altora ce avea să urmeze. Ciortan nu a dat curs în acea zi declarației noastre. Pentru mai multă siguranță, ne-a mai lăsat o zi în carantină şi abia în dimineața următoare, cînd a primit acelaşi răspuns la întrebare, ne-a considerat vindecați şi a dispus trimiterea noastră înapoi, în celulele noastre de baştină. Cele cinci zile de post îndurat în carantină au fost din plin compensate de satisfacția regăsirii unei prietenii reciproce rămasă intactă, aceste sentimente dovedindu-şi statornicia, de fiecare dată cînd au fost puse la încercare, chiar după ani de despărțire.

Mă găseam din nou în mijlocul camarazilor din celula pe care o părăsisem pentru a mă întîlni cu Ion Vorvoreanu. Nu trecuseră decît două sau trei zile de la înapoierea mea şi a lui Ion pe secție, cînd am primit o veste, ultima veste despre Jeannot Popovici. Nenorocitul, murise de inimă în celula de carantină! Cred că a fost singurul moment cînd bietul Popovici a reuşit să stîrnească un gînd unanim de compasiune. Cel mai afectat de moartea lui a fost tot colonelul Mihai Kiriacescu care, deşi îi fusese prieten din tinerețe şi chiar rudă prin alianță, ajunsese şi el, ca şi alții, să fie pedepsit cu zile de carceră şi beci, datorită delațiunilor lui Popovici.

La întoarcerea mea din camera de carantină, l-am găsit pe Dodo Chrisoghelos într-o mare efervescență, pe care reuşise s-o transmită tuturor celor din celulă şi de care m-am molipsit şi eu. Era vorba de rezultatul senzațional la care ajunsese în urma unor calcule, care îl preocupau de mai multă vreme. Încă dinaintea plecării mele din celulă, Dodo studia şi întorcea pe toate fețele, desenînd şi punînd în ecuații matematice, pe plăcuțe de săpun, datele unui nou model de motor rotativ pe care îl imaginase. Grupul nostru de prieteni din celulă, profani în materie, ne

grăbisem să-l luăm în derîdere, tratîndu-l de inventator de „perpetuum mobile“. Dodo însă nu se lăsa descurajat de ironiile noastre şi îşi vedea de treabă înainte, cu aceeaşi încăpăţînare şi frenezie, cu care îşi urmărea întotdeauna toate ideile pînă şi le ducea la bun sfîrşit. Deşi glumeam şi îl tachinam pe această temă, vrînd-nevrînd, am fost şi noi angrenaţi în activitatea lui, care pe zi ce trecea devenea tot mai febrilă. Dodo ne solicita ajutorul, cerîndu-ne fie să-i depozităm în ascunzători plăcuţele de săpun pline de desene şi formule matematice, fie să facem de pază la uşă, în timp ce purta discuţii interminabile cu cei cîţiva ingineri şi matematicieni competenţi din închisoare, cu care se consulta, sau cînd se urca la fereastră şi recurgea la „ancora“ lui G. Sarry, pentru a-i trimite spre verificare lui Radu Roşca, la etajul inferior, plăcuţele cu ultimele calcule făcute. Dodo era tot mai entuziasmat de motorul lui, care, spunea el, va fi cu mult mai reuşit decît motorul rotativ, inventat de germanul Wankel, calculele arătînd că va da un randament şi performanţe superioare şi chiar de-a dreptul revoluţionare în domeniul motoarelor cu explozie. După zile întregi de calcule, de discuţii în contradictoriu prin pereţi şi calorifer, de explicaţii şi argumente cu care şi-a susţinut proiectul, Dodo a primit răspunsul profesorului Radu Roşca, după ce acesta îi verificase, pe cale matematică, întregul concept. Radu Roşca ajunsese la concluzia că motorul imaginat de Dodo va putea fi realizat şi va funcţiona cu un randament avantajos. Nu se putea pronunţa în privinţa randamentului exagerat de bun, pe care îl prevedea Dodo, fiindcă nu dispunea, în condiţiile de detenţie din Piteşti, de documentaţia şi instrumentele necesare pentru asemenea calcule. Pentru Dodo, autoritatea verdictului dat de Radu Roşca, chiar cu rezerva arătată în privinţa randamentului, constituia o confirmare a valabilităţii motorului inventat de el.

Nu-i mai rămînea acum decît să aştepte prăbuşirea regimului comunist şi, implicit, eliberarea noastră şi a ţării, pentru a-şi patenta invenţia şi a realiza motorul, care îi va aduce nu numai satisfacţia succesului şi a celebrităţii, dar şi mulţumirea materială. Dodo era ferm convins că lucrurile vor evolua în acest sens, declarîndu-ne că vom fi, de drept, asociaţii lui la beneficiile afacerii pe care o va pune pe picioare pentru exploatarea motorului. Şi aşa a ajuns la ideea că „naşterea“ motorului şi totodată a asociaţiei noastre trebuia pecetluită printr-un document, care să cuprindă, concentrată, formula matematică a principiului pe care se baza noul motor cît şi numele lui Dodo, ca inventator şi proprietar, şi ale noastre, ca martori şi colaboratori. Acest „certificat de naştere“ urma să fie depus într-un loc

secret, numai de noi ştiut, pînă în ziua libertăţii. Cu mijloacele pe care le aveam la dispoziţie în celulă, confecţionarea unui astfel de document părea imposibilă, dar Dodo a găsit şi aici soluţia. În traista mea de puşcăriaş, printre cele cîteva piese de lenjerie uzată şi peticită, primite în decursul anilor de la camarazi de detenţie mai avuţi, mai supravieţuise un singur obiect din pachetul pe care îl primisem de acasă, în 1952, imediat după proces: o pungă dintr-un fel de pînză cerată, impermeabilă, în care mama îmi pusese un săpun de toaletă, un tub de pastă de dinţi şi o periuţă. Conţinutul se epuizase de mult, dar punga rezistase timpului şi scăpase neconfiscată din nenumărate percheziţii, deşi trezise de mai multe ori suspiciunea unor gardieni, din cauza materialului neobişnuit din care era confecţionată. De data asta, n-a mai scăpat de spiritul inventiv al lui Dodo, care şi-a adus aminte de ea şi mi-a cerut-o. A descusut-o, i-a tăiat părţile uzate şi a reuşit să recupereze o suprafaţă curată de material, cam de mărimea unei jumătăţi de coală de hîrtie, pe care urma să fie scris documentul. Pentru cerneală, a folosit o pastilă de violet de genţiană pe care o avea de mai multă vreme ascunsă în paiele din saltea. Obţinuse de la Ciortan mai multe pastile, după ce le văzuse mai întîi în dulapul farmaceutic, cînd fusese scos într-o zi la cabinetul medical pentru o consultaţie. Informat de medicii noştri deţinuţi despre tratamentul cu violet de genţiană, Dodo se grăbise să pretexteze că are paraziţi intestinali (oxiuri) şi astfel primise de la Ciortan cîteva pastile. De formaţie inginer chimist, ştia că violetul de genţiană era un colorant puternic şi se gîndise la întrebuinţarea pe care i-ar putea-o da. Voia să-şi vopsească o pereche de indispensabili primiţi de la magazia penitenciarului, pe care, în cazul transferării lui într-o altă închisoare, ar fi trebuit să-i restituie. Cum nu mai avea altă pereche, ar fi urmat să plece cu pantalonii îmbrăcaţi direct pe piele. Rufăria dată de penitenciar fiind toată albă, chiloţii, o dată vopsiţi, puteau trece drept proprietate personală. Dodo pretindea că, dacă acţiunea comuniştilor de a trece bunurile particulare în proprietatea statului se numea etatizare, operaţia inversă, adică de trecere a bunurilor statului în proprietate particulară (cazul indispensabililor lui), era firesc să se numească „particularizare!“ Aşa a ajuns Dodo să aibă chiloţi de culoare violet, şi o bună parte dintre noi, printre care şi eu, gulere tot violet la cămăşile albe, cazone, pe care le primisem de la magazia de efecte a închisorii. Cămăşilor cazone, care erau răscroite la gît, le confecţionasem gulere din fîşii de pînză tăiate din cearşafuri. Vopsindu-le, reduceam serios riscul ca vreun gardian să descopere proveniența materialului.

Deşi Dodo a distribuit cu dărnicie pastile de violet de gențiană tuturor adepților campaniei de „particularizări“, tot îi mai rămăseseră cîteva pe care le pusese bine. O pastilă din această rezervă i-a servit acum la fabricarea cernelei. A dizolvat-o în apă, obținînd o soluție concentrată, asemănătoare cernelei violet. Tocul l-a făcut dintr-un beţişor ascuțit la capăt, cu care, muindu-l în soluția colorată, a reuşit să scrie pe pînza cerată formula dorită. În ultimul moment ne-am răzgîndit şi, din precauție, am renunțat să ne mai punem semnăturile. Muindu-ne degetul mare în cerneală, în loc de nume, în josul documentului ne-am aplicat amprentele. Apoi, împăturit cu grijă şi, pentru o mai bună protecție, învelit şi într-o bucată de pînză, documentul a fost introdus într-un săculeț de stofă, pe care l-am cusut la gură. Astfel pregătit, l-am depus într-o ascunzătoare specială, la care urma să nu mai umblăm. La amenajarea ei am muncit cu toții din greu. Am scos de sub unul din paturi o bucată din şipca de lemn (plinta), bătută în cuie de-a lungul pereților, în partea de jos, la îmbinarea cu pardoseala. Apoi, cu multă trudă, folosind toate obiectele tari şi ascuțite pe care le aveam în celulă, am început să scobim un şanț în perete, pînă ce am reuşit să creăm un spațiu destul de larg între zid şi capătul uneia din scîndurile pardoselei, prin care să putem strecura sub duşumea pungulița cu documentul lui Dodo. Am muncit cu rîndul sub pat, schimbîndu-ne cînd oboseam sau ne dureau prea tare mîinile şi ne sîngerau degetele. N-am răsuflat uşurați decît după ce am bătut şipca la loc şi am şters toate urmele operației, aruncînd molozul şi praful de cărămidă rezultat în tinetă. E greu de imaginat, pentru cineva care n-a trăit viața de celulă, ce efort fizic şi ce solicitare nervoasă necesita o astfel de lucrare. Să nu ai nici un fel de scule adecvate, nici cleşte, nici ciocan, nici daltă şi să desfaci o şipcă prinsă în cuie ruginite, pe care apoi s-o bați la loc, după ce ai făcut o gaură în perete folosind numai nişte bucăți mici de tablă, un blacheu de bocanc sau cîteva cioburi de sticlă, este în sine o performanță. Cînd însă trebuie să mai faci toate astea şi repede şi fără zgomot, sub teama permanentă de a fi surprins de gardianul care se perinda pe la vizete, să fii mereu gata să-ți întrerupi lucrul şi să ieşi de sub pat cînd se apropia de celula noastră şi să te apuci din nou de treabă de îndată ce trecea la uşa următoare, nu era o muncă lipsită de emoții. Nici pentru cel care era înlocuit la munca de sub pat şi îşi asuma răspunderea de a pîndi la uşă şi a-i garanta securitatea celui care îi luase locul, nu era lucru uşor. De atenția şi acuitatea simțurilor lui depindea detectarea din vreme a pericolului ce putea surveni de pe coridor, şi prevenirea în timp util a celui de sub pat, pentru a se pune la adăpost. La

capătul atîtor dificultăți şi riscuri întîmpinate în cursul operației, satisfacția reuşitei ne-a fost cu atît mai mare. Iar dacă închisoarea din Piteşti mai stă şi azi în picioare şi n-a fost încă dărîmată, înseamnă că nici actul de naştere al motorului lui Dodo nu s-a clintit din locul în care l-am pus la păstrare.

Pentru a încheia povestea motorului lui Dodo, va trebui să fac un salt peste anii de închisoare pe care i-am mai executat pînă la eliberarea noastră, în 1964. Opt ani mai tîrziu deci, mă aflam liber în Bucureşti şi mă zbăteam, ca şi toți foştii mei camarazi de detenție, să-mi rezolv problemele cu care eram confruntat. Toți cei care ne regăsisem în Bucureşti țineam legătura între noi şi ne comunicam unul altuia toate informațiile care ne puteau fi utile la obținerea unei locuințe, unui serviciu, unui pat în spital etc. Mă vedeam deseori şi cu Dodo Chrisoghelos. Mai norocos decît alții, problema locuinței îi fusese rezolvată de o prietenă, care îl primise în apartamentul ei. Aici, şi-a reamintit şi a reconstituit formula pe care o ascunsesem sub podelele celulei din Piteşti. În noile condiții a putut să-şi verifice toate calculele şi să ajungă la concluzia că motorul lui va funcționa, dînd un randament mai bun decît cele similare, existente la vremea aceea. Apelînd la diferiți prieteni, şi-a procurat tot felul de materiale, necesare pentru construirea unei machete a motorului. Micul apartament al prietenei lui a căpătat repede aspectul unui atelier, în care Dodo tăia, pilea şi găurea toată ziua bucăți de tablă, lemn, carton şi plexiglas, confecționînd astfel piesele componente ale machetei sau modelîndu-le în ghips. Cînd, în sfîrşit, macheta a fost gata, Dodo a pornit lupta cu autoritățile. Înarmat cu macheta şi cu dosarul cuprinzînd planul şi întreaga lucrare privind motorul, a început demersurile la ministerele de resort, intervenind şi direct, dar mai ales uzînd de relațiile pe care le avea în lumea inginerilor, pentru a convinge forurile respective de valoarea invenției lui. Şi, cu perseverența lui, şi-a atins țelul! I s-a pus la dispoziție de către Ministerul Industriei o hală de atelier dezafectată, de lîngă Otopeni, care a fost utilată cu maşini-unelte pe care le-a solicitat. Angajat ca inginer, Dodo urma să lucreze acolo împreună cu o echipă de doi sau trei muncitori, la realizarea prototipului motorului lui.

Hotărîrea lui Dodo de a realiza motorul în țară, cedînd invenția şi toate beneficiile ei regimului comunist în schimbul unui serviciu şi al unui premiu modest în bani, ne-a mirat pe toți. E drept că o vreme ezitase, înainte de a face acest pas. Se gîndise, aşa cum de altfel ne aşteptam din partea lui, să trimită clandestin, unui prieten din străinătate, planurile motorului inventat de el, care să-l patenteze şi să negocieze vînzarea lui cu

firmele interesate. Apoi, suma obținută ar fi depus-o pe un cont în bancă pe numele lui Dodo, urmînd ca acesta să dispună de ea cînd va reuşi să iasă din țară. În acea vreme însă, Dodo începuse să-şi facă griji în privința sănătății. Se plîngea de dificultăți la mers, susținînd că nu mai are deplină stăpînire asupra picioarelor, că nu-şi mai poate controla exact toate mişcările. Cum îl ştiam înclinat spre ipohondrie, credeam că exagerează, mai ales că nu se observa nimic anormal cînd umbla. Doctorii care l-au examinat nu i-au dat un diagnostic precis, punînd simptomele pe care le manifesta pe seama detenției, cu tot cortegiul ei de urmări, create de lipsa îndelungată de vitamine, de proteine şi de subnutriție, în general, ca şi de un sistem nervos greu încercat de viața în claustrație. Toți credeau că, treptat, în cîteva luni de viață normală, în libertate, efectele nocive ale anilor de închisoare asupra organismului vor dispărea. Previziunile optimiste ale doctorilor erau departe de a-l linişti pe Dodo, care se plîngea că, dimpotrivă, pe zi ce trecea se simțea tot mai nesigur pe picioare. N-am putut pune decît pe seama îngrijorării care îl stăpînea explicația pe care mi-a dat-o, privind hotărîrea lui de a-şi construi motorul în țară: „Nu-mi mai pot permite riscul de a lua legătura cu cineva din străinătate şi de a-i transmite documente pe cale clandestină. Simt că dacă aş cădea iar în mîinile Securității şi aş fi din nou condamnat, la vîrsta mea şi bolnav cum sînt, n-aş mai suporta regimul de puşcărie şi n-aş supraviețui detenției!“ Nu mai erau vorbele lui Dodo de altădată, mereu optimist, entuziast, gata să se angajeze plin de încredere în cele mai temerare acțiuni! Poate că presimțea deja ceea ce medicii n-au descoperit decît mai tîrziu, cînd i-au stabilit diagnosticul: scleroză în plăci! Boală fără leac, care avea să progreseze încet, dar sigur. Am aflat de moartea lui Dodo cîțiva ani după ce plecasem din țară.

LOTUL PĂTRĂŞCANU

Într-o bună zi, bagheta magică a ofițerului politic Lupu care, periodic, făcea şi desfăcea componența celulelor, şi-a manifestat din nou puterea. Ni se împlinise sorocul. După aceleaşi de neînțeles criterii, care cu cîteva săptămîni în urmă determinaseră selecționarea şi adunarea noastră în aceeaşi cameră, am fost despărțiți şi împrăştiați pe celular, spre a ne integra fiecare, din nou, în componența unei alte celule. Pentru a nu ştiu cîta oară plecam cu „bagajul“ în pătură, pe drumul de la o celulă la alta, cu acelaşi regret al despărțirii, dar şi cu aceeaşi curiozitate şi speranță că în noua încăpere voi regăsi alți prieteni cu care doream să mă întîlnesc. Tabelul cu noua repartizare a deținuților pe celule, întocmit de biroul politic, era dat ofițerului de serviciu care, împreună cu cîțiva gardieni, îl punea în aplicare, respectîndu-i cu scrupulozitate prevederile. Operația unei astfel de mutări dura de obicei cîteva ore, paralizînd orice altă activitate de pe secție. Împărțirea mesei, scosul la plimbare sau la W.C. erau întrerupte pînă ce ultimul nume de pe listă era introdus în noua lui celulă. Din cauza veşnicelor dificultăți întîmpinate de gardieni la cititul şi pronunțatul numelor, ca şi la numărarea noastră, mutările progresau încet şi uneori se produceau şi greşeli. La una din aceste pritoceli am fost eu însumi obiectul unei erori.

Era în timpul „programului“ de dimineață. Ne venise tocmai rîndul să fim scoşi la toaletă. Gardianul ne deschisese celula şi ne însoțise pînă la capătul secției, unde aşteptase ca ultimul dintre noi să pătrundă în camera W.C.-ului, pentru a închide uşa în urma lui. Chiar în acel moment, la celălalt capăt al celularului şi-a făcut apariția ofițerul de serviciu cu un grup de gardieni. Deşi încuiați în W.C., zgomotul uşilor şi al paşilor de pe coridor ne-a dat de veste că se făceau mutări de deținuți pe secție. N-a trecut mult şi faptul s-a confirmat: s-a deschis uşa la W.C. Şi în prag ni s-a arătat un gardian, cu o listă în mînă. L-a strigat pe nume pe unul din noi şi, înainte de a-l scoate pe coridor, i-a spus să se ducă să-şi ia pătura şi

„bagajul“ din celulă. Scena s-a repetat de mai multe ori, pînă ce toţi camarazii mei fiind scoşi din W.C., am rămas ultimul, singur. Pe coridor se auzeau în continuare zăvoarele uşilor şi toate zgomotele făcute de mişcarea oamenilor de la o celulă la alta. Aşteptînd să-mi vină şi mie rîndul, am profitat de ocazia fericită de a nu fi grăbit de gardian să părăsesc W.C.-ul, m-am dezbrăcat pînă la brîu şi m-am spălat la robinetul la care, în mod obişnuit, abia ni se lăsa timpul să ne spălăm pe mîini. M-am dus apoi din nou să ascult la uşă. Coridorul continua să fie animat, aşa că m-am apucat să-mi spăl şi cămaşa, cu gîndul că nu voi mai avea mult de aşteptat pînă ce voi fi şi eu repartizat într-o nouă celulă, unde s-o întind la uscat. Cînd am terminat spălatul, pe coridor se lăsase liniştea. O linişte suspectă pe care, prelungindu-se, nu mi-o puteam explica. Nu-mi puteam imagina ce motiv determinase administraţia să întrerupă, pe o atît de lungă durată, mutarea care era în curs.

Cred că am aşteptat mai bine de o jumătate de oră reluarea mutărilor. Dar în zadar. Coridorul a rămas mut. Eram fără cămaşă şi începuse să mă pătrundă frigul. În cele din urmă, răzbit, m-am decis să bat la uşă. „Nu mai bate, bă!“ mi s-a răspuns tocmai din celălalt capăt al secţiei. Am mai bătut o dată. „Care baţi, bă?“ s-a răstit aceeaşi voce, dar de data asta mai din apropiere. „La W.C.!“ am strigat şi eu din spatele uşii. Paşii gardianului au înaintat pînă în dreptul uşii W.C.-ului. Zăvorul s-a tras şi în prag a apărut unul din cei cîţiva gardieni ai închisorii, care nu făceau în mod obişnuit de serviciu pe secţiile deţinuţilor politici. Nu se arătau pe celularul nostru decît sporadic şi pentru scurt timp, fie pentru a da o mînă de ajutor la o percheziţie, fie pentru a ţine locul şefilor noştri de secţie, cînd aceştia erau convocaţi de superiorii lor la vreo şedinţă. Acesta din urmă părea să fie şi cazul gardianului ce-mi deschisese uşa. Figura lui mi-era cunoscută, pentru că îl vedeam aproape zilnic de la fereastra celulei, supraveghindu-i pe deţinuţii de drept comun, scoşi la diferite corvezi în curtea închisorii.

— Ce-i cu tine aici, bă? m-a întrebat gardianul, în mod vizibil surprins de prezenţa mea la W.C.

Era evident că şeful de secţie pe care îl înlocuia nu-i pomenise nimic, înainte de a pleca, despre vreun deţinut rămas la toaletă.

— Am fost scos la W.C. Şi cred că domnul plutonier m-a uitat aici, i-am răspuns.

— Din ce celulă eşti?

I-am spus numărul celulei.

— Hai! Dă-i drumul la cameră!

Gardianul a luat-o apoi înainte pe coridor, spre celula ce i-o indicasem. Am pornit şi eu pe urmele lui, tîrînd pe jos, după mine, tineta şi hîrdăul cu apă de băut. Ajuns în faţa celulei, gardianul deschisese uşa şi mă aştepta. Era departe de a-şi închipui surpriza pe care mi-a provocat-o, cînd am ajuns şi eu în pragul uşii: în fosta mea celulă se afla un grup de deţinuţi necunoscuţi! Instinctul puşcăriaşului, curios din fire şi mereu dornic de noutăţi, mă făcuse să nu am nici o reacţie şi să păşesc în celulă în modul cel mai natural cu putinţă.

Încă de la prima privire aruncată în cameră, îmi dădusem seama că străinii, care se uitau şi ei la mine cu aceeaşi curiozitate, proveneau din Aiud. Numai la Aiud mai văzusem asemenea îmbrăcăminte grotescă, făcută din petice multicolore de doc, resturi de la fabricile de confecţii, cu care penitenciarul îşi echipa detinuţii în timpul verii. Lucrurile s-au lămurit de îndată ce gardianul a închis uşa şi am rămas singuri. Am vrut să mă prezint, dar nici n-am apucat bine să-mi spun numele, că unul din cei opt oameni, înghesuiţi în spaţiul liber dintre paturi, şi-a făcut loc printre ei, mi-a sărit de gît şi m-a îmbrăţişat cu efuziune. De cum a ieşit din mijlocul celorlalţi, l-am recunoscut şi eu. Era Harry Brauner, cu care vreme de aproape un an fusesem vecin de celulă în Zarcă, la Aiud. Harry Brauner fusese implicat şi condamnat în procesul intentat grupului Pătrăşcanu, care se judecase între 6 şi 13 aprilie 1954. La cîteva zile după pronunţarea sentinţelor, Lucreţiu Pătrăşcanu, singurul condamnat la moarte, fusese executat, iar toţi ceilalţi coinculpaţi, care primiseră zeci de ani de condamnare, luaseră drumul închisorilor. Cînd, în 1955, în urma evadării de la Cavnic, ni s-a aplicat, ca represalii, regimul sever de izolare în Zarca Aiudului, membrii lotului Pătrăşcanu se aflau acolo, ocupînd fiecare, singur, cîte o celulă. Cu acea ocazie, făcusem cunoştinţă şi vorbisem luni de zile prin perete cu Harry Brauner, fără să ne fi întîlnit vreodată. Ne văzusem numai prin găurile practicate în obloanele de la fereastră, prin care puteam observa deţinuţii din celelalte celule, cînd erau scoşi în curtea de plimbare. Pentru Harry Brauner, care stătuse luni de zile izolat, singur în celulă, apariţia grupului nostru de evadaţi în celula vecină şi posibilitatea de a mai schimba o vorbă cu noi, chiar şi prin perete, fusese atunci motiv de mare bucurie. Acum, la Piteşti, ne-am bucurat amîndoi de întîmplarea care ne-a pus în contact direct, dîndu-ne prilejul să ne cunoaştem personal. Harry Brauner m-a prezentat noilor locatari ai celulei mele, sosiţi împreună cu el, chiar atunci, de la Aiud. Făceau toţi parte din acelaşi grup, cunoscut ca lotul Pătrăşcanu. Îi voi prezenta şi eu, dîndu-le numele şi cele cîteva date de care îmi mai

amintesc despre fiecare din ei.

1. PAVEL CONSTANTIN, fiu de țăran sărac dintr-un sat de lîngă Ploieşti. Bun la carte şi ambițios, urmează liceul la Ploieşti şi apoi Academia Comercială la Bucureşti, plătindu-şi singur studiile din meditațiile pe care le dădea în timpul liber. Încă înainte de război, ocupă un post la Institutul de Conjunctură şi devine membru al partidului comunist în ilegalitate.

2. IONEL MOCSONYI-STYRCEA, din familia boierilor moldoveni Styrcea. Adoptat de Mocsonyi, fost maestru de vînătoare al Palatului, care nu avea moştenitori. Ionel devine mareşalul Palatului. Fusese condamnat la şapte ani închisoare, în procesul Maniu. Cu puțin timp înainte de a-i expira pedeapsa, este implicat în procesul Pătrăşcanu şi condamnat din nou.

3. ION BIRTAŞU, român, originar din Ungaria, dintr-un sat de pe malurile Tisei. Bătrînul Mocsonyi îl ajută să urmeze o şcoală silvică şi la absolvire îl angajează administrator al terenurilor de vînătoare, la moşia lui din Bulgi, în Transilvania. După moartea lui Mocsonyi, Ionel Styrcea moşteneşte moşia tatălui adoptiv şi, o dată cu ea, şi pe omul lui de credință, Birtaşu. Acesta îşi urmează noul stăpîn în închisoare, fiind implicat şi el în afacerea Pătrăşcanu, cu care nu avea de fapt nici în clin nici în mînecă.

4. IAVORSKI. Un caz similar cu al lui Birtaşu. Absolvent al unei şcoli medii de agronomie şi horticultură, fusese administratorul şi omul de nădejde al bătrînului Styrcea (tatăl lui Ionel), la moşia lui din Bucovina. La moartea acestuia, Ionel îl aduce pe Iavorski, cu întreaga familie, la moşia de la Bulgi. Securitatea îl implică şi pe el în „complotul Pătrăşcanu“, de care, ca şi Birtaşu, nici Iavorski habar nu avea.

5. BETEA, fost comunist din ilegalitate. Atît Pavel Constantin cît şi Belu Zilber mi-au povestit despre el că fusese un bărbat frumos şi foarte inteligent. Amîndoi vorbeau la timpul trecut, fiindcă acum, la Piteşti, descrierea lor nu mai corespundea personajului, nimic nemaiamintind de aceste trăsături. Din punct de vedere fizic, Betea era o epavă. Slab, fără dinți în gură, cu o pareză aproape totală a ambelor picioare şi cu mişcările nesigure şi sacadate ale brațelor, Betea zăcea tot timpul în pat. Din cînd în cînd, cîțiva dintre noi îl ridicam în picioare, şi, susținîndu-l, încercam să facem cu el cîțiva paşi prin celulă. Era mai mult o iluzie de plimbare, pentru că de fapt noi îl duceam pe sus, vîrful picioarelor lui atîrnînd inerte, abia atingînd podelele. În privința intelectului lui Betea, era mai greu să te pronunți. Vorbea cu mare dificultate şi era greu de înțeles. Privirea şi expresia figurii pledau însă, mai degrabă, pentru idioție decît pentru

inteligență. Am aflat că aceste simptome erau consecințele unui sifilis neîngrijit abia în ziua în care, în urma unui ordin al Direcției Penitenciarelor prevăzînd acordarea de tratament medical lueticilor, Ciortan s-a prezentat la celula noastră cu o seringă şi i-a făcut o injecție lui Betea. Tratamentul s-a repetat de cîteva ori, timp de aproximativ un an, după care ordinul a căzut în desuetudine. Cîtă vreme a stat în închisoarea din Piteşti, starea sănătății lui Betea nu s-a ameliorat.

Pavel Constantin, care îl cunoştea din tinerețe şi vorbea cu multă simpatie şi admirație despre inteligența şi şarmul lui Betea din vremea studenției, menționa totuşi şi anumite apucături şi manifestări ieşite din comun, care îl caracterizau. Din diferitele întîmplări şi episoade pe care mi le-a povestit, nu încăpea îndoială că Betea fusese un original. O originalitate uneori stranie, cînd mă gîndesc la portretul lui zugrăvit de Pavel şi pe care încerc să-l refac din memorie. Betea era un bărbat înalt, atletic, cu înfățişare plăcută. Avea succes la femei şi cînd i se oferea ocazia unei aventuri galante, nu o refuza niciodată. Punea mare preț pe îmbrăcăminte şi, deşi cu resurse modeste, ca mai toți studenții, era de o eleganță excepțională, întotdeauna îmbrăcat din cap pînă în picioare cu lucruri de cea mai bună calitate, de la cele mai scumpe magazine din Bucureşti. De la cămaşă, cravată, costum de haine şi pînă la pantofi, totul era după ultimul jurnal de modă bărbătească a vremii. Numai un singur lucru lipsea: ciorapii! Betea umbla desculț în pantofi. Nu purtase în viața lui ciorapi!

6. HARRY BRAUNER, fratele pictorului surrealist Victor Brauner, fusese studentul favorit al lui Constantin Brăiloiu. A cutreierat întreaga țară pentru a culege şi înregistra muzică populară din diferite regiuni. După instalarea regimului comunist, ajunge directorul Institutului de Folclor. Cu merite necontestate în domeniul lui de activitate şi dezinteresat de politică, se pare că nu putea fi bănuit de oportunism politic, deoarece numirea lui în acest post se datora exclusiv strînsei prietenii care îl lega de familia Pătrăşcanu. Cîțiva ani mai tîrziu, tot datorită acestei prietenii, ajunsese şi în boxa acuzaților, alături de Lucrețiu Pătrăşcanu la căderea lui în dizgrație. Întîlnindu-l acum la Piteşti, i-am amintit de vecinătatea noastră în Zarcă, la Aiud, cînd ne fredona, prin cănița de băut apă, aplicată pe perete, cîntecele compuse de el în celulă. Brauner compusese atunci muzica pentru versurile lui Nichifor Crainic şi Radu Gyr, pe care le învățase în puşcărie. Cu voce scăzută, Brauner ni le-a cîntat din nou în celula din Piteşti.

7. HERANT TOROSIAN fusese şi el condamnat în acelaşi proces,

numai datorită relațiilor de amiciție cu Lucreţiu Pătrăşcanu. Dacă nu mă înşeală memoria, cred că Torosian fusese avocat. Om cu stare materială bună şi fără preocupări politice, nu dăduse niciodată de bănuit că ar fi putut avea contingenţe cu comuniştii, cînd aceştia se aflau în ilegalitate. Or, casa lui Torosian fusese într-o vreme ascunzătoarea lui Pătrăşcanu, care era căutat de Siguranţă şi locul mai multor întîlniri conspirative ale comuniştilor, în timpul războiului. Torosian îi pusese casa la dispoziție lui Pătrăşcanu numai datorită relațiilor personale, nicidecum pentru că i-ar fi împărtăşit convingerile politice. Torosian era departe de a fi un om de stînga, după cum nici de dreapta. Era extrem de inteligent şi un perfect oportunist, care nici măcar nu-şi ascundea această apucătură, ba chiar şi-o susținea şi pleda pentru ea cu cinism. După luarea puterii de către comuniști şi, desigur, datorită prieteniei cu Pătrăşcanu, Torosian a primit un post de sinecură la ambasada română de la Paris.

8. HERBERT (BELU) ZILBER. Foarte mic de talie. Cu trăsături pronunțat evreieşti. Nu mai avea nici un dinte în gură. Membru al partidului comunist din ilegalitate. Inteligent şi cultivat. Studiase în România şi în străinătate, cumulînd mai multe diplome: de inginer, în matematică şi economie. Între cele două războaie, duce o activitate publicistică în presa de stînga, semnîndu-şi articolele sub pseudonimul Andrei Şerbulescu. Prin anii ’30 este arestat şi condamnat la trei sau patru ani de închisoare, pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice. Nu execută decît o parte din pedeapsă şi este eliberat mai devreme. Apreciat de Virgil Madgearu, este angajat la Institutul de Conjunctură, unde activează pînă la 23 august 1944. Apoi este numit director la C.E.C. Este şi el arestat şi condamnat în procesul Pătrăşcanu, după ce mai întîi joacă rolul personajului principal în timpul anchetei.

Cu aceşti opt membri ai lotului Pătrăşcanu aveam să împart celula aproape trei luni de zile. De eroarea prin care ajunsesem în aceeaşi celulă cu ei nu şi-a dat nimeni seama în prima zi. Greşeala a fost remarcată abia a doua zi, la „deschidere“, dar după un scurt conciliabul pe şoptite, ofițerul de serviciu şi politrucul Lupu au trecut la celula următoare, renunțînd să mai procedeze la o nouă mutare. De fapt, cei opt sosiți din Aiud, ca orice nou-veniți, urmau să stea o perioadă de timp izolați de ceilalți deținuți din închisoare. Durata acestei perioade de carantină era stabilită de biroul politic şi numai după împlinirea ei noii sosiți erau mutați în alte celule, împreună cu deținuții vechi. Măsura era menită să prevină difuzarea unor

eventuale ştiri, încă proaspete, aduse de către cei veniți cu duba din alte închisori. Era şi motivul pentru care Lupu nu m-a mai mutat în altă celulă, din moment ce luasem contact cu noii veniți, lăsîndu-mă mai departe împreună cu ei şi punîndu-mă şi pe mine la acelaşi regim de carantină.

Primele ore petrecute în compania celor opt au fost de-a dreptul obositoare. După ce trăiseră atîta vreme în cea mai strictă izolare, faptul că s-au găsit deodată împreună a constituit pentru ei un adevărat şoc. Cuprinşi de o excitație pe care nu şi-o mai puteau stăpîni, fiecare încerca să vorbească cu fiecare şi cu toți în acelaşi timp, punîndu-şi unul altuia întrebări la care nu aşteptau răspunsul, sau povestindu-şi reciproc cîte ceva, neputîndu-se concentra nici pentru a face o relatare coerentă, nici pentru a-şi asculta interlocutorul.

În ceea ce mă priveşte, am fost de-a dreptul asaltat cu întrebări de tot felul. Mă priveau ca pe o apariție miraculoasă în mijlocul lor. Eram primul om din afara grupului lor pe care îl întîlneau după luni şi luni de zile. Pentru ei, eram unul din acei oameni privilegiați de soartă, pe care îi invidiaseră zi de zi, în singurătatea celulei lor. Eram un deținut politic obişnuit, care trăiam, împreună cu alți semeni ai mei, într-o închisoare obişnuită. Trecuți prin barbaria anchetei Securității, prin fărădelegea „justiției poporului“, traumatizați de execuția lui Pătrăşcanu şi timorați de regimul special de izolare la care fuseseră supuşi, rîvniseră tot timpul la viața din închisorile deținuților politici de rînd, închipuindu-şi-o cu totul altfel decît era în realitate. Cînd, de bine, de rău noii mei colocatari s-au mai calmat, şi mă refer în special la Harry Brauner, Belu Zilber şi Ionel Mocsonyi-Styrcea, care păreau să fi suportat cel mai greu singurătatea şi nu-şi mai găseau astîmpărul, am luat mai întîi inițiativa de a-i indica fiecăruia patul în care va dormi şi de a-i informa apoi asupra obiceiurilor şi felului în care ne duceam viața în închisoarea din Piteşti, pentru a ne strecura printre interdicțiile regulamentului şi a cădea cît mai rar victime măsurilor de represalii şi sadismului ofițerului politic şi ciracilor lui. Problema repartizării paturilor n-a fost uşoară. Eram nouă inşi pe şase paturi. Am procedat după criteriile unanim acceptate în toate închisorile. Betea, bolnav fiind, urma să ocupe singur unul din paturile de jos. Deasupra lui s-a instalat Torosian, iar eu, fiind cel mai tînăr, mi-am păstrat patul de sus de tot, oferindu-mă să-l împart cu încă cineva. Ionel Mocsonyi, care era mai agil şi căruia nu-i venea greu să se cațere în patul de la ultimul etaj, mi-a devenit astfel partener. Pe cealaltă coloană de trei paturi, la acelaşi nivel cu noi doi, s-au instalat Pavel Constantin cu Harry Brauner,

sub ei, Belu Zilber, iar jos de tot, Birtaşu cu Iavorski.

Nu pot spune că am avut o conviețuire uşoară cu Mocsonyi. O agitație nervoasă permanentă îl făcea să nu stea un singur moment locului. Era în continuă mişcare: cobora şi urca în patul lui de zeci de ori pe zi, fără vreun motiv anume, iar între aceste exerciții de ascensiune, prin care zgîlțîia întreaga coloană de paturi, inclusiv pe cel al nenorocitului de Betea, Ionel se plimba de colo-colo în micul spațiu liber din celulă, fluierînd sau fredonînd, atrăgîndu-l mereu pe gardian la uşa noastră. La observațiile şi amenințările acestuia, tăcea. Ionel era însă atît de distrat, încît îşi relua cîntatul înainte ca gardianul să apuce să se îndepărteze de uşă. Nici după cîteva stagii de pedeapsă în beci nu s-a lecuit. Era incapabil de un efort susținut de atenție. În cele din urmă, l-a ajutat norocul. În simplitatea lor, mai toți gardienii ajunseseră la concluzia că nu era în toate mințile şi îi tolerau fluieratul şi cîntatul, cîtă vreme nu apărea nici un ofițer pe secție. Mai puțin toleranți se arătau cîteodată camarazii lui de lot, care, exasperați, îi cereau să nu mai calce aşa de apăsat cu bocancii pe duşumele, să nu mai zgîlțîie paturile şi să-şi înceteze fredonatul. Înțelegător, Mocsonyi se scuza, se oprea din plimbat şi se aşeza resemnat pe unul din paturile de jos. Pentru un minut sau două, liniştea era asigurată. Nu mai mult! Culmea era că şi noaptea Ionel reuşea să stîrnească proteste. Chiar şi în timpul somnului îşi freca inconştient labele picioarelor între ele, zvîcniturile mişcării transmițîndu-se la toate cele trei paturi suprapuse. Torosian, care locuia sub noi, era primul afectat. Fie nu putea adormi, fie se trezea din somn şi îl înghiontea prin saltea pe Ionel, care, fără să se trezească, înceta să-şi mai frece picioarele, iar paturile se opreau din clătinat. Efectul era imediat, dar de scurtă durată, obligîndu-l pe Torosian să repete procedeul de mai multe ori în cursul nopții pînă ce, în cele din urmă, obosit, adormea, lăsîndu-se „legănat“ de Ionel, fără să mai protesteze. Dimineața, Torosian îi reproşa noaptea chinuită de nesomn, indignîndu-se totodată de indiferența mea, care nu mă plîngeam niciodată că mi-ar fi tulburat somnul, deşi împărțeam patul cu Ionel. De fapt, toți noii-veniți îmi invidiau somnul sănătos şi admirau echilibrul nervos de care dădeam dovadă în diferite împrejurări, în care ei îşi pierdeau răbdarea şi se iritau, ajungînd repede la certuri aprinse şi chiar mai departe. Mai ales în primele zile, atmosfera în celulă a fost de-a dreptul explozivă.

Pentru întîia oară de la arestarea lor, membrii lotului Pătrăşcanu aveau ocazia să stea de vorbă între ei. Şi, bineînțeles, a urmat ceea ce era firesc să se întîmple, şi se întîmpla întotdeauna în astfel de situații: s-a discutat

despre arestare, anchetă şi proces, fiecare povestindu-şi partea lui de amintiri din aceste trei importante etape obligatorii, care jalonau drumul de tranzit dintre libertate şi temniță. În cazul noilor mei camarazi de celulă, discuția pe marginea acestor teme s-a transformat deseori în ceartă înveninată, uneori chiar cu tendința de a degenera în bătaie. Am asistat aşadar zile în şir la reconstituirea faptelor şi declarațiilor, prin confruntarea celor ce fuseseră împreună în boxa inculpaților la procesul lui Pătrăşcanu şi care, acum, cu mărturiile lor, scoteau la lumină dedesubturile anchetelor, dar şi atitudinea fiecăruia în timpul cercetărilor şi în fața tribunalului. De aici, învinuiri şi contraînvinuiri generatoare de conflict şi de scindări în rîndurile colocatarilor mei, unii devenind din nou acuzați iar alții acuzatori, în acest nou proces, care se judeca, ce-i drept, tot cu uşile închise, dar de data asta în celulă şi după alt cod şi altă procedură decît primul. A avut loc un fel de „spălare a rufelor murdare“, iar dacă, din cauza prezenței mele, operația nu s-a petrecut cum se cuvenea „în familie“, zicala şi-a păstrat sensul nealterat cu privire la rufe, care erau într-adevăr foarte murdare! Urmărind expunerea fiecăruia cu privire la ancheta prin care trecuse şi felul în care se desfăşurase procesul, mi-am făcut o idee mai clară, nu numai despre întreaga „afacere Pătrăşcanu“, dar şi despre fiecare din noii mei camarazi de celulă în parte. Încă de la primele controverse ce s-au iscat, cînd au abordat subiectul anchetelor, mi-am dat seama de părerea eronată pe care o avusesem pînă atunci despre componența aşa-zisului „grup Pătrăşcanu“.

Pentru mine, nu fuseseră altceva decît nişte comunişti ca toți ceilalți, care, deşi căzuseră victime luptei pentru putere din sînul partidului, nu meritau nici o compătimire. Cunoscîndu-i acum personal şi asistînd la discuțiile lor, am fost nevoit să-mi revizuiesc părerea în privința omogenității grupului. Comunişti nu fuseseră decît Pătrăşcanu, Zilber şi Kofler. (Cu ultimul nu mai ştiu ce se întîmplase. Cred că murise la Aiud, făcînd greva foamei.) Or, nici măcar aceştia trei nu avuseseră vreo activitate conspirativă comună care să îndreptățească judecarea şi condamnarea lor ca grup organizat. Cu atît mai puțin justificată era acuzația de complicitate cu primii trei, adusă celorlalți din lot, pe care nu-i lega nici măcar acelaşi crez politic. Unii din ei, cum era cazul lui Birtaşu şi Iavorski, au făcut cunoştință cu cei cu care aşa-zis complotaseră împotriva regimului abia acum, o dată cu mine, în celula din Piteşti. Explicația prin care o lume atît de pestriță, şi care nu pusese niciodată la cale un complot, ajunsese să se întîlnească în boxa acuzaților în cadrul aceluiaşi proces, trebuia căutată

în interesul urmărit în acea vreme de partidul comunist, de a-l face să dispară pe Lucrețiu Pătrăşcanu, şi totodată în totala lipsă de scrupule cu care operase pentru a-şi atinge acest scop. Dacă acum nu mai e un secret pentru nimeni că „procesul Pătrăşcanu“ a fost o variantă românească a marilor procese de tip stalinist, înscenate de conducerile partidelor comuniste din Uniunea Sovietică şi din toate statele satelite pentru a-şi epura cadrele şi a se descotorosi de „tovarăşii“ incomozi, pe vremea cînd mi-a fost dat să-i ascult pe cei ce fuseseră direct implicați în anchetă şi proces revelațiile lor erau încă inedite. Nu mă voi încumeta să încerc să redau desfăşurarea, punct cu punct, a tuturor fazelor procesului, la a cărui reconstituire amănunțită am fost martor în celula din Piteşti, pentru că, după atîta vreme, n-aş mai putea reproduce cu fidelitate cele auzite, chiar dacă atunci am urmărit cu cel mai mare interes pasionantele destăinuiri ale celor ce fuseseră „eroii“ piesei ce se jucase în 1954.

Procesul Pătrăşcanu, ca şi majoritatea celorlalte procese din vremea aceea, avea o caracteristică comună: sentințele inculpaților care compăreau în fața tribunalului erau stabilite dinainte, încă de la arestare, procesul în sine nefiind decît un simulacru de judecată, dezbaterile trebuind să demonstreze că acuzații se făcuseră vinovați anume de acele culpe care justificau încadrarea lor în articolul din codul penal, prevăzînd pedeapsa corespunzătoare celor deja hotărîte. Pentru o cît mai reuşită aparență de respectare a procedurii şi legii, toate mijloacele erau permise. Se recurgea la minciună, acte falsificate, dovezi şi mărturii mincinoase smulse sub amenințare, teroare sau şantaj, de la oameni liberi sau de la alții deja condamnați. Cele mai importante elemente în proces rămîneau, însă, tot destăinuirile şi declarațiile de recunoaştere a faptelor din partea inculpaților. Meritul obținerii lor revenea în întregime organelor de anchetă, care aveau mînă liberă să folosească toate mijloacele pentru a-şi atinge scopul. Numai privind lucrurile prin prisma acestui principiu al cronologiei răsturnate, care stabilea mai întîi verdictul, întreaga desfăşurare a anchetei şi a procesului Pătrăşcanu devenea clară. Toți membrii lotului erau de acord în această privință: Pătrăşcanu fusese condamnat la moarte încă înainte de a fi fost arestat! De aici înainte, fusese treaba anchetatorilor şi a judecătorilor de a se adapta la situație şi de a face plauzibilă din punct de vedere juridic această sentință, ce avea să fie pronunțată public abia la sfîrşitul procesului. Trei au fost acuzațiile care i-au fost aduse lui Pătrăşcanu, toate trei, acte de trădare pentru care codul penal prevedea pedeapsa capitală. Pătrăşcanu complotase cu aşa-zisele partide istorice, cu

Palatul şi cu serviciile de spionaj străine! Urma deci să se recunoască vinovat de o serie de fapte pe care nu le comisese, pentru a confirma în instanţă exercitarea unor concluzii prestabilite şi prin nimic dovedite. Cum însă un complot, de asemenea anvergură şi cu atîtea implicaţii, nu putea fi opera unei singure persoane, Securitatea a trebuit să se îngrijească să-l înconjoare pe acuzatul principal cu un număr de complici bine selecţionaţi, pentru a se potrivi cadrului creat. Şi aşa a luat naştere „lotul Pătrăşcanu“, a cărui componenţă mi se păruse atît de bizară la prima vedere, dar care în realitate răspundea perfect necesităţilor de regie. Prin aceşti aşa-zişi complici, ca şi prin declaraţiile altor persoane (unele libere, altele aflate în închisoare) aduse să depună mărturie, aveau să fie demonstrate la proces legăturile secrete pe care Pătrăşcanu le avusese cu Maniu şi Brătianu, cu regele Mihai şi cu serviciile de informaţii engleze şi americane. O dată stabilite premisele acestei vaste conspiraţii, imaginate de sferele înalte ale Comitetului Central şi ale Ministerului de Interne, organele de anchetă, sub directa îndrumare a lui Nicolschi şi Pintilie, au fost însărcinate cu completarea scenariului, pînă în cele mai mici amănunte. Prin perversitatea procedeului întrebuinţat, aceşti reputaţi specialişti ai torturilor şi-au depăşit performanţele de pînă atunci, atingînd apogeul cinismului şi inventivităţii în domeniu. Nu le-au pus arestaţilor în faţă declaraţii gata scrise, obligîndu-i, prin obişnuitele mijloace de persuasiune, să recunoască comiterea unor crime inventate de Securitate şi cuprinse în procesul-verbal de interogatoriu, pe care trebuiau să-l semneze. Nu! De data asta, au vrut ca înşişi anchetaţii să fie autorii piesei, inventîndu-şi chiar ei complotul împotriva statului pe care, pasămite, l-ar fi pus la cale şi distribuindu-şi singuri rolurile în aşa fel, încît la proces să rezulte condamnările dorite de Securitate şi mai ales sentinţa capitală pentru Lucreţiu Pătrăşcanu. Pentru orice minte normală, un asemenea plan monstruos nu părea realizabil, nefiind de conceput că s-ar putea găsi omul care să se preteze la un astfel de joc. Şi totuşi, s-a găsit! Şi astfel, s-ar putea spune că Securitatea n-a avut nici un amestec în falsificarea adevărului în cazul lui Pătrăşcanu, deoarece adevăratul realizator al scenariului, după care s-a jucat piesa în faţa tribunalului, a fost Herbert (Belu) Zilber. Rezumînd în cîteva pagini ceea ce s-a întîmplat în cîţiva ani de anchetă (începînd de la arestare, în 1948 şi pînă la proces, în 1954), lucrurile s-au petrecut în felul următor:

Ca vechi comunist de încredere, Belu Zilber a fost informat că interesele superioare ale partidului cer suprimarea lui Lucreţiu Pătrăşcanu, a cărui prezenţă în guvern pune în pericol cauza „socialismului“ în

România. S-a făcut apel la loialitatea lui față de Partid, cerîndu-i-se să colaboreze cu ancheta şi să contribuie la realizarea acestui scop, sugerîndu-i-se să găsească soluția potrivită. Prin sacrificiul pe care îl va face, expunîndu-se el însuşi unei condamnări (implicarea lui fiind absolut necesară pentru a demonstra vinovăția lui Pătrăşcanu), Zilber îşi va dovedi încă o dată fidelitatea cu care înțelege să servească interesele Partidului. Dacă, la început, Zilber a respins propunerea, de îndată ce s-a văzut confruntat alternativ, cînd cu brutalitatea primelor lovituri ale bătăuşilor Securității, cînd cu amabilitatea anchetatorilor, care i-au dat de înțeles că, refuzînd să colaboreze, nu numai că nu-i va salva viața lui Pătrăşcanu, dar va risca să şi-o piardă chiar şi pe a lui, Belu a capitulat şi a acceptat. El însuşi povestea că, deşi nu se simțea în stare să suporte durerea fizică, nu acesta fusese primul motiv care îl determinase să cedeze. O făcuse din motive cât se poate de raționale: înțelesese că hotărîrea partidului era de nezdruncinat şi că nimic nu mai putea schimba soarta lui Lucrețiu Pătrăşcanu. Ca bun cunoscător al istoriei partidului, înțelesese de asemeni că „procesul Pătrăşcanu“ avea să se desfăşoare după tipicul proceselor similare din celelalte țări comuniste, în care căzuseră capetele lui Laszlo Rajk, Traicio Kostov şi Rudolf Slanski. Ca atare, nu-i mai rămăsese altceva de făcut decît să încerce să-şi salveze propria-i viață, făcînd ceea ce îi cereau anchetatorii. Belu Zilber declara sus şi tare că nu avea nimic să-şi reproşeze în privința mărturisirilor false pe care le făcuse în anchetă şi la proces, datorită cărora Pătrăşcanu fusese trimis în fața plutonului de execuție, deoarece soarta lui fusese oricum pecetluită, cu sau fără aceste declarații. Era o chestiune de calcul obiectiv, o chestiune de economie, cum spunea el. Salvase singurul lucru ce mai putea fi salvat: propria lui viață! Acelaşi „calcul lucid“ îl făcea să nu se simtă răspunzător nici pentru torturile dezlănțuite de aceleaşi declarații ale lui asupra celorlalți membri ai lotului, pentru a-i face să le confirme. Dacă n-ar fi fost el, ar fi fost altul care ar fi făcut aceleaşi declarații, iar dacă nu s-ar fi găsit nici unul dintre ei să le facă, Securitatea ar fi uzat de martori mincinoşi din propriile ei rânduri şi tot şi-ar fi atins scopul. Pătrăşcanu tot ar fi fost executat, iar torturarea celorlalți tot n-ar fi fost evitată! Încît, cel puțin, scăpase el! Cam aşa îşi argumenta Belu Zilber atitudinea pe care o avusese în anchetă. Cinismul unor astfel de afirmații, făcute chiar în mijlocul celor care suferiseră direct de pe urma lui, a provocat un val de revoltă în celulă, fiecare exprimîndu-şi în felul lui indignarea. Toți l-au judecat cu aceeaşi asprime, condamnându-l pentru lipsa de scrupule şi rolul abject pe care îl

jucase în anchetă şi la proces, unii pe un ton mai calm, alţii mai vehement.

Totuşi, în prima săptămînă de la constituirea celulei noastre, ori de cîte ori discuţia pe această temă era reluată, spiritele se înfierbîntau treptat, atmosfera se învenina, se ajungea la ceartă, la epitete puţin măgulitoare, insulte şi chiar ameninţări. De fiecare dată, creşterea iritaţiei i se datora tot lui Zilber, care se încăpăţîna să susţină că, supus judecăţii unei minţi limpezi şi obiective, nu i se putea imputa nimic, deoarece nu declaraţiile lui determinaseră condiţiile în care se desfăşurase ancheta şi procesul, ci, dimpotrivă, atitudinea lui fusese determinată de acele condiţii de care el era conştient că erau deja stabilite şi de neschimbat.

Ca spectator neimplicat în certurile care se dezlănţuiau, eram singurul care îmi păstram calmul şi căutam să veghez, pe cît posibil, ca scandalul să nu ia proporţii şi să atragă intervenţia gardianului de pe coridor. Nu era lucru uşor să-i potoleşti pe participanţii la dezbateri, cînd acestea tindeau spre conflict deschis, cu acuzaţii şi ameninţări reciproce. Pe de altă parte, urmăream cu mare interes discuţiile care scoteau la lumină toate amănuntele acelui tenebros complot, urzit de minţile perfide şi lipsite de orice considerente morale ale mai marilor anchetelor, şi care aveau să culmineze cu procesul şi execuţia lui Pătrăşcanu. Cei mai angajaţi, mai pătimaşi şi gata de fiecare dată să reia aceleaşi discuţii şi certuri cu Belu Zilber erau Harry Brauner şi Ionel Styrcea. Observasem, în schimb, atitudinea lui Pavel Constantin, care nu intervenise decît o singură dată, în prima discuţie care se născuse în celulă, în care Belu Zilber îşi justificase cu cinism comportarea ce o avusese în anchetă şi la proces. Calm şi fără cuvinte de insultă, rechizitoriul lui Pavel scosese în evidenţă, în numai cîteva fraze, morbiditatea şi amoralitatea judecăţii lui Zilber, încheind cu verdictul pe care îl pronunţase împotriva lui chiar Pătrăşcanu în sala Tribunalului, manifestîndu-şi cu voce tare dezgustul de a fi obligat să atea alături de el, pe aceeaşi bancă a acuzaţilor. Pavel declarase şi el că simţea aceeaşi repulsie faţă de Zilber, considerîndu-l o creatură abjectă, nedemnă de a trăi printre oameni. O dată această concluzie trasă, Pavel încetase pentru totdeauna de mai lua act de prezenţa lui Zilber în celulă, ignorîndu-l de-aci înainte cu desăvîrşire. Am fost surprins atunci de faptul că Zilber a tăcut şi n-a ripostat. Treptat, mi-am dat seama însă că Pavel era singurul membru al lotului din celulă care îi impunea respect. Cît timp am stat împreună în aceeaşi celulă, Belu n-a mai cutezat niciodată să-i adreseze cuvîntul, ferindu-se chiar să-i pomenească numele în discuţiile pe care le purta cu ceilalţi, pentru a nu-l provoca în nici un fel. Nu cu aceeaşi

resemnare, aş spune chiar laşitate, cu care suportase să fie condamnat de Pavel, avea să răspundă la criticile şi acuzaţiile celorlalţi. Mai ales la reproşurile lui Ionel Styrcea, Zilber răspundea prin contraatacuri bine ţintite, amintindu-i de propria lui atitudine, puţin onorabilă, cînd, în timpul cercetărilor, pentru a fi pe placul anchetei, învinuise în declaraţiile lui pe Pătrăşcanu şi pe alţi camarazi din lot de fapte imaginare, în speranţa că la proces va apărea numai în calitate de martor şi nu va fi din nou condamnat. Cînd Belu îi striga că nu avea calitatea morală să-i judece pe alţii, Ionel Styrcea se congestiona de furie şi încerca să se dezvinovăţească, afirmînd că nu aruncase vina pe altul decît atunci cînd risca să fie compromisă persoana regelui. Datoria lui, ca om al Curţii, spunea Ionel, era să vegheze ca regele să nu fie implicat în afacerea Pătrăşcanu, pentru a nu putea fi acuzat că şi-a depăşit prerogativele, care îi interziceau orice fel de activitate politică şi, cu atît mai mult, participarea la un complot.

În duelul de argumente şi contraargumente care se încingea, susţinut cu citate din declaraţiile făcute de cei doi în faţa instanţei, Belu ieşea mereu învingător, versiunea lui fiind întotdeauna mai credibilă. Ionel Styrcea îşi pierdea atunci cumpătul şi, în comparaţie cu Zilber care îşi păstra calmul, pledoaria lui devenea mai confuză, mai lipsită de logică şi mai puţin convingătoare. În două rînduri şi-a pierdut într-atît controlul de sine, încît a sărit la bătaie. Prima oară ne-a luat prin surprindere şi a reuşit chiar să-l lovească pe Zilber, înainte de a apuca să-i despărţim. A doua oară, Zilber l-a acuzat de delaţiune în anchetă, în timp ce se plimba în spaţiul liber dintre paturi, iar Ionel se afla în patul lui de la etajul trei. Profitînd de prezenţa unui gardian mai puţin vigilent, pe secţie, mai toţi ne întinsesem în paturi, pentru a ne odihni. Eram culcat lîngă Ionel, cu care împărţeam patul de la etajul trei, şi urmăream fără prea mare interes cearta care se iscase între ei. Mă obişnuisem de mult cu subiectul discuţiei de atîtea ori repetate şi îmi formasem părerea despre Ionel şi despre Zilber, pe care, de altfel, o împărtăşeau şi ceilalţi: şi unul, şi celălalt aveau dreptate cînd se acuzau reciproc în privinţa comportării ce o avuseseră în anchetă şi la proces! N-am realizat gradul de violenţă pe care l-a atins discuţia decît în momentul în care Ionel Styrcea, printr-o mişcare bruscă, zgîlţîind întreaga coloană de trei paturi, s-a azvîrlit de sus asupra lui Belu Zilber. Într-un gest reflex am întins braţele şi l-am apucat de picioare, oprindu-i elanul. Din fericire, mi-a sărit în ajutor şi Pavel Constantin. De unul singur n-aş fi avut putere să-l ţin. Cu siguranţă că l-aş fi scăpat din mîini şi s-ar fi putut întîmpla o nenorocire, dacă ar fi căzut în cap de la o atît de mare înălţime. Chiar aşa,

atîrnat cu capul în jos şi ţinut de picioare, abia am reuşit amîndoi să-l ţinem şi să-l ridicăm apoi din nou în pat. L-am scăpat cu acea ocazie pe Zilber nu numai de agresiunea lui Mocsonyi, dar şi de cei doi oameni devotaţi ai acestuia, Birtaşu şi Iavorski, care săriseră şi ei din paturile lor, considerînd că venise momentul mult aşteptat să-l linşeze. În timp ce mă străduiam să-i liniştesc, explicîndu-le că trebuie evitată cu orice preţ intervenţia gardianului, că astfel de răfuieli nu-şi aveau rostul în închisoare şi că ne vom putea căuta dreptatea în faţa unei justiţii adevărate, atunci cînd vom fi din nou liberi, într-o ţară liberă, Belu Zilber, palid la faţă, se retrăsese speriat într-un colţ, aşteptînd îndepărtarea pericolului. Birtaşu şi Iavorski, care avuseseră cel mai mult de suferit în anchetă de pe urma declaraţiilor lui Zilber, se împăcau destul de greu cu gîndul de a renunţa la răzbunare, pînă ce vom fi iar liberi. De altfel, nu puteau înţelege cum de mai stăteau de vorbă cu Zilber ceilalţi deţinuţi din lotul lor şi chiar „domnul Baron“, cum îi spuneau lui Ionel, din moment ce ticăloşia atitudinii lui Zilber în anchetă fusese dovedită şi recunoscută chiar de el.

Pentru ei, Zilber era definitiv descalificat şi exclus din rîndul oamenilor, şi nu mai merita altceva decît să-şi primească pedeapsa pentru faptele lui.

Datorită intervenţiei mele, care l-a salvat de două ori de la bătaie, şi poate şi pentru că, din toată celula, eram singurul lui interlocutor constant şi fidel ascultător şi nu-i arătam nici un fel de resentimente, Belu Zilber avea să mă considere cu o simpatie crescîndă şi chiar cu afecţiune. Între noi s-a stabilit o relaţie de încredere reciprocă destul de stranie, neafectată nici de diferenţa de vîrstă destul de apreciabilă dintre noi, nici de vederile politice diametral opuse, exprimate şi de unul, şi de altul cu toată sinceritatea. Încurajat de faptul că eram în stare să-i ascult teoriile, inacceptabile din punctul de vedere al „mentalităţii burgheze“, cum spunea el, fără să mă revolt şi să devin agresiv ca ceilalţi, Belu Zilber, care nu suporta tăcerea şi simţea nevoia să stea de vorbă cu cineva, mi-a destăinuit, fără reticenţe, multe din părerile şi convingerile lui. Le voi reda pe scurt şi cu toată fidelitatea pe cele cîteva de care îmi mai amintesc. În cursul nesfîrşitelor ore petrecute în discuţii cu Zilber, curiozitatea împingîndu-mă să-i pun mereu noi întrebări, în încercarea de a-i înţelege felul de a gîndi, nu pot să spun că am ajuns să-mi lămuresc nedumeririle. Nu-mi puteam explica deloc contradicţia flagrantă dintre Zilber, omul civilizat, inteligent, cultivat, sensibil şi chiar sentimental, şi celălalt Zilber, comunistul şi

adeptul convins al celor mai radicale metode de luptă ale partidului pentru cucerirea puterii şi impunerea sistemului, metode cărora el însuşi le căzuse victimă. Pe de-o parte dispreţuia forţa brută. Nesuportînd el însuşi durerea fizică, nu suporta nici ideea de a i-o pricinui altuia. Pe de altă parte, era total de acord cu necesitatea aplicării procedeelor de represiune staliniste pentru triumful cauzei comuniste. Astfel, aproba întru totul lichidările în masă ale culacilor, ordonate de Stalin, deoarece ţărănimea era unul din principalele obstacole în calea înfăptuirii comunismului, obstacol care trebuia înlăturat cu orice preţ. Comunismul este o nouă metodă de gîndire, care, spunea el, nu se poate impune atîta vreme cît dăinuie mentalitatea burgheză. Cineva care s-a născut şi a crescut în mentalitatea burgheză nu-şi poate însuşi modul de gîndire comunist şi deci va fi un inadaptabil sub un astfel de regim. Or, pentru a rupe continuitatea acestei mentalităţi şi a face loc noilor generaţii cu educaţie comunistă, trebuie mai întîi să dispară generaţiile crescute în spirit burghez. Acei care nu-şi vor manifesta în nici un fel opoziţia faţă de regim şi vor accepta cu pasivitate condiţiile de existenţă ce le vor fi oferite vor putea să supravieţuiască pînă la dispariţia lor naturală pe calea procesului biologic firesc. Cei care se vor împotrivi, cu vorba sau cu fapta, dovedindu-se duşmani activi şi deci periculoşi, vor fi făcuţi să dispară din mijlocul societăţii şi vor fi ori suprimaţi, ori îşi vor sfîrşi zilele în închisori şi lagăre de muncă. Întrebîndu-l, dacă, pentru a-şi vedea realizat idealul fericirii comuniste, ideal cel puţin ipotetic dacă nu utopic, considera normal să fie plătit un preţ atît de ridicat în suferinţe şi vieţi omeneşti, Zilber îmi răspundea că întrebarea mea nu-şi avea rostul. Era o întrebare pur retorică, spunea el, deoarece, indiferent de părerea noastră, răspunsul nu putea influenţa cu nimic cursul inexorabil al istoriei, care îndreaptă evoluţia omenirii către societatea viitorului, care va fi societatea comunistă. Cînd şi ultimii oameni din vechile generaţii, care între timp au înţeles că preţul supravieţuirii era tăcerea, vor fi pierit fără să mai fi transmis descendenţilor nimic din educaţia şi amintirile vremurilor trecute, tinerii astfel dezmoşteniţi, care îi vor înlocui, nu vor mai suferi nici o influenţă nocivă şi vor cunoaşte numai viaţa în societatea comunistă.

Într-una din zile, venind vorba despre minciunile deşănţate ale propagandei comuniste şi despre campania de denaturare a adevărului dusă în toate domeniile, i-am povestit lui Zilber întîmplarea pe care mi-o relatase, cu puţin timp înainte de arestarea mea, bunul meu prieten Dinu Mitache. Dinu era grafician şi membru al Uniunii Artiştilor Plastici. În această calitate, a fost solicitat să se prezinte la Muzeul de Istorie a

Partidului, pentru executarea unor lucrări ce-i vor fi încredințate. În prealabil, a fost însă avertizat că va fi obligat să păstreze cu strictețe secretul în privința lucrărilor şi a fost chiar pus să semneze o declarație în acest sens. Apoi, timp de cîteva săptămîni, a lucrat în atelierul ce i s-a pus la dispoziție, chiar în clădirea muzeului. Împreună cu alți graficieni, pictori şi fotografi, a lucrat la falsificarea, conform îndrumărilor ce le-au primit, unei serii de documente şi fotografii. Uzînd de plastografie şi fotomontaje, au produs astfel piesele ce urmau să fie expuse în sălile muzeului, spre a demonstra vizitatorilor autenticitatea afirmațiilor făcute de istoricii regimului cu privire mai ales la lupta partidului în ilegalitate. Între altele, au montat panouri cu fotografii vechi, autentice, mărite, reprezentînd grupuri de comunişti în diferite momente: la procesele ce li s-au intentat, participînd la mişcări greviste sau la diferite întîlniri conspirative. Toate aceste fotografii au fost manipulate, fie înlocuindu-se o figură indezirabilă cu alta care corespundea intereselor partidului, fie adăugînd figura unui personaj, care nici măcar nu era contemporan cu grupul din poză, dar confirma prin prezența lui alături de ceilalți una din minciunile vehiculate de propaganda regimului. La sfîrşit mi-am exprimat părerea că nici un adevărat comunist nu putea fi de acord cu expunerea unor asemenea falsuri grosolane, care nu vor scăpa ochiului critic şi ironiilor publicului, ducînd la discreditarea partidului. „Te înşeli!“ mi-a replicat Zilber, n-am nimic împotriva procedeului!“ Şi mi-a explicat de ce: „Aşa după cum despre Partidul Comunist Român nu se poate spune că a fost un partid, cu cei numai opt sute sau o mie de membri ai lui, tot aşa nu se poate spune că a avut o istorie. De aceea, această istorie a partidului din ilegalitate trebuie inventată. Or, numai contemporanii acestei perioade dintre cele două războaie mondiale, care sînt oameni bătrîni, şi o mică parte a celor de vîrsta dumitale îşi vor da seama de falsurile la care a recurs partidul pentru a-şi confecționa un trecut glorios, pe care nu l-a avut. Cu trecerea timpului şi a generațiilor, martore ale acelor vremuri, falsul va sfîrşi prin a se impune ca adevăr istoric“.

Devotamentul lui Zilber pentru cauza partidului nu-l împiedica totuşi să prevadă viitorul comunismului în lume într-un fel cu totul neconform liniei de gîndire permise unui membru disciplinat al organizației. Redată pe scurt, teoria lui în această privință era următoarea. După ce, o dată cu revoluția bolşevică, a fost implantat în Rusia, germenul comunist a beneficiat de izolarea internațională în care a fost ținută Uniunea Sovietică şi s-a putut dezvolta nestingherit, eliminîndu-şi duşmanii din interior şi

creînd cel mai perfect şi mai puternic regim de dictatură din lume. Apoi, datorită jocului de alianţe internaţionale, determinat de ameninţarea expansiunii germane, Uniunea Sovietică s-a găsit la sfîrşitul războiului, în 1945, în tabăra învingătorilor, Armata Roşie pătrunzînd pînă în inima Europei şi impunînd în toată zona ocupată regimuri comuniste. Aici, pretinde Zilber, avea să se încheie prima etapă din drumul comunismului spre cucerirea lumii şi totodată şi rolul Uniunii Sovietice. Ruşii, spunea el, erau nişte barbari care nu cunoşteau decît forţa brută ca mijloc de convingere. Pe durata războiului, misiunea lor fusese de a purta comunismul în vîrful baionetelor pînă la mijlocul Europei. O dată cu terminarea ostilităţilor şi instaurarea păcii, începea o nouă fază în dezvoltarea şi propagarea comunismului, la care ruşii nu-şi mai puteau aduce contribuţia. Primitivismul şi mentalitatea lor asiatică nu le permitea să se adreseze — printr-o propagandă adecvată şi convingătoare — lumii civilizate din Occident. De aceea, prevedea Zilber, centrul de greutate al mişcării comuniste se va muta de la Moscova la Paris, de unde inteligheţia franceză de stînga va şti să difuzeze mai departe ideea, într-un mod civilizat şi credibil pentru nivelul mai evoluat al spiritului european. Numai pentru această teorie Belu Zilber ar fi putut fi condamnat la zece ani de închisoare!

E indiscutabil că Belu Zilber nu putea fi privit ca un personaj docil şi comod, nici pentru partid şi nici în relaţiile cu unii din tovarăşii lui sus-puşi în ierarhia regimului. Cu felul lui de a gîndi şi cu dispreţul pe care îl nutrea pentru o seamă de fruntaşi ai partidului, începînd cu Gheorghiu-Dej, pe care îl considera un „sfertodoct“, dotat cu şiretenie de om simplu, Belu îşi atrăsese destul de multe antipatii şi chiar duşmănii. Îmi povestea astfel că, într-o bună zi, cu puţin timp înainte de a fi arestat, prinsese întîmplător de veste că la bursa neagră se traficau sume importante de dolari. Intrigat şi bănuind că putea fi vorba de o afacere îndreptată împotriva intereselor partidului, Belu recursese la cîţiva evrei pe care îi cunoştea şi despre care ştia că se ocupau cu astfel de tranzacţii ilegale. Sfîrşise prin a afla că întreaga valută străină, care era negociată pe piaţa neagră, era achiziţionată, prin diferiţi interpuşi, de una şi aceeaşi persoană, membru în Comitetul Central al partidului şi binecunoscut de Zilber. Fără să pregete o clipă, Belu s-a grăbit să semnaleze cele aflate serviciului de resort din Comitetul Central, convins că descoperise un caz flagrant de corupţie. Reclamaţia lui nu avea să aibă însă nici un efect! Dimpotrivă! I se ceruse să nu mai pomenească nimănui despre cele aflate, deoarece întreaga afacere fusese pusă la cale chiar din iniţiativa Comitetului Central, în interesul partidului.

Cînd era vorba de „interesele superioare“ ale partidului, se putea conta pe Zilber! Dar, dacă Belu a păstrat secretul afacerii de la bursa neagră, denunțul lui nu a fost tratat cu aceeaşi discreție şi a ajuns la urechea celui pe care îl bănuise de corupție şi-l reclamase pentru achiziție ilegală de valută străină. Neînțelegînd că la Zilber partidul trecea înaintea prieteniei, omul nu-l iertase niciodată pentru faptul că nu stătuse de vorbă cu el înainte de a se duce să-l denunțe. Belu pretindea că implicarea lui în procesul Pătrăşcanu se datora în mare măsură intrigilor şi urii acestui om.

Belu Zilber mi-a mai povestit o sumedenie de întîmplări din perioada Conferinței de Pace de la Paris, la care România fusese reprezentată de una din cele mai numeroase delegații, în frunte cu Gh. Tătărescu, ministrul de externe. Pe lista celor aproape cinci sute de membri ai delegației, întocmită din timp la Bucureşti, numele lui Zilber nu figurase inițial. El avea să fie impus în ultimul moment, înainte de plecarea delegației la Paris, la intervenția directă a Moscovei. Din păcate, nu-mi mai amintesc decît prea puține din istorisirile lui Belu Zilber în legătură cu şederea lui la Paris. Una din principalele lui sarcini în cadrul delegației române îi fusese încredințată tot la Moscova. Urma să uzeze de toate relațiile pe care le avea sau putea să şi le facă printre nenumărații experți din componența delegațiilor puterilor apusene învingătoare (Statele Unite, Anglia, Franța), cu scopul de a contracara pretențiile evreilor din străinătate, care ceruseră ca în tratatul de pace cu România să fie inserată o clauză care să prevadă plata de despăgubiri pentru evreii ale căror proprietăți fuseseră naționalizate (românizate) sub guvernul Mareşalului Antonescu. Activitatea lui Zilber în această direcție nu avea să fie publică, ea desfăşurîndu-se discret, în culise, în cadrul unor întrevederi particulare, cu diferiți delegați, cu reprezentanți politici ai lumii financiare sau ai presei, în încercarea de a-i influența în sens contrariu. Unul din argumentele cu care Zilber încerca să-şi convingă interlocutorii (în majoritate evrei, din delegația americană mai ales), pentru a-i face să renunțe la clauza despăgubirilor, era următorul: impunînd asemenea obligații țării învinse şi cu o economie secătuită de război, măsura va accentua şi mai mult mizeria populației şi va provoca o creştere a sentimentelor antisemite, punînd în pericol viața evreilor din România. Adevăratul motiv, spunea Zilber, era, bineînțeles, cu totul altul: Moscova avea tot interesul să împiedice orice fel de scurgere de valori (în natură sau valută) din zona ce căzuse sub influența ei, către țările din Vest. De unde se vedea că la Zilber interesele partidului treceau nu numai înaintea prieteniei, ci şi înaintea solidarității cu cei de un sînge cu el. Ceea ce nu era de mirare,

el însuşi declarîndu-se un internaţionalist convins şi, de asemenea, un ateu convins.

Belu Zilber îmi povestea că, în cursul misiunii ce-i fusese încredinţată, de a-i influenţa pe diverşii delegaţi occidentali în sensul dorit de Moscova, atît în privinţa despăgubirilor, cît şi a altor probleme legate de tratatul de pace, cel care îi pusese cele mai multe bețe în roate fusese prinţul Anton Bibescu. „Nu ştiu cum făcea, spunea Zilber, dar, de fiecare dată cînd reuşeam să fiu introdus la unul din delegaţii cu care voiam să stau de vorbă, constatam că Bibescu trecuse deja pe la el şi că îl pusese în gardă faţă de campania de influenţare dusă de diferiţi agenţi ai Moscovei printre membrii reprezentanţelor occidentale.“ Zilber părea să-i mai poarte şi acum pică pentru accesul pe care Anton Bibescu îl avea la personalităţile din lumea diplomatică apuseană, ale căror uşi rămîneau închise pentru el. Povestea cu ciudă mai cu seamă despre eşecurile pe care le suferise la Paris, datorită trecerii de care se bucura Bibescu, blocîndu-i multe intervenţii.

Belu Zilber avea o limbă ascuţită şi nu-i menaja în criticile lui nici pe cei mai apropiaţi dintre tovarăşii lui de partid. Cum în spaţiul redus al celulei conversaţiile noastre puteau fi urmărite şi de ceilalţi locatari, aprecierile lui Belu provocau deseori reacţii de indignare din partea lor. Într-una din zile, a reuşit să stîrnească un asemenea scandal, încît numai cu greu şi cu ajutorul lui Torosian am potolit spiritele. Avusesem nefericita inspiraţie să-i cer lui Zilber să-mi vorbească despre Lucreţiu Pătrăşcanu, pe care, ca student, avusesem ocazia să-l văd venind cu maşina ministerului la Facultatea de Drept, unde fusese proaspăt numit profesor: „Ce fel de om era?“ l-am întrebat. Portretul pe care mi l-a zugrăvit Belu nu se voia răuvoitor, dar era departe de a-l prezenta pe Pătrăşcanu într-o lumină avantajoasă. În opinia lui, Pătrăşcanu nu avusese statura potrivită rolului ce-i fusese hărăzit de împrejurări. Dacă, pe de-o parte, îi recunoştea anumite calităţi, de cinste şi bună-credinţă, pe de altă parte considera că ambiţia lui nemăsurată nu era justificată nici de personalitatea lui de dimensiune modestă şi nici de inteligenţa lui mediocră. Cuvântul „mediocru“ căzuse de mai multe ori în timpul descrierii făcute de Zilber şi avusese darul să-l scoată din sărite pe Harry Brauner, care în cele din urmă explodase şi dezlănţuise împotriva lui Belu un potop de acuzaţii, învinuindu-l de a nu-i respecta nici măcar memoria, după ce contribuise la asasinarea lui, prin declaraţiile false făcute în anchetă şi la proces. Ca de obicei cînd se porneau astfel de certuri, nu s-a găsit nici de data asta nimeni să-i ia apărarea lui Zilber, toată lumea aprobîndu-l pe Brauner, unii fiind

chiar gata să intervină şi ei în dispută. Prevăzînd riscurile unui nou scandal, care putea lua proporții, m-am străduit să-l conving pe Zilber să nu mai toarne gaz pe foc, replicîndu-i lui Brauner, în timp ce Torosian, de partea lui, încerca să-l calmeze pe acesta din urmă, deşi şi el îi împărtăşea punctul de vedere. Acțiunea noastră de mediere a avut succes, liniştea fiind restabilită înainte ca scandalul să atragă atenția gardianului. Era vorba de un succes vremelnic: cît exista Zilber, exista şi sămînța conflictului şi nu putea fi vorba de o pace definitivă. Cu toate acestea, chiar şi după potolirea spiritelor, Zilber a ținut să-şi spună ultimul cuvânt, şoptindu-mi la ureche că nu înțelegea de ce Brauner sărea de fiecare dată cu atîta patimă în apărarea lui Pătrăşcanu, cînd, de fapt, nu cu el fusese prieten, ci cu nevastă-sa. O aluzie mai mult decît transparentă la intimitatea unor relații ce ar fi existat între Brauner şi soția lui Pătrăşcanu. Apoi, a mai făcut cîțiva paşi prin celulă şi s-a oprit din nou lîngă mine, pentru a întări în termeni fără echivoc afirmația care provocase reacția lui Brauner. Parcă îl aud şi-acum şoptindu-mi: „Iar în ceea ce îl priveşte pe Pătrăşcanu, ascultă-mă pe mine, care l-am cunoscut bine: era un prost!“

Din viața şi activitatea mai puțin diplomatică dusă de membrii delegației române la Conferința de Pace de la Paris, Zilber mi-a povestit o mulțime de întîmplări şi cancan-uri. Rețin un episod care l-a avut ca erou pe Ion Gh. Maurer.

Într-una din zile, dimineața, în dreptul hotelului în care era găzduită delegația română, s-a iscat un scandal, care nu numai că i-a alarmat pe locatarii din vecinătate şi pe trecători, dar le-a oferit reporterilor şi fotografilor presei, care mişunau în jurul clădirii, la vînătoare de vreun fapt senzațional, un spectacol pe gustul ziarelor de bulevard. În fața hotelului se oprise un taxi, din care coborîse cu greu, abia ținîndu-se pe picioare, Ion Gh. Maurer. Petrecuse toată noaptea şi se întorcea la hotel să se culce.

Poate faptul că umbla clătinîndu-se şi că nu-şi prea putea ține echilibrul ar fi trecut neobservat. A atras însă atenția cearta care s-a încins între şoferul taxiului şi Maurer care nu voia sau nu avea bani să-i achite cursa. La pretenția şoferului de a-şi primi banii, Maurer îi răspundea cu agresivitate şi pe un ton ridicat, mai întîi într-o franceză aproximativă, iar mai apoi în cea mai pură şi expresivă limbă română, al cărei farmec lumea care se adunase în stradă nu-l putea aprecia. În schimb, gusta din plin bogăția argoului parizian, pe care şoferul de taxi îl stăpînea la perfecție. Epuizînd argumentele verbale, Maurer a vrut să-l lovească pe şofer, însă n-a reuşit decît să-şi piardă echilibrul şi să-i cadă în brațe. Între timp, strada

se umpluse de gură-cască, iar de peste tot fulgerau luminile aparatelor de fotografiat ale reporterilor, care imortalizau scena, din diferite unghiuri. În cele din urmă, au apărut şi doi poliţişti, atraşi de zarva din cartier. În timp ce încercau să-i împrăştie pe curioşi şi să afle cauzele incidentului, au ieşit, în fine, în stradă şi cîţiva dintre membrii delegaţiei române, care s-au grăbit să înăbuşe scandalul, explicîndu-le poliţiştilor situaţia, plătindu-i şoferului cursa şi ducîndu-l cît mai repede şi mai mult pe sus în hotel pe Maurer, care continua să vocifereze. Zilber mi-a povestit că, în ciuda intervenţiilor directe făcute pe lîngă redacţiile ziarelor pariziene şi chiar pe lîngă autorităţile franceze pentru a exercita indirect presiuni asupra lor, reprezentanţa română n-a avut nici un succes. În ediţiile din aceeaşi zi ale ziarelor, întîmplarea ce avusese loc în faţa hotelului în care locuiau românii era relatată cu lux de amănunte şi însoţită de comentariile de rigoare, alături de pozele reprezentîndu-l pe Maurer răfuindu-se cu şoferul de taxi.

Într-una din zile, cînd îmi făcuse iar apologia metodelor lui Stalin de guvernare, justificînd necesitatea masacrelor şi a deportărilor în masă, ca singur mijloc de înlocuire a societăţii anacronice burgheze cu una nouă, receptivă numai la ideile marxism-leninismului, în care se va dezvolta omul viitorului, cu altă mentalitate şi alt fel de a gîndi, iar eu îmi exprimasem convingerea că astfel de crime nu vor rămîne nepedepsite şi că visul realizării unei asemenea societăţi nu se va împlini, Zilber m-a întrebat:

— Spune-mi sincer: admiţînd prin absurd că situaţia politică s-ar răsturna cu o sută optzeci de grade şi ai avea puteri depline în ţară, ce ai face cu un om ca mine? Ai ajuns să mă cunoşti destul de bine de cînd stăm împreună; am văzut că îţi face plăcere să mă asculţi şi că mă priveşti chiar cu o vădită simpatie. Deşi nu eşti de acord cu ele, părerile mele te interesează şi ştii cum gîndesc. Ce ai face deci cu mine, dacă ai avea puterea în mînă?

Mai în glumă, mai în serios, i-am răspuns spontan:

— Cu toată simpatia pe care ţi-o port, te consider un pericol public şi te-aş suprima!

Zilber a fost încîntat de răspuns şi m-a bătut entuziasmat pe umăr, spunîndu-mi că, din punctul meu de vedere, aş avea perfectă dreptate să-l suprim, pentru că numai intransigenţa şi procedeele radicale garantează reuşita în lupta pentru impunerea unei cauze. Cu adversarul politic, chiar dacă îl respecţi şi îl admiri ca om, trebuie să fii necruţător pînă la capăt, dacă vrei să-ţi asiguri succesul.

De cînd mă aflam împreună cu cei din lotul Pătrăşcanu, activitatea

mea, legată de culegerea şi transmiterea de informaţii, încetase aproape complet. Celelalte celule evitau să mă contacteze prin Morse, la calorifer sau la perete, presupunînd că cei cu care împărţeam camera nu puteau fi decît comunişti şi deci turnători, oameni de încredere şi colaboratori ai administraţiei. Nici eu n-am îndrăznit, o bucată de vreme, să reiau legăturile cu celelalte celule. Am ajuns însă destul de repede să-mi dau seama că puteam avea încredere în noii mei camarazi de celulă. Singurul faţă de care mă aflam în dilemă era Belu Zilber. Pe de-o parte, colaborase cu Securitatea în timpul anchetei şi se declara în continuare fidel partidului, aprobînd metodele criminale de guvernare stalinistă, iar pe de altă parte, de îndată ce părăsea tărîmul politic de discuţie, în părerile şi judecăţile lui despre oameni se referea la unităţile de măsură ale aceluiaşi cod moral la care subscriam şi noi ceilalţi. Într-o bună zi, l-am întrebat direct dacă în fidelitatea lui pentru partid se consideră obligat să semnaleze administraţiei eventualele abateri de la regulamentul penitenciar pe care le-ar observa. Belu Zilber m-a asigurat că este absolut de acord cu orice fel de activitate menită să ne satisfacă necesităţile esenţiale, de care eram privaţi prin prevederile stupide şi abuzive ale regulamentului. Printre aceste lucruri absolut fireşti, care nu ni se acordau (ac, aţă, cuţit, material de scris şi citit), erau şi informaţiile. Zilber găsea că era normal să facem tot posibilul să suplinim lipsa obiectelor nepermise prin improvizaţiile care ne stăteau la îndemînă şi să încercăm prin toate mijloacele să ne procurăm informaţii, în pofida interdicţiilor. „Sînt un deţinut ca toţi ceilalţi, spunea el, cu aceleaşi nevoi şi dorinţe, aşa că poţi să contezi pe complicitatea mea atîta vreme cît nu este vorba de un act de agresiune îndreptat asupra autorităţii. Dacă, de exemplu, aş prinde de veste că plănuieşti o evadare şi că pui la cale un atac împotriva gardianului de pe coridor, atunci m-aş simţi dator să previn administraţia penitenciarului.“ Cu această clarificare a poziţiei lui Zilber m-am simţit dezlegat să-mi reiau activitatea şi să reintru în circuitul reţelei de comunicaţii a celularului. Nu numai că s-a ţinut de cuvînt şi chiar m-a ajutat deseori, ţinînd „tira“ la uşă în timp ce vorbeam la perete sau la calorifer, dar s-a dovedit a fi mai ahtiat după informaţii decît toţi ceilalţi locatari ai celulei. Întîmplarea face ca, tocmai azi, cînd transcriam pe curat aceste însemnări despre perioada de coabitare cu Zilber, să aud anunţîndu-se la Radio Bucureşti că printre membrii Frontului Salvării Naţionale, constituit în urma revoluţiei din zilele de Crăciun 1989, se află şi Corneliu Mănescu. Aflînd ştirea, mi-am amintit de caracterizarea pe care i-a făcut-o Zilber, cînd, venind vorba în celulă despre acesta, i-am cerut să mi-l

descrie. Îi reproduc aproape întocmai cuvintele: „Un golan! Un batemingea de maidan!“

De atunci au trecut anii şi drumurile întortocheate ale puşcăriei m-au purtat prin alte celule şi locuri de detenție, despărțindu-mă de Belu Zilber, despre care n-am mai auzit nimic pînă în 1964, cînd am fost eliberați. L-am revăzut atunci în Bucureşti. Primise un apartament şi trăia dintr-o pensie modestă, pe care şi-o completa dînd meditații particulare studenților de la Politehnică. A mai trecut şi de atunci un număr de ani. Mă aflam la München, în Germania, cînd am citit în paginile *României libere* următorul anunț:

> Prietenii reamintesc că la 1 martie se împlineşte un an de la încetarea din viață a prof. BELU ZILBER-ANDREI ŞERBULESCU. (9886)

Din păcate, nu mi-am notat data de apariție a ziarului.

Trebuie să recunosc că, dacă printre noi nu s-ar fi aflat şi Pavel Constantin, n-aş fi ajuns niciodată să-l cunosc mai îndeaproape pe Belu Zilber. Pentru intransigența vîrstei mele de atunci, Belu Zilber îmi oferea destule argumente, ca să pot respinge orice fel de contact cu el: fusese comunist din ilegalitate şi chiar condamnat pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice; colaborase cu ancheta împotriva propriilor săi tovarăşi, ceea ce pentru noi se exprima într-un singur cuvînt şi nu admitea nuanțe, turnător; continua să fie un comunist convins şi un admirator al sistemului stalinist. Adăugînd la aceste trăsături morale şi aspectul fizic de gnom respingător, cu gura ştirbă şi strîmbă şi cu figura schimonosită de ticuri nervoase, Zilber întrunea toate calitățile pentru a fi considerat un corp străin în mijlocul deținuților, urmînd să fie tratat cu tot disprețul şi izolat. Pavel Constantin, către care m-am simțit de la început atras, datorită atitudinii lui demne, rezervate şi chiar puțin distante față de manifestările nervoase, nestăpînite ale colegilor lui de lot, a fost cel care m-a îndemnat să-l provoc la discuții pe Zilber, sfătuindu-mă să am răbdare să-i ascult teoriile, fără să mă indignez. „Vei afla lucruri interesante şi instructive despre felul de a gîndi al unui comunist!“ mi-a spus Pavel, şi a avut dreptate. Iar dacă la început mi-am călcat pe inimă, trebuind să-mi înfrîng

şi repulsia de a sta de vorbă cu Zilber, şi revolta față de ideile şi părerile pe care mi le împărtăşea, mărturisesc că, în cele din urmă, am sfîrşit prin a fi de-a dreptul fascinat de felul de a gîndi al interlocutorului meu. În acea primă perioadă de conviețuire cu lotul Pătrăşcanu, ajunsesem să-mi împart timpul în două, petrecîndu-mi o parte din zi cu Zilber, şi alta cu Pavel. Spre primul îmi dădea ghes dorința de a afla mereu cîte ceva nou din viața şi metodele de luptă clandestină a comuniştilor, dar şi o curiozitate aproape morbidă de a-l asculta dezvăluindu-şi, fără reticențe, amoralitatea care îi afecta judecata. Spre cel de-al doilea, pe măsură ce îl observam mai atent, mă împingea o admirație şi o simpatie crescîndă.

Sobru, distant şi puțin comunicativ, Pavel nu se grăbea să lege prietenii şi detesta să aibă relații cu oameni indiscreți, care-i forțau intimitatea. A trecut o bună bucată de vreme, înainte de a-şi ieşi din rezervă față de mine, de a-mi arăta un început de simpatie şi de a sfîrşi prin a-mi acorda prietenia, dar din acel moment s-au stabilit între noi o strînsă legătură şi o deplină încredere reciprocă. Pavel fusese şi el membru al Partidului Comunist în ilegalitate. La cîteva luni după intrarea trupelor noastre în Rusia, în 1940, cînd cel mai bun prieten al lui moare pe front, îşi dă demisia din partid. În legătură cu acest episod, Pavel mi-a povestit cum, într-o noapte, avusese un coşmar şi se trezise din somn, îngrozit. Visase că prietenul lui murise pe front. Cîteva zile mai tîrziu, cînd familia fusese într-adevăr înştiințată că prietenul lui căzuse în luptă, Pavel se informase mai îndeaproape de locul şi împrejurările în care murise. Descoperise astfel că proiectilul care-i curmase viața îl lovise exact la data şi la ora la care el îl visase murind. Profund impresionat şi în urma unui proces de conştiință, Pavel părăsise a doua zi rîndurile P.C.R., simplă filială a celui de la Moscova şi aservit intereselor Uniunii Sovietice, cu care ne aflam în război. Curînd după aceea pleacă şi Pavel în Rusia, dar nu în rîndurile combatanților, ci însărcinat de Marele Stat Major al armatei române cu o misiune specială de studiu, în spatele frontului. În fruntea unui mic grup de doi sau trei experți în agricultură, organizare industrială şi legislație a muncii, la bordul a trei camioane militare şi însoțiți de o escortă de apărare, formată din cîțiva ostaşi bine echipați şi înarmați, Pavel a luat drumul Rusiei, cutreierînd timp de cîteva luni imensele teritorii din Ucraina şi Crimeea, cucerite de trupele române şi germane. Într-unul din camioane, în afară de bagajul lor personal şi spațiul amenajat pentru dormit, se afla tot materialul necesar pentru misiunea ce le fusese încredințată: hîrtie, maşină de scris şi de calculat, aparate fotografice şi filme, documentație de

specialitate, broşuri de propagandă anticomunistă şi pînă şi Biblia şi Coranul în zeci de exemplare, scrise în limble populațiilor din sudul Uniunii Sovietice. Celelalte două camioane erau încărcate cu tutun, cafea, ceai, zahăr şi diferite conserve, cu alimente şi produse de care populația ducea lipsă chiar şi înainte de război, şi care, în teritoriile ocupate unde banii nu aveau nici o valoare, reprezentau un fel de valută forte. Conținutul acestor camioane urma să fie folosit de echipa lui Pavel la cîştigarea încrederii şi bunăvoinței oamenilor cu care aveau să intre în legătură, solicitîndu-le informațiile şi ajutorul de care aveau nevoie pentru cercetările cu care fuseseră însărcinați. Şi, într-adevăr, spunea Pavel, cu cîteva pungi de zahăr, de cafea sau puțin tutun li s-au deschis multe uşi şi s-au dezlegat multe limbi. Principalele obiective ale misiunii lor erau: colhozurile, sovhozurile, stațiunile de maşini agricole şi cîteva întreprinderi industriale care toate continuau să lucreze sub regimul de ocupație, în aceleaşi condiții şi după aceleaşi norme de funcționare ale fostei administrații sovietice.

Pavel şi oamenii lui au petrecut cîteva săptămîni în mai multe astfel de întreprinderi colective sau de stat, trecînd, rînd pe rînd, prin toate secțiile şi serviciile lor administrative, pentru a le studia funcționarea şi eficacitatea. Rezultatele observațiilor lor făceau obiectul unor rapoarte extrem de amănunțite şi bine documentate, privind randamentul acestor unități de producție, în care semnalau atît calitățile şi defectele de funcționare constatate, cît şi cauzele care le generează. Pavel a putut astfel să-şi facă el însuşi, încă de pe atunci, o imagine la fața locului despre felul în care se muncea şi se producea sub regimul comunist, care avea să fie introdus treptat şi la noi, după război. A avut ocazia să vadă toate racilele sistemului, ale centralizării şi planificării din cadrul statului sovietic, în care singurul factor de conducere şi decizie era partidul comunist, prin reprezentanții lui declarați infailibili, pentru simplul motiv că erau în posesia carnetului de membru. A văzut cu ochii lui sărăcia lucie a țăranilor proletarizați din colhozuri şi mi-a povestit de fenomene ce nu mi se păreau verosimile, dar care, în cele din urmă, s-au ivit şi la noi în țară, cînd pauperizarea populației a atins punctul culminant. Țăranii, sărăciți pînă la înfometare şi lipsiți de orice interes pentru muncile agricole, din moment ce nu beneficiau de produsele ce se recoltau, lucrau numai cu sila, trăgeau chiulul cît puteau şi încercau să-şi asigure un minimum de existență prin mijloace ilegale, furînd de la „Stat“. Am aflat astfel de la Pavel despre o practică curentă a colhoznicilor: furtul cu buzunarul! Toți țăranii aveau la îmbrăcămintea pe care o purtau buzunare supradimensionate, pe care le

umpleau cu ce se nimerea la locul de muncă unde erau repartizați. În funcție de sezon, de culturile agricole la care lucrau sau de produsele pe care le recoltau, îşi umpleau zilnic buzunarele, înainte de a pleca acasă, cu cartofi, cu grăunțe de grîu sau de porumb, cu semințe de floarea-soarelui, cu boabe de fasole sau mazăre etc. Ani de zile mai tîrziu, după ce am ieşit din închisoare, am aflat că procedeul fusese adoptat şi de țăranul român, ajuns şi el în aceeaşi situație. De altfel, multe din cele observate şi consemnate de Pavel în rapoartele lui către Marele Stat Major aveau să-şi facă apariția şi la noi. În timp ce-l ascultam pe Pavel povestind în celula din Piteşti, eram însă departe de a-mi închipui că vom avea parte de birocrația uriaşă şi paralizantă, emițînd dispoziții absurde şi deseori contradictorii, hrănită cu date false şi dată pe mîna unei armate de funcționari de stat, incompetenți şi corupți, aşa cum o văzuse el în Rusia. Pavel era încă fascinat de experiența pe care o trăise, care îl ajutase să se lămurească în privința situației din Uniunea Sovietică şi să devină un duşman, bine documentat, al sistemului comunist.

Un alt țel al expediției lui în U.R.S.S. fusese şi întocmirea unui studiu privind starea de spirit nu numai a populației ruse şi ucrainene, dar şi a celorlalte naționalități care locuiau în sudul țării, de-a lungul coastelor Mării Negre. Era totodată şi un studiu legat de apartenența acelor populații la diferitele religii din regiune. Pavel a rămas încîntat de contactele pe care le-a avut cu localnicii. Bunăvoința şi simpatia pe care i-au arătat-o se datora în mare măsură faptului că era român şi venea dintr-o țară cu o viață liberă, la care rîvneau şi ei. A rămas profund impresionat de lumea musulmană a tătarilor din Crimeea, care nutreau sentimente de ură profundă deopotrivă pentru comunism şi pentru ruşi. Desigur că darurile din camioanele cu provizii au avut şi ele rolul să creeze un climat de încredere şi bună înțelegere. Pavel îmi vorbea încă de pe atunci despre problema naționalităților din U.R.S.S., prevăzînd confruntările cu diferitele popoare înglobate în imperiul sovietic, cărora puterea centrală va trebui cîndva, în viitor, să le facă față. Problema tătarilor şi a altor neamuri din regiunile pe care le-au cutreierat a fost subiectul unor rapoarte amănunțite, însoțite de o sumedenie de fotografii făcute mai ales în Crimeea, pe care le-a înaintat Marelui Stat Major. Poveştile lui din Rusia mă pasionau şi stăteam ore în şir cu el ca să le ascult. Aşa ne-am apropiat treptat unul de altul, ne-am cunoscut mai bine şi, după ce Pavel şi-a pierdut neîncrederea, ne-am împrietenit. Întîlnirile şi discuțiile noastre începeau de obicei cu puțin timp înainte de ora prînzului. De la „deşteptare“ şi pînă la acea oră nu puteai

vorbi cu Pavel. Era timpul în care îşi îndeplinea cu regularitate programul lui zilnic de plimbare, cei trei paşi dus-întors, cît îi permitea spațiul liber din fața uşii. În timp ce se plimba, repeta în gînd poeziile lui Eminescu, Gyr şi Crainic, pe care le ştia pe de rost. Pasiunea lui pentru opera lui Eminescu data din vremea liceului şi îl făcuse să învețe pe dinafară sute şi sute de versuri, pe care mi le recita şi mie cu mare plăcere, ori de cîte ori îl rugam. Pretindea că repetarea zilnică a poeziilor era singurul exercițiu de memorie pe care putea să-l facă în închisoare. Nu ştiu dacă aceste exerciții l-au ajutat la întreținerea ei, dar era incontestabil că fusese înzestrat de natură cu o memorie prodigioasă. Şi amintirile lui din Rusia erau extrem de bogate în amănunte de tot felul, de la date statistice pînă la nume de localități şi chiar de oameni, cu care avusese de-a face. De-a lungul lunilor de zile petrecute în Rusia şi-a completat de mai multe ori încărcătura camioanelor cu care plecase din țară, făcînd uz de ordinul scris ce-l primise de la Marele Stat Major, adresat tuturor unităților române şi germane din zona de ocupație, de a-i furniza din depozitele armatei tot ceea ce solicita.

O dată misiunea încheiată, Pavel s-a întors în țară, reluîndu-şi serviciul la Institutul de Conjunctură, unde a continuat să lucreze pînă la arestare. Între timp, războiul se terminase, intervenise armistițiul de la 23 august şi partidul comunist, sprijinit de ocupantul sovietic, pornise lupta pentru cucerirea puterii şi instaurarea dictaturii. Pavel e solicitat să reintre în partid dar, consecvent cu atitudinea lui principială, care respingea orice compromis şi orice oportunism, refuză. Pavel era un om profund cinstit şi nu admitea din partea nimănui nici o abatere de la această linie. Pe cît era de intransigent cu alții, pe atît era de exigent şi cu el însuşi. Deşi extraordinar de slăbit, nu accepta nici în ruptul capului vreun ajutor alimentar de la altul, nici chiar atunci cînd unul din noi, îmbolnăvindu-se şi neputîndu-şi mînca porția, i-o oferea lui. Cu toate insistențele noastre, Pavel era ferm decis să se limiteze strict la rația prevăzută de regulamentul penitenciarului. Sobrietatea lui era aproape ascetică. De multe ori, ascultîndu-l vorbind, îmi venea greu să cred că fusese comunist. „Păcatele tinereții, care crede că tot ce zboară se mănîncă!“ spunea el, amintindu-şi de dezamăgirea suferită cînd a început să realizeze adevărata amploare a minciunii cuprinse în doctrină, intenția criminală în modul ei de aplicare şi, mai ales, cînd şi-a dat seama că partidul comunist din România nu era de fapt decît un grup de străini, în serviciul unei puteri străine. Animat de cele mai curate şi mai autentice sentimente naționale româneşti, Pavel era departe de a fi un şovin. Cînd era însă vorba de membrii mişcării comuniste

internaționale sau ai partidului comunist român, lucrurile se schimbau. Pavel pretindea că nu poți să fii împotriva comunismului, fără să nu fii, implicit, şi xenofob şi chiar antisemit, susținîndu-şi punctul de vedere cu argumente din chiar istoria mişcării comuniste, pe care o cunoştea à fond. Mi-am dat seama cît de bine informat era în acest domeniu cu ocazia unor controverse ce se născuseră între el şi Belu Zilber, la începutul conviețuirii noastre în celulă, cînd cei doi mai aveau încă relații. De fiecare dată, Pavel îl copleşise pe Belu cu cunoştințele lui, cu exactitatea datelor, numelor şi evenimentelor din trecutul partidului, pe care le enumera fără nici o ezitare, citînd din memorie lucrările şi autorii care trataseră această temă cu o precizie deconcertantă, de parcă ar fi avut sub ochi însemnările bibliografice de la sfîrşitul unui volum de istorie. Belu Zilber fusese întotdeauna, în cursul acestor discuții, pus în inferioritate de prodigioasa memorie a lui Pavel.

Unul din locatarii celulei noastre care nu lua niciodată parte la discuții despre ancheta şi procesul lui Pătrăşcanu, despre politică sau despre orice alt subiect care putea da naştere la puncte de vedere contradictorii era Herant Torosian. Abilitatea cu care evita să facă afirmații, care n-ar fi fost împărtăşite de vreunul din noi, şi darul de a se eschiva cînd totuşi era direct solicitat să se pronunțe păreau să fie la Torosian calități înnăscute. În schimb, era unul din cei mai fermecători povestitori pe care i-am întîlnit în închisoare. Povestitor de întîmplări din propria-i viață, cu momente, personaje sau locuri abia schițate, dar care reuşeau să fie adevărate perle literare, pline de discreție, poezie şi sensibilitate. Torosian mi-a rămas în amintire ca unul din cei cîțiva oameni de mare rafinament intelectual pe care i-am cunoscut în cursul anilor de detenție. Aprecierea şi respectul pe care le inspira datorită inteligenței lui sclipitoare erau însă umbrite de surprinzătoarea schimbare pe care o suferea de îndată ce se deschidea uşa celulei şi ne aflam în prezența vreunui ofițer al administrației închisorii sau chiar numai a gardianului de serviciu pe coridor. În fața lor, Torosian devenea brusc alt om, dezgustător de umil şi slugarnic. Era singurul deținut din Piteşti pe care l-am văzut plecîndu-se plin de respect în fața uniformelor administrației, care apăreau în pragul celulei, şi grăbindu-se să strige un „să trăiți!“ de răsunau pereții. Torosian se înjosea din toată ființa, de la privirea supusă, care cerşea parcă cinstea de a fi băgat în seamă de gardian, pînă la fața care i se lumina de admirație, cînd unul din membrii administrației făcea vreo glumă grosolană sau o apreciere batjocoritoare la

adresa deținuților. Cu cît expresia folosită de gardian era mai ordinară, cu atît Torosian rîdea mai cu poftă, căutînd să arate că ştia să-i guste hazul. Îşi permitea chiar, simulînd o îndrăzneală reținută şi respectuoasă, să facă şi el cîte o apreciere măgulitoare cu privire la umorul brutei de pe coridor, creînd momente penibile pentru noi, dar de satisfacție pentru cel pe care îl linguşea. Imediat însă ce rămîneam iar singuri şi uşa celulei se închidea, Torosian devenea omul fermecător dinainte, reluîndu-şi imperturbabil vorba de unde şi-o întrerupsese pentru a-l linguşi pe gardian. Culmea e că atunci cînd pînă şi Zilber, indignat de atitudinea lui, l-a acuzat de lipsă de demnitate şi de slugărnicie, Torosian nici nu s-a supărat, nici nu s-a ruşinat măcar. Ba dimpotrivă, a făcut chiar apologia procedeului, susținînd că era singura armă a omului inteligent, în luptă cu prostia, primitivismul şi răutatea. „Brutele de pe coridor, care suferă de un complex de inferioritate față de noi, spunea Torosian, pot oricînd să-ți facă orice, chiar să te omoare, fără să dea socoteală nimănui. Sîntem la cheremul lor şi reacțiile lor sînt imprevizibile, pentru că se simt în permanență disprețuiți. Superioritatea noastră constă tocmai în posibilitatea pe care ne-o dau inteligența şi cultura de a descoperi şi cunoaşte slăbiciunea acestor oameni şi de a le da impresia că sîntem conştienți că ei ne sînt superiori, şi nu invers. Pe mine nu mă costă nimic să simulez o atitudine supusă, respectuoasă, să rîd la o glumă proastă sau să rostesc cîte o vorbă admirativă, dar îmi asigur prin acest procedeu o şansă în plus de supraviețuire. N-aş avea nici o satisfacție să-mi arăt disprețul față de o ființă inferioară, mai ales cînd ştiu că o astfel de atitudine o poate face să devină periculoasă. Demnitatea de care vorbiți voi, ne spunea Torosian, vă poate costa viața!“

Torosian îşi punea metoda în aplicare, cu perseverență, în toate împrejurările care îl aduceau în contact cu şeful de secție, întrecîndu-se de fiecare dată în demonstrații de servilism, pentru a se face remarcat şi a fi recompensat măcar cu o privire mai binevoitoare din partea zbirului de pe coridor.

Într-o zi, Torosian m-a luat confidențial deoparte, pentru a-mi încredința gîndul care îl frămînta, apelînd totodată la experiența mea din închisoarea Piteşti şi solicitîndu-mi părerea. Visul lui era să ajungă la spitalul închisorii Văcăreşti, de unde, credea el, prin intermediul medicilor va putea lua legătura cu fratele lui din Bucureşti, care era şi el doctor. De aceea se gîndise să se consulte cu mine, care, ca „vechi piteştean“, eram în măsură să-l informez despre cazurile de boală care determinaseră autoritățile Ministerului de Interne să aprobe transferarea deținuților

respectivi la spitalul din Văcăreşti. Fiind locatari relativ proaspeţi, încă nefamiliarizaţi cu penitenciarul, noii mei colegi mă considerau în mod exagerat un cunoscător al tuturor secretelor vieţii din Piteşti şi expert în interpretarea intenţiilor administraţiei, calităţi pe care mai toţi deţinuţii şi le însuşeau după mai mult timp de şedere în acelaşi loc de detenţie. Motivul pentru care Torosian apelase la mine era deci de înţeles. Ceea ce m-a uimit însă din partea lui, ştiindu-l cît era de prudent şi bănuitor cu lumea din jur, a fost încrederea pe care mi-a arătat-o, destăinuindu-mi intenţiile şi, mai ales, solicitîndu-mi complicitatea. Aşa cum am mai spus, îngrijirea medicală din închisori suferea şi ea aceleaşi fluctuaţii periodice ca şi cantitatea şi calitatea hranei, brutalitatea mai pronunţată sau mai atenuată a tratamentului sau gradul de asprime a regimului de detenţie în general, în funcţie de situaţia politică internaţională mai încordată sau mai destinsă. Or, în acel moment, situaţia nu era deloc favorabilă transferării unui deţinut bolnav la Văcăreşti. Nu era de aşteptat nici măcar o recomandare de internare în spital din partea cabinetului medical al penitenciarului către forurile superioare, necum obţinerea aprobării Ministerului de Interne în acest sens. Totuşi, Torosian voia cu orice preţ să-şi încerce norocul şi voia să ştie cu ce boală anume avea cele mai mari şanse să fie trimis la spital. Era hotărît să simuleze orice suferinţă, numai să-şi atingă ţelul! Neputîndu-l convinge de zădărnicia unei astfel de tentative, pe care, în acea perioadă, o consideram sortită eşecului, a trebuit să-i fac pe plac şi să examinez cu el problema bolii celei mai indicate, pe care s-o simuleze faţă de administraţie. Am ajuns la concluzia că cea mai potrivită ar fi o criză prelungită de lombosciatică, cu dureri acute în coloana vertebrală, care ar necesita un examen radiologic, posibil numai la spitalul de la Văcăreşti.

Începînd chiar de a doua zi, Torosian şi-a luat rolul în primire. Mai întîi s-a văitat de dureri de spate şi a cerut să fie scos la vizita medicală. Refuzat cîteva zile în şir, unul din gardieni a sfîrşit prin a-l duce la cabinetul medical, unde sanitarul Ciortan i-a dat cîteva antinevralgice şi l-a trimis înapoi în celulă. În ziua următoare, înfruntînd toate insultele şi ameninţările cu carcera ale şefului de secţie, Torosian nu s-a mai dat jos din pat, pasămite din cauza durerilor ce le simţea la cea mai mică mişcare. Cu o perseverenţă impresionantă, urmărind să-i convingă pe rînd pe toţi gardienii din toate schimburile de suferinţa lui, ce se agrava de la o zi la alta, Torosian nu rata nici o ocazie de a se văita, ori de cîte ori se deschidea uşa celulei sau chiar la simpla trecere a şefului de secţie pe coridor, prin faţa uşii noastre. Treptat, gardienii s-au obişnuit cu bolnavul din celula

noastră, căruia şi cabinetul medical a sfîrşit prin a-i acorda dreptul de a sta în pat şi în timpul zilei. Totuşi, Torosian nu s-a oprit aici. Aşa-zisa lui boală a continuat să evolueze într-un crescendo bine calculat, care îl făcea să se vaite pe zi ce trece mai tare şi să ceară să fie dus tot mai des la cabinetul medical. Ciortan nu-i putea da altceva decît aspirine şi antinevralgice, care, îi spunea Torosian, nu-şi mai făceau aproape deloc efectul. Cu prilejul fiecărei vizite la cabinet, Torosian îşi punea în joc tot talentul de actor pentru a-l înduioşa cu suferinţa lui pe Ciortan şi a-i cîştiga bunăvoinţa. În acest scop, ne-a cerut şi nouă concursul: lui Pavel Constantin şi mie. Aşa că, de la o vreme, nemaiputînd umbla de durere, îl duceam amîndoi la cabinet, mai mult pe sus, ridicîndu-l de subţiori. Pe măsură ce boala se agrava, Torosian se încovoia tot mai mult de spinare, sfîrşind prin a sta îndoit de şale aproape în unghi drept. Ajuns în acest stadiu, a cerut să fie scos la raportul comandantului. Cererea nu i-a fost satisfăcută, dar într-o zi, la o inspecţie, cînd comandantul închisorii s-a oprit şi la celula noastră, Torosian, cu ochii în lacrimi, l-a implorat să-i fie milă de el şi să-l ajute să-i facă chinul mai suportabil. Frînt în două şi ţinîndu-se cu amîndouă mîinile de piciorul patului, cu faţa schimonosită de suferinţă, i-a explicat plîngînd ofiţerului că în starea în care se afla nu se putea duce nici măcar pînă la tinetă fără ajutorul nostru. Dorinţa lui era să obţină un baston cu care să se ajute la mers. Un baston în formă de T, nu mai înalt de jumătate de metru, în care să se proptească şi care, la ordinul comandantului, ar putea fi foarte uşor confecţionat la atelierul de tîmplărie al închisorii. „Vă sărut mîinile şi picioarele, domnule comandant, ajutaţi-mă…“ au fost cuvintele cu care şi-a încheiat dramatica lui pledoarie. Sfîrşitul frazei nu s-a mai înţeles, fiindcă Torosian l-a bolborosit într-un hohot de plîns, pe care nu şi l-a mai putut stăpîni. Îşi jucase magistral rolul, dar comandantul plecase fără să spună nimic, ceea ce m-a făcut să rămîn sceptic în privinţa efectului produs asupra lui. În dimineaţa următoare însă, spre surprinderea noastră, ofiţerul de serviciu i-a adus lui Torosian o scurtătură dintr-o coadă de mătură, spunîndu-i că „tovarăşul comandant“ i-a aprobat dreptul de a se folosi de ea în loc de baston. Faptul ilustra cum nu se putea mai limpede domnia arbitrarului sub care trăiam, cu toate paradoxurile ei. Era cunoscut în întreaga puşcărie din Piteşti cazul lui Grigorcu, unul care, cu toate insistenţele lui, nu obţinuse niciodată un baston, deşi avea un picior cu mult mai scurt şi se deplasa anevoie. Am cunoscut de-a lungul anilor de închisoare oameni infirmi, cu unul sau amîndouă picioarele amputate, cărora, la un penitenciar, li s-au luat cîrjele, spre a fi depuse la magazie, sub

pretextul că regulamentul interzice deținuților să poarte asupra lor obiecte care ar putea fi folosite ca arme, iar la alt penitenciar le-au fost lăsate. Încurajat de succesul avut pe lîngă comandant, Torosian a continuat cu şi mai multă aplicație să-şi desfăşoare talentele de simulant, manifestîndu-şi cu orice ocazie disperarea din cauza chinurilor insuportabile pe care le îndura. Pentru a nu da de bănuit că tocmai acesta era scopul pe care îl urmărea, Torosian evita să ceară transferarea la spital, sperînd că, în cele din urmă, administrația va lua totuşi această hotărîre.

Scena cea mai impresionantă la care am asistat şi în care Torosian a atins perfecțiunea actorului dramatic s-a petrecut în cabinetul medical. Împreună cu Pavel, îl însoțisem la vizita medicală, pentru a-l ajuta pe drum la urcatul şi coborîtul scărilor. Deşi ştiai că se preface, nu te puteai împiedica să nu te cuprindă mila văzîndu-l cum se tîra pe coridor, gemînd, frînt în două şi sprijinindu-se în reteveiul de coadă de mătură şi cît de neputincios se oprea cînd ajungea la trepte. Ajuns în cabinet, de cealaltă parte a biroului la care Ciortan se pregătea să-i prescrie, ca de obicei, cele cîteva antinevralgice, Torosian, curbat de spinare, ciucit, abia ajungînd cu capul puțin peste nivelul mesei, cu cea mai convingătoare expresie a disperării în ochi şi cu şiroaie de lacrimi pe obraz, i-a declarat sanitarului că ajunsese la capătul răbdării, că nu mai putea suporta durerile. Îl implora să-i curme într-un fel viața, pentru că, în situația în care se afla, nu era în stare să facă nimic de unul singur, fără ajutor, nici măcar să-şi pună capăt zilelor. Am asistat la o criză de deznădejde, de sinceritatea căreia nimeni nu s-ar fi putut îndoi. Pînă şi Ciortan s-a arătat impresionat. În orice caz, pe lîngă cele cîteva antinevralgice pe care i le-a pus în palmă, de data asta, pentru prima oară, i-a spus şi cîteva vorbe de îmbărbătare, care păreau să conțină şi o vagă promisiune: „Mai ai răbdare, că poate facem ceva să te scăpăm de dureri.“

Torosian s-a întors în celulă plin de speranțe. Vorbele lui Ciortan îi confirmaseră că perseverența lui începea să dea roade, ceea ce l-a îndemnat să continue să-şi joace rolul cu şi mai multă conştiinciozitate, zi şi noapte, s-ar putea spune, fără nici o clipă de răgaz. Torosian se identificase într-atît cu personajul pe care îl interpreta, încît, pînă şi noaptea în pat, cînd se întorcea de pe o parte pe alta, gemea şi se văita prin somn. Iar dacă era nevoit să folosească tineta în toiul nopții, cînd şefului de secție nici prin gînd nu-i trecea să-şi părăsească scaunul de la capătul coridorului pentru a ne supraveghea prin vizetă, Torosian se tîra pînă la ea şi înapoi, simulînd aceleaşi chinuri ca şi în timpul zilei, cînd se ştia privit de gardian. Au mai

trecut cîteva săptămîni în care timp Torosian n-a încetat să se plîngă şi să se milogească în fel şi chip pe lîngă fiecare gardian sau ofițer care se oprea în celula noastră. Apoi, într-o bună zi, uşa s-a deschis şi ofițerul de serviciu a rostit formula care, deseori, avea darul să schimbe cursul vieții deținutului: „Torosian Herant! Ia-ți bagajul şi ieşi afară!“ După socotelile noastre, era zi de dubă. Ştiam din observaţiile făcute în timp că, la jumătatea lunii, vagonul penitenciar trecea spre Bucureşti, iar în primele zile ale lunii pleca în sens invers. O ştia şi Torosian, dar n-a lăsat să se vadă decît printr-o licărire şireată a privirii, cînd s-a întors ultima oară spre noi în prag, pentru ca, oftînd şi gemînd de durere, să-şi ia rămas-bun şi să ne mulțumească de ajutorul ce i-l dădusem. Gîrbovit, proptindu-se în scurtătura primită de la comandant şi tîrşindu-şi anevoie picioarele pe ciment, Torosian a ieşit din celulă. Nu l-am mai întîlnit niciodată, dar după o vreme, printr-un deținut transferat de la spital la închisoarea din Piteşti, ne-a parvenit vestea că Torosian se afla internat la Văcăreşti. Cîteva luni mai tîrziu, pe aceeaşi cale, ne-a venit ştirea că fusese eliberat. Detalii despre această eliberare în condiții atît de neobişnuite n-am putut afla.

Ionel Mocsonyi-Styrcea era incontestabil cel mai „mobil“ personaj din tot lotul Pătrăşcanu, cu care mi-a fost dat să împart celula şi o bucată de vreme chiar patul. Neastîmpărul fizic, firea capricioasă şi labilitatea caracterului păreau să-i fie principalele trăsături. Despre Ionel Mocsonyi am auzit părerile multora, începînd cu ale colegilor lui de lot şi sfîrşind cu ale altora care au stat cu el în închisoare înaintea mea sau l-au cunoscut mai dinainte. Părerile lor se deosebeau, după gradul de simpatie sau antipatie de care se bucurase Ionel printre ei. Unii îi apreciau inteligența, vioiciunea şi efervescența, alții, dimpotrivă, îl găseau insuportabil de obositor, din cauză că era în permanență agitat şi prea gălăgios. Unii, cum era Harry Brauner, îi admirau talentul muzical, susținînd chiar că avea o ureche absolută. Alții îl disprețuiau pentru comportarea în anchetă şi la procesul Maniu, ca şi în cea de-a doua anchetă în cazul Pătrăşcanu, acuzîndu-l de lipsă de caracter. Iar alții, pur şi simplu, pretindeau că e nebun. Cred că fiecare din aceste păreri cuprindea cîte un sîmbure de adevăr şi că toate puse laolaltă reuşeau să schițeze un portret destul de sugestiv al lui Ionel.

Pavel Constantin, deşi îi cunoştea toate slăbiciunile, îi sărea de fiecare dată în ajutor, pentru a-l feri de ironiile şi întrebările malițioase ale lui Belu Zilber, la care Ionel, în zăpăceala, indiscreția şi lipsa lui de pudoare, răspundea fără să-şi dea seama că era luat peste picior şi o dată cu el o

întreagă „clasă socială, cu instituţiile ei reacţionare burgheze“. Pavel mi-a explicat că nu lua, propriu-zis, apărarea lui Ionel, ci numelui pe care îl purta şi categoriei din care făcea parte, pe care, chiar dacă le reprezenta prost, nu suporta să le vadă luate în derîdere de un venetic ca Zilber, care nu avea nimic sfînt şi nici un respect pentru tot ce însemna istorie, tradiţie şi aşezare românească. Era un spectacol destul de trist să asişti la scene în care Ionel Styrcea nu era la înălţimea aşteptărilor şi în care alţii înţelegeau mai bine decît el că avea obligaţia să-şi ţină rangul cu mai multă demnitate. Cu atît mai penibile erau momentele cînd Ionel reuşea să-l pună pe Birtaşu în situaţia jenantă de a-i fi ruşine de comportarea lui şi de a nu şti cum să devieze atenţia celorlalţi de la gafele „domnului Baron“, cum continua să-i spună.

De devotamentul lui Birtaşu pentru fostul lui stăpîn — bătrînul baron Mocsonyi — beneficiase în continuare, după moartea acestuia, Ionel. Birtaşu era mult mai mîndru de originea boierească şi de titlul de noblețe al familiei Mocsonyi decît Ionel. Credincios nu numai stăpînului său, dar şi ataşat trup şi suflet clasei sociale a acestuia, Birtaşu era un duşman neîmpăcat al comunismului şi al tuturor celor care susţineau lupta de clasă. Era unul din motivele pentru care nu-şi ascundea disprețul față de Belu Zilber, pe care îl ura cu atît mai mult, cu cît îşi permitea să-i vorbească pe un ton familiar „domnului Baron“ şi chiar să-l ia în derîdere. Lipsa de reacție a lui Ionel la asemenea intimități îl irita peste măsură pe Birtaşu, care, nedepăşind limitele respectului pe care i-l purta, mi se plîngea deseori de această toleranță exagerată. Însă motivul principal pentru care Birtaşu nu-i acorda nici un fel de considerație lui Zilber, ignorîndu-l în cel mai bun caz sau tratîndu-l cu priviri încărcate cu atîta scîrbă, încît ai fi crezut că se uită la cel mai dezgustător vierme, îl constituia declarația lui Belu din anchetă. O declarație a cărei principală victimă fusese Birtaşu. Punîndu-şi imaginația în slujba intereselor anchetei, care îi sugerase că printre capetele de acuzare de care avea nevoie împotriva lui Pătrăşcanu era şi acela de a fi fost „şeful unei organizații subversive înarmate, urmărind răsturnarea regimului cu ajutor din străinătate“, Belu Zilber născocise o întreagă poveste în acest sens. Începuse prin a inventa „corpul delict“, şi anume un vagon cu arme şi muniții, puse la dispoziție de regimul „călăului Tito“, introduse clandestin în țară, depozitate mai întîi în apropierea frontierei la o fabrică de salam ce-i aparținea lui Mocsonyi şi transportate apoi la moşia lui de la Bulgi. O dată în posesia acestor declarații ale lui Zilber, ancheta s-a străduit să obțină de la ceilalți „complici“ arestați mărturisiri în acelaşi

sens, care să confirme existența armelor. Cu mijloacele de convingere bine cunoscute, au reuşit să smulgă declarații de la o serie de anchetați, care atestau atît trecerea prin contrabandă a armelor din Iugoslavia în România, cît şi toate etapele transportului pînă la Bulgi. Dacă strîngerea semnăturilor dovedind existența armelor şi drumul parcurs nu a întîmpinat prea mare rezistență şi n-a necesitat insistențe prea brutale din partea anchetatorilor, obținerea confirmării sosirii transportului la Bulgi a pus la grea încercare competența specialiştilor în aplicarea metodelor de convingere. Securitatea hotărîse că Birtaşu, omul de încredere al lui Mocsonyi, era cel mai indicat să fi luat în primire armele şi să le fi pus la loc sigur, pînă la data cînd complotiştii plănuiseră să dea lovitura. Zis şi făcut. Cei care „recunoscuseră“ că au transportat armele cu camionul de la frontiera sîrbească pînă la Bulgi au fost siliți să declare, de asemenea, că o dată ajunşi la destinație, le predaseră lui Birtaşu. Ajunsă la acest punct, ancheta s-a împotmolit o lungă perioadă de timp, din cauza îndărătniciei lui Birtaşu, care nu înțelegea în ruptul capului să „colaboreze“ şi să recunoască o poveste mincinoasă, atît de gogonată. Interogatoriile nonstop, cu anchetatori care se schimbau la cîteva ore, în vreme ce Birtaşu nu era lăsat să se odihnească, interogatorii întrerupte numai de şedințele de bătaie şi tortură şi de confruntările cu cei care declaraseră că îi predaseră armele, au durat cîteva săptămîni. Încăpățînarea şi rezistența lui Birtaşu păreau de neînfrînt! Şi totuşi, într-o bună zi, a ajuns la capătul puterilor. Istovit fizic şi nervos, nemaiputînd răbda chinurile şi bătăile la care era supus, Birtaşu a cedat, declarînd că într-adevăr luase în primire şi ascunsese armele conspiratorilor! Recunoscînd ceea ce doreau anchetatorii, era convins că va scăpa de tortură şi va fi, în sfîrşit, lăsat să doarmă. Bietul Birtaşu se înşelase însă amarnic, subestimînd sadismul călăilor lui şi dorința lor de a se răzbuna pe el, pentru afrontul de a le fi rezistat atîta vreme. Cum spunea el, făcînd haz de necaz: „Bătaia pe care am mîncat-o pînă ce am recunoscut că am primit armele a fost floare la ureche față de cît m-au bătut şi m-au chinuit după aceea, ca să spun ce am făcut cu ele, unde le-am ascuns!“

În scenariul imaginat de Zilber şi aprobat de Securitate, armele nu trebuiau să apară decît pentru a demonstra intenția conjuraților şi apoi de a justifica acuzația de „complot armat“ împotriva regimului. Capii complotişti, după acelaşi scenariu, fiind însă depistați şi arestați înainte de a fi putut trece la acțiune, armele n-au mai fost folosite şi încetau, din acel moment, să mai joace vreun rol. Trebuiau deci să dispară. Şi, aşa cum Birtaşu fusese obligat să declare că armele existaseră şi ajunseseră în

posesia lui, tot Birtaşu trebuia să le facă să şi dispară. Dar, dacă în prima parte a anchetei Birtaşu ştiuse ce voiau anchetatorii de la el, în partea a doua, la întrebarea „unde sînt armele?“ nu mai ştia ce răspuns aşteptau de la el. Terorizat la gîndul torturilor pe care le-ar avea de îndurat, dacă ar indica, la întîmplare, o ascunzătoare unde, evident, armele nu ar fi găsite, Birtaşu tăcea şi răbda alte bătăi. În cele din urmă, şi-a luat inima în dinţi şi a declarat că le-a aruncat în Mureş. Anchetatorii au acceptat explicaţia, iar Birtaşu a scăpat de chinuri. Şi aşa s-a încheiat povestea unor arme care nu au existat niciodată.

Celălalt om de încredere de la moşia din Bulgi a lui Mocsonyi a fost şi el implicat în aşa-zisul „complot armat“, a fost şi el bătut şi schingiuit, dar scăpase mai ieftin decît Birtaşu şi cu o condamnare mai uşoară. Nu-mi mai amintesc exact, dar cred că primise opt ani de muncă silnică, pedeapsă care se apropia de expirare chiar în perioada în care împărţeam celula cu el.

Printre deţinuţii din categoria „înaltă trădare“, cazurile de condamnări sub cincisprezece ani se numărau pe degete, aşa că eliberările din Piteşti au fost adevărate rarităţi. Desigur că cele cîteva astfel de cazuri erau urmărite îndeaproape de noi toţi, considerate fiind un test al atitudinii regimului faţă de deţinuţii politici. De-a lungul anilor de închisoare, am avut ocazia să cunosc o serie de oameni care, la ispăşirea pedepsei, au fost trataţi în mod foarte diferit, după criterii pe care nu am reuşit însă niciodată să le desluşesc. Unii au zăcut mai departe în închisoare, fiind anunţaţi după o vreme că le fusese intentat un nou proces, în urma căruia primiseră o nouă condamnare. Altora li s-a dat mai multă atenţie, fiind chiar duşi în faţa instanţei pentru a fi judecaţi şi pricopsiţi cu o nouă sentinţă. Unii, la expirarea pedepsei, erau înştiinţaţi că mai aveau de executat cîţiva ani de detenţie, ca urmare a unei condamnări „administrative“. Sentinţele de acest fel, pronunţate de Ministerul de Interne, erau exprimate în luni, şi nu în ani, ca la celelalte tribunale civile sau militare. Într-o astfel de situaţie, pe un deţinut „condamnat administrativ“ la doi ani şi jumătate grefa închisorii îl anunţa că sentinţa pronunţată prevedea o pedeapsă de treizeci de luni. De la o vreme, în cele mai multe cazuri, deţinuţii cărora le expira pedeapsa şi erau „puşi în libertate“ erau trimişi cu „domiciliu obligatoriu“ în Bărăgan, durata acestui surghiun nefiind precizată. Cu o lună de zile înaintea datei de expirare a pedepsei, deţinuţii în cauză erau scoşi din celulele în care se găseau şi izolaţi într-o aşa-zisă celulă de eliberare. Aşa s-a întîmplat şi cu Iavorski care, într-o bună zi, a fost luat dintre noi de ofiţerul de serviciu.

Cîteva minute mai tîrziu eram informaţi prin releele reţelei Morse că ajunsese în „celula de eliberare“, împreună cu colonelul Niki Vişoiu, care fusese şi el izolat în aceeaşi dimineaţă, întrucît executase cei zece ani de închisoare, la care fusese condamnat.

Cu Niki Vişoiu nu avusesem niciodată ocazia să stau în aceeaşi celulă, dar era ca şi cum ne-am fi cunoscut de cînd lumea. Mă întîlnisem cu el o singură dată, cînd, dintr-o eroare de vigilenţă a gardianului, drumul celulelor noastre spre şi respectiv dinspre baie se încrucişase pe coridorul din subsolul închisorii. Făceam amîndoi parte din nucleul mai tînăr, mai activ şi mai recalcitrant al deţinuţilor din Piteşti, rău-văzuţi de ofiţerul politic Lupu şi frecvenţi locatari ai carcerelor şi izolărilor. Niki Vişoiu se bucura de o deosebită simpatie şi de reputaţia unui om de caracter, ireproşabil, unanim recunoscută de camarazii lui din Piteşti. Deşi neîncrezător în privinţa respectării legalităţii de către autorităţi şi deci sceptic în privinţa eliberării lui la termen, cu cîteva săptămîni înainte de data expirării pedepsei Vişoiu luase, pentru orice eventualitate, legătura cu un număr destul de mare de prieteni, cerîndu-ne adresele familiilor pentru a le trimite veşti despre noi, în cazul că va fi, totuşi, pus în libertate. Îi scrisesem şi eu pe o plăcuţă de săpun strada şi numărul casei unde locuia mama în Bucureşti, pe care Niki Vişoiu urma să le memoreze, împreună cu alte vreo douăzeci de adrese, la care intenţiona să meargă. O dată mutat în „izolarea pentru eliberare“, orice legături au fost întrerupte, celula respectivă aflîndu-se pe aripa care forma bara T-ului, şi avînd ferestrele orientate spre partea opusă corpului clădirii în care ne aflam noi. Trecuseră două sau trei săptămîni de la izolarea celor doi camarazi ai noştri care urmau să fie eliberaţi, cînd, într-o după-amiază, spre surprinderea noastră, uşa celulei s-a deschis şi în prag a apărut Iavorski însoţit de ofiţerul de serviciu. Dintr-o eroare de calcul a grefei penitenciarului, Iavorski fusese prea devreme izolat; urma să mai stea încă o lună de zile cu noi în celulă, înainte de a intra în carantina premergătoare eliberării.

Tristeţea care i se citea pe faţă la intrarea în celulă am pus-o pe seama deziluziei suferite de amînarea survenită, aşa că ne-am grăbit să-i spunem cîteva vorbe de încurajare. Iavorski s-a aşezat însă pe pat, abătut şi cu lacrimi în ochi, îndepărtînd dintr-un gest al mîinii încercările noastre de a-l consola şi dîndu-ne de înţeles că nu era vorba despre el. Apoi a început să depene povestea celor petrecute în celula de izolare.

Încă din prima zi, amîndoi — şi el, şi Niki Vişoiu — îşi primiseră bagajele şi obiectele personale, care se aflau depuse la magazia

penitenciarului. Îşi recuperaseră astfel hainele şi pantofii, pe care le purtaseră ultima oară, cu ani de zile în urmă, în perioada de anchetă, în celularul Securității. Fiind sortiți să părăsească închisoarea, gardienii nu le-au mai făcut nici un fel de mizerii. Au obținut fără dificultate ac şi ață şi, cît era ziua de lungă, se ocupau cu cîrpitul şi cusutul nasturilor, discutînd despre felul în care sperau să-şi cîştige existența, o dată liberi, şi cu oarecare îngrijorare despre ceea ce se aşteptau să găsească acasă, de unde, în toți anii de detenție, nu avuseseră nici o veste. De mai multe ori pe zi, Niki Vişoiu îşi întrerupea orice activitate şi conversație, se plimba dintr-o parte în alta a celulei şi repeta cu conştiinciozitate adresele familiilor pe care voia să le viziteze şi pe care le învățase pe dinafară. Cu o săptămînă în urmă, ne-a povestit în continuare Iavorski, apăruse plutonierul de la grefa închisorii cu dosarul lui Niki Vişoiu.

Verificase exactitatea datelor din dosar, punînd întrebările de rutină şi după ce se convinsese că nu era nici o eroare de identitate, cele consemnate în acte necontrazicîndu-se cu răspunsurile date de Niki, îi întocmise „biletul de eliberare“, pe care urma să i-l înmîneze cinci sau şase zile mai tîrziu, la data expirării condamnării. Apoi, înainte de a părăsi celula, plutonierul îl anunțase pe Iavorski că în zilele următoare se va ocupa de cazul lui. În ceea ce îl privea pe Niki Vişoiu, soarta lui părea să fi fost definitiv hotărîtă. Pentru el începuse numărătoarea inversă! Pentru un om, care aşteptase zece ani ziua eliberării, cele cinci sau şase zile care îi mai stăteau în față nu mai constituiau o probă de răbdare, aşa că, după plecarea plutonierului cu dosarul, viața în celula lor şi-a urmat cursul de mai înainte, fără ca Niki Vişoiu să manifeste vreo nervozitate deosebită.

A doua zi însă, Niki căzuse pe neaşteptate bolnav. Acuza dificultăți de respirație şi o stare generală proastă. Simptomele s-au accentuat atît de repede, încît Iavorski, îngrijorat, a bătut la uşă şi a cerut să fie anunțat cabinetul medical. Cu o promptitudine necunoscută nouă, rezervată pare-se numai privilegiaților destinați să părăsească închisoarea, Ciortan şi-a făcut imediat apariția. Mai mult chiar, după consultația de rutină, constînd din luarea temperaturii şi ascultarea cu stetoscopul, şi-a declinat competența şi i-a spus ofițerului de serviciu care îl însoțea că trebuie făcut apel la un medic. N-au trecut nici două ore, şi Ciortan s-a întors cu un doctor civil, luat probabil pe sus de la vreun spital din Piteşti. A urmat o consultație amănunțită, din care a rezultat diagnosticul: edem pulmonar! Din cuvintele schimbate de pacient cu doctorul, Iavorski a aflat nu numai că boala era fără remediu, că avea o evoluție rapidă şi că deznodămîntul fatal era

inevitabil, dar şi-a dat totodată seama că Niki Vişoiu ştia despre ce era vorba. În timp ce ne povestea de cîtă stăpînire de sine dăduse dovadă camaradul nostru, cînd aflase că era definitiv condamnat, Iavorski nu şi-a mai putut stăpîni plînsul. Îşi amintea cum, în următoarele zile, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, Niki Vişoiu îi istorisise în continuare diferite întîmplări de pe front şi îi vorbise în modul cel mai firesc despre propria lui moarte, pe care era pregătit s-o întîmpine cu seninătate. Apoi a început să-şi piardă suflul şi să-i vină tot mai greu să vorbească.

Două zile mai tîrziu, Iavorski fusese anunţat de grefă că la verificarea actelor din dosar se constatase că data legală a eliberării lui fusese greşit calculată. Mai avea de ispăşit trei luni de închisoare. Ofiţerul de serviciu îi spusese că, în dimineaţa următoare, cînd se va deschide magazia de efecte, va trebui iar să-şi predea bagajul, după care va fi mutat din nou în vechea lui celulă. Între timp, de la oră la oră, starea sănătăţii lui Niki Vişoiu se înrăutăţea tot mai mult. A doua zi dimineaţa, Iavorski a fost dus la magazie. Cînd s-a întors, l-a găsit istovit şi respirînd sacadat. Niki Vişoiu i-a făcut semn să se apropie şi să se aşeze pe pat lîngă el. I-a spus că vrea să-şi ia rămas-bun de la el. Totodată, l-a rugat ca, la mutarea lui în vechea celulă, să-mi comunice că, din motive independente de voinţa lui, nu se mai poate duce la mama să-i dea veşti despre mine. „Spune-i lui Bebe că îmi pare rău că nu m-am putut ţine de cuvînt!“ Iavorski a rămas lîngă el, ţinîndu-l de mînă. L-a auzit cum, printre gîfîielile respiraţiei, murmura pe şoptite o rugăciune. Apoi, treptat, şoaptele s-au făcut tot mai slabe, pînă ce nu s-au mai auzit deloc. Respiraţia s-a potolit şi ea. Niki Vişoiu se stinsese. Moartea lui Niki Vişoiu, în condiţii atît de tragice, cînd numai cîteva zile îl mai despărţeau de libertate, a produs o profundă impresie printre noi. Afecţiunea pe care i-o purtam ne-a făcut să simţim, cu deopotrivă intensitate, şi regretul de a-l fi pierdut, şi revolta neputincioasă împotriva cruzimii destinului.

Cinci–şase săptămîni mai tîrziu, Iavorski şi-a luat pentru a doua oară rămas-bun de la noi. De data asta, definitiv. A fost eliberat…, dar cu domiciliul obligatoriu în Bărăgan. Spre surprinderea mea, înainte de plecare, mi-a cerut adresa mamei, spunîndu-mi că, în amintirea lui Niki Vişoiu, se hotărîse să ducă veşti din puşcărie măcar uneia din familiile pe care Niki îşi propusese să le viziteze. Cu cîteva luni mai înainte, Iavorski ne dăduse de înţeles că, dacă va fi eliberat, de teamă că va fi urmărit de Securitate, nu-şi va lua riscul de a transmite cuiva veşti acasă. În consecinţă, nimeni nu apelase la el. Ani de zile mai tîrziu, aveam să aflu că

Iavorski s-a dus să stea de vorbă cu mama. L-am identificat după descrierea mamei şi cele ce i-a povestit despre mine, fiindcă numele nu a îndrăznit să şi-l dea.

Eliberarea lui Iavorski şi oferta lui de a fi purtătorul unui mesaj pentru mama au fost îndelung comentate în celulă, discuţiile sfîrşind prin a se opri asupra veşnicului subiect, devenit obsesia lumii închisorilor: cum s-ar putea stabili o cale de comunicare cu exteriorul? Era o întrebare la care fiecare încerca să dea un răspuns, nici unul nereuşind însă să imagineze un plan cît de cît realist. Discutam mai mult de dragul de a ne exersa fantezia, decît cu gîndul că am putea găsi o formulă realizabilă şi eficace de străpungere a zidului de izolare ermetică ridicat în jurul nostru. În seara aceleiaşi zile, cînd a sunat stingerea şi mă pregăteam de culcare, uitasem de mult ideile, care mai de care mai utopice, pe care le schimbasem pe această temă. Mă căţărasem în patul de la etajul trei, pe care îl ocupam singur, de cînd Ionel Mocsonyi se mutase în patul lui Torosian, după plecarea acestuia la Văcăreşti, mă culcasem şi eram chiar pe punctul să aţipesc, cînd l-am auzit pe Pavel Constantin şoptindu-mi: „Ai adormit? Aş vrea să-ţi spun ceva!“ Cum şi el locuia la acelaşi nivel cu mine, în cealaltă coloană cu trei paturi suprapuse, această vecinătate apropiată ne permitea să stăm de vorbă pe şoptite, fără să fim auziţi de ceilalţi din celulă şi nici văzuţi de la vizetă de gardian. „M-am gîndit că s-ar putea totuşi stabili un sistem de comunicaţie cu lumea de afară şi aş vrea să ţi-l expun, aşa cum mi l-am imaginat, ca să-mi spui şi părerea ta“, a început Pavel, văzînd că nu adormisem şi eram gata să-l ascult.

Ideea lui Pavel era următoarea: dacă cineva ar veni în Piteşti, ar trece pe străduţa paralelă cu zidul închisorii şi s-ar opri lîngă cişmeaua care putea fi observată de la fereastra celulei noastre, ne-ar putea comunica din acel loc informaţii prin semnale Morse. Se gîndise şi la felul semnalizării, care să poată fi recepţionată vizual, de la distanţa de peste două sute de metri, cît era pînă la cişmea. Pentru a semnaliza „punctul“, persoana care va veni să comunice cu noi îşi va pune o mînă în şold, iar pentru „linie“, pe amîndouă. În felul acesta, ar putea formula cîteva cuvinte în Morse, rezumînd în puţine vorbe ştirile esenţiale, pentru a părăsi apoi cît mai repede strada şi oraşul, înainte de a atrage atenţia asupra ei. Deşi la prima vedere planul imaginat de Pavel era nu numai ingenios, dar părea chiar realizabil, problemele pe care le ridica nu erau chiar aşa de uşor de rezolvat. Trebuia mai întîi găsit deţinutul care să se facă emisarul nostru pe lîngă persoana ce urma să vină la cişmea, pe care s-o contacteze şi s-o instruiască în

practicarea alfabetului Morse, aşa cum o cerea planul lui Pavel. Ne trebuia deci un deținut căruia să-i expire pedeapsa, pe care să ne putem bizui şi căruia, în acelaşi timp, şi noi să-i inspirăm încredere şi care, mai ales, să vrea să-şi asume riscul unei noi condamnări, în cazul vreunei indiscreții. Erau mult prea multe condiții pe care să le poată îndeplini un singur om. Cea de-a doua dificultate o constituia însăşi desemnarea persoanei care să intre cu noi în comunicație Morse. Nu putea fi vorba decît de cineva foarte apropiat şi totodată curajos, dacă nu chiar temerar, pentru a se expune la primejdiile pe care le comporta o asemenea aventură. În discuția noastră pe această temă, prelungită pînă tîrziu în noapte, am examinat împreună planul lui Pavel pe toate fețele, ridicînd cînd unul cînd altul obiecțiile ce se impuneau şi propunînd soluții şi corecturi la defectele pe care i le găseam. A fost o discuție ca multe altele purtate în puşcărie, dusă cu toată seriozitatea, intrînd în cele mai mici amănunte pînă la epuizarea subiectului, reluată încă de cîteva ori în zilele următoare, pentru a mai preciza unele detalii ce ni se păruseră neglijate, şi apoi, ca de obicei, abandonată, cu conştiința împăcată că ne făcusem datoria pînă la capăt, chiar dacă planul elaborat cu atîta migală era inutil şi nu avea să dea roade. Am amintit totuşi în mod special de această discuție, deoarece, spre deosebire de altele, a avut o urmare pe care însă atunci nici măcar nu o bănuiam!

BROASCA ŞI VRABIA

Convieţuirea mea cu lotul Pătrăşcanu, descompletat prin plecarea lui Torosian la Văcăreşti şi prin eliberarea lui Iavorski, a mai durat o vreme. Apoi, într-o bună zi, s-au făcut mutări şi formaţia din celula noastră a fost împrăştiată. Pesemne că perioada de carantină impusă lotului Pătrăşcanu de biroul politic luase sfîrşit! Am rămas şi după mutare în legătură cu Pavel Constantin. Ne aflam amîndoi la acelaşi etaj, la două sau trei celule distanţă şi, pe lîngă căile obişnuite de comunicaţie (Morse sau tubul caloriferului), pentru mesajele scrise pe plăcuţe de săpun foloseam o căsuţă poştală din W.C. Descoperisem ascunzătoarea (o crăpătură între zid şi tocul uşii), pe vremea cînd stătusem împreună şi prevăzusem încă de pe atunci întrebuinţarea ei în acest scop, în cazul că vom fi despărţiţi. În următoarele două–trei luni, s-au mai produs cîteva mutări succesive, în care, fie că am rămas pe loc şi componenţa celulei în care mă aflam s-a primenit, fie că am fost eu cel afectat, deplasîndu-mă cu cîteva celule mai la dreapta sau mai la stînga. Am rămas însă mereu la ultimul etaj, unde se pare că ofiţerul politic Lupu hotărîse să-i concentreze pe cei mai „nedisciplinaţi“ şi „recalcitranţi“ dintre noi. Pavel Constantin coborîse între timp cu un etaj mai jos. Dar şi aşa, ţineam în continuare legătura cu ajutorul ancorei, la capătul căreia agăţam săculeţul cu mesaje scrise pe săpun. Dădeam drumul săculeţului pe fereastră, îl lăsam să coboare la nivelul etajului inferior şi imprimam sforii o mişcare de pendulare, pînă ce pungulița ajungea în dreptul ferestrei celulei lui Pavel, care o pîndea şi o intercepta la trecerea ei prin faţa gratiilor.

În celulele prin care m-am perindat în acest răstimp, m-am reîntîlnit cu prieteni pe care nu-i mai văzusem de mult, dar am convieţuit şi cu oameni pe care nu apucasem încă să-i cunosc personal sau mai îndeaproape. Într-una din celule, m-am regăsit cu Titi Coşereanu, George Sarry şi Paulică Bandu, de care eram foarte legat. Totodată însă, am avut parte şi de tovarăşi de celulă mai puţin frecventabili, cum erau Silvestru şi

Braşoveanu.

Cu Silvestru n-am stat decît puțină vreme în aceeaşi celulă, timp în care mai toate activitățile noastre clandestine de rutină au fost paralizate. Turnător notoriu, dar, pe măsura ființei lui primitive, de calitate inferioară, Silvestru ne punea în pericol pînă şi bunurile noastre, pe cît de inofensive pe atît de valoroase, cum erau acele de cusut, croşeta de împletit, „costicii“ şi utilajul de scris. Pe lîngă pagubele provocate de denunțurile lui, care duceau la descoperirea şi confiscarea prețioaselor obiecte, eram expuşi şi la pedepsirea cu cîte zece zile de izolare în beci, pentru încălcarea regulamentului. Am suspendat, aşadar, orice activitate nepermisă, în prezența lui Silvestru. Cînd totuşi voiam să comunicăm cu celelalte celule, pentru a ne ține la curent cu ultimele informații culese de la dreptul comun sau aduse de vreun deținut proaspăt venit de la Jilava, unul din noi, sub pretext de boală, nu ieşea cu restul celulei la plimbare sau la W.C. şi, o dată rămas singur, lua legătura cu vecinii, prin calorifer sau Morse. Pe de altă parte, componența celulei noastre fiind foarte omogenă, am luat în unanimitate hotărîrea să-l supunem la un regim cît se poate de dur, fără să recurgem însă la nici un fel de violență fizică. Era vorba de o izolare a lui, chiar în interiorul celulei. Prima măsură a fost să nu-i mai adresăm cuvîntul! Ceea ce i-am şi adus la cunoştință, explicîndu-i, fără nici un fel de agresivitate în ton că, dat fiind că era informatorul ofițerului politic şi al gardienilor, nu-l considerăm ca pe unul de ai noştri şi, ca atare, îl excludem de la orice activitate dusă în comun. Nu-i va fi admis să participe la nici o discuție, nu va fi acceptat să asiste la relatarea nici unui film sau roman, pe care vreunul din noi l-ar povesti în celulă. Va fi scutit chiar şi de corvezile camerei: curățenie, dusul şi adusul tinetei şi hîrdăului cu apă de la W.C.; vom proceda cu el ca şi cum nu ar fi printre noi.

Silvestru a început prin a protesta, negînd prosteşte că ar fi informatorul administrației, deşi ştia foarte bine că, de fiecare dată cînd fusese singur la cabinetul medical sau fusese scos din celulă sub pretextul unor verificări ale dosarului de la grefă sau ale bagajului depus la magazie, fusese imediat deconspirat de vizita gardianului de pe secție, care, în urma denunțului lui, intra în celulă şi se ducea direct la ascunzătoarea în care se afla cîte un obiect interzis. S-a zbătut o vreme să ne explice şi a sfîrşit prin a se înfuria şi a ne amenința că ne reclamă la comandant, pentru acuzațiile ce i le aducem. Din acel moment însă noi nu i-am mai vorbit, ignorîndu-i prezența.

Prima reacție a lui Silvestru în zilele următoare a fost să adopte o

atitudine ostentativ indiferentă față de noi şi față de tot ce se întîmpla în cameră, vrînd să ne arate că boicotul nostru nu-l afecta cîtuşi de puțin. Atunci cînd se întîmpla să ne prindă privirea, schița chiar un zîmbet de dispreț, înainte de a întoarce capul sau de a-şi continua plimbarea prin celulă. De asemenea, ținea să se arate total dezinteresat de discuțiile noastre, de glumele ce le făceam între noi sau de amintirile, filmele ori romanele ce se povesteau în celulă, fie prefăcîndu-se adîncit în gînduri, fie luînd un aer distrat şi fredonînd o melodie, ca şi cum n-ar fi auzit nimic. Aproape toți cei din cameră îl cunoşteam pe Silvestru încă de la minele de plumb de la Baia Sprie sau de la Cavnic. Ştiam cît era de ticălos, dar mai ştiam şi că era extrem de nervos, că nu suporta singurătatea şi că suferea deseori de stări depresive. Cu un asemenea moral, nu-l vedeam ieşind învingător din confruntarea ce se angajase între noi şi el. Şi, într-adevăr, cîteva zile mai tîrziu, primele semne de slăbiciune au şi început să se arate. Renunțînd la atitudinea sfidătoare pe care o adoptase, Silvestru a făcut o timidă tentativă de apropiere, încercînd din nou să se dezvinovățească, recunoscînd că ar fi comis unele greşeli, dar nu cu rea intenție. Apelul lui la solidaritatea creată de suferința comună n-a avut nici un ecou. Nimeni nu l-a auzit. Silvestru mai fusese pus în situații asemănătoare, în care făcuse declarații similare, pentru ca, la prima ocazie, să colaboreze din nou cu administrația şi să-şi denunțe camarazii cu aceeaşi lipsă de scrupule. De aceea, nimeni nu-i mai acorda nici un credit şi nici milă. Vorbele lui s-au lovit de acelaşi zid de tăcere. Din acel moment, nervozitatea lui Silvestru a început să se manifeste tot mai necontrolat. Se plimba agitat, ore întregi, în micul spațiu liber din fața uşii, iar cîteodată era atît de surescitat, încît nu se mai putea stăpîni şi se trezea gesticulînd şi chiar vorbind singur. Acest război al nervilor a intrat în ultima lui fază cînd am căzut cu toții de acord ca Titi Coşereanu să-şi suspende povestirea, nu mai ştiu a cărui roman, din care ne relata cîte un episod, în fiecare seară, înainte de stingere. Observasem că, în acest timp, Silvestru îşi înceta plimbarea, pentru a putea trage cu urechea la povestea lui Titi şi hotărîsem să-l privăm şi de această distracție. În zilele ce au urmat, starea de neastîmpăr a lui Silvestru s-a accentuat. Se plimba de colo-colo, călcînd apăsat cu bocancii pe duşumele, monologînd, fredonînd sau fluierînd cîte o melodie, pentru a ne bruia conversațiile şi totodată cu vădita intenție de a ne provoca. Ştia că, dacă îl vom ataca în vreun fel, putea conta pe intervenția gardianului şi eventual pe mutarea noastră în alte celule. Primul pe care a reuşit însă să-l irite cu noua lui tactică a fost tocmai gardianul care i-a atras atenția să nu mai fluiere şi

să respecte liniştea. Silvestru devenise atît de irascibil, încît s-a luat la harţă chiar şi cu gardianul, care a sfîrşit prin a-l ameninţa cu izolarea. La provocările gălăgioase cu care Silvestru voia să ne tulbure discuţiile, am ripostat cu o şi mai mare tăcere. Şi anume, ne-am decis să ne perfecţionăm în practicarea alfabetului surdo-mut, ceea ce reprezenta totodată şi o nouă formă de represalii împotriva lui. Se putea afirma că celula noastră devenise cea mai silenţioasă din întreaga închisoare. N-am mai schimbat aproape nici o vorbă între noi. Am conversat numai prin alfabetul surdo-mut: la început, cu multă răbdare, deoarece atît exprimarea prin semne, cît şi recepţionarea acestora erau anevoioase şi lente. Exersarea intensă şi perseverentă şi-a arătat însă repede roadele. După cîteva zile, am ajus să ne înţelegem la fel de bine şi aproape tot atît de repede ca şi prin viu grai.

Silvestru ajunsese în pragul exasperării. Într-una din dimineţi, la „deschidere“, i-a cerut ofiţerului de serviciu să fie mutat din celulă. Ofiţerul i-a închis uşa în nas! A doua zi a insistat, cerînd să fie scos la raportul comandantului. Bănuitor, ofiţerul s-a interesat de motivul pentru care vrea să fie mutat: dacă cumva are neînţelegeri cu ceilalţi deţinuţi din celulă. Silvestru a negat, spunînd că suferă de nervi şi nu suportă să stea mereu în acelaşi loc. Ofiţerul i-a replicat cu una din frazele frecvent întrebuinţate de membrii administraţiei: „Trebuia atunci să stai acasă, nu să vii la puşcărie!“ Şi i-a trîntit iar uşa. Peste alte cîteva zile s-a întîmplat să vină în inspecţie un grup de ofiţeri şi civili, probabil de la Ministerul de Interne. Au trecut pe rînd pe la fiecare celulă, cu veşnicele lor priviri iscoditoare şi aceleaşi întrebări de rutină: ce condamnare ai? Aţi fost scoşi la plimbare? Aţi fost duşi la baie? etc. Ultimele două întrebări nu le puneau decît dacă fuseserăm într-adevăr scoşi la plimbare sau duşi la baie. Blazaţi de repetarea la infinit a acestui ritual, aşteptam să ne vină şi nouă rîndul. Cînd, în sfîrşit, s-a deschis şi uşa noastră, monotonia procedurii de trecere în revistă a celulelor a suferit o schimbare spectaculoasă care ne-a surprins deopotrivă şi pe noi, şi pe cei de pe coridor. Strigînd, cît îl ţinea gura: „Nu mai pot! Mutaţi-mă într-o cameră mai mare! Mai bine omorîţi-mă!“, Silvestru a ţîşnit pe uşă afară, a sărit peste balustrada care mărginea coridorul şi a început să alerge pe plasa de sîrmă întinsă peste golul dintre etaje, ţipînd în continuare ca un disperat. Cred că ofiţerii şi civilii veniţi de la Bucureşti nu au avut nici un dubiu că accesul de nebunie la care asistau era real. Nici noi nu puneam la îndoială autenticitatea crizei de nervi a lui Silvestru, dar eram totodată convinşi că era în bună parte şi simulată şi, mai ales, în mare măsură exagerată.

Față de neașteptata fugă din celulă a lui Silvestru, toți M.A.I.-iștii de pe coridor, atît cei autohtoni, cît și cei veniți în vizită, au rămas pentru cîteva clipe înmărmuriți de surpriză. Cînd s-au dezmeticit, prima lor reacție a fost să ne închidă ușa. Chiar dacă nu am mai putut vedea ce se petrece, din acel moment am urmărit cu urechea evenimentele de pe coridor, care s-au desfășurat suficient de zgomotos, pentru a fi auzite. Coridorul răsuna de țipetele lui Silvestru, de tropăitul cizmelor gardienilor chemați în ajutor de pe alte secții și de ordinele și indicațiile strigate de ofițerii prezenți. Se pornise o adevărată vînătoare de capturare a lui Silvestru, care fugea de colo-colo pe plasa dintre etaje și nu se lăsa prins. Gardienii care îl urmăreau se îmbulzeau gîfîind și înjurînd mai mult pe coridor, neîncumetîndu-se să sară peste balustradă și să se aventureze pe plasă, de teamă că aceasta ar putea ceda sub greutatea unui număr prea mare de oameni. În cele din urmă, cei doi–trei gardieni, care totuși îl fugăreau pe Silvestru pe plasă, au reușit să pună mîna pe el. În acel moment, vacarmul a ajuns la apogeu. Înjurăturile gardienilor erau acoperite de strigătele lui Silvestru, care se zbătea să scape din mîinile lor. Cînd au început să-l lovească, s-a pornit și el să-i înjure, pînă ce i-au înfundat gura și nu i s-au mai auzit decît gemetele. Apoi, vocea lui înăbușită s-a tot îndepărtat, împreună cu pașii gardienilor, care, mai pe sus, mai tîrîș, l-au scos de pe secție.

Eram convinși că l-au dus la izolare, în beci. N-a trecut însă mult, și un mesaj prin Morse ne-a anunțat că Silvestru fusese introdus într-una din camerele mari de la parter. Așa am scăpat și noi de el, și el de noi! Cruzimea cu care ne-am dus pînă la capăt boicotul împotriva lui Silvestru n-a fost cu nimic mai eficace decît tentativele de a-l recupera cu duhul blîndeții, făcute de alții înaintea noastră. Silvestru a continuat să fie pînă la sfîrșitul închisorii același turnător de cea mai primitivă și josnică factură!

După mai multe mutări, cu șederi de scurtă durată în aceeași formație, am ajuns într-o celulă în care m-am bucurat de o stabilitate mai îndelungată. Spun că m-am bucurat, deoarece componența ei a fost, în general, una din cele mai fericite. În astfel de condiții, ne-a fost tuturor locatarilor mai ușor să suportăm asprimea regimului de supraveghere strictă și de pedepse frecvente, ca și supraaglomerația din celulă. Eram nouă persoane și aveam doar șase paturi. În trei paturi dormeam cîte doi. Sandu Ghica și cu mine ne instalasem în patul cel mai de sus, din coloana de trei paturi de lîngă fereastră. Din cauza unei mici diferențe de dimensiune față de celelalte, celula noastră era cu cîțiva centimetri mai lungă, așa încît

amîndouă coloanele de cîte trei paturi erau aşezate cap la cap, de-a lungul peretelui din dreapta, lăsînd liber pe partea stîngă întreg spațiul cuprins între uşă şi fereastră. Beneficiam astfel de o suprafață de circa optzeci de centimetri lățime şi aproape patru metri lungime, ceea ce ne mărea substanțial parcursul de plimbare în celulă. În schimb, eram dezavantajați de faptul că, privind prin vizetă, cîmpul de vedere al gardianului, nemaifiind stînjenit de paturi, cuprindea aproape întreg teritoriul celulei. Lipsa unghiurilor moarte mărea pentru noi riscul de a fi surprinşi îndeletnicindu-ne cu activități interzise de regulament.

Ceilalți locatari ai celulei erau: George Sarry, Paul Bandu, Alexandru Balş, Amira Caranfil, Titi Coşereanu, Braşoveanu şi Kurko Gyarfas. Ultimii doi erau singurii nedoriți printre noi, deşi din motive diferite. Braşoveanu, fost comandor de aviație, era antipatizat de toată lumea. Purta cu sine mizerabila reputație pe care şi-o făcuse la Aiud, cînd, la instigația ofițerului politic, acceptase să umble cu o listă printre deținuții din fabrică, spre a le obține semnăturile pentru cererea de condamnare la moarte a celor patru deținuți care evadaseră din închisoare, dar fuseseră prinşi şi urmau să fie judecați. Cu toate că de atunci nu mai dăduse ocazia să i se reproşeze ceva, Braşoveanu era privit cu rezervă. De altfel, era dezavantajat şi de figura lui, care, de la prima vedere, reuşea să inspire antipatie. Totuşi, după oprobriul general pe care şi-l atrăsese în urma atitudinii avute la Aiud, îl consideram vindecat de tentația de a mai avea relații cu biroul ofițerului politic. În ceea ce îl privea pe Kurko Gyarfas, situația era cu totul alta: se bucura de toată încrederea şi nimeni nu se ferea de el!

Această convingere la care ajunsesem era de-a dreptul paradoxală, deoarece, pentru cel puțin două motive, încrederea pe care i-o acordam nu ar fi fost justificată. În primul rînd, fiindcă Kurko Gyarfas fusese, după 23 august 1944, preşedintele Madosz-ului (organizația comunistă a minorității maghiare din Transilvania) şi continua să fie un comunist convins, iar în al doilea rînd, fiindcă nu mai era întreg la minte. Kurko înnebunise în închisoare. Nu era vorba de o formă agresivă, ci de o manifestare paşnică a alienării lui mintale. Era obsedat de cîteva idei fixe, pe care, cu intermitențe, ni le împărtăşea prin viu grai, în restul timpului fiind extrem de tăcut, fie stînd retras în colțul lui, fie plimbîndu-se la nesfîrşit de la fereastră pînă la uşă, atunci cînd spațiul era liber şi nu deranja pe nimeni. Pe cît era de calm, de politicos şi de prevenitor cu noi, atunci cînd nu era retras în bîrlogul lui, pe atît era de nervos şi de agitat cînd îşi făcea apariția vreun gardian sau vreun membru al administrației. Privirea i se aprindea de

ură şi se uita la ei cu un dispreț nedisimulat. Refuza orice dialog cu ei, rămînînd mut la orice întrebare i se punea. Nici cînd i se cerea să-şi spună numele, nu-şi descleşta fălcile; răspundeam noi pentru el. După fiecare percheziție sau inspecție, care ne punea în contact direct cu uniformele M.A.I., Kurko intra în criză şi nu se mai potolea decît după cîteva ore. Reacția lui era de fiecare dată aceeaşi: se suia în patul lui, se aşeza cu genunchii adunați la gură şi începea să vocifereze, cu jumătate de glas, în ungureşte, privind spre tavan şi părînd să se adreseze unui interlocutor, pe care numai el îl vedea şi numai el îl auzea. Din intonația vocii, din gesticulația şi mimica lui se putea deduce clar că în dialogul pe care îl angaja îi reclama pe gardienii şi ofițerii M.A.I. personajului invizibil, cerîndu-i acestuia să intervină. Cum Kurko stătuse în alte celule şi cu deținuți care ştiau ungureşte, aflasem de la aceştia că interlocutorul nevăzut la care se plîngea şi cu care se consulta, oridecîteori avea un necaz, nu era altul decît Mátyás Rákosi, fostul secretar-general al partidului comunist maghiar pe vremea aceea, căzut în dizgrație sau chiar decedat. De cele mai multe ori, crizele de indignare ale lui Kurko nu depăşeau această formă destul de benignă de manifestare, constînd din convorbirile lui cu Rákosi, purtate cu voce moderată. Numai rareori, cînd era peste măsură de enervat, începea să se plimbe agitat prin celulă, ridica tonul, iritat, şi ajungea la o ceartă atît de aprinsă cu Rákosi, încît se auzea pînă afară pe coridor, determinînd intervenția gardianului, care îl amenința cu carcera. Kurko se speria, se suia în patul lui şi îşi continua discuția cu Rákosi, pe şoptite.

Dacă ne obişnuisem cu aceste crize neviolente, care se manifestau sporadic şi în general în surdină, şi nu le mai acordam nici o atenție, nu acelaşi lucru se putea spune cu privire la felul cum Kurko înțelegea să rezolve problema pe care i-o crea ideea fixă care îl persecuta. Kurko era întotdeauna bucuros să-ți destăinuie despre ce era vorba.

Povestea lui era următoarea. Cu cîteva luni înaintea izbucnirii războiului, fusese concentrat „pe zonă“ (după expresia vremii) şi făcuse parte dintr-un detaşament de cîțiva oameni, repartizați de unitatea lor pe lîngă un mic aeroport militar din Ardeal, spre a servi ca personal auxiliar. Una din sarcinile acestor ostaşi, printre care se afla şi Kurko, fusese de a vopsi avioanele şi hangarele aeroportului în culorile de camuflaj de război. Or, ne explica el, cu o convingere de nezdruncinat, „gazele“ pe care le emana vopseaua i-au pătruns atunci în corp şi n-a mai putut scăpa de ele, provocîndu-i o stare de intoxicație permanentă. Pînă aici nimic grav în povestea lui Kurko, a cărui obsesie nevinovată friza doar absurdul, fără să

lezeze pe nimeni. Din nenorocire însă, mintea lui rătăcită născocea mereu tot felul de procedee prin care urmărea „să se dezintoxice, să scape de gazele care îi pătrunseseră în corp şi care nu aveau pe unde ieşi“. El simţea cum gazele îi circulă prin vine şi cum — din cînd în cînd — se acumulau în cîte o parte a corpului şi atunci, spunea el, trebuia să intervină. Şi intervenea! Una din aceste intervenţii a avut loc într-o noapte.

Deşi Sandu Ghica şi cu mine eram vecini de pat cu Kurko, n-am realizat ce se întîmplase peste noapte decît a doua zi dimineaţa, cînd l-am văzut coborînd din culcuşul lui de la etajul trei, cu o lingură în mînă. Fără să fi spus cuiva şi fără să fi fost remarcat, după masa din seara precedentă, cînd gardianul deschisese uşa spre a i se preda „vesela“ (gamela şi lingura), păstrarea ei în celulă fiind interzisă, Kurko îşi reţinuse lingura. Nici noi, nici gardianul nu băgaserăm de seamă că din teancul de gamele şi linguri depuse pe coridor, pe jos în faţa uşii, lipsea o lingură. Prima noastră reacţie la vederea lingurii a fost să-i spunem s-o ascundă ca să nu-l surprindă gardianul şi să-l pedepsească. Abia atunci am observat că Kurko mai ţinea ceva în mînă: o întreagă lucrare dentară din viplă, compusă din două coroane şi puntea care se sprijinea pe ele! Privindu-l mai atent, am aflat şi proveniența lucrării: avea obrazul mai supt într-o parte! De altfel, Kurko însuşi nu s-a lăsat rugat şi ne-a explicat cum, cu o seară înainte, simţind presiunea „gazelor“ în maxilar, se străduise în timpul nopţii să le facă loc de ieşire, folosind ca pîrghie coada de lingură pentru a înlătura lucrarea dentară care le stătea în cale. Ascultîndu-i povestea, ne-am adus aminte că în timpul nopţii, mai mult prin vis, ni se păruse că auzim nişte sunete metalice, un fel de ţăcănituri, cărora nu le-am dat însă importanţă. Uimitor însă era faptul că el nu părea să simtă nici o durere la dinţii şi falca maltratate. Sandu Ghica, dar şi alţi doctori deţinuţi din Piteşti ne-au spus că, printre altele, o caracteristică a unor alienaţi psihic era tocmai această lipsă de sensibilitate la durerile fizice. Kurko avea să ne demonstreze în repetate rînduri că rănile pe care şi le făcea singur şi care oricărui om normal i-ar fi provocat dureri acute şi insuportabile, pe el nu-l afectau decît în prea mică măsură. Într-o dimineaţă, în timp ce măturam prin celulă (termen impropriu, deoarece operaţia o efectuam cu un petec de zeghe şi nu cu mătura), am găsit pe jos un obiect însîngerat, pe care la început nu l-am putut identifica. Intrigat, l-am chemat pe Sandu Ghica în ajutor. Spălîndu-l deasupra tinetei şi examinîndu-l mai îndeaproape, am constatat că era o unghie. Am presupus că nu putea să ajungă în celula noastră decît adusă de cizmele pline de noroi ale gardianului care, seara, la închidere, venise să

verifice cu ciocanul integritatea gratiilor de la fereastră. Numai cînd Kurko a coborît din pat, cu degetul mare de la picior înfăşurat într-o fîşie de pînză ruptă din poalele cămăşii, ne-am dat seama ce se întîmplase. De data asta, se folosise de un placheu de bocanc pentru a disloca unghia din calea „gazelor“, care se concentraseră în degetul mare de la picior! Kurko îşi smulsese literalmente unghia din rădăcină şi nu părea să sufere cîtuşi de puțin. La insistența lui Sandu, cedase şi se lăsase spălat şi bandajat din nou, dar nu acceptase în ruptul capului să ceară să fie dus la cabinetul medical.

Nu numai că nu s-a produs infecția de care se temea Sandu, dar degetul i s-a vindecat mai repede decît ne aşteptam.

Cu o altă ocazie, Kurko a fost mai puțin norocos: cu unghia şi cu multă insistență reuşise să-şi facă o rană la subțioară. Continuînd cîteva zile în şir s-o zgîrie cu unghia, pentru a menține deschisă noua cale creată în scopul „evacuării gazelor“, rana a sfîrşit prin a se infecta. Şi de astă dată n-am aflat de isprava lui Kurko decît cînd am fost duşi la baie. Remarcasem că de cîteva zile se tot scărpina la subțioară, pe sub cămaşă, dar abia cînd l-am văzut dezbrăcat, sub duş, ne-am dat seama ce reuşise să-şi provoace: sub brațul drept avea o umflătură mai mare decît un ou de găină! Examinîndu-l, Sandu Ghica a constatat că era o pungă de puroi, care trebuia cît mai repede eliminat. Neaşteptat de uşor, a reuşit să-l determine pe Kurko să meargă la cabinetul medical. Argumentase pe placul lui şi avusese imediat succes. Îi explicase că sanitarul îi va face o deschizătură pentru a elibera „gazele“ strînse în pungă. La ieşirea din sala de duşuri, i-am cerut gardianului să-l ducă la cabinetul medical. Ridicîndu-i brațul lui Kurko şi arătîndu-i despre ce era vorba, am izbutit să-l impresionăm, şi în scurtă vreme ne-a satisfăcut cererea. Ca măsură de prudență, ştiindu-l pe Kurko nebun, dar neştiind exact cum se manifestă, gardianul ne-a cerut, lui Sandu şi mie, să-l însoțim. Cu siguranța pe care i-o dădea spoiala de cunoştințe medicale, sanitarul Ciortan n-a ezitat nici o clipă în fața cazului ce i se prezenta. I-a spus lui Sandu să-i mențină pacientului brațul ridicat deasupra capului, iar mie mi-a dat o tăviță renală, pe care să i-o țin la subțioară. Apoi, cu gesturi degajate şi competente, a luat un tampon de vată, l-a îmbibat cu alcool şi a şters lama unui bisturiu, pe care l-a scos din sertarul biroului. Acelaşi tampon l-a trecut de cîteva ori şi peste umflătura de la subțioara lui Kurko. Cu aceasta, măsurile de sterilizare s-au încheiat. „Țineți-l bine să nu mişte!“ ne-a spus Ciortan. Am înțeles că Ciortan nu era un adept al anesteziei! Culmea era că nici Kurko nu părea să se sinchisească de un asemenea procedeu. În momentul următor, Ciortan a înfipt bisturiul în protuberanța de la subțioara

lui Kurko, făcînd dintr-o singură mişcare o incizie de vreo patru–cinci centimetri lungime, prin care s-a revărsat brusc un val de puroi amestecat cu sînge, care a umplut tăviţa renală. Pe lîngă aspectul respingător al întregii operaţii la care asistasem, fusesem tot timpul cu gîndul, atît eu, cît şi Sandu, la suferinţa lui Kurko, temîndu-ne totodată că, din cauza durerii cumplite a inciziei „pe viu“, va leşina sau se va mişca, riscînd să devieze bisturiul din mîna lui Ciortan într-o direcţie nedorită. Spre stupoarea noastră însă, cel mai puţin interesat de ceea ce se petrecea cu el era chiar Kurko, care n-a avut nici cea mai mică tresărire, nici în timpul operaţiei propriu-zise, nici după aceea, cînd, fără prea multe menajamente, Ciortan i-a introdus pe rînd, în punga golită de puroi, cîteva tampoane de vată îmbibate cu alcool, încercînd să înlăture ultimele resturi ale infecţiei. Cu aerul omului distrat, care se trezeşte brusc la realitate, Kurko privise toată vremea cu curiozitate încăperea în care se afla, plimbîndu-şi cu vădit interes ochii de la biroul lui Ciortan la cele două dulapuri de medicamente din cabinet, dar arătîndu-se total indiferent la operaţia la care era supus. Timp de cîteva zile după operaţie, ne-am luat obligaţia să-l ţinem sub observaţie, pentru a-l împiedica să-şi smulgă bandajul, ceea ce n-a fost lucru tocmai uşor, Kurko fiind de părere că orificiile de ieşire a gazelor nu trebuiau lăsate să se astupe. Cu chiu cu vai, rana a sfîrşit prin a se vindeca, ceea ce nu l-a împiedicat să continue să-şi provoace tot felul de zgîrieturi şi zgaibe, fără urmări deosebit de grave. Pentru aparentul stoicism cu care suportase operaţia, Kurko Gyarfas s-a ales cu porecla de Mucius Scaevola.

În acel sfîrşit de vară, din cauza aglomeraţiei din celulă şi a ferestrei mici, am suferit şi de căldură, şi de lipsă de aer. Aveam dese conflicte cu gardienii, care nu voiau să ne permită să ne aprovizionăm cu apă în timpul zilei, în afara celor două dăţi (o dată dimineaţa şi o dată către seară), cînd eram scoşi la W.C., şi cînd ne umpleam şi hîrdăul de la robinetul conductei, al cărei debit scăzuse în mod îngrijorător, din cauza caniculei. Pentru a face economie, în încăperea W.C.-ului fusese adusă o putină de vreo două sute de litri, pe care deţinuţii de drept comun o umpleau zilnic, cărînd apă cu găleţile şi cu hîrdaiele de undeva din afara clădirii. Apa din putină era destinată clătitului tinetelor şi spălatului nostru sumar, atît cît ne permitea timpul scurt de şedere în W.C., fiind mereu grăbiţi de la spate de răcnetele gardianului. De unde provenea apa din putină n-am aflat niciodată exact, dar am ajuns prin a trage concluzia că era adusă fie dintr-o baltă, fie dintr-un pîrîu din apropiere. Concluzie justificată de descoperirea pe care am

făcut-o într-o zi, cînd am fost scoşi la W.C.: în putina cu apă înota o broască! Un exemplar mare şi frumos al speciei, de culoare verde! Privați de orice contact cu vreo vietate din afara zidurilor puşcăriei, broasca din putină a fost considerată un fel de mesager al lumii libere, pătruns clandestin pînă la noi. Fără să ne gîndim prea mult, prima noastră reacție a fost s-o apărăm de ochiul gardianului, iar a doua, s-o luăm cu noi în celulă. Am încercat apoi să-i creăm condiții prielnice de supraviețuire. Cum broasca nu-şi dădea seama de pericolul pe care îl reprezenta gardianul, avea tendința naturală să circule nestingherită, sărind de colo-colo prin celulă, riscînd să fie văzută prin vizetă sau la deschiderea uşii. Ca primă măsură, ne-am gîndit deci să-i limităm mişcările la o zonă ascunsă vederii gardianului, adică sub pat. Cu fire de ață scoase din saltea, am confecționat în grabă o pungă din plasă, cu ochiuri destul de mari, pe care am legat-o cu o sfoară lungă de vreo treizeci de centimetri, de unul din picioarele patului de la perete. Peste noapte şi cît timp ne aflam la W.C. sau la plimbare în curte, introduceam broasca în punga de sub pat, punînd-o astfel la adăpost de ochii gardianului şi dîndu-i totodată posibilitatea să se mişte şi să sară cu pungă cu tot, la distanța pe care i-o permitea lungimea sforii. Broasca noastră primise şi un nume: Cocuța! Aşa o botezase Sandu Ghica. Toți din celulă ne ocupam pe rînd de ea, vorbindu-i şi mîngîind-o uşor cu degetul pe cap, pînă ce am obişnuit-o să stea şi să nu se mai sperie de noi. Nu ştiu dacă mîngîierile noastre îi făceau plăcere, dar Cocuța se îmblînzise şi le suporta fără să se mai teamă şi să sară în lături. Poate că începuse să asocieze degetul care o alinta pe cap cu hrana ce o primea ca recompensă. Era vorba de muştele cu care o alimentam şi de care nu duceam lipsă în celulă. E drept că la primele „mese“ n-a mers prea uşor. A trebuit să-i căscăm gura şi să-i punem musca în fundul gîtului, obligînd-o astfel s-o înghită. Era o treabă destul de anevoioasă şi migăloasă, care n-a durat însă mult. Începînd chiar de a doua zi, n-a mai fost nevoie s-o hrănim cu forța. Cocuța înțelesese şi, ori de cîte ori, ținînd musca de o aripă, i-o plimbam prin fața botului, o apuca singură şi o înghițea. Întreținerea Cocuței mai ridicase o problemă: ştiind că pielea unei broaşte trebuie să fie în permanență umedă şi neputîndu-i oferi luxul unui bazin, aveam grijă s-o udăm de cîteva ori pe zi cu apă din hîrdăul de băut. Seara, de asemenea, înainte de culcare, cînd o introduceam în punga de plasă şi o priponeam de piciorul patului, turnam peste ea o cană de apă. Suprema dovadă a adaptării ei la noile condiții de viață ne-a dat-o Cocuța într-o noapte, cînd din plasa ei de sub pat s-a pornit să orăcăie! Cu fiecare zi care trecea, Cocuța se arăta tot mai la largul ei

printre noi. De cînd nu se mai temea şi nu se mai ascundea sub pat, la fiecare zgomot sau mişcare mai bruscă din celulă, devenise o problemă s-o împiedicăm să-şi facă apariția într-un moment inoportun, cînd ar fi putut s-o vadă gardianul. Ceea ce ne îngrijora însă cel mai tare, pentru că nu întrevedeam în acea situație nici o soluție salvatoare pentru Cocuța, era ziua în care, ca de obicei, gardienii vor năvăli pe neaşteptate în celulă pentru a face percheziție. Nu mai veniseră de mai bine de zece zile şi ne puteam aştepta oricînd la o astfel de descindere. Iminența acestei percheziții a fost factorul determinant al hotărîrii pe care am luat-o, de a ne despărți de Cocuța. Cu toată părerea de rău, fiindcă şi noi ne obişnuisem cu ea, nu numai ea cu noi, am băgat-o în buzunar cînd am fost scoşi la plimbare, şi, într-un moment de neatenție a gardianului care ne supraveghea, i-am dat drumul în curte. Am lăsat-o jos, chiar în dreptul unui orificiu de scurgere a apei de ploaie, deschis în partea de jos a zidului despărțitor dintre curticica noastră de plimbare şi curtea mare a închisorii. Dintr-o săritură, Cocuța a şi dispărut în gaura de scurgere, atrasă probabil de umezeala ierbii şi cea a buruienilor pe care le văzuse de cealaltă parte a zidului. Iar noi, în zilele următoare, i-am simțit lipsa. Celula ni s-a părut mai goală.

În primele zile mai friguroase din toamna aceea, celula noastră a mai găzduit cîtăva vreme şi un alt oaspete venit din lumea liberă. Într-o seară tîrziu, cînd soarele scăpătase şi începuse să se lase întunericul, ne-am trezit cu o vrabie pe pervazul ferestrei. Mînată de vîntul rece care se stîrnise afară, trecuse în zbor printre gratii şi se oprise pe pervaz, sperînd să fi găsit un loc mai adăpostit pentru a petrece noaptea. Într-un consens tacit, încremeniserăm cu toții, abținîndu-ne de la orice gest sau zgomot care ar fi putut s-o sperie. Întorcîndu-şi cu vioiciune capul în toate direcțiile, vrabia a examinat împrejurimile, a văzut fereastra pe care, din cauza lipsei de aer, o țineam deschisă şi, brusc, s-a decis. Într-un zbor scurt, din cîteva bătăi de aripi, a zvîcnit de jos de pe pervaz pe partea de sus a cercevelei geamului. Părea că locul ales i-a convenit, pentru că s-a apucat imediat să-şi curețe aripile cu ciocul, să se scuture şi să se umfle în pene, neținînd deloc seamă de prezența noastră atît de apropiată. Încrederea pe care ne-o acorda ne-a făcut să prindem curaj. Fără s-o pierdem din ochi, am reînceput să vorbim. Mai întîi pe şoptite, iar mai apoi, văzînd că nu dă semne de teamă şi că nu se simte amenințată, ne-am reluat conversațiile cu glas normal. Vrabia nu se sinchisea cîtuşi de puțin de noi. A continuat să-şi facă toaleta de seară şi,

cînd a terminat, şi-a băgat capul sub aripă şi nu s-a mai mişcat. La strigătul „stingerea!“ al gardianului din schimbul de noapte, ne-am strecurat cu grijă în culcuşurile noastre, pentru a nu ne deranja vizitatoarea. Din patul în care dormeam cu Sandu Ghica, aş fi putut s-o apuc cu mîna, atît de aproape eram de ea. La ivirea zorilor, vrabia noastră s-a trezit, s-a scuturat, şi-a zbîrlit penele, a ciripit veselă de două ori şi într-un sfîrîit de aripi a zburat afară, la lumina zilei. Vizita de peste noapte ne-a făcut să fim mai veseli şi parcă mai optimişti în ziua aceea. Nu ne aşteptam cîtuşi de puţin ca surpriza să se repete. Or, exact ca în seara precedentă, cam pe la aceeaşi oră, vrabia a reapărut. A făcut mai întîi un scurt popas pe pervaz şi, fără să mai cerceteze împrejurimile, a zburat direct pe rama geamului, unde, cu aceeaşi grabă şi sprinteneală, a început să-şi curețe penajul, pentru ca, puțin mai tîrziu, să-şi vîre capul sub aripă şi să adoarmă.

Dimineața, cînd s-a luminat, şi-a luat zborul spre treburile ei, iar noi, de data asta, am rămas s-o aşteptăm să vină din nou, seara, la culcare, la locul ei de pe rama geamului. Şi vrabia noastră nu ne-a dezamăgit nici atunci, nici în serile următoare. Nu ne-am putut niciodată dumiri de ce îşi alesese sălaşul de noapte tocmai în celula noastră şi nici cum, din zecile de ferestre ce se deschideau în fațada închisorii, toate identice şi la distanță egală una de alta, nu greşea niciodată şi o nimerea de fiecare dată pe a noastră. Cu o regularitate şi o precizie de cronometru, vrabia ateriza în fiecare zi pe pervazul ferestrei, imediat după apusul soarelui, cînd se lăsau primele neguri ale înserării.

Cum însă, cu cît înaintam spre iarnă, zilele se scurtau şi noaptea se lăsa tot mai devreme, vrabia, care se orienta după soare, nu după ceas, venea şi ea în fiecare seară mai devreme. În felul acesta, timpul, care se scurgea între venirea gardienilor pentru numărătoarea de seară şi verificarea gratiilor de la fereastră (operație ce se efectua cu punctualitate, mereu la aceeaşi oră) şi momentul cînd îşi făcea apariția vrabia, se tot scurta de la o zi la alta. Aşa se face că, într-o seară, vrabia a sosit înaintea orei la care veneau gardienii să ne numere. A zburat ca de obicei la locul ei, pe rama geamului, şi-a trecut de cîteva ori ciocul prin pene, şi-a afînat fulgii de pe piept şi se pregătea tocmai să-şi bage capul sub aripă, cînd uşa s-a deschis, şi gardianul, înarmat cu ciocanul de lemn cu care verifica starea gratiilor, a intrat în celulă şi s-a îndreptat spre fereastră. Era plutonierul poreclit de noi Parpanghel. Țiganul, înalt şi slab, mergînd drept şi chiar puțin lăsat pe spate de țanțoş ce călca pe tocuri, ca să-i răsune potcoavele de la cizme pe duşumele, s-a oprit în fața ferestrei, plin de demnitate şi pătruns de

importanța misiunii pe care avea s-o execute. Văzîndu-ne cum stăteam de încremeniți şi îi urmăream din ochi toate mişcările, şi-o fi închipuit că privirile noastre exprimau o nesfîrşită admirație pentru aşa mîndrețe de flăcău în uniformă! Nouă însă ni se făcuse inima cît un purice de teamă pentru vrabia noastră, pe care Parpanghel n-o văzuse încă. Nici cînd a ridicat ciocanul şi a izbit cu el în prima gratie nu i-au căzut ochii pe vrabia care, la zgomotul produs, a tresărit doar prin somn, fără să se trezească. Începusem să sperăm că va scăpa neobservată, mai ales cînd, nici la următoarea lovitură în zăbrele, nu s-a întîmplat nimic. La ultima lovitură am răsuflat chiar uşurați, văzîndu-l pe Parpanghel că se întoarce pe călcîie şi se pregăteşte să părăsească celula. Ne bucurasem însă prea devreme! Făcînd pirueta şi prea preocupat să-şi ajusteze centironul şi să-şi compună o atitudine şi un mers marțiale, Parpanghel a lovit din greşeală, cu coada ciocanului, geamul pe care stătea vrabia. De data asta, speriată din somn şi ciripind de spaimă, pasărea şi-a părăsit locul de odihnă şi a început să zboare prin cameră urmărită de Parpanghel, care voia neapărat s-o omoare. Fugărind-o, lovea cu ciocanul în paturile de fier şi înjura, fiindcă nu-şi atingea ținta, mărind panica bietei vrăbii, care căuta să se salveze zburînd dintr-un perete într-altul, nenimerind fereastra sau neîncumetîndu-se să zboare afară în întunericul nopții. Am încercat să intervenim cu cîte o rugăminte timidă, sperînd să-i înmuiem inima țiganului, dar parcă mai rău se înverşuna cînd ne auzea spunînd: „Lăsați-o, domnule plutonier, că nu face nici un rău!“ Deşi n-am izbutit să-l înduplecăm pe Parpanghel, se pare totuşi că cineva ne-a ascultat rugămintea, fiindcă, după ce a mai evitat cîteva lovituri de ciocan, vrabia s-a hotărît în sfîrşit să înfrunte bezna de dincolo de gratii şi, spre marea ciudă a țiganului, a zburat afară.

La exclamațiile spontane de bucurie care au izbucnit în celulă, manifestîndu-ne astfel satisfacția pentru rezultatul confruntării dintre Parpanghel şi vrabie, soldată cu succesul celei din urmă, s-au mai adăugat şi vorbele lui Titi Coşereanu, care au turnat gaz peste foc: „S-a dus să povestească celor de afară cum trăim noi în închisoare!“ Era mai mult decît putea suporta orgoliul rănit al țiganului! Furios, arătîndu-şi într-un rînjet răutăcios cei doi dinți din față, unul de aur şi altul de viplă, de care era aşa de mîndru, şi-a îndreptat de trei ori arătătorul spre noi, indicîndu-ne pe rînd, mai întîi pe Titi Coşereanu, care vorbise, şi apoi pe Paulică Bandu şi pe mine, care încă mai rîdeam: „Tu, tu şi tu! Ieşiți afară!“ După zece zile, cînd ne-am întors din beci, flămînzi şi înfrigurați, printre primele vorbe pe care le-am rostit a fost întrebarea: „Ce-i cu vrabia?“ „N-a mai venit!“ ne-au

răspuns camarazii care în acest răstimp rămăseseră în celulă.

O dată cu apropierea iernii, viața în celulă devenea, pe zi ce trece, tot mai grea. Pe de o parte, lipsa de aer din cauza aglomerației, într-un spațiu mult prea mic pentru nouă persoane laolaltă, ne obliga să deschidem fereastra, iar lipsa de căldură, caloriferul nefuncționînd decît sporadic şi numai un sfert de oră sau maximum o jumătate de oră pe zi, ne obliga s-o închidem cît mai repede pentru a nu îngheța de frig. Pe de altă parte, alimentația lăsa şi ea tot mai mult de dorit, slăbindu-ne la rîndul ei puterea de rezistență în fața rigorilor iernii. Aşa-zisa mîncare, atît la prînz, cît şi seara, era de cele mai multe ori o apă chioară, în care pluteau cîteva foi de varză murată. Din ce în ce mai rar, primeam o ciorbă cu alt conținut, iar atunci, de străvezie ce era, puteam număra pe fundul gamelei bucățile de cartofi sau boabele de arpacaş. Şi, ca şi cum lipsa de aer, frigul şi foamea n-ar fi fost de ajuns pentru a ne pune rezistența la încercare, administrația închisorii şi-a intensificat totodată şi represaliile, pedepsele cu izolarea în carcerele din beci curgînd cu nemiluita. Pentru orice fleac şi cîteodată chiar fără nici un motiv, gardianul îți făcea raport pentru nerespectarea regulamentului şi erai trimis pentru zece zile în beci, unde, pe lîngă frigul suplimentar pe care erai nevoit să-l înduri, mai ales noaptea, cînd trebuia să dormi pe cimentul gol şi umed şi nu ți se dădea decît o pătură să te înveleşti, nu primeai de mîncare decît o dată la trei zile. Părînd să vrea să ne ia şi ultima şansă de supraviețuire, cu ocazia unei percheziții generale, pe la începutul lunii octombrie, administrația a dispus confiscarea tuturor obiectelor vestimentare de lînă pe care le aveam asupra noastră, şi depunerea lor la magazie. Ni s-a spus că era un ordin al Ministerului de Interne, ca deținuții să nu mai poarte decît hainele primite de la închisoare şi că în componența echipamentului penal nu intră puloverele, iar în locul ciorapilor, sînt prevăzute obielele.

Măsura a dat naştere la proteste vehemente de disperare, mai ales din partea celor mai în vîrstă, care nu se vedeau trecînd iarna deposedați de cele cîteva lucruri mai călduroase de lînă, cîrpite, răscîrpite şi păstrate cu grijă de-a lungul anilor de puşcărie. Îndrăzneala de a fi încercat să înduplece administrația, să nu le ia puloverele şi ciorapii de lînă în pragul iernii, a fost şi ea plătită tot cu zile de beci. Cu toate riscurile, în zilele ce au urmat percheziției şi confiscării lucrurilor de lînă, în mai toate celulele s-a dezvoltat o nouă industrie artizanală de confecții, menită să înlocuiască măcar parțial pierderile suferite. Majoritatea păturilor au suferit în acele

zile amputări de cîțiva centimetri şi din lungime, şi din lățime. Fîşiile astfel obținute au fost destrămate, iar lîna extrasă, de proastă calitate, provenind din deşeuri, a fost întărită cu un fir de bumbac, scos din saltea. O dată materia primă pregătită în acest fel, s-a trecut la împletitul de ciorapi, de către cei care se pricepeau la tricotat şi aveau dosite prin ascunzători andrele confecționate din capete de sîrmă, găsite cîndva întîmplător, pe jos, prin curtea de plimbare. După cîteva zile de activitate febrilă, o parte din deținuți era din nou în posesia ciorapilor. Bucuria le-a fost însă de scurtă durată! La sfîrşitul săptămînii, o nouă percheziție i-a lăsat iar fără ciorapi. Cei care nu apucaseră să-şi acopere cu petice partea exterioară a ciorapilor, pentru a camufla materialul din care erau confecționați, au fost trimişi la beci, făcîndu-li-se raport de distrugerea „cazarmamentului“. Puținii deținuți, care cu acea ocazie şi-au putut salva ciorapii de privirile gardienilor, sau cei care au perseverat să-şi împletească alții noi au fost definitiv descurajați să mai continue lupta, cînd, la perchezițiile următoare, care s-au succedat la intervale de numai cîteva zile, vînătoarea după ciorapi a continuat. Neavînd încotro, au fost nevoiți să accepte formula impusă de administrație, adică: să poarte obielele pe care magazia închisorii le va distribui… atunci cînd le va primi!

Reacția mea, la confiscarea singurei perechi de ciorapi pe care o aveam, a fost mai radicală. Începînd cu acel moment, vară, iarnă, eu n-am mai purtat nici ciorapi, nici obiele, chiar dacă mi s-a mai oferit ocazia să port. În următorii şapte ani, am umblat desculț în bocancii cazoni de reformă, primiți de la magazia închisorii, care îmi erau cu cel puțin trei numere mai mari. Nu m-am mai simțit astfel la cheremul abuzurilor administrației şi am suferit mai puțin de pe urma frigului, decît dacă aş fi suferit de fiecare dată de pe urma confiscării repetate a ciorapilor şi a ideii preconcepute că iarna trebuie neapărat să porți ciorapi! Din păcate, un remediu similar, bazat tot pe principiul „cui pe cui se scoate“, nu era aplicabil şi în cazul zilelor de pedeapsă în beci. Cu cîte zece zile de izolare în beci nu te puteai obişnui, mai ales cînd astfel de stagii se repetau prea des. Combinației celor trei elemente de tortură, la care erai supus în regimul de izolare din beci, nu-i puteai face față numai printr-un efort de voință! Slăbiciunea provocată de înfometare (mîncare o dată la trei zile), de frig (temperaturi aproape de zero grade) şi de oboseală (din cauza frigului şi cimentului rece, nu te puteai odihni), îți epuiza toate forțele de rezistență. Dacă pentru cei mai tineri din închisoare, zece zile de pedeapsă în asemenea condiții erau istovitoare, pentru bolnavi sau cei mai în vîrstă

puteau echivala cu o sentință de condamnare la moarte. Tinerețea şi sănătatea m-au ajutat să scap de fiecare dată teafăr din beci. Dar, dacă pînă aici, de bine de rău, putusem suporta din cînd în cînd chinul celor zece zile, recuperîndu-mi după aceea foarte repede forțele, în numai o zi sau două fiind complet refăcut, lucrurile s-au schimbat cînd pedepsele au început să se întețească. Asprimea represaliilor a atins apogeul în plină iarnă, cînd, datorită viscolului şi gerului de afară, şi temperatura din beci a mai scăzut cu cîteva grade. Ofițerul politic reuşise să bage frica în noi. Devenisem de o prudență şi de o docilitate extreme. Nu mai îndrăzneam să întreprindem nimic care să le ofere gardienilor prilejul de a ne face raport de indisciplină. Eram pur şi simplu terorizați de ideea de a ajunge în beci. Într-o asemenea atmosferă de teamă şi de abstinență de la toate activitățile, care pînă atunci ne umpleau timpul, viața în celulă se făcuse tot mai apăsătoare, iar noi, cu moralul afectat, deveneam pe zi ce trece mai pesimişti şi mai irascibili. Pînă şi grupul nostru de mai tineri şi veşnic recalcitranți fusese redus la tăcere şi inactivitate. Nici nu era de mirare, fiindcă ajunsesem la capătul puterilor şi ne fusese frîntă şi ultima fărîmă de rezistență. Eu însumi, numai în cursul lunilor noiembrie şi decembrie, fusesem de patru ori pedepsit şi executasem în total, în şaizeci de zile, patruzeci de zile de beci. Răgazurile de cîte o zi sau două, pe care le-am avut între decadele petrecute în beci, nu s-au mai dovedit suficiente pentru a-mi putea recupera forțele. După fiecare stagiu de zece zile, mă întorceam în celulă mai slab şi mai istovit, iar la capătul ultimei pedepse, eram atît de vlăguit şi anemiat, încît abia mă mai țineam pe picioare. Gardianul, care venise să mă scoată din izolare şi să mă aducă înapoi în celula mea de baştină, m-a susținut de braț pe tot drumul de întoarcere. Nu din milostenie, ci fiindcă era grăbit! Nu avea răbdare să mă aştepte, cînd, după fiecare două–trei trepte pe care le urcam, eram nevoit să mă opresc şi să mă reazem de perete, fiindcă amețeam şi mi se întuneca vederea.

Brutalitatea represaliilor ne-a determinat să ne retragem pe o poziție de maximă prudență, în aşteptarea unor vremuri mai puțin vitrege. Cu toate măsurile de precauție luate, nu am reuşit să eliminăm complet riscurile de a cădea victime înverşunării cu care gardienii ne căutau nod în papură, pentru a ne face rapoarte de nerespectare a regulamentului. Mulți dintre noi am mai ajuns de cîteva ori în beci în iarna aceea, dar mai rar, dispunînd astfel de intervale mai lungi de timp între două pedepse, pentru a ne putea reface fizic. Ne-a fost uşor să remarcăm în această perioadă că primele patru celule din capătul secției noastre se bucurau de o atenție specială din partea

ofițerului politic, în privința persecuțiilor la care erau supuse. Frecvența cu care locatarii celor patru celule erau trimişi la beci era vădit mai mare decît a celorlalți deținuți de pe secție. Nu încăpea nici un dubiu că locotenentul-major Lupu concentrase în aceste celule deținuții cu dosarele cele mai încărcate şi considerați cei mai recalcitranți. Faptul că era vorba de o selecție făcută de biroul politic ne-a fost confirmat de mai multe ori, cu ocazia mutărilor efectuate în cursul toamnei şi iernii respective. Am putut constata de fiecare dată că celulele noastre din capătul secției nu au fost niciodată afectate de aceste operații sau dacă totuşi vreunul din noi a fost scos din celula lui, a fost mutat tot într-una din cele patru celule, destinate unei supravegheri mai atente şi unor represalii mai drastice.

Celula în care mă aflam era a doua din capătul secției. De la uşa noastră pînă la scaunul şi masa la care stătea şeful de secție nu erau mai mult de patru–cinci metri. Cu timpul, ne învățasem cu această vecinătate atît de apropiată, măsurîndu-ne vocile şi dozîndu-ne orice zgomot produs de vreo activitate interzisă, în aşa fel încît să nu ajungă la urechile gardianului. În schimb, nouă nu ne scăpa nici o mişcare sau deplasare a gardianului de la locul lui. Cu o adevărată răbdare de puşcăriaş, după mai multe zile de muncă asiduă cu un capăt de sîrmă de oțel, nu mai lung decît un chibrit, Paulică Bandu reuşise să străpungă tabla de fier care căptuşea uşa pe dinăuntru. Apoi, sfredelind şi lemnul din partea exterioară, obținuse un orificiu cît o gaură de car, dar care țintea direct spre masa gardianului, pe care îl puteam astfel ține sub observație, cîtă vreme nu-şi părăsea scaunul. Cînd pleca de la locul lui, îi puteam urmări parcursul prin crăpătura de sub uşă, umbra care i se reflecta pe mozaicul de pe coridor trădîndu-i trecerea prin fața celulei noastre. Cînd se îndepărta de uşa noastră, dispărea şi umbra. Cîtă vreme stătea pe scaunul lui sau cînd circula pe coridor, fără să-i vedem umbra pe sub uşă, erau singurele două momente în care ne încumetam să mai întreținem scurte convorbiri Morse cu alte celule. Vecinătatea celulei noastre de masa gardienilor avusese şi efectul de a produce o oarecare apropiere, un fel de relații intime cu unii din paznicii noştri. Cîțiva dintre ei, cînd se plictiseau prea tare de atîta singurătate şi stat degeaba pe coridor, luaseră obiceiul să vină să mai schimbe o vorbă cu noi. Fiindu-le însă interzis să intre în discuție cu „bandiții“, cărora nu aveau a le adresa cuvîntul decît pentru a le porunci, se asigurau mai întîi să nu fie surprinşi de vreun superior, mai ales de ofițerul politic, înainte de a ne descuia celula sub un pretext oarecare şi a sta cu noi de vorbă. Chiar numai stînd în cadrul uşii deschise şi angajîndu-se în cea mai banală conversație

cu deținuții, gardianul se făcea vinovat de încălcarea dispozițiilor şi se expunea unor grave sancțiuni. De cele mai multe ori, intra în vorbă întrebîndu-l pe cîte unul din noi despre profesiunea pe care o avea, dacă era însurat, dacă avea copii, unde locuise înainte de arestare etc. Cînd, după cîteva întrebări şi răspunsuri, atmosfera se destindea şi gardianul se simțea mai la largul lui, îi puneam şi noi cîte o întrebare despre familie, despre casă sau despre prețul vreunui produs alimentar ori articol de îmbrăcăminte. Aproape întotdeauna gardianul, dornic de vorbă, cădea în cursa pe care i-o întindeam şi răspundea spontan la întrebare. Imediat venea şi replica noastră, spusă pe un ton confidențial-complice: „Să nu aveți nici o grijă, domnule plutonier! Ştim că nu aveți voie să ne spuneți cît costă perechea de pantofi sau kilogramul de salam, dar de la noi nu va afla nimeni că ştim prețurile de la dumneavoastră!“ Acest fel de a-i sublinia culpabilitatea, chiar dacă îl speria, făcîndu-l uneori să plece de la uşa noastră, desigur fără să-şi arate îngrijorarea, îşi producea în timp efectul pe care ni-l doream: gardianul astfel compromis se simțea obligat să ne menajeze sau cel puțin să nu ne mai persecute cu tot dinadinsul, făcîndu-şi socoteala că era mai prudent din partea lui să se poarte în aşa fel, încît să nu ajungem să-l duşmănim. Spera să poată conta astfel în continuare pe discreția noastră. Teroarea de a fi acuzat de favorizarea unui deținut politic sau de complicitate cu el era atît de mare încît, datorită acestui şantaj, aproape pueril, reuşeam de multe ori să ne asigurăm un minimum de „omenie“ din partea unor gardieni. Cred că unii foloseau conversațiile cu noi în scop terapeutic, pentru a-şi trata complexul de inferioritate de care sufereau.

Un exemplu. Într-o seară, plutonierul Puică deschide uşa celulei. Avea chef de vorbă şi căuta un pretext de serviciu, cu care să-şi justifice prezența în cadrul uşii. Şi-a rotit ochii prin cameră, ca şi cum ar fi venit să verifice dacă totul e în ordine şi, negăsind nimic de reproşat, a sfîrşit prin a-şi opri privirea asupra lui Ştefan Nenițescu: „Cum te cheamă pe tine, bă?“ „Ştefan Nenițescu, domnule plutonier“, i-a răspuns cel întrebat, cu vocea stinsă, aproape şoptind. Era extrem de slăbit, dar cu tot aspectul inestetic al degradării fizice sub care se înfățişa, Nenițescu nu-şi pierduse nimic din distincția lui naturală, atrăgînd mai degrabă atenția prin atitudinea lui generală, prin felul lui de a vorbi (vocabularul ales şi eleganța exprimării), prin politețea lui deosebită, care îi permiteau să rămînă demn şi distant.

— Ce meserie ai avut, bă, afară?

— Am fost profesor, profesor universitar.

— Şi ce-i învăţai pe studenţi?

— Filozofia, i-a răspuns Nenițescu, ca să simplifice lucrurile. (Dacă nu mă înşel, avusese o catedră de estetică.)

— Ce, bă? Tu ai fost filozof? şi-a exprimat Puică neîncrederea, mai mult ca să cîştige timp. De fapt căuta o replică, pentru a nu rămîne mai prejos. Şi a găsit una care a părut să-l satisfacă:

— Toate meseriile e la fel! Dacă voiam, puteam şi eu să mă fac filozof, dar nu mi-a plăcut!

Cele mai multe perle de acest fel le-am cules însă în perioada examenelor gardienilor, care, conform unei dispoziții din acea vreme, fuseseră obligați să-şi completeze studiile elementare pînă la nivelul cerut de gradul pe care îl aveau. Pentru noi a fost o perioadă mai liniştită, de delăsare a vigilenței. Gardienii îşi neglijau îndatoririle şi nu ne mai supravegheau cu aceeaşi insistență şi frecvență prin vizetă. Stăteau mai tot timpul serviciului la masa lor din capătul secției şi învățau. Cînd era linişte, în celulă îi puteam chiar auzi buchisind cu glas tare şi repetîndu-şi lecțiile. Deseori, cînd oboseau, îşi ofereau în loc de recreație cîte o vizită la una din celulele din apropiere. Cele mai distractive vizite erau ale lui Parpanghel, care voia să ne pună în inferioritate cu cunoştințele lui proaspăt învățate. Simțindu-i slăbiciunea, ne minunam la tot ce ne spunea, iar cînd ne punea cîte o întrebare dintr-unul din manualele şcolare pe care tocmai îl răsfoia şi îi făceam nespusa plăcere de a nu şti să-i răspundem, țiganul nu-şi mai încăpea în piele de mîndrie. Uneori, față de atîta ignoranță, îşi manifesta chiar disprețul, spunînd: „Vezi, bă, că nu sînteți chiar aşa de deştepți cum credeți voi!“ O apreciere de care, într-o zi, a beneficiat şi Nenițescu. Parpanghel deschisese uşa celulei şi, cu aerul radios al omului care se ştia sigur pe victorie, ne pusese o întrebare-cheie: „Bă! Voi ştiți ce e ăla un antripoid?“ — la care Nenițescu, intrînd şi el în jocul nostru, declarase cu umilință că nu auzise niciodată de aşa ceva. Provocatorul acestor situații era, de obicei, George Sarry, care se pricepea cel mai bine să-i gîdile orgoliul țiganului.

Tot în cadrul măsurilor de maximă prudență, luate în acea vreme pentru a reduce cît mai mult riscurile de a ajunge la beci, ne-am decis să ne ascundem tot avutul nostru de obiecte ilicite într-un loc mai sigur. Cele cîteva ace de cusut, ca şi cei cîțiva „costici“ din celulă, fiind obiecte mai des întrebuințate, erau îndeobşte păstrate mai la îndemînă şi deci dosite superficial. De cînd însă, pentru un singur ac găsit la percheziție, erai pedepsit cu zece zile de beci, am luat hotărîrea să ne depunem averea într-o

ascunzătoare pe care gardienii să nu o poată descoperi, chiar dacă va fi şi pentru noi mai greu accesibilă. Prospectînd toate ungherele celulei, am căzut de acord asupra celui mai potrivit loc pentru depozitarea instrumentelor noastre şi am trecut la amenajarea lui. Doi din camarazii noştri ne-au asigurat paza la uşă, pentru ca George Sarry, Paul Bandu şi cu mine să putem lucra în linişte. Operația se petrecea sub pat, fiind vorba de scoaterea unui fragment din stinghia bătută în cuie de jur-împrejurul camerei, în partea de jos a pereților, unde se termina duşumeaua. Cum nu aveam nici un fel de instrumente adecvate, o asemenea muncă era destul de grea. Totuşi, cu răbdare şi numai prin forța mîinilor, am reuşit să dislocăm o bucată de stinghie, lungă cam de un metru şi jumătate, şi s-o scoatem de la locul ei, degajînd astfel capetele scîndurilor cu care era podită celula. Ajutîndu-ne apoi cu un „costică“, am rîcîit tencuiala din partea de jos a zidului pînă ce am obținut, între capătul scîndurilor şi perete, un spațiu suficient de larg prin care să ne putem strecura mîna sub duşumele. Acolo aveam să ne ascundem prețioasele noastre obiecte, urmînd ca apoi să aşezăm stinghia la locul ei, în aşa fel încît cuiele cu care fusese fixată să intre în aceleaşi găuri din care fuseseră smulse.

Pe cînd mă chinuiam să-mi vîr cît mai adînc mîna prin spațiul strîmt de acces de la capătul scîndurilor, spre locul de depozitare de sub duşumele pentru a-l curăța de sfărîmăturile de cărămidă şi resturile de moloz, am făcut o descoperire senzațională. Explorînd tot mai adînc locul, am dat cu vîrful degetelor de un material cu o consistență stranie, pe care, la început, nu l-am putut identifica. Pătrunzînd mai în profunzime, am simțit la pipăit că era vorba de hîrtie. Cu chiu cu vai, înaintînd milimetru cu milimetru, mi-am vîrît mîna şi mai adînc, pînă ce am putut prinde între vîrful degetelor şi scoate la lumină obiectul care îmi stîrnise curiozitatea. Erau o foaie de ziar din 1939 sau 1940 şi un caiet dictando, de felul celor pe care le foloseam la teze pe vremea cînd eram în liceu. Spre stupoarea noastră, caietul cuprindea numele membrilor unui cuib de frați de cruce, care consemnaseră, pe cîteva pagini, felul în care se desfăşuraseră şedințele pe care le ținuseră în celulă. Soarta caietului găsit sub duşumele a fost îndelung dezbătută în celula noastră, unii susținînd că trebuie să-l punem la loc, unde fusese ascuns, alții fiind de părere că trebuia distrus, pentru ca nu cumva să cadă în mîna administrației. Ne gîndeam la acei tineri cărora le aparținuse cîndva caietul, care acum, după ani de zile, ar fi fost imediat arestați şi condamnați dacă Securitatea le-ar fi aflat numele. Cea de-a doua părere s-a impus. Caietul a fost rupt în bucățele mărunte şi aruncate mai întîi în tinetă. După-amiază,

tineta a fost deşertată la W.C., ştergîndu-se astfel orice urmă a descoperirii noastre.

O CRIMĂ PERFECTĂ

Iarna a venit devreme în anul acela şi ni s-a părut nesfîrşit de lungă. Gerul de afară şi frigul din celula neîncălzită ne-au redus la un fel de stare de hibernare. Lipsa de aer din cauza aglomerației ne obliga să deschidem deseori fereastra. O dată cu aerul curat însă intra şi frigul, iar aburii respirației noastre se condensau pe pereții înghețați, sub formă de broboane de apă, care şiroiau apoi pînă jos pe podea, întreținînd în permanență o atmosferă umedă. Toți ne resimțeam de pe urma aerului viciat şi încărcat de vapori de apă pe care îl inhalam, dar cel căruia aceste condiții aveau să-i dăuneze cel mai mult a fost Alexandru Balş. Balş suferea de astm. În iarna aceea, boala i s-a agravat. Numai rareori primea cîteva tablete de efedrină, care îl ajutau să iasă din criză. Fie că medicamentul lipsea într-adevăr din farmacia cabinetului medical, fie că felcerul Ciortan, capricios din fire, refuza să-i dea mai mult de două–trei tablete, pretextînd că erau ultimele, Balş era oricum nevoit să le utilizeze cu economie şi numai în cazul crizelor acute. De multe ori însă rămînea fără, şi n-am să pot uita cum atunci asistam neputincioşi la acel spectacol oribil, al omului care respira spasmodic, cu gura căscată, ca peştele pe uscat, şi care ne privea cu ochii măriți de panică, cerîndu-ne parcă ajutor. Balş slăbea văzînd cu ochii. Rarele mese mai hrănitoare pe care le primeam, constînd dintr-un arpacaş mai gros sau o ciorbă cu mai mulți cartofi, le refuza. Se mulțumea să bea numai partea lichidă din gamelă, pretinzînd că de cîte ori mînca ceva mai consistent, i se stîrnea criza de astm. Orice insistență din partea noastră de a-l convinge să încerce totuşi să mănînce şi puținele alimente de o oarecare valoare nutritivă, ce ni se dădeau, a fost zadarnică. Nici Sandu Ghica, prin autoritatea ce i-o confereau studiile de medicină şi care îi era şi nepot, nu a reuşit să-i înfrîngă voința. Dacă în prima parte a iernii, Balş mai participa încă la discuțiile din celulă şi mai ieşea cu noi în curte la plimbare, în cea de-a doua parte, slăbiciunea fizică şi frecvența tot mai mare a crizelor de astm l-au făcut să nu mai părăsească celula şi, în cele din urmă, chiar patul.

Stătea mai toată ziua aşezat la marginea patului, cu coatele pe genunchi şi capul proptit în mîini, suflînd greu şi abţinîndu-se chiar de la vorbă, pentru a-şi menaja respiraţia. Era singura poziţie în care se chinuia mai puţin. Ajunsese să şi doarmă aşezat, punîndu-şi capul pe mantaua de zeghe făcută ghem pe genunchi. Crizele de astm continuau însă să se repete tot mai des şi, deşi băteam de fiecare dată la uşă, solicitînd ajutorul cabinetului medical, sanitarul Ciortan nici nu se sinchisea de starea bolnavului, care se înrăutăţea pe zi ce trecea. Pînă nici gardienii nu mai reacţionau la apelurile noastre, plictisiţi de cazul lui Balş, care pentru ei se banalizase. Cel mult, ne ameninţau pe noi cu bine cunoscuta lor formulă, răcnită de pe coridor: „Nu mai bate, bă, la uşă, că te bag la beci!“ Această situaţie s-a prelungit pînă la începutul primăverii, timp în care Balş nu a primit nici un fel de îngrijire medicală. Cele cîteva vizite pe care ni le-a făcut Ciortan s-au încheiat de fiecare dată cu aceleaşi vorbe: „N-am ce-i face! Nu avem medicamente!“ Cînd unul din noi îndrăznea să-i sugereze să trimită bolnavul la spital, la Văcăreşti, răspunsul era: „N-am aprobare!“ După părerea lui Sandu Ghica, boala lui Balş evoluase pînă aproape de limita de la care restabilirea nu mai era posibilă.

Afară, timpul începuse să se îndrepte. Zăpada se topise, şi vremea mohorîtă făcuse loc primelor zile mai luminoase. Întotdeauna, în închisoare, o dată cu primăvara renăştea şi speranţa, chiar dacă nu era justificată decît de schimbarea atmosferică. De data asta, a intervenit un element în plus, pe care l-am socotit pozitiv, îndreptăţindu-ne să nădăjduim într-o îmbunătăţire a situaţiei noastre. Într-o dimineaţă, comandantul închisorii a făcut turul celularului, însoţit de un personaj îmbrăcat în halat alb, pe care l-a prezentat drept medicul penitenciarului. Pentru mine, evenimentul a constituit o dublă surpriză; o dată, fiindcă pentru prima oară de cînd ne aflam la Piteşti, închisoarea primea un medic titular, iar în al doilea rînd, fiindcă, de îndată ce l-am văzut pe noul doctor, l-am recunoscut. Era fostul meu coleg de clasă, Sebastian Rădescu! Am fost colegi în tot cursul inferior al liceului, la Colegiul Naţional Sf. Sava. Rădescu era fiul unei modeste funcţionare din Bucureşti, rămasă văduvă. Din grupul de cîţiva colegi de clasă cu care legasem prietenie, cele mai strînse relaţii le avusesem cu Rădescu. Încurajarea venise şi din partea mamei, care, dîndu-şi seama că, dintre toţi camarazii mei de şcoală şi de joacă, Sebastian Rădescu era cel mai lipsit de mijloace materiale, îl reţinea deseori duminica la noi la masă sau ne dădea la amîndoi bani să mergem la cinema, la patinaj, iarna, sau cu barca pe Herăstrău cînd era vremea bună.

În clasa a cincea, amenințat să rămînă corijent, Rădescu se mutase la alt liceu. Am continuat totuşi să ne vedem o vreme, dar, încetul cu încetul, întîlnirile noastre s-au rărit, fiecare găsindu-şi noi prieteni printre colegii pe care îi frecventa zilnic. Apoi, ne-am pierdut urma definitiv. Mulți ani mai tîrziu, într-o seară ploioasă, trecînd prin Piața Romană, m-am auzit strigat. Era Rădescu! Ne-am îmbrățişat, bucuroşi de revedere. Ne-am adăpostit de ploaie sub o streaşină şi, în cîteva cuvinte, ne-am informat reciproc cu privire la situația fiecăruia din noi. Eu fusesem exmatriculat de la Drept şi intrasem în „cîmpul muncii“, unde, din cauza „autobiografiei“, nu reuşeam să mă mențin mai mult de cîteva luni în aceeaşi întreprindere. El era pe cale să absolve cu o oarecare întîrziere cursurile Facultății de Medicină. De altfel, de sub pulpana paltonului pe care îl purta apăreau poalele halatului alb al spitalului către care tocmai se îndrepta. Chiar se grăbea, fiindcă era de gardă. După ce ne-am notat adresele, ne-am despărțit cu promisiunea să ne căutăm şi să ne reîntîlnim, cît de curînd. N-am mai apucat s-o facem fiindcă, la scurt timp după aceea, am fost arestat.

Acum, la Piteşti, cînd uşa celulei noastre s-a deschis şi în cadrul ei, alături de comandantul închisorii, a apărut Rădescu, în ciuda anilor care trecuseră, l-am recunoscut imediat. Desigur, nu mi-am trădat în nici un fel surprinderea. Cum însă nici Rădescu n-a avut nici o tresărire şi nu şi-a modificat deloc expresia, n-am fost sigur că şi el m-a recunoscut. După plecarea comandantului, i-am informat, pe rînd, pe camarazii mei de celulă despre identitatea noului doctor, avînd grijă să nu fiu auzit de Braşoveanu, în care nici unul din noi nu avea încredere. Fiind convins că putem conta pe bunăvoința şi poate chiar pe complicitatea lui Rădescu, prima noastră hotărîre a fost să-l punem la adăpost de orice indiscreție, care ar fi putut să-i pericliteze situația. Ne-am angajat deci să nu mai spunem nimănui că îl cunoaştem şi să păstrăm secretul absolut în privința eventualelor contacte, pe care le-aş putea stabili cu el în viitor. Mai întîi am vrut însă să mă lămuresc dacă şi Rădescu mă recunoscuse, cînd, împreună cu comandantul, trecuse prin fața uşii noastre şi aruncase numai o scurtă privire în celulă. Dacă mă remarcase, eram sigur că va căuta să-mi vorbească. Am aşteptat însă în zadar două sau trei zile să ia vreo inițiativă în acest sens, ceea ce m-a determinat să cred că Rădescu nu mă recunoscuse. Faptul nu m-a mirat, deoarece o asemănare între deținutul de acum şi fostul lui coleg din vremea liceului era destul de greu de descoperit. Pentru a nu buscula lucrurile, m-am înțeles cu Sandu Ghica să ceară el să fie scos la doctor pentru consultație, iar eu să aştept în celulă rezultatul vizitei lui la cabinetul

medical. Plănuisem ca Sandu să solicite, ca de obicei, în locul lui Balş, care nu se putea deplasa, medicamente, un tratament adecvat sau transferarea lui la spital. Totodată, urma să-i ceară doctorului un unguent antireumatic, sub pretextul că unul din camarazii lui din celulă ar avea o criză de sciatică şi n-ar putea să umble. După două–trei zile de insistenţe pe lîngă şeful de secţie şi ofiţerul de serviciu, trei deţinuţi din celula noastră, printre care şi Sandu Ghica, au fost în sfîrşit duşi la cabinetul medical. O jumătate de oră mai tîrziu, Sandu se întorcea de acolo încîntat. Aducea veşti îmbucurătoare: dr. Rădescu promisese să-l consulte personal pe Alexandru Balş şi să ia apoi măsurile cuvenite. Pînă una-alta, i-a dat pentru bolnav cîteva tablete de efedrină, pe care le-a consemnat în registrul de consultaţii, în dreptul numelui pacientului. Cînd Sandu i-a pomenit şi de cazul deţinutului care suferea de sciatică, Rădescu se mai afla încă aşezat la biroul lui aşa că, vrînd să-i treacă şi lui numele în registru, l-a întrebat:

— Cum îl cheamă?

— Ioanid Ion, i-a răspuns Sandu.

Doctorul a scos din dulapul de medicamente un tub de saliform şi i l-a dat, cu următoarea recomandare:

— E ultimul tub pe care îl mai am în farmacie, şi nu ar trebui să-l dau unui singur pacient. Spune-i lui Ioanid că pentru el fac o excepţie. Ştie el de ce!

Nici că se puteau vorbe mai promiţătoare de bunăvoinţă şi care să ne îndreptăţească să gîndim că vom putea conta pe sprijinul lui Rădescu. Sigur că prima noastră dorinţă era să obţinem de la el informaţii politice. Am socotit însă că era mai potrivit să începem prin a-i pune la încercare bunele intenţii, făcînd mai întîi apel la sentimentele lui umane şi de prietenie de odinioară. Ideea ne-a venit abia peste cîteva zile, în timp ce Rădescu îl consulta pe Alexandru Balş. Deşi intrase în celulă şi se aşezase pe pat alături de bolnav, pentru a-i lua pulsul şi tensiunea arterială, mi-am dat seama că nu era posibil să intru cu el în vorbă, deoarece atît gardianul, care asista din pragul uşii la consultaţie, cît şi Braşoveanu, care se afla printre noi în celulă, ar fi prins de veste. Am pus atunci la cale un alt plan, legat de spusele doctorului Rădescu cu privire la tratamentul pe care urma să i-l aplice lui Balş. Hotărîse să-i facă de două ori pe săptămînă cîte o injecţie intravenoasă. Nu mai mi-aduc aminte ce medicament era, dar ştiu că, întrebîndu-i atunci pe doctorii noştri deţinuţi, ne-au spus că, pentru cît era de gravă starea sănătăţii lui Balş, fiolele prescrise erau un fel de apă de ploaie. Avînd deci în vedere că Rădescu urma să vină din nou, peste o zi

sau două, să-i facă injecția promisă lui Balş, am început de îndată pregătirile pentru a-mi pune planul în aplicare. Treaba era migăloasă şi mi-a luat destul de mult timp. Amira Caranfil a contribuit cu materialul necesar: un petic de pînză pe care l-a rupt din poalele cămăşii. Aveam nevoie de pînză colorată, şi Amira era singurul dintre noi care mai avea o cămaşă, proprietate personală, cu care fusese arestat, şi care îndeplinea condiția cerută: era kaki. Peticul de cămaşă trebuia să-mi țină loc de hîrtie, iar pentru scris aveam să folosesc acul şi ața. Textul pe care l-am compus şi cusut cu ață albă ieşea clar în evidență pe fondul kaki şi avea următorul cuprins: „În amintirea vechii noastre prietenii de la Sf. Sava, te rog să-i dai de veste mamei, care nu mai ştie nimic despre mine de patru ani, că sînt în viață şi sănătos. Îți garantez discreția absolută şi îți rămîn recunoscător. Adresa mamei: Intrarea Mihail Eminescu nr. 3 Bucureşti.“ O dată cusătura terminată, a urmat emoția aşteptării.

Două zile mai tîrziu, cînd Rădescu a venit să-i facă injecția lui Balş, am intrat în acțiune. Aşa cum ne înțelesesem, Sandu Ghica şi cu mine ne-am aşezat amîndoi pe pat, în stînga şi în dreapta bolnavului, oferindu-ne, unul să țină brațul nemişcat, iar celălalt să-i strîngă şi apoi să-i slăbească garoul, deasupra cotului. În acest timp, George Sarry, cu statura lui masivă, avea rolul să se posteze în aşa fel încît să le blocheze vederea spre patul lui Balş, atît gardianului, cît şi lui Braşoveanu. Totul s-a desfăşurat conform planului, şi atît de repede, încît nimeni nu şi-ar fi putut da seama de nimic, chiar dacă ar fi fost în imediata noastră apropiere. În vreme ce dr. Rădescu stătea aplecat asupra bolnavului şi îi făcea injecția, cu un gest rapid i-am vîrît în buzunarul de la piept al halatului mesajul pe care îl ținusem tot timpul în mînă, în aşteptarea momentului prielnic. Rădescu nu avusese nici cea mai mică tresărire de surpriză. Continuase să împingă la fel de calm pistonul seringii pînă la capăt, retrăsese apoi acul din venă, tamponase locul înțepăturii cu vată şi părăsise celula fără să spună o vorbă. Pentru noi, nu mai era nici un dubiu: prin atitudinea lui, Rădescu ne dovedise că acceptase acest prim act de complicitate cu noi. I-am apreciat chiar stăpînirea de sine, prin faptul că nici nu clipise cînd îi strecurasem mesajul în buzunar, ceea ce promitea din partea lui o comportare adecvată condițiilor de prudență şi conspirativitate în care trebuia să aibă loc contactele noastre viitoare. Impasibilitatea cu care reacționase la o situație atît de neaşteptată ne-a făcut o impresie excepțional de bună, îndreptățindu-ne să-i acordăm toată încrederea şi să-i lăsăm lui latitudinea de a decide momentul şi felul în care va înțelege să intre cu mine în contact. Peste alte două zile, Rădescu a venit

din nou să-i facă injecție lui Balş. Am procedat la fel ca şi prima dată, oferindu-ne să-i ținem brațul bolnavului. Deşi, cum am mai spus, condițiile într-o asemenea situație nu puteau asigura discreție unui schimb de cuvinte, ne aşteptam totuşi ca doctorul să se manifeste într-un fel oarecare, confirmîndu-ne printr-un semn cît de mic sau măcar o privire cu înțeles că acceptase să dea curs mesajului pe care i-l strecurasem în buzunar. Aşteptarea ne-a fost zadarnică; Rădescu prezenta o figură impenetrabilă. Adoptase o atitudine şi o preocupare strict profesionale. Ni s-a părut chiar că evită să ne întîlnească privirile. Deşi am considerat că exagerează, am fost din nou dispuşi să-i admirăm calmul şi ținuta distantă şi indiferentă pe care o afişa față de noi, atribuind-o aceluiaşi exces de prudență pe care îl arătase şi la primirea mesajului cu două zile în urmă. Cum i-a făcut injecția lui Balş, Rădescu ne-a întors spatele şi s-a îndreptat spre uşă. Ni s-a părut grăbit, aşa că am fost de-a dreptul luați prin surprindere cînd l-am văzut că se opreşte în prag, se întoarce spre noi şi ne apostrofează cu voce tare, pe un ton sever şi amenințător: „Țin să avertizez camera nr. 16 (era numărul celulei noastre) că, dacă se va repeta actul de indisciplină săvîrşit acum două zile față de mine, va avea de suportat consecințele!“

Cum, în timp ce vorbea, privise numai spre patul lui Balş, unde ne aflam Ghica, George Sarry şi cu mine, era limpede că avertismentul ne era adresat nouă; limpede pentru toți camarazii noştri care erau la curent cu acțiunea noastră, dar şi pentru comandorul Braşoveanu, care nu ştia nimic despre mesajul introdus în buzunarul lui Rădescu. La auzul amenințării rostite în mod atît de neaşteptat, am rămas înmărmuriți. Surpriza ne-a paralizat şi amuțit, aşa că n-am mai apucat să mai facem vreo mişcare sau să scoatem vreo vorbă, înainte ca Rădescu să trîntească uşa în urma lui. Prima reacție a venit din partea lui Braşoveanu, care s-a repezit să bată în uşa ce tocmai se închisese, cerînd cu glas ridicat doctorului să-şi precizeze acuzațiile şi să-i desemneze pe vinovați, deoarece el nu înțelege să se solidarizeze cu ei şi să sufere pentru faptele altora. Prea mult timp nu i s-a lăsat să-şi strige protestul, fiind tras înapoi de Titi Coşereanu şi de cei care se aflau mai aproape de uşă. Au încercat să-l calmeze, explicîndu-i că trebuie să fie vorba de o neînțelegere sau de o posibilă confuzie de persoană sau chiar de celulă, făcută de doctorul care era nou în serviciu şi încă nefamiliarizat nici cu celularul şi nici cu deținuții. Explicația era cam trasă de păr şi cu atît mai puțin convingătoare, cu cît Braşoveanu simțise că, în ultimele zile, în grupul nostru se petrecea ceva neobişnuit, ceva misterios, legat de vizita doctorului în celulă, un secret pe care ne feream ca

el să-l afle. Totuşi, la intervenţia lui Titi, Braşoveanu s-a potolit. Nu pentru lungă vreme însă. Cînd ne-a văzut discutînd pe şoptite despre posibilele urmări ale atitudinii lui Rădescu şi a observat apoi măsurile de precauţie pe care le-am luat pentru eventualitatea unei percheziţii, ascunzînd mai bine obiectele nepermise şi îmbrăcîndu-ne cu tot ce aveam mai gros, în aşteptarea izolării în beci, comandorul a izbucnit din nou. Plimbîndu-se nervos prin cameră, a început să monologheze cu glas tare, manifestîndu-şi indignarea faţă de cei care, prin atitudinea lor egoistă şi lipsită de scrupule, nu ţin seama şi de ceilalţi camarazi de suferinţă, expunîndu-i la represalii din partea administraţiei. Pe măsură ce vorbea, se înflăcăra, îşi susţinea şi argumenta cu tot mai multă vehemenţă punctul de vedere, cu vădita intenţie de a-i atrage de partea sa şi a-i mobiliza împotriva noastră (a lui George Sarry, Sandu Ghica şi a mea) pe ceilalţi locatari ai celulei, nebănuind că eram cu toţii complici în tentativa de a ni-l apropia pe Rădescu şi că numai el fusese ţinut în afara complotului. Ajuns la capătul peroraţiei, şi-a încheiat filipica îndreptată împotriva noastră pretinzînd o desolidarizare de noi, care să fie adusă şi la cunoştinţa administraţiei, pentru ca întreaga responsabilitate a faptelor să cadă numai asupra celor vinovaţi. Interpretînd tăcerea celor care îl ascultau drept aprobativă, Braşoveanu s-a îndreptat spre uşă, anunţîndu-şi intenţia de a-l chema pe ofiţerul de serviciu pentru a-i aduce la cunoştinţă că el şi camarazii lui nu se simţeau cu nimic vinovaţi faţă de doctorul penitenciarului, că nici nu ştiau ce li se reproşase şi că în orice caz se disociau de toate acţiunile contravenind regulamentului, pe care unii deţinuţi din celulă le-ar fi comis. În acel moment, Titi Coşereanu s-a interpus, tăindu-i calea şi încercînd pentru a doua oară să-l oprească, spunîndu-i că a bate la uşă şi a face apel la administraţie ar echivala, în ochii deţinuţilor, cu un act de delaţiune, de turnătorie. „Lasă-l, Titi, să bată, că doar ştim cu toţii că e, încă de la Aiud, omul de încredere al ofiţerului politic!“ i-a strigat Sandu camaradului nostru, turnînd astfel gaz peste foc.

Ori de cîte ori i se amintea atitudinea de la Aiud, cînd, însărcinat de biroul politic, acceptase să umble în fabrică, printre deţinuţi, cu o listă de subscripţii, cerînd condamnarea la moarte a celor care evadaseră din penitenciar, Braşoveanu se înroşea ca racul şi îşi pierdea cumpătul. Vorbele aruncate de Sandu au provocat aceeaşi reacţie: îmbrîncindu-l pe Titi, Braşoveanu s-a repezit spre uşă. N-a apucat însă să ajungă la ea. Ceea ce a urmat s-a petrecut foarte repede: Titi l-a tras de guler înapoi, George Sarry l-a trîntit cu un pumn la podea, iar Sandu, care se suise la patul al treilea pentru a ascunde un „costică“ în saltea, i-a sărit de sus, cu amîndouă

picioarele, pe piept! Deşi la auzul busculadei m-am grăbit să ies de sub pat, unde tocmai îmi puneam la adăpost, în ascunzătoare, mica mea trusă de scule (ac, croşetă şi „costică“), n-am mai avut timp să particip la judecata rapidă la care fusese supus Braşoveanu. Am mai apucat să asist doar la scena finală, în care Braşoveanu, palid la faţă, cu bărbia tremurînd, se ridica de jos, ţinîndu-se cu amîndouă mîinile de coaste. Cu ochi speriaţi, se uita la toţi cei din jur, care stăteau solidari în spatele lui Sandu Ghica şi Titi Coşereanu, aprobîndu-le din cap spusele: „Acum poţi să chemi gardianul şi să reclami că te-am bătut! Dar după aceea, tot cu noi rămîi şi în nici o altă celulă din închisoare nu vei mai avea viaţă bună!“ Avertismentul a fost pronunţat la timp şi şi-a făcut, probabil, efectul.

Excitaţi de cele întîmplate, nu l-am auzit pe gardian apropiindu-se, atras desigur de zgomotele insolite ce-i parveniseră din celula noastră. Ne-am trezit cu uşa deschisă brusc, şi cu el în prag:

— Ce scandal e aici?! Sau v-aţi bătut?

Toţi am rămas tăcuţi. Liniştea prelungindu-se, gardianul a devenit şi mai bănuitor. Ne cerceta pe rînd cu privirea, sperînd că figurile noastre îi vor destăinui ceva din cele petrecute. Ochii i s-au oprit asupra lui Braşoveanu, care mai păstra în trăsături şi expresie urmele emoţiilor prin care trecuse.

— Ia spune tu, bă! Ce s-a întîmplat aici?

— Nimic deosebit, domnule plutonier. S-a discutat mai aprins, fiindcă se apropia vremea „programului“ şi nu ne înţelegeam în privinţa celui care era azi de rînd să ducă tineta la W.C.

Deşi părea că Braşoveanu nu reuşise cu explicaţia lui să-i spulbere suspiciunile, gardianul n-a mai insistat. A plecat, ameninţîndu-ne că, dacă ne mai certăm, ne face raport şi ne bagă la beci. Pe Braşoveanu am continuat ca şi pînă atunci să-l ignorăm, iar el părea să se fi resemnat, împăcîndu-se cu soarta de a fi tratat mai departe ca un paria, în toate celulele închisorii din Piteşti prin care s-a mai perindat în anii următori. Atunci, în condiţiile date, nu ne puteam permite luxul de a fi mai îngăduitori cu oameni ca Braşoveanu, şi nimeni nu i-a plîns de milă pentru tratamentul dur la care era supus.

În ceea ce priveşte păţania noastră cu dr. Rădescu, deşi am trăit vreo zece zile sub tensiune, aşteptîndu-ne să fim anchetaţi de ofiţerul politic şi pedepsiţi, spre marea noastră nedumerire nu ni s-a întîmplat nimic, episodul neavînd nici un fel de urmări. Singura explicaţie pe care am găsit-o fenomenului se baza pe o argumentaţie destul de şubredă. Ne oprisem la

următoarea părere: frica lui Rădescu fusese mai puternică decît amintirea sentimentelor de prietenie care ne legaseră cu ani în urmă, în timpul şcolii. Ca atare, refuzase să-i transmită mamei mesajul meu, considerînd operaţia prea primejdioasă şi, totodată, vrînd să prevină orice încercare similară din partea noastră în viitor, ameninţase cu aplicarea de sancţiuni administrative în caz de recidivă. Faptul că nu s-au luat nici un fel de măsuri de represalii împotriva noastră ne-a făcut să credem că Rădescu nu l-a sesizat pe ofiţerul politic de cele întîmplate. Pe de altă parte însă, era greu de presupus că informaţia nu ajunsese la urechile politrucului, din moment ce gardianul de pe secţie fusese de faţă la scena în care doctorul ne acuzase de abateri de la disciplină. Adevărul nu l-am aflat niciodată. Din toată povestea ne-am ales numai cu mulţumirea de a fi scăpat nepedepsiţi şi cu gustul amar lăsat de experienţa pe care am avut-o cu Sebastian Rădescu, fostul meu coleg de liceu.

Pe doctorul Rădescu aveam să-l mai vedem venind la patul lui Balş, nu atît de des însă pe cît îi solicitam noi prezenţa, bătînd la uşă ori de cîte ori bolnavul făcea o criză de astm. Pe măsură ce trecea vremea, crizele de astm cu fenomene de sufocare se succedau tot mai des, iar doctorul Rădescu nu răspundea decît rareori la apelurile noastre, şi atunci numai pentru a veni în celulă şi a ne spune că nu are medicamente. De cele mai multe ori cînd băteam la uşă gardianul ne spunea că doctorul nu poate veni, fiind plecat din localitate, deşi ştiam că nu era adevărat. Plantonul nostru, Daniel Cantemir, cît şi camarazii noştri care, din cauza supraaglomerării din beci, erau izolaţi în celulele de pedeapsă din aripa clădirii care forma bara T-ului îl puteau vedea pe fereastră jucînd ping-pong în sala clubului gardienilor. Starea bolnavului era pe zi ce trecea mai critică. Insistenţele noastre de a cere internarea lui în spital şi între timp o îngrijire medicală adecvată nu aveau aproape nici un efect. Nu stîrneau nici măcar vreo vorbă de compasiune din partea doctorului, care se arăta chiar plictisit şi excedat de atîtea stăruinţe. Într-o zi, profitînd de turneul de inspecţie al unor ofiţeri şi civili, probabil de la Ministerul de Interne, reclamaţiile noastre s-au soldat totuşi cu un rezultat: chiar de a doua zi, doctorul a început să-i facă bolnavului o serie de şase sau opt injecţii. Nici nu s-a terminat bine seria de injecţii, făcute la interval de două–trei zile, că Alexandru Balş a început să facă febră şi să se plîngă de dureri la locul uneia din injecţii. Făcuse un flegmon în profunzime, la o fesă, probabil din cauza acului şi seringii nesterilizate. Degeaba am bătut cîteva zile în şir la uşă. Ni se răspundea că

nu e nimeni la cabinetul medical. Cam după o săptămînă de insistențe, şi-a făcut în sfîrşit apariția sanitarul Ciortan. Dîndu-şi seama de proporția pe care o luase infecția şi de gravitatea ei pentru starea sănătății şi aşa precară a bolnavului, ajuns la un grad de slăbiciune extremă, Ciortan s-a decis să intervină chirurgical.

Cum Balş nu mai putea umbla, Sandu Ghica, George Sarry şi cu mine l-am dus pe brațe la cabinetul medical, care se afla cu un etaj mai jos, pe bara T-ului. O dată ajunşi, l-am întins cu fața în jos, pe un fel de masă joasă, acoperită cu o muşama. După o anestezie superficială cu Kelen, Ciortan a ales, dintr-o cutie de metal cu mai multe instrumente, un bisturiu, pe care l-a şters cu un tampon de vată îmbibat în alcool, şi a procedat la incizie. Un jet de puroi a țîşnit pînă în mijlocul camerei, o dată cu geamătul lui Balş, care s-a sfîrşit într-o tuse înecăcioasă, prevestitoare a crizei de astm. Cu o pensetă, din aceeaşi cutie cu instrumente, pe care însă nu a mai dezinfectat-o, Ciortan a introdus prin incizia de circa şase centimetri lungime un dren dintr-o bucată de tifon răsucită. În timp ce-i făcea pansamentul, Balş era deja în plină criză de astm. Poate că Ciortan a fost şi el impresionat văzîndu-l cum se chinuia să respire precipitat, în încercarea de a compensa lipsa de aer şi senzația de sufocare. Altfel nu ne-am putut explica neaşteptata dărnicie cu care ne-a pus în mînă vreo zece tablete de Efedrină pentru Balş. În zilele următoare nu a mai venit să-i schimbe pansamentul bolnavului, care zăcea inert în pat, cu fața în jos şi cu o pernă sub bărbie, singura poziție pe care o mai suporta. Culcat pe spate se sufoca, iar aşezat la marginea patului nu mai putea sta din cauza slăbiciunii. Pansamentul făcut de Ciortan, îmbibat de sînge şi de puroi încă din prima zi, îi alunecase pe şoldurile scheletice, lăsînd rana descoperită. Drenul ieşise şi el, şi secreția purulentă se scursese în pat, năclăind cearceaful. Cele aproximativ trei săptămîni de aci înainte, cît a durat lunga agonie a lui Balş, au constituit şi pentru noi o probă grea.

Cît de mari erau suferințele lui Balş nu ne puteam da seama. Bolnavul nu mai vorbea deloc. Numai rareori, cîte un geamăt slab, ca o şoaptă, abia perceptibil, i se strecura printre buzele uscate. În fața suptă, cu trăsăturile împietrite, ca de mască mortuară, numai ochii mai dădeau semne de viață. Sandu Ghica stabilise cu el un cod: la întrebările pe care i le punea, Balş clipea o dată cu ochii pentru a răspunde da, şi de două ori pentru nu. Tot Sandu se străduia de mai multe ori pe zi să-l facă să înghită cîteva linguri de zeamă din ciorba care ni se dădea la masă, ceea ce îi reuşea din ce în ce mai rar. Se putea spune că bolnavul nu se mai hrănea deloc. Mi-aduc

aminte cum o dată, după ce izbutise să-l facă să înghită puțin lichid, cînd îi retrăsese lingura dintre buze găsise în ea un dinte. În acelaşi fel, fără durere şi fără să sîngereze, Balş a mai pierdut şi în zilele următoare cîțiva dinți. La toate rugămințile şi protestele făcute pe lîngă fiecare membru al administrației care se arăta la uşa noastră, primeam mereu acelaşi răspuns: „Cabinetul medical nu are medicamente şi nu este dotat cu mijloacele necesare pentru tratarea unor maladii mai grave. Tovarăşul comandant al penitenciarului a raportat cazul forurilor superioare, solicitînd transferarea bolnavului la spital. Pînă nu primeşte răspunsul de la organele de drept, nu poate lua nici o hotărîre, aşa că nu mai bateți la uşă degeaba!“ Ultima noastră intervenție, prilejuită de prezența ofițerului politic venit să asiste la „deschidere“, a beneficiat şi ea de acelaşi răspuns stereotip, la care s-a mai adăugat amenințarea de a pedepsi întreaga celulă pentru instigarea la dezordine, dacă mai batem la uşă şi mai vociferăm împotriva regimului de detenție şi a lipsei de îngrijire medicală. Starea fizică a lui Balş a continuat să se degradeze într-un ritm accelerat, pînă ce situația s-a stabilizat la un stadiu, la care era de neconceput că va mai supraviețui pînă a doua zi. Şi totuşi, deşi bolnavul nu mai prezenta decît aspectul unui cadavru, viața nu l-a părăsit încă multe zile de aci înainte. Respirația nu-i mai putea fi deconectată, iar pulsul era atît de slab, încît numai cu greu i-l mai puteai prinde. Ni s-a întîmplat chiar de mai multe ori, bănuind că bolnavul încetase din viață, să-i apropiem de nări un ciob de geam, pentru a observa dacă se abureşte. Singurele manifestări de viață, deşi bolnavul nu se mai alimenta deloc de zile întregi, erau momentele cînd sfincterele i se relaxau şi patul era inundat de urină şi fecale. Atmosfera pestilențială din celulă era de nedescris. La „închidere“ şi „deschidere“, gardienii din dreptul uşii noastre se țineau cu mîna de nas şi renunțaseră să mai verifice gratiile de la fereastră, grăbindu-se să treacă mai departe la celula următoare. De mai multe ori, unora dintre camarazii noştri li s-a întîmplat să vomite în tinetă, mai ales la vremea mesei. Sandu Ghica şi cu mine ne-am dovedit cei mai rezistenți la duhoarea care se instaurase în celulă, fiind singurii care ne-am putut ocupa pînă în ultimul moment de Alexandru Balş. Ne împărțisem munca. În timp ce Sandu, cu o răbdare şi un devotament de care eu nu mă simțeam capabil, se străduia să-i mai strecoare, din cînd în cînd, cu lingura, cîteva picături de apă în gură (în ciuda faptului că bolnavului îi dispăruse pînă şi reflexul deglutiției) sau se ostenea să-i refacă zilnic bandajul năclăit de puroiul ce se scurgea peste noapte din rana care nu i se mai închidea, eu îmi luasem sarcina cotidiană de a întreține cît de cît acea mai mult decît

relativă curățenie posibilă în condițiile date. Spălam cearceaful, rufele şi pansamentul bolnavului de cîte ori era nevoie, şi era nevoie cam de două–trei ori pe zi, ceea ce însemna un consum de apă şi de săpun care depăşea cantitățile ce ne stăteau la dispoziție. Eram deci nevoiți să-i cerem gardianului să ne permită să mai mergem la W.C., cel puțin o dată sau de două ori în plus față de „programul“ obişnuit, pentru a ne umple din nou hîrdăul cu apă şi a ne deşerta tineta. Or, asemenea pretenții în închisoare erau întotdeauna întîmpinate cu refuzuri, amînări şi tergiversări din partea gardianului, urmate de insistențele noastre, consecințele acestor confruntări între reaua lui voință şi perseverența noastră ajungînd deseori să ne coste cîteva zile de beci. În privința rației de săpun, mult prea mică şi pentru consumul necesar obişnuit, am reuşit să-i compensăm lipsa, făcînd fiecare economii din porția lui şi recurgînd şi la ajutorul celulelor vecine. Nu voi uita niciodată efortul de a-mi înfrînge scîrba, efort pe care îl făceam de fiecare dată cînd spălam cearceaful şi nu reuşeam să îndepărtez de pe pînză stratul aderent de puroi cleios şi rău mirositor, decît rîcîindu-l cu unghiile. Ştiam că toată osteneala noastră desfăşurată în jurul bolnavului inert şi inconştient, în încercarea de a-l menține într-o stare igienică decentă, şi a-i purta de grijă omeneşte, nu mai servea la nimic. Ştiam că Balş era iremediabil pierdut şi totuşi ne-am impus să continuăm să-l îngrijim în acelaşi fel. Ne făcuserăm din acest program penibil o datorie. Poate chiar o penitență. Era poate şi ultimul fel în care îi mai puteam arăta toată prețuirea de care se bucurase printre camarazii lui de închisoare.

Pe măsură ce timpul trecuse, fără ca administrația să ia vreo măsură pentru a-i salva viața, pentru noi devenise tot mai limpede că, de fapt, Balş fusese în mod deliberat condamnat la moarte, sentința urmînd să fie executată prin refuzul asistenței medicale. Tot atît de limpede avea să ne fie în acele zile strădania autorităților de a face din acest evident asasinat o crimă perfectă. Pregătirea scenariului, pus la cale de administrație pentru a-şi atinge țelul, a început într-o dimineață la „deschidere“, la care, spre surprinderea noastră, venise să asiste şi directorul penitenciarului. Nu-l mai văzusem de multă vreme, deşi, de cînd se îmbolnăvise Balş, cerusem de nenumărate ori să fim scoşi la raportul lui. Ni se răspunsese însă de fiecare dată că „tovarăşul comandant“ e plecat din localitate. Văzîndu-l acum în fața uşii noastre, ne-am grăbit să-i atragem atenția asupra cazului lui Balş, fără să ne dăm seama în acel moment că deveneam astfel părtaşi involuntari la piesa care începuse să se joace şi în care era prevăzut şi rolul nostru. Surpriza pe care şi-a manifestat-o față de starea în care se afla Balş,

ca şi indignarea şi furia cu care s-a răstit la ofițerul de serviciu, reproşîndu-i faptul că situația bolnavului nu-i fusese raportată la timp, au reuşit aproape să ne convingă de sinceritatea lui. Cu toată neîncrederea cronică de care sufeream față de orice făgăduială a administrației, o oră mai tîrziu, ultimele suspiciuni ni s-au spulberat. Comandantul se ținuse de cuvînt: doctorul Rădescu şi sanitarul Ciortan au venit la căpătîiul lui Balş pentru a face, după spusele comandantului, „tot ce era omeneşte posibil pentru bolnav“, pînă ce va sosi autorizația de internare în spital, cerută de urgență. Din acel moment, comportarea administrației s-a schimbat ca prin farmec. Între cabinetul medical şi celula noastră s-a stabilit un du-te-vino absolut de neînchipuit, după toată perioada de săptămîni de zile caracterizată printr-o totală indiferență față de soarta lui Balş. Primeam de cîte cinci–şase ori pe zi fie vizita doctorului, fie pe cea a sanitarului. Cu o conştiinciozitate pe care nu le-o cunoşteam, îi curățau chiar ei rana bolnavului şi îi refăceau pansamentul ori de cîte ori era nevoie, cu bandaje proaspete, nemailăsîndu-ne pe noi să le spălăm şi să le reutilizăm pe cele vechi. Pretextul lipsei de medicamente nu a mai fost invocat. Dimpotrivă, chiar a doua zi, în timp ce doctorul îi făcea bolnavului o injecție, a apărut din nou comandantul, care, după ce s-a informat despre diagnostic şi tratamentul prescris, i-a recomandat în mod insistent lui Rădescu să nu facă nici un fel de economie la medicamente. Dezlegarea dată de comandant şi-a produs imediat efectul printr-o adevărată avalanşă de tot felul de medicamente, sub formă de tablete, picături sau fiole, urmînd să fie administrate bolnavului atît pentru tratarea astmului şi a rănii care se infectase, cît şi pentru a-l fortifica şi a-i compensa lipsa de vitamine, calciu etc. De cele cîteva feluri de injecții, între care nu lipsea penicilina, se ocupau, pe rînd, cînd doctorul Rădescu, cînd felcerul Ciortan. În privința celorlalte medicamente, a tabletelor şi a picăturilor, doctorul ni le încredința nouă, spre a i le administra bolnavului, la intervalele prescrise. Dacă la începutul tratamentului, din cauza dozelor masive de antibiotice ce i-au fost inoculate, ne-am lăsat amăgiți de speranța unei posibile restabiliri a sănătății lui Balş, în zilele următoare toate iluziile ni s-au spulberat. Organismul lui Balş nu mai reacționa în nici un fel la nici un tratament! Mă refer la cele inoculate cu seringa, pentru că tabletele şi picăturile oricum nu reuşeam în nici un chip să-l facem să le înghită. Şi, cu toate că îi spuneam doctorului că nu era posibil să i le administrăm, de fiecare dată Rădescu ne lăsa altele, îndemnîndu-ne să mai încercăm. La căpătîiul bolnavului şi pe pervazul ferestrei se acumulaseră astfel o mulțime de cutiuțe şi sticluțe cu medicamente, o adevărată mică farmacie,

cum nu se mai văzuse în vreo celulă de puşcărie. Zădărnicia acestei îngrijiri venite prea tîrziu era zilnic însoțită şi de nelipsitul ritual birocratic al consemnării în registrul de consultații al cabinetului medical a medicamentelor prescrise în acea dimineață. Cum însă cel ce beneficia de medicamente trebuia să semneze de primire, iar Balş nu mai era capabil s-o facă, Ciortan ne cerea nouă să semnăm în locul bolnavului. În mod obişnuit, pentru cele cîteva aspirine sau antinevralgice, pe care cînd şi cînd le primeam de la cabinetul medical, nu ni se cerea să îndeplinim această formalitate. Acum, Ciortan ținea să ne spună de fiecare dată cînd ne prezenta registrul la semnat că, în calitatea lui de gestionar al farmaciei, în cazul de față avea nevoie de confirmarea noastră de primire, pentru a justifica eliberarea unor medicamente aşa de scumpe. Deşi nu ridicam nici o obiecție la depunerea semnăturii, Ciortan ne plictisea zilnic cu această explicație, prin care, credeam noi, nu voia decît să se laude şi să-şi dea importanță, arătîndu-ne cîte responsabilități îl copleşeau. Viitorul avea să ne infirme această părere.

Pe zi ce trecea, tratamentul la care Balş continua să fie supus căpăta un aspect tot mai macabru. Fiecare din nenumăratele injecții ce i se făceau zilnic lăsau mai degrabă impresia unor acte de profanare decît de asistență medicală. Nici un sunet nu ieşea din gura încleştată, cu buzele încremenite strîmb pe partea în care îşi pierduse dinții, şi nici o tresărire nu anima trupul inert, cînd acul seringii străpungea pielea uscată şi îngălbenită ca pergamentul. Toată agitația inutilă, desfăşurată în jurul patului bolnavului, ca şi manipularea cu gesturi competent profesionale a trupului părăsit de orice reflexe şi examinarea pe rînd a brațelor şi picioarelor scheletice, în căutarea unei vene mai aparente sau a unui loc încă intact pentru o nouă injecție, păreau tot atîtea acte lipsite de decența minimă, datorată omului care trăgea să moară. Deşi le-am vorbit în acest sens şi doctorului, şi sanitarului, amîndoi ne-au dat acelaşi răspuns: „Noi avem obligația să facem tot ce putem pentru a salva viața unui bolnav!“ Dacă am fi fost în prima noastră zi de închisoare, afirmația lor ni s-ar fi părut, poate, normală. Avînd însă experiența anilor petrecuți în detenție, ştiam că viața unui deținut politic avea, în ochii corpului medical al M.A.I., exact aceeaşi valoare pe care o avea şi în ochii tuturor celorlalți membri ai organelor de represiune comuniste, de la anchetatori, procurori şi judecători, pînă la gardienii şi ofițerii care ne păzeau. În cazul de față, se mai adăuga şi reputația personală a lui Ciortan, care răspunsese de îngrijirea medicală a deținuților pe durata experimentului „reeducării“ din Piteşti. Paulică

Bandu, care se găsea în celula noastră, era cel mai în măsură dintre noi să constate discordanța dintre atitudinea lui de atunci şi cea de acum, pe care pretindea că i-o dicta conştiința lui profesională. În timpul „reeducării“, Paulică fusese crunt bătut la tălpi de echipa renumitului Țurcanu. Plăgile provocate s-au infectat, dar Paulică n-a fost dus la cabinetul medical decît într-un tîrziu, cînd rana de la un picior începuse să se cangreneze. Țesuturile din talpă, zdrobite sub loviturile de coadă de mătură, se înnegriseră şi intraseră în putrefacție, iar infecția pătrunsese în adîncime, pînă la os. Față de gravitatea cazului şi de durerile insuportabile acuzate de rănit, Ciortan nu găsise altceva mai bun de făcut decît să-i dea un antinevralgic, să-i spună rîzînd batjocoritor: „Ce-ai pățit, bă? Te-a muşcat o albină?“ şi să-l trimită înapoi în celulă. Numai Dumnezeu şi vigoarea tinereții l-au salvat pe Paulică de septicemie. S-a chinuit multă vreme, fără nici un ajutor de la cabinetul medical, dar pînă la urmă s-a vindecat. Mai păstra ca singure amintiri o cicatrice şi protuberanța unui os la laba piciorului. Şi, bineînțeles, nu-l putea uita pe Ciortan, mai ales cînd îl auzea vorbind acum de conştiință profesională. Aşadar, în virtutea acestor surprinzătoare declarații de ataşament la principiile stipulate de jurămîntul hipocratic, dr. Rădescu şi sanitarul Ciortan, lipsiți de orice urmă de bun-simț şi de discreție, n-au contenit să-l asalteze pe Balş cu medicamente şi injecții, tulburînd fără nici un respect intimitatea ultimelor momente ale muribundului.

Balş s-a stins din viață într-o zi pe la ora prînzului. Nici o mişcare şi nici un sunet nu i-au semnalat sfîrşitul. Sandu, care tocmai voia să-i aşeze mai bine perna de paie sub cap, şi-a dat seama că firul de aer abia simțit al respirației se întrerupsese. Pulsul, de asemenea. Tăcuți, ne-am strîns cu toții în jurul patului. Titi Coşereanu a spus o scurtă rugăciune. Trecerea de la cele cîteva clipe de reculegere la reluarea contactului cu realitatea vieții penitenciare a fost crudă şi, cu toată adaptarea noastră la mediul înconjurător, ne-a şocat. Am bătut la uşă pentru a anunța decesul lui Balş. „Nu mai bate, bă!“ ne-a strigat din capătul coridorului sergentul-major Puică, de serviciu pe secția noastră. Am insistat. L-am auzit înjurînd! Însă am continuat să batem, pînă ce l-am făcut să vină la uşa noastră. Furios, Puică ne-a apostrofat prin vizetă, amenințîndu-ne cu izolarea. Cînd i-am spus despre ce era vorba, s-a potolit. „Bine! Aşteptați mai întîi să termin cu împărțitul mesei!“ Şi Puică s-a întors la capătul secției, de unde începuse să împartă masa. Auzeam cum trăgea pe rînd zăvoarele, cum deschidea uşile

şi cum bătea cu polonicul în fiecare gamelă pe care o umplea. A ajuns şi la celula noastră. În timp ce ne distribuia raţiile, ne-a spus să ne grăbim cu mîncatul, ca să poată scoate mai repede gamelele goale din celulă, pentru că numai după aceea va avea timp să-i raporteze ofiţerului de serviciu că „are un mort pe secţie“. Ne-am gîndit deci să mîncăm, stînd aşezaţi ca de obicei pe cele două paturi de jos. Unul din ele era al lui Balş. În fine, a venit şi vremea să scoată gamelele goale din celule, după care am primit vizita ofiţerului de serviciu. I-a urmat Ciortan, care, în calitate de reprezentant al cabinetului medical, „a constatat moartea deţinutului Balş Alexandru“.

Apoi s-a scurs o bună bucată de timp, fără să mai apară cineva. Am bătut la uşă, crezînd că am fost uitaţi. Sergentul-major Puică ne-a explicat prin vizetă că mai sînt de îndeplinit anumite formalităţi de către plutonierul de la grefa închisorii, care însă era plecat în oraş. A trecut mai bine de o oră pînă ce s-a întors şi a venit la noi în celulă cu un dosar sub braţ şi înarmat cu utilajul de luat amprentele digitale: o placă neagră şi o rolă de pîslă îmbibată cu tuş. S-a apropiat de patul pe care zăcea Balş, cu faţa în jos, în aceeaşi poziţie în care stătuse în ultima vreme şi în care îl surprinsese şi moartea. I-a luat mai întîi degetele de la mîna stîngă, le-a apăsat pe rînd pe placa întinată cu tuş şi le-a aplicat pe locul prevăzut pentru fiecare în parte pe fişa dactiloscopică. Vrînd să facă aceeaşi operaţie cu degetele de la cealaltă mînă, lucrurile s-au complicat. Mai întîi, fiindcă braţul drept al lui Balş nu mai era aşa de uşor accesibil, fiind de cealaltă parte a patului, spre perete, unde alunecase chiar de pe saltea şi atîrna în spaţiul dintre pat şi perete. În al doilea rînd, repulsia evidentă a plutonierului de a se atinge de mort îl împiedica să întoarcă trupul pe cealaltă parte sau să se aplece peste el, ca să-i degajeze braţul. În faţa acestei situaţii, plutonierul şi-a manifestat nemulţumirea, răstindu-se la noi: „Păi bine, bă! Doar ştiaţi că moare! De ce n-aţi raportat cu cîteva zile mai devreme, ca să fi venit să-i iau amprentele cît mai mişca!?“ Deşi cuvintele plutonierului ne-au indignat, ne-am dat seama că nu le spusese nici în batjocură, nici din cinism. Vorbise serios. Vorbise cu toată sinceritatea şi inocenţa amoralităţii lui, a omului practic, a funcţionarului eficient, desensibilizat şi opac la considerentele sentimentale nefolositoare. Vorbise adevăratul birocrat! Oferindu-mă să-i iau eu amprentele de la mîna dreaptă, plutonierul mi-a întins placa şi foaia dactiloscopică, fără să-şi facă scrupule în privinţa abaterii de la regulament, pe care o săvîrşise. Era încîntat că scăpase de neplăcuta corvoadă şi s-a mulţumit să-mi dea indicaţii, în timp ce, suit în patul lui Balş, mă străduiam

să-i mînuiesc degetele înțepenite de la mîna care-i atîrna pe lîngă perete. Cînd şi această formalitate s-a încheiat şi uşa s-a închis în urma plutonierului de la grefă, ni s-a părut din nou că am fost uitaţi.

A trecut vreo jumătate de oră de linişte absolută pînă ce coridorul s-a animat iar de glasurile şi de paşii mai multor persoane, care s-au apropiat de celula noastră. Plutonierul Puică a tras grăbit zăvoarele, a dat uşa de perete şi s-a ferit respectuos la o parte, dezvăluindu-ne un întreg Stat Major în uniforme înşirate în faţa celulei. În frunte stătea comandantul închisorii, flancat de o parte şi de alta de dr. Rădescu şi de sanitarul Ciortan. În spatele lor, în afară de ofițerul de serviciu, se mai înghesuiau vreo cîțiva dintre ofițerii şi gardienii penitenciarului. Căutînd să-şi compună o mină adecvată şi să adopte tonul şi cuvintele potrivite ale omului impresionat şi pătruns de solemnitatea momentului, comandantul ne-a ținut un lung monolog, străduindu-se să-şi arate compătimirea pentru suferințele lui Balş şi regretul pentru pierderea unui om de valoarea lui. Voia să fie convingător, dar se vedea că-i venea greu şi că nu-i era la îndemînă să joace un asemenea rol. Şi-a dat totuşi silința pînă la capăt, mimînd cum s-a priceput mai bine părerea lui de rău, că un om atît de „bine pregătit“ cum fusese Balş, care „ar mai fi putut fi de folos societății“, nu putuse fi salvat. Cu aceste cuvinte, comandantul şi-a încheiat simulacrul de necrolog, rostit cu vădită trudă în fața asistenței în uniforme de pe coridor şi a celei în zeghe vărgate din celulă. De altfel, tot acest fals ceremonial, desfăşurat cu mimica şi cuvintele de circumstanță, ne era destinat nouă şi nu urmărise nicidecum cinstirea memoriei mortului din celulă. Faptul că auditoriul în uniforme M.A.I. stătuse nemişcat şi îl ascultase cu evlavie nu avea de ce să-l mire pe comandant, pentru el nefiind un secret că subalternii lui fuseseră convocați ca simpli figuranți. Ar fi putut să-l intrige, în schimb, atitudinea noastră, a celor în costume vărgate, care îi ascultasem discursul la fel de nemişcați ca şi ciracii lui, din cu totul alte motive. Rămăsesem de fapt înmărmuriți la auzul spuselor comandantului, deşi lipsa de sinceritate a sentimentelor lui pioase, de care voise să ne convingă, era străvezie. Ceea ce ne uimise şi nu puteam înțelege nu fuseseră însă minciunile pe care le debitase şi nici ipocrizia comportării lui, prefăcătoria şi înşelătoria fiind nu numai însuşiri profesionale de bază, ci şi calități esențiale, fără de care portretul moral al oricărui ofițer de Securitate n-ar fi fost complet. Nu ne puteam explica motivul care îl determinase pe comandant să-şi pună în joc toată fățărnicia şi talentul de simulant, pentru a se arăta îndurerat de moartea lui Balş. Nedumerirea noastră avea să crească şi mai mult, cînd, după o scurtă pauză,

comandantul şi-a reluat discursul. Şi-a mai exprimat o dată regretul pentru decesul lui Balş, făcînd menţiunea (probabil cu dispensă specială de la Partid, de a recurge la „superstiţii“) că „aşa i-a fost scris“ şi că orice ai face „nu te poţi împotrivi soartei“. Apoi, pornind de la această concluzie, a început să vorbească de inutilitatea tuturor străduaniilor ce fuseseră depuse pentru a-l salva pe Balş. „Aţi fost şi voi martori că n-am precupeţit nici un efort pentru a-l îngriji cum trebuie şi n-am făcut nici o economie la medicamente! Ştiţi şi voi foarte bine ce multe medicamente a primit, că doar aţi semnat pentru ele!“

În acel moment, a intervenit doctorul Rădescu: „Tovarăşe comandant, am adus registrul de medicamente, ca să vă arăt că ne-am conformat ordinului pe care ni l-aţi dat în privinţa îngrijirii bolnavului.“ Şi, fără să mai aştepte vreo invitaţie, Rădescu a venit cu registrul în faţa comandantului, l-a deschis la data la care începuse tratamentul intensiv, aplicat mult prea tîrziu bolnavului (cînd era deja condamnat) şi, întorcînd pagină după pagină, i-a prezentat lista nenumăratelor medicamente prescrise lui Balş, pentru care semnasem de primire, fie Sandu Ghica, fie eu. „Să ştiţi că nici la cel mai bun spital din Bucureşti nu i s-ar fi dat altă medicaţie, dar boala îi afectase atît de grav organele vitale, cum erau inima şi plămînii, încît o însănătoşire n-a fost cu putinţă.“ Comandantul i-a pus cîteva întrebări doctorului, cerîndu-i diferite lămuriri în privinţa evoluţiei stării bolnavului de-a lungul tratamentului ce-i fusese aplicat, la care Rădescu i-a răspuns cu afectată competenţă, traducîndu-i totodată în limbaj profan terminologia medicală pe care o folosea. Străduania comandantului de a-şi arăta interesul pentru cazul lui Balş, ca şi răspunsurile doctorului erau atît de vizibil cusute cu aţă albă, încît nu încăpea nici o îndoială că făceau parte dintr-un dialog pregătit dinainte pentru a fi purtat în faţa noastră. Dar, dacă graţie ostentaţiei şi grosolăniei cu care şi-au jucat rolul în faţa uşii noastre, cei doi actori s-au dat de gol, făcîndu-ne să vedem falsul şi ipocrizia preocupării pe care o mimau, motivul pentru care recurseseră la această mascaradă ne-a rămas ascuns. Nu găseam răspuns la o serie de întrebări: de ce atîtea eforturi pentru a ne convinge că nu ei erau vinovaţi de moartea lui Balş? De ce ne solicitau mărturia pentru a atesta că făcuseră totul pentru a-i salva viaţa? De ce încercau să se acopere cu lista medicamentelor consemnate în registru şi cu semnăturile noastre? Faţă de cine erau vinovaţi şi în faţa cui trebuiau să se justifice, dovedind cu „probe“ că procedaseră corect, cînd ani de zile ne arătaseră prin fapte concrete că, atunci cînd era vorba de viaţa deţinuţilor politici, nu aveau de dat socoteală nimănui? Singura explicaţie

plauzibilă pe care am găsit-o acestei stranii atitudini din partea administrației, dar care nu ne-a fost niciodată confirmată, era următoarea: cineva, o instituție occidentală sau o personalitate străină, ceruse pe cale oficială informații despre soarta lui Alexandru Balş sau intervenise în favoarea lui. La capătul dialogului dintre cei doi, am avut neta impresie că se aşteptau sau chiar îşi doreau o vorbă de aprobare din partea noastră. Au urmat însă cîteva momente de tăcere penibilă. Parcă am fi fost vorbiți: într-un fel de dezaprobare mută, nici unul dintre noi n-a spus nici un cuvînt, n-a schițat nici un gest şi nici privirile nu ni le-am încrucişat cu cei de la uşă. Penibilul situației se prelungise peste măsura suportabilului, cînd s-au decis, în sfîrşit, să ne părăsească, vizibil decepționați şi petrecuți parcă de tăcerea noastră, pînă la ieşirea din celular.

A mai trecut iarăşi mai bine de o jumătate de oră pînă ce uşa celulei noastre s-a deschis din nou. De data asta, era plutonierul de la magazie, care ne-a aruncat în cameră un rînd de lenjerie, un costum de haine şi o pereche de pantofi. Proveneau din bagajul lui Balş, bagaj care avusese şi el acelaşi itinerar ca şi proprietarul lui, urmărindu-l în transferurile de la o închisoare la alta şi zăcînd cu anii prin magaziile penitenciarelor respective. Deşi boțite şi mirosind a mucegai, hainele erau încă în stare bună. „Dezbrăcați-l de efectele penale şi îmbrăcați-l cu hainele lui! Hainele penale şi cazarmamentul (adică pătura şi cearceaful) le predați tovarăşului plutonier!“ ne-a zis magazinerul, arătînd spre plutonierul Puică. Puică, la rîndul lui, ne-a spus să batem la uşă cînd vom fi gata şi, după ce a încuiat şi a tras zăvoarele, s-a dus să-şi vadă de treabă. Rămaşi singuri, ne-am apucat să facem ceea ce nici unul din noi nu mai făcuse: toaleta mortului. Am procedat aşa cum auzisem şi reținusem de la alții şi cum ne-o permiteau împrejurările. O dată dezbrăcat de hainele de puşcăriaş, am şters tot corpul cu o cîrpă muiată în apă. O făcusem la sfatul colegului nostru Amira Caranfil, care ne explicase că obiceiul cerea ca mortul să fie spălat, înainte de a fi primenit. Nu pot uita senzația neplăcută pe care am avut-o în tot timpul operației, fiind obligat să întrebuințez într-o oarecare măsură forța, pentru a înfrînge rezistența brațelor şi a picioarelor, care nu se lăsau mînuite cu uşurință. După cele cîteva ore care se scurseseră de la deces, începuseră să apară primele semne ale rigidității cadaverice. Aveam impresia că mortul îşi manifesta astfel împotrivirea față de acest ultim atentat la liniştea ce se cuvenea să-i fie respectată. Venind momentul să-l îmbrăcăm, nu ne-am putut împiedica să nu admirăm ceea ce fusese cîndva un costum gri, „milles-points“, din stofă englezească, croit în străinătate.

Deşi mototolit şi mirosind a mucegai, costumul adusese în celulă un iz din bunăstarea vieții libere şi civilizate a lumii de altădată. În timp ce pipăiam între degete calitatea stofei şi examinam haina pe toate cusăturile, am descoperit în buzunarul interior de la piept două obiecte care scăpaseră vigilenței cerberilor: cartea de membru al Yacht-Club-ului din Bucureşti, emisă pe numele de Ing. Alexandru Balş, şi o fotografie (tip legitimație) a soției lui, Dina. Față de o asemenea surpriză, evocatoare şi ea de amintiri dintr-un Bucureşti din vremuri paşnice, se impunea totuşi luarea unei hotărîri imediate. După un scurt conciliabul, am luat decizia să lăsăm legitimația de la Yacht-Club în buzunarul hainei, în speranța că, datorită ei, într-o bună zi vor putea fi identificate rămăşițele lui Balş, ştiut fiind că morții din închisori erau azvîrliți, fie în gropi comune, fie individuale, dar în orice caz anonime. În schimb, fotografia Dinei Balş a urmat o cale mult mai aventuroasă. Ideea a fost a lui Sandu, care şi-a luat obligația s-o ascundă, asumîndu-şi toate riscurile decurgînd din eventuala ei descoperire la vreo percheziție. Pe scurt, poza s-a perindat timp de cîteva luni prin diferite ascunzători, pînă ce în sfîrşit şi-a găsit sălaşul definitiv sub peticele puloverului lui Sandu, atunci cînd, în primăvară, după ce ne-au lăsat toată iarna să răbdăm de frig, administrația ne-a restituit obiectele vestimentare de lînă pe care ni le confiscase în toamnă.

Cîțiva ani mai tîrziu, patru sau cinci, la expirarea celor treisprezece ani de detenție la care fusese condamnat, Sandu Ghica ieşea pe poarta închisorii cu acelaşi pulover şi îşi ducea la îndeplinire obligația pe care şi-o luase, de a-i restitui Dinei Balş fotografia şi a-i relata despre viața şi moartea soțului ei în temnița din Piteşti.

Între timp, reuşisem să-l îmbrăcăm pe Balş cu hainele lui şi ne chinuiam să-l încălțăm. Nu reuşeam în nici un chip, nu atît din cauza pantofilor care se uscaseră şi îşi pierduseră orice elasticitate, cît din cauza picioarelor care, în ciuda extremei slăbiciuni a corpului, i se umflaseră peste măsură, în ultimele săptămîni, înainte de moarte. În cele din urmă, am fost nevoiți să recurgem la „costică“. Numai despicînd de la limbă şi pînă aproape de vîrf pielea scorojită a căputelor, am parvenit să introducem în pantofi picioarele umflate butuc. Nu ne mai rămăsese acum decît să batem la uşă şi să chemăm gardianul. „Aşteaptă!“ ni s-a strigat, ca de obicei, de pe coridor. Şi, tot ca de obicei, am aşteptat. După o vreme, plutonierul Puică a deschis larg uşa celulei şi ne-a ordonat: „Bă! Trei dintre voi ridicați mortul cu saltea cu tot şi veniți după mine!“ Ca atare, George Sarry şi Sandu Ghica au apucat fiecare de colțurile saltelei de la căpătîiul lui Balş, iar eu de cele

două colțuri de la picioare şi l-am urmat pe plutonier de-a lungul coridorului. Corpul lui Balş, numai piele şi os, părea să fie mai uşor chiar decît salteaua de doc gros, cu puținele paie (mai mult pleavă!) pe care le conținea. Cînd ne-am angajat însă pe scările în melc, unde spațiul între pereți era mai strîmt, mizerabila noastră procesiune, care şi aşa era departe de a avea o înfățişare cît de cît cuviincioasă, necum pioasă, avea să capete la coborîre un aspect de-a dreptul grotesc. Din cauza îngustimii casei scării, a treptelor ce coborau prea abrupt şi într-o curbă pronunțată, prin care nu puteam decît cu greu să ne strecurăm doi inşi alăturați, transportul saltelei, întrebuințată ca targă, devenise o problemă. Înghesuindu-ne între pereții apropiați şi încercînd să ținem salteaua în poziție orizontală, ne-am împiedicat şi ne-am pierdut de mai multe ori echilibrul, cadavrul lui Balş alunecînd de pe saltea şi fiind de fiecare dată prins la timp şi oprit să se rostogolească pe scări. Între timp, plutonierul Puică, mergînd în fața noastră, rîdea şi nu mai contenea să facă glume pe socoteala mortului, lipsite şi de haz, şi de orice urmă de decență. Ajunşi la parter, Puică ne-a îndreptat spre secțiile dreptului comun de pe bara T-ului şi ne-a deschis uşa la una din cele patru celule de izolare, pe care le frecventam şi noi, „politicii“, în perioadele de mare dever, cînd beciul devenea neîncăpător. „Băgați-l aici!“, ne-a zis, cu aceeaşi lipsă de respect pentru mort, pe care o manifestase pe tot drumul de la etaj pînă la parter. Nici n-am apucat bine să punem salteaua pe podea, că Puică s-a repezit la noi răcnind: „Nu-i lăsați capul jos, bă!“ Ne-am uitat la el nedumeriți. Avea aerul speriat, cuprins de un fel de teamă superstițioasă, şi nu înceta să repete: „N-auzi, bă! Ridică-i capul!“ Apoi, uitîndu-se în toate părțile, a sfîrşit prin a se repezi într-un colț al coridorului, unde văzuse cîteva cărămizi uitate, rămăşițe ale unor reparații de zidărie. Cu o grabă de neînțeles pentru noi, a început să le împingă, cînd cu un picior, cînd cu altul, spre celula de izolare. „Bagă-i, bă, două cărămizi sub saltea, în dreptul capului!“ Abia după ce şi-a văzut ordinul executat, s-a liniştit şi a exclamat, plin de dispreț la adresa noastră: „Bă, nenorociților! Nici atîta lucru nu ştiți, că mortului trebuie să-i pui ceva sub cap, ca să stea cu el mai ridicat! Şi ziceți că sînteți intelectuali!“ Avea el ce avea cu intelectualii! Şi uneori, cum era şi în cazul de față, avea chiar dreptate. Informîndu-ne, la întoarcerea noastră în celulă, am aflat că, într-adevăr, obiceiul cerea ca mortului să i se pună o pernă sub cap. Cine ar fi zis că oamenii M.A.I. sînt şi păstrătorii unor vechi tradiții!

A doua zi, urmărind pe fereastră mişcările din curtea închisorii, l-am văzut în dreptul grajdului pe bătrînul gardian care se ocupa cu

supravegherea corvezilor executate de deținuții de drept comun. Îl cunoşteam din vedere de la fereastră şi ne devenise simpatic, fiindcă se purta blînd şi omenos cu „hoții“ sau „şuții“, cum le spuneam noi pe nedrept deținuților de drept comun, deoarece printre ei se aflau mulți oameni cinstiți, arestați tot din motive politice, dar cărora li se inventaseră culpe penale. Ajutat de doi şuți, bătrînul gardian a înhămat calul la căruța închisorii, cu care efectua tot felul de transporturi de aprovizionare. Cu ea, aducea zilnic pîinea pentru deținuții din penitenciar, iar în zilele de carne, capetele de vită, copitele şi burțile de la abator, care intrau în alimentația noastră la acest capitol. De data asta, la ordinul lui, cei doi şuți au pus în căruță cîteva furci de paie, după care gardianul s-a suit pe capră şi s-a îndreptat spre uşa de intrare în clădirea închisorii, pierind din unghiul nostru de vedere. După o vreme, căruța a apărut din nou în raza noastră vizuală, luînd de data aceasta direcția porții de ieşire din curtea închisorii. Era tot încărcată cu paie, pe capră stătea tot bătrînul gardian, dar mai apăruseră încă patru deținuți de drept comun, aşezați pe loitrele căruței. Erau îmbrăcați în zeghe, ca pentru orice ieşire din incinta închisorii, şi fiecare ținea în mînă cîte o unealtă, fie tîrnăcop, fie lopată. Nu ne-a fost greu să ghicim nici ce se afla sub paiele din căruță, nici unde mergeau groparii în haine vărgate.

Cîteva zile mai tîrziu, am aflat un detaliu în plus, venit parcă înadins să încheie pe o ultimă notă macabră oribilul sfîrşit de care avusese parte Alexandru Balş. Faptele ne-au fost relatate de cîțiva camarazi de ai noştri, transferați cu cîtva timp în urmă la Securitatea din Bucureşti pentru anchete suplimentare, şi care, întorcîndu-se la „bază“ , fuseseră, conform obiceiului, ținuți vreo zece zile în carantină, înainte de a fi din nou repartizați în celulele de pe secție. Perioada de carantină şi-o petrecuseră într-o celulă de pe secția dreptului comun, a cărei fereastră se deschidea deasupra unei mici curți interioare din fața birourilor administrației. Era curticica în care trăsese căruța închisorii, după ce dispăruse din raza noastră vizuală. Aici, sub ochii colegilor noştri care, de la etaj, din camera de carantină, priveau pe fereastră, s-a petrecut următoarea scenă: mai întîi, bătrînul gardian-vizitiu coborîse de pe capră şi intrase într-unul din birourile administrației, lăsînd calul şi căruța în grija celor doi deținuți de drept comun de la grajd. Apoi, din clădirea închisorii şi-a făcut apariția un alt gardian, în fruntea unui grup de patru deținuți, care transportau într-o pătură corpul neînsuflețit al lui Balş. Gardianul le-a dat dispoziție să urce mortul în căruță, să-l acopere bine cu paie şi să nu uite să aducă pătura

înapoi şi, fără să mai aştepte să-şi vadă ordinul executat, a intrat din nou în clădirea închisorii. Nici n-a apucat să tragă bine uşa după el, că cei patru deţinuţi, ca la comandă, s-au aplecat asupra cadavrului depus pe jos în curte şi, cu rapiditatea şi dexteritatea unor profesionişti, l-au dezbrăcat de haine, lăsîndu-i numai cămaşa şi chiloţii. Într-o clipă, vestonul şi pantalonii au dispărut sub propriile lor haine. Au luat apoi cadavrul de braţe şi de picioare, l-au balansat de cîteva ori înainte şi înapoi, l-au aruncat peste loitre pe fundul căruţei şi, după ce au tras paiele peste el, au recuperat pătura cum le spusese gardianul şi au intrat şi ei în penitenciar. Peste cîteva minute, a reapărut şi gardianul cel cărunt însoţit de încă doi deţinuţi purtători de unelte pentru săpături. După ce a verificat şi constatat că încărcătura căruţei se găsea la locul ei, s-a suit cu cei patru şuţi în căruţă, a luat hăţurile în mînă şi a dat bici calului. Aşa l-am văzut de la fereastra noastră, reapărînd în curtea mare a închisorii şi îndreptîndu-se spre poarta principală de ieşire.

RENDEZ-VOUS, CU MAMA, LA CIŞMEA

După moartea lui Balş, viaţa în celula noastră şi-a reluat foarte repede cursul „normal“ dinainte. Chiar de a doua zi, administraţia a luat toate măsurile pentru a restaura regimul şi atmosfera de la care se abătuse în ultimele două–trei săptămîni, făcînd din celula noastră o oază privilegiată. Prima acţiune a fost o percheziţie de o rară minuţiozitate, condusă personal de ofiţerul politic Lupu. În afară de obiectele din ascunzătoare, nu le-a scăpat nimic. Pe lîngă toate medicamentele de pe pervazul ferestrei, rămase de la Balş, ne-au fost luate pînă şi cele mai mici petice pe care fiecare din noi le păstra cu grijă, pentru a-şi cîrpi la nevoie îmbrăcămintea şi care, de obicei, ne erau lăsate. De data asta nu s-a făcut nici o concesie! Şi pentru a ne ajuta să înţelegem şi mai bine că, după perioada de delăsare care se scursese, trebuia să ne readaptăm imediat la regimul de viaţă de la care fusesem exceptaţi, percheziţia s-a dezlănţuit cu maximum de brutalitate destructivă, atît împotriva sărăcăciosului conţinut al traistelor noastre, cît şi asupra saltelelor. Peticele de pe cămăşi ne-au fost smulse şi hainele sfîşiate pe la cusături, sub pretextul căutării de obiecte interzise. Saltelele au fost golite în mijlocul celulei şi paiele călcate în picioare, ridicînd nori de praf înecăcios, nu atît pentru a descoperi vreun obiect nepermis, cît cu intenţia de a ne provoca. O ştiam cu toţii foarte bine şi totuşi aproape de fiecare dată se găsea cineva care nu putea rezista să nu-şi manifeste indignarea şi să protesteze împotriva acestei barbarii gratuite, căzînd astfel victimă procedeului. De astă dată, a fost Titi Coşereanu care nu s-a putut abţine să tacă. Tuşind din cauza prafului ridicat, i-a cerut unuia din cei trei gardieni care răscoleau paiele cu cizmele să-i dea voie să deschidă fereastra. Atît a fost de ajuns! „Ce comentezi, bă!“ s-a răstit la el gardianul, întrebuinţînd o expresie concisă şi totodată plină de nuanţe, deseori folosită de membrii administraţiei, şi care, în decursul anilor, a dat naştere la nenumărate controverse în celule, fiecare deţinut crezînd că i-a prins şi descifrat sensul exact. E drept că discuţiile pe această temă aveau loc numai după

întoarcerea de la beci a celui ce fusese astfel apostrofat. În cazul de mai sus, Titi Coşereanu s-a întors după zece zile. Cu două sau trei zile înainte de a-i expira decada de pedeapsă, l-am urmat şi eu, tot pentru zece zile. Fusesem surprins uitîndu-mă pe fereastră. Profitînd de vecinătatea celulelor noastre din beci şi de faptul că uşa metalică din capul scării de acces spre beci scîrţîia şi ne dădea de veste cînd o deschidea cineva, am putut sta de vorbă în voie. Ne-a trecut astfel timpul mai uşor şi am mai uitat de foame şi de frigul pătrunzător din cutiile de beton în care eram închişi.

Vremurile fiind foarte aspre, cele mai exagerate măsuri de prudenţă deveniseră obligatorii, ceea ce însemna să renunţăm la multe din îndeletnicirile cu care ne umpleam în mod obişnuit timpul. Singura ocupaţie, care în mod normal n-ar fi trebuit să comporte nici un risc, era statul de vorbă. Dar, chiar şi cea mai nevinovată conversaţie, purtată cu glas scăzut, ne atrăgea uneori cîte o pedeapsă de zece zile de beci atunci cînd, cu flagrantă rea-credinţă, gardianul îi raporta ofiţerului de serviciu că ne surprinsese vorbind prea tare sau comunicînd cu celula vecină. Încercarea de a ne apăra de o învinuire nedreaptă nu făcea decît să agraveze lucrurile. Eram imediat acuzaţi de insultă adusă unui „cadru“, deoarece, nerecunoscîndu-ne vina, voiam implicit să insinuăm că gardianul era mincinos. Faţă de asemenea abuzuri de putere, prin care gardienii erau autorizaţi să recurgă la minciună, perfidie şi rea-credinţă pentru a ne pedepsi sub orice pretext, nu aveam nici un mijloc de apărare. Deşi la cheremul sadismului şi capriciilor gardienilor, riscînd de a le cădea oricînd victime pentru culpe imaginare, am căutat totuşi să ne ocupăm cea mai mare parte a timpului stînd de vorbă, istorisindu-ne romane şi împărtăşindu-ne tot felul de păreri sau amintiri.

A fost perioada în care am stat cel mai mult de vorbă cu Sandu Ghica şi Paulică Bandu, despre dureroasa lor experienţă din vremea „reeducării“ din Piteşti. Nu mă încumet să pornesc la o sortare şi sistematizare a informaţiilor culese, cu pretenţia de a încerca apoi să prezint „experimentul reeducării“ aplicat la Piteşti, spre a-l face înţeles şi altora, aşa cum l-am înţeles eu de la ei. Sper că se vor găsi totuşi oameni direct implicaţi în cele petrecute la Piteşti, în acei ani de groază, care vor depune mărturie despre ororile ce s-au pus atunci la cale pentru dezumanizarea lor, făcîndu-l pe fiecare, deopotrivă, şi victimă, şi călău. Pentru cei care au scăpat cu viaţă, care au rămas cu mintea întreagă şi nu şi-au pierdut definitiv echilibrul moral, putîndu-şi vindeca rănile — şi fizice, dar mai cu seamă pe cele sufleteşti —, regăsindu-se pe sine, rămîne totuşi o grea încercare depunerea

unei astfel de mărturii. O mărturie care, de fapt, ar fi totodată o spovedanie. Şi nu o spovedanie sub patrafir, ci una publică! Şi totuşi prietenii mei au simțit amîndoi nevoia să mi se destăinuie, fiecare în felul lui, Sandu povestindu-mi, cu intermitențe, frînturi din viața de coşmar trăită sub teroarea lui Țurcanu, pe cînd Paulică, fire mai puțin complexă şi înclinat mai degrabă spre o relatare cît mai exactă şi extrem de minuțioasă a faptelor, mi-a istorisit mult mai multe detalii. Primul era încă tulburat de imaginile pe care le retrezea la viață, ori de cîte ori răscolea amintirile din acea perioadă. Cînd evoca vreun episod din timpul „reeducării“, privirea i se întuneca, pierdea de mai multe ori firul povestirii, se întrerupea făcînd pauze lungi şi sfîrşea prin a cădea pe gînduri, încheindu-şi brusc descrierea. Mai tîrziu, după ce îşi depăna în continuare, în minte, amintirile, mai spunea cîteva cuvinte, din care înțelegeai mai mult decît dacă povestirea lui ar fi fost completă. Era un fel de concluzie pe care o trăgea şi pe care mi-o împărtăşea cu o nuanță de agresivitate în glas, vrînd parcă să-mi provoace o reacție de dispreț sau de dezaprobare. Mă privea lung, parcă aşteptînd chiar să-şi dorească să fie criticat. Nu se destindea decît atunci cînd constata că nu aveam de gînd să-l judec sau să-l condamn.

Într-o zi, de pildă, îmi povestea cum, în timpul unei şedințe de „demascare“, declarațiile lui fuseseră considerate nesincere şi cum Țurcanu se ocupase personal de el. Ajuns la acest punct, ca de obicei, s-a întrerupt, rămînînd o vreme încruntat şi cu privirea ațintită în gol. Apoi şi-a reluat povestea şi, în cîteva fraze lapidare, mai degrabă mi-a sugerat decît mi-a descris cum a fost bătut ore întregi de Țurcanu. Pînă la urmă, trîntit la pămînt, plin de sînge, tăvălit şi tîrît pe jos prin propriile-i fecale şi urină pe care nu şi le mai putea controla, şi-a pierdut cunoştința în momentul în care călăul lui, dezlănțuit, i-a sărit cu amîndouă picioarele pe piept şi abdomen. Cînd şi-a revenit, zăcea tot pe jos, năclăit de sînge şi în aceeaşi murdărie. Țurcanu, obosit, îşi trăgea încă sufletul după efortul fizic făcut, deşi, spre deosebire de aspectul scheletic al celorlalți deținuți, condiția lui fizică era înfloritoare. Din ordinul lui, Sandu a fost lăsat acolo unde căzuse. N-a primit nici o îngrijire, deşi, pe lîngă nenumăratele contuzii pe tot corpul, avea nasul şi arcadele sparte şi cîteva coaste fracturate. A doua zi, Ciortan i-a făcut un bandaj strîns în jurul toracelui, sfătuindu-l în bătaie de joc să fie mai atent altă dată cînd coboară scările, pentru că s-ar putea lovi şi mai rău. La întoarcerea în celulă, a intrat din nou pe mîna lui Țurcanu. Ziua aceea s-a încheiat pentru el ca şi precedenta, cu singura diferență că a fost readus la viață cu conținutul unei găleți de apă, fiind apoi obligat să curețe locul.

Tratamentul s-a repetat cîteva zile în şir. Aici, Sandu a făcut din nou o pauză, de data asta mai lungă decît cele dinainte. Credeam chiar că îşi încheiase povestea. Mă obişnuisem ca, ori de cîte ori se oprea din povestit, urmărindu-şi parcă în minte un film numai de el văzut, să-i respect tăcerea. Observasem în alte ocazii similare că, dacă profitam de o astfel de pauză pentru a-i pune o întrebare sau a-i cere o lămurire în plus, se tulbura, schimba vorba şi nu-şi mai termina povestea începută. Tăceam aşadar şi aşteptam. Cînd s-a decis din nou să vorbească, nu şi-a mai reluat firul povestirii de unde îl întrerupsese. Brusc şi fără vreo introducere, a început să mi-l descrie pe Țurcanu, insistînd nu atît asupra inteligenței lui malefice, despre care îmi vorbiseră alții, cît asupra expresiei figurii şi aspectului său fizic. Pe măsură ce-i zugrăvea portretul, pornind de la trăsăturile feței, cu fălcile proeminente, cu bărbia voluntară şi privirea pătrunzătoare a ochilor, exprimînd hotărîre şi brutalitate, şi pînă la fizicul lui atletic, lat în umeri, cu brațe puternice şi muşchi de oțel, o adevărată forță a naturii, Sandu Ghica întrebuința termeni tot mai admirativi cînd îi enumera însuşirile, fie ele şi negative. În mod paradoxal, personalitatea monstrului care îl schingiuise părea să exercite asupra lui Sandu o fascinație aproape morbidă.

Descrierea lui Țurcanu mi s-a părut încheiată, fiindcă Sandu tăcuse; îndată după aceea, am fost scoşi la plimbare, iar cînd am revenit în celulă Sandu s-a întors brusc spre mine: „Tu n-ai să înțelegi niciodată ce teamă putea să inspire numai la simpla lui apariție!“ Era evident că, de cînd tăcuse, Sandu îşi depănase în continuare în gînd amintirile despre Țurcanu şi nu realizase că trecuse mai bine de o oră de cînd îmi vorbise despre el. După ce a mai făcut cîțiva paşi prin celulă, s-a oprit iar în fața mea şi, de data asta, cu tonul provocator şi puțin răutăcios, pe care i-l cunoşteam, a izbucnit: „Sau poate ți se pare normal că, de cîte ori intra în celula în care mă aflam, începeam să tremur şi, fără să mă pot stăpîni, urinam pe mine?“ Nu era prima destăinuire dureroasă pe care mi-o făcea cu privire la starea de degradare şi înjosire la care fusese adus în timpul „reeducării“. Îmi dădeam seama cît îi venea de greu şi-i înțelegeam agresivitatea, asemănătoare cu reacția animalului rănit care, de durere, muşcă mîna care îl îngrijeşte. Văzînd cît de mult îl afectau pe Sandu Ghica amintirile pe care şi le stîrnea ori de cîte ori aborda subiectul „reeducării“, lăsîndu-se antrenat de istorisirea unui episod din vremea aceea, am căutat să-mi stăpînesc curiozitatea, evitînd să mai deschid vorba pe această temă.

Spre deosebire de Sandu, Paulică Bandu, cu echilibrul lui sufletesc mai robust, nu cerea să fie menajat. Ba dimpotrivă, prin atitudinea pe care o

adopta cînd îl întrebai despre „reeducare“, te îndemna chiar să insişti. La prima întrebare îți răspundea laconic, dîndu-ți de înțeles că nu merita să-şi răcească gura de pomană, pentru că cine nu a trecut prin „reeducare“, spunea el, nu poate pricepe şi nu e capabil să-şi facă o idee exactă despre cele petrecute în acea perioadă, la Piteşti. Stăruind, obțineam însă de fiecare dată relatări despre fel de fel de episoade trăite de el şi despre diferitele stadii ale procesului de „reeducare“, prin care trebuia să treacă cel implicat, reprezentînd tot atîtea etape de progresivă creştere a chinurilor pe acest nou „drum al crucii“, ce ducea la perfectarea distrugerii lui psihice. Sînt sigur că nu numai nenumăratele nume de deținuți pe care le pomenea, dar şi bogăția de informații din povestirile lui Paulică, relatate cu o rară exactitate şi obiectivitate, ar fi fost azi extrem de prețioase pentru cei interesați să scoată la lumină adevărul despre crimele „reeducării“ din Piteşti. Ar fi completat multe lacune şi s-ar fi adăugat la cele, din păcate, numai cîteva lucrări semnate de D. Bacu, Virgil Ierunca şi Grigore Dumitrescu, care s-au ocupat de această problemă. Cînd, ani de zile mai tîrziu, la ieşirea din închisoare, am aflat că Paulică Bandu fusese eliberat cu puțin înaintea mea şi ajunsese la Londra, mi-am spus că, în sfîrşit, datorită prodigioasei sale memorii destăinuirile pe care le va face vor fi date publicității şi vor zgudui opinia publică occidentală. Cinci–şase ani mai tîrziu am ajuns şi eu în Vest şi ne-am revăzut.

Eram proaspăt sosit în Germania. Abia ieşisem din lagărul de la Zirndorf, eram în posesia unui paşaport de refugiat politic şi mă stabilisem la München. Neştiind limba țării, mă întrețineam la limita decenței, lucrînd ocazional ca muncitor la diferite firme din oraş. În această situație, m-a surprins invitația lui Ion Vorvoreanu şi Paulică Bandu — şi unul, şi altul foşti camarazi de detenție în Piteşti — de a veni să-i vizitez la Londra, trimițîndu-mi totodată şi biletul de avion dus–întors. Am stat la fiecare din ei cîte o săptămînă, timp în care ne-am reamintit de trecutul nostru comun petrecut în închisoare şi ne-am informat reciproc despre soarta altor foşti camarazi, cei mai mulți rămaşi în țară, unii morți între timp şi numai puțini plecați în străinătate. Deşi, la vremea aceea, nu mă gîndeam încă să scriu aceste memorii, eram obsedat de ideea că fiecare din noi avea datoria să contribuie cu ceva la alcătuirea unui dosar de mărturii, la elaborarea unei lucrări atotcuprinzătoare despre Gulagul din România. Aportul meu îl vedeam pe atunci limitat la reconstruirea din memorie a unei liste nominale a tuturor deținuților cu care mă întîlnisem prin diferitele penitenciare şi lagăre de muncă forțată, de-a lungul celor doisprezece ani de închisoare. Cu

ocazia discuțiilor pe această temă, Paulică mi-a povestit că scrisese un voluminos şi amănunțit raport despre toate cele petrecute în timpul „reeducării“ la închisoarea din Piteşti, în chiar primele luni de la sosirea lui în Anglia. Fiind însă la începutul exilului, lipsit de mijloace financiare şi de experiență într-o lume care îi era încă străină, nu a avut posibilitatea să dea publicității amintirile din închisoarea Piteşti. S-a adresat atunci organizației pentru drepturile omului Amnesty International, solicitîndu-i sprijinul în acest sens. Organizația s-a arătat interesată de materialul documentar oferit de Paul Bandu. Ca urmare, Paulică s-a grăbit să i-l predea, sperînd să-l vadă cît mai curînd adus la cunoştința publicului.

Trecuseră însă de atunci aproape şase ani, şi nicăieri, nici chiar în rapoartele date periodic publicității de organizația Amnesty International nu apăruse măcar un singur rînd despre „reeducare“ sau despre victimele sinistrului experiment de la Piteşti, necum vreo aluzie la informațiile şi detaliile din materialul predat de Paulică. Între timp, perseverent şi harnic cum era, Paulică reuşise să-şi croiască un drum în noua lui viață, cîştigînd suficient pentru a-şi asigura o existență decentă. Apoi se căsătorise, făcîndu-şi un rost definitiv, într-o viață de familie armonioasă. Găsindu-şi, în sfîrşit, liniştea, după lupta cu dificultățile din prima perioadă a exilului, s-a adresat din nou organizației Amnesty International, solicitînd restituirea manuscrisului pe care i-l încredințase cu cîțiva ani în urmă. I s-a răspuns că documentele, o dată predate, nu se mai restituie. Din păcate, la înmînarea manuscrisului, Paulică nu-şi oprise nici o copie, nu atît din lipsă de prevedere, cît din lipsă de bani pentru fotocopiat. Între timp, problema unei astfel de cheltuieli fiind înlăturată, Paulică scrisese din nou organizației, cerînd să-i fie trimisă o fotocopie a documentelor, obligîndu-se, bineînțeles, să achite costul operației. Trecuseră de atunci mai bine de trei săptămîni şi nu primise nici un răspuns. Aşa se prezenta situația în momentul vizitei mele în Anglia. Eram încă la el cînd Paulică a expediat o nouă scrisoare, repetîndu-şi cererea. Din corespondența purtată cu Paulică după întoarcerea mea la München am aflat că toate demersurile făcute pe lîngă Asociație, pentru a intra în posesia unei copii a manuscrisului, s-au lovit fie de invocarea unor impedimente birocratice, fie, pur şi simplu, de lungi şi de neînțeles (dacă nu chiar suspecte) tăceri. Cîțiva ani mai tîrziu, Paul Bandu murea de un cancer, fără să mai fi apucat să-şi recupereze memoriile din timpul „reeducării“ de la Piteşti.

Trecuse iarna şi intrasem în primăvară, fără ca în acest timp să fi

intervenit schimbări de proporţii în componenţa celulei noastre. Avusesem totuşi norocul ca, la una din mutările de mai mare amploare, cu care ocazie ofiţerul politic Lupu pritocise conţinutul celulelor de pe toate secţiile cu deţinuţi politici, să scăpăm de neplăcuta prezenţă printre noi a comandorului Braşoveanu. Lupu reuşise să concentreze în primele trei celule din capătul secţiei, între care se afla şi a noastră, elementele cele mai „recalcitrante“ şi mai „nedisciplinate“. Dîndu-şi probabil seama că, atît după antecedentele din dosar, cît şi după comportare, Braşoveanu nu merita aceste calificative, îl mutase într-o altă celulă, spre mulţumirea atît a lui, cît şi a noastră.

Dacă noi, cei selecţionaţi de Lupu în primele trei celule, aveam dezavantajul de a ne afla în imediata apropiere a mesei de pe coridor, la care stătea gardianul, de a fi mai strict supravegheaţi şi de a fi de preferinţă pedepsiţi cu izolarea în beci, ne bucuram în schimb de marele privilegiu al unei companii ideale: numai camarazi de încredere şi nici un turnător. Deşi regimul de detenţie nu suferise nici o modificare în bine, din exterior, de pe coridor, continuînd să ne pîndească aceleaşi pericole, acum, după plecarea lui Braşoveanu, măcar nu mai era nevoie să ne ferim de nimeni din interiorul celulei. E drept că, o dată cu trecerea timpului, intervenise o oarecare delăsare din partea cîtorva gardieni, mai leneşi din fire care, atunci cînd erau de serviciu, nu ne mai supravegheau cu acelaşi zel, preferînd să moţăie pe scaunul lor din capătul secţiei. Erau gardienii noştri preferaţi, pe care îi aşteptam cu nerăbdare să-şi ia în primire serviciul pe celular, pentru a putea intra în legătură cu alte celule, cu mai puţine riscuri decît în turele altora mai vigilenţi.

Într-unul din aceste schimburi, mai prielnice comunicărilor, am primit un anunţ din partea lui Pavel Constantin. Nu ne mai întîlnisem de cînd, cu cîteva luni în urmă, locatarii celulei în care stătusem cu condamnaţii din lotul Pătrăşcanu (din care făcuse şi el parte) fuseserăm mutaţi prin diferite alte celule. Pavel Constantin mă prevenea că îmi lăsase un mesaj în căsuţa poştală din W.C., prin care ne înţelesesem, înainte de a ne despărţi, că vom comunica ori de cîte ori va fi necesar. Mesajul lui mi-a parvenit în rate. Din motive de prudenţă justificate, Pavel Constantin a depus în fiecare zi în ascunzătoarea din W.C., pe care convenisem s-o folosim drept căsuţă poştală, o plăcuţă de săpun conţinînd numai cîte un fragment din textul întregului mesaj pe care voia să mi-l transmită. În acest fel, inscripţia de pe o singură plăcuţă de săpun, căzută în mîini nedorite, nu ar fi dezvăluit planul pe care mi-l propunea Pavel, mai ales că, fiind vorba de o temă mult

discutată între noi pe vremea cînd locuisem în aceeaşi celulă, la unele amănunte se referea cu aluzii de neînţeles pentru cineva neinformat asupra subiectului. Pe scurt, conţinutul celor trei sau patru plăcuţe a fost următorul: Pavel începea prin a mă anunţa că se aştepta să fie izolat, conform obiceiului, în celula rezervată deţinuţilor cărora le expira pedeapsa şi urmau să fie eliberaţi. După socotelile lui, nu-l mai despărţeau decît cîteva săptămîni de data fatidică. În consecinţă, îmi propunea punerea în funcţie a unui sistem prin care să primim, periodic, informaţii directe şi sigure din exterior. Pavel imaginase următorul procedeu: o persoană liberă va veni pe strada paralelă cu zidul de incintă al penitenciarului şi se va opri la cişmeaua care putea fi văzută de la fereastra celulei noastre. Se va preface că bea apă şi, după ce va cerceta împrejurimile şi se va asigura că nu e observată de nimeni, va transmite informaţiile în alfabetul Morse, semnalizînd cu amîndouă mîinile în şold „linia“, şi cu una singură „punctul“. În concluzie, Pavel se oferea ca, după eliberare, să ia contact cu persoana potrivită pentru o asemenea acţiune, pe care i-o voi indica, obligîndu-se să-i dea toate îndrumările necesare şi s-o instruiască în privinţa folosirii alfabetului Morse. Prietenia şi mai cu seamă încrederea pe care mi le acorda Pavel Constantin, oferindu-se să-şi rişte din nou libertatea de îndată ce o va recăpăta, acceptînd, la simpla mea recomandare, să se dea pe mîna unei persoane necunoscute, pentru a fi complice cu ea la o acţiune atît de periculoasă, erau pentru mine dovada unei aprecieri de care puteam fi mîndru. Cred că cele mai plăcute emoţii pe care le-am încercat în anii de închisoare au fost cele legate de manifestările de camaraderie şi de încredere totală, venite mai ales din partea unor oameni de caracter pe care îi stimam.

Recurgînd la aceleaşi precauţii ca şi el, i-am confirmat lui Pavel recepţionarea mesajului, comunicîndu-i totodată că singura persoană de încredere pe care i-o pot indica este mama, urmînd ca ea să hotărască dacă va putea veni sau nu să semnalizeze de la cişmea. A urmat apoi un destul de numeros schimb de mesaje între noi, pînă ce am pus la punct toate detaliile. Astfel, a rămas stabilit că, după ce voi afla că a fost eliberat, nu voi întreprinde nimic pînă la încheierea lunii în curs şi nici în luna următoare. Abia în data de 5 a celei de a treia luni, începînd cu puţin înainte de prînz, va trebui să ţin cişmeaua sub observaţie. Dacă nu va veni nimeni, voi supraveghea din nou locul la data de 5 a lunii următoare. Pe lîngă ceea ce urma să ni se comunice prin alfabetul Morse, am mai stabilit două semnale simple, prin care să fim informaţi despre atmosfera ce domneşte în

relațiile internaționale. În caz de tensiune extremă, prevestitoare de posibil conflict armat între Statele Unite şi Uniunea Sovietică, persoana care va veni la cişmea va purta în mod vizibil un fular sau o batistă roşie. Dacă, dimpotrivă, relațiile între marile puteri evoluează spre o înțelegere şi o rezolvare a problemelor pe cale paşnică, persoana va ține în mînă o batistă albă. Ca ultim punct al planului nostru, ne-am înțeles în felul următor asupra frecvenței şi a modului în care se vor succeda vizitele la cişmea: vor fi lunare, avînd loc de fiecare dată cu o zi mai tîrziu decît în luna precedentă. Deci, după prima vizită din data de 5 a lunii respective, mama ar urma să vină din nou în ziua de 6 a lunii următoare ş.a.m.d. Vizitele vor trebui să fie cît mai scurte, cu comunicări lapidare, timpul fiind calculat în funcție de ora de plecare a trenului spre Bucureşti, pe care persoana venită la cişmea îl va lua imediat după ce îşi va fi încheiat transmisiunea. În ceea ce ne privea pe noi, nu aveam decît o singură obligație: la apariția mamei la cişmea, vom scoate printre gratiile de la fereastră o cămaşă sau orice altă rufă, prefăcîndu-ne că o scuturăm. În eventualitatea unei mutări ce ar putea interveni între timp, vom indica astfel celula în care ne aflăm. Considerînd că toate amănuntele fuseseră puse la punct, Pavel şi-a luat rămas-bun de la mine printr-o ultimă plăcuță de săpun, lăsată în căsuța noastră poştală. N-a mai trecut multă vreme şi ni s-a comunicat că Pavel Constantin a fost scos din celulă şi mutat în camera zisă de eliberare. Apoi, într-o bună zi, am aflat că a fost urcat în dubă şi a părăsit închisoarea din Piteşti.

Abia după eliberarea mea am aflat că Pavel fusese mai întîi dus la Bucureşti, iar de acolo trimis cu domiciliu obligatoriu în Bărăgan, într-una din acele cîteva aşezări improvizate, cu bordeie şi cocioabe de chirpici, hărăzite să fie loc de surghiun pentru foştii deținuți politici puşi în „libertate“. Din noul lui „domiciliu“, printr-o rudă care a venit să-l viziteze, a intrat în legătură cu mama care, la rîndul ei, s-a dus să-l vadă în Bărăgan. De la el a primit cele mai amănunțite veşti despre mine din închisoare şi a aflat despre planul pe care îl imaginasem împreună la Piteşti. Mama s-a declarat imediat de acord cu propunerea noastră şi şi-a notat pe hîrtie semnalele alfabetului Morse, pe care i le-a dictat Pavel. S-a întors apoi acasă, la Bucureşti, unde a învățat pe dinafară alfabetul şi, timp de o săptămînă, închisă în camera ei, a făcut exerciții de transmitere, după metoda mîinilor în şold, cum îi explicase Pavel. O dată familiarizată cu semnalizarea prin Morse, a plecat din nou în Bărăgan. L-a găsit pe Pavel bolnav, cu febră. A primit totuşi de la el ultimele indicații necesare expediției pe care avea s-o întreprindă în curînd pînă la cişmeaua de lîngă

închisoarea din Piteşti. Urma să-l mai viziteze după aceea. Între timp, i-a procurat şi trimis prin ruda lui din Bucureşti medicamentele antigripale de care avea nevoie. O lună de zile mai tîrziu, cînd s-a dus din nou să-l vadă şi totodată să-l aprovizioneze cu alimente şi îmbrăcăminte, deoarece ducea lipsă pînă şi de strictul necesar, l-a găsit şi mai slăbit şi tot suferind. Singurul ajutor şi îngrijire de zi cu zi le primea de la cîţiva din vecinii lui, deportaţi ca şi el în Bărăgan. A fost ultimul drum al mamei la Pavel Constantin. La cîteva săptămîni după întoarcerea ei în Bucureşti, a primit un telefon de la ruda lui, care a anunţat-o că Pavel murise.

Despre tot ceea ce s-a petrecut cu Pavel Constantin, din momentul sosirii în Bărăgan şi pînă la moartea lui în condiţiile mizerabile ale domiciliului obligatoriu, n-am aflat decît după eliberarea mea din închisoare, în 1964.

Între timp, în celula noastră din Piteşti viaţa se desfăşurase după acelaşi tipic zilnic, fără să fi intervenit evenimente deosebite. Numai la noi se schimbase ceva! Eram mai agitaţi ca de obicei, iar excitaţia noastră creştea pe măsură ce ne apropiam de primele zile ale lunii. Pe calendarul nostru fără sărbători, în care toate zilele, la fel de cenuşii, nu se deosebeau unele de altele, apăruse o zi marcată cu roşu: data de 5. Era ziua în care, începînd de dimineaţă, ne plimbam ca leii în cuşcă, împiedicîndu-ne unul de altul în spaţiul restrîns al celulei, pentru ca în acel scurt du-te-vino de la un perete la altul, de fiecare dată cînd ajungeam la fereastră, să ne săltăm pe vîrfuri, pentru a privi afară. Căpătasem cu toţii reflexul de a ne uita spre cişmeaua din stradă, începînd cu mult înainte de ora prevăzută în înţelegerea cu Pavel şi mult mai des decît ar fi fost necesar, pentru a observa la timp apariţia mamei la locul de rendez-vous. De altfel, am început prin a ne manifesta în acest fel nerăbdarea, încă în a doua lună după plecarea lui Pavel din Piteşti, deşi fusese clar stabilit că vom aştepta sosirea cuiva la cişmea abia din data de 5 a celei de a treia luni după eliberarea lui. De venit, n-a venit însă nimeni, nici în a doua şi nici în a treia lună. Începusem deja să ne resemnăm, presupunînd fie că Pavel nu fusese eliberat, fie că nu o găsise pe mama, care între timp se mutase poate de la adresa pe care i-o dădusem. Deşi nerăbdarea ni se astîmpărase şi devenisem mai degrabă sceptici în privinţa posibilităţii unei vizite a mamei la cişmea, am ţinut totuşi sub observaţie strada din vecinătatea închisorii şi în ziua a 5-a a celei de-a patra luni după plecarea lui Pavel.

Era puţin înainte de ora prînzului, cînd Paul Bandu a făcut şi el ceea ce

făcuse deja fiecare pe rînd, perindîndu-se prin dreptul ferestrei. A pus un picior pe țeava caloriferului şi s-a ridicat pînă la înălțimea geamului, pentru a privi afară. În loc să coboare însă imediat şi să-şi continue plimbarea, aşa cum făcuse fiecare din noi după ce constatasem că, în afară de cei doi sau trei copii care se jucau cu o minge de cîrpe, strada era pustie, Paulică a întîrziat ceva mai mult la fereastră. „Cred că a venit cineva!“ l-am auzit deodată spunînd. Ca la o comandă, ne-am năpustit toți la fereastră, deşi mai mult de doi inşi nu aveau loc să privească concomitent printre cele două scînduri orizontale ale oblonului, singurul spațiu care permitea vizibilitatea către cişmeaua cu pricina. Fiind cel mai nimerit s-o recunosc, dacă persoana semnalată de Paulică era într-adevăr mama, mi s-a dat întîietate la locul de observație. Deşi distanța era destul de mare (între o sută cincizeci şi două sute de metri) şi nu-i puteam distinge trăsăturile, am recunoscut-o de la prima privire; nu atît după taiorul gri, acelaşi pe care îl purtase cu cîțiva ani în urmă la procesul din Bucureşti, al evadării, cît după ținuta şi felul de a umbla. O dată primul moment de emoție trecut, ne-am adus aminte de planul cu atîta minuțiozitate discutat şi pus la punct, cu privire la felul cum vom proceda la recepționarea mesajelor şi la misiunea fiecăruia din noi. Am făcut mai întîi semnalul convenit, de localizare a celulei în care ne aflam, scoțînd o cămaşă albă printre gratiile şi jaluzelele de la fereastră. Apoi ne-am luat posturile în primire: cei mai buni „morsişti“ din celulă, Paul Bandu şi George Sarry, au ocupat unul lîngă altul cele două locuri de observație, fiecare cu cîte o plăcuță de săpun şi un bețişor de scris în mînă. Sandu Ghica, aşezat pe primul pat suprapus de lîngă fereastră, putea vedea şi el cişmeaua, printre capetele celor doi. Sandu urma să-mi dicteze literele, pe măsură ce le va recepționa, iar eu, stînd pe patul de dedesubt, aveam să le notez pe o plăcuță de săpun. Titi Coşereanu şi Amira Caranfil îşi luaseră sarcina să stea paravan în dreptul vizetei şi să asculte la uşă, pentru a ne preveni dacă se apropie gardianul. Numai Kurko Gyarfas, neputîndu-ne fi de folos, nu primise nici un rol. Totuşi, deşi cu mintea rătăcită, puteam conta pe discreția lui. Prevăzînd posibilitatea unor erori, atît la transmiterea, cît şi la primirea mesajului, luasem hotărîrea înființării celor trei posturi de recepție simultane, pentru a avea certitudinea unei cît mai exacte înregistrări a semnalizărilor. Din nenorocire, în minutele următoare aveam să constatăm că ne înşelasem amarnic în calculele noastre. Între timp, văzînd cămaşa albă scoasă la fereastră, mama se oprise lîngă cişmea şi începuse să semnalizeze. Chiar de la primele ei gesturi, Sandu, care, din cele trei posturi de recepție, îl ocupa pe cel mai îndepărtat de fereastră, mi-a

spus că nu poate distinge clar mişcarea braţelor. S-a străduit totuşi în continuare să observe semnalele, dar nu a reuşit să prindă şi să-mi dicteze decît cu intermitenţe litere disparate sau cel mult două sau trei succedîndu-se, din care nu am putut compune nici măcar un singur cuvînt întreg. Totodată, George Sarry şi Paulică Bandu, deşi plasaţi în locuri mult mai bune de observaţie, făceau şi ei o experienţă aproape la fel de tristă. La capătul celor nu mai mult de trei sau patru minute, cît a durat transmisiunea, fiecare din ei avea totuşi însemnate pe plăcuţa lui de săpun o serie de litere cu întreruperi între ele, dar şi cîteva cuvinte complete. Înainte de a ne părăsi, mama ne-a mai făcut un ultim gest de rămas-bun cu mîna. George şi Paulică s-au grăbit să coboare de pe calorifer pentru a-mi ceda locul. Am putut-o astfel urmări cu privirea pînă la capătul străzii, unde s-a mai oprit şi s-a mai întors o dată spre noi. Apoi a grăbit pasul şi a dispărut după casa din colţ.

Singurul rezultat pozitiv al acestei prime vizite la cişmea a fost bucuria mea de a fi aflat că mama era în viaţă şi sănătoasă şi de a o fi putut vedea, chiar şi aşa, de la mare distanţă. În rest, întregul nostru plan, elaborat cu atîta trudă şi răbdare, gîndit pînă în cele mai mici detalii şi de a cărui perfecţiune nu ne îndoisem nici o clipă, suferise un eşec total. Ne-am străduit în fel şi chip să încropim din literele, silabele şi frînturile de vorbe captate şi însemnate separat pe cele trei plăcuţe de săpun un text cît de cît coerent. A fost imposibil! Abia am putut reconstitui cîteva cuvinte banale şi nesemnificative, care nu se legau între ele şi nici măcar nu ne permiteau să facem vreo speculaţie cu privire la ceea ce voise mama să ne comunice. Totuşi, două cuvinte care apăreau clar şi pe plăcuţa lui Paulică, şi pe a lui George, „Grecia“ şi „grec“, ne-au reţinut mai mult atenţia. Ahtiaţi cum eram după informaţii, le-am pus imediat în legătură cu vreun eveniment politic mai important petrecut în acea ţară, dar ştirile ce ne-au mai parvenit în următoarele săptămîni, fie de la dreptul comun, fie de la deţinuţii veniţi cu duba de la Jilava, nu ne-au confirmat presupunerea. Abia după eliberarea mea în 1964, am lămurit rostul celor două cuvinte din textul transmis de mama, şi de care ea fusese convinsă că îl recepţionasem. Mama voise să-mi comunice atunci despre demersurile pe care le făcea pe lîngă autorităţile române, dovedindu-le că eram de origine greacă şi că urma deci să beneficiez de termenii decretului prevăzînd graţierea şi repatrierea cetăţenilor străini, condamnaţi pentru culpe politice. Se prevala de un act care atesta naţionalitatea mea greacă, obţinut prin complezenţă de la Ambasada Greciei din Bucureşti. Iniţiativa acestei acţiuni îi aparţinuse lui

Spiru Raftopol. De altfel, în paginile care cuprind lista alfabetică a deținuților politici din Piteşti, cînd l-am pomenit pe Spiru Raftopol, am relatat pe larg despre acest episod.

După toate speranțele pe care ni le pusesem în reuşita vizitei de la cişmea, neaşteptatul insucces al operației provocase în celulă o profundă deprimare. Prima noastră reacție în fața evidenței, care ne dovedise imposibilitatea recepționării mesajelor, a fost de resemnare. De aici şi prima hotărîre pe care am luat-o: în data de 6 a lunii următoare, cînd mama va veni din nou, nu vom mai scoate cămaşa albă printre gratiile ferestrei, făcînd-o astfel să creadă că nu mă mai aflu în penitenciar. Era singura metodă de a face să înceteze repetarea unor vizite, care, fără să-şi mai atingă scopul, ar continua s-o expună pe mama riscului de a fi surprinsă lansînd semnale Morse în direcția închisorii. Şi totuşi, ideea neputinței noastre de a recepționa semnalele, deşi puteam vedea persoana care le transmitea, nu ne dădea pace. Pînă la urmă, ne-am decis să reexaminăm cu mai mare atenție întreaga problemă, încercînd să descoperim cauzele pentru care sistemul nostru de recepție nu funcționase. Prima cauză era chiar vizibilitatea, proastă şi obositoare pentru ochi, nepermițînd o observare îndelungată şi susținută a unor detalii, apărînd extrem de mici de la o asemenea distanță. La efortul de a scruta mişcarea şi de a distinge fiecare schimbare de poziție a brațelor în timpul transmiterii mesajului, atît lui Paulică Bandu, cît şi lui George le lăcrimaseră ochii şi li se tulburase vederea. De fapt, fenomenul avea o explicație optică foarte simplă. Se putea spune că observația noastră se baza pe „principiul vizetei“ sau al „dioptrului“ de la armele de tir: cu cît orificiul prin care priveşti e mai mic, cu atît trebuie să-ți apropii ochiul de el, pentru a vedea mai bine. În cazul nostru, orificiul prin care priveam era o fantă lungă cît lățimea ferestrei şi nu mai înaltă de trei centimetri, cît era spațiul dintre cele două scînduri orizontale ale jaluzelelor. Crăpătura era suficient de mare pentru ca, în mod normal, să nu prezinte un impediment la o observație optimă a semnalizărilor din stradă, dacă pentru a privi prin ea ne-am fi putut apropia la distanța potrivită. Din păcate însă, de la gratiile din fereastră, de care ne puteam sprijini fruntea pentru a privi afară, şi pînă la crăpătura cu pricina, din oblonul fixat în exterior, era o distanță de aproximativ cincisprezece centimetri, care se dovedise a fi mult prea mare pentru a ne asigura condițiile unei bune vizibilități. Or, pentru noi, aceşti cincisprezece centimetri erau un obstacol de netrecut!

Şi totuşi, în seara aceleiaşi zile, lui Sandu Ghica i-a venit o idee pe care

a enunțat-o astfel: „Dacă nu putem micşora distanța dintre ochi şi orificiul din oblon, ce-ar fi să încercăm să mărim orificiul? Am obține acelaşi rezultat!“ Chiar după ce ne-a explicat cum se gîndise să procedeze, am rămas sceptici în privința realizării unei operațiuni atît de complicate, fără scule potrivite şi sub permanenta amenințare de a fi surprinşi de gardian asupra faptului. Sandu ne propunea să încercăm să dislocăm una din scîndurile oblonului şi s-o facem să culiseze de-a lungul celor două şanțuri din rama de lemn, în care îi erau încastrate capetele. În felul acesta, în momentul recepționării mesajelor, vom putea face să lunece în jos scîndura jaluzelei, ceea ce ne-ar descoperi un cîmp vizual mult lărgit, asigurîndu-ne condițiile unei bune observații la distanță. La sfîrşitul recepționării, nu ne rămînea decît să împingem la loc în vechiul lor lăcaş capetele scîndurii deplasate şi s-o fixăm cu o pană dintr-o aşchie de lemn. Sandu susținea că, dacă, aşa cum era de bănuit, capetele jaluzelei erau fixate cu clei în şanțurile din ramă, exercitînd asupra scîndurii presiuni alternative, cînd dintr-o direcție, cînd dintr-alta, ajutîndu-ne totodată şi cu un „costică“, vom reuşi cu siguranță să le descleiem. Uşor de zis, dar mai greu de făcut! Şi totuşi, pînă la urmă, ne-am pus pe treabă; la început, Sandu singur, cu numai cîte unul din noi şi fără prea multă convingere. Treptat însă, ne-am ambiționat şi am sfîrşit prin a participa cu toții la tentativa de dislocare a scîndurii din rama ei. Cîteva zile în şir ne-am chinuit degeaba, zdrelindu-ne degetele şi rupîndu-ne unghiile în spațiul restrîns dintre oblon şi zăbrelele în care nu ne încăpea mîna întreagă. Scîndura nu se clintea! La o presiune mai puternică asupra unui fier demontat de la unul din paturi şi folosit ca pîrghie introdusă între jaluzele, scîndura noastră a cedat brusc, trosnind în mod periculos față de liniştea care domnea pe celular. Din fericire, gardianul n-a auzit nimic. În privința scîndurii însă, nu ne atinsesem ținta propusă. În loc să se desprindă cu totul din ramă, scîndura crăpase în două, de la un capăt la altul. Jumătatea superioară rămăsese fixată în ramă, iar jumătatea de jos alunecase din şanțurile în care îi stăteau capetele, căzînd pe pervazul ferestrei. Deşi deschiderea astfel produsă era suficientă pentru scopul ce-l urmăream, nu ne-am putut bucura de reuşită decît mai tîrziu. Deocamdată, se apropia numărătoarea de seară şi momentul cînd gardianul avea să vină să bată cu ciocanul în gratii; ne cuprinsese panica, ne temeam că nu vom putea pune la loc în timp util jumătatea de scîndură căzută, alăturînd-o celeilalte jumătăți, în aşa fel încît să nu se remarce crăpătura. Cînd, la scurtă vreme după aceea, uşa celulei s-a deschis pentru numărătoare, jumătatea de scîndură desprinsă fusese readusă în poziția

inițială, însă numai provizoriu fixată. Încercarea gratiilor ni s-a părut că durează o eternitate, fiecare lovitură de ciocan făcîndu-ne să tresărim de emoție. Dacă gardianul ar fi nimerit din greşeală cu ciocanul în oblonul de lemn, aşa cum deseori se întîmpla, cu siguranță că şubrezenia reparației făcute în pripă ar fi ieşit la iveală, şi scîndura ar fi căzut de la locul ei. Am avut însă noroc, şi atunci, şi în următoarele cîteva luni, deoarece scîndura din oblon ne-a mai dat multe emoții şi bătăi de cap. Nu voi mai intra în detalii, descriind toate metodele pe care le-am imaginat şi pus în practică, pentru a realiza o solidă fixare a scîndurii în lăcaşul ei, asigurînd totodată şi posibilitatea amovibilității ei la momentul dorit. Toate ne-au costat ore de muncă sub tensiune nervoasă extremă, întreaga celulă fiind în stare de alarmă şi participînd la operație, unii lucrînd cu schimbul la oblon, iar alții făcînd cu rîndul de pază la uşă, pentru a urmări deplasarea gardianului pe coridor sau pentru a sta în dreptul vizitei. Soluția cea mai potrivită n-am găsit-o însă decît după mai multe alte formule care nu ne-au satisfăcut şi la care a trebuit să renunțăm.

După o muncă chinuitoare, am parvenit să practicăm cu un „costică“ un şanț la fiecare din capetele celor două jumătăți ale scîndurii, cît mai aproape de linia de întîlnire cu rama în care se îmbucau. În aceste şanțuri, urma să fie îngropată sfoara cu care aveam să legăm cît mai strîns cu putință cele două jumătăți de scîndură, realăturate exact de-a lungul crăpăturii care le separase. O dată legăturile făcute, am acoperit sfoara, umplînd şanțurile pînă la nivelul suprafeței scîndurii cu săpun. Săpunul de rufe, din rația pe care o primeam lunar, se preta de minune la o astfel de întrebuințare, fiind moale şi maleabil ca plastilina. La sfîrşit, pentru a-i uniformiza culoarea, am udat şi uns cu săpun întreaga scîndură de la un cap la altul, pentru a o face lipicioasă şi am presărat pe ea praf recoltat din saltea. Saltelele erau un izvor nesecat de praf, provenind din paiele cu care erau umplute şi care, cu timpul, se fărîmițau în fragmente tot mai mici şi într-o pulbere fină care se insinua peste tot.

Efortul şi migala depuse ne-au fost de data asta răsplătite. Nu numai că lucrarea era solidă, scîndura nemairiscînd să se desprindă nici chiar la o lovitură de ciocan, dar realizasem o mică operă de artă în materie de restaurare. Scîndura părea intactă, nefiind vizibilă nici o urmă a manipulărilor la care fusese supusă. Nimeni nu-şi putea închipui că scîndura era crăpată în două sau bănui sub suprafața uniformă a lemnului existența şanțurilor, a sforii şi a umpluturii de săpun. Iar faptul că scîndura era prăfuită era dovada cea mai convingătoare că nimeni nu se atinsese de

ea. Pe drept cuvînt eram foarte mîndri de isprava noastră. Ne gîndeam aproape cu părere de rău că luna următoare, la data întîlnirii cu mama, vom fi nevoiți să stricăm tot ce făcusem şi ne reuşise aşa de bine. Încă nu ştiam că oblonul ne va crea alte dificultăți, mult mai devreme. Într-adevăr, au mai trecut cîteva zile şi am observat apariția unei fisuri la mijlocul scîndurii; la început, mică şi de neluat în seamă, dar care, o zi sau două mai tîrziu, luase proporții îngrijorătoare. Cauza era întinderea sforii de la legăturile care țineau alipite cele două jumătăți ale scîndurii. În consecință, se lărgiseră legăturile şi jumătățile se distanțaseră una de alta. Am intervenit de urgență, refăcînd întreaga lucrare. De data asta, legăturile le-am făcut la fel de strînse ca şi prima oară, dar udînd în prealabil sfoara. Uscîndu-se, ştiam că sfoara se va contracta, strîngînd şi mai tare legăturile care apropiau cele două scînduri. Din ziua aceea, oblonul nu ne-a mai provocat neajunsuri, legăturile cu sfoara udă dovedindu-se şi solide, şi durabile. Nu ne mai rămînea acum decît să aşteptăm a doua vizită a mamei, pentru a ne da seama dacă îmbunătățirea vizibilității obținute cu atîta trudă prin menajarea noului dispozitiv din oblon va face posibilă recepționarea semnalelor Morse. Cea mai importantă modificare a fost adusă însă chiar metodei de recepționare. Ideea a fost a lui Paul Bandu care, referindu-se la rutina căpătată în transmiterea şi captarea semnalelor Morse numai pe cale auditivă, susținea că fără un antrenament similar nu putea recepționa cu aceeaşi rapiditate semnalele pe cale vizuală. Propunea deci transformarea semnalului optic într-unul acustic. În consecință, cel care va urmări prin deschiderea din oblon semnalizările de la cişmea nu se va preocupa deloc de alcătuirea literelor, a cuvintelor sau de conținutul mesajului, ci se va concentra doar asupra captării fiecărei linii sau punct transmis, pe care îl va traduce simultan în semnale Morse acustice, comunicîndu-le mai departe prin ciocănituri uşoare în pervazul ferestrei. Aceste semnale vor fi recepționate fără dificultate de un altul dintre specialiştii în Morse din celulă, care le va însemna cu acul pe o plăcuță de săpun. Deşi îmi dau seama cît de puțin atractivă poate fi o descriere atît de amănunțită a unei îndeletniciri neinteresante, desfăşurate în jurul unui banal oblon de lemn, am ținut totuşi s-o expun pe larg, pentru ca cititorul să-şi poată face o idee mai exactă despre importanța pe care o căpătau detaliile în preocupările din viața noastră de celulă.

Eram acum din nou în aşteptarea vizitei mamei. Număram zilele, care ni se păreau tot mai lungi, pe măsură ce ne apropiam de data prevăzută. În ziua respectivă, dis-de-dimineață, imediat după „număr“ şi trecerea

gardianului cu ciocanul, ne-am ocupat iar de oblon. Am desfăcut legăturile, pentru o degajare mai uşoară, la momentul oportun, a scîndurii care ne dăduse atît de mult de furcă, dar am lăsat-o deocamdată la locul ei, împănînd-o provizoriu cu o aşchie de lemn. Între timp, am ținut cu rîndul strada sub observație, mulțumindu-ne să privim prin interstițiile normale ale jaluzelelor, care, deşi înguste, permiteau totuşi desluşirea oricărei apariții în zona cişmelei. Strada liniştită a mahalalei nu era circulată şi nu se anima decît sporadic, în scurtele momente prilejuite de întîlnirea la cişmea a două sau trei gospodine din vecinătate, care mai schimbau cîte o vorbă pînă ce li se umpleau găleţile cu apă. După ce plecau pe la casele lor, strada rămînea iar pustie. Cîteodată, punea stăpînire pe ea, pentru o vreme, un grup de patru–cinci copii ai cartierului, care se jucau cu o minge de cîrpe. Se plictiseau însă repede şi mai fugeau şi de căldura amiezii, mutîndu-şi joaca la răcoare, sub umbra pomilor din curţile caselor vecine cu închisoarea. La ora prînzului, cînd soarele dogorea mai tare, pe strada noastră înceta orice mişcare. Localnicii nu se mai arătau decît către seară, iar trecători străini nu se vedeau decît rareori.

Se apropia acum ora la care mama venise pentru prima oară la cişmea şi, cum bănuiam că va sosi cu acelaşi tren de la Bucureşti ca şi data trecută, mă aşteptam, din moment în moment, să apară. Am văzut-o de îndată ce a trecut colțul şi s-a angajat pe strada noastră. Nu era însă singură. Era însoțită de încă o persoană cu care, în pas de plimbare şi stînd de vorbă, s-a îndreptat spre celălalt capăt al străzii, depăşind cişmeaua. După ce au străbătut întreaga porțiune de stradă, vizibilă de la fereastra noastră, s-au întors şi în acelaşi pas de voie au refăcut drumul în sens invers, revenind lîngă cişmea, dar oprindu-se de data asta pentru a bea apă. Urmărindu-le pe acest parcurs cu privirea, o recunoscusem pe însoțitoarea mamei. Era aceeaşi prietenă a mea care fusese implicată şi în procesul evadării noastre, pentru ajutorul pe care ni-l dăduse în perioada în care, împreună cu Titi Coşereanu, stătusem ascuns în Bucureşti. Probabil că, după experiența primei vizite din luna precedentă, mama ajunsese la concluzia că două persoane puteau face față mai uşor, şi cu mai puține riscuri, transmiterii mesajelor către puşcărie. Acest gînd ne-a fost de altfel confirmat pe loc: mama începuse să semnalizeze, iar prietena care o însoțea ținea în acest timp strada sub observație, uitîndu-se în toate părțile pentru a surprinde din vreme apariția vreunui trecător sau privirile curioase ale vreunei femei, din curțile caselor învecinate. În clipa în care anunțasem sosirea mamei, toată celula intrase în dispozitivul stabilit, fiecare ocupîndu-şi locul, pentru a

participa, fie la paza de la uşă, fie la recepţionarea directă a semnalelor de la cişmea şi retransmiterea lor tălmăcite în sunete, fie la înregistrarea acustică a acestora din urmă şi însemnarea lor pe plăcuţe de săpun. De data asta, datorită lărgirii deschiderii din oblon şi a noului sistem de recepţionare adaptat, întreaga operaţie a fost o reuşită. În afară de cîteva litere scăpate la recepţie, dar uşor de dedus din context, mesajul a fost în întregime înregistrat pe săpun. Cuprindea o serie de informaţii de actualitate, atît externe, cît şi interne, transmise foarte concis şi în stil telegrafic. Ne-am dat seama că mesajul fusese compus de acasă, pentru că mama îşi întrerupea din cînd în cînd semnalizarea, pentru a consulta un ziar, în care, aşa cum am bănuit şi mi-a confirmat ani mai tîrziu, după eliberare, ţinea o foaie de hîrtie pe care îşi notase textul. Deşi ştirile comunicate atunci nu cuprindeau nimic senzaţional, pentru noi au fost adevărată mană cerească. Cele mai banale informaţii, de îndată ce pătrundeau între zidurile închisorii, căpătau o cu totul altă valoare decît afară. Acum, după atîţia ani, nu-mi mai amintesc de conţinutul acestui prim mesaj recepţionat şi nici de al celorlalte trei, care ne-au mai fost transmise lunar şi în aceleaşi condiţii. Mama n-a lipsit niciodată, dar de fiecare dată a venit însoţită de altcineva.

La următoarea vizită, spre marea bucurie a lui Sandu Ghica, pe care nu l-am mai văzut niciodată atît de emoţionat, a venit cu Rodica Ghica. Sandu nu mai ştia de multă vreme nimic despre mama lui. În timp ce mama semnaliza de la cişmea, Rodica Ghica s-a plimbat de cîteva ori în susul şi în josul străzii, riscînd chiar un semn discret cu mîna în direcţia puşcăriei. Apoi, s-au grăbit amîndouă să plece.

Deşi fericit că-şi văzuse mama, Sandu mi-a mărturisit că avea serioase motive de îngrijorare cu privire la soarta tatălui lui, care era destul de în vîrstă şi care, dacă ar mai fi fost în viaţă, cu siguranţă că ar fi venit el în locul Rodicăi. O lună mai tîrziu însă, bucuria lui Sandu avea să fie deplină: mama a venit din nou cu Rodica, dar şi cu generalul Alexandru Ghica, Bubi, cum îi spunea toată lumea în Bucureşti. Probabil că prevăzuseră grijile pe care şi le-ar putea face Sandu în privinţa lui, văzînd-o numai pe Rodica. Toţi trei s-au plimbat mai întîi în lungul străzii. Deşi o zi caniculară, generalul era, ca întotdeauna, corect îmbrăcat, într-un costum de haine de culoare închisă, cu cravată la gît şi pălărie pe cap. Era mic de talie şi mergea cu pas măsurat, uitîndu-se liniştit la casele şi pomii din jur, ca şi cum ar fi admirat cartierul. A întîrziat ceva mai mult cu privirea asupra clădirii cu obloane la ferestre. Cam pe la jumătatea drumului, bătrînul

general s-a desprins de braţul soţiei lui, rămînînd puţin mai în urmă. S-a oprit apoi ca prididit de zăpuşeală, şi-a luat cu o mînă pălăria de pe cap, iar cu cealaltă, cu un gest larg, a scos din buzunar o enormă batistă roşie, cu care a început să se şteargă îndelung pe faţă, pe cap şi pe ceafă. Contrastul dintre sobrietatea puţin rigidă şi demodată a personajului şi roşul strident şi de prost gust al batistei a constituit partea hazlie a revederii lui Sandu cu părinţii lui, episod de care urma să rîdem ori de cîte ori aveam să ni-l evocăm. Atunci însă fluturatul batistei roşii a produs mare efervescenţă în celulă. Coroborînd semnalul dat de general cu batista roşie, care în codul stabilit de noi însemna „atmosferă prevestitoare de război“, cu mesajul transmis imediat după aceea de mama, de la cişmea, cuprinzînd ultimele evenimente ce denotau o încordare a relaţiilor internaţionale, comentariile noastre nu puteau fi decît foarte aprinse, iar concluziile extrem de optimiste.

Nu mai ţin minte ce evenimente anume ne-au fost semnalate atunci de mama şi de generalul Ghica, dar pe vremea aceea, în anii aşa-numitului război rece, lumea trecea periodic prin momente de criză mai acute, cînd declanşarea conflictului armat între Statele Unite şi Uniunea Sovietică părea iminentă. O primă confirmare a tensiunii intervenite în relaţiile dintre ţările „lagărului socialist“ şi cele din „lumea capitalistă“ am primit-o, ca de obicei în astfel de situaţii, chiar de la administraţia închisorii, care, cum spuneam noi, a mai „strîns şurubul“. Ceea ce însemna intrarea în vigoare a programului bine cunoscut: vigilenţă mărită, percheziţii mai frecvente, nervozitate sporită în rîndul gardienilor îndoctrinaţi în şedinţe nocturne şi asmuţiţi împotriva noastră de ofiţerul politic, care toate se traduceau pentru noi într-o înmulţire şi înăsprire a pedepselor. Concomitent, am înregistrat şi o înrăutăţire a regimului alimentar. Cu toate aceste metode eram mai mult sau mai puţin obişnuiţi. Ceea ce ne-a pus însă pe gînduri au fost riscurile ce puteau decurge pentru vizitatorii noştri de pe urma sporirii măsurilor de supraveghere care, zi de zi, deveneau tot mai stricte. Dacă pînă aci, prin perseverenţă şi răbdare şi printr-o mai mare ingeniozitate decît a paznicilor noştri, reuşisem să contracarăm efectele vigilenţei, reducînd la minimum riscul de a fi surprinşi în timpul recepţionării mesajelor de la cişmea, de aci înainte, probabilitatea de a fi prinşi asupra faptului creştea peste limita acceptabilă. Deşi trăiam încă, atît noi, cei din închisori, cît şi cei din afară, în epoca rezistenţei romantice şi a acţiunilor eroice (care mai tîrziu vor fi considerate dovezi de inconştienţă sau chiar de prostie), nu înţelegeam totuşi să-i expunem pe cei care ne vizitau la cişmea unor primejdii, care să

depăşească gradul iniţial de periculozitate, prevăzut în planul de comunicaţii Morse cu exteriorul, conceput de Pavel Constantin. Curajul celor care veniseră să ne viziteze ţinea de spiritul vremii. De la tineri la bătrîni, toţi făceau parte dintr-o lume încă netimorată, capabilă de acţiuni hazardate, asumîndu-şi uneori riscuri care depăşeau cu mult valoarea rezultatului. Era probabil şi cazul acţiunii de la cişmea, care s-ar fi putut solda cu ani grei de condamnare pentru făptaşi, dacă Dumnezeu n-ar fi ţinut cu noi. Cu atît mai mare mi-a rămas admiraţia pentru bătrînul general care, la vîrsta lui, n-a ascultat nici de prudenţă şi nici de înţelepciune, atît de des invocate de alţii în situaţii mult mai puţin periculoase, preferînd să aleagă temeritatea.

Faţă de furia cu care s-a dezlănţuit noul val de represalii şi insistenţa cu care ne erau urmărite toate mişcările prin vizetă, ne-am hotărît să recurgem la singurul mijloc pe care îl aveam la îndemînă, pentru a pune capăt vizitelor de la cişmea: luna viitoare, la sosirea mamei, nu vom mai strecura afară, printre jaluzele, cămaşa, prin care, conform înţelegerii, îi atrăgeam atenţia asupra celulei în care mă găseam. Nemaivăzînd acest semnal la nici o fereastră a închisorii, îşi va închipui că nu mă mai aflu în penitenciarul din Piteşti şi va pleca, renunţînd să mai transmită mesajul. Numai aşa puteam întrerupe legătura devenită mult prea periculoasă pentru mama. Mi se rupea însă inima gîndindu-mă la decepţia ei de a nu mă mai şti la fereastră şi la grijile ce şi le va face, înţelegînd că dispărusem din nou fără urmă prin cine ştie ce altă temniţă din ţară, cînd în realitate eu o voi privi din spatele aceluiaşi oblon, ca şi data trecută, dar fără să-i dau vreun semn de viaţă.

O lună mai tîrziu, la data vizitei, lucrurile nu s-au petrecut însă chiar aşa cum le prevăzusem. Luînd toate măsurile de precauţie pentru a nu fi surprins de gardian, am început să supraveghez strada, în dorinţa de a o mai vedea o dată pe mama cu ocazia acestei ultime vizite. A apărut, ca de obicei, la ora obişnuită şi s-a îndreptat direct, cu paşi hotărîţi, spre cişmea, fără să mai vrea să dea impresia că se plimbă. Lîngă cişmea s-a oprit şi a aruncat o scurtă privire împrejur. Strada era pustie şi nici în curţile oamenilor nu se vedea nici o mişcare. Apoi, deodată, a început să semnalizeze. Luaţi prin surprindere, ne-am zăpăcit, dar am sfîrşit totuşi, destul de repede, prin a reacţiona în virtutea reflexelor căpătate la vizitele precedente. După o scurtă învălmăşeală, fiecare ne-am ocupat locul stabilit pentru a face faţă recepţionării mesajului. De data asta însă, operaţia nefiind prevăzută, nu pregătisem din timp înlăturarea scîndurii din oblon,

aşa că, pentru a nu pierde vremea, am smuls-o de la locul ei fără menajamente. Cu toată forfoteala şi zgomotele inerente precipitației cu care ne-am organizat, am avut norocul să nu fim auziți de gardian şi chiar să nu fim deranjați de el nici în timpul recepționării mesajului. De altfel, mesajul a fost extrem de scurt, iar cele cîteva cuvinte de la început, pe care n-am apucat să le recepționăm, nu i-au afectat sensul. Mama ne-a făcut să înțelegem, în numai cîteva cuvinte esențiale, exprimate într-o formulare concisă, atît situația de afară, cît şi hotărîrea pe care o luase. Mesajul suna cam aşa: „S.O.S.… Teroare mare… Întrerupem legăturile… E prea periculos!“ Apoi a repetat anunțul, l-a încheiat cu un gest de rămas-bun din mînă şi a plecat. Au trecut mai bine de şase ani, pînă ce am revăzut-o, în 1964, la Bucureşti, după eliberare. Acest ultim mesaj al mamei ne-a luat o piatră de pe inimă. Anunțîndu-ne că nu mai vine la cişmea, mama ieşise în întîmpinarea dorinței noastre celei mai arzătoare din acel moment, pe care n-am fi avut cum să i-o comunicăm. La fel de arzătoare, pe cît ne fusese cu cîteva luni în urmă dorința de a o vedea sosind la cişmea.

O bună bucată de vreme după încetarea vizitelor mamei, izolarea de lume ni s-a părut mai apăsătoare ca niciodată, dar timpul şi voința de a nu ne lăsa doborîți au învins în cele din urmă. Treptat, ne-am recăpătat tonusul moral şi optimismul dinainte, în ciuda faptului că de la o vreme nu mai puneam prea mult temei pe speranța unei grabnice eliberări. Începeam să accept ideea că se putea supraviețui în închisoare şi fără baloanele de oxigen pe care ni le ofeream singuri, punînd de fiecare dată cîte un nou termen-limită detenției noastre, ori de cîte ori precedentul nu se adeverea. Renunțasem să-mi mai fac iluzii legate de puținele şi şubredele motive pe care le descopeream în orice frîntură de informație din exterior sau în schimbările care interveneau periodic în regimul de detenție. În schimb, oricît de absurd ar părea, păstram aceeaşi fermă convingere ca mai înainte — şi la fel de nejustificată! — că voi ajunge într-o zi la liman. Aş putea spune că instinctul mă îndemna să-mi caut un nou sprijin moral, pentru a rezista anilor de închisoare pe care îi mai aveam în față. În mod inconştient, mă pregăteam de cursă lungă.